

ספר

סיכום הלכות

איסור והיתר

יו"ד סימנים סט - עח. פז - קיא

הלכות מליחה, בשר וחלב, תערובות

סיכומי הסוגיות מהמקורות ועד אחרוני זמנינו

על סדר השולחן ערוך

נתחבר מאיתי בעזה"ת

שמואל אהרון ברוכיאן

כל הזכויות שמורות
מצווה להעתיק ולצלם לצורכי לימוד
אשמח להערות והארות, או כל עצה אחרת

ניתן לפנות לשמואל ברוכיאן: 050-4247202, a0504247202@gmail.com

כמו כן ניתן לראות דוגמאות ולרכוש את הספרים באתר שלנו: sicumhalacot.co.il

עד כה יצאו ספרים על הלכות:

- ❖ ציצית, תפילין, ק"ש
- ❖ קריאת התורה, נטילת ידים וברכות
- ❖ תפילה וברכות
- ❖ שבת
- ❖ עירובין
- ❖ פסח, יום טוב וחול המועד
- ❖ חגי תשרי
- ❖ חנוכה ופורים
- ❖ נושאים בכשרות (תולעים, טבילת והגעלת כלים, נאמנות ועוד)
- ❖ ריבית וחוקות הגויים
- ❖ גידה
- ❖ מקוואות
- ❖ מצוות התלויות בארץ
- ❖ נושאים ביו"ד א' (כבוד אב ואם, כבוד רבו, ת"ת, צדקה, מילה, גרות).
- ❖ נושאים ביו"ד ב' (ס"ת, מזוזה, שילוח הקן, חדש, ערלה, כלאים, פדיון הבן, רפואה, טומאת כהן).
- ❖ אבלות
- ❖ חופה וקידושין
- ❖ שביעית
- ❖ נושאים בחו"מ ג' (אבידה ומציאה, פריקה וטעינה. אומנים, שוכר, חכירות וקבלנות, שכירות פועלים)

ישיבת מרכז הרב - ירושלים ת"ו

עיצוב כריכה: הדסה ברגמן

יעוץ גרפי: בניהו ינקוביץ

הדפסה שביעית אייר תשפ"ד

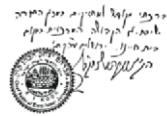
מכתב ברכה מראש הישיבה הרה"ג יעקב שפירא שליט"א

ישיבת
מרכז
הרב

YESHIVAT
MERCAZ
HARAV

מסודרו של מרן הרב
אברהם יצחק הכהן קוק זצ"ל
Founded by Harav
Avraham Y. Kook

כ"א אדר א' תשע"ו

בס"ד

רחש לבו של תלמידנו היקר האברך השקדן הר"ר שמואל אהרון ברוכיאן שליט"א לעסוק באסוקי שמעתא אליבא דהלכתא ולאחרונה מוציא לאור סיכום השיטות על מצוות התלויות בארץ, כיד ד' הטובה עליו, ואם כי אינני שר המסכים ובפרט בענייני הלכה. אולם מכירני מאז את הרב הנעלה הנ"ל, אשר יראתו קודמת לחכמתו וכוונתו לזכות את הרבים מזיו תבונתו, ע"פ מקורות חז"ל ורבותינו שבכל הדורות.

ובעה"י יזכה להוסיף כהנה וכהנה בעמלה של תורה מתוך שמחה ומנוחת הנפש להגדיל תורה ולהאדירה בשאר חלקי תורה"ק, ויברך ד' חילו ופועל ידיו תרצה, ותרבה הדעת כמים לים מכסים, בהוספת ציצים ופרחים בתורה"ק, ואשרי חלקו.

בברכה נאמנה לכבוד התורה ולומדיה

מרכז- הרב

ירושלים ת"ו

בניית נתיבים לבלג המנהיג ואוצר
יעקב שפירא
אב"ט כ"א
אדר א' תשע"ו

12 הרב צבי יהודה (בן דור) 12
ת.ד. 5010, ירושלים, 91050
טלפון: 02-6524793
פקס: 02-6540356

12 Harav Zvi Yehuda St.
P.O.Box 5010
Jerusalem, 91050
Phone: 02-6524793
Fax: 02-6540356
www.mercazharav.org.il
mercaz@012.net.il

הקדמה

אודה לה' יתברך על אשר זיכני ללמוד הלכות איסור והיתר ולהדפיס את עיקרי הדברים שנדונו במהלך הלימוד. ובאמת אין בכוונת חוברת זו לחדש הלכות וכד', אלא שהדברים יהיו מסודרים לי ולשכמותי.

השתדלתי תחילה להביא את מקור ההלכה בגמ', לאחר מכן את דברי הראשונים העיקריים בסוגיא, עם דברי מרן הבית יוסף והשו"ע, והחונים עליו, ש"ך ט"ז ופת"ש. וכן את הנידונים המעשיים באותה סוגיא ואת דברי פוסקי זמנינו, השתדלתי להביא את כל דברי הפוסקים האחרונים מכל העדות תחת כפיפה אחת, בעיקר פסקיו של הרה"ג עובדיה יוסף זצ"ל. הרה"ג מרדכי אליהו, הגר"מ פינשטיין, הגרש"ז אורבך, ועוד רבים מפוסקי דורינו. כשהתחדשו במהלך הלימוד סברות וחיידושים אשר נמצא להם מקום בדברי רבותינו הראשונים והאחרונים הוספתי את הדברים בגוף הסיכום, אך לא הוספתי דברים שאינם מעוגנים בפסיקה ההלכתית ואשר אין בהם עזר ללימוד הסוגיא הלכה למעשה.

מבנה הסיכום שמתוכו נובעת גם התועלת ממנו היא הבאת דברי הגמ', משא ומתן בדברי הראשונים בלא אריכות, הבנת העקרון שבכל סוגיא והלכה, הבאת הדיונים ההלכתיים בזמנינו מתוך הפסיקה הלכה למעשה והנימוקים ההלכתיים שהובאו בשו"תים ובספרי ההלכה. והבאת פוסקי זמננו ומנהגי העדות השונות. ברבים מספרי הקיצורים אין יכולת ללמוד להבין את טעמי ההלכות, ומכאן החסרון הגדול שבהם. העדפי להאריך מעט ולא לחסוך מהלומד את ההבנה העמוקה שבכל הלכה והלכה, ובכך לזכות ללון בעומקה של הלכה ולא להשאירה 'חסרת טעם'.

בלימוד הלכות אלו נעזרתי רבות בשיעוריו הבהירים של הרב י"צ רימון, רב הישוב אלון שבות דרום. שהבהירות אינה באה על חשבון העומק שבסוגיות. יזכנו ה' לראות שיעורים אלו יוצאים לאור בקרוב.

כאן המקום להביע תודה עמוקה והכרת הטוב לאישתי היקרה הודיה חיה שתחי', שכל רצונה ומאוויה שאשקוד על דלתות התורה. עוזרת ותומכת, וודאי שעליה נאמר 'שלי ושלכם - שלה הוא'. שנזכה לראות את כל זרעינו הולכים בדרך הישר, באהבה ושמחה.

להורי היקרים על שדואגים לי במסירות עד אין קץ, ותומכים ומעודדים, ולא חוסכים ממני מאומה כדי שאוכל להמשיך ולגדול בתורה, הם אלו שדחפו אותי להדפיס ספר זה, ובלעדיהם ספר לא היה רואה אור. הקב"ה ימלא כל משאלות ליבם לטובה ויזכו לרוות נחת מכל יוצאי חלציהם.

הודאה מיוחדת לחמי הרב יוסף דורי שליט"א וחמותי מיכל שתחי', שעשו ועושים לעזור לנו בכל מכל כל בטוב עין ובהרחבת הלב. יהי ה' עמו לראות בנים ובני בנים עוסקים התורה ובמצוות, כשאיפתם ועמלם תמיד, ולרוות נחת מכל יוצאי חלציהם בבריאות ובשמחה.

ברכה לישיבת מרכז הרב בה אני זוכה ללמוד, וממנה הכח להגות בתורה מתוך דיבוק חברים. ובפרט לעומד בראשה רה"י הרה"ג יעקב שפירא שליט"א יבורך מפי עליון, ויזכה להמשיך להרביץ תורה בישיבתנו הק'.
רה"י הרה"ג יעקב שפירא שליט"א יבורך מפי עליון, ויזכה להמשיך להרביץ תורה בישיבתנו הק'.

לזכרון עולם בהיכל ה'
מוקדש לעילוי נשמת האיש הכשר
ירא ה' ואוהב את הבריות
ה"ה ר' יצחק בן יהודה זצ"ל
נלב"ע
ה' סיון תשס"ו
ת.נ.צ.ב.ה

לזכרון עולם בהיכל ה'
מוקדש לעילוי נשמת
האישה הכשרה, סבתי היקרה
טובה בת שמחה קנדי ז"ל
נלב"ע
ב' תמוז תשע"ב
ת.נ.צ.ב.ה

תוכן עניינים

❖ הלכות מליחה

סימן ס"ט - דיני מליחה והדחה.....1

א. מטרת ההדחה הראשונה. חתך את הבשר לאחר ההדחה. דיני שריית הבשר קודם ההדחה. שימוש בכלי ששורים בו בשר. מליחת בשר קפוא. ב. מלח ולא הדיח בתחילה. היתר ע"י צליה. ג. באיזה מלח מולחים. מליחה בסוכר. מליחת בשר במלח מעובד. ד. כמות המלח הנדרשת. מליחה מכל הצדדים או מצד אחד. מליחה מבפנים. מליחה חלקית קודם הבישול. מלח המעורב עם דברים אחרים. ה. חתך מהחתיכה לאחר המליחה. ו. שיעור שהיית החתיכה במלח. מהו שיעור מיל. ז. דיני הדחה אחרונה. מספר ההדחות לאחר המליחה. הדחה במי פירות. ח. לא ניפץ ולא שטף. הניח בשר בכלי ללא מים. כלי איסור שהיו בו מים והדיח בו בשר אחר מליחה. ט. נתבשל הבשר בלא הדחה שלאחר המליחה. בשר שנתגוהו בכלי שני. דבר חריף בכלי שני. בשר יבש. דין המלח שמלחו בו. י. נאמנות הגוי על הדחת הבשר. אינו זוכר אם מלח את הבשר שבישל. כשלא ידוע אם מלחו את הבשר. יא. בשר שנתבשל ללא מליחה. בשר ששהה ג' ימים בלא מליחה. בשר כבד ובני מעיים. יב. דרך היתר בשר ששהה ג' ימים ללא מליחה. ציר שנפלט מבשר ששהה ג' ימים. שומן אווזות שלא הודח. בישול הבשר לאחר צלייתו. שהיית הבשר ג' ימים ללא מליחה. בשר קפוא ששהה ג' ימים בלא מליחה. יג. בשר שלא נמלח ג' ימים, ובתוך זמן זה שרו אותו במים. שיעור זמן שריית הבשר במים. שהיית הבשר לאחר ששרה אותו במים. היתר ע"י שרייה במים לבשר שלא נמלח ג' ימים. ספק אם שרו את הבשר תוך ג' ימים. צורת השרייה (עור, גוצות וכו'). הדחת בשר שלא נמלח כדי שלא יעברו עליו שלושה ימים מהשחיטה - בשבת. יד. בשר ששהה ג' ימים בלא מליחה ונתערב בבשר אחר. נתבשלה בלא מליחה ונתערבה באחרות. טו. בשר שלא נמלח ונכבש מעת לעת במים. יש שישים במים כנגד הבשר. טז. באיזה כלי מולחים. שימוש בכלי שאינם מנוקב שמלח בו. מליחה שניה בכלי שאינם מנוקב. נשתמש בכלי שאינם מנוקב. יז. שימוש רותח בכלי מליחה מנוקב. שימוש בצונן בכלי מנוקב. יח. דין בשר שנמלח בכלי שאינם מנוקב. כמה מהבשר נאסר. כמה ישהה הבשר בציר ויאסר. שיעור המלח. מעשה של הט"ז. יט. חליטת הבשר

לאחר המליחה. כ. ציר היוצא מהבשר לאחר המליחה. דין הכלי. בשר מליח שנפל לכלי חלבי. דין הדחת הבשר. חיתוך בשר ששהה שיעור מליחה. השחיית הבשר במלחו. בשר שנמלח לצלי ונשתהה בלא הדחה. כא. כיצד ינהג במקום שאין מלח.

סימן ע - מליחת חתיכות בשר יחד 50

א. מליחת הרבה בשר יחד. חתיכה שנמלחה פעמיים. מליחת בשר עם דגים. דג שנמלח עם בשר כמה ממנו נאסר?. דגים שנמלחו עם הקשקשים. ב. דג מליח ועוף טפל. דג המונח על העוף. מלח עוף עם דג לאחר שעבר שיעור מליחה. מליחת דגים בכלי שמלחו בו בשר. דג טפל ועוף מליח. ג. בשר כשר תפל שנמלח עם בשר טרף מלוח. הדין כשעומדים סמוך זל"ז. בשר כשר מלוח עם בשר טריפה תפל. ד. 'תתאה גבר' במליחה. ה. שהיית הבשר במלח. ו. חתיכות בשלבים שונים של ההכשרה שנגעו זב"ז. זמן פליטת ציר. בשר שלא שהה שיעור מליחה ונפל לציר. בשר ששהה שיעור מליחה ונפל לציר. דרך ההיתר של בשר שלא שהה שיעור מליחה. דם שנפל על בשר תוך שיעור מליחתו. דין הבשר שלמעלה מהציר. בשר שנפל לציר שעל הקרקע. חתיכה שנמלחה בכלי שאינו מנוקב. ציר מעורב עם מים.

סימן ע"א - דין מליחת הראש, הטלפים והמוח 65

א. דין מליחת הראש. ב. מליחת הטלפים. ג. הכשרת המוח ע"י צלייה. הכשר המוח ע"י בישול. מליחת ראש שלם. שאר עצמות שיש בהם מוח. מליחה ע"ג צמר.

סימן ע"ב - דין מליחת הלב והריאה 70

א. קריעת הלב קודם מליחה. בישול הלב. אכילת הלב. ב. לב שלא קרע אותו קודם המליחה או הצלייה. מלחו ולא קרעו והתבשל לבדו. בשלו ללא קריעה. כיצד משערים שישים כנגד הלב. עוף שצלאו ונמצא בתוכו הלב. חיתוך ערלת הלב והגידים. ג. עוף שבושל עם לב. חתיכות עוף שנתבשלו עם הלב. ד. חיתוך הריאה.

איסור דבוק - 77

לב הדבוק לחתיכת בשר. מה הטעם לאיסור דבוק?. אינו דבוק בתולדה. איסור דבוק שדבר הבלוע.

79 ..... סימן ע"ג - דין צליית הכבד

הקדמה. א. בישול הכבד לכתחילה. דרך בישול הכבד עם בשר אחר. כבד שבושל ללא הכשרה. אופן קריעת הכבד. ב. חליטה בחומץ. ג. הכשר הכבד לצלייה. ד. צליית כבד עם בשר. ה. מליחת כבד עם בשר. כבד הדבוק בבשר. הדיחת הכבד אחר הצלייה. כבד שנשרה במים. ו. כבד שנמצא בעוף צלוי. כבד שנמצא בעוף מבושל. כבד שנמצא בעוף שמלאוהו בביצים. צליית כבד ששהה שלושה ימים אופנים נוספים של הכנת כבד. צלייה ע"ג קרקע של תנור. צלייה בתנור צליית הרבה כבדים יחד על הגז. הכנת הכבד במיקרו-גל. צליית כבד על נייר. שיקוע הכבד בדם.

93 ..... סימן ע"ד - הכשר הטחול

הכשר טחול, כליות ועוד. מליחת כליות וביצי זכר טחול שנצלה ללא ניקור.

95 ..... סימן ע"ה - מליחת המעיים

א. מעיים. כרס. שומן של מעיים. קורקבן. חלחולת. ביצים הנמצאות בעופות. שומן הבשר. ב. מליחת בני מעיים עם שאר בשר. מליחת כבד עם בני מעיים. ג. שומן הכנתא.

100 ..... סימן ע"ו - דין בשר לצלי

א-ב. מליחה והדיחת הבשר קודם ולאחר הצליה. דם שנשף על הצלי. מלח ולא הדיח את הדם לפני הצליה. שטיפת הבשר לאחר הצליה. החילוק בין עוף לבשר. היפוך השפוד כשלא מלח את הבשר. ג. חיתוך הורידים. ד. שיפורד וסכין שהשתמש בהם ע"ג האש בבשר שלא נמלח. ה. מוהל היוצא לאחר המליחה. ו. נתינת כלי תחת הצלי לקבל שמנונית. אכילת השומן שבכלי תחת הצלי קערה תחת הכבד.

109 ..... סימן ע"ז - עופות ממולאים בבשר שלא נמלח

סוגיית מולייתא. מולייתא שיש ביצים בתוכה. צליית בשר שלא נמלח עם בשר שנמלח. צליית בשר לא מוכשר עם בצל. טחן בשר שלא נמלח.

114 ..... סימן ע"ח - דיבוק בצק בבשר שלא נמלח

'טופל' בצק בעוף - ביאור המושג. עוף שלא נמלח וטפלוהו בבצק. עוף שנמלח וטפלוהו בבצק. משיחת בשר שלא נמלח בשמן או בציר.

❖ הלכות בשר בחלב

סימן פ"ז - באיזו בשר נוהג דין בשר בחלב, והיאך נקרא בשול 117

א. פתיחה להלכות בשר וחלב. איסור אכילה בישול והנאה. איסור חצי שיעור. שיעור הבישול המחייב מהתורה. אכילה שלא כדרכו. בישול אחר בישול. בישול בשר בחלב לאיבוד (ניסויים וכד'). בישול בשר בחלב הבלועים בכלי. ב. כל בשר הבהמות אסורות בחלב. ג. מין הבשר האסור מהתורה. איסור עוף בחלב. בישול והנאה בעוף בחלב. בשר עם חלב שקדים. ד. בחלב. ד. מראית עין בחלב אישה. מראית עין באיסורי דרבנן, חלב סויה וכד'. ה. ביצים הנמצאות בעופות. ו. אופני בישול - עישון, צליה, טיגון, עירוי וכו'. חלב מתה, חלב זכר ועוד. חתיית האש תחת קדירת גויה. נתינת מי בשר בחלב לפני הבהמה. בישול באפר שבלע בב"ח. ז. בישול שליל, שליה ועצמות בחלב. ח. מי חלב. הפקת נוזלים מחלב בדרכים שונות. ט. חלב שנמצא בקיבת עגל לאחר שחיתתו. י. חלב מלוח או כבוש בקיבה. קיבה שנתייבשה כעץ. יא. 'מעמיד' ע"י איסור.

סימן פ"ח - שלא להעלות בשר על השלחן כשאוכלין גבינה 145

א. העלאת בשר וחלב על שולחן אחד. גזירה בשאר איסורים. גרות חמאה בשולחן עם בשר. ב. היתר אכסנאים. תנאים ב'היכר'. שנים המכירים זא"ז, שאחד מהם גוי, חילוני או קטן. חששות נוספים באכילת בשר וחלב. מלחיות שונות לבשר וחלב.

סימן פ"ט - שלא לאכול גבינה אחר בשר 153

א. אכילת חלב לאחר בשר. שעות זמניות או קבועות. האם צריך להמתין שש שעות שלמות. ממתי מונים את זמן ההמתנה. שיעור ההמתנה לחולה. שיעור ההמתנה לקטנים. הלועס בשר ללא בליעה. בירך על גבינה תוך זמן ההמתנה. המתנה לאחר בליעת תרופה בשרית. ב. אכילת בשר לאחר גבינה. קינוח, עיון והדחה. האוכל ע"י כף או מזלג. פרטי דיני מים אמצעיים. גבינה ישנה - צהובה. ג. המתנה בין בשר לחלב כשאוכל תבשיל בלבד. מה מוגדר כתבשיל בשרי? נטילת ידים לשמש הסעודה. ד. ייחוד פת לבשר וחלב. החלפת המפה. חיתוך בשר וגבינה באותה סכין. מערכת כלים נפרדת לבשר וחלב. כלי זכוכית לחלבי ובשרי.

סימן צ - דין כחל 176

א-ב. בישול וצליית כחל לבדו או עם בשר אחר. המנהג בכחל. צירוף הכחל לביטול. כחל שנפל לפחות משישים ונפל שוב לקדרה אחרת. פשטידא מהכחל. ג. סכין שחתכו בה כחל רותח. שימוש בשיפוד שצלה בו כחל. דין הכחל לאחר צלייתו. כחל שנכבש בחלב. ד. צליית כחל עם בשר אחר. מליחת כחל עם בשר.

סימן צ"א - דין בשר וחלב שנתערבו..... 186

א. בשר וגבינה בצונן. דר ההדחה בדבר כחוש ושמן. ב. שימוש בכלי בשרי לחלבי וההיפך. שימוש בצונן בכלי חרס שבלע איסור. ג. אכילת לחם מארוחה בשרית. ד. תערובת בשר בחלב רותחים. בישלו הבשר ללא קליפה. ה. 'מליח הרי הוא כרותח' - הגדרת מליח. סיום זמן המליחה. מליחה משני צדדים. תתאה גבר במליחה. שיעור הנאסר ע"י מליח. היתר מלוח ואיסור טפל. ציר מבשר שנמלח. ו. דין מלוח בשמן. ז. צלי שנפל לחלב. בשר קר וקפוא. אפוי ומבושל. ח. בשר וחלב בכבוש או מליחה מותרים בהנאה.

סימן צ"ב - דין נפל חלב לקדירה של בשר 204

א. מעט בשר שנפל לקדירת חלב רותחת. ב. טיפת חלב שנפלה לקדרת בשר - לא נייער ולא כיסה. נייער וכיסה בתחילה או בסוף. נפלה טיפה לקדרה ולא נודע להיכן. ג. חתיכה נעשית נבילה בבשר בחלב. חנ"ג בבו"ח דרבנן. ד. חנ"ג בשאר איסורים. דאורייתא או דרבנן?. 'תרי משהו' בחמץ בפסח. חנ"ג לח בלח. חנ"ג באיסורי דרבנן. חנ"ג במליחה. חנ"ג בכלים. ה-ז. טיפת חלב שנפלה על הקדרה. דינים נוספים. קדרה חדשה. נפלה טיפה על הקדרה כנגד האש. קדרה על גבי איסור שנשפך. קילוח מכלי ראשון. טיפת חלב שנפלה על כיסוי הקדרה. ח. סיר חלבי מתחת לסיר בשרי. ט. חלב שנטף על כלי.

סימן צ"ג - קדירה שבשל בה בשר לא יבשל בה חלב..... 225

חלב שבושל בכלי בשרי ואין בו שישים נגד הכלי. כלי חרס בשרי שבישל בו חלב ויש בחלב שישים נגד הקדרה. בישול חלב בקדרה בשרית שבישל בה ירקות. קדרה ששהה בה חלב כל הלילה. בליעה בכלי נחשת. כיסוי בשרי על קדירה חלבית. כיסוי צונן וקדרה רותחת וההיפך. בליעה ופליטה בכלי זמנינו.

סימן צ"ד - דין התוחב כף חולבת בקדירה של בשר 233

א. כף חלבית שהכניס מקצתה לתבשיל בשרי. 'חם מקצתו חם כולו'. כנגד מה משערים בכף. שיעור כנגד כל הכלי. הגדרת 'בן יומו'. מה חשוב לכלי ראשון?.

ב. כף שנתחבה פעמיים לקדרה. ג. דין הכף שנתחבה בקדרה. שימוש בצונן בקדרה שנאסרה. מה יעשה עם איסורי הנאה? קדרה שבשלו בה בשר בחלב ודין המאכל. ד. כף שאינה בת יומא שנתחבה בקדרה. ה. תחב בקדרה חדשה כף חלבית ואח"כ כף בשרית. תחב כף לתבשיל פרווה רותח. ו. בצל או ירק הבלועים בבשר ובישלם בקדרה חלבית. ז. בשר רותח שחתכו בסכין חלבית. גוש בכלי שני. דין הסכין. ח. גבינה שנפלה על בשר או תנור חם. גבינה חמה שנפלה לקצרת בשר. ט. דבש במחבת.

סימן צ"ה - דיני נ"ט בר נ"ט 251

א -ב. היקף ההיתר בנ"ט בר נ"ט. נ"ט בר נ"ט לכתחילה נ"ט בר נ"ט בשעת הבישול. נ"ט בר נ"ט באוכלים. אכילת פרווה שבושל בסיר בשרי בצלחת חלבית. נ"ט בר נ"ט פגום. נ"ט בר נ"ט פגום במאכל חריף. נ"ט בר נ"ט באיסורים. ביצה שנתבשלה בקדרה חלבית. ג. כלי בשרי עם חלבי במים רותחים. כאשר אחד מהכלים אינו בן יומו. הדחת כלים חלביים ובשריים בכיור אחד. עירה מכלי ראשון בשרי על כלי חלבי. סיכום ההיתרים ע"פ הרמ"א. ד. מים עם אפר. מדיח כלים לחלבי ובשרי. ה. הנחת כלי עם כותח סמוך לכלי עם מלח. ו. הנחת כלי חלבי ליד בשרי. ז. מלח בכלי בשרי לצורך חלבי.

חצובות וכיריים במטבח הביתי 269

ייחוד כיריים נפרדות לבשרי וחלבי. שימוש באותן חצובות לבשרי וחלבי. שימוש בכיריים חשמליות לבשר וחלב.

סימן צ"ו - דין מאכל חריף שנחתך בסכין של בשר 272

א. דאורייתא או דרבנן? נ"ט בר נ"ט בחריף. עד כמה אוסר החריף - היתר ע"י קליפה היתר ע"י טעימת המאכל. כנגד מה מחשבים את הבליעה. סתם סכין אינה בת יומא? קרש חיתוך ושאר כלים. השפעת החריף על הכלים. כמה מציאויות בחיתוך חריף: חריף בדבר צונן. המתנה אחר דבר חריף. דוחקא דסכינא. ב. מהו דבר חריף? חריף בתערובת. זנגביל. חריף מבושל או מטוגן. ג. חריף באינו בן יומו. תערובת בדיעבד. ד. לימונים ודגים שנחתכו ע"י גויים. חתך תולעת בצונן. ה. קישוא שחתכה בסכין בשרית. דין לפת.

א. איסור אפיית פת חלבית. גדרי ההיתר. אפיית פת עם בשר בתנור. גזירה או קנס. רק פת, או ה"ה שאר דברים. עירוב חלב ביין. עוגיות, עוגות ובורקס. מכירה לאחרים. ב. תנור שטחו באליה. ג. פת שאפאה עם צלי.

❖ הלכות תערובות

א. תערובת איסור והיתר - קביעת הדין. איזה גוי נאמן בטעימת התערובת להתירה (מסל"ת/אומן) טעם הסמיכה על גוי באיסור דאורייתא. קניית מוצר ללא השגחה בהסתמך על פירוט הרכיבים. טעימת ישראל. טעימה בלשון. אופן המדידה. הוראה לעם הארץ בביטול איסור. ב. טעם כעיקר - מקור הדין וטעמו. מדאורייתא או דרבנן? - הסוגיות בגמ'. מדאורייתא או דרבנן - דברי הראשונים. טעם כעיקר - דינים נוספים. מקור דין תערובת מין במינו ומין בשאינו מינו. דין תערובת מין במינו. בתר שמא או בתר טעמא. נתערב במינו ובשאינו מינו - דין 'סלק את מינו'. טעם כעיקר באיסור דרבנן. ג. ספק חסרון ידיעה. ספק חסרון ידיעה באיסור דרבנן. חסרון ידיעה במחלוקת הפוסקים. ד. שיעור פליטת האיסור. בליעה ע"י כבישה, מליחה ועירוי. כף חלבית שהוכנסה מקצתה לתבשיל בשרי האם חובה להפריד איסור שנתבטל בשישים. איסור שנפל פעמיים לקדירה אחת או לשתי קדרות. ה. דין חנ"ג בבלוע בכלים. חילוק בין בלוע בכלי חרס לשאר כלים. ו. חצי זית איסור שנתערב בהיתר. ז. איסורים שצריך כנגדם שישים ואחד כדי לבטלם. ח. שיעור הביטול באיסורי דרבנן. תבלין ומילתא דעבידא לטעמא. מדאורייתא או דרבנן?. ט. איסורים מבטלים זה את זה. איסורים שונים שטעמם שווה וההיפך.

א. צירוף עצמות ההיתר והאיסור. האם גוף הקדרה מצטרף לבטל את האיסור. אלו עצמות אוסרות. ב. נתבשלה החתיכה עם העצמות קודם שנפלה. ג. חתיכה הבלועה באיסור מצטרפת לבטל האיסור. ד. מה מצטרף להיתר. בתר השתא או בתר מעיקרא?. ה. ביטול איסור לכתחילה - המקור ותוקף האיסור. דאורייתא או דרבנן. מה הדין בדיעבד כשביטל בשוגג. מי חשוב לשוגג?. את מי

קונסים? ביטול איסור כשאין כוונתו לכך. ביטול ספק איסור. חקירת החכם
האם הוסיפו היתר לאחר שנאסר. דין חנ"ג קודם שנודע האיסור. ו. ביטול איסור
דרבנן. 'קמא קמא בטיל' כנגד 'חוזר וניעור'. ביטול היתר בהיתר. ז. ביטול
איסור מועט.

סימן ק - בריה אפילו באלף אינה בטילה 366

א. איסור בריה - גדרו. מה חשוב לבריה? - בריה חסרה. נתרסקה בפיו. בריה
בתערובת. האם לתולעים הגדלים בפירות יש דין 'בריה'. איסור בריה בדבר
מאוס. איסור אפרוח טהור/טמא. ב. טעם של בריה. איסור 'דבוק' בירך
שנתבשלה עם הגיד. ג. מרק שנפל לתוכו בריה. ד. מתי צריך לבדוק מתולעים.

סימן ק"א - חתיכה הראויה להתכבד 380

א. טעם דין חתיכה הראויה להתכבד. היחס בין דבר חשוב לחתיכה הראויה
להתכבד. גדר החתיכה והאורחים. חתיכה הראויה להתכבד רק קודם הביטול.
חה"ל האסורה מדרבנן. ספק חה"ל. ב. אסורה מחמת עצמה. חה"ל בגבינה. דין
חה"ל באיסור כדי קליפה. ג. גדר חה"ל שאינה בטילה. ד. שומן המעיים. עור
שומן של אווז. ה. קורקבן ובני מעיים. ו. צריך שתהא החתיכה שלימה. מתי
נתרסקה החתיכה? חה"ל במין בשאינו מינו. ז. תערובת חה"ל שנחתכה אחת
מהן. ח. זיהוי האיסור ע"י סימנים. ט. דימוי ראש כבש טריפה.

סימן ק"ב - דבר שיש לו מתירין 398

א. גדר דבר שיש לו מתירים וטעמו. צבע מאכל - 'חזותא מילתא היא'. דשיל"מ
במין בשאינו מינו. ספק ביצה שנולדה ביו"ט ונתערבה. דשיל"מ שנתערב
ופירשה חתיכה מהתערובת. ב. דשיל"מ - כשההיתר ודאי יהיה. ביצה ספק
טריפה שנולדה ביו"ט. נדר על דבר איסור - הוי דשיל"מ? ג. כלי שנאסר
ונתבטל באחרים. כלי חלבי שהתערב בכלים בשריים. נתערב כלי שאינו טבול
בכלים טבולים. היתר ע"י טורח. 'היתר' ע"י מכירה לגוי. ד. דשיל"מ
כשמתקלקל המאכל. האם חמץ בפסח חשוב לדשיל"מ. דשיל"מ כשיש רק טעם
איסור. דין תערובת במעשה שבת. חתיכה הבלועה מאיסור שאינה אסורה
מחמת עצמה. דשיל"מ שההיתר אינו מתיר את האיסור. איסור שלא היה ניכר
קודם שנתערב. האם נדר מיקרי דשיל"מ. מוקצה שהתערב.

סימן ק"ג - ג - נותן טעם לפגם 418

א. טעמו פגום אינו אוסר תערובתו. נטל"פ שאינו מחמת עצמו. ביטול איסורים חשובים. בריה סרוחה. אכילת איסור פגום. בליעת כדור שיש בו איסור. ב. רמת הפגם המתירה. פגם ולבסוף השביח או השביח ולבסוף פגם. קדירה שנתבשל בה איסור נטל"פ. כף שנתחבה לאיסור פגום. דבר שאין לו טעם כלל. נותן טעם לפגם בפסח. ג. איסור הפוגם ב'עזרת' תבלינים. ד. שמן ודבש של גויים. בשר או חלב ביין. ה. שיעור הזמן הגורם לפגם הבלוע. קדירה שאינה בת יומא עם שמנונית. שישים נגד הדבוק בקדירה. ו. דבר חריף בקדירה שאינה בת יומא. ז. ביטול מים תוך מעל"ע ואח"כ ביטול בה היתר.

סימן ק"ד - ד - נותן טעם לפגם בשרצים 436

א. טעם של עכבר. עכבר שנפל לשיכר ומתי חוששים לאיסור. עכבר כתוש והגדרת תערובת. חתיכות איסור קטנות שא"א להפרידן. ב. עכבר בשיכר וחומץ ושאר משקים. עירווי שומן על עכבר. הדלקה בבית הכנסת בדבר מאוס. ג. שאר דברים המאוסים.

סימן ק"ה - ה - איסור שנפל לתוך היתר 445

א. 'כבוש כמבושל' - הגדרת כבוש. כבוש - כמבושל?. דין ספק כבוש. באלו דברים חל דין כבוש. שיעור זמן הכבישה. כבישה לא רציפה. נוזל הכבישה. חתיכה שמקצתה חוץ לנוזל. כבישה בכלים. ב. הקדמה. כלי ראשון שהיד סולדת בו. כלי ראשון על האש שאין היד סולדת בו. מהו חום של יד סולדת?. בישול בכלי שני. כלי הבישול. האם קיים "כלי שלישי"? האם מצקת היא כלי שני?. ג. עירווי מכלי ראשון - תתאה גבר. חתיכת איסור חמה ליד חתיכת היתר חמה. תתאה גבר בכלים. דין 'ניצוק' באיסורים. דבר גוש. ד. בליעה בצלי - איסור והיתר כחוששים. ה. איסור שמן שנצלה עם היתר. איסור כחוש והיתר שמן - דין מפטם. איסור כחוש לגמרי. ו. בליעה בצלי שאחד חם ואחד צונן. ז. איסורה מחמת עצמה או מבליעה. דין 'אין הנאסר' בכלים. ח. כליה שצלאה בחלבה. ט. 'מליח הרי הוא כרותח' - הגדרת מליח. שיעור האיסור בכחוש. דין מלוח בשמן. איסור כחוש מפעפע. פעפוע השומן לשאר חתיכות המלוחות. מליחת אווזות יחד שאחת מהן טריפה. י. היתר מלוח ואיסור טפל. יא. תתאה גבר במליחה. יב. מליחה בכלים. יג. מלח או תבלין בין בשר לחלב. יד. אין הנאסר חמור מהאוסר.

- סימן ק"ו - דין ביטול בשישים..... 486
- א. הקדמה. חתיכה שבלעה איסור ונפלה לקדירה. ב. חתיכה שיש בה חלב שנתבשלה בקדירה. כבישה אחר בישול.
- סימן ק"ז - דין המבשל ביצה, ודבר מיאוס הנמצא בתבשיל..... 490
- א. המבשל דגים קטנים יחד שאחד מהם טמא. בישל יחד הרבה ביצים ונמצאה אחת אסורה. דין הכלי שנתבשלו בו הביצים. ב. דבר פגום שנמצא בתבשיל. לקח בכף דבר פגום מהקדירה.
- סימן ק"ח - שלא לאפות היתר ואיסור בתנור אחד 495
- א. ריחא - מילתא היא? מה חשוב לדיעבד. תוקף האיסור. א. סוגי התנורים. ב. כיסוי. ג. בזה אחר זה. ד. שניהם כחושים. ריחא בדבר חריף. צירוף חתיכות לששים. ריחא בדבר שאינו בטל. דין זיעה. זיעה באוכלים יבשים. תנורים בימינו. מיקרוגל. ב. ריחא בבישול. ג. שמנונית על המרדה. ד. פת חמה ע"ג חבית של איסור. ה. שאיפת איסור. טעימת איסור. הנאה מין-נסך. ו-ז. הרחת איסורים.
- סימן ק"ט - דין יבש ביבש שנתערב 516
- א. סקירה כללית והקדמה. יבש ביבש - דין תורה. יבש ביבש - הדין מדרבנן. תערובת יבש ביבש מין במינו ובשאינו מינו. כמות או גודל החתיכות. הגדרת 'יבש' ו'לח'. תערובת יבש ביבש בפסח. ב. בישול החתיכות מין במינו.
- סימן ק"י - דין ספק טריפות שאירע בבשר 526
- א. דין דבר שבמניין. הגדרת דבר חשוב. ספק דבר חשוב. דין ביטול ביצה. מכירת תערובת איסור. הולכת דמי האיסור לים המלח. תערובת דבר חשוב באינו מינו. ב. בעלי חיים שנתערבו. ג. הגדרת 'קבוע' ו'פריש'. החילוק בין 'קבוע' ל'פריש', ובין 'פריש' ל'רוב' רגיל. דין קבוע - מהתורה או מדרבנן? פרש ע"י גוי או עכבר - חשוב כ'קבוע' או כ'פריש'? דין נמצא ביד קטן או מי שאינו נאמן. קבוע שלא ניכר מקומו. פירות ספק ערלה הנמצאים בשוק. חשש טבילת כלי הבא מחו"ל שמא אינו טעון טבילה. ד. ספק ספיקא בקבוע. ה. קבוע דרבנן למפרע. קניה מהחנות לאחר שנמצאה הטריפה. כמה בהמות שנשחטו ולאחר שחלקם נמכרו נמצא שהיו בהם טריפה. קבוע דאורייתא למפרע. ו. גזירה משום קבוע. נתבטל מקום הקביעות. ביצה שנולדה מתערובת טריפה בכשרות. ז. קבוע דרבנן בתערובת כשנפל אחד לים. ביאור ההיתר בנפלה אחת

לים. גפלה מעצמה. נאבדה החתיכה מהעולם. אכילה שנים שנים. ניכר. ח. ספק ספיקא בתערובת. אכילת התערובת בבת אחת. ספק איסור. ס"ס בדבר שיש לו מתירין. ט. ספק בגוף וספק בתערובת. ספק בגוף ספק בתערובת, ונודעה לאחר שהיה ס"ס. ס"ס בגוף או בתערובת ונודע בנתיים. ס"ס נגד חזקת איסור. י. נאמנות עד אחד בחשש תערובת.

כללי דיני ספק דאורייתא וספק דרבנן 568

ספק דאורייתא - מהתורה או מדרבנן?. המסופק אם בירך, האם יכול להוציא אחרים י"ח. ספק דאורייתא לחומרא מדרבנן, מותר? תוקף איסורי דרבנן.

כללי דיני ספק ספיקא 573

הקדמה לדיני ספק ספיקא. א - ספק בגוף וספק בתערובת שנודעו יחד. ב, ג - שיהא הס"ס בגוף אחד ובעניין אחד. ד, ה - ס"ס משני גופים שיש ביניהם שייכות. ו, ז, ח, ט - תערובת תרנגולות וביצים כשרות וטריפות. י - ספק אחד בגוף וספק אחד בתערובת שהתערב. יא, יב - ס"ס משם אחד. יג, יד, טו - ס"ס המתהפך. טז - ס"ס מדאורייתא שאחד מהספקות מדרבנן. יז, יח - ס"ס באיסור דרבנן. יט - ספק תורה שהתגלגל לדרבנן. כ - ספק דרבנן נגד חזקה. כא, כד, כה - תערובת איסור והיתר, חד בחד. כב, כג - איסור דרבנן חד בתרי. כו - להחמיר גם בהפסד מרובה. כז, כט, ל, לא - ס"ס נגד חזקה. כח, לב - חזקה הסותרת שלושה ספקות. לג - ס"ס שאיננו שקול. לד - ספק בחסרון ידיעה. לה - ס"ס כשאפשר לברר. לו - שימוש בכללי הס"ס. ספק ספיקא במחלוקת הפוסקים. עשיית ס"ס לכתחילה ובידיים. ספק דאורייתא במצוות וס"ס במצוות עשה.

סימן קי"א - דין כלים טריפות שנתערבו בכשרות 588

א. חתיכה שנפלה לקדירה. ב. ריבוי ההיתר על האיסור. ג. תליה באיסור דאורייתא. ד. איסור דאורייתא ששיעורו דרבנן. ה. שתי קדרות של היתר. ו. שתי קדרות היתר שנפלו לתוכן פעמיים איסור. ז. צירוף שתי קדרות לבטל איסור. צירוף הקדרות למ"ד חנ"ג. קופות שאינן עשויות להתערב. צירוף הקדרות כשנפל איסור דאורייתא.

הלכות מליחה

סימנים ס"ט - ע"ח

סימן ס"ט - דיני מליחה והדחה

ובו כ"א סעיפים

סעיף א':

מטרת ההדחה הראשונה

אחת הפעולות שיש לנקוט לאחר שחיטת בעל החיים קודם אכילתו היא הוצאת הדם. הדם האסור הוא דווקא כאשר הוא בעין או שפרש ממקום למקום. הגמ' בחולין מביאה את סדר ההכשרה של הבשר, כפי שנראה לקמן.

שנינו בחולין (קיג).

"אמר שמואל: אין הבשר יוצא מידי דמו אלא א"כ מולחו יפה יפה, ומדיו יפה יפה. אתמר, רב הונא אמר: מולח ומדיח, במתניתא תנא: מדיח ומולח ומדיח; ולא פליגי, הא - דחלליה בי טבחא, הא - דלא חלליה בי טבחא"

נחלקו הראשונים בטעם ההדחה הראשונה:

א. ר"ן (מב. ד"ה אין הבשר): ההדחה הראשונה מעבירה דם שעל פני הבשר, שהמלח מפליט רק דם שבתוך הבשר משום שהוא לח, אבל דם יבש שעל פני הבשר אינו נפלט ע"י המלח. ואם לא ידחו אותו בתחילה, יש חשש שהדם שהיה על פני החתיכה יבלע בחתיכה עצמה. בדומה לכך כתב הרשב"א (תוה"ב ב"ג ש"ג עג.) שההדחה מלחלת את הבשר כדי שידבק בו המלח, וגם הבשר יהיה נח יותר לפלוט את דמו.

ב. רא"ה (בדה"ב ב"ג ש"ג עג. ד"ה גרסינן): כדי שיתרכך הבשר ויצא דמו ע"י המליחה, שאם הדם יקרש על החתיכה מבחוץ, הדם לא יוכל להיפלט חוץ לחתיכה. ומדיח גם לאחר המליחה כדי לשטוף את הדם שעל החתיכה. וכ"נ מדברי הרא"ש (פ"ח סימן מו).

ג. מרדכי (חולין סי' תשכא) בשם ראב"ה (סי' אלף קכ): מטרת ההדחה הראשונה להעביר את הדם שעל החתיכה, שאם ימלח את החתיכה ויהא דם על פניה, המלח יספוג את הדם שבחוץ ולא יפליט את הדם הבלוע בחתיכה.

ד. סמ"ג (סימן קלז), סמ"ק (סימן רה) ושערי דורא (סימן ה): המלח מבליע ואינו מפליט דם שהוא בעין. ה. י"א ברא"ש (סימן מו): כיון שלא הודח בראשונה אין כח במלח להפליט כל כך בשפע, ופירש מקצת לחוץ ויבליע תוך החתיכה, דלא שייך טרוד כיון שאין מפליט בשפע.

◀ **כתב השו"ע:** צריך להדיח הבשר קודם מליחה. (ואם הדיחו הטבח אין צריך להדיחו בבית. טור).

הש"ך (סק"א) ביאר שהנ"מ בין הטעמים להדחה הראשונה תהיה האם מועיל להדיח את הבשר לאחר זמן, לטעם שהוא כדי לרכך את הבשר או הלכלוך שע"ג הבשר מועיל להדיח ולמלוח אפילו לאחר זמן. ולטעם שהמלח מבליע ואינו מפליט דם שהוא בעין לא מועיל. גם **הערוך השולחן** (אות ה-י) הביא כמה וכמה נ"מ בין הטעמים: **א.** לדעת הרשב"א צריך הדחה מרובה לרכך את הבשר, ואילו לדעת הרא"ש די בהדחה מועטת להעביר את הדם שעל פני החתיכה. וודאי שלדעת המרדכי לא די בהדחה אלא בעינן שרייה לרכך את כל עובי הבשר. **ב.** אם חתך את הבשר לאחר ההדחה, לסוברים שהוא משום ריכוך א"צ הדחה שנית שהרי כבר נתרכך, אבל לסוברים שצריך להעביר את הדם יש להדיח שנית. וה"ה אם חתך את הבשר באמצע המליחה שתהיה נ"מ זו. **ג.** אם מלח בלא הדחה, האם הבשר נאסר שלא תועיל לו שוב מליחה והדחה או לא. לרשב"א ודאי מועיל, אבל לסוברים שהמלח מבליע הדם שעל החתיכה הרי מפורש בדבריהם שבכה"ג נאסרה החתיכה.

כתב **האיסור והיתר** (ריש כלל ד) שלא מועיל אפילו בדיעבד מה שרוחצים הטבחים הצלעות שלימות כמו שרגילים לשפוך עליהם בהעברה בעלמא לנאותם, דאינו קרוי הדיחו הטבח עד ששרה אותן קצת בכלי. **הש"ך** (סק"ב) העיר שא"צ להדיח דווקא בכלי אלא בעינן הדחה כדבעי. עוד כתב שאם אנו יודעים שהטבח הדיח, אמרינן שמסתמא הדיחו יפה. גם **הט"ז** (סק"ב) ביאר שא"צ להדיח שוב את הבשר לאחר שהדיחו כבר הטבח. הפת"ש (סק"ב) בביאורו **נחלת צבי** סייג, שדווקא כאשר מנהג הטבחים הוא לשרות את הבשר במים אפשר לסמוך על מעשיהם, אבל אם אין המנהג כך לא סומכים עליהם.

כתב **החווה דעת** (ביאורים ב, חידושים ב) שיש להקל כשהדיחו בשעה שהדם חם אפילו בהדחה מועטת.

✎ חתך את הבשר לאחר ההדחה

◀ **כתב השו"ע:** ואם אחר שהדיח חתך כל נתח לשנים או לשלשה (או שהסיר טלפי הרגלים, לאחר ההדחה. ארוך כלל י"ד וי"ז) צריך לחזור להדיחם (**מרדכי**: דווקא כשחתך בסכין, דאגב דוחקא דסכינא מיבלע בלע, וכפי שבולע כך פולט). והרמ"א כתב: ואם לא עשה כן, הוי כלא הודח כלל (שם).

אולם הר"ן (חולין ב: ד"ה הטבח) סובר שגם אם חתך את הבשר לאחר מכן א"צ לחזור ולהדיחו, וכן מוכרח דעת מהר"ם בן חביב. אך **הש"ך** (סק"ג) ביאר שהר"ן אזיל לטעמיה שטעם ההדחה אינו משום דם אלא כדי שיתרכך הבשר, וכיון שכבר נתרכך אצל הטבח לא אכפת לנו שחתכו לאחר מכן. אבל לדין שמדיחים משום הדם, צריך הדחה גם בדיעבד.

כתב הפרי מגדים (שפ"ד ג ד"ה יראה לי. הובא בפת"ש ד) שאם לא חתך את החתיכה לשנים אלא רק מעט, מותר בדיעבד. שהרי יש שישים, וגם אם לא נמלח מותר כפי שאם נשאר מקום בלי מלח מותר. וביאר כה"ח (אות יג) דהיינו דווקא דבר מועט, אבל בחתך גדול חשוב כחתכו לשני חלקים, ודינו כמלח מצד אחד שאין להתיר אלא בהפס"מ. אך הפת"ש (סק"ד) העיר שלפמ"ש החמודי דניאל שרק אם נשאר מעט בלא מליחה מותר, אבל אם נשאר הרבה אף בדיעבד אסור, נראה שגם כאן אסור, ונשאר בצ"ע לדינא.

הש"ך (סק"ג) סובר שרק אם חתך את הבשר בסכין יוצא דמו ואוסר ללא הדחה נוספת, אך אם חתך את הבשר ביד, אין הבשר מפליט דם ואינו צריך הדחה נוספת. וכ"ד החכמת אדם (כלל ל ס"ד). החוות דעת (ביאורים ג) הוסיף שאם אכל חתול קצת מהחתיכה א"צ להדיח מקום האכילה. והפת"ש נשאר בצ"ע. אך הפרי חדש (אות ד) כתב שגם אם לא חתך בסכין אלא ביד יש לחוש וצריך לחזור ולהדיח. ולשיטתו ודאי שבאכילת חתול ג"כ צריך להדיח (כה"ח אות ח). הזבחי צדק (אות ה) וכה"ח (אות ז) כתבו שטוב ליזהר.

דיני שריית הבשר קודם ההדחה

כתב הרמ"א: הדחת הבשר לכתחלה, יזהר לשרותו נגד חצי שעה ולהדיחו היטב במי השרייה, אבל אם לא שראו רק הדיחו היטב סגי ליה, ואחר כך ימתין מעט שיטפטפו המים קודם שימלחנו, שלא ימס המלח מן המים ולא יוציא הדם (הגהות ש"ד והגהות אשירי פכ"ה ובארוך כלל א').

הש"ך (סק"ה) סובר שבהדחה מועטת לא מועיל כלל, ומ"מ אם מלח את החתיכה קודם לכן אף בהדחה מועטת סגי ליה בדיעבד. וכ"כ הערוך השולחן (אות יד).

הש"ך (סק"ו) והט"ז (סק"ד) העירו שיש להמתין רק מעט אך לא ימתין עד שיתנגב, שאז לא ימס המלח כלל ולא יוציא הדם.

כתב החכמת אדם (כלל ל דין ג) שבשעה"ד שאינו יכול לשרות כלל, כגון לצורך שבת או אורחים או לצורך אדם חלש, יש לסמוך על הדחה היטב בלבד. וכ"כ כה"ח (אות יט). וכתב הבא"ח (טהרות, י) שיש מקומות שלא נהגו לשרות אפילו לכתחילה, ורשאים הם להמשיך במנהגם.

שימוש בכלי ששורים בו בשר

הרשב"א (ח"א סימן תתמד) הסתפק כיצד לפסוק לגבי בשר שנמלח ושהה כדי מליחה ונתנוהו קודם הדחה ברותחין בכלי שני, דמחמת שנמלח ושהה כדי מליחה, אין מליחה וצליה מועילים להפליט את הדם שבתוכו לאחר מכן.

כתב הרמ"א: ונהגו שלא להשתמש בדברים אחרים בכלי ששורין בו בשר. ואם נשתהה הבשר בשרייתו מעת לעת, הבשר וגם הכלי אסורין. ועיין לקמן סימן זה.

אבל פחות מעת לעת אין להקפיד. ואף במקום שנאסר הכלי, מותר לחזור ולשרות בו (בארוך).

הש"ך (סק"ז) העיר שבדיעבד מותר אפילו אם נשתמש בו רותח, כאשר הדיחו קודם לכן. וה"ה שבדיעבד מותר אם השהה מעת לעת בשר שכבר נמלח והודח, שלא נעשה כבוש אלא רק לאחר מעת לעת, ולאחר זמן זה הוא כבר נטל"פ (סק"ח). אולם הפרי חדש (סי' קה אות א) חולק.

מליחת בשר קפוא

כתב הרמ"א: דין בשר שמלא קרח, כיצד נוהגין עם שרייתו (עיי' לעיל סימן ס"ח). [שם מבואר שהשיב רבנו שמשון ברבי אברהם שמותר לשרותו במים חמין בכלי שני אף על פי שהיס"ב, דכיון דכלי שני אינו מבשל אפילו יהא לו כח להפליט ולהבליע כמו שאומר רבינו חיים, מאחר שלא נתבשל הדם יוצא הדם ממנו ע"י מליחה או צלייה. תשובות הרשב"א ח"א סימן תתמג].

הש"ך (סק"יא) ביאר שבשר קפוא אין למולחו אלא צריך להפשירו תחילה. ואם נמלח ואח"כ נקרב קודם ששהה שיעור מליחה, אם נפשר אח"כ טוב למולחו פעם נוספת ולשהותו שיעור מליחה, ואם לא מלחו פעם אחרת ושהה שיעור מליחה אחר ההפשר ונתבשל, מותר בדיעבד. וכ"ד היש"ש (פ"ח סימן צג) והערוה"ש (אות יח). אך הפרי מגדים (שפ"ד יא) סובר שגם בדיעבד אין לצרף את הזמן שקודם הקרישה עם מה שלאחר הקרישה. וכ"ד החוות דעת. הערוה"ש כתב שיש לחוש לדבריהם.

הפת"ש (אות ו) הביא בשם הלוי' חן שבשר שנמלח ולאחר מכן נמצא שחלקו היה קפוא, לא מועילה לו מליחה נוספת, כיון שהדם שנמצא בחלק הקפוא לא יפלט, והכשרו רק בצליה. אך בשו"ת הר הכרמל (יו"ד סימן יב) כתב שטעם איסור בשר זה הוא משום שאותו חלק בשר ששהה במלחו כראוי ויצא דמו והודח ונסתמו נקבי הפליטה, כשמולחים אותו שנית יחזור ויבלע מהבשר שהיה קפוא. ומ"מ כתב שאין לאסור מטעם זה. הערוך השולחן (אות כ-כא) סובר שיחתוך ממנה את החלק הקרוש וירכך וימלח בפנ"ע, והשאר מותר. ואם רוצה להכשירה בעודה חתיכה אחת הדבר קשה, ובדיעבד יכול להדיח ולהמתין עד שיתרכך אותו מקום ולמולחו פעם נוספת, אך לכתחילה אין לסמוך ע"ז מכיון שיתכן ועבר זמן המליחה.

כתב המנחת יעקב (סימן יד. הובא בבאה"ט ז) שאם שרה בשר במים ונקרב הבשר תיכף עם המים ונעשה קרח ושהה עם הקרח כמה ימים בלא מליחה, אם שהה כך שלושה ימים יש לאסור ממ"נ, אם הקרח חשוב למים דינו כבשר ששהה במים שלושה ימים, ואם לא חשיב כמים הוי כבשר ששהה בלא הדחה שלושה ימים. הפת"ש הביא בשם שו"ת דבר שמואל (סימן שעג) שאוסר גם אם לא נשרה בקרח אלא רק מעת לעת.

כתב הפרי חדש (אות יב) שאפשר לצרף לשיעור מליחה את הזמן ששהה הבשר במלח קודם שנקרש ולאחר שנקרש יחד, אע"פ שלא שהה אחר ההפשר כשיעור מליחה.

סעיף ב':

מלח ולא הדיח בתחילה

נחלקו הראשונים מה הדין אם מלח את הבשר אך לא הדיחו לפני כן: הגהות מיימון (מאכ"א פ"ו ה"י) כתב בשם סמ"ק (סי' רה) שאף אם ידיח הבשר וימלחנו פעם נוספת לא יועיל לו. וטעמו, משום שהמלח הפליט מקצת מהדם אך לא היה בכוחו להפליט את כל הדם, שהרי הבשר לא הודח מלפני כן, ואותו הדם שפירש חוזר ונבלע בבשר. ואותו הדם שנבלע אין בכח המליחה השנייה להפליטו. אך הרא"ש (פ"ח סי' מו) הביא את דברי התרומה (סי' טט) דבשר שנמלח שנתנוהו על בשר שלא נמלח, יש לו תקנה במליחה ויפלוט דם שבלע עם דמו. וא"כ כ"ש בניד"ד שמועילה מליחה שנייה, שיפליט את הדם של החתיכה עצמה. גם בשערי דורא (סימן ה) הביא בשם מהר"ם (תשו' ד"פ סי' תקצב, ד"ל סי' שלז) שהתירו בדיעבד.

הב"י הביא מחלוקתם וכתב: ולענין הלכה אף על פי שסמ"ק אוסר, אם הוא במקום שיש הפסד מרובה או שהוא בערב שבת ואי אפשר להכין אחר כדאי הם הר"ם והרא"ש לסמוך עליהם. ומשמע שאוסר, ורק בהפס"מ או שעה"ד אפשר להדיח,

◀ **בשו"ע פסק** (מחז"ב ו פמ"ג מש"ז א: מרן חזר בו בשו"ע ממ"ש ב"י): אם מלח ולא הדיח תחילה, ידיחנו וימלחנו שנית. ויש אוסרין. והרמ"א הוסיף: וכן נוהגין, אפילו לא נמלח רק מעט כדרך שמולחין לצלי, ואפילו לא שהה במלחו שיעור מליחה (ארוך וש"ד וסמ"ג). מיהו במקום הפסד מרובה, יש להתיר (ב"י). ואם לא הודח רק מעט, קודם שמלחו, מותר בדיעבד. והוא הדין אם היה ס' בחתיכה נגד דם שעליו (הגהת ש"ד בשם מהרא"י). ואם נמלח חתיכה בלא הדחה עם שאר חתיכות, שאר חתיכות מותרות והיא אסורה (בארוך כלל ד' דין ה').

א"כ נחלקו מרן והרמ"א בדין זה, מרן פוסק כדעת הרא"ש שניתן להדיח ולמלוח שנית, אך הרמ"א אוסר כדעת הסמ"ק, ורק במקום הפסד מרובה יש להתיר (כדברי הב"י).

הט"ז (סק"א) ביאר ששורש מחלוקת הראשונים כאן תלויה במחלוקתם שהובאה לעיל במטרת ההדחה הראשונה. הרא"ש כאן שמתיר סובר שמטרת ההדחה היא שיתרכך הבשר ויצא דמו ע"י המליחה ולכן דימה נידון זה לבשר שנמלח ונתנוהו על בשר שלא נמלח. והסמ"ק כאן סובר שמטרת ההדחה היא משום הדם שבעין על הבשר, ולכן אחר המליחה הראשונה יצא כבר כל דמו ואין חשש רק שיבלע מדם בעין שעליו, ובזה לא שייך לומר שיצא ע"י מליחה אגב דמו, דהא בשעת מליחה אין לו דם של עצמו.

דעת **המהרש"ל** (יש"ש פ"ב סי' יח) שאף במקום הפסד מרובה אין תקנה לאותו בשר בהדחה ומליחה שנית. אך **הש"ך** (ס"ק יב) ו**הט"ז** (סק"י) סוברים כדעת הב"י והרמ"א להקל במקום הפס"מ.

הט"ז (סק"ח) הביא כמה טעמים מדוע הרמ"א אסר את הבשר לכתחילה כאשר מלח את הבשר מעט: א. אין אנו בקיאים להבחין בין מליחת צלי לקדירה. ב. גם מליחה מועטת מפליטה חלק מהדם, וא"א שלא יחזור ויאסור. ג. גם במליחה מועטת המלח מבליע את הדם שהיה על הבשר, ודם זה אינו נפלט לאחר מכן.

בשול"ת **יביע אומר** (ח"ו סימן ה) העלה שדעת רוב האחרונים בדעת מרן להתיר בנ"ד אף בהפסד מועט שידיחנו וימלחנו שנית. ומה גם דמילתא דרבנן היא דדם שמלחו מדרבנן וספקו לקולא. וכ"כ בהליכות **עולם** (ח"ו עמ' סד) "ואפילו אם לא היה אלא הפסד מועט הדין כן".

הט"ז (סק"י) העיר, שההיתר בדיעבד אם הודח מעט לא מתאים לסוברים שמטרת ההדחה הראשונה היא לרכך את הבשר, אלא שהאחרונים סמכו בדיעבד על הטעמים האחרים והתירו. וכ"כ **הש"ך** (ס"ק יד).

☞ היתר ע"י צליה

כתב הדרכי משה (אות ג) שרק לקדירה אסור גם אם לא שהה במלחו שיעור מליחה, אך אם הוא לצלי מותר אם לא שהה שיעור זה. וכ"פ הרמ"א (עו, ב) ו**הש"ך** (ס"ק יג).

אולם מהרש"ל (יש"ש פ"ב סי' יח) ו**הב"ח** פסקו שאם לא שהה שיעור מליחה אסור ג"כ לצלי.

התפארת למשה (הובא בפת"ש ז) התיר רק בתרתי למעליותא, שלא נמלח רק מעט ולא שהה, ולדעתו כך גם דעת הרמ"א.

☞ סעיף ג':

☞ באיזה מלח מולחים

שנינו בחולין (ק"ג). "רב דימי מנהרדעא מלח ליה במילחא גללניתא, ומנפיץ ליה".

ופרש"י: מילחא גללניתא - מלח גסה. ומנפיץ ליה - למילחא לאחר זמן מפני שהדם נבלע בה אבל מלח דקה אין צריך לנפץ שהיא נתכת מעצמה. לשיטתו אפשר למלוח בכל מלח, אלא שרב דימי בא להשמיענו שהמולח במלח גס צריך לנפץ את המלח לאחר מכן. בדרך דומה הלך **הרא"ש** (פ"ח סימן מז) ולדעתו יש למלוח דווקא במלח דק, אבל מליחה במלח גס אינה מועילה כשהוא הופך את החתיכה לצד השני הרי המלח נושר ממנה.

מאידך, **הרמב"ם** (מאכ"א פ"ו ה"א) כתב "...אין מולחין אלא במלח עבה כחול הגס, שהמלח דק כקמח יבלע בבשר ולא יוציא דם, וצריך לנפץ הבשר מן המלח ואחר כך ידיחנו". לשיטתו רב דימי בא להשמיענו שיש למלוח דווקא במלח גס, שהדקה אינה מפלטת את הדם.

שיטה נוספת שהביא המגיד (שם ד"ה ואין מולחין) בשם **הראב"ד** (תשובות ופסקים סי' רז ד"ה מליחת בשר) ו**הרשב"א** (תוה"א ב"ג ש"ג עג., וקצר עב.) שבכל מלח יכול למלוח, אלא שאם מלח במלח דק צריך לשפשף היטב הבשר קודם שישים אותו בכלי כדי להדיחו, שאם ישימהו עם קצת מהמלח בכלי שאינו מנוקב להדיחו, הדם שעל פני הבשר חוזר ונבלע בבשר. ולכן ימלח במלח גס וכך יוכל להדיח בכל כלי ובמעט ניפוץ מנער את כל המלח שעליו.

רבינו ירוחם (נט"ו ח"ה אות כה) כתב שצריך שתהא דקה שלא תפול אילך ואילך ולא דקה מן הדקה כקמח, ואולי זו כונת הרמב"ם. וכתב הב"י שדבריו נכונים וכן נהגו.

האיסור והיתר (כלל א דין יח) כתב שכל מלח שאינו גס יותר ממלח שעושין ממי הים הוא כשר למליחה, ואם גס יותר צריך להדיקו.

◀ **כתב השו"ע:** לא ימלח במלח דקה כקמח, ולא במלח גסה ביותר שנופלת מעל הבשר אילך ואילך. ו**הרמ"א** הוסיף: ואם אין לו מלח אחר רק מלח דק כקמח, מותר למלוח בו (ד"ע).

הש"ך (ס"ק יז) כתב שבדיעבד בכל מלח שימלח סגי.

הערוך השולחן (אות כו) ביאר שישנם שני סוגי מלח, סדומית המתקבץ מהים ואסתרוקנית שחוצבין מן ההרים. וסדומית בטבעו קשה כאבן, ולכן כשנטחן או נכתש נעשה דק למאד יותר ממלח אסתרוקנית שהוא לח ורך בטבעו ולכן בהטחנו או בהכתשו אינו יכול להעשות דק כל כך. ובכל אחד יש מעלה וחסרון בקשיות שלו שאינו ניתן כפי הצורך להוציא את הדם, ומאידך אינו דק מאוד. לדעתו כאשר המלח דק מאוד יתכן ואף בדיעבד אסור, ולכן יש ליזהר שיהיה המלח גס קצת. והוסיף שמה שהתיר הרמ"א למלוח במלח דק כקמח כשאין כאן מלח אחר, אין לפסוק כן רק במלח הים ולא במלח ההרים.

כתב **החמודי דניאל** (סימן י. הובא בפת"ש ט) שצריך ליתן מלח על הבשר שיהא עב קצת ואם מלח גס מצוי אסור למלוח במלח דק אף אם נותן הרבה. ומשמע מדבריו שבדיעבד אף אם מלח כל הבשר במלח דק לבד ולא ריבה עד שיהא עב קצת מותר.

כתב **מהרש"ל** שנוהגים המדקדקים ליזהר לא לתת שום בשר שלא הודח לא על שום דף או שלחן שאין מיוחד לכך, כי שמא יש מלח על מקום הנחת בשר ולא אדעתיה. ה**ט"ז** (ס"ק יב) למד מדבריו שאין לתת מלח על מקום המיוחד לתת שם בשר כשמביאין אותו מבית הטבח. **הערוך השולחן** (אות כז) העיר שבדיעבד אין לחוש בכל זה דאינו אלא זהירות בעלמא.

★ מליחה בסוכר

בשו"ת **הלכות קטנות** (ח"א סימן ריח) העלה שאפשר למלוח הקורבנות בסוכר, שהטבע שלהם דומה למלח, ומה שהוא מלוח והוא מתוק אין זה משנה, שמצאנו לכמה וכמה מהמאכלים שהם אותו מין וחלקם מתוקים וחלקם חמוצים. בשו"ת **מעשה אברהם** (י"ד סימן ל) הביא דבריו, וכתב שלפ"ז אפשר שמותר למלוח בסוכר במקום שאין מלח. ובשו"ת אבני נזר (או"ח סי' תקלב) הביא בשם הגאון מליסא שמלח בשר עם סוכר. גם מהר"ח פלאג"י בספר **רוח חיים** (סק"ה) העלה לאחר מעשה בפשיטות שהסוכר מהני במקום המלח.

אך בשו"ת **דברי חיים** (ח"א י"ד סי' כה) כתב שודאי גם ההלכות קטנות לא אמר שמועיל סוכר אלא לקיים מצות ברית מלח, אך להפליט דם מהבשר בעינן דווקא מידי דמרתיה ומחמם להפליט הדם. וכן העלה בשו"ת **רב פעלים** (ח"ב י"ד סי' ד), ובספרו **בא"ח** (טהרות כב). גם היד **יהודה** (ס"ק צז) יצא בחריפות שאין שום מקום לסמוך על מליחה בסוכר, גם לא בדיעבד ובמקום דחק. גם בשו"ת **יביע אומר** (ח"ד סימן ב) העלה כרוב האחרונים לאסור בהחלט למלוח הבשר ולהכשירו בסוכר. והוסיף שבדיעבד אם בישלו הבשר בכלים, יש לאסור את התבשיל אבל את הכלים אפשר להכשיר אם יש שישים כנגד הדם באומד. וכ"פ בשו"ת **אור לציון** (ח"ב פל"ג הע' א), **שבט הלוי** (ח"ב סימן כד), **ציץ אליעזר** (ח"ט סימן לה. ח"א סימן עז אות ד. ח"ב סי' נב אות ו. ח"ג סי' עט אות ב), ולדעתו "בדיעבד אם עברו ומלחו הבשר בצוקער ובישלוהו, הבשר טריפה והכלים טעונים הכשר. ומאידך, אם מלחו הבשר בצוקער ונודע הדבר לפני שבישלוהו אין לאסור את הבשר כלל אלא יש להורות גם לכתחילה לחזור ולמלוח הבשר במלח כדת וכדין".

★ מליחת בשר במלח מעובד

בשו"ת **דברי יציב** (י"ד סימן יד) נשאל לגבי מלח שעבר תהליך עיבוד וזיקוק, האם ראוי להשתמש בזה למליחת בשר, והאם אפשר לסמוך ע"ד המומחים שקבעו שאין כח המלח נחלש כלל מחמת כן וראוי הוא למלוח בשר. והעלה שאין לסמוך בכל הנושאים הנ"ל על מומחים שמסתמכים רק על השערות, וודאי שאין לנו אלא דברי רבותינו ז"ל. גם בשו"ת **ישכיל עבדי** (ח"ו, השמטות ל"ד סי' א) העלה שהדבר ברור, שאסור למלוח בו את הבשר.

סעיף ד':

כמות המלח הנדרשת

שנינו במנחות (כא.).

"במלח - יכול תבונה? ת"ל: תמלח... כיצד הוא עושה? מביא האבר ונותן עליו מלח, וחוזר והופכו

ונותן עליו מלח ומעלהו. אמר אביי: וכן לקדירה"

נחלקו הראשונים מה רמת המליחה שצריך למלוח את הבשר, והיינו כמה מלח צריך לתת על החתיכה כדי שיצא דמה מתוכה: דעת הרשב"א (תוה"ק שם עא סוע"א) שאין צורך 'ליתן עליו מלח עד שיכסנו כולו ולעשותו כבנין', אלא די בכך שיהא בו כמות מלח שלא יהא ראוי כך לאכילה¹. גם התרומה (סי' סב) סובר שצריך לתת הרבה מלח דכל מליחות שלנו צריך שיהא קרוי אינו נאכל מחמת מלחו שיהא רוב המלח מקלקל טעם הבשר. גם המרדכי (סי' תשיט) הביא בשם ר"ת (תוס' קיב. ד"ה הני) שצריך למלחו עד שלא יהא נאכל מחמת מלחו.

מנגד, הרא"ש (פ"ח סי' מג ומד) סובר שצריך למלוח עד כדי שלא יהא ראוי לאכילה מחמת המלח, וכן צריך שהמלח יכסה את כל הבשר ולא ישאר בו מקום ללא מלח. הערוה"ש (אות ל) כתב שלדעת הרא"ש גם בדיעבד לא מועיל אם מלח רק מצד אחד.

דעה נוספת המובאת בתוספות (מנחות כא. ד"ה דם) "לפיכך מדקדק ר"ת מכאן דמליחה לקדרה באין נאכל מחמת מלחו סגי. ולא כמו שמפרשים כמו שאדם מולח להצניע וכמליח לצורך עיבוד או כדבעי ליה לאורחא".

◀ כתב השו"ע: יפזר עליו מלח שלא ישאר בו מקום מבלי מלח, וימלח כדי שלא יהא ראוי לאכול עם אותו מלח, ואינו צריך להרבות עליו מלח יותר מזה.

הש"ך (סק"כ) כתב שלדעת הרמ"א גם בדיעבד צריך שלא ישאר מקום בלי מלח. ושכן נראה מדברי מהרש"ל. אך הב"ח והט"ז (סק"ד) סוברים שודאי אם מלח משני הצדדים ולא פשט המלח בכל מקום דמותר, אפילו בלא הפסד מרובה. וכ"כ בה"ח (אות עז).

כתב הערוך השולחן (אות לב) שלא נהגו למלוח את הבשר מכל צדדיו, מפני שרוב הפוסקים ס"ל כרשב"א ולא בעינן אלא שלא יהא נאכל מחמת מלחו.

מליחה מכל הצדדים או מצד אחד

שנינו בחולין (ק"ג). "אמר שמואל: אין הבשר יוצא מידי דמו אלא א"כ מולחו יפה יפה, ומדיחו יפה יפה". בגמ' לא מבואר באיזה אופן צריך למלוח את הבשר. אך בגמ' במנחות לעיל מבואר שצריך למלוח מכל הצדדים "נותן עליו מלח, וחוזר והופכו ונותן עליו מלח ומעלהו". ונחלקו הראשונים בצורת המליחה:

א. דעת הרשב"א (תוה"ק שם עא סוע"א) שאין צריך למלוח את הבשר מכל צדדיו אלא למצוה מן המובחר, וודאי מועיל אם מלח מצד אחד בלבד. והראיה לכך, שגם חתיכה עבה כטפח די לה במליחת שני צדדיה, ולכן חתיכה דקה שנתן עליה מלח מצד אחד לא תהיה חמורה יותר מחתיכה

¹ הב"י כתב שיתכן וגם הרשב"א מודה שהמלח צריך לכסות את כל חתיכת הבשר, אלא שאין צריך לעשותו כבנין. הב"ח תמה, דמה שמכסהו מכל צד הוה כבנין! גם הערוך השולחן (אות ל) סובר שודאי הרא"ש חולק על הרשב"א, שאם החמיר כ"כ שלא ישאר מקום בלי מלח, כיצד מתיר בדיעבד אם נמלח רק מצד אחד?!

עבה כזאת. וסיים 'ואין לדבר קצבה'. אלא שלענ"ד מכאן גופא יש להביא ראיה ההיפך, דמכך שהצריכו בכל עובי של חתיכה למלוח משני הצדדים בלבד בלא לחתוך את החתיכה באמצע, מוכח שלא חילקו חכמים ובכל אופן חייבו רק למלוח מבחוץ, אך על המליחה מבחוץ אין לוותר משום ש'אין לדבר קצבה' ואין לחלק.

- ב. **הרא"ש** (שם) סובר שצריך למלוח משני הצדדים. ואין חילוק אם הבשר עבה או דק.
- ג. סמ"ג (לאוין קלז מז סוע"ג) כתב שדעת **ריב"א** ע"פ גירסתו בגמ' (מנחות כא.) שצריך למלוח משני הצדדים, אבל לקדרה אין די במליחה זו כי צריך לשפשף בידיו שיבלע בו המלח.
- ד. **איסור והיתר** (כלל ז דין ה): אם מלח רק מצד אחד אסור אפילו בדיעבד אפילו אם נתבשל אח"כ, ומותרת בצליה.

◀ **כתב השו"ע:** ומולחו משני צדדים.... וכן חתיכה שלא נמלחה אלא מצד אחד, מותר. **אך הרמ"א** כתב: ויש אוסרים אפילו בדיעבד (מהרא"י בהגהות ש"ד וארוך כלל ו'), והכי נהוג, אם לא לצורך.

הט"ז (ס"ק יד) ביאר שאם נמלח משני צדדי החתיכה אך המלח לא הגיע לכל מקום, מותר גם כשאין הפסד מרובה. וכן ביאר **הערוך השולחן** (אות לב) בדעת הרמ"א, מפני שרוב הפוסקים ס"ל כרשב"א דלא בעינן אלא שלא יהא נאכל מחמת מלחו.

הש"ך (ס"ק יט) הביא את מחלוקת הראשונים האם צריך לחתוך חתיכה עבה קודם המליחה, דעת הרשב"א שאין צריך, אך המרדכי סובר שיש לחתכה. **המהרש"ל** (יש"ש פ"ח סימן פג) סובר שהלכה כרשב"א, וכ"פ הש"ך, **פר"ח** (אות כ), **כה"ח** (אות סז) ועוד.

דעת השו"ע להקל אם לא נמלחה החתיכה משני צדדיה, וכ"פ **בהליכות עולם** (ח"ו עמ' קמא) עפ"ד הפר"ח, הרב נחפה בכסף והשולחן גבוה. ומ"מ הוסיף שנכון לכתחילה למלוח את הבשר משני צדדיו שוב, אפילו אם עבר זמן מרובה מהמליחה. **אך הזבחי צדק** (אות נח) ו**הבא"ח** (אחרי, ב) החמירו כדעת הרמ"א שגם בדיעבד יש לאסור אם לא מלח משני צדדיה.

מליחה מבפנים

נחלקו הראשונים מה דין בשר אווז או תרנגולת שנמלחו רק מבחוץ ולא מבפנים:

- א. משמע מהרשב"א שגם לכתחילה א"צ למלוח בפנים, וכ"כ **רבינו ירוחם** (שם) בשמו. וכ"כ הרוקח (סי' תטו ותכח) בשם **ה"ר שמואל וה"ר שמריה** שמכשירים בעוף שנמלח מבפנים ולא מבחוץ כי מה לי מליחת עוף מבחוץ למליחתו מבפנים. **אבל הר"ן** (חולין ל סוע"ב) סובר בדעת הרשב"א שיש למלוח את התרנגולים מבפנים, וכן משמע מתורת הבית (הארוך שם עג.). גם **התרומה** (סי' סב) סובר שתרגולת או טלה צריך למלוח מבפנים ומבחוץ.

גם הרא"ש הסכים לדעת הרשב"א שהבשר מותר באכילה.

ב. המרדכי (חולין סימן תשכ) כתב בשם ר' יהודה בן קלונימוס שבא מעשה לידו שנמלח ראש כבש מבחוץ ולא מבפנים והורה שלא למלחה פעם שנית ולא יבשל אותה, אלא יצלה אותה דנורא מישוב שייב.

ג. דעה נוספת של ר' אביגדור (הובא ברוקח ס' תטו ותכח) שאם נמלח מבפנים ולא מבחוץ, יש לו תקנה ע"י שימלח את הבשר פעם נוספת, ומיהו כל שלא מלח אלא מצד אחד משמע דאסור לקדרה.

◀ כתב השו"ע: ועופות צריך למלחם גם מבפנים, ואם לא מלחם אלא מבפנים או מבחוץ... מותר. אך הרמ"א כתב: ויש אוסרים אפילו בדיעבד (מהרא"י בהגהות ש"ד וארוך כלל ו'), והכי נהוג, אם לא לצורך.

האיסור והיתר (כלל ז דין ו) ביאר שה"ה לכל דבר שהוא חלול שיש למולחו מבפנים. ולכן כתב הט"ז (ס"ק ג) שיש ליזהר בשעה שמתקנים ריאה ע"י מליחה, שצריך לפתוח קודם מליחה את הקנוקנות שבה. וכ"כ כה"ח (אות סח), אך הוא דווקא לכתחילה ולא מעכב בדיעבד. אלא שהמנחת יעקב (כלל טו אות מה) סובר שאין צריך לחתוך את הריאה כדי למולחה, שאם מניחים את האבר סתום די לו במליחה מבחוץ. וכ"ד החוות דעת (חידושים יח).

החכמת אדם (כלל ל אות ח) הוסיף שיש ליזהר לקרוע את העופות מצד אחד כולו או רובו, ולא כמו שיש הנוהגים לעשות רק נקב קטן, שאינם יכולים למלוח כך כמו שצריך. וכן הביאו הערוה"ש (אות כח) ועוד. אלא שיש להעיר שהרשב"א סובר שא"צ לפתוח את העוף כדי למולחו, ורק משום שהרמ"א הזכיר שמליחה משני הצדדים מעכבת כתבו כך האחרונים. אך הזבחי צדק (אות מט) הוסיף שכאשר לא מוציא את האברים הפנימיים יש לחוש שהמלח לא יגיע אליהם, ולכן בלא"ה כדאי להקפיד בזה.

הט"ז (ס"ק ג) ביאר את מעשה דר' יהודה, שהוא דווקא כאשר חתך את הראש לשניים והיה לו למלוח גם מבפנים כמו כל חתיכה, אבל אם הראש לא נבקע, מותר אם הוא נמלח בחוץ לחוד. אלא שצריך לנקוב את העצם משום המוח וקרומיו, שיהיה מקום לדם לצאת.

כתב הפרי חדש (אות כא) שתרגולת שלא נמלחה אלא מצד אחד לכו"ע אסורה, שהרי החלל מפסיק. והיינו שמצד אחד נמלח מבחוץ ומבפנים, אבל מצד שני לא נמלח כלל. וכ"כ בא"ח (אחרי ב), כה"ח (אות סט) ועוד.

מליחה חלקית קודם הבישול

◀ כתב הרמ"א: ודוקא אם כבר נתבשל כך; אבל אם לא נתבשל עדיין, לא יבשלנו כך, אלא אם הוא תוך י"ב שעות שנמלח יחזור ומלח צד השני שלא נמלח עדיין

ויבשלנו אחר כך, ואם הוא אחר י"ב שעות, אזי יצלנו דנורא משאב שאיב ואין הצד שנמלח כבר בולע מצד שלא נמלח (שם).

מה הדין כשהבשר נמלח רק מצד אחד ועברו י"ב שעות: **הש"ך** (ס"ק כא) סובר שבמקום הפסד מרובה יחזור וימלח צד השני תוך מעת לעת. וודאי שניתן לכתחילה להכשירו ע"י צליה. וכ"ד **החכמת אדם** (כלל ל דין ח) ועוד. **אך הט"ז** (ס"ק טו) סובר שגם בהפסד מרובה לא תועיל מליחה נוספת, ש'הפסד מרובה' לא יתכן כאן, שהרי יכול להכשירו ע"י צלייה. **הערוך השולחן** (אות כב) טוען דמכיון שבמדינתנו אינם בקיאים בצלייה, חשוב הדבר להפסד מרובה ולכן בהפס"מ תועיל מליחה תוך מעת לעת.

כאשר מלח את הבשר רק מצד אחד, אך הדיח את המלח מהחתיכה, האם יכול למלוח את הבשר פעם נוספת? **הש"ך** (ס"ק כב) סובר שלאחר ההדחה מיד נסתמים נקבי הפליטה ולא מועילה מליחה, וכ"ד **הב"ח**, **הערוה"ש** (אות לא) ועוד. **אך הט"ז** (ס"ק טו) סובר שהדין שהנקבים נסתמים אינו מוסכם, ולכן המליחה תועיל אפילו לאחר י"ב שעות. ובנוסף לכך כאן מדובר על מקום הפסד. וכ"ד **החזו"א** (סי' י סק"ו).

הזבחי צדק (אות סא) כתב שיש תקנה נוספת לבשר שנמלח מצד אחד לאחר י"ב שעות חוץ מצלייה, שדיח את הצד שלא נמלח ויניחנו כל זמן שיעור המליחה דוקא על הצד שנמלח עכשיו, שהדם אינו מפעפע למעלה ומותר. וכ"כ **כה"ח** (אות פד). וע"ע בפמ"ג (שפ"ד אות כג) שהסתפק בזה. וכ"פ **בהליכות עולם** (ח"ו עמ' קמד), ואין חוששים שיתנהפך הבשר, הואיל ובלא"ה מעיקר הדין אין לחוש כלל.

הערוך השולחן (אות לא) ביאר שלסוברים שמועילה מליחה לאחר שהדיח, ודאי צריך למלוח את כל החתיכה משני צדדיה שוב, שהסברא שלא מועילה הדחה שנית היא משום שנפסק כח הדוחה, ולכן ודאי צריך למלוח שוב שיפלוט גם מהצד השני את מה שבלע. וכ"כ **החוות דעת** (אות כ), **כה"ח** (אות פב) ועוד.

מלח המעורב עם דברים אחרים

כתב **החמודי דניאל** (סימן לו. הובא בפת"ש י) שאסור למלוח בשר במלח המעורב בגרויפין שליש או רביע, כיון שנוהגים בלא"ה שיש מקום פנוי, ובהצטרף לזה מקום הגרויפין יהיה הרבה פנוי. ובאותו מקום נאכל מחמת מלחו וזה מעכב בדיעבד. לכן אם לא שהה עדיין שיעור מליחה יש להדיחו ולחזור למולחו במלח יפה. ואם שהה שיעור מליחה, ידיחנו מעט וימלחנו, דאם ידיחו יפה יסתמו נקבי הפליטה ויבלע המקום שנמלח כהוגן מהמקום שלא נמלח. **כה"ח** (אות עט) העיר דנראה שהכל תלוי במצב, שאם נראה שנמלח בעניין שאין נאכל מחמת מלחו, ה"ז מותר וא"צ למולחו שנית.

סעיף ה':

חתך מהחתיכה לאחר המליחה

כתב **הרשב"א** בתשובה (ח"א סימן רסה) שאפילו חזר וחתך מהחתיכה קצת, אין צריך למלוח מקום החתך, שע"י המליחה נפלט כל הדם אפילו אותו שבאמצע.

◀ וכ"פ השו"ע: אחר שנמלחה החתיכה, אם חתך ממנה אינו צריך לחזור ולמלוח מקום החתך.

הש"ך (ס"ק כד) העיר שדווקא לאחר שנמלחה החתיכה כראוי א"צ לחזור ולמלוח מקום החתך, אבל תוך שיעור מליחה צריך להדיחו שם היטב ולחזור ולמלחו. וכ"כ ה"ט"ז (ס"ק טז), **פר"ח** (אות כה), **כה"ח** (אות פז).

סעיף ו':

שיעור שהיית החתיכה במלח

נחלקו הראשונים כמה זמן צריך המלח להיות ע"ג הבשר כדי שיוציא את דמו מתוכו:

א. **רמב"ם** (מאכ"א פ"ו ה"י): "ומניחו במלחו כדי הילוך מיל". וכ"ד **רש"י** (ספר האורה ח"ב סי' קנ) דשיעור מליחה כשיעור מיל. **המגיד** כתב שיש סמך לשיעור זה שהרי שיעור עיבוד הוא כדי הילוך מיל, ובגמ' בשבת יש הסובר שהמולח את הבשר חייב משום מעבד, ולמדנו שמליחה היא עיבוד, ואפשר ללמוד ששיעור מליחה כדי עיבוד. עוד הביא בשם הרמב"ן (מהדו' רייכמן חולין קיב. ד"ה ובהלכות) שכתב שיעור צלייה פירשו **הגאונים** כדי הילוך מיל.

הערוך השולחן (אות לו-לט) ביאר בדעת הרמב"ם שהצריך חליטה לבשר קודם האכילה משום שלא סמך על הזמן של שיעור מיל בלבד.

ב. **רא"ש** (פ"ח סימן לג לח ומד): כדי צלייה. וכ"ד התוספות (קייב. ד"ה הני) בשם **בה"ג** (הל' דם סי' סה קלג סע"ב) ו**הרשב"א** (תוה"א ב"ג ש"ג עג; קצר עב.). טעמם, שהדם יוצא ע"י המליחה כמו ע"י צליה, ולכך חשיב מליח כרותח. **אולם** המרדכי (סימן תשל) בשם **ראב"י** (סי' אלף צח) דחה, דא"כ נתת דבריך לשיעורים! שהדבר תלוי מאוד במציאות בגודל האש וכד'.

ג. **הגהות אשרי** (סימן מג): משהין את חתיכת הבשר במלח כשיעור צליית אותה חתיכה עצמה, ושיעור זה תלוי בעובי וגודל החתיכה. וכ"ד **האור זרוע** (ח"א סי' תעד).

ד. **תרומת הדשן** (סימן קסז) נשאל "מרגלא בפומיה דאינשי, שצריך הבשר לשהות במלח שעה אחת: יש שום סמך או ראייה על זה?" ותשובתו, יראה דאין צריך כל כך סמך או ראייה לשיעור זה. די"ל שנהגו העולם דשיעור מליחה כשיעור צליית אותה חתיכה עצמה לפי גדלה ועוביה, והואיל ואין שיעור זה שווה בכל החתיכות קבעו העולם להם שיעור מוגבל ותפשו שעה לשיעור זה". אכן נראה בשעת הדחק כגון לכבוד שבת ולכבוד אורחים יש לסמוך אדברי הרמב"ם.

ה. **רי"ף** (חולין מב:): שיעור שהיית הבשר במלח, בכדי שישחוט הבהמה ושתהיה נפשטת ויבדק הבשר מן החלב ומכל איסורין שיש בה, בציר מהכי אסור.

◀ כתב השו"ע: שיעור שהייה במלח אינו פחות מכדי הילוך מיל, שהוא כדי שלישית שעה בקירוב. אך **הרמ"א** כתב: ועל זה יש לסמוך בדיעבד, או אפילו לכתחלה

לכבוד אורחים או לצורך שבת, אבל בלאו הכי המנהג להשהות במליחה שיעור שעה, ואין לשנות (מהרא"י בת"ה סימן קס"ז ובהגהת ש"ד ואו"ה כלל א').

הש"ך (ס"ק כו) ביאר ש'בדיעבד' הוא כגון שהודח אחר ששהה שיעור מיל ונתבשל. **הפת"ש** (אות יב) דקדק דמשמע שאם לא נתבשל, אף אם הודח יחזור וימלחנו. **א"ך הפר"ח** (אות כז) סובר שאפשר דבדיעבד היינו כל שהדיחו כבר תו לא צריך מליחה שנית. **הדגול מרבבה** כתב דדווקא אם לא שהה רק שיעור מיל, אבל אם שהה יותר מחצי שעה יש להקל אחר שכבר הודח, וא"צ להפסיד מלח ולמולחו שנית. וכ"כ **כה"ח** (אות צ). ו**בהליכות עולם** (ח"ו עמ' פא) פסק שלדין די בשהיית שיעור מיל שהוא ח"י דקות, כיון שמעיקר הדין הלכה כמרן.

מה הגדר של אורחים? בסולת למנחה (כלל טו דין ג. הובא בפת"ש יג) הביא בשם **תורת האשם** מקום שהוזכר כבוד אורחים היינו כגון בעלי תורה ובעלי שם טוב ומע"ט או עני בן טובים או עשירים שראוי לכבדם שאינם עושים רעה, ולא הגרועים או הקבצנים שעוברים ושבים בשביל טרף ומזון הם בכלל צדקה. וכתב עוד דלא מקרי אורחים אלא שנתארחו בביתו אבל לא כשזימן אצלו חבירו. **א"ך הסולת למנחה** חולק עליו בזה, וסיים דלכתחלה לא יזמין אצלו חבירו אם יודע שהוא צריך להקל בענין הדחה או מליחה, אבל אם כבר זימן אצלו אז יש להקל כמו מפני שאר אורחים.

הערוך השולחן (אות לז-לח) ביאר דמה שנהגו העולם בשיעור שעה, הוא משום שעיקר רתיחת המלח הוא אחר שיעור מליחה, ולכן בעינינו שני פעמים שיעור מיל, ומכיון דאפקיה מחצי שעה אוקמה השעה. ולדעתו גם העושים לכבוד שבת או אורחים הוא מורה שישליכו הבשר למים רותחים, או שלכל הפחות ימלחו וישהו במלח ל"ו מינוטין.

בהליכות עולם (ח"ו עמ' כט) פסק שלכתחילה ישהה את הבשר במלח במשך שעה, ואם השעה דחוקה די שישהה אותו בשיעור חצי שעה. ובדיעבד כל ששהה במלח שיעור מיל, דהיינו ח"י דקות, מותר.

מהו שיעור מיל

א. **י"ח דקות**: שנינו בפסחים (צג:): שאדם בנוני מהלך עשרה פרסאות ביום, ובי"ב שעות אדם הולך 40 מיל, ונמצא שמיל הוא י"ח דקות. גם **הרמב"ם** (פיה"מ ברכות א, א. אך בפסחים ג, ב כתב אחרת) כתב שהוא 18 דקות. וכ"ד **השו"ע** (סעיף ו, ואו"ח סי' תנט ס"ב), **הרמ"א** (או"ח סי' רסא ס"א), **ש"ך** (ס"ק כה), **חזו"א** (י"ד סי' י אות יח ועוד), **שו"ת ציץ אליעזר** (חי"ב ס"ס נב. חי"ג סימן לה אות ב), **הליכות עולם** (ח"ו עמ' ז. יבי"א או"ח סימן מא אות ה).

ב. **כ"ד דקות**: שנינו בפסחים (צג:): מעלות השחר עד הנץ החמה ה' מילין, משקיעת החמה עד צאת הכוכבים ה' מילין, פשו להו ל' - א"כ ל' מיל מנץ עד שקיעה, לפ"ז מיל הוי כ"ד דקות. וכ"כ **הפרי חדש** (אות כו), **חכמת אדם** (כלל ל ס"ט) ועוד.

ג. כ"ב דקות וחצי: שנינו בפסחים (צד). שלדעת ר' יהודה, מעלות השחר עד הנץ החמה ד' מילין, משקיעת החמה עד צאת הכוכבים ד' מילין, פשו להו ל"ב - א"כ ל"ב מיל מנץ עד השקיעה, לפ"ז מיל הוי 22.5 דקות [ג' שמיניות]. שיטה זו הובאה בבאור הלכה (סי' תנט ס"ב ד"ה הוי).

סעיף ז':

דיני הדחה אחרונה

שנינו בחולין (קיג).

"אמר שמואל: אין הבשר יוצא מידי דמו אלא א"כ מולחו יפה יפה, ומדיחו יפה יפה... רב דימי מנהרדעא מלח ליה במילחא גללניתא, ומנפיץ ליה"

נחלקו הראשונים מה הן הפעולות הנדרשות לעשות לבשר לאחר המליחה:

- א. **רמב"ם** (ו, יא) ו**בה"ג** (הובא בהגה"מ אות כ): יש צורך בניפוץ ובנוסף להדיח את הבשר.
- ב. **ר"ן** (מב סוע"א ד"ה רב דימי): כאשר מולחים במלח גס די בניפוץ, אבל במלח דק יש צורך גם בהדחה, שהניפוץ אינו מוריד את כל המלח שעליו.
- ג. **רשב"א** (תוה"ק ב"ג ש"ג עב): ישנה עדיפות למלוח במלח גס שבניעור קל או שטיפה במעט מים יורד כל המלח מהבשר. ואם מלח במלח דק, צריך לשפשף היטב את החתיכה כדי להסיר ממנה את המלח שדבק בה, וכן כדי שיוכל להדיח אח"כ את החתיכה בתוך הכלי עם המים.
- ד. **רש"י**: במלח גס הדם נבלע בו ולכן יש לנפצו תחילה ולאחר מכן להדיח, אבל במלח דק אין צורך לנפץ, משום שהמלח ניתך בעצמו. וכ"נ מה**מרדכי** (סי' תשכא).

◀ כתב השו"ע: קודם שיתן הבשר בכלי שמדיחו בו ינפץ מעליו המלח שעליו, או ישטפנו במים, ואחר כך יתן הבשר בכלי שמדיחין בו.

מספר הדחות לאחר המליחה

- א. **רמב"ם** (פ"ו ה"י): אין מספר הדחות מסויים, אלא מדיחו יפה עד שיצאו המים זכים.
- ב. **רא"ש** (פ"ח סימן מד) ו**מרדכי** (סי' תשיט): ידיח ב' פעמים, הראשונה להעביר המלח והדם, והשניה להעביר את לחלוחית המים שנשאר בו. ולמד כן מדברי שמואל שיש להדיח יפה יפה.
- ג. **הגהות אשרי** (סי' מג): מדיחין אותו שלש פעמים, שתיים כדברי הראשונים לעיל, ופעם שלישית לטהר את המים השניים שנגעו בראשונים. דומיא דנטילת ידיים שנוטלים פעם שלישית לטהר את המים שע"ג הידים. ובדיעבד די בכ' פעמים.

◀ **כתב השו"ע:** וידיחנו פעמיים, וישטוף הכלי בין רחיצה לרחיצה. אך הרמ"א כתב: וי"א שצריך להדיח ג' פעמים (חדושי אגודה בשם א"ז ומהרא"י ואו"ה כ"א דט"ו והג"א), והכי נוהגין לכתחילה, על כן ישטפנו או ינפץ המלח מעליו וידיחנו ב' פעמים דזה הוי כהדחה ג' פעמים או ישים המים תוך הכלי ואחר כך יניח בו הבשר וידיחנו ג' פעמים, והכי נהוג. ולכתחילה יתן מים הרבה בהדחה ראשונה, כדי שיבטל כח המלח שבציר (ד"ע).

נחלקו האחרונים האם הרמ"א שמצריך ג' הדחות חולק על דברי השו"ע:

הש"ך (ס"ק כח) התקשה, הרי גם השו"ע מצריך לנפץ את המלח ולהדיח את הבשר ב' פעמים, וא"כ מה חידש הרמ"א? וביאר שהשו"ע הצריך שטיפה או ניפוץ שלא יהא נבלע הדם בבשר כשיהא מונח בכלי. ולכן אם ידיח את הבשר באויר, די בהדחה ב' פעמים ללא ניפוץ או שטיפה. ובנקודה זו חלק עליו הרמ"א שגם אם אווז בבשר יש לנפצו ולהדיחו ב' פעמים, והוי כהדחה ג' פעמים. עוד כתב שהי"א שהביא הרמ"א אינו חולק על השו"ע אלא מר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי.

הט"ז (ס"ק יז) הסביר בדברי הרמ"א שיש בו טעות סופר, ובמקום 'ישטפנו או ינפץ', י"ל 'ישטפנו וינפץ'. לדעתו הרמ"א מצריך ניפוץ ושטיפה ובנוסף לכך הדחה ב' פעמים, נמצא שמדיח ג' פעמים בנוסף לניפוץ. דלא כשו"ע שמצריך רק ב' פעמים.

הערוך השולחן (אות מה-מו) כתב שמרן כלל לא פסק שיש צורך בג' הדחות, שזוהי דעה יחידית. אלא שחשש לדעת הרשב"א שהדם יבלע בתוך הבשר ולכן הצריך ניפוץ המלח. ומכיון שמצריך ניפוץ או שטיפה, די בהדחה אחת נוספת. ולדעת הרמ"א בעינן הדחה נוספת.

כתב **כה"ח** (אות צט) שרבו הדעות בעניין זה ולכן הנכון שבתחילה ינפץ המלח שעליו או ישטפנו במים באויר ואח"כ ישים הרבה מים בתוך הכלי, ואח"כ יניח בו הבשר וידיחנו ג' פעמים, ובין הדחה להדחה ישטוף הכלי.

ובדיעבד אם הודח רק פעם אחת ונתבשל כך, כתב **הש"ך** (ס"ק כט) שמותר. וכ"כ **החכמת אדם** (כלל ל אות י), **כה"ח** (אות ק) ועוד.

עוד נתקשו האחרונים, מדוע כתב הרמ"א שיניח הבשר תוך הכלי של מים, שאם מדובר שלא ניפץ אסור להניח את הבשר במים מחמת החשש שהביא הרשב"א שלא יבלע בו הדם. ואם הוא ע"י ניפוץ א"צ ג' הדחות! ותירץ **הש"ך** (ס"ק כח) שההדחה הראשונה שבכלי אינה הדחה טובה. עוד כתב, שמדובר בלא ניפוץ ואעפ"כ מותר אם נותן בתחילה הרבה מים בכלי שיבטל את כח המלח.

☞ הדחה במי פירות

◀ **כתב הרמ"א:** מותר להדיח הבשר במי פירות ואין צריך מים (הר"ן פ' השוחט ותוספ' שם).

בשו"ת הרמ"א (סימן קלב דין יא) כתב דמשמע מהר"ן (חולין לג.) שאין להדיח במי פירות בהדחה ראשונה משום שמקשה את הבשר. **אך הש"ך** (סק"ל) והט"ז (ס"ק יז) כתבו שאפילו בהדחה ראשונה שקודם מליחה יכול להדיח במי פירות. גם בשו"ת הרדב"ז (החדשות, ח"א סימן לז. הובא בפת"ש יד) כתב שגם בהדחה ראשונה שרי במי פירות. **כה"ח** (אות קא) סובר שלכתחילה אין לנהוג כך, אך בדיעבד יש להקל.

הפרי חדש (אות לא) החמיר לכתחילה בין בהדחה ראשונה ובין באחרונה, ובדיעבד או שעה"ד הסכים להקל. וכ"כ הזבחי צדק (אות עג), **כה"ח** (אות קא) ועוד. **אך הרמ"א** היקל בהדחה אחרונה, וכ"כ הט"ז (ס"ק יז). כתב הערוך השולחן (אות נ) שהכל רק בדיעבד ולא לכתחילה.

סעיף ח':

☞ לא ניפץ ולא שטף

◀ **כתב השו"ע** עפ"ד הגה"מ בשם הסמ"ק: אם לא ניפץ המלח שעליו ולא שטפו, אין לאסור, כי המים שבכלי מבטלין כח המלח.

נחלקו הראשונים מה דינה של חתיכת בשר שמלחו אותה והדיחו אותה לאחר מכן במים מועטים בלבד: דעת המהרי"ו (סימן נא) להחמיר ולאסור אם נתאדמו המים מן הציר. **אך דעת האיסור והיתר** (כלל ו דין יז) שבדיעבד מותר גם אם נתן במים מועטים. וכ"ד השערי דורא (סימן כ אות ח) בשם מהרא"י, וכ"כ תרומת הדשן (סימן קעד) והב"י.

כתב הרמ"א: ואפילו המים מועטים מ"מ מבטלים כח הציר (ד"ע וארוך כלל ו' ומהרא"י).

☞ הניח בשר בכלי ללא מים

נחלקו הראשונים מה הדין במקרה שהניח בשר לאחר מליחה שלא הודח, בכלי ללא מים:

א. **הגהות אשירי** (סי' מג): הבשר והכלי מותרים, מכיון שהבשר כבר שהה שיעור מליחה ואין שם רק דם שבמלח שאין בו כח.

ב. **מרדכי** (סו"ס תשכד וס"ו תשכה) בשם **ראב"ה** (סי' אלף קיט): לאחר שהמלח נתמלא מהדם שמשך לחוץ, פסק כוחו וחשוב כצונן שאינו אוסר ומבליע.

ג. **שערי דורא** (סי' יד): אם נתן הבשר בקערה, יש להתיר רק אם הונח שם לזמן מועט וכבר שהה שיעור מליחה בכלי מנוקב. אך בלא"ה הכלי והבשר נאסרים, שהרי הבשר לא הודח.

◀ **כתב הרמ"א:** ויש מתירין אפילו לא היה מים כלל בכלי והניחו בו הבשר, דאין לחוש בשעה מועטת כזו שעוסקין בהדחת הבשר (ש"ד ואו"ה כלל א' וי' וע"ל ס"כ), ויש לסמוך עלייהו. ואין לחוש בכל זה רק בהדחה ראשונה, אבל לאחר הדחה ראשונה אין לחוש (כך משמע ממרדכי ור"ן). ואין חילוק בין אם הדיחו בכלי כשר או טרפה או חולבת.

הש"ך (ס"ק לא) העיר שלא דווקא מים, אלא כל נוזל שגורם לכך שהכלי לא יהיה יבש עם הבשר. וכ"כ **הפר"ח** (אות לא), **חווה דעת** (אות כח), **זבחי צדק** (אות עח) ו**כה"ח** (אות קג).

כתב **הש"ך** (ס"ק לב) בשם האיסור והיתר, שאפילו נמצא קצת מוהל בכלי מותר בזמן מועט כזה.

∞ כלי איסור שהיו בו מים והדיחו בו בשר אחר מליחה

נחלקו הראשונים מה דין כלי המלוכלך בחלב שנמלח בתוכו בשר ויש בו מעט מים:

דעת הגהות **שערי דורא** (שם ס"ק ג ד"ה ולפי"ז אסור) שאם הדיח בשר בכלי המלוכלך קצת בחלב, הבשר אסור והכלי צריך הגעלה. ואם יש שישים כנגד החלב, הבשר מותר.

אמנם באיסור והיתר (כלל יא דין ח) סובר דהואיל והמים מבטלים כח המלח, א"כ לא חשוב כרותח ומותר אפילו הכלי עדיין מלוכלך בחלב. וכן הסכים הדרכי משה (אות יג).

◀ **כתב הרמ"א:** ואם היה מעט מים בכלי, שמבטל כח המלח שאינו חשוב עוד כרותח, אפילו הכלי חולבת או הטריפה מלוכלך עדיין באיסור, מותר (בארוך).

הט"ז (ס"ק יח) הביא את דברי **מהרש"ל** (יש"ש פ"ח סימן פג) שאף אם הכלי חולבת מלוכלך בשירי פירוורי מאכל חלב, אפילו הוא לח אינו אסור, אא"כ נשתיר בו לכלוך חלב ממש. וכ"כ **החווה דעת** (אות לא), **זבחי צדק** (אות פג) ו**כה"ח** (אות קיא).

סעיף ט:

∞ נתבשל הבשר בלא הדחה שלאחר המליחה

נחלקו הראשונים מה דין חתיכת בשר שנמלחה אך לא הודחה לאחר מכן, ונתבשלה עם שאר חתיכות:

א. הגה"מ (פ"ו ה"י) בשם **סמ"ק** (סי' רה עמ' רד): אם הניח את הבשר בקדרה בלא הדחה אחר המליחה,

המלח אסור את כל הקדרה עד שישים מהמלח. שהמלח חשוב לפנינו ככולו דם² (דאמרינן חנ"ג גם

בשאר איסורים. דלא כרבנו אפרים שרק בכו"ח אמרינן). ורק אם יש שישים כנגד הדם והמלח מותר.

² הש"ך (ס"ק לד) ביאר שטעם האיסור אינו משום שהמלח נעשה נבילה, אלא מטעם שלא ידעינן כמה דמא בלע. שהרי לדעת מרן (צב, ד) אין אומרים חנ"ג אלא בכשר בחלב.

- ב. **ר"ת** (כך הובא בשיבולי הלקט ח"ב סי' יב. ומובא בהגה"מ בשם י"א): אפילו עד אלף לא בטיל, משום שהמלח ניתן לטעם. הגה"מ דחה דבריו, דא"כ נמצא שהדם הבלוע יותר חמור מהדם עצמו. גם ה**ר"ש מקוצי** אסר את החתיכה.
- ג. **מהר"ם** (פסקים ומנהגים ח"ב סי' לא): מתיר בדיעבד, משום שבכל חתיכה וחתיכה יש שישים לבטל את הדם שעליה. גם רבנו אפרים סובר שמותר בדיעבד, וטעמו שיש בחתיכה שישים כנגד הדם. ולדעתו א"צ לשער גם כנגד המלח, שאין חנ"נ בשאר איסורים.

◀ **כתב השו"ע:** בשר שנמלח ונתבשל בלא הדחה אחרונה, צריך שיהא בו שישים כדי המלח שבו. וה**רמ"א** כתב: וכל הקדירה מצטרף לשישים (ש"ד וע"פ עיין ס"ק ל"ד). ואם יש בקדירה כ"כ כמו החתיכה שנמלח ולא הודת, הכל שרי, דודאי איכא שישים נגד המלח שעל החתיכה דהחתיכה עצמה בודאי היא שלשים נגד המלח שעליו, (בארוך כלל י"א ד"ד).

מהרש"ל (יש"ש פ"ז סימן ל. או"ה סימן טו אות ה) סובר שהדם חשוב לאיסור הדבוק לחתיכה, וא"כ בעינן שישים בקדרה נגד כל החתיכה, ומ"מ תמיד החתיכה עצמה תהא אסורה. כך גם סובר ה**של"ה** (שער האותיות אות ק קדושה). **אולם הש"ך** (ס"ק לה) דחה דבריו, שמהראשונים שמהם ביסס את דבריו מוכח להיפך. ולדעתו כאן לא מדובר על איסור דבוק, שמיד שהחתיכה נופלת למים כל המלח והדם נמסים ונופלים לקדרה. וכן לדעת השו"ע אין אומרים חנ"נ בשאר איסורים. כדעה זו נקטו גם ה**ב"ח** וה**ט"ז** (ס"ק יט). כך נקטו כל הפוסקים, ומהם: הפרי חדש (אות לו), **חכמת אדם** (לב, ד), **זבחי צדק** (אות פז), **ערוה"ש** (אות נד), **כה"ח** (אות קיח).

בשר שנתנוהו בכלי שני

נחלקו הראשונים מה דין חתיכת בשר שלא הודחה שהניחו אותה בכלי שני:

הרוקח (סי' תיח. הובא במרדכי סימן תשכו) הסתפק כיצד להכריע בשאלה זו, והגהות אשירי (פ"ח סי' מג) כתבו שדעת האור זרוע (ח"א סי' תעד) נוטה להתיר, וכ"ד מהר"ם. וטעמם משום שחתיכה זו לא בושלה בכלי ראשון.

מנגד, האיסור והיתר סובר שהחתיכה אסורה, שהציר והמלח שבכלי השני מבשלים.

◀ **כתב הרמ"א:** ואי ליכא ס' בקדירה נגד המלח, אפילו לא הושם רק בכלי שני, הכל אסור, דמאחר שיש שם מלח וציר אפילו בכלי שני מבשל (שם דין א' ובמרדכי).

דעת ה**מהרש"ל** (יש"ש פ"ח סימן פג. או"ה סימן א סק"ב) שבדיעבד יש להתיר בכלי שני כאשר כבר הונח שם. וה**ט"ז** (סק"כ) כתב שהמיקל כרש"ל לא הפסיד, דמסתבר טעמיה, ועיקר מלתא הוא מדרבנן דדם שמלחו

אינו עובר עליו. **הש"ך** (ס"ק לז) כתב שיש לסמוך על דבריו במקום הפסד מרובה, אך בלא"ה אין להקל. כדברי הש"ך נקטו גם **החכמת אדם** (לב, ה), **זבחי צדק** (אות צד), **ערוה"ש** (אות נה). **הפרי חדש** (אות לח) כתב שהעיקר להקל אף בהפסד מועט.

דבר חריף בכלי שני

הרמ"א הביא את דברי האיסור והיתר שמחמיר בדבר חריף "דמאחר שיש שם מלח וציר אפילו בכלי שני מבשל". הש"ך (ס"ק לח) הוסיף דה"ה אם יש שם חומץ או שאר דבר חריף כה"ג מבשל אף בכלי שני. וכך עולה גם מהחוות דעת (חידושים לד), **מ"ב** (או"ח סי' שכא ס"ק סח) ו**ערוה"ש** (אות נה).

בשר יבש

כתב השערי דורא (סימן י) בשם **ראב"ן** (סימן כד) ו**ריב"א**, שרק אם הבשר שנתבשל הוא יבש, מותר בדיעבד גם אם לא הדיחו. וטעמם משום שההדחה האחרונה היא כדי להדיחו מהדם שהיה בחוץ, אך כשנתייבש אין בו לחלוחית.

אמנם הרוקח (סימן תיח) אוסר אפילו הבשר יבש שלא הודח באחרונה. גם **מהאיסור והיתר** (כלל יא דין ה) משמע דיש נוהגין לאסרו. הדרכי משה (אות טז) כתב שהמיקל לא הפסיד, שהרי אפילו בבשר לח יש הסוברים שבכל חתיכה יש שישים נגד המלח שעליה, ולכן בבשר יבש אפילו לא נתייבש לגמרי מכל מקום ודאי איכא ששים נגד דם ומלח שעליו.

◀ כתב **הרמ"א**: בשר יבש יש להתיר אפילו בכלי ראשון, דודאי יש ס' נגד המלח שעליו מאחר שכבר נתייבש (מרדכי פכ"ה וראב"ן וב"י בשם הגהת אשירי וש"ד). אבל לכתחלה יזהר אפילו בבשר יבש שלא לבשלו או להדיחו במים שהיד סולדת בהם בלא הדחה אחרונה (ש"ד שם) וכל זה מיירי שלא הודח באחרונה כלל, אבל אם הודח רק פעם אחת ונתבשל כך, מותר, דבדיעבד סגי ליה בהדחה אחת באחרונה (מהרא"י בהגהת ש"ד).

דין המלח שמלחו בו

הר"ן והרמב"ן סוברים שהמלח מותר, משום שהמלח שורף את הדם ואין בולע דם שנשרף. וכ"כ בשם **המהר"ם** (פסקים ומנהגים ח"ב סי' לב).

אך האיסור והיתר (כלל יא דין א) סובר שהמלח הוי כדם גמור. משום דא"כ בשר שנתבשל בלא הדחה האחרונה למה צריך ששים נגד המלח, הרי אין המלח אסור! וכ"כ **הכל בו** (סי' קג עה ע"ד).

◀ כתב **הרמ"א**: מלח שמלחו בו פעם אחת, אסור למלוח בו פעם שנית (כל בו וד"ע ודעת רוב הפוסקים), וכל שכן שאסור לאכול המלח אחר שמלחו בו.

א. ה"ש"ך (ס"ק"מ) סובר שבדיעבד מותר גם אם מלח במלח שכבר מלח בו, והיינו דווקא אם נתבשל חשוב לדיעבד, אבל אם לא בישלו עדיין ידיחנו ויחזור וימלחנו. כך נקטו גם החוות דעת (חידושים לה), **חכמת אדם** (ל, יא) ו**זבחי צדק** (אות קא). ב. **הפרי חדש** (אות לט) כתב בתחילה להחמיר גם בדיעבד, אא"כ הודח ונמלח שנית קודם הבישול. אך לאחר מכן כתב "אם בדיעבד עבר ומלח במלח שמלח בו פעם אחרת סגי בהכי, ואין צריך לחזור ולמולחו פעם שנית, וכן עיקר". ג. **הבית מאיר** (אות מ) ו**הערוה"ש** (אות נז) מחמירים, וטעמם דאנן סהדי שכשהמלח נתמלא דם שוב אין בו כח להוציא דם מחתיכה אחרת ומפורש כן בתוס' ורא"ש ... ואיסור גמור הוא.

אם המלח שמלח בו נתייבש היטב, כתב בספר **אפי רברבי** (שער מב דין טו) שנראה שמותר. ה"ש"ך (ס"ק מא) כתב שצ"ע לדינא ממה שנתבאר שבשר יבש מותר מטעם שודאי יש שישים מאחר שכבר נתייבש, ומשמע שבלא"ה אסור. **הפרי חדש** (אות לט) מחמיר, ו**החכמת אדם** (ל, יא) כתב שגם אם נתייבש היטב יש לאסור, וכ"כ **כה"ח** (אות קלד) ועוד.

מה דעת מרן השו"ע בדין זה? בשו"ת **אבקת רוכל** (סימן רטז) כתב שודאי אם מלח במלח שמלחו בו, פשוט שאינו ניתן באותה מליחה. ומה שיש להסתפק הוא אם הדיחו ומלחו במלח אחר אם הוא מותר.

כתב **החמודי דניאל** (סימן לט. הובא בפת"ש טז) שמלח של הערינג שיכשו אסור למלוח בו בשר ואפילו בדיעבד יש לאסור דגרע ממלח שמלחו בו בשר כיון שנכבש מעל"ע בציר. וכ"כ **כה"ח** (אות קלו) אך רק כאשר לא הדיחו שנית, דא"כ מותר.

מים שהדיחו בו בשר קודם מליחה שנתאדמו, ולא היה שישים נגד הדם כדי לבטלו, ונשפכו המים על מלח ונתאדמו, כתב בשו"ת **שבות יעקב** (ג, סו. הובא בפת"ש טז) שיניח להתייבש ואח"כ יוכל למלוח בו בשר להוציא את דמו. אבל אין ליתן לתוך מאכל. כדבריו נקטו גם **היד אפרים**, **זבחי צדק** (אות קה) ו**כה"ח** (אות קלה). **הדרכי תשובה** (אות קסד) מחמיר לכתחילה. ובשו"ת **שבט הקהתי** (ג, רטז) כתב שאין למלוח בו אפילו אחר שנתייבש.

סעיף י':

נאמנות הגוי על הדחת הבשר

שנינו בבבא קמא (קיד:): "אמר רב אשי אין מסיח לפי תומו כשר אלא לעדות אשה בלבד". ובעבודה זרה (טו.) "המניח גוי בחנות אף על פי שיצא ונכנס מותר". ומשמע גם כשאין הגוי מסל"ת!

נחלקו הראשונים מה דין בשר שנמלח וגוי בישלו, אך לא ידוע האם הדיח את הבשר קודם לכן או לא, מתי נאמן הגוי לומר שהדיח את הבשר ולהתירו:

א. **סמ"ג** (לאוין קלז מח סוע"ב): אין הגוי נאמן במסל"ת אלא רק כאשר הוא מירתת. וכמה אפשרויות

להיתר: 1. אם יודע הגוי מנהג ישראל (שאם אינו יודע שצריך להדיח, לא יעיל שישראל יוצא ונכנס), והיה

שם ישראל יוצא ונכנס או קטן שיודע לומר לאחרים את פעולות הגוי³. 2. ע"פ הגמ' בע"ז (ל). שאע"פ שהגויים אינם מקפידים על איסורים, מקפידים הם על נקיון. ואין הדרך לבשל בשר שיש עליו מלח רב.

הב"י התקשה בדברי הסמ"ג, דמשמע שצריך שהגוי יהא מסל"ת בנוסף למירתת. ואם יש שם ישראל, מדוע יש צורך שגם הגוי יהא מסל"ת? ויישב, שכשישראל נכנס ויוצא סומכים על מירתת אע"פ שאינו מירתת, וכשאינן שם ישראל אין סומכים על ירתת. וודאי כאשר יש סברא נוספת של מנקיותא.

ב. **סמ"ק** (סי' רה): הזכיר את דרכי ההיתר שהביא הסמ"ג (יוצא ונכנס, יודע מנהג ישראל, הקפדה על נקיות).

אך לדעתו בנוסף להיתרים כאשר הגוי מירתת, הגוי נאמן גם במסיח לפי תומו.

הב"י הקשה על דברי הסמ"ק: 1. כיצד היקל במסל"ת, הרי בגמ' למעלה מובא שרק לעדות אישה מקבלים מסל"ת? 2. מאי אכפת לן שיודע בטיב ישראל אם אין שם ישראל? 3. אם סתם גוי נאמן במסל"ת, מה התוספת בכך שיש שם נער? ותירץ: 1. הנאמנות גם במסל"ת היא משום ההקפדה על נקיון. אך זה בלא זה לא מועיל. 2. גוי נאמן רק לעדות אישה במסל"ת כאשר מדובר על איסורי דאורייתא, אבל באיסורי דרבנן נאמן במסל"ת. והוסיף דמכיון שיודעים את מנהג היהודים כ"ש שיהא נאמן.

ג. **ריב"א**: לעולם אין להתיר בשר זה אלא רק אם קפילא גוי יטעם את הבשר ויאמר שאין בו טעם של מלח יותר מדאי. שסומכים על מירתת רק כאשר אין אפשרות אחרת, אבל כאן יש אפשרות לבדוק ע"י טעימה.

ד. **איסור והיתר** (כלל כב דין ב) ור"י **מאורליינ"ש**: נוהגים להתיר אפילו בלא יוצא ונכנס, משום שאע"פ שאינם מקפידים על איסורים, מקפידים הם על נקיות, ואין חשש שבשלו את הבשר ללא הדחה.

◀ כתב השו"ע כסמ"ג: גוי משמש בבית ישראל ונתן הבשר בקדירה, ואין ידוע אם הדיחו, אם יודע הגוי מנהג ישראל סומכין על דבריו, אם היה שם ישראל יוצא ונכנס או שום קטן בן דעת. אך הרמ"א פסק כסמ"ק: ובחד מינייהו סגי (טור), או במסיח לפי תומו שהדיחו יפה או שישראל, אפילו קטן, יוצא ונכנס, דמרתת הואיל וידוע מנהגי ישראל. מיהו אם מיחה לגוי שלא ידיחו בלא רשותו, והוא עבר על דבריו, אסור, דהא חזינו דאינו מרתת ואין לסמוך גם כן אדבריו (הגהת ש"ד ואו"ה).

³ הב"י דייק שהסמ"ג מחלק בין גדול שדי בנכנס ויוצא, ובין קטן שצריך שישאר בבית. אך לדעתו גם בקטן סגי בנכנס ויוצא. שגם בקטן שייך טעם מירתת.

הש"ך (ס"ק מב) ביאר שמרן לא הביא את טעם 'מסל"ת' משום שעפ"ד בב"י משמע שרוב הראשונים לא ס"ל טעם זה. אבל מדברי הרמ"א שלא הביא דבריו כחולקים על מרן, אפשר דס"ל שמרן סובר שדי במירתת או במסל"ת, וחד מינייהו נקט. מ"מ הפרי חדש (אות מ) העלה שגוי אינו נאמן במסל"ת, וכ"כ הזבחי צדק (אות קח) והגרע"י (הובא בילקוט יוסף כאן הע' פב). אַךְ מדברי הרמ"א עולה שגוי נאמן במסל"ת, וכ"פ החכמת אדם (עב, יז), וכן עולה מהמ"ב (סי' תקיג ס"ק כח).

נחלקו האחרונים בדעת הסמ"ק שהרמ"א פסק כמותו, מה הגדר של מסל"ת, האם גם כאשר הגוי יודע שחובה להדיח את הבשר שייך לומר שאומר את דבריו 'לפי תומו', או רק כאשר אינו יודע שייך לומר מסל"ת: א. ב"ח ופרישה (אות ח): לא שייך לומר מסל"ת כשיודע שההיתר והאיסור תלויים בזה, ולכן רק כשאינו מכיר את הדין יכול לומר לפי תומו. ב. הש"ך (ס"ק מג) כתב שודאי נאמן גם כאשר יודע שהדבר תלוי בו, שמדובר שלא שאלוהו אם הדיחו את הבשר, אלא הסיח לפי תומו ואמר אגב אורחא. וכ"כ הט"ז (ס"ק כג) שמספר דבר אחר ומתוך אותן הדברים נמשך הסיפור שהדיח את הבשר. ג. הנודע ביהודה (מהוד"ק אה"ע ס"ס לא. הובא בפת"ש יז) סובר שהגוי נאמן, שהרי לאחר מכן יטעם הישראל את הבשר ויתברר האם הגוי אמר אמת או לא. הערוך השולחן (אות ס) כתב "ודע שאם יש רגלים לדבר שהכותי הדיח מותר בכל גווני אף בלא מסיח לפי תומו ובלא טעמא דמירתת וזה תלוי בהבנת הבעה"ב שהכותי עשה כנצרך".

הפרי מגדים (שפ"ד מב) כתב שלא רק עבדו ושפחתו נאמנים אלא ה"ה לכל גוי, וכ"כ החוות דעת (חידושים לז), זבחי צדק (אות קט) ועוד.

מה לגבי עדות קטן? **הפרי מגדים** (שפ"ד סס"ק מב) סובר שאינו נאמן. וכ"כ הזבחי צדק (אות קיב). אַךְ הפרי חדש (אות מ) סובר שנאמן, וכן העלה השולחן גבוה (אות מא) ועוד.

❧ אינו זוכר אם מלח את הבשר שבישל

הט"ז (ס"ק כד) פסק שהשוכח אם מלח את הבשר שבישל, הבשר מותר משום שאינו אלא ספק דרבנן שהרי הוא מבושל לפנינו. וכך עשה מעשה באישה ששכחה אם הדיחה והתיר את הבשר. והוסיף טעם להיתר, דודאי עשתה האישה כדרכה ומלחה תחילה, שחזקה אדם עושה כהרגלו. וכן העלה בשו"ת יביע אומר (ח"ח יו"ד סימן ה). אַךְ הש"ך בנקה"כ חלק עליו, שודאי אין אומרים בכה"ג ספק דרבנן לקולא, דא"כ למה הוצרכו כל הפוסקים הכא למסיח לפי תומו או ליוצא ונכנס, הא בלאו הכי שרי מטעם ספק דרבנן. ושאני הכא דאתחזק איסור דם, וכל היכא דאיתחזק איסורא לא אמירנן ספק דרבנן לקולא. ודחה את דבריו האחרונים של הט"ז, שהרי קשה לומר שעסק גדול של מליחה שכחה האישה אם עשתה או לא, ושאני ק"ש שהאדם לא שם ליבו עד היכן קרא. כדברי הש"ך העלו גם הערך השולחן (אות כו), חכמת אדם (לב), (יא) ועוד.

הפרי מגדים (מש"ז כד) מיקל רק בהפסד מרובה וערב שבת, אך נשאר בצ"ע. וכ"כ הזבחי צדק (אות עז) וכה"ח (אות קה). וכן העלה בשו"ת תפילה למשה (ג, ב).

מה הדין כאשר ברור לו שמלח צד אחד של הבשר, ומסתפק האם מלח גם את הצד השני: בשו"ת **שבתי כץ** (הובא בפת"ש טו) התיר, והוסיף שגם הש"ך שהחמיר כאן יודה להקל, שדווקא מעשה גדול לא שייך ששכחה, אבל כה"ג שייך לשכוח, ואדרבה מכיון שהתחילה את מעשה המליחה מסתמא מלחה כהלכה. וכ"פ הזבחי **צדק** (אות עז), **בא"ח** (ש"ב טהרות יט), **כה"ח** (אות קה).

כשלא ידוע אם מלחו את הבשר

אישה ששלחה לבעלה בשר למרחוק, ולא הזכירה אם מלחה את הבשר. והבעל בישל את הבשר בלא מליחה. כתב בשו"ת **פנים מאירות** (א, יא. הובא בפת"ש טו) שיש להסתפק האם מותר לאכול את הבשר, ורק כאשר אפשר לצרף אומדנא שהאישה ודאי מלחה את הבשר, כגון שהשליח הגיע רק סמוך לשבת, דאמרינן ודאי מלחה קודם כיון שידעה שלבעלה לא יהיה זמן למלוח קודם השבת. **היד אברהם** (על הט"ז כד) מיקל, שעל השולח להודיע שלא יעבור על לפני עיור.

אך בשו"ת **שבות יעקב** (ח"ב ס"ס סט) חולק, שזו אינה אומדנא מוכחת, שאולי כוונת המשלח למלוח זמן מה לכבוד שבת, ולהכינו סמוך לשבת. או לצלות בשפוד שא"צ מליחה ארוכה. ובלא"ה כיון שהוא דבר שיכול להתברר אין צד כלל להתיר ע"י ספק, ואפילו בס"ס יש להחמיר. וכ"כ **המחז"ב** (אות יז), **ערוה"ש** (אות סד) ו**כה"ח** (אות קו).

בשו"ת **יביע אומר** (ח"ח יו"ד סימן ה אות ה) דן מה הדין בספק אם שהה במלח כשיעור ונתנוהו בקדירה. והעלה להקל בספק שהה כשיעור, שכ"ד המהריק"ש וסיעתו.

סעיף י"א:

בשר שנתבשל ללא מליחה

נחלקו הראשונים מה דין בשר שנתבשל בלא מליחה, ויש שישים בתבשיל כנגד הבשר שלא נמלח:

א. **רא"ש** (פ"ח סימן מה): אם יש שישים כנגד כל החתיכה התבשיל מותר, שהדם שנפלט מתבטל בשישים, ואם נשאר בתוכו דם הוי דם האברים שלא פירש. טעם נוסף להתיר, שבצלי שמהפכים את השפוד הדם מתגלגל סביב הבשר, ואפ"ה מותר וכ"ש במבושל שמה שיוצא מהחתיכה מתבטל מיד במים.

האורחות חיים (איסורי מאכלות אות קב) התיר בע"ש מפני הדחק, וטעמו: המים היו רותחים וחשוב לחליטה. וכן יש לסמוך על הראב"ד שמשערים רק במה שיצא מהחתיכה, והכל מתבטל. **הדרכי משה** (אות כג) העיר שאע"פ שמסתמא אוסרים אותה חתיכה גם כשיש שישים, בע"ש יש להתיר משום שהוא דוחק גדול.

- ב. **הגה"מ** (ו, י): נוהגים לאסור. משום שהבשר נתבשל בדמו וחוששים שפירש הדם ממקום למקום ושוב לא חשוב לדם אברים שלא פירש. וכ"ד השערי דורא (סימן ב סק"ה) בשם מהרא"י והאיסור והיתר (כלל ז דין א-ג).
- ג. **ראב"ד** (תמים דעים ס"ס ז): משערים רק כנגד מה שיוצא מהחתיכה, ולכן גם אם אין שישים כנגד כל החתיכה הבשר מותר, שדי שיהא שישים כנגד היוצא ממנה.

◀ **כתב השו"ע:** בשר שנתבשל בלא מליחה, צריך שיהיה בתבשיל ששים כנגד אותו בשר ואז מותר הכל. אך הרמ"א כתב: ויש אוסרים אותה חתיכה אפילו בדאיכא ס' נגד החתיכה (טור בשם י"א והגהות מיימוני בשם סמ"ק והגהות ש"ד וארוך ומהרא"י ומרדכי בשם ראב"ן), והכי נהוג אם לא לצורך, כגון לכבוד שבת או לכבוד אורחים, דאז יש לסמוך אדברי המקילין (ב"י בשם א"ח וד"ע עד"מ). ואם נמלחה חתיכה ולא נמלחה כראוי, דינה כאלו לא נמלחה כלל.

העיר **הש"ך** (ס"ק מד) עפ"ד התורת חטאת שאין צריך שיתבשל הבשר לגמרי, אלא די ששמוה בקדירה שמקצתה חם והיד סולדת בה. וכ"כ ה**ערוה"ש** (אות סו), **כה"ח** (אות קמו) ועוד רבים.

הגנית ורדים (יו"ד כלל א סימן כט) כתב שראוי לפסוק כהראב"ד וא"צ לשער רק כלפי מה שנפלט דם מן התרנגולת בלבד, שבידינו לשער כמה דם פלטה התרנגולת, וכן משום שעיקר איסור זה הוא מדרבנן. אולם בשו"ת אגרות משה (יו"ד ח"א סי' כט ד"ה אבל) כתב שאין לסמוך על הראב"ד כיון שכל הפוסקים חולקים עליו, "ופלא מה שהגליון מהרש"א כתב בשם הג"ו שיש לסמוך על הראב"ד הא הוא נגד המחבר והרמ"א וכל הפוסקים", וכ"פ **כה"ח** (אות קנ) ועוד.

הפרי חדש (אות מב) וה**כרתי** (אות לג) סוברים שהבשר מצטרף לשישים כדי לבטל את הדם, כמו שמצינו בכחל. אך רוב ככל הפוסקים לא הסכימו לקולא זו, ומהם ה**ט"ז** (סי' צ סק"ב), **חוות דעת** (חידושים מב), **כה"ח** (אות קנג), **שו"ת יביע אומר** (ח, ה) ועוד. והוסיף ביבי"א שיש להורות להוסיף מעט היתר בתבשיל עד שיהא בו שישים מלבד החתיכה.

בשר ששהה ג' ימים בלא מליחה

◀ **כתב הרמ"א:** וכן בשר ששהה ג' ימים בלא מליחה, אף אם נמלח דינו כאלו לא נמלח, ואם נתבשל צריך ס' כנגדו (או"ה).

הש"ך (ס"ק מח) העיר שהחתיכה עצמה אסורה עכ"פ, והשאלה היא על מה שנתבשל עמה.

הערוך השולחן (אות ט) סובר שהחתיכה עצמה אסורה לכו"ע כיון שהדם נתקשה בתוכה יש לחוש שהבישול ירכך את הדם וחשיב כדם שפירש ממקום למקום ולא יצא לחוץ. וגם בהפסד מרובה יש לאסור. **אך הפרי חדש** (אות מד) וה**חכמת אדם** (לב, ז) סוברים שלצורך שבת או הפס"מ יש להתיר גם את החתיכה עצמה, שהרבה פוסקים סוברים שמה שיצא כבר נתבטל כיון שיש ששים ומה שנשאר בתוכו לא פירש מעולם והוי כדם איברים שלא פירש ומותר. וכ"ד **הזבחי צדק** (אות קכה) ו**כה"ח** (אות קעב).

בשר כבד ובני מעיים

כתב המרדכי (סי' תשלב) בשם הר"ש **משנץ** שאם התבשל עוף שלם ללא מליחה, יש להחמיר אע"פ שיש במים שישים. וזאת מפני הכבד ובני מעיים שדם הנפלט מהם נבלע בתרנגולת, ואין משהים את הבשר במים כדי שתתבשל כולה אלא רק כדי מליגה, ונמצא שהדם מתבשל בתוכה ואינו נפלט החוצה.

התורת חטאת (כלל ב דין א) כתב שתרנגולת חלולה גם אם אין בתוכה כבד ובני מעיים, יש לחוש שמא פירש הדם ממקום למקום, ואסור כה"ג אפילו בשעה"ד והפסד מרובה. וכ"ד ה**ט"ז** (ס"ק כט) **אך הש"ך** בנקה"כ סובר שבדווקא נקט כבד ובני מעיים לאסור בכה"ג בלבד, הא לאו הכי לא גרע כלל מחתיכת בשר, שאע"פ שפורש ממקום למקום, מיד כשפורש מגיע למים ומתבטל הדם שם. וגם בכבד ובני מעיים אוסרים רק כשדבוקים לעוף. **הערוך השולחן** (אות ט) הסכים עם הש"ך שגם תרנגולת חלולה מותרת כשיש שישים כנגדה. וכ"כ **כה"ח** (אות קסג).

סעיף יב:

דרך היתר בשר ששהה ג' ימים ללא מליחה

נחלקו הראשונים כיצד אפשר לאכול בשר ששהה ג' ימים בלא מליחה, שהרי **הגאונים** כתבו שנתייבש דמו בתוכו ולא יצא ע"י מליחה.

- א. **מהר"ם** (תשב"ץ קטן סימנים שמב-שמג), **רא"ש** (כלל כ סימן כה): אין לאכול בשר זה ע"י מליחה ובישול, אך אפשר להתירו ע"י צליה כדין בשר שלא נמלח. וכ"ד **האור זרוע** (ח"א סי' תעז).
- ב. הריב"ש (סי' פו) הביא את מנהג **ברצלונא** שנהגו לאסרה אף לצלי.
- ג. **איסור והיתר** (כלל ב דין ב): ראוי שגם אם צולים את הבשר, ימלחו אותו קודם לכן. ובדיעבד יש להתיר גם אם לא מלחוהו קודם.

◀ **כתב השו"ע:** בשר ששהה ג' ימים מעת לעת בלא מליחה, נתייבש דמו בתוכו ולא יצא עוד ע"י מליחה ואין לאוכלו מבושל, אלא צלי.

כתב ה**ש"ך** (ס"ק מט) "ואפילו שיתנו במים פושרים כדי שיתעורר דמו לצאת לא מהני", וכ"ד ה**פר"ח** (אות מה), **פמ"ג** (שפ"ד מט), **חכמת אדם** (לב, ט), **זבחי צדק** (אות קכט), **בא"ח** (ש"ב קדושים ט). **אך** ה**ב"י** (סי"ג) הביא

בשם הגהות **שערי דורא** (שם אות א) שיש המתירים לשרותו במים פושרין כדי שיתעורר דמו ויפלוט ע"י המלח.

הש"ך (סק"נ) העיר שאע"פ שא"צ למלוח לצלי, לכתחילה יש למולחו קצת כשאר צלי (לקמן עו, ב). ומ"מ א"צ מליחה ממש אע"פ ששהה כך ג' ימים.

ציר שנפלט מבשר ששהה ג' ימים

כתב **המהרש"ל** (יש"ש פ"ח סימן צה) בשר ששהה ג' ימים בלא מליחה, ומלחו אותו והניחוהו בכלי שאינו מנוקב, ולא שהה בה שיעור כבישה, ומצאו שם ציר, ולכאורה יש לחוש שמא לא היה כח במליחה הראשונה להפליט כל הדם שבבשר, ונמצא שבציר זה יש גם דם. אך לדעתו הציר מותר, שאם לא יצא במליחה הראשונה גם כעת לא יצא, ואם יצא במליחה הראשונה יצא הכל. כדברי היש"ש פסקו גם ה"ט"ז (ס"ק לב), **פרי חדש** (אות מז), **כה"ח** (אות קפד) ועוד. אך **הש"ך** בנקה"כ חלק עליו, ולדעתו יש לאסור ציר זה, משום שבכל פעם הבשר פולט מעט. וכ"כ **הערך השולחן** (אות לא).

עוד דנו האחרונים מה הדין אם מלח את הבשר רק בכלי שאינו מנוקב: ה"ט"ז (ס"ק לב) מחמיר, שמא יצא קצת מהדם שנתקשה בו ע"י המליחה. וכ"כ **הפר"ח** (אות מז), **ערוה"ש** (אות עד), **כה"ח** (אות קפג) ועוד.

שומן אוזות שלא הודח

בשו"ת **שבות יעקב** (ח"א סימן נח. הובא בפת"ש כא) כתב להתיר אליבא דכו"ע שומן אוזות שלא הודח ג' ימים. אך **הנודע ביהודה** (מהדו"ק יו"ד סימן כד) סובר שרק ע"י צלי אפשר להתיר, ואף אם היה שומן לחוד שכבר הופשט מעל האוזות ג"כ הדין כן שאסורות. וכן העלה **הפמ"ג** (מש"ז סס"ק לב), **רעק"א** (סימן לח), **ערוה"ש** (אות עה) "ובודאי כן הוא דאין לנו לחדש דבר בטבעיות מדעתנו מה שלא אמרו הגאונים". וכ"כ **כה"ח** (אות קפח).

רעק"א (ח"א סימן לח) הוסיף שישנה אפשרות למלוח את השומן ולהוסיף עליו עד שישים כדי לבטלו, ומותר לעשות כן בהפסד מרובה, "והיינו דמתחלה ימלח השומן כדינו ואחר המליחה וההדחה יערב בשאר שומן שנמלח והודח כדינו". אך **החוות דעת** (חידושים מו) חולק ומחמיר, ולדעתו יש להתיר ע"י בישול במים בשישים, ולא הוי כמבטל איסור לכתחילה, שהמים שבלעו איסור ישפכו. גם **הערוה"ש** (אות עה) החמיר שלא להוסיף שומן עד שישים כדי לבטלו.

בישול הבשר לאחר צלייתו

כתב **תרומת הדשן** (סימן קס) שאסור לבשל את הבשר לאחר שצלוהו, וכ"ד ר"ח **והאור זרוע**, ושכן משמע מדברי **הרא"ש**, שמסופק אם יפלט הדם ע"י צלייה, וא"כ כשיבשלנו לאחר מכן יש חשש שיפלוט את הדם הבלוע בתוכו. שלעיתים המים יכולים לרכך את הבשר ומפליטים אותו לחוץ, משא"כ בצלייה שמצמיח

את הבשר. אך האיסור והיתר (כלל ב דין ב) התיר לבשל את הבשר לאחר צלייתו, ואין חוששים לפליטת דם.

◀ **כתב השו"ע:** ואחר שצלאו לא יבשלנו, ואם בישלו מותר.

גם **הש"ך** (ס"ק נא) סובר שאם בדיעבד בישל בשר זה, מותר, משום שאנו תולים לומר שיצא הכל, ומה שנשאר ולא יצא, גם לא יצא ע"י בישול. וכ"ד **הפר"ח** (אות מז), **ערוה"ש** (אות עא), **כה"ח** (אות קעז) ועוד. וה"ה שמותר לכבוד שבת או במקום הפסד מרובה וכד'. אולם היש"ש (פ"ח סימן פה) אוסר גם בדיעבד אם בישלו לאחר צלייתו.

הערוך השולחן (אות עא) הביא את דברי **הרדב"ז** (סימן קלח) שאם חולטו ברותחין לאחר הצלייה, יכול לבשלו לאחר מכן מדינא, שהרי די בחליטה עצמה, ולכן פשוט שאם חולט וגם צולה יש להתיר. **בפת"ש** (אות כה) כתב שבעת הצורך כגון בלילי פסחים, שאין אוכלים צלי, אא"כ בישלוהו קודם לכן, יש לסמוך על זה.

☞ **שהיית הבשר ג' ימים ללא מליחה**

◀ **כתב הרמ"א:** ואין להשהות בשר ג' ימים בלא מליחה, דחיישינן שמא יבשלו (ב"י בשם פסקי מהרא"י סימן קצ"א).

כתב **החמודי דניאל** (סימן לד. הובא בפת"ש כו) שכבד וכחל מותר להשהות, שהרי ודאי הוא שיצלנו. ואין חוששים שיבשל את הכבד לאחר הצלייה, שבאיסורי דרבנן לא חוששים שישכח.

כתב **הבא"ח** (קדושים יד) שאם השהה את הבשר בשוגג יותר מג' ימים, צריך לצלותו תיכף, שחוששים שמא ישכח ויבשל את הבשר. ומקורו בדברי שו"ת **שמש צדקה** (סימן לט) שהעלה לצלותו מיד. אך בסולת למנחה (כלל ד דין ה) העלה להקל לשהותו מעט. ובשו"ת **יביע אומר** (ח"י עמ' שלג) ביאר שעיקר דינו של הרמ"א אינו אלא מנהג לחומרא, ומסיק שיש להקל במקום הצורך. ו**בהליכות עולם** (ח"ו עמ' ריג) כתב שטוב להזדרז לצלות את הבשר בהקדם.

בשו"ת **אגרות משה** (י"ד ח"ג סימן ז) כתב שאסור לחנויות למכור בשר ששהה ג' ימים בלא מליחה ולא הודח במים. וגם אסור לקנות בשר זה, "ולכן כשנמצא בחנות בשר כזה הוא כנמצא בשר טרפה שצריך לאסור חנות כזה מלמכור בשר כשר".

★ **בשר קפוא ששהה ג' ימים בלא מליחה**

בשו"ת **מנחת יעקב** (סימן יד) אסר לבשל בשר שהיה בהקפאה ג' ימים ללא מליחה, ורק לצלי מותר. וכן העלה **הפרי מגדים** (שפ"ד נג), **כה"ח** (אות ריד), שו"ת **ישכיל עבדי** (ח"א י"ד סימן ג) וטעמו משום שבהקפאה

אין לחלוחית כלל, וודאי נתייבש דמו בתוכו. וכן העלה בשו"ת **מנחת יצחק** (ליקוטים סימן נו) שאסור אף בדיעבד, וכ"פ בשו"ת **שבט הלוי** (ח"ב ס"ס כה). בשם הגרי"ש **אלישיב** (אשרי האישי יו"ד פ"א אות יח) הביאו שמותר רק בשעת הדחק, כגון בשעת חירום.

אולם הערוך השולחן (אות עט) סובר דכיון שהוא קשה כאבן לא שייך לומר שהדם מתקשה בתוכו, ורואים בחוש שכשהבשר בהקפאה אפילו ימים רבים עומד בטוב טעמו וריחו, שכל זמן קרישותו אינו כדבר מן החי אלא כאבן בעלמא. ולכן מותר למולחו ולבשלו. וכן מובא בשם הגרש"ז **אורבך** (אבני ישפה, אוהל יעקב כ"ו אלול תש"ע). בשו"ת **יביע אומר** (ח"ב יו"ד סימן ד, ח"ז יו"ד סימן ד אות א. יחזה דעת ח"ו ס"ס מו. הליכות עולם ח"ו עמ' ר) העלה "שבשר המונח בתוך המקרר החשמלי [וכן בשר קפוא], אע"פ ששהה ג' ימים או יותר, מותר למלחו ולהכשירו לקדרה. וברור שמותר לעשות כן אף לכתחילה".

האחיעזר (ח"ד סימן ל) היקל בדיעבד, ושעת הדחק חשוב כדיעבד ולסמוך ע"ז אף לכתחילה. גם בשו"ת **אגרות משה** (יו"ד ח"א סימן כז. ח"ב סימן כא ועוד) כתב לאסור לעשות כן לכתחילה, אך לצורך גדול חשוב כדיעבד ומותר.

סעיף יג':

בשר שלא נמלח ג' ימים, ובתוך זמן זה שרו אותו במים

האגור (סי' אלף ר) הביא שאם שרה את הבשר תוך ג' ימים, הבשר מותר. גם רבינו ירוחם (נט"ו אות כה קלה:;) כתב בשם **מהר"ם** (שו"ת מהר"ם מהדו' בלוך ש"ב סי' צ) שמקובל מפי ר"י שמותר.

אמנם בהגהות **מהרא"י** (שם ס"ק ו) כתב כמדומה לי שקבלתי שלא נהיגין הכי, וכ"נ מדברי **המרדכי** (סי' תשכא) שהמים מחזקים את הדבר הנשרה בהם.

השו"ע הביא היתר זה. ומשמע שאפשר לעשות כן אף לכתחילה. גם **הש"ך** (ס"ק נג) כתב שאין להחמיר בדינים אלו, כיון שלא מצינו חומרא דבשר ששה ג' ימים בלא מליחה בש"ס. וכ"כ **המנחת יעקב** (כלל ד ססק"ד).

אמנם הדרכי משה (אות כח) כתב שלכתחילה יש לחוש לדברי מהרא"י, ורק בדיעבד יש לסמוך על המתירים כי רבים הם.

האם לאחר ששרו את הבשר במים וכעת אפשר להניחו עוד ג' ימים, אפשר עוד פעם לשרותו במים כדי להשהותו ג' ימים נוספים? **היד אפרים וגליון מהרש"א** מקלים בזה. ובשו"ת **דבר שמואל** (אבהב. ס"ס ש) כתב שלא מוחה בנוהגים כך. גם **כה"ח** (אות רי) העלה שיכולים לשרות כך גם ג' או ד' פעמים. **אולם הברכ"י** (שיו"ב ב) הביא בשם הגהות **גור אריה** שאין להשהותו ג' ימים בשרייה שנית.

שיעור זמן שריית הבשר במים

האגור (שם) כתב "ראיתי גדולים מכשירים כששפכו עליו מים תוך השלשה ימים, והמהדרין... מניחין אותו שם כמו שתי שעות".

אך האיסור והיתר (כלל ב דין ג-ד) כתב שאם שרו אותו קצת שעה בתוך הג' ימים מותר, אך אין להתיר רק ע"י העברת מים.

השו"ע לא הזכיר זמן מסויים אלא רק אם שרו אותו במים, ומשמע שדי בשריה קצרה. וכ"נ מדברי **הט"ז** (ס"ק לג) ששרו קצת שעה. **הערוך השולחן** (אות עז) הביא את דברי מרן להלכה, וכתב שדי בחצי שעה. ומשמע מדבריו שבפחות משיעור זה לא חשוב לשריה. וכ"כ **היד אפרים** כתב "דאין להקל לכתחלה היכא דאפשר ע"י שרייה חצי שעה לרכך היטב".

הלבוש (סי"ג) כתב שאם שרו את הבשר במים בכדי ב' שעות או יותר, כבר נתרכך הדם שבתוכו ויכול לשהותו משעת השרייה עוד שלשה ימים אחרים. **הש"ך** (ס"ק נג) כתב "ומ"מ לכתחלה יש לשרותו היטב". וכ"כ **כה"ח** (אות רג) ועוד.

הנודע ביהודה (תניינא או"ח ס"ס כז) סובר "ובדיעבד לצורך גדול אפילו לא שרו רק שטף עליהם מים אבל שטף מים בשפע ושפסף היטב בידיו ג"כ מותר".

הט"ז (ס"ק לג) סובר שכל ההיתר הוא רק אם נקרו את הבשר מחוטי הדם בתוך הג' ימים, אבל אם לא ניקרוהו אין להקל אפילו בדיעבד אא"כ נשרה הבשר במים חצי שעה לפחות. **אך המשאת בנימין** (סימן קח) מיקל גם אם לא ניקרו את חוטי הבשר. וכתב **המנחת יעקב** (ד, ד) שיש להקל כאשר נתבשל כבר הבשר.

שהיית הבשר לאחר ששרה אותו במים

האגור (סי' אלף ר) הביא שאם שרה את הבשר תוך ג' ימים, יכול להשהותו עוד שלושה ימים אחרים, משום שהמים מרככים את הבשר ואינו מתקשה.

◀ **השו"ע** הביא דבריו להלכה אך בשינוי מעט: ואם שרו אותו במים תוך הג' ימים, יכול להשהותו עוד שלשה ימים אחרים פחות חצי שעה (אגור).

הש"ך (ס"ק נד) כתב ש'פחות חצי שעה' הוא לאו דווקא, אלא הכוונה לפחות מעט. **השולחן גבוה** (אות נה) כתב שאפילו ג' ימים פחות רגע מהני, ולא כתב חצי שעה אלא משום דלאו כל אדם בקי ברגעים. וכ"נ **מכה"ח** (אות רט). **אולם מהט"ז** (ס"ק לד) נראה שהוא בדווקא, שביאר את דעת מרן שחצי שעה הוא שיעור ההדחה ששרה במים (רמ"א לעיל ס"א).

הלויית תן (אחרי מות ד"ה בפסוק. הובא בפת"ש ל) סובר דמכיון דקי"ל בפסחים (יב). שלדעת ר' יהודה אדם טועה ג' שעות, א"כ גם כאן אין להשהות אלא ג' ימים פחות שלוש שעות. **אך הפת"ש** סובר שהיא חומרא יתירה,

דודאי דוקא באיסור דאורייתא חיישינן. ואין להחמיר בדינים אלו. כמו כן יש לצרף את דברי המהרש"ל שאם מדובר על זמן מתמשך אין חוששים שהאדם טעה, ורק כאשר מדובר על שעה ספציפית חוששים לכך.

☞ היתר ע"י שרייה במים לבשר שלא נמלח ג' ימים

בהגהות **שערי דורא** (שם אות א) כתב שמעתי כי במקום הגאונים נהגו כששהה בשר בלא מליחה שלשה ימים או ארבעה לשרותו במים פושרין כדי שיתעורר דמו ויפלוט ע"י המלח.

אך האיסור והיתר (כלל ב דין א) סובר שאין לסמוך על זה להתיר ע"י שריית פושרים אחר שלשה ימים, וכן משמע מדברי הטור דאין תקנה לאכלו מבושל.

הש"ך (ס"ק מט) הסיק שאין להתיר בשר ע"י שרייה אם לא הושהה ג' ימים במים.

☞ ספק אם שרו את הבשר תוך ג' ימים

כתב באיסור והיתר (בהגהות שבסופו ש"ב ס"ה) "התרנו מעשה בבשר שהיה ספק אם היה שלשה ימים משחיטתו או לא היה עדיין שלשה ימים".

◀ וכ"פ הרמ"א: בשר שנמלח וספק אם נמלח תוך ג', מותר (בארוך).

וכן העלה החכמת אדם (לב, יא), שו"ת יביע אומר (ח"א יו"ד סימן ג אות ה והלאה) ועוד.

☞ צורת השרייה (עור, נוצות וכו')

הנודע ביהודה (תניינא. או"ח ס"ס כז) מיקל שאפשר להדיח את העופות עם העור, מכיון שע"י המים נתרכך מעבר לעבר של עובי דופני העוף ע"י שריית המים. לגבי האברים הפנימיים כתב הנוב"ז שאין להם היתר אלא בצלייה. ובדבר הזה האגרות משה (או"ח ח"ד סימן מ אות ז) מיקל בדיעבד, שאפשר שלחות המים מבחוץ מועילה גם לאברים הפנימיים, וכיון שהוא רק חומרת הגאונים אין להחמיר.

לגבי הדחת העופות עם נוצתן, **החתם סופר** (ח"ו ריש סימן סא. הובא בפת"ש כח) מחמיר שצריך להסיר את הנוצות קודם שרייתן. אך היד יהודה (הקצר, אות פח. הארוך, אות נז) מיקל בזה, שהכל לפי ראות העין אם מגיעים המים לגופו או לשרותו במים.

★ הדחת בשר שלא נמלח כדי שלא יעברו עליו שלושה ימים מהשחיטה - בשבת⁴

בשר שעברו עליו שלושה ימים משחיטתו החמירו הגאונים שאין מליחה מועלת לו לפלוט את דמו כיון שנתייבש הדם בתוכו, ואפשר לאוכלו ע"י צלייה, אך לא כל בשר אדם רוצה לצלותו, כיון שבחלקם יש

⁴ מתוך סיכום הלכות שבת סימן שכא סעיף ה.

הפסד של שומן הבשר כאשר צולים אותו. אך אם ידיחו את הבשר בתוך שלושה ימים לשחיטתו, אין הדם מתייבש ויכול למולחו שוב אפילו לאחר שלושה ימים מההדחה.

המגן אברהם (סימן שכא סק"ז) דן האם מותר לעשות הדחה זו כאשר היום השלישי לשחיטה חל בשבת, ואם לא ידיח את הבשר הרי יפסיד, שהרי יוכל לאוכלו רק ע"י צלייה. וכתב שיש שלושה טעמים לאסור:

- א. כתב הר"ן (חולין ד. ד"ה גמ) שאין למלוח בשר כיון דמיחזי כעביבוד, כיון שהמלח מכשיר הבשר ומתקנו. וכיון שגם כאן המים מרככים את הבשר יש לדמותו למקרה שהר"ן אסר.
- ב. לדעת כמה מהראשונים בשר בהמה לא מבושל חשוב כמוקצה כיון שאינו רך, וא"כ איך ידיח אותו במים? (נראה שאוסר משום נגיעה במוקצה. כך עולה מתשובת הנב"י לדבריו).
- ג. בהדחה זו יש איסור של הכנה משבת לחול, וכאן מוכח הדבר שטורח לצורך חול כיון שהבשר לא ראוי לאכילה בשבת.

מנגד, דעת האליה רבה (סי' שח' סק"ע) שמותר להדיח את הבשר, משום שריכוך הבשר אינו דומה למתקן, ומה שהביא בשם הר"ן אינו אסור אלא במליחה ולא בהדחה. ומ"ש שהבשר מוקצה, אין הדין כן, ולכן אין לאסור. גם ה**נודע ביהודה** (שו"ת תניינא סי' כז) חולק ע"ד המג"א, שבריקוך הבשר אין משום מתקן. ואין בהדחת המים משום נגיעה במוקצה, כיון שעושה כן ע"י דבר אחר, וכל איסור מוקצה בבשר לא ברירה כ"כ, לכן יש להקל ע"י גוי, ואם א"א מותר אף ע"י ישראל⁵. המ"ב (סק"א) הביא דבריהם וכותב שע"י גוי הרבה אחרונים הסכימו להקל (שבות יעקב, בא"ח, הליכות עולם ח"ו קדושים אות יג, ועוד). והביא את דברי השערי תשובה (וכ"כ הנוב"י או"ח סימן כז, ערוה"ש אות פא ועוד), שאם הבשר מונח בכלי ירחץ את ידיו עליו עד שיהיה כולו שרוי במים. וכדברי המ"ב פסקו ג"כ בחזון עובדיה (שבת ח"ד עמ' כב. וח"ג עמ' תפח) והשש"כ (יא, ה). וכ"פ המנוחת אהבה (ח"א עמ' רמד), ובתנאי שאין הבשר ראוי לצלייה, דאל"ה אין בכך כ"כ הפסד שיכול לצלותו לאחר השבת.

סעיף יד':

בשר ששהה ג' ימים בלא מליחה ונתערב בבשר אחר

כתוב בתרומת הדשן (סימן קע) בשר ששהה שלשה ימים בלא מליחה ונתערבה אותה חתיכה בחתיכות אחרות, חתיכה זו בטלה ברוב ומותר לבשל את כולן, ואין אומרים דמכיון שיש אפשרות לצלותו חשיב כ'דבר שיש לו מתירין' שאינו בטל כלל. משום שבכה"ג לא חשוב כדשיל"מ, שהרי לצלי לא נאסרה מעולם. ולא שייך לומר דשיל"מ אלא כשיש היתר לאותו דבר הנאסר כבר. וכ"ד הראב"יה (פסחים תקז).

⁵ ולעניין נטילת שומן מעל החלב באופן שאין בזה משום בורר, כשאינו צריך את השומן בשבת אלא עושה כן כדי שלא יפסד החלב ויתקלקל, כתב המ"ב לעיל (שיט ס"ק סב) שאין לעשות כן אלא ע"י גוי. ובטעם החילוק כתב הגרש"ז אורבך (שש"כ פכ"ח הע' רג) שנטילת שומן מע"ג החלב הוא תיקון בגוף הדבר, ומשום כך אסור לעשות פעולה זו לצורך חול, משא"כ הדחת הבשר אינה אלא המשכת מצב קיים כדי שיוכל לאוכלו לאחר מכן.

מנגד, הרי"ף (חולין לב:) סובר שחתיכה זו חשובה כדשיל"מ ע"י צליה, ולכן אינה בטילה אפילו באלף.

◀ כתב השו"ע: בשר ששהה שלשה ימים בלא מליחה ונתערבה אותה חתיכה בחתיכות אחרות, בטלה ברוב ומותר לבשל כולן, ואפי' היתה ראויה להתכבד.

הש"ך (ס"ק נז), ט"ז (ס"ק לה), פרי חדש (אות מח), חכמת אדם (לב, י) ועוד פסקו כדברי מרן שאינו חשוב כדשיל"מ ולכן מותר. אך התשובה מאהבה (ח"א סימן ג) כתב שדבר זה צ"ע, שהרי הרי"ף מחמיר בזה.

בתרומת הדשן ביאר שחתיכה זו אינה חשובה לראויה להתכבד, משום שהולכים אחר הדם, והדם הבלוע בה אין ראוי להתכבד בו, וחשיבות החתיכה אינה מחמת הדם אלא מחמת גוף הבשר שהוא היתר. וכן העלו ה"ט"ז (ס"ק לה), ש"ך (ס"ק נט), פר"ח (אות נ) ועוד רבים. עוד כתב הפר"ח (אות מח) שחתיכה חיה אין ראוי להתכבד בה. וכ"נ מדברי רעק"א.

נתבשלה בלא מליחה ונתערבה באחרות

◀ כתב הרמ"א: וכן הדין בנתבשל בלא מליחה ונתערב אח"כ באחרות (או"ה). מדבריו עולה שהחתיכה בטילה ברוב,

וכ"כ הפר"ח (אות מח) והדגול מרבבה.

בנו של הש"ך (נקה"כ ס"ק נז) כתב שהוא איסור דרבנן, ולכן מין במינו בטל ברוב. וכ"כ הפלתי (אות יד), פמ"ג (שפ"ד נז) ועוד.

בשו"ת תולדות יצחק (סוף ספק עולת יצחק, סימן כב. הובא בפת"ש לב) כתב שאפשר שמדובר כאן שהיה שישים במים כנגדו, ואז אותה חתיכה אינה אסורה אלא מצד חומרא. והעלה להלכה שאף אם לא היה מתחילה שישים ונאסרה מצד הדין אפילו הכי בטילה ברוב.

מה הדין אם נתערבו בתוך הג' ימים? ה"ט"ז (ס"ק לה) כתב שהיה לשו"ע להתיר בכה"ג שאין צריך למלוח את כולם מספק, ושכ"כ מהרש"ל (יש"ש פ"ח סימן פו), ולא הוי דשיל"מ כיון שצריך הוצאה למולחם. אך הש"ך (נקה"כ. עפ"ד בסי' קב סק"ח) מחמיר בזה ומצריך למלוח את כל החתיכות שוב, שתערובת זו חשובה לדשיל"מ, שהרי יש לו היתר ע"י מליחה. וכן מסקנת הנ (אות פד). וכ"נ מדברי הפרי חדש (אות מח) שצריך למלוח את כל החתיכות שוב. החכמת אדם (לב, ז) כתב דמכיון שיש מצוה להסיר את האיסור, אם מדובר רק על כמה חתיכות, שאינו הפסד כ"כ למלוח אותן שוב, ימלח כל חתיכה לבדה. אבל אם מדובר על הוצאה מרובה יכול לבשל יחד בלא מליחה.

הקשה הש"ך (ס"ק נז), הרי קי"ל (קט, א) דמין בשאינו מינו צריך שישים, כדי שאם יבשלו לא יתן טעם בתערובת, ומדוע כאן די ברוב, הרי הדם יתן טעם בתערובת! והעיר שעל השו"ע וסיעתו לא קשה, דאפשר

שסוברים דמכיון שכל דין בשר ששהה ג' ימים הוא חומרת הגאונים, י"ל שלא גזרו בכה"ג.^א ותירץ, שעיקר כוונת הרמ"א היא שאין בזה דין חתיכה הראויה להתכבד, ורוב הוא לאו דווקא אלא צריך שישים.^ב הפלתי (אות יד) תירץ שטעם דם הנפלט מהחתיכה אינו ניכר בשאר החתיכות, וא"כ הו"ל כתערובת מין במינו שבטלה ברוב.^ג **בנו של הש"ך** (הובא בנקה"כ) יישב דמכיון שבישל את החתיכה, הוי איסור דרבנן ולכן בטל ברוב גם במין בשאינו מינו.^ד עפ"ד התולדות יצחק לעיל יש ליישב שהחתיכה בושלה במים שהיו שישים כנגדה ולכן אסורה מדרבנן בלבד ודי ברוב.

סעיף טו':

בשר שלא נמלח ונכבש מעת לעת במים

שנינו בפסחים (מד):

"מבשר בחלב לא גמרינן דחידוש הוא ומאי חידוש?... דאי תרו ליה כולי יומא בחלבא שרי בשיל ליה בשולי אסור"

מהגמ' עולה שדין בשר בחלב מיוחד בכך שכאשר נכבש יחד אינו נאסר, בשונה משאר האיסורים שאם נשרה איתם דבר היתר מעת לעת הרי הוא נאסר. נחלקו הראשונים מה דין בשר שלא נמלח ונכבש מעת לעת במים:

- א. אגור (סי' אלף קצג) בשם י"א: אין לבשל את הבשר, אך ע"י צליה מותר.
- ב. התוספות התירו את הבשר לאחר מליחה, שאפילו בשר קפוא שהופשר בכלי שני הותר ע"י מליחה, וכבוש לא חמור יותר ממנו. וכ"ד מהר"ם (לקוטי או"ה בסוף ש"ד) והרשב"א (ש"ת ח"א סי' תתמג).
- ג. רבינו ירוחם (נט"ו אות כה קלה): ואיסור והיתר (כלל ב דין ה): הבשר נאסר ואין לו היתר אף בצלייה, שכשנשרה מעת לעת חשוב ככבוש, וקי"ל שכבוש כמבושל. והדם חוזר ונבלע בבשר.

◀ כתב השו"ע: בשר המלוכלך בדמים שנשרה במים מעת לעת, יש אוסרים לאכלו כי אם צלי, אלא אם כן יש במים ס' כנגדו. אך הרמ"א פסק: ויש אוסרים אפילו לצלי, והכי נהוג (או"ה).

כדברי הרמ"א פסקו הפר"ח (אות נא), חכמת אדם (לב, ח) ועוד.

השו"ע נקט 'בשר המלוכלך', הש"ך (סק"ס) ביאר שבדווקא נקט מלוכלך בדמים, וכן מובא בכמה מהראשונים שהבשר לא נאסר מעצם הכבישה, דאע"ג דמבליע ומפליט, לא עדיף מכלי שני שיש לו התרה במליחה. אבל בשר המלוכלך הוי דם בעין שאינו יוצא ע"י מליחה או צליה. אך הט"ז (ס"ק לו) ביאר ש'מלוכלך' הכוונה שלא פלט דמו ע"י מליחה. ולא כפי שביאר הש"ך שהוא מלוכלך בדם ממש. גם הגר"א

(אות נז, נט) סובר שהוא לאו דווקא, דאל"כ לא מהני צלי, שצלי אינו מועיל לדם בעין. וכ"ד החוות דעת (חידושים נא).

בפת"ש (אות לג) מובאת מחלוקת מה דין בשר שהיה כבוש בנהר: הפת"ש מיקל אף לקדרה, משום שנהר לא מיקרי כבוש כלל, שדינו כהחליף המים, ואף אם כבש בתוך כלי והחליף בתוך מעת לעת את המים אין דינו ככבוש. וכ"כ בשו"ת טוב טעם ודעת (מהדו"ג סימן ריד ד"ה אך). הילקוט יוסף (אות קמד) כתב שיש להתיר מאחר שיש במים שישים כנגד הבשר, גם אם לא נקבל את סברת המתירים במימות מוחלפים. אולם היד יהודה (הקצר סח) סובר שאף מים מחולפים מצטרפים להשלים את המעת לעת, ולכן גם בנהר דקמא קמא אזלי, שייך שרייה מעת לעת. ובשו"ת מהרש"ם (ח"א סימן קפו) כתב דמכיון שגם המים הראשונים ששם קודם המעת לעת מעורבים שם, יש בהם שיעור כבישה ואין להקל. בשו"ת אגרות משה (י"ד ח"ב סימן כ) סובר שיש להחמיר שלא במקום הפסד מרובה.

יש שישים במים כנגד הבשר

בהגהש"ד הביא בשם מהר"ם שרק כאשר יש הרבה בשר ואין במים שישים כנגדם אסור, אבל אם יש שישים במים נגד כל החתיכות אז הדם שיצא בטל במים, ואף אם חוזר ונבלע בבשר אינו אוסרו, ומה שנשאר בחתיכה יצא ע"י מלח.

◀ כתב השו"ע: בשר המלוכלך בדמים... יש אוסרים... אלא אם כן יש במים ס' כנגדו.

ישנה מחלוקת מה הדין כאשר יש שישים במים כנגד הבשר: האיסור והיתר סובר שהבשר מותר, ויש לשער רק כנגד הדם שעל החתיכה, ואין לשער כנגד כל החתיכה, שהרי איננו יודעים כמה דם יצא ממנה. שהדחה אינה מוציאה דם, ואין לחוש אלא למעט דם שעליו. אך הדרכי משה (אות לב) דחה דבריו, ולדעתו משערים כנגד בשר החתיכה, שכבוש כמבושל ומוציא את הדם שבתוכו. וכ"ד הט"ז (ס"ק לז) שיש להקל אפילו לקדרה. וכך סובר הפר"ח (אות נב). ולדעת הש"ך (ס"ק ס-סא) הבשר מותר רק ע"י צלייה, שבלא"ה יש מתירים כבוש לצלי. וכ"ד החכמת אדם (לב, ח), חוות דעת (חידושים נב). אך המהרש"ל (פ"ח סימן צ) סובר שהבשר אסור, שאין להקל לשער בשישים. וכ"ד הגר"א (אות נח).

סעיף טז:

באיזה כלי מולחים

שנינו בחולין (ק"ג). "אמר שמואל: אין מניחין בשר מליח אלא ע"ג כלי מנוקב".

כתבו הגה"מ (פ"ו אות י) בשם סמ"ג (לאוין קלז מז ע"ד) דע"ג דף פשוט נמי מותר למלוח. והרא"ש (סי' מט) כתב "כללו של דבר, כל דבר שכששופך מים עליו יוצאים מים לחוץ אז הבשר מותר למלוח עליו".

כתב השו"ע: אין מולחין אלא בכלי מנוקב או על גבי קשין וקסמין או במקום מדרון, בענין שאם ישפך שם מים יצאו מיד. והרמ"א כתב: ודף חלק ברהטני, שמים זבין ממנו, אין צריך להניחו במדרון. אבל אם אינו חלק ברהטני, צריך להניחו במדרון שיצאו המים ממנו (שערים ש"ו ובב"י בשם תרומת הדשן סימן קע"ג) בכלי מנוקב יזהר לכתחלה שיהיו הנקבים פתוחים. (בארוך כלל ג'). ולכן לא יעמידו על גבי קרקע, כי הוא ככלי שאינו מנוקב (ע"ל ס"ס ע'). וכן מחמירין קצת לשום תוך הכלי מנוקב קש או קסמין, כי הבשר יסתום הנקבים (הגהות אשר"י פכ"ה ובארוך כלל א'), ובדיעבד אין לחוש לכל זה.

- מליחה ע"ג חול: כתב הזבחי צדק (אות קעח) שיש להכשיר בדיעבד, שכשיבוא עליו מים יבלע בו במהרה, והכל לפי ראות העין. וכ"כ כה"ח (אות רמז).
- כריכת הבשר בבגד: כתב בתורת האשם (כלל יא סק"ב) שכאשר מולחים בשר וכורכים אותו בבגד, אפילו בדיעבד אסור, שהנקבים סתומים אא"כ הבגד ארוג מנקבים מרווחים, וכ"כ החכמת אדם (כלל ל ס"ג), כה"ח (אות רמח) ועוד.
- מניחו מוטה: כתב הריטב"א (חולין קיג). שאין למלוח בכלי שאינו מנוקב גם אם היה מניחו מוטה, שמא יפול הבשר לתוכו ונשרה שם ויאסר, אך בדיעבד כל כה"ג מותר. וכ"כ כה"ח (אות רמו) ועוד
- תולהו באויר: כתב הב"ח שמותר לתלות את הבשר באויר. אך כה"ח (אות רמג) כתב שיש חשש שיתנפץ המלח מעליו ולא תהיה מליחה מעולה, ולכן אין לעשות כך, ובדיעבד מותר.

שימוש בכלי שאינו מנוקב שמלח בו

שנינו בחולין (קיא:)

"אמר רב יהודה אמר שמואל קערה שמלח בה בשר אסור לאכול בה רותח ושמואל לטעמיה דאמר שמואל מליח הרי הוא כרותח וכבוש הרי הוא כמבושל. כי אתא רבין א"ר יוחנן מליח אינו כרותח וכבוש אינו כמבושל. אמר אביי הא דרבין ליתא, דהיא פינכא דהוה בי ר' אמי דמלח ביה בשרא ותבריה"

- א. רשב"א (ד"ה צונן): מותר להשתמש לכתחילה בכלי בצונן גם ללא הדחה, ודווקא בסכין יש שהצריכו הדחה מכיון שיש דוחק סכין. ומ"מ יש לקנח את הקערה יפה.
- ב. רמב"ן (ד"ה צונן, קערה, וההיא) וראב"ד (תשובות ופסקים סי' עז): יש להצריך להדיח את הכלים לכתחילה, ובדיעבד אם לא הדיח את הכלי ידיח את המאכל במים, וא"צ קליפה מכיון שכעת היא צוננת.

ג. **י"א ברשב"א** (תוה"ק ב"ג ש"ג עו.): כלי שמלחו בו בשר אין להשתמש בו כלל, שהרי הוא בלוע מדם, והקערה חשובה לרותחת גם אחר שהודחה. ורק אם הסיר ממנו כדי קליפה המאכל מותר בדיעבד.

ד. **ר"ן** (מ: ד"ה אימלח ליה): רק בכלי חרס אסור להשתמש בו לעולם אם לא הדיחו קודם לכן, שמא ישתמש בו בחמין. אבל שאר כלים מותרים בשימוש לאחר קינוח בלבד.

◀ **כתב השו"ע:** ואם מלח בכלי שאינו מנוקב, אסור להשתמש באותו כלי בדבר רותח. ויש אומרים שאפי' בצונן אסור להשתמש בו בלא הדחה, ואם נשתמש בו בלא הדחה, ידח מה שנשתמש בו.

הרמ"א בתורת חטאת (כלל יא דין ח) פסק שבכלי חרס אסור להשתמש לכתחילה בלא הדחה, ובשאר כלים מותר. וכ"פ **המהרש"ל** (יש"ש פ"ח סימן ס). והוסיף **הש"ך** (ס"ק סו) שודאי גם בשאר כלים צריך לקנחם היטב קודם שישתמש בהם, אך א"צ הדחה. וכ"כ **החכמת אדם** (לב, יב), **בא"ח** (אחרי יח),

אמנם הפרי חדש (אות נה) החמיר כדעת הראב"ד להצריך הדחה היטב, וכ"כ **השולחן גבוה** (אות סד), **זבחי צדק** (סי' צא אות ו), **כה"ח** (אות רס).

מליחה שניה בכלי שאינו מנוקב

כתוב בהגהות **שערי דורא** (סי' טז ס"ק א) שאע"פ ש'אין מליחה בכלים' אנו אומרים שאם נמלח בכלי שאינו מנוקב הכלי נאסר. שאין הכוונה שאסור להשתמש בכלי לגמרי, אלא רק שימוש בחמין נאסר. אבל למלוח בו בשר ששהה שיעור מליחה והודח מותר. וביאר ש'אין מליחה לכלים' הכוונה שע"י מליחה הכלי אינו פולט אך יכול לבלוע טעם.

◀ **כתב הרמ"א:** אבל מותר לחזור ולמלוח בה בשר לאחר שניקבוה, או אפילו בלא נקיבה אם הבשר שהה כבר במליחתו והודח (ב"י בשם הגהת ש"ד וארוך).

הקשה **הש"ך** (ס"ק סז), כיון שאין מליחה לכלים להפליט ע"י מליחה, כ"ש שמותר להשתמש בו צונן, ומדוע כתב הרמ"א את דבריו לאחר דברי השו"ע ומשמע שמודה שאסור להשתמש צונן? ויישב דמכיון שהדרך להדיח בשר מותר להניחו בכלי של איסור ואין חוששים שיאכל בלא הדחה. אבל שאר דברים אפילו צוננים אסור להשתמש בקערה זו, שיש חשש שישכח להדיח את הבשר. ובא הרמ"א להשמיע שלא הוי מליח כרותח.

הדרישה (אות יב) הקשה, מדוע הכלי לא נאסר מטעם כבוש, שמכח הציר הבשר הכשר נעשה כבוש ומפליט בכלי! ובאמת **הט"ז** (ס"ק מא) ביאר שמדובר שהיה פחות מכדי כבישה שהוא מעת לעת (ואין להחמיר ששיעור כבישה הוא כדי שיתננו על האור, שבזמן קצר כזה הכלי לא מפליט). **אך הש"ך** (ס"ק סח. נקה"כ) סובר שאפילו שהה בו

מעט לעת מותר, דהוי נטל"פ, שהרי אינו פולט אלא בזמן שהוא אינו בן יומו. אך לכתחילה אסור להשהות מעט לעת דנטל"פ אסור לכתחילה.

נשתמש בכלי שאינו מנוקב

כתבו הרשב"א (שם ד"ה אסור לאכול) והתוספות (חולין קיג. ד"ה טהור) שדי לקלוף את המאכל. אך זהו דוקא כשהמאכל יבש, ואם הוא לח מכיון שמחשיבים את הקערה כרותחת כולו אסור, ולכן יש צורך בשישים כנגד הקליפה של הקערה שנאסרה.

אבל הראב"ד כתב שכאשר המאכל לח יש לאסור כדי נטילה, מפני שהוא דומה למה ששנינו (עה): 'נטף מרוטבו על החרס וחזר אליו יטול את מקומו', ואוקימנא התם בחרס רותחת. וזהו דוקא בלח מעט, אבל בלח גמור כמו רוטב, הכל אסור אא"כ יש שישים כנגד כל הקערה.

◀ כתב הרמ"א: ואם נשתמש בו, בעי קליפה אם הוא דבר יבש (רשב"א), ואם הוא דבר לח, בעינן שישים נגד קליפה מן הקערה. (ב"י בשם י"א).

הש"ך (ס"ק סד) ביאר עפ"ד התורת חטאת שמדובר באופן שהקערה חמה, אלא שהקשה ע"ז שזהו דוחק לפרש את דברי הרמ"א באופן זה וגם לא משמע כך מדברי ההגה כאן, לכן ביאר שמדובר כשהקערה קרה, ואפ"ה צריכה קליפה אפילו נשתמש בה דבר יבש לגמרי. אלא שהקשה, הרי הרמ"א לקמן (צא, ד) כתב שבמקום שהבשר צריך קליפה, אם לא קלפוהו ובישלו כך מותר בדיעבד, וא"כ מדוע כאן צריך שישים? וישיב שכאן הצריך הרמ"א שישים מכיון שיש המחמירים שהקערה רותחת, וא"כ אין להקל שתי קולות, שדי בקליפה וגם שא"צ שישים.

סעיף יז:

שימוש רותח בכלי מליחה מנוקב

שנינו בחולין (קיא:): "אמר רב יהודה אמר שמואל קערה שמלח בה בשר אסור לאכול בה רותח". נחלקו הראשונים באיזה קערה מדובר שאם מלח בה אסור לאכול בה רותח, האם דווקא כאשר הקערה אינה מנוקבת, או גם כשהקערה מנוקבת אסורה היא בשימוש:

א. רא"ש (פ"ח סימן כח): דווקא כשהקערה אינה מנוקבת אסורה היא בשימוש, אבל כלי מנוקב דמא משרק שריק ואינו אוסר את הכלי. דאל"ה כיצד אפשר למלוח בשר באותו כלי פעם שניה, הרי הוא נאסר?! גם האורחות חיים (אות צח ד"ה קערה) כתב בשם הרא"ה (כדה"ב עו). שמותר, וטעמו שעד שהבשר הגיע להיות מליח כרותח, כבר כלה כל הדם העתידי לצאת ע"י המלח.

- ב. **אָךְ הַרְיָן** (מ: ד"ה קערה) סובר שגם בכלי מנוקב שמלחו בו אין להשתמש, ומה שמולחים באותה קערה פעם שניה אינו קושיא, דאידי דטרידא חתיכה למפלט לא בלעה, וגם כשגומרת לפלוט דם פולטת ציר. וכ"פ **הרשב"א** (תוה"ק ב"ג ש"ג עו. ובחידושי קיא: ד"ה קערה) **הראב"ד** וה**רמב"ן**.
- ג. **רבנו פרץ** (הגהת סמ"ק סימן רה אות ו): דווקא כלי מנוקב מותר, ורק אם הוא של עץ, אך כלי חרס אסור אע"פ שהוא מנוקב דכלי חרס בלע טפי מבשר. וכ"נ מדברי **הרמב"ם** (ו, כא).

◀ **כתב השו"ע:** אבל אם הוא מנוקב, מותר לאכול בו אפילו רותח. ויש אוסרין ברותח.

כדברי השו"ע להקל פסקו גם **היש"ש** (פ"ח סימן ס) וה**ילקוט יוסף** (אות קנז). **אָךְ הַרְמ"א** כתב: ויש לזהר לכתחלה, ובדיעבד מותר (ארוך כלל ג'). כדבריו פסקו **הש"ך** (סק"ע), **פר"ח** (אות נט), **שולחן גבוה** (אות סו), **זבחי צדק** (אות קצ), **בא"ח** (אחרי יט), **כה"ח** (אות רסז). השו"ג ביאר, שהיה למרן לפסוק כדעת רוב הראשונים. אך **בילקוט יוסף** (עמ' שלד) הביא בשם הגרע"י שרבים ועצומים מהראשונים פסקו כך.

מה הדין בכלי חרס? **הרמ"א** היקל בדיעבד. **אָךְ הַיש"ש** (שם) מחמיר לאסור גם בדיעבד. וכ"ד **הט"ז** (ס"ק מג), **ש"ך** (סק"ע), **פרי חדש** (אות נט), **ערוה"ש** (אות קב), **כה"ח** (אות רסז). **החכמת אדם** (נז, טו) כתב שבמקום הפסד מרובה יש להתיר בדיעבד אפילו בכלי חרס.

שימוש בצונן בכלי מנוקב

כתב **הש"ך** (סק"ע) שבודאי צונן מותר להשתמש אפילו לכתחילה בכלי חרס מנוקב לכו"ע בלא הדחה, אלא בקינוח היטב. וכ"כ **הפר"ח** (אות נט), **זבחי צדק** (אות קצא), **ערוה"ש** (אות קב), **בא"ח** (אחרי יט), **כה"ח** (אות רסח).

אלא שה**שולחן גבוה** (אות סו) כתב "כבר נהגו העולם שלא להשתמש כלל בכלי שמולחין בו, לא רותח ולא צונן וכיוונו להלכה דמנהג ישראל תורה היא". וכ"כ **הזבחי צדק** (אות קצב), **בא"ח** (שם), **כה"ח** (אות רסט) ועוד.

סעיף יח':

דין בשר שנמלח בכלי שאינו מנוקב

כתבו **הרא"ש** (פ"ח סימן מט) וה**רשב"א** (ק"ג. ד"ה ולענין מולח) בשם הרב **אלברצלוני** שבשר שנמלח בכלי שאינו מנוקב אסור לאוכלו אפילו צלי. וטעמם, משום דהוי כבוש וכבוש הרי הוא כמבושל, ובלוע מחמת בישול אינו יוצא ע"י האש. ועוד, שמא פלט מצד זה ובלע צד השני של הבשר. וה"ה שלא מועיל בו מליחה.

◀ **כתב השו"ע:** בשר שנמלח בכלי שאינו מנוקב... אסור לאכול אפילו צלי.

כמה מהבשר נאסר

נחלקו הראשונים כמה מהבשר השקוע בציר של הבשר נאסר, האם כל החתיכה נאסרת או רק חלקה: **רבנו פרץ** (סי' רד בהגה אות ב. הובא במרדכי סימן תשגד) סובר שכל החתיכה אסורה, אפילו מה שחוץ לציר, אע"פ שחתיכה שנמלחה ונפלה בציר של איסור אינה אסורה אלא מה שבתוך הציר, כאן כל החתיכה נאסרת. משום שחתיכה שנפלה לציר נמלחה כדינה ופלטה כל דמה ולכן מה שחוץ לציר מותר, שהדם אינו מפעפע למעלה. אבל כשנמלחה בכלי שאינו מנוקב לא יצא דמה ממנה ולכן הכל אסור. וכ"ד ה**איסור והיתר** (כלל י דין ד).

אך הרא"ש (סימן מט. בתשובה כלל ב סימן יז) וה**רשב"א** (תוה"ק עה: שו"ת ח"א סימן תסו) סוברים שרק מה שבתוך הציר אסור. שאין הדם מפעפע עד שיתפשט בכל החתיכה. ודינו כדם שפירש ממקום למקום בתוך החתיכה שדינו כדם אברים שלא פירש ומותר. וה**רשב"א** כתב שהדם יוצא לחוץ.

◀ **כתב השו"ע:** בשר שנמלח בכלי שאינו מנוקב... כל מה שממנו בציר אסור לאכלו אפילו צלי, וחלק החתיכה שחוץ לציר אין אסור ממנו אלא כדי קליפה, ואפילו אם יש בה שומן. **אך הרמ"א** כתב: ויש אוסרין כל החתיכה, אפילו מה שחוץ לציר. (טור ומרדכי בשם מהר"ף).

כדברי השו"ע פסקו גם ה**פר"ח** (אות סג), **זבחי צדק** (אות רא), **בא"ח** (אחרי, כ), ה**ליכות עולם** (ח"ו עמ' קפא). **כה"ח** (אות רפא) כתב שאם נהגו להחמיר אין לשנות. כדעת הרמ"א פסקו גם ה**יש"ש** (פ"ח סי' צז), **ב"ח**, **חכמת אדם** (כלל לב סי"ד), **ערוה"ש** (אות צג) ו**שולחן גבוה** (אות סח).

ומ"מ דעת ה**יש"ש** (פ"ח סימן סז) שאע"פ שמחמירים לאסור גם מה שחוץ לרוטב, אם החלק שאינו בציר נתערב בתבשיל היתר, הכל מותר, שהרי מעיקר הדין בטל ברוב, ובכה"ג יש לסמוך על הראשונים שמקלים. וכ"כ ה**ט"ז** (ס"ק מד), **ש"ך** (ס"ק עו), **פר"ח** (אות סה), **ערוה"ש** (אות צה), **זבחי צדק** (אות רד), **כה"ח** (אות רפו) ועוד.

◀ הוסיף ה**רמ"א**: ומכל מקום אינו אסור רק אותה חתיכה המונחת למטה בכלי ונוגעת בציר, אבל שאר חתיכות שעליה הנמלחים עמה, מותרות. (שם בארוך ובכל בו) והכי נהוג.

כמה ישהה הבשר בציר ויאסר

נחלקו הראשונים מה שיעור הזמן שצריך הבשר לשהות בתוך הציר כדי שיאסר מחמת הדם שבולע:

- א. **ר"ת** (פסחים עד. ד"ה כבולעו) סובר שהבשר נאסר מיד אפילו לא שהה שיעור מליחה בתוך הציר. וכ"כ **המרדכי** (סימן תשכד) ו**הגה"מ** (פ"ו אות ש). וטעמם, משום דלא מפליג רבא גבי אין מונחין בשר אלא בכלי מנוקב בין שהה הרבה לשהה מעט. וכ"ד **הרשב"א** (חולין קיג. ד"ה ולענין מולה) ועוד. **הראב"ה** וראשונים נוספים ביארו ש'מיד' הגדרתו מזמן שיצא ציר בכלי.
- ב. **רא"ש** (פ"ח סימן מט) בשם ר' יהודה **אלברצלונזי** שלא נאסרה אא"כ שהתה בכלי שיעור מליחה.
- ג. **רא"ש** (שם): אם שהתה בו כשיעור משיתנו מים על האש עד שיתחילו להרתיח חשוב ככבוש, וכל מה שממנה בציר אסור ואם לאו אין אסור ממנה אלא כדי קליפה⁶.

◀ **כתב השו"ע:** בשר שנמלח בכלי שאינו מנוקב ושהה בו כשיעור שיתנו מים על האש ויתחילו להרתיח, כל מה שממנו בציר אסור לאכלו... אך **הרמ"א** כתב: ויש אוסרין כל החתיכה... ואפילו לא שהה שיעור מליחה רק מעט, עד שנראה ציר בכלי (מרדכי פכ"ה בשם ראב"ה והגהת ש"ד וארוך כלל י'), וכן נוהגין, ואין לשנות.

- כדברי השו"ע פסקו **הכרתי** (סי' צא סק"ט), **זבחי צדק** (אות רא), **בא"ח** (אחרי כ), **הליכות עולם** (ח"ו עמ' קפא). אך **כרמ"א** פסקו **היש"ש** (פ"ח סימן צז), **ש"ך** (סי' צא ס"ק יא) ו**חכמת אדם** (כלל לב ס"ד).
- בספר **חמודי דניאל** (סימן לח. הובא בפת"ש לו) כתב אפשר ששיעור של 'מיד' הוא דווקא בתחלת מליחה כ"ז שלא נראה ציר בכלי לא פעל המלח עדיין בבשר כלום, אבל באמצע מליחה פולטת מיד מעט מעט ואם הושם בכלי שאינו מנוקב או נפל על הקרקע נאסר מיד דהדם פירש ממקום למקום.
- מהו השיעור שיתנו מים על האש ויתחיל להרתיח? **הפרי חדש** (סי' קה אות ד) כתב שהוא פחות משיעור שהייה לקדרה, או שהוא אותו שיעור. וכ"כ **כה"ח** (אות רעד-רעו). **הבא"ח** (אחרי, כא) הוסיף, שמשערים זה בכלי בנוני, ששוליו לא עב ולא דק, וכן במים לא מרובים ולא מועטים, וכן באש לא מרובה ולא מועטת. מיהו יש להסתפק בכיסוי, אם דוקא מכוסה שממהר להרתיח, או אפילו מגולה.
- הבדי השולחן** (סי' קה אות יט) כתב "באמת אין ליתן בזה שיעור קבוע שהרי הוא תלוי במזג האויר של מקום הכבישה שבכל שהוא יותר קר יותר שוהה הזמן להרתיחו וכן להיפך אלא השיעור בזה תלוי בנסיבות הקיימות".

⁶ הגר"א (אות סז) הביא מקור לשיעור זה "דאיסורו הוא מטעם כבוש כמבושל ע"כ שיעור כדי שירתיח ואע"ג דבשאר דבר דוקא מעל"ע כמש"ל (בס"ק ט') מהא דאי תרי ליה כו' כאן כיון שהוא מליח הוי כרותח ושיעורו כדי שירתיח וכמש"ל סי' ק"ה ס"א".

שיעור המלח

מרדכי בשם רבנו ברוך סובר שגם אם המלח הוא רק בשיעור שמולחים לצלי, הרי הבשר נאסר אם שהה בכלי שאינו מנוקב. וכ"כ הרמ"א: ויש אוסרין כל החתיכה, אפילו מה שחוץ לציר. ואפילו לא נמלח רק מעט, כדרך שמולחין לצלי. כדבריו פסקו הש"ך (ס"ק עא), פמ"ג (שם), חכמת אדם (לב, יד) ועוד.

אך הרשב"א (תוה"ב ב"ג ש"ג עה): סובר שרק כשאינו נאכל מחמת מלחו הרי הוא אוסר. שבשיעור זה חשוב לרותח, וכשהדם מתקבץ בתוך הכלי הבשר ככבוש בתוכו וכבוש הרי הוא כמבושל לפיכך אסור. וכ"פ השו"ע (צא, ה), פרי חדש (אות ס), זבחי צדק (אות רא), בא"ח (שם), הליכות עולם (שם).

דעה נוספת שהביא הרשב"א היא, ששיעור המלח הוא כפי שמולח בשר שרוצה לבשלו, שהיא כשיעור שמולח בשר שרוצה להצניעו לדרך, שהיא כמות של מלח מרובה מאוד, ופחות משיעור זה אינו נאסר.

כתב המשאת בנימין (סימן לט) שאם נפלה חתיכה לציר בכלי שאינו מנוקב, וספק אם נפלה לשם קודם ששהה שיעור מליחה, מותר מה שחוץ לציר, וכ"ש אם ודאי נפלה לשם אחר ששהה שיעור מליחה. וכ"כ הש"ך (ס"ק עה), פר"ח (אות סד) וכה"ח (אות רפה).

מעשה של הט"ז

כתב הט"ז (ס"ק מד) "ומעשה בא בעירנו שהניח' אשה אווז שנמלח והודח על אווז שלא נמלח ומלחה האווז העליונה והיה זב ציר ממנה ונשרה קצת מן התחתונה בתוך אותו ציר בכלי שאינו מנוקב. נ"ל שבכזה יש לסמוך על הרא"ש ורשב"א ולא לאסור רק מה שמונח בציר ולא הוי אווז התחתון כנמלח בכלי שאינו מנוקב דהא אין כאן מליחה כלל רק ה"ל דין כבוש בציר". לדעתו בתוך הציר יש להחמיר ומעל הציר מיקל. וכ"כ החוות דעת (חידושים סז) וכה"ח (אות רפז). אך הש"ך (נקה"כ) מיקל גם בתוך הציר, מכיון שהאווז העליונה נמלחה והודחה.

סעיף י"ט:

חליטת הבשר לאחר המליחה

נחלקו הראשונים האם יש לחלוט את הבשר במים רותחים לאחר המליחה קודם בישולו או שאין צורך: כתב הרמב"ם (ו, י) "...ואחר כך מדיחו יפה יפה עד שיצאו המים זכים ומשליכו מיד לתוך מים רותחין, אבל לא לפושרין כדי שיתלבן מיד ולא יצא דם". וכ"ד הרא"ה (בדה"ב ב"ג ש"ג עא, עג). "ואין המליחה באה אלא להפליט הדם הקרוב על פני הבשר ולא להפליט מה שבתוכו".

אך הראב"ד השיג עליו "זה לא שמענו ולא ראינו מימינו וכל האדמימות שיצא אחר מליחה ממנו אינו אלא חמר בשר והמחמיר יותר מכן עליו להביא ראיה". גם הרשב"א (תוה"א עג: ובתשובה ח"ג סימן רנא) והר"ן (מא: ד"ה דגים ועופות) תמחו על הרמב"ם. וביאר הר"ן דאע"פ שאחר שיעור המליחה המוחל מאדים, י"ל

דקים להו דבשיעור מליחה יוצא כל מה שהוא דם גמור והשאר מוחל אדום הוא שיוצא ומותר. ועוד נ"ל, שלא רצו חכמים להחמיר בדבר כל כך כיון דקיימא לן (מנחות כא.) דדם שמלחו אינו עובר עליו.

◀ **כתב השו"ע:** אחר שנמלח הבשר והודה, מותר ליתנו אפילו במים שאינם רותחין. ויש מי שמצריך ליתנו במים רותחין. והרמ"א כתב: והמנהג כסברא ראשונה, וכן עיקר (ב"י ודעת עצמו).

הב"י כתב שנקטינן כדברי כל הראשונים החולקים על הרמב"ם, אך "מיהו היכא דאיפשר טוב לחוש לדברי הרמב"ם". וכ"כ הזבחי צדק (אות רה). מנגד, הדרכי משה (אות לח) כתב "ומימי לא ראיתי ולא שמעתי מי שהיה חושש לזה". וכ"כ הב"ח (אות יז), הליכות עולם (ח"ו עמ' ב) ועוד.

סעיף כ':

ציר היוצא מהבשר לאחר המליחה

מובא בתוספות (ק"ב: סוד"ה ודגים):

"והיכא ששהה הבשר במלח כשיעור צליה על דף אחד ואח"כ הושם בגיגית ושהה שם כל הלילה ואחר כך נמצא הכלי מלא מיץ מן המליח שיצא מן הבשר אירע מעשה בביתו של רש"י והשיב דמאחר ששהה הבשר במלח כדי שיעור קודם שהושם בכלי אין המים הנמצאים בכלי מין דם אלא מוחל בעלמא וכן נראה"

התוס' דנים במעשה דרש"י שלאחר שנמלח הבשר כדבעי בכלי מנוקב ושהה כדי שיעור מליחה, נתנוהו בכלי שאינו מנוקב לפני הדחתו, ופלט שם ציר.

נחלקו הראשונים מה דין בשר השוהה בציר, ומהו פרק הזמן שמותר להשהות בשר בציר:

א. **רש"י** (שו"ת סימן קמא): מאחר שהבשר שהה במלח קודם שנתנוהו בכלי שאינו מנוקב, הציר היוצא מהדם אינו מין דם אלא מוהל בעלמא שמותר. וכ"כ התוספות (שם) והרא"ש (סימן לח). כתירוץ לשאלה על רש"י מדוע אין הדם שעל החתיכה נבלע שוב בבשר, בזמן ששוהה בציר. ביארו, שלאחר שהמלח פעל את פעולתו במליחה, שוב אין בו כח להבליע דם, מחמת שאינו חשוב לרותח. עוד כתבו התוספות, שלאחר שיעור מליחה הדם התייבש ואין במלח כח להבליעו. גם הראב"ה (סימן אלף קיט) פסק להתיר.

ב. הגה"מ (פ"ו אות ש) בשם סמ"ג (לאוין קלז מז ע"ד): הבשר אסור. וגם התוס' כתבו שאין להקל שכבר נהגו העם איסור. וביאר הב"י שהמלח עם הדם שעל החתיכה חוזר ומבליע את הדם בחתיכת הבשר.

- ג. **שערי דורא** (סי' יד): נהגו העולם לאסור אפילו שהה בכלי מנוקב תחלה, ורגילים להתיר ע"י קליפה מאחר ששהה בכלי מנוקב כדי שיעור מליחה.
- ד. **איסור והיתר** (כלל י דין טז): אין לאסור אלא מה שנמצא תוך הציר, דלא גרע מאילו נפל לציר גמור, הואיל וכבר שהה שיעור מליחה בכלי מנוקב.

◀ **כתב השו"ע:** בשר שנמלח, ושהה כדי מליחה, ונתנוהו אחר כך בכלי בלא הדחה ונתמלא מציר, מותר. ולפי זה בשר שנפל לתוך ציר היוצא מהבשר אחר ששהה כדי מליחה, מותר. ויש מי שאוסר בזה ובזה, ויש לחוש לו לכתחלה. **אך הרמ"א** כתב: ויש אוסרין (תוספות ורא"ש וכמה מן האחרונים), אפילו בדיעבד, כדי קליפה. (הגה ש"ד ובשערים, ומהרי"ב ומהר"ש וב"י וארוך), והכי נהוג. ודוקא מה שמונח בתוך הציר, אבל מה שחוץ לציר, שרי. והכלי שנפל בו אותו הציר, אסור. וכן אם היה הכלי חולבת ויש בו לכלוך, אסור הבשר, דאף לאחר שיעור מליחתו נחשב כרותח (הגה ש"ד ות"ה סימן קנ"ט).

מהרש"ל (יש"ש פ"ח סימן עו) פסק כאיסור והיתר לאסור כל מה שבציר ומעט למעלה ממנו כדי קליפה. וכ"פ ה"ט"ז (ס"ק מח). אך אם נתערבה אותה חתיכה באחרות אפילו חד בתרי בטיל, ובזה סומכים על רש"י. **הפר"ח** (אות עו) וה**זבחי צדק** (אות רח) פסקו כדעת מרן השו"ע להתיר. אך **כה"ח** (אות רצו) כתב "דאפשר דגם בספרדים יש מקומות שנהגו להחמיר כדברי מור"ם ז"ל והיכא דנהוג אין לשנות".

הדיחוי: כתב **התורת חטאת** (כלל יד דין א) שאם הדיחו קודם שנתנו לכלי שאינו מנוקב מותר לכו"ע. והוסיף, שבדיעבד די אפילו בהדחה אחת. וכ"כ ה**ש"ך** (סק"פ), **פר"ח** (אות סט), **זבחי צדק** (אות רו) ועוד.

דין הכלי

◀ **כתב הרמ"א:** והכלי שנפל בו אותו הציר, אסור.

אך הזבחי צדק (אות ריא) ו**כה"ח** (אות ש) כתבו שלדעת מרן יש להקל.

הש"ך (ס"ק פב) העמיד את דברי הרמ"א בענין שאי אפשר לקלפו, כגון שנפל בו הרבה ציר או שהוא כלי חרס. וכ"ד **הפר"ח** (אות עא), **פמ"ג** (שפ"ד פב) ועוד. אך דעת **המנחת יעקב** (כלל פה אות יא. הובא בפת"ש לח) שגם בכלי חרס אינו נאסר רק כדי קליפה. וכ"פ בתשובת **פרי האדמה** (סימן כג).

כאשר הכלי בו יומו, כתב ה**ט"ז** (סק"ג) שאפילו אין בו לכלוך, אם הכלי הוא בן יומו הרי הוא אסור. אך **הש"ך** (ס"ק פג) מיקל, משום שאין מליחה לכלים. וכ"כ **הפר"ח** (אות עב), **ערוה"ש** (אות קטו), **זבחי צדק** (אות ריב) ועוד.

בשר מליח שנפל לכלי חלבי

כתבו **התוספות** (חולין קיב: ד"ה ודגים) **הסמ"ג** ו**הרא"ש** שהבשר אינו נחשב לרותח לאחר זמן המליחה, שלאחר שיעור זה פוסקת רתיחתו של המלח בגלל הדם שהפליט. **אמנם רבנו יונה** (אגרת התשובה אות מג) סובר שהבשר חשוב לרותח גם לאחר ששהה שיעור מליחה, שהמליחה אינה פוסקת לעולם. וכ"כ הגהות סמ"ק בשם ריב"א.

כתב **הרמ"א**: וכן אם היה הכלי חולבת ויש בו לכלוך, אסור הבשר, דאף לאחר שיעור מליחתו נחשב כרותח (הגה ש"ד ות"ה סימן קנ"ט). אבל אם הוא הפסד מרובה ואית ביה גם כן צורך סעודת מצוה, יש להקל ולומר דאחר ששהה שיעור מליחה לא מחשב צירו כרותח (ד"ע ועיין לקמן סימן צ"א).

דין הדחת הבשר

כתב **השו"ע**: ולפי דבריו, אף על פי ששהה הבשר במלח כשיעור, אסור לאכול ממנו עד שידיחנו יפה יפה.

הט"ז (ס"ק נב) הקשה, הרי גם לשיטת רש"י יש להצריך הדחה יפה, וא"כ מדוע תלה מרן את הצריכותא בהדחה דווקא לשיטה החולקת? לכן ביאר: לרש"י א"צ הדחה תיכף ומיד, אלא יכול להניחו בכלי שאינו מנוקב וכשירצה לבשלו ידיחנו, אבל לחולקים על רש"י צריך להדיחו מיד, שהרי לדעתם הוא רותח שיכול להבליע. אך העיר שאין לשון השו"ע מורה על הסבר זה. גם **הש"ך** (ס"ק פה) הקשה קושיא זו, ותירץ: שצריך להדיח את הבשר מיד לאחר המליחה, קודם שיפסיק לפלוט, שלאחר שיעור זה מתחיל הבשר לבלוע. עוד תירץ, שלא מועיל לחתוך את כל צדדי הבשר ולאוכלו ללא הדחה, אלא יש חובה דווקא להדיח מפני שההדחה סותמת את הנקבים הפולטים את הדם.

חיתוך בשר ששהה שיעור מליחה

הטור כתב בשם רבנו יונה שאם חתכו בשר שנמלח ולא הודח בסכין, הרי היא נאסרת ויש להגעילה. שמליח כרותח, וכשחותך את הבשר לפני הדחה, דם ומלח עולים על הבשר.

כתב **השו"ע**: ואסור לחתוך ממנו בסכין קודם שידיחנו, ואם חתך צריך להגעילו. אך **הרמ"א** כתב: ויש מתירין לחתוך בסכין לאחר ששהה שיעור מליחה, דאין מליחה לכלים, וכן עיקר דמותר (ת"ה סימן קנ"ב ואו"ה כלל ל"ז). אבל הסכין צריך הדחה אחר כך, או נעיצה בקרקע אם נתיבשה עליו הציר (ארוך). ואפילו קודם שיעור

מליחה אין האיסור משום הסכין, אלא משום שיצא דם בעין על הבשר, ואם רוצה להדיחו שם היטב ולחזור ולמלחו שם, מותר.

המהרש"ל (או"ה שער ט אות ה) פסק שלכתחילה יש להגעילו, ובדיעבד מותר אם קנחו בדבר קשה, והמחמיר לאסור בלא הגעלה תע"ב. וכל האמור הוא דווקא לעצמו, אבל לאחרים יש להורות להתיר בדיעבד אף אם לא קנחו וחתך בו רותח. וכ"נ דעת ה**ש"ך** (ס"ק פז).

מדברי הרמ"א משמע שמותר לכתחילה לחתוך בסכין לאחר ששהה שיעור מליחה. ה**ש"ך** (ס"ק פט) ביאר שאין חוששים בסכין שישכח להדיחו (כפי שמצינו חשש זה לקמן צא, ב). משום שבסכין האיסור נראה לעין, ואם ירצה להשתמש בו יראה את הדם וידיחנו. עוד כתב, שכאן מדינא אין איסור לאחר ששהה שיעור מליחה. אך בסכין של איסור משמע שלכתחילה אסור לחתוך בו בשר ובדיעבד מותר. וכן הסכים **הערוך השולחן** (אות קיז).

☞ השהיית הבשר במלחו

דעת **רש"י ותוספות** (חולין צו: ד"ה אפילו) שיכול להשאיר את המלח על גבי הבשר אפילו לזמן מרובה, שאין כח באיסור הנבלע בחתיכה לצאת מחתיכה לחתיכה כי אם ע"י רוטב אבל לא ע"י רותח דצלי או דמליחה. **אך הראב"ד** (תמים דעים ס"ז ז ויד) סובר שאם השהה המלח על הבשר עד שהוא יבש אז הוא חוזר וכולע ממנו, ובעי קליפה.

◀ **כתב השו"ע:** וכשרוצים לעשות מליח להתקיים לאחר ששהה במלחו בכלי מנוקב כשיעור הראוי, מדיחים אותו יפה יפה ואחר כך חוזרים ומולחים אותו כדי שיתקיים, ואפילו בכלי שאינו מנוקב.

הש"ך (ס"ק צב) כתב שדברי מרן הם דווקא לכתחילה, אך בדיעבד מותר.

☞ בשר שנמלח לצלי ונשתהה בלא הדחה

כתב **הרשב"א** (תוה"ק ב"ג ש"ג ע): הרוצה למלוח ולאכול בצלי ובלא הדחה עושה ואינו חושש לדם שעל המלח, שהאש שואב הדם ומונע את המלח מלבלוע את הדם. אך כל האמור הוא דווקא אם לא ממתין, אבל אם שהה במלחו המלח בולע את הדם ונאסר, ולפיכך מדיחו יפה יפה וצולה ואוכל.

אך הרב המגיד (מאכ"א פ"ו ה"ב) תמה על הרשב"א, שאם דוקא במעלהו מיד הוא שמותר ואם לאו נאסר, ה"ל לחכמים לגזור בזה! אלא נראה שאפילו אם בלע המלח מן הדם הכל יוצא ע"י האור.

דעת רבנו ירוחם שיש להדיחו, ואם לא הדיחו נאסר כדי קליפה.

◀ **כתב השו"ע:** ואפילו לפי סברא זו, אם רוצה למלוח ולאכול צלי בלא הדחה, עושה ואינו חושש לדם שעל המלח, שהאש שואבו ומונע המלח מלבלוע דם. והני מילי במולחו ומעלהו לצלי, אבל אם שהה במלחו, המלח בולע הדם ונאסר, ולפיכך מדיחו יפה יפה וצולה ואוכל. (עיין סי' עו דין בשר שנמלח ולא הודח ונצלה כך).

סעיף כא':

כי צד ינהג במקום שאין מלח

נחלקו הראשונים כיצד ינהג במקום שאין מלח מצוי. האפשרות היחידה היא לצלות את הבשר, אך נחלקו בסוג הצליה הנדרשת כדי שיוכל לבשל את הבשר לאחר הצליה:

- א. הגה"א (סי' מט) בשם אור זרוע (ח"א סי' תעז): יצלה עד שיזוב כל דמו ואח"כ יבשלנו.
- ב. הטור כתב שיצלה הבשר עד חצי צלייתו, ומשמע שלדעתו בחצי צלייתו זב כל דמו.
- ג. ר"ן (מא: ד"ה ככר): בעינן צליה כשיעור כמאכל בן דרוסאי.
- ד. רשב"א (ק"ב. ד"ה א"ר נחמן): עד שיהא ראוי לאכילה לרוב בני אדם.
- ה. שערי דורא (סימן ט אות ט): מפני שאין הנשים בקיאות בדבר, נוהגים לצלותו כל כך עד שיתייבש מבחוץ ואח"כ מבשלים אותו בלי הדחה.

◀ **כתב השו"ע:** במקום שאין מלח מצוי, יצלו הבשר עד שיזוב כל דמו, ואחר כך יבשלוהו.

אולם מהרש"ל (יש"ש פ"ח סימן עב) פסק כרשב"א שצריך לצלותו כל צורכו. והט"ז (ס"ק נד) כתב שראוי לנהוג כדעת השע"ד לצאת לכל הדעות. **כה"ח** (סי' עו אות כז) כתב שלכתחילה יצלה כל צורכו, אך אם צלה חצי צליה אין לאסור את הבשר אם בישלוהו לאחר מכן.

סימן ע - מליחת חתיכות בשר יחד

ובו ו' סעיפים

סעיף א':

מליחת הרבה בשר יחד

שנינו בחולין (ק"ג).

"רב ששת מלח ליה גרמא גרמא תרי מאי טעמא לא משום דפריש מהאי ובלע האי חד נמי פריש מהאי גיסא ובלע האי גיסא אלא לא שנא"

נחלקו הראשונים מה טעם ההיתר למלוח כמה חתיכות בשר יחד, ומדוע לא חוששים שכל חתיכה תבלע מדמה של החתיכה הסמוכה לה, והרי 'מלוח כרותח'!

א. רש"י: מפני שכל החתיכות טרודות לפלוט את דמן, אינם בולעות מהדם של החתיכות האחרות.

וכשנחה חתיכה אחת מלפלוט, גם כל שאר החתיכות אינן פולטות.

התוס' הקשו על שיטתו, הרי בהכרח הוא שישנם חתיכות שיגמרו לפלוט מוקדם יותר מחתיכות אחרות, ומשמע מהגמ' שאין חילוק בין גמרו לפלוט או לא! הרא"ש (פ"ח סימן לז) ביאר, שהמלח שואב אליו את הדם ורק כאשר נמחה בציר שוב אינו פועל את פעולתו, וכשמולחים כמה חתיכות יחד, המלח לא נמחה וממשיך לשאוב את הדם. עוד כתב, שגם כאשר פולט את הציר לאחר שסיים לפלוט את הדם, אינו בולע דם, ועד שיסיים לפלוט את הציר כל החתיכות יסיימו לפלוט את דמן.

ב. ר"ת (ק"ב: ד"ה ודגים) יישב את קושיית התוס' על שיטת רש"י, שהדם משרק שריק ולכן לא נבלע בבשר גם אם התחתון גמר את פליטתו קודם. אך שאלו, כיצד אפשר להתיר כשיש גומות בצד העליון של החתיכות התחתונות, הרי א"א לומר שהדם 'משרק שריק'!

ג. 'יש מפרשים' בתוס': גם אם בולע דם מהחתיכות האחרות, כאשר יפלוט את דמו או צירו יפלוט גם את מה שבלע ולכן לא חוששים. אבל אם סיים לפלוט את צירו, כשיבלע דם חברו יאסר.

ד. ר"י מאורלני"ש: כיון שלא נגמר פליטת דם התחתון קודם התחלת בליעתה מהעליון, לא נסתמו נקבי פליטתו ויפלוט את מה שבלע גם לאחר מכן. מכיון שלא היה רגע אחד שנחה.

ה. תוספות: כל זמן שהבשר טרוד לפלוט ציר, אין בולע דם, ופליטת הציר אינו כלה כ"כ מהר. וכ"כ הרא"ש (לעיל), רשב"א (תוה"ב ב"ג ש"ג ע"ג-ב') ועוד.

ו. רשב"ם (הובא ברא"ש פ"ח סימן לז): כיון שדם האברים דרבנן אין להטריח יותר מדאי, וכיון שעשה כתיקון חכמים למלוח, מותר.

◀ **כתב השו"ע:** מולחין הרבה חתיכות זו על גב זו. אף על פי שהתחתונה גומרת פליטתה קודם לעליונה, לא אמרינן שחוזרת ובולעת מדם העליונה, לפי שהוא שווה הרבה לפלוט ציר וכל זמן שפולטת צירה אינה בולעת. ואפילו מתקבץ הרבה ציר ועומד בגומא שבין החתיכות, מותר. במה דברים אמורים, במולח בשר עם בשר, ואפילו בשר שור עם בשר גדיים וטלאים ואפילו עם עופות, שאי אפשר להם לגמור כל פליטת צירן עד שיגמור בשר שור לפלוט את דמו. אך הרמ"א כתב: ומכל מקום נוהגין להחמיר לכתחלה שכל חתיכה שיש לה בית קיבול, כגון דופן שלימה, מהפכין אותה שיזוב הדם, אבל בדיעבד אין לחוש (א"ו הארוך).

אך הט"ז (סק"א) נקט כתירוץ ה"ש מפרשים' בתוס', דמשמע מדברי הרמ"א בס"ו שכבר בלע.

חתיכה שנמלחה פעמיים

◀ **כתב הרמ"א:** חתיכה שמלח אותה ב' פעמים, מותרת, ולא חיישינן שמלח השני מבליע הדם הנשאר ממליחה הראשונה (פסקי מהרא"י סימן ס"ו).

הש"ך (סק"ב) כתב שדין זה הוא רק בדיעבד כשכבר מלח, אבל לכתחילה אסור לעשות כן, אלא צריך להדיחו יפה יפה קודם מליחה שנית. וכן נקטו **הפרי חדש** (אות א), **פמ"ג** (שם), **זבחי צדק** (אות ב), **כה"ח** (אות ג) ועוד רבים.

הט"ז (סק"ב) ביאר שדברי הרמ"א נכונים דווקא עפ"ד הרא"ש שאין דרך המלח להבליע, אלא רק להפליט. אבל לסוברים שהמלח מבליע ג"כ, יש לבאר את טעם ההיתר כאן דכיון שהבשר עדיין טריד להפליט ציר בשעה שבא עליו מלח השני, לכן המלח השני יפליט הציר ולא יבליע מה שפלט כבר, כיון שבזמן שנתן המלח יש כבר פליטת ציר. והעלה שלאחר זמן פליטת ציר דהיינו אחר מעת לעת למליחתו יש לאסור אם נמלח. כדבריו נקטו גם **הפרי חדש** (אות ב), **חוות דעת** (חידושים א), **ערוה"ש** (אות כג). אך המנחת יעקב (טו, מד), **זבחי צדק** (אות ג) ו**כה"ח** (אות ד) הקלו גם כאשר מלח לאחר פליטת הציר.

מליחת בשר עם דגים

שנינו בחולין (קיב:)

"אמר רב נחמן דגים ועופות שמלחן זה עם זה אסורין... לעולם בכלי מנוקב ודגים משום דרפו קרמייהו [קרום שלהם רך] קדמי ופלטי [ממהרים לפלוט ציר שלהם]. ועופות קמיטי [צומתין] בתר דניחי דגים פליטי עופות והדר בלעי מיניה"

לדעת רש"י רק הדג נאסר, אך הבשר שעמו נשאר בהיתרו. שהרי הדג מסיים את פליטתו קודם הבשר ולכן בולע מדמו. משא"כ בבשר שממשיך לפלוט ואינו בולע. וכ"ד תוספות (ד"ה דגים ועופות), ר"ן (מב. ד"ה והרב ר"י), רמב"ם (ו, טז), רשב"א (ד"ה דגים), הגה"מ (שם). וכן דעת רוב הראשונים.

מנגד, הרשב"ם (הובא ברא"ש פ"ח סימן לו) הקשה, דא"כ הגמ' הייתה צריכה לכתוב 'דגים שמלחן עם עופות אסורים', דמשמע שרק הדגים אסורים, אך מלשון הגמ' לפנינו עולה ששניהם נאסרים! כדבריו סובר גם ר' יואל (ראבי"ה סי' אלף צ"ב).

◀ כתב השו"ע: אבל בשר עם דגים, אפילו בשר עופות עם דגים, אסור למלוח לפי שהדגים פולטים כל צירן קודם שיפלוט העוף את דמו. ואם עבר ומלחן יחד, העופות מותרין...

וכ"כ רוב ככל האחרונים. ש"ך (סק"ד), פ"ח (סק"ה), ערוה"ש (אות יג) ועוד. אך הב"ח (סוף אות ב) נקט כדברי הרשב"ם וסיעתו ששניהם אסורים עד שישים.

🔗 דג שנמלח עם בשר כמה ממנו נאסר?

- א. רא"ש (פ"ח סימן לו): נאסר מהדג רק כדי קליפה, ש'מליח כרותח' אינו אוסר אלא קליפה. וכ"ד הר"ן והרשב"א (תוה"א ב"ד ש"א ג.).
- ב. ר"ן בשם הרא"ה: צריך נטילת מקום.
- ג. הרמב"ן אוסר את כולו. וכ"נ מדברי הרמב"ם.
- ד. איסור והיתר: לאסור מן העופות עד שישים.

◀ כתב השו"ע: אבל בשר עם דגים... העופות מותרין אבל הדגים צריך ליטול מהם כדי קליפה. ואם לא ניטלו קשקשיהם כשנמלחו, מותרים. אך הרמ"א כתב: ויש אוסרין כל הדגים (ארוך כלל י"ג) אם אינן ס' נגד העופות, דאנו משערין במליחה בס', והכי נהוג.

כדברי השו"ע פסקו הפרי חדש (אות יא), זבחי צדק (אות ט), כה"ח (אות יא, כ) ועוד. כרמ"א פסקו היש"ש (פ"ח סימן עג), ב"ח (סק"ב) ועוד.

כאשר ישנו הפסד מרובה, כתב הבינת אדם (כלל לא) שצ"ע, שהרי הרמ"א בסימן קה התיר בהפסד מרובה שכחוש אינו אוסר אלא כדי קליפה, ודם הוא כחוש. אך בגליון מהרש"א כתב דכיון דבלול עם ציר ושומן גם בהפסד מרובה דינא הכי.

דגים שנמלחו עם הקשקשים

כתב **הרא"ש** (שם) שכאשר נשארו הקשקשים על הדגים, הרי הדגים מותרים. שנראה לעיניים שדגים עם קשקשים צומתים יותר מהעופות ואינם פולטים מהר. אך **הטור** ביאר שהוא משום שהקשקשים הם ה'כדי קליפה' שנאסרה וכל שאר הדג מותר.

◀ כתב **הרמ"א**: ודוקא דלית בהו קשקשים, דרפו קרמייהו ופלתי מיד אבל אי אית בהו קשקשים, מותרים, דאינן פולטים מיד ולא בלעי מן העופות (הרא"ש שם), דאידי דטרידי לפלוט לא בלעי, מידי דהוי אשני חתיכות שנמלחו יחד.

הש"ך (סק"ה) ביאר שטעם ההיתר אם נמלח עם הקשקשים הוא משום שהם ה'קליפה' שנאסרה. ושכן מוכח מדברי הרמ"א. ונ"מ לכל איסור שאין בו שמנונית כלל שלכו"ע מליחה אינה אוסרת יותר מקליפה, וכה"ג הדגים מותרים ללא קליפה, שרק הקשקשים נאסרו. **אך הט"ז** (סק"ג) ביאר שטעם ההיתר בקשקשים אינו משום שהם תחליף ל'קליפה' שנאסרת, אלא עיקר הטעם הוא שכשהקשקשים עליהם הם אינם בולעים, וכ"כ **המהרש"ל** (יש"ש פ"ח סימן עג). ולכן גם לסוברים שנאסר יותר מכדי קליפה, יש להתיר כאן!

סעיף ב':

דג מליח ועוף טפל

כתבו **התוספות הרא"ש** ו**הר"ן** (שם) שדווקא כשמלח שניהם יחד יש לאסור מליחת דג עם בשר, אבל אם לא מלחן יחד אלא לאחר שמלח את הדג נתנו עם העוף מותר, משום שכאשר העוף התפל לא פולט כלום, אע"פ שהדגים מלוחים אין הדגים בולעים מדם העופות כלום, דכיון דעופות תפלים הם לא פלטי מידי.

◀ כתב **השו"ע**: במה דברים אמורים, כשמלח שניהם יחד, או שהעוף מליח ודג תפל, אבל אם דג מליח ועוף תפל ונתנם זה אצל זה או על גב זה, אף דגים מותרים בלא קליפה.

דג המונח על העוף

◀ כתב **הרמ"א**: וכן אם הדגים מונחים על העופות, מותרים אפילו נמלחו יחד דדם אינו מפעפע מלמטה למעלה, ולא גרע מחתיכה המונחת בציר דמה שלמעלה מן הציר שרי (ארוך כלל י"ג).

המהרש"ל (יש"ש פ"ח סימן עג) העיר שדווקא כשידוע בבירור שלא נשרקו הדגים מלמעלה דינא הכי, אבל אם אינו ידוע בבירור אסור, דסתם מליחה הדרך להתהפך עליו לתחתון. וכ"כ **הש"ך** (סק"ח).

כתב ה**ש"ך** (סק"י) שמ"מ קליפה בעי, והרמ"א כתב דבריו לסוברים לאסור את הדגים עד שישים, שאם מונחים על העופות מותרים בקליפה ללא שישים. אבל לדעת מרן לא שייך כלל דין זה. גם הפרי חדש (אות ב) סובר דבעי קליפה, וכ"כ החכמת אדם (לב, כט), ערוה"ש (אות טו, כ). אך המנחת יעקב (כ, כב) מסופק, דאפשר שדווקא בחתיכה אחת אמרינן דמפעפע עכ"פ כדי קליפה וגם משום שאי אפשר לצמצם בחתיכה אחת ... וצ"ע לדינא. הפמ"ג (שפ"ד ד) היקל בשעת הדחק, כגון בע"ש ונתבשל בלא קליפה. וכ"כ הזבחי צדק (אות ו).

מלח עוף עם דג לאחר שעבר שיעור מליחה

כתב הרמ"א: וכן אם לא הניח הדגים אצל העופות אלא לאחר ששהו העופות במלחן שיעור מליחה, אף הדגים מותרים, אף על פי ששניהם מלוחים (ד"ע וכן משמע בארוך).

ה**ש"ך** (ס"ק יא) ביאר שכאן האיסור הוא רק משום דם, ולאחר שיעור מליחתו פלט כל דמו. בשונה ממקורות אחרים בהם מצאנו שגם לאחר שיעור מליחה חשוב לרותח.

מליחת דגים בכלי שמלחו בו בשר

ה**רשב"א** (ח"א סי' קכט) נשאל האם מותר למלוח דגים בכלי שמלחו בו בשר, וצדדי הספק הם, האם נאמר שלאחר שנחו הדגים הכלי פולט את הבלוע בו, והדגים בולעים זאת או לא. ותשובתו שאין המלח גורם להפלטה של הבלוע בכלי. ומ"מ הכלי אינו פולט דם ממש אלא טעם בלבד.

כתב הרמ"א: ואם נמלחו דגים בכלי שמלחו בו בשר, הדגים מותרים דאין הדגים בולעים הדם שבכלי, דאין מליחה לכלים (ב"י בשם רשב"א סימן קכ"ט).

ה**ש"ך** (ס"ק יג) העיר שדין זה הוא רק בדיעבד, אבל לכתחילה צריך להדיח את הכלי, וחוששים שמא ישכח ולא ידיח את הדגים. בשונה מבשר שהדרך להדיחו קודם הבישול ולכן יש יותר מקום להקל במקרה זה. וגם בדגים יש לחלק בין דגים שמולח אותם לקדרה שאין הדרך להדיחם, ובין מליחה לקיום שהדרך להדיח אותם לאחר מכן קודם הבישול.

דג טפל ועוף מליח

כתב הרמ"א: והא דאמרינן דאם הדג תפל והעופות מלוחים אסורים, היינו דוקא שהדג פלט כבר דמו והודח, אבל אם עדיין לא פלט דמו ולא נמלח מעולם, מותר, דאגב דיפלוט דם דידיה יפלוט גם כן הדם שבולע מן העופות (סברת עצמו וכן משמע בארוך כלל י"ג בשם הסמ"ק), כמו חתיכה שנפלה לציר קודם מליחה דמותר מהאי

טעמא, כמו שיתבאר לקמן סימן זה. ועיין לקמן סימן צ"א באיזה מליחה אמרינן דהוי כרותח.

הש"ך (ס"ק יד) העיר שדברי הרמ"א הללו הם דווקא לשיטתו, אבל לדעת מרן יש להחמיר בזה.

אולם מדברי **השו"ע** וכפי שכתב בב"י עולה שנאסר כדי קליפה, משום שהדג בולע את דם העוף, ודם זה לא יפלט כולו משום שהוא נסרך ולא 'שריק'. וכ"כ ה"ט"ז (סק"ח) שהדג אסור מחשש שלא יפלוט את הדם שבלע. והוסיף שאין כאן את טעם ההיתר שהביא רשב"ם לגבי בשר ובשר שלא הטריחוהו מחמת שהיא תקנת חכמים בלבד, משא"כ כאן הוא איסור דאורייתא.

סעיף ג':

בשר כשר תפל שנמלח עם בשר טרף מלוח

שנינו בחולין (ק"ב):

"רב מרי בר רחל אימלח ליה בשר שחוטה בהדי בשר טרפה [ובכלי מנוקב וקא מיבעיא ליה מי אמרינן כי היכי דגבי דם לא חיישינן לדילמא פליט עליון ובלע תחתון דאמרינן כל זמן שטרודין בפליטה אינם בולעים ושניהם נחים יחד מפליטתן הכי נמי לא שנא או לא] אתא לקמיה דרבא אמר ליה הטמאים לאסור צירן [וכיון דצירן אסור מיתסר הבשר השחוט מחמת ציר הטרפה שהוא נוח ליבלע מן הדם] ורוטבן וקיפה שלהן. מיתבי דג טהור שמלחו עם דג טמא מותר מאי לאו שהיו שניהן מלוחין לא כגון שהיה טהור מליח וטמא תפל והא מדקתני סיפא היה טהור מליח וטמא תפל מותר, מכלל דרישא בששניהם מלוחין עסקינן. פרושי קא מפרש, טהור שמלחו עם דג טמא מותר, כיצד? שהיה טהור מליח וטמא תפל"

רש"י פירש שכאשר הטמא תפל מבלי מלח, הרי הטמא אינו פולט. אבל כששניהם מלוחים, הרי הטמא ג"כ פולט ולכן אסור. וכ"ש כאשר הטמא מליח וטהור תפל. גם הב"י ביאר שהרשב"א (תוה"א ב"ד ש"א ב:) סובר שבטמא מליח וטהור תפל אסור מפני שהטמא פולט ומבליע את הטהור, ואין אומרים שהטהור אינו בולע מחמת שטרוד בפליטה, שכלל זה נכון דווקא גבי דם דשריק, אבל ציר ורוטב מחמת שנסרכים א"א לומר כך.

נחלקו הראשונים כמה מהבשר נאסר כאשר מלח דג טמא עם דג טהור:

א. **ר"ן** (מב. ד"ה דג טהור), **רשב"א** ו**רא"ש** (פ"ז סימן כד): די בקליפה, כמו כל איסור שע"י מליחה סגי ליה בקליפה.

ב. **רא"ה** (בדה"ב ב"ג ש"ג עה.): בעינן נטילת מקום, וכך מוכח מפסח שני (פסחים עה:): שברותח דצלי בעי נטילה.

- ג. **רמב"ן** (ד"ה ורבינו שלמה): מחמיר לאסור את כולו, שנפלות עליו טיפות חמות מהמליחה ולכן כולו מתחמם.
- ד. כתב **הרמב"ם** (טו, לד) "בשר נבלה מליח שנבלל עמו בשר שחוטה, הרי זה נאסר מפני שתמצית הנבלה נבלעת בגוף בשר השחוטה ואי אפשר לעמוד כאן לא על הטעם ולא על השיעור". ונראה שבמליחה אוסר הכל. אך **הב"י** ציין שיש סתירה בדבריו, הרי כתב (ז, כ) שיש להסיר את הקרומות קודם המליחה, ואם לא הסירן, מסירן אחר שנמלח ומבשל. ומשמע שלא נאסר כלל במליחה! באחרונים מובאים כמה יישובים לשיטת הרמב"ם:
1. **ב"י**: ישנם שני סוגי מליחת חלבים עם בשר, אחת לאחר שהוסרו ואחת קודם שהוסרו. עוד כתב, שאם מלחו את החלבים מליחה כל שהיא הרמב"ם מיקל, אבל אם מלחו במליחה שאינו נאכל מחמת מלחו, סובר הרמב"ם לאסור את כולו.
  2. **ב"י**: יש לחלק בין מליחה שהחלבים בלולים עם הבשר, לבין שמלחם בפנ"ע ורק קרובים לבשר, ויש חשש שיגע בו בלא שימת הלב. אך העיר, שיתכן ורק במקרה של נבלה ודג טמא החמיר הרמב"ם ולא בדם שאינו מפעפע.
  3. **רדב"ז**: במליחה אוסר כולו. ורק כאשר הבשר לא גמר לפלוט את צירו וטרוד למפלט אינו בולע.
  4. **כס"מ**: במליחה נאסר כולו, ורק כאשר החלבים אסורים מדרבנן בלבד בדיעבד הם לא אסורים במליחתם. משא"כ בשאר איסורים האסורים מדאו'.

◀ כתב **השו"ע**: בשר שחוטה שמלחו עם בשר טריפה, או שהטריפה מלוחה והכשירה תפלה והם נוגעים זה בזה, אסור כדי קליפה. שאע"פ שאינו בולע מדם הטריפה, בולעת מצירה.

אך **הרמ"א** (קה, ט) פסק: לפי שאין אנו בקיאים בין בשר שמן לכחוש, נוהגין לשער בכל מליחה בס' כמו בכישול... י"א דבהפסד מרובה יש להתיר במליחה ע"י קליפה, אף על גב שכבר נהגו לשער כל מליחה בס', אפילו באיסור כחוש; ויש לסמוך על זה באיסור כחוש, שאינו אלא מנהג לשער בס', אבל לא באיסור שמן שמדינא צריך ס'.

☞ הדין כשעומדים סמוך זל"ז

◀ כתב **הרמ"א**: וכשהטריפה מלוח וכשר תפל, אפילו בכהאי גוונא (שאינם נוגעים זה בזה, אלא עומדים בסמוך) אסור.

הש"ך (ס"ק יז) ביאר שגם השו"ע מודה לדין זה, שנאסר כדי קליפה.

בשר כשר מלוח עם בשר טריפה תפל

בגמ' לעיל נאמר, שדג טמא שמלחו עם דג טהור מותר, ומדובר כשהיה טהור מלוח וטמא טפל. ונחלקו הראשונים מה דין בשר זה:

כתב **הרא"ש** (סימן מב) שגם אם הבשר הכשר נמצא יחד עם הבשר הטרף הרי הוא מותר, ובעינין הדחה רק כדי להסיר את הנשאר מהטמא על הטהור, כפי הנצרך בבשר וגבינה שנגעו זב"ז (והראשונים לא הזכירו את הצורך בהדחה משום שסתם בשר מבשלים אותו ומדיחים אותו קודם לכן). וכ"ד **התוספות**, וכ"נ מדברי **הרשב"א** (תוה"ק שם ב.).

אולם הר"ן (מב. ד"ה דג טהור) סובר שההיתר בגמ' אינו כשהחתיכות נוגעות זב"ז, אלא עומדות בסמוך שפליטה של זה נוגעת בזה. אבל אם החתיכות נוגעות זב"ז הבשר נאסר כדי קליפה.

◀ כתב **השו"ע**: אבל אם הכשירה מלוחה והטריפה תפלה, מותרת בהדחה בלא קליפה בין נתן כשירה למעלה, בין נתנה למטה. ויש מי שאוסר בנוגעים זה בזה, וסובר שלא הותרו אלא בעומדים בסמוך, בכדי שפליטה של זה נוגעת בזה.

גם **הש"ך** (ס"ק יט-כ) כתב שכשהחתיכות רק נוגעות זו בזו אפילו הדחה אין צריך. וכ"ד **השו"ע**. והש"ך הכריע כאן כסברא ראשונה להתיר את הבשר בהדחה. ושכ"ד **המהרש"ל** (יש"ש פ"ח סמן פ) ו**הלבוש** (ס"ג). וכ"פ **הפר"ח** (אות יט), **זבחי צדק** (אות כב), **כה"ח** (אות לא).

אולם הרמ"א (קה, י) כתב: ויש אוסרין אם נוגעין זה בזה, ויש להקל במקום הפסד. גם **הערוך השולחן** (סי' קה אות טו) כתב שיש להקל במקום הפסד דהעיקר כדיעה ראשונה.

החכמת אדם (מג, ה) כתב "במקום שאין הפסד מרובה יש להחמיר ... ונראה לי דעל כל פנים בזה במקום הפסד קצת סגי בקליפה כיון דרוב הפוסקים מתירים לגמרי".

סעיף ד':

תתאה גבר' במליחה

כתבו **התוספות** (ד"ה טהור) ו**הרא"ש** (סי' מא) שבאיסור מליח לא שייך לומר 'תתאה גבר', שכלל זה שייך רק באיסור צלי, וכאן אפילו קליפה לא בעי. אבל כאשר אחת מחתיכות האיסור שמינה, הרי היא אוסרת את כל שאר החתיכות.

אך **הרשב"א** (תוה"ק ב"ד ש"א ב:) סובר שגם כאשר האיסור אינו צלי אפשר לומר תתאה גבר, ולכן אם החתיכה התחתונה מלוחה היא אוסרת את שאר החתיכות, ואם החתיכה העליונה היא המלוחה, החתיכה התחתונה נאסרת רק כדי קליפה.

◀ **כתב השו"ע:** הא דאמרינן דאינו אוסר אלא כדי קליפה, היינו כששתיהן כחושות, אבל אם אחת מהן שמינה, אפילו אם חתיכת הטריפה כחושה וחתיכת הכשירה שמינה, מפעפע האיסור בכולה אם היתה הטריפה המלוחה למטה, משום דתתאה גבר. אך הרמ"א כתב: ועיין לקמן סימן ק"ה כיצד נוהגין. ושם כתב: ויש חולקין ואומרים דבמליח אין חילוק אם הוא למעלה או למטה (תוספות והרא"ש וסמ"ק והטור והגהות מיימוני). והכי נהוג.

כשו"ע העלה בערך השולחן (אות ט). אך כרמ"א פסקו הש"ך (ס"ק כב), ערוה"ש (אות סז).

הפרי חדש (אות כ) כתב שאין לסמוך כלל על השו"ע אלא רק בהפסד מרובה. והמחז"ב (אות ה) כתב שבעל נפש יחמיר על עצמו, וכ"כ הזבחי צדק (אות כד) וכה"ח (אות לז).

אלא שיש להעיר מדברי השו"ע לקמן (צא, ה) שכתב "ואין חילוק בין מליח עליון ותפל תחתון למליח תחתון ותפל עליון, לעולם המליח מבליע בתפל ואינו בולע ממנו". הש"ך (שם ס"ק יב) כתב שדברי מרן שם נכונים רק כאשר האיסור שמן, אך בכחוש אין לומר שבולע ממנו. וכ"כ שם הפר"ח (אות יא), פר"ת (אות יא), כה"ח (אות לט).

הש"ך (ס"ק כב) העיר, שכאשר שניהם כחושים אין חילוק היכן המלווח אלא לעולם הטמא מליח כחוש אוסר את הטהור תפל כחוש כדי קליפה. וע"ע מ"ש לקמן סימן קה סעיף יא.

סעיף ה':

☞ שהיית הבשר במלח

נחלקו הראשונים האם מותר להשהות בשר במלחו לאחר י"ב שעות שכבר פלט כל צירו. נקדים ונביא את דברי הראשונים בהגדרת זמן 'פליטת ציר': א. רשב"א (תוה"ב ב"ג ש"ג עד). ר"ן (מב. ד"ה והרב) ועוד: י"ב שעות ב. שערי דורא (סימן ז), תרומה (סימן סח) ועוד: יום או יומיים. היש"ש (פ"ח סימן עד) ביאר שהכוונה למעת לעת, ג. רשב"ם (אורחות חיים סימן צד), ר"ת (אגור סימן אלף רב): כל זמן שהמלח על הבשר לח אינו אוסר, גם אם נשתהה שבוע, וכשנתייבש הרי הוא חוזר ובולע וצריך קליפה. ד. ריטב"א (חולין קיב): אין לשיעור זה זמן קצוב והכל לפי מה שהוא, יש ששוהה זמן מועט ויש ששוהה זמן גדול.

כעת נביא את דברי הראשונים בדין הבשר ששהה במלחו לאחר שפלט כל צירו (כל שיטה לפי זמנה):

הרשב"א (שם), ר"ן (שם), רבנו יונה (הובא בר"ן) סוברים שהדם שפלט חוזר ונבלע בבשר, לפי שכבר אינו טרוד לפלוט כלום. ומ"מ די לאסור רק כדי קליפה, כדין צלי, שמליח כרותח דצלי. אך הרא"ש (הובא בטור)

מיקל, ולדעתו אין לאסור כלל חלק מחתיכה זו. לפי שהדם שעליו מעט הוא ובלוע במלח ואינו יכול לצאת ממנו שאין המלח מפליטו אלא נשאר בתוכו ואינו חוזר לבשר.

◀ **כתב השו"ע: יש אומרים** שבשר שנמלח אסור להשהותו במלחו לאחר פליטת כל צירו דהיינו י"ב שעות, לפי שחוזר ובלוע מלחלוחית דם שעליו ושעל המלח. ויש מתירים להשהותו במלחו אפילו כמה ימים. ולכתחלה יש לחוש לדברי האוסרים, ובדיעבד מותר.

מרן השו"ע היקל בדיעבד, וכ"כ ה**לבוש** (ס"ה), **דרכי משה** (אות י. תורת חטאת כלל יד דין ד), **חכמת אדם** (לב, כא), **ערוה"ש** (אות כט).

האחרונים התייחסו למקרה של בשר שנמלח בערב שבת ונשכח במלחו ונזכר בשבת, האם מותר להדיחו ע"י גוי: **הלחם הפנים** (ס"ק יז) החמיר, ולדעתו מקרה זה חשוב לדיעבד שמותר במוצ"ש. וכ"כ **הזבחי צדק** (אות כו) ו**ערוך השולחן** (אות כט), וביאר שהוא מכיון שהעיקר כמתירים, אא"כ יש חשש שיתקלקל הבשר דאז מותר ע"י כותי או להדיח ידיו. וכ"פ **כה"ח** (אות מג).

סעיף ו':

חתיכות בשלבים שונים של ההכשרה שנגעו זב"ז

שנינו בחולין (ק"ב).

"אמר רב נחמן: דגים ועופות שמלחן זה עם זה - אסורין... לעולם בכלי מנוקב, ודגים משום דרפו קרמייהו קדמי ופלטי, ועופות קמיטי, בתר דניחי דגים פליטי עופות, והדר בלעי מיניה"

נחלקו הראשונים בחתיכת בשר שנמצאת בתהליך הכשרתה, ונגעה בבשר מלוח שלא פלט כל דמו, או בציר מלוח עם דם. ונקודת מחלוקתם היא בשאלה מדוע הגמ' לא כתבה שיש היתר לדגים ע"י מליחתם?

א. **ר"ן** (חולין מב): במלח יש כח להפליט רק את הדם הבלוע באברים עצמם של הבשר, אבל דם שנבלע ממקום אחר אין בכח המלח להפליט.

לשיטתו, אין להניח בשר שנמלח ויצא כל דמו, או בשר תפל, לצד בשר שנמלח ומוציא דם, משום שהבשר שנמלח או התפל בולע ולא יפלוט ע"י מליחתו, מכיון שאינו טרוד לפלוט - בולע הדם.

ב. **רבנו יונה** (ר"ן חולין מב. ד"ה דגים) וה**תרומה** (סימן סט): מלח יכול להוציא גם דם שנבלע ממקום אחר, אך בתנאי שיש בחתיכה דם מגופה, בדגים אין דם מגופם ולכן אין המלח יכול להוציא.

לשיטתם, מותר להניח בשר תפל בסמוך לחתיכה שפולטת דם, כיוון שע"י מליחתה ייצא ממנה כל דמה. אך אין להניח חתיכה שנמלחה והודחה או ששהתה שיעור מליחה, בסמוך לחתיכה

שפולטת דם, כיוון שהחתיכה שנמלחה לא מוציאה דם עצמה ולכן גם לא תוציא דם שבלעה ממקום אחר.

ג. **ר"ת** (מובא בראשונים): דם היוצא ע"י מליחה משרק שריק ולכן אינו נבלע כלל ואינו אוסר. אמנם, דגים דרפו קרמייהו, הדם נבלע בהם ואוסר אותם.

לשיטתו, בשר שנמלח או בשר תפל, מותר להניחו בסמוך לבשר שנמלח כעת ופולט דם, משום שדם הנפלט במליחה משרק שריק ואינו אוסר כלל.

ד. רבותיו של הרשב"א: מליחה מוציאה כל דם.

לשיטתם, גם חתיכה שנמלחה כבר ויצא ממנה כל דמה, אם בלעה דם ממקום אחר ניתן להוציאו ע"י מליחה. אמנם, שיטה זו נדחתה ע"י הרשב"א.

◀ כתב **השו"ע**: יש אוסרים ליתן בשר שלא נמלח כלל, או שנמלח ופלט כל דמו, עם בשר שנמלח קודם פליטתו דם, לפי שהבשר שלא נמלח, או שנמלח ופלט כל דמו, חוזר ובולע ממה שחבירו פולט. ויש מתירים ע"י מליחה שימלחנו אחר כך, כי אז יפליט כל דם שבלע, ויש מתירים בכל זה. ולכתחלה יש לחוש לדברי האוסרים. והרמ"א כתב: ואפילו בדיעבד נוהגין לאסרו אם נפל בשר שכבר פלט כל דמו וצירו אצל בשר שלא שהה עדיין שיעור מליחה (מהרא"י בהגהת ש"ד)... וכל שכן אם לא נמלח כלל, דאפילו אם נפל לציר ממש אין לאסרו, דאמרינן על ידי שיפלוט דם דידיה יפלוט גם כן מה שבלע ממקום אחר.

הש"ך (ס"ק כו) העיר שהבשר שנמלח ופלט כל דמו הודח בתחילה, ושכן מפורש ברשב"א ובר"ן. דכיון שהודח אחר שיעור מליחתו נסתמין נקבי הפליטה, אבל אם לא הודח אף שכבר פלט כל דמו מ"מ כיון שעדיין פולט ציר שוב אינו בולע. או שמדובר שפלט כל דמו וצירו, וכעת אין לו יותר מה לפלוט.

עוד נחלקו האחרונים האם הבשר שלא נמלח הודח או לא הודח: **הש"ך** (ס"ק כט) כתב בתחילה שהבשר הודח, שהרי אם לא הודח, הציר מבליע בו כעת דם שעליו, ואסור אפילו בדיעבד שלא יוצא ע"י מליחה או צליה. וכן נראה דעת מהרא"י והתורת חטאת. אך הסיק שאף אם לא הודח הדחה קמייתא אינו נאסר, שאין כח הציר אלא להבליע את עצמו ולא להבליע את הדם בעין שעל הבשר. וכ"פ **מהרש"ל** (יש"ש פ"ח סימן עז) ו**הב"ח**.

כתב **הש"ך** (ס"ק ל) שבאופנים שהרמ"א אוסר, אין להקל גם לא ע"י צלייה או מליחה, שאין לחתיכה דם של עצמה לפלוט שאגבו תפלוט דם הנבלע ממקום אחר. והוסיף, שהחתיכה נאסרת מיד ויש לשער בשישים, שהרי הרמ"א סובר שאין אנו בקיאים.

עוד נחלקו האחרונים מה דין חתיכה שנמלחה ולא שהתה י"ב שעות והודחה: ה"ש"ך (ס"ק לב) כתב שחתיכה זו דינה כחתיכה שנמלחה ושהתה שיעור פליטת דמה וצירה, דהיינו שאין מועיל למולחה שנית, כיון שע"י ההדחה נסתמים נקבי הפליטה. אַךְ ה"ט"ז (ס"ק טז) אע"פ שבתחילה כתב כש"ך, אך העיר שמדברי הרמ"א לקמן משמע שסובר שאין ההדחה סותמת את נקבי הפליטה. ולכן פסק שאף אם הודחה החתיכה מהני מליחה שניה. ואם לא שהתה החתיכה שיעור זמן שיצא כל דמה, ודאי שמועיל למלחה שנית אף אם הודחה. כיון שאין ההדחה סותמת את נקבי פליטת הדם, אלא רק את נקבי פליטת הציר.

זמן פליטת ציר

נחלקו הראשונים בהגדרת זמן 'פליטת ציר' (הובא לעיל): א. רשב"א (תוה"ב ב"ג ש"ג עד.) ר"ן (מב. ד"ה והרב) ועוד: י"ב שעות. ב. שערי דורא (סימן ז), תרומה (סימן סח) ועוד: יום או יומיים. הי"ש"ש (פ"ח סימן עד) ביאר שהכוונה למעת לעת, ג. רשב"ם (אורחות חיים סימן צד), ר"ת (אגור סימן אלף רב): כל זמן שהמלח על הבשר לח אינו אוסר, גם אם נשתהה שבוע, וכנתייבש הרי הוא חוזר ובולע וצריך קליפה. ד. ריטב"א (חולין קיב): אין לשיעור זה זמן קצוב והכל לפי מה שהוא, יש ששוהה זמן מועט ויש ששוהה זמן גדול.

◀ כתב הרמ"א: ויש אומרים שכל מעת לעת לאחר שנמלח פולט צירו, ואם נגע תוך זמן זה לבשר שנמלח ולא שהה עדיין שיעור מליחה, אינו נאסר, וכן נוהגין (ש"ד בשם הגאונים ומהרא"י וסה"ת ומדכי בשם ר"י), אך במקום שאין הפסד מרובה יש לאסרו לאחר י"ב שעות. וקודם לזה אין להחמיר כלל.

דעת מהרש"ל להתיר עד מעת לעת אפילו בלא הפסד מרובה. אַךְ ה"ש"ך (ס"ק לג) דחאו, שרבים מהראשונים סוברים שלאחר י"ב שעות שוב אינו פולט ציר.

בשר שלא שהה שיעור מליחה ונפל לציר

◀ כתב הרמ"א: ואפילו נמלח הבשר ולא שהה עדיין שיעור מליחה, ונפל לציר, יש להתיר (ארוך כלל ה') אם לא נכבש בתוכו יום שלם.

ה"ש"ך וה"ט"ז הקשו על הרמ"א: א. מדוע כתב שאם לא נכבש בתוכו יום שלם אפשר לחזור ולמולחו, הרי אפילו אם היה נכבש רק במים יום שלם הרי שהיה נאסר, ומדוע הוצרך לומר שנכבש דווקא בציר? ב. לקמן (קה, א) כתב הרמ"א כשו"ע שבשר שכבש בציר אם שהה שיעור זמן רתיחה חשוב כמבושל, ומדוע כתב כאן שהכבישה היא יום שלם?

ה"ט"ז (ס"ק יז) כתב שיש טעות סופר בדברי הרמ"א וצריך להגיה ולומר שאם שהה שיעור כבישה הראוי לציר נאסר. הוסיף ה"ט"ז ואמר שוודאי מדובר כאן על כלי מנוקב, משום שאם אינו מנוקב, נאסר הבשר מחמת הכלי שהרי מיירי בבשר שלא שהה שיעור מליחה. אַךְ ה"ש"ך (ס"ק לו) סובר שא"צ להגיה מאומה

בדברי הרמ"א, ומה שכתב הרמ"א שכבישה בציר נחשבת כבישול בזמן קצר, נאמרה רק לדברים מסויימים ולא לעניין זה שהבשר יחשב כמבושל ולא יפלוט דם יותר. עוד כתב, שהדין לגבי כבישה בציר נאמר דווקא בכלי שאינו מנוקב, וכאן מדובר בכלי מנוקב, ולכן אין שיעור הכבישה הקצר אוסר את החתיכה.

בשר ששהה שיעור מליחה ונפל לציר

כתב הרמ"א: ... אך אם שהה שיעור מליחה ונפל לציר, יש אוסרין אותו אף על פי שלא כלה זמן פליטת צירו עדיין (רש"ל בא"ו שלו). ומכל מקום לצורך הפסד גדול יש להתיר גם בזה כל זמן פליטת צירו, דהיינו תוך י"ב שעות, ע"י שיחזור וידיחנו (הגהת ש"ד) ויחזור וימלחנו.

כדעת הרמ"א סובר הש"ך (ס"ק לז). טעמם משום שכל י"ב שעות פולטת החתיכה ציר, ויש לתלות שאגב פליטת הציר תפלוט גם דמים שבלעה מבחוץ.

אך המהרש"ל סובר שאם הבשר שהה שיעור מליחה ולא הודח, וקודם שפלט את כל צירו נפל לציר. הרי הבשר אסור, ואין אומרים דמכיון שיפלוט ציר דידיה יפלוט את הדם שיבלע מבחוץ. וכך סובר הט"ז (ס"ק יז). טעמם, שכאשר מטרת המליחה להפליט ציר אין היא מועילה להפליט דם שבלעה החתיכה ממקום אחר, ולכן אין היתר לחתיכה זו ע"י מליחה.

נחלקו האחרונים איזו הדחה יש לעשות לדעת הרמ"א לחתיכה קודם שימלחנה שנית: הב"ח סובר שא"צ להדיח כלל, שההדחה סותמת את נקבי הפליטה. הש"ך (ס"ק לט) סובר שהדחה מרובה סותמת את הנקבים, ולכן יש להצריך הדחה מועטת בלבד. הט"ז (ס"ק יז) סובר שיכול להדיח בכל דרך, שתמיד ההדחה אינה סותמת את נקבי הפליטה.

דרך ההיתר של בשר שלא שהה שיעור מליחה

כתב הרמ"א: וכן אם נפל לציר קודם ששהה שיעור מליחה, ידיחנו ויחזור וימלחנו. מיהו אם מלחו בלא הדחה לאחר שנפל לציר, שרי בדיעבד (ארוך כ"ה).

כתב הש"ך (ס"ק מב) בשם מהרש"ל (יש"ש פ"ח סימן עז) שאין צריך לחזור ולהדיח אפילו לכתחילה, והרוצה להחמיר ישפוך עליו מים ודיו. וטעם הדבר, מכיון שהודח הדחה קמייתא. וכ"כ הט"ז (ס"ק יח).

דם שנפל על בשר תוך שיעור מליחתו

כתב הרמ"א: וכל זה לא מיירי אלא בציר שהוא כרותח, כמבואר לעיל סימן ס"ט, אבל דם בעין שנפל על בשר שהוא תוך שיעור מליחתו והוא חשוב כרותח כמבואר

לקמן סימן צ"א, נאסר הבשר, דלגבי דם בעין לא אמרינן אידי דטריד לפלוט לא בלע, ולא כבולעו כך פולטו (שם).

הש"ך (ס"ק מד) העיר שדווקא בהפסד מרובה וסעודת מצוה דינא הכי, דאל"כ אפילו לאחר שיעור מליחתו חשוב לרותח.

דין הבשר שלמעלה מהציר

כתב הרמ"א: והא דאסרינן אותו כשנפל לציר, היינו דוקא מה שבתוך הציר, אבל מה שלמעלה מן הציר, שרי. מיהו מה שבתוך הציר נאסר מיד ואין שיעור לדבר.

הש"ך (ס"ק מה) ביאר שמה שלמעלה מהציר מותר, משום שדם אינו מפעפע למעלה, ואפילו אותו מקצת שבציר שמן מותר. אך הוסיף שחותך ג"כ כדי קליפה ממה שמחוץ לציר. וביאר ה"ט"ז (ס"ק כ) שאם הבשר שנפל לציר לא שהה קודם לכן שיעור מליחה כראוי, הוא נאסר רק אחרי שישהה בציר שיעור כבישה משום שמועילה לו מליחה נוספת.

בשר שנפל לציר שעל הקרקע

כתב הרמ"א: בשר שנפל לתוך ציר שעל הקרקע, דינה כאילו היתה הציר בכלי (בית יוסף בשם ש"ד ואו"ה שם). מקור דין זה באו"ה שמסתפק האם קרקע דינה ככלי מנוקב או ככלי שאינו מנוקב, והרמ"א החמיר.

כתב **הש"ך** (ס"ק מז) שהבשר נאסר רק במקום שנוגע בקרקע ממש, ודי לו בכדי קליפה, אבל מה שלמעלה ממנו מותר. וביאר, שמדובר שנפלה על הקרקע חתיכה שלא שהתה עדיין שיעור מליחה, ומסתפק האם חשוב כנפל לציר דעלמא שמועילה מליחה לאחר מכן. ואין לומר שנפל שם בשר שכבר פלט כל דמו, שבשר זה אסור אפילו אם נאמר שהקרקע חשובה ככלי מנוקב.

כתב **הערוך השולחן** (אות מז) "ורצפות של לבנים אם יש הפסק בין רובד לרובד ונפל שמה הוה ככלי שאינו מנוקב". עוד כתב "ורצפות שלנו שמרוצפות בשלימות ודאי דדינם ככלי מנוקב".

חתיכה שנמלחה בכלי שאינו מנוקב

כתב הרמ"א: בשר שנגע בחתיכה שנמלחה בכלי שאינו מנוקב ונאסרה, דינה כאילו נגעה בציר (ד"ע). ספק ציר ספק מים, מותר, דציר דרבנן וספיקא להקל (מרדכי פכ"ה).

הש"ך (ס"ק לח) הוסיף בשם מהרש"ל שמייירי כאן אף בכלי שאינו מנוקב, ואין לדמות זאת לחתיכה שנמלחה בכלי שאינו מנוקב שנאסרה משום שפירש דם ממקום למקום, מכיוון שכאן לא פירש דם בחתיכה זו ממקום למקום.

עוד כתב הש"ך (ס"ק מט) שאם הוא ספק ציר ספק מים מקלים, משום שדם שמלחו אינו אסור מהתורה, ולכן ספקו להקל. ואע"ג שהחמיר הרמ"א בציר ע"ג קרקע, היינו מחשש שיבואו להקל גם כשנפלה החתיכה לדם ממש, משא"כ כאן שיש ספק האם יש ציר כלל.

ציר מעורב עם מים

כתב הרמ"א: ציר מעורב עם מים, אפילו היו המים מועטים, לא חשיב עוד רותח ואינו אוסר (ב"י בשם אגור) (דין כבוש עיין לקמן סימן ק"ה).

הש"ך (סק"ג) ביאר ש'מים מועטים' הכוונה שאין במים שישים כנגד הציר, אבל על כל פנים בעינין שיהיו מרובים מהציר, וכן הוא בהדיא באיסור והיתר (כלל ב דין ה). וכן הכריע הפרי תבואה (ח"ב סימן יח. הובא בפת"ש ז). אך המגן אברהם (סימן תמז ס"ק לט) כתב שמלשון הרמ"א משמע שאפילו אין המים מרובים.

סימן ע"א - דין מליחת הראש, הטלפים והמוח

ובו ג' סעיפים

סעיף א':

דין מליחת הראש

נחלקו הראשונים כיצד מולח את הראש, שהרי השער מפסיק בין הראש ובין המלח: כתב הרשב"א (קצר ב"ג ש"ג עז סוע"א) שי"א שמולח על השער ואח"כ מניחו על האש עד שיסיר השער וחוזר ומולח. אך הרשב"א סובר שחותך הראש לשנים ומולח יפה יפה הראש לצד פנים וחוזר ומולח על השער, שאין השער מעכב ע"י המלח להפליט דם שבבשר הראש, שהרי מוח שבעצמות נכשר על ידי מליחה, ואין העצם מעכב, קל וחומר לשער שבראש.

הב"י ביאר שאע"פ שהרשב"א סובר שאין השער מעכב, הצריך לחתוך את הראש לשניים ולא הסתפק שימלחנו מבחוץ, משום המוח שבפנים שלא היה פולט דמו ע"י כך.

◀ כתב השו"ע: הראש, חותכו לשנים ומולחו יפה לצד פנים, וחוזר ומולח על השיער, שאין השיער מעכב על ידי המלח להפליט דם.

הש"ך (סק"א) ביאר שחיתוך הראש לשנים הוא רק מצוה מן המובחר, אך ודאי אין זאת חובה למלוח משני צדדים, ויכול למלוח מבחוץ מכל הצדדים ודי בזה. כפי שלקמן (ס"ג) לגבי הכשר המוח די לנקוב את הגולגולת. גם הט"ז (סק"א) העלה שהוא רק למצוה מן המובחר. וכן העלה הפת"ש (לקמן), כה"ח (אות א).

אך בשו"ת בית יעקב (סימן ל. הובא בפת"ש א) כתב שחיתוך הראש הוא מן הדין, ואם לא חתכו ומלחו אסור. מכיון שיש מקומות בראש שהוא חלול שהמלח אינו מגיע לשם, ולכן אינו דומה לחתיכה עבה שדי לה מליחה חיצונית. אך הפת"ש דחה דימוי זה, משום שגם בלב שיש לו חלל, די במליחה חיצונית.

סעיף ב':

מליחת הטלפיים

כתב הרשב"א (שם ע"ב) שבטלפיים חותך אותם מעט למטה (בדווקא) ומולח, והדם יוצא דרך החתך. הב"י תמה מדוע צריך לחתוך את הטלפיים למטה? הרי במקום שהם מחוברים יש חתך, וכן לדעתו השיער אינו מעכב מהדם לצאת, וא"כ מדוע צריך לחתוך כלל? ויישב, דאה"נ הדם יוצא דרך השיער, והצורך בחיתוך הוא (ע"פ הגה"מ בשם הסמ"ק) כדי שלא יתכנס הדם בפרסות וחשיב כמולח בכלי שאינו מנוקב ויאסר מה

שבתוך הפרסות. והצורך בהנחת החיתוך למטה הוא כדי שלא יתכנס הדם ויאסר מה שבתוכו, או משום שדומה לחוטי היד של הבהמה שצריך להניחם כלפי מטה.

◀ **כתב השו"ע:** הטלפים, מחתך אותם מעט למטה, ומולח, ויניח מקום החתך למטה וימלח גם על השיער. (ועיין לעיל סימן ס"ח).

הרמ"א (סח, ח) כתב שאם לא הניחם כלפי מטה נוהגים לאסור גם בדיעבד את חלק הפרסות.

הש"ך (סק"ג) ביאר שדווקא בטלפיים הצריכו לחתוך משום שאין הדם יוצא דרך הטלפיים, משא"כ בשאר העצמות שמליחתן מועילה למוח שבתוכם, לפי שהדם נפלט דרך העצמות ע"י מליחה. **הלבוש** כתב שהטעם הוא משום ששאר העצמות המוח שבתוכן ממלא את כל החלל ואין בתוכן מקום שיתכנס בו הדם, אבל בטלפים חלולים מבפנים ואין הבשר דבוק בכולן, ואם לא יחתוך אותם יש לחוש שהדם יתכנס למקום ההוא וחשיב כמולח בכלי שאינו מנוקב. הש"ך דחה דבריו, שטעם האיסור למלוח בכלי שאינו מנוקב הוא משום הדוחק שיש לבשר ולכן אינו פולט יפה ויש חשש שמא פירש ממקום למקום.

סעיף ג':

⌘ הכשרת המוח ע"י צלייה

שנינו בחולין (צג:): באשר להכשר הראש בצלייה:

"אותביה אבית השחיטה - דייב דמא ושרי, אצדדין - מיקפא קפי ואסור, אותביה אנחיריה; דץ ביה מידי [עשה בה חור]- שרי, ואי לא אסיר. איכא דאמרי: אנחיריה ואבית השחיטה דאיב, אצדדין, אי דץ ביה מידי - שרי, ואי לא אסיר"

כתב **הרשב"א** (תוה"ק ב"ג ש"ג עו:): מכיון שהראש מקיף את המוח, גם אם יצלהו באש, האש לא תוכל לשאוב את הדם, והדם יתקבץ בעצם המוח. לכן יש להוציא את המוח מהראש, לקרוע את הקרום שעליו ולמולחו, ולהניח את בית השחיטה ע"ג האש, או שניחנו על בית נחיריו וינעץ בו שפוד או קנה, או שינקוב את הראש כנגד הקרום ויניח את הנקב למטה. **אך הרא"ש** כתב בתשובה (כלל כ דין כג) שהמנהג לא לצלות את הראש יחד עם המוח, אלא להסיר את המוח מהראש, מחשש שמא הראש יתהפך והנקב לא יהיה למטה. שהתנורים שלנו שונים מהתנורים שלהם שפיהם היה למעלה.

◀ **השו"ע** (סח, א-ב) פסק כרשב"א: הטומן הראש לצלותו, צריך שיכין שיהא בית השחיטה למטה, כדי שיזוב הדם דרך שם. ואם הניחו על הצדדים, המוח והקרום אסורים אא"כ נקב עצם המוח והיה הנקב למטה, לפי שהדם זב דרך שם. הניחו על נחיריו, אם נועץ בו קנה או דבר אחר, מותר, ואם לאו אסור המוח והקרום. **אך**

הרמ"א פסק כרא"ש: ולכתחלה נהגו להחמיר שלא לצלות שום ראש שלם, אפילו רוצה להניחו אבית השחיטה, חיישינן שמא יתהפך אצדדיו (תשובת רא"ש כלל כ. הובא בב"י סי' ע"א).

☞ הכשר המוח ע"י בישול

נחלקו הראשונים מה צריך לעשות למוח כדי שיוכשר בבישול:

- א. **רמב"ם** (ו, ז): "מנהג פשוט שאין מבשלין המוח של ראש ולא קולין אותו עד שמהבהבין אותו באור". וכ"ד בה"ג.
- ב. **רשב"א** (תוה"ק ב"ג ש"ג עז.): מכיון שהראש מקיף את המוח, יש להוציא את המוח מהראש, לקרוע את קרום המוח ולמולחו.
- ג. **רא"ש** (פ"ז סימן ז) ו**בעל העיטור**: מותר לבשלו ע"י מליחה עם המוח, רק שינקוב העצם כנגד הקרום וינקוב גם הקרום.

◀ **כתב השו"ע**: הקרום שעל המוח, יש בו חוטין, והמוח עצמו יש בו דם ואינו יוצא מידי דמו במליחת הראש, לפי שעצם הראש מקיפו ועומד לפניו ואין מקום לדם לזוב. לפיכך הבא למולחו קורעו ומוציא המוח וקורע הקרום ומולחו. ואם רצה למלוח הראש והמוח בתוכו, ינקוב העצם כנגד הקרום, וינקוב גם הקרום, וימלח, ויניח הנקב למטה, ומותר אפילו לקדירה. אך **הרמ"א** כתב: ועיין לעיל סימן ס"ח כיצד נוהגין לכתחלה (ש"ד בשם מרדכי הארוך). שם כתב (ס"ד): ולכתחלה נוהגין ליטול המוח קודם המליחה מתוך הגלגולת ולחתוך הגלגולת שתי וערב, שאז מתחתך הקרום היטב. ויש מסירים הקרום. ובדיעבד אם חתכו שתי או ערב, סגי, אפילו לא הסיר המוח קודם המליחה, ואפילו בשלו כך.

הש"ך (סיק סח סק"ח) ביאר ש'דיעבד' הוא אפילו אם מלח אך עדיין לא בשלו, ולא הסיר הקרום קודם המליחה, די בחיתוך שתי וערב, וא"צ להסיר המוח.

☞ מליחת ראש שלם

◀ **כתב הרמ"א**: ואם נמלח הראש שלם בלא נקיבת העצם, הקרום והמוח אסורים, ושאר הראש מותר, וכל שכן שאר בשר שעמו (ארוך כלל י"ז וש"ד). [וכ"כ **הערוך השולחן** (אות יב)].

מה הדין כאשר הבשר כבר נמלח והודח? כתב הש"ך (סק"ח) שישנם ב' טעמים מדוע יש להוציא את המוח קודם מליחת הראש, משום שעצם הגולגלות מפסיק בין הדם הכנוס בו לבשר, וטעם זה עיקר, ולכן אפילו שאר בשר שעמו נמלח ונפלט כבר כל דמו וצירו, מותר. וכ"כ הפרי חדש (אות ז), **חכמת אדם** (כלל לב ס"ב) ועוד. אך החוות דעת (חידושים ז. ביאורים א) אוסר, וכ"ד זבחי צדק (אות יג), הערוך השולחן (אות יב) ועוד. כה"ח (אות יט) כתב שיש להחמיר בהפסד מועט, אבל בהפסד מרובה יש לסמוך על הש"ך.

שאר עצמות שיש בהם מוח

כתב הרמ"א: הקולית ושאר עצמות שיש בהן מוח צריכין מליחה. ומליחת העצם מועיל למוח שבקרבו, ואין צריך לנקוב העצם (טור בשם הרשב"א). מיהו לכתחלה לא ימלחנו עם שאר בשר, רק לבד, ובדיעבד שרי. (ארוך כלל ל"א).

א"כ דעת הרמ"א שלכתחילה אסור למלוח עם שאר בשר, ובדיעבד מותר. וכן הסכים **החכמת אדם** (כלל לב ס"ב), **ערוה"ש** (אות יד). אך **הכנסת הגדולה** (אות יד) ביאר שהמנהג לא להקפיד בזה אפילו לכתחילה, וכ"כ **הפרי"ח** (אות י), **שולחן גבוה** (אות יב), **זבחי צדק** (אות טז), **בא"ח** (אחרי, ד), **כה"ח** (אות כד).

מה הדין בדיעבד אם נתבשל המוח בלא מליחה? הש"ך (סק"ט) סובר שהמוח אסור משום דמחזקינן דם במוח. וכ"כ **הפמ"ג** (שפ"ד ט), **זבחי צדק** (אות טו), **בא"ח** (אחרי, ד). גם לשיטה המחמירה, הוסיף הש"ך שאם יש שישים גם המוח מותר, וכן הסכימו רבים מהפוסקים. מנגד, **הפרישה** (אות א) מיקל משום שאין דם ודאי במוח שבעצמות, ואף שיש שם לחלוחית, מ"מ אינו ודאי דם אלא מולחים אותו מכח חומרא. **החכמת אדם** (כלל לב ס"ב) הוסיף שבעצם הקולית יש להתיר אף בלא ששים, ובשאר עצמות שיש בהם מוח בהפסד מרובה אפשר גם כן דיש להתיר אף בלא ששים.

כתב הש"ך (סק"י) שהדם שבקרוב מוח הראש חשוב כדם הכנוס בתוכו, בשונה מדם שבעצמות אחרות שנפלט במעט מליחה.

עוד כתב (סק"א) עפ"ד **התורת חטאת** (שם דין יא) שדווקא כאשר העצמות הן ללא בשר אין למלחן עם בשר אחר, אבל כאשר העצמות עצמן הן עם בשר, יכול למלוח את העצמות עם הבשר שעליהן, והמליחה מועילה גם למוח שבתוך הבשר. וכן הסכימו **החכמת אדם** (כלל לב ס"ב), **ערוך השולחן** (אות יד) ועוד. מה הטעם להקל בזה? הפמ"ג (שפ"ד יא) ביאר שהדם משרק שריק, והערוה"ש ביאר שהוא טרוד לפלוט.

★ מליחה ע"ג צמר

ראינו שמותר למלוח את הראש גם אם השער עדיין עליו, וכתב בשו"ת **הלכות קטנות** (ח"ב סימן רלג) שבדווקא נקטו שער והיינו של עגלים, אבל אין למלוח את הבשר אם יש עליו צמר, משום שהמליחה לא מועילה לבשר שתחתיו. מנגד, בשו"ת **יחווה דעת** (ח"ה סימן נא. הליכות עולם ח"ו עמ' קמז) פקפק על דברי

הלק"ט, שהרי הרמ"א כתב שאפשר למלוח את התרנגולים ע"ג נוצותיהם, וא"כ כ"ש שיש להקל בצמר. ומ"מ מסיק שם להחמיר בנוצות של תרנגולים, לחוש לדברי המחמירים. ובדיעבד מיקל.

סימן ע"ב - דין מליחת הלב והריאה

ובו ד' סעיפים

סעיף א':

קריעת הלב קודם מליחה

כתב הרשב"א (תוה"ק ב"ג ש"ג עג): שבשעת השחיטה מתקבץ בתוך הלב הדם, ולכן יש לקורעו קודם מליחה ולהוציא את דמו, ורק אז למולחו. ואם לא קרעו, קורעו לאחר המליחה ומותר, דכבולעו כך פולטו. וכ"כ הרמב"ם (פ"ו מהל' מאכ"א ה"ו).

◀ כתב השו"ע: הלב, מתקבץ הדם בתוכו בשעת שחיטה. לפיכך צריך לקרעו קודם מליחה ולהוציא דמו, ולמלחו אחר כך.

כיצד קורע את הלב? כתב בשו"ת נחלת שבעה (סימן כח) שאין צריך לקרוע שתי וערב. והוא משום שהלב חלק ואינו בולע לתוכו את הדם, אלא אוגרו, ובקריעה בלבד הדם יוצא ממנו.

בישול הלב

נחלקו האם מותר לבשל את הלב לאחר שקרעו ומלחו אותו, אך לא צלאוהו (דרכ"מ א): האיסור והיתר (כלל טו דין ה) התיר אף לכתחילה, אפילו לבשלו עם בשר אחר, שיש חובה לקרוע את הלב גם כאשר צולה אותו, ולכן לא חוששים שלא יקרע אותו. אך השערי דורא (סו"ס כח) כתב שאין המנהג לבשלו, שמא יבשלו בלא קריעה (שלישיתו, אפשר לצלות את הלב ללא קריעה, ולכן חשש זה קיים).

◀ כתב הרמ"א: ואז מותר אפילו לבשלו (ארוך כלל ט"ו). ויש מחמירים לבשלו רק צולין אותו ואחר כך מבשלו (ש"ד).

בבנימין זאב (סימן שיז) כתב שהמנהג להחמיר.

רבים מהאחרונים סוברים שמותר לכתחילה לבשל לאחר מליחה, וכ"כ היש"ש (או"ש סי' כ"ח ס"ק י"א), ט"ז (סק"א), פר"ח (סק"ב) זבחי צדק (אות ג), ערוך השולחן (אות א), כה"ח (אות ד).

כתב הש"ך (סק"א) שמותר לבשל את הלב גם עם בשר אחר, וכן העלה החכמת אדם (כלל לד אות א), זבחי צדק (אות ב), ערוך השולחן (אות א), כה"ח (אות ג).

כתב הש"ך (סק"ג) בשם התורת חטאת שאין לשנות במקום שנהגו להחמיר. ובדיעבד אם ביטלוהו לאחר קריעה ומליחה בלא צליה, מותר.

אכילת הלב

בגמ' בהוריות (יג:) מובא שחמשה דברים משכחים את הלימוד, ואחד מהם האוכל לב של בהמה. כתוב בתשב"ץ (סי' תקס"א) "ואיני אוכל לב עוף, אף על פי שהספר אינו מזכיר רק לב בהמה שקשה לשכחה מ"מ כמו כן מונע אני מלב עוף". והוסיף הש"ך (סק"ב) שכן ראה נזהרין בזה. הבא"ח (אחרי, יא) כתב שנוהגים לא לאכול לב, בין של בהמה ובין של עוף, מפני שמטמטם ליבו של האדם, וראוי שהזכרים יזהרו בהם יותר שלא לאוכלם וכן העוברות ומניקות. וע"ע בהליכות עולם (ח"ו עמ' קנו) שרבים נמנעים לאכול לב של בהמה, וה"ה לב של עוף.

סעיף ב':

לב שלא קרע אותו קודם המליחה או הצליה

שנינו בחולין (קט.) "הלב קורעו ומוציא את דמו. לא קרעו - קורעו לאחר ביטולו, ומותר". א. הטור כתב שקורעו לאחר המליחה, והלב מותר, וה"ה לשאר בשר שאיתו. ב. אך האיטור והיתר (כלל טו דין ב) סובר שיקלוף את הבשר הדבוק ללב, שכן במליחה עצמה נאסר כדי קליפה. ולאחר מכן יקרע את הלב והוא ושאר הבשר מותרים. ג. שיטה נוספת של הגש"ד (סימן כז אות ב) בשם ר' מתתיה בשם רבנו פרץ, וכן משמע במרדכי (חולין תרצט) הסוברים שאת הלב עצמו אפשר להתיר ע"י קריעה ומליחה שהרי הוא שיע ואינו בולע, אך שאר בשר שעמו אסור לעולם, משום שאין אומרים 'כבולעו כך פולטו' על דם הלב שהוא דם ממש ולא דם פליטה.

כתב השו"ע: מלחו ולא קרעו, קורעו אחר מליחתו ומותר אף על פי שנמלח עם הדם שבתוכו, דכבולעו כך פולטו. והוא הדין אם צלאו ולא קרעו, שקורעו לאחר צלייתו ומותר. אך הרמ"א כתב: ויש מחמירין בו, אפילו במליחה, לאסור שאר בשר שנמלח עמו, ואומרין דלא אמרין כבולעו כך פולטו גבי דם הלב הכנוס בתוכו, דהוי דם ממש ולא מקרי דם פליטה (הגהת ש"ד בשם ר' מתתיה וכ"מ במרדכי בשם ר"). והמנהג להקל, וכן עיקר דגם זה מקרי דם פליטה ושייך למימר ביה כבולעו כך פולטו, מידי דהוי אדם שבחוטין, כמו שנתבאר לעיל סימן כ"ב (וכ"ד האו"ה ומהר"א כ"ץ). ויש מחמירין לקלוף קצת במקום שהיה הלב דבוק (בארוך ומרדכי שם), וטוב לחוש לדבריהם ולקלוף קצת סביב הלב, ואז הכל מותר. ואין חלוק בין בשר שעם הלב או הלב עצמו, ואין חלוק בין אם הלב סגור או פתוח למעלה (ד"ע ולא כאו"ה).

מהרש"ל (יש"ש פ"ח סימן מח) החמיר שאם הבשר נמלח עם הלב הרי הוא נאסר, כדעת המרדכי. אך ה**ב"ח** וה**ש"ך** (סק"ט-י) פסקו כדעת הרמ"א שהמנהג להקל. אך הוסיף שלכתחילה אין למלוח או לצלות לב עם בשר, כיון שעכ"פ צריך קליפה. **כה"ח** (אות כו) כתב שלעניין הלכה אע"פ שרבו המתירים על האוסרים והם רובא דרובא, במקום שאין הפס"מ ראוי לחוש לדברי האוסרים.

דעת ה**ב"ח** שאם נמצא הלב מונח בתוך העוף במליחה או בצליה א"צ אפילו כדי קליפה. אך ה**ש"ך** (ס"ק יא) למד שגם כאשר הלב אינו דבוק בבשר, אלא שנמלח עם בשר אחר הרי הוא צריך קליפה. ואינו דומה לכבד שא"צ קליפה, כיון שכאן הפוסקים החשיבו את דם הלב כדם בעין. והמהרש"ל אוסר כולו.

מלחו ולא קרעו והתבשל לבדו

שנינו בפסחים (עד):

"הלב קורעו ומוציא את דמו. לא קרעו - קורעו לאחר בישולו, ומותר. מאי טעמא - לאו משום דאמרין כבולעו כך פולטו? - שאני לב דשיע"

נחלקו הראשונים מה דין לב שלא קרעוהו ובושל לבדו:

רש"י (קט. ד"ה הלב) ביאר שגם אם לא קרע את הלב, בשרו אינו נאסר, שהלב חלק ואינו בולע, כפי שמוכח בגמ' 'שאני לב דשיע'. גם הרמב"ם (ו, ו) כתב שאפילו אם בשלו ולא קרעו, קורעו אח"כ ומותר. וכן הכריע הרשב"א (קט: ד"ה לימא ובתה"א ב"ג ש"ג פ.). אך התוספות (קט. ד"ה הלב קורעו) כתבו בשם ר"ת שאין לסמוך על גמ' זו ולהתיר אפילו אם בשלו ללא קריעה, משום שהגמ' אמרה כך בתור דחיה בעלמא (שלמסקנת הגמ' שם לא נצרך לומר 'שאני לב דשיע', וא"כ העמדה זו אינה למסקנה). ולכן אם בשלו בלא קריעה אסור, ואין להתיר אלא אם צלאו ולא קרע, שמותר אם קורעו לאחר מכן. וכתב המרדכי (סי' תרצט) שכ"ד ר"י, ונראה מדברי הר"ן (לט. ד"ה תניא) שכ"ד הרמב"ן (מהדור' רייכמן חולין קי. ד"ה וזו), והרב המגיד (פ"ו ה"ו) כתב שכ"ד הרשב"ד.

◀ כתב השו"ע: מלחו ולא קרעו, קורעו אחר מליחתו ומותר אף על פי שנמלח עם הדם שבתוכו, דכבולעו כך פולטו. והוא הדין אם צלאו ולא קרעו, שקורעו לאחר צלייתו ומותר.

ה**ש"ך** (סק"ד) ביאר שלא שייך לומר בכה"ג 'כבולעו כך פולטו' כיון שכל מה שנפלט נשאר בקדירה.

בשלו ללא קריעה

נחלקו הראשונים מה דין לב שלא קרעוהו ובישלוהו עם בשר אחר יחד:

א. מגיד (שם) בשם הרשב"א (תוה"ק ב"ג ש"ג עג): וטור בשם הרמב"ם: אם בשל את הלב עם בשר אחר בלא קריעה, אוסר את שאר הבשר וצריך ששים כנגד הלב, דלא ידעינן כמה נפיק מיניה. אך הלב עצמו מותר משום שהוא שיע.

- ב. ר"ן בדעת רש"י (שם): צריך שישים להתיר את שאר החתיכות, לפי שהרוטב נכנס לתוכו ומוציא את הדם ממנו, ומוליכו בכל הקדרה. והוסיף שאפשר שאם אין שישים בקדירה, אפילו הלב אסור, שמה שנפלט מהחתיכות האסורות, אוסר את הלב. דמאי דאמרינן שהלב חלק ואינו בולע הוא דווקא דם, אבל שמנונית בולע. וכ"כ הגהות אשירי (סי' כה) והמרדכי (שם).
- ג. ב"י בשם מרדכי: גם כשהבשר והלב נאסרים. כשיש שישים כנגד הלב, משמע שגם הלב עצמו מותר.
- ד. שערי דורא (סימן כח): הלב תמיד אסור משום דחשיב שנתבשל בדם חללו. שהדם נתבייבש בחלל הלב ואינו יוצא לחוץ. והבשר מותר אם יש שישים כנגד הלב.
- ה. מרדכי (שם) בשם תשובת רש"י (הפרדס עמ' קנג, האורה ח"ב סי' עג, או"ה לרש"י סי' טט): הלב תמיד אסור משום שהלב שיע ונשאר בתוכו ולא נפלט החוצה, ולכן הבשר מותר, שלא התערב בו דם הלב. הב"י כתב שנראה שאין לסמוך על זה שכתב בשם תשובת רש"י להקל.

◀ כתב השו"ע כמרדכי: אבל אם בשלו בלי קריעה, אסור עד שיהא ס' כנגד הלב, דלא ידעינן כמה נפק מיניה. [וכ"פ הפרי חדש (אות ג), ערוך השולחן (אות ב) ועוד]. אך הרמ"א פסק כשע"ד: ואפילו בדאיכא ס', הלב עצמו אסור (ארוך וש"ד מהרא"י ורי"ו), ויקלוף מעט סביב הלב.

באחרונים נאמרו כמה טעמים מדוע דם היוצא מהלב חשוב כדם פליטה: א. הט"ז (סק"ב) כתב בשם מהרא"י (שע"ד סימן כז אות ד) שאע"פ שדם הלב צלול, כיון שדרך הדם של הלב להתייבש תוך חללו, מה שזה הוי כדם פליטה. וכ"כ הש"ך (סק"ג). ב. והוסיף בשם התורת חטאת דמכיון שהלב חלק מועיל לכך שלא יבלע הלב הרבה, וחשיב כדם פליטה. ג. עוד כתב הש"ך בשם הרמב"ן שלגבי צליה ומליחה ודאי הוא חלק שאינו בולע כלל, אפילו לפוסקים שבמליחה אין אומרים כן. הש"ך הביא נ"מ בין הטעמים: אם אחר שנמלח הלב נפל לציר: אם הוא מטעם דשיע מותר כיון שהוא חלק, אך לטעמו של הט"ז אסור.

☞ כיצד משערים שישים כנגד הלב

כפי שלמדנו בפסקה הקודמת, נחלקו הראשונים מה דין לב שנתבשל ללא קריעה. ופסק השו"ע שמשערים שישים כנגד הלב. אך נחלקו הראשונים כנגד איזה חלק מהלב משערים שישים?

כתבו הרשב"א (תוה"ק ב"ג ש"ג עג): והטור שצריך שישים כנגד הלב דלא ידעינן כמה נפק מיניה. היינו, יש לשער כנגד הלב כולו, שאין אנו יכולים לדעת מה כמות הדם שיצאה ממנו כדי לשער רק כנגדה. כך גם סובר האיסור והיתר (כלל טו דין ג) אך מטעם אחר, דמשום שכבר נמלח נעשה נבלה ונאסר. מנגד, שערי דורא (סימן כח) ומהרא"י (הגהות שע"ד סק"א) סוברים שאין לומר דלא ידעינן כמה נפק מיניה, משום שדם הלב כנוס במקום אחד ונוכל לשער כנגדו, שהדם שבבשר הלב כבר יצא ע"י מליחה. ואין אומרים בו חנ"נ

משום שהלב שיע ואינו ממחר לבלוע. דעת הפרישה (אות ד) שרק כאשר לא נמלח יש לשער כנגד כל הלב, אבל אם נמלח יצא הדם מבשרו ואין חשש אלא משום דם שבחללו, ולכן יש לשער רק כנגדו.

◀ כתב השו"ע כלשון הרשב"א: אבל אם בשלו בלי קריעה, אסור עד שיהא ס' כנגד הלב, דלא ידעינן כמה נפק מיניה. וכ"כ הדרכי משה (אות ד).

הט"ז (סק"ד) הסיק להלכה כדברי התורת חטאת שיש לשער שישים כנגד כל הלב, שהרי כך סובר המהרי"ל ומי יקל נגדו שהוא גדול שבאחרונים. וסברתו שיש חנ"נ בשאר איסורים ולכן כל הלב חשוב לאיסור. וכ"ד הכרתי (אות ג), **חוות דעת** (חידושים ה) ו**הזבחי צדק** (אות ז).

אך הש"ך (סק"ה) ביאר בדברי השו"ע ע"פ דברי המהרש"ל (יש"ש פ"ח סימן מט) שרק כאשר הלב לא נמלח תחילה ובשלו עם שאר בשר יש לשער כנגד כל הלב, אבל אם הלב נמלח קודם הבישול אלא שלא קרעו, די לשער כנגד הדם בלבד שהדם כנוס במקום אחד. וסיים שצ"ע לדינא. וכן הסיק הפרי חדש (אות ו).

כתב הפרי מגדים (שפ"ד ססק"ה) שכאשר יש שישים כנגד הדם בלבד יש להקל בהפסד מרובה, וכ"כ **החכמת אדם** (כלל לד ס"ה), **ערוך השולחן** (אות ז) ו**כה"ח** (אות י).

עוף שצלאו ונמצא בתוכו הלב

כתב ה**נודע ביהודה** (מהדו"ק סימן כה. הובא בפת"ש א) שאם צלה עוף בתוך תבנית ונמצא שהלב נשאר בתוך העוף. יש להקל ולשער שישים כנגד כל התבשיל, משום שאנו סוברים כר"י בחתיכה שנמצאת מקצתה חוץ לרוטב, וגם מטעם שאולי לא הגיע הרוטב לכסות את אותו צד העוף שלמעלה, ונמצא שהלב נשאר למעלה מהרוטב, ואין להחמיר ביותר מכדי נטילה. וגם בזה יש להקל עפ"ד הש"ך שחתיכה בקדירה מתפשטת בכולה גם ללא רוטב. וכן העלה ה**ערוך השולחן** (אות יב).

ובשו"ת פני אריה (סימן צט) נשאל מה הדין כאשר ידוע שמקצת העוף תוך הרוטב והלב מונח באותו מקצת, והעלה שאין המקצת שחוץ לרוטב מצטרף לבטל. ולדעת הנוב"י יש להקל בכל זה משום דקי"ל כר"י.

חיתוך ערלת הלב והגידים

◀ כתב הרמ"א: ונוהגין לכתחלה לחתוך ערלת הלב ולחתוך גידין שבפנים (ארוך), ואינו אלא חומרא וזהירות בעלמא.

ה**ריקאנטי** (פר' לך ד"ה ספר הזוהר זכאין) ביאר שחותכים את ערלת הלב בעבור כי הברית היא דוגמת הלב, ולכן חותכים את חידוד הלב בראשיתו, להעביר משם כוחות הטומאה, וזוהי הכוונה ב'ומלתם את ערלת לבבכם'. וכ"כ הש"ך (ס"ק יד), פרי חדש (אות יג), **ערוך השולחן** (אות טז), **כה"ח** (אות לד) ועוד. אך רבנו ירוחם (או"ה סימן יח) כתב שהצורך בחיתוך הערלה הוא כדי שיצא הדם דרך שמנוניתו.

כתב כה"ח (אות לד) שבדיעבד אם שכח לחתוך את ערלת הלב קודם הבישול יחתוך לאחר הבישול.

סעיף ג'

עוף שבושל עם לב

מה דין עוף שלם שבושל גם עם הלב שבו, האם אפשר לשער כנגד הדם שבלב או לא:

כתב בשו"ת תרומת הדשן (ח"ב סי' צא) בשם מהרי"ל (הל' או"ה דין הלב) שאין לומר שרק כאשר העוף שלם לגמרי עם ראשו ורגליו מותר, שמסתמא הגאונים לא שיערו שישים כנגד הדם בצמצום כל כך. וכן מוכח מדברי הגהות אשרי (סי' כה) שכתב שאין עוף שלא יהא ששים כנגד לבו ויותר, ומשמע שה'שישים' שאמרו הוא לאו דווקא שישים בדיוק.

◀ וכ"פ הרמ"א: וכל עוף יש בו ס', אפילו אין בו הראש והרגלים התחתונים (פסקי מהרא"י סימן צ"א ור"י מינץ ובארוך), כדרך שנוהגים להסירן דהיינו עד הארכובה התחתונה, ולכן אם העוף שלם, הכל מותר.

הלבוש (ס"ג) כתב שלפי אומדנא קלה עיננו רואות שיש בבהמה שישים ויותר כנגד ליבה. אך הש"ך (ס"ק ט) כתב שהכוונה היא דמכיון שהדרך בבהמה להסיר את הראש וכרעיו וקרבו, וכן יש לנקר אותה מהגיד ומהחלב וגם מפשיטים העור, א"כ אדרבא לפי האומדנא אין כאן שישים.

מה הדין אם חסרו הכנפיים? בשו"ת מהר"י מינץ (סימן טו) מיקל "ולענין הלב שנתבשל עם העוף שנחתכו ממנו הרגלים עד ארכובה והראש עם הצואר עד בית שחיתתו והכנפי' מנהג להתיר". וכ"כ הפר"ח (אות טו) והפלתי (אות ג). הט"ז (סק"ט) מיקל רק בצירוף עוד ענין אחר. אך הזבחי צדק (אות כא) מחמיר.

חתיכות עוף שנתבשלו עם הלב

נחלקו הראשונים מה הדין כאשר העוף חתוך ונתבשל עם הלב, ובכל חתיכות העוף יחד יש שישים כנגד הלב:

- א. הרשב"א (תוה"א ב"ג ש"ג פ.). והטור סוברים שגם אם אין בחתיכה לבדה שישים כנגד הלב, אבל בכל החתיכות יחד יש שישים כנגדה, הבשר מותר משום שלא אומרים חנ"נ בשאר איסורים.
- ב. מרדכי (חולין תרצט): בכל איסור דבוק אמרינן חנ"נ, והחתיכה הדבוקה ללב הופכת לאיסור ואוסרת את שאר החתיכות.
- ג. סמ"ק (סי' רה ד"ה הלב): מכיון שיש דין חנ"נ בשאר איסורים, אנו חוששים שמא תשאר החתיכה לבדה ברוטב ותאסור אחרת ואחרת אחרת, והמחמיר תבא עליו ברכה והמיקל לא הפסיד כלום כי אין לנו להחזיק ריעותא.

◀ **כתב השו"ע:** אין עוף שלא יהא בו ששים כנגד לבו, ומותר אפילו הוא דבוק בעוף. אך הרמ"א כתב: ואם אין שלם, וליכא בו ס' נגד הלב הדבוק בעוף, י"א דהחתיכה נעשית נבילה ובעינן ס' בקדירה נגד כל העוף (טור בשם י"א וכ"ה בפוסקים), וכן נוהגין. ואפילו איכא ס' בקדירה, העוף אסור הואיל ואין בו ס' נגד הלב הדבוק בו. ואם אין הלב דבוק בעוף, מצטרף כל הקדירה לבטל הלב בס'. ועיין לקמן סימן צ"ב בדין חתיכה נעשית נבילה. ואין לך בהמה שהיא ס' נגד לבה.

סעיף ד':

חיתוך הריאה

כתב הריב"ש (סי' קסד) שמדינא הריאה אינה צריכה חיתוך, שדווקא בלב אמרו 'קורעו ומוציא את דמו', אך נהגו לקרעה ולפתוח הקנוקנות הגדולים שלה, ומנהג יפה הוא.

◀ **וכ"פ השו"ע:** הריאה אינה צריכה חיתוך, אבל נהגו לקרעה ולפתוח הקנוקנות הגדולים שלה, ומנהג יפה הוא.

וביאר הערוך השולחן (אות יח) שבקנוקנות הקטנים אין שום חשש.

כתב הש"ך (סק"כ) פשוט שאם בישל את הריאה ללא קריעה מותר בדיעבד. וכ"כ הפר"ח (אות ז), ערוך השולחן (אות יח), כה"ח (אות מז) ועוד. והוסיף כה"ח שכל עוד לא בישל את הריאה, גם אם מלח אותה כבר, ראוי לקרוע את הקנוקנות הגדולים שבה.

כתב השולחן גבוה (אות יח) שמנהג חיתוך הקנוקנות הוא רק בריאה של בהמה, וכ"כ כה"ח (אות מח) ועוד. מנגד, הזבחי צדק (אות כו) כתב שמנהג בגדל להוציא הריאה מן התרנגולת וזרקין אותה, ואפשר משום מיאוס.

איסור דבוק

לב הדבוק לחתיכת בשר

נחלקו הראשונים מה דין לב שנתבשל בקדרה ויש שישים כנגד הלב לבטלו, אלא שישנה חתיכה אחרת הדבוקה ללב, האם אומרים חנ"נ והחתיכה הדבוקה ללב אסורה כמותו או שאין משמעות לכך שיש חתיכה הדבוקה ללב, והיא נשארת בהיתרה והלב לבדו אסור.

דעת הרשב"א (תוה"ק ב"ג ש"ד עג): שאין משערים אלא כנגד הלב, ומה שיש חתיכה נוספת הדבוקה אליו אין זה משנה, ודחה את דברי המחמירים לשער כנגד כל העוף שהלב דבוק בו.

אך הסמ"ק (סימן רה) סובר שאם ישנה חתיכה הדבוקה ללב, שניהם חשובים כיחידה אחת ויש לשער כנגד שניהם, ואף אם יש שישים כנגד הלב אין להתיר, אא"כ יש שישים כנגד שניהם.

השו"ע (עב, ג, צב, ד, קו, ב) לא הביא דין זה של דבוק, משום שאינו סובר דין זה. ושורש סברתו דאזיל לטעמיה שאין אומרים חנ"נ אלא בבשר בחלב. וכ"כ הפרי חדש (אות טז, סי' עג אות כ, 'ואנן לית לן הני חילוקי דינים'), זבחי צדק (אות כד), כה"ח (אות לה ומד).

אך הרמ"א כתב: ודוקא אם האיסור דבוק בחתיכת היתר, או שהחתיכה כולה חוץ לרוטב ונפל עליה איסור, אבל אם מקצת החתיכה תוך הרוטב, ואין האיסור דבוק בו, לא אמרינן חתיכה נעשית נבילה ומצטרף כל הקדירה לבטל האיסור. ומכל מקום יש להחמיר לאסור אותה חתיכה (ארוך כלל כ"ח). וכל זה בשאר איסורים, אבל בבשר בחלב, אעפ"י שאין האיסור דבוק, ומקצת החתיכה תוך הרוטב, אמרינן חתיכה נעשית נבילה. כדברי הרמ"א שמחמיר באיסור דבוק נקטו היש"ש (פ"ח סימן מט), ט"ז (סק"ט), חכמת אדם (כלל לד סעיף ו), ערוך השולחן (אות ט).

רבים מהאחרונים נקטו שכל דין דבוק הוא חומרא בעלמא, ומהם ה"ט"ז (סק"ט), ש"ך (סי' עה סק"ח), רעק"א (סי' עד על ט"ז א) ועוד. ומ"מ כתבו האחרונים שיש שלמדו שהמקור לאיסור זה הוא מהמשנה (צו:): ירך שנתבשל בגיד הנשה (ש"ך סי' ק סק"ח) ועוד.

מה הטעם לאיסור דבוק?

א. הש"ך (סי' עב ס"ק יח) ביאר שאותה חתיכה שהאיסור דבוק בה ממחרת לבלוע את האיסור תחילה, ונעשית מיד נבילה. וכך ביארו הב"ח, פרישה, ערוה"ש (סי' עד אות ג) ועוד. ב. ה"ט"ז (סי' צב ס"ק יב) ביאר עפ"ד האיסור והיתר שאנו חוששים שמא פעם אחת נשאר לבדו ברוטב בסוף העירוי, או שמא פעם אחת הוציאוהו רותחת חוץ לקדירה ונעשית נבילה ומשהחזירה לא הותרה עוד ואוסרת השאר עד שישים כנגדה.

אחת מהנ"מ בין הפירושים הוא מה הדין כאשר החתיכה נדבקה לאיסור תוך כדי הבישול, הרש"ל (יש"ש ח, מט) סובר שאף אם תוך כדי הבישול נצטמק הלב בחתיכה, מיקרי איסור דבוק וצריך בחתיכה עצמה שישים לבטל הלב. אך הש"ך (סי' עב ס"ק יז) כתב שאין דבריו מוכרחים. ורק דבר שדבוק מברייתו חשוב לאיסור דבוק.

בשו"ת הר צבי (יו"ד סי' פז ד"ה הנה נגד) הביא את שני הטעמים לאיסור דבוק, וביאר עפ"ד הפמ"ג שהנ"מ ביניהם היא במקרה של איסור דרבנן, לטעם הראשון יש להחמיר גם באיסור דרבנן, ולטעם השני משום שכל איסור דבוק הוא רק חשש אין להחמיר בדרבנן.

כתב הט"ז (סי' צב ס"ק יב) שאם האיסור מונח בחתיכה ונתבשלו כך יחד, באיסורי דאורייתא בעינן שישים כנגד כל החתיכה שהאיסור דבוק עליה, ובאיסורי דרבנן די שיהא שישים רק כנגד האיסור עצמו. וכ"כ החכמת אדם (מד, טו).

הט"ז (סי' צב ס"ק יב) הביא עקרון בגדרי 'דבוק', שדין דבוק יכול לחול רק כאשר האיסור נמצא במקום שאין אפשרות לרוטב לבוא לכלל הצדדים של החתיכה, ולכן העברת הטעם בין האיסור לחתיכה הוא באופן שלם, אבל כאשר הרוטב יכול להיכנס ביניהם לא הוי דבוק.

❧ אינו דבוק בתולדה

בגדרי איסור דבוק (דרכי תשובה אות מז) כתב החוות דעת (ביאורים ח) שדווקא כאשר דבוק בתולדה מיקרי איסור דבוק, כגון חלב הדבוק בבשר דהוי כאילו הוא כולו חתיכה אחת, אבל אם הוא בעניין אחר, כגון שדבוק ע"י מילוי וכיוצ"ב, אע"פ שהרוטב לא יכול להגיע לכלל הצדדים, מ"מ לא חשוב לאיסור דבוק. אולם בשו"ת טוב טעם ודעת (קמא, סימן קכה) דחה דבריו, שהעיקר כסוברים שגם כשאינו דבוק בתולדה מיקרי דבוק, גם הכנפי יונה כתב שהעיקר שיהא דבוק ממש מכל צד, אבל אם רק נדבק מחמת הבישול אינו חשוב לדבוק. הפרי מגדים (או"ח הנהגות הנשאל או"ה סדר ג) חילק בין איסור דאורייתא שאף כשאינו דבוק בתולדה חשוב לדבוק, ובין איסור דרבנן שרק כשדבוק בתולדה חשוב לדבוק.

❧ איסור דבוק שדבר הבלוע

הט"ז (סי' צו סק"ט) והש"ך (סי' צו סק"ט) מיקלים ולדעתם אין אומרים בכה"ג איסור דבוק. וכ"ד הערוך השולחן (סי' צו אות ח). אך הלבוש (סי' צו ס"ב), רעק"א (סי' צו על ש"ך סק"ט) ועוד, מחמירים שגם בכה"ג אומרים איסור דבוק.

סימן ע"ג - דין צליית הכבד

ובו ו' סעיפים

קדמה

שנינו בגמ' בחולין (קט:): "אמרה ליה ילתא לרב נחמן מכדי כל דאסר לן רחמנא שרא לן כוותיה אסר לן דמא שרא לן כבדא". ומשמע שמהתורה דם כבד מותר.

אלא שיש לברר מה מקור דין זה שדווקא דם הכבד אינו אסור מהתורה? ה**לבוש** (ס"א) כתב שהתורה לא אסרה אלא דם הנשפך כמים שנאמר (דברים יב, כד) 'לא תאכלנו על הארץ תשפכנו כמים', והכבד קרוש ועומד הוא בגופה של בהמה ואינה נשפכת כמים". כ"כ הפמ"ג (שפ"ד ב), **חכמת אדם** (כלל לד ס"א), **ערוה"ש** (סעיף א), והובא בשו"ת **יחווה דעת** (ו, מו) ועוד. בשו"ת **שואל ומשיב** (מהדו"ק ח"ג סימן סא) תמה על טעמו של ה**לבוש**, וכתב שלא אסרה תורה אלא דם הראוי לכפרה על המזבח, ודם כבד קרוש אם נאמר שבחטאת הפנימית פטור דאינו ראוי לכפרה, ממילא גם בחולין מותר, ולכן דברי ה**לבוש** נכונים.

בשו"ת **דברי חיים** (יו"ד ח"ב סימן מט ד"ה ולכן) העלה שהכבד מותר מצד עצמו מכך שאינו נשפך כמים, וודאי גם אם לאחר מכך המחזה את הכבד ונעשה דם צלול, ודאי עדיין עומד בהיתרו שא"א לאסור את המותר. והיינו מה שהדם נשפך הוא אינו הסיבה אלא הסימן לכך שהדם הזה מותר.

כתב **הערך השולחן** (סימן מב סק"ז) שמותר לאכול כבד חי. וכ"כ **החתם סופר** (חולין קי: ד"ה כבדא), **מחז"ב** (סימן מב ס"ק לב) ועוד.

נחלקו הראשונים והאחרונים מה דין דם הכבד שפירש, האם אסור מהתורה או מדרבנן: דעת **הרמב"ם** (ו, ד) שאיסורו מהתורה והאוכל ממנו כזית לוקה. וכ"ד **הרמב"ן** (חולין קי:), **רשב"א** (שם), **ר"ן** (חולין לט: ד"ה גרסינן), **פר"ח** (אות יז), **כרתי** (אות ז), **גר"א** (אות א) ועוד. **מגנ"ג**, **ר"ת** (קי: ד"ה כבדא), **רא"ש** (חולין פ"ח סימן כז), **תורת חטאת** (כלל כד דין י) סוברים שאיסורו מדרבנן בלבד. וכ"כ **הש"ך** (ס"ק יט), **שבט הלוי** (ב, כו) ועוד.

סעיף א':

בישול הכבד לכתחילה

שנינו בחולין (קי:)

"אמר ליה אביי לרב ספרא כי סלקת להתם בעי מינייהו כבדא מה אתון ביה כי סליק אשכחיה לרב זריקא אמר ליה אנא שלקי ליה לרבי אמי ואכל כי אתא לגביה אמר ליה למיסר נפשה לא קא מיבעיא לי כי קמבעיא לי למיסר חבירתה, מ"ש למיסר נפשה דלא מיבעיא לך דתנן אינה נאסרת למיסר חבירתה

נמי לא תבעי לך דתנן הכבד אוסרת ואינה נאסרת מפני שהיא פולטת ואינה בולעת אמר ליה דילמא התם בכבדא דאיסורא ומשום שמנוניתא משום דמא מאי?"

נחלקו הראשונים במה הסתפק אביי בהיתר הכבד שרצה לברר מה המנהג בא":

- א. **רש"י** (ד"ה כבדא. ע"פ ביאור הרא"ש סימן כז): אביי שאל על בישול כבד בקדירה לאחר שמלחו. והספק, מכיון שיש ריבוי דם, שמא אין כח במלח להפליט כל הדם, וכשמבשלו חוזר הדם ונבלע בו.
- ב. **ר"ת** (תוס' ד"ה כבדא): פשוט שמותר לבשלו לאחר מליחה, כמו שמותר לבשל לאחר צלייה. והספק הוא האם מותר לבשלו עם בשר אחר בלא מליחה, שהרי כולו דם ואעפ"כ התיירה התורה. או שגם את הכבד יש למלוח לפני שמבשלו עם בשר אחר.
- ג. **ר"ן** (לט: ד"ה תו גרסינן) בשם רוב המפרשים: ספק הגמ' הוא האם כאשר מבשל כבד עם בשר אחר די למולחו, או דבעינן גם קריעה שתי וערב.

שאלת הגמ' לא נפשטה ולכן בכל הספקות הללו מחמירים.

☞ דרך בישול הכבד עם בשר אחר

נחלקו הראשונים באיזה אופן ניתן לבשל כבד לכתחילה, והאם אפשר לבשל עמו בשר אחר, וכן מה דין הקדרה שבישל בה כבד זה: שנינו בחולין (קיא.)

"רבה בר רב הונא אקלע לבי רבה בר רב נחמן... אשכח ההוא כבדא דהוה בה סמפונא דבליעא דמא אמר להו אמאי עבדיתו הכי? אמרו ליה אלא היכי נעביד?! אמר להו קרעו שתי וערב וחיתוכא לתחת. וה"מ כבדא אבל טחלא שומנא בעלמא הוא"

א. **רש"י** ביאר שרבה בר רב הונא שאל כיצד הם אוכלים כבד שיש בו סמפונות דם, שהרי אע"פ שדם הבלוע בכבד עצמו מותר, אך דם הכנוס בסמפונות הוא דם לכל דבר וודאי שאסור! לכן הדרך להיתר היא לחותכו מלמטה כדי שיזוב הדם ויצא. ולאחר מכן יכול לצלות את הכבד גם עם בשר אחר, ואם רוצה לבשלו לבדו, די במליחה ללא קריעה.

ב. **ר"ת** (עפ"ד התוס' קיא. ד"ה וחתוכיה, והרא"ש): כדי להוציא את דם הסמפונות יש לקרוע שתי וערב ולחותכו מלמטה גם כאשר רוצה לצלותו, שהצליה מועילה רק לדם הכבד עצמו ולא לדם הכנוס בתוכו. לשיטתו אפשר לבשל את הכבד גם ללא מליחה, אך הבשר שעמו והקדרה נאסרים באופן זה. אך אם יקרע את הבשר שתי וערב ויניחנו כלפי מטה וימלח או יצלה את הכבד, הבשר שעמו והקדרה יהיו מותרים. כדבריו סובר גם הר"ן (שם), אך לדעתו כאשר רוצה להכינו עם בשר אחר, חייב לצלותו כדי לא לאוסרן.

ג. **רמב"ם** (ו, ז) ורי"ף: לא מועילה מליחה וחיתוך, אלא רק אם חותך וחולט את הבשר. ומחמת שאין אנו בקיאים בחליטה יש לצלות את הכבד. ולאחר מכן יכול לבשלו, וודאי שבכה"ג הבשר שעמו והקדרה מותרים.

◀ כתב השו"ע: הכבד, יש בו ריבוי דם. לפיכך לכתחלה אין לו תקנה לבשלו ע"י מליחה, אלא קורעו שתי וערב ומניח חיתוכו למטה, וצולהו (רמ"א: שיהא ראוי לאכילה. או"ה נתיב ט"ו), ואחר כך יכול לבשלו. והרמ"א כתב: וכשבא לבשלה אחר הצלייה, ידיחנה תחלה אחר הצלייה, קודם הבישול (דקדוק ב"י ממרדכי פכ"ה ובארוך). מיהו אם לא הדיחה ובשלה כך, מותר (ראבי"ה ואו"ה שם).

כאשר נמלח הכבד קודם בישולו. ר"ת מיקל לכתחילה, והרשב"א והרא"ש מקלים רק בדיעבד, וכפי שהעלה השו"ע. אך הרמ"א מחמיר, וכ"ד היש"ש (פ"ח סימן נד), פמ"ג (שפ"ד א), חכמת אדם (לד, יא), בא"ח (אחרי י).

השו"ע התיר לבשל את הכבד לאחר שצלאו כשקרעו שתי וערב וכו'. הרמ"א העיר שגדר הצליה היא שיהא ראוי לאכילה. האיסור והיתור (כלל ח דין ט) ביאר שלאחר חצי צלייתו יכול לבשלו. וכ"כ הש"ך (סק"ב), פר"ח (אות ג), חכמת אדם (לא, ו) ועוד רבים. אך הערך השולחן (אות ב) כתב שאין להקל לבשלו לאחר חצי צלייה, אלא רק לאחר צלייה גמורה. הזבחי צדק (אות ב), בא"ח (אחרי, ט) וכה"ח (אות ד) כתבו שכן יש לנהוג לכתחילה. וכ"פ בהליכות עולם (ח"ו עמ' קמט). הבא"ח הוסיף "דאף על גב דכבד יש לו רבוי דם יותר, עם כל זה רכיך הוא טפי מן הבשר, ובחצי צליה דידיה פועל האש יותר מחצי צליה של הבשר".

כבד שבושל ללא הכשרה

הגמ' בחולין (קיא.) הביאה את דברי המשנה בתרומות (י, יא):

"ר' יוחנן בן נורי אומר: הכבד אוסרת ואינה נאסרת, מפני שהיא פולטת ואינה בולעת. ר' ישמעאל בנו של ר' יוחנן בן ברוקה אומר: מתובלת אוסרת ונאסרת, שלוקה אוסרת ונאסרת"

א. **רמב"ם** (פ"ו הל' ז-ח): כבד שבישלה ולא הבהבה על האור או חלטה בחומץ או ברותחין, הקדרה כולה אסורה, וה"ה לכבד וכל שנתבשל עמה. ובפיה"מ (תרומות שם) ביאר שהאיסור הוא משום שמלאה דם.

גם הגהות שערי דורא (סי' כד סק"ד) כתב בשם מהרא"י שאף בדיעבד אסור, ואפילו נתבשל הכבד לבדו, והיינו הכבד והקדרה שנתבשל בה, אבל הקערה שאכל ממנה מותרת.

ב. כתב הרמב"ן (חולין קי: ד"ה כבדא) שבדיעבד אם קרע ומלחו אין אוסרים את הכבד ואת הבשר שנתבשל עמו. וכ"ד הרשב"א (תוה"ק ב"ג ש"ג עד:). וטעמם, משום דס"ל כר"ת שבקריעה ומליחה

וחיתוכיה לתחת מותר לבשלו, אך לא נהגו כן משום שחששו לדעת האוסרים. ומה שחששו הוא דווקא לכתחילה אך לא בדיעבד. **בהגהת סמ"ק** (סימן רה אות ג) ביאר שטעם האיסור משום שיש מ"ד בגמ' דשלוקה אסורה, ואנו לא בקיאים בין שליקה לבישול.

◀ **כתב השו"ע:** ובדיעבד מותר אם נתבשל לבדו בקדירה (בלא צלייה), אבל הקדירה אסורה, שפולטת ואינה בולעת. ויש מי שאוסר. אך הרמ"א כתב: וכן נוהגין לאסור הכל (הגהת סמ"ק ומהרא"י בהגהת ש"ד), אפילו נמלחה הכבד קודם בשולה (דעת רש"י לאפוקי ר"ת).

היש"ש (פ"ח סימן נד), וכ"כ **בהליכות עולם** (ח"ו עמ' קנה). אך ה"ט"ז (סק"ד), **חכמת אדם** (לד, יא), **בא"ח** (אחרי, י) ועוד פסקו כרמ"א.

כתב **הזבחי צדק** (אות יד) שיש לחוש לדעה השנייה ואין להתיר אלא דוקא בהפסד מרובה או לכבוד שבת ואי אפשר להכין, שכן דעת מרן שבכל מקום שסותם להתיר, ואח"כ כותב ויש אוסרים, שלכך כתב סברת החולק להודיע שיש לחוש לסברא זו, וכ"כ **כה"ח** (אות כ). אך **בהליכות עולם** (ח"ו עמ' קנו בהע') העלה להקל אפילו בהפסד מועט.

כתב הש"ך (סק"ט) בשם התורת חטאת (שם דין ג) שאם אירע שהורה המורה להתיר אחר שנמלח הכבד ע"י קריעה שתי וערב וחיתוך מתחת ובישול, לא מהדרינן עובדא והכל מותר, בין הכבד ובין הבשר שעימה. וכן העלה **כה"ח** (אות כב). אך **הערוך השולחן** (אות יד) כתב שאין להתיר הבשר שעמו והקדירה אפילו ע"י מליחה ומהדרינן עובדא, אך נשאר בצ"ע.

אופן קריעת הכבד

לפי דברי ר"ת והרא"ש שהובאו לעיל עולה שא"צ קריעה, שהאש שואבת את כל הדם. אך בעל העיטור (ריש הל' הכשר בשר) סובר שבצרפת נוהגים לנקוב את הכבד בסכין, ומנהגנו לנקוב בשפוד. וטוב לנקוב בסכין. והיינו שא"צ קריעת שתי וערב בדווקא. שיטה נוספת של רש"י היא שיש לקרוע שתי וערב ולהניח את מקום החיתוך כלפי מטה.

◀ **השו"ע** פסק כרש"י: הכבד, יש בו ריבוי דם. לפיכך לכתחלה אין לו תקנה לבשלו ע"י מליחה, אלא קורעו שתי וערב ומניח חיתוכו למטה, וצולה... אך הרמ"א מיקל בצלייה כשיטת בעל העיטור: ואם מנקבה הרבה פעמים בסכין הוי כקריעת שתי וערב (ארוך). וכן אם נטל משם המרה וחתיכת בשר מן הכבד, דאפשר לדם לזוב משם (הגהת ש"ד). ומ"מ אם לא עשה כן נוטל הסמפונות לאחר צלייה, ומבשלה (ארוך). וכל זה בכבד שלימה, אבל כשהיא חתוכה אין צריך כלום (ר' ירוחם בתא"ו).

הפרי חדש (אות ד) סבר שאפילו לכתחילה מועיל לנקוב נקבים הרבה. וכ"כ המנחת יעקב (כלל כד אות יב). מנגד, התורת חטאת (כלל כד דין 1) סובר שזהו רק בדיעבד אחר שצלאה ע"י שנקבה תחילה הרבה פעמים בסכין, אבל לכתחילה אין מועיל לנקוב הרבה פעמים בסכין אם רוצה לבשלו לאחר מכן. וכ"כ ט"ז (סק"ב), ש"ך (סק"ג), חכמת אדם (לא, 1) ועוד.

אפשרות נוספת שהביא הרמ"א היא נטילת המרה, והיינו שחתך ממנה הגידים והקנוקנות במקום שהמרה תלויה בו, וחתך מעט מבושר הכבד יחד עמהן. וכתב הש"ך (סק"ד) שזהו אפילו לכתחילה, וכ"כ הפרי מגדים (שפ"ד ד), חכמת אדם (לא, 1) ועוד.

סעיף ב':

חליטה בחומץ

שנינו בחולין (קיא).

"כי הדר סליק אשכחיה לר' זריקא, אמר ליה: האי נמי לא תבעי לך, דאנא וינאי בריה דרבי אמי איקלען לבי יהודה בריה דר' שמעון בן פזי וקריבו לן קניא בקופיה ואכלנא. מתקיף לה רב אשי ואיתימא ר' שמואל מזרוקיניא: ודלמא פי קנה חוץ לקדרה הוה, אי נמי מיחלט הוה חליט ליה מעיקרא, כי הא דרב הונא חלטי ליה בחלא ורב נחמן חלטי ליה ברותחין"

רש"י ביאר שחלט את הכבד במים רותחים, וכך נתבשל דמו בתוכו כדי שלא יפלוט בזמן הבישול, והדם המובלע בתוכו מותר כל זמן שלא יצא. או שחלטו בחומץ ושוב לא נפלט הדם ממנו עולמית.

הרי"ף (לט): כתב שאנו לא בקיאים בחליטה וספק איסור לחומרה "שדרו ממתבטא, דהאי דנא לא בקיאינן", ולכן אין היתר לאכול כבד מבושל אלא כאשר צלו אותו קודם לכן ורק לאחר מכן בישלו אותו. וכן המנהג בכל ישראל. הב"י תמה מה שייך בקיאות בחליטה בחומץ, הרי גם אם אינו חזק הוי שפיר חליטה! וביאר שלא רצו לחלק בין סוגי החליטות ואסרו לכתחילה גם בחמין וגם בחומץ.

כתב הרשב"א (ד"ה הא דאמרינן) בשם הראב"ד (תמים דעים סימן כ) שההיתר בחליטה הוא דווקא אם ינקר את מזרקי הדם שבתוכו, שהחליטה אינה מועילה לדם המכונס בעין כמו במזרקים.

◀ כתב השו"ע: אם חלטו בחומץ או ברותחין ונקב והוציא מזרקי הדם שבתוכו, מן הדין מותר לבשלו, אלא שהגאונים אסרו לעשות כן, ובדיעבד מותר.

מורן השו"ע כתב שבדיעבד יש להקל. וכן העלו הפרי חדש (אות י), ערוך השולחן (אות טו), והוסיף שאע"פ שהרמ"א בתו"ח מחמיר, אין לנו אלא דבריו בהגה. מנגד, בתורת חטאת (כלל כד דין ה) החמיר אם נתבשל, וכן העלה הב"ח (אות ה).

סעיף ג':**הכשר הכבד לצלייה**

שנינו בחולין (קיא.)

"רבה בר רב הונא אקלע לבי רבה בר רב נחמן... אשכח ההוא כבדא דהוה בה סמפונא דבליעא דמא, אמר להו: אמאי עבדיתו הכי? אמרו ליה: אלא היכי נעביד?! אמר להו: קרעו שתי וערב וחיתוכא לתחת"

נחלקו הראשונים במה הצריך רבה בר רב הונא לקרוע שתי וערב ולהניח את מקום החתך למטה:

א. **רש"י** (ד"ה וחיתוכא) פירש "חתוכו למטה כשנתנהו בתנור לצלות כדי שיזוב הדם ויצא". לדעתו

גם כשצולה את הכבד יש לקרועו בתחילה. וכ"ד **בה"ג** (תוס' ד"ה וחיתוכיה).

ב. **תוספות** (ד"ה וחיתוכיה) ו**רא"ש** (פ"ח סימן כז): רק כשרוצה לבשלו לאחר הצלייה יש להכשירו כנ"ל,

אבל בצלייה בלבד אין צורך להכשירו כלל. והחילוק הוא, שכשאוכלו צלי, דם שלא נפלט ממנו הוי דם האברים שלא פירש שמותר, ואין חוששים לדם הסמפונות, דמכיון שהוא צלול האש שואבת אותו. אבל כשמבשלו לאחר הצליה, יש חשש שיפלט רק כבישול ויאסור הכל.

ג. **רמב"ן**, **רשב"א** (כאן. ותוה"ב ב"ג ש"ג עז:), **ר"ן** (לט: ד"ה גרסינן): כשרוצה למולחו יש לקרועו קודם

לכן, כדי שהמליחה תוציא את הדם.

ד. **הב"י** ביאר בדברי **הרי"ף** (לט.) ו**הרמב"ם** (פ"ו הל' ז-ח) שכשרוצה לחלוט את הכבד יש לקרועו

בתחילה, אבל לצליה א"צ לקרועו כלל.

◀ **כתב השו"ע:** לצלי צריך חתיכה משום דם שבסמפונות, ואם לא קרעו קודם צלייה יקרענו אחר כך. אך **הרמ"א** כתב: וי"א דאין צריך לצלי שום חתיכה כלל (טור בשם ר"י סמ"ק ואו"ה ושאר פוסקים), וכן נוהגין אפילו לכתחלה.

כשו"ע פסקו **היש"ש** (פ"ח סימן נד), **פרי חדש** (אות יא), **מחז"ב** (אות ג), **כה"ח** (אות לז) ועוד. לדעת הפר"ח,

מחז"ב ו**כה"ח** יש לקרוע את הכבד שתי וערב, אך כאשר רק צולה את הכבד בלא לבשלו לאחר מכן, די

בשתי או ערב. אך **היש"ש** סובר שגם לצלי בלא בישול צריך שתי וגם ערב.

אלא שקשה, דמשמע מדברי הרמ"א לעיל (סעיף א) שדם לצלי צריך חיתוך, שהרי כתב על דברי מרן

בצליית כבד, את כל דיני נקיבת הכבד וחיתוכו. **הט"ז** (סק"ה) כתב שבסעיף א' כתב אליבא דהשיטה שם,

וכאן כתב את דעתו, ולכן א"צ לחתוך כלל גם אם רוצה לבשל לאחר הצלי. וכ"כ **החוות דעת** (חידושים, י).

אך **הלבוש** (ס"ג) ביאר שבסעיף א' מדובר על בישול לאחר צליה, וכאן מדובר רק על צלי. לפי דבריו

הרמ"א סובר שבבישול אחר צליה יש לחתוך את הכבד קודם לכן. וכ"כ **המנחת יעקב** (כד, ז) ועוד.

לדינא, כתב הערוך השולחן (אות יז) שאנו נוהגים שבצלי אין צריך כלום, אפילו אם מבשלים אח"כ. אך הט"ז (סק"ב) מיקל רק לצלי, אבל אם רצה לבשלו אח"כ יש לקורעו קודם לכן, וכ"כ הפמ"ג (מש"ז שם) והחכמת אדם (לא, ו).

סעיף ד':

צליית כבד עם בשר

שנינו בחולין (קיא).

"אתמר כבדא עילוי בשרא שרי, דמא משרק שריק... רב דימי מנהרדעא מתני אפכא... כבדא עילוי בשרא אסור דם דאורייתא. דרש מרימר: הלכתא בין כבדא בין כחלא תותי בשרא שרי, עילוי בשרא דיעבד אין לכתחלה לא"

ופרש"י: כבדא עילוי בשרא - בתנור היו צולין כל צלי שלהן וחודו של שפוד תלוי למטה וכשהכבד נתון תחלה ואחר כך הבשר, נמצא הכבד עליון כשתולין אותו. דמא משרק שריק - אף על פי שזב מן הכבד על הבשר, אין בכך כלום לפי שהדם ע"י צלי אינו נוח ליבלע אלא מחליק ונופל. מסרך סריך - נדבק ונבלע. לדעת רש"י בתנורים שלנו אסור לכתחילה לעשות כן, משום ששפודים שלנו אינן תלויין, אלא שוכבות, ופעמים שמרים זנב השפוד ונמצא התחתון עליון, ופעמים שמשפילו ונמצא חברו עליון, הלכך בין שהכבד לצד הראש ובין שהוא לצד הזנב אסור.

כתב הב"י בשם התוספות (פסחים עד. ד"ה כבולעו) שגם לפי המנהג שאין מבשלים כבד ע"י מליחה, מ"מ כיון דנמלח במליחת קדרה נתמעט דמו ולא אסר טפי משאר בשר שלא נמלח. ובשר ע"ג בשר ודאי מותר.

כתב השו"ע: אם צלאו עם בשר בתנורים שבימי חכמי הגמרא, שפיהם למעלה, יהיה הכבד למטה ולא למעלה. ובדיעבד, מותר. ובשפודים שצולים אצל האש, אסור לצלותן עם הבשר, לכתחלה, אפילו כבד למטה. והרמ"א כתב: מיהו אם נמלחה הכבד כבר, מותר לצלותה עם בשר, אפילו על גבי בשרא, דכבר נתמעט דמו והוי כבשר על גבי בשר. (ב"י בשם תוספות ר"פ כיצד צולין והגהות ש"ד ומרדכי פ' כ"ה).

מה הטעם להתיר בשר שנמצא תחת הכבד בצלייה, הרי ודאי הבשר בולע את הדם שיוצא מהכבד? הש"ך (ס"ק יב) ביאר דמכיון שבצליה הדם 'משרק שריק', הוא מחליק ולא נבלע בבשר. לשיטתו לא צריך להשהות את הבשר באש עד שיצא כל הדם מהכבד. אך הלבוש (ס"ד) סובר שטעם ההיתר הוא משום 'כבולעו כך פולטו' וכל הדם שנבלע בבשר נפלט ממנו. לשיטתו, ודאי שצריך להשהות את הבשר עד שיפלוט כל דמו.

כתב הלחם חמודות (פ"ח אות קלז) ששפודים המתגלגלים מעצמם, מותר משום שהם מונחים בשווה ואינם מתהפכים, ואפילו נמלח יש להתיר לכו"ע כה"ג. וכ"כ הפרי מגדים (שפ"ד יג), כה"ח (אות מג), שו"ת הר צבי (יו"ד סימן עב) ועוד.

לדעת הרמ"א, מדוע כבד שתחת הבשר אינו נאסר, הרי הוא בולע את הדם מהבשר? הדרישה (אות ב) כתב שהרמ"א איירי שהבשר נמלח ולא הודח ולכן פולט עדיין ציר וה"ה שפולט את הדם שבלע. אך הט"ז (סק"ו) כתב שהרמ"א התיר לצלותם דווקא כשהכבד ליד הבשר ולא מתחתיו. הש"ך (ס"ק יד. נקה"כ ו) כתב שאפשר להקל ולהניח את הכבד מתחת לבשר, משום שהוא פולט כל הזמן, ואומרים 'כבולעו כן פולטו'. וכ"ד הפרי חדש (אות יד), כה"ח (אות מח) ועוד.

סעיף ה':

מליחת כבד עם בשר

נחלקו הראשונים האם מותר למלוח כבד יחד עם בשר:

- א. **רשב"א** (תוה"א שם עד:), **סמ"ק** (סי' רה), **ר"ן** (מ. ד"ה דרש מרימר): אסור למלוח לכתחילה ע"ג בשר, אבל מתחת לבשר מותר. ובדיעבד אם מלחו ע"ג בשר מותר. וטעמם, שמליח הרי הוא כרותח.
- ב. **מגיד** (פ"ו ה"ח ד"ה ומותר): יש הסוברים שבדבר זה אין להחמיר במליחה כמו בצלי, ולכן מותר למלוח כבד עם בשר.
- ג. **מרדכי** (סי' תשכג) בשם **רבנו יואל** (ראבי"ה סי' אלף צב): אסור למלוח כבד עם בשר, ואפילו בדיעבד כבד שנמלח עם בשר אסור.
- ד. **איסור והיתר** (כלל טז דין א): אסור למלוח כבד עם בשר, שלפעמים מתהפך והכבד מעל הבשר. אך בדיעבד מותר בכל עניין.
- ה. הגהות **שערי דורא** (שם) ו**אגודה** (חולין פ"ח סימן קכ): המנהג לא למלוח כבד אפילו לכדו, אלא רק כאשר הכבד תחוב בשפוד, ומיד לאחר מכן צולים אותו בלא להשהותו במלח. והסיבה היא: 1. לא משום איסור, אלא מפני הכבד שנרקבת כשמשתיין אותה במלח. 2. מהר"י מולין (שו"ת מהרי"ל סי' קכו): האור חוזר ומבליע הדם שפלט. 3. שערי דורא (סו"ס כד, וסו"ס לא): גזרה דילמא יתבשל עם בשר, כיון שמלח הכבד ושהה שיעור מליחה יסבור שיש לו דין בשר הילכך עבדו היכרא.

◀ כתב השו"ע: לא ימלחנו לכתחלה על גבי הבשר, אלא מתחתיו. והרמ"א כתב: ונהגו שלא למלוח כבד כלל, אפילו לבדה, ואין לשנות רק יש למלחה קצת כשהיא תחובה בשפוד, או מונחת על האש לצלותה (הגהת ש"ד ואגור בשם אגודה). ומיהו אם איתא שמלח כבד, בין שמלחה לבד או עם בשר, אפילו על גבי בשרא, הכל מותר (טור וש"ד וארוך).

כדברי הרמ"א נקטו גם החכמת אדם (לא, ו. לד, טו) והערוך השולחן (אות יח, כב).

בשו"ת שבט הלוי (ח, קפג) החמיר שאין למלוח את הכבד קצת ומיד אח"כ להניחו על השפוד או האש, אע"פ שאינו שווה כלל.

כבד הדבוק בבשר

◀ כתב הרמ"א: וי"א שיש לקלוף מעט סביב הכבד, אם היא דבוקה בעוף, ואינו אלא חומרא בעלמא (מרדכי פכ"ה ובארוך).

הש"ך (ס"ק יז) סובר שבבהמה שאין דרך הכבד להיות דבוק בה בשעת מליחה, פשוט שא"צ קליפה. אבל בעוף צריך קליפה גם כאשר היא אינה דבוקה. והביא בשם ה**לבוש** שאפילו אינו דבוק אלא צמוד בלבד בעי קליפה, והש"ך דחה דבריו.

הפרי חדש (אות יט) כתב לגבי צליה שאנו לא נוהגים לקלוף כלל. וה"ה לעניין מליחה דקילא טפי. וכן נוהגים הספרדים.

הדחת הכבד אחר הצלייה

מדברי המרדכי (סימן תש) בשם ה**ראבי"ה** עולה שלכתחילה יש להדיח את הכבד אחר צלייתו כאשר רוצים לבשלו. אך בדיעבד מותר. וביאר ה**מהרי"ל** (סימן ככו) שטעם הדחה זו, מפני המלח הנדבק בו, ויש גם לחוש משום מראית עין שהבשר מתאדם. וה"ה לבשר שנמלח בשפוד ורוצים לבשלו, יש להדיחו קודם לכן.

◀ כתב הרמ"א: נהגו להדיח כל כבד אחר צלייתה, משום דם הדבוק בה (אגור בשם ר"י מולין). מיהו אם לא הדיחה, מותרת.

הש"ך (ס"ק יט) ביאר שאפילו לא הדיח את הכבד כלל, אפילו קודם הצלייה, ובישלה כך מותר. וכן משמע באיסור והיתר ועוד. וטעם הדבר, מפני שדם כבד מדרבנן. ולכתחילה נהגו להדיח גם קודם הצליה ואפילו לאוכלה כך צלוייה. וכ"כ ה**פמ"ג** (שפ"ד יט), **חכמת אדם** (לא, ו), **כה"ח** (אות נז) ועוד.

לדעת הרמ"א יש להדיח כל כבד לאחר הצליה גם אם אינו רוצה לבשלו. וכ"כ ה**ש"ך** (ס"ק יח), **פ"ח** (אות טז), **פמ"ג** (שפ"ד יח), **חכמת אדם** (לא, ו), **ערוך השולחן** (אות יח וכג). אך ה**איסור והיתר** (כלל ח דין ט) סובר שאף לכתחילה אין צורך להדיח כבד אם רוצה לאוכלו כך בלא בשול. וכ"כ ה**שלחן גבוה** (אות יט) **זבחי צדק** (אות לג), **כה"ח** (אות נה).

לסוברים שיש להדיח את הבשר, כתב ה**מנחת יעקב** (כלל כד אות טו) שיש להדיחו ג' פעמים. וכ"כ ה**פמ"ג** (שפ"ד ה) ועוד. אך בשם ה**גרי"ש אלישיב** מובא (אבני ישפה ח"ה סימן ק סוף ענף ד', אשרי האיש יו"ד פ"א אות כ"א)

"אין צריך להדיח כבד, או בשר אחר, לאחר הצליה ג' פעמים, כיון שאנו נוהגים לשים מלח בעת הצליה, ואינו מצוי שיהיה בו ריבוי דם".

כבד שנשרה במים

החוות יאיר (סימן כז. הובא בפת"ש ד) סובר שאם נשרה הכבד במים מעת לעת, הכבד אסור משום שכבוש כמבושל. ולדעתו יש להחמיר כרמב"ם שדם כבד אסור מהתורה ולכן יש לאסור בדיעבד גם כשבישלו וה"ה לכבוש. מנגד, בשו"ת **מקום שמואל** (סימן כז) העלה להתיר. וכ"כ בשו"ת **מעיל צדקה** (סימן לה) והפר"ח (אות ט). ובתנאי שהדיח את הכבד בתחילה, וכן כאשר יש שישים במים כנגד הדם שעליו. והכלי שבו נכבש, יש לאסור אם אין ס' במים נגד כל הכבד.

סעיף ו':

כבד שנמצא בעוף צלוי

א. דעת **המרדכי** (סימן תש) שאם נמצא הכבד בעוף צלוי הרי הוא מותר, משום שכבולעו כך פולטו. **ב.** אך דעת **הריב"ן** להחמיר ולקלוף סביב מקום הכבד. וכ"כ **האיסור והיתר** (כלל טז דין ב-ג). והיא חומרא בעלמא, שהרי גם בכבד מעל הבשר לא בעי קליפה. **ג.** **רבנו ירוחם** (נתיב טו אות ח) סובר שאפילו יש שישים כנגד הכבד, מ"מ הכבד אסור. והעוף מותר משום שיש שישים בעוף כנגד הכבד, הב"י חלק על הנחה זו, שהדבר נראה לעין שאינו כן.

◀ **כתב השו"ע:** נמצא כבד בעוף צלוי, מותר. אך **הרמ"א** כתב: וי"א לקלוף מעט סביב הכבד, ואינו אלא חומרא בעלמא (מרדכי בשם ריב"ן וש"ד ואו"ה).

כשו"ע פסקו **הפר"ח** (אות יט), **כה"ח** (אות ס) ועוד. אך **החכמת אדם** (כלל לד סי"ז).

כתב **הש"ך** (סק"כ) בשם **האיסור והיתר** ותורת חטאת, שאפילו אינו דבוק מצריכים קליפה בצלי. עוד כתב (ס"ק כא) שאם לא קלפיה ונתבשל כך אין לחוש כלל, ואפילו קליפה א"צ אחר הבישול.

כבד שנמצא בעוף מבושל

כאשר מצא את הכבד בעוף שבושל, כתב **הטור** שצריך שיהא בקדירה שישים כנגד הכבד. ואפילו אם הכבד דבוק בעוף הכל מותר. אך **המרדכי** (שם) כתב בשם **הראב"ה** (סימן אלף קיא) שכאשר הכבד דבוק בעוף, אם הכבד שלם הרי הכל נעשה חנ"נ ואוסר הכל, אא"כ יש שישים של היתר כנגד כל העוף (ונחלקו האם משערים בעוף ובבשר וברוטב או רק בבשר והרוטב, ותלוי במחלוקת האם מין במינו בשישים). ואם אין הכבד שלם משערים אם יש שישים בעוף לבטלו מותר הכל.

◀ **כתב השו"ע** עפ"ד הטור: ואם הוא מבושל, צריך ס' כנגד הכבד. אך **הרמ"א** פסק כמרדכי: ואין לך עוף שהוא ס' נגד הכבד, כשהיא שלימה (ש"ד ומרדכי בשם ראב"ה)

ומהרא"י ובארוך כלל י"ו), ולכן אם הכבד שלימה ודבוקה בעוף, נעשה העוף חתיכת נבילה ובעינין ס' משאר דברים שבקדרה נגד כל העוף. והוא הדין אם דבוק חתיכת כבד בחתיכת עוף, ואין ס' כנגדו, (שם) דהא קיימא לן בכל האיסורים חתיכה נעשית נבילה, כדלקמן סימן צ"ב. ואם אין הכבד דבוקה, מצטרף כל מה שבקדרה לבטל הכבד, ואם יש ששים בכל, הכל מותר. מיהו הכבד עצמה אסורה כמו בלב (תא"ו נט"ו), כמו שנתבאר לעיל סימן ע"ב.

כבד שנמצא בעוף שמלאוהו בביצים

כאשר מלאו עוף בביצים וצלאוהו, ונמצא בתוך העוף כבד שלא נמלח, נחלקו הראשונים מה דינו:

- א. **רש"י** (הפרדס סי' רכד, האורה ח"ב סי' קי): דינו כתבשיל, ולכן יש לשער את העוף והביצים בשישים, ואם דבוק בחתיכה צריך שיהא בחתיכה הדבוקה בכבד ששים, ואם לאו הכל אסור.
- ב. **ראבי"ה** (סי' אלף קיב): לא שייך לשער בשישים בדבר שהאיסור לא יכול להתפשט אלא אצלו, כגון צלי ומליחה. אלא די בקליפה כפי אומד שיכול לפעפע במה שאצלו.
- ג. **רבינו ברוך** (ספר התרומה סי' נו): הכל אסור, שהשמנונית מטפף מעט מעט בעיסה. וכ"כ הארחות **חיים** (הל' אסורי מאכלות אות צ ד"ה הלב) לאסור הכל, שראוי לחוש שנבלע הדם במקומו.
- ד. איסור והיתר (כלל טז דין ז-ח) בשם **האגודה** (פ"ח סימן קכא): דינו כמבושל, ולכן אסור אפילו בדיעבד אם אין בעוף בלא הביצים שישים נגד הכבד.

כתב **הרמ"א**: עוף שמלאוהו בביצים ונמצא בו לב או כבד, דינו כמבושל ובעינין ס' מן העוף בלא המילוי, ואם לאו, הכל אסור. ואם מלאוהו בבשר ואין שם ביצים הנקרשים ומעכבים הדם, דינו כצלי. (ארוך בשם אגודה ובנימין זאב סימן שי"ז).

אולם הפרי חדש (אות כב) ו**כה"ח** (אות ע) כתבו שהספרדים מקלים להחשיב את העוף כצלוי, ולכן הכל מותר משום שכבולעו כך פולטו.

צליית כבד ששהה שלושה ימים

מזן השו"ע (סט, יב) פסק שבשר ששהה שלושה ימים מעת לעת בלא מליחה, נתיבש דמו בתוכו, ואין הדם יוצא ממנו ע"י מליחה אלא רק בצליה, ולכן אין לאוכלו מבושל אלא צלי. ולאחר שצלוהו לא יבשלנו, ואם בישלו מותר. והרמ"א הוסיף שאין להשהות בשר ללא מליחה יותר מג' ימים מחשש שיבשלנו.

נשאלת השאלה מה הדין בכבד? **השער אפרים** (יו"ד ס"ס פח) כתב דמאחר שזאת חומרא, יש להקל בזה בכבד. וכ"כ **הערוך השולחן** (סימן סט אות ע) מכיון שכולו דם והתורה התירתו ע"י צלייתו, שוב אין חילוק בין עבר עליו ג' ימים או לא עבר עליו. וכן נראה עיקר שהרי לא הוזכר בשום פוסק לחלק בכבד בזה. אך

הצמח צדק (סימן קכא) מחמיר בזה, שאין לחלק בין כבד לבשר, דזיל בתר טעמא דהא דאסרו האחרונים אליבא דגאונים לבשל הבשר אחר הצלייה היינו משום דכיון שנתקשה הדם בבשר לא קים להו דנפיק כל הדם על ידי צלייה. וכ"כ הפרי חדש (אות ט), **פמ"ג** (סימן סט מש"ז לב), **הגרשז"א** (אמירה לבית יעקב אות כ"ב), שו"ת **שבט הקהתי** (ג, ריח). **בהליכות עולם** (ח"ו עמ' רח) פסק שמותר להשהות כבד שעומד לצליה בלא מליחה יותר משלושה ימים ע"מ לאוכלו צלי, אבל לא יבשלנו לאחר צלייתו.

כתב **הזבחי צדק** (אות קמד) שמותר להשהות כבד יותר מג' ימים, משום שבלאו הכי אסורים בבישול ולכן ודאי יצלנו לאחר מכן. וכ"כ **הבא"ח** (קדושים יד), **כה"ח** (סי' סט אות קצו), **יחווה דעת** (ח"ו סי' מו, הליכות עולם ח"ו עמ' רח).

כאשר מניח את הכבד בתא ההקפאה, דעת **הגרשז"א** (אבני ישפה ח"ה סי' ק סוף ענף ה) שמותר לבשלם לאחר הצליה אף לכתחילה. וכ"פ בשו"ת **יביע אומר** (ח"ב יר"ד סימן ד. ח"ז יר"ד סימן ד אות א. יחווה דעת ח"ו ס"ס מו. הליכות עולם ח"ו עמ' רט) משם שע"י שנקפאו ונקרשו אין כל חשש שנתייבש הדם בתוכם, וי"ל שלענין בישול אחר צליה, שהדבר שנוי במחלוקת הפוסקים, נהי שאנו אוסרים לכתחלה לבשלו אחר צליה, מ"מ באופן שהבשר נקפא יש להקל, ולהתיר לבשלו אחר צליה, והוא הדין לכבדים.

אופנים נוספים של הכנת כבד:

צלייה ע"ג קרקע של תנור

כתב בשו"ת **הר הכרמל** (יר"ד סימן יד) שנוהגים היתר לצלות כבד בתוך התנור האופה בשעה שבוער, רחוק מהאש, ואין חוששים לא משום שנתבשל הכבד בדם הזב תחתיו, ולא להכשיר מקום זה בתנור, והכל משום שהאש שואבו ואין מניחו להבליע 'ומכלהו ומייבשו'. וכ"נ מדברי **הערוה"ש** (אות יט). וכ"כ **החקרי לב** (ח"א סימן לו), **כנסת הגדולה** (הגב"י אות כה), **בא"ח** (קדושים א), **כה"ח** (סימן עו אות ח) ועוד.

אך **הפתחי תשובה** (אות א) כתב שהיתר זה קלוש מאד. ש'מכלהו ומייבשו' לא שייך אלא בדבר מועט כגון טיפה, והכא עינינו רואות שפולט דם הרבה בבת אחת. גם **הצל"ח** (בפסחים עד). כתב שכמה פעמים בא לידו שאלה הנ"ל ואסר, משום שאין לדם מקום לזוב.

כתב **בהליכות עולם** (ח"ו עמ' קצג) שמותר להניח את הכבד על טס מתכת לוחטת, גם אם אין לו שפה סביב. אבל להניחם בתוך מחבת חמה לצלותם יש להחמיר לכתחילה, כיון שהוא כלי והדם מתקבץ בתוכה ודינו כבישול.

ומכאן עולה שאין צורך בצליה ממש אלא די בחימום הדומה לצליה כדי להתיר את הכנת הכבד בדרך זו. **בהוראה ברורה** (ביאור הלכה ס"א ד"ה וצולהו) העלו שה"ה שמותר לצלות כבד במנגל חשמלי שיש מתחתיו מים, ואין חוששים לאדים העולים ממנו וכד'.

צלייה בתנור

כתב הכרתי (אות ג) שמותר לצלות כבד עם שאר בשר באותו תנור יחד, ולא שייך בהו ריחא. וכ"כ הזבחי צדק (אות ד) ואפילו למ"ד ריחא מילתא היא יקל כאן. וכ"פ כה"ח (אות ו). בשו"ת חשב האפוד (ח"ב סימן קיד) הוסיף שאין לחוש מצד הזיעה היוצאת מהכבד בשעת הצלייה.

כתב בשו"ת חלקת יעקב (או"ח סימן כג) שיש להתיר להכין את הכבד בתנור שיש בו רשת גדולה, וחום האש מגיע מלמעלה, והדם מטפטף לכלי הנמצא רחוק מהכבד עצמו. וכ"ד הגרי"א הנקין (שערים מצויינים בהלכה סי' ל"ו ס"ק ח', קובץ הפרדס שנת תשי"א סי' ל"ג) שאין לחלק בין אש חמה או קרה או אש של חשמל, כל שנצלה בכדי שהבשר מוכן. גם בשו"ת אגרות משה (יו"ד ח"א ס"ס קסא) כתב שיש להתיר, שאין חלוק באיזה מקום הוא האש אם אך נצלה מזה עד שראוי לאכילה הוא צלי המתיר. אבל צריך לראות שלא יגע הבשר בכותלים ולא למטה ויהיה שם כלי שיזוב לשם הדם. וכ"ד הציץ אליעזר (יא, נג) משום שכח חום זה כאש ממש. וכ"פ בשבט הלוי (ו, קז) ועוד. מנגד, בשערים מצויינים בהלכה (סי' לו סק"ח) חושש שכלי זה, מפני שמכוסה מכל הצדדים יצר שם הבל וזיעה, ועי"כ יגרום שיתבשל ולא נצלה יפה. וכ"כ בספר מעשה חושב (ח"ה סימן כט).

כתב הגר"מ אליהו (שו"ת הרה"ר ח"ב עמ' 114) שמותר לתת הרבה כבדים יחד בתנור לצלות רשת ע"ג רשת באופן שרשת אחת מונחת בתנור עם חלל אויר באמצע, כאשר חום האש בכל התאים בשווה, ואין חוששים שהדם שנוטף על הכבד מלמעלה יבלע בו.

★ צליית הרבה כבדים יחד על הגז

בשו"ת תשובות והנהגות (א, תכה) ובמועדים וזמנים (ג, רלו) כתבו שיש לזוהר ולהחמיר בצולה בגז שתהא צלויה לגמרי והיינו גם באמצע, שאז אין הדם יוצא ממקום למקום, ולכן לא ימהר בצלייה בגז אלא שיהיה בטוח שכח האש חימם וצלה כשיעור לגמרי דוקא. ובשו"ת מנחת יצחק (ה, יז) הביא דבריהם, וכתב לבאר שבצלייה בגז אין כל השפוד בחום הראוי לצלייה, ומצוי דבצד אחד, אינו חם כל כך שיהא ראוי לצלייה, אבל הוי חם שראוי לבלוע, ונאסר השפוד, דל"ש 'נורא מישאב שאיב', ולא 'ככולעו כך פולטו', וחוזר ואוסר הכבדים. על כן ראוי לזוהר שלא לצלות אלא בתנור, או בפחמים, שהכל בחום הראוי לצלייה. ואם צולה על הגז, יצלה אחד אחד, או ב' ב', באופן שמונחים כולם בחום הראוי לצלייה. אלא שסיים שהעולם נהגו להקל בזה.

★ הכנת הכבד במיקרו-גל

הגרש"ז אוריבך (שש"כ פמ"ב הע' פ*) כתב לאסור, "דהרי הקרינה מבשלת את הדם בתוך הכבד ואינו יוצא". וכ"כ השבט הלוי (קובץ מבית לוי ח"ט עמ' כ', בענייני יו"ד עמ' מ"ב) וכ"כ הילקוט יוסף (סעיף יח). וכן העלו בהוראה ברורה (ביאור הלכה ס"א ד"ה וצולהו). מנגד, בשם האור לציון מובא (הכשר כלים עמ' רס. ודרשת וחקרת סי' מ"ב אות

י, אנציקלופדיה לכשרות המזון עמ' 10) שהיקל בזה. ולכאורה הוא מטעם שאין לחוש לדם הפורש ממקום למקום בכבד. וע"ע בתחומין (ח"ח עמוד לב).

❧ צליית כבד על נייר

כתב ה"ט"ז (סי' סה סק"ב) שמותר לצלות כבד כשהיא כרוכה בנייר על האש ולא אמרינן דהנייר מפסיק בין הכבד ובין האש והוי כבישול. וכ"כ הכרתי (אות ג) ועוד. מנגד, התשובה מאהבה (א, פד), חכמת אדם (לא, ז), זבחי צדק (אות ח), ערוך השולחן (אות יט), כה"ח (אות ו), הליכות עולם (ח"ו עמ' ר) אסרו זאת, משום שהנייר נחשב כצולה בכלי שאינו מנוקב. ואף בדיעבד ראוי להחמיר.

★ שיקוע הכבד בדם

כתב בשו"ת אגרות משה (יו"ד ח"א סימן ל-לא) שאין חשש לתת את הכבדים בדם כדי שיראו יפים, דהא דרכו בהדחה קודם הצליה משום דם בעין שעליו, ואף שבדיעבד מותר גם בלא הדחה, מ"מ ודאי דרכו בהדחה דכל אדם דרכו לעשות כדין הצריך לכתחלה. אך כל זה מצד עצם הלכות אכילת הכבד. אך הוסיף שאם מנהג זה אינו ידוע במקום מסויים יש בכך הונאה.

סימן ע"ד - הכשר הטחול

ובו סעיף אחד

הכשר טחול, כליות ועוד

הטחול הוא איבר המלא בכלי דם, ומובא בויקרא רבה (פרשה כב אות י) "ה' מתיר אסורים, מה שאסרתי לכם התרתי לכם ... אסרתי לכם את הדם והתרתי לכם את הטחול". וכן במדרש תנחומא (פרשה שמיני סי' יב) "אמר הקב"ה כל מה שאסרתי לך התרתי לך כנגדו ... אסרתי לך את הדם, התרתי לך את הטחול ואת הכבד שכולם דם".

שנינו בחולין (קיא).

"רבה בר רב הונא אקלע לבי רבה בר רב נחמן... אשכח ההוא כבדא דהוה בה סמפונא דבליעא דמא, אמר להו אמאי עבדיתו הכי? אמרו ליה: אלא היכי נעביד? אמר להו: קרעו שתי וערב וחיתוכא לתחת וה"מ - כבדא, אבל טחלא - שומנא בעלמא הוא; כי הא דשמואל עבדי ליה תבשילא דטחלי ביומא דעביד מלתא"

ופרש"י: אמאי עבדיתו הכי - אף על פי שדם הנבלע בו היתר הוא מיהו דם הכנוס בסמפונות דם הוא. וחיתוכא לתחת - חתוכו למטה כשנתנוהו בתנור לצלות כדי שיזוב הדם ויצא. והני מילי - דבעי קריעה בכבדא מפני שדם כנוס לתוכו אבל טחלא אין בו דם ואפילו לקדרה שרי.

כתב האגור (סי' אלף רמה) בשם הרוקח הכליות אסור לבשלם בקדרה משום 'אל תטוש תורת אמך' (משלי א, ז). האיטור והיתר (כלל א דין יט וקא) כתב שנוהגים כרוקח, ובדיעבד מותר. אך הב"י כתב ואנו נהגנו היתר לבשלם ולא שמענו פוצה פה.

כתב הרמב"ם (ו, ט) "הטחול מותר לבשלו אפילו עם הבשר שאינו דם אלא בשר הדומה לדם", וכ"כ הטור שדין הטחול כשאר בשר לכל דבר. אך ההגהות מרדכי (סי' תשנא) כתב שבישול טחול המותר הוא רק ללא בשר, אלא לבדו. הערוה"ש (אות א) כתב שנראה שיש ט"ס, וצ"ל כבד שהרי בטחול אין שום טעם לאסור.

◀ כתב השו"ע: הטחול, אף על פי שיש בו מראה אדמומית ונראה כרבו דם, דינו כשאר בשר [וצריך מליחה]. אך הרמ"א כתב: י"א שנהגו שלא לבשל הכליות או ביצי זכר, אפילו לאחר שניקר אותן, משום דאית בהו רוב דם. ובדיעבד אין לחוש (אגור וארוך כלל א' בשם רוקח).

אולם דעת הפרי חדש (אות ב), החיד"א (מחב"ר ד), הערוך השולחן (אות ד) ועוד שגם בזמנינו מבשלים הכליות לאחר המליחה, ומותר למלוח כל אלו עם שאר בשר. וכ"כ זבחי צדק (אות ד), כה"ח (אות ו) ועוד.

מליחת כליות וביצי זכר

כתב הרמ"א: ומותר למלוח כל אלו עם שאר בשר אף על פי שיש בהם רוב דם, ובלבד שיסירו הקרומים והחלב מהם.

הש"ך (סק"ד) ביאר שאע"ג שכבד ע"ג בשר אסור לכתחילה, באלו מותר אפילו לכתחילה על גבי שאר בשר. הפרי חדש (אות ד) הוסיף דה"ה שמותר לצלותם עם בשר אחר.

טחול שנצלה ללא ניקור

כתוב בהגהת שערי דורא (סימן לא אות א) מעשה היה בטחול שנצלה בלא ניקור, והתיר ה"ר משולם וחבריו, דבטל חלב הטחול בטחול עצמה ובחלב הכשר שבו דשיערוהו דהטחול והחלב הכשר שבו הוה ס' נגד חלב האיסור. וכתוב בתורת חטאת (כלל לא דין ג) דמשמע מלשון זו, שמדובר על סתם טחול. אך קשה מדוע לא כתבו הפוסקים דין זה. ותירץ שיתכן ושומן הטחול מפעפע ולכן דינו בשישים גם בצלייה. ולכן אין להקל בסתם טחול אא"כ ברור שיש ס' בהיתר נגדו. הכרתי (סק"ג) הכריע כדעה זו שגם בסתמא יש שישים כנגד החלב. וכ"כ בשו"ת הלכות קטנות (א, רצא) והשולחן גבוה (סק"א). אך ה"ט"ז (סק"א) סובר שכל דבר שתלוי בשיעור אין לתת בו כלל, ולכן זאת אינה חומרא אלא איסור גמור מן הדין עד שיהא שישים נגדו. וכ"ד הפרי חדש (אות ה), וכ"נ דעת הערוך השולחן (אות ג), כה"ח (אות ג) ועוד.

כתב בשו"ת שבות יעקב (ב, סט) שמ"מ אם נמלח עם בשר ויש הפסד מרובה, המיקל לא הפסיד. וכתב החוות דעת (אות א) שדווקא שאר הבשר מותר, אך הטחול עצמו אסור בכל מקרה. וכ"כ הב"ח שאם הוא ספק אם יש בו שישים, הטחול כולו אסור ושאר הבשר די לו בקליפה במקום הסמוך לטחול. וכ"נ מדברי כה"ח (אות ד).

בשו"ת אגרות משה (י"ד ח"א סי' לב) סובר שפשוט שהבשר והעוף מותרים, שבמליחה לא ברור דאמרינן חנ"ג. ובמליחה יש הסוכרים שגם באיסור שמן אין אומרים חנ"ג, וגם אפשר שיש בטחול שישים כנגד החלב.

סימן ע"ה - מליחת המעיים

ובו ג' סעיפים

סעיף א':

מעיים

שנינו בחולין (ק"ג).

"אמר רב משרשיא: אין מחזיקין דם בבני מעיים, תרגמא - אכרכשא ומעייא והדרא דכנתא"

ופרש"י: אין מחזיקין דם - אינן בחזקת דם ליאסר אם לא נמלחו. הדרא דכנתא - דקין שסביב הכנתא. ומעיא - קבה וכרס ושאר הדקין. וכרכשא - טבחיא, אבל הלב והריאה והכבד וכנתא גופה יש בהן דם וצריכין לימלח.

כתב המרדכי (שם) בשם התרומה (סי' סה) וראב"ה (סי' אלף קכא) שאם לא מלח המעים ובשלין, מותרין. אמנם לכתחלה אין לעשות כן.

כתב הר"ן (שם) שהרמב"ן (מהדו' רייכמן ק"ג. ד"ה אין) דקדק מדאמרינן 'אין מחזיקין דם בבני מעים', משמע שדווקא במציאות סתמית אין מחזיקים, אבל אם ישנה אדמומית שהסמיק, חיישינן וצריך מליחה.

◀ כתב השו"ע: אין מחזיקין דם בבני מעיים, כגון בכרס ובקיבה ובדקין. ובחלחולת (פירוש הכרכשא, והוא המעי הדבוק בפי הטבעת) בלא שומן שעליהם. לפיכך אם בשלם בקדירה בלא מליחה, מותר, אלא אם כן אסמיק. והרמ"א כתב: וכ"ש אם נמלחו בכלי שאינו מנוקב, דמותרים (מרדכי סי' תשכג). מיהו לכתחלה צריכים מליחה בכלי מנוקב, והדחה תחלה, כשאר בשר (מרדכי וארוך).

כאשר בישראלם בקדירה ללא מליחה והסמיק, כתב הפר"ח (אות ג) שאפילו בדיעבד אסור, וכ"כ הערוך השולחן (אות ט) וכה"ח (אות ז-ח). והוסיף הערוה"ש שלא רק המקום דאסמיק, אלא אפילו כל אותו מעי המליחה מעכבת כיון שנתגלה שיש בה דם. וכתב כה"ח שיש לחוש גם לדברי הערוה"ש.

כרס

שנינו בחולין (נא).

"באת לפני רבי מחט שנמצאת בעובי בית הכוסות מצד אחד, והפכה רבי ומצא עליה קורט דם - וטרפה, ואמר, אם אין שם מכה קורט דם מנין?"

כתב המרדכי (שם) בשם הראב"ן שהראשונים לא היו מולחין כרס של בהמה, שלא היו מחזיקים בו דם. אך עתה נהגו למלחו, שרב משרשיא לא הוציא מחזקת דם אלא מעים, אך לא את הכרס. גם הר"ן (מב: ד"ה ודקדק) כתב בשם ר"ת שהכרס אינו בכלל מעי' ומחזיקין בו דם, וראיה מהגמ' הנ"ל דמשמע שיש שם דם. מנגד, הר"ן (שם) סובר שיש דם מועט בכרס, אבל אין צריכים למלחה, שדם מועט כזה אינו פורש בשעת הבישול. וחשוב כדם האיברים שלא פירש ומותר.

◀ כתב השו"ע: אין מחזיקין דם בבני מעיים, כגון בכרס... אך הרמ"א כתב: ויש חולקים בכרס, ואומרים דמחזיקין בה דם, ואפילו בדיעבד אסור בכרס ובית הכוסות כשאר בשר (מרדכי ור"ן ואו"ה).

כשו"ע נקטו הרדב"ז (סי' אלף רס"ה. הובא בפת"ש א) והלבוש (ס"א). וכן בשו"ת יביע אומר (ח"א יו"ד סי' ג) נשאל לגבי כרס שנמלג ברותחין בכלי ראשון בלי מליחה, אם אפשר להקל בזה בדיעבד. והעלה שאינו רואה טעם להחמיר בזה, ואם השואל ספרדי אין המורה רשאי לפסוק לו שלא כהוראות מרן, אף לחומרא. אך כרמ"א נקטו היש"ש (פ"ח סי' צה), ט"ז (סק"א), ש"ך (סק"ו), פר"ח (אות ו), ערוך השולחן (אות ב), כה"ח (אות יב).

גם לדעת האוסרים, כתב החכמת אדם (כלל לד ס"כ) שבהפסד מרובה יש לסמוך על הבית יוסף. גם הערוך השולחן (אות יח) כתב שאין כוונת הרמ"א להכרעת ההלכה, ובהפסד מרובה אם לא מלחו הכרס, יש לסמוך על המתירים.

שומן של מעיים

כתב הרא"ש (פ"ח סי' מה) דאע"ג שאין מחזיקים דם בבני מעיים, מ"מ בשומן הדבוק בהם יש דם, ולכן נהגו למלחם. וכ"כ המגיד (פ"ז הט"ו) בשם הרשב"א (קיג. ד"ה אין, ותוה"ק ב"ג ש"ג עד). והר"ן (שם) בשם התוספות (תוס' הרא"ש חולין קיג. ד"ה אין). אך שבלי הלקט (ח"ב סי' יז ד"ה דין קרביים) סובר שגם בשומן שבתוך המעיים אין מחזיקים דם, ואין צורך למלחם.

◀ כתב השו"ע: אבל שומן שעליהם, דינו כשאר בשר.

קורקבן

הדרישה סובר שאין מחזיקים דם בקורקבן כמו בכרס, וראייתו מדברי הטור (סימן קי) בשם רבי יודא, שקורקבן אינו חשיב לחתיכה הראויה להתכבד, כדאמרינן בני מעיים אוכליהון לאו בר אינש. ומשמע שהקורקבן שווה לבני מעיים, ולכן אם לא נמלח הרי הוא מותר.

אך הש"ך (סק"א) כתב שגם הסוברים שכרס הוי בכלל בני מעיים, שאין מחזיקים בהם דם, מודים שבקורקבן מחזיקים דם, שהרי עינינו רואות דיש דם הרבה בקורקבן (ודחה את ראיית הדרישה, שלדבריו הטור יסתור את עצמו למ"ש כאן). גם **הט"ז** (סק"א) חלק על הדרישה, והביא ראייה מדברי הגמ' בביצה (ז.) שהביאה כמה פעמים שקורקבן ובני מעיים איכא אינשי דלא אכלי, ומשמע שהקורקבן אינו בכלל בני מעיים. ולשיטתם אם לא נמלח אסור. וכן עולה מדברי **הפר"ח** (אות א), **מחב"ר** (אות א), **חכמת אדם** (כלל לד סכ"א), **ערוך השולחן** (סעיפים ג' ו"ח), **כה"ח** (אות א).

נחלקו האחרונים מה הדין כאשר יש ספק במליחת הקורקבן, האם אפשר לצרף את דעת הסוברים שאין הקורקבן צריך מליחה כדי לעשות ס"ס? **הפרי מגדים** (משב"ז א) סובר שאין לסמוך על זה ולעשות ממנו ס"ס בספק אי נמלח וכדומה, דכולהו סברי דמחזיקין דם בכרס וכ"ש קורקבן, והדרישה יחיד הוא בדבר זה ואין להקל כלל, וכ"כ **כה"ח** (אות ב ויג) ועוד. **אך הבית הלל** (אות א) ו**הכרתי** (אות א) הקלו.

חלחולת

כתב **הרשב"א** (תוה"ק ע"ב, ארוך עה): וכ"פ **השו"ע**: לפיכך כשמולחים החלחולת ושאר מעיים, אין מולחין אותם בצד פנימי מעבר המאכל, אלא בצד החיצון ששם השומן דבוק (שמחזיקים שם דם. רשב"א). ו**הרמ"א** כתב: ואם מלח החלחולת מצד פנים ולא מצד חוץ, הוי כאילו לא נמלחה כלל, ואם נתבשלה כך, טריפה, אם יש עליה שומן מבחוץ. ואם לא נתבשלה עדיין, יחזור וימלחנה מבחוץ. ומותרת (ארוך בשם הרשב"א).

אלא שהאיסור והיתר (כלל ד. הובא בתו"ח כלל ב דין ה) סובר ש"אע"ג דאין מחזיקין בה דם יש בה שומן וגידים ואסור אף בדיעבד אם לא נמלחה".

הש"ך (סק"ז) ביאר שאפילו לכתחילה א"צ למולחו אלא מהצד החיצון. ואע"פ שדעת מרן (סט, ד) שלכתחילה צריך למלוח הבשר משני צדדין, ויש אוסרים אף בדיעבד, וכאן כשמולח רק מהצד החיצון נמצא שהשומן לא נמלח במקום שהוא דבוק, י"ל דכיון דאין כ"כ דם בשומן וגם אית ביה חטי חטי סגי בהכי אף לכתחילה.

ביצים הנמצאות בעופות

כתב הרמ"א: ביצים הנמצאים בעופות לאחר שחיטה, אם לא נגמר החלבון שלהם, רק החלמון לבד, צריכים מליחה כשאר בשר, ומותר למלחן עם בשר (ב"י סימן פ"ז).
ואם נגמר אף החלבון, אפי' הקליפה הקשה עליו כמו שהיא נמכרת בשוק, נוהגין למלחה, אך יזהר שלא למלחה עם בשר (מהרא"י בהגהת ש"ד). מיהו בדיעבד, אין לחוש.

אך דעת המהרש"ל (פ"ח סימן ב) לאסור אף בדיעבד, בין שנגמר החלמון לבד או גם החלבון, בין שהקליפה קשה או רכה. וצריך למלחן לבדן בלא בשר אחר, ואם מלחן עם בשר אחר, הביצים נאסרו. וכן הסכימו הש"ך (ס"ק יב) והט"ז (סק"ה).

נחלקו האחרונים האם מותר לגמעה חיה בלא מליחה. בשו"ת יביע אומר (ח"ה יו"ד סימן ו אות ה) כתב "רשאים לגמוע הביצה חיה, כדין חתיכת בשר שלא נמלחה שמותר לאוכלה חיה". ובשו"ת הר צבי (יו"ד סי' ס"א ד"ה ומן) כתב על הוראה זו שיש לדון בה, שיתכן ובנוזל לעולם יש דין פרוש.

שומן הבשר

כתב הרמ"א: וכל שומן, אפילו של עופות, דינו כשאר בשר לענין מליחה והדחה (מרדכי).

סעיף ב':

מליחת בני מעיים עם שאר בשר

למדנו א"כ שאין מחזיקים דם בבני מעיים. נחלקו הראשונים האם מותר למלוח מעיים אלו עם בשר נוסף: התוספות (ק"ג. ד"ה אין), רא"ש (פ"ח סימן מח), רשב"א (שם, וחי' שם ד"ה ולענין), ר"ן (מב: ד"ה ודקדק) והמרדכי (סי' תשכג) סוברים שאע"פ שאין דם בבני מעיין, מותר למלוח אותם עם שאר חלקי בשר אחרים, ואין אומרים דמכיון שאין טרודים לפלוט הרי הם בולעים (כפי שאומרים בדגים, לעיל סי' לו), משום שדם 'משרק שריק' ואינו נבלע, בשונה מדגים שהעור שלהם חלש ולכן הדם נבלע בהם. הרשב"א ביאר את טעם ההיתר, משום שיש להם ציר, וכל שהן פולטים ציר אין בולעים דם הבא עליהם.

מנגד, המרדכי (שם) כתב בשם רבינו יואל הלוי (א"ה סי' קצ"ב) שאסר בני מעיים שנמלחו עם בשר ואפילו בדיעבד, שמדמה מציאות זאת לדגים ועופות שנמלחו זה עם זה דאסורים, משום שבולעים מהדם, וכ"כ רבנו שמואל.

דעה נוספת של האיסור והיתר (כלל א דין יב) בשם האור זרוע שאסר לכתחילה והתיר בדיעבד.

◀ **כתב השו"ע:** בני מעיים בלא שומן שעליהם, אף על פי שאין מחזיקים בהם דם, מותר למלחם עם בשר. אך הרמ"א כתב: ויש אוסרים למלחם עם בשר (טור בשם א"ו), והכי נוהגין לכתחלה, ובדיעבד מותר (מרדכי בשם ר' יואל והגהות אשר"י ואו"ה בשם א"ז).

כשו"ע כתב הט"ז (סק"ו) בשם יש"ש (פ"ח סימן צה), **חוות דעת** (חידושים, יב), **זבחי צדק** (אות כד), **כה"ח** (אות לה).

מליחת כבוד עם בני מעיים

כתב הרדב"ז (ח"ב סי' תרפ"ט. הובא בפת"ד) שמעיים שנמלחו עם כבוד גם בדיעבד יש לחוש מכיון שהכבוד מרובה בדמים. אך הערוך השולחן (אות יג) כתב "וכמדומני שלא נהגו כן, וכיון שרבותינו בעלי הש"ע סתמו בזה אין לחלק בין דמים מרובים לדם מועט ועוד דלפי הטעם דמישרק שריק ודאי אין לאסור כמובן".

סעיף ג':

שומן הכנתא

בגמ' בחולין (ק"ג). שנינו שאין מחזיקים דם ב'הדרא דכנתא'. ופרש"י שהוא הדקין שסביב הכנתא. אבל הכנתא עצמה יש בה דם.

הר"ן (שם) הביא שהכנתא מותרת במליחה מדינא דגמ', אבל בגאונים מובא שגזרו עליה והתירוה רק בצליה. וכ"כ בה"ג (סי' סה הל' דם), **מרדכי** (שם) **והגה"מ** (פ"ו הי"ח). וכתב הסמ"ג (לאוין קלז מח ע"ג) שסיבת החומרא בורידים אלו היא משום שהם דקין מאוד, ולכן הדם לא יוצא מהם אפילו ע"י חתיכה ומליחה, אלא יוציא הורידים הקטנים. וכ"כ רב האי גאון.

אך הרשב"א (תוה"ק ב"ד ש"ג עד). כתב שעכשיו נוהגים בה היתר אף ע"י מליחה לבישול. וכ"ד הר"ן (שם) ורש"י.

◀ **כתב השו"ע:** שומן הכנתא (פירוש שומן הדקים אינטרי"לייא בלע"ז) שעל הדקים, מלאה חוטים דקים מלאים דם ולפיכך יש אוסרים אותה לקדירה, אפילו על ידי חתיכה ומליחה. ועכשיו נוהגין היתר, ואותם חוטין של דם כשאדם בקי בהם מותרת ונפשלים היטב עד שלא ישאר אחד מהם.

כתב הכרתי (אות ח), **זבחי צדק** (אות כז) ו**כה"ח** (אות מ) שבשר הכנתא ששהה ג' ימים דינו כשאר בשר ששהה ג' ימים ואסור. אך החכמת אדם (כלל לד סכ"ד) כתב שיש המתירים למולחו, כיון שאינו אלא חומרת הגאונים, ע"ש.

סימן ע"ו - דין בשר לצלי

ובו ו' סעיפים

סעיפים א'-ב':

מליחה והדחת הבשר קודם ולאחר הצליה

בגמ' בכריתות (כא:): מובא "דם אברים - הרי הוא בלא תעשה... כי תניא אסור דפירש, כי קאמר רב בדלא פירש". א"כ מגמ' זו למדנו שדם אברים הנמצא בתוך חתיכת הבשר, הרי הוא מותר באכילה.

וכן בחולין (טו:): למדה הגמ' "אמר רב דימי מנהרדעא הלכתא השוחט לחולה בשבת מותר לבריא באומצא מ"ט כיון דאי אפשר לכזית בשר בלא שחיטה כי קא שחיט אדעתא דחולה קא שחיט". מהגמ' עולה שמותר לאכול חתיכת בשר חיה, ואין חוששים לדם הבלוע בתוכה.

נחלקו הראשונים האם גם כאשר צולים את הבשר אפשר לצלותו ללא מליחה, או שמא חוששים אנו שע"י הצליה הדם פרש ממקומו למקום אחר בתוך החתיכה:

א. **התוספות** (יד. ד"ה ונסבין) סוברים שבשר לצלי א"צ מליחה כלל, ולא דווקא אם נצלה יפה ונפלט

כל הדם מהבשר, שבזה אין חידוש, אלא אפילו לא נצלה כ"כ מותר. ואע"פ שנפלט הדם בתוך החתיכה מצד זה לצד זה, אין הדם אסור עד שיפרוש חוץ לחתיכה. והראיה מהגמ' (חולין קיב.) שהחותר בשר ע"ג לחם, לכו"ע הבשר מותר אפילו שלא נצלה כל צורכו ויוצא ממנו עדיין דם. וכ"ד הרא"ש (פ"א סימן יא), ר"ן (חולין ד. ד"ה השוחט) והרשב"א (תוה"א ב"ד ש"ג ע:). והוסיף הרא"ש שצריך שפשוף לפי שאין לקצבים סכין מיוחד לחלבים.

ב. **רש"י** (פסחים עד. ד"ה שריא) פירש גבי מולייתא "ואפילו מלחו כמליחת צלי, דאי במליחה כל צורך לקדירה - פשיטא". ומשמע שיש למלוח הצלי, אך מליחתו שונה ממליחה לקדירה. הב"י הקשה, שאם צריך מליחה שימלחוהו כדבעי, ואם לאו, מה תועיל מליחה מועטת?! הערוה"ש (אות ד) יישב, שכוונת רש"י היא שדרך בני אדם למלוח בשר מעט לא מפני האיסור אלא כדי ליתן טעם בבשר.

ג. **שע"ד** (סימן ט סק"ג) בשם **מהרא"י**: מכיון שנוהגים כרש"י למלוח מעט, יש להדיחו מעט, דמכיון שמולחים אם לא ידיחו את הבשר הוא יבלע את הדם שעליו. ובדיעבד אם צלוהו ללא מליחה והדחה, כשר בדיעבד. אא"כ שהה באותו מלח שיעור מליחה, אסור.

ד. **אגור** (סי' אלף קפט) בשם **שערי דורא** (סי' ט): אם צלו בשר בלא מליחה צריך להדיחו מן הדם שנדבק מבחוץ. והיינו די במליחה או בהדחה.

- ה. **רמב"ם** (ו, יב): "כל הדברים האלו לבשר שצריך לבשלו אבל לצלי מולח וצולה מיד". המגיד ביאר שיש למלוח גם את הצלי אך אינו צריך לשהות במלחו. מקור שיטת הרמב"ם בגמ' במנחות (כא.) גבי מליחת קדשים "כיצד עושה מביא את האבר ונותן עליו מלח ומעלהו אמר אביי וכן לצלי", ויש הגורסים 'וכן לקדרה' ולשיטתם א"צ למלוח צלי כלל.
- ו. הגהות מרדכי (חולין תשנט) בשם **רבנו פריץ** (הגהות סמ"ק סי' רה אות ה): אם רוצים לבשל את הבשר לאחר הצליה, צריך למלחם כמו לקדרה, שלפעמים אין צולין אותם כי אם מעט ואחר כך מבשלין אותם, והדם פורש וחוזר ונבלע.
- ז. **רמב"ן** (הובא בר"ן ב. ד"ה איתמר): יש להדיח את הבשר לאחר הצליה, לפי שהדם שעל פניו אינו יורד ע"י האש.

◀ **כתב השו"ע:** הצלי אין צריך מליחה, לפי שהאש שואב הדם שבו מעצמו. אך **הרמ"א** כתב: וי"א דצלי בעי הדחה תחלה (רמב"ן), וי"א דצריך גם כן קצת מליחה תחלה (רש"י). והמנהג להדיח תחלה וגם למלחו קצת כאשר נתחב בשפוד, וצולהו מיד קודם שיתמלא המלח דם (הגהות ש"ד). מיהו אם לא הדיחו ולא מלחו כלל, או מלחו בלא הדחה תחלה, ונצלה כך, מותר, ובלבד שלא שהה כך במליחתו בלא הדחה שיעור מליחתו, אבל אם שהה כל כך קודם שצלאו, אסור (כך משמע בארוך כלל ה').

הש"ך (סק"א) כתב שמלשון מרן משמע שגם א"צ להדיח את הבשר קודם הצליה, שהאש שואבת את הכל. **אולם הרשב"א** והר"ן סוברים שצריך להדיח את הבשר קודם צלייתו, לפי שאין האש שואבת את הדם שעל פני הבשר, אלא אדרבה אותו הדם נקרש ומתייבש מחום האש. וכתבו **הפר"ח** (אות א) והזכחי **צדק** (אות יא) שיש לחוש לדבריהם לכתחילה. ומ"מ כתב בשו"ת **יביע אומר** (ח"ה סימן ה אות ד) שכאשר א"א להדיח את הבשר כראוי, כגון שנטחון קודם מליחתו, מותר לצלותו כמות שהוא (עיין בסימן הבא בהרחבה).

נחלקו האחרונים בדעת הרמ"א האם ניתן לצלות בשר שנמלח ללא הדחה ראשונה?

מהרש"ל (יש"ש פ"ב סימן יח) ו**ט"ז** (סק"ה) סוברים שאפילו אם לא שהה הבשר, הרי הוא אסור מיד כמו בכישול. ואם יש הפס"מ מותר גם לבשלו. אך **הש"ך** (סק"ט) סובר שאם לא שהה שיעור מליחה יכול לצלות את הבשר, משום שבכה"ג לא נבלע הרבה וגם לא נבלע בחוזק אך אין למלוח את הבשר שוב כדי להכשירו. וכן העלה **הערוך השולחן** (אות ו) ועוד.

התפארת למשה (הובא בפת"ש סי' סט סק"ז) כתב שאין להתיר אלא בתרתי למעליותא, שלא נמלח רק מעט, ולא שהה. וכתב שגם דעת הרמ"א כאן מתפרש כן.

דם שנטף על הצלי

כתבו התוספות (ק"ג. ד"ה אין) והרא"ש (פ"ח ס"י מח) שדווקא הדם הנפלט ויוצא עם הציר ע"י צלייה ומליחה אנו אומרים שהוא אינו נבלע בבשר משום דשריק, אבל כאשר נוטף דם אחר על הצלי, אין האש שואבו. ולכן גם אם הדם צונן הוא אוסר את הבשר משום דתתאה גבר ואוסר כדי נטילה.

◀ וכ"פ השו"ע: אבל אם דם אחר נטף על הצלי, אפילו אותו דם הוא צונן, לא אמרינן שהאש שואבו, ואוסר ממנו כדי נטילה.

אך האיסור והיתר (כלל ה דין ט) סובר שאם נפל דם צלול ובעין על הבשר וצלאו בלא הדחה, הרי הוא טריפה. דלא אמרינן 'כבולעו כך פולטו' או 'אגב דפליט דם דידיה' על דם בעין שנפל על הבשר ממקום אחר. גם הש"ך (סק"ה) כתב שהרמ"א חולק על דברי השו"ע כאן, שנוהגים לאסור בצליה בשישים. ודברי מרן כאן הם רק לשיטתו. וכ"פ הט"ז (סק"א), ערוה"ש (אות י) ועוד. וכתב הפרי מגדים שגם אם יש שישים צריך להסיר ממנו כדי נטילה במקום שנפל הדם.

מלח ולא הדיח את הדם לפני הצליה

נחלקו הפוסקים האם אחר מליחת הבשר חובה להדיחו קודם הצליה או לא:

- א. כתב הרשב"א (שם) שהרוצה למלוח צלי ולאוכלו בלא הדחה רשאי, שהאש שואבת את הדם הנמצא על המלח. אך רק כאשר מולח וצולה מיד מותר, אבל אם שהה במלחו המלח בולע הדם ונאסר, ולכן יש להדיח את הבשר יפה קודם הצלייה. לשיטתו גם בדיעבד הבשר נאסר אם שהה ללא הדחה. הב"ח (אות ג) סובר בדעת הרשב"א שאין חילוק בין שהה שיעור מליחה ללא שהה. רבנו ירוחם (נתיב טו אות כה) סובר שגם בדיעבד צריך הבשר קליפה.
- ב. בהגהות שערי דורא (ס"ה סק"א ד"ה אבל) ואיסור והיתר (הארוך כלל ט דין ד) סוברים שאם לא שהה א"צ להדיחו, ואם שהה במלחו יש חובה להדיחו, אך בדיעבד מותר.
- ג. צפנת פענח (הובא במרדכי סימן תרצב) ומגיד משנה (ו, יב): גם אם שהה הבשר במלח שיעור מליחה, א"צ להדיחו. שהאש שואבת את כל הדם שבמלח.

◀ כתב השו"ע: רצה למלוח צלי ולאכלו בלא הדחה, עושה, ואין לחוש לדם שעל המלח. ויש מי שאומר דהני מילי כשמולחו וצולוהו מיד, אבל אם שהה במלחו, המלח בולע ונאסר, לפיכך מדיחו יפה קודם צלייה. והרמ"א הוסיף: ואפילו נמלח תחלה קודם צלייתו ולא הודח אחר המליחה, אפילו הכי מותר ולא חיישנן לדם ומלח שעליו, דנורא משאב שאיב (או"ה).

כתב הזבחי צדק (אות ז) שאם צלוהו ללא הדחה ראוי להדיחו לאחר הצליה. וכתב בשו"ת יביע אומר (ח"ה סימן ה אות ד) שסמכינן בדיעבד על הרב המגיד.

שטיפת הבשר לאחר הצליה

נחלקו הראשונים האם צריך להדיח בשר שמלח אותו ולא הדיחו ולאחר מכן צלאוהו:

א. הר"ן סובר שאין צריך להדיח את הבשר לאחר הצליה, שהאש שואבת את הדם מעליו. ב. איסור והיתר (כלל ח דין ט): א"צ הדחה, והעולם נוהגין להדיחו אם רוצה לבשלו אח"כ. ג. שערי דורא (עס"ט) ואגור (סי' אלף קצו): נוהגים להדיחו אפילו אינו רוצה לבשלו. ד. אגודה (פסחים פ"ז סימן ס): צריך להדיחו ג' פעמים כמו אחר מליחה.

◀ כתב הרמ"א: י"א דכל צלי צריך הדחה אחר צלייתו, משום דם הדבוק בו (אגודה ואגור), וכן נוהגין לכתחלה. מיהו אם לא הדיחו, ואפילו בשלו כך, מותר (ע"ל סימן ע"ג).

מהרש"ל (סימן ט אות ז) סובר שדי להדיח פעם אחת אחר הצליה. וכ"כ הפר"ח (אות טז). אך הש"ך (ס"ק טו) כתב "ולא ידעתי איך מלאו לכו לחלוק על הגדולים הקדמונים בסברא בעלמא בלי ראייה ברורה, בפרט להקל". ובקובץ מבית לוי (ח"ט עמ' יט) כתב שכיום שנוהגים לשטוף תחת ברז ע"י מים בשפע, א"צ ג' פעמים.

החילוק בין עוף לבשר

למעלה למדנו מה דין בשר בהמה שרוצה לצלותו האם צריך למלחו, להדיחו וכו'. נחלקו הראשונים האם דינים אלו חלים גם על בשר עוף או לא, וא"כ כיצד יש לנהוג כשצולים עוף:

הסמ"ג (לאוין קלו מז ע"ד) כתב שדווקא בבשר בהמה שייך לומר שא"צ למולחו מפני שדם האברים, שכל הדם שפורש נופל לארץ. משא"כ בבשר עוף שלם שהוא חלול, והדם פורש מלמעלה למטה וחשיב כפורש מחתיכה לחתיכה. ויתכן שמצד אחד העוף יצלה היטב ובצדו השני לא. ולכן נכון למי שרוצה לצלות עוף שלם, שימלחנו מבחוץ ומבפנים וישהה כשיעור מליחה ואח"כ ידיחנו ויצלה אותו. אך המרדכי (חולין פ"ח סי' תשכח) סובר שדינו כבשר בהמה, שע"י צלייה נפלט הכל אף על פי שפירש מדופן לדופן. הב"י דחה את טעמו, ולדעתו סיבת ההיתר היא משום שדם שפירש מלמעלה למטה בתוך החלל הוא כדם הפורש בחתיכה מצד זה לצד זה דשרי.

◀ כתב הרמ"א: ואין חילוק בכל זה בין אווזות ושאר עופות החלולים (מרדכי וש"ד וב"י ועת"ח כ"ט דין ו), ובלבד שלא יהיו מלואים בביצים או בשאר בשר. אבל אם הם מלואים, דינם כבישול וצריכים מליחה תחלה כמו לקדרה (ש"ד)... ואין חילוק בכל

זה בין אם רוצה לאכול כך צלי, או רוצה לבשלו אחר כך, רק שיצלנו תחלה כדי שיהא ראוי לאכילה, דהיינו כחצי צלייתו (שם).

הש"ך (ס"ק יא) ביאר בדברי הרמ"א שבביצים אפילו בדיעבד אסור, ובבשר לכתחילה אסור. ה"ט"ז (סק"ו) ביאר שסיבת ההיתר בבשר עוף אינה משום שגם דבר חלול חשיב כחתיכה אחת, אלא משום שכבולעו כך פולטו, ולכן מותר במליחה וצלי.

❧ היפוך השפוד כשלא מלח את הבשר

◀ **כתב הרמ"א:** ונהגו להחמיר כשצולין בשר בלא מליחה, שלא להפך השפוד תמיד כדי שיזוב הדם (ארוך כלל ט'), ובדיעבד אין לחוש.

הש"ך (ס"ק יב) כתב בשם הת"ח שבדיעבד אין לחוש אפילו הפכו כל שעת הצלייה.

סעיף ג':

❧ חיתוך הורידים

כתב **הרשב"א** (תוה"ק ב"ג ש"ג ע:): שמוותר למלוח ולאכול בצלי ובלא הדחה ואין לחשוש מהדם שעליו, אך זהו בתנאי שחתך את הורידים בשעת השחיטה או סמוך בזמן שעדיין הדם חם ונפלט דרך הורידים. אך אם לא חתך את הורידים אסור לאכול אפילו בצלי עד שיחתוך אבר אבר ויצלה, ואם רצה לאכול את הבשר חי חייב לחתוך ולמלוח. ואם נקר את הבשר מחוטי דם, מותר לאכול כולו יחד אפילו בלא מליחה חי או צלי. ויש שהחמירו שלא לאכול כולו כאחד אפילו בצלי אלא אחר חתיכת ורידין ורוב שני הסימנים.

◀ **עפ"ד כתב השו"ע:** לא נקב הורידים (בעוף) בשעת שחיטה, אסור לאכול, ואפילו צלי, עד שיחתוך אבר אבר ויצלה. רצה לאכול ממנו בשר חי, אסור עד שיחתוך וימלח. ואם נקר הבשר מחוטי דם, אוכל אפילו בלא מליחה, חי או צלי, ואפילו כולו כאחד. ויש שהחמירו שלא לאכול כולו כאחד, אפילו בצלי אלא לאחר חתיכת הורידין ורוב שני הסימנים.

יתר הדינים נתבארו בסימן כ"ב. שם כתב הרמ"א שאם הסירו הראש מהעוף שוב אינו נקרא שלם, ולכן נהגו להסיר הראש מהעופות השלמים.

סעיף ד':

❧ שיפוד וסכין שהשתמש בהם ע"ג האש בבשר שלא נמלח

נחלקו הראשונים מה דינו של שפוד שצלו בו בשר שלא נמלח, וכן סכין שחתך בה בשר שלא נמלח בשעה שנצלה על האש:

- א. **סמ"ג** (שם מח ע"ג): אין לחתוך בסכין צלי שאצל האש קודם שנצלה כראוי, משום שהדם נבלע בה והסכין נאסרת.
- ב. **רשב"א** (תוה"ק סוף ש"ד ובארוך שם לה.), **ראב"ד ורמב"ן** (הובא בר"ן חולין מא: ד"ה ומיהו): השיפוד והסכין נאסרים, ואם הבשר שהה בשיפוד לאחר שנצלה ג"כ נאסר, מחשש שבלע הבשר מהסכין האסורה. אך מותר לצלות בשיפוד זה ולהשהות הבשר עליו כל זמן שהוא זב, שבכה"ג אינו בולע מהדם שבשפוד.
- ג. **רא"ש** (פ"ח סימן לו): השפוד והסכין מותרים משום שהאש שואבת את הדם שבבשר, ואינו נבלע בשיפוד.
- ד. **שערי דורא** (סימן יח-ט), **מהרא"י**, **ואיסור והיתר** (כלל לו דין ט): בין הסכין ובין השפוד אסורים לכתחילה, ובדיעבד אם השתמש בהם הם אינם אסורים את האוכל.

◀ כתב **השו"ע**: יש מי שאוסר לחתוך בסכין צלי שאצל האש שלא נמלח, כל זמן שאינו נצלה כל צרכו, מפני דם שנבלע בסכין. ויש מי שאוסר השפוד שצלו בו בשר בלא מליחה. ויש מי שהורה שאסור להשהות הצלי על השפוד לאחר שהוסר מן האש, לאחר שפסק הבשר מלזוב, שמא יחזור הבשר החם ויבלע ממנו. ויש מתירין בכל זה, וכן המנהג להתיר. **הרמ"א** העיר: ואנו נוזהרין לכתחלה, ומתירין בדיעבד (מהרא"י והגהת ש"ד ואו"ה כלל ל"ז).

- מהרש"ל** (יש"ש פ"ח סימן נז) אוסר השפוד אפילו בדיעבד, וטעמו שאין אומרים בשפוד 'כבולעו כך פולטו'. וכתב הט"ז (סק"י) שבמקום שאין הפסד מרובה יש לחוש לדבריו.
- הש"ך** (ס"ק כב) סובר שכל זמן שהבשר עדיין על האש, אפילו פסק מלזוב דם של עצמו, מותר. וטעם הדבר משום שכל זמן שהוא אצל האש, אנו אומרים שכל מה שבולע הבשר מהשפוד חוזר ופולט, משום 'כבולעו כך פולטו'. וכ"כ **הערוה"ש** (אות יט). אך הלבוש (ס"ד) סובר שאין ההיתר משום שהבשר אצל האש, אלא רק משום שזב. אך משעה שפסק מלזוב שוב אין להתיר.
- כתב **הב"ח** (ס"ד) שאם הוסר מהאש ולא נצלה חצי צלייתו, ועדיין הבשר זב, יש לאסור. אך הט"ז (סק"ט) מיקל לכתחילה, שכל זמן שחום האש על הבשר, אז מפליט את מה שבלוע בתוכו. וכ"ד **הפר"ח** (אות כג), **כה"ח** (אות לח) ועוד.
- כתב **הפרי מגדים** (שפ"ד כא) "מ"מ הבשר מונח על השפוד ואין האש שולט שם מש"ה יש אוסרין וי"ל בע"א". עוד כתב (משב"ז י) "ומה שצריך ליבון השפוד לצלות בשר ואף דטרוד או כבולעו כך פולטו וסומכין ע"ז לכתחלה בטרוד מ"מ כיון שהבשר מונח בדוחקא על השפוד לכתחלה לא סמכין".

סעיף ה':**מוהל היוצא לאחר המליחה**

שנינו בחולין (ק"ב).

"אמר רב נחמן אמר שמואל ככר שחתך עליה בשר [כשהוא חותך מן הצלין] אסור לאכלה [מפני שהדם יוצא ונבלע בה] והני מילי דאסמיק והני מילי דאבריה [שנקב הדם את הככר כלומר עבר מצדו לצדו עד שנראה משני צדדיו] והני מילי דאסמכיה [שהיה אותו מוחל היוצא מן הבשר עבה אבל צלול לאו דם הוא] אבל קלישתא לית לן בה... רב הונא יהיב ליה לשמעיה... רבא אכיל ליה וקרי ליה חמר בשר"

לשתות מהמוהל: רא"בד אוסר ממראית עין שנראה כדם, ומה שהתירו בגמ' דוקא כשנבלע.

כתב **הרשב"א** (תוה"ק ב"ג ש"ג ע"ט; ארוך פא.) שהלכה כרב הונא ורבא, והיינו שבכל מה שאסר שמואל (אסמיק, אבריה, אסמכיה) הם התירו. והוא משום שמראה דם זה אינו מראה חזק. וכתב הר"ן (מא: ד"ה ככר) שההיתר הוא דווקא כשנתבשל הבשר כמאב"ד. והמגיד (ו, טז) כתב בשם הרשב"א (ק"ב. ד"ה אמר רב נחמן) שהככר הנ"ל הגיע לצלי הראוי לאכילה לרוב בני אדם.

מנגד, מדברי **הראב"ד** עולה שדווקא את הדם שעל הככר התירו, משום שהדם עצמו נבלע בככר. אבל כאשר יש מוהל הפורש מהצלי, אסור לכו"ע משום מראית עין. הרשב"א דחה דבריו, שמדברי רבא משמע שטעם ההיתר הוא משום שדם כזה אין לו מראה חזק ואין אדם טועה בכך.

◀ כתב **השו"ע**: צלי שלא נמלח וחתכו על גבי ככר, אף על פי שיש בככר מראה אודם, מותר אם נצלה עד כדי שהוא ראוי לאכילה לרוב בני אדם. והרמ"א כתב: דהיינו חצי צלייתו. וה"ה שהמוהל בלא ככר נמי שרי (ב"י בשם הרשב"א).

מהרש"ל (יש"ש פ"ח סימן עב) דקדק מדברי האו"ז לפסוק לאסור אם המוהל עב. משום שזהו ספק דאוי. אך **הש"ך** (ס"ק כד) דחה דבריו שזהו איסור מהתורה, שדם שבישלו אינו אלא מדרבנן. ורבים מהראשונים (רשב"א, רבנו ירוחם, רי"ף, ר"ן, רמב"ם ועוד) מתירים אפילו אם המוהל עב. וכ"כ **הפר"ח** (אות כד), **זבחי צדק** (אות כה), **ערוה"ש** (אות כא), **כה"ח** (אות מו) ועוד.

הפרי מגדים (שפ"ד כד) ביאר שאין כאן חשש של מראית עין משום שאין מראהו דומה לדם. **השולחן גבוה** (אות כג) כתב "והמנהג ביננו דכל עוד שהצלי בתוך הכלי טובלין פתם במוהל, אבל לא אחר שנאכל הצלי".

סעיף ו':**נתינת כלי תחת הצלי לקבל שמנונית**

שנינו בחולין (ק"ב).

"אמר רב נחמן אמר שמואל אין מניחין כלי תחת בשר עד שיכלה כל מראה אדמומית שבו מנא ידעינן מר זוטרא משמיה דרב פפא אמר משתעלה תימרתו, מתקיף לה רב אשי ודלמא תתאה מטא עילאה לא מטא אלא אמר רב אשי לית ליה תקנתא אלא משדא ביה תרתי גללי מלחא ומשפייה"

ופירש"י: משתעלה תמרתו - שהבשר מעלה עשן, ל"א שיהיו הגחלים מעלים עשן שכל זמן שהדם שותת עליהן אינן אלא כבין והולכין אבל כשהשומן נוטף הם מעלים עשן. ודילמא תתאה מטא - צד התחתון של צד הגחלים נצלה והעליון לא נצלה. תרי גללי מילחא - בין על הבשר ובין בתוך הכלי והדם נגרר אצל המלח לשוליים. ומשפייה - כלומר יערה השומן העליון מכלי אל כלי שלא יתערב הדם בו.

א"כ מהגמ' עולה שכאשר רוצה לתת כלי תחת הבשר שנוטף ממנו עדיין דם, יכול ליתן בכלי גרגירי מלח, שהמלח מושך בטבעו את הדם אליו. נחלקו הראשונים כמה מלח יש לשים בכלי שתחת הצלי:

- א. **גאונים**: לא התירו אלא בשנים או שלושה גרגירי מלח, אבל אסור לתת הרבה מלח משום שכאשר המלח רב פוסק כח הדם ועושהו כמים ומתערב עם השומן, והשומן נאסר.
- ב. **רש"י**: אין אנו בקיאים בכמות המלח שיש לתת בכלי, ולכן אין לתת כלל כלי תחת הצלי עד שימלחנו וישהה כשיעור מליחה.
- ג. **רשב"א** (ק"ב. ד"ה אמר רב נחמן): לכתחילה יש לתת רק כמה גרגירים בודדים, אך בדיעבד גם אם נתן הרבה מלח מותר, לפי שאין בו איסור דאורייתא, כיון שהדם התבשל. ובלבד שנתבשל עד שאין בו יותר דם.

השו"ע לא הזכיר את האפשרות לתת גרגירי מלח בכלי, ולכאורה משמע שפסק כדעת רש"י.

אכילת השומן שבכלי תחת הצלי

נחלקו הראשונים באיזה אופן מותר להניח כלי תחת בשר שנצלה ע"מ לאכול את השומן שנוטף מהבשר:

- א. **רי"ף** (מ"א), **רמב"ם** (ו, טו) ו**רא"ש**: אין חילוק בין עלתה תמרתו ללא עלתה, והעיקר הוא האם הניח גרגירי מלח שמותר לאכול את השומן אפילו קודם שתעלה תמרתו, ואם לא הניח גרגירי מלח אסור אפילו אחר שתעלה תמרתו.
- ב. **רשב"א** (שם. תוה"א ב"ג ש"ג פ"א): בעינן תרתי, שתעלה תמרתו והיינו שאין עוד דם בבשר, וגם לתת גרגירי מלח.

◀ **כתב השו"ע:** בשר שצולין בלא מליחה, אין נותנין כלי תחתיו לקבל שמנונית הנוטף ממנו, עד שיצלה עד שיהא ראוי לאכילה על ידי צליה זו.

מה הדין כשנתו כלי אפילו אחר שנצלה כל צרכו, והיינו חצי צלייתו: **הב"ח** (אות ז) ביאר שהטור לא מתיר לתת את הבשר אף כשהוא ראוי לאכילה, ללא שיתן תחתיו גרגירי מלח. וכ"ד **הלחם חמודות** (פ"ח אות קפה). **אך הש"ך** (ס"ק כה) סובר שאם נצלה עד כדי שראוי לאכילה מותר לתת כלי תחתיו אפילו בלא נתינת מלח בכלי. שבחצי צלייתו כבר אין בו דם כלל. וכ"ד **הט"ז** (ס"ק יא), **פר"ח** (אות כה), **חכמת אדם** (כלל לא סי"ד), **ערוה"ש** (אות כה) ועוד. **השולחן גבוה** (אות כד) כתב שמעיקר הדין הדבר מותר, אך נהגו להחמיר. וכ"כ **הזבחי צדק** (אות כח), **ילקוט יוסף** (אות כ) ועוד.

בשו"ת **גבעת שאול** (סימן ב. הובא בפת"ש ב) כתב דבשר שהה ג' ימים בלא מליחה אסור לקבל השומן אף אחר חצי צלייתו, מיהו בדיעבד שרי דהא אף בבישול גמור שרי בדיעבד. וכ"כ **כה"ח** (אות מט).

קערה תחת הכבד

שנינו בחולין (קיא:)

"...ואי איכא בי דוגי [שנותנין כלי לקבל השומן] בשרא עילוי כבדא נמי אסיר [לפי שדם הכבד נוטף לתוך הבי דוגי ונמצא אוכלו] ומ"ש מדמא דבשרא דמא דבשרא שכן דמא דכבדא קפי"

הרא"ש (סימן לו) סובר שבי דוגי אסור, כיון שהדם מונח עליו הרי הוא נבלע בו. **הב"י** ביאר שאע"פ שהכלי עצמו בולע, אינו אוסר את הנמצא בו משום שאינו על האש ממש. **אבל הר"ן** (מ. ד"ה ואי איכא) כתב שמדינא הכי דוגי לא נאסר משום שאין נותנים אותו עד שנצלה כמאכל בן דרוסאי וכלה דמו, אך מפני שעדיין יוצא מוחל אדום ממנו אסרוהו מפני מראית העין. גם **הרשב"א** (ק"ב. ד"ה אמר רב נחמן) נקט כשיטה זו. **השו"ע** לא הביא דין זה שהרי סובר שאין להתיר ע"י גרגירי מלח, ורק לאחר שצלוהו חצי בישול מותר.

סימן ע"ז - עופות ממולאים בבשר שלא נמלח

ובו סעיף אחד

סוגיית מולייתא

שנינו בפסחים (עד).

"אמר רבה: האי מולייתא שריא. אמר ליה אביי: והא קא בלע דמא! - אמר ליה: כבולעה כך פולטה... והילכתא: מולייתא שרי, אפילו פומא לעיל"

ופרש"י: האי מולייתא - מלוי בשר, כמו שאנו ממלאין הטלאין והתרנגולין בין בשר לעצמות. שריא - ואפילו לא בישלו את הבשר שנותנים לתוכו מותר, ואפילו מלחו כמליחת צלי, דאי במליחה כל צורך לקדירה - פשיטא.

בדין עוף הממולא בבשר טחון יש לדון בד' מקרים שונים: א. הפנימי והחיצון נמלחו. ב. הפנימי והחיצון לא נמלחו. ג. נמלח הפנימי ולא החיצון. ד. נמלח החיצון ולא הפנימי. ובכל אחד מהמקרים יש לחלק בין צליה לבישול בקדירה:

א. הפנימי והחיצון נמלחו:

במקרה כזה כו"ע מודו שגם לבישול וגם לצליה מותר. הט"ז (סק"ה) והש"ך (סק"ג) העירו שרק אם מלח בנפרד כל חלק מותר, אך אם מלח את הפנימי והחיצון יחד, לא הועיל. וכן יש להדיח כל חלק בנפרד שלא יהיה כבשר שלא הודח באחרונה שאסור.

ב. הפנימי והחיצון לא נמלחו:

כאשר צולים את המולייתא הנ"ל כו"ע מודים להיתר. אך המרדכי כתב שלדעת רש"י (פסחים עד. ד"ה שריא) בעינן מליחה מועטת לצלי ואין להתיר מולייתא עד שיהיו שניהם מלוחים במקצת. האור זרוע (ח"א סי' תסד) כתב דהואיל ונפק מפומיה דרש"י אין להתיר אא"כ יהא לכל הפחות נמלח כמליחת צלי.

כתב השו"ע: עופות או גדיים שממלאים אותם בשר שלא נמלח, אם לצלי, מותר אפילו פיהם למעלה... אך הרמ"א כתב: וכל זה בדיעבד, אבל לכתחלה אין לעשות שום מולייתא, רק אם נמלחו שניהם (אגור ומרדכי פכ"ה ורש"י).

כאשר מבשל את המולייתא בקדירה: דעת הגאונים, רמב"ם (פ"ו הל' יז-יח) ורא"ה (בדה"ב ב"ג ש"ג פ.) שגם אם מולח כל חתיכה בנפרד, אסור לבשל את המולייתא, משום שהדם יוצא לתוכן, ואע"פ שמלחן יפה יפה.

המגיד ביאר את דעתם, שזהו החידוש במולייתא שאע"פ שהכל מלוח אסור. שאין המלח כשיעור מליחה מפליט את כל הדם ולכן הצריך הרמב"ם להשליך את הבשר למים רותחים לאחר המליחה. מנגד, הרשב"א (ח"ג סימן רנא), **ראב"ד** (שם הי"ז) ו**רא"ש** סוברים שיש למלוח את החיצון בנפרד ואת הפנימי בנפרד, ורק אח"כ ניתן לבשלה.

◀ **השו"ע** מחמיר: ולקדרה אסור עד שימלח חיצון לבדו ופנימי לבדו. אבל אם לאחר שמילאו מלח החיצון, אינו מפליט דם שבפנימי.

הש"ך (סק"ד) חילק בין מקרה זה לחתיכה עבה שמותר, שכאן אין הפנימי חשוב לחתיכה אחת עם החיצון. וכאן אף בדיעבד אסור. וכ"כ ה**ט"ז** (סק"ד) שהמילוי הפנימי סותמו מכל צד ולא נותן לדם לזוב.

ג. נמלח החיצון ולא הפנימי:

במקרה זה ודאי לקדירה לא מועיל, שכן החתיכה הפנימית מפליטה דם שאינו יוצא החוצה. ובצליה נחלקו הראשונים: **התוספות** (ד"ה כבולעו) ו**הרא"ש** (חולין פ"ח סימן יג) מתירים גם אם העוף מוכשר וכעת אינו טרוד לפלוט את דמו כדי שנאמר שאגב פליטת דמו הוא פולט מה שבולע מהפנימי, אפ"ה מותר, אע"פ שהבשר הממולא בתוכו אינו מוכשר. מנגד, **הגה"מ** (מאכ"א פ"ו הי"ז) כתבו בשם התוס', וכ"ד **המרדכי** (חולין פ"ח סי' תרצב) שאם העוף מוכשר והמילוי לא מוכשר וצלאם יחד, הבשר הפנימי נאסר.

◀ מרן **השו"ע** מיקל: עופות או גדיים שממלאים אותם בשר שלא נמלח... ואפילו אם נמלח החיצון, דכמו שבולע דם המילואים כך פולטו.

אך התורת חטאת (כלל ט דין ו) פסק כהבנת הגה"מ בתוס' שאם מלח רק את החיצון, הפנימי נאסר. **היש"ש** (פ"א סימן כט) פסק שרק אם נמלח החיצון ולא שהה והפנימי לא נמלח, אז נאסר הפנימי לחוד.

ד. נמלח הפנימי ולא החיצון:

כאשר צולים את המולייתא סוברים **המרדכי** ו**האיסור והיתר** (כלל ט דין א) שלכו"ע מותר. משום שהצליה מוציאה כל הדם.

◀ וכ"פ **הרמ"א**: ...וכ"ש אם נמלח הפנימי ולא החיצון, דשרי (ד"ע לדעת ארוך כלל ט'), דנורא משאב שאיב הדם מן החיצון ואינו נבלע בפנימי (ד"ע).

כאשר מולייתא זו נמצאת בקדירה: דעת **הרי"ף** (חולין לא:;) ו**הרמב"ם** (מאכ"א פ"ו הל' יז-יח) שגם בדיעבד אסור, שהרי הדם יוצא לתוכן, ואע"פ שמלחם יפה יפה, ואפילו היה הבשר שבתוכן שלוק או צלוי. מנגד, **הראב"ד**, **רשב"א** (תוה"ק ב"ג ש"ג עח.) ו**רא"ש** (חולין פ"ח סימן יג) סוברים שאם המילוי מוכשר, ומלח את החיצון, מותר לבשל אותם בקדירה.

◀ **כתב השו"ע:** ולקדרה אסור עד שימלח חיצון לבדו ופנימי לבדו, אבל אם לאחר שמילאו מלח החיצון, אינו מפליט דם שבפנימי.

הט"ז (סק"ד) ביאר עפ"ד רש"ל שהכוונה ב'דם שבפנים' הוא הצד הפנימי של העוף החיצוני, ואע"פ שנמלח הפנימי. וכתב הט"ז שיש לחוש לפירושו אע"פ שהלשון אינו משמע כן. ויש להחמיר משום שהמילוי מפריע לדם לצאת החוצה. וכ"כ הש"ך (סק"ד) שללא הדחה מבפנים ומבחוץ והדחת העוף היטב, אסור לקדירה ואפילו בדיעבד. **הערוך השולחן** (אות טו) סיים "וכן עיקר לדינא, דאין שום היתר במילוי לעניין כישול בקדירה אא"כ ימלח כל אחד לבדו מקודם וידיחנו, ויעשה אח"כ כרצונו".

הש"ך (סק"ב) חולק על הרמ"א, וביאר שכאשר הפנימי לא נמלח, הוא נאסר רק כאשר החיצון נמלח ולא שהה, שאז בולע הפנימי קודם הצלייה. שבכה"ג עוד לפני הצלייה בולע הפנימי מהחיצון, ומכיון שהפנימי סגור א"א לומר בו שפולט אגב פליטת דמו. וה"ה אם החיצון נמלח ושהה והפנימי לא שהה, מבליע החיצון ואין לו דם עצמו לפלוט עמו. העקרון העולה מהש"ך הוא שבכל מקום שהחיצון יותר מוכשר מהפנימי (מליחה, שהייה, הדחה) הרי שיש לאוסרו, משום שבולע ואינו פולט. אך אם שניהם נמלחו ולא שהו או לא הודחו וכו', ודאי שמותר. אך **הפרי חדש** (אות ב) הסכים לדברי הרמ"א וכתב שבכל אלו נקטינן להקל. והוסיף שלדעת מרן שגם בשר שפלט כל דמו וצירו ובלע אח"כ דם יש לו תקנה ע"י צליה, ודאי שכאן יכול לחזור להיתרו ע"י צלייה. וכ"נ מדברי **החכמת אדם** (כלל לה אות יא), **זבחי צדק** (אות ב), **כה"ח** (אות ד).

מולייתא שיש ביצים בתוכה

כתב **האיסור והיתר** (כלל ט דין ג) שההיתר של 'כבולעו כך פולטו' במולייתא, הוא דווקא במולייתא של בשר או עשבים, אבל אם מלאוהו בביצים, סובר האגודה (פכ"ה סי' קכא, ופרק כ"צ סי' ס) שדינו כבישול. וכ"כ **הבנימין זאב** (סימן של"ו). ולכן יש למלוח את הבשר הפנימי בנפרד ואת החיצוני בנפרד, ורק לאחר מכן ניתן לצלותה עם הביצים כדין המבשל מולייתא. וכ"פ הרמ"א: וכל זה מיירי שאין במולייתא זו רק בשר או עשבים, אבל אם יש שם ביצים הנקרשים, דינו כאלו נתבשל בקדירה (הגהת ש"ד בשם מהרי"ט וארוך וב"ז), ואפילו בדיעבד יש לאסרו אם לא נמלחו שניהם. וכן הסכימו **השבות יעקב** (ה"ג סי' ס"ז), ו**החכמת אדם** (כלל ל"ה סי"ב, כלל ל"ד ס"ט).

אולם מהרמב"ם (פ"ו מהל' מאכ"א הי"ז) ו**הסמ"ג** (לאוין קלז מח ע"ג) משמע שההיתר במולייתא הוא אף אם מלאוהו בביצים עם הבשר. שדינם כצליית בשר בתוך בשר. וכ"פ **הפר"ח** (אות ג), **זבחי צדק** (אות ח), **כה"ח** (אות יג) ועוד.

נחלקו האחרונים מה הדין כאשר מילא את הבשר ביחד עם ביצים כשהם מעורבים, ואפילו הבשר לא נמלח: דעת **היש"ש** (פ"א סימן כט) להקל בזה. אך **הש"ך** (סק"ה), **פר"ח** (אות ג) ועוד סוברים שהביצים מעכבים

את הדם מלצאת ודינו כאילו נתבשל בקדירה, דאם לא נמלחו והודחו תחלה שניהם הפנימי והחיצון קודם שממלאם אסור הכל. וכן הסכים **הערוך השולחן** (אות יד) ו**כה"ח** (אות י).
 עוד כתב **הש"ך** (סק"ה) שאם יש שישים במולייתא נגד האיסור שבמולייתא הכל מותר. וכן הסכימו הפוסקים.

צליית בשר שלא נמלח עם בשר שנמלח

כתב הרמ"א: בשר שלא נמלח ולא הודח שנצלה עם בשר שנמלח והודח, מותר בדיעבד (שם). אבל לכתחלה אסור לצלות בשר שנמלח עם הבשר שלא נמלח, ואפילו הודח.

החכמת אדם (לא, טז) הסכים עם הרמ"א, וביאר דכיון דכבר נמלח אם כן אין טרוד להפליט דם ובולע מזה שלא נמלח. ובדיעבד מותר ואפילו אם זה שלא נמלח לא הודח גם כן ויש עליו דם בעין מכל מקום אמרינן דנורא משאיב שאיב וכבולעו כך פולטו. וכ"כ **הערוך השולחן** (אות טז).

אך הפרי חדש (אות ה) העיר שכל דברי הרמ"א הם משום דאזיל לשיטתו שדין מולייתא אינו אלא בדיעבד, אבל בגמ' משמע שמותר לכתחילה, וה"ה כאן. וכ"כ **כה"ח** (אות טו).

צליית בשר לא מוכשר עם בצל

נחלקו האחרונים האם מותר לצלות חתיכות בשר שלא נמלח עם חתיכות בצל בשפוד מעורב זו אל זו:

- א. **מהרשד"ם** (סימן מו. הובא בבאה"ט ה): אפילו בדיעבד אסור. **הערוך השולחן** (אות יז) כתב שנראה כדברי האוסר, דאולי חריפות הבצלים מבליעים הדם כמו האש, ומצד חריפותם אינם מפליטים. והוסיף שהעיקר לדינא לתת לגוי לטעום אם יש בבצלים טעם דם, ובלא זה אין להתיר, דאולי דינו כטפילה של קמח (לקמן סי' עח).
- ב. **פרי חדש** (סק"ה): יש להחמיר לכתחילה, ובמקום שנהגו היתר אין למחות כלל, והכי נהוג ואין פוצה פה.
- ג. **מקור חיים** (סימן לו), **ערך השולחן** (אות ז): מותר אף לכתחילה. וכ"נ דעת **כה"ח** (סי' עג אות מו) וכ"פ בשו"ת **יביע אומר** (ה, ה).

כתב **הכנסת הגדולה** שכל המחלוקת הנ"ל היא רק לגבי הבצלים האם הם מותרים או לא, אבל הבשר לכו"ע מותר.

טחון בשר שלא נמלח

הכשרו ע"י מליחה: בשו"ת **ישכיל עבדי** (ח"ז יו"ד סימן ג אות ב. ח"ח דף קצא) כתב "הרי א"א למלוח כל חתיכה לבדה, מכל צדדיה, דא"א לתפוס כל פירור דק בפ"ע למולחו, מכל צדדיו, ולכן אסור מן הדין לטחון

הבשר לפני הכשרתו בהדחה ומליחה". גם דעת האגרות משה (שו"ת עמק הלכה סי' מ"ה ד"ה בשר) להחמיר "בהחלט דאסור למלוח אחר הטחינה". וכ"כ בשו"ת יביע אומר (ח"ה יו"ד סי' ה', יחווה דעת ח"ה סי' נ"ב, הליכות עולם ח"ו עמ' קפ"ג) "אבל אין להתירו לבישול על ידי מליחה והדחה, מפני שאי אפשר להכשירו על ידי מליחה לאחר שהתפורר לחתיכות קטנות מאוד, ואין כח במליחה כזאת להוציאו מידי דמו". וכ"פ בשו"ת שבט הלוי (ח"ב סי' כ"ז אות א') ומשנה הלכות (ח"ו סי' קכ"ז). אלא שהוסיף המשנה הלכות "ומיהו בדיעבד כגון שמלח בשר טחון ועבר ובשלו ויש כאן הפסד מרובה וצורך סעודת מצוה אם מלחו יפה יפה אפשר דיש להקל דהרי יש כאן כמה ס"ס...".

הכשרו ע"י צלייה: בשו"ת יביע אומר (שם) כתב "בשר שלא הוכשר על ידי מליחה לבישול, ונטחן במכונת בשר, או במדוכה, מותר באכילה על ידי צליה". וראיתו ממולייתא שלא חששו הפוסקים לפליטת דם. גם בשו"ת משנה הלכות (ו, קכז) היקל "יש לצלותו בכלי מנוקב דאז יזוב כל הדם ובצלי לא חיישינן שלא יצא כל הדם משום חלקים חלקים שהרי יכול לצלות כמה חתיכות זה ע"ג זה או מצד זה ולא חיישינן כלל". אך בשו"ת ישכיל עבדי (ח"ו יו"ד סי' ג' אות ג') מחמיר, משום שכשצולים הבשר, אז פולט ממנו דם על ידי חום האש, והאש שואבתו, "ובכן אם יצלה בשר טחון ע"י שיעשה קציצות, הרי פשוט, דפולט ממנו דם, וכיון דהקציצה היא מחוברת מפירורי הבשר שהם דבוקים אחת בהשניה, הרי כשמתחילה לפלוט דם על ידי האש, הרי הדם מתפשט מחתיכה לחתיכה, והרי זה כמו שנטף דם אחר על הצלי, שאין האש שואבתו, ואינו דומה לחתיכה, שמתפשט מינה ובה, מצד אל צד, דזה לא מיקרי דם אחר". ודחה את הראייה ממולייתא (ח"ח עמ' קצ"א אות ב') "אין זה ענין למולייתא ולקרובן פסח דנצלה ראשו על כרעיו ועל קרבו, שם יש חלל רחב גדול ואין חשש שיפלוט מחתיכה לחתיכה, דתיכף שנפלט מאיזה חתיכה חום הדם שואב אותו, תיכ"מ ואינו בא על החתיכה הסמוכה, לא כן בבשר טחון". וכ"פ בשו"ת שבט הלוי (ח"ב סי' כ"ז אות א') "והבשר נאסר כי לא שייך לא מליחה ולא צליה, כיון דבלועה מדם בענין שנבלע בכולו ע"י דוחק העצום של המכונה".

מה דין המכונה?: בשו"ת יביע אומר (שם) מיקל שאינה צריכה הכשר ע"י הגעלה, ורק ידיחנה ויקנחנה היטב ודי. אך בשו"ת שבט הלוי (ח"ב סי' כ"ז אות א', ח"ד סי' פ"ה, סי' קנ"ח ד"ה סימן כ"ז) מחמיר, שאע"פ שמקלים בדוחקא דסכינא, במדוכה נהגו להחמיר גם כאשר אין חשש חריף, וה"ה כאן שצריך להגעיל המכונה. ורק כאשר מדובר במקום צורך גדול ולרבים יש להקל ולפגום את הכלי ולהגעילו תוך מעל"ע, בפרט אחרי לינת לילה.

סימן ע"ח - דיבוק בצק בבשר שלא נמלח

ובו סעיף אחד

☞ 'טופל' בצק בעוף - ביאור המושג

שנינו בפסחים (עד):

"רבין סבא טפליה [בעיסה] ההיא בר גוזלא לרב... ההיא בסמידא [בעיסה של סלת, ואינה נדבקת כל כך, ונפרכת מאליה והדם יוצא ממנה], דמפריר. והא רבא איקלע לבי ריש גלותא, וטפלו ליה בר אוזא. אמר: אי לא דחזיתיה דזיג כוזא חיורא - לא אכלי מיניה... - התם בחיורתא, דשריר [קשה, ואינו פולטן]. והילכתא: דסמידא, בין אסמיק בין לא אסמיק - שריא. דחיורתא, אי זיג כוזא חיורא - שריא, אי לא - אסיר. דשאר קמחים, אסמיק - אסור, לא אסמיק - שרי. האי מולייתא, מאן דאסר - אפילו פומא לתחת. ומאן דשרי - אפילו פומא לעיל. והילכתא: מולייתא שרי, אפילו פומא לעיל"

נחלקו הראשונים מה היא 'טפילא' שרבין טפל בן גוזל בבצק:

א. רש"י (ד"ה טפליה) ורשב"א בתוה"ב: רבין הכין סוג מאפה כפשטידה שיש בה בשר, ועטף את הבשר בבצק.

ב. תוספות (ד"ה טפלו ליה): ר"ת וריב"א פירשו שאי אפשר לפרש לשון 'טפל' כפירוש רש"י, שבפשטידה אין אומרים כבולעו כך פולטו, שאינם פולטים משום שמקומם בתנור יבש. לכן פירשו שמדובר על טיחת עיסה שבלילתה רכה ורגילים לעשות סביב קורקבנים ובני מעיים שמשמים אותם בשפוד וטחים סביבם בעיסה רכה. הב"י כתב שכ"נ מדברי הרמב"ם (ו, יט).

◀ כתב השו"ע: הטופל בצק בעוף שלא נמלח.

הש"ך (סק"א) ביאר שהשו"ע הבין כדברי ר"ת וסיעתו שמדובר על עיסה רכה שטחים סביב הבשר.

הכרתי (סק"א) ביאר דה"ה בשר בהמה, "אלא נקט עוף, אף על פי דדמו מועט, מ"מ צריכה תנאים", וכ"כ הפמ"ג (מש"ז סק"ב), כה"ח (אות ג) ועוד.

☞ עוף שלא נמלח וטפלוהו בבצק

בגמ' מובאים כמה וכמה אופנים של סוגי בצק שונים הדבוקים לבשר, מה דינם אם האדים הבצק או שלא האדים. הרי"ף והרא"ש השמיטו דינים אלו, וכתב הב"י שיתכן שמשום שכיום אין אנו יודעים להבדיל בין סוגי הקמח, לכן אין לדין זה נ"מ. או שבזמנם לא היו נוהגים לצלות עופות בדרך זו ולכן לא חשו לכותבו.

כתב ה**שיבולי הלקט** (ח"ב סי' יב ד"ה ושאר) שאנו לא קים לן השתא במיני קמחים הי סמידא והי חירותא ושאר קמחי, ולכן אם לא מלח לבשר שיעור מליחה לקדירה אסור.

◀ כתב ה**שו"ע**: הטופל בצק בעוף שלא נמלח, אף על גב דבגמרא מפליג בין סמידא לשאר קימחי ובין אסמיק ללא אסמיק, אנן השתא לא בקי אין במלתא, ובכל גוונא יש לאסור. כתב ה**רמ"א**: ופשטיד"א יש לו כל דין בישול בקדירה, בין לקולא בין לחומרא, (מרדכי פכ"ה בשם רש"י ומהרא"י וארוך כלל ט"ו).

ה**ש"ך** (סק"ב) ביאר שאם יש שישים הכל מותר חוץ מאותה חתיכה שהאיסור דבוק בה, ואם אין שישים הכל אסור. אַךְ ה**פרי חדש** (אות א) סובר שגם כשיש שישים בעינן נטילת מקום. וכ"כ ה**כה"ח** (אות ט).

עוף שנמלח וטפלוהו בבצק

נחלקו הראשונים האם כל החילוקים הנ"ל תקפים גם כאשר הבשר נמלח כדין:

- א. המגיד כתב בשם ה**רמב"ם** (פ"ו הל' יז-יח) וה**גאונים** שבמולייתא דינים אלו אע"פ שהעופות מלוחים ומוכשרים לאכילה. לשיטתם כאשר נותן את הבשר בפשטידה דומה הדבר לנותנה לקדרה או קערה, שהבצק בולע את הדם. ורק אם חלטו את הבשר ברותחים אפשר להתיר.
- ב. **ריב"ש** (סימן קסו): כאשר הכשירו את הבשר אין מדקדקים בקמח הבצק ונוהגים בזה היתר.

◀ כתב ה**שו"ע**: אבל אם נמלח, ושהה כדי מליחה ואחר כך הודה, מותר בכל גוונא.

משיחת בשר שלא נמלח בשמן או בציר

◀ כתב ה**רמ"א**: ודוקא לטפל בבצק, אסור, אבל מותר למשוח בשמן או בציר בשר שלא נמלח, דאין זה מעכב הפליטה (איסור והיתר הארוך כלל ט').

ה**בית הלל** (סק"א) סובר שההיתר למשוח בשמן הוא רק בדיעבד, אבל לא לכתחילה. מנגד, ה**מנחת יעקב** (כח, ז) מתיר אפילו לכתחילה. וכ"כ ה**פמ"ג** (מש"ז א) ועוד.

ה**חכמת אדם** (לא, טו) כתב שמותר למשוח הצלי בשעת צליתו בשומן ומי פירות דאין זה מעכב לפלוט הדם. ולסוברים לעיל סימן ע"ט שהדחה ע"י מי פירות יש להחמיר, כ"ש כאן.

ה**ט"ז** (סק"א) סובר שיש להקל למשוח את הבשר בכיציים. אַךְ ה**חכמת אדם** (לא, טו) החמיר בזה, שהם נקרשים ומעכבים הדם מלצאת, וכ"כ ה**יד יהודה** (סק"ב) ועוד. ה**מנחת יעקב** (כח, ו) כתב שיש לאסור לכתחילה, וצ"ע בדיעבד.

הלכות בשר בחלב

סימנים פ"ז - צ"ז

סימן פ"ז - באיזו בשר נוהג דין בשר בחלב, ומהו בשול

ובו י"א סעיפים

סעיף א':

★ פתיחה להלכות בשר וחלב

איסור בשר בחלב שונה מהותית משאר איסורים, כל שאר האיסורים המוכרים לנו נובעים מהיות המאכל אסור בעצמו, כגון בשר נבלה וטריפה, איסורי הנאה שנפלו לתבשיל וכד'. אך החידוש באיסור בו"ח הוא ששני המרכיבים כשלעצמם מותרים, ובהיותם יחד נוצר איסור המורכב מדברים המותרים.

מכיון שכך יש כמה וכמה דינים המוכרים לנו מהל' תערובות שלא תקפים להלכות בשר בחלב. משום שבשר בחלב נאסר כולו ולא רק טעם חלקי של איסור הבלול בתוכו. לכן לא שייך לדוג' לעסוק במושג של 'טעם' כיון שלא רק טעם האיסור נאסר כאן אלא התערובת כולה חשובה לאיסור.

הפרי מגדים (בפתיחה להל' בשר בחלב) הרחיב בזה, ונביא דבריו בקצרה: **א.** בבשר בחלב שנתערבו יחד נאסרו שניהם באכילה והנאה. ואילו שאר האיסורים רובם מותר בהנאה. **ב.** בבשר בחלב חנ"נ ואפשר לסוחטו אסור מהתורה. ובשאר איסורים לא הוה אלא מדרבנן. **ג.** טעם כעיקר בבשר בחלב לכו"ע הוה מן התורה, ובשאר איסורים י"א שאינו אלא מדרבנן.

∞ איסור אכילה בשול והנאה

איסור בשר בחלב נכפל בתורה שלוש פעמים 'לא תבשל גדי בחלב אמו', ודרשו בגמ' (חולין קטו):

"דבי רבי ישמעאל תנא: לא תבשל גדי בחלב אמו ג' פעמים, אחד - לאיסור אכילה, ואחד - לאיסור הנאה, ואחד - לאיסור בשול"

כתב הרמב"ם (מאכ"א פ"ט הל"א-ב) "בשר בחלב אסור לבשלו ואסור לאכלו מן התורה, ואסור בהנאה... לא שתק הכתוב מלאסור האכילה אלא מפני שאסר הבשול כלומר ואפילו בשולו אסור ואין צריך לומר אכילתו, כמו ששתק מלאסור הבת מאחר שאסר בת הבת". מדברי הרמב"ם עולה שיש חילוק בין איסור בישול ואכילה לאיסור הנאה, כך עולה בבירור גם מדבריו בפט"ז (ה"ו) "...והוא הדין בחתיכה של בשר בחלב או של חולין שנשחטו בעזרה שהרי הן אסורים מדבריהן בהנייה". ודעתו ברורה שאיסור בישול ואכילה אסורים מהתורה ואיסור הנאה אסור מדרבנן בלבד.

אך מנגד, מדבריו בספר המצוות (לא תעשה קפו-קפז) עולה כיוון שונה:

"והמצוה הקפ"ו היא שהזהירנו מבשל בשר בחלב והוא אמרו יתעלה לא תבשל גדי בחלב אמו. ומי שבשלו לוקה ואף על פי שלא אכלו. והמצוה הקפ"ז היא שהזהירנו מאכול בשר בחלב והוא אמרו גם כן לא תבשל גדי בחלב אמו פעם שניה... ובכאן ראוי לי שארמוז על שורש גדול שלא קדם לי זכרו. וזה שאמרו ית' לא תבשל גדי בחלב אמו נכפל בתורה שלשה פעמים (משפטי' כג, ס"פ תשא, ראה יד). ואמרו מלמדי הפירוש שכל לאו מהם הוא לעניין, אמרו (מכיל' משפטי' חולין קטו: וש"ג) חד לאיסור אכילה וחד לאיסור הנאה וחד לאיסור בשול. ולמקשה שיקשה ויאמר לאי זה דבר מניח איסור אכילתו ואיסור בשולו שתי מצות ולא תמנ' איסור הנאתו מצו' שלישי', הנה ידע המקש' שאיסור הנאה אין ראוי שיימנה מצוה בפני עצמה מפני שהוא ואיסור אכילה ענין אחד. שהאכילה מין ממיני ההנאה... ולפי השרש הזה אין ראוי שיימנה איסור אכילה ואיסור הנאה שתי מצות"

כמקור לדברי הרמב"ם מציין המגיד את דברי המדרש רבה המחלק בין איסורי בישול ואכילה לאיסור הנאה. הלח"מ תמה, מדוע פסק כדברי המדרש כנגד הגמ'?' אלא שיישב שגם הרמב"ם למד מהגמ' ששלושת האיסורים מדאו', אך מהגמ' א"א לחייב מלקות מכיון שהוא לא לימוד ישיר מהפסוק, ולכן הביא מהמדרש הלומד שאכילה בכלל בישול, ולגבי הנאה שהמדרש לא מתייחס, ודאי נשאר לימודו מהגמ' שג"כ אסור מהתורה.

◀ כתב השו"ע: כתוב בתורה: לא תבשל גדי בחלב אמו (שמות כג, יט; לד, כו; דברים יד, כא) ג' פעמים; אחד לאיסור בישול, ואחד לאיסור אכילה, ואחד לאיסור הנאה. והוציא אכילה בלשון בישול, לומר שאינו אסור מן התורה אלא דרך בישול, אבל מדרבנן אסור בכל ענין (רשב"א).

◀ כתב הרמ"א: כל בשר בחלב שאינו אסור מן התורה, מותר בהנאה (טור וארוך כלל ל').

גם הש"ך (סק"ב) והט"ז (סק"א) פסקו כדעת רוב ככל הראשונים והאחרונים הסוברים שאם אסור מדרבנן, הרי הוא מותר בהנאה. אך הב"ח סובר בדעת הרמב"ם שבשר עוף בחלב אסור בהנאה מדרבנן כמו שאסור באכילה מדרבנן. גם היש"ש (פ"ח סימן ק) סובר להחמיר בהנאה.

✎ איסור חצי שיעור

הגמ' ביומא (עג-עד). מביאה מחלוקת האם חצי שיעור אסור מהתורה או מותר לגבי איסור אכילה ביו"כ: "חצי שיעור, רבי יוחנן אמר: אסור מן התורה, ריש לקיש אמר: מותר מן התורה. רבי יוחנן אמר: אסור מן התורה; כיון דחזי לאיצטרופי - איסורא קא אכיל. ריש לקיש אמר: מותר מן התורה, אכילה אמר רחמנא - וליכא"

בטעם הדבר כתב הרשב"א (ח"א סימן תלט) דכיון שכתבה תורה "כל חלב וכל דם" ולא כתבה "חלב ודם", משמע שהקפידה על כל שיעור, אלא שלעניין מלקות כיון שבפחות מכזית אין שיעור אכילה, אין לוקין עליה.

הרמב"ם (מאכ"א יד, ב) כתב: "ושיעור זה עם כל השיעורין הלכה למשה מסיני הם, ואסור מן התורה לאכול כל שהוא מדבר האסור, אבל אינו לוקה אלא על כזית, ואם אכל כל שהוא פחות מכשיעור מכין אותו מכת מרדות".

בביאור דעת ר' יוחנן שנפסק כמותו, אומרת הגמ' מכיון שחזי לאיצטרופי. **הקובץ שיעורים** (ב"ב ססז) חקר בין שתי צדדים לבאר, האם יש חשש שיגרר ויאכל את השיעור השלם, או שמא גם החצי עצמו אסור משום שסו"ס האיסור נמצא בו. ונ"מ אם אוכל את החצי שיעור ברגע האחרון של יו"כ, שגם אם ישלים לאחר מכן את השיעור, כבר לא יתחייב עליו משום שכבר נגמר יו"כ. עוד ביארו (קובץ יסודות וחקירות חצי שיעור): א"א שכשיאכל את החצי השני, יתהפך החצי הראשון למפרע לאיסור, ולכן הוא אסור מלכתחילה. או שחל עליו שם איסור כיון שראוי להשלים לשיעור השלם.

עד כאן ביארנו שחצי שיעור אסור באכילה, אך האם גם בבישול והנאה יש איסור בחצי שיעור? **הפרי מגדים** (פתיחה ד"ה וחצי) נסתפק, ותלה שאלה זו בשני צדדים כיצד להבין את המושג 'חזי לאיצטרופי' האם הכוונה שיטעה ויאכל כזית בכאכ"פ ויהא חייב, בבישול והנאה לא שייך שיעור זה. או הכוונה שראוי להצטרף עם חצי זית אחר ויהא שיעור שלם. ומ"מ בפתיחה כוללת להלכות פסח (ח"ב פ"ג אות ד) מסקנתו שהשיעור השלם להתחייב הוא בכל שהוא. **הצל"ח** (פסחים כב: הובא בפת"ש ב) סובר שהוא בכזית. **ורעק"א** (שו"ת סימן קצ) כתב שהוא בשוה פרוטה. **הבא"ח** (ש"ב, בהעלותך ב) פסק שחצי שיעור אסור מהתורה גם בבישול והנאה, ולכן אם בישל פחות מכזית עבר איסור תורה וצריך כפרה.

שיעור הבישול המחייב מהתורה

הפרי חדש (אות ג) סובר שכל שלא נתבשל כשיעור מאכל בן דרוסאי אין איסור. ונסתייע מדברי הגמ' (חולין קח:) "ובאיזה בישול אמרו? בבישול שאחרים אוכלים אותו". ומשמע שכל שאין אחרים אוכלים אותו לא מיקרי בישול, וכיון שאיסורו מדרבנן בלבד, מותר בהנאה. גם **בהליכות עולם** (ח"ז עמ' ז) העלה שרק אם נתבשל שלישי בישול אסור מהתורה, אבל בבישול פחות מכך אסור מדרבנן בלבד ולכן מותר בהנאה. אך **הפרי מגדים** (פתיחה ד"ה וכמה) סובר שודאי כל שנפלה חתיכת בשר לכלי ראשון של חלב, אע"פ שהוסרה מיד, אסור באכילה והנאה אע"פ שאין שלישי בישול. ורק לעניין מלקות אינו לוקה אלא כשנתבשל כל צורכו. גם **הכרתי** (סק"ג) סובר שכל שבא לחום כלי ראשון אסור מהתורה. וכ"כ **הבא"ח** (ש"ב, בהעלותך ב), **זבחי צדק** (אות ז) ו**כה"ח** (אות ח).

אכילה שלא כדרכו

כתב הרמב"ם (פי"ד מהל' מאכ"א ה"י-יא)

"כל האוכלין האסורין אינו חייב עליהם עד שיאכל אותן דרך הנאה, חוץ מבשר בחלב וכלאי הכרם לפי שלא נאמר בהן אכילה, אלא הוציא איסור אכילתן בלשון אחרת בלשון בשול ובלשון הקדש לאסור אותן, ואפילו שלא כדרך הנייה. כיצד? הרי שהמחה את החלב וגמעו כשהוא חם עד שנכוה גרונו ממנו, או שאכל חלב חי, או שעירב דברים מרים כגון ראש ולענה לתוך יין נסך או לתוך קדרה של נבלה ואכלן כשהן מרין, או שאכל אוכל האסור אחר שהסריח והבאיש ובטל מאוכל אדם הרי זה פטור, ואם עירב דבר מר בתוך קדרה של בשר בחלב או בין כלאי הכרם ואכלו חייב"

הפרי מגדים (פתיחה ד"ה הנאה) הביא דברי הרמב"ם, וכ"כ **הפת"ש** (סק"א) שעל איסור בשר בחלב לוקה גם כשלא היה בדרך אכילה והנאה.

הפלתי (אות טו) סובר שאפילו אם נתן דבר הפוגם בקדרה של הבשר בחלב, אסור. משום שגם שלא כדרך הנאתו לוקה עליו. אך **החוות דעת** (סי' קג סק"א) דחה דבריו, שאם נסרח גוף האיסור לגמרי ע"י שהוא נטל"פ ולא היתה לו שעת הכושר לאיסור, שמעיקרא בליעת הטעם של הבשר והחלב נעשתה ע"י טעם לפגם, הרי פקע ממנו שם איסור כלל.

בישול אחר בישול

דעת **האליה רבה** (סי' תרעג סק"א) שיש בישול אחר בישול באיסור בשר בחלב כמו לעניין שבת. וכ"כ בשו"ת **שבות יעקב** (ח"א סי' לח) שאפילו למ"ד בשבת שאין בישול אחר בישול, יודה כאן לאסור, משום שכל איסור בישול בשר בחלב הוא מטעם כעיקר. וכ"כ **ביד אפרים** (קצורי דינים שבסוף סימן פז סעיף ג) דבכל מקום יש בישול אחר בישול בב"ח וכו' ובין אם נתבשל בב"ח יחד ונצטנן והחזירו לאש עד שהרתיח שנית, הרי זה עובר על איסור בישול.

אך **הפמ"ג** (סימן קה משבצות ס"ק ב) ורעק"א סוברים דכיון שהוא כבר מבושל אין בישול אחר בישול, וכ"כ בשו"ת **חת"ס** (יו"ד פב), שו"ת **יביע אומר** (ז, ה), שו"ת **תפילה למשה** (ג, ט) ועוד. וע"ע בפלתי (ס"ק יג) שנסתפק בזה.

★ בישול בשר בחלב לאיבוד (ניסויים וכד')

כתב הרמב"ם (הל' טומאת מת פ"א ה"ב) ששתק הכתוב מאיסור אכילת בשר בחלב, וכתב רק איסור בישול בשר בחלב, לפי שאסר לך אפילו בישולו. **הכסף משנה** הקשה, אם איסור אכילה הוא ק"ו מאיסור בישול, מדוע כתב הרמב"ם שהאוכל כזית מבשר וחלב שנתבשלו יחד לוקה, הרי אין עונשין מן הדין! ותירץ, דמכיון שהתורה אסרה לבשל בשר בחלב הוי בכלל לא תאכל כל תועבה כל שתיעבתי לך הרי הוא בכל תאכל. א"נ דמשמע שלא אסרה תורה לבשל אלא כדי שלא יבוא לאכול.

לפי תירוצו השני של הכס"מ בישול בשר בחלב נאסר רק משום איסור אכילה, ומשמע שאם מבשל באופן זה שלא יכול לבוא לידי אכילה, אין בכך איסור. ונ"מ למעבדה כימית שמביאים לשם מיני שוקולד לבדוק האם יש בה תערובת של שומן מן החי, והבדיקה נעשית ע"י בישול. בשו"ת **דובב משרים** (ח"א, ס"ס ל) כתב עפ"ד הכס"מ דמכיון שעיקר הבדיקה הנ"ל נעשית ע"מ שלא יבואו לאכול בשר בחלב יחד, הרי שאין בכך איסור. וכן העלה בשו"ת **יביע אומר** (ח"ז סימן ה. הליכו"ע ח"ז עמ' א).

אך בשו"ת **הר צבי** (י"ד סי' עט) נשאל ג"כ בזה, ותחילה הביא את דברי הפוסקים בדין בישול אחר בישול. והביא את דברי הדובב משרים, אך הקשה על יסוד זה (דבמקום שאין איסור אכילת בשר בחלב לא שייך איסור בישול), מדברי הרמב"ם (מאכ"א ט, ו) שכתב 'אבל המבשל בשר מתה או חלב וכיוצא בהן בחלב, לוקה על בישולו ואינו לוקה על אכילתו', הרי שלא תלוי איסור בישול באיסור אכילה. עוד הקשה מדברי האחרונים לקמן לגבי הדלקת נר חנוכה בבשר בחלב, שאף אחד מהפוסקים לא הזכיר סברא להקל מכך שלא עומד לאכילה.

❧ בישול בשר בחלב הבלועים בכלי

השלטי גיבורים (על המרדכי, ע"ז פ"ג) הביא בשם **רבנו ברוך** שאסר לבשל בשר איסור בבית הישראל בקדירה של גויים, שמא יחתה הישראל תחתיה, ואע"פ שאינו מבשל כעת בשר בחלב אלא בישל לפני כן בקדירה זו. ומשמע שכיון שבלועה מבשר וחלב אם יחתה תחתיה הרי הוא עובר משום לא תבשל כיון שהבשר והחלב הבלועים בה חוזרים ומתבשלים. וכן משמע מהרמ"א (לקמן ס"ו) שפסק כן להלכה.

השער אפרים (סימן לח. הובא בפת"ש ד) פסק בחמאה שנתבשלה בקדירה של בשר בת יומא, אסור להדליק בה להאיר הבית מטעם שאסור בהנאה, וגם להדליק בה נר חנוכה אסור, ואע"פ שמצוות לאו להנות ניתנו, כיון שאסור בהנאה כתותי מכתת שיעורא. וכ"פ **המ"ב** (סי' תרעג סק"ב) ו**כה"ח** (אות יד, טז).

אולם הפרי מגדים (שפ"ד יח) כתב המבשל בשר בקדירה בת יומא מחלב, ודאי הוי דרך בישול. אבל אם מבשל בקדירה הבלועה מבשר בחלב, לא חשיב כדרך בישול של הבלוע בה. בשו"ת **תשובה מאהבה** (ח"ג סי' שלא) סובר שבבלוע בקדירה בדרך בישול, אינו בכלל מה שכתוב לא תבשל גדי בחלב אמו א"כ שניהם בעין, משא"כ היכא שהחלב בלוע בקדירה ובישלו בו בשר, יש להתיר בהנאה. וכ"כ **הפלתי** (ס"ק ג) ועוד. גם בשו"ת **תפילה למשה** (ג, ט) העלה שמותר להרתח מים בקדירה שבלעה בשר וחלב, ואין לחוש שטעם הבשר והחלב הבלועים בה חוזרים ומתבשלים יחד, שאין זה דרך בישול. **בהליכות עולם** (ח"ז עמ' ט) העלה שאם יש הפסד מרובה בדבר, יש להתיר את הבשר המתבשל בקדירה זו בהנאה.

סעיף ב':**כל בשר הבהמות אסורות בחלב**

שנינו בחולין (קיד.)

"תנו רבנן: בחלב אמו - אין לי אלא בחלב אמו, בחלב פרה ורחל מנין? אמרת, קל וחומר, ומה אמו שלא נאסרה עמו בהרבעה - נאסרה עמו בבשולו, פרה ורחל שנאסרו עמו בהרבעה - אינו דין שנאסרו עמו בבשולו! תלמוד לומר: בחלב אמו"

◀ כתב השו"ע: גדי, לאו דוקא, דהוא הדין שור, שה ועז. ולא שנא בחלב אם, ולא שנא בחלב אחרת, אלא שדבר הכתוב בהווה.

סעיף ג':**מין הבשר האסור מהתורה**

שנינו בחולין (קיג.)

"משנה: בשר בהמה טהורה בחלב בהמה טהורה - אסור לבשל ואסור בהנאה, בשר בהמה טהורה בחלב בהמה טמאה, בשר בהמה טמאה בחלב בהמה טהורה - מותר לבשל ומותר בהנאה"

הטור כתב "אבל בשר טהורה בחלב בהמה טמאה, או בשר טמאה בחלב טהורה, אינו אלא מדרבנן". וכתב עליו הב"י שלשון שאינו מכוון הוא, הרי חכמים לא יאסרו חלב עם בשר בהמה טמאה שכבר אסור באכילה מהתורה, וחכמים אסרו דווקא עוף גזירה משום בהמה.

◀ כתב השו"ע עפ"ד בב"י: אינו נוהג אלא בבשר בהמה טהורה בחלב בהמה טהורה, אבל בשר טהורה בחלב טמאה, או בשר טמאה בחלב טהורה, מותרים בבישול ובהנאה. אך הרמ"א (לקמן ס"ד) כתב: ...דכל שכן דאסור לבשל לכתחלה בחלב טמאה, או בשר טמאה בחלב טהור ודוקא בשר בהמה, אבל בעוף, דרבנן, אין לחוש.

אלא שהב"ח השיג עליו, שמ"מ אסור מדרבנן משום בשר בחלב, ונ"מ לדין חנ"נ למ"ד שאינו אלא בבשר בחלב (דעת רבנו אפרים). וכן פירש הדרישה (אות ב). אך הש"ך (סק"ג) דחה דבריהם, שלא מצאנו לאחד מהפוסקים שהזכירו איסור בזה, ומשמע שאפילו איסור דרבנן של בשר בחלב אין כאן (אלא רק איסור בהמה טמאה). ואין שום עניין לאוסרו לאחר שכבר אסור מהתורה, וזוהי כוונת הב"י דמכיון שבלא"ה אסור, מדוע שחכמים יאסרוהו גם מדבריהם, וגם לא שייך לגזור עליו שמא יבוא לאכול בשר בהמה בחלב! גם הט"ז (סק"ב) דחה דברי הב"ח, שהרי טעמו של רבנו אפרים הוא משום שחלב ובשר בפנ"ע מותרים, ורק בהתחברם יחד חל עליהם איסור, וזה לא שייך כאשר הבשר הוא של בהמה טמאה, ולכן חשיב כשאר

האיסורים. משום כך כתב שהדין עם הב". הערוך השולחן (אות יד) ביאר שדברי הטור שבשר וחלב אלו אסורים מדרבנן, באו לבאר לנו שמותר למוכרו לגוי ולהשתכר ממנו, ואין לומר דמכיון שקיבל את טעם האיסור דינו כאיסור, ואין למוכרו לגוי.

אִיסוּר עוֹף בַּחֵלֶב

שנינו בחולין (קג. קיג. קטז).

"[קג.] כל הבשר אסור לבשל בחלב - חוץ מבשר דגים וחגבים. [קיג.] משנה: המעלה את העוף עם הגבינה על השלחן אינו עובר בלא תעשה. גמרא: הא אוכלו - עובר בלא תעשה, שמע מינה: בשר עוף בחלב דאורייתא! אימא: המעלה את העוף עם הגבינה על השולחן אינו בא לידי לא תעשה. משנה: ר"ע אומר: חיה ועוף אינם מן התורה, שנאמר לא תבשל גדי בחלב אמו ג' פעמים, פרט לחיה ולעוף ובהמה טמאה. רבי יוסי הגלילי אומר: נאמר לא תאכלו כל נבלה, ונאמר לא תבשל גדי בחלב אמו, את שאסור משום נבלה - אסור לבשל בחלב, עוף שאסור משום נבלה, יכול יהא אסור לבשל בחלב - ת"ל: בחלב אמו - יצא עוף שאין לו חלב אם [קטז.]... עוף איכא בינייהו, ר' עקיבא סבר: חיה ועוף אינן מן התורה - הא מדרבנן אסירי, ור' יוסי הגלילי סבר: עוף אפילו מדרבנן נמי לא אסיר; תניא נמי הכי: במקומו של רבי יוסי הגלילי היו אוכלין בשר עוף בחלב"

דעת התוספות (חולין קיג. ד"ה בשר. חולין קד: ד"ה עוף) שדווקא לר"ע איסור בשר עוף בחלב הוא מדרבנן, אך הלכה כרבנן שגם בשר עוף אסור מן התורה.

אך הרמב"ם (מאכ"א ט, ד) סובר כר"ע שעוף בחלב "אסור באכילה מדברי סופרים, כדי שלא יפגעו העם ויבואו לידי איסור בשר בחלב של תורה, ויאכלו בשר בהמה טהורה בחלב בהמה טהורה, שהרי אין משמע הכתוב אלא גדי בחלב אמו ממש לפיכך אסור כל בשר בחלב". וכ"ד הטור, רא"ש (פ"ח סי' נא) בדעת הרי"ף (מב:), וכ"פ הרשב"א (תוה"ב הארוך והקצר ב"ג ש"ד פד ע"ג).

← לסיכום: תוס': הלכה כרבנן שעוף בחלב מהתורה. רמב"ם: כר"ע שעוף בחלב אסור מדרבנן.

כתב השו"ע: ובשר חיה ועוף... ואף באכילה אינו אסור, אלא מדרבנן. אבל דגים וחגבים, אין בהם איסור, אפילו מדרבנן.

וכ"ד הש"ך (סק"ד), ושגם מה שהביא הב"ח בשם מהרא"י לקמן אינו מדויק, שלא כתב אלא שקשה להקל נגד התוס', אך מ"מ מודה לדינא שבשר עוף בחלב אסור רק מדרבנן. וגם מדברי התוס' לא מוכרח לומר כן. וכ"ד הפר"ח (אות ו) פרי תואר (אות ח), ערוה"ש (אות ט), כה"ח (אות כא) ועוד.

אך היש"ש (פ"ח סימן ק) והב"ח הביאו את דברי מהרא"י בהגהת שערי דורא (סימן עו אות ד) שכתב שקשה להקל נגד התוספות, ולכן פסקו שבשר חיה ועוף בחלב אסור מהתורה.

בישול והנאה בעוף בחלב

כתב הרמב"ם (ס) "וכן בשר חיה ועוף בין בחלב חיה בין בחלב בהמה אינו אסור באכילה מן התורה לפיכך מותר לבשלו ומותר בהנייה". וכ"כ השו"ע: ובשר חיה ועוף, אפילו בחלב טהורה, מותר בבישול, ובהנאה.

אך הב"ח (אות ב) תמה כיצד התירו אפילו מדרבנן, הרי פשט הסוגיא מורה שגם בישול אסור מדרבנן! והוכיח שגם הרמב"ם סובר שרק מהתורה מותר להנות ולבשל, אך ודאי שעכ"פ יש בו איסור מדרבנן. ומה שלא כתב כן בפירושו, הוא משום שלא נתבאר בתלמוד דין זה בפירושו. ולדעת הב"ח אין חילוק כלל בדין בישול והנאה בין בהמה לעוף, ובכולם נוהג איסור בשר בחלב מדרבנן.

בשר עם חלב שקדים

שנינו בכריתות (כא:): שדם דגים אע"פ שהוא מותר, "אמר רב: דם דגים שכינסו - אסור", משום מראית העין, ולכן אם ניכר בו שהוא מן הדגים, כגון שיש בו קשקשים, מותר.

ע"פ גמ' זו רצה היש"ש (חולין פ"ח סימן נב) לאסור לאכול בשר עוף בחלב שעושים משקדים. אא"כ יניח מהשקדים בקערה כדי שיהא ניכר שחלב זה הוא חלב שקדים, וזאת משום מראית עין, שלא יטעו לומר שאוכל בשר בחלב.

אך התורת חטאת (סב, ח) כתב שלא ראה נוהגים כן, וגם אין ראייה מדם שאיסורו בכרת ולכן יש לחוש למראית עין, משא"כ בבשר עוף בחלב שאיסורו מדרבנן בלבד. ואפילו בבשר בהמה אינו אסור אלא דרך בישול דוקא, ולכך לא חששו למראית עין. והביא ראייה לדבריו מההיתר לבשל בחלב בהמה טמאה ולא חששו למראית עין.

◀ כתב הרמ"א בהגה: ונהגו לעשות חלב משקדים ומניחים בה בשר עוף, הואיל ואינו רק מדרבנן. אבל בשר בהמה, יש להניח אצל החלב - שקדים, משום מראית העין, כמו שנתבאר לעיל סימן ס"ו לענין דם.

וכן הסכים הפרי חדש (אות ז) שמעיקר הדין אין לנו להוסיף על מה שנאמר בתלמוד משום מראית עין, כי אין לנו לחדש גזירות מדעתנו, שאם כן בואו ונאסור לאכול בשר חיה בלא ניקור החלב, כדי שלא יחשדוהו שאוכל בשר בהמה עם חלבו. וכ"כ הפלתי (סק"ח) שלא גזרו חז"ל משום מראית העין אלא כגון שתיית דם דגים שכנסו בכלי, שאין הדבר מצוי, והרואה לא יתלה שזהו דם דגים, אלא יחשוב שהוא דם בהמה ועוף שאסורים, וכן חלב אשה הכנוס בכלי אינו מצוי, ואם יאכלנו עם בשר יחשדוהו שאוכל בשר בחלב, אבל חלב שקדים שהוא מצוי ורגילים לבשלו עם בשר, והוא מוטעם מאד, אין לחוש בו משום מראית העין כלל, ועוד שחלב שקדים לא נקרא חלב, אלא מי פירות, ולא משום שיש לו דמיון לחלב במראהו נאסור לבשל בו חלב.

אך ה"ט"ז (סק"ד) כתב שאף שדברי הרמ"א נכונים, וכבר נתפשט המנהג כן, מ"מ נראה שיש להניח לכתחילה שקדים גם אצל בשר עוף, ובמקום שאין לו שקדים אין לאסור בשביל זה האכילה, דכל מאי דאפשר לתקן מתקנינן. ולא גרע מחלב אישה שחששו למראית עין. וכן משמע מדברי הרמ"א שכתב 'יש להניח' ומשמע שבדיעבד אינו מעכב האכילה. וכ"כ המנחת יעקב (סב, כד). הש"ך (סק"ו) כתב שצ"ל שמדובר בבישול, דאל"ה אפילו בשר בהמה אין בו איסור דאורייתא וא"צ להניח שקדים. ודעתו כדעת הי"ש"ש שאף במידי דרבנן אנו חוששים למראית עין (שכן מוכח מכמה מקומות בש"ס, ולדוג': בשבת נד: מובא שאין להוציא בהמה לרה"ר בזוג אע"פ שהוא פקוק, שנראה כמוליכה להימכר בשוק, ואע"פ שאיסור מקח וממכר בשבת אינו אלא מדרבנן חששו בו למראית עין. הערוה"ש דחה דבריו שאין להביא ראיה מאיסורי שבת דחשיבי כדאורייתא). גם הערוך השולחן (אות טז) כתב "מ"מ נכון להחמיר גם בעוף כיון שיש אוסרין". וכ"כ כה"ח (אות כד) ועוד.

הפת"ש (הובא בסק"י) בספרו נחלת צבי תמה על הש"ך והט"ז, שודאי אף הרמ"א מודה שחוששים למראית עין גם באיסורי דרבנן, אלא שהגדרת 'מראית עין' הוא דווקא בפני הרבים שרואים, אבל כשמבשל בביתו אין סיבה לאסור אלא רק משום מאי דקי"ל (שבת סד:)' כל מקום שאסרו חכמים משום מראית עין אפילו בחדרי חדרים אסור'. וכלל זה הוא דווקא באיסורי דאו' (עפ"ד התוס' בכתובות ס. ד"ה ממעכן, שרק באיסורי דאורייתא יש לחוש שיחשדוהו שעושה איסור בחדרי חדרים). ואפילו אם הוא בפני בני ביתו ג"כ חשוב בחדרי חדרים, מפני שבני ביתו יודעים הדבר על בוריו. גם הזבחי צדק (אות כג) וכה"ח (אות כח) הסכימו שבביתו מותר משום שלא שייך בזה מראית עין. וע"ע בשדי חמד (כללים מערכת המ"ם כלל פ ד"ה ולמאי) שהביא כמה הבנות בדברי הנחלת צבי, ושיש שחלקו עליו.

כתב החיד"א (מחב"ר אות ו) שגם כאשר יש זמנים מיוחדים שנוהגים לאכול בהם תבשילים עם חלב שקדים, חשיב כ'סימן' לכך שזהו חלב שקדים וא"צ להניח שקדים אצל החלב. וה"ה אם ישנו מאכל של אורז עם חלב שקדים שמניחים אותו כמילוי בתוך עלי גפנים וכד', מכיון שהוא מכוסה לא ניכר שהוא בשר עם חלב, ורק כאשר טועם המאכל שם לב לכך, אך מרגיש בטעמו שהוא חלב שקדים. כ"כ כה"ח (אות כז).

דג בחלב

שנינו בפסחים (עו:)

"היה ביניתא דאיטווא בהדי בישרא - אסרה רבא מפרזיקיא למיכליה בכותחא. מר בר רב אשי אמר: אפילו במילחא נמי אסורה, משום דקשיא לריחא ולדבר אחר"

לדעת רבא דג שהיה יחד עם בשר בתנור אחד, אין לאוכלו יחד עם חלב, משום שריחא מילתא היא. ומשמע שלדעתו אין שום בעיה לאכול את הדג עם גבינה, ובמקרה הנ"ל מכיון שהדג היה עם בשר יחד, יש בו איסור של בשר בחלב. אך רב אשי סובר שגם במלח אסורה, משום שקשה הדבר לצרעת.

ובחולין (קג): איתא "כל הבשר אסור לבשל בחלב - חוץ מבשר דגים וחגבים". ומשמע שדגים מותרים בבישול עם חלב. וכתב הר"ן (לז). דמכיון שמותר לבשל, משמע שמותר גם לאכול יחד עם חלב, ומה שנקטה הגמ' 'בישול' הוא מכיון שגם בתורה מובא האיסור בלשון בישול (לא תבשל). וכ"פ הרמב"ם (פ"ט מהל' מאכ"א ה"ה) "דגים וחגבים מותר לאכלן בחלב", וכ"כ הרשב"א (תוה"א ב"ג ש"ד פה:).

כתב הבי"ש שמ"מ אין לאכול דגים בחלב מפני הסכנה. וכ"כ הלבוש (ס"ג). ובשו"ת חינוך בית יהודה (סימן סא. הובא בפת"ש ט) כתב בשם מהר"ם מקראקא לקיים את גירסת מרן, שחקר אצל חכמי הרופאים ואמרו שדוקא דגים המטוגנים עם חמאה מותר לאכול, מה שאין כן דגים המבושלים בחלב יש בהם סכנת חולי, כי טבע הדגים שמקררים מאד, וכן החלב רע ומזיק לגוף וכו' כידוע לרופאים, וחמירא סכנתא מאיסורא. גם הזבחי צדק (ס"ק יח), שו"ת רב פעלים (ח"ב יו"ד סימן י'. בא"ח בהעלותך, טו) כתבו שמנהגנו להחמיר בזה. וכ"פ בשו"ת יחווה דעת (ו, מח. הליכור"ע ח"ז עמ' כ) שראוי לנהוג להחמיר בין בחלב עם דגים ובין בגבינה עם דגים. ומ"מ אם כבר נתבשלו מותר לאוכלם.

אך הדרכי משה (אות ד) כתב שלא ראה מימיו שנוזהרים בזה, וגם מה שמובא באו"ח סימן קעג הוא דווקא שלא לאכול בבשר משום סכנה אבל בחלב שרי. ולכן כתב שנראה שנתערב לב"י בשר בחלב (והוא לשון מליצה, וכונתו שנתערב למרן גבינה עם בשר לבין דג). וכ"כ הט"ז (סק"ג) והש"ך (סק"ה). גם הפרי חדש (סוף אות ו) כתב "ודע שמה שכתב הבי"ש שאין לאכול דגים בחלב מפני הסכנה הוא טעות סופר או לא דק". גם החיד"א (מחז"ב אות ג) כתב "כמה מהדוחק יש בזה, חדא דהא מילתא חדתא היא דאמרו הרופאים דאיכא סכנה בדגים עם חלב ומהיכן נדע זה והי"ל למרן לבארו". גם בשו"ת אדני פז (סימן מב. הובא בפת"ש ט) כתב דמכיון שאנו רואים שכל העולם דש באיסור זה ואוכלים דגים עם גבינה יש להתיר, ושומר פתאים ה'. וכ"נ מדברי השערי תשובה (אות מג). הערוך השולחן (אות טו) כתב "ויש שרוצים לקיים זה ואמרו שמצאו בספרי הרופאים שיש סכנה בדגים בחלב. ואינו כן, דרבינו בחיי כתב בפ' משפטים שהסכנה הוא בדגים עם גבינה ומזה נופל צרעת על האדם. ולא בדגים בחלב. ועוד, דאם כדבריהם למה לא קבע זה בשו"ע. ועוד, דכל העולם אוכלים זה ונחשב למאכל חשוב. ולכן לית מאן דחש להא מילתא ויכולים לאכול בלי שום קפידא חלילה". וכ"פ בשו"ת שמש ומגן (ח"ד יו"ד יב).

אלא שמדברי השו"ע (צה, א) משמע שמותר לאכול דגים עם חלב (כדברי רבא בגמ' בפסחים), וכן משמע מדבריו בסימן צז (ס"א)! ונראה ליישב שמ"ש בהלכות אלו אין לו שייכות לדיני סכנה שמחמתם כתב בב"י לאסור אכילת דגים עם חלב.

■ חמאה עם דגים:

כתב בשו"ת חינוך בית יהודה (סימן סא) בשם הגאון מהר"ם מקראקא, שחכמי הרופאים אומרים שבדגים המטוגנים בחמאה אין לחוש משום סכנה. וכן כתב בספר בית לחם יהודה (סק"ד) בשם רופאים מומחים. גם הזבחי צדק (ס"ק יח) כתב שמנהג בגדאד להתיר לטגן דגים בחמאה. והניף ידו שנית בשו"ת זבחי צדק

(ח"ג סימן קמג) מכיון שעיקר איסור זה מבוסס על יסוד רעוע. וכ"פ **כה"ח** (אות כד) ובשו"ת **יחווה דעת** (שם). אך בשו"ת **רב פעלים** (ח"ב י"ד סימן י') כתב, שמכיון שמרן אסר דגים בחלב, ולדעת כמה אחרונים חלב לאו דוקא, שהוא הדין לדגים בגבינה, אם כן אין חילוק בין גבינה לחמאה. ועוד שהמנהג ידוע בכגדאד שאין מטגנים דגים בחמאה, ורק הגוים עושים כן. ולכן אם יש מי שירצה בעירנו לאכול דגים מטוגנים בחמאה, ודאי שנמחה בידו, שאינו רשאי לעשות כן.

ובספר **הוראה ברורה** כתבו שמ"מ מעדני חלב שמעורב בהם ג'לטין דגים מותר לאוכלם ללא פקפוק גם למחמירים שלא לאכול דגים עם חלב. וזאת משום שג'לטין אפילו של בהמות טמאות מותר להרבה מן הפוסקים, ומשמע שהג'לטין אינו חשוב לחלק מהדג או הבהמה.

סעיף ד':

מראית עין בחלב אישה

בגמ' בכתובות (ס.) מובא:

"תנו רבנן: יונק תינוק והולך עד עשרים וארבעה חדש, מכאן ואילך כיונק שקץ, דברי רבי אליעזר; רבי

יהושע אומר: אפילו ארבע וחמש שנים, פירש לאחר עשרים וארבעה חדש וחזר - כיונק שקץ"

מהגמ' עולה שחלב אישה כשר, וחכמים אסרו לגדול לינוק מהאישה עצמה. וכ"פ השו"ע (פא, ז): חלב אישה, מותר, והוא שפירש כגון שחלבתו לתוך כלי. אבל גדול היונק משדי אישה, כיונק שרץ.

כפי שראינו לעיל שיש איסור מראית עין, מביא הרשב"א בתשובה (ג, רנז) "מסתברא שאסור לבשל בשר בחלב אישה מפני מראית העין, ואם נפל לתוך התבשיל בטל ואין צריך שיעור וזה נ"ל ברור".

הדרכי **משה** (אות ב) הקשה, הרי אפילו בחלב בהמה טמאה מותר לבשל, ואפילו בשר חיה ועוף בחלב טהורה הואיל ואינו אלא מדרבנן, כ"ש בחלב אישה, ואין בו משום מראית עין בבישול!

◀ כתב השו"ע: אסור לבשל בחלב אישה, מפני מראית העין. ואם נפל לתוך התבשיל, בטל, ואין צריך שיעור. והרמ"א כתב: ונראה לפי זה, דכל שכן דאסור לבשל לכתחלה בחלב טמאה, או בשר טמא בחלב טהור ודוקא בשר בהמה, אבל בעוף, דרבנן, אין לחוש (ש"ך ח: לפמ"ש לעיל, גם בעוף יש לחוש).

הקשה הש"ך (סק"ז) מדוע הרשב"א ומרן הביאו לעיל בס"ג שמותר לבשל איסורי דרבנן של בשר בחלב ולא חששו למראית עין, ובחלב אישה אסרו הבישול משום מראית עין? ותירץ: א. השו"ע לעיל לא מיירי באיסור מראית עין אלא רק בעניין הבישול, אבל ודאי דאה"נ שאסור משום מראית עין. ב. כוונת השו"ע כאן שרק האכילה של בשר עם חלב אישה אסור, אבל הבישול מותר. ודעת השו"ע להחמיר במראית עין רק באכילה ולא בבישול. ג. בשר טמא ניכר שהוא טמא, וה"ה לחלב טמא ניכר שהוא טמא משום שצבעו

ירוק מעט, אבל חלב שקדים וחלב אישה דומה מאוד לחלב בהמה ולכן החמירו בו יותר. ד. הט"ז (סק"ה) ביאר שרק בדברים המותרים באכילה בפנ"ע גזרו משום מראית עין, שדומה לבשר טהור וחלב טהור, משא"כ בבשר טמא או חלב טמא לא גזרו משום מראית עין שהרי אסורים בלא"ה. אלא שהוסיף שאין בידו להקל נגד דברי הרמ"א. עוד כתב, שגם לדעת הרמ"א כאשר יש צורך רפואה אע"פ שאין סכנה בדבר, יש להתיר בישול בחלב במה שאין האיסור אלא מדרבנן, וכ"ש בחלב טמא או בהמה טמאה. ה. עיין לעיל ס"ג מ"ש בשם הפלתי (סק"ח) שיש לחלק בין חלב אישה שלא מצוי כלל ששותים אותו, ובין חלב שקדים שמצוי ששותים אותו.

כה"ח (אות כט) העיר, שכיום יש איסור בל תשקצו בשתיית חלב אישה, משום שאנשים מואסים בו.

דעת הפרי תואר (אות י) שאם נפל מחלב זה לתוך קדרה, אפילו אם החלב הוא הרוב ממה שבקדרה הרי הוא בטל. אך הערך השולחן (אות טו) כתב שצריך רוב בתבשיל כנגד החלב בענין שאינו ניכר בתערובת, אלא שא"צ שישים. וכ"כ הלבוש (ס"ג), וכן משמע מרעק"א (סק"ו).

★ מראית עין באיסורי דרבנן, חלב סויה וכד'

בסעיפים ג-ד עסקנו בין השאר גם בדיני מראית העין בין בשר לחלב שקדים או אישה, שאע"פ שאין בו איסור של בשר בחלב, אסרוהו חכמים משום שדומה לחלב. בפסקה זו נברר את גדרי 'מראית עין' באיסורי דרבנן, ובין השאר יבואר דין חלב סויה או שניצלים פרווה, כיצד יש לנהוג באכילתם עם בשר וחלב.

כפי שראינו, מהגמ' בכריתות (כא:): עולה שכאשר ישנו דבר היתר שדומה לאיסור, אנו אוסרים אותו אא"כ ניתן סימן בו שהוא היתר. מדברי הרמ"א (ס"ג) משמע שבכל איסורי דרבנן אין אנו חוששים משום מראית עין. ורבים מהאחרונים ומהם הש"ך והט"ז הוכיחו שגם באיסורי דרבנן אנו חוששים משום מראית עין.

בשו"ת יביע אומר (ח"ו יו"ד סימן ח) ובשו"ת יחזה דעת (ג, נט) העלה שמותר לשתות חלב סינטטי אחר ארוחה בשרית. וכן גלידה מחלב סינטטי לאחר ארוחה בשרית. ואין לחוש בזה משום מראית העין. וזאת עפ"ד הכרתי (סק"ז) שדין חלב אישה כמי פירות שאין לגזור בהם כלל משום חלב רגיל, וה"ה לחלב סינטטי שאין עליו תורת חלב כלל, כשם שהתיר הרמ"א אכילת בשר עוף עם חלב שקדים. וזאת משום ששתיית חלב אחר אכילת בשר אסורה מדרבנן בלבד. והוסיף את דברי החיד"א שהתיר לאכול אורז עם חלב שקדים לאחר ארוחה בשרית משום שמאכל זה נפוץ, וה"ה לחלב הצמחוני שנפוץ וידוע לכל. וכמו שנתפשט המנהג להשתמש בפסח בקמח מצה אפויה לטיגון ולבישול, ולא חששו למראית העין שיחשבו שהוא קמח דגן (אך באמת נידון זה נתון במחלוקת הפוסקים בסימן תס"ג סעיף ג, ע"ש). גם בשו"ת שבט הלוי (ט, קנז) נשאל אודות אכילת שניצל פרווה עם גבינה, אם יש בזה משום דין מראית עין, היות והיום מפורסם מאד דאיכא נקניק ושניצל דאינו בשר כלל. והביא את דברי הכרתי שלא גזרו אלא בדבר שהוא חלב באמת, וכיו"ב כאן דאינו

לא בשר ולא נקרא בשם בשר, והוא ק"ו משקדים ואם גזרו שם בבשר בהמה עכ"פ אין הכרח לחדש גם כאן גזרה, וסיים "זה הנלענ"ד דרך למוד זכות עכ"פ על אלו שעושים כן".

גם בשו"ת **משנה הלכות** (ה, צו) דן בעניין אכילת פת במרגרינה עם בשר, האם יש בזה מראית עין. וכתב "נלפענ"ד לחדש דלא אסרו משום מראית עין אלא דבר שאין דרך העולם לעשותו בדרך היתר ע"פ רוב, או דבר שאינו מצוי כ"כ בדרך היתר, אבל בדבר שנהגו העולם לעשותו ע"פ רוב בדרך היתר, אף דיש בו משום מ"ע לא חיישינן לה, דכל הרואה אותו ודאי יאמר בדברך היתר עשאה. ולמה יאמר דעושה איסור". כראיה לכך הביא את המנהג המובא בחיד"א שנהגו לאכול אורז עם חלב שקדים לאחר ארוחה בשרית.

בשו"ת **מנחת שלמה** (תניינא סימן נג) נשאל אודות נעילת מנעלים ביו"כ, שדומים ממש לנעלים של עור. אם צריך לחוש למראית עין. לדעתו נעלים אלו אסורות בנעילה מכיון שנראה כנעלים של עור, ודומה לכל הדברים שאסרו חכמים מפני מראית עין. והוסיף: "ומה שנתפשט ההיתר של פאה נכרית חושבני שסומכין ע"ז שרוב אנשים יודעים בזה להבחין, אף שהרבה פעמים אני אינני יודע להבדיל".

סעיף ה':

ביצים הנמצאות בעופות

שנינו בביצה (ז).

"השוחט את התרנגולת ומצא בה ביצים גמורות - מותרות לאכלן בחלב. רבי יעקב אומר: אם היו מעורות בגידין - אסורות"

נחלקו הראשונים איזו ביצה חשובה ל'גמורה' שכבר אינה מוגדרת כחלק מהתרנגולת ודינה כבשר, ואיזו ביצה עדיין אינה גמורה ודינה כבשר התרנגולת שאסור לאוכלה בחלב: כדי להבין הלכה זו נקדים, שבגוף התרנגולת ישנו אשכול שבה תלויה הביצה עד סיום יצירת החלמון, לאחר מכן משתחרר החלמון לרחם של התרנגולת שם מתהווה החלבון. מתחילה הוא כמים, לאחר מכן נרקמת סביבו קליפה דקה ורכה שלאחר מכן ג"כ מתקשה (ע"פ הור"ב).

[חלמון = החלק הפנימי של הביצה, הצהוב. חלבון = החלק החיצוני של הביצה, הלבן].

א. **רש"י** (ו: ד"ה ביצים גמורות): כאשר החלמון לבדו גמור, אפילו בלא הקליפה הלבנה דינה כביצה גמורה. ואע"פ שמעורה עדיין בגידין מותר (שהרי ר' יעקב החולק סובר שאם היו מעורות בגידין אסורות, משמע שלת"ק מותר בכה"ג). לדעתו הגדרת ביצה תלויה בחלמון. וכ"ד **הרא"ש** (ביצה א, ח). הב"י כתב שלשיטה זו לא מועיל שתפרוש הביצה מן האשכול בלבד, אלא בעינן שתגדל כל מה שדרכה ליגדל.

- ב. **רשב"א** (תוה"ק ב"ג ריש ש"ד פד ע"ד): איזו היא ביצה גמורה? כל שיש לה חלבון וחלמון, ואע"פ שמעורה בגידין. ואם יש לה רק חלמון דינה כבשר וכגוף העוף. עוד כתב הרשב"א (ביצה ז.) "שנגמר חלבון וחלמון שבה, ונבדל החלבון מן החלמון".
- ג. מרדכי (ביצה, סי' תרנ) בשם **רשב"ם**: אינה גמורה עד שתגמר קליפתה ותתקשה.
- ד. ארחות חיים (הל' איסורי מאכלות סי' עב) פירש בשם ה"ר **יהונתן** דאפילו בלא קליפה דקה החיצונה מותר, והוא שנעקרו מן האשכול, אבל אם עדיין תלויים באשכול אסור. וגם בזה האיסור הוא רק לאכול יחד עם חלב, אבל אם אכלן בפני עצמן מותר לאכול אחריהם גבינה או חלב בלא קינוח פה ובלא נטילה.

◀ כתב השו"ע כרשב"א: ביצים הנמצאים בעופות, אם הם גמורות דהיינו שיש להם חלבון וחלמון, אף על פי שהיא מעורה בגידים, הרי זו גמורה ומותר לאכלה בחלב. אבל אם אין לה אלא חלמון, אסור לבשלם בחלב. אבל אם אכלם בפני עצמם, מותר לאכול אחריהם גבינה או חלב.

אך הש"ך (סק"י) הביא את דברי הדרכ"מ (אות ג) בשם **מהרא"י** (הגהות שערי דורא סימן ע אות ד ד"ה וכן) שהנשים נוהגות איסור אפילו קליפת הביצה כבר קשה לגמרי. והעיר שבמקום שאין מנהג א"צ לנהוג כך. לדעתו הלכה כר' יעקב, וכדי להגדיר ביצה כגמורה צריך שהחלבון והחלמון יהיו גמורים, ובנוסף לכך שאינו מחובר באשכול. ולכתחילה מחמירים כרשב"ם שרק ביצה בקליפתה הקשה מותרת. ובמקום הפסד מרובה יש לסמוך על רש"י שדי בגימור החלמון אפילו מעורה בגידים⁷. גם ה"ט"ז (סק"ו) פסק **כיש"ש** (פ"ח סימן ב) שלכתחילה יש לנהוג כמנהג המובא בדרכ"מ, ובדיעבד היקל כל שיש קרום לכן על הביצה. גם ה"ב"ח (אות ג) כתב להחזיק כדברי מהרא"י, ואע"פ שלא נתברר הטעם יפה בדבריו, לפע"ד נראה דמנהג אבותינו תורה היא. והביא ראיות מהראשונים להוכיח כדברי מהרא"י. גם ה**בא"ח** (אחרי מות, טו) ו**כה"ח** (אות לז) כתבו לכתחילה להחמיר בזה. **אך הפרי חדש** (אות ט) סובר שהעיקר כדעת מרן שכל שיש לה חלבון וחלמון דינה כביצה גמורה. ובשו"ת **יביע אומר** (ח"ה ס"ס ו. ע"ש באריכות) כתב שלא פשט בינינו המנהג להחמיר.

הש"ך (סק"יב) ביאר שהשו"ע מתיר לאכול זה אחר זה אפילו רק החלמון גמור (וכ"כ הפר"ח אות יג ופר"ת אות י בדעת מרן). אלא שקשה, הרי זוהי שיטת רש"י ולא כרשב"א שפסק כמותו השו"ע? אלא שביאר (סק"ט) שדין ביצים בחלב קל יותר משאר דיני בשר בחלב, מפני שהוא דין דרבנן בלבד או משום ששניהם היתר (והוא ע"פ התוס' חולין נח. ד"ה ושוין). כך ביאר את פסק השו"ע לעיל (פו, ד) שאם הכה תרנגולת על זנבה והטילה ביצים, הרי הן אסורות משום אבר מן החי אם מעורות בגידין, אע"פ שנגמר החלבון והחלמון.

⁷ הערוך השולחן (אות כב) ביאר שאין מציאות שישנה קליפה רכה והביצה עדיין מעורה בגידין, וכבר בשעת גמר החלמון א"א שלא יהיו מעורות, ולכן לא חילק הרמ"א בכך.

ומשמע שכל שמעורה חשיב כבשר התרנגולת. אולם הפרי חדש (אות י) סובר שכל שהוא בגדר 'בשר', דהיינו שלא נגמר החלבון והחלמון, דינו כבשר לכל דבר ועניין ואסור לאכול אחריהם חלב. וכ"כ **הפרי תואר** (אות יג), **בא"ח** (כהעלותך, טז), **זבחי צדק** (אות לב) ועוד.

כתב ה**שאלת יעב"ץ** (ח"א סימן צב. הובא בפת"ש יב) שגם לפי המנהג המחמיר, הוא דוקא בנמצאת במעי אמה אחר שחיטה, אך ביצה שהוטלה בחיי התרנגולת לעולם מותרת בחלב, אפילו אם הקליפה רכה. וכ"כ **כה"ח** (אות טל). ונראה שלדבריהם זהו החילוק שמובא בהכה תרנגולת והטילה ביצים, שכל זמן שהטלת הביצים אינה טבעית, גם אם הביצה גמורה כביכול, עצם המציאות שלא יצאה כהרגלה מורה על מעמדה כבשר העוף. וראיתי שכעין זה תירץ הערוך השולחן (אות כג) את הקושיא מסימן פו, שכאשר הביצה יוצאת בטבעיות, זהו סימן לגמר הביצה, אך כאשר אנו מכים את התרנגולת ובעקבות כך יצאה הביצה, יתכן שלא נגמרה כלל.

סעיף ו':

☞ **אופני בישול - עישון, צליה, טיגון, עירוי וכו'**

שנינו ב**ירושלמי** (נדרים פ"ו ה"א):

"הנודר מן המבושל מהו שיהא מותר מן המעושן. מהו שיהא מותר במטוגן. מהו שיהא מותר בתבשיל שנתבשל בה מי טבריה. רבנן דקיסרין שאלון מעושין מהו שיהא בו משום בישולי גוים. מהו שיהא בו משום תבשילי שבת. מהו שיהא בו משום בשר בחלב. מהו שיטבל למעשרות. הנודר מן המעושן מהו שיהא מותר בתבשיל. רבי בא בר יהודה בשם דבית רב אחי חביצא אין בו משום בישולי גוים ויוצאין בו משום עירובי תבשילין"

מהירושלמי הנ"ל עולה שמעושן אינו חשוב כבישול לעניין בישולי גוים, אך לעניין בו"ח לא נתבאר דינו. אלא שמהירושלמי בשבת (ז, ב) עולה שעישון חשוב כבישול גמור. וז"ל: "ר' אבהו בשם רבי יוסה בר חנינה... הצולה והמטגן השולק והמעשן כולהו משום מבשל". ויתכן ויש לחלק בין שבת לאו"ה.

כתב הרמב"ם (פ"ט מהל' מאכ"א ה"ו-ז): "המעושן והמבושל בחמי טבריא וכיוצא בהן אין לוקין עליו". ומשמע שאסור לכתחילה. וכ"כ המאירי (חולין קיד.) בשמו.

אך המרדכי (ע"ז רמז תתלב) כתב "דגים המעושנים ועישנן גוי, י"א דאין בהם משום בישולי גוים. וקצת צ"ע דגרסינן פרק כלל גדול האופה והצולה והשולק והמעשן ככולן חייבין חטאת".

☞ כתב השו"ע: המעושן והמבושל בחמי טבריא, אין לוקין עליו. [ש"ך (ס"ק יג) יש

איסור בדבר].

בדברי הראשונים הנ"ל אנו מוצאים הקבלה בין דיני בישול בשבת לדיני בישול בבשר בחלב. וכן ביאר המ"מ את דין בישול בחמי טבריה שכן מצאנו לגבי שבת שפטור עליה. אלא שהקבלה זו בין דיני הבישול של שבת לבו"ח אינה פשוטה כלל. הרי בשבת נאסרה הדרך למלאכה כפי שנוהגים לעשותה, לכן בישול בחמה מותר משום שאין דרך בישול בכך, אע"פ שהתוצאה היא אוכל מבושל, לא אכפת לנו בזה, מכיון שהמלאכה והדרך היא החשובה לנו, והיא חסרה כאשר מבשלין בחמה. בשונה מדיני בישול של בשר בחלב, דמאי אכפת לך כיצד בישלם, הרי סו"ס יש לפנינו תערובת של בשר בחלב, ואין זה משנה אם התערובת נוצרה ע"י בישול באש, בחמה, או בעישון!

הפרי חדש (סק"ב) סובר שבירושלמי בשבת משמע שמעושן חשיב כבישול גמור, וכך יש לפשוט את הספק בירושלמי בנדרים. ולכן כל דיני בישול בשבת חלים גם בבשר בחלב. לדעתו גם צלי וטיגון חשובים כבישול לכל דבר, בשונה ממליחה וכבישה שאסורים מדרבנן בלבד.

לגבי כבישה ומליחה כתב ה**ש"ך** (סק"א) שאינם דרך בישול, ולכן אסורים מדרבנן בלבד. ויש לברר האם דווקא בישול ומליחה שאינם ע"י חום האש לא חשיב לדרך בישול, אך טיגון וצליה אע"פ שאינם בישול ממש, כיון שהכשר המאכל נעשה ע"י חום האש חשיב שפיר לדרך בישול.

צליה: הפרי חדש (אות ב), **פמ"ג** (משב"ז א), **חיד"א** (מחב"ר יד) סוברים שאסור מהתורה כבישול, שלגבי קרבן פסח כתיב לשון בישול אע"פ שחובה לצלותו. דעת הגרע"י **בהליכות עולם** (ח"ז עמ' יד) ו**שבט הלוי** (ו, קה) דהוי מדאורייתא. אך **הפרי תואר** (סק"ג) סובר דהוי מדרבנן. וכ"ד **החוות דעת** (ביאורים א) משום שצליה אינה מבליעה את טעם החלב בבשר, וכן משום שצליה אינה דרך בישול. גם **הערוך השולחן** (אות יא) כתב שאע"פ שבשאר עניינים טיגון וצלי בכלל בישול, מ"מ בבו"ח אינו כן, דכיון שהתורה אמרה לא תבשל גדי בחלב אמו, ובחלב לא משכחת ליה לא צלי ולא טיגון, ממילא טיגון אינו בכלל זה וכ"ש צלי. וכן הסכים בשו"ת **תפילה למשה** (ג, י).

טיגון: הפר"ח (סק"ב) הוסיף שטיגון בכלל בישול. אך **המנחת יעקב** (פה, ג) צידד להקל. וכתב **הפמ"ג** (משב"ז א) שבהפסד מרובה יש להקל.

עירוי: המחצית השקל כתב שאע"פ שאינו אוסר אלא כדי קליפה, חשוב כדרך בישול. **הפרי חדש** (אות ב) כתב דהוי מדאורייתא. אך יש הסוברים דמכיון שאינו מבשל אלא כדי קליפה, ודאי אינו חשיב לדרך בישול ואסור מדרבנן בלבד.

חלב מתה, חלב זכר ועוד

שנינו בחולין (קיד).

"המבשל במי חלב - פטור מסייע ליה לריש לקיש, דתנן: מי חלב - הרי הן כחלב, והמוחל הרי הוא כשמן; אמר ריש לקיש: לא שנו אלא - להכשיר את הזרעים, אבל לענין בישול בשר בחלב - מי חלב אינו כחלב"

התוספות (ד"ה המבשל) כתבו שעכ"פ איסורא מיהא איכא. וכן עולה מדברי הרמב"ם (ט, ו) "וכן המבשל בשר במי חלב... פטור ואינו לוקה על אכילתו משום בשר בחלב".

כתב השו"ע: וכן המבשל בשר במי חלב, או בחלב מתה, או בחלב זכר, או שבישל דם בחלב, פטור, ואין לוקין על אכילתו משום בשר בחלב. והרמ"א כתב: וחלב זכר לא מקרי חלב כלל. ואם נפל לתוך קדירה של בשר, אינו אוסר. אבל חלב מתה, ומי חלב, אוסרים המאכל כמו חלב עצמה. ואפילו בבישול, יש לאסור לכתחלה (כן משמע בארוך כלל ל"א).

הש"ך (ס"ק טז) ביאר דמכיון שחלב זכר לא מיקרי חלב, אין בו אפילו איסור דרבנן. והיינו חלב זכר של בהמה, ולכן מרן והרמ"א אינם חולקים זה על זה.

הערוך השולחן (אות כו) ביאר שאין בזה איסור תורה בבישול ובאכילה מפני איסור בשר בחלב, ורק מדרבנן אסור משום בשר בחלב, ולכן מותר בבישול ובהנאה. אבל כל אלו שנתבארו אוסרים המאכל כמו חלב גמור ואפילו בבישול נכון לאסור לכתחלה.

חתיית האש תחת קדירת גויה

כתב הרמ"א: יש אומרים דאסור לחתות האש תחת קדירה של גויה, לפי שהם מבשלים בהם פעמים חלב פעמים בשר, והמחתה תחת קדירה שלהם בא לידי בישול בשר בחלב (הגהת מרדכי פ' הצלמים).

הש"ך (ס"ק יח) ביאר שאין בזה אלא חומרא בעלמא ואין העולם נזהרים בזה. **רעק"א** (אות יח) הקשה, מדוע יש בכך איסור, הרי המחיתה באש אינו מכויין לבשל, וגם לא חשיב לפסיק רישא, דשמא לא בישל הגוי בקדרה בשר בחלב. ותירץ, שכל ההיתר בפ"ר הוא דווקא אם הספק הוא להבא, שמא לא יעשה כך במעשה שעתיד לעשות, כגון גרירת ספסל. אבל ספק לשעבר כמו כאן, האם יש בקדירה הנ"ל בשר בחלב, אינו חשיב לספק. והוסיף שעל מנת שלא יהא האיסור חמור, כי כמעט א"א ליזהר העוברי דרכים, יש להביא

כמה סברות: א. הערוך מתיר כל פ"ר דלא ניחא ליה, והיינו כל פ"ר שאינו נהנה מותר אפילו מדרבנן. ב. הט"ז מתיר לסגור תיבה שספק אם יש בה זבובים שיצודו. ג. ספק אם כלי זה הוא בן יומו.

נתינת מי בשר בחלב לפני הבהמה

כתב הרמ"א: עוד כתבו דאין לערב מים שהדיחו בהם כלי בשר עם מים שהדיחו בהם כלי חלב, וליתן לפני בהמה, דאסורים בהנאה (מהרי"ו).

נחלקו האחרונים, באיזה אופן עירב את הבשר והחלב, שהרי אם עירבם יחד כשהם פושרים, אין שום איסור בדבר. רעק"א (אות יט) הקשה, מדוע שלא יאסר משום מבשל בשר בחלב? א. הש"ך (ס"ק יט) והפר"ח (אות ז) ביארו דמכיון שרק דרך בישול נאסר, מדובר שהדיחם במים רותחים ועירבם כך רותחים. ב. המנחת יעקב (פה, יט) ביאר שמדובר כשאינן רותחים, ואף שאינו דרך בישול ומותר בהנאה, מ"מ אסור לערב בידים להנות ממנו. ג. המחזיק ברכה (אות כג) ביאר שלא מדובר שהמים היו רותחים, אלא האיסור כאן הוא משום 'כבוש כמבושל'. ד. הערוך השולחן (אות לג) הוסיף דמיירי שהיה ממשות בשר וחלב בכלים, דאל"כ אין לאסור את התערובת בהנאה.

בישול באפר שבלע בב"ח

כתב הרמ"א: עוד כתבו דהכלי שעושין בו מים לחפיפת הראש, אין לשמש בו, דעושין אותה מאפר שעל הכירה ורגילות הוא להתערב שם בשר וחלב. (מהרי"ל). ולכן יש לאסור גם כן להשתמש מן הקדירות של התנורים שבבית החורף, משום דנתזים עליהם לפעמים בשר וחלב מן הקדרות שמבשלים בתנורים. (מהרי"ו). ובדיעבד אין לחוש בכל זה. ואף לכתחלה אין בזה אלא חומרות בעלמא, והמיקל לא הפסיד.

הש"ך (ס"ק כ) ביאר שאין איסור להשתמש במים אלו, מכיון שההנאה אינה מהאיסור של הבשר בחלב, אלא מהמים החמים שאין בהם מגוף האיסור.

עוד העיר הש"ך (ס"ק כא) שאם מדובר על קדרות ממתכת אין להחמיר אפילו לכתחילה, שאף אם ניתז עליהם הרי הוא חוזר ומתלבן ע"י האור. רעק"א ביאר שהטעם שמקלים רק במתכת ולא בחרס, הוא משום שלמתכת די בליבון כל שהוא, וסומכים ע"ז שבהסקת התנור הגיע להיסק זה. משא"כ בחרס דבעינן ליבון גמור, אפשר שבהסקה לא הגיע לרמת ליבון כזו.

סעיף ז':**בישול שליל, שליה ועצמות בחלב**

שנינו בחולין (ק"ג):

"אמר שמואל: גדי - לרבות את החלב, גדי - לרבות את המתה, גדי - לרבות את השליל, גדי - להוציא את הדם, גדי - להוציא את השליא, גדי - להוציא את הטמאה"

◀ כתב השו"ע: המבשל שליל בחלב, חייב. וכן האוכלו. אבל המבשל שליא, או עור וגידים ועצמות ועיקרי קרנים וטלפים הרכים, פטור. וכן האוכלם, פטור.

העיר הש"ך (ס"ק כב) שאע"פ שפטור על כל אלו, איסורא מיהא איכא. וכ"כ הפר"ח (אות כ), ערוה"ש (אות כט) ועוד.

הפת"ש (אות טו) הביא מחלוקת מה דין תבשיל שנתבשלה בו עצם חלולה, וספק אם היה בה מוח ונמס בתבשיל, ואין שישים כנגד מוח זה, האם התבשיל מותר? **המנחת יעקב** (שו"ת בסוף הספר, סימן טז) פסק לאסור, דספק איסור דאורייתא לחומרא. אך **הבית לחם יהודה** (סימן צט) התיר, שאין להחזיק איסור לומר שהיה בתוכו מוח. **הפמ"ג** (שפ"ד כב) תמה עליהם, הרי כאן משמע שעצמות קשים בלי מוח אוסרים ג"כ מדרבנן. וכ"כ **הזבחי צדק** (אות נב), **כה"ח** (אות סט) ועוד.

עוד כתב **הפמ"ג** (שם) שיש להסתפק לענין עור בחלב. דאינו אלא דרבנן. אפשר באותן שעורותיהן כבשרן כגון עור השליל ועור שתחת האליה ועור בית הבושת, שמא דינם כבשר גם לענין בב"ח ואסור באכילה ובהנאה.

סעיף ח':**מי חלב**

שנינו בחולין (ק"ד). "המבשל במי חלב פטור". נחלקו הראשונים מה הם 'מי חלב' שאסורים מדרבנן בלבד: **התוספות** (ד"ה המבשל) סוברים שגם נסיובי דחלבא אסורים מדרבנן, והוא הנוזל שצף ע"ג הגבינה כאשר היא מתקררת. וודאי שגם המים שנשארים לאחר הבישול ולקחת כל השומן מהם, אסורים מדרבנן. **אולם הרא"ש** (ה, נא) סובר שנסיובי דחלבא אסורים מדאורייתא, ורק מי חלב שהם כמים בעלמא אסורים מדרבנן, משום שכל השומן והאוכל שלהם נפרד מהם.

◀ כתב השו"ע: יש מי שאומר דנסיובי דחלבא (פי' חלב המתמצה מקפאון הגבינה), אינם בכלל מי חלב, ואסור מן התורה. אלא מי חלב היינו אחר שעושים הגבינות מבשלים הנסיובי, והאוכל צף מלמעלה, ולא נשאר בו אלא מים בעלמא. זהו הנקרא מי חלב.

הפרי חדש (סי' פא אות יד) סובר כדעת התוס', שכל מי חלב גם נסיובי דחלבא אסורים מדרבנן בלבד. אך **הפמ"ג** (שפ"ד כג) כתב שאין לנו אלא דברי מרן, ואפילו בהפסד מרובה יש לאסור בהנאה. מיהו אם יש עוד ספק, צ"ע אם אפשר לצרף גם ספק זה לס"ס.

★ הפקת נוזלים מחלב בדרכים שונות

בשו"ת **משנה הלכות** (ה, צד) דן אודות חלב שהפרידו את כל השמנונית שבו ע"י מכונה, האם חשוב כמי חלב. ולדעתו ודאי חשוב כחלב ממש ואסור מדאורייתא אליבא דכ"ע ומראהו מראה חלב וגם שמו חלב. ועוד, שאפשר לעשות ממנו גבינה, והחסרון היחיד הוא שה'קום' ניטל ממנו. והוסיף, שאפילו אם תהיה מכונה שיכולה להפריד ולהבדיל חלקי החלב מן המי חלב, מ"מ נראה דלא מהני רק בדבר שהוא מדרך הטבע. אבל דבר שהאדם יוצר א"א להחשיבו כמי חלב שאינם חשובים מבחינה דינית לחלב.

בשו"ת **ציץ אליעזר** (ה, יב) דן אודות קוניאק הנעשה מזיעה ואדים המופקים מחלב, והיינו ששמים החלב במכונה המיועדת לכך, והמכונה מעבדת את החלב הדק היטב ודי השב בהפרדת היסודות עד שמרוב העיבוד והזיקוק נפרש מהחלב או נהפך החלב לזיעה בצורה של אדים מרובים, ומאדים אלה יוצרים אח"כ הקוניאק. באופן שמראהו משתנה לגמרי ממראה החלב, הן בצורתו והן בטעמו, אם מותר לשתות קוניאק זה בסעודת בשר. הצי"א כדרכו בקודש מאריך בבירור העניין, ומעלה שיש מקום להתיר לייצר קוניאק זה ולאוכלו בארוחה בשרית משום שבתהליך ההכנה נשתנה טעמו של החלב, ונפגם מאכילה, בנוסף לכך פנים חדשות באו לכאן. ועוד, בחלב לא קי"ל שזיעת האוכלים כאוכלים, שהרי מי חלב מותרים. למעשה לא היקל משום שזאת הוראה חדשה, והיא לא רק הוראת שעה ופרטית, כי אם כללית לכלל הציבור הרחב. והוסיף "וכמו שביאר לי כ"ג שבעלי בתי החרושת מוכנים ליצירת קוניאק כזה רק אם תותר מלכתחילה הבאת הקוניאק בסעודת בשר, כי אחרת לא כדאי להם ליצור מין קוניאק כזה כי לא יקפצו הקונים עליו, ומה גם כי לציבור הפשוט תראה ההוראה כתמוה, ומאידיך גיסא אם אמנם יש מקום להתיר הרי ישנו בזה משום עידוד ביצור התעשייה במדינתנו, לכן מן הראוי שתבוא החלטה כללית על כך בישיבת מועצת רבנים מורחבת".

נידון נוסף מובא בשו"ת **שמע שלמה** (ה, יג) שנשאל מאת הרב זאב ויטמן רבה של תנוכה לגבי חלבוני גבינה המופקים ממי גבינה במפעל חדיש המאפשר לקבל חומרים אלו ברמת חלב ישראל, דבר שלא היה עד כה. בתשובה זו יש אריכות באשר לתהליך יצור חומר זה, ולמעשה מתיר את החלבונים של מי הגבינה. וכן סוכר החלב-לקטוז, שאין זה מימי חלב שאוסר היראים משום אבר מן החי. וגם המים הנותרים לאחר הסינונים שהם מיא בעלמא גם הם מותרים לספרדים ללא פקפוק.

סעיף ט':**חלב שנמצא בקיבת עגל לאחר שחיטתו**

בעבר ייצור הגבינה נעשה ע"י השהיית החלב בתוך הקבה. או נתינת חתיכת קבה בתוך החלב. או נתינת חלב ששהה בקבה בתוך החלב האחר. בכל האופנים הנ"ל הגבינה מתקשה ע"י החומציות שבקיבה. שנינו בחולין (קטז).

"קבת עובד כוכבים ושל נבלה - הרי זו אסורה. המעמיד בעור של קבה - אם יש בנותן טעם הרי זו אסורה. כשרה שינקה מן הטרפה - קבתה אסורה, טרפה שינקה מן הכשרה - קבתה מותרת, מפני שכנוס במעיה. והלכתא: אין מעמידין בעור קבת נבלה, אבל מעמידין בקבת נבלה ובקבת שחיטת עובד כוכבים [ובקבת כשרה שינקה מן הטרפה, וכ"ש בקבת טרפה שינקה מן הכשרה, מ"ט - חלב המכונס בה, פירשא בעלמא הוא]"

א"כ למסקנת הגמ' אסור לגבן גבינה ע"י עור קבת נבילה, משום שהוא חלק מהאיסור ודינה כנבילה. אך החלב הכנוס בתוך קבת הבהמה מותר, משום שאינו נחשב לחלק מהבהמה. אלא שבגמ' לעיל (קטז) אמרה הגמ' שאם בישל קבה עם חלבה נאסרה, ומשמע שהחלב אינו כפירשא בעלמא.

א. **רש"י** (קטז: ד"ה הרי) סובר שחלב הנמצא בקיבה דינו כחלב גמור, לדעתו אין גורסים את המשפט המובא בסוגריים. ולכן אסר קבה שנמלחה עם חלב שבה, משום שחשובה כתערובת של בשר בחלב. אך הביא שיש המתירים משום שחשוב לנ"ט בר נ"ט כדגים שעלו בקערה, שהחלב שבקבה לא נאסר אלא משום נתינת טעם, והטעם שנותן בגבינה חשוב לנ"ט בר נ"ט. אך רש"י דוחה דעה זו, ששם הדגים לעולם לא בלעו איסור של בשר ממש אלא רק את טעם הבשר הבלוע בכלי, בשונה מניד"ד שהחלב שנמלח בקיבה חשוב לאיסור כבר בעת המליחה, וחשוב לתערובת של בשר בחלב. וראיה לכך מדתניא "כשרה שינקה מן הטרפה קבתה אסורה", ומשמע שחלב גמור הוא. כדברי רש"י סוברים גם הרא"ה (בדה"ב ב"ג ש"ד) והריטב"א (כאן).

ב. **תוספות** (קטז: ד"ה הכי גרסינן) גורסים את המשפט המובא בסוגריים, ולכן לדעתם דין החלב הנמצא בקבה כפירשא בעלמא. והביאו את דברי ר"ת המחלק בין חלב קרוש שנמצא בקבה שחשוב כפרש בעלמא, ועליו אמרה הגמ' שמעמידים בקיבת נבילה. ובין חלב צלול שנמצא בקבה ודינו כחלב לכל דבר.

ג. **הרי"ף** (מג.) גרס את דברי הגמ' המובאים בסוגריים. ולדעתו כל חלב הכנוס בקבה חשוב כפירשא בעלמא, ולכן מותר לבשל בו בשר, אפילו בצלול שבה. ומשמע שאינו חשוב כאוכל אלא כפרש וטינופת, ולכן לא שייכים בו מושגי בשר וחלב. וכ"ד הרמב"ם (ט, טו).

כתב הב"י: ולענין הלכה כיון שהרי"ף והרמב"ם מסכימים לדעת אחת הכי נקטינן דבין קרוש בין צלול פירשא בעלמא הוא וכן נהגו.

← לסיכום: לדעת רש"י וסיעתו הקיבה היא כלי ביחס לחלב, ולכן דין החלב שבקיבה כחלב גמור. לעומתו, דעת הרי"ף והרמב"ם שכל חלב הנמצא בקבה חשוב כפסולת של גוף הבהמה. ור"ת מחלק בין חלב קרוש שאינו חשוב לחלב, ובין חלב צלול החשוב לחלב לכל דבר.

יש לברר לפי דעת ר"ת מה מוגדר 'קרוש'? כתב המרדכי (חולין סי' תשלג) שיש מי שסובר דחמאה וחלב הצלול כשחזר ונקפא נעשה פירשא. אך הב"י דחה דבריו עפ"ד הרשב"א שכתב "נקרש בחיי הבהמה", ומשמע שמה שנקרש לאחר מכן אינו חשוב ל'קרוש'.

← כתב השו"ע: חלב הנמצא בקיבה, אינו חלב, ומותר לבשל בו בשר אפילו בצלול שבה (רי"ף ורמב"ם). ויש מי שאוסר, (ר"ת). וכתב הרמ"א: וכן נוהגין. האחרונים (ש"ך כה וט"ז ז) ביארו שהרמ"א העיר שנוהגים כר"ת.

אך המהרש"ל (יש"ש פ"ח סי' קז) והפרי חדש (ס"ק כב) פסקו כשיטת רש"י, שכך מורה פשט הסוגיות. ואף לשיטת ר"ת קשה לדעת מהו שיעור הקרישה, שיתכן שלר"ת רק אם הוא קרוש ואין בו לחלוחית חלב כלל. וכתב הש"ך (ס"ק כה) שלכתחילה יש לאסור אף בקרוש משום מראית עין.

כה"ח (אות עה) כתב ע"פ דעתו שכל מקום שכותב השו"ע להיתר ואח"כ מביא י"ש מי שאוסר, הרי הוא חושש לדעת האוסר לכתחילה, ואין להתיר אלא בהפסד מרובה או שעת הדחק. וכאן פסק הזבחי צדק (אות נו) שיש להחמיר ולאסור אפילו בדיעבד, וכדעת הרמ"א. אך מ"מ כתב כה"ח שאין למחות במי שעושה כפסק מרן. אך בהליכות עולם (ח"ז עמ' כה) פסק כפשט דברי מרן להקל בין בצלול ובין בקרוש.

סעיף י':

חלב מלוח או כבוש בקיבה

נשאלת השאלה האם מותר למלוח קיבה בחלבה ולתת את החלב הנ"ל בתוך חלב אחר?

לדעת רש"י כל חלב הנמצא בקיבה דינו כחלב גמור. לכן כאשר מולח את הקיבה החלב נאסר, ואף אם נתערב בחלב אחר דינו כאיסור גמור. כפי שראינו לעיל רש"י דחה את המקלים מטעם נ"ט בר נ"ט. מכיון שלדעת רש"י מין במינו לא בטל, אין תקנה לחלב שהתערב בחלב הנמצא בקיבה.

אלא שלדעת שאר הראשונים יש לברר מה הדין, לכאורה מכיון שלדעתם חלב בקיבה דינו כפרש בעלמא, אין לחוש, ואף לדעת ר"ת כאשר החלב קרוש אין לחוש. וכך באמת ביאר הר"ש (הובא במרדכי חולין סי' תשלג) דהטעם היוצא מן הבשר נעשה פרש כשנבלע בקיבה, שאין כח בטעם שיש בפרש לתת טעם בחלב ויעשה אח"כ בשר בחלב. אבל רבינו ירוחם (נט"ז אות לא קמא ריש ע"ב) כתב שיש הסוברים שגם לרי"ף

וסיעתו אם נמלחה הקיבה בתוך העור, אסור להעמיד בה גבינה, שאע"פ שהוא פרש בעלמא, מ"מ כבר לקחה טעם הבשר וכשמעמיד בה הוה ליה בשר בחלב.

הדרכי משה (אות ט) הביא בשם רבנו שמחה שאוסר קיבה שנשתהה בתוכה חלב עד לאחר שנצטנן בתוכו משום בשר בחלב, אפילו לא נמלח עמה, לפי שהחלב חמוץ וחריף שהרי מעמידין בו. אך בדיעבד כתב הדרכ"מ שיש לסמוך על הפוסקים שלא אסרו אלא ע"י מליחה.

כתב הב"י: ולענין הלכה נראה דאפילו לדין דנקטינן כהר"ף והרמב"ם יש להחמיר שלא להעמיד בחלב הקיבה שנמלח בקיבתה או שעמד בו יום אחד, ומיהו היכא שהעמיד כבר בדיעבד נראה שיש לסמוך על דברי המתירין.

◀ וכ"פ השו"ע: חלב הנמצא בקיבה (רמ"א בשם רבנו שמחה: לכתחלה אין להניחו בקיבה עד שיצטנן החלב בתוך הקיבה, אבל בדיעבד אין לחוש עד) שנמלח בקיבתה, או שעמד בו יום אחד, (ואז) אסור להעמיד בו. והוסיף הרמ"א: ואם העמיד בו, אם הוא הצלול אוסר כל הגבינות עד שיהא ס' בחלב שהעמיד נגד הקיבה האסורה. ואם היה ס' בחלב, הכל מותר. ואם היה הקיבה קרושה, אינה אוסרת כלום, אפילו לא היה ס' בחלב נגד הקיבה. (לדעת ר"ת). ואם היה הקיבה צלול מתחלה, ונקרש, יש לו דין צלול (בית יוסף בשם רשב"א ובשם הפוסקים). ויש מקילין בזה (ש"ד בבית יוסף בשם המרדכי), ובמקום הפסד יש להקל.

הש"ך (ס"ק כט) העיר שלענין דיעבד נחלקו מרן והרמ"א, שמרן בב"י סובר שבדיעבד יש להתיר בכל ענין אם העמיד גבינה בקיבה שנמלחה או שהה בה מעת לעת. והרמ"א סובר שגם בדיעבד אסור.

הרמ"א הצריך שישים בחלב שהעמיד כנגד החלב שהיה בקיבה שנאסרה משום בשר בחלב. והקשה הש"ך (סק"ל) מדוע די בשישים? הרי החלב שנמצא בקבה קיבל טעם מהקבה עצמה, והגבינה שהועמדה ע"י חלב זה אסורה כולה מדין מעמיד באיסור, שאפילו באלף לא בטיל! הש"ך תירץ ע"פ יסוד שחידש בדין מעמיד, שאיסור מעמיד חל רק כאשר האיסור הוא עצמי, כגון נבילה, אבל בשר בחלב אינו איסור עצמי אלא איסור שנוצר מתערובת, ולכן לא חל בו דין מעמיד. והוסיף שאפילו אם נחשיב את הבב"ח כאיסור עצמי, מכיון שע"י כבוש או מליחה לא נאסר אלא מדרבנן, לא חשיב כגופו של איסור שיאסור במעמיד. ולכן כתב הפרי חדש (אות כז) שאם נאסר הבב"ח ע"י בישול חשיב כגופו של איסור ואם העמידו בו אח"כ אוסר במשהו. וכ"כ החכמת אדם (נג, לג), כה"ח (אות פג) ועוד.

הקשה הט"ז (סק"י) מדוע צריך שישים כמו בישול, הרי כאן אנו עוסקים במליחה שלדעת הרא"ש אינה אוסרת יותר מכדי קליפה! ותירץ, דכיון שיש כאן חלב הרי חשוב כאיסור שמן, ולכן גם במליחה אוסר את

כולו (אלא שהקשה שבסימן קה ס"ז מוכח שלא אומרים על חלב שחשוב כאיסור שמן). **הש"ך** (נקה"כ ו) תירץ את קושית הט"ז: א. רק בדבר ששייך בו קליפה אומרים 'כדי קליפה', משא"כ בחלב שלא שייך בו קליפה, כולו נאסר. ב. מכיון שהחלב כנוס בקבה, מליחתו חשובה ככבישה שדינה חמור יותר. ג. הטור דיבר רק באופן שעמדה הגבינה יום שלם בקיבה, והרמ"א כתב סתמא, ואנו משערים בכל מליחה בשישים.

הרמ"א היקל במקום הפסד כאשר החלב נקרש. **הש"ך** (ס"ק לב) הסכים להתיר בצלול ונקרש במקום הפסד מרובה, משום שאינו אלא איסור דרבנן. ולדעתו גם אם מדובר על איסור דאורייתא יש להקל בצלול ונקרש, שיש לסמוך על הרי"ף המתיר לגמרי, אך ה**ב"ח** החמיר בצלול ונקרש.

❧ קיבה שנתייבשה כעץ

◀ כתב הרמ"א עפ"ד השבלי **הלקט** (ח"ב סי' לד) שהובא בב"י: עור הקיבה, לפעמים מולחים אותו ומייבשין אותו, ונעשה כעץ, וממלאים אותו חלב, מותר; דמאחר שנתייבש הוא כעץ בעלמא, ואין בו לחלוחית בשר.

כתב **הש"ך** (ס"ק לג) דה"ה לשאר בני מעיים כשמייבשים אותם עד שנעשו כעץ, ומ"מ לכתחילה אין לעשות כך. מה הסיבה לחומרה זו? באחרונים מצאנו כמה הסברים לדבריו: **הכנסת הגדולה** (הגב"י אות מג) כתב דאפשר דמכיון שנכבש הוא כמבושל ונותן בו טעם. **רעק"א** ביאר שיתכן ולא נתייבש לגמרי. וע"ע בביה"ל (ד"ה מותר).

רעק"א (שו"ת מהדו"ק סי' רז. הובא בפת"ש יט) התיר לכתחילה אם יש ששים בחלב כנגד הקבה, ולא חוששים לביטול איסור לכתחילה, מפני שאינו מתכוון ויש ספק אם יש איסור. וכן התיר **החתם סופר** (י"ד סי' פא) מטעם זה, וביאר שלא חוששים לביטול איסור, משום דהוה תרי דרבנן בנדונו - כבוש הוא מדרבנן, ומדובר בכבישה שאינה גמורה (אך אין להתיר שהעור חשיב כעץ, דמכיון שנתרכך דינו כבשר ממש). אמנם כל זה אם נתרכך בזמן מועט, אך אם צריך שיעור כבישה הו"ל כמבושל והו"י טעם כעיקר ממש. והעיצה אם צריך לכובשו זמן מרובה, שבסוף כל יום יסירו למשך שעה כדי שלא יהא כבוש יום שלם ברציפות, ואח"כ יחזירו, ואין הכבישות מצטרפות.

הפרי מגדים (שפ"ד לג. הובא בפת"ש כא) סובר שרק בקיבה ומעיים אומרים שיבש כעץ מתיר, אך בבשר הבהמה ממש גם כאשר התייבש הרי הוא נותן טעם. וה"ה שבכישול יש לאסור, שמתרכך ונותן טעם, וה"ה ע"י שריה מעל"ע יש להחמיר בעור הקיבה. ודוקא ע"י כבישה מתירים. **התפארת צבי** (י"ד סימן עג) סובר שגם בשר יבש אינו אוסר, וגם ע"י שריה מעל"ע מותר, ולכן התיר עשיית צבע מאכל מתולעים אדומות שנתייבשו. גם ה**נודע ביהודה** (קמא, י"ד סי' כו) סובר שרק בב"ח שאינו איסור עצמי אפשר לומר שכאשר נתייבש הבשר שוב אין משמעות לטעם שנותן בו החלב, אבל בשר איסור לא נפקע ממנו שם איסור ע"י

שנתייבש. כה"ח (אות פח) כתב שהכל לפי הראות, שאם אנחנו רואים שאחר השרייה מעל"ע עודנו כמו שהוא עץ בעלמא יש להכשיר, ואם נשתנה יש לאסור.

כדברי התפארת צבי שהתיר עשיית צבע מאכל מתולעים מיובשים, כתב ג"כ מרן החיד"א (ס' טוב עין סי' יח אות צה, ביו"ד סי' פד) בשם מהר"ם בן חביב (שו"ת קול גדול סימן סה) שבזמננו כדי לתת צבע במרקחת, היו נותנים פירות מתוקים שנתייבשו בשמש ומלאים בתולעים, והורה להתיר משום שחשובים כעפר בעלמא. ושם האריך להשיב ע"ד הרב מהר"א הלוי (בעל הגנת ורדים) שהחמיר בזה, והאריך שם בדין חזותא מילתא היא או לא. וע"ע בזה בשו"ת יבי"א (ח"ח יו"ד סימן יא אות ד).

בשו"ת מנחת יצחק (ג, עד) כתב שאף כאשר הקיבה חוזרת ומתרככת, אם משקה זה לעצמו אינו ראוי אף לאכילת כלבים, א"כ בשעה שחוזר ומתרכך, לא יצא מכלל פגם. אך מכיון שתפקידו להעמיד את הגבינה, אין זה משנה שהוא אינו ראוי למאכל בפנ"ע, ולא בטל ממנו שם אוכל.

בשו"ת שמע שלמה (ח"ה עמ' צז) נשאל לגבי שרוולי נקניק העשויים מעורות של נבלות וטרפות, האם מותר להשתמש בהם? והעלה שמעיקר הדין יש להתיר, ואף הנוב"י שמחמיר בעור שמתרכך שחוזר לאיסורו, כאן יודה להקל מכיון שהעורות עוברים תהליך כימי וגם לאחר ריכוכם פסולים לאכילת כלב, ופנים חדשות באו לכאן. ואעפ"כ כתב שלהכשר מהדרין יש להתרחק גם מזה.

← **לסיכום: א.** ש"ך (עפ"ד בסימן קיד ס"ק כא): גם לאחר שנתרכך הבשר נשאר בהיתרו, דפנים חדשות באו לכאן. **ב.** חתם סופר: לאחר שמתרכך חוזר לאיסורו, שאין אנו יודעים האם באמת היה יבש כעץ להחשיבו כעפר בעלמא. **ג.** נודע ביהודה: בשר יבש כשר מותר, אך של נבילה אסור.

סעיף יא':

ע"י איסור

שנינו בעבודה זרה (לה). בשם שמואל שהטעם לאסור גבינה של גויים הוא משום שמעמידים אותה בעור קיבת נבילה. והיינו, שהגיבון נעשה בעזרת חתיכת נבילה. כאשר העמדת הגבינה נעשית ע"י איסור, חשיב כאילו האיסור נשאר בעינו. אלא שלכאורה קשה, הרי בגמ' בחולין (קטז). מובא שגם המעמיד בעור של קבה כשרה, אם יש בנותן טעם הרי זו אסורה! והוא משום שהבשר נותן טעם בחלב, וא"כ מדוע נקט שמואל דווקא 'קבת נבילה'. בראשונים נאמרו מספר תירוצים לשאלה זו:

- א. **תוספות** (ע"ז, ד"ה מפני. חולין קטז. ד"ה המעמיד): רק בנבילה שאסורה מדאורייתא גזרו. אבל שחוטא שכל האיסור בה הוא משום בשר בחלב ואין בה אלא איסור דרבנן, לא גזרו בה.
- ב. **ר"ת** (ספר הישר סימן תעד) ביאר שכל מעמיד בטל בשישים, כמו שאר איסורים, ואין מחמירים בו יותר משום שהוא מעמיד את המאכל. המרדכי (סי' תשלג) כתב שמא לא אמר הלכה למעשה, שיש לדחות ראייתו, שאפילו יש בחלב יותר מששים באיסור כיון שהאיסור מעמיד היינו נותן טעם.

- ג. **ר"י מיגאש, הרמב"ם** (ג, יג, ט, טז), **הרשב"א** (תוה"ב ב"ג ש"ו) ו**הר"ן** (חולין מב: ד"ה גמ') חילקו בין מעמיד בדבר שגופו אסור, כגון נבילה, שבכה"ג אינו בטל. ובין מעמיד בדבר שאין גופו אסור (אלא שבתערובת המינים של הקיבה והחלב אסור משום בשר בחלב), כגון קיבת שחוטה, ששעורו בנותן טעם. לדבריהם, איסור מעמיד קיים רק בדבר שהוא איסור בפנ"ע, אך בב"ח שהאיסור נוצר רק בעת התערובת, אין איסור מעמיד. אבל כאשר איסור מעמיד חל, הוא אסור גם בכל שהוא.
- ד. **הרמב"ן** הציע ש'קיבת נבילה' האמורה בדברי שמואל אינה בדווקא. ומה שאוסר העור ככל שהוא הוא משום שבאיסורים של גויים שלא חילקו בהם חכמים בין נותן טעם לאינו נותן טעם, מכיון שטעם האיסור מצוי במאכליהם החמירו בהם חכמים. לדעתו דין מעמיד חל בכל האיסורים. אך תקף רק בגזרות הרחקה מגויים.
- ה. **רבנו ירוחם** (נט"ו אות לא קמא). אוסר כל דבר המעמיד משום שאינו בטל, אפילו אם האיסור אינו עצמי, ולכן המעמיד בקיבת שחוטה אינו בטל.

◀ **כתב השו"ע** כדעת הר"י מיגאש: אם העמיד גבינה בעור קיבת כשרה, יש בה טעם בשר, אסורה. ואם לאו, מותרת. אבל המעמיד בעור קיבת נבלה, וטריפה, ובהמה טמאה, אסור בכל שהוא. ו**הרמ"א** כתב: משום דדבר האסור בעצמו, ומעמיד, אפילו באלף לא בטיל (כ"כ ב"י לדעת הרשב"א והר"ן). ודווקא שלא היה שם מעמיד אחר, רק האסור, אבל אם היה שם ג"כ מעמיד היתר, הוי זהו זה גורם, ומותר אם איכא ס' נגד האסור (ממשמעות המרדכי).

הש"ך (ס"ק לד) העיר שהשו"ע כתב כשיטתו לקמן (צח, א) שסומכים על טעימת גוי, אך לדעת רמ"א שלא סומכים משערים בששים במקרה שהעמיד גבינה בעור קבת שחוטה. וע"ע מ"ש בסימן צח לעניין טעימה בימינו.

נחלקו האחרונים בהבנת הרמ"א: **הש"ך** (ס"ק לו) ביאר בדעת הרמ"א שזו"ז גורם מותר רק אם אין האיסור יכול להעמיד את הגבינה לבד, אך אם האיסור היה יכול להעמיד בפנ"ע - לא מועיל זו"ז גורם. **הש"ך** הוכיח דבריו מדין שאור של חולין ושל תרומה שבכל אחד מהם יש כח להחמיץ, וחמצו העיסה אסור. אך אם אין באיסור לבדו כדי להחמיץ אם לא שייענו ההיתר לכו"ע מותר. והסתפק האם לדמות או לחלק בינו לבין המעמיד. **לעומתו**, **הט"ז** (ס"ק יג) הבין שהרמ"א מתיר בכל אופן זו"ז גורם, ולכן השיג עליו. למעשה אין מחלוקת בין הש"ך לט"ז ושניהם סוברים שזו"ז לא מועיל ב'מעמיד' אם האיסור יכול להעמיד בפנ"ע. וכ"ד **הפרי חדש** (אות לא), **ערוך השולחן** (אות מב), **כה"ח** (אות צה).

היש"ש (פ"ח סימן קו) פסק כר"ת שאפילו המעמיד בעור קיבת נבילה בטל בשישים. אך **הש"ך** (ס"ק לה) סובר כמרן, וכתב על היש"ש שאין דבריו מוכרחים.

ישנה מחלוקת מה רמת האיסור של 'מעמיד' שלא בטל: דעת המרדכי (ע"ז תתכט) שאסור מדאורייתא, מכיון שלדעתו דין מעמיד שווה לטעם כעיקר. וכ"כ המג"א (או"ח סי' תמה סק"ט) בשם הטור. אך הפרי חדש (סי' צח אות ו) סובר שאסור מדרבנן בלבד, וזהו דבר פשוט. וע"ע בבאור הלכה הארוך (הור"ב סי"א).

לגבי דין ג'לאטין עיין מ"ש בסוף הלכות תערובות 'חומרים בתעשיית המזון'.

סימן פ"ח - שלא להעלות בשר על השלחן כשאוכלין

גבינה

ובו ב' סעיפים

סעיף א':

העלאת בשר וחלב על שולחן אחד

שנינו בחולין (ק:)

"משנה: כל הבשר אסור לבשל בחלב - חוץ מבשר דגים וחגבים. ואסור להעלות עם הגבינה על השלחן - חוץ מבשר דגים וחגבים. גמרא: אמר רב יוסף: שמע מינה בשר עוף בחלב דאורייתא, דאי סלקא דעתך דרבנן, אכילה גופה גזירה, ואנן נגזר העלאה אטו אכילה!... אי שרית ליה לאסוקי עוף וגבינה, אתי לאסוקי בשר וגבינה, ומיכל בשר בחלב דאורייתא. מתקיף לה רב ששת: סוף סוף, צונן בצונן הוא! אמר אביי: גזירה שמא יעלה באילפס רותח, סוף סוף כלי שני הוא, וכלי שני אינו מבשל! אלא: גזירה שמא יעלה באילפס ראשון"

"משנה: העוף עולה עם הגבינה על השולחן, ואינו נאכל - דברי ב"ש, וב"ה אומרים: לא עולה ולא נאכל, א"ר יוסי: זו מקולי ב"ש ומחומרי ב"ה. באיזה שולחן אמרו - בשולחן שאוכל עליו, אבל בשולחן שסודר עליו את התבשיל - נותן זה בצד זה ואינו חושש"

תחילה יש להבין את טעם הגזירה שלא להעלות בשר וגבינה על שולחן אחד. הרי אם מדובר על עוף בחלב, גם בישולם אינו אסור מהתורה, ק"ו העלאתם על שולחן אחד שהוא צונן בצונן! ואף אם מדובר על בשר בהמה, מכיון שאינו בישול, אין כאן איסור מהתורה, ונמצא שזו גזירה לגזירה! הגמ' עונה על שאלה זו בכך שיש חשש שיעלה באילפס ראשון. הרשב"א (קד. ד"ה גמ') ביאר "דכולהו חדא גזרה היא וגזרה שמא יתנה באילפס רותח, ומינה אתי לבשר בהמה דאורייתא דאי לא הא לא קיימא הא ודכותה הרבה בתלמוד, וגדולה מזו אמרו (שבת יז): 'גזרו על פתן משום שמנן ועל שמנן משום יינן ועל יינן משום בנותיהן', ולא גזרה לגזרה הן אלא חדא היא דאי לא הא לא קיימא הא". וכ"כ המאירי (קד:).

רש"י (קד: ד"ה הכא) ביאר שגזרו לא להעלות עוף וגבינה בשולחן אחד, שמא יעלה בשר עם גבינה ויאכלם יחד, ואין זה חשיב גזירה לגזירה משום שכשיתרגל לאכול בשרי עם חלבי, ודאי שיעלה בשר ממש עם חלב. והיינו, לשיטתו החשש הוא שמא יבוא לאיסור תורה.

אך הרמב"ם (ט, כ) סובר שהחשש הוא שמא יבוא לאיסור דרבנן, וז"ל: "אסור להעלות העוף עם הגבינה על השלחן שהוא אוכל עליו, גזירה משום הרגל עבירה, שמא יאכל זה עם זה, אף על פי שהעוף בחלב אסור מדברי סופרים"⁸.

עוד מבאר רש"י (קג: ד"ה ואסור) שהחשש הוא "דילמא אתי למיכלינהו כי הדדי דקא נגעו ובלעי מהדדי". המאירי (קד:) ביאר "ששולחנות שלהם קטנות", ולכן "היה הדבר מצוי ביותר ליגע זו בזו ובולע אחד מחברו".

בגמ' ראינו "באיזה שולחן אמרו - בשולחן שאוכל עליו, אבל בשולחן שסודר עליו את התבשיל - נותן זה בצד זה ואינו חושש". וביאר רש"י (ד"ה בשולחן) בשולחן שאוכל עליו - דאידי דממשמשי ביה ידא אתי לאתנוחי זה ע"ג זה. רש"י מבאר מדוע דוקא בשולחן האכילה גזרו, והוא מפני המציאות שתוך כדי האכילה ידיו מלוכלכות במאכל בכל משך הסעודה ויבוא לערבוב בשר וחלב. בשונה משולחן שסודר עליו המאכלים, שאין כאן התעסקות ממושכת במאכלים, ולכן החשש אינו קיים.

◀ כתב השו"ע: אפילו בשר חיה ועוף, אסור להעלותו על שלחן שאוכל עליו גבינה, שלא יבא לאכלם יחד. אבל בשלחן שסודר עליו התבשיל, מותר ליתן זה בצד זה.

הערוך השולחן (אות ה) ביאר "שחכמים הרחיקו זה מפני הרגל עבירה אף שהוא איסור קל דרבנן דמפני שהוא דבר תמידי ומצוי הרחיקו מהרגל עבירה אף בדבר קל", ולכן מחדש "שאפילו תבשיל של בשר בלבד אסור להעלותו עם תבשיל של חלב בלבד... כיון דב"ה חששו לבלי להתרגל לעבירה אפילו עבירה קלה ולכן כל שם בשר ושם חלב אסור". וכ"פ בשו"ת **שערי יושר** (ג, א).

כתב רעק"א בשם **גן המלך** (סוף שו"ת גינת ורדים אות עא) שלא מועיל להעמיד שומר שישגיח עליו שלא יאכל את הגבינה יחד עם בשר.

גזירה בשאר איסורים

בגמ' מובא האיסור להעלות בשר וגבינה על שולחן אחד. אך מה הדין בשאר איסורים, האם ישנו איסור להעלות בשר נבילה על שולחן שאוכל עליו מחשש שיבוא לאכול איסור?

בפשטות נראה לומר שרק כאשר שני המינים חשובים להיתר יש חשש שמחמת השכחה יבוא לאכול את שניהם יחד ויעבור על איסור. אך דבר 'דבדילי אינשי מיניה' כנבילה, אין חשש שיבוא האדם לאוכלו גם כאשר נמצא על השולחן שאוכל עליו (עפ"ד הר"ן לבי:). **הש"ך** (סק"ב) הביא את דברי הרא"ש (נדרים מא:): דמשמע מדבריו שגם בשאר איסורים נוהגת הרחקה זו, ולכן היה צריך לנמק שיש היתר לאדם המודר

⁸ ואע"פ שלדעת הרמב"ם האיסור הוא מדרבנן, וא"כ קשה מדוע גזרו גזירה על איסור שסו"ס הוא רק מדרבנן? ה**רדב"ז** כתב: עשו חיזוק לדבריהם כשל תורה דאי לא הא לא קיימא הא דקרוכ לבוא לידי איסור תורה. וע"ע שם במפרשי הרמב"ם מ"ש לתרץ דבריו.

הנאה מחברו לאכול עמו על השולחן, מחמת שהוא שונאו ולכן לא יבוא לאכול ממאכלו. הלא"ה היו אוסרים עליו! אך הש"ך דוחה, שנדרים דומים לבשר וחלב בכך שהמאכל מותר בעצמו, אלא שחל עליו איסור, ולכן החשש שמא יבוא לאוכלו דומה לשכחה הקיימת באכילת בשר וחלב יחד. למעשה מסיק הש"ך שרק בב"ח, נדרים וחמץ נוהג איסור זה, דהמשותף לאיסורים אלו שהם מאכלים מותרים שחל עליהם איסור חיצוני.

גם שאר האחרונים הביאו דין זה, שבשאר איסורים לא קיים חשש זה של העלאה יחד על שולחן אחד, וכן הביאו הפרי חדש (אות א), פרי תואר (אות א), כרתי (אות ב), ערוך השולחן (אות ב), כה"ח (אות ג).

מ"מ כתב הש"ך שבכל אופן אין להעלות על השולחן לחם האסור עליו, מכיון שעל הלחם יחיה האדם השכחה מצויה בו יותר, והחשש בו קיים בכל איסור שהוא. וכ"כ הפר"ח (שם) וכה"ח (אות ה). אך הברכ"י (שיו"ב ג) הביא שהרמב"ן (ע"ז סו:) חילק בין איסור בשר וחלב שגזרו עליו חכמים, ובין חלת חו"ל שלא גזרו בה, אע"פ שהיא פת המצויה אצל כל אדם. ולפי דבריו אין לחלק בין לחם לדבר אחר.

נרות חמאה בשולחן עם בשר

נחלקו האחרונים האם מותר להדליק נר בחמאה ולהניחו על שולחן שאוכל בו בשר (פת"ש א). האליהו זוטא (או"ח סי' רסד סק"ד) הזהיר שלא להדליק בחמאה, גזירה שמא ינטף על הבשר. הבית לחם יהודה (סק"ב) כתב דא"כ גם של שומן אסור. אך הפרי מגדים (שפ"ד ח) כתב שבחמאה יש לחוש שמא ע"י נענוע הנר ישפך על המאכל, משא"כ בנר העשוי משומן אין חשש שינטף, שעשוי כעין פתילה. ומ"מ כתב החיד"א (שיו"ב ב) שרבים מיראי ה' אין מביאים על השולחן נר העשוי מחלב, אפילו הוא מוצק.

סעיף ב':

היתר אכסנאים

שנינו בחולין (קז:)

משנה: רבן שמעון בן גמליאל אומר: שני אכסנאין אוכלין על שלחן אחד זה בשר וזה גבינה ואין חוששין. **גמרא:** אמר רב חנן בר אמי אמר שמואל: לא שנו - אלא שאין מכירין זה את זה, אבל מכירין זה את זה - אסור. תניא נמי הכי, רבן שמעון בן גמליאל אומר: ב' אכסנאים שנתארוהו לפונדק אחד, זה בא מן הצפון וזה בא מן הדרום, זה בא בחתיכתו, וזה בא בגבינתו - אוכלין על שלחן אחד זה בשר וזה גבינה ואין חוששין, ולא אסרו אלא בתפיסה אחת; תפיסה אחת סלקא דעתך? אלא: כעין תפיסה אחת. א"ל רב יימר בר שלמיא לאביי: שני אחין ומקפידין זה על זה, מהו? אמר ליה: יאמרו כל הסריקין אסורין וסריקי בייתוס מותרין; ולטעמיך, הא דאמר רבי אסי אמר רבי יוחנן: מי שאין לו אלא חלוק אחד - מותר לכבסו בחולו של מועד, יאמרו כל הסריקין אסורין וסריקי בייתוס מותרין! התם, הא אמר מר בר רב אשי: איזורו מוכיח עליו"

א"כ ע"פ ביאור הגמ', היתרו של רשב"ג בשני אכסנאים נובע מכך שאלו אנשים שאינם מכירים זא"ז. וכפי שביאר רש"י (ד"ה שני) "אין לחוש שיאכל זה משל חבירו". ונראה לבאר שרש"י אזיל לשיטתו שהחשש הוא שמא יתעסק במאכלים ויבואו לערבוב המינים, אך כאשר הם אינם מכירים, אין חשש אפילו לערבוב, שאין אדם מתעסק במאכל של אדם זר.

התוספות (ד"ה כעין) הביאו מחלוקת בפירוש המושגים 'תפיסה אחת', 'מעין תפיסה אחת': א. הגמ' בע"ז (נ.) עוסקת באבנים הנמצאות סמוך לע"ז שעובדים אותה ע"י זריקת אבנים, ויש לברר אלו אבנים יש בהם חשש שכבר נזרקו לשם הע"ז ואסורים בהנאה. ומביאה הגמ' שאם הן בתפיסה אחת אסורות, ודוג' לדבר, כאשר יש גובה בין הע"ז לאבנים לא חשיב כתפיסה אחת. ולכן ביארו שמכאן שורש למנהג להניח קנקן או שאר דבר להפסיק בין הבשר לגבינה, או שאוכל על מפה אחת, ובכך חשיב לשתי תפיסות. ב. הגמ' בב"ב (קלז:) מביאה את מושג 'תפיסה' לגבי ירושת אחים, וביאורו שם הוא שייכות החפץ לשניהם, ולפי ביאור זה שאלת הגמ' כאן היא האם רק כאשר המאכלים שייכים ממונית לאדם אחד יש איסור לאוכלם יחד? ומבארת שכאשר שני המאכלים חשובים כביכול תחת ידו, והיינו שהוא מכיר את האדם שהמאכל השני שלו, חשוב כתפיסה אחת האסורה. לפי פירוש זה, אין שום היתר לאכול בשולחן אחד, גם אם מניח היכר ביניהם.

ראשונים רבים הביאו את פירושו הראשון של תוספות, ולפיו כאשר יש היכר מותר לאכול על שולחן אחד. ומהם הרא"ש (ח, כ), רשב"א (תוה"ב ב"ג ש"ד), מאירי (קד:), הגמ"י (פ"ט אות ע) ועוד. כפירושו השני של תוס' מבואר בדברי רבנו גרשום (קז:), וכך ביארו את דברי הרי"ף (לה.) והרמב"ם (ט, כא) שלא הביאו כלל דין 'תפיסה'.

◀ כתב השו"ע ע"פ ביאורו הראשון של התוס': הא דאסור להעלותו על השלחן, דווקא בשני בני אדם המכירים זה את זה, אפילו הם מקפידים זה על זה; אבל אכסנאים, שאין מכירין זה את זה, מותר. ואפילו המכירים, אם עשו שום היכר, כגון שכל אחד אוכל על מפה שלו, או אפילו אוכלים על מפה אחת ונותנים ביניהם פת להיכר, מותר.⁹

לכאורה לפי סיעת הראשונים שנקטו כפירושו השני של התוס', לא מועיל כלל לעשות היכר כאשר אוכלים על שולחן אחד שני אנשים המכירים זא"ז. אלא שהרמב"ם בפיהמ"ש (ח, ב) ביאר שההיתר באכסנאים הוא "שאינם מכירים זה את זה, ואין ביניהם קירוב דעת זה לזה עד כדי שיושיט אחד מהם את ידו למה שאוכל

⁹ בסימן קצה ס"ג ג"כ פסק כדבריו כאן. ויש להקשות, לכאורה שני עמודי הוראה שהם הרמב"ם והרא"ש מקלים בשולחנות שלנו לאכול יחד גם ללא הפסק, ותמוה מדוע פסק מרן להחמיר? בטהרת הבית ח"ב עמ' קיד כתב שמרן סמך ע"מ בב"י שהמנהג היה להחמיר לעשות היכר, ואין אחר המנהג כלום. ונראה דה"ה לכאן.

חברו", ומשמע שאם בלאו הכי אין מגיע בהושטת ידו למאכל חברו, מותרים לאכול באותו שולחן. וכ"כ הפת"ש (סק"ג) בשם מהרש"ל דביושבים רחוקים זה מזה בכדי שאין יכול האחד לפשוט ידו ולאכול ממה שאוכל חברו שרי לכו"ע בלא היכר. וכ"כ הערוה"ש (אות ח), כה"ח (אות י) ועוד.

השו"ע פסק שאנשים המכירים זא"ז אסורים לאכול יחד בשר וחלב ואפילו מקפידים זה על זה. המהרש"ל (יש"ש פ"ח סי' מג) סובר שחומרא זו נוהגת רק באחים שגם אם מקפידים, סו"ס זוהי הקפדה מסויימת מחמת הקירבה ביניהם. אך שאר אנשים המכירים, אם מקפידים זע"ז ודאי שמותר. כך הוכיח מהגמ' ששאלה בדווקא על אחים, ואם השאלה הייתה תקפה גם בסתם אנשים המכירים, היה לגמ' לשאול עליהם ובכך החידוש היה גדול יותר. אך הט"ז (סק"ב) דחאו, שהרי סברת הגמ' היא משום 'לא פלוג', וא"כ אין לחלק בין אחים לשאר אנשים המכירים, שגם בהם שייך לומר לא פלוג. וכ"נ דעת הש"ך (סק"ד).

מ"מ כתב הפרי מגדים (משב"ז ב. הובא בפת"ש ג) שאם נדרו הנאה זה מזה מותרים לאכול בשר וגבינה, ששונאים זה את זה, ופשוט הוא. ויש לבאר שלדבריו יש לחלק בין הקפדה לשנאה, כאשר אנשים מקפידים, לא תמיד ההקפדה נובעת מעקרון מסויים אלא מנקיות, קמצנות וכד', ולכן סו"ס אנו חוששים גם משום 'לא פלוג'. אך כאשר ישנה שנאה בין השניים, לכאורה לא שייך לומר 'לא פלוג', שהם אינם כלל תחת הגזירה שנאמר שאין לחלק בהם. אך היד יהודה (ארוך ג) סובר שגם בשונאים אמרינן לא פלוג ואין להתיר בזה.

תנאים ב'היכר'

בתוספות מובאים שני דרכים לעשיית היכר בין האוכלים: להניח חפץ על השולחן, כגון לחם או קנקן. או לאכול במפה אחרת. שני ההיכרים הללו מטרתם להזכיר לאוכלים שיש חייץ המפריד ביניהם, וליצור הפרדה בין האוכלים. וכ"פ השו"ע: ואפילו המכירים, אם עשו שום היכר, כגון שכל אחד אוכל על מפה שלו, או אפילו אוכלים על מפה אחת ונותנים ביניהם פת להיכר, מותר.

מובא בהגהות אשר"י (רא"ש שם) שלחם יכול להיות היכר רק אם לא אוכלים ממנו באותה סעודה. דאם אוכלים הרי שהוא אינו חפץ היכר, אלא חלק מהסעודה. הבי"י (או"ח ס"ס קעג) למד מכך לקנקן, אך חילק, שלחם הוא דבר שרגילים לשים על השולחן ולכן צריך שלא יאכלו ממנו, לעומת קנקן שאם אין דרכם להניחו על השולחן הוי היכר אפילו אם שותים ממנו, כיון שהמציאות של הקנקן היא חריגה ולכן תמיד מהווה היכר. אך דעת הב"ח (ס"ב) להשוות קנקן ללחם תמיד, ולכן אם שותים מהקנקן הוא אינו מהווה היכר.

◀ הרמ"א פסק כב"י: ודוקא שאין אוכלין מן הפת המונח ביניהם להיכר, אבל אם אוכלין ממנו, לא הוי היכר, דבלאו הכי הפת שאוכלין ממנו מונח על השולחן (ארוך והגהות אשיר"י). אבל אם נתנו ביניהם כלי ששותין ממנו, ובלאו הכי אין דרכו להיות

על השלחן, הוי היכר אעפ"י ששותין מן הכלי (ב"י בא"ח סימן קע"ג)¹⁰. וכל שכן אם נתנו שם מנורה, או שאר דברים שעל השלחן, דהוי היכר.

הש"ך (סק"ו) הסכים לדברי הרמ"א שפסק את דברי הב"י להלכה, דלא כב"ח. עוד כתב הש"ך (סק"ז) דה"ה לכל חפץ שמניחים על השולחן, אם אין דרכו להיות בשעה זו על השולחן, יכול להוות היכר. וכ"כ ה"ט"ז (סק"ד). והוסיף ע"פ הדרכ"מ (סק"א) שההיכר צריך להיות גבוה קצת. הכרית (אות ד) העיר שאם דרך המנורה להניחה בקצה השולחן וכעת מניחה באמצע השולחן, ודאי דהוי היכר. וכ"כ כה"ח (אות כה).

▪ 'היכר' כשאנשים נוספים סועדים עימם:

הפת"ש (סק"ה) כתב בשם המשאת בנימין (סימן קיב) שאם גם אחרים אוכלים על שולחן זה מותר אף בלא היכר, שזה עדיף מאם עשו שום היכר. וצ"י לדבריו בהל' נידה (סי' קצה סק"ה) שם הביא בשמו שמותר לבני זוג בימי נידתה לאכול אפילו מקערה אחת, אם גם בני הבית אוכלים עמהם מקערה זו, דאין לך הפסק גדול מזה. אך מ"מ רבים מחמירים גם בכה"ג, אולם מדינא אין לאסור והמחמירים יפה עושים באיסור חמור. והפת"ש (שם סק"ה) כתב שדוקא על שולחן אחד יש מקום להתיר שיאכלו יחד אפילו אם גם בימי טהרתה אינם אוכלים מקערה אחת (כך שכעת אין היכר במה שאינם אוכלים מקערה אחת), וכשבני הבית אוכלים איתם הדבר עדיף מהיכר. אבל אין להתיר שיאכלו מקערה אחת משום שלדעת הרמ"א הדבר אסור מדינא, וא"א ליזהר שבין אכילתה לאכילתו יפסיק אדם אחר. אלא שהדמיון בין הל' נידה לבכ"ח קשה, הרי בהל' נידה העקרון הוא הרחקה בין האיש לאישתו, וכאשר אוכלים עם עוד אנשים הארוחה אינה ייחודית וזוגית, בשונה מהל' בכ"ח שצריך שיהא היכר ותזכורת שאינם אוכלים יחד, ומה מועיל שאוכלים איתם אנשים נוספים? ובאמת הרשב"א (משה"ב ב"ז ריש ש"ב) כתב שלא מועיל שיאכלו עימם אנשים אחרים. וכ"כ בהוראה ברורה (אות יא).

▪ 'היכר' בפרוסת לחם:

כתב הלבוש (סי' קעג) ש'לחם' מועיל רק כאשר הוא כיכר, אך פרוסת לחם אינה מועילה להיכר. וכתב הכנה"ג (הגה"ט כא) שטעם הדבר משום שהדרך להניח פרוסת לחם על השולחן בעת האכילה, משא"כ כיכר שלימה אין הדרך להניחה סתם כך על השולחן. וכ"כ כה"ח (אות ט).

¹⁰ מתוך סיכום הלכות נידה סימן קצה ס"ג: ה"ט"ז (סק"א) כתב דנראה שדוקא כשאין אוכלים מאותו לחם ואין שותים מאותו קנקן, הוא יכול להיות עבורם כהיכר, וכ"כ הפרישה (אות ד) והערוך השולחן (סק"ח). אולם בטהרת הבית (ח"ב עמ' קי) סייג, שכל האמור הוא דוקא כשדרכם להיות על השולחן גם בימי טהרתה, אבל אם מביאים את הקנקן על השולחן רק בימי טומאתה, שרי גם אם שותים ממנו. ושכ"ד המנחת יעקב (סק"ג), סדרי טהרה (סק"ו) ועוד. בספר שבט הלוי (דף רנה ע"ב) כתב שא"צ לתת היכר גבוה כדי הפסק בין האוכלים בשר וחלב, אלא די בנתינת טבעת ביניהם שתהא להיכר. וה"ה שיכול לתת כלי או קערה תחת קערה. וכ"פ בטהרת הבית (ח"ב עמ' קיט). אמנם בספר סוגה בשושנים (עמ' נט) כתב שאין לסמוך על נתינת טבעת ביניהם להיכר. וכ"ד הגרש"ז אורבך שצריך מעט גובה בדבר המפסיק.

שנים המכירים זא"ז, שאחד מהם גוי, חילוני או קטן

כתב הרמב"ן (ע"ז סו): "שאם אוכל עם הגוי על השלחן מעלה עליו יין נסך ושאר איסורין ואין ישראל נמנע מלאכול עמו". וכ"פ הש"ך (סק"ב).

בהוראה ברורה (סק"י) העלו דבעינן גם דעות, כלומר שני בני אדם שיזכירו זה לזה, וגם שינוי. אבל אם יושב לבדו ואוכל לא מועיל שיעשה היכר. ולכן נחלקו מה הדין בגוי או מומר, האם הוא מועיל להחשב כדעה לעניין ההיכר בין בשר לחלב. וה"ה שאין מועיל שינוי לאכול עם ילד קטן זה בשר וזה חלב, אם מכירו. אא"כ יודע שהקטן הוא בר דעת להזכירו.

חששות נוספים באכילת בשר וחלב

כתב הגהות אשר"י (חולין פ"ח סימן כ) בשם האור זרוע מנהג של רבינו קלונימוס ורבינו יהודה שלא היו שותים כשאוכלים בשר וגבינה מכוס אחד, ואפילו מחולקין על השולחן. אבל איסורא ליכא אלא משום הרחקה היה עושה. האיסור והיתר (שער מ סימן יד) ביאר שהוא משום "א. שמא יאכלו ג"כ זה עם זה. ב. משום דרוב פעמים נדבק קצת שמנונית של המאכל מכל אחד בפיו ונדבק אז בכלי ובולע כל אחד ממנו".

◀ כתב הרמ"א: ויהיו זהירים שלא לשתות מכלי אחד, משום שהמאכל נדבק בכלי (הג"ה אשר"י ואו"ה). וכל שכן שלא יאכלו מפת אחת.

הש"ך (סק"ח) ביאר דמכיון שהחשש כאן אינו קשור להיכר, אסור אפילו הם בשני שולחנות ושני אכסנאים. כתב בשו"ת בית יעקב (סימן יב) שמי שאכל בשר וכעת צריך לחכות זמן עד שיאכל חלב, לא ישב אצל מי שאוכל גבינה, שמא יושיט לו. אך הפרי מגדים (מש"ב ב) כתב שלא ראה נזהרים בזה, וגם הוה גזירה לגזירה, וכולי האי לא גזרינן. וכ"כ הערוה"ש (אות יא), כה"ח (אות כא) ועוד.

מלחיות שונות לבשר וחלב

◀ כתב הרמ"א: וכן נוהגין ליחד כלי של מלח לכל אחד בפני עצמו, כי לפעמים טובלים במלח ונשארו שיורי מאכל במלח.

כתב הכנסת הגדולה (אות ח) נכון לכל בעל הבית שיהיה לו שני כלים של מלח, אחד לבשר ואחד לגבינה, שמא יטבול בשר במלח וישאר שם שום מאכל ואח"כ יטבול גבינה. וכ"כ החיד"א (שיו"ב ט), ערוה"ש (אות יא), זבחי צדק (אות כה) וכה"ח (אות כט).

מדברי האחרונים שביארו את דעת הרמ"א עולה שבזמנם כלי המלח היו כעין צלוחית קטנה שבה היו מניחים את המלח, ומטבלים את המאכל בצלוחית. במציאות כזו החשש של תערובת בשר וחלב הוא אפשרי ויתכן שיהיה. אך מה הדין במלחיות של ימינו, המלחיה סגורה ואין כמעט אפשרות להכניס לתוכה

דבר מה שלא ע"י פתיחת ההברגה, וא"כ לכאורה אין שום צריכותא למלחיות בשרית וחלבית נפרדות! וכ"כ בהוראה ברורה (אות כא). גם בבדי השולחן (אות ל) העיר על החילוק בין המלחיות שלהם למלחיות שלנו, ולכן כתב שמן הראוי היה להתיר להשתמש בכלי אחד לבשר וחלב, אלא שהוסיף שהמנהג גם בכלי המלח וגם בכלי הסוכר לייחד כלי אחד לבשרי וכלי אחד לחלבי. והיכא שמצוי ילדים קטנים בודאי ראוי לנהוג כן שיש לחשוש שהכלי עצמו נוגע במאכלים ומתדבק מהמאכל בראש הכלי.

סימן פ"ט - שלא לאכול גבינה אחר בשר¹¹

ובו ד' סעיפים

סעיף א':

אכילת חלב לאחר בשר

שנינו בחולין (קד:)

"משנה: העוף עולה עם הגבינה על השולחן, ואינו נאכל - דברי ב"ש, וב"ה אומרים: לא עולה ולא נאכל. גמרא: תנא אגרא חמוה דרבי אבא: עוף וגבינה נאכלין באפיקורן, הוא תני לה והוא אמר לה: בלא נטילת ידים ובלא קינוח הפה. רב יצחק בריה דרב משרשיא איקלע לבי רב אשי, אייתו ליה גבינה - אכל, אייתו ליה בשרא אכל, ולא משא ידיה; אמרי ליה: והא תאני אגרא חמוה דרבי אבא עוף וגבינה נאכלין באפיקורן, עוף וגבינה - אין, בשר וגבינה לא! אמר להו: הני מילי - בליליא, אבל ביממא - הא חזינא"

"בעא מיניה רב אסי מרבי יוחנן: כמה ישהה בין בשר לגבינה? א"ל: ולא כלום; איני, והא אמר רב חסדא: אכל בשר - אסור לאכול גבינה, גבינה - מותר לאכול בשר! אלא, כמה ישהה בין גבינה לבשר? א"ל: ולא כלום. גופא, אמר רב חסדא: אכל בשר - אסור לאכול גבינה, גבינה - מותר לאכול בשר. אמר ליה רב אחא בר יוסף לרב חסדא: בשר שבין השינים מהו? קרי עליה: הבשר עודנו בין שיניהם. אמר מר עוקבא: אנא, להא מלתא, חלא בר חמרא לגבי אבא, דאילו אבא - כי הוה אכיל בשרא האינדא לא הוה אכל גבינה עד למחר עד השתא, ואילו אנא - בהא סעודתא הוא דלא אכילנא, לסעודתא אחריתא - אכילנא"

יש לברר כמה נקודות בסוגיא זו. ראשית, מה החילוק בין איסור האכילה של גבינה לאחר בשר, ובין ההיתר לאכול בשר לאחר גבינה. בנוסף, יש לברר האם מר עוקבא בא לחלוק על רב חסדא או שבא לפרש דבריו עד מתי חל האיסור לאכול גבינה לאחר בשר. וכן מה ההגדרה של 'סעודתא אחריתא' ומדוע יש צורך בהפרדת הסעודות ולא די בהמתנת זמן מסויים.

הרי"ף (לז:): סובר שאין ללמוד מדברי רב נחמן שמותר לאכול חלב אחר בשר ע"י נטילת ידים, מכיון שרב נחמן לא בא ללמד דיני הרחקות בין בשר לחלב אלא דיני נט". ומדברי רב חסדא ומר עוקבא עולה שאין

¹¹ רבים מהמקורות לסימן זה מובאים בדברי הב"י או"ח סימן קעג, הרוצה לראות דבריהם במקורם יע"ש.

לאסור חלב אחר בשר גם ע"י קינוח. לשיטת הרי"ף מדברי מר עוקבא למדים מה כוונת רב חסדא, שהרי לא מצינו מי שיתיר לאכול גבינה אחר בשר בפחות משיעור זה.

בשיעור וגדר הזמן שיש לשהות בין אכילת בשר לאכילת גבינה מצאנו כמה דעות בראשונים:

א. **תוספות** (קה. ד"ה לסעודתא) ביארו את דברי מר עוקבא "בהא סעודתא לא אכילנא, לסעודתא אחריתא אכילנא" עפ"ד רב חסדא שאסור לאכול באותה סעודה בשר וחלב, אך בסעודה אחרת מותר, ואין שיעור זמן המגביל זאת. וז"ל: "לאו בסעודתא שרגילין לעשות אחת שחרית ואחת ערבית, אלא אפילו לאלתר, אם סילק השולחן ובירך - מותר, דלא פלוג רבנן". לדעתם הרחקת חז"ל היא רק באותה סעודה, אפילו אם ינקוט פעולות נקיון מסויימות, שסו"ס אכילת בשר וגבינה באותה סעודה מוגדרת כאכילה אחת.

ב. **ר"ת** (תוס' קד: ד"ה עוף) ובה"ג סוברים שאף באותה סעודה מותר לאכול גבינה אחר בשר, ובתנאי שיעשה עיון קינוח והדחה בין האכילות, כדי להסיר חשש של שאריות בשר שישארו בעת אכילת הגבינה.

ג. **הרי"ף** (שם) ביאר ש'סעודתא אחרינא' אין הכוונה שהעיקר שאכילת הגבינה לא תעשה באותה סעודה של אכילת הבשר, אלא זהו שיעור זמן מסויים שבדר"כ שוהים בין סעודה אחת לשניה. **הרמב"ם** (ט, כח) פירט יותר "מי שאכל בשר בתחלה בין בשר בהמה בין בשר עוף לא יאכל אחריו חלב עד שיהיה ביניהן כדי שיעור סעודה אחרת, והוא כמו שש שעות, מפני הבשר של בין השינים שאינו סר בקינוח". גם הרמב"ם לא נקט שיעור מדויק משום שגם לשיטתו ההגדרה אינה שש שעות בדוקא, אלא שיעור זמן שבדר"כ ממתינים בין סעודה לסעודה. גם **במאירי** (מגן אבות, ענין ט) מובא שיעור של חמש או שש שעות.

דברי הרי"ף והרמב"ם מתיישבים יפה עם לשון 'כמה ישהה בין בשר לגבינה', שהייה אינה הפסק מסויים כפי העולה מדברי התוס' ור"ת שנקטו פעולות הפסקה בין האכילות, אלא המתנה של פרק זמן מסויים.

מניין למדו ראשונים אלו זמן של שש שעות? הגר"א (סק"ב) הביא את הגמ' בשבת (:) שסעודת ת"ח היא בשעה השישית, וסעודת הערב היא בסוף היום, נמצא שהזמן בין הארוחות הוא שש שעות.

הטור ג"כ נקט ששיעור הזמן הוא שש שעות, ולשיטתו הטעם הוא "לפי שהבשר מוציא שומן ומושך טעם עד זמן ארוך", אין כוונתו לבשר הנשאר בין השיניים, אלא טעם הבשר נשאר בבית הבליעה פרק זמן ארוך, שיש להמתין עד שיעבור.

ד. בהגהות **שערי דורא** (סימן עו אות ה) כתב: "רבים נוהגים להקל ועושין להם פשרה מדעתם להמתין שעה אחת אחר סעודת בשר, וסליקו וברכו ואז אוכלין גבינה. ואף על פי דלא אשכחנא טעמא

ורמז לשיעור זה ממה נפשך, מכל מקום מי ימחה בידם הואיל ותוספות וראבי"ה מתירין". גם מהרי"ל בדרשותיו (דיני בשר בחלב עמ' תקנד) כתב שהמנהג להמתין שעה אחת. וה"ר יונה כתב (שער מ סימן ד) דנהגו העולם להמתין שעה אחת אחר ברכת המזון.

ה. רבנו ירוחם (בספרו איסור והיתר סימן לט) כתב "מפני שהבשר ושומן נדבק בפה זמן ארוך... מפני שהבשר שבין השניים קרוי בשר שנא' הבשר עודנו בין שניהם והוא ג' שעות כרש"י".

יתכן שהמחלוקת המובאת בראשונים באשר לפרק הזמן שיש להמתין בין אכילת בשר לאכילת גבינה, תלויה במנהגים השונים שנהגו בזמני הסעודות. כפי שביאר הגר"א את דעת הרמב"ם שמקור דבריו בגמ' שסעודת ת"ח בשש שעות. אבל במקומות שהמנהג היה אחרת תהיה לכך השלכה גם לזמן ההמתנה בין אכילת בשר לגבינה. אלא שיש לדחות, שהרי בשערי דורא מובא שזמן שעה הוא משום 'פשרה' בין השיטות. וגם לא יתכן כ"כ לומר שכל שלוש שעות היו סועדים, וק"ו לא לאחר שעה.

← לסיכום: א. תוספות: העיקר הבדלי סעודה, אפילו סמוכים ממש. ב. ר"ת: אפילו באותו סעודה, אך יעשה עיון קינוח והדחה. ג. רי"ף ורמב"ם: העיקר הוא הבדלי הזמן הנהוגים בין סעודות שונות. ד. שערי דורא: שעה. ה. רבנו ירוחם: ג' שעות.

כתב השו"ע: אכל בשר, אפילו של חיה ועוף, לא יאכל גבינה אחריו עד שישה שעות. ואפילו אם שהה כשיעור, אם יש בשר בין השניים, צריך להסירו. והרמ"א כתב: ואם מצא אחר כך בשר שבין השניים, ומסירו, צריך להדיח פיו קודם שיאכל גבינה (ר"ן). ויש אומרים דאין צריכין להמתין שש שעות, רק מיד אם סלק ובירך ברכת המזון, מותר על ידי קינוח והדחה (תוס' ומרדכי והגה"א והגה"מ וראבי"ה). והמנהג הפשוט במדינות אלו, להמתין אחר אכילת הבשר שעה אחת, ואוכלין אחר כך גבינה. מיהו צריכים לברך גם כן ברכת המזון אחר הבשר (או"ה והגהות ש"ד), דאז הוא כסעודה אחרת, דמותר לאכול לדברי המקילין. אבל בלא ברכת המזון, לא מהני המתנת שעה. ואין חילוק אם המתין השעה קודם ברכת המזון, או אחר כך (ד"ע ממהרא"י, ולאפוקי או"ה). ואם מצא בשר בין שיניו, אחר השעה, צריך לנקרו ולהסירו (ד"ע ממשמעות הר"ן הנ"ל). ויש אומרים דאין לברך ברכת המזון על מנת לאכול גבינה (ארוך בשם מהר"ח), אבל אין נזהרין בזה. ויש מדקדקים להמתין שש שעות אחר אכילת בשר לגבינה, וכן נכון לעשות (יש"ש: כן ראוי לעשות לכל מי שיש בו ריח תורה. וכ"כ חכמת אדם מ, יג, ערוה"ש ז ועוד רבים).

כתב המהרש"ל (יש"ש פ"ח סימן ט) שלכו"ע אם לא סילק ובירך אפילו כל היום כולו אסור, דבעינן סעודה אחרת. וכן ביאר הש"ך (סק"ה) בדעת הרמ"א שגם לממתינים שש שעות בעינן ברכת המזון.

הש"ך (סק"ז) העיר שהרמ"א שמצריך קינוח או הדחה הוא רק לסוברים כתוס' שאוכלים מיד בסוף הסעודה. אבל הממתנינים שש שעות מועיל גם ללא קינוח או הדחה. **אך** ה**ט"ז** (סק"ב) סובר שגם הנוהגים להמתין שעה צריכים קינוח או הדחה. שהרי הרמ"א הביא חומרא זו ע"ד התוס' שמצריכים עכ"פ להמתין שעה.

הט"ז (סק"ג) תמה על הרמ"א, כיצד מותר לכתחילה לברך ברכת המזון על דעת לאכול מיד אכילה נוספת של בשר, הרי מקור הדברים בתוס', ולדעתו רק אם סילק עצמו מהסעודה מועילה ברכת המזון, אך כאן לא סילקו עצמם מהאכילה, אלא אדרבה מכינים עצמם לאכילה אחרת, ובכה"ג ברכת המזון אינה מועילה מאומה. וכ"כ הגר"א (סק"ח). **אך** הבכור שור (חולין קה. הובא בפת"ש ב). כתב שאין למחות בנוהגים כך שיש להם ע"מ שיסמוכו.

כתב כה"ח (אות ח) שאם שכח והתחיל לאכול גבינה בתוך השש שעות, מותר לו לגמור אכילתו וא"צ להפסיק. וגם א"צ להתענות על שגגתו כי אין בכך סגנון אכילת איסור רק גדר. **אך** בספר הכשרות (י, מג) כתב בשם הגר"מ הלברשטאם שאין נוהגים בזה ככה"ח.

★ שעות זמניות או קבועות

הכנסת הגדולה (הגה"ט ה) הביא שיש הסוברים ששעות אלו הן שעות זמניות, אך דחה דבריהם, דא"כ בימי החורף שהימים קצרים בפחות משלש שעות יכולים לאכול גבינה אחר בשר, ובימי הקיץ שהימים ארוכים לא יוכלו לאכול גבינה אחר בשר עד ח' שעות, וכן למפרשים דאין צריך אלא שעה אחת צריך לומר דבימות החורף די בשליש שעה ובימות החמה שעה ומחצה, וזה לא פורש בשום ספר. אלא ודאי שעות אלו הן קבועות (ומ"ש הרמב"ם דכל השעות הם זמניות היינו הנז' במשנה אבל זה לא הוזכר לא במשנה ולא בתלמוד). גם **החכמת אדם** (מ, יב) והפרי מגדים (משב"ז א) הסכימו ששעות אלו הן שעות קבועות ולא זמניות.

אך הפרי חדש (אות ו) סובר דלאו דוקא שש שעות, כגון בחורף שהימים קצרים כל שאכל בשר בשחר מותר לאכול גבינה בסעודת הצהרים, וכן אם אכל בשר בחצי היום מותר לאכול בערבית אף על גב דליכא בין אכילה לאכילה אלא כמו ד' שעות בקירוב. שעיקר הקפידא שהביאה הגמ' הוא זמן המתנה בין סעודה לסעודה, ולא חילקה בין ימים קצרים לארוכים. **החיד"א** (שיו"ב ג) אע"פ שלא פסק כפר"ח כתב להליץ בעד שיטתו, שהרמב"ם דקדק לכתוב 'כמו שש שעות' להורות שהעיקר הוא זמן סעודה, ולא השעות דווקא. ומכיון שהרבה מהראשונים הקלו בסעודה אחרת אפילו בלא המתנת השעות, גם לדעת הרמב"ם וסיעתו די בכך כאשר הוא זמן סעודה אחרת. וסיים "מ"מ המקל לא הפסיד, שהוא רק מצד חומרת המודקדים".

הפלתי (אות ג) דחה את דברי הפר"ח, שהרי הראשונים הטעימו את סיבת המתנת שש שעות בזמן עיקול או בבשר הנשאר בין השיניים, וכי בחורף הבשר מתעכל יותר מהר או שאינו נשאר בין השיניים! עוד הקשה, הרי שעה רביעית הוא זמן סעודה לכל, ומ"מ אין אוכלים עד הערב, שהרי זמן ק"ש הוא משעה שעני נכנס לאכול (ברכות ב:), א"כ המוני העם ממתנינים בין סעודה לסעודה ח' שעות (וביאר שמה שת"ח

אוכלים בשעה שישית הוא משום שגם את סעודת הלילה דוחים בב' שעות, משום שמתפללים ערבית ושוהים אחר התפילה עוד שעה). גם בספר **גן המלך** (אות קנד) דחה דברי הפר"ח, וכן הסכים **הפרח שושן** (כלל א סימן א) ועוד¹².

האר"י (שער המצוות סוף פרשת משפטים) כתב שביום שאוכל גבינה לא יאכל בשר, ואצ"ל בהיפך.

✪ האם צריך להמתין שש שעות שלמות

כפי שראינו דעת הרי"ף וסיעתו שיש להמתין שש שעות בין אכילת בשר לגבינה. בהגהות ש"ד מובא המנהג להמתין שעה, **השו"ע** פסק כרי"ף. הרמ"א הביא את המנהג המובא בשע"ד, אך סיים "ויש מדקדקים להמתין שש שעות אחר אכילת בשר לגבינה, וכן נכון לעשות". גם **המהרש"ל** (יש"ש פ"ח סימן ט) כתב שכן ראוי לעשות לכל מי שיש בו ריח תורה. וכ"כ ה**ש"ך** (סק"ח) ועוד. ובגן **המלך** (אות קנד) כתב ששיעור השש שעות הוא במדויק, כמו ארבעים סאה הנצרכים במקוה, שאין לחסר מהם ואפילו מעט. וכ"כ **הפרח שושן** (כלל א סימן א). גם **החמודי דניאל** (תערובות ח"ב סימן טו) הזהיר שלא להחסיר מהשש שעות שיהיו שלמות. גם **הבא"ח** (ש"ש שלה, ח) פסק שאפילו בחורף צריך להמתין שש שעות שלמות, וכ"פ **הגר"מ אליהו** (מאמר מרדכי ח"ב סימן ג-ד. שו"ת הרה"ר ח"א עמ' 400) "אין שום מקום להקל אפי' לבעלי בתים, וכ"ש לבני תורה. ובפרט בישיבה שבה מגדלים תלמידי חכמים שיחנכו את הדורות הבאים, ואחד מדרכי החינוך הוא להקפיד על דבר שיעשה לפי ההלכה ולא לחפש קולות. ואם סדרי הישיבה והלימוד משתבשים בגלל זה, כך היא דרכה של תורה, שעם כל השיבושים והעכובים ממשיכים ללמוד וללמד, לשמור ולעשות". גם בשו"ת **משנה הלכות** (ה, צז) פסק דבעינן שש שעות שלמות.

הפרי חדש יצא לחדש שאין צורך בשש שעות דווקא, אלא הכל תלוי במנהג מרווחי הסעודות באותה התקופה בשנה, ועיקר יסודו בנוי על דברי הגמ' שהקפידא היא ההרחקה בין הסעודות, וכן דברי הרמב"ם שהעיר שהוא 'כמו שש שעות', ומשמע שאין חובה בשש שעות שלמות. מהר"ד פארדו בספר **מזמור לדוד** (סימן פט) למד מדברי הפר"ח שמזה נמשך מנהג בכמה מקומות שאין ממתניגים אחר הבשר אפילו בקיץ אלא שלוש שעות, הואיל ובחורף שרי אמרינן לא פלוג רבנן, דמדשרי בחורף מוכח דבהמשך זמן זה אין מושך טעם, ויש להם קצת ע"מ שיסמוכו. גם **הגר"שז אורבך** (קובץ מוריה, טבת תשנ"ו, עמ' עט) כתב שהמקלים להמתין פחות משש שעות א"צ להמתין חמש ומחצה אלא חמש ומשהו, וקולא זו נובעת ממ"ש הרמב"ם 'והוא כמו שש שעות'. גם בשו"ת **מנחת אשר** (ח"א סימן מב) כתב שהמקור להמתין פחות משש שעות נובע מלשון הרמב"ם. והוסיף דכיון שנהגו בארצות אשכנז לאכול סעודת ביניים בשעה עשר בבוקר, ובשעה ארבע אחרי הצהרים, נקטו לפי מנהגם שג' שעות הוי הזמן שבין סעודה לסעודה.

¹² אלא שיש להעיר על כל המשיגים על שיטת הפר"ח, שמקור המתנת שש שעות הוא מהרמב"ם, וביארו המפרשים (לחם משנה, גר"א ועוד) שמקורו מדברי הגמ' בברכות על סעודת ת"ח, וודאי שבגמ' בברכות מדובר על שעות זמניות, ומדוע כל המשיגים לא נתנו דעתם על מקור שיטה זו, ודנו רק מצד הסברא.

בשו"ת **יביע אומר** (ח"א סימן ד אות יג) כתב ולולא דמסתפינא הו"א שאם חסר משש שעות פחות מחצי שעה מותר אף לגדולים, שהרי כתב הרמב"ם 'כמו שש שעות', ובזמנם לא היו שעונים, ובודאי היו מורים ע"פ אומדנא. וידוע לכל שתוך חצי שעה חשוב סמוך. ועכ"פ בבשר עוף יש להקל בזה, וביחוד כאשר יש צורך קצת. והסתמך ע"ד המאירי (מגן אבות ס' ט עמ' מז) שכתב "חמש או שש שעות". אלא שלמעשה העלה היב"א להחמיר בזה. ושהמיקל בשעה"ד יש לו ע"מ שיסמוך.

אלא שיש להרחיב בזה מעט. הרמב"ם הוא הראשון שהביא גדר של זמן מהו הזמן בין סעודה לסעודה, וכתב שהוא 'כמו שש שעות'. הלחם משנה ביאר שמקור דבריו מסעודת ת"ח שהיא בשעה השישית, והסעודה הבאה היא בשעה השתים עשרה. הפלתי (אות ג) כתב דמשמע שת"ח מתחילים לאכול בסוף שישיית, ועד הסעודה הבאה יש רק חמש שעות. וסיים שזהו דוחק. ומשמע מכל אלו שיתכן ושש שעות אינו בדווקא. עוד יש לצרף את דעת המקלים בשעות זמניות. וע"ע מ"ש בסוגיא זו הרב **איתם הנקין** הי"ד (קובץ בית אהרון וישראל, שנה כד גליון ג).

הרב רבינוביץ' בספרו **מלומדי מלחמה** (סימן קד) העלה שחיילים הנמצאים במצב דחק כגון שעת מלחמה ורעבים לאכול, ודאי רשאים להקל באופן חד פעמי יותר ויותר. ואין להחמיר על החיילים בעיקר בענייני אכילה. ולכן כאשר יש צורך בכך, כגון שאין מספיק אוכל לאכול, יצחצחו את השיניים לאחר אכילת הבשר, ויוכלו לאכול חלב אפילו תכף אחר ברכת המזון. ואם אין צורך להקל עד כדי כך, יאכלו לאחר ג' שעות, ומקור המנהג לג' שעות מובא ברבנו ירוחם.

ממתי מונים את זמן ההמתנה

כתב ה**ש"ך** (סק"ג) עפ"ד הר"ן שא"צ להמתין שש שעות מעת שהוציא את הבשר שנשאר בין שיניו, אלא מסוף אכילתו. וה"ה לנוהגים להמתין שעה אחת. **הדגול מרבבה** דייק מדבריו, דמשמע להדיא דשש שעות היינו מסוף אכילת הבשר עד תחילת סעודת הגבינה (אלא שמהמשך דבריו מוכח לענ"ד שלדעתו מונים מסוף הסעודה, שהרי הוכיח דבריו מדברי המפרשים שהמקור להמתנת שש שעות, הוא מכך שסעודת ת"ח היא בשעה שישיית ומר עוקבא המתין שש שעות, משמע שעיקר הדגש הוא הסעודה ולא זמן אכילת הבשר ממש).

הערוך השולחן (אות ד) כתב וז"ל "ודע שההמתנה שש שעות הוא מסוף הסעודה של בשר עד תחלת הסעודה של חלב ואף אם בעת התחלת הסעודה לא יאכל חלב או שבסוף סעודת הבשר לא אכל בשר מפני שבגמ' הקפידו מסעודה לסעודה". בשו"ת **משנה הלכות** (ה, צז) ביאר את דברי הערוך"ש, ש'תחלת הסעודה' ו'סוף הסעודה' אין הכוונה ברה"מ"ז, אלא כוונתו שאם למשל אכל בשר בשעה שש ובאותה הסעודה עוד אכל תפוחי אדמה או שאר דברים ולא השלים הסעודה עד חצי שעה שאח"כ, מתחיל למנות השש שעות מסוף האכילה של אותה הסעודה היינו שש וחצי, אף שלא בירך עדיין. ומ"מ פסק שמסוף אכילת הבשר מונים, וא"צ למנות מסוף האכילה הכוללת.

כה"ח (אות ט) כתב שמונים מסוף אכילת הבשר עד תחילת סעודת הגבינה. ומקורו מדברי הדגו"מ למעלה, וכ"כ **הדרכ"ת** (אות ד). גם בספר **בדי השולחן** (ז, יג. וביאורים ד"ה שישהה) העלה שיש להמתין מסוף אכילת הבשר, וא"צ למנות מסיום האכילה או זמן ברכת המזון. עוד כתב, שחישוב השש שעות הוא עד אכילת הגבינה ממש, ומה שמתחיל לאכול לפני כן בסעודה ירקות, סלטים וכד' אין זה בחשבון השעות, והיינו החישוב הוא מסוף אכילת הבשר עד תחילת החלבי ללא התחשבות בהמשך ותחילת הסעודות. כראיה לדבריו הביא את המהרש"ל שאף אם ממתין שש שעות בעינין סילק ובירך, ומשמע שאם סילק ובירך מועיל, וע"כ מדובר שעדיין אוכל דאל"ה יעבור שיעור עיקול ולא יוכל לברך ברהמ"ז. ואם ממשיך לאכול לא מועיל המתנת ו' שעות, אלא ע"כ שמונים מסיום אכילת הבשר דווקא. גם הגר"מ אליהו (מאמר מועדים פכ"ד, כב) כתב שההמתנה היא מסוף אכילת הבשר עד תחילת אכילת הגבינה.

כאשר אכל את הבשר בלא לחם, כתב **הש"ך** (סק"ו) שלדעת התוס' דבעינן סיום סעודה, סיום האכילה נקבע בברכה האחרונה על הבשר.

★ שיעור ההמתנה לחולה

ר' כלפון משה הכהן בשו"ת **שואל ונשאל** (ח"א יו"ד סימן נח) נשאל אודות חולה שאין בו סכנה, ומזונו חלב, ומרק - בשר ובשר, האם צריך להמתין אחר אכילת הבשר שש שעות. והעלה שאם מדובר על בשר עוף שאסור מדרבנן בלבד, במקום חולה לא גזרו רבנן. ולכן יש להתיר לו מה שצריך למזונו ובריאותו בקינוח והדחה לבד. וגם בשר בהמה האסור מהתורה, כל שמקנח ומנקה ומדיח סגי, ולכן גם בבשר בהמה יש להתיר. אך הוסיף דמכיון שלא מצא מי שהתיר בזה, יש לסמוך רק כאשר סילק ובירך ברכת המזון, וגם יש להמתין שעה אחת. וזאת משום שבדר"כ אין צורך לחולה לאכול בתכיפות גדולה מזו. אך כאשר יש צורך להקל יותר, יש להקל יותר ע"פ חוות דעת של רופא.

גם **החתם סופר** (יו"ד סימן עג. הובא בפת"ש ג) העלה שחולה השותה מימי חלב לרפואתו, אפילו הוא רק חולה קצת א"צ להמתין אחר אכילת בשר יותר משעה, ואחר שכבר בירך ברכת המזון ישתה וירווח לו. וכ"כ **הערוך השולחן** (אות ז) לגבי אדם שאינו בריא, וכן נער או נערה כחושים ורפואתם לשתות חלב, די להם בהמתנת שעה. גם **הבא"ח** (ש"ש שלח, יא), **חכמת אדם** (מ, יג), ו**כה"ח** (אות ז, כא) הקלו לחשאיב"ס להקל להמתין שעה אחת, וצריך סילוק שולחן וברכת המזון. וכ"פ בשו"ת **תשובות והנהגות** (ב, שפט). ובשו"ת **שבט הלוי** (ב, לב) נשאל אודות חולה 'אולקוס' אם מותר לאכול חלב אחרי שעה של אכילת בשר. והעלה שודאי מותר בכל חשאיב"ס, וכ"ש בחולי זה שיש בו סכנה.

★ שיעור ההמתנה לקטנים

המאירי (קה. ד"ה ויש חולקים) הביא שיש המביאים ראיה מהפסיקתא (רבתי, פסקא כה) "אמר הקב"ה למלאכים: תינוק שבישראל מקיים את התורה יותר מכם, שאם באים לאכול בשר בחלב אינו אוכל מן החלב עד שרחץ ידיו מן הבשר", דמשמע שדי ברחיצת ידים כדי להפסיק בין אכילת בשר לגבינה. אך

דחה דבריהם, שמדובר על קטן ודרך חינוך, שא"צ יותר מזה. עוד כתב, שיש המפרשים שדוקא קטן שאין לו כח לשהות שש שעות, וסעודותיו תכופות זל"ז וגם עיכולו מממהר גם במערכת העיכול וגם השאריות שבין השיניים. המאירי פקפק האם אפשר להקל כשהקטן אכל עוף שממהר להתעכל, כאשר קבע סעודה אחרת אפילו תוך שש שעות. משום דא"כ נתת דבריך לשיעורים. אך בבשר עוף הסכים להקל, דאיכא תרתי לטיבותא. **הלקט יושר** (ח"א עמ' לה ענין ב) כתב עפ"ד **תרומת הדשן** שאין להקפיד על הקטנים אם אכלו בשחרית בשר ובצהריים גבינה אע"פ שלא שהו כשיעור שש שעות, ורק לבנו היה מוחה מיד כשהגיע לגיל בר מצוה.

נקודה נוספת שיש לברר האם חיוב ההמתנה בין בשר לחלב הוא מדין חינוך או מדין 'אפרושי מאיסורא'. אם נאמר שהוא מדין חינוך, יש לחלק בין הגילאים השונים, מתי הילד מבין את המשמעות והאיסור של אכילת בשר וחלב יחד, ומתי יש לו הבחנה של שש שעות. ונמצא שהכל תלוי בהבנת הילד. אך אם נאמר שהחיוב הוא משום להפרישו מאיסור, יתכן וכבר בהיותו קטן יש לחנכו להמתנה בין האכילות, אך גם לפי הבנה זו הדבר איננו חד וחלק, שיתכן ומשום שכל איסור זה אינו אלא מדרבנן, וכמו כן נחלקו הראשונים מהו זמן ההמתנה בין אכילת בשר וחלב, לכן יש לחלק לפי גיל הילד, וכפי שביארו הפוסקים:

הגרע"י (שו"ת יבי"א ח"א יו"ד סימן ד. ח"ג סימן ג. יחווה דעת ח"ד סימן נח) העלה להקל אחר שעה. והוסיף בהליכות עולם (ח"ז עמ' מב) שהקולא היא לילדים עד גיל תשע, ואפשר עוד להקל בזה לקטנים עד לשנה אחת קודם בר מצוה. והוסיף (יבי"א ג, ג אות ז) שכל האמור להקל לקטנים הוא דוקא במאכל חיוני, אבל לחלק ממתקים ושוקולד שיש בהם תערובת חלב, אין להתיר תוך שש שעות למאכלי בשר. ומיהו גם בזה יש לחלק בין תינוק שהוא בר הבנה לתינוק שאינו בר הבנה.

בשו"ת **שבט הלוי** (ד, פד) כתב שלקטני קטנים אין מקום להחמיר אפילו בשהיה קצת בין בשר לחלב. וגם לגדולים יותר בשהיה מועטת מותר, והיינו בסעודה אחרת. שדינם כדין חשאיב"ס שהתבאר לעיל להתיר. ולגבי קטנים שהגדילו קצת הסתפק. והביא את דברי המאירי הנ"ל, והסכים שבמקום צורך ודאי שאפשר לסמוך על הוראת המאירי בשביל קטנים.

ובשו"ת **תשובות והנהגות** (סימן תלה) כתב שמיד כשמבין ענין האיסור של חלב אחר בשר (אפילו בשנתיים) כבר ראוי לחנכו דומיא דכל מצות חינוך דאיסורין, ולכן יש להמתין שיעור שעה אחרי קינוח והדחה, שהוא עיקר השיעור לרמ"א. וכשמגיע לבן חמש או שש שזהו גיל חינוך למצוות, ראוי להתחיל לחנכו יותר עד ג' שעות, ולערך בכך תשע או עשר ו' שעות. והוסיף, שאע"פ שאסור להאכיל לקטן איסורים, היינו רק איסורים בעצם, אך שיעור ההמתנה בין בשר לחלב אינו אלא להרחקה, ולכן אין לחוש לכך.

סמל הלועס בשר ללא בליעה

באשר לסיבה שמחמירים בהמתנה לאחר אכילת בשר ולא לאחר אכילת גבינה, ביאר **רש"י** (קה. ד"ה אסור) "דבשר מוציא שומן והוא נדבק בפה ומאריך בטעמו", לשיטתו הצורך בהמתנה דווקא אחר אכילת בשר

הוא משום שטעמו חזק ולוקח זמן ארוך יותר עד שיופג טעמו. בדומה לכך עולה מדברי ר"ת (מובא לקמן) שדי בהדחה בין האכילות, ומשמע שבשר נדבק יותר ולכן חמור יותר. הרמב"ם (ט, כח) כתב "מפני הבשר של בין השיניים שאינו סר בקינוח"¹³, אע"פ דמשמע שברמת העקרון אין חילוק בין בשר לחלב, טכנית מפני שחוטי הבשר נשארים בין השיניים יש צורך להמתין עד שיסורו. הטור הביא נ"מ בין השיטות: הלועס בשר כדי שיוכל לתנו לתינוק, לשיטת רש"י אין סיבה להמתין, אך לשיטת הרמב"ם גם בזה יש לחוש לבשר הנשאר בין השיניים. נ"מ נוספת, בשר הנמצא בין השיניים לאחר שש שעות, לרמב"ם א"צ לחשוש, ולרש"י גם לאחר שש שעות יש להסיר את הבשר הנשאר. ובכל מקרה מחמירים כשני הטעמים.

◀ כתב השו"ע: והלועס לתינוק, צריך להמתין.

כתב הפרי מגדים (משכ"ז א ד"ה ודע. הובא בפת"ש א) שבמקרה שלעס לתינוק תבשיל שיש בו שומן בשר, לכאורה לכל הפירושים א"צ להמתין לאחר מכן, משום ש'מושך' ליכא כיון שלא אכל, ו'בין השיניים' ג"כ לא שייך מכיון שהשומן אינו נתקע בין השיניים. אך מ"מ כתב שיש להחמיר להמתין שש שעות משום לא פלוג, ולא לפרוץ גדר. וכן הסכימו ברכ"י (שיו"ב יב), כה"ח (אות ג) ועוד.

ומ"מ כתב הזבחי צדק (אות ה) שדווקא הלועס צריך להמתין אפילו אם פלט, אבל אם רק טעם בלשונו ופלט א"צ להמתין כלל. וה"ה אם לקח חתיכת בשר ולאחר מכן החזירה שלימה, וכ"ש אם טעם שומן ופלט. וכ"כ כה"ח (אות ד).

★ בירך על גבינה תוך זמן ההמתנה

אדם שטעה ותוך זמן ההמתנה בין אכילת בשר לגבינה, בירך על מאכל חלבי, וקודם שהכניסו לפיו נזכר שעדיין לא עבר זמן ההמתנה הדרוש בין אכילת הבשר לגבינה. נחלקו האחרונים האם יאכל מאכל זה או עדיף שלא יאכל.

הגרע"י (שו"ת יבי"א ח"ב סימן ה. ח"י סימן ג. יחוד"ד ח"ד סימן מא. הליכות עולם ח"ז עמ' ל) סובר שעדיף שבמקרה הנ"ל יאכל את המאכל החלבי, אע"פ שלא עבר שיעור ההמתנה הדרוש בין האכילות. וזאת משום שלדעת הראב"ד והרא"ש יש לברך על דבר האסור באכילה, ודעת התוס' וסיעתו שא"צ לשהות שש שעות בין אכילת בשר לגבינה. וא"כ יש כאן ס"ס, ספק כדעת הרא"ש, ואת"ל שאין הלכה כמותו, ספק הלכה כתוס' שא"צ להמתין שש שעות. ואף אם אירע כן מיד לאחר שאכל מאכל בשרי, אם ברך כבר ברכת המזון על המאכל הבשרי, צריך לטעום מהמאכל החלבי שבירך עליו. וכ"פ בהלכה ברורה (סי' קצו אות ה). גם בשו"ת תשובות והנהגות (ב, שפט) כתב שאע"פ שאנו נוהגים להחמיר כשיטת הרי"ף להמתין שש שעות, הוא רק לחומרא אבל במקום שזה להקל לא נהגנו מעולם, ובזה סומכים על שיטת התוס'. וא"צ לזה התרה, שהרי

¹³ בדומה לכך מצאנו בהלכות נידה סימן קצח סעיף כד "ויש נוהגים שלא לאכול בשר ביום לכתן לבית הטבילה, מפני שהוא נכנס בין השיניים יותר ממאכל אחר".

טועם בעל כורחו כדי לעבור על איסור ברכה לבטלה. והוסיף שמה שהחמיר הזכ"ל הוא דווקא לבני ספרד, אך האשכנזים קיבלו חומרה זו כחומרה ולא מעיקר הדין, ולכן בכה"ג יש להקל. וכ"פ בשו"ת באר משה (ד, כד).

אולם בברכת ה' (ח"ב פ"א סכ"ה) סובר שגם במקרה כזה עדיף שלא יאכל את המאכל החלבי, משום ששני ספקות אלו בנויים על סברות דחיות שאינן שקולות לסברות שכנגדן. ועוד, שעיקר הקפידא שלנו על ברכה לבטלה היא עפ"ד הרמב"ם שזהו איסור דאורייתא, והרמב"ם עצמו סובר בכה"ג שיש להמתין שש שעות בין אכילת בשר לגבינה. אלא יאמר 'ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד', וכך יתקן מעט את הברכה לבטלה שבירך.

כה"ח (אות 1) הביא דברי הזכור לאברהם (מע' בב"ח קפח): שארע לו מעשה בימות החורף שהכניס מאכל חלבי תוך ד' שעות לאכילת בשר, וכתב שמותר לבלוע מעט כדי שלא תהיה ברכתו לבטלה, משום שיש הסוברים שבסילק ובירך סגי, והפר"ח מיקל בחורף להמתין פחות מכך. ואע"פ שחלקו עליו, כאן יודו מכיון שעושה כן להינצל מאיסור ברכה לבטלה. **השד"י חמד** (מערכת בשר בחלב אות יב) הסתפק האם דווקא כאשר יש דעה המתירה יש לנהוג כך, או אף אם הכניס מאכל חלבי מיד לאחר שאכל בשר יש לו לטעום מעט. והסיק שיותר נראה לומר בדעתו שאם אין מי שיתיר, אין לומר בכה"ג שיטעם מעט כדי להינצל מברכה לבטלה.

★ המתנה לאחר בליעת תרופה בשרית

בשו"ת **אגרות משה** (ב, כו) נשאל אם צריך לשהות שש שעות אחר בליעת ויטמנים שנעשו ממאכלים בשריים. ולדעתו פשוט שמותר, שהטעמים להמתנת שש שעות אינם שייכים במקרה זה. וגם לא שייך לומר 'לא פלוג' משום שלא מדובר על אכילה אלא על בליעה בלבד. ואף אם אחד ישנה מדרך העולם וילעוס הויטמין, אין לאסור כיון שעל ויטמנים אין איסור. ובנוסף לכך לא ברור שיש חשיבות של טעם הבשר בכדור הויטמין. וכן הסכים בשו"ת **מנחת אשר** (ח"א סימן מב).

וע"ע **בקובץ תשובות** (א, עג) שהתיר לבלוע כדורים העשויים מ'לקטוז' שמופק ממי חלב, מכיון שנפסל מאכילת חלב, וכן לא ברור האם חשוב לחלב או לא. גם בשו"ת **שבט הלוי** (ז, קיח) נשאל אודות סוכר חלב שמעורב בכמות קטנה בכדורי תרופות, האם אסור לאוכלה עם בשר. והעלה שאינו חשיב כלל לחלב, וגם אם נחמיר בזה, כאן הוא רק תערובת מועטת בכדורים, ולכן מותר לקחתם לאחר סעודת בשר, ויש לסמוך על עיקר הדין שמותר לאכול לאחר סילוק וברכת המזון. ובשו"ת **בציץ אליעזר** (יז, עו) כתב לגבי כדורים המעורב בהם סוכר חלבי, שאין לערב את הכדורים עם מרק חם של בשר, אבל אפשר לבלועם רבע שעה לפני ארוחה בשרית, או שעה לאחר הארוחה.

סעיף ב':**אכילת בשר לאחר גבינה**

שנינו בחולין (קד:)

"תנא אגרא חמוה דרבי אבא: עוף וגבינה נאכלין באפיקורן, הוא תני לה והוא אמר לה: בלא נטילת ידים ובלא קינוח הפה. רב יצחק בריה דרב משרשיא איקלע לבי רב אשי, אייתו ליה גבינה - אכל, אייתו ליה בשרא אכל, ולא משא ידיה; אמרי ליה: והא תאני אגרא חמוה דרבי אבא עוף וגבינה נאכלין באפיקורן, עוף וגבינה - אין, בשר וגבינה לא! אמר להו: הני מילי - בליליא, אבל ביממא - הא חזינא... אלא, בית שמאי אומרים: מקנח והוא הדין למדיח, וב"ה אומרים: מדיח - והוא הדין למקנח, מר אמר חדא, ומר אמר חדא, ולא פליגי. בעא מיניה רב אסי מרבי יוחנן: ...כמה ישהה בין גבינה לבשר? א"ל: ולא כלום. גופא, אמר רב חסדא: אכל בשר - אסור לאכול גבינה, גבינה - מותר לאכול בשר"

מדברי הגמ' משמע שאין צריך להמתין כלל בין אכילת גבינה לאכילת בשר, אך יש לעיין בידי שמה נשאר בהם שמנונית בשר, וכן צריך לעשות קינוח והדחה בפיו.

אך מצינו בזוהר (משפטים קכה.) שיש להמתין שעה בין אכילת גבינה לבשר. ובנוסף לכך החמיר שלא לאכול גבינה ובשר באותה סעודה, וז"ל:

"בגינין כך לא ייכול בשרא בחלבא כל זרעא קדישא... תו אשכחאן דכל מאן דאכיל האי מיכלא דאתחבר כחדא, (או) בשעתא חדא או בסעודתא חדא, ארבעין יומין אתחזיא גדיא מקלסא בקלפוי יימא עמהון קיים בגין דהא אתפרעו מה דלא נפקו הכי ממצרים דאתגזרו וגרים לאתערא דינין בעלמא דינין דלא קדישין, ואי אוליד בר באינון יומין, אוזפין ליה נשמתא מסטרא אחרא דלא אצטריכא"

בשו"ת מהר"ם מרוטנבורג (דפוס פראג סימן תרטו. הובא בב"י או"ח קעג) כתב שבתחילה היה מתלוצץ על אלו שהיו נמנעים מלאכול בשר אחר גבינה בסמוך, אך פעם אחת מצא בין סעודה לסעודה גבינה בין שיניו, וגזר על עצמו להחמיר בבשר אחר גבינה כמו גבינה אחר בשר. ואין בדבר משום הוספה על דברי חז"ל, שכל אחד רשאי להחמיר על עצמו לעשות משמרת, כמובא על אביו של מר עוקבא שלא היה אוכל גבינה אחר בשר במשך יום שלם. אך בבשר עוף מיקל בזה, כיון דעוף וגבינה נאכלים באפיקורן.

◀ **כתב השו"ע:** אכל גבינה, מותר לאכול אחריו בשר, מיד, ובלבד שיעיין ידיו שלא יהא שום דבר מהגבינה נדבק בהם. והרמ"א כתב: ויש מחמירין אפילו בבשר אחר גבינה (מרדכי בשם מהר"ם וב"י בא"ח סעיף קע"ג)... ויש מקילין. ואין למחות, רק שיעשו קנוח והדחה ונטילת ידים. מיהו טוב להחמיר.

לדעת השו"ע אפשר לאכול בשר אחר גבינה אפילו באותה הסעודה, אך צריך לנקות עצמו משיירי הגבינה שלא יתערב באכילת הבשר. **הפרי מגדים** (שפ"ד ו) העיר שהמחמירים להמתין בין גבינה לבשר נוהגים לברך בין האכילות, כפי המנהג לברך בין אכילת בשר לגבינה גם לדעת המקלים.

הרמ"א הביא שיש המחמירים לא לאכול בשר אחר גבינה. ה"ט"ז (סק"ד) ביאר שכוונתו להמתין שש שעות. **אך הש"ך** (ס"ק טז) כתב שגם ע"פ הזוהר א"צ להמתין יותר משעה. **הפרי חדש** (סק"ו) מחמיר כזוהר, והחמיר גם שלא יהיה באותה סעודה וגם להמתין שעה. וכ"כ **כה"ח** (אות ל).

הב"י (או"ח סימן קעג) כתב שלפי הזוהר יש להחמיר גם בבשר עוף אחר גבינה כמו בבשר בהמה. **אך הפרי חדש** (אות טו) סובר שגם לפי הזוהר אין להחמיר אלא בבשר בהמה, אבל בבשר עוף א"צ להמתין כלל. וכ"כ **הערוך השולחן** (אות ט) בדעת הזוהר.

היש"ש (פ"ח סימן ו) יצא כנגד המחמירים, וביאר שדווקא מהר"ם שבא מכשול לידו החמיר, אך בסתמא אין מקום להחמיר בזה. וגם את דברי הזוהר ביאר דווקא על הפסקה בין בשר לגבינה. **אך הש"ך** (ס"ק יז) כתב שמדברי מהר"ם מוכח שיש להחמיר כדי שלא יבוא לידי מכשול.

כתב **הבא"ח** (ש"ש, שלח יד-טו) שהשותה חלב מותר לאכול אחריו בשר מיד, וצריך קינוח והדחה בלבד. אבל האוכל גבינה אע"ג שע"פ שורת הדין די בקינוח והדחה ונט"י, נהגו לשהות זמן ביניהם, ויש נוהגים לשהות שעה אחת, וגם שיהיה בסעודה אחרת, ויש שוהין שלוש שעות, והרבה גדולי ישראל נהגו להחמיר שש שעות... ובא"י אין נוהגים להמתין אחר גבינה כלום. והאר"י היה נוהג דכל אותו יום שאוכל גבינה אינו אוכל בשר. בשו"ת **יביע אומר** (ח"ו סי' ז. וכן בשו"ת יחור"ד ג, נח) העלה שמעיקר הדין מותר לאכול בשר אחר גבינה, לאחר שיקנח פיו בפת וכיוצא בו, וידיח פיו במשקים, ויטול ידיו, או ינקה אותם היטב.

הבא"ח כתב שהשותה חלב צריך קינוח והדחה בלא נט"י. והוא עפ"ד **האיסור והיתר** (מ, ח). **אך הרש"ש** (חולין קג:) סובר שאין צריך לקנח פיו בפת אלא די בהדחה. וכ"פ בשו"ת **יחווה דעת** (ח"ג סימן נח בהע'). ובהליכות עולם ח"ז עמ' מג). **בדי השולחן** (אות מג) החמיר שצריך קינוח הדחה ונט"י, וזאת עפ"ד התשב"ץ ועוד.

קינוח, עיון והדחה

עוד שנינו שם:

"תניא, בית שמאי אומרים: מקנח, ובית הלל אומרים: מדיח; מאי מקנח ומאי מדיח? ... אלא, בית שמאי אומרים: מקנח והוא הדין למדיח, וב"ה אומרים: מדיח - והוא הדין למקנח, מר אמר חדא, ומר אמר חדא, ולא פליגי. גופא, אמר רבי זירא: אין קינוח הפה אלא בפת... והלכתא: בכל מילי הוי קינוח, לבר מקמחא תמרי וירקא"

נחלקו הראשונים האם צריך גם קינוח וגם הדחה או שדי באחד מהם:

- א. **רי"ף** (לז): בין גבינה לבשר בעינן קינוח והדחה ונטילת ידים. וכ"נ **מרש"י** (קה. ד"ה ו"ה), **רא"ש** (ת. ה) ועוד.
- ב. **רמב"ם** (ט, כו): "וצריך שידיח ידיו ויקנח פיו בין הגבינה ובין הבשר". ומשמע שהדחה אינו הדחת פיו אלא נטילת ידיו. וכ"ד **הר"ן** (לז): **מאירי** (שם) ועוד.
- ג. **רשב"א** (תוה"א ב"ג ש"ד): נראה עיקר שמקנח או מדיח ודי לו באחד מהם ולזה הדעת נוטה. בנוסף להדחה/קינוח מצריך הרשב"א גם נטילת ידים.
- ד. **ר"ת** (תוס' חולין קה: ד"ה לא שנו): דווקא לענין גבינה אחר בשר בעינן הדחה קינוח ונט"י. אבל השותה חלב, די לו בנטילת ידים בלבד ללא הדחה או קינוח.

◀ **כתב השו"ע:** ואם היה בלילה, שאינו יכול לעיין אותם היטב, צריך לרחצם. וצריך לקנח פיו ולהדיחו... והקינוח הוא שילעוס פת ויקנח בו פיו יפה, וכן בכל דבר שירצה, חוץ מקימחא ותמרי וירקא, לפי שהם נדבקים בחניכים (פי' מקום למעלה מבית הבליעה קרוב לשיניים) ואין מקנחים יפה. ואחר כך ידיח פיו במים או בייין. במה דברים אמורים, בבשר בהמה וחיה. אבל אם בא לאכול בשר עוף, אחר גבינה, אינו צריך לא קינוח ולא נטילה. והרמ"א כתב: ויש מחמירין אפילו בבשר אחר גבינה (מרדכי בשם מהר"ם וב"י בא"ח סעיף קע"ג)... ויש מקילין. ואין למחות, רק שיעשו קנוח והדחה ונטילת ידים. מיהו טוב להחמיר.

הש"ך (ס"ק יא, יג) כתב בשם מהר"ם שאין צריך לדקדק האם הקינוח קודם להדחה או ההיפך, אלא איזה שירצה יקדים. וכ"כ **הפרי חדש** (אות יא, יג) ועוד. ומיהו כתב **הכנסת הגדולה** (הגה"ט כט) שנכון להקדים הקינוח להדחה מפני שהקינוח שהוא בדבר קשה כמו פת וכיוצ"ב אפשר שישארו חתיכות בפה, ולזה באה ההדחה לבסוף שאם ישארו פתיתים, ההדחה מוציאה הכל. וכ"כ **כה"ח** (אות לח).

הפרי תואר (אות ז. הובא בפת"ש ה) סובר שלעיסת פת מועילה כקינוח רק כאשר בולע את הפת, לא שלועס ופולט. והעיר הפת"ש שבכל מקרה אסור לפלוט משום הפסד אוכלין. אך **הפרי מגדים** (שפ"ד יב) נקט שבולע או פולט.

מה הדין כאשר יש תאורה בלילה, האם דינו כיום שא"צ נטילת ידים או לא פלוג: הש"ך (סק"ט) הביא את דעת רי"ז שמי שיש לו נר יפה א"צ נט"י בלילה, ודווקא נר יפה אבל בסתם נר צריך נטילה. ומהרש"ל (פ"ח סימן י) סובר שדווקא נר כעין אבוקה מועיל בזה. אך **הטור** כתב שאף ביום יש לרחוץ מפני שלפעמים הגבינה שמינה ונדבקת בלחלוחית הידים ולא אדעתיה. וכ"ד **הש"ך**.

✎ האוכל ע"י כף או מזלג

כתב הרמ"א (ס"ג) שגם האוכל תבשיל בשרי צריך ליטול ידיו, "ואפילו לא יאכל בשר ממש רק תבשיל של בשר אחר תבשיל של גבינה, אם נגע בהן בידיו". ומשמע שרק כשנוגע בידיו במאכל יש להחמיר וליטול ידיו.

הפרי חדש (אות ט) סובר שהאוכל במגריפה א"צ ליטול ידיו בין ביום ובין בלילה. וכ"כ **השולחן גבוה** (סק"ח), **ערוך השולחן** (ס"ח) ועוד. ובאמת שכן מסתבר ע"פ הסברה, דכיון שאין ידיו מלוכלכות למה יצטרך ליטול ידיו? אך **הפרי מגדים** (שפ"ד כ) כתב שנכון להחמיר בדבר שאין בו טורח, וכ"כ **החיד"א** (שיו"ב טו), **בא"ח** (ש"ש שלח, יד) "ואפילו אם אכל במזלג צריך שירחץ ידיו". וכ"כ **כה"ח** (אות לד) ועוד.

✎ פרטי דיני מים אמצעיים¹⁴

הארחות חיים (הל' נט"י אות לא) כתב בשם **הראב"ד** שכל פרטי ההלכות הנוהגות במים אחרונים, נוהגים באמצעיים שבין גבינה לתבשיל, בין להקל בין להחמיר. חוץ משפשוף בגופו או בכותל או בהיסח דעת שפוסלים באמצעיים ואינם פוסלים באחרונים מפני שעדיין רוצה לאכול וידיו צריכות שימור, וחוץ מניגוב הידים שאף האמצעיים צריכים ניגוב כראשונים וחוץ משאר משקין שאינם כשרים לאמצעיים מפני שהם שמנים וצחים ואינם מנקים את השומן ואת המאכל.

לדעתו גם מים אמצעיים טעונים ברכה, ואזיל לשיטתו שגם על מים אחרונים צריכים לברך. אך העולם לא נהגו לברך לא על מים אחרונים ולא על מים אמצעיים.

הרשב"א (תורת הבית הקצר ב"ו ש"ה עג.) הוסיף שמים אמצעיים ניטלין בין בכלי בין שלא בכלי ודינם כדין מים אחרונים לכל דבר ויתרים עליהם שצריכים ניגוב כמים ראשונים.

◀ כתב **השו"ע**: כל הדברים הנוהגים באחרונים נוהגים באמצעים, בין להקל בין להחמיר, חוץ מהיסח הדעת שפוסל באמצעים מפני שעדיין רוצה לאכול וידיו צריכים שימור (אין הכוונה שנטילת האמצעיים בטלה, אלא שע"י היסח דעת הנטילה הראשונה בטלה); וחוץ מניגוב הידים, שאמצעים צריכים ניגוב כראשונים. והרמ"א כתב: ויש שאמרו שאמצעים צריכים דווקא מים, מה שאין כן באחרונים, כדלקמן סי' קפ"א.

היש"ש (חולין פ"ח סימן י) פסק כרשב"א (תוה"ב שם) שמותר ליטול אמצעיים בשאר משקים. וכ"פ **הפר"ח** (סק"י). אך **הש"ך** (סק"י), **אליה רבה** (סק"יב), **חכם צבי** (סימן נה), **מגן גבורים** (שלטי גיבורים סק"א), **חכמת אדם** (כלל מ ס"ב), **ברכ"י** (סק"ב) ועוד הסכימו לדברי הרמ"א. והעיר הרמ"א שאין בכדי סברא כדי להקל בזה,

¹⁴ מתוך סיכום הלכות ברכות סימן קעג סעיף ג.

בפרט בדבר שאין בו טורח כלל. **כה"ח** (אות לה) כתב שבשעת הדחק כגון שהוא בדרך יכול לסמוך ע"ד היש"ש. ומ"מ כתב היש"ש שלא מועיל לנקות ידיו בכותל או במפה וכד'.

כתב **המ"ב** (סק"ו) במים אמצעיים אין צריך לרחוץ אלא עד הפרק השני של האצבעות. וכ"כ **כה"ח** (ס"ק יג). עוד כתבו שלכתחילה יש להסיר דבר החוצץ על אצבעותיו, ובדיעבד לא מעכב.

גבינה ישנה - צהובה

◀ **כתב הרמ"א:** ויש מחמירין אפילו בבשר אחר גבינה (מרדכי בשם מהר"ם וב"י בא"ח סעיף קע"ג), וכן נוהגין שכל שהגבינה קשה אין אוכלין אחריה אפילו בשר עוף, כמו בגבינה אחר בשר. (וכן הוא בזוהר). ויש מקילין. ואין למחות, רק שיעשו קנוח והדחה ונטילת ידים. מיהו טוב להחמיר.

בתורת חטאת (עו, ב) ביאר דגבינה קשה היינו שעברו עליה ששה חודשים. וכ"כ **החכמת אדם** (מ, יג), **זבחי צדק** (אות כז) ועוד.

הט"ז (סק"ד) כתב שכל דברי הרמ"א הם רק חומרא למי שנוהג בתוספת פרישות וזהירות. אך **הפרי חדש** (אות ו) כתב שיש להחמיר בגבינה ישנה להמתין שעה ולאוכלם בשתי סעודות נפרדות. וכ"ד **הש"ך** (ס"ק טו).

מה ההגדרה של גבינה קשה? **הש"ך** (ס"ק טו) סובר שאם הגבינה התיישנה ששה חודשים מסתמא היא קשה. וכ"כ **הפר"ח** (אות טז), **חכמת אדם** (מ, יג). אך **הט"ז** (סק"ד) סובר שרק אם הגבינה ישנה עד כדי שהתליעה יש להחמיר. משום שעיקר הסברא להחמיר שש שעות הוא דווקא משום דגלי לן קרא שבשר שבין השיניים חשיב בשר ('הבשר עודנו בין שיניהם'), אך בגבינה אין חידוש זה ולכן אין להחמיר. וגם לא שייך בגבינה רגילה הסיבה שטעמה נמשך זמן רב. ולכן רק במתולעת שייך להחמיר, אבל בגבינה רגילה די בקינוח וניקור השיניים והדחת הפה.

כתב **הבא"ח** (ש"ש, שלח יד-טו) שאחר שתיית חלב מותר לאכול מיד בשר, אך אחר אכילת גבינה נהגו לשהות זמן לפני אכילת בשר. יש נוהגים לשהות שעה אחת, וגם שיהיה בסעודה אחרת, ויש שוהין ג' שעות, והרבה גדולי ישראל נהגו להחמיר שש שעות... ופה עירנו בגדאד אנחנו מורין כך, אם היא גבינה קשה שעבר עליה ששה חדשים או יותר, שוהין שש שעות, ואם לא עברו עליה ששה חדשים ממתין שעה אחת לכל חודש אחד, שאם עבר חודש ממתין שעה, ואם שני חדשים ממתין שתי שעות... ומהר"א מני העיד שמנהג ירושלים לא להמתין אחר גבינה כלום, בין חדשה בין ישנה. והאר"י היה מחמיר שכל אותו יום שאוכל גבינה אינו אוכל בשר.

מכיון שרבים מהאחרונים מביאים שרק כאשר הגבינה התיישנה ששה חודשים חשובה לגבינה קשה. כתב בשו"ת **אבן ישראל** (ט, סח) שכיום כל הגבינות הצהובות הפשוטות המצויות בא"י, אין תהליך ייצורם נמשך ששה חודשים, ולכן א"צ להמתין אחריהם. מכיון שאין הטעם נמשך אחריהם יותר מחצי שעה, וגם אינן קשות דיו כדי שישארו שאריות מהן למשך זמן מרובה בפה. וכ"ד הגרש"ז **אורבך** (קובץ מוריה, טבת תשנ"ו עמ' עט), הגר"מ **אליהו** (מאמ"ר פכ"ג, יח) ועוד. הרב **זאב וייטמן** (נתיב החלב, תשרי תשסג עמ' 98) כתב שמרבית הגבינות המיוצרות כיום תהליך הכנתם לוקח עד כחודש חודשיים, ויש גבינות שהתהליך בהן חצי שנה, שנה ואף יותר. עוד כתב שכל הגבינות הבולגריות אופן הכנתן שווה לסוגי הגבינות המכונות 'קשות'. כיום ככל שמרכיבי הגבינה יותר יבשים כך יכולה היא להישמר לאורך זמן ממושך (ויתכן והמדד של 'חצי שנה' מתייחס לנקודה זו, האם הגבינה יבשה דיה כדי להישמר לתקופה ארוכה כ"כ). נקודה נוספת, ככל שהגבינות מתיישנות טעמן נהיה חריף וחזק יותר. לכן כתב שכיום 80% מהגבינות הצהובות תהליך הכנתן אורך עד כחודשיים ולכן אין דינן כגבינות קשות. **אמנם** בשו"ת **משנה הלכות** (טז, ט) שגם בגבינות צהובות כאלו יש להחמיר, וכ"כ בשו"ת **שבט הלוי** (ב, לה) וטעמו, שהיום "הכל נמכר בחנות ויש לו כל מיני גבינות אלה שהם פחות מו' חדשים ואלה שהם יותר מו' חדשים, והיה צריך לזה לוח זמנים מתי נעשו, וזה בלתי אפשרי, ע"כ עלינו להחמיר בכל קשה, דבלא"ה מצאתי באחרונים שנוטים להחמיר בקשה אפי' פחות מו' חדשים ולהקל בכל רכה גם כשהיא קצת מלוחה וגם כשנותנים לתוכה איזה טיפות מעמיד כידוע". גם בשו"ת **תשובות והנהגות** (ב, שפח) החמיר, שפעם התהליך היה לוקח ו' חודשים ובזמננו שמחמצים בצורות אחרות הדין כמוהו. גם הגרי"ש **אלישיב** (קובץ תשובות ח"א סי' נח) כתב להחמיר בגבינה צהובה משום שיש בהם הרבה שמנונית והטעם נמשך הרבה זמן, ולכן אין נ"מ במה שנתרככה, כגון בפיצה.

סעיף ג':

המתנה בין בשר לחלב כשאוכל תבשיל בלבד

שנינו בחולין (קה:)

"אמצעיים רשות, אמר רב נחמן: לא שנו אלא בין תבשיל לתבשיל, אבל בין תבשיל לגבינה - חובה"

ופרש"י (קה. ד"ה אמצעיים) שנוטלין בין תבשיל לתבשיל (לנקיות) בעלמא. ומשמע שאין כוונת רב נחמן על תבשיל בשרי או חלבי, אלא על סתם תבשילים שמנקים את הידים בין אכילתן. וכ"כ התוספות (ד"ה לא) בשם **רשב"ם** שפירש 'בין תבשיל לתבשיל' שניהם של בשר או שניהם של גבינה, אבל בין תבשיל של בשר לגבינה שלפניו חובה. אבל לגבינה שלאחריו לא קאמר דאפילו בנטילה אסור עד סעודה אחרת, כדאמר 'אכל בשר אסור לאכול גבינה'. ולשיטתו אע"פ שלא אכל מהבשר עצמו, אסור לו לאכול גבינה באותה הסעודה. כשיטתו סוברים גם הרשב"א, אור זרוע ועוד.

אך ר"ת (שם) תמה, מדוע צריך ליטול בין תבשיל לתבשיל אם שניהם של בשר, לכן פירש דבין תבשיל לתבשיל היינו בין תבשיל של בשר לתבשיל של גבינה, דכיון שאין הבשר והגבינה בעין וליכא אלא טעם לא החמירו שיהא חובה ליטול בנתיים. אבל בין תבשיל של בשר לגבינה שהגבינה בעין, חובה. כשיטה זו סובר גם הריטב"א.

◀ כתב השו"ע: אכל תבשיל של בשר, מותר לאכול אחריו תבשיל של גבינה; והנטילה ביניהם אינה אלא רשות. (רמ"א בשם הגהות ש"ד: ויש מצריכים נטילה). אבל אם בא לאכול הגבינה עצמה אחר תבשיל של בשר, או הבשר עצמו אחר תבשיל של גבינה, חובה ליטול ידיו. והרמ"א כתב: ושומן של בשר (ש"ך יח: אפילו שומן עוף), דינו כבשר עצמו (רשב"א ומרדכי והגהת ש"ד). ונהגו עכשיו להחמיר שלא לאכול גבינה אחר תבשיל בשר, כמו אחר בשר עצמו, ואין לשנות ולפרוץ גדר (ארוך וב"ט). מיהו אם אין בשר בתבשיל, רק שנתבשל בקדירה של בשר, מותר לאכול אחריו גבינה (שם), ואין בו מנהג להחמיר. וכן נוהגין לאכול בשר אחר תבשיל שיש בו גבינה או חלב, מיהו יש ליטול ידיו ביניהם, ואפילו לא יאכל בשר ממש רק תבשיל של בשר אחר תבשיל של גבינה, אם נגע בהן בידי (בשערים והג"ה שערי דורא).

הקשה הש"ך (ס"ק יט) על הרמ"א. הרי לקמן (צה, א) מבואר שנ"ט בר נ"ט מותר לאכול עם חלב עצמו, וק"ו שמותר לאכול אחריו חלב, וא"כ מה חידוש יש במנהג שכתב רמ"א להקל במאכל שהתבשל בכלי בשרי? ותירץ שכאן מיקל הרמ"א אפילו הכלי אינו נקי, ויש קצת ממשות של בשר/חלב, ולכן אסור לאוכלו יחד עם בשר ממש, אבל לאחר מותר. וכ"כ הפרי חדש (אות יט) ועוד. המחצה"ש כתב שהרמ"א שם החמיר לכתחילה וכאן היקל לכתחילה לאכול אחריו. ומ"מ הודה לדברי הש"ך. רעק"א העמיד שאפילו אם בישל חומץ חריף בקערת בשר, שאין בו היתר של נ"ט בר נ"ט, אפ"ה מותר לאכול אחריו גבינה.

מה מוגדר כתבשיל בשרי?

הגה"מ (פ"ט מהל' מאכלות אסורות הכ"ז אות א) הביא בשם סמ"ק (סי' ריג הגה ד) דצ"ע ברוטב של בשר שכשיש בו בשר מושך המים בפה. והסביר הב"י שיתכן וההיתר לאכול גבינה אחר תבשיל הוא דווקא במאכל בשרי כגון ביצים המטוגנים בשומן, אבל רוטב של בשר לא. והמרדכי (חולין סי' תרפז) כתב שראה למורו שאסר לאכול גבינה אחר ביצים מטוגנים בשומן משום גזרה אטו בשר בחלב. וכתב הב"י שכן נהגו העולם שלא לאכול גבינה אחר תבשיל של בשר כלל, ואין לפרוץ גדר. מיהו אם אין בשר בתבשיל אף על פי שנתבשל בקדרה שמבשלין בה בשר לא נהגו להחמיר ומותר לאכול אחריו גבינה.

ה"ר יונה כתב (ברכות מ: ד"ה לא שנו) דאחר מרק של בשר ודאי מותר לאכול גבינה בקינוח והדחה, שלא הצריכו שהייה אלא כשאוכל בשר - מפני הבשר שבין השינים אבל במרק שאין חשש זה ודאי מותר. ורבינו

ירוחם (נט"ו אות כח קלז): כתב שראה לרבנותיו שנהגו בזה היתר דווקא במרק בשר שהוא צלול, אבל אם הוא עם ירקות וכיוצ"ב אסור לאכול אחריו גבינה עד סעודה אחרת, שמא יש במרק חתיכת בשר שאינה נראית. וכן הסכים הט"ז (סק"ה).

◀ כתב הרמ"א עפ"ד הב"י: ונהגו עכשיו להחמיר שלא לאכול גבינה אחר תבשיל בשר, כמו אחר בשר עצמו, ואין לשנות ולפרוץ גדר.

וכ"כ הפר"ח (אות יח) ועוד. והכנסת הגדולה (הגה"ט מב) כתב שאפילו בין תבשיל של בשר לתבשיל של גבינה נהגו להחמיר ולהמתין שש שעות. וכ"כ כה"ח (אות נז).

ומ"מ אם רק טועם תבשיל, כתב הפרי חדש (אות יח) שאינו כלום, ורק צריך קינוח והדחה. וכ"כ הערוך השולחן (אות יד), כה"ח (אות נו) ועוד.

החיד"א (שיו"ב ל) כתב שאילו שתה מרק צלול אין לאכול אחריו גבינה, והמנהג להחמיר במרק עצמו כמו בבשר עצמו. וה"ה במרק צלול של עוף. וכ"כ הזבחי צדק (אות לב), כה"ח (אות נב).

הבית לחם יהודה (טו. הובא בפת"ש ז) כתב שכאשר השומן שנשאר בקדרה נותן טעם בתבשיל שמבשלים בו לאחר מכן, דינו כשומן. ולכן בתבשיל שיש בו שומן ואין בתבשיל שישים כנגדו, אין להקל. וכ"כ הזבחי צדק (אות לז). אך הפרי תואר (אות ז) היקל גם כאשר נותן טעם בתבשיל.

דוגמא לדבר: לעיתים רבות מוגשת בארוחה בשרית סלטים, המכונים בפי כל 'חזקת בשרי'. כשהמסובים סביב השולחן לקחו מהסלטים לצלחת האישיה, לא היה בסכ"ם שהשתמשו בו אלא רוטב של הבשר או העוף שאותו הם אוכלים (ומצוי מאוד בסלטים המוגשים בסעודות שבת וחג). ונשאלת השאלה האם מותר לאכול לאחר מכן סלטים אלו עם גבינה, וכן האם האוכל רק את הסלטים צריך להמתין שש שעות? עפ"ד הש"ך (ס"ק יט) עולה שאין לאכול סלטים אלו יחד עם גבינה, אבל מיד לאחר אכילתם יכול לאכול גבינה וא"צ להמתין כמי שאכל בשר. ונראה כדבר פשוט שאין צריך להחמיר באכילתם כאילו אכל בשר, אלא יכול מיד לאחר מכן לאכול גבינה. וכן עולה מדברי הזבחי צדק (אות לז), כה"ח (אות ס), ועוד רבים.

נטילת ידים לשמש הסעודה

רש"י (חולין קז: ד"ה דטריד) כתב ששמש המשמש בסעודה אינו צריך נטילה למרות שנוגע במאכלים, "שלא הצריכו נטילה לנוגעין אלא לאוכלין". והביאו הב"י,

◀ וכ"פ הרמ"א: "שמש המשמש בסעודה ונוגע באוכלין אינו צריך נטילה, דלא הצריכו נטילה רק לאוכלים".

אך **הש"ך** (ס"ק כא) דחה את הבנת הב"י ורמ"א ברש"י, מפני שרש"י מדבר על מים ראשונים והוא דבר פשוט שאין המאכיל צריך נט"י אע"פ שנוגע בלחם, וכמו שפסק השו"ע עצמו באו"ח (קסג, ב). אך במים אמצעיים שטעם הנטילה הוא משום שנדבק בהם מהמאכלים, ודאי שאין מקום לחלק בין אוכל לנוגע. וכ"כ ה**פר"ח** (אות כא). **אולם הפלתי** (מטה יהונתן כאן) כתב ליישב, שסתם אדם הנוגע בבשר וחלב ודאי שאין סיבה לחייבו נטילה, אך שמש הסעודה יש חשש שיאכל ממאכלי הסעודה. ואע"פ שרש"י דיבר על מים ראשונים, למד מדבריו הב"י למים אמצעיים. וה**ערוך השולחן** (אות יד) ביאר שאם במים ראשונים שהחמירו בהם אעפ"כ לא החמירו במשמש, ק"ו במים אמצעיים שלא גזרו במשמים אלא באוכלים.

סעיף ד':

ייחוד פת לבשר וחלב

גרסינן בירושלמי (פסחים ו, ד):

"א"ר יוסה הדא אמרה ההין דאוכל חובץ ובדעתיה מיכול קופד צריך מבער פיסת"

הטור, **ריטב"א** (חולין קה). ועוד פירשו את דברי הירושלמי ולמדו שהאוכל גבינה ולאחר מכן רוצה לאכול בשר, צריך להסיר מהשולחן את כל חתיכות הפת שאכל עם הגבינה. מחשש לשאריות גבינה על הפת, וכשיאכל בשר נמצא שאוכל בשר עם חלב. ה**ג"א** (חולין פ"ח ס' ז) בשם **ארי"ז** (ה"א ס' תס) ג"כ הביא מנהג זה, אך כתב בלשון 'מצוה מן המובחר'.

◀ **כתב השו"ע:** מי שאכל גבינה ורוצה לאכול בשר, צריך לבער מעל השולחן שיורי פת שאכלו עם הגבינה.

כתב בשו"ת **אגרות משה** (א, לח) שכל ההחמרה היא דוקא בחתיכת לחם שאכלו בה גבינה, או אף על חתיכה קטנה שחתך כדי לאכול עמה הגבינה, שעל זו אינו נזהר כיון שחשב לאוכלה עם הגבינה, ואף אם יאמר שלא נגעה בה הגבינה, הוא כמלתא דלא רמיא עליה ולא אדעתיה. אבל הפת הגדולה שהיא עומדת בין למאכלי חלב בין למאכלי בשר נזהרין בה ואין לחוש שמא נגעה בה הגבינה או הבשר.

ה**גר"מ אליהו** (מאמ"ר מועדים כג, לד) סובר שאם רגילים להוציא לפני הארוחה לחם פרוס מעטיפתו לצורך ארוחה בשרית, מה שהוציא אין לאוכלו אח"כ עם חלב וכן ההיפך. ואם רגילים באמצע הארוחה לקחת ישר מהעטיפה, כל מה שבעטיפה מקבל את דינו של מה שאכלו בארוחה, בשרי או חלבי.

החלפת המפה

ה**רשב"א** (תשובות המיוחסות ס' קעב) כתב שאין לאכול גבינה על מפה שאכלו בה בשר, שא"א שלא ישארו עליה לכלוכים מהאכילה הקודמת. וודאי שיש צורך להדיח את המפה, כדברי הגמ' (חולין קז): לגבי צורך אדם בשר וגבינה 'נהי דקליפה לא בעי, הדחה מי לא בעי!'. ועוד, שדין זה חמור יותר מ'צורך אדם', כי

הרבה פעמים ידבקו לכלים הבשר בעצמו והגבינה בעצמה או בלחם אשר הוא אוכל, ויאכל בשר וגבינה בתפיסה אחת.

◀ **כתב השו"ע:** ואסור לאכול גבינה על מפה שאכלו בה בשר. (רמ"א: וכן להיפך אסור. כן משמע בארוך).

הרדב"ז (ח"ב סימן תשכ"א. הובא בפת"ש ח) כתב שאין דברי הרב אלא כשהיו מניחין הבשר והגבינה על המפה ואז יש לחוש שמא ידבקו זה בזה, אבל מנהגינו להביא כל מאכל על השלחן בקערות, הלכך אפילו לצאת ידי חומרת הרשב"א, בהפוך המפה לחוד ובהסרת הפתיתין סגי וכן נהגו. וכ"כ **כה"ח** (אות סז). **הב"ח** ועוד החמירו כאשר הגבינה שאוכל בקערה היא רותחת, שמא הקערה הרותחת תבלע מלכלוכי המאכל. אולם כתב **הבדי השולחן** (ביאורים ד"ה ואסור) שאף אם תבלע, הרי הקערה היא ה'כדי קליפה', ולכן מ"מ הגבינה לא תאסר.

כתב בספר **מעדני השולחן** (מטעמי השולחן, טו) שכל החומרה היא דווקא במפה מבד שא"א לנקותה היטב, אבל בשעוונית או מפה של פלסטיק וכיוצ"ב, אם מנקה אותה היטב די בכך. וכ"כ **בהוראה ברורה** (אות נב).

✎ חיתוך בשר וגבינה באותה סכין

כהמשך לדין הקודם כתב **הרשב"א** שאסור לחתוך גבינה ובשר באותה הסכין, ואפילו את הלחם שאוכל עם גבינה לא יחתוך באותה הסכין שחותך את הלחם שאוכל עם בשר. ואע"פ ששניהם צוננים, פעמים ששומן הבשר קרוש על הסכין וכשחותך בו פת נדבק בו. אך הארחות חיים (הל' איסורי מאכלות סי' סא) כתב בשם התרומה (סי' ע, וריש סי' עא) שהר"ש היה מתיר לחתוך לחם בסכין של בשר ולאוכלו עם גבינה, משום דהוי נ"ט בר נ"ט, אבל ודאי שאת הגבינה עצמה אסור, אא"כ נעצה בקרקע עשר פעמים. ובלא קינוח אפילו לחם אין לחתוך מפני השמנונית.

◀ **כתב השו"ע:** וכל שכן שאסור לחתוך גבינה, אפי' צוננת, בסכין שרגילין לחתוך בשר. ולא עוד, אלא אפילו הפת שאוכלים עם הגבינה אסור לחתוך בסכין שחותכין בו בשר. והרמ"א כתב: וכן להיפך נמי אסור. מיהו על ידי נעיצה בקרקע קשה, שרי (ב"י בשם א"ח וכל בו). אבל כבר נהגו כל ישראל להיות להם שני סכינים, ולרשום אחד מהם שיהא לו היכר. ונהגו לרשום של חלב, ואין לשנות מנהג של ישראל.

הש"ך (ס"ק כב) למד מדברי הרמ"א שאפילו לכתחילה מותר לנעוץ הסכין עשר פעמים בקרקע קשה, ולאכול איתו לאחר מכן גבינה. וכ"כ **הפר"ח** (אות כג). אולם המהרש"ל (יש"ש ח, ח) סובר שרק בדיעבד

כאשר השתמש בסכין חלבי בבשר או ההיפך, התיירו ע"י נעיצה, אך לא לכתחילה. הש"ך הקשה על המהרש"ל ולא הסכים לדבריו.

הט"ז (סק"ז) סובר שדברי הרמ"א מוסבים על חיתוך גבינה בסכין בשרית, שע"י נעיצה מותר לכתחילה, אבל לחתוך לחם שישמש בסעודה חלבית ע"י סכין בשרית אין צורך בנעיצה בקרקע, אלא די בקינוח. ע"פ דרכו ביאר (סק"ז) את דברי הרמ"א שנהגו לייחד סכין לחלבי ובשרי, דקאי דווקא על בשר וגבינה ממש, אבל לחיתוך הפת א"צ לייחד סכין. אולם הש"ך (נקה"כ א) סובר שגם לאכילת לחם עם גבינה צריך נעיצה. ולפיו המנהג שהביא הרמ"א לייחד סכין בשרי וחלבי קאי גם על חיתוך הלחם.

מערכת כלים נפרדת לבשר וחלב

◀ **כתב הרמ"א:** אבל כבר נהגו כל ישראל להיות להם שני סכינים, ולרשום אחד מהם שיהא לו היכר. ונהגו לרשום של חלב, ואין לשנות מנהג של ישראל.

מקור דברי הרמ"א בדרכ"מ (סי' צא אות ב), ושם הביא את רש"י (חולין ח: ד"ה היכרא) ע"ד הגמ' שהטבח צריך שלשה סכינים: אחת ששוטט בה, ואחת שמחתך בה בשר, ואחת שמחתך בה חלבים. ואומרת הגמ' שאין חשש שיתחלפו הסכינים כיון 'דאית ליה היכרא' ופירש"י "עושה בה סימן".

עפ"ד הרמ"א כתב **הערוך השולחן** (אות טז) "וקערות קטנות וגדולות שבבית של בשר לבד ושל חלב לבד יעשו משני מינים להיכרא שלא יתחלף, וכן בכפות ומזלגות וכן כל הכלים או לעשות חריצים על של חלב וכן נהגו כל ישראל". וכ"כ כה"ח (אות ט). ולכן כתב **הפרי מגדים** (מש"ז ז) שהמוצא סכין חרוץ ברחוב של יהודים ודאי הוא של חלב, וכן כל הכלים. והסימן לכך שחורצים דווקא את של חלב הוא 'חריצי חלב'. אלא שבשורת **יביע אומר** (ח"ד סימן ה אות ג) כתב להעיר על מקור דברי הרמ"א. שאין ראייה גמורה מדברי רש"י הנ"ל, שהרי ידוע מה שפירש"י בחולין (ק"ב), דסתם קערה נקיה היא, אבל סכין פעמים ששמנוניתה עליה ואינו ניכר.

★ כלי זכוכית לחלבי ובשרי

בדיני הכשר כלים לפסח מצאנו מחלוקת ראשונים ואחרונים האם אפשר או צריך בכלל להכשיר כלי זכוכית, וה"ה לדיני איסור והיתר, האם מותר להשתמש בכלי זכוכית שבושל בו חלבי לבשרי וההיפך.

כתוב בהגה"מ (פ"ה דפו' קושטא הכ"ה) בשם **רבינו יחיאל** שכוסות זכוכית שהשתמשו בהם כל השנה, אסור להשתמש בהם בפסח ע"י עירווי או שכשוך, דהוי ככלי חרס שאינו יוצא מידי דופיו לעולם, ואע"ג שכל שימוש ע"י צונן, יש לאסור משום שלפעמים שורין בהם פתיתין של פת והוי כבוש וחשוב כמבושל. גם הסמ"ג כתב שנהגו לא להשתמש בכלי זכוכית ישן בפסח, וכ"כ המרדכי ו**תרומת הדשן** (לקמן).

אמנם הראבי"ה (סי' תסד עמ' 91) כתב דכלי זכוכית שיע ולא בלע, וראיה מאבות דרבי נתן (פמ"א ה"ו) שלשה דברים נאמרו בכלי חרס ושלשה בכלי זכוכית כלי חרס בולע ומפליט ומשמר מה שבתוכו מה שאין כן בכלי זכוכית. גם הר"ן כתב (ט. סוף דבור ראשון) דנראה לו להתיר כלי זכוכית אפילו במכניסן לקיום דשיעי וקשים ובליעתם מעוטה מכל הכלים. וכ"נ מדברי הרא"ש (פ"ב סי' ח), וכ"נ לרבינו ירוחם (ג"ה ח"ב מ). עיקר, וכ"כ הרשב"א (ח"א סי' רלג) דכלי זכוכית אפילו נשתמש בהם בחמין אין צריכים שום הכשר.

דעה שלישית של רבינו יונה גירונדי (ספר איסור והיתר כלל נ"ח סי' נ') שכלי זכוכית ספק אם דינם ככלי חרס, הואיל ונעשים מהחול, או דינם ככלי מתכות הואיל ואם נשתברו יש להם תקנה. ולענין הלכה נותנים עליהם חומרא של כלי חרס ושל כלי מתכת, ואסורים בהגעלה ככלי חרס, וצריכים טבילה ככלי מתכות. וכן אוסר הסמ"ק להשתמש בכלי זכוכית ישנים בפסח אפילו בהגעלה.

בתרומת הדשן (ח"א סי' קלב) נשאל גבי כלי כסף המצויירים האם מותר להגעילן לצורך פסח או לאו. והשיב דאם הציור מבפנים אסור להגעיל לצורך פסח, והטעם כי הציור הזה לא נעשה כלל כי אם על ידי היתוך זכוכית. ואין לסמוך על הראבי"ה שהיקל. אך אם הציור אינו רק על בית יד או למעלה על הכיסוי מבחוץ, אין להחמיר כ"כ משום דברור לנו שכלי כסף חשובים כאלו הם משוקדים ומצויירים לא שכיחי כלל שמרתיחין בהם אצל האש.

כתב השו"ע (תנא, כו): כלי זכוכית אפילו מכניסן לקיום ואפילו משתמש בהם בחמין, אין צריכים שום הכשר שאינם בולעים, ובשטיפה בעלמא סגי להו. אך הרמ"א כתב: ויש מחמירין ואומרים דכלי זכוכית אפילו הגעלה לא מהני להו; וכן המנהג באשכנז ובמדינות אלו (סמ"ק ואגור). וכן כלי כסף שיש בתוכן התוך זכוכית שקורין גישמעלצ"ט, אין להגעילו; אבל מבחוץ אינו מזיק (תה"ד סימן קל"ב).

כתבו המגן אברהם (ס"ק מט) והט"ז (סק"ל) שודאי בדיעבד אין להחמיר. והגר"ז כתב שהוא דוקא אם רוב תשמישו היה בצונן ועתה נשתמש בו בחמין בלא שום הכשר. וכ"כ המ"ב (ס"ק קנה).

במקום שאין בנמצא אלא כלי זכוכית ואין לו כוסות ושאר כלים, כתב החיי אדם שיכול לסמוך להקל לנקותן יפה יפה ולהכשירו ע"י עירווי ג' ימים. וזהו דוקא בכלי שפיהן שלהן רחב מלמעלה אבל בקבוקים גדולים לאחסון יין שפיהן שלהן צר מלמעלה והשמרים נדבק בתחתיתן ואין יכול להכניס ידיו לתוכן לנקותן יפה, וכן כל כלי שא"א להכניס ידו לתוכו, אין להם תקנה להכשירן. ואפילו בכוסות במקום שנמצא לקנות חדשים אין לשנות המנהג שנהגו שלא להשתמש בהן. וכ"כ המ"ב (ס"ק קנו). הערוה"ש (סכ"ה) כתב שאף לשיטת השו"ע באלו יודה שצריך הגעלה או מילוי ועירווי ג' ימים, שענינו רואות שהריח שולט בהם. וכתב בשו"ת אגרות משה (א, קנא) שלשיטת החי"א גם בשעת הדחק לא יועיל הגעלה או עירווי ומילוי.

השדי חמד (מערכת ה' ס"ק כט) כתב שיש מקהילות הספרדים שקיבלו עליהם חומרת הרמ"א, וכ"כ בשו"ת רב פעלים (ח"ג סימן כט. ובא"ח צו, יד) שמנהג בגדד להכשיר כלי זכוכית בעירווי ג' ימים. וכ"ד הגר"מ אליהו

(מאמ"ר מועדים, דיני הכשרת כלים). אמנם בשו"ת יביע אומר (ח"ד יו"ד סימן ה. ושו"ת יחוה דעת ח"א סימן ו. חזו"ע עמ' קנב. הליכו"ע ח"א עמ' רפה) כתב שלדעת השו"ע אפשר להשתמש בכלי זכוכית בשטיפה והדחה בלבד, בהסתמך ע"ד הפמ"ג (מש"ז סק"ל) שלדעת השו"ע גם אם משתמש בחמין בזכוכית א"צ הכשר. וה"ה להשתמש בהם לחלבי ובשרי לאחר הדחה, ואין לחוש בזה לתקלה, שאין לנו לחדש גזירות חדשות אשר לא שערום הראשונים. והרוצה להחמיר ליחד כלי לבשר וכלי לחלב תבא עליו ברכה. והמיקל לא הפסיד.

בשו"ת **משנה הלכות** (ט, קסח) כתב שדווקא לגבי חמץ החמיר הרמ"א שלא להכשיר כלי זכוכית אבל בשאר איסורים לא חששו אפילו המחמירין. והוסיף טעם להתיר, "שבשר וחלב תרוייהו התירא הוא ולא דמי לחמץ ושאר איסורין דאיסור הם והו"ל נ"ט בר נ"ט דאיסורא, אבל הכא נ"ט בר נ"ט דהתירא הוא וא"כ יש כאן כמה ספיקות להתירא: חדא, דלמא קיי"ל דכלי זכוכית אינו בולע כלל והיתר גמור הוא, ואת"ל בולע דלמא יש חילוק בין חמץ לשאר איסורין כדעת הפוסקים המחלקים, ואת"ל אין לחלק בין איסור לאיסור מ"מ י"ל דלמא בין איסור לאיסור אין מחלקין דמה לי איסור חמץ ומה לי שאר איסורין דסוף סוף איסור הוא קמון, אבל בשר ואח"כ חלב דהיתר בהיתר הוא ולא נאסר מדאורייתא אלא ע"י בישול ובלא בישול לא הוי אלא דרבנן לאכילה, ולעולם לא אתי לידי איסור דאורייתא. כה"ג סמכינן דודאי אינו בולע דבדרבנן הולכין אחר המיקל" וסיים "ולכן הקילו בני ישראל והנהיגו לשנות מכוסות חלב או בשר בלי הכשר בינתיים רק שיראה שיהיה הכוס נקי ומצוחצח". וסייג "ולמודעי אני צריך דמיהו הני קדרות היום שנעשו ממין זכוכית כגון הנקרא פיירעקס וכיוצא בהם למיניהם הגם שאומרים שהם זכוכית מ"מ כיון שעשוין לבישול על האש ח"ו להקל ולבשל בקדירה אחת בשר וחלב".

סימן צ - דין כחל

ובו ד' סעיפים

סעיפים א' - ב':

❧ בישול וצליית כחל לבדו או עם בשר אחר

הכחל הוא הודד של הבהמה, שבבשרו יש נקבים רבים המלאים בחלב הבהמה, נחלקו בגמ' ובראשונים כיצד לנהוג בצליית הכחל, בבישולו לבדו ובבישולו עם בשר אחר.

שנינו בחולין (קט).

"משנה: הכחל - קורעו ומוציא את חלבו, לא קרעו - אינו עובר עליו. גמרא: אמר רבי זירא אמר רב: אינו עובר עליו, ומותר. ואיכא דאמרי, א"ר זירא אמר רב: אינו עובר עליו - ואסור. תניא כלישנא קמא דרב: כחל שבשלו בחלבו - מותר, קבה שבשלה בחלבה - אסור, ומה הפרש בין זה לזה - זה כנוס במעיו, וזה אין כנוס במעיו. כיצד קורעו? אמר רב יהודה: קורעו שתי וערב וטחו בכותל. א"ל ר' אלעזר לשמעיה: קרע לי ואנא איכול; מאי קמ"ל? מתניתין היא! הא קמ"ל: דלא בעינן שתי וערב וטחו בכותל.

אמרה ליה ילתא לרב נחמן: מכדי, כל דאסר לן רחמנא שרא לן כוותיה... בעינן למיכל בשרא בחלבא! אמר להו רב נחמן לטבחי: זויקו לה כחלי. והאנן תנן קורעו? ההוא לקדרה, והא קתני שבשלו - דייעבד - אין, לכתחלה - לא! ה"ה דאפי' לכתחלה, ואידי דקא בעי למיתנא סיפא קבה שבשלה בחלבה - אסורה דאפילו דייעבד נמי לא, תנא נמי רישא שבשלה

כי סליק רבי אלעזר אשכחיה לזעירי, אמר ליה: איכא תנא דאתנייה לרב כחל? אחוייה לרב יצחק בר אבודימי, אמר ליה: אני לא שניתי לו כחל כל עיקר, ורב - בקעה מצא וגדר בה גדר; דרב איקלע לטטלפוש, שמעה לה היא איתתא דקאמרה לחבירתה: ריבעא דבשרא כמה חלבא בעי לבשולי? אמר: לא גמירי דבשר בחלב - אסור, איעכב וקאסר להו כחלי. רבין ורב יצחק בר יוסף איקלעו לבי רב פפי, אייתו לקמייהו תבשילא דכחל, רב יצחק בר יוסף - אכל, רבין - לא אכל... בסורא לא אכלי כחלי, בפומבדיתא אכלי כחלי"

א"כ עפ"ד הגמ' עולה שלכתחילה יש לקרוע את הכחל ולהוציא את חלבו. בגמרא מובאות כמה דעות כיצד יש לקרוע את הכחל: א. רב יהודה: "קורעו שתי וערב וטחו בכותל". ב. ר' אלעזר: "לא בעינן שתי וערב וטחו בכותל". ג. רב נחמן: "זויקו לה כחלי". מה הדין בדיעבד? "לא קרעו: אינו עובר עליו". ובגמ' מובאות שתי לישנות האם מותר או אסור.

והנה בדף צז: מבואר מכך שהוצרך שישים שישנה אפשרות שהכחל נאסר גם בדיעבד. אך בדף קט. איתא לחד לישנא שאף אם לא קרע את הכחל הרי הוא מותר. וביישוב סתירה זו ישנה מחלוקת משולשת. רש"י מחלק בין בישול שאסור גם בדיעבד ובין צלי שמותר בדיעבד גם ללא קריעה. ר"ת מחלק בין כשלא קרעו כלל ובין כשקרעו קצת. אך ודאי שלכתחילה יש לקרוע ולטוח. הרי"ף חילק בין בישול עם בשר אחר ובין בישול לבדו. וגם לשיטתו יש לקרוע ולטוח לכתחילה גם בבישול לבדו. ועתה נבאר שיטתם:

א. **רש"י** (קיא: ד"ה קפי'): גם בצליה לכתחילה יש לחתוך שתי וערב (וא"צ טיחה, שע"י האש יזוב החלב לגמרי), ובדיעבד אם לא קרעו כלל מותר, שהאש שואבת החלב מכפנים כמו ששואבת הדם. ובבישול יש לטוח בכותל בנוסף לשתי וערב, דאל"כ יצא החלב למים והכחל יחזור ויבלע ממנו, ואם לא עשה כן אפילו בדיעבד אסור. מה הדין בבישול לבדו? אסור, אא"כ קרעו שתי וערב וטחו בכותל. ואם מבשלו עם בשר נוסף הוי לכתחילה. ובצלי צריך לקרוע שתי וערב.

נחלקו הראשונים בשיטת רש"י כיצד יש לנהוג בבישול בקדירה:

1. **ר"ן** (לה:): ע"י שתי וערב וטיחה בכותל מותר לבשלו עם בשר אחר לכתחילה, שע"ז יוצא החלב לגמרי, ומה טעם יש לאסור עם בשר.

2. **תרומה** (סימן נז): לכתחילה אין לבשלו עם בשר אחר, ובדיעבד אם נקט פעולות אלו (שתי וערב וטיחה) מותר.

3. **ראבי"ה**: גם בדיעבד אסור עם בשר אחר. יתכן לבאר עפ"ד הרמב"ן (סוף דף קט:): והר"ן (דף לט. סוף ד"ה גרסי') שהיא גזירה שמא לא יקרע את הכחל כמו שצריך.

ב. **ר"ת** (תוס' דף קט: ד"ה ההוא), **רא"ש** (ח, כד): כשמבשל עם בשר אחר קורעו שתי וערב וטחו בכותל, וזהו לכתחילה. ואם צולוהו או מבשלו ללא בשר אחר צריך לקורעו קצת, והיינו דלא בעינן שתי וערב. ובדיעבד מותר אפילו ללא שתי וערב. תוס' מבארים שכשמבשלים את הכחל עם בשר אחר, טעם החלב נכנס בבשר ומשתנה, ויבואו לטעות באכילת בשר בחלב ולכן גזרו חכמים. אבל כשמבשל את הכחל בעצמו לא נשתנה טעמו ע"י הבישול, ולא יבואו להוראת היתר באכילת בשר בחלב ע"י אכילת הכחל. ובדיעבד מותר ללא קריעה כלל.

ג. **רי"ף** (לה.-לה:): אם צולוהו די בחיתוך כולשהו (הב"י הבין שהרשב"א והר"ן ביארו בדעת הרי"ף שלא צריך לצלי קריעה כלל). אם מבשל את הכחל בעצמו בעינן קריעה שתי וערב, ובדיעבד מותר גם ללא קרעו כלל. ואם מבשלו עם בשר אחר בעינן בנוסף גם טיחה, ואם לא עשה כן אסור כל שאין שישים כנגדו. **הרמב"ם** (ט, יב) כתב שגם בצליה יש לכתחילה לחתוך ולהוריק את החלב שבכחל, ואם צלאו או בישלו בפנ"ע מותר בדיעבד גם ללא חיתוך שתי וערב.

◀ **כתב השו"ע:** הכחל (פי' הדד של הבהמה), אסור מדברי סופרים, שאין בשר שנתבשל בחלב שחוטה אסור מן התורה. לפיכך אם קרעו ומירק החלב שבו, מותר לצלותו

ולאכלו. ואם קרעו שתי וערב, וטחו בכותל עד שלא נשארה בו לחלוחית חלב, מותר לבשלו עם הבשר. וכחל שלא קרעו, בין של קטנה שלא הניקה בין של גדולה, אסור לבשלו. ואם עבר ובשלו, בפני עצמו, (וכ"ש אם צלאו), מותר לאכלו. ואם בשלו עם בשר אחר, משערין אותו בששים, וכחל מן המנין.

הרמ"א כתב (ס"ב): ואם עבר ובשלו, אם קרעו שתי וערב וטחו בכותל, יש להתיר בדיעבד (סה"ת והמרדכי והגהות מיימוני והטור וע"פ עת"ח. דלא כראבי"ה שאסר) במקום הפסד מרובה, אבל בלאו הכי אין להתיר. ומה שנהגו לקורעו ולחתכו כמה פעמים שתי וערב על פני כולה, עדיף ומהני יותר מטיחה בכותל (ת"ה סימן קפ"ב). ולצלי, נוהגין לכתחלה לקורעו שתי וערב וטיחה בכותל (ארוך כלל י"ח). מיהו אם עבר וצלאו, אפילו בלא קריעה, שרי, אם נצלה לחוד בלא בשר עמו (הגהות מיימוני וש"ד והטור וע"פ).

מה הדין אם עבר ובישלו עם בשר אחר? א. **הרמ"א** פסק שאם עבר ובישלו יש להתיר במקום הפסד מרובה. וכ"פ **הש"ך** (סק"ח), **זבחי צדק** (אות יא) ועוד. ב. **מהרש"ל** (יש"ש ח, מז) התיר בדיעבד את הכחל עם בשר ע"י קריעה וטיחה גם בלא הפסד מרובה. וכ"ד **הפר"ח** (אות ח) ו**פר"ת** (אות ט). ג. **הב"ח** פסק שכאשר אין שישים כנגד הכחל הכל אסור אפילו בדיעבד. גם אם קרעו שתי וערב וטחו בכותל. הש"ך תמה עליו, שרוב ככל הראשונים פסקו להתיר בדיעבד.

כאשר בישל את הבשר לבדו בקדירה, דעת **הרמ"א** להתיר בדיעבד אם קרעו וטחו. אך **מהרש"ל** (שם) אסר אף בדיעבד, שחשוב כדבר שנאסר במניין. ומ"מ ביבש התיר. וכ"נ דעת **הט"ז** (סק"ח).

כתב **הפרי חדש** (אות ג) שהכוונה שבישל את הבשר 'לבדו' היינו בלא בשר אחר, אבל אם בישל במים וירקות ושאר דברים עדיין חשיב בישול בפני עצמו לעניין זה. וכ"כ **הכרתי** (אות א), **חכמת אדם** (מא, ד), **ערוה"ש** (אות ט), **בא"ח** (בהעלותך א), **כה"ח** (אות ה, יח).

☞ המנהג בכחל

לעיל ראינו את דברי הראשונים כיצד אפשר להכשיר כחל באכילה. אמנם במנהג למעשה ישנם כמה דעות:

כתב **הטור** שנהגו לא לבשל כחל עם הבשר אפילו ע"י קריעת שתי וערב וטיחה בכותל. וגם אם מבשלו לבד בקדירה יש להצריך קריעה וטיחה, וגם לייחד קדירה מיוחדת שיבשלו בה רק כחל.

הגה"מ (ט, יב) כתבו בשם **רבנו יחיאל** שהסמך למנהג זה הוא מדברי רש"י שהיתר קריעה שתי וערב בקדירה, היינו לקדירה בלא בשר. ולפירוש זה לא מצאנו היתר לכחל עם בשר בשום ענין. וגם לא מועיל שייחדו קדירה לבישול כחל, שיש חשש שיבשלו באותה קדירה בשר.

רבנו ירוחם (נתיב ט"ו אות י"א) כתב "ולפי שראיתי בכמה מקומות נוהגין בו איסור לבשלו עם בשר אפילו בקריעת שתי וערב וטיחה וגם מן התלמידים טועים שסבורים שהוא אסור מנהג בטעות הוא ואין להם על מה שיסמוכו כי כל הפוסקים הסכימו שמותר לכתחלה לבשלו עם בשר בקדרה כיון שקרעו שתי וערב וטחו בכותל ומכל מקום ראוי להחמיר ולבשלו לבדו לכתחלה וקורעו שתי וערב וטחו ולצלי קריעה קצת". הב"י ביאר שהחושבים שאיסור זה הוא מן הדין הרי הם טועים, ומי שמחמיר מטעם חומרא יש לכך מקום.

◀ כתב השו"ע: נהגו שלא לבשלו עם בשר כלל. ולבשלו בלא בשר, בטיגון או בפשטיד"א, מצריכין קריעה שתי וערב וטיחה בכותל; ולצלי, קריעה שתי וערב. אך הרמ"א כתב (ס"ב): ולקדירה בלא בשר, נוהגין בו איסור לכתחלה (רש"י והפוסקים). וה"ה לטגן, אפילו בלא בשר (בית יוסף), ואפילו נתייבש הכחל (או"ה). ואם עבר ובשלו בקדירה לבדו, בדיעבד מותר אם נקרע שתי וערב וטחו בכותל (רש"י וראב"ן וש"ד ומרדכי וע"פ). מיהו אם נתייבש, דהיינו לאחר שלשים יום, אם עבר ובשלו אפילו עם בשר, מותר בדיעבד (ש"ד והג"ה והר"י יחיאל).

הערות השולחן (אות ז) ביאר שהטעם שעשו בזה סייגים הרבה הוא משום שמצינו בגמ' מקומות מסויימים שאסרו להם לאכול כחל כלל, משום שהיו פרוצים באיסור בשר בחלב. ולכן גזרו בזה גם בזמנינו.

צירוף הכחל לביטול

עוד שנינו בחולין (צז:)

"כחל בששים וכחל מן המנין ... אמר רבי יצחק בריה דרב משרשיא: וכחל עצמו אסור, ואי נפל לקדרה אחרת אסור. אמר רב אשי, כי הוינן בי רב כהנא איבעיא לן: כי משערין בדידיה משערין, או במאי דנפק מיניה משערין. פשיטא דבדידיה משערין, דאי במה דנפק מיניה, מנא ידעינן. אלא מעתה, נפל לקדרה אחרת לא יאסר. כיון דאמר רב יצחק בריה דרב משרשיא: וכחל עצמו אסור, שויה רבנן כחתיכה דנבלה"

מדוע הכחל עצמו אסור? התוספות (קט: ד"ה אינו) ביאר שהוא מטעם שיש בכחל גומות מלאות בחלב, וכשמבשלו עם בשר נכנס טעם אותו בשר לחלב שבגומות ונאסר הכחל. ואע"פ שלאחר גמר הבישול החלב יוצא לחוץ ומתבטל בשישים, אנו חוששים שיוציאנו קודם לכן ויאכלו קודם שיצא כל החלב. וכ"כ הרא"ש (ח, כד). הר"ן (לה. ד"ה וכחל) כתב שהוא משום מראית עין, שאם נתיר את הכחל עצמו יבוא להתיר חתיכת איסור שנתבטל טעמה בשישים. וכ"כ הש"ך (סק"ה).

א"כ מהגמ' עולה שבניגוד לכל האיסורים שצריך שישים כנגד האיסור כדי לבטלו, כחל יוצא דופן בכך שה'איסור' עצמו - הכחל, מצטרף למניין שישים כדי לבטלו. ויש להבין מדוע דין הכחל שונה משאר האיסורים? א. בפשטות ניתן לבאר, וכן ביארו התוספות (צז: ד"ה וכחל מן) שהאיסור בכחל מיוחד בכך שאינו איסור עצמי כנבילה, אלא איסורו נובע מהחלב שכנוס בגומות, ויש בהם טעם בשר, וקודם גמר בישולו נאסר הכחל משום החלב שכנוס בו ואינו ניתן מפני שאנו חוששים שמא יאכלנו קודם גמר בישולו. ולפי שאין הכחל נאסר מחמת עצמו אלא מחמת החלב שכנוס בו, לכן הוא כמו שאר הבשר לבטלו. ב. בדרך אחרת הלך הרמב"ם (טו, יח) שביאר שאיסור הכחל מדרבנן ולכן הקלו בשיעורו. ג. הראב"ד (טו, יח) והמגיד (ט, יכ) ביארו שהטעם שהכחל מן המניין, מפני שהוא מותר בפנ"ע.

◀ כתב השו"ע: כיצד, אם היה הכל עם הכחל כמו ששים בכחל, הכחל אסור והשאר מותר. ואם היה בפחות משישים, הכל אסור.

כתב הש"ך (סק"ד) שמשערים כנגד כל הכחל ולא משערים במה שיצא ממנו, שאין אנו יודעים שיעור זה. וכ"כ הפר"ח (אות ד), פר"ת (אות ד) ועוד.

✎ כחל שנפל לפחות משישים ונפל שוב לקדרה אחרת

שנינו שם: "אלא מעתה, נפל לקדרה אחרת לא יאסר. כיון דאמר רב יצחק בריה דרב משרשיא: וכחל עצמו אסור, שויוה רבנן כחתיכה דנבלה".

נחלקו בכך הראשונים:

א. **רשב"א** (תוה"א ב"ד ש"א יז, תוה"ק שם יא): כשנפל לפחות משישים דין הכחל כנבילה גמורה, משום שאומרים חנ"נ באיסור בשר וחלב לכו"ע. ולכן אם נפל לאחר מכן לקדרה אחרת צריך שישים והוא. וביאר שאנו חוששים שמא לא פלט כל חלבו בקדירה ראשונה ועדיין נשאר קצת חלבו בתוך הכחל, לפיכך חוזר ואוסר כבתחילה.

ב. **רמב"ם** (ט, יג): "כיצד אם היה הכל עם הכחל כמו ששים בכחל, הכחל אסור והשאר מותר, ואם היה בפחות משישים הכל אסור, בין כך ובין כך אם נפל לקדרה אחרת אוסר אותה ומשערין בו בששים כבראשונה". גם הרא"ה (בדה"ב ב"ד ש"א טז). חלק על הרשב"א ולדעתו כפי שבתחילה הכחל עצמו היה מן המניין כדי להעלות את האיסור שבו, אין סיבה להחמיר עליו יותר כאשר התערב בפחות מכדי ביטול, ולעולם הוא מצטרף לשיעור. הר"ן (לה. ד"ה וכחל עצמו) ביאר דמכיון שאינו נאסר אלא מפני מריאת עין, אין להחמיר בקדירה שניה יותר מהראשונה. וכתב הדרכ"מ (אות ד) שהר"ן סובר כרשב"א.

◀ **כתב השו"ע:** בין כך ובין כך, אם נפל לקדירה אחרת, אוסר אותה, ומשערין בו בס' כבראשונה; שהכחל עצמו שנתבשל נעשה כחתיכה האסורה. ואין משערין בו אלא כמות שהוא בעת שנתבשל, לא כמות שהיה בשעה שנפל. אך הרמ"א כתב: ויש אומרים דאם נפל תחלה לקדירה שאין בה ס', ונאסר הכחל, אם נפלה אחר כך לקדירה אחרת, אין הכחל מצטרף לס' (טור בשם הרשב"א וד"ע לר"ן דלא כב"י לר"ן), וכן עיקר.

מה הדין כאשר הכחל התבטל בשישים, ונפל לאחר מכן לקדירה אחרת, האם מצטרף לשאר לכדי שישים? לדעת השו"ע הרי הוא מצטרף משום שלא הפך לנבילה, והתבטל בקדירת הבשר. וכ"ד הש"ך (סק"ה) והט"ז (סק"ד). אך הלבוש (ס"א) סובר שאינו מצטרף, שבבישול הראשון נאסר הכחל משום החלב הבלוע בו. וכעת חשוב לאיסור בפנ"ע. הערוה"ש (אות יט) הקל, שכל איסור הכחל אינו עצמי אלא משום מראית עין, ולכן ודאי מצטרף לבטל השאר.

מנידון זה נלמד עקרון חשוב, האם אומרים חנ"נ באיסורי דרבנן: הט"ז (סק"ד) כתב שע"פ מחלוקת הראשונים כאן נמצא שלדעת הרמב"ם לא אמרינן אפילו בכו"ח שהוא מדרבנן חנ"נ, ולרשב"א אומרים חנ"נ בכו"ח גם כשאסור מדרבנן. ולפי פסק הרמ"א כרשב"א נמצא שלדעתו אומרים חנ"נ באיסורי דרבנן. אולם הפרי חדש (אות ה. סימן צב אות ז) סובר שלא אומרים חנ"נ באיסורי דרבנן.

פשיטא מהכחל

כתב הב"י שמותר לבשל בשר כחל בפשיטא, ע"י קריעה וטיחה, ואפילו טיגון במחבת מותר. אך מהרא"י (הובא בדרכ"מ ז) סובר שנהגו היתר לאחר קריעה שתי וערב וחתיכת הכחל לחתיכות קטנות. ות"ח המדקדקים אינם אוכלים כחל כלל, אא"כ התייבש. ובמחבת אין להקל כלל.

◀ **כתב השו"ע:** ולבשלו בלא בשר, בטיגון או בפשיט"א, מצריכין קריעה שתי וערב וטיחה בכותל; ולצלי, קריעה שתי וערב. אך הרמ"א כתב: ולעשות פשטי"ד מן הכחל, בלא בשר, נהגו בו היתר, אם אין אופין הפשטי"ד במחבת, אבל במחבת דינו כמו בשול בקדירה (מהרא"י בהג"ה וארוך כלל י"ח). ויש פרושים המחמירים בכל פשטי"ד"א, אם לא נתייבש הכחל תחלה. יש מחמירין שלא לאפות פשטי"ד"א כחל עם של בשר בתנור קטן, רק יש להניח אחד בפי התנור (ת"ה סימן קפ"ב). וטוב לזיהר לכתחלה, כי אינו אלא חומרא בעלמא. (ב"י וארוך).

הש"ך (סק"יח) הבין מדברי הרמ"א שאם הכחל התייבש מותר אפילו לאפותו במחבת. אך מהרש"ל (יש"ש שם) אסר לכתחילה במחבת גם אם התייבש, ורק בתנור מותר.

סעיף ג':**סכין שחתכו בה כחל רותח**

נחלקו הראשונים האם מותר לחתוך כחל בסכין בשרית:

- א. **רשב"א** (תוה"ק שם. חידושים קט: ד"ה והכחל): מותר לכתחילה לחתכו כשהוא חם בסכין שחתכו בה בשר, וכן מותר לחתוך בשר בסכין שחתכו בה כחל, וכן הדין לאכול זה בכלי שאכלו בו זה שהרי התירו לצלותן יחד בשפוד אחד.
- ב. **תוספות** (ד"ה תותי בשרא): אין להימנע מלחתוך בסכין כחל רותח מחשש לבשר וחלב שבו, דהרי אפילו בשיפוד אחד התירו לצלות יחד. אך לדעתם כמו שההיתר בצליה הוא רק אם חתכו שתי וערב, ה"ה לחיתוך בסכין שמותר רק אם חתך את הכחל קודם לכן שתי וערב.
- ג. **ר"ן**: אם חתך את הכחל בסכין שיש עליה שומן בשר ולא קרע קודם לכן את הכחל, אסור. שרק כאשר השיפוד על האש התירו, שטעם השומן לא ניכר בכחל, וגם אם נבלע, כבולעו כך פולטו.

◀ **כתב השו"ע**: מותר לחתוך כחל רותח בסכין שחתכו בו בשר (וכל שכן כחל חי אף על פי שהוא מלא חלב. תא"ו ני"א). וכן מותר לחתוך בשר בסכין שחתכו בו כחל. וכן הדין לאכול זה בכלי שאכלו בו זה. **אך הרמ"א** כתב: ודוקא שנצלה כדינו, דהיינו שקרעוהו תחלה שתי וערב וטיחה בכותל, אבל אם עבר וצלאו בלא קריעה, או קריעה מועטת, כל דברים אלו לכתחלה אסורים (טור וב"י), ובדיעבד הכל מותר.

מהרש"ל (מכונות ועטרת שלמה סימן כט אות י) סובר שאם נצלה כל צורכו אפילו לא טחו בכותל אלא קרעו שתי וערב מותר לחתכו בסכין של בשר, ולא בעינן טיחה אלא כשלא נצלה כל צורכו, אבל לאחר שנצלה כל צרכו וגם קרעו היטב קורא אני על המחמיר חסיד שוטה.

שימוש בשיפוד שצלה בו כחל

המרדכי (סימן תשא) אסר לצלות בשפוד שצלה בו כחל. **אך הרשב"א** וסיעתו התירו.

◀ **כתב הרמ"א**: וה"ה לצלות זה בשפוד שצלו בו זה. והוא הדין דמותר להניחו בקערה עם בשר צלי, אפילו שניהם חמים, דלאחר צליית הכחל דינו כשאר בשר לכל דבר (ב"י בשם הרשב"א והארון).

כתב ה"ש"ך (ס"ק כד) דמשמע **מהמהרש"ל** (איסור והיתר סימן כט אות י) שאם לא קרעו שתי וערב וטחו בכותל צריך השפוד לבון, ובלא"ה אפילו דיעבד אסור. ה"ש"ך כתב שיתכן ואף מהרש"ל אמר דבריו רק לכתחילה אבל בדיעבד מודה שמותר.

✎ דין הכחל לאחר צלייתו

✎ כתב הרמ"א: ואם קרעוהו כדינו וצלאו, אף על פי שמצא אחר כך גומות מלאות חלב, אין לחוש (ארוך כ' י"ח). אך מהרש"ל סובר שעדיין אסור בבישול עם בשר. שהגזירה שיבשלם בלא קריעה קיימת.

מהרש"ל (יש"ש ח, מז) כתב שאפילו אחר צליה אסור לבשלו. הט"ז (סק"י) כתב שהוא דוקא לכתחילה, אך בדיעבד ניתן להקל. הפרי מגדים (משב"ז י. הובא בפת"ש ג) כתב שאם צלאו בלא קריעה מותר בדיעבד, ואם בישלו אח"כ נראה שיש לאסור.

✎ כחל שנכבש בחלב

✎ כתב הרמ"א: וכן אם הניחו כך שלם, קודם צלייתו, עם חלבו יום שלם, מותר. ולא אמרינן כבוש כמבושל בכי האי גונא (שם).

הט"ז (ס"ק יב) הביא את דברי האיסור והיתר דמכיון שחלב שחוטא מדרבנן לא גזרו בו חכמים לומר 'כבוש כמבושל' אע"פ שהחלב בעין. אך אם היה בשר אחר שרוי בצונן בחלב שחוטא או אפילו חלב הכחל עצמו לאחר שפירש, ודאי שאפילו בצונן אסור. אך הט"ז תמה, שדעתו שגם אם כנוס בתוכו חשוב לפירש! אלא שביאר דמכיון שהוא כנוס בתוכו יש היכר ולא יבוא לטעות ולהתיר בבשר בחלב דאורייתא. אלא שמ"מ תמה, הרי חשוב כגזירה לגזירה, שכל האיסור כאן הוא מחשש לבישול בשר בחלב אחר. וכן ביאר את דעת הרמ"א שלא אסר בשאר בשר בכבוש בחלב שחוטא, ואע"פ שבת"ח העתיקו אפשר דכאן עשה כן בכוונה. בנקודות הכסף תמה על הט"ז כיצד מדמה גזירות חכמים אחת לשניה, וידועים דברי התוס' שיש מקומות שגזרו גזירה לגזירה.

כתב הפרי מגדים (משב"ז יג. הובא בפת"ש ה) שאם שהה הכחל עם בשר בכלי שאינו מנוקב כשיעור על האש ויש ציר, אפשר דאסור לדידן דאסרינן כבוש בחלב שחוטא, דלא כט"ז, דדוקא מלח אין טבעו להוציא חלב, משא"כ כבוש.

סעיף ד'

✎ צליית כחל עם בשר אחר

שנינו בחולין (קיא).

"הלכתא: בין כבדא בין כחלא, תותי בשרא - שרי, עילוי בשרא - דיעבד אין, לכתחלה לא"

נחלקו הראשונים האם הדין שבצליית כחל יש להניח אותו למטה כדי שהחלב לא יטפטף על הבשר מתחתיו, נכון לכל כחל או רק לכחל שלא קרעו כדינו:

א. **תוספות** (קיא. ד"ה תותי בשרא) ו**רא"ש** (סו"ס כז): התקשו באיזה מקרה מדובר, אם הבשר מעל הכחל, הרי השומן מטפטף על חלב הכחל. ואם קרע את הכחל, מדוע א"א להניחו מעל הבשר, הרי מותר לבשלם יחד בקדירה? לכן ביארו שאע"פ שקרעו עדיין נוטף החלב מן הכחל על הבשר וניכר שהוא בעין.

ב. **רשב"א** (קט: ד"ה והכחל): מדובר כשלא קרע את הכחל, שאילו קרעו, מותר להניח את הכחל גם מעל הבשר.

מ"מ כתב **רש"י** (קיא. ד"ה הלכתא) ולדין אסור לגמרי לכתחלה, לפי ששפודים שלנו אינם תלויים אלא שוכבים ופעמים שמרים זנב השפוד ונמצא התחתון עליון ופעמים שמשפילו ונמצא שחבירו עליון, הילכך בין שהכבד לצד הראש בין שהוא לצד הזנב אסור.

◀ **כתב השו"ע:** לצלות כחל או למולחו עם הבשר, דינו כדין צליית או מליחת כבד עם בשר. ויש מי שמתיר למלוח כחל על הבשר. וה**רמ"א** כתב (ס"ב): ואם נצלה עם בשר עמו, אם נקרע שתי וערב וטחו בכותל, שניהם מותרים; ואם לאו, העליון מותר והתחתון אסור (בית יוסף בשם תוספות והרא"ש ומרדכי וארוך). ואין לאסור שניהם, שמא נתהפך השפוד, דבדיעבד לא מחזקינן איסורא (או"ה), אבל לכתחלה אין לצלותו עם בשר כלל.

מליחת כחל עם בשר

א. **רמב"ן ורשב"א** (תוה"ק ב"ג ש"ד פז:): בדיעבד מותר אם מלחו בלא קריעה, אך לכתחילה צריך הכחל להיות למטה.

ב. **רא"ש** (ת, כז): מותר בכל עניין למלוח את הכחל עם בשר, שהמלח אינו מפליט את החלב שבו.

ג. **איסור והיתר** (יח, ב): מליחה שווה לצליה, ואם לא נקרע כלל ומלחוהו עם בשר או בלא בשר אסור בדיעבד. ואם קרע קצת מותר. ואם הבשר מתחת לכחל הרי הוא נאסר.

◀ **כתב השו"ע:** לצלות כחל או למולחו עם הבשר, דינו כדין צליית או מליחת כבד עם בשר. ויש מי שמתיר למלוח כחל על הבשר. אך **הרמ"א** כתב: ואין למולחו עם בשר; אבל בדיעבד, בכל ענין מותר. (ארוך כלל י"ח). עור הקיבה, לאחר שהוסר חלבו מתוכו והודח, יש לו דין שאר בשר ומותר למלחו עם שאר בשר, ואין לו דין כחל כלל (שם).

מהרש"ל (יש"ש ח, נו) סובר שלכתחילה אסור למלוח כחל עם בשר בין מתחת הבשר ובין מעליו. ובדיעבד נראה שדעתו שאם קרעו שתי וערב מותר אפילו בלא טיחה בכותל. וכתב ה**ש"ך** (ס"ק כז) שלאחר מכן חזר היש"ש והתיר בדיעבד אפילו לא קרעו כלל.

הפרי מגדים (שפ"ד כו. הובא בפת"ש ה) כתב שדווקא בחלב של כחל מותר, אבל אם נבלע חלב בחתיכה הרי היא נעשית נבילה ואוסר אח"כ ע"י מליחה.

סימן צ"א - דין בשר וחלב שנתערבו

ובו ח' סעיפים

סעיף א':

בשר וגבינה בצונן

שנינו בחולין (קז:)

"משנה: צורר אדם בשר וגבינה במטפחת אחת ובלבד שלא יהו נוגעין זה בזה. גמרא: וכי נוגע זה בזה מאי הוי? צונן בצונן הוא! אמר אביי: נהי דקליפה לא בעי, הדחה מי לא בעי!"

כתב השו"ע: בשר וגבינה שנגעו זה בזה, מותרים, אלא שצריך להדיח מקום נגיעתן. ומותר לצור אותם במטפחת אחת, ולא חיישינן שמא יגעו זה בזה.

כתב הב"ח שצריך להדיח דווקא כשאחד מהם לח, אבל אם שניהם יבשים בדיעבד אפילו הדחה אין צריך. וכ"כ הש"ך (סק"א).

הפרי מגדים (שפ"ד א. הובא בפת"ש סק"א) והחוות דעת (ביאורים ב) כתבו שבדבר חריף אפילו כשהוא יבש, דינו כלח וחייב בהדחה. וכ"כ כה"ח (אות א).

כתב החכמת אדם (מב, ג) שאע"פ שלקמן (צה, ו) מובא שאסור להניח בשר אצל גבינה, היינו כשאין דבר המפסיק ביניהם, אבל במקרה של 'צורר אדם' מדובר שחלק מן המטפחת מפסיק ביניהם.

גדר ההדחה בדבר כחוש ושמן

כחוש: החוות דעת (חידושים ב. ביאורים א. הובא בפת"ש א) כתב שדי בשטיפת המקום במים. גם הערוה"ש (אות א) כתב "די בהדחה קלה", וכ"כ זבחי צדק (אות ג), כה"ח (אות ג). אמנם הריב"ש (סימן כו) כתב שסתם הדחה הכוונה עם שפשוף בידיו. גם הבדי השולחן (סק"ד) כתב שנראה להחמיר. הפרי מגדים (מש"ז א) כתב שלא די בשפשוף קל, אלא צריך שפשוף גדול.

שמן: החוות דעת (חידושים ב. ביאורים א) סובר שגם בשמן די בשטיפת המקום, אא"כ יש דוחקא דסכינא. וכ"כ הבית אפרים (סימן כט. הובא בפת"ש א), כה"ח (אות ג) ועוד. אך הרדב"ז (סימן רטז) סובר שגם בלא דוחק סכין, כאשר האיסור הוא שומני גם אם ידיחנו אח"כ אסור להניחו שם, משום שהאיסור נדבק ואינו יוצא ע"י הדחה. הפמ"ג (משב"ז א, ד"ה ודע) כתב עפ"ד הרשב"א שכשיש איסור שמן בעינן שפשוף גדול. וכ"כ

החכמת אדם (מב, א), ערוה"ש (אות א), והוסיף שאם יש גם דוחקא דסכינא צריך שפשוף היטב עד שיוודע שירדה כל השמנונית.

כתב הבית אפרים (שם. הובא בפת"ש א) עפ"ד הרשב"א שחלב שנמחה במים נדבק ביותר ובעי שפשוף גדול. וכ"כ הערוה"ש (אות א) לגבי דבר לח שנקרש. הפת"ש (סק"א) כתב עפ"ד השו"ע שאם הוא דבר רך כגון קישואים (צו, ה) בעי גרירה.

כתב הט"ז (סק"א) שבדיעבד אם לא הדיח ונגעו הבשר והגבינה זה בזה, או שמדובר על דבר שא"א להדיחו, ובישלים יחד, מותר. וכ"כ החוות דעת (חידושים ב. הובא בפת"ש א), חכמת אדם (מב, ב) ועוד. והוסיף החו"ד (ביאורים ג) שהאיסור בטל במיעוטו. גם החכמת אדם (שם) כתב שהוא בטל בשישים מהדבוק באיסור. אך רעק"א (ס"ד) כתב שגם בדיעבד אם לא הדיח הבשר ובשלו, צריך שישים נגד כל הבשר. שרק יבש ביבש מותר בדיעבד.

סעיף ב':

שימוש בכלי בשרי לחלבי וההיפך

שנינו בחולין (ה):

"אמר רב יהודה אמר רב; הטבח צריך שלשה סכינין: אחת ששוחט בה, ואחד שמחתך בה בשר, ואחד שמחתך בה חלבים. וליתקן ליה חדא, וליחתוך בה בשר והדר ליחתוך בה חלבים! גזירה שמא יחתוך חלבים ואחר כך בשר... וא"ר יהודה אמר רב, הטבח צריך שני כלים של מים: אחד שמדיח בו בשר, ואחד שמדיח בו חלבים. וניתקן ליה חדא, ונדיח בו בשר והדר נדיח בו חלבים! גזירה שמא ידיח חלבים ואח"כ בשר. השתא נמי מיחלפי ליה! כיון דאצרכיניה תרתי, אית ליה היכרא"

מאיך, בפסחים (ל): איתא:

"אמר רבא בר אבא אמר רב חייא בר אשי אמר שמואל: כל הכלים שנשתמשו בהן חמץ בצונן - משתמש בהן מצה, חוץ מן בית שאור, הואיל שחימוצו קשה"

בגמ' בחולין (קז): מובא שישנה אפשרות להדיח את הבשר והגבינה שנגעו זב"ז, ובכך לפטור את בעיית הנגיעה. אך אעפ"כ הגמ' לא מתירה מעשה זה לכתחילה אע"פ שהפתרון לכך הוא פשוט. הרשב"א (כאן) וריטב"א ביארו שחז"ל חששו שהאדם ישכח להדיח ולכן אסרו מלכתחילה את הנגיעה.

מכיון שלא רצו חכמים להתיר נגיעה של בשר בחלב מחשש שישכחו להדיחו, חילקו בעל העיטור (ח"ב, שער ראשון ח"ד הל' הכשר הבשר יג ע"ד) והראב"ד בין דבר שיש רגילות להדיחו, לבין דבר שאין רגילות להדיחו. כאשר יש רגילות להדיח, כגון כלי או בשר חי, אין חשש שישכח להדיח ולכן מותר לכתחילה שיגע הבשר בחלב, אך בשר מבושל לדוג' שאין הדרך להדיחו, יש חשש שיאכלנו ללא הדחה.

דעת הרא"ה (בדה"ב ב"ד סוף ש"א) להתיר מגע בצונן רק בכלי ולא בכל דבר שטעון הדחה, משום שההיתר והאיסור אינם באים כאחד, משא"כ בנגיעת בשר בחלב שאוסר לעולם מחשש שלא ידיח יפה. והיינו, שאם הצריכותא היא להדחה יפה' רק בכלים שיש עוד צד להתיר אפשר להקל, משא"כ בבשר בחלב גופא.

הדרכי משה (אות א) הקשה על העיטור מהגמ' בפסחים לעיל שמותר להשתמש בפסח בכלי חמץ שהשתמשו בהם בצונן. ולא מצינו שההיתר תקף דווקא בדבר שדרכו להדיח. ותירץ: א. דווקא בבשר וכיוצא ב שיש בו לחלוחית אסור, אבל דבר יבש כמצה מותר להשתמש בכלי חמץ. ב. יש לחלק בין חמץ לשאר איסורים. ג. יש לחלק בין דבר שבלע איסור בחמין, שאסור להשתמש בו צונן. ובין כלי שמשתמשים בו צונן שמותר להשתמש בו. והוסיף שתירוץ זה עיקר.

◀ כתב השו"ע:¹⁵ כל מידי דבעי הדחה, כגון להניח בשר היתר צונן בקערה של איסור צונן, אסור לכתחלה, דילמא אכיל בלא הדחה. ודוקא מבושל, דלאו אורחיה בהדחה, אבל מידי דאורחיה בהדחה, כגון בשר חי וכיוצא בו, שרי לכתחלה. והרמ"א כתב: ודוקא דבר שיש בו לחלוחית קצת, אבל דבר יבש ממש, אם לא בלע הכלי רק בצונן, מותר להניח בו דבר יבש בלא הדחה כלל (ד"ע). וע"ל סימן קכ"ב.

לכאורה דברי השו"ע תמוהים, הרי אין שמנונית על הכלי והוא נקי, ואינו בולע בצונן. הפרי חדש (אות ג) אזיל לשיטתו שכלי שנתקנח ולא הודח אסור להשתמש בו, ולכן העמיד את דברי מרן כאן שנתקנח בלא הדחה. וכ"כ הפר"ת (אות ב). הט"ז (סק"ג) ביאר שחוששים לאיסור הבלוע בכלי. והש"ך (סק"ג) ביאר שמדובר על כלי שאפילו לא נתקנח, שאם נתקנח די בכך. נמצא שנחלקו הש"ך והפר"ח בכלי שנתקנח בלבד, הש"ך מיקל והפר"ח מחמיר.

מתי נוהג ההיתר להניח מאכל שדרכו בהדחה בכלי אסור? הפת"ש (סק"ג) הביא בזה כמה דעות: הפמ"ג (משב"ז א) מסיק שדוקא להניח בכלי איסור מקונח מותר אם דרכו בהדחה, אבל ע"ג איסור בעין אפילו אינו שמן אסור. מהש"ך (סק"ד) עולה שאפילו ע"ג איסור בעין מותר אם דרכו בהדחה, וא"צ שפשוף. והחוות דעת סובר שדווקא אם נגע באיסור שמן בעי שפשוף.

היש"ש (ח, מד) יצא כנגד האוכלים ירקות מלוחים בכלי גויים, שהרי יש להדיח את האוכל לאחר שמונח על כליהם, שירקות אלו דינם כקשואים שלא מועילה להם הדחה, ולכן נאסרה כולה. התורת חטאת (ז), ד) כתב שאם מתאכסן בבית הגוי חשוב לשעת הדחק שבדיעבד מותר. הפרי מגדים (מש"ז ב) הקשה, דסו"ס

¹⁵ הטור כתב 'שמע מינה' כל מידי דבעי הדחה... והקשה הט"ז (סק"א) הרי היא גופא הלימוד במשנה שלא יהיו נוגעים זב"ז! וביאר דהו"א דוקא בשר וגבינה עצמם, אבל בכלי שלהם א"צ ליזוהר, קמ"ל שכל דבר שצריך הדחה ואפילו בכלי.

יכול להדיחו! החוות דעת (אות ג) תירץ שמדובר באופן שהביא הגוי לישראל דבר היתר בכלי שלו. וכ"כ כה"ח (אות יא).

בשו"ת יביע אומר (ד, ה) דן לגבי שימוש בכלי פיירקס לבשר וחלב, והעיר שאין חשש שלא ינקו את הכלי כדבעי, משום "דכ"ע קפדי אמנקיותא, ואין דרך לבשל בכלי בלי הדחה ושטיפה כראוי. וממילא אין לנו לחוש פן ישכח וישתמש בו בלי הדחה".

דעת הרמ"א: הרמ"א פסק עפ"ד בדרכ"מ להתיר רק כאשר הוא דבר יבש, ובנוסף לכך בלע בצונן בלבד. אך הט"ז (סק"ג) סובר שהתירוץ המחלק בין צונן לחמין הוא הנכון, ולכן כלי שנשתמש בו איסור צונן מותר להניח בו יבש חם או לח קר. אולם הש"ך (סק"ג) סובר שכל שהדיח את הכלי היטב, מותר להשתמש בו בצונן היתר, ובתנאי שלא יעשה כן בדרך קבע. את דבריו הוכיח מדברי ר"י שמתיר להטביל כלי גויים לפני הגעלתו משום שמותר להשתמש בו בצונן, ולכן יש נ"מ למעשהו. וכ"ד הפר"ח (אות ג), זבחי צדק (אות יג) ועוד.

שימוש בצונן בכלי חרס שבלע איסור

שנינו בפסחים (ל:)

"אמר רבא בר אבא אמר רב חייא בר אשי אמר שמואל: כל הכלים שנשתמשו בהן חמץ בצונן - משתמש בהן מצה, חוץ מן בית שאור, הואיל שחימוצו קשה. אמר רב אשי: ובית חרוסת כבית שאור שחימוצו קשה דמי"

כתב הרא"ש (שם סי' ט) שאפילו בחמין מותר להשתמש בהם, כיון שכל השנה השתמש בהם בצונן בלבד. חוץ מבית שאור שאע"פ שהשתמש בהם בצונן, הואיל וחימוצו קשה אסור להשתמש בו מצה בחמין, אבל צונן מותר להניח בו מצה אפויה. וע"י הכשר מותר להשתמש גם בבית שאור, וכ"כ ראשונים נוספים.

הרי"ף (ט). גורס כל כלי חרס שנשתמש בהן חמץ בצונן מותר להשתמש בהם מצה בצונן חוץ מבית שאור הואיל וחימוצו קשה. וכתב עליו הר"ן (ד"ה אבל) שבית שאור אסור בצונן דוקא בכלי חרס, דחיישינן שאם ישהה אותו להשתמש בו צונן שיבוא להשתמש בו חמין. ולכן כל היתר שנגע בו צריך הדחה כאילו נגע באיסור בעצמו. גם הרמב"ם (פ"ה הכ"א) גורס כרי"ף. וכתבו הרי"ף והרא"ש (סי' ט) והאידנא נהוג עלמא דלא לאשתמושי בפסחא במאני דפחרא אלא בחדתי אבל בעתיקי לא.

השו"ע (או"ח סימן תנא סעיף כב) פסק כרא"ש שמותר להשתמש בצונן בכלי חרס של איסור.

הש"ך (סק"ג) סובר שיש להדיח את הכלי קודם השימוש בו, בשונה משאר כלים שדי לקנח אותם. החוות דעת (אות ד) מצריך לשפשף היטב את הכלי. והפרי חדש (אות ג) סובר שאין תקנה לכלי חרס בהגעלה ויש חשש שישתמש בהם במאכל חם. וכ"ד הפמ"ג (שפ"ד ג) ועוד. אולם כלי חרס שתשמישו בצונן מותר להשתמש בו בצונן אחר הדחת הכלי כמו בכלי מתכות, אבל בחמין אסור. וכ"כ כה"ח (אות ז) ועוד.

סעיף ג':**אכילת לחם מארוחה בשרית**

שנינו בירושלמי (פסחים ו, ד) "א"ר יוסה הדא אמרה ההין דאוכל חובץ ובדעתיה מיכול קופד צריך מבער פיסת".

וביאר שם **קרבן העדה**: הדא אמרה - זאת אומרת מי שאוכל גבינה ורוצה לאכול בשר צריך לבער גם החתיכת לחם שהיה על השלחן בשעה שאכל הגבינה.

◀ **כתב השו"ע**: צריך ליזהר שלא יגע בשר בלחם, שאם יגע בו בשר, אסור לאוכלו עם גבינה. וכן יזהר שלא יגע בו גבינה, שאם יגע בו, אסור לאכלו עם בשר.

הש"ך (סק"ד) העיר שכאשר שניהם יבשים אין בכך איסור כלל, ורק כשאחד לח יש ליזהר. וכ"כ **הפרי חדש** (אות ד), **חכמת אדם** (מב, ה), **חוות דעת** (חידושים ה), **ערוה"ש** (אות ה) ועוד. **הכנה"ג** (הגה"ט ג) סובר שגבינה גם כאשר היא יבשה אוסרת.

האחרונים הנ"ל ביארו שאם בשר או גבינה נגעו בלחם מועיל להדיח קצת המקום, ומותר. **הערוך השולחן** (אות ה) סובר שלא די בהדחה אלא צריך לגרור בסכין. והכנה"ג (אות ב) סובר דבעי קליפה (דלא כשו"ע). **הפת"ש** (סק"ד) חילק בלחם בין המקום הקשה שאם נגע בו די בהדחה, ובין המקום הרך דבעי גרידה. יתר הדינים נתבארו לעיל סימן פ"ט סעיף ד'.

סעיף ד':**תערובת בשר בחלב רותחים**

שנינו בפסחים (עה):

"איתמר: חם לתוך חם - דברי הכל - אסור. צונן לתוך צונן - דברי הכל מותר. חם לתוך צונן, וצונן לתוך חם; **רב** אמר: עילאה גבר, ושמואל אמר: תתאה גבר. תניא כוותיה דשמואל: חם לתוך חם - אסור, וכן צונן שנתן לתוך חם - אסור. חם לתוך צונן וצונן לתוך צונן - מדיח. חם לתוך צונן מדיח. כיון דחם הוא, אדמיקר ליה אי אפשר דלא בלע פורתא, קליפה מיהא ניבעי! אלא אימא: חם לתוך צונן - קולף, צונן לתוך צונן - מדיח. **תניא אידך**: בשר רותח שנפל לתוך חלב רותח, וכן צונן שנפל לתוך חם - אסור. חם לתוך צונן, וצונן לתוך צונן - מדיח. חם לתוך צונן מדיח? כיון דחם הוא, אדמיקר ליה אי אפשר דלא בלע פורתא, קליפה מיהא ניבעי! אלא אימא: חם לתוך צונן - קולף, צונן לתוך צונן - מדיח"

רש"י (ד"ה ושמואל) סובר שהלכה כשמואל, "דהא תניא תרתי מתניתין כוותיה". גם הרמב"ם (ט, יז) פסק כשמואל "... אבל אם נפל אחד משניהם והוא חם לתוך השני והוא צונן קולף הבשר כולו שנגע בו החלב ואוכל השאר, ואם נפל צונן לתוך צונן מדיח החתיכה ואוכלה".

תוספות (ד"ה תניא) התקשו, מדוע הביאה הגמ' 'תניא אידך' הרי אין בה שום חידוש! ר"ת ביאר שהחידוש הוא שאפילו חלב מותר, דאע"ג שחם לתוך צונן צריך קליפה, הוא דווקא בדבר ששייך בו 'קליפה', אבל בחלב שלא שייך בו 'קליפה' משום שהוא נבלל והקליפה נתערבה - מותר, שהרי הברייתא לא הביאה לגבי חלב לשון איסור כפי שכתבה לגבי בשר. הטור והרדב"ז (שם) דייקו מלשון הרמב"ם שסובר כר"ת, מאחר ש"לא הזכיר רק תקנת הבשר". מנגד, ריב"א סובר שגם במקום שלא שייך 'קליפה', בעינין שישים כנגד הקליפה כדי להתיר.

כפי שראינו נפסקה הלכה כשמואל, ולכן צונן לתוך חם אסור. ולכאורה אסור הכוונה לכולו. אך הר"ן (חולין מא: ד"ה גרסינו) כתב בשם הרא"ה שרק חם לתוך חם אסור כולו אם אין שישים כנגדו, אבל צונן לתוך חם נאסר רק כדי קליפה. אך הר"ן דחה דבריו ולדעתו דין צונן לתוך חם שווה לחם לתוך חם.

◀ כתב השו"ע (כר"ת דלא כריב"א, ככל הראשונים דלא כרא"ה): בשר וחלב רותחין שנתערבו יחד, ואפילו בשר צונן לתוך חלב רותח או חלב צונן לתוך בשר רותח, הכל אסור, משום דתתאה גבר. אבל חלב רותח שנפל על בשר צונן, או בשר רותח שנפל לתוך חלב צונן, קולף הבשר, ושאר הבשר מותר. והחלב מותר כולו (רמב"ם ור"ח ור"י וע"פ). ואם נפלו זה לתוך זה צוננין, מדיח הבשר, ומותר.

מרן השו"ע פסק כשיטת ר"ת לא להצריך שישים כנגד הקליפה שכתב: "והחלב מותר כולו". אמנם היש"ש (ח, ע) פסק כריב"א משום שהתוס' הביא דבריו באחרונה משמע שהלכה כמותו. ולכן מצריך שישים כנגד הקליפה ואפילו בדיעבד. ואפילו אם יש בבשר שישים כנגד החלב, צריך קליפה משום שהחתיכה בלעה רק דרך מקום ה'קליפה' ולא דרך כולו. וכ"כ הט"ז (סק"ז), והוסיף שרק בחלב צריך שישים, אבל בבשר די בקליפה ללא שישים כנגדו. והוסיף להביא כמה וכמה ראיות שכ"ד הרמ"א. החכמת אדם (מב, י) החמיר לכתחילה, ובהפסד מרובה היקל.

מרן מתיר ע"י הדחה אם הבשר שנפל לחלב היה צונן. הש"ך (סק"י) העיר עפ"ד האו"ה בשם המרדכי, שדין זה נכון דווקא בבשר בחלב, אבל אם נפל היתר צונן בתוך איסור צונן צריך קליפה. אלא שהש"ך תמה, שגם מהמרדכי וכן משאר כל הפוסקים משמע שאין חילוק בזה, ובכל מקרה די בהדחה. וכן הסכים הפר"ח (אות ז), ערוה"ש (אות יט), כה"ח (אות ל) ועוד.

מה הדין בצלי? הש"ך (סק"ה) כתב שדין צונן וחם הוא דווקא בבישול, אבל אם החתיכה התחתונה היא צלי דינה שונה (כדלקמן קה, ד-ה), והוסיף שלדין בכל מקרה אסור עד שישים.

הט"ז (סק"ה) העיר שדין זה תקף רק כאשר החתיכה שנפלה היא האיסור עצמו, אבל כאשר האיסור בלוע, הוא אינו יכול לצאת מחתיכה לחתיכה ללא רוטב. **רעק"א** תמה עליו, שכאן מדובר שיש רוטב, כיון שהתחתון גובר, החלב חשוב לרוטב, ומדוע הניח שהשו"ע דיבר רק על איסורים יבשים! וכ"כ הפמ"ג.

מה לגבי עירווי? **הש"ך** (סק"ז) העיר עפ"ד השו"ע בסימן ק"ה שעירווי צריך קליפה בלבד. **החתם סופר** (סימן פ. הובא בפת"ש ו) חילק בין אם שופך את הנוזל בנחת שכל טיפה ששופך נוגעת בחתיכה, ולכן כל הקילוח נאסר שמוגדר כ'קליפה'. ובין אם שופכים את כל הנוזל בבת אחת שנמצא שרק תחתית החלב נוגע בבשר והשאר אינו נוגע ולכן א"א לקולפה.

שאר דיני 'תתאה גבר' יתבארו באריכות לקמן סימן ק"ה סעיף ג.

❧ **בישלו הבשר ללא קליפה**

הדרכ"מ (אות ג) כתב שנוהגים להתיר בדיעבד במחלוקת ר"ת וריב"א.

⏪ לכן כתב **הרמ"א**: ובמקום שהבשר צריך קליפה, אם לא קלפוהו ובשלו כך, מותר בדיעבד (ארוך כלל כ"ט).

אולם הש"ך (סק"ח) הקשה, כיצד פסק להקל בדיעבד בקליפה, הרי בתוס' וראשונים נוספים מבואר שאם נאסר בכדי קליפה ובשלוהו צריך שישים כנגד הקליפה. ותירץ שרק כאשר הקליפה נתערבה ושוב אינה ניכרת (דומיא דקליפה של חלב) לא שייך בה קליפה. אבל אם החתיכה ניכרת צריך שישים כנגד הקליפה. והסכים עמו **החוות דעת** (אות י). וכ"ד **הט"ז** (סק"ז) עפ"ד לעיל. **הזבחי צדק** (אות כג) חילק בין שאר איסורים שראוי להחמיר אם היה טעון קליפה ובשלוהו ללא קליפה, משום שרוב הראשונים סוברים כריב"א, אך בשעה"ד או הפס"מ אפילו בשאר איסורים מותר בדיעבד. וכ"כ **התשואות חן** (סימן יא. הובא בפת"ש ד).

סעיף ה':

סעיפים אלו מקבילים לסימן ק"ה סעיפים ט' - יא'. אנו הבאנו גם כאן את הנידונים שהובאו בסימן ק"ה למען יהיו הדברים מסודרים במקומם לפני הלומד.

❧ **'מליח הרי הוא כרותח' - הגדרת מליח**

שנינו בחולין (ק"ב.) "כי אמר שמואל מליח הרי הוא כרותח, הני מילי - היכא דאינו נאכל מחמת מלחו". בראשונים יש כמה דעות בהבנת הגמרא:

א. **רש"י** (ד"ה דאינו) פירש "אינו נוח ליאכל מרוב מלח שבו עד ששורין ומדיחין אותו במים כעין מליחת בשר להצניע". היינו מרוב המליחות שלו יש צורך להדיחו להעברת הטעם המלוח. ולדעתו 'אינו נאכל' הוא כפשוטו. ואין הכוונה שלא ראוי כלל לאכילה, אלא טעמו התקלקל מחמת המלח. כפירוש זה מבואר גם בדברי **ר"ח** (פסחים שם), **רי"ד** (פסחים שם) ועוד.

- ב. תוספות (ד"ה הני) ביארו בשם ר' יעקב ישראל שרק כאשר הוא מלוח כעין עיבוד חשוב כ'אין נאכל מחמת מלחו'. וודאי שמליחות זו היא גדולה מהמליחות לדעת רש"י.
- ג. ר"ת (מובא ברא"ש חולין פ"ח ס' לג) ור"ן (חולין מא: ד"ה חד) סוברים שדי במליחה של הכשרת בשר לבישול (רמת מליחות פחותה מזו של רש"י ושל תוספות). הרשב"א (תוה"ב ב"ד ש"א ג.) מדייק שדווקא מליחה בשיעור של הכשרת בשר לבישול (ולא לצלי) אוסרת. וכ"ד הרא"ש (חולין ת, לג).
- ד. האיסור והיתר (י, ה) כותב דמכיון שאין אנו בקיאים בדבר, אפילו מליחה של הכשרת צלי שהיא מועטת, אוסרת.
- ה. ראב"ד (ט, יח): מליח כל כך שאינו נאכל בעינו מחמת מלחו אלא עם לפתן.

◀ **השו"ע** פוסק כדעת ר"ת, שאפילו מליחת בשר לקדירה אוסרת, וז"ל: "מליח, שאינו יכול ליאכל מחמת מלחו, דהיינו כעין מליח שמולחים לקדירה, ושהה כדי מליחה לקדירה, כל זמן שלא הדיחו מיקרי אינו נאכל מחמת מלחו... ומליח כעין מליח דבעי לה לארחא, אפילו לאחר שהדיח, הוי אינו נאכל מחמת מלחו, וכל זמן שלא שראו במים דינו כרותח, לאסור כדי קליפה. הלכך בשר וגבינה המלוחים שנגעו זה בזה, צריך לקלוף שניהם מקום נגיעתם.

◀ **והרמ"א** פוסק כאיסור והיתר, שגם שיעור מליחה לצלי אוסרת. ובהפסד מרובה מיקל כל עוד לא מלח את הבשר כשיעור שמולחים אותו לבישול. וז"ל: "ויש אומרים דאנן אין בקיאים בדבר, ויש לנו לחשב אפילו מליחת צלי כרותח. וטוב להחמיר במקום שאין הפסד מרובה"¹⁶.

הש"ך (ס"ק יג) ביאר שלא שייך לומר כאן 'אידי דטריד למיפלט לא בלע' וכן 'כבולעו כך פולטו' משום שכללים אלו נכונים דווקא לדם ולא בשאר איסורים. דלא כאיסור והיתר (יב, יא).

סיום זמן המליחה

לעיל (ס, כ) הובאה מחלוקת ראשונים האם ומתי נפסקת רתיחת הבשר ע"י המליחה. התוספות (חולין קיב: ד"ה דגים) הביאו בתחילה שלאחר שיעור מיל שהוא שיעור מליחה, נפסקת רתיחת הבשר, שהשפעת המלח כבר אינה חזקה דיו שיחשב כמליח. וכ"ד הרא"ש ועוד. אך לדינא פסקו התוספות שהרתיחה אינה פוסקת לעולם.

תרומת הדשן (סימן קנט) פסק שכאשר יש הפסד מרובה והוא לצורך מצוה כברית מילה אפשר להקל כרא"ש שלאחר שיעור מליחה הבשר אינו חשיב כבר לרותח.

¹⁶ מה חשוב להפסד מרובה? עיין בהליכות עולם (ח"ו עמ' נו) שהאריך בגדרי דין זה.

◀ **כתב הרמ"א:** וי"א דלאחר ששה במלחו שיעור מליחה לא מקרי אח"כ רותח (תוספות והרא"ש פכ"ה וסמ"ג לחד שינוי"א). ולצורך גדול, כגון בהפסד מרובה והוא לצורך סעודת מצוה, יש לסמוך אמקילין. אבל בלאו הכי, אין להקל כלל (תה"ד סימן קנ"ט).
הט"ז (סי' ס"ט ס"ק מז) פסק כרמ"א להקל בהפס"מ גם במליחה שאינה דם.

אמנם הש"ך (סי' יא) למד מדברי השו"ע לעיל שרק כששה שיעור מליחה חשובה החתיכה לרותחת. הש"ך הקשה מדברי השו"ע לעיל (ס"ט, כ) דמשמע שרק תוך שיעור מליחה הוי רותח ולא לאחר מכן. ותיריך, שיש לחלק בין תוך שיעור המליחה שהמלח מרתיח את הדם ולאחר שפעל את פעולת הפליטה נח מרתחתו, ובשאר איסורים רק לאחר שיעור מליחה החתיכה מתחממת. ולכן חלק על דברי תה"ד שהבין שנחלקו הראשונים האם דין מליחה הוא גם לאחר שיעור מליחה או עד שיעור מליחה, ולכן היקל בשעה"ד. אך הש"ך הבין שרק כאשר החתיכה המלוחה פלטה דם, אזי לאחר שיעור המליחה תש כח המלח ושוב אינו חשיב מרתיח, אבל חתיכה מלוחה שאין בה דם, כו"ע מודים שרק לאחר שיעור מליחה חשיב כרותח לאסור. לפי דבריו של הש"ך שיש לחלק בין אם יש דם לאין דם, רצה להתיר גם שלא במקום הפס"מ וסעודת מצוה, אך למעשה חשש לדעות האוסרים ולכן לא הסכים להתיר אלא בהפס"מ וסעודת מצוה, ומ"מ בתוך שיעור מליחה לעולם אסור אפילו בהפס"מ וסעודת מצוה. נמצא שהחילוק בין הרמ"א לש"ך הוא באיסור מלוח שאינו דם לאחר שעבר שיעור מליחה, שלדעת הרמ"א יש להקל כתה"ד, והש"ך לא הסכים להתיר כלל כאשר האיסור אינו דם. **החכמת אדם** (מג, ג-ד), **פר"ח** (אות ט), **חוות דעת** (ביאורים ט) פסק כש"ך. וכתבו **בהוראה ברורה** (אות כד) שכן עיקר.

הפר"ת (אות ט) דחה דברי הפר"ח, ופסק להלכה כשו"ע דלא הוי מליח כרותח אלא כששה שיעור מליחה, ושכ"ד כמה מהראשונים. וכ"פ **הזבחי צדק** (אות כז) ו**כה"ח** (אות לג).

✎ מליחה משני צדדים

הרשב"א (שו"ת ח"א סי' רסה) פסק שכדי להיחשב מליח די בכך שמלחו את החתיכה מצד אחד ולא צריך מליחה משני הצדדים. אך בשם התוס' כתבו שצריך מליחה משני צדדים.

◀ **כתב הרמ"א:** אפילו לא נמלח הבשר משני צדדיו, רק מצד אחד, כל שנמלח מליחה שאינו נאכל מחמת מלחו, מחשב רותח (ב"י בשם תשובת הרשב"א סי' רס"ה). אבל כל שלא נמלח כל כך, מחשב צונן, אפילו נמלח משני צדדיו.

✎ תתאה גבר במליחה

נחלקו הראשונים מה דין חתיכת היתר שהניחיה מעל איסור מלוח, כאשר שתי החתיכות כחושות.

א. **הרשב"א** (תורת הבית, בית ד, שער א, ב): סובר שאם האיסור המלוח הוא למטה, כל החתיכה נאסרת, ואם האיסור המלוח למעלה וההיתר הטפל למטה א"צ אלא כדי קליפה, משום דתתאה גבר (כפי שדין זה נוהג בצליה). שההיתר התחתון מצנן את האיסור העליון ולכן אינו בולע אלא כ"ק. וכאשר האיסור המליח שמן, אוסר את כל ההיתר, אא"כ יש בהיתר פי שישים מהאיסור.

הטור ביאר בדעת הרשב"א שאם האיסור המלוח למטה, אע"פ שאינו שמן, כל ההיתר שמעליו נאסר. אך **הב"י** תמה עליו, שמפורש ברשב"א שבאיסור כחוש אוסר רק כ"ק, ורק באיסור שמן אוסר את ההיתר כשאין שישים. **הט"ז** (ס"ק כז) ביאר שלדעת הרשב"א ההיתר נעשה רותח ועי"ז מקבל את טעם האיסור השמן. אבל לדעת הטור השומן שבא מהאיסור המלוח מפעפע בהיתר, שהפעפוע חשוב לרותח אבל לא החתיכה עצמה. ונ"מ, בחתיכת היתר כחושה שנוגעת באיסור ע"י מליחה, לרשב"א כולה נאסרת ולרא"ש נאסרת רק כ"ק.

ב. **מגד, תוספות** (ק"ג. ד"ה טהור מליח), **רא"ש** (כה, מא) **ספר התרומה** (סי' סג), הגה"מ (פ"ט הי"ז) בשם **סמ"ק** (סימן ר"ה) סוברים שאין דין תתאה גבר במליחה ולכן כיון שהוא חם ע"י מליחה, אין חילוק בין תתאה לעילאה, אלא בכל ענין שהאיסור מלוח, מבליע הוא בהיתר התפל. ומ"מ אין אוסר כולו שאין כח שע"י המלח להבליע אלא כדי קליפה וכשהאיסור תפל הכל מותר ואפי' קליפה לא בעי.

עוד כתב **הסמ"ק** (שם בהג"ה) לחלק בין חום ממש של האור, ובין מליחות. שרק כשהאיסור חם מחמת האור י"ל שהתחתון מחמם את העליון שנוגע בו, אך במליחה שחום המלח מתבטל רק כאשר מדיחים אותו מהמלח, י"ל שבכל מקום שהאיסור נמצא, אוסר את הנוגע בו.

◀ כתב **השו"ע** (קה, יא) ע"פ הרשב"א: זה שאמרנו באיסור מליח והיתר תפל שאם הוא שמן אוסר עד שיהא בו שישים לבטלו, דוקא כשהיה האיסור המליח למטה וההיתר תפל למעלה, משום דתתאה גבר. אבל אם היה ההיתר תפל למטה, והאיסור המליח למעלה, אינו אוסר אלא כדי קליפה. אך **הרמ"א** כתב כרא"ש: ויש חולקין ואומרים דבמליח אין חילוק אם הוא למעלה או למטה (תוספות והרא"ש וסמ"ק והטור והגהות מיימוני). והכי נהוג.

השו"ע בסימן קה פסק כרשב"א, אלא שכאן משמע שפסק כתוספות, וז"ל: ואין חילוק בין מליח עליון ותפל תחתון למליח תחתון ותפל עליון, לעולם המליח מבליע בתפל ואינו בולע ממנו. **הש"ך** (ס"ק יב) מיישב, שלעניין כחוש אין נ"מ בין עילאה לתתאה, שהרי אוסר רק קליפה, אבל בשמן שאוסר בכולו יש נ"מ. ולכן בסימן קה פסק כרשב"א ששמן אוסר רק כשהוא למעלה, אבל כאן השו"ע עוסק בבשר וחלב כחושים שאוסרים רק כדי קליפה, ובהם אין הבדל בין עילאה לתתאה.

כתב כה"ח (סי' קה אות קכד) שאף לספרדים ההולכים אחר הוראות השו"ע, בעל נפש יחמיר לעצמו ויאסור הכל באיסור שמן, ואפילו אם הכשרה תפלה למטה, כדעת הרמ"א. ומ"מ הוסיף (אות קכה) שאם ההיתר תפל למטה, אין לאסור אלא כ"ק גם לדעת החולקים, ומכיון שיש המתירים בשמן, יש להקל לכה"פ בכחוש ואין לנהוג עוד חומרא אחרת, בפרט אם הוא הפס"מ או צורך מצוה.

הערוך השולחן (אות ה) תמה, מדוע יש לחקור האם עילאה גבר או תתאה, יטעמנו קפילא האם יש בו טעם בשר בחלב או חלב בבשר! וביאר (אות ט) שנאמנות הקפילא היא דווקא כאשר יש בודאי איסור, אבל כשאינן ודאי איסור אין הקפילא נאמן, שהגוי לא נאמן לא להתיר ולא לאסור, עוד כתב (אות י) שאין ראייה כלל מטעימת הקפילא, שגם אם יאמר שיש בו טעם, יתכן והוא מגיע מה'כדי קליפה'. ותמה (אות יא) כיצד לא נתנו חכמים שיעור בכלל זה, הרי אם יש מעט צונן למטה ונפל עליו הרבה חלב רותח, וכי יעלה על הדעת שמקרר את כל העליון?! וכשיש פי ד' או ה' ודאי שהוא משפיע על השני גם אם הוא העליון! לכן ביאר (אות יב) שודאי מדובר כששוין בכמות. אך **בבדי השולחן** (ציונים, עז) כתב שמהסוגיא בפסחים לא נראה שמדובר כששוים בכמות, לכן ביאר (אות כב, כו) שהתגברות התתאה אינה משום שהעליון עושה אותו חם כמותו, "אלא הכוונה לומר שכל זמן שהתתאה חם פועל חמימות זה להבליע ממנו להעילאה ולהפליט מהעילאה לעצמו על אף שמתנגד הציון של העילאה לחמימות התתאה".

שיעור הנאסר ע"י מליח

שנינו בחולין (צז):

"הנהו אטמהתא דאימליחו בי ריש גלותא בגידא נשיא, **רבינא** - אסר, **רב אחא בר רב אשי** - שרי; אתו שיילוה למר בר רב אשי, אמר להו: אבא שרי. א"ל רב אחא בר רב לרבינא, מאי דעתך, דאמר שמואל: מליח הרי הוא כרותח, כבוש - הרי הוא כמבושל, והאמר שמואל: לא שנו - אלא שנתבשל בה, אבל נצלה בה - קולף ואוכל עד שמגיע לגיד! וכ"ת, מאי כרותח דקאמר - כרותח דמבושל, והא מדקאמר כבוש הרי הוא כמבושל, מכלל דרותח דצלי קאמר! קשיא"

נחלקו הראשונים כמה אוסר איסור מליח שנוגע בהיתר כאשר שניהם כחושים:

- א. **רא"ש** (ז, כד), **רשב"א** (תוה"ק ב"ד ש"א ב:), **ור"ן** (חולין מב. ד"ה דג) סוברים שאין להחמיר ברותח דמליח לאסור יותר מכדי קליפה. כדעת רב אחא בגמ'.
  - ב. דעת **הרא"ה** (ב"ד ש"א ע:), שאוסר כדי נטילה.
  - ג. **הרמב"ן** (חולין קיב: ד"ה ורבנו שלמה) אוסר הכל (כך מובא בב"י, אולם המנחת יעקב לח, א-ב, הקשה שהרי הר"ן כתב בשם הרמב"ן שאפילו באיסור שמן די בכדי קליפה, וכ"ש באיסור כחוש שלא יאסור יותר! ותירץ שהרמב"ן חזר בו ואסר הכל).

ד. הדרכ"מ (אות י') הביא בשם מהר"י (סימן קכב), אגור (סימן א'קעו) בשם מהר"י מולין, איסור והיתר (יד, ג) ועוד, שיש לחלק בין איסור שלא שייך בו פעפוע כלל שאוסר רק כדי קליפה, ובין איסור ששייך בו פעפוע שיש לשער אם יש שישים כנגד האיסור.

ה. בשיטת הרמב"ם יש לכאורה סתירה. בפרק ז (ה"כ) כתב "וכן אין מולחין את הבשר קודם שיסיר ממנו את הקרומות ואת החוטין האסורין, ואם מלח מסירים אחר שנמלחו ואפילו היה בהן גיד הנשה מסירו אחר שנמלח ומבשל". ומשמע שלא נאסר כלל במליחה. אך בפרק טו (הל"ד) כתב "בשר נבלה מליח שנבלל עמו בשר שחוטא הרי זה נאסר, מפני שתמצית הנבלה נבלעת בגוף בשר השחוטא ואי אפשר לעמוד כאן לא על הטעם ולא על השיעור". ומשמע שבמליחה אוסר הכל!

ביישוב דעת הרמב"ם נאמרו כמה תירוצים: א. הרדב"ז (טו, לד) יישב, שבפ"ז מדובר על בשר שעדיין פולט את דמו, ואגב דטריד למפלט את הדם לא בלע. אך בסתם מליחה סובר הרמב"ם שאוסר כולו. ב. גם הכס"מ כתב שלרמב"ם במליחה נאסר כולו, ובפ"ז מדובר על חלבים שאסורים מדרבנן בלבד, ולכן בדיעבד לא אוסרים במליחתם. ג. הב"י תירץ שבפ"ז מיירי במליחה כל דהוא כעין מליחת החלבים, ולכן מיקל. ובפ"ו מדובר על מליחה ברמה שאינו נאכל מחמת מילחו ולכן החמיר. ד. עוד תירץ הב"י, שבפ"ז מיירי שמלח את החלבים בפנ"ע ומתוך שהבשר קרוב להם אנו חוששים שמא יגעו זב"ז, ובפ"ו מיירי שנמלחו ביחד.

הערוך השולחן (אות נ) תמה, איזו סברא יש לאסור יותר משישים? לכן ביאר שהרמב"ם אינו סובר כלל לחלק בין כחוש לשמן, לא במליחה ולא בצליה, ולכן לדעתו טעם ההיתר בכחוש אינו משום שאינו מפעפע אלא משום שנתבטל בשישים. ודבר פשוט הוא שכוונתו ב'נאסר' הכוונה עד שישים.

← **לסיכום:** א. רא"ש - קליפה. ב. רא"ה - נטילה. ג. רמב"ן - אוסר הכל. וכ"ד הרמב"ם ע"פ רוב

הפירושים. ד. איסור והיתר - איסור שיש בו פעפוע משערים שישים כנגד האיסור.

כתב השו"ע (קה, ט) עפ"ד הרא"ש: מליח שאינו נאכל מחמת מלחו, דינו כרותח ומפליט לאסור כדי קליפה. אך הרמ"א כתב ע"פ האו"ה: וי"א דכל מליחה אינה אוסרת רק כדי קליפה. ולפי שאין אנו בקיאין בין בשר שמן לכחוש, נוהגין לשער בכל מליחה בס' כמו בבישול (מהרי"ב ובארוך ובהגהת ש"ד ובמרדכי בשם א"ז וכל האחרונים)... וכל זה באיסור ששייך בו שמנונית, כגון חלב או ציר וכי האי גוונא, אבל באיסור שאין בו שמנונית כלל, כגון חמץ בפסח, לכולי עלמא מליחה אינה אוסרת רק כדי קליפה (סברת הרב ממשמעות פוסקים הנ"ל).

עוד כתב השו"ע: ... ודוקא שהטהור לח קצת, אבל אם הוא יבש לגמרי, אינו בולע מדבר לח שאצלו. ואם הם יבשים, אפילו הם מלוחים, או לחים ולא מחמת מליחה, סגי בהדחה.

הש"ך (סי' קה ס"ק לח) סובר שהמנהג לא לחלק בין שמן לכחוש, אך מ"מ באיסור דרבנן יש להקל ואפילו במקום שאין הפסד. ורק אם יש באיסור שמנונית יש להחמיר כשאין הפסד, שיש בו איסור דאורייתא.

כתב **הזבחי צדק** (שם אות טט) שיש לנהוג בכל מליחה בשישים ואפילו בכחוש, כיון שאין אנו בקיאים בין כחוש לשמן. והיינו אפילו לספרדים ההולכים אחר הוראות השו"ע (כה"ח אות קיא). ואם הוא שעה"ד אפשר לסמוך על מרן אם רואה שהבשר כחוש הרבה ואין בו ספק כלל.

היתר מלוח ואיסור טפל

שנינו בחולין (ק"ג).

"דג טהור שמלחו עם דג טמא - מותר, מאי לאו שהיו שניהן מלוחין? לא, כגון שהיה טהור מליח וטמא תפל"

התוספות (ד"ה טהור) והרא"ש (ת, מא) הבינו מכך שהיתר מלוח לא הופך איסור תפל למלוח, ובמקרה כזה די בהדחה של ההיתר. **אולם**, הר"ן (חולין מב: ד"ה דג) סובר שאם יש מגע בין ההיתר המלוח לבין האיסור התפל האיסור נהיה מלוח והוא אוסר את ההיתר. לדעתו הגמרא עוסקת במצב בו שני הדגים היו סמוכים אחד לשני אך לא נגעו אחד בשני.

כתב **השו"ע** (קה, י): במה דברים אמורים, כשהאיסור וההיתר שניהם מלוחים. ואפילו איסור מליח וההיתר תפל. אבל אם ההיתר מלוח והאיסור תפל, אינו צריך אלא הדחה. (וע"ל סימן ע'). וכאן כתב: ואם אחד מהם מלוח והשני תפל, המלוח מותר בהדחה והתפל צריך קליפה. אך הרמ"א (שם) כתב: ויש אוסרין אם נוגעין זה בזה, ויש להקל במקום הפסד. **החכמת אדם** (מג, ה) כותב שגם לשיטת הרמ"א ניתן להסתפק בקליפה, אפילו בהפסד מועט.

הש"ך (סי' ע ס"ק יז) כתב דה"ה אם אין ההיתר והאיסור נוגעים זב"ז, אלא מונחים זה אצל זה בסמוך כ"כ שפליטת האיסור נוגעת בהיתר, נאסר ההיתר לכו"ע.

עוד כתב **הרמ"א**: וי"א דבכל מליחה אנו משערין בס' (רוב המורים קמאי ובתראי). ועיין לקמן סימן ק"ה כיצד נוהגין. והא דטהור מלוח וטמא תפל שרי, היינו שהטמא יבש, אבל אם הוא דבר צלול (ש"ך יד: חלב רך שאינו מהותך לא חשיב צלול), נאסר הטהור, מאחר שאינו נאכל מחמת מלחו, בולע האיסור שאצלו ושניהם אסורים (כן משמע במרדכי וכ"כ בהגהות מיימוני וש"ד וסמ"ג והגהת מרדכי).

הש"ך (ס"ק טז) הביא **שבתורת חטאת** (כב, ב) הכריע הרמ"א שדין זה נכון רק כאשר החתיכה מלוחה, אבל אם רק הנוזל מלוח אין הוא בולע מהחתיכה, והחלב מותר. וכ"ד **הפר"ח** (אות יד). **אלא** שכתב **הש"ך** שיש כאן טעות סופר, שבמרדכי מפורש כסמ"ג. לכן פקפק הש"ך על הכרעת התורת חטאת להקל, שדברי האוסרים מרובים, ועוד שלא ברור מי ההמקלים בזה.

השו"ע (קה, ט) סובר שבדבר כחוש א"צ אלא קליפה. וכתב כה"ח (אות מד) שגם מנהג הספרדים להחמיר כרמ"א. והרמ"א שם כתב שנהגו להחמיר שכל מליחה אוסרת בשישים. **הפר"ת** (שם אות י) סובר שבבשר אין חוששים לחוסר בקיאות, אך **הזבחי צדק** (אות מג) ו**כה"ח** (שם אות סח) סוברים להחמיר כרמ"א, אא"כ הוא הפסד מרובה.

ציר מבשר שנמלח

המרדכי (חולין ס"ס תשכ) הביא מחלוקת בין ראב"ן לראבי"ה במקרה שמלח חתיכות וסילק קודם גמר פליטתן: לדעת **ראב"ן** מותר מפני שאינן בגדר מליח, אך **ראבי"ה** אסר משום שעצם הציר היוצא מהבשר הוא מלוח מאוד ומעביר טעמים גם קודם גמר פליטת החתיכות. גם **התרומה** סובר כראבי"ה, כמובא בהג' סמ"ק שהביא הבי"י.

◀ **כתב הרמ"א:** כל ציר מבשר שנמלח, אפילו לא נמלח רק לצלי, חשוב רותח (הגהות מיימוני פ"ט בשם מ"כ וש"ד והג"א מא"ז ואגודה פכ"ה). ולכן אם נפלה ציר על הגבינה או על כלי - אוסר (ארוך). אפילו במקום שאין הבשר אוסר, דלא נחשב רותח, מכל מקום הציר חשוב אינו נאכל מחמת מלחו. וציר של בשר שאוסר, שנפל על הכלי - צריך הגעלה. ואם הוא כלי חרס - צריך שבירה (ש"ד שם ואו"ה). ואם לא נפל רק על מקום אחד, בכלי עץ וכיוצא בו - קולף מקומו, ודיו (או"ה וע"ל ס"ד ההג"ה א').

מה דעת השו"ע? כתבו ה**ש"ך** (שם ס"ק עא), **פר"ח** (שם סק"ס) ועוד שגם הציר אינו חשוב רותח אלא במליחת קדרה. ולדעת הרמ"א כתב **הפמ"ג** (שפ"ד טו) שיש להזהר שלא להתיר במליחה מועטת אף בהפסד מרובה אא"כ אין שם ציר.

סעיף ו':

דין מלוח בשמן

לעיל ראינו שנחלקו הראשונים בדין מליח כאשר האיסור כחוש, עתה נבאר מה הדין כאשר האיסור שמן והוא מליח.

- א. ר"ן (לד): בשם **הרמב"ן** (חולין צז: ד"ה ההוא כחוש) ביאר שבמליחה אפילו חלב שמן אינו מפעפע, ואע"ג שבצלי מפעפע, במליחה אינו מפעפע. ולכן די להסיר כדי קליפה. וכך סובר **הראבי"ה** (סי' אלף קיב ד"ה ועוד) דביטול בששים לא שייך גבי מליחה, שפעולת המליחה אינה מעבירה את האיסור בכל החתיכה אלא רק במקום שנוגעת, ולכן די בקליפה.
- ב. **הרשב"א** (תוה"ב ש"ד ב"א ב:): מבין שמליח שווה לצלי. לכן, באיסור שמן צריך שישים ובנוסף לכך כדי נטילה או קליפה, כמו בצלי, ובאיסור כחוש די בקליפה או בנטילה.

ג. הדרכ"מ (אות י') הביא בשם מהרי"ו (סימן קכב), אגור (סימן א'קעו) בשם מהר"י מולין, איסור והיתר (יד, ג) ועוד, שיש לחלק בין איסור שלא שייך בו פעפוע כלל שאוסר רק כדי קליפה, ובין איסור ששייך בו פעפוע שיש לשער אם יש שישים כנגד האיסור.

◀ כתב השו"ע: בשר וגבינה המלוחים שנגעו זה בזה, צריך לקלוף שניהם מקום נגיעתם... עוד כתב בסעיף ו': היכא אמרינן דאינו אסור אלא כדי קליפה, כשאינו שום אחת מהחתיכות שמינה, שאם היתה שמינה כולה אסורה, (ע"ל סימן ק"ה סי"א).
וכן חברתה אסורה כולה, מפני שהשומן מפעפע (ועיין לקמן סימן ק"ה).

א"כ לדעת השו"ע גם במליחה יש פיטום, ולכן גם אם האיסור כחוש אך ההיתר שמן ומלוח ההיתר נאסר. אולם המהרש"ל (הובא בב"ח סימן קה ד"ה ומ"ש) חולק וסובר שרק בצלי שחום האש מפטם מהאי להאי וגם שניהם חמים שנצלו זה עם זה, אבל במליחה לא מציינו שיש פיטום. ולכן אם רק ההיתר שמן, הכל מותר. וכ"כ הפרי חדש (סי' קה אות לה) והפמ"ג (שפ"ד לח, ב). ומ"מ כתב הש"ך (שם ס"ק כח) שגם מרן לא אמר אלא כששניהם מלוחים, אבל לא כשהיה האיסור מלוח וההיתר תפל, דכיון שהוא תפל אין בו כח לפטם האיסור.

סעיף ז':

צלי שנפל לחלב

שנינו בחולין (ק"ב).

"ההוא בר גוזלא דנפל לכדא דכמכא, שרייה רב חנינא בריה דרבא מפשרוניה; אמר רבא: מאן חכים למישרי כי האי גוונא, אי לאו רב חנינא בריה דרבא מפשרוניה! קסבר: כי אמר שמואל מליח הרי הוא כרותח, הני מילי - היכא דאינו נאכל מחמת מלחו, אבל האי כותחא - הרי נאכל מחמת מלחו, והני מילי - חי, אבל צלי - בעי קליפה, ואי אית ביה פילי - כוליה אסור, ואי מתבל בתבלין - כוליה אסור"

מהגמ' עולה שגם בשר הנאכל מחמת מלחו, אם היה צלי - יאסר כדי קליפה. נחלקו הראשונים האם הכוונה לצלי רותח דווקא או לכל צלי ואפילו צונן. דעת הרא"ש (ח, לג) שצלי אפילו צונן, שע"י הצליה הבשר נהיה רך ובוולע. וכ"ד הרא"ש (ח, לג), טור ועוד. אך הר"ן (מא: ד"ה וחי וצלי) סובר ש'צלי' הוא דווקא רותח, אבל צלי צונן דינו כשאר בשר צונן שדי לו בהדחה. וכ"ד הרשב"א (תוה"א ב"ד ש"א ג:), רש"י והראב"ד (תשובות ופסקים סי' עה), ולכן אם נפל צלי צונן לכמכא בהדחה סגי ליה, דלאחר שנצטנן הלכה רתיחתו והרי הוא כצונן גמור ואינו בולע.

עוד נחלקו האם דין 'בקעים' או 'תבלין' דוקא בבשר צלי או גם בשאר הבשרים: א. דעת הרא"ש (שם) שלכאורה משמע שבקעים ותבלין הוא דווקא בצלי. גם הר"ן (שם) סובר שהחומרא בבקעים היא דוקא

בצלי רותח, שהבקעים גורמים לו לבלוע, ואם הוא מתובל אע"ג שאין לו בקעים - אסור. וסתם צונן די לו בהדחה בעלמא. וכ"ד רש"י (חולין קיב. ד"ה ואי אית, פסחים עו. ד"ה ולא אמרן), שאם הוא צלי ויש לו בקעים הרי הוא בולע יותר וכולו אסור, כיון שהוא גם צלי וגם יש בו בקעים. וה"ה למתובל. ג. אך בספר התרומה (סימן סג) כתב שאפילו חי, אם הוא מתובל אסור, וה"ה אם יש בו בקעים אסור. וכ"כ הטור. ג. דעת האור זרוע (ח"א סימן תסט) ומרדכי (חולין תשנח) שצלי צונן בעי קליפה, ואם מתובל בתבלין או יש בו בקעים והוא צונן כלו אסור, אבל בחי לא.

כתב הב"י עפ"ד הרשב"א שאע"פ שהחלב לח וצלול והצלי שנופל לתוכו הוא מתבשל, די בקליפה משום שמכיון שנפל לתוך החלב הו"ל כחם לתוך צונן והצונן גובר. וכל שהוא במקומו הוא גובר, ולכן אע"פ שהחלב צף ע"ג הצלי אינו בולע ממנו.

◀ כתב השו"ע: הא דמפליגין בין נאכל מחמת מלחו לאינו נאכל מחמת מלחו, הני מילי בבשר חי, אבל צלי רותח שנפל למליח, אפילו נאכל מחמת מלחו, בעי קליפה. ואם יש בו בקעים, או שהוא מתובל בתבלין והוא צלי רותח, כולו אסור. אך הרמ"א כתב: וי"א דאפילו הם צוננים, דינא הכי (ב"י לדעת הרא"ש ובת"ה וטור), וכן יש לנהוג אם אין הפסד מרובה. [החוות דעת (חידושים כג) והערוה"ש (אות לז) סוברים כרמ"א להקל בהפס"מ].

הט"ז (ס"ק יב) חולק על הרמ"א, ולדעתו אין להקל בהפס"מ כאשר יש בקעים, ולכן כאשר החלב נמלח קצת יש להחמיר גם בצלי צונן, ורק כאשר לא נמלח כלל יש להקל בהפס"מ. אך דעת הש"ך (ס"ק כא, כו) להחמיר גם בהפס"מ, משום שגם בבשר חי יש שהחמירו בבקעים ותבלין. הפרי חדש (אות יח) מחמיר כדעת בעל התרומה, שבקעים אוסרים כולו גם בצונן. וכך סובר הגר"א.

כתבו הש"ך (ס"ק כב) והט"ז (ס"ק יב) שגם בשר שלא נמלח כלל, יש לו דין מליח שנאכל מחמת מלחו. וכ"כ הזבחי צדק (אות נב) ועוד.

ב'מליח' ראינו שההגדרה היא עד שאינו נאכל מחמת מילחו. מה ההגדרה ל'מתובל'? הכנה"ג (הגב"י אות מב) כתב שדין תבלין שווה למליח, ורק כשאינו נאכל מחמת תיבולו חשיב למתובל. וכ"כ זבחי צדק (אות נו) ועוד. אך היד יהודה (ארוך, לה. הו"ד בדרכ"ת עט) סובר שכל שהחריפות ניכרת חשוב לחריף. בדי השולחן (אות צו) כתב שלדינא צ"ע בזה.

כתב הזב"צ עפ"ד החוות דעת (ביאורים טו) ששום ובצל דינם כתבלין.

כתב הערוך השולחן (אות לז) שע"פ רוב בכל בשר יש בקעים.

★ בשר קר וקפוא

כתב בשו"ת **הר צבי** (יו"ד סימן פה) "בשר עוף מבושל שנשפך עליו חלב קר נשאלתי, בקדרה של חלב שעמדה במדף העליון שבמקרר, ומתחתיה היתה מונחת חתיכת **עוף קר מבושל**, וע"י תזוזה נשפך חלב לתוך הכלי שבשר העוף מונח ... יש לצדד להיתר, שהרי בשר עוף בחלב אינו אלא מדרבנן, ובפרט שבלא בישול גם בשר בהמה אינו אלא מדרבנן. איברא שהפוסקים המחמירים מחמירים גם בעוף, שהרי כל מחלוקת הפוסקים בענין זה תלויה בפירוש דברי הגמרא (חולין קיב) בהוא בר גוזלא דנפל לכותחא שהוא בשר עוף, מ"מ לדינא שאנו מחמירים משום ספיקא דדינא, יש להקל בבשר עוף שהוא מדרבנן ולסמוך על הפוסקים המתירים, ובפרט שיש כאן תרי דרבנן, דגם בשר בהמה בלא בישול אינו אלא מדרבנן, ויעו"ש בדברי הט"ז (ס"ק יב), ששם מבואר שגם הרש"ל אינו מחמיר אלא בנמלח קצת, ולכן אמרתי להדיח היטב את העוף ולאכול את העוף בעודו קר ולא לבשלו, כי הבישול עצמו הוא איסור ויש קצת ספק שמא נשאר טעם חלב בפילי ואין עושין ספק לכתחילה".

מה הדין אם נפל חלב על גבי בשר חי קפוא? **הגר"א נבנצל** (מציון תצא תורה ח"א אות ק"צ) סובר שבשר קפוא לגמרי שנפל חלב צונן עליו, לכאורה יש לו דין כבשר חי, שפסקו הספר התרומה והגר"א שיש לחשוש משום בקעים. אך הביאו שם (הע' כד) את דעת **השבט הקהתי** שמסתבר שאם הוא קפוא אין דינו כבשר חי אלא כבשר קשה שאין בו בקעים.

☞ אפוי ומבושל

כתב **מהרא"י** (הובא בדרכ"מ ז) שהטעם להחמיר בצלי הוא משום שממהר לבלוע מפני רכותו, ודבר אפוי או מבושל הוא יותר רך מצלי ולכן ודאי שיש להחמיר בו. וכ"פ **הרמ"א**: וה"ה אפוי ומבושל (מהרא"י בהגה' ש"ד והגהת מרדכי וסמ"ק ורש"ל). וביאר **הש"ך** (ס"ק כד) דהיינו שאפוי ומבושל דינו כצלי, למר בצונן ולמר ברותח. **אולם העיטור** (הובא בכלבו סימן קו) וה**מאירי** (חולין קיב.) בשם גדולי פרווינצא סוברים שאין מקום לאסור בצונן אלא בצלי, שמתוך יבשותו הוא בולע, אבל לא במבושל.

המנחת יעקב (כב, י. הובא בפת"ש יא) הסתפק אם נכבש הבשר תחילה תוך המים מעת לעת, דקי"ל 'כבוש כמבושל', אם גם לענין זה דינו כמבושל.

כתב **החווה דעת** (אות כא) ש'מבושל' היינו דווקא כמאכל בין דורסאי, וקודם לכן אף שהוא רותח מכלי ראשון אין לו דין מבושל אלא דינו כחי, משום שאינו רך. וכ"כ **כה"ח** (אות סז).

סעיף ח':**בשר וחלב בכבוש או מליחה מותרים בהנאה**

◀ כתב השו"ע עפ"ד האגור: אין בשר בחלב נאסר ע"י מליחה או ע"י כבוש, אלא באכילה, אבל לא בהנאה.

שאר דיני כבוש יתבארו בהרחבה לקמן סימן ק"ה סעיף א.

סימן צ"ב - דין נפל חלב לקדירה של בשר

ובו ט' סעיפים

סעיף א':

מעט בשר שנפל לקדירת חלב רותחת

שנינו בחולין (קח.):

"וסבר רב אפשר לסוחטו אסור? והאיתמר, כזית בשר שנפל לתוך יורה של חלב, אמר רב: בשר אסור וחלב מותר. ואי סלקא דעתך אפשר לסוחטו אסור, חלב אמאי מותר? חלב נבלה הוא!... אלא, לעולם קסבר רב חלב נמי אסור, והכא במאי עסקינן? כגון שנפל לתוך יורה רותחת, דמבלע בלע מפלט לא פלט. סוף סוף כי ניח הדר פליט! כשקדם וסילקו"

דעת רב שבשר שנפל לסיר חלב רותח, החלב מותר והבשר אסור. הגמ' למדה שהחלב שנבלע בבשר לא נאסר בפנ"ע, משום שלדעת רב מין במינו אינו בטל, ואם החלב שנבלע בבשר נפלט לאחר מכן לקדרת הבשר, אינו בטל בשאר החלב ואוסר את כולו. הגמ' העמידה שמדובר במקרה שהבשר נפל לקדירת חלב רותחת, כך שהחלב שנבלע בבשר לא נבלע החוצה ולכן אינו אוסר את החלב שבקדרת הבשר. ודין זה נכון רק באופן שסילק את הבשר קודם שנחה הקדרה מרתיחתה, כך שהחלב הבלוע בבשר לא נפלט עדיין החוצה לחלב.

נחלקו הראשונים על מה מוסבת המילה 'נייח': רש"י (ד"ה והכא) ביאר שהכוונה על החתיכת בשר שנחה מרתיחתה, ולאחר מכן מתחילה לפלוט את הבלוע בתוכה. אולם תוספות (ד"ה שנפל) תמהו, שהמציאות מורה שכאשר נותנים ירק בקדרה רותחת, צבע המים משתנה מהירק, וה"ה לבשר שומן וכו'. לכן פירש רבנו שמואל שהחתיכה אינה פולטת כל עוד היא עסוקה בבליעה (ע"פ העקרון 'אידי דטריד למיפלט לא בלע', רק ההיפך), אבל לאחר שגמרה לבלוע היא פולטת גם בעוד הקדרה רותחת. לכן ביאר ש'נייח' הכוונה בליעת החתיכה, שהיא פולטת רק לאחר שסיימה לבלוע. לכן החמיר בהגעלת כלים להניח את הכלי זמן ארוך במים הרותחים כדי שיבלעו ולאחר מכן יפלטו את הבלוע בתוכם (שאם יוציאו את הכלי קודם לכן, נמצא שרק בלע, ולא פלט כלום). תוס' תמהו עליו, ולכן ביארו שהבלוע בכלי או בחתיכה קודם לכן נפלט מיד במפגש בין הכלי למים הרותחים, ומה שנבלע במהלך הרתיחה אינו נפלט עד שיבלע כל צורכו, ולאחר מכן יתחיל תהליך הפליטה.

הרמב"ן (חולין קח): יישב את קושיית התוס' ע"פ חילוקו בין חלב שלא נפלט מהבשר עד שתנוח החתיכה מרתיחתה, ובין מים ועוד שכשהם רותחים הם פולטים מיד.

לקמן (צח, ב) ניגע בסוגיית 'מין במינו', אך בכל אופן גם אם החלב הבלוע בבשר לא נפלט עד לאחר סיום הבליעה, כיצד נתיר את טעם הבשר הנפלט לחלב במהלך הבישול? לדעת רבנו שמואל יתכן והחתיכה לא פולטת כלום עד לסיום הבליעה, אך לדעת ר"ת טעם הבשר העצמי נפלט מיד בתחילת הבישול.

הרמב"ם (ט, ח) ו**הרשב"א** (תוה"ב ב"ד ש"א) הצריכו טעימת גוי כדי לבדוק אם יש טעם בשר אפילו אם קדם וסילקו קודם שנח מרתיחתו. ולכאורה דבריהם מתאימים לשיטת ר"ת שטעם הבשר עצמו נפלט כבר בתחילה.

מחלוקת נוספת העולה מתוך מחלוקת הראשונים הנ"ל, היא מה הגדר של 'קדם וסילקו': לדעת **רשב"ם** בתוס' מדובר שהוציא את חתיכת הבשר מיד, קודם שהספיקה לבלוע מהחלב. לדעת **רש"י**, ר"ת ועוד מדובר שסילק את הבשר לפני שנח החלב מרתיחתו. כאמור לעיל הרמב"ן חילק בין חלב שסילק את הבשר קודם שנח מרתיחתו, ובין שאר נוזלים.

◀ **כתב השו"ע** כר"ת והרמב"ם: כזית (ט"ז א: ה"ה פחות מכזית) בשר שנפל לתוך יורה של חלב רותת, טועם הגוי הקדירה, אם אמר שיש בה טעם בשר, אסורה. ואם לאו, מותרת, אפילו בפחות מששים, ואותה חתיכה אסורה. במה דברים אמורים, כשקדם והוציא החתיכה קודם שתפלוט חלב שבלעה, דהיינו קודם שתנוח היורה מרתיחתה, אבל אם לא הספיק לסלקו עד שיוכל לפלוט החלב שבלעה, אף על פי שטעמו עובד כוכבים ואין בו טעם כלל, אסור, אא"כ יש בו ס'. אך הרמ"א כתב: וע"ל סימן צ"ח דאין אנו נוהגין לסמוך אטעימת עובד כוכבים, ובעינינו ס' בכל ענין.

וכ"כ ה**ט"ז** (סק"א), **זבחי צדק** (אות ב) ועוד רבים, ויתבאר בארוכה לקמן סימן צ"ח.

ה**ט"ז** (סק"א) ביאר שבשר שנפל לקדירת חלב יש בו שני איסורים. א. טעם בשר שפולט לחלב מיד לאחר הנפילה לשם. ומועיל כנגדו שישים לבטלו או טעימת גוי. ב. החלב שבולע הבשר לתוכו ופולטו לשאר החלב שבקדירה ואוסרו, ולזה לא מועיל טעימת גוי כיון שהוא מין במינו, ורק שישים כנגדו מבטלו.

כעת שומא עלינו להבין מתי אנו יודעים שנחה הקדירה מרתיחתה? לכאורה הדבר פשוט, כאשר המים מפסיקים לבעבע אזי נפסקה רתיחתם. אולם כתב הפמ"ג (מש"ז סק"א) שאין אנו בקיאים בכך, ולכן לעולם משערים בשישים. אולם בהוראה ברורה (אות ו) כתבו שמסתימת הפוסקים לא משמע כך. וגם מ"מ לא מועילה טעימת גוי, ואפשר שבהפס"מ יש לסמוך עליו.

הערוך השולחן (אות ג) ביאר דמכיון שהדבר הבלוע בחתיכה נפלט כבר בתחילה, לכן מוכרחים להתיר רק ע"י טעימה, וטעימה לא מועילה לבשר, דקים לן דמיבלע בלע, והגוי אינו נאמן להכחיש זאת.

הפרי חדש (אות ב) הקשה, דמכיון שעיקר האיסור הוא מהחלב שנבלע בבשר ונפלט, כיצד אנו יודעים מהו השיעור שנבלע בו כדי להצריך שישים כנגדו? עוד הקשה, מדוע די לשער כנגד הבשר, שהרי ודאי שבלעה ופלטה כזית חלב, ומדוע לא מצריכים שישים גם כנגד הכזית חלב וגם כנגד הכזית בשר? ויישב דמכיון שמין במינו מדאורייתא בטל ברוב, לא החמירו כ"כ לשער כנגד החלב שפלטה. **הערוך השולחן** (אות ה) כתב שתירוץ זה אינו מספיק, לכן ביאר שיש כלל בכליעה ופליטה, שהנאסר אינו יכול לאסור יותר מהאוסר, וכיון שאיסור החלב בא מכח הבשר, אינו יכול לאסור יותר מהבשר עצמו. שהרי בכלל האיסורים כגון כזית נבילה, יתכן שבלעה ופלטה כמה פעמים ואין אנו משערים אלא כנגד כזית בלבד (עקרון זה הביא כבר הר"ן בשם הרמב"ן בחולין מד.).

בשו"ת **מנחת יצחק** (י, סג) דן מהו גדר 'רותחת' האם דוקא שמעלה רתיחות ממש של בעבוע, או שמדובר על שיעור חום של יס"ב, כיון דלא מצינו בבישול בשר וחלב הבדל בין מעלה רתיחות לחום שהיד סולדת בו. וא"כ גם כשלא מעלה רתיחות אפשר להתיר ע"י טעימת גוי לדעת השו"ע. וכן דברי הפמ"ג שאין אנו בקיאים ברתיחה, אינם מובנים להסבר זה. וכתב שדבר ברור הוא שמעלה רתיחות דווקא, כדברי הפמ"ג (שפ"ד ב) "דהיינו שמעלה המים רתיחות". והביא סימוכין לדברי הפמ"ג שאין אנו בקיאים בשיעור רתיחה כזאת. **בבדי השולחן** (אות א) כתב שהוא כל זמן שמעלה אבעבועות.

סעיף ב':

טיפת חלב שנפלה לקדרת בשר - לא ניער ולא כיסה

שנינו בחולין (קח).

"משנה: טיפת חלב שנפלה על החתיכה, אם יש בה בנותן טעם באותה חתיכה - אסור; ניער את הקדרה, אם יש בה בנותן טעם באותה קדרה - אסור. גמרא: דתניא: טפת חלב שנפלה על החתיכה, כיון שנתנה טעם בחתיכה - החתיכה עצמה נעשת נבלה, ואוסרת כל החתיכות כולן מפני שהן מינה - דברי ר' יהודה, וחכ"א: עד שתתן טעם ברוטב ובקיפה ובחתיכות"

נחלקו הראשונים היכן נמצאת חתיכה זו שנפל עליה טיפת בשר:

תוספות (קח. ד"ה טיפת. צו: ד"ה אם יש) ביארו (דעת ר"י) שרק כאשר כל חתיכת הבשר שנפל עליה טיפת חלב נמצאת חוץ לרוטב אנו דנים אם יש בה בנותן טעם, ומציאות זו תתכן רק כאשר החתיכה הנ"ל יושבת ע"ג חתיכה שמקצתה חוץ לרוטב. אבל אם חלק מהחתיכה נמצאת בתוך הרוטב, הטעם עובר לכלל הקדירה ולא די לשער רק כנגד החתיכה הנ"ל.

אולם הטור כתב בשם רש"י שאפילו מקצתה תוך הרוטב אין מצטרף הכל לבטל החלב. בדברי רש"י לא מפורשת דעתו, אלא שכתב "כיון שנתנה טעם בחתיכה אחת שהיתה בצדה תמיד או שנתבשלה תחלה עמה קודם שיתן שאר החתיכות בקדרה ולא היה בזו ששים באיסור ונתנה הנבלה טעם בה ואח"כ נתן שאר החתיכות בקדרה". התוספות הבינו בדבריו שגם כאשר חלק מהחתיכה בתוך הרוטב דינא הכי. וכן מבואר ממה שלא חילק בין אם קצתה ברוטב או לא. וכתב רבינו ירוחם (נט"ו אות כח קל"ז ע"ג) שכדברי רש"י עיקר.

נחלקו הראשונים והאחרונים בדעת רש"י, מה הדין כאשר החתיכה שמקצתה תוך לרוטב נאסרה מטיפת חלב, ואין בשאר התבשיל שישים כנגדה: הדרכי משה (אות ב) הביא ש: א. הר"ן (מג. ד"ה תנן) ביאר שאע"פ שהתבשיל לא מצטרף לבטל את הטיפה שנפלה על החתיכה, מ"מ הוא נאסר מהחתיכה שנאסרה. וכ"כ הט"ז (סק"ב) שהחלק התחתון של החתיכה נאסר מהחלק העליון וחוזר ואוסר למטה את כל הרוטב שבתוכו עד שישים נגד כל החתיכה, שהרוטב מוליך לשאר את האיסור של החתיכה. ב. המרדכי (חולין תרצא) ביאר שלרש"י אין לאסור אלא את החלק מהחתיכה שחוץ לרוטב, אבל מה שבתוך הרוטב מותר, כיון שפעפוע החלב אינו מגיע לשם אפילו משהו. ג. הגה"מ (פ"ט אות ו) כתב בשם סמ"ג (לאוין קמ וקמא נא): דמשמע מרש"י שאפילו היתה החתיכה בתוך הרוטב כשנפלה הטיפה עליה אם לא ניער וכיסה אין הרוטב מסייע לבטל טעם הטיפה, וגם הרוטב לא נאסר מהחתיכה, שהחתיכה נפרדת מהתבשיל לכל עניין. וכ"כ הש"ך (ס"ק ג).

◀ כתב השו"ע: נפל חלב לתוך קדירה של בשר, טועמין החתיכה שנפל עליה החלב, אם אין בה טעם חלב, הכל מותר. ואם יש בחתיכה מטעימת חלב, נאסרה אותה חתיכה. (ולדין דאין סומכים אעובד כוכבים, בעינן ששים בחתיכה, ואם לאו כולה אסורה). ומשערין בכולה, אם היה בכל מה שיש בקדירה מהחתיכות והירק והמרק והתבלין כדי שתהא חתיכה זו אחד מששים מהכל, החתיכה אסורה והשאר מותר.

סתירה בפסקי השו"ע: כאן פסק השו"ע שטועמים החתיכה שנפל עליה חלב. ומשמע שהחלב נותן טעם בכל החתיכה. אך במקומות אחרים (עו, א. קה, ד) פסק שאוסר כדי נטילה! הש"ך (סק"ג) התייחס לסתירה זו, והביא כמה תירוצים: א. הדרכי משה (קה, ט) ביאר שכאן מדובר על חלב דהוי איסור שמן, ומוסכם על הכל שמפעפע בכל החתיכה. ובסימן ע"ו וק"ה מדובר על איסור שאינו שמן ולכן אינו אוסר אלא כדי נטילה. וכן ביאר הערוה"ש (אות ג). ב. עוד כתב עפ"ד הר"ן (מג. ד"ה תנן) שבצלי אין פעפוע בכל החתיכה, אבל חתיכה שבקדרה מתוך ההבל והלחלוחית שיש בה האיסור מתפשט בכולה, אע"פ שהיא חוץ לרוטב.

ולקמן ק"ה מדובר על איסור גוש שאינו צלול, ולכן אינו מתפשט בכל החתיכה אלא ע"י רוטב¹⁷. ג. עוד תירץ הש"ך שכאן מדובר שחתיכת הבשר שמנה, ולכן מפעפע בכל החלב.

דעת הרמ"א: הרמ"א כתב: "וכן אם לא ניער כלל, לא בתחלה ולא בסוף, ולא כיסה כלל, אם יש ס' בקדירה נגד טיפת חלב שנפל, אינו אסור רק החתיכה לבד, ושאר הקדירה מותר". משמע שדבריו מוסבים על המקרה שמקצת החתיכה תוך הרוטב, והיינו נקודת המחלוקת בין תוספות לרש"י. ונחלקו האחרונים בדעתו כמי פסק: ה"ז (סק"ה) ביאר שהרמ"א פסק כר"י, והחמיר מסברא דנפשיה לאסור גם את אותה חתיכה לדעת ר"י. הש"ך (סק"ו) ביאר שהרמ"א הסתפק האם הלכה כרש"י או כתוס', ולכן התיר את הקדרה ממ"נ, והחתיכה אסורה שמא אינו מערב הטעם בכולה ואין הקדירה מצטרפת. באר הגולה כתב "ואי לא מסתפינא אמינא לענ"ד שטעות נפל בדפוס, וצ"ל אם אין שישים בקדרה וכו'", ולדבריו הרמ"א סובר כרש"י. גם הגר"א (אות ט) כתב שיש טעות סופר ברמ"א וצ"ל "אם אין שישים בחתיכה". הפרי חדש (אות ו) סובר שאע"פ שללא ניעור או כיסוי החתיכה אינה אוסרת אחרים, מ"מ מצריכים שישים משום פליטת הטיפה עצמה. הערוך השולחן (אות יב) ביאר שהרמ"א הצריך שישים כנגד הטיפה, מכיון דסו"ס יש קצת שמנונית והבל ולחלוחית, ולכן אע"פ שאין להצריך שישים כנגד כל החתיכה, לכה"פ כנגד הטיפה צריך. כמי ההלכה? א. ה"ז (סק"ב) סובר שהשו"ע שהעתיק את דברי הרמב"ם להלכה וכתב "אם נאסרה החתיכה אוסרת השאר" משמע שסובר כדעת רש"י, שהעמיד את דברי מרן שחלק מהחתיכה נוגעת ברוטב. וכ"פ להלכה. והביא שכ"ד היש"ש (פ"ז סימן סא). ב. אך הש"ך (סק"ד. נקה"כ ב) כתב שכל המחברים פסקו כדעת ר"י, וכ"ד כל האחרונים. והעמיד את דברי מרן שכולה חוץ לרוטב, וסובר כר"י. ג. הערוך השולחן (אות יד) סובר דכיון שהוא ספיקא דדינא הולכים להחמיר בכל ענין. וכ"כ הזבחי צדק (אות ה) שיש להחמיר כתוספות ורש"י יחד. מכיון שדעת מרן והרמ"א נתונה במחלוקת משום שלא פירשו דבריהם. ולכן: אם החתיכה כולה חוץ לרוטב ונפל עליה טיפת חלב, אם יש בחתיכה שישים לבטל החלב הכל מותר, ואם אין בה שישים רק החתיכה הנ"ל אסורה לבדה. ואם מקצת החתיכה תוך לרוטב, פוסקים כרש"י לחומרא שאם אין שישים באותה חתיכה הרי היא נאסרת, ואם אין שישים בכל הקדרה לבטל את החלב, כל הקדרה נאסרת, כר"י. וכ"פ כה"ח (אות ה).

☞ ניער וכיסה בתחילה או בסוף

בהמשך הסוגיא הנ"ל מובא:

"אמר רבי: נראין דברי ר' יהודה - בשלא ניער ושלא כסה, ודברי חכמים - בשניער וכסה. מאי לא ניער ולא כסה? אילימא לא ניער - כלל, ולא כסה - כלל, מבלע בלע מפלט לא פלט! ואלא, לא ניער - בתחלה

¹⁷ הפת"ש סק"א הביא בשם הנודע ביהודה (מהדו"ק יו"ד ס"ס כה) שעד כאן לא חילק הש"ך בין צלול לגוש אלא כשאין האיסור דבוק ממש באותה חתיכה, אלא נוגע בו, אבל כשדבוק האיסור באותה חתיכה בתולדתו ונתבשל עמו בקדרה, ההבל והלחלוחית גורם שיתפשט בכולו.

אלא בסוף, ולא כסה - בתחלה אלא בסוף, אמאי, הא בלע והא פלט!... מכלל דר' יהודה סבר: כי ניער מתחלה ועד סוף וכסה מתחלה ועד סוף - אסור. אמאי, הא לא בלע כלל? אימא לא ניער יפה יפה, ולא כסה יפה יפה. אמר מר: ודברי חכמים כשניער וכסה, מאי ניער ומאי כסה?... ניער - מתחלה ועד סוף, וכסה - מתחלה ועד סוף, מכלל דרבנן סברי: ניער בסוף ולא ניער בתחלה, כסה בסוף ולא כסה בתחלה - מותר..."

מדברי הגמ' עולה שלדעת רבי הטיפה אוסרת את כל החתיכה רק אם לא כיסה את הקדרה לאחר נפילת הטיפה או לחילופין שלא ערבב את הקדרה לאחר נפילת הטיפה לקדרה, אבל אם ניער או כיסה את הקדרה החתיכה אינה נאסרת, אלא משערים כנגד כל הקדרה לבטל את הטיפה.

ופרש"י: ניער - הגיס בה במגיס המנער את הקדרה מתפשט הטעם בכולה וכן המכסה אותה מפני שמי השוליים עולין עד פה ויורדין.

אלא ששומא עלינו לברר מה ההגדרה של נייעור וכיסוי: **הרמב"ם** (ט, ט-י) כתב "אבל אם ניער מתחילה ועד סוף, או שכסה משעת נפילה עד סוף, הרי זה בנותן טעם". נחלקו בדעתו: ה**טור** ביאר דבריו שא"צ אלא שינער או יכסה מיד בשעת הנפילה, ואפילו פסק אח"כ מלנער מיד מתערב הטעם בכל מה שבקדרה, ומצטרף כולו לבטל. וכן ביאר **מהר"י בן חביב** את דברי הרמב"ם שמה שהזכיר 'מתחילה ועד סוף' הוא עקב דבריו הראשונים שהיה מוכרח להזכיר תחילה וסוף, אבל ודאי שבניד"ד אם ניער מתחילה, הרי הטיפה מתערבת בכל הקדרה. אַךְ ה**ב"י** כתב שמשמע מהרמב"ם שדווקא כאשר ניער מתחילה ועד סוף מותר, אבל בניער וכיסה בתחילה ולא בסוף, לא.

◀ **כתב השו"ע:** במה דברים אמורים, בשלא ניער הקדירה בתחלה כשנפל החלב, אלא לבסוף, ולא כיסה. אבל אם ניער מתחלה ועד סוף, או שכסה משעת נפילה ועד סוף, הכל מצטרף לבטל טעם החלב. אַךְ ה**רמ"א** כתב: וכן אם לא ניער כלל, לא בתחלה ולא בסוף, ולא כיסה כלל, אם יש ס' בקדירה נגד טיפת חלב שנפל, אינו אסור רק החתיכה לבד, ושאר הקדירה מותר (בית יוסף בשם הראב"ד והמגיד משנה בשם הרמב"ם). וכן אם ניער בתחלה או כיסה מיד, אף על גב דלא ניער ולא כיסה לבסוף, כל הקדירה מצטרף, והוא שניער וכיסה מיד שנפל שם האיסור (טור וב"י בשם ר"ן חביב).

הט"ז (סק"ד) פסק שדי לנער בתחילה מיד. והכוונה שצריך לנער 'מתחילה ועד סוף' היא, דמכיון שהקדרה מליאה וא"א להכניס היטב החתיכה שמונחת בחוץ על החתיכה האחרת שמקצתה ברוטב, לכן צריך שינער את כל הקדרה ויהיו העליונים למטה. כעין דבריו כתב ה**גר"א** (אות י) שהכוונה 'עד סוף' היינו עד שתעלם

הטיפה בתוך הקדרה. **כה"ח** (אות ז) כתב שהספרדים צריכים לנהוג כדעת מרן לנער מתחילה ועד סוף, ומיהו א"צ לנער עד סוף הבישול אלא כיון שניער ג' או ד' פעמים באופן שודאי נתערב האיסור, די בכך. **הש"ך** (סק"ה) כתב שדעת מרן דבעינן ניעור מתחילה ועד סוף, אך דעתו שהעיקר כרמ"א שדי לנער בתחילה בלבד, וכ"ד **היש"ש** (פ"ח סימן מה). גם **הפרי חדש** (אות ה) סובר שדי בניעור בתחילה, וגם את הרמב"ם פירש שלא דווקא נקט ניעור מתחילה ועד סוף. וכן הכריעו בהוראה ברורה (אות יט).

הערוך השולחן (אות ח, י) ביאר שהגמ' נקטה לשון זה משום שודאי א"א לצמצם בדיוק את זמן ההשפעה של הטיפה שנפלה לקדרה על התבשיל, ואף אם ימהר לנער בנפילת הטיפה, מ"מ בהכרח יעברו רגעים אחדים. אך סו"ס צריך לדעת מה השיעור של 'מיד' ומה חשוב 'לאחר זמן'. ורבותינו נתנו גבול בזה, והכוונה שכל זמן שלא עברה בליעת החלב בכל החתיכה מועיל הניעור, ורק כשעברה הבליעה בכל החתיכה לא מועיל לנער. וההיכר בזה הוא, שכשנפלה הטיפה על החתיכה הרי היא ניכרת מלמעלה, וכשנבלעת בכל החתיכה לאט לאט הרושם שלה נעלם עד ששוב אין לה היכר כלל, וזו הכוונה 'מתחילה ועד סוף', שהניעור מועיל מתחילת הרושם של הטיפה על החתיכה ועד שהרושם שלה יעלם לגמרי, כל פרק זמן זה מועיל לנער. ויש בפירוש זה קולא גדולה שכל זמן שרושם החלב על החתיכה מועיל לנער או לכסות, וסיים שלדינא יש להתיישב בזה אם להורות כך למעשה.

נפלה טיפה לקדרה ולא נודע להיכן

כתב **הרמב"ם** (ט, י) "נפל חלב לתוך המרק או לכל החתיכות ולא נודע לאי זה חתיכה נפל, נוער את הקדרה כולה עד שתשוב ויתערב הכל אם יש בקדרה כולה טעם חלב אסורה ואם לאו מותרת". אך **הטור** תמה, שאם החתיכות בתוך הרוטב, מדוע צריך לנער הרי בכל מקרה מחשבים כנגד הקדרה כולה, ואם החתיכות אינן ברוטב, מה מועיל שמנער לאחר מכן?! **מהרי" בן חביב** התקשה, כיצד מותר לבטל כך איסור לכתחילה? וביאר, דמכיון שניער את הקדרה מיד כשנפל החלב, לא היה כאן איסור ולכן לא חשוב למבטלו.

הב"י ביאר שאע"פ שנפל בתוך המרק צריך לנער כדי שיתערב יפה, וכ"ש כשנפל לחתיכות שבתוך המרק שהוא צריך לנער, שהרי אפילו בניער מתחלה ועד סוף חייש רבי יהודה שמא לא עירב יפה יפה, ואע"פ שרבנן חולקים עליו, מ"מ מודים שצריך לעשות בענין שיתערב יפה יפה.

◀ כתב **השו"ע**: וכן אם נפל לתוך המרק או לחתיכות, ולא נודע לאיזו חתיכה נפל, נוער את הקדירה כולה עד שישוב ויתערב הכל, אם יש בקדירה כולה טעם חלב, אסורה. ואם לאו, מותרת. ואם לא נמצא גוי שיטעום ונסמך עליו, משערים בששים (עכ"ל רמב"ם). אך **הרמ"א** חלק: ויש חולקין וסבירא להו דאינו מועיל מה שנוער הקדירה, אם לא שניער מיד שנפל האיסור (טור). והכי נהוג.

האחרונים הביאו הסברים נוספים מדוע אין בניעור משום ביטול איסור לכתחילה: א. הש"ך (סק"ח) ביאר את דעת הרמב"ם דמכיון שלא נודע לאיזו חתיכה נפלה טיפת החלב, לא שייך לומר חנ"נ, אלא כל הקדרה נכנסה לספק, ומנער את הקדרה וכך מצטרפת כל הקדירה לבטל. עוד ביאר, שניעור הקדירה אינו חשוב לביטול איסור לכתחילה, כיון שלא נודע לאיזה נפל הרי נכנס כל הקדרה בספק, ואין כאן משום מבטל איסור. גם הפרי תואר (סי' צט ס"ה) ביאר שכל שהוא רק ספק לא חל עליו דין ביטול איסור. וכ"כ החכמת אדם (מד, ד). ב. הט"ז (סק"ו) הסכים לדברי הש"ך, והוסיף לבאר דמכיון שמטרת הניעור היא כדי לערבב את הטעמים השונים בצורה שווה בכל התבשיל כדי שהגוי לא יטעם את החלב שצף למעלה וכל התערובת תאסר. לכן אין כאן משום ביטול איסור לכתחילה, שבלאו הכי מעורב, ומטרת הניעור היא לטובת הבעלים שלא יפסידו את המאכל כאשר הגוי יטעם את החלב שלא משקף את התערובת כולה. ג. הערוך השולחן (אות יט) ביאר את דברי הרמב"ם באופן אחר, ולדעתו מכיון שבסופו של דבר טיפת החלב שנפלה על החתיכה תתפשט לאחר זמן בשאר הקדרה, א"כ מה שמערב כעת את הקדרה אינו חשיב לביטול איסור, שחשוב רק כמקדים את מה שיעשה לאחר מכן בלאו הכי.

הזבחי צדק (אות ז) פסק שלספרדים, אם החתיכות בתוך הרוטב צריך לנער את הקדרה עד שיתערב הכל, וזהו לכתחילה אבל בדיעבד אם לא ניער את הקדרה אפ"ה מותר כיון שהם בתוך הרוטב. ואם החתיכות חוץ לרוטב או מקצתם חוץ לרוטב, אין להתיר אא"כ יש שישים כנגד הטיפה בכל חתיכה וחתיכה.

עוד נחלקו כיצד מותר לנער את הקדרה, הא הוי ספק בישול בשר בחלב! רעק"א נשאר בצ"ע. הפלתי (סי' פז ס"ק יג) כתב דמכיון שהם בלועים אין בו משום בישול. ההפלאה (ד"ה שם) ביאר שהצריכותא לניעור הוא דוקא לשיטת הרמב"ם שכאשר יש אפשרות להטעים לגוי חובה להטעימו ולא להתיר בלא זה, אך לעניין בישול ודאי שאין שום חשש כיון שאין בו טעם. בשו"ת אגרות משה (ח"א סימן לט) הביא בשם אחיו, שחשוב לספק פסיק רישא לשעבר, והגר"מ פיינשטיין כתב הטעם דמכיון שבלא ניעור א"א לשום אדם לידע אם יש בה טעם, לא נחשב זה אף לסברת רעק"א ספק דלעבר והוי כמו ספק דלהבא אם יעשה מזה מעשה הבישול דבשר בחלב. בשו"ת חלקת יואב (קמא או"ח סי' ח') כתב שכל שהיתה כוונתו להיפך לא מקרי בידי אדם.

סעיף ג':

חתיכה נעשית נבילה בבשר בחלב

שנינו בחולין (קח).

"אמר רב: כיון שנתן טעם בחתיכה - חתיכה עצמה נעשית נבלה, ואוסרת כל החתיכות כולן מפני שהן מינה... דאיתמר, רב ורבי חנינא ורבי יוחנן דאמרי: אפשר לסוחטו - אסור, שמואל ורבי שמעון בר רבי וריש לקיש דאמרי: אפשר לסוחטו - מותר"

ו**פרש"י** (ד"ה ומאי): באיסור שנבלע בהיתר ונתן בו טעם ואסרו וחזר ובישל ההיתר הזה עם היתר אחר שאפשר האיסור הנבלע בזה ליסחט ממנו וליחלק בהיתר האחרון ואין בו כשיעור לאסור את האחרון. א"כ בגמ' מבואר דין חנ"נ - חתיכה נעשית נבילה, והיינו שחתיכה שבלעה איסור איננו דנים רק על שיעור האיסור הבלוע בה, אלא על כל החתיכה כאיסור גמור. בסעיפים אלו נדון באלו מצבים אנו אומרים חנ"נ, ותחילה נביא את מחלוקת הראשונים האם בבשר בחלב אומרים חנ"נ:

הרמב"ם (ט, ט) סובר שאומרים חנ"נ בכ"ח, וז"ל: "ואם יש בחתיכה טעם חלב אף על פי שאם תסחט החתיכה לא ישאר בה טעם, הואיל ויש בה עתה טעם חלב נאסרה אותה חתיכה". וכ"ד **רש"י** (חולין קט. ד"ה ותו), **רמב"ן** (חולין דף קח: ד"ה ויש), **רשב"א** (תוה"ב ב"ד ש"א, ז), **רא"ש** (חולין פ"ז סי' ל"ח) ועוד.

אולם י"א בדעת ה**רי"ף** (רמב"ן קח: ר"ן לו. ועוד) שלא אומרים חנ"נ בכ"ח מכיון שמין במינו בטל לדעת חכמים. וכ"כ ה**ראב"ד** (ט, ט) שרק לדעת ר' יהודה שמחמיר במין במינו - אומרים חנ"נ, אבל לא לרבנן. וביאר הרמב"ן (חולין קח: ד"ה ואנו) הטעם, דמכיון שגם מינו ראוי לבטל את האיסור, הרי הוא מצטרף עם שאר החתיכות לבטל האיסור הבלוע. הגר"ח (ט, ט) ביאר שיסוד המחלוקת היא האם בשר וחלב שנתערבו נעשין כגופו של איסור ואף אם יפרדו אח"כ האיסור לא פקע מהם (דעת הסוברים שאומרים חנ"נ), או שרק כאשר הבשר והחלב יחד יש עליהם שם איסור, אבל לאחר שנפרדו חוזרים להיתר, ולכן לא שייך לומר בהם חנ"נ.

◀ **כתב השו"ע:** כשנאסרה החתיכה מחמת החלב, נעשית כל החתיכה איסור, ואם בשלה עם אחרות צריך ששים לבטל כולה. ואם מכירה, משליכה, והאחרות מותרות. ואם אינו מכירה, הרוטב מותר, וכל החתיכות אסורות, אם חתיכת האיסור ראויה להתכבד.

∞ חנ"נ בבו"ח דרבנן

מה דין בשר עוף עם חלב, או בשר בהמה עם חלב שחוטה, והיינו שאחד מהם אסור מדרבנן בלבד, האם גם בכה"ג אומרים חנ"נ: ה**רמב"ם** (ט, יג. טו, כז) סובר שבכה"ג לא אמרינן חנ"נ. וכ"כ ה**רא"ה** (חולין דף צז: ד"ה אמר רב יצחק, בדה"ב"ד ש"א, ט"ז-ב') וכ"כ ה**פר"ח** (אות יז), **פר"ת** (אות יב), **ערוך השולחן** (אות כה) ועוד.

אולם ה**רשב"א** (תוה"א ב"ד ש"א, יז) סובר שאומרים חנ"נ גם בבו"ח דרבנן, וכ"כ ה**טור** (סימן צ), וכן עולה מדברי ה**רמ"א** (צ, א). וכ"כ ה**ט"ז** (סי' צ סק"ד), **פמ"ג** (שם יא) ועוד. כתבו ה**זבחי צדק** (אות יד) ו**כה"ח** (אות כג) שבשעת הדחק והפס"מ יש להקל.

סעיף ד':**חנ"נ בשאר איסורים**

שנינו בחולין (ק).

"דרש רבה בר בר חנה: חתיכה של נבלה ושל דג טמא - אינה אוסרת עד שתתן טעם ברוטב ובקיפה ובחתיכות. אוקי רב אמורא עליה ודרש: כיון שנתן טעם בחתיכה - חתיכה עצמה נעשת נבלה, ואוסרת כל החתיכות כולן, מפני שהן מינה. אמר ליה רב ספרא לאביי: מכדי, רב כמאן אמרה לשמעתי - כרבי יהודה, דאמר מין במינו - לא בטיל, מאי איריא כי נתן טעם? אפילו כי לא נתן טעם נמי! אמר ליה: הכא במאי עסקינן - בשקדם וסלקו"

תוספות (ד"ה בשקדם) שאלו על דברי רב, מדוע הצריך שחתיכת ההיתר קבלה טעם מהנבילה, הרי גם אם לא נתנה טעם היא אסורה, משום שמין במינו אוסר בכל שהוא! בראשונים נאמרו כמה תירוצים:

א. **ר"ת:** אע"פ שהחתיכה נאסרת בכל שהוא משום שהיא מין במינו, מ"מ היא אינה יכולה להיחשב כנבילה (חנ"נ) לאסור את כל האחרות, כיון שהיא עצמה נאסרה מ'משהו', אע"פ שאומרים חנ"נ בשאר איסורים, לא אומרים דין חנ"נ באיסור משהו. וזהו כלל ש'תרי משהו לא אמרינן'.

ב. **רבנו אפרים:** אין דין חנ"נ בשאר איסורים חוץ מבשר וחלב. ולכן כל עוד אין טעם ממשי בחתיכה אין צורך בשישים אלא כנגד האיסור הבלוע בלבד, וחתיכה זו אינה יכולה להמשיך לאסור חתיכות אחרות. וכשטעם האיסור מורגש בחתיכה היא ממשיכה לאסור חתיכות אחרות. הריטב"א (ד"ה והקשו) ביאר שלדעת רבנו אפרים אין הכוונה ב'חתיכה נעשית נבילה', שגם ההיתר נעשה איסור, אלא לומר שאותה בליעה שנבלעה בחתיכת ההיתר, אוסרת שאר החתיכות. כדעת רבנו אפרים שאין אומרים חנ"נ בשאר איסורים, סוברים גם הרמב"ם (ט, ט), **ראב"ד** (שו"ת סימן רכד), **רשב"א** (תוה"ב ב"ד ש"א ח.), **רא"ש** (הובא בטור. תשובה כלל כ סימן ב) ועוד.

לכאורה טעם החילוק בין בשר בחלב לשאר איסורים הוא כיון שבבשר וחלב כל אחד ואחד מותר בפנ"ע, והבישול אוסרם, הרי שהאיסור כולל את הכל, בשונה מאיסור עצמי שהתערב בחתיכה, רק האיסור הוא 'בעייתי' ואין סיבה שהוא ישפיע על כל החתיכה שבלוע בה.

ג. **רמב"ן** (ד"ה הא, מלחמות לו.): אומרים חנ"נ בשאר איסורים גם כשנאסרה בכל שהוא, ומה שאמר רב שחתיכת ההיתר קיבלה טעם מהאיסור, הוא לאו דווקא, אלא די שנתבשלה עמו כדי שתאסור. וכ"כ **הרא"ה** (בדה"ב ב"ד ש"א, ז.), **והר"ן** (לב. ד"ה ואיכא) שכל שבלעה החתיכה המותרת מהחתיכה האסורה הרי היא אוסרת.

בראשונים ישנם דעות נוספות האם ומתי אומרים חנ"נ (וג' הדעות שהובאו לפני כן הובאו בנפרד, משום שתייצו ג"כ את דברי רב לעיל):

- ד. **מרדכי** (סימן תרצז): בבשר בחלב אומרים חנ"נ, וגם בשאר איסורים אומרים חנ"נ אך דווקא בחתיכה עצמה שבלעה איסור, אבל בדבר לח כגון רוטב שבלע איסור, מכיון שאין לאיסור חשיבות עצמית וגם אינו ניכר בפנ"ע, אין אומרים בו חנ"נ שיאסור את האחר משום שלא שייך לומר עליו 'חתיכה' נעשית נבילה. וכ"כ בשם הראב"ד (תמים דעים סימן ז).
- ה. **ר"ן** (מד): חנ"נ בבשר בחלב אסור מדאורייתא לפי שבשעת התערובת מתחדש האיסור ונעשה כל אחד עצמו של איסור, אבל בשאר איסורים אינו אלא מדרבנן. ולכן רק אם הוא דבר שמתבשל יש לאסור בו משום שדומה לבשר בחלב, דדרך בישול אסרה תורה.
- ו. **ראב"ד** (ט, ט): כפי שהבאנו לעיל (ס"ג) דעתו שאין אומרים כלל חנ"נ ואפילו בבשר בחלב.

◀ **כתב השו"ע:** לא אמרו חתיכה עצמה נעשית נבילה, אלא בבשר בחלב אבל לא בשאר איסורים. כגון כזית חלב שנבלע בחתיכה, ואין בה ששים לבטלו, ונאסרה, ואחר כך בישלה עם אחרות, אין צריך אלא ששים כדי כזית חלב, ואז אפילו חתיכה עצמה חוזרת להיות מותרת.

כדברי מרן שאין אומרים חנ"נ אלא בבשר וחלב סוברים ג"כ הפרי תואר (אות יא), **שולחן גבוה** (ס"ק טו), **כה"ח** (אות טז, כב) ועוד.

◀ **אך הרמ"א** כתב: וי"א דאמרינן בכל האיסורים חתיכה נעשית נבילה (תוס' וסמ"ק וסמ"ג ומרדכי והאחרונים). וכן המנהג פשוט, ואין לשנות... **יש אומרים** דלא אמרינן חתיכה נעשית נבילה אם נתערב איסור לח בהיתר לח, ואחר כך נתערב הכל בהיתר אחר, ואין צריכים רק ששים נגד האיסור שנפל (מרדכי פכ"ה בשם רשב"א ור"ן בשם ראב"ד). ויש לסמוך על זה בשאר איסורים, לצורך הפסד גדול, אבל לא בבשר וחלב. ואם נתערב יבש ביבש, לא אמרינן בשום איסור חתיכה נעשית נבילה. וע"ל סימן צ"ט מדין חתיכה נעשית נבילה.

כדברי הרמ"א שהחמיר לומר חנ"נ בכל האיסורים סוברים ג"כ היש"ש (ז, נח), **ט"ז** (צו, ו), **ש"ך** (צד, כב), **פרי חדש** (אות יד), **חכמת אדם** (מד, ז), **ערוה"ש** (עב, ח. עג, כה) ועוד.

לקמן סימן ק"ו פסק מרן שהחתיכה נשארת באיסורה, משום שהאיסור שבה לא נפלט לגמרי. אמנם כאן פסק שהחתיכה חוזרת להיתרה! תירץ **הש"ך** (ס"ק יא) שמה שפסק כאן שהחתיכה חוזרת להיתרה הוא אגב דבריו הקודמים לגבי בשר בחלב דאע"ג שהרוטב בטל בשישים החתיכה עומדת באיסורה, וקמ"ל שבשאר איסורים בטל ברוב כשאינו מכירה, כיון שאין איסור מחמת עצמה, ואפילו אותה חתיכה חוזרת להיתרה. **הט"ז** (סק"י) כתב שהעיקר כדבריו בסימן ק"ו, וכאן כתב דבריו אגב דברי הטור. גם **באר הגולה** (סימן קו)

כתב שהעיקר כדברי מרן בסימן קו וחזר בו ממ"ש בסימן צב. **החכמת אדם** (מד, ח) הביא בשם הכו"פ (צב, ח) שמרן כאן התיר באיסור דרבנן גם באפשר לסוחטו. והחמיר לקמן משום שהוא איסור דאו'. וע"ע בשו"ת **יביע אומר** (ח"א י"ד סימן ח אות יא-יב) שהביא אחרונים רבים שחילקו בין איסור דאו' לאיסור דרבנן.

דעת ה"ט"ז (ס"ק טז) שלדעת ר"ת שתרי משהו לא אמרינן, אם יש לפנינו תבשיל שנפלה לתוכו חתיכה שנאסרה מאיסור 'משהו', ולאחר שנפלה הוציא חתיכה זו. האיסור 'משהו' לא אוסר את התערובת, אלא רק כאשר אין שישים כנגד האיסור התערובת אסורה. אך ה"ש"ך (נקה"כ) סובר שלא אומרים חנ"נ בחתיכה שנאסרה במשהו, ולכן חתיכה זו לא אוסרת הלאה. וכאשר אינו מכיר את החתיכה האסורה, היא אינה אוסרת את כל התערובת, מכיון שטעם האיסור בטל, אא"כ מדובר בתערובת לח בלח.

טעם בשר בחלב: הסיבה לכך שבבשר בחלב לכו"ע אומרים חנ"נ, היא משום ששניהם בפני עצמם היתר ורק בהתחברם יחד נאסרו. ולכן כתבו הדר"שה (סימן צד אות ח), **פר"ח** (שם אות כ), **פרי תואר** (שם אות ו), ועוד שרק הבשר והחלב עצמם נעשים נבילה זמ"ז, אבל אם נבלע טעם בשר בחלב במאכל אחר, אין אותו מאכל נעשה נבלה, ואם נפל לתבשיל אחר די בשישים נגד הבשר בחלב שהיה בלוע במאכל. אולם לקמן (קג, ז) מבואר שגם מאכל שבלע בשר בחלב נעשה נבילה. וכ"כ **הזבחי צדק** (סי' קג אות לא), **כה"ח** (שם אות נא), שו"ת **יביע אומר** (ח"י סימן נה). והוסיפו שבמקום הפסד מרובה יש להקל.

❧ דאורייתא או דרבנן?

התוספות (קח: ד"ה אמאי) סוברים שהחתיכה נעשית נבילה מדרבנן בלבד, וכ"ד הר"ן (מג:), וכ"כ ה"ש"ך (ס"ק יב) וה"ט"ז (ס"ק יא) שבכל האיסורים חנ"נ מדרבנן בלבד. וכ"כ הפר"ח (אות יד), **חזו"א** (פסח סי' ק"כ אות ד"ה ועוד), **אגרות משה** (י"ד ח"א סי' לב) ועוד.

מנגד, **רעק"א** כאן למד מדברי תוספות (חולין ק: ד"ה בשקדם) שחנ"נ מדאורייתא. וכ"כ ה"רא"ש (ז, לח), **כנסת הגדולה** (הגב"י לח) ועוד. אך עיין בחתם סופר (חולין ק. ד"ה ודע) שדחה הבנה זו בתוס'.

❧ 'תרי משהו' בחמץ בפסח

כפי שהבאנו לעיל, בדעת ר"ת ישנו עקרון ש'תרי משהו לא אמרינן'. נחלקו האחרונים האם גם באיסור חמץ בפסח אומרים כלל זה, ואם חתיכה שבלעה חמת נפלה לתוך תבשיל אחר הוא לא יאסר משום שהחתיכה נאסרה רק מ'משהו' ולא כולה איסור?

ה"ט"ז (ס"ק טז) כתב ש'תרי משהו לא אמרינן', והתבשיל מותר. וחמץ בפסח אוסר במשהו רק בתערובת ראשונה. ולימוד זה נלמד מדין מין במינו לדעת ר' יהודה שהוא מן התורה, כ"ש לאיסור משהו של חמץ בפסח שהוא מדרבנן. וכ"פ ה"ערוך השולחן (אות לא), אך כתב שהמנהג להחמיר.

אך הש"ך (נקודות הכסף שם) חולק וסובר שאף 'תרי משהו' אוסר בפסח, משום שרק באיסורי מין במינו לא אומרים 'תרי משהו' אבל איסור חמץ בפסח מהותו אחרת ולכן אוסר גם במשהו בתערובת שניה. וכ"ד המג"א (או"ח סי' תסז ס"ק יג).

חנ"נ לח בלח

א. דעת הראב"ד (תמים דעים סימן ז), **מרדכי** (סימן תרצז) ועוד שאין אומרים חנ"נ באיסור לח שנתערב בלח. **ב**. **התוספות** (חולין ק. ד"ה שקדם), **רא"ש** (ז, לח) ועוד סוברים שאומרים חנ"נ גם באיסור לח בלח. ג. ר"ן (חולין מג): סובר דמכיון שהחמירו רק משום בשר בחלב, אין אומרים חנ"נ אלא בדברים המתבשלים, דדרך בישול אסרה תורה. ולכן בכל דבר שאינו דרך בישול אין אומרים חנ"נ.

עפ"ד המרדכי וסיעתו שהבאנו בתחילת הסעיף, כתב הרמ"א: יש אומרים דלא אמרינן חתיכה נעשית נבילה אם נתערב איסור לח בהיתר לח, ואחר כך נתערב הכל בהיתר אחר, ואין צריכים רק ששים נגד האיסור שנפל (מרדכי פכ"ה בשם רשב"א ור"ן בשם ראב"ד). ויש לסמוך על זה בשאר איסורים, לצורך הפסד גדול, אבל לא בבשר וחלב. ואם נתערב יבש ביבש, לא אמרינן בשום איסור חתיכה נעשית נבילה.

מדוע הקלו בלח שנתערב? הש"ך (ס"ק יד) ביאר עפ"ד הב"י והמרדכי שהוא מטעם חשיבות, שרק כאשר חתיכת האיסור ניכר ומובדל הרי נעשה נבילה, אבל לא כשנתערב איסור לח בהיתר לח, שהאיסור לא ניכר בפנ"ע. טעם נוסף מבואר בדברי הרשב"א (תוה"ב ב"ד ש"א ז): כפי שביאר את דעת הראב"ד שרק ביבש שהאיסור לא יוצא ממנה, אמרינן שההיתר הופך לאיסור. **הפרי חדש** (אות טז) ביאר שבדבר לח וצלול לא שייך בו בליעה אלא כשנבלל ומתערב האיסור עם ההיתר יפה. וכ"כ **החכמת אדם** (מד, ט) ו**כה"ח** (אות כח).

היש"ש (פ"ז סימן ס) סייג עפ"ד הר"ן שלח בלח הוא דווקא כשנתערב שלא כדרך בישול, אבל אם הוא דרך בישול שהוא בנתינת טעם, שנתערב איסור ואח"כ נפל מהרוטב לתבשיל היתר, צריך שישים נגד כל הרוטב שנפל. ומשמע שאפילו שלא במקום הפסד לא אמרינן בלח שנעשה נבילה. וכ"נ דעת ה**ט"ז** (ס"ק טו).

מה דין לח בלח שנתערב ואח"כ נקרש? ה**נודע ביהודה** (תניינא יר"ד סימן נ. הובא בפת"ש ב) סובר שגם אם נקרש לאחר מכן דינו כלח בלח, מכיון שבשעה שנתערב הוי לח, שוב אין אומרים שלאחר שנקרש יהיה חנ"נ, משום שכל דין חנ"נ בשאר איסורים הוא חידוש ואין לך בו אלא חידושו שבשעה שנתערב יהיה חנ"נ אבל לא לאחר מכן בשעת קרישה.

רעק"א (על ש"ך יד) כתב שחתיכה שנאסרה ונתרסקה ונימוחה לאחר מכן, השאלה האם נעשית חנ"נ תלויה במחלוקת הטעמים בחנ"נ לח בלח בין המרדכי לראב"ד. אם הוא משום חשיבות כבר בשעת הבליעה נעשה חנ"נ, ואם הוא משום שנשאר באיסורה, בלח הכל נבלל ומצטרף לבטל את האיסור. ה**פמ"ג** (סי' צט שפ"ד יג ד"ה אי לאו) סובר שיש להקל רק בנתעקב תחילה באיסור לח ולא בענין אחר.

חנ"נ באיסורי דרבנן

הט"ז (סי' צ סק"ד. כאן ס"ק יא) כתב שע"פ מחלוקת הראשונים (סימן צ, ע"ש) נמצא שלדעת הרמב"ם לא אמרינן אפילו בבו"ח שהוא מדרבנן חנ"נ, ולרשב"א אומרים חנ"נ בבו"ח גם כשאסור מדרבנן. ולפי פסק הרמ"א כרשב"א נמצא שלדעתו אומרים חנ"נ באיסורי דרבנן. וכתב בשו"ת **אגרות משה** (יו"ד ח"ב סימן לו ד"ה ועיין) שראוי להחמיר כהרבה מהאחרונים שאומרים חנ"נ גם באיסורי דרבנן. **אולם הפרי חדש** (סימן צ אות ה. כאן אות יז) סובר שלא אומרים חנ"נ באיסורי דרבנן. וכ"כ **הערוך השולחן** (אות כה).

הצבי לצדיק (על הט"ז יא) סובר שהמקלים הוא רק באיסור דרבנן שאין לו עיקר מהתורה.

חנ"נ במליחה

נחלקו הראשונים האם אומרים חנ"נ במליחה בשאר איסורים: **התורת חטאת** (לה, ב) פסק דמכיון שהרבה פוסקים סוברים שכל מליחה אוסרת רק כדי קליפה, יש להתיר בהפס"מ או לעני בדבר חשוב ולומר שא"א חנ"נ. וכ"פ **הש"ך** (ס"ק טז) שבהפסד מרובה לא אומרים חנ"נ במליחה, ואפילו הוא איסור שמן. וכ"ד **החכמת אדם** (מד, יג). **הפרי חדש** (אות יז) סובר עפ"ד הר"ן (מד:): שאין אומרים חנ"נ אלא בדברים המתבשלים, דומיא דבשר בחלב בדרך בישול אסרה תורה, וה"ה לכל דבר שנאסר רק כדי קליפה כגון מליחה או צלי אין בו דין חנ"נ. וזהו כלל שרק דבר שאסור מהתורה אומרים בו חנ"נ, וכ"כ בדעת מרן. וכ"כ **כה"ח** (אות לה).

מנגד, רשב"ם (הביאו הרא"ש חולין ת, לו) סובר שאומרים חנ"נ במליחה גם בשאר איסורים. וכ"ד **הב"ח** (סי' עב ד"ה וכתב).

חנ"נ בכלים

כתב **המרדכי** (סי' תרעט) שדין חנ"נ חל רק כאשר אינו יכול להפריד את האיסור מהחתיכה שבלוע בה, ואזי האיסור נהיה חלק בלתי נפרד מהחתיכה. ולכן בכלי עץ או מתכת שיכול להפריד את האיסור מהכלי ע"י הגעלה או ליבון, אין אומרים בו חנ"נ.

הדרכי משה (אות ד) ביאר שהוא דווקא בעץ ומתכת, אבל בכלי חרס שאין לו תקנה, אמרינן חנ"נ. **אולם האיסור והיתר** (כד, ט) כתב סתם שאפילו בכלי חרס אין אומרים חנ"נ.

◀ כתב הרמ"א: כלי הנאסר מבליעת איסור, לא אמרינן ביה חתיכה נעשית נבלה, ולא

בעינן ס' רק נגד האיסור שבלע (מרדכי פג"ה ועיין לקמן סימן צח ס"ה).

סעיפים ה' - ז':**טיפת חלב שנפלה על הקדרה**

שנינו בזבחים (צו):

"בעא מיניה: בישל במקצת כלי, טעון מריקה ושטיפה או אין טעון? א"ל: אינו טעון, מידי דהוה אהזאה. והא לא תנא הכי! א"ל: מסתברא כבגד, מה בגד אינו טעון כיבוס אלא מקום הדם, אף כלי אינו טעון מריקה ושטיפה אלא במקום בישול. א"ל: מי דמי? דם לא מפעפע, בישול מפעפע!... בישל במקצת הכלי - טעון מריקה ושטיפה כל הכלי, מה שאין כן בהזאה! א"ל. אי תניא תניא. וטעמא מאי? אמר קרא: ואם בכלי נחשת בושלה, ואפילו במקצת כלי"

בגמ' מבואר שכלי שבושל בו בשר הקורבנות, לאחר זמן אכילתו הבשר 'נותר' ושוב דינו כאיסור, כיצד ינהגו בבלוע בכלים שבושל בהם הבשר? כל הכלי טעון מריקה ושטיפה גם אם בישל במקצת הכלי, משום שכל הכלי בלוע מהנותר. נחלקו הראשונים מה הדין בטיפת חלב שנפלה על קדרה, שכולה הופכת לאיסור (עיין מ"ש לקמן צח, ה בדין חנ"נ בכלים), ומה דין התבשיל שבתוכה:

א. **סמ"ג** (לאוין קמ וקמא): כל הקדרה והתבשיל אסורים, שהאיסור מפעפע בכל הכלי, והכלי נעשה חנ"נ ומשערים כנגד כל הכלי, ולכן האיסור אינו מתבטל בשישים.

ב. **מהר"ם מרוטנבורג** (דפוס לבוב סימן קכא): אם יש בתבשיל שישים פעמים שישים כנגד הטיפה מותר, שהטיפה אינה אוסרת אלא עד שישים כנגדה, ואם יש בתבשיל שישים כנגד אותם שישים - התבשיל מותר (60*60). אבל בשיעור פחות מזה אנו חוששים שהטיפה תאסור עד שישים כנגדה, ולכן צריך שישים כנגד אותו שיעור שחוששים לו. **הש"ך** (סק"כ) ביאר ש'שישים' לאו דווקא, אלא הכוונה שישים פעמים שישים ואחת (פחות אותו מעט של הטיפה) כנגד האיסור, שהטיפה אסרה עד שישים, ומה שנקטו 'שישים' הוא בלאו דוקא. וכ"כ הפר"ח (אות כ) ועוד. אך החוות דעת (ביאורים טו) סובר ששישים דווקא וא"צ יותר.

ג. **סמ"ק** (סימן ריג): אם נפלה כנגד התבשיל, א"צ שישים אלא כנגד הטיפה שמפעפעת לפנים, ודנים את הטיפה כאילו נפלה לתבשיל עצמו. ואם נפלה שלא כנגד התבשיל, אם מפעפעת בדופן עד שאין שישים כנגדה, הרי שאותו מקום בקדרה נאסר, ואם יערב את התבשיל ממקום זה שבקדרה הרי יאסר התבשיל. לכן לא יגע בו עד שיצטנן.

ד. **ראב"ן** (סימן רעב ושיא): אם יש בקדרה בלא תכולתה פי שישים מהטיפה, הרי שהטיפה בטילה בתוכה ולא נעשה נבילה.

◀ **כתב השו"ע** (סעיף ה) עפ"ד הסמ"ק: טיפת חלב שנפלה על הקדירה שאצל האש מבחוץ, אם נפלה כנגד התבשיל אין צריך אלא שישים כנגד הטיפה שמפעפעת

לפנים, והוי כאלו נפלה בתבשיל. ואם נפלה במקום הריקן, והיא מפעפעת בדופן הקדירה עד סמוך לרוטב כל כך שאין ס' כנגד הטיפה, הרי נאסר אותו מקום הקדירה, ואם יערה התבשיל דרך מקום הקדירה שנאסר, הרי יאסר התבשיל. וזה תקנתו, שיניחנה כך, ולא יגע בה עד שתצטנן. עוד כתב (סעיף ו): נהגו העולם לאסור כשנפלה על הדופן שלא כנגד הרוטב. ודוקא כשנפל באותו צד שאינו כנגד האש. עוד כתב (סעיף ז) עפ"ד ר' יחיאל שפסק כראב"ן: יש מי שמתיר בשעת הדחק, כגון בערב שבת, אפילו שלא כנגד הרוטב, אפילו שלא כנגד האש, על ידי ס'. רמ"א: והכי נהוג (ארוך).

א"כ, בדברי השו"ע לא ברור כמי פסק למעשה. ה**ש"ך** (ס"ק כד) כתב שמעיקר הדין אנו נוקטים כסמ"ק, שמהרא"י "שהיה אחרון וגדול בדורו, ואיזן וחקר כל המנהגים כתב דנוהגים להתיר ע"י צינון", ולכן אם נפלה הטיפה שלא כנגד הרוטב, לאחר שהקדרה נצטננה התבשיל מותר. וכ"כ ה**יש"ש** (פ"ז סימן לז). כעין זה כתב ה**ערוך השולחן** (אות מג) שאם יש בתבשיל שישים כנגד הטיפה מ"מ התבשיל מותר, שכולו מפעפע כנגד הטיפה. ה**ט"ז** (ס"ק כ) ביאר בדברי מרן שכשנפלה על הדופן שלא כנגד הרוטב לא מועיל להניח עד שיצטנן. ולדעתו יש להתיר אפילו למנהג להניח עד שיצטנן, ולא החמיר מרן אלא לערות קודם הצינון, וכן ביאר ה**פרישה** (אות כב).

ה**פרי חדש** (אות כג) וה**פרי תואר** (אות יד) העירו, שכל החילוק בין נפלה הטיפה כנגד הרוטב או שלא כנגד הרוטב, הוא דווקא כאשר הקדרה איננה מכוסה, אבל כאשר הקדרה מכוסה אין חילוק היכן נפלה הטיפה, ובכל מקרה די בשישים כנגד הטיפה.

בסעיף ה' הביא מרן שתקנת התבשיל שבקדרה, שימתין עד שתצטנן. הסמ"ק העיר שלא מועיל לנקוב את הכלי בתחתיתו, שאנו חוששים שע"י נענוע הכלי יגע הרוטב בדופן שנאסרה. ה**ש"ך** (ס"ק כא) העיר דמשמע מדברי הסמ"ק שזו הסיבה שלא מועיל לערות את התבשיל דרך הצד האחר, שגם בזה יש חשש שינענע הקדרה. ושכן משמע ב**מהרש"ל** (יש"ש פ"ז סימן לז). וכ"כ **פר"ח** (אות כא), **חוות דעת** (אות טו) ועוד.

דינים נוספים

מה דין הקדרה כאשר הטיפה לא נפלה כנגד התבשיל, והתבשיל מותר? ה**רמ"א** (ס"ו) פסק עפ"ד הב"י שהקדרה אסורה, אפילו יש שישים כנגד הטיפה שנפלה. וכ"פ ה**ש"ך** (ס"ק כז) ו**ערוה"ש** (אות מג). אולם ה**ט"ז** (ס"ק יז) פסק עפ"ד ה**יש"ש** (פ"ז סימן לז) שהקדרה מותרת מעיקר הדין לבשל בה בשר, אך לכתחילה לא ישתמש בה אפילו בשר, שנראה כאילו נאסר בחלב. וכתב **כה"ח** (אות מב) דאפשר שבשעה"ד או הפס"מ יש להקל.

דין זה שנפלה טיפה על הקדרה הוא דוקא כאשר הקדרה היתה רותחת, אבל אם נפלה הטיפה על מקום בקדרה שעדיין לא נתחמם, כתב החוות דעת (ביאורים זז) שהטיפה אינה מתפשטת לאסור כלי מתכות, אלא די לקנח את הטיפה. אולם הפמ"ג (סי' צד מש"ז א) מחמיר בזה כדין חם מקצתו חם כולו לאסור בכלי מתכות.

מה הדין כאשר נפלה הטיפה על ידית הכלי? המור וקציעה (או"ח סימן תנא סי"ב) סובר שאם הידית מחוברת ע"י מסמרים וכד' אין החלב נבלע בקדרה כלל, ודינה כשתי קדרות חמות הנוגעות זב"ז. כ"כ הערוה"ש (אות נב) שמדיח את הטיפה והקדרה מותרת. אך הרדב"ז (ח"ו סימן ב' אלפים שח) סובר שדינה כנפלה על הקדרה עצמה. גם החווה דעת (חידושים אות יז) סובר שאם יד הכלי כנגד הרוטב חשוב כנפל כנגד הרוטב, ואם היד שלא כנגד הרוטב, אם היס"ב במקום הנפילה, חשוב כנפל שלא כנגד הרוטב, ואם אין היס"ב מותר.

מה היא שעת הדחק? בתורת חטאת (נה, ב) הביא שה"ה לכל צורך גדול, כגון לצורך אורחים או הפס"מ או לעני, כפי ראות עיני המורה. וכ"כ הש"ך (ס"ק כט), והט"ז (ס"ק כב), והוסיף עפ"ד מהר"י מינץ (סימן טו) שהמנהג לומר להם מדוע מיקל בדין זה, כדי שלא יתמהו מדוע לפעמים אוסר ולפעמים מתיר. וכ"כ כה"ח (אות עב).

קדרה חדשה

◀ כתב הרמ"א: ודוקא אם הקדירה ישנה. אבל אם היא חדשה, בכל ענין אין צריך ס' רק נגד הטיפה שנפלה עליה, כדלקמן סימן צ"ח גבי כף.

הש"ך (ס"ק כ) העיר שגם בקדרה חדשה אין לערות לכתחילה דרך אותו מקום בקדרה, דשמה אין מפעפע אלא במקצת הכלי ולא נתבטל מתחילה, ועכשיו כשיערה יבטל הטיפה. ודברי הרמ"א כאן הם רק בדיעבד. עוד העיר הש"ך (ס"ק כב) שהגדרת 'ישנה' היא דווקא בת יומא, דאל"כ מה שבדופני הקדרה לא נעשה נבילה כיון שנותן טעם לפגם. והדין השונה בקדרה ישנה נובע מכך שהבלוע בה יהפך לאיסור, משא"כ בקדרה חדשה שגם אם בלעה, הבלוע בה לא נהפך עדיין לאיסור. וכ"ד הפר"ח (אות כב), חכמת אדם (מה, ו) ועוד.

גם את דברי מרן שנהגו לאסור כשנפלה הטיפה שלא כנגד הרוטב, ביאר הש"ך (ס"ק כה) שמדובר דווקא על קדרה ישנה, מחשש שמא עלה אח"כ הרתיחה למקום שנפלה הטיפה. אבל בקדרה חדשה ודאי אם יש בתבשיל שישים נגד הטיפה לא נהגו איסור, שגם אם נגע בו אין כאן איסור. וה"ה בקדרה ישנה שאינה בת יומא, או בת יומא ויש בתבשיל שישים פעמים שישים ואחת כנגד התבשיל.

הש"ך (ס"ק כג) הקשה, אם כעת מבשלים בקדרה תבשיל, נמצא שודאי חשיבה כישנה! ותירץ דמכיון שאנו באים לאסור את הקדרה מחמת הטיפה, וצ"ל שמא הבישול אינו מפעפע בכל הכלי, וא"כ גם אינו מפעפע בתבשיל למעלה ונמצא שגם הטיפה אינה מתפשטת למטה. או שמדובר בקדרה חדשה, והטיפה נפלה קודם שנעשה התבשיל חם. או שמדובר שנפלה הטיפה על קדרה עם מים, ורק לאחר מכן נתן בה את הבשר.

נפלה טיפה על הקדרה כנגד האש

כתב **השו"ע**: ... אבל אם נפל כנגד האש, מותר, שהאש שורפו ומייבשו, (רמ"א: ואז הקדירה נמי שרי. הגהות ש"ד וארוך כלל ל"א). ודווקא בדבר מועט, כגון טיפה, אבל אם נפל הרבה, אין להתיר אפילו אם נפל כנגד האש, אא"כ כנגד הרוטב וע"י ששים. וכתב **הרמ"א**: ואז הקדירה הוי אסורה אפילו יש ס' בתבשיל נגד הטיפה שנפלה, ויערה מיד התבשיל ממנו בצד אחר שלא כנגד הטיפה. ואם בשלו בקדירה תבשיל אחר, דינו כמו בפעם הראשון. (איסור והיתר ארוך כלל ל"א).

אך הש"ך (ס"ק כו) ביאר עפ"ד התורת חטאת, שיש להחמיר ולאסור הקדרה גם כאשר נפל כנגד האש.

הט"ז (ס"ק כא) העיר, שדווקא כאשר הקדרה כנגד האש ממש מועיל, אבל אם סילקה אע"פ שהיא עדיין רותחת, מ"מ אינו שורף ומייבש את האיסור.

כתב הפת"ש (סק"ג) עפ"ד **המגן אברהם** (סי' תנב ס"ק יא) שבכל מקום שמוזכר כאן שהקדרה אסורה משום טיפת איסור שנפלה עליה מבחוץ, יש להגעיל גם את הצד החיצון וצריך להכניס את כל הקדרה ליורה. וכ"כ **כה"ח** (אות סו) ועוד.

כתבו **בהוראה ברורה** (אות סד) שבזמנינו שמניחים הקדירות על הכיריים והאש מתחת לקדרה, אם נפלה הטיפה על דופן הקדירה נחשב כנפלה על הצד שאינו כנגד האש. ואם הקדירה קטנה והאש עולה על הקדירה, אם נפלה הטיפה קרוב לאש כ"כ שברור שהאש תשרוף אותה שרי, ואם לאו אסור.

קדרה על גבי איסור שנשפך

כתב **הרמ"א**: ואם נשפך חלב או שאר איסור רותח על גבי קרקע, והעמידו עליו קדירה חמה; אם מה שנשפך אינו אצל האש, לא הוי רק כלי שני, ולכן הקדירה אסורה, דבולע קצת, והתבשיל מותר, דתתאי גבר. (הגהות ש"ד סימן נ"ה).

הש"ך (ס"ק לא) ביאר שאם הקדרה צוננת, אפילו הקדרה מותרת. וכ"כ **החכמת אדם** (שם, יט), **כה"ח** (אות ע"ט).

כתבו ה"ז (ס"ק כה) והש"ך (ס"ק לב) שאם נשפך איסור ע"ג כירה עם אש, הכירה מחממת את התבשיל וחשוב ככלי ראשון, ואפילו העמידו עליה קדרה צוננת הכל אסור, אפילו התבשיל. וכ"כ הפר"ח (אות כט), כה"ח (אות פ) ועוד.

קילוח מכלי ראשון

לקמן (קה, ב) נתבאר בהרחבה דין עירוני מכלי ראשון, לדעת הרשב"ם דינו ככלי שני, ולדעת ר"ת דינו ככלי ראשון. ונחלקו הראשונים בדעת ר"ת האם מבשל ממש או רק כדי קליפה. השו"ע (סח, י) פסק שעירוני מכלי ראשון מבשל כדי קליפה.

כתב הרמ"א: וקלוח מן הקדירה רותחת שהלך אל קדירה צוננת, אם נפסק הקלוח מן הקדירה הרותחת קודם שהגיע אל הצונן, הוי נמי ככלי שני (כך משמע בשערים מתשובת מוהר"ם). ואם לא נפסק, הוי כעירוני והקדירה הצוננת נאסרה, אם היד סולדת בקלוח הנוגע בקדירה (ת"ה ס' קפ"א), והתבשיל שבתוכה שרי, דאין עירוני אוסר רק כדי קליפה. אבל אם הקדירה היא חמה, והוא כלי ראשון, וכ"ש עומד אצל האש, אפילו הקלוח הוא צונן, הכל אסור, דתתאי גבר, והוי כצונן לתוך חם דכולו אסור (כך משמע מב"י), כמו שנתבאר לעיל סימן צ"א. טפה הנופלת על גבי כיסוי קדירה, דינה כנפל על גבי קדירה נגד הרוטב, והוא שהתחילה הקדירה להרתית, דאז עולה הזיעה תמיד ומגיע אל הכיסוי ויורד משם אל הרוטב. (ארוך כלל ל"א וש"ד).

טיפת חלב שנפלה על כיסוי הקדרה

בתורת חטאת (כלל נה) כתב שאם לא רתח התבשיל ונפל על הכיסוי, לא נאסר מה שבקדרה אף אם אין בו שישים, מכיון שהוא צונן ואינו מפעפע למה שבתוך הקדרה. ה"ז (ס"ק כח) כתב שלגבי הכיסוי חשיב כרותח והטיפה אוסרת, כיון שמונחת על הקדירה אצל האש. וכן ביאר את לשון התו"ח.

וכ"פ הרמ"א: טפה הנופלת על גבי כיסוי קדירה, דינה כנפל על גבי קדירה נגד הרוטב, והוא שהתחילה הקדירה להרתית, דאז עולה הזיעה תמיד ומגיע אל הכיסוי ויורד משם אל הרוטב. (ארוך כלל ל"א וש"ד). וכ"כ הפר"ח (אות לג).

אולם היש"ש (פ"ז סימן מז) חולק ע"ז, ולדעתו אע"פ שהרתחה עולה עד הכיסוי, מ"מ הרוטב אינו מצטרף עמה. ודינה כטיפה שנפלה שלא כנגד התבשיל, ואם אין בכיסוי שישים כנגד האיסור שנפל עליה, הכיסוי נאסר. ה"ז (ס"ק כח) כתב שכן מסתבר, מכיון שרק בקדרה הרוטב תמיד נמצא שם, משא"כ בכיסוי הקדרה שמא באותו פעם שנפלה הטיפה, לא עלתה הרתחה עד הכיסוי ממש, ולכן בדין דאורייתא הולכים לחומרא, ובאיסור דרבנן יש להקל. וכ"ד החוות דעת (אות כט).

כתב ה**ש"ך** (ס"ק לז) שאם לא התחילה הקדרה להרתיח לא נאסר מה שבקדרה כלל, אף אם אין בו שישים שעדיין חשיב כצונן ואינו מפעפע למה שבקדרה. וכ"כ ה**פר"ח** (אות לד), **כה"ח** (אות צב) ועוד.
כה"ח (אות צא) הכריע שבהפסד מועט יש להחמיר, אבל בהפס"מ או שעה"ד יש להכשיר כדברי הרמ"א וסיעתו. והוא דווקא באיסור דאורייתא, אבל באיסור דרבנן גם הט"ז כתב שיש להקל.

סעיף ח':

סיר חלבי מתחת לסיר בשרי

כתב ה**רא"ש** (כלל כ סימן כו) לאסור לתת קדרה חלבית תחת קדרה של בשר, ואפילו בדיעבד אוסר את הקדרה, משום שהזיעה העולה מהחלב חשובה כמו החלב עצמו. ומקורו מהמשנה במכשירין (פ"ב) שזיעת מרחץ טמאה - טמאה. ולכן זיעת החלב חשובה כטיפת חלב שנפלה על הקדרה מבחוץ שאוסר הקדרה.

◀ כתב ה**שו"ע** עפ"ד ה**רא"ש**: מחבת של חלב שנתנו בכירה תחת קדירה של בשר, הזיעה עולה ונבלע בקדירה, ואוסרתה. וה**רמ"א** כתב: אם היה חלב במחבת, בעיני ס' בתבשיל שבקדירה נגד החלב שבמחבת. וכל זה מיירי שהמחבת מגולה והזיעה עולה מן המאכל עצמו לקדירה שעליה (ארוך), וגם מיירי שהוא בקרוב כל כך שהיד סולדת בזיעה במקום שנוגע בקדירה. אבל אם אין היד סולדת בזיעה, הכל שרי. ולכן תולין בשר לייבש על קדירות של חלב, ולא חיישינן לזיעה שעולה (פסקי מהרא"י סימן ק"ג). וכן אם המחבת מכוסה, הכל שרי מידי דהוי אשתי קדירות נוגעות זו בזו דאין אוסרין זו את זו בנגיעה, כל שכן בזיעה. (מרדכי פרק כ"ה) מיהו לכתחלה יש ליזהר בכל זה (הגהות ש"ד).

כתב ה**ט"ז** (ס"ק כט) שאם אפו בתנור מאפה חלבי ואח"כ באותו מקום הושיבו קדרה ובתוכה בשר, יש להתיר משום שכל מצב שאין החלב בעין במקום ההוא בתנור הוי כקדרה של חלב, ושתי קדרות לא אסרי אהדדי. וכ"כ ה**פר"ח** (אות לו) ועוד. ומיהו ה**ערוך השולחן** (אות טו) כתב שלכתחילה אם אין צורך קצת, ראוי להחמיר משום הרחקה אטו מאכל בלא כלים.

ה**פרי תואר** (אות טז) סובר שגם המחבת אסורה, שהמחבת נאסרה ואוסרתה. וכ"כ ה**דגול מרבבה** ועוד. אך אם המחבת קטנה מאוד והכירה רחבה ממנה עד כדי שלהבת האש עולה על כל שולי הקדרה ושורפת כל הזיעה העולה מהמחבת, דינו כטיפה שנפלה כנגד האש שאפילו הקדרה מותרת. אך בשו"ת **פרי הארץ** (ח"ב סימן יד) הסכים שהמחבת אינה נאסרת. והסיק **כה"ח** (אות צג) שהמיקל לא הפסיד.

שאר דיני זיעה וריחא יתבארו באריכות לקמן סימן ק"ח.

סעיף ט':**חלב שנטף על כלי**

◀ כתב השו"ע עפ"ד תה"ד: נר של חלב עשוי כנר של שעוה שנטף ממנו טפה על כלי, אין צריך כי אם גרידה. אבל חלב מהותך חם שנפל ממנו טפה על כלי, צריך הגעלה.

הש"ך (ס"ק לח) העיר, שדווקא נר של חלב מכיון שהוא דולק הוא רותח מחמת האור. אבל חלב מהותך רותח בקדרה שנרתח בקדרה אצל האש, די בגרידה, שאינו חשוב עירוני כיון שפסק הקילוח.

כתב **הש"ך** (סי' צג סק"ו) שנר של חלב צריך קליפה, וחלב מהותך צריך כולו. וכ"כ **החכמת אדם** (מה, כ). אך **החזו"א** (סי' ט' סק"ו) סובר שנר של חלב צריך גרידה, וחלב מהותך די לו בקליפה. והעקרון, שכל שמתחמם כנגד האש בלא אמצעות קדירה, גם כשנפרד מהאש דינו ככ"ר ובעיני קליפה, ובנר חלב קרוש ההיתר משום שאין היס"ב כשמגיע על הכלי.

סימן צ"ג - קדירה שבשל בה בשר לא יבשל בה חלב

ובו סעיף אחד

חלב שבושל בכלי בשרי ואין בו שישים נגד הכלי

הגמ' בעבודה זרה (עה:): עוסקת בסוגיית נותן טעם לפגם האם מותר או אסור, ונפסקה ההלכה להיתר. ואפ"ה אסרו קדירה שאינה בת יומא אע"פ שהטעם שבה הוא לפגם, גזירה אטו בת יומא.

נשאלת השאלה כיצד מחשבים את הבלוע בכלי, הרמב"ם (ט, יא) כתב "קדרה שבשל בה בשר לא יבשל בה חלב ואם בשל בנותן טעם". לדעתו תערובת זו היא ככל תערובת מין בשאינו מינו שדינה בנותן טעם. הטור כתב שאם בישל בה בתוך מעת לעת אסור, אבל אם בישל רק לאחר מעת לעת הרי המבושל בה ככל נטל"פ שמוותר. וזאת עפ"ד הרא"ש (שם סימן לו) שכל 'מעט לעת' חשוב כבן יומו. אך הבי"ח חלק על הטור, לדעתו אין סיבה לאסור את התבשיל כאשר אין בו טעם של איסור. ותמה מדוע הטור אסר את התבשיל גם כאשר ניתן להביאו לקפילא שיטעם האם יש בו טעם איסור, וזאת בניגוד לדעת רוב הראשונים שכאשר אין ממשות איסור ניתן להתיר ע"י קפילא?! הבי"ח תירץ דמכיון שאין אנו נוהגים כיום בטעימת קפילא, וגם בשישים אין לשער שבכל הכלים אין שישים בכלי כנגד המבושל בו, לכן סתם הטור לאסור.

◀ כתב השו"ע: קדירה שבשל בה בשר, לא יבשל בה חלב. ואם בישל בה בתוך מעת לעת, אסור בנותן טעם. והרמ"א כתב: וצריך לשער נגד כל הקדירה.

הש"ך (סק"א) ביאר שהרמ"א אזיל לטעמיה שאין לסמוך על טעימת גוי ולכן משערים כנגד הכלי, ואע"פ שאין בתכולת הכלי שישים כנגד הכלי, אה"נ שמשערים כנגדו ולכן אסור. והביא את תירוצי הבי"ח שמובאים להלן בהע'. והוסיף שאם ידוע לנו כמה בלעה הקדרה א"צ לשער אלא כנגד שיעור הבלע. או שהאמור לעיל הוא דווקא כשיעור הבלע לא ידוע, אך אם ידוע כמה בישלו בה ב'מעט לעת', א"צ שישים אלא כנגד שיעור זה. וכן הסכימו הפר"ח (אות א), חכמת אדם (מו, ב), ערוה"ש (אות א) ועוד.

בשו"ת יביע אומר (ז, ו) נשאל אודות סיר שהרתיחו בו חלב ביום ראשון בבוקר, וביום שני בבוקר טעו ובישלו בו תבשיל של בשר, ויש ספק אם עבר מעת לעת משעה שהחלב הרוחץ היה בסיר, או שמא עדיין לא עברו כ"ד שעות תמימות, מה דין התבשיל של בשר? והעלה דכיון שרבים מהראשונים סוברים שלינת לילה פוגמת, אע"פ שדעת מרן להצריך מעת לעת, יש להתיר מטעם ס"ס שלאחר שעבר עליו לילה התבשיל מותר. אך הערוה"ש (אות ב) כתב שאין סומכים על דעה זו רק בדוחק גדול.

כלי חרס בשרי שבישל בו חלב ויש בחלב שישים נגד הקדרה

נחלקו הראשונים מה דין קדרת חרס זו שבישל בה חלב:

- א. כתב בעל העיטור (ח"ב שער ראשון יד): אם בישל חלב בקדרה של בשר בת יומא, ויש בה שישים כנגד הקדרה¹⁸, יש הסוברים שמותר לבשל בקדרה רק חלב שהוא המין האחרון שבושל בה, וטעמו נכנס בקדרה וטעם הבשר בטל.
- ב. העיטור עצמו סובר שיכול לבשל בה איזה מין שירצה, שטעם החלב הפליט את טעם הבשר שבה, והקדרה לא בלעה את טעם החלב.
- הטור הקשה עליו, הרי אפילו הגעלה אינה מועילה לכלי חרס וכיצד מתיר לבשל חלב לאחר שבישל בה בשר? הב"י הוסיף, כיצד מתיר העיטור לבשל חלב לאחר שבישל בה בשר ללא הפסק ביניהם? והביא את הסבר מהר"י בן חביב, שבישול החלב דינו כהגעלת הקדרה, וקודם שנח החלב מרתחתו ויבלע בכלי שפך את החלב, ומכיון שכל זמן שפולט את טעם הבשר אינו בולע את טעם החלב, נמצא שכלי זה פלט את הטעם הבלוע בתוכו ולא הספיק לבלוע את טעם החלב, לכן מותר לבשל בו כל מין שירצה. ה"ט"ז (סק"א) ביאר דס"ל לבעל העיטור שדוקא בקדשים אמרה תורה אינו יוצא מידי דופיו, ורבנן אמרו שגם בחולין אומרים כן. ולכן בישול החלב נחשב כהגעלה ולכן טעם הבשר נפלט, ואע"פ שרבנן גזרו שאינו יוצא מידי דופיו הוא דווקא לכתחילה אבל כאן שיש הפסד בכך שלא יוכל להשתמש עוד בכלי, העמידוהו על דין תורה.
- ג. יש הסוברים (הובא בעיטור) שהקדרה נאסרת, מכיון שכלי חרס אינו יוצא מידי דפיו לעולם' ולכן א"א להכשירו ע"י הגעלה. גם הטור סובר שודאי אסור לבשל בה מכיון שאפילו הגעלה אינה מועילה לכלי חרס.
- ד. רבנו פרץ (הגהות סמ"ק סי' ריג בדיני ביטול אות א) סובר שכאשר הקדרה בת יומא מהבשר, הרי שלאחר בישול החלב שבה היא נאסרת. וכאשר אינה בת יומא אסור לאכול בה בשר או חלב, ורק פרווה מותר לאכול בה.
- ה. הרשב"א סובר שבכלי מתכת דין הקדרה כחלבית והיא מותרת, שטעם הבשר נקלש וטעם החלב נבלע בה.

◀ כתב השו"ע: ...אם בישל בה בתוך מעת לעת, אסור בנותן טעם. אבל אם שהה מעת לעת קודם שבישל בה, הוה ליה נותן טעם לפגם, ומותר התבשיל אבל

¹⁸ מדברי בעל העיטור משמע שאפשר שבחלב שבקדרה יהיה שישים כנגד הקדרה, ומאידך בטור או"ח (סימן תנב) מובא בשם הרא"ש שאין במה שבתוך הכלי לעולם שישים כנגד הכלי עצמו! וביאר הב"י: א. יתכן והעיטור סובר כראב"ד שאין משערים כנגד כל הכלי אלא רק כנגד מה שנפלט ממנו. ב. מדובר במקרה שידוע שיעור הבשר שנתבשל בקדרה, וככה"ג ודאי שמשערים רק כנגד שיעור זה. ג. הקדרה מאוד רחבה ונחושת הקדרה דקה מאוד, כך שבאמת יש שישים בתכולת הכלי כנגד הכלי עצמו.

הקדירה אסור לבשל בה לא בשר ולא חלב. והרמ"א כתב: אבל שאר דברים, מותר (ריב"ש סימן קכ"ו בשם סמ"ק ובהגמ"י פ"ו).

הש"ך (סק"ג) ביאר שלכתחילה אין לבשל בקדרה זו בשר אפילו לאחר מעת לעת. ושאר דברים שאינן לא בשר ולא חלב, כגון ירקות ודגים וכיוצ"ב מותר לבשל בה אפילו לכתחילה. וכ"כ הפר"ח (סק"ד).

בישול חלב בקדרה בשרית שבישל בה ירקות

שנינו בעבודה זרה (עה:-עו).

"משנה: השפוד והאסכלא - מלבנן באור. גמרא: רמי ליה רב עמרם לרב ששת, תנן: השפודין והאסכלא - מלבנן באור, והתנן גבי קדשים: השפוד והאסכלא - מגעילין בחמין!... אלא אמר רבא: קדשים היינו טעמייהו, כדרב נחמן אמר רבה בר אבוה, דאמר: כל יום ויום נעשה גיעול לחבירו... אי הכי, הגעלה נמי לא ליבעי! קשיא"

מהגמ' עולה שעצם השימוש בשיפוד חשוב להכשרו, אע"פ שהליבון בו אינו כפי שצריך. ונשאלת השאלה כיצד שימוש בלבד חשוב כליבון החמור, הרי אפילו הגעלה גמורה אינה מועילה להכשירו!

הרשב"א (תוה"ק ב"ד ש"ד לז): ביאר דמכיון שבישל בו קודם שיבוא לידי איסור נותר, וכשיגיע זמנו להיות נותר, טעמו כבר נקלש ונחלש ע"י הבישול עד שלא נשאר בו כי אם מעט בלוע, שלא ראוי לחול עליו שם נותר. ולכן קדרה שבלעה בשר ואח"כ בשל בה ירקות או דגים (ב"י: ה"ה הרתיח בה מים), טעם הבשר נקלש ואין ראוי לחול עליו שם איסור של 'בשר בחלב', ומותר לבשל בו גבינה לאחר מכן. אבל אם הכלי בלע איסור גמור, אין לו הכשר עד שיכשירו כדבעי.

מנגד, מדברי התוספות (קיא: ד"ה הלכתא) והרא"ש (חולין פ"ז סי' כט) משמע שאינם סוברים כרשב"א. שביארו את דברי הגמ' הנ"ל דווקא משום שמהתורה מין במינו בטל ברוב, ובדיני נותר השייכים למקדש העמידו על דין תורה, אך בכל שאר האיסורים היתר זה אינו תקף. וכ"כ התרומה (סי' מט) וסמ"ג (לאוין קמ וקמא נג):

מדברי השו"ע משמע שלא פסק את דברי הרשב"א להלכה. גם מהרש"ל כתב דלא קי"ל כרשב"א, שהרי מהטור בסימן צ"ד משמע שלא מועיל בישול מים בקדרה כדי להחליש את הטעם הבלוע בה. גם הט"ז (סק"ב) יישב את דעת הטור, שכאן מדובר בבישול הירקות בקדרה ממש כשיעור שבישלו בה בשר, וזאת הסיבה שדווקא בחטאות כל יום נעשה גיעול לחטאות, שמסתמא בכל יום היו מבשלים חטאות בשווה. ומ"מ לדעתו אין הלכה כרשב"א. גם הפר"ח (אות ד) כתב שרוב הפוסקים חולקים על הרשב"א, וכ"כ הפר"ת (אות ב). מנגד, הש"ך (נקה"כ ב) האריך לדחות את דברי הט"ז, ולדעתו העיקר כדעת הרשב"א, וביאר שרק בקדשים הקלו דווקא לגבי המאכלים, אבל לגבי הכלי כל זמן שהבליעה היתה בהיתר, גם בחולין מותר אם נקלש האיסור. והוסיף שאין שום ראשון שחלק על הרשב"א בהדיא.

בשורת **שבט הלוי** (ב, לג) כתב "אבל מה נעשה לרבנו הש"ך שמצינו גדולי הראשונים שחולקים להדיא בזה והש"ך עדיין לא ראם". גם **הערוך השולחן** (אות יב) ו**בדי השולחן** (סק"ג) אסרו משום שרוב הפוסקים לא סברו כרשב"א.

כתב **הפרי תואר** (שם) שאם הבלוע פגום כגון קדרה של מתכת בלועה מבשר ושהתה מעל"ע שבליעת הבשר שבה פגום, ובישל בה אח"כ ירקות או מים, יכול לבשל בה חלב בלי שום תיקון להיותו פגום. **אבל הזבחי צדק** (אות כב) כתב שרק בשעה"ד או ע"ש ואין לו קדרה אחרת לבשל בה יכול לסמוך על קולא זו ולהתיר לבשל בה לכתחילה. וכ"נ **מכה"ח** (אות לא).

קדרה ששהה בה חלב כל הלילה

בהגהות שערי דורא (סי' פה ס"ק יג) הביא בשם המרדכי **שר"י הלבן** התיר בשר שנתבשל בקדרה ששהה בה חלב כל הלילה שלפני כן, ואמר כיון דבלוע פעם ראשונה ושניה ושלישית מקודם לכן לא בלע הלילה כלל, וחלב שבלע מקודם לא אסר דנותן טעם לפגם הוא.

הלבוש (ס"א) וה**ב"ח** סוברים שאפילו אם שהה החלב בקדרה ישנה מעת לעת קודם בישול הבשר, הרי הוא מותר. כיון שכבר שבעה הקדרה מלבלוע אין היא בולעת עוד את החלב שנכבש בה. והביא הב"ח ראייה מהגמ' בב"מ (מ.) לגבי המפקיד שמן לחברו, אם היו קנקנים ישנים אין מוציא לו בלע, מכיון שכבר בלעו אין בולעים עוד. **אמנם הט"ז** (סק"ב) תמה עליהם, הרי כלל נקוט בידינו שכבוש כמבושל גם לגבי כלים, ומדוע כאן נקל בדין כבוש? והבאור הוא שגם בבישול אין הכלי יכול לבלוע כאשר שבע מלבוה, אלא שבמציאות הבישול מפליט חלק מהבלוע בכלי ובמקום זאת בולע מהמאכל שמתבשל בו, וה"ה לגבי כבוש. וע"פ דרך זו ביאר שהגמ' בב"מ ביארה שהמפקיד אין מנקה לו מהשמן משום שאע"פ שבולע לאחר ששהה בכלי, הרי גם מפליט את מה שבלוע, וא"כ לא נחסר לו מאומה מכמות השמן שהייתה לו, ובכל זאת אין ראייה מכאן שכאשר הכלי שבע מלבלוע אינו בולע עוד. ומסקנתו שאין להקל כלל אם נשתהה החלב בכלי מעת לעת, אע"פ שהוא ישן, ובישלו בו בשר תוך מעת לעת לשהיית החלב דהוה כבישול ממש. גם **הש"ך** בנקה"כ הסכים עם הט"ז שרק אם נכבש לילה אחד מקלים אבל לאחר כבישה מעת לעת אין להקל כלל שחשוב ככבוש. וכן מסקנת **הערוך השולחן** (אות יד). גם בשורת **חוות יאיר** (סימן קד. הובא בפת"ש ה) הסכים עם הט"ז אך לא מטעמיה, שבאמת ממשות הדבר אינה נבלעת עוד בכלי שכבר בלע, אבל לגבי איסור והיתר הנקודה היא טעם האיסור, והוא מורגש גם אם הכלי כבר שבע מלבלוע, ולכן אוסר את הבשר מכיון שיש בו טעם בן יומו.

בליעה בכלי נחושת

כתב **רבינו ירוחם** (נט"ו אות כט קמ:): אם עירה יורה של בשר רותח לתוך כלי נחשת של חלב אין צריך הגעלה, דכלי נחשת לא בלע אא"כ האור מהלך תחתיו. אך לדעת **הרשב"א** שסובר דאפילו כלי שני אינו מבשל, מ"מ מבליע ומפליט הוא, ומשמע דצריך הגעלה.

כיסוי בשרי על קדירה חלבית

כתב בהגהות **שערי דורא** (סי' לה ס"ק ה"ד"ה כיסוי) בשם **הקובץ** שאם נתנו כיסוי בשרי על קדירה חלבית, הכל אסור, ולא שייך לומר כאן נטל"פ, משום שרתיחת התבשיל עולה לכיסוי ונעשית בת יומא.

אך הדרכי משה (אות ב) כתב שכן המנהג פשוט, שאין אומרים נטל"פ בכיסוי. אך כתב שדבר זה גורם להפסד ממון, והיא חומרא ללא טעם, ואין לה מקור בפוסקים. ולכן המיקל לא הפסיד, והמחמיר בשלו תע"ב, אבל לא בשל אחרים. ובמקום שהמנהג לאסור אין להתיר, אא"כ יש צד קולא נוספת. והביא גם בשם **האיסור והיתר** (לא, כ) שאם הכיסוי אינו בן יומו אפילו מסירו כעת מקדרה רותחת, המאכל והקדרה מותרים, שהכיסוי אינו ב"י, והכיסוי עצמו אסור שהרי בלע מקדרה רותחת.

כתב **הרמ"א**: ודין כיסוי קדירה, כדין קדירה עצמה (ד"ע ואו"ה). ויש מחמירים בכיסוי, לומר דאעפ"י שאינו בן יומו דינו כאלו היה בן יומו, (בהגהות ש"ד בשם קובץ) וכן נוהגין בקצת מקומות. וכן אני נוהג מפני המנהג, והוא חומרא בלא טעם. (ד"ע). ומכל מקום במקום שיש שום צד להתיר בלאו הכי, או שהוא לצורך שבת או הפסד, יש להתיר אם אין הכיסוי בן יומו, כמו בקדירה עצמה.

הרמ"א כתב שלהחמיר בכיסוי הקדרה 'הוא חומרא בלא טעם', אעפ"כ ביאר שלפני הפליטה מהכיסוי המאכל מצטבר ואז נפלט ולכן אינו בטל, בשונה מאשר נפלט ישר לקדרה ומתבטל בו. במפרשים הובאו כמה וכמה טעמים לחומרא זו: **א. התורת חטאת** (פה, ד) ביאר שבכיסוי הקדרה יש זיעה וריחא שהם חמורים מאיסור ע"י טעם בעצמו. **ב. הב"ח** ביאר כיון שהרתיחה עולה שם תמיד, נדבק מאוד וא"א לקנחו היטב. ה"ט"ז (סק"ב) הקשה, הרי בקדרה נדבק ממשות המאכל, ולמה יגרע הכיסוי ממנה? **ג. השערי בינה** ביאר שהכיסוי שונה משום שמשמש להרבה קדרות ולכן מסתמא הוא בן יומו, משא"כ בשאר כלים שנסתמא אינם בני יומם.

המהרש"ל (סימן לה סק"ז) החמיר דווקא בכיסויים שהם קצרים מלמעלה ויש בהם כעין חלל כמו שיש בהרבה כיסויים, ולכן א"א לקנחם יפה מהזיעה שעולה שם. אבל בכיסויים הרחבים שאפשר לנקותם, אינו מוגדר כאיסור בעין ומותר. **הש"ך** (סק"ד), **ט"ז** (סק"ב), **חכמת אדם** (מו, ג) ועוד הסכימו לדברי המהרש"ל. **הבא"ח** (קרח, י) נקט כדעת המהרש"ל, ובמקום הפס"מ היקל. **האפי רברבי** הביא שגם בזה יש להקל בשעה"ד או שיש צד היתר או שיש נקב בכיסוי.

הט"ז (סק"ב) העלה כמהרש"ל. והוסיף שאם יש ששים כנגד אותו מקום צר אין להחמיר כלל. גם הערוה"ש (אות טז) סובר שיש לשער שישים רק כנגד חלל המכסה שיד אדם אינה מגיעה אליו ובו יש חשש לממשות שנשאר. **אולם הש"ך** (סק"ד) סובר שיש לשער שישים כנגד כל המכסה, שדינו כחנ"נ לאסור כולו.

כתב כה"ח (אות יט) שכל מחלוקת זו היא דווקא למחמירים, אבל לסוברים שכאשר הכיסוי אינו בן יומו ונטל"פ, אפילו באותם כיסויים שהם קצרים מלמעלה א"צ שישים אלא כנגד הלכלוך והלחלוחית שבעין, אבל מה שבלוע בתוך דופני הכלי כבר נפגם.

כתב בספר **בני חייא** (הובא בפת"ש ד) שאף לדברי המחמירים, דוקא בכיסוי המיוחד לכך, אבל אם נתן קערה של חלב על קדרה של בשר, מותר לדברי הכל כשאינו בן יומו. **השבות יעקב** (סימן כא). הובא בפת"ש ג) כתב שגם המחמירים מקלים לאחר שעברו חודשיים שדין המכסה כנטל"פ, משום שכבר נתייבש ואינו נותן עוד טעם, והוא רק בדיעבד.

❧ כיסוי צונן וקדרה רותחת וההיפך

כתב באיסור והיתר הארוך (לא, יח) שאם לקחו כיסוי קדרה בשרית רותחת ונתנוהו על קדרה חלבית שאיננה רותחת, ולא בדקו האם יש לחלוח בשר על הכיסוי, או שיש עליו מעט לחלוחית הדבוקה בו. אם הסיר מיד את הכיסוי קודם שהקדרה החלבית התחילה לרתוח, אפילו הקדרה עצמה מותרת לכתחילה אם מקנח את הלחלוח שלמעלה. ואין חוששים שמא נפל מעט מהלחלוחית לקדרה, שגם אם נפל בטל בשישים. וכ"ש שהכיסוי מותר, דאין איסור מפעפע מכלי אל כלי אפילו שניהם חמים. אך אם לקח כיסוי צונן ונתנו על קדרה רותחת של חלב, אם הסיר את הכיסוי כשהוא עדיין יבש קודם שהרתיח והזיע, הכל מותר אפילו הוא בן יומו, אבל אם שהה זמן שיש לחוש שהכיסוי התחיל להזיע, אם הכיסוי בן יומו הכל אסור. דבעינן שישים נגד הכיסוי.

כתב הגהות **שערי דורא** שאם הכיסוי מקדרה בשרית רותחת, וכיסה קדרה חלבית צוננת, הכיסוי והקדרה אסורים, שהקדרה בולעת את הטיפה שנפלה מהכיסוי, ודינה כטיפה שנפלה על קדרה צוננת שהקדרה אסורה. אך **האיסור והיתר** מתיר את הקדרה והכיסוי, שלדעתו חשובים כעירוי מכלי ראשון שנפסק הקילוח שדינו ככ"ש שאינו אוסר.

עוד נחלקו האם צריך לדעת בבירור שלא נפלה טיפה לקדרה כדי להתירה: **האיסור והיתר** סובר שמסתמא הטיפה בטילה בשישים, ולכן א"צ לדעת בודאות שלא נפלה. אך הגהות **שערי דורא** סובר שצריך לדעת בבירור שלא נפלה, שאם נפלה היא אוסרת כדי קליפה.

◀ כתב הרמ"א: ואם לקחו כיסוי רותח מקדירה של בשר ונתנו אותו על קדירה של חלב, אם שניהם חמים, שניהם אסורים אם יש מאכל בקדירה של בשר וחלב. ואם הכיסוי צונן והקדירה חמה, נמי שניהם אסורים אם התחיל להזיע תחת הכיסוי, דתתאה גבר (או"ה). ואם הכיסוי חם, והקדירה צוננת, הכל שרי (שם), רק המאכל צריך קליפה, (לדעת הגהות ש"ד ולא כאו"ה שם), אם אפשר לקלפו, ואם לאו, הכל שרי.

ואם לא היה מאכל בקדירה, הכל שרי, דהוי כשתי קדרות שנגעו זו בזו. (הכל ד"ע לסברת הארוך).

כתב ה"ש"ך (סק"ו) שכשהקדרה צוננת והכיסוי חם הכל מותר והמאכל צריך קליפה, דווקא כאשר יש לחלוחית בכיסוי, אבל יבשה פשוט שלכו"ע מותר, וכ"ד הי"ש"ש (פ"ח סימן מו דין השביעי), והוסיף ה"ש"ך שמן הסתם אמרינן שיש בה לחלוחית. וכן הסכים הפר"ח (אות ט). והפר"ת (אות ג) כתב שדווקא בקדרה יש להחמיר אבל בכיסוי יש להקל. והחכמת אדם (מו, ה) כתב שגם בקדרה יש להקל בהפס"מ, וביאר כה"ח (אות כט) דהיינו אם בשלו בה קודם מעל"ע בלא הגעלה ויש הפס"מ יש להקל.

★ בליעה ופליטה בכלי זמנינו

בתחומין (לד עמ' 113) התפרסם מאמרם של הרב יאיר פרנק וד"ר דרוד פיקסלר, באשר לפליטה הקיימת בכלים בני זמנינו. שענינו רואות שהפליטה כיום שונה בתכלית מההגדרות המובאות בגמ' ובראשונים. שכן פעמים רבות אנו משתמשים באותו סיר לאחר שבישלו בו מאכל מסויים, ונדיר מאוד שטועמים אפילו מעט מאותו תבשיל שבושל לפני כן. בסיכומם של דברים העלו שהבליעה האמורה בכלים הינה ממשית, וההגדרות בהם משתמשים הם אנושיים אך לא מדעיים. במאמר הוכח שכבר בימי האמוראים נעשו ניסויים כדי לראות את רמת הבליעה בכלים שהתחדשו בזמנם. בניסויים עלה שכלי חרס בולעים ופולטים במידה רבה. ובנירוסטה אין בליעה ופליטה בשיעור של שישים, אלא ברמה קטנה מאוד. במכתב שהשיב להם הרב יעקב אריאל שליט"א כתב שהמדע יכול לעזור לנו להגדיר את שענינו רואות, אך אינו יכול להגדיר את ההלכות ולקבוע מציאות. לכן לדעתו חז"ל לא חילקו בין סוגי המתכות, גם אם לא דיברו על נירוסטה לדוג', הרי ענינו רואות שהיא ממשפחת המתכות, ולכן אין לנו לחלק בין סוגי המתכות לפי רמות בליעה שהמדע סיפק לנו. לדעתו יש מצד אחד כלי חרס ומצד שני מתכות, אך חכמים לא חילקו בין סוגי כלים לפי רמות שונות של בליעה. משום שלא יתכן שלכל כלי תהיה הגדרה שונה. וגם אם יומצא חומר חדש יש להגדירו באחת מהקטגוריות של חרס, מתכת, זכוכית. המדע עוזר כדי להגדיר היכן לשבץ כל סוג כלי חדש, אך אינו קובע את מקומו ההלכתי. הרב נחום אליעזר רבינוביץ שליט"א כתב שיש לחלק בין שימוש לכתחילה לבדיעבד, לדעתו אחת מהסיבות שחכמי אשכנז החמירו בכלי זכוכית אף שרואים בחוש שאינם בולעים, היא משום שחששו שלא ינקו את הכלים כפי הצורך, וישתמשו באותם כלים לבשר וחלב ללא הפרדה, דבר שיכול להביא לבעיות. לכן לדעתו גם הכלים שהוכח שאינם בולעים כמעט, אין להשתמש בהם לכתחילה לבשר וחלב יחד. אך בדיעבד אם בישלו בכלי כזה התבשיל מותר וא"צ לשער בכדי שישים. הרב דב ליאור שליט"א כתב שאם המדע קובע בהחלטיות ולא בהשערות, אפשר להסתמך עליו לקביעות הלכתיות. ולכן אוכל שהתבשל בכלים אלו מותר בדיעבד. שהרי מוכח שאין בליעה בכלים אלו. אך לכתחילה לא תיר. הרב אשר וייס שליט"א כתב שאין לחקור אחר דברי חז"ל משום שאין לדבר סוף, ויכול להיגרר מזה סכנות גדולות בערעור אחר קביעת ההלכה. לכן לדעתו אין שום משמעות

הלכתית למחקר זה בשינוי סדרי ההלכה. הרב רצון ערוסי שליט"א סובר שאע"פ שהמדע בדר"כ הוא הבסיס האיתן לקביעת המציאות העובדתית, שההלכה תיושם עליה. בכל זאת ביישום הפרטני של ההלכה אין ללכת אחר המדע, משום שההגדרות ההלכתיות הן מעין גזירת הכתוב, בגלל המדיניות ההלכתית של התורה, וזאת כדי לא לחלק בהלכה, וכן משום התודעה של ההדיוטות שאינם יודעים לחלק ע"פ ממצאים מדעיים אלא ע"פ החוש.

סימן צ"ד - דין התוחב כף חולבת בקדירה של בשר

ובו ט' סעיפים

סעיף א':

כף חלבית שהכניס מקצתה לתבשיל בשרי

הגמ' בפסחים (עד.) דנה אודות צליית הפסח, ודוחה את האפשרות לצלותו על שיפוד מתכת, משום שישנו כלל 'חם מקצתו חם כולו', וא"כ הבשר אינו נצלה מהאש עצמה אלא מהחום שהמתכת מוליכה, ואינו חשיב ל'צלי אש'. בשונה משיפוד עץ שאין אומרים בו 'חם מקצתו חם כולו'.

שנינו בפסחים (ל):

"אמר ליה רבינא לרב אשי: הני סכיני בפסחא היכי עבדינן להו? ... קתייהו בטינא, ופרזלייהו בנורא, והדר מעיילנא לקתייהו ברותחין"

עוד שנינו בזבחים (צו):

"ותרומה לא בעיא שטיפה ומריקה? והתניא: קדרה שבישל בה בשר - לא יבשל בה חלב, ואם בישל - בנותן טעם, תרומה - לא יבשל בה חולין, ואם בישל - בנותן טעם! אמר אביי: לא צריכא אלא לדאמר מר: בישל במקצת כלי - טעון מריקה ושטיפה כל הכלי, הא תרומה - לא צריך אלא מקום בישול"

כתב הר"ן (פסחים ח. ד"ה והני וד"ה ודאמרינן) דמשמע מהגמ' בפסחים שכלי מתכת שמשתמשים במקצתו, די להכשיר מקצתו וא"צ להכשיר כולו. הב"י הבין שכ"ד הטור. גם בשערי דורא (ריש סי' פה) כתב שמשערים רק במה שתחב בתוך הקדרה, שאין אומרים שהולך בליעתו למקום אחר. וכ"נ דעת התרומה (ריש סי' מט).

אבל הרשב"א (תוה"א שם לח.) גורס 'מגעיל להו ולקתייהו', ולכן כתב שאע"פ שלא נשתמש איסור אלא במקצתו צריך להכשיר את כולו, כיון דחם מקצתו חם כולו (פסחים עד.). וכן נראה מדברי הרא"ש (פ"ה סי' לד), שכתב שמספיק אם ילכך חודו של סכין לפי שרגילין הגוים להשתמש בו באור אף על גב דחם מקצתו חם כולו ונתפשט האיסור בכולו, מכל מקום כיון שאין הישראל משתמש בסכין על ידי האור סגי בהכי. ע"כ. ומשמע שלא התיר בליבון במקום שמשתמש רק בליבון, אלא מפני שאין הישראל משתמש בסכין ע"י האור, ומשמע שלהשתמש בו ע"י האור אסור, משום דאמרינן 'חם מקצתו חם כולו' דוקא לאסור אבל לא להכשיר. וכתב הב"י שנקטינן כשיטה זו.

דעה נוספת של רבנו פרץ (הובא בסמ"ק סימן ריג) שאם הכף של מתכת משערים בכולה גם מה שלא נכנס לתוך הקדרה, משום 'חם מקצתו חם כולו'.

הרא"ה (בדק הבית ב"ד שער ד לז, ב ד"ה עוד, הובא בט"ז ובש"ך לקמן) סובר שיש לחלק בין הכשר בהגעלה לליבון, שהגעלה מפליטה את האיסור, אבל ליבון מכלה האיסור שבתוכו. ונ"מ לענייננו, שאם בלע איסור במקצתו חשיב כאילו נשתמש בכולו, וכשבא להכשירו בליבון לא די ללבן את המקצת שנשתמש באיסור, שהליבון מכלה רק את אותו מקצת ולא יותר מכך. אבל בהגעלה פולט את כל מה שבלע.

הב"י ביאר שדווקא כאשר איננו יודעים כמה בלעה הקדרה יש לשער כנגד כולה, אבל אם ידוע כמה בלעה כגון שהיא חדשה ובישל בה רק כזית חלב, א"צ לשער אלא כנגד שיעור זה.

◀ כתב השו"ע: התוחב כף חולבת בקדירה של בשר, או איפכא, משערים בכל מה שנתחב ממנו בקדירה. ויש מי שאומר שאם הכף של מתכת, משערים בכולו, משום דחם מקצתו חם כולו. וכתב הרמ"א: וסברא ראשונה עיקר, וכן נוהגין (מרדכי וש"ד והגהותיו וארוך. וע"ל סי' צ"ח).

כמי פסק השו"ע? הש"ך (סק"ג, וכח) סובר שדעת השו"ע כדעה ראשונה, ולכן כתב את הדעה השניה כ"ש מי שאומר. וכ"ד הגרע"י (הליכות עולם ח"ז עמ' סה) שמשערים רק כנגד מה שנתחב מהכף בתוך התבשיל, ולא יותר. אך הבא"ח (קרח, ו), כה"ח (אות טז) ועוד כתבו שיש להחמיר כרבנו פרץ אם לא במקום הפס"מ או שעה"ד. וכ"ד האור לציון (ח"ב עמ' ט).

☞ 'חם מקצתו חם כולו'

בסימן קכ"א סעיף ו האריכו המפרשים בדיני 'חם מקצתו חם כולו', ולמען יהיה הסיכום שלם הבאנו את דבריהם כאן:

כתב השו"ע (קכא, ו): כלי מתכות, אף על פי שי"א שאם נשתמש בו איסור במקצתו נאסר כולו, משום דחם מקצתו חם כולו, אבל לענין הכשרו לא עלה לו הכשר עד שיכשיר כולו, בין לענין הגעלה בין לענין ליבון. והרמ"א כתב: ודוקא אם נשתמש בכולו, אבל אם ידוע שלא נשתמש רק בקצתו, כבולעו כך פולטו. (טור). הש"ך (ס"ק יח) העיר שהוא דוקא בדיעבד, אבל לכתחילה צריך להכשיר כולו. הזבחי צדק (אות כז) כתב שאע"פ שלדעת מרן העיקר שצריך להכשיר את כולו, במקום הפסד מרובה יש להקל כדעת הרמ"א.

הש"ך (ס"ק טז) הסביר בדברי מרן דמשמע אפילו לא נשתמש איסור אלא במקצתו לא עלה לו הכשר עד שיכשיר כולו, והעיר שבדברי השו"ע אין הכרח האם מדובר שהשתמש איסור בכולו או רק במקצתו (שדעת השו"ע שאפילו אם לא השתמש אלא במקצת הכלי צריך להכשיר את כולו), ולכן לא כתב הרמ"א את דבריו בלשון 'יש אומרים'. וכן ביארו את לשון הרמ"א הט"ז (סק"ז) והפר"ח (ס"ק טו).

והוסיף ה**ש"ך** (שם) שמודה הרשב"א אם בלע היתר כגון שנשתמש בו חלב במקצתו ורוצה להכשירו לבשר, די לו בהכשר מקצתו.

ה**ש"ך** (ס"ק יז) חלק על הב"י בהבנת דברי הטור, ולדעתו הטור סובר כדעת הרא"ה שיש לחלק בין הגעלה לליבון. והוסיף שיתכן ואף הרמ"א מודה לזה שבליבון צריך ללבן את כולו (דלא כלבוש ס"ו שביאר בדעת הרמ"א שדי ללבן את המקום שבלע האיסור). אבל ה**ט"ז** (ס"ק ז) הסביר כב"י, ותמה מדוע לא כתב הרמ"א 'יש אומרים' לכן החזיק שסובר כדעת מרן.

כתב ה**ט"ז** (ס"ק ז) לגבי שיפוד שנצלה בו בשר שלא נמלח או שנלקח מהגוי, דמכיון שיש המקלים להכשיר רק מקצתו, יש להקל בזה, ובפרט שלדעת מרן השיפוד מותר לגמרי (ובסימן עו ס"ד הרמ"א מחמיר לא להשתמש בכלי זה). ולגבי שאר איסורים נכבליה וכד', יש ללבן את כל השיפוד כיון שהאיסור מסרך סריך. ובדיעבד אם ליבן מקצתו מותר. וה"ה שאם ליבן חלק ניכר מהשיפוד מותר, כיון שהמקום שלא הוכשר רחוק ממקום הצליה. ולכן כתב שהלוקחים שיפודים מהגויים ומלבנים רק את החלק העליון שצולין בו ולא יותר, לא יפה הם עושים, אך בדיעבד ודאי אין לאסור אם לא ליבן רק המקצת.

דין המקום שלא נבלע בו האיסור:

כתב ה**ש"ך** (ס"ק יז) שלדעת הרא"ה אע"ג שלא נשתמש באיסור אלא במקצת, מפעפעת הבליעה ע"י הלחות ביותר מכדי שיעור התשמיש. ומכך למד שאם נשתמש בכלי בהיתר קודם ההגעלה באותו מקום שלא נשתמש בו האיסור, הרי ההיתר נאסר, שהבליעה נמצאת בכל הכלי. אבל לגבי הפליטה, אינו פולט אלא מה שנתחב בתוך הקדרה. וכ"ד הב"ח, הבית הלל והמגן אברהם (סי' תנא ס"ק כד. הובאו בפת"ש כאן ס"ק ג).

אולם מהר"ם מעיל צדק סובר שאיסור שנפל על הקדירה במקום אחד, א"צ להגעיל כולו, והכלל 'חם מקצתו חם כולו' הוא דוקא לענין שאם הכלי נעשה חם בראש אחד ונפל האיסור בראש השני, החום גורם לאיסור ליבלע בראש השני, אבל לא מועיל שאם נפל האיסור מצד אחד שיהא מתפשט בצד השני. וכ"ד מהרש"ל (יש"ש חולין פ"ז סימן מא) ופרי חדש (ס"ק טו). ה**ש"ך** (ס"ק יז) הוסיף שלכן כלי מתכות שנשתמש איסור במקצתו ואח"כ נשתמש היתר במקצת האחר מותר בדיעבד, וכ"כ האיסור והיתר (נח, מד) שבדיעבד מותר. אך העיר ה**ש"ך** שיתכן וכל ההיתר הוא דוקא בחם שע"י בישול, אבל בחם שע"י האור ממש אפשר שכו"ע מודים לרא"ה שהאיסור מתפשט בכולו.

הפנים מאירות (ח"א סימן פג. הובא כאן בפת"ש ג) סובר שאם אין כל הכלי חם בשיעור של יס"ב אין אומרים 'חם מקצתו חם כולו', ולכן אם תחב מקצתו בתוך הכלי קודם שהכשירו א"צ שישים לבטלו. ורק אם כל הכלי חם אומרים שמפעפע בכל הכלי, ולכן אם תחב את הצד השני לתבשיל קודם הכשר צריך שישים לבטלו. ולעניין הכשרו די להכשיר את מקצתו, דכבולעו כך פולטו.

כתבו ה"ז (סק"ז) והפרי תואר (אות ח) דפשוט שאם השתמש באיסור בכל הכלי והכשיר רק מקצתו, אין הכשר זה מועיל ואפילו לא בדיעבד.

הפרי חדש (ס"ק טו) כתב שאם בישל בשולי הקדירה, אע"פ שהוא דבר מועט כל הכלי נאסר, לפי שהזיעה עולה ואוסרת את כל גובה הקדרה. ומ"מ די בשעת ההגעלה להכניס רק את החלק שבלע למי ההגעלה, והשאר יוכשר ע"י הזיעה העולה ממי ההגעלה. דכבולעו כך פולטו.

הגעלת ידיות הכלים:

כתב המרדכי (סי' תקעז) עץ פרור מגעילו ברותחין אפילו הבית יד וכן המחבת.

◀ כתב השו"ע עפ"ד הטור: כל הכלים צריך להגעיל ידותיהם כמותן. והרמ"א כתב: מיהו אם לא הגעילו הידות, אין לאסור בדיעבד; ואפילו לכתחלה יכול להגעילן על ידי עירו שמערה עליהן (איסור והיתר הארוך כלל ע"א).

המגן אברהם (ס"ק כד) ביאר שבדיעבד אין אוסרים כיון שאין אומרים שמוליך בליעתו כולו. ודיעבד' הכוונה שכבר נשתמש בהם כבר, אבל לכתחילה אין להשתמש בהם אפילו הוא בתוך הפסח וא"א להגעילו. וכ"כ המ"ב (סק"ע).

ה"ז (ס"ק יז) ביאר שהחשש בידיות אינו משום חם מקצתו חם כולו, אלא הוא שמא קבל היד איזה פעם חמץ ועכשיו יגע עמו במצה חמה. ולכן אין לחלק בין עץ למתכת, ובכולם יש להחמיר לכתחילה להגעיל ביד. גם המ"ב (ס"ק סח) כתב שחוץ מחששו של המג"א חוששים שמא קיבל היד חמץ ע"י כלי ראשון כשהדיחו אותו בתוכו לנקות מזוהמא.

כנגד מה משערים בכף

כתב מהרש"ל (יש"ש ז, מב) שאם לא ברור לו כמה תחב מהכף בתבשיל, משערים בסתם כמה הדרך לתחוב, דהיינו עד ראש הכף. וכ"נ מהש"ך (סק"א), פר"ח (אות א) ועוד. גם בשו"ת נודע ביהודה (תניינא יו"ד סו"ס טז) מבואר שהאדם נאמן לומר כמה מהכף נתחבה בתבשיל אע"פ שאין היכר לכך בכף עצמה, ואין אומרים דמכיון שבזמן התחיבה לא היה בדעתו על כך אינו נאמן, כיון שאדם יודע שיש נ"מ במקרים מסויימים לשיעור תחיבת הכף, הוא שם לב ויודע בדר"כ כמה תוחב מהכף בתבשיל. ודוקא לגבי שחיטה לדוג' אינו יכול לומר לאחר שלמד את ההלכות שכך וכך שחט, כיון שבשעת השחיטה לא ידע שיש נ"מ למעשה זה או אחר. כדעת הנוב"י סוברים גם הערוה"ש (אות ב), הבא"ח (קרח, ז), הליכות עולם (ח"ז עמ' סו) ועוד. אַךּ הפתחי תשובה (סק"א) הקשה על דבריו, ולבסוף נשאר בצ"ע. והביא את דברי הפמ"ג (או"ח בהנהגת הוראות או"ה סדר שני אות י"ג) הסובר שאם לא ניכר עד היכן תחב יש לפקפק אי מהני אמירת ברי לי, כיון דהוא

מלתא דלא רמיא. **השואל ומשיב** (תנינא ח"ג סימן קלא) כתב שחילוקו של הנוב"י אינו ברור. וכ"פ **הבדי השולחן** (אות 1).

עוד נחלקו האחרונים כנגד איזה חלק של הכף משערים: **הכרתי ופלתי** (סק"א) סובר שמשערים כנגד כל מה שנכנס לסיר, אפילו מה שלמעלה מהתבשיל, שמחמת ההבל נעשה חם. וכ"ד **החוות דעת** (ביאורים א) ו**הערוה"ש** (אות א). אך **החתם סופר** (ס"ס פב) כתב שמסברא נראה לשער רק מה שנכנס לתוך התבשיל עצמו, שההבל אינו פועל בכלי כמו שפועל במאכל, וכן משמע מה**ש"ך** (סק"א) ו**מהרש"ל**. וכ"פ **בא"ח** (קרח, 1), **כה"ח** (אות יב) ו**בהליכות עולם** (ח"ז עמ' ע).

שיעור כנגד כל הכלי

שנינו בחולין (צז):

"כחל בששים... וכחל עצמו אסור... אמר רב אשי, כי הוינן בי רב כהנא איבעיא לן: כי משערינן - בדידה משערינן, או במאי דנפק מיניה משערינן? פשיטא דבדידה משערינן, דאי במה דנפק מיניה, מנא ידעינן?"

דעת **הראב"ד** שדווקא בכחל משערים כנגד כולו מכיון שהוא עצמו אסור, אבל בכלים שחוזרים להיתרן לאחר הכשרן, א"צ לשער אלא כנגד האיסור שנפלט מהם.

מנגד, **הרמב"ן** (חולין צז: ד"ה בדידה משערינן) סובר שגם בכלים יש לשער כנגד כל הכלי, שאיננו בקיאים מה שיעור הפליטה, ודינו שווה לכחל שמשערים כנגד כולו.

הב"י כתב שהפוסקים הסכימו עם הרמב"ן. אך כאשר לא ניער בכף אלא מעט חלב ותחבה בקדרה של בשר, אין משערים אלא באותו חלב ולא בכל הכף.

הגדרת 'בן יומו'

כתב **הרמ"א**: אם הכף בן יומו דהיינו ששמשו בו בכלי ראשון תוך מעת לעת (ארוך כלל ז').

כתב **החוות יאיר** (סימן קד. הובא בפת"ש ב) שאם הרתיחו חלב בקדרה ושהה בו זמן מרובה עד אחר שנצטנן, ולאחר מכן הריקו החלב מתוכה, ולמחרת בישלו בה בשר, אם אתמול בשעה זו היה עדיין חם יותר מפורשין כשיעור חמימות הרוק, יש לאסור אע"פ שהוסר מהאש, עדיין שם כלי ראשון עליו ועשו לו הרחקה וסייג, וגם משום שכל זמן שהחלב שם הוא בולע והולך ולכן רק לאחר שנעשה פושר משערים.

הש"ך (סק"ב) כתב שאם תחב כף כשרית לתוך מים חמים, ולאחר מכן הכניסה לתוך תבשיל חלבי, רק אם תוך מעת לעת השתמש בה לבשרי היא נאסרת, ולא אכפת לנו מהתחיבה במים חמים. אבל אם מדובר על כף של איסור, מחשבים מזמן התחיבה למים הרותחים, מכיון שאומרים חנ"ג. אך ודאי שלדעת הב"י שאין אומרים חנ"ג בשאר איסורים, לא שייך דין זה.

מה חשוב לכלי ראשון?

כתב ה"ט"ז (סק"א) דמכיון דקי"ל (צה, ג) שגם ע"י עירווי מכלי ראשון על שתי כלים אחד של חלב ואחר של בשר והם מלוכלכים, יש איסור כמו בכלי ראשון ממש. לכן אם עירה מכלי ראשון על כלי המלוכלך מבשר, נחשב כאילו השתמש בו בכלי ראשון. אולם הש"ך (נקה"כ) כתב שאין להקביל בין הדינים, שעירווי אינו אוסר אלא כדי קליפה ולכן א"צ שישים אלא כנגד הקליפה.

היש"ש (ת, עא) כתב שמסתבר שכל זמן שהכלי ראשון אינו בדרגת חום של יס"ב אין בו כח להבליע כלל, אך חשש מלהקל בכלי ראשון שעומד עם האש כל עוד הוא חם ואפילו אינו יס"ב, שעשו הרחקה לכלי ראשון. אך ה"ט"ז (סק"א) כתב שהעיקר כדברי הב"י, תורת חטאת ועוד הסוברים שאפילו כלי ראשון שעל האש אינו אוסר אם אין היס"ב. וכ"פ הש"ך (סי' קה סק"ה), ערוה"ש (אות ד) ועוד.

סעיף ב':

כף שנתחבה פעמיים לקדרה

שנינו בתרומות (ה, ח):

"סאה תרומה שנפלה למאה ולא הספיק להגביהה עד שנפלה אחרת הרי זו אסורה ורבי שמעון מתיר" ממשנה זו למד ה**סמ"ק** (סימן ריג) שאם תחב כף בקדרה פעמיים ולא נודע בנתיים צריך לחשב כנגד הבלוע פעמיים שישים, מכיון שאם היה נודע לו בנתיים היה האיסור מתבטל בשישים, וגם התחיבה השניה היתה מתבטלת בשישים. אך מכיון שלא היתה ידיעה בנתיים אנו דנים כביכול שתחב שתי כפות שונות בקדרה שצריך שישים כנגד כל אחת מהן.

אלא שקשה, הרי אין הנידון דומה לראיה, שהמשנה בתרומות עוסקת בשני סאים שנפלו ובה הסברה נותנת שאם לא היתה ידיעה בנתיים אין ביטול, והסאה השניה כבר אוסרת את התערובת. אך כאן מדובר על אותה כף שתוחב אותה פעמיים בקדרה, ומדוע שנצריך פעמיים שישים כנגד אותה בליעה!? **התרומת הדשן** (סימן קפג) ביאר את דברי הסמ"ק, שיתכן ובפעם הראשונה לא פלטה הכף את כל הבלוע בה, ומה שבלעה הכף לאחר מכן נעשה שוב איסור, ולכן הפליטה השניה של הכף אסורה בפנ"ע ולא כהמשך לפליטה הראשונה. והוסיף שכאשר הכף בלעה לאחר מכן, הרי שהאיסור שבה אינו בשר בחלב אלא נבילה, ובגלל שזהו איסור חדש ודאי צריך כנגדו ג"כ שישים. אך תה"ד דחה את דברי הסמ"ק ולדעתו די בפעם אחת שישים כנגד הבלוע בכף.

◀ כתב השו"ע: אם תחב הכף בקדירה שני פעמים, ולא נודע בנתיים, צריך ב' פעמים שישים.

וכ"ד מהרש"ל (יש"ש פ"ז סימן מ), **זבחי צדק** (אות טז), **כה"ח** (אות כא), **בא"ח** (קרח, ה) **והליכות עולם** (שם).

◀ **אך הרמ"א** כתב: ויש אומרים דסגי בפעם א' ששים, וכן נוהגים (תה"ד סימן קפ"ג והגהות שיערי דורא וארוך).

וכ"ד הט"ז (סק"ב) הן בבשר בחלב והן בשאר איסורים. וכ"ד ה**ערוה"ש** (אות י) ועוד.

הב"ח מחלק בין בליעה של בשר בחלב שאין להחמיר להצריך פעמיים ששים כנגד הבלוע, ובין בליעה של איסור שלעולם נשאר באיסורו יש להצריך פעמיים ששים, ולכן על מורי ההוראה לשאול בכף של איסור אם תחבו אותה פעמיים, דלא כשו"ע שהצריך תמיד פעמיים ודלא כרמ"א שא"צ אף בשל איסור.

כתב ה**חמודי דניאל** (הל' תערובות אות ב) שאם תחבו לקדרה והיה ששים, ואח"כ תחבו לקדרה אחרת ולא היה ששים, ואח"כ חזר ותחב לראשונה, צריך שני פעמים ששים. **אולם הערוך השולחן** (אות יא) ביאר שסברת החמודי דניאל נראית משום שנתחדש בכף איסור חדש שאסרה הקדירה השניה, וכל מה שבלעה מהשניה הוי איסור ודאי. אך מ"מ דחה דבריו, כיון שעיקר יסוד ההיתר בנוי על מה שהבלוע לא נעשה נבילה, ולכן אין חילוק בזה, שהרי הכף בעצמה גם מתחיבה ראשונה נאסרה, ועם כל זה א"צ אלא פעם אחת ששים, וא"כ גם כשנאסרה הקדרה השניה לא נתוסף בה איסור, והבלוע לא נעשה נבילה.

ביאר ה**ש"ך** (סק"ד) שע"פ ההסבר בדברי הסמ"ק מתבאר שדווקא אם תחב שני פעמים צריך ששים נגד כל תחיבה, אבל אם תחב שלוש פעמים ויותר א"צ ששים כנגד כל תחיבה, שלאחר שתחבו עוד פעם נעשה כשאר איסורים שלא אומרים בהם חנ"נ לדעת מרן. וכ"כ ה**ערוה"ש** (אות ז). **כה"ח** (אות כב) כתב דמכיון שיש כמה וכמה מקלים, די להחמיר כשו"ע להצריך פעמיים ששים ולא יותר מכך. גם בהליכות **עולם** (ח"ז עמ' סג) היקל. והבא"ח (קרח, ה) הסכים להקל רק בהפסד מרובה. **אולם הפרי חדש** (סוף אות ד) כתב שצריך ששים נגד כל תחיבה ותחיבה, וכ"ד ה**חכמת אדם** (מו, ז).

סעיף ג':

דין הכף שנתחבה בקדרה

נחלקו הראשונים מה דין כף חלבית בת יומא שתחבוה בקדרה בשרית והיה ששים נגד הכף, האם הכף נאסרה או לא:

ה**טור** סובר שהכף אסורה משום שהיא בלועה מבשר בחלב. גם ה**סמ"ק** (בהגהות סי' ריג בדיני ביטול אות ה) סובר כן וביאר שאע"פ שיש ששים בקדרה נגד הכף אין הדבר חשוב כהגעלה לכף להחשיבה כבשר או כחלב. מכיון ש: א. אנו חוששים שמא יטעו במקרה שרק מקצת הכף נתחבה שבכה"ג א"א להתירה. ב. משערים בשישים גם כשיש ספק האם כל הכף נתחבה בקדרה, משא"כ בהגעלה שאין להתיר כאשר יש ספק האם כל הכף נתחבה בקדרה. ג. הגעלה מועילה דוקא ברותחים שמעלים רתיחה, ולגבי ששים כנגדה די שתהא רותחת בשיעור יס"ב כדי שתקבל את טעם האיסור. ד. גם בספק יס"ב האיסור נאסר, משא"כ בהגעלה שרק כשבודאי תהא רתיחה מועיל.

מנגד, עפ"ד הרשב"א שהובאו בסימן צ"ג עולה דמכיון שיש שישים אע"פ שהוא בן יומו הרי כח החלב או הבשר נחלש ונקלש ולכן מותר להשתמש בה אח"כ מהמין הנגדי.

◀ כתב השו"ע: אם יש ס' לבטל הכף, הקדירה והתבשיל מותרים אבל הכף אסורה, בין עם בשר בין עם חלב, לפי שהיא בלועה מבשר בחלב. ואפילו בדיעבד אוסרת, אם חזר ותחבו, בין בבשר בין בחלב, כל זמן שהיא בת יומא.

נחלקו האחרונים מה דין כף חלבית שתחב אותה לקדירה בשרית, האם מונים את ה'מעט לעת' מהשימוש האחרון בחלבי, שמאז ועד עכשיו אנו מצרפים את טעם הבשר והחלב שמתערבב. אבל לא מונים משעת תחיבת הכף החלבית בבשר. וכ"ד הב"ח והחוו"ת דעת (אות 1). אַן שמונים משעת התחיבה של הכף החלבית בבשר, ומשעה זו מונים את המעט לעת, ולא משעת תחיבתה לחלב, שרק משעה זו קיבלה הכף את טעם האיסור. וכן סובר הש"ך (סק"י), פר"ח (סק"ט), חכמת אדם (מו, ח) ועוד.

שימוש בצונן בקדרה שנאסרה

כתב הטור שמותר לתת לקדרה זו פירות או שאר דבר צונן, כיון שאינו נהנה מגוף האיסור הבלוע בקדרה. ואין הקדרה אסורה בהנאה משום האיסור הבלוע בה. ומשמע מדבריו שאפילו אם הוא דבר לח, כל זמן שהוא צונן מותר לתת לקדרה. השערי דורא (סימן פה) הוסיף דה"ה שמותר לתת בה כל דבר שאינו צורך אכילה, ואפילו חמין כגון מים לרחוץ ראשו.

אבל המרדכי (ע"ז ס' תתכ) כתב דדוקא ליתן לתוכה דבר יבש מותר, משום שהאיסור אינו בעינו אבל דבר לח אסור בכל מקרה גם אם הוא צונן.

כתב רבינו ירוחם (נט"ו אות כט קמ). מותר לתת איסור צונן לתוך כלי היתר אם הוא כלי שאין דרך להשתמש בו בלא הדחה, אבל אם הוא כלי שדרך להשתמש בו בלא הדחה אסור ליתנו בו לכתחלה, ואם שכח ונתנו לתוכו מדיח הכלי ודיו.

◀ כתב השו"ע: ואם אין ס', הכל אסור בהנאה, אפילו הקדירה, אך מותר לתת לתוכה פירות או צונן, כיון שאינו נהנה מגוף האיסור.

דעת התורת חטאת (פה, ג) ושערי דורא (סימן פה) שמותר לחמם מים בקדרה לשאר תשמישים שאינם לצורך אכילה ושתייה, כגון מים לחוף ראשו. אַךְ המרדכי (ע"ז תתכ) אוסר להשתמש בה לכל דבר לח. ודעת המהרש"ל (יש"ש פ"ח סימן מו) לאסור לבשל בכלי שבלוע בבשר בחלב כל דבר שראוי לאכילה, גם אם מחממו לצורך רחיצה וכד'.

מה יעשה עם איסורי הנאה?

כתב **האיסור והיתור** (כא, יג) שנוהגים לשפוך התבשיל בבית הכסא או לנהר, כדי שלא יוכל לבוא לידי הנאה, ולא די לזורקו לרחוב. וכ"כ ה"ט"ז (סק"ד) לאסור לזורקו לפני כלב, גם כשאינו שלו. וכ"ד הפר"ח (אות י), בא"ח (בהלעותך, ג), כה"ח (אות לה), מ"ב (שעה"צ סי' תמח אות עה), שו"ת **יביע אומר** (ח"י יו"ד סי' נ"ח הע' על ר'ב פעלים' ח"ג יו"ד אות א' ד"ה שם, הליכות עולם ח"ז עמ' יא). והוסיף בהליכות עולם (ח"ז עמ' יא) שאין להשליך את האיסור לים, שהדגים יאכלוהו. אך המקור חיים (סימן תמח סק"י. הובא בפת"ש ה) סובר שדווקא לגבי חמץ בפסח יש לנהוג כך, ולכן מותר לתתו לכלב שאינו שלו, שרק בפסח מחמירים בזה. וכ"ד הגר"א (או"ח סי' תמח ס"ז). ובשם הגרי"ש אלישיב כתבו (אשרי האיש יו"ד פרק ה' אות ב') "ולמעשה, יש לצדד להקל עם עוד צירופים".

המחצה"ש (אות יב) מחמיר שלא לזורקו לרשות הרבים משום שהכלבים יאכלו אותו, וכ"כ הבא"ח (בהעלותך ג), כה"ח (אות לה) ועוד. **החתם סופר** (או"ח סי' קי"ב ד"ה הנה) כתב לחלק בין מקום שבהמותיו מצויות שאסור להשליך אפילו שלא בפניהם, ובין מקום שמצויים כלבי הפקר, שרק לפנייהם ממש אסור מהתורה, אבל אם משליך שלא לפנייהם ממש אלא שיבואו אח"כ ויאכלום, מותר.

כתב **החתם סופר** (יו"ד סימן צח. הובא בפת"ש ו) שמותר למכור קדרה הבלועה מבשר וחלב לגוי, ואין בזה בית מיחוש כלל. וכ"ד הרדב"ז (ח"ד סימן כד), בא"ח (קרח, ט) ועוד. **מנגד**, **המגן אברהם** (סי' תנ אות יב) החמיר שלא למוכרה לגוי. גם **המהר"ם שיק** (יו"ד סי' קט) סובר שאסור למכור קדרה זו לגוי, אבל בהפס"מ או שאר צדדים להתיר יש להקל.

קדרה שבשלו בה בשר בחלב ודין המאכל

כתוב **בהגהות אשרי** (ע"ז סי' ל) קדרה שבשלו בה בשר בחלב, אם בישלו בה לאחר מכן היתר, הרי הוא אסור באכילה גם כאשר היא אינה בת יומא, שבאיסורי הנאה אין לחלק בין בת יומא לשאינה בת יומא. ואם היא בת יומא כל המאכל אסור ואין לו תקנה, ואם אינה בת יומא ישליך דמי הקדרה לנהר והאוכל מותר. אך הדרכי משה (אות ג) כתב שאין לחוש בזה בדיעבד. שהקדרה נטל"פ.

הערוך השולחן (אות טו) הכריע להקל כרמ"א שהתבשיל מותר באכילה.

סעיף ד':

כף שאינה בת יומא שנתחבה בקדרה

כתב **הטור** שאם הכף שנתחבה אינה בת יומא, הקדרה והתבשיל מותרים והכף אסורה לכתחילה, בין עם בשר ובין עם חלב, ומ"מ בדיעבד אינה אוסרת מכיון שלא היתה בת יומא.

ויש להבין מה החילוק בין הכף שאסורה ובין הקדרה שמותרת, הרי בשתייהן יש טעם פגום הבלוע בהן? ה"ב"י ביאר שהכף בלעה את החלב כאשר הוא היה משובח ולכן גם לאחר שנפגם אסור כדין כלי שאינו בן

יומו שאסור לבשל בו לכתחילה, משא"כ הקדרה שבלעה את החלב רק לאחר שנפגם. וכיוצ"ב כתבו **התוספות** (עו. ד"ה מכאן ואילך), **הרא"ש** (סי' לו) ו**הרשב"א** (תוה"ק ב"ד ש"ד לו).

עוד העיר **הב"י** שדווקא כאשר תחב את הכף במין שתחב בה בפעם הראשונה הרי היא אינה אוסרת בדיעבד, אבל ודאי אם תחב במין שתחב בו בפעם הראשונה פשוט שהיא אסורה, דהוי מין במינו.

◀ **כתב השו"ע:** אם אין הכף בן יומו, הקדירה והתבשיל מותרים והכף אסור לכתחילה, בין עם בשר בין עם חלב. ומ"מ בדיעבד אינה אוסרת, כיון שלא היתה בת יומא.

הש"ך (ס"ק יג) ביאר שהכף אסורה לכתחילה מכיון שבלועה מבשר וחלב, אבל עם שאר דברים של פרווה מותר.

סעיף ה':

תחב בקדרה חדשה כף חלבית ואח"כ כף בשרית

נחלקו הראשונים מה דין קדרה חדשה שבשלו בה מים ותחבו בה כף חלבית, ולאחר מכן בשלו בה פעם נוספת מים ותחבו בה כף בשרית. ושתי הכפות הללו היו בני יומן ולא היה שישים כנגד הכפות: דעת **הסמ"ק** (סימן ריג בהגהות דיני ביטול אות א) שאסור להשתמש בקדרה לא בשר ולא חלב, אבל שאר דברים מותר לבשל בה מאחר שהיתה חדשה שלא בשלו בה חלב מעולם. **אולם רבנו פרץ** חולק, ולדעתו בכה"ג מותר להשתמש בקדרה לכל מה שירצה, שהרי הוא נ"ט בר נ"ט (המאכל בכף והכף לקדרה) ודינו כ'דגים שעלו בקערה' שמותר לאוכלם עם חלב! **הדרכי משה** (אות ו) תירץ, שאפשר והסמ"ק מחלק בין 'עלר' בלא בישול שמותר, ובין בישול המדובר כאן שאסור כם בנ"ט בר נ"ט.

האיסור והיתר (כלל לז' דין ט"י) סובר שאף אם אחת מהכפות אינה בת יומא ויש שישים נגדן, מותר לאכול המאכל מאיזה מין שירצה. וכן מותר להשתמש בקדרה לאיזה מין שירצה.

◀ **כתב השו"ע:** אם בשלו מים בקדרה חדשה ותחבו בה כף חולבת, ואחר כך חזרו ובשלו בה מים פעם אחרת ותחבו בה כף של בשר, ושתי הכפות היו בני יומן ובשום אחד מהפעמים לא היה במים שישים, אסור להשתמש בקדירה לא בשר ולא חלב, אבל שאר דבר מותר לבשל, מאחר שהיתה חדשה שלא בשלו בה מעולם. **אך הרמ"א** כתב: מיהו אם עבר ובישל בה בשר או חלב, מותר, דהוי נותן טעם בר נותן טעם (הגהות מיימוני פ"ט).

הט"ז (סק"ו) ביאר שהסיבה שהחמירו בקדרה כאן אינה מדינא אלא מחמת החומרא שהזכיר הרמ"א בסוף הסעיף, שנוהגים לאסור לכתחילה כלי שאינו בן יומו בשרי שבלע נ"ט בר נ"ט של חלב. וטעם הדבר,

שחששו שיערה את התבשיל למין השני (החלבי), ולכן נתנו לתבשיל זה את דין התבשיל החלבי, נמצא שהוא אסור בתשמיש לבשר וחלב. היוצא שמ"ש השו"ע לאסור תשמיש בקדרה זו לבשר ולחלב אינו מעיקר הדין אלא מחומרת הרמ"א לקמן. אבל הש"ך (ס"ק כא) סובר שהשו"ע אסר מדינא.

הש"ך (ס"ק טו) הקשה, מדוע אסור לכתחילה לבשל בשר או חלב, הרי יש כאן ג' נותני טעם, וגם מרן לקמן (צה, א-ג) פסק להתיר נ"ט בר נ"ט בבישול, ומדוע אסר כאן לבשל בה בשר. ועוד קשה, דמשמע שאם בישל בקדרה זו כבר אסור לבשל בה שאר דברים, והרי לקמן התיר מטעם נ"ט בר נ"ט! לכן פסק שמותר לכתחילה להשתמש בה איזה מין שירצה, בשר או חלב. ומ"מ ביאר שכאשר הקדרה ישנה יש עליה שם של תשמישה הקבוע - בשר או חלב, ופוסקים לפי הקביעות הראשונה (היינו, התשמיש האחרון של הכלי), שאם נפסוק שדין הקדרה שונה, נמצא שהקדרה אינה ראויה לשימוש, משא"כ בקדרה חדשה שבישלו בה בשר וחלב, אין לה תשמיש קבוע, ולכן הפסיקה שמותר לבשל בה רק פרווה, כך שעדיין היא ראויה לתשמיש. לדעתו מותר להשתמש בקדרה כמין האחרון שהשתמשו בה, גם אם אין שישים כנגד תחיבת הכפות. ומכיון שבכלי יש פחות נתינת טעם מהאוכל עצמו, וכן משום שיש כאן ג' נותני טעם, מקלים בנ"ט בר נ"ט. **הפ"ח** (אות יד) סובר שלספרדים מותר לכתחילה להשתמש בקדרה זו הן לחלב והן לבשר, וכ"כ **כה"ח** (אות מז), וגם האשכנזים אינם מחמירים אלא מצד מנהג וחומרא בעלמא הוא.

הבאר היטב תירץ את דברי השו"ע והרמ"א, דמיירי שהכפות היו בני יומן, ומסתמא שכשהכלי בן יומן נשאר עליו קצת שמנונית, וא"כ הוי נתינת טעם ממש. ואפ"ה סובר הרמ"א שהוא נ"ט בר נ"ט ומותר בדיעבד, משום דהטעם עובר לקדרה ומשם למים השניים. **הערוך השולחן** (אות יח) יישב, שדגים שעלו בקערה אם האדם רוצה לאוכלם בכותח א"א לאסור עליו, שהדבר חשוב כדיעבד. אבל כשדנים על קדרה זו שאלה של לכתחילה, שיכול להשתמש בקדרה לצורך מאכלים אחרים ולמה לו להכניס עצמו בספק, וזוהי סברת השו"ע להתיר נ"ט בר נ"ט רק בדיעבד, ואינו דומה למקרה שיש שישים כנגד הבשר או החלב, שאז הטעם בטל לגמרי, משא"כ הכא שקצת טעם יש ולכן לכתחילה לא מתירים.

עוד נחלקו האחרונים מה דין קדרה ישנה שתחב לתוכה כף חלבית, ולאחר מעת לעת בישל בה שוב מים ותחב בה כף בשרית ולא היה שישים כנגד הכפות. דעת **הש"ך** (ס"ק טו) דמכיון שבלוע בקדרה טעם של בשר בחלב, אין לבשל בה אפילו פרווה. ולדעתו דברי מרן 'מאחר שהיתה חדשה' קאי על ההיתר לבשל בה שאר דברים, ולכן אם היא ישנה אין היתר לזה. אך **הט"ז** (דף אחרון) סובר שדברי מרן 'מאחר שהיתה חדשה' קאי על מה שכתב לפני כן שאסור לבשל בה לא בשר ולא חלב, ולכן מתיר לבשל בקדרה ישנה פרווה וגם את המין הראשון שבושל בה, דהוי נ"ט בר נ"ט. וכ"פ **הערוך השולחן** (אות יח) משום דהוי כדיעבד.

תחב כף לתבשיל פרווה רותח

◀ **כתב הרמ"א:** קדירה שבשלו בה ירקות או מים ותחבו בה כף בן יומו, והקדירה אינה בת יומא, או להפך, או שיש במאכל ששים, הכל שרי. ונוהגין להחמיר לאכול המאכל כמין הכלי שהוא בן יומו, ולאסור הכלי שאינו בן יומו (ארוך כלל ל"ז), ואינו אלא חומרא בעלמא, כי מדינא הכל שרי.

הט"ז (סק"ז) הקשה, מה מועיל ששים בזה, הרי לקמן סימן צ"ה מובא שהאוסרים להדיח כלים בשריים ביורה חלבית הוא משום שיש לחוש שמא נגעה הכף בגוף הקדרה, וגם כאן יש לחוש לכך! לכן ביאר שסובר הרמ"א כטעם השני לאסור שם, שיש לחוש שנאסרו המים מפליטת הכלים החלביים והבשריים, וכאן אין לחוש לזה משום שיש ששים.

הט"ז (סק"ח) ביאר עפ"ד התורת חטאת דמכיון שיכול לאכול את המאכל ללא בשר או חלב הוה כלכתחילה, ולכן יש להחמיר ולא לאוכלו עם בשר או חלב ממש, אך מותר לאוכלו בכלי של חלב או בשר. הט"ז הכריע כרמ"א מכיון שהיא רק חומרא בעלמא, והוסיף שיש להקפיד לערות את המאכל לכלי שהוא כמין הכלי שהיה בן יומו. ואע"פ שהמהרש"ל (יש"ש פ"ז סימן סג) החמיר לאוכלו רק בכף חדשה, אין נוהגים כמותו.

הש"ך (סק"יח) הקשה, כיצד מתיר הרמ"א לאכול את המאכל כמין הכלי שהוא בן יומו, הרי יש הסוברים דנ"ט בר נ"ט אסור בבישול, ומדוע כתב על דין זה שהוא חומרא בעלמא, הרי יש האוסרים אותו מהדין, וגם הרמ"א עצמו לקמן הביא דעה זו! לכן ביאר שיש לגרוס 'במין' הכלי, והיינו שלכתחילה נהגו לאכול רק בכלי שהוא ממין הכלי הבן יומו, ולא בכלי שהוא ממין הכלי שאינו בן יומו. והקשה: הרי הרמ"א לקמן (צה, ב) התיר לאכול בכלי חלב דגים שנתבשלו בקדרה של בשר. עוד הקשה, שלקמן פסק שקדרות של חלב שהודחו ביורה של חלב מותרות לכל שימוש! וביאר שכאן כתב ש'קצת' נוהגים להחמיר. או דמכיון שכאן בישל בקדרה שאינה בת יומא, אם נתיר לו לאכול באיזה כלי שירצה יש לחוש שמא יטעה לומר שלעולם כף בת יומא אינה אוסרת במים, אפילו הקדרה בת יומא. ואת הקושיא השניה תירץ, שבבישול נוהגים להחמיר יותר.

כתב **הש"ך** (סק"ט) שדווקא לגבי מאכל הקלו להתיר את המאכל אם אחד מהכלים אינו בן יומו, משום שהתורה חסה על ממונם של ישראל, אבל אם רק חימם מים בקדרה אין להתיר משום שאין בהם הפסד. וכ"כ הט"ז (סק"ט).

החוות דעת (סי' צה סק"י) והחכמת אדם (מה, י) ביארו דמכיון שכל המנהגים הללו אינם אלא חומרא בעלמא, יש להקל בהם בדיעבד, ולכן אם בישל בכלי שאינו בן יומו אין לאסור את המאכל.

כתב כה"ח (אות נו) שלמעשה הכל מותר ויכול לאכול המאכל בין עם בשר ובין עם חלב, וגם יכול לאכול בכל מין שיהיה ואפילו שניהם בני יומם.

סעיף ו':

בצל או ירק הבלועים בבשר ובישולם בקדרה חלבית

כתב התרומה (סימן עה) שאם בישל איסור בקדרה ולאחר מכן בישל בקדרה מים תוך מעל"ע, מונים את המעל"ע מחדש, מכיון שהטעם הבלוע אינו מתיישן. אבל אם בישל בשר או חלב בקדרה ובתוך מעל"ע בישל בה מים, לא מונים מחדש את המעל"ע אלא מזמן בישול הבשר או החלב.

עוד כתב, שאם יש לפנינו ירקות שבלעו איסור, צריך לשער כנגד כל הירק שהרי נעשו כנבילה. אבל אם יש ירק שבלע בשר או חלב, יש לשער רק כנגד השיעור שבלע, שלא נעשו חנ"נ.

◀ כתב השו"ע: בצלים או ירקות שבלועים מבשר ובשולם בקדרה חולבת, אם ידוע כמה בשר בלוע בבצלים ובירקות, אין צריך ס' אלא כנגד הבשר. והרמ"א כתב: דלא שייך לומר חתיכה נעשית נבילה, הואיל ועדיין כולו היתר, ולכן אין צריך לשער רק נגד מה שבלע. וכל שכן בקדירה של חלב שבשלו בה מים תוך מעת לעת, ואח"כ בשלו בה בשר, לא אמרינן דצריך לשער נגד כל המים, רק נגד החלב שבלעה הקדירה. (ממשמעות הטור וב"י).

מרן ביאר בב"י את דברי התרומה וע"פ פסק בשו"ע, שטעם דין זה הוא משום חנ"נ, וכפי שביאר דבריו הרמ"א שלא שייך חנ"נ כאשר הוא היתר. ולכן טעם האיסור שהיה בקדרה נבלע במים או בירקות והם נעשו חנ"נ, אך בבשר בחלב שהם היתר אין אומרים חנ"נ. אך הש"ך (ס"ק כב) ביאר עפ"ד הר"ן את דברי התרומה בדין הראשון שהוא משום נ"ט בר נ"ט, ולא שייך נ"ט בר נ"ט אלא בשל היתר כבשר בחלב, שהטעם השני עדיין היתר, שהטעם הוקלש ולכן לא חשיב לאיסור. אבל בדבר האסור כל שיש טעם - אוסר עד סוף העולם. ולכן קדרה זו שהוחמו בה מים תוך מעת לעת חשיבא בת יומא, שבדבר איסור לא שייך נ"ט בר נ"ט. אלא שהקשה על דינו השני של התרומה, דמכיון שכבר נאסר הבלוע בקדרה לא שייך לומר חנ"נ!

רעק"א העיר שמרן דקדק בדבריו, שרק כאשר בישל בקדרה של חלב מותר, אך אם בישל עם חלב ממש ודאי אסור, שטעם החלב קודם שנכנס בבשר הוא נ"ט בר נ"ט דהיתרא, אבל אם בישל עם חלב ממש צריך שישים נגד כל הבשר, שהחלב נכנס בתוכו ונעשה נבילה ולאחר מכן יוצא ואוסר. והעיר שמדברי מהר"ם לקמן לא משמע כן.

כתב הש"ך (ס"ק כג) עפ"ד המהר"ם מלובלין (סימן כח) שאם יש שישים כנגד הבשר הבלוע בבצל, גם הבצל מותר, ואין צריך להוציאו מהתבשיל. אבל אם חתך את הבצל בסכין של איסור אפילו יש שישים צריך להפריש את הבצלים מהתבשיל, דקי"ל אפשר לסוחטו אסור. וכן סובר החוות דעת (סי' צו ביאורים א) ועוד. אך הפלתי (אות ה) סובר שהבצל עצמו לעולם אסור, שנשאר בו מעט טעם בשר וכשנכנס מטעם החלב בבצל מתערב בטעם הבשר ונעשה נבילה. וע"ע בכה"ח (סי' צו אות יט).

הש"ך (ס"ק כג) ביאר שמרן שכתב שבלועים מבשר, לא בא לאפוקי אם בלועים משאר איסורים שהרי לדעתו אין אומרים חנ"נ בשאר איסורים, אלא בא לאפוקי בצלים שהיו בלועים מחלב ולאחר מכן בלעו בשר, שלא די בשישים נגד הבשר. וכ"כ הפר"ח (אות כא), פרי תואר (אות ז). אך הערוך השולחן (אות כה-כו) כתב שדבריו דחוקים, ואין דין זה שייך לחנ"נ, אלא מפני קלישות הטעם.

כתב הפמ"ג (שפ"ד כג) שמרן בדבריו 'שבלועים מבשר' לא בא לאפוקי אם בלועים משאר איסורים, אלא אם בלעו בשר וחלב יחד שאז צריך לשער כנגד כל הבצלים או הירקות. וכ"כ כה"ח (אות נח).

סעיף ז':

בשר רותח שחתכו בסכין חלבית

שנינו בחולין (ה):

"אתמר: השוחט בסכין של עובדי כוכבים - רב אמר: קולף, ורבה בר בר חנה אמר: מדיח... דכ"ע בית השחיטה רותח הוא, מאן דאמר קולף - שפיר, ומאן דאמר מדיח - אידי דטרידי סימנין לאפוקי דם לא בלעי. איכא דאמרי: דכ"ע בית השחיטה צונן, מאן דאמר מדיח - שפיר, מאן דאמר קולף - אגב דוחקא דסכינא בלע"

נחלקו הראשונים מה דין בשר רותח שחתכו בסכין חלבית בת יומא ואין שישים כנגד הסכין: רבנו ברוך סובר שצריך לקלוף את מקום החתך, כדין השחיטה שאם הוא רותח צריך לקלוף את הבשר. אולם רבנו פרץ (הגהות סמ"ק סימן רה אות יד) והגה"מ (פי"ז ה"ז) סוברים שדווקא בשחיטה שרק מקום השחיטה רותח יש להסתפק בקליפה, אבל בבישול בשר שכולו רותח, לא די בקליפה אלא כל החתיכה נאסרה.

◀ כתב השו"ע: בשר רותח שחתכו בסכין חולבת, כל החתיכה אסורה אם אין בה ששים כנגד מקום הסכין שחתך הבשר. אבל אם אינו בן יומו, או אם אינו יודע שהוא בן יומו, אינו אוסר אלא כדי קליפה. והרמ"א כתב: וכל זה בבשר רותח בכלי ראשון, ואז אם הסכין בן יומו ואין ס' בבשר נגד הסכין הכל אסור, ואף הסכין צריך הגעלה. אבל אם הוא כלי שני, הבשר צריך קליפה; והסכין, נעיצה בקרקע (ארוך כלל

ל"ו), וכן נוהגין. ואפילו אין הסכין בן יומו, יש לקלוף הבשר מעט משום שמנונית הסכין (טור וב"י בשם סמ"ק).

היש"ש (ה, נט) כתב שהיה אפשר לחלק בין שחיטה לניד"ד, שבשחיטה האיסור משום דם ומשום רוב דם הוא בולע קצת ולא נאסר כ"כ ולכן די בקליפה, משא"כ בבליעת בשר או חלב. **אך** **הש"ך** (ס"ק כו) דחאו, שהדימוי לשחיטה אינו לשחיטת בהמה כשרה, שודאי הסכין אינה צריכה הכשר משום שהדם מישרק שריק, אלא הדימוי הוא לסכין של גוי ששחט בה שדי בקליפה. ולכן לא מדובר על איסור של דם אלא משום שמנונית, ובזה אין לחלק.

הש"ך (ס"ק כז) הקשה, הרי לקמן (קה, ד) פסק מרן שאם נפל איסור על חתיכה שבקדרה שהיא חוץ לרוטב די בנטילה! ותירץ: א. כאן אגב דוחק הסכין הוא מתפשט בכולו. ב. סתם סכין בלוע גם משמנונית חמאה וכה"ג. ג. מדובר שהבשר שמן, ודבר שמן אוסר עד שישים.

מרן פסק שיש לשער כנגד מקום הסכין שחתך הבשר, דלא כרבנו פרץ הסובר 'חם מקצתו חם כולו' במתכת ולדעתו יש לשער כנגד כל הסכין. וכ"פ **הש"ך** (ס"ק כח), אלא שהוסיף שהוא דוקא כאשר ידוע לו בבירור עד כמה חתך, אבל בסתמא הדרך לחתוך בכל הסכין, וצריך שישים כנגד כל הלהב. וכ"ד **הערוה"ש** (אות כט) שאם אומר ברי לי שלא חתכתי בכל הסכין שומעים לו. וכ"כ **כה"ח** (אות סז). **אך** **היש"ש** (פ"ז סימן מב) סובר שיש לשער כנגד כל להב הסכין, שכל החותך בסכין אינו מדקדק עד היכן חתך. וגם אם יאמר ברי לי שלא חתכתי אלא עד כאן, אינו נאמן, שהוא מילתא דלא רמיא עליה. וכ"כ **הט"ז** (ס"ק יב).

א"כ נחלקו **הש"ך** ו**הרש"ל** האם אדם נאמן לומר ברי לי שלא חתכתי אלא עד כאן. דעת **הרש"ל** שהאדם אינו נאמן, ו**הש"ך** פסק כשו"ע שהאדם נאמן לומר עד היכן חתך עם הסכין. וכ"פ **בהליכות עולם** (ח"ז עמ' סח).

כשהסכין אינה בת יומא:

◀ כתב **השו"ע**: אבל אם אינו בן יומו, או אם אינו יודע שהוא בן יומו, אינו אוסר אלא כדי קליפה.

הב"ח ביאר שמדובר שאין שישים כנגד השמנונית ודי בקליפה, שהשמנונית היא דבר מועט שאינו אוסר. וראיה לדבריו מקרבן פסח שסכו בתרומה שדי בקליפה אע"פ שתתאה גבר וכולו צריך להיאסר, אך משום שהסיכה היא משהו בעלמא, די בקליפה. **אך** **הט"ז** (ס"ק יג) תמה, כיון שהאיסור מתפשט בכולו ואין בו שישים, אינו חשוב לאיסור מועט אלא יש לחשב האיסור לפי כל הבשר שהתפשט אליו! ולדעתו אם אין שישים נגד השמנונית שעל הסכין כולו אסור. ובכל מקרה יש לקלוף את מקום החתך. גם **הש"ך** (גקה"כ ג) הסכים לדבריו.

סכין של גוי: כתב הש"ך (ס"ק כט) שדעת מרן שאם שחט בסכין של גוי אפילו יודע שהיא אינה בת יומא צריך קליפה, שסתם סכין שמנוניתו קרוש על פניו. ומשמע ששמנונית זו אינה אוסרת יותר מכדי קליפה, כיון שהוא דבר מועט. ואין לאסור כולו משום השמנונית שעליו. ודווקא לגבי צנון שהוא חריף הצריכו כדי נטילה.

גוש בכלי שני

כתב הרמ"א: וכל זה בבשר רותח בכלי ראשון, ואז אם הסכין בן יומו ואין ס' בבשר נגד הסכין הכל אסור, ואף הסכין צריך הגעלה. אבל אם הוא כלי שני, הבשר צריך קליפה; והסכין, נעיצה בקרקע (ארוך כלל ל"ו), וכן נוהגין. ואפילו אין הסכין בן יומו, יש לקלוף הבשר מעט משום שמנונית הסכין (טור וב"י בשם סמ"ק).

א"כ דעת הרמ"א (תורת חטאת סא, יג) שלעולם כלי שני אינו מבליע ומפליט אפילו בדבר גוש, וכ"פ למעשה (צד, ז; קה, ג) להקל שגוש בכלי שני אינו מבליע ומפליט. אך האיסור והיתר (כלל לו אות ז) והיש"ש (חולין פ"ז סימן מד. ופ"ח ס' עא) סוברים שדבר גוש מבליע ומפליט אפילו הוא בכלי שני כל זמן שהיס"ב, משום שאין את דפנות הכלי השני שיצננו את חומו. וע"ע בדברי האחרונים שהבאנו לקמן (קה, ג). הערוך השולחן (אות לב) כתב שודאי נכון להחמיר כדעה שאינה מחלקת בגוש בין כלי ראשון לשני, אך בהפס"מ או דיעבד כדאי הרמ"א לסמוך עליו שגוש בכלי שני אינו חשוב ככ"ר, וכ"כ החכמת אדם (ס, יב).

הב"ח מחלק בין חתך בשר רותח בסכין חלבית בכלי שני שהיס"ב שהסכין נאסרת משום שהבשר פולט לסכין. אבל הבשר לא נאסר משום שאין כח בחום של כלי שני להפליט את הבלוע וגם להבליע בבשר. הט"ז (ס"ק יד) סובר שיש להחמיר רק במקום שיש דוחק סכין, אבל אם אין דוחק סכין יש להקל כדעת הרמ"א.

החתם סופר (יו"ד סימן צה. הובא בפת"ש ז) החמיר גם בכלי שלישי כל זמן שהיס"ב, אא"כ הוא הפסד מרובה וכיוצ"ב. ומ"מ אם אפשר להכשיר את הכלים יש להצריך זאת. ומכיון שסו"ס אינו בישול גמור והוא איסור דרבנן בלבד יש להקל ולסמוך על הרמ"א לאחר שהכשיר את הכלי. אלא שהפת"ש העיר שהמורים אינם מורים להחמיר בכלי שלישי. וכתב בשו"ת שבט הלוי (ה, קפא) שאע"פ שבכלי שלישי אין המנהג להחמיר, בכלי שני מחמירים בגוש.

מה דין גוש שיש עמו רוטב? בתורת האשם לבעל התוספות יו"ט (כלל כג דין ז ד"ה הכל. הובא בפת"ש ז) אע"פ שכתב להחמיר בעצם דין דבר גוש שנתנוהו בכלי שני, מ"מ כתב להקל בדבר גוש שיש עמו רוטב. וכ"כ המנחת יעקב (כג, ז) שהרוטב שסביב הגוש מקררו. אולם מהפמ"ג (ס' קז משב"ז ב) משמע שסובר שאף בכה"ג חשיב הגוש ככלי ראשון. וכן עולה מהחוות דעת (ס' קז ביאורים סק"ג), וכ"כ היד יהודה (ארוך, ס"ק יד) שהרוטב החם מסייע לו לשמור חומו אף מבחוץ.

דין הסכין

◀ כתב הרמ"א: ואף הסכין צריך הגעלה. אבל אם הוא כלי שני, הבשר צריך קליפה; והסכין, נעיצה בקרקע (ארוך כלל ל"ו), וכן נוהגין. ואפילו אין הסכין בן יומו, יש לקלוף הבשר מעט משום שמנונית הסכין (סמ"ק).

הש"ך (ס"ק לא) העיר שדווקא כאשר הסכין 'בן יומו' צריך הגעלה, אבל כאשר הסכין אינה בת יומה מותר להשתמש בה שאר דברים כגון דגים וירקות. משא"כ אם הוא בן יומו נעשה הסכין נבילה ואסור להשתמש בו אפילו שאר דברים ולכן צריך הגעלה.

עוד כתב **הש"ך** (שם) שהסכין צריכה נעיצה גם כשהבשר רך כאשר הוא רותח, אבל אם חתך בה דבר קשה כגון גבינה קשה וכיוצ"ב אע"פ שהוא צונן צריך לנעוץ הסכין.

בשו"ת באהלה של תורה (א, יד) נשאל מה דין בלנדר המשמש לבשר, והשתמשו בו לערכוב של גבינה רכה עם מיץ תפוזים קר. המאכל עצמו כבר נאכל בטעות, ונשאלה השאלה מה דינו של הבלנדר, האם הוא חייב הכשרה וכיצד? ותשובתו שיש להקל להשתמש בבלנדר לאחר הכנסת סבון לתוכו ושטיפתו במים חמים, והשטיפה תהיה ע"י מים שהוחמו בדוד שמש, כך שיש בהם סברא להקל שהבישול בהם אינו אוסר.

סעיף ח':

גבינה שנפלה על בשר או תנור חם

כתב רבינו ירוחם (נט"ו אות כח קלו ריש ע"ד) מעשה היה ונפל תוך תנור של פנאד"ש גבינה, והתיר ר"י הפנאד"ש בקליפה להסיר מעליה ואפילו שהגבינה לחה שאין דרך גבינה ליכנס כל כך. הב"י ביאר שדין זה שונה מהמקרה בסעיף הקודם שאם חתך בשר בסכין חלבית היא אסורה עד שישים: * משום שדווקא כשחותך את הבשר בסכין אגב דוחק הסכין יש יותר בליעה, ^ב או שדווקא בסכין שפעמים השומן קרוש עליו ואינו ניכר וכשחותך בו הרי ישנו טעם מממשות הבשר, משא"כ בקערה שלא נשאר מממשות האיסור אלא הכל הוא טעם בלבד. ולכן הוסיף דה"ה לגבינה בבצק שמטגנים בשמן, אם נתנוה חמה בקערת בשר בת יומא אינה צריכה אלא קליפה בלבד, שאין בו דוחק הסכין, ומכיון שאין בו רוטב להבליע ולהפליט אינו אוסר יותר מכ"ק.

◀ כתב השו"ע: אם נפל לתנור פנאד"ש גבינה, אפילו לחה, וכן גבינה חמה בקערת בשר בת יומא, אינו אוסר אלא כדי קליפה.

הט"ז (ס"ק טו) ביאר שהגבינה נפלה לתוך קערה שמכניס בה מאכל בשרי הנקרא פנאד"ש. ומקלים בו משום (ס"ק טז) שאין דוחק סכין, וגם אין בה שומן הקרוש עליה שיבוא ממנה טעם בשר. אך **הש"ך** (ס"ק

(לב) ביאר שנפלה גבינה חמה על תבשיל הנקרא פנאד"ש, ודי לקלוף את הפנאד"ש, ומשום שאין דרך הגבינה להיכנס כ"כ לחתיכה לא מצריכים נטילה. ולכן הגבינה עצמה צריכה נטילה. הדגול מרבבה העיר, שלדעת הרמ"א (קה, ה) בכל מקרה הגבינה נאסרה כולה, משום שאין אנו בקיאים בין שמן לכחוש.

גבינה חמה שנפלה לקערת בשר

◀ **השו"ע** כתב שה"ה גבינה חמה שנפלה לקערת בשר, אינה אוסרת אלא כדי קליפה.

הש"ך (ס"ק לג) ביאר שהב"י למד דין זה מהפנאד"ש, שדבר בלוע אינו נכנס יותר מגבינה. והוא משום שבקערה אין דוחק סכין וגם אין שם רוטב להבליע ולהפליט. והוסיף שגם כאשר הקערה חמה דין זה נכון, והעמיד שמדובר כשהקערה נגובה ולכן די בקליפה. ואפשר שגם הרמ"א שלא הגיה על השו"ע מודה לזה, שרק כאשר המאכל יבש לגמרי הוא אוסר הכל, אבל כאשר המאכל בכלי גרע, כיון שאין האיסור בעין. ונשאר לבסוף בצ"ע.

סעיף ט':

דבש במחבת

כתב **המרדכי** (ע"ז ס' תתלו. פסחים ס' תקסב) מעשה בא לפני ר"י שבשלו דבש במחבת של בשר בת יומא והריקוהו חם בקערה של חלב בת יומא והתירה, משום דשמנונית בדבש הוי נותן טעם לפגם. אך הב"י העיר שאפילו היה נותן טעם לשבח מותר, משום שהוא נ"ט בר נ"ט דהיתרא.

◀ **כתב השו"ע:** בשלו דבש במחבת של בשר בת יומא והריקוהו חם בקערה של חלב בת יומא, מותר, משום דהוי נותן טעם בר נותן טעם דהיתרא.

הט"ז (ס"ק יז) כתב שיש נ"מ בין טעמו של המרדכי לטעמו של הב"י במקרה שהיה בשר בעין במחבת שבשלו הדבש, דאז היה אסור ולא הוה נ"ט בר נ"ט משום שבא ממש מהאיסור, ולמרדכי הוא נטל"פ ולכן מותר. ולכן כתב שלא היה לשו"ע להשמיט את טעמו של המרדכי. אך הש"ך (נקה"כ ד) כתב שכאן אין מקומו של דין זה, ולכן לא ביארו השו"ע. ולקמן (קג, ד) כתב מרן טעמו של המרדכי.

הש"ך (ס"ק לד) תמה על הרמ"א מדוע לא אסר את הכלי שעירה ממנו, הרי מוכח שהריקו את התבשיל בעירווי ולא נפסק הקילוח, דאל"כ ודאי שמותר. ולקמן (צה, ב) פסק שאם עירו מכלי בשרי לחלבי, התבשיל והכלי החלביים אסורים! וביאר שמדובר כאן על תבשיל העשוי מדבש, ובכה"ג לכו"ע הוא נטל"פ. או דמכיון שיש כאן תרתי למעליותא, שאפילו נתבשלו יש הרבה מהפוסקים שמתירים לאוכלן בכותח, ויש הסוברים ששמנונית דבש הוי נטל"פ, ולכן גם הקערה מותרת לדעת הרמ"א.

סימן צ"ה - דיני נ"ט בר נ"ט

ובו ז' סעיפים

סעיפים א' - ב':

היקף ההיתר בנ"ט בר נ"ט

שנינו בחולין (קיא:)

"איתמר, דגים שעלו בקערה, רב אמר: אסור לאכלן בכותח, ושמואל אמר: מותר לאכלן בכותח; רב אמר אסור - נותן טעם הוא, ושמואל אמר מותר - נותן טעם בר נ"ט הוא... אמר חזקיה משום אביי, הלכתא: דגים שעלו בקערה - מותר לאוכלן בכותח"

מסקנת הגמ' שדג ש'עלה'¹⁹ בכלי בשרי, מותר לאוכלו עם חלב, משום שהדג לא קיבל טעם ישירות מהבשר, אלא טעם הבשר עבר לכלי והכלי נתן טעם בדג.

נחלקו הראשונים בגדרי ההיתר:

א. **ריב"ן בשם רש"י** (הובא בתוס' ד"ה הלכתא): דווקא 'עלו' מותר והיינו שהדגים הונחו בכלי בשרי, אבל אם נתבשלו בו אין להתיר לאוכלו יחד עם חלב. כראיה לדבריו הביאו התוס' את דין צנון שחתכו בסכין שאסור לאוכלו בכותח שהחריפות בולעת הרבה וחשיב כטעם ראשון, ובישול לא גרע מחריפות לעניין זה.

ב. **רמב"ם** (ט, כג)²⁰, **רשב"א** (תוה"א ב"ג ש"ד פו., ובקצר פה:), **ר"ן** (מ: ד"ה דגים שעלו), **רש"י** (ד"ה נותן), **מאירי** (פסחים ל.): גם אם הדג בושל או נצלה בכלי בשרי, מותר לאוכלו לאחר מכן יחד עם חלב. אא"כ נתבשלו עם הבשר עצמו. ומכיון שהטעם נחלש התירו נ"ט בר נ"ט של היתר. משום שעל טעם קלוש לא חל שם איסור, בשונה מדבר שאסור בעצם שא"א להפקיע את איסורו גם כאשר טעם האיסור קלוש.

ג. **תרומה** (סימן ס"א), **רא"ש** (חולין פ"ח ס"י כט) **טור**: יש לחלק בין דג שבושל בכלי בשרי שמותר לאוכלו לאחר מכן עם גבינה, ובין דג שנצלה בכלי בשרי שאסור לאוכלו לאחר מכן עם גבינה. טעם

¹⁹ מה הפירוש 'דגים שעלו'? תוספות ורא"ש: עלו מן הצלי או צוננים בקערה רותחת. ריב"ן בשם רש"י - רק שהו בקערה ללא בישול. תרומה וסיעתו - דגים רותחים שעלו מן הצלי לתוך הקערה שאכלו בה בשר רותח.

²⁰ כתב הרמב"ם: "פת שאפאה עם הצלי ודגים שצלאן עם הבשר אסור לאכלן בחלב, קערה שאכלו בה בשר ובשלו בה דגים אותן הדגים מותר לאכלן בכותח". הטור הקשה, מדוע כתב שצלויים עם הבשר אסור לאוכלן בחלב, הרי ה"ה למבושלים עמו, שההיתר הוא רק בנתבשלו בקערה של בשר! הבי"י יישב, שאין הכוונה 'צלאן' מחוברים ממש לבשר, אלא שצלאן בתנור אחד כשהם מופרדים מן הבשר, וס"ל דריחא מילתא היא לעניין בשר בחלב.

החילוק בין בישול לצליה, שבצליה טעם הבשר שעבר לקדירה עובר ישירות לדג, בשונה מבישול שטעם הבשר שבקדירה עובר קודם למים שמבשל בהם, ולאחר מכן הטעם שבמים עובר לדג.

ד. **י"א המובא בר"ן** (מ: ד"ה דגים): גם אם בושלו הדגים עם בשר ממש מותר לאוכלם עם חלב, ואע"פ שהדגים קיבלו טעם ישירות מהבשר, עדיין טעם זה מוגדר כנ"ט בר נ"ט.

ה. **רבינו ירוחם** (נט"ו אות כח קלז): תבשיל שנתבשל בסיר בשרי אסור לאוכלו עם חלב, אך מותר לאכול אחריו חלבי אפילו בלא קינוח, ואם הסיר אינו בן יומו מותר אפילו לאוכלו עם גבינה. אך **הב"י** (בדה"ב) סובר שאפילו אם הסיר בן יומו מותר לאכול תבשיל זה עם גבינה, משום שהוא נ"ט בר נ"ט.

הב"י סיכם: ולענין הלכה כיון דהרמב"ם והרשב"א והר"ן ואבי העזרי וזקנו ור"י אין מחלקין בין נצלו לנתבשלו דבכל גוונא שרי וגם מדברי רש"י משמע כן הכי נקטינן.

◀ וכ"פ בשו"ע: דגים שנתבשלו או שנצלו בקדירה של בשר רחוצה יפה, שאין שום שומן דבוק בה, מותר לאכלם בכותח, משום דהוי נותן טעם בר נותן טעם דהיתרא. ואם לא היתה רחוצה יפה²¹, אם יש בממש שעל פי הקדירה יותר מאחד בששים בדגים, אסור לאכלם בכותח. אך הרמ"א כתב: ויש מחמירין בצלייה ובישול לאסור נותן טעם בר נותן טעם. (ריב"ן בשם רש"י ובארוך כלל ל"ד הביא המרדכי וא"ז). והמנהג לאסור לכתחלה, ובדיעבד מותר בכל ענין (סמ"ק וארוך).

היש"ש (פ"ח סימן סג) סובר שאם נצלו אפילו בדיעבד אסור מדינא. **הפרי מגדים** (שפ"ד ד) והחוות דעת (חדושים ה, ביאורים ד) כתבו שלדבריו, גם בנתבשלו אע"פ שהדגים מותרים, הרוטב אסור שחשוב כמו נצלו. עוד כתב החוות דעת (שם) שנצלו שאסור הוא דווקא שצלה דגים בשפוד או בכלי שצלו בו בשר, אבל אם צלה דגים בקדרה שבישל בו בשר מותר, כיון שטעם הבשר נבלע בכלי ע"י בישול חשיב מעיקרא כמו ג' נותני טעם. **כה"ח** (אות כב) כתב שאנו קי"ל כמרן ורמ"א שאין מחלקים בין בישול לצליה, והמחמיר כרש"ל תע"ב, ודוקא לעצמו ולא להורות כן לאחרים.

מה הדין כאשר טעם הבשר מורגש בדגים? **היש"ש** (ח, סא) סובר שבכה"ג אסור לאוכלם בכותח, שאע"פ שנ"ט בר נ"ט מותר הוא דוקא כשאין טעם הבשר מורגש בו. **הבא"ח** (קרח, יד) כתב שבעל נפש יחוש לדעת **היש"ש**, והמיקל יש לו ע"מ לסמוך. אך **הפר"ח** (אות ג) סובר שגם אם טעם הבשר מורגש מותר לאוכלם

²¹ **ש"ך** א: אין הכוונה שאמרינן מסתמא אינה רחוצה יפה, אלא ודאי מסתמא לא היה שומן דבוק בהן, והוא לאפוקי כשידע בבירור שלא היתה רחוצה יפה. **הערוך השולחן** (אות ז) העיר שמרן דקדק לכתוב 'רחוצה יפה שאין שום שומן דבוק בה', אע"פ שודאי שאם היא רחוצה יפה אזי אין שומן דבוק בה, דקמ"ל שההקפדה היא רק על דביקות השומן, והוא בכגון שבישלו רק בשר ולכן נדבק השומן בדפנות, אבל אם בישלו לדוג' תפוא"א עם בשר, אזי אין השומן נדבק בדפנות הקדרה, בכה"ג אפילו אין הקדירה רחוצה יפה לית לן בה. שמה שנתר סביבות הקדירה הוא רק טעם בשר ולא בשר ממש.

בכותח, דכיון דהוּו ב' טעמים של היתר הוקלש הטעם ואין בו בכדי לאסור. וכ"כ הבית אפרים (יו"ד סימן לז), **כה"ח** (אות ט).

כתב החוות דעת (שם. הובא בפ"ש ג) שאם חתך דגים רותחים בסכין שחתך בשר הוי כנצלו, דדוחקא ורותח מבשל. אַךְ הפרי תבואה (סימן כב) חולק, וכתב שאין לחוש לזה. והפמ"ג (סימן צו. משב"ז ג) הניח דין זה בצ"ע.

נ"ט בר נ"ט לכתחילה

כתב רבנו ירוחם (שם קל"ז ע"ד) שאם בישל ירקות וקטניות בסיר חלבי אפילו בן יומו, מותר לאוכלם בתבשיל של בשר. ונראה שהוא דוקא בדיעבד אבל לכתחילה אין לבשל בכלי של חלב דבר שרוצה לאכול עם בשר. וכ"ד הסמ"ק (סו"ס רי"ג בהג"ה אות ח) שהוא דוקא בדיעבד אבל לכתחילה אסור להעלותם או לבשלם בכלי של בשר כדי לאכלם בכותח, וכך מדוייק מלשון 'עלו' בקערה, משמע רק בדיעבד. וכ"כ הגה"מ (פ"ט הכ"ג ד"ה ובשלו).

אַךְ הב"י סובר שגם לכתחילה מותר לבשל בכלי חלבי דבר שרוצה לאכול עם בשר. כך גם סובר בעל התרומה (מפתחות, סי' סא) שמותר לכתחילה לערות קטניות שבישל בסיר חלבי לסיר של בשר, ואפילו הסיר בן יומו.

◀ כתב השו"ע: דגים שנתבשלו או שנצלו בקדירה של בשר רחוצה יפה... מותר לאכלם בכותח.

הש"ך (סק"ג) ביאר בדעת השו"ע שאסור לבשל לכתחילה בסיר בשרי כדי לאכלן בתבשיל חלבי, והיינו שאין עושים נ"ט בר נ"ט לכתחילה. אלא רק אם נתבשלו כבר מותר לאוכלם עם חלב. וכ"ד הפר"ח (אות א), **כרתי** (סק"א), **בא"ח** (קרח, יג) ועוד. ולדעתם מרן חזר בו בשו"ע ממ"ש בבדה"ב. וכן העלה בשו"ת **שמש ומגן** (ח"ב יו"ד סימן מב. ח"א סימן ח. ובספרו מזרח שמש סימן צה). אַךְ בשו"ת **יביע אומר** (ט, ד. הליכות עולם ח"ז עמ' עט) העלה שלדעת השו"ע מותר גם לכתחילה לעשות נ"ט בר נ"ט כדי לאוכלו בחלב. ואין דברי האחרונים הנ"ל שמרן חזר בו מוכרחים, שמרן בשו"ע תפס את לשון הגמ' שכתבה 'עלו'. וכן העלה בשו"ת **תפילה למשה** (ג, יב) ובשו"ת **שמע שלמה** (ח"א יו"ד סימן ב. ח"ב סימן ה).

מה הדין אם הכניס דגים בקערה של בשר כדי לאוכלם בכותח: **המנחת כהן** (ח"א פ"ב) סובר שקונסים אותו שלא יאכלם בכותח. וכ"ד **הערוה"ש** (אות י). אַךְ הפרי חדש (סק"א) חולק, דכיון דלא הויא אלא הרחקה דרבנן בעלמא שלא לגרום לכתחילה נ"ט בר נ"ט, אם כבר עבר ובישל אין לקונסו שלא לאכלן בכותח, ועוד, דבגמ' אמרינן סתמא 'דגים שעלו' משמע אפילו במזיד. וכ"ד **הכרתי** (סק"א), **כה"ח** (אות ה) ועוד.

הרמ"א (דרכ"מ ב) סובר שאין לעשות כן לכתחילה, ורק בדיעבד אם נתבשלו אפשר לאוכלם בכותח. אמנם אם הכלי הבשרי נקי מותר לכתחילה לתת בו דגים ולאחר מכן לתת אותם בכלי חלבי נקי.

נ"ט בר נ"ט בשעת הבישול

כתב החוות דעת (חדושים ב, ביאורים א. הובא בפת"ש א) שלא אומרים נ"ט בר נ"ט בשעת בישול, ולכן אם נפל חלב על סיר שמבשלים בו דגים, ואח"כ בישל את הדגים עם בשר, אפילו בדיעבד אסור אם לא היה שישים בבשר כנגד החלב שנפל בתחילה. ואין אומרים נ"ט בר נ"ט, כיון שנפל בשעת הבישול, הבישול מפעפע בכל הכלי, וחשוב כאילו נפל לתוך התבשיל והוי טעם אחד. **הערוך השולחן** (אות ב, ד) ביאר שההיתר בנ"ט בר נ"ט אינו משום שאנו סוברים שהטעם הראשון אינו מתפשט עד השלישי, אלא ההיתר הוא משום שאין בו חשיבות שטעם קלוש כזה והוא של היתר שיאסור. והעלה שהעיקר כדעת החו"ד ואין להקל בזה. וכ"פ בשו"ת **בנין אב** (ד, מח).

אך בשו"ת **בית אפרים** (יו"ד סימן לז) השיג עליו, והעלה שאפילו בשעת הבישול אמרינן נ"ט בר נ"ט. וכן העלה בשו"ת **טוב טעם ודעת** (תליתאה סימן קסט), **הליכות עולם** (ח"ז עמ' עט), שו"ת **הר צבלי** (יו"ד סימן פט) ועוד.

כה"ח (אות יב) הביא את דברי הפוסקים המצדדים לכאן ולכאן, והעלה דמכיון שדבר זה שנוי במחלוקת, אין לבשל לכתחילה עם בשר, ובדיעבד אם כבר בישל ויש הפס"מ יש לסמוך על המתירים.

ונראה שיסוד מחלוקת זו נעוצה בהבנת ההיתר של נ"ט בר נ"ט, האם יסוד ההיתר הוא משום שטעם האיסור קלוש ובכה"ג לא חל עליו שם איסור, או יסוד ההיתר הוא משום שהטעם עבר כמה וכמה שלבים עד שטעמו הגיע למאכל זה, ולאחר כמה וכמה 'גלגולים' שוב אין שם איסור עליו. ונ"מ לניד"ד האם כאשר יש נ"ט בר נ"ט אך הוא נוצר בו זמנית לבישול המאכל גם נאמר שהוא מותר. כגון שבשעת הבישול נפלה טיפת חלב על הסיר, אפשר לומר נ"ט בר נ"ט ולהקל משום שטעם האיסור קלוש, ומאידך מכיון שכל המציאות הנ"ל התרחשה בו זמנית יתכן ואין אומרים כאן נ"ט בר נ"ט להקל מכיון שלא היתה כאן 'השתלשלות' כדי שהמרחק מהאיסור יתיר אותו.

נ"ט בר נ"ט באוכלים

בעל **התרומה** (סימן סא) כתב לאסור אפית מאכל פרווה עם בשרי או חלבי פן יאכלנו עם המין הנגדי, ובזה אין להיתר משום נ"ט בר נ"ט משום שיתכן והיתר זה הוא רק בהעברת טעם מכלי לאוכל, אבל מאוכל לאוכל הכל חשוב טעם אחד. **השערי דורא** (סימן ס) הביא דין זה לאסור בלא פקפוק. **אמנם** יש שדייקו מדברי **רש"י** (קטז: ד"ה הרי זו אסורה) שדחה את דעת הסוברים להיתר גבינות שנמלחו בקיבה משום שהם נ"ט בר נ"ט, והוא משום שהטעם השני הוא טעם איסור. מדבריו משמע שגם באוכלים אומרים נ"ט בר נ"ט, דאל"ה היה דוחה דבריהם בטענה שאין באוכל כלל זה!

הפרי מגדים (משב"ז א) סובר שאין נ"ט בר נ"ט אלא בכלי אבל לא באוכל. ולכן אם בישל מאכל עם בשר, אסור לאוכלו עם חלב. ועוד, שאם בישל מאכל זה בסיר אחר, הכל קיבל את טעם הבשר ואסור לבשל בו חלב, שדין אוכל שבושל עם הבשר כבשר עצמו. וכ"ד **הערוך השולחן** (אות ג) שרק כאשר הטעם הראשון

בכלי והשני באוכל הוקלש הטעם, אבל כשהראשון באוכל הוה כממש. והוא ע"פ יסוד ההיתר שהתבאר לעיל שטעם ההיתר בנ"ט בר נ"ט אינו משום שהטעם אינו מתפשט אלא מפני קלישותו. וכ"כ החוות דעת (אות ב), בא"ח (קרח, טו), כה"ח (אות י) ועוד.

אך בשו"ת פני אריה (סימן מוז-מט. הובא בפת"ש א) סובר שגם באוכל אמרינן נ"ט בר נ"ט, וק"ו הוא מכלי, שאם בכלי אומרים דין נ"ט בר נ"ט ק"ו באוכל. וכן העלה בהליכות עולם (ח"ז סימן עט) שכן מוכח מדברי רש"י, ראבי"ה ועוד.

אכילת פרווה שבושל בסיר בשרי בצלחת חלבית

כתב הרמ"א: ודוקא לאכול עם חלב והבשר עצמו, אבל ליתנן בכלי שלהם, מותר לכתחלה (באיסור והיתר הארוך), וכן נהגו. וכן אם לא נתבשלו או נצלו תחילה, רק עלו בכלי של בשר, מותר לאכלן עם חלב עצמו. וכן להיפך (סברת עצמו).

הט"ז (סק"ד) כתב שהסומך על הרמ"א בדין הראשון (ליתן בכלי שלהם) להקל בזה לא הפסיד. ולאכול עם חלב תבשיל שהיה בכלי של בשר, העיר, שהוא רק בדיעבד, אבל לכתחילה אין להעלות דגים בכלי בשרי ע"מ לאוכלם עם חלב.

אמנם המהרש"ל (יש"ש פ"ח סימן סג) סובר שגם בקדרה של חלב אסור לתת את הפרווה לכתחילה, כל שנתבשלו תחילה בכלי בשרי.

הש"ך (סק"ה) כתב דמשמע שאפילו ליתנן דרך עירוי מותר, אך קשה שבס"ג מבואר שדין העירוי ככלי ראשון. לכן ביאר שכאן ההיתר הוא לתת דווקא בלא עירוי. וצ"ע לדינא כיון שהרבה מהפוסקים מתירים אפילו בנתבשלו. ולכן נראה שאם עירה מכלי ראשון של בשר על כלי של חלב מותר, שהוא בדיעבד. ובשו"ת משאת בנימין (סימן כ) כתב שכל המחמיר בזה אינו אלא מן המתמיהים. אמנם בתורת חטאת (נו), כתב שכמדומה שלא נהגו להקל בכה"ג, אמנם בהפס"מ או בשעת הצורך יש להקל. וכ"כ הפמ"ג (שפ"ד ה).

נ"ט בר נ"ט פגום

כתב באיסור והיתר הארוך (לד, ו), "ומיהו אם נתבשלו הביצים או הירקות בכלי של בשר שאין בן יומו וכן דג שנצלה בשפוד של בשר שאין בן יומו מותר לכתחילה ליתנה בחלב אליבא דכולי עלמא שהרי יש כאן שני צדדין דהיתר. נותן טעם לפגם וג' נותן טעם בר נותן טעם ואף על פי שהוא לכתחילה גמור. וכן אם הוחמו בדיעבד מים נקיים בקדירה נקייה של בשר שאין בן יומו מותר ללוש אותן לכתחילה של חלב או איפכא".

◀ **וכ"פ הרמ"א:** וכן אם היה הכלי שנתבשלו או נצלו בו לפגם, שלא היה בן יומו, נוהגין היתר לכתחלה לאכלו עם המין השני (שם בארוך).

הט"ז (סק"ד) כתב שהסומך על הרמ"א לא הפסיד. גם **הש"ך** (סי' צד ס"ק יח) הסכים עם הרמ"א. **היש"ש** (ה, ג) סובר שגם אם נתבשלו בכלי שאינו בן יומו אסור לכתחילה, שכל נטל"פ אסור לכתחילה. נחלקו האחרונים מהי כוונת הרמ"א? להתיר לכתחלה לגמרי או שרק בדיעבד באופן שכבר התבשל בסיר בשרי שאינו בן יומו מותר לערבו עם חלב.

הגר"א (אות י) כתב שאע"פ שבקדירה אסור לגרום לכתחילה לנ"ט בר נ"ט הוא משום גזירה אטו בת יומא, משא"כ כאן אף בן יומו מותר מדינא, ולכן כאשר הקדירה אינה בת יומא והטעם הבלוע פגום, מותר לכתחילה. אך **החכמת אדם** (שם) כתב שאין ליצור לכתחילה נ"ט בר נ"ט גם כשהכלי אינו בן יומו, ורק בדיעבד מתירים לאכול בחלב תבשיל שבושל בכלי בשרי שאינו בן יומו. או באופן שאין לו כלי אחר לחמם, יש לסמוך והתיר אפילו לכתחילה. וכ"פ בשו"ת **מנחת יצחק** (ח"ט סימן עז. ח"י סי' עז אות ג) שנשאל בענין גלידה פרווה שנעשה בבית חרושת, שביום שלפניו נעשה באותו כלי גלידה חלבי וכו', ואוכלין אותו גלידה עם בשר, והעלה לאסור לעשות כן לכתחילה. גם **הגרי"ש אלישיב** (שבות יצחק ח"ב עמ' רה) סובר שלכתחילה יגעיל את הכלי אם דעתו לשתות המים עם חלב.

מה דעת השו"ע בנ"ט בר נ"ט פגום? לדעת הסוברים שמרן מתיר לכתחילה נ"ט בר נ"ט, ודאי שגם כאן יתיר. אך לסוברים שהשו"ע מחמיר לכתחילה, יש לברר האם בנטל"פ יודו להתיר או שעובדה זו אינה גורמת להתיר. בשו"ת **בית דוד** (סימן מב ד"ה ואת"ל) העלה שכאשר הכלי אינו בן יומו מותר לדעת השו"ע גם לכתחילה. והרמ"א לא התיר אלא כאשר כבר בושל, אך לכתחילה מורה לאיסור. וכן מנהג הספרדים שמותר לכתחילה לבשל בכלי בשרי שאינו בן יומו דבר שרוצה לאכול בחלבי. וכ"כ **הזבחי צדק** (סק"ד), **בא"ח** (קרח, יג), **כה"ח** (אות ג) ועוד.

נ"ט בר נ"ט פגום במאכל חריף

◀ **כתב הרמ"א:** וכל זה כשהמאכל אינו דבר חריף, אבל אם היה דבר חריף, כגון שבשלו דברים חריפים בכלי של בשר, אפילו אינו בן יומו, או שדכו תבלין במדוך של בשר, אם אכלו בחלב, אוסר אפילו בדיעבד עד דאיכא ס' נגד הבשר הבלוע בהם (בארוך כלל כ"ד וכן משמע בתשובת הרשב"א סימן תמ"ט וב"י סי' צ"ו בשם סה"ת והגהות ש"ד סי' ס"ב בשם מהר"ש ואגור בשם מרדכי). ומכל מקום לא מקרי מאכל דבר חריף משום מעט תבלין שבו, רק אם כולו הוא דבר חריף. ורובו ככולו (וע"ל סימן צ"ו).

הש"ך (סק"ז) ביאר שחריפות התבלין גורמת לכך שהאיסור יחשב כאילו הוא בעין, ודינו כבן יומו. והוסיף (סק"ח) שאין אומרים דמכיון שתבלין עביד לטעמא הוא אינו בטל, כיון שאין התבלין אסור מחמת עצמו. בשו"ת **מקום שמואל** (סימן פט. הובא בפת"ש ד) האריך לסתור את דברי הרמ"א, שהצריכותא לשישים אינו משום שבחריף אין אומרים נ"ט בר נ"ט, אלא משום שאין כאן ב' נותני טעם. ולכן אם מדובר על בישול, יש ג' נותני טעם ואפילו בדבר חריף יהא מותר. ומסקנתו שבדבר חריף אין לזוז מדברי הרמ"א, אך בדבר שיש ספק אם הוא חריף יש להתיר. וכן העלה ה**ערוה"ש** (אות טו).

נחלקו האחרונים האם שבח החריפות אסור מדאורייתא או דרבנן, ונ"מ להקל בספקו. בשו"ת **כנסת יחזקאל** (ס"ס כד) כתב שהוא מדרבנן. אבל בשו"ת **פנים מאירות** (א, סד) העלה שהוא מדאורייתא. וכן העלה בשו"ת **שיבת ציון** (סימן לב) מכיון שהחריפות שווה לשבח, וכ"ד **רעק"א** (מהדו"ק סימן מט).

נ"ט בר נ"ט באיסורים

כתב ה**ר"ן** (חולין מא. דיבור הראשון) שההיתר של נ"ט בר נ"ט הוא דוקא בטעם של היתר כבשר בחלב, דמכיון שאנו טועמים רק טעם שני הוא חשוב להיתר, כיון שהוקלש טעמו מאוד אין עליו שם איסור. אבל כשמדובר על איסור בעצם, כל שטעם האיסור מורגש הוא אסור עד סוף כל העולם. וכ"כ ה**רשב"א** בתשובה (ח"א סי' תקי"ו). וכתב ה**ב"י** שנראה שדעת כל הפוסקים שוה לזה. וכן הביאו ה**פר"ח** (אות ג), **חכמת אדם** (מח, יז), **כה"ח** (אות ח) ועוד.

ביצה שנתבשלה בקדרה חלבית

כתב ה**רשב"א** בתשובה (ח"א סי' תקי"ו) אם נתבשלה ביצה במים בסיר חלבי, מותר לתת אותה בתבשיל של עוף אפילו לכתחילה, שהוא נ"ט בר נ"ט כדגים שעלו בקערה. אבל ביצים שנתבשלו בסיר עם בשר, אפילו בקליפתן אסור לאוכלם עם חלב, שקליפת הביצה מנוקבת, ולכן אם יבשלו ביצה במים צבועים הביצה תצבע בצבע המים.

◀ כתב ה**שו"ע**: ביצה שנתבשלה במים בקדירה חולבת, מותר לתת אותה בתוך התרנגולת אפילו לכתחלה. אבל אם נתבשלה בקדירה עם בשר, ואפילו בקליפה, אסור לאכלה בכותח.

הש"ך (סק"ב) העיר, שגם אם הביצה קלופה ונתבשלה בסיר חלבי, מותר לתת אותה בתוך התרנגולת. ה**ט"ז** (סק"ב) הקשה, הרי הרמ"א (פו, ה) כתב שאם הביצה נקובה דינה כקלופה, אך מדברי הרשב"א כאן משמע שכל הביצה דינה כמלאה נקבים! ונשאר בצ"ע. וביאר ה**פמ"ג** שאין הקליפה חשובה ככלי אלא כל הביצה כעין נקבים דקים שאין לתופסם בחוש הראות.

סעיף ג':**כלי בשרי עם חלבי במים רותחים**

נחלקו הראשונים מה דין כלי חלבי שהודח בתוך כלי בשרי רותח עם מים, וכן ההיפך. שורש דין זה נלמד מהגמ' שהובאה לעיל לגבי סוגיית נ"ט בר נ"ט, אלא שיש חילוקים מסויימים בין שני המקרים. במקרה של 'דגים שעלו בקערה' יש מעבר של הטעם בשלבים, היינו מהאוכל לכלי ומהכלי לאוכל האחר שהוא נותן טעם באוכל אחר, בשונה מהדחת כלים בשרי וחלבי יחד שמעבר הטעם נעשה בו זמנית, אע"פ שהטעם חלש יותר. מאידך, בני"ד אין שום בשר או חלב בעין, וכל נתינת הטעם באה מהבלוע בלבד, ואין כאן אכילה של טעם בשר עם חלב וההיפך.

התוספות (ק"ב. ד"ה הלכתא) סוברים שאם הדיח קערה בשרית בקערה של חלב בכלי ראשון ושניהם בני יומם, שניהם נאסרו. ואפילו אין שמנונית בעין. וזאת משום שהכלי החלבי נוגע בבשרי ונפלט טעם מזה לזה והוי טעם שני באיסור. ואינו דומה לדגים שעלו בקערה, שכאן יש העברת טעם ישירה בין הכלי הבשרי לחלבי ללא גורם שלישי, וכן מעבר הטעם בין החלבי לבשרי נעשה בו זמנית ולא לאחר זמן, וכלשון התוספות "כשהטעם השני של בשר ושל חלב נכנס במים מיד נאסרו המים". וביאר הר"ן שיתכן שהטעם היוצא מן הסיר הבשרי התנגש ישירות בטעם היוצא מהסיר החלבי. וכ"ד ספר **התרומה** (סימן סא), **סמ"ג** (לאוין קמ וקמא נג:), **סמ"ק** (סו"ס ריג בהג"ה אות ט) ו**הר"ן** (מא. בא"ד ראשון).

אך הרמב"ן (ק"א: ד"ה כתב בעל התרומות) סובר שדין זה זהה לחלוטין ל'דגים שעלו בקערה'. קערה-יורה, מים רותחים שפלטה בהם - היינו דגים, מחבת חולבת - היינו כותח. וכשם שמותר לאכול את הדגים עם חלב כך המים הללו מותר לתת אותם בחלב. וכ"ד **הרשב"א** (תוה"א ב"ג ש"ד פו.). ו**הרא"ש** (פ"ח ס' כט). לדעתם דין זה קל יותר מסתם נ"ט בר נ"ט כיון שאין כאן ממשות בשר או חלב. **הב"י** סיכם: ולענין הלכה כיון שהאחרונים מסכימים להתיר ומסתבר טעמייהו הכי נקטינן.

◀ **כתב השו"ע:** קערות של בשר שהודחו ביורה חולבת בחמין שהיד סולדת בהן, אפילו שניהם בני יומן, מותר, משום דהוה ליה נותן טעם בר נותן טעם דהתירא. והוא שיאמר ברי לי שלא היה שום שומן דבוק בהן. ואם היה שומן דבוק בהן, צריך שיהא במים ס' כנגד ממשות שומן שעל פי הקערה. **אך הרמ"א** כתב: ויש אוסרים אפילו אין שומן דבוק בהן (טור בשם סה"ת וסמ"ג וסמ"ק וש"ד והר"ף ותוס' ומרדכי ור"ן והגמ"י ופסקי מהרא"י ואו"ה), אלא א"כ אחד מן הכלים אינן בני יומן מבליעת כלי ראשון, ואז כל הכלים מותרים והמים נוהגין בהן איסור לכתחלה. אבל אם שניהם בני יומן, והדיח אותן ביחד בכלי ראשון, הכל אסור. והכי נוהגין, ואין לשנות. וכ"פ **היש"ש** (פ"ח סימן סד).

הש"ך (סק"ט) סובר שגם השו"ע לא דיבר אלא בדיעבד, אבל לכתחילה אין להדיח יחד כלי חלבי ובשרי. וכמו שפסק (או"ח סי' תנב ס"ב) שיש לזהר מלהגעיל כלי בשר וכלי חלב יחד אא"כ אחד מהם אינו בן יומו. וכ"כ **הפר"ח** (אות יא), **כה"ח** (אות לג) ועוד.

הש"ך (סק"יב) ו**הט"ז** (סק"ח) ביארו שהרמ"א מחמיר בדין הכלים יותר מסתם דין נ"ט בר נ"ט, שבנ"ט בר נ"ט מתיר בדיעבד, וכאן מחמיר גם בדיעבד אא"כ אחד מהכלים אינו בן יומו. וביאר הט"ז שכאן טעם החלב הנפלט למים מקבל טעם מטעם הבשר ראשון שבקערות.

כתב **הזבחי צדק** (אות כט) שגם לספרדים ההולכים ע"פ השו"ע הסובר שאפילו שניהם ב"י הוי נ"ט בר נ"ט דהיתרא ומותר הכל, מ"מ המחמיר תע"ב מפני שהאוסרים רבים. וכ"כ **כה"ח** (אות לח).

יש שומן:

כאשר יש שומן דבוק באחד הכלים, כתב **הש"ך** (סק"י) שהכל אסור, לפי שטעם שני מיד נ"ט לתוך ממשות ולא הוי נ"ט שני בהיתר וגם השומן נוגע בכלי השני ונאסר הכלי ושוב נאסר הכל. ולכן אפילו אם היה אחד מהן אינו ב"י והשומן דבוק באותו שאינו בן יומו הכל אסור, אבל אם השומן דבוק באותו שהוא בן יומו אותו שהוא בן יומו מותר ושאינו בן יומו אסור (מהרא"י בהגהת ש"ד ותורת חטאת שם ד"י).

כלים שתשמישם בכ"ש או עירוי:

כתב **האיסור והיתר** (לד, טו) שאין חילוק בין הדחת קערות עם כפות או קערות עם קערות, ואין אומרים שמה שתשמישו בכלי שני אינו אסור. דמכיון שעירו על הכלי פעמים רבות נמצא שכל הכלי בלע. וכ"ד **הב"ח**. **הפרי חדש** (אות טו) ג"כ אוסר מטעם שכלי שתשמישו בחום של יס"ב בולע ואוסר מעל"ע כלי אחר שעמו. וכ"פ **כה"ח** (אות מא). אך **התורת חטאת** (נז, יג) סובר שזהו רק בסתמא, אבל אם יודע בודאות שלא השתמש בכף אלא רק בכ"ש במעת לעת הזו, ודאי שאינו אוסר בדיעבד. וכ"ד **הש"ך** (סק"יג) ו**הערוה"ש** (אות כ).

כאשר אחד מהכלים אינו בן יומו

כאשר אחד מהכלים אינו בן יומו, כתב **השערי דורא** (סי' נז) כגון קערות שאכלו בהם היום רוטב של בשר רותח, ולאחר מכן הודחו בקדרה חלבית שאינה בת יומא במים רותחים שהיס"ב, ודאי שהקערות מותרות שהרי טעם החלב אינו בן יומו, וגם מותר להמשיך לבשל חלב בקדרה החלבית, שיש בה ג' נ"ט בר נ"ט, מהבשר בקערה ומשם במים ומשם במחבת. וכל ההיתר הנ"ל הוא דוקא כשהקערות אינן מלוכלכות מהבשר, אבל אם אחת יש בה שיורי מאכל של בשר או חלב, הכל אסור משום שהוא טעם ראשון. אך הב"י כתב שגם אם הקערות מלוכלכות אין לאסור, משום שאין ממשות של בשר, ורק שאריות של מרק אינן אוסרות. ושומן חשוב לממשות.

◀ **כתב הרמ"א:** ויש אוסרים אפילו אין שומן דבוק בהן (טור בשם סה"ת וסמ"ג וסמ"ק וש"ד והר"ף ותוס' ומרדכי ור"ן והגמ"י ופסקי מהרא"י ואו"ה), אלא א"כ אחד מן הכלים אינן בני יומן מבליעת כלי ראשון, ואז כל הכלים מותרים והמים נוהגין בהן איסור לכתחלה.

כתבו ה"ט"ז (ס"ק"י) והש"ך (ס"ק יד) שמקלים בכלים משום הפסד, ומחמירים במים שאין בהם הפסד. אך ודאי שאם רוצה להשתמש במים הללו במין הכלי שהוא בן יומו, כגון אם הוא של בשר, ודאי מותר לאכלן עם בשר. וכ"כ הפר"ח (אות טז) ועוד.

☞ הדחת כלים חלביים ובשריים בכיור אחד

◀ **כתב הרמ"א:** ודוקא שהודחו ביחד ובכלי ראשון, אבל אם הודחו זה אחר זה, או בכלי שני אפילו ביחד, הכל שרי (בארוך כלל ל"ד)... ואם נמצא קערה חולבת בין כלי בשר, לא חיישינן שמא הודחו ביחד בדרך שנאסרים (הגהות ש"ד ואו"ה).

הש"ך (ס"ק טז) וה"ט"ז (ס"ק יא) ביארו שאם הודחו בכלי שני הכל מותר משום דהוי ממש כדגים שנתבשלו בקערה של בשר, שמותר.

ה"ט"ז (ס"ק יב) סובר שגם אם הכלים הבשרי והחלבי יהיו מלוכלכים ובני יומם ג"כ יהיו מותרים, משום שעירוי אינו מבליע ומפליט כאחד. ושכן הוא דעת הרמ"א. אבל היש"ש (פ"ח סימן סד) סובר שאם היה לכלוך מבשר או חלב יש לאסור גם בכלי שני, מחשש שהלכלוך יתמחה בתוך המים ויהיו נחשבים כגוף האיסור. וסייג, דמכיון שזוהי חומרא, אין לשאול האם היה שומן בכלים, ורק כאשר נודע הדבר למורה ההוראה צריך הוא לאסור.

ה"ט"ז (ס"ק יד) העיר עפ"ד האו"ה, שאפילו אם רגילים באותו בית להדיח בכלי ראשון, מותרים הכלים מכח ס"ס, ספק שמא לא הודחו עמהם, ואת"ל הודחו שמא לא היתה בת יומא. והחוות דעת (ביאורים יב) מסביר שלא מחזיקים ריעותא. נ"מ ביניהם למקרה שיודע שהכלי בן יומו, ה"ט"ז מחמיר והחוו"ד מיקל. וגם החוו"ד מודה שאם יודעים בוודאות שהם הודחו יחד, אין להתיר.

בשו"ת מנחת יצחק (ח"ב סי' ק) כתב שודאי ראוי לכל מדקדק במעשיו שיהיו לו שני כיורים נפרדים לבשר וחלב, ומי שא"א לו צריך להיזהר שיהיה לו כלי גדול המיוחד להדחה שדיח כל מין בנפרד. וכלי זה לא יניחו על הכיור ישירות אלא ע"י הפסק. עיקר טענתו לאסור היא משום שאריות המאכלים שמערים עליהם מים רותחים, וכך נבלע בכיור בשר וחלב יחד. ואע"פ שהרמ"א הקל בעירוי, הוא רק כאשר הבליעה בכלי אחר, אבל בכיור שהבליעה היא במקום שבו מצטברים השאריות, בודאי מבליע. אולם הילקוט יוסף (איסור והיתר ח"ג סי' פט ס"ק פ) הביא את דברי המנחת יצחק וחלק עליו. שאין בעירוי כח להפליט ולהבליע בכיור. וברוב הפעמים אין מערים מים רותחים ישירות על הכלים, בנוסף לכך בדר"כ משתמשים בשטיפה בסבון

הפוגם את טעם הבשר והחלב. ולכן מעיקר הדין מותר להדיח בכיור אחד כלים בשריים ולאחריהם כלים חלביים. וע"ע בשו"ת **אגרות משה** (ח"א יר"ד סימן מב) שאין להורות לאסור למי שרוצה לעשות כדינא.

עירה מכלי ראשון בשרי על כלי חלבי

כתב הרמ"א: ואם עירה מכלי ראשון של בשר על כלי חלב, דינו ככלי ראשון ואוסר אם היה בן יומו. אבל אם עירה מים רותחים שאינן של בשר ולא של חלב על כלים של בשר ושל חלב ביחד, ואפילו שומן דבוק בהם, הכל שרי, דאין עירו ככלי ראשון ממש שיעשה שהכלים שמערה עליהם, יבלעו זה מזה (שם).

הרמ"א סובר שהכלי נאסר ע"י עירו. וכ"ד ה"ט"ז (ס"ק יג), משום שמחשיבים את קילוח העירו כאילו הוא בכלי שמערים ממנו. אך האחרונים התקשו בפסק זה, הרי הוי נ"ט בר נ"ט דהיתרא דשרי בדיעבד. לכן כתב ה"ש"ך (סק"ה) שיש להקל בעירו מכלי ראשון משום שהוא כדיעבד. והביא (ס"ק יז) את דברי התורת חטאת שבמקום הפסד מרובה או לצורך יש להתיר, ושלא בכה"ג יש לאסור הכל. והסכים עמו להלכה. הפר"ח (אות ז, יז) מתיר בדיעבד, ואוסר לעשות כן לכתחילה. הערוה"ש (אות כב) הסכים עקרונית עם דברי ה"ש"ך, אלא שכתב דמכיון שהרמ"א החמיר, יש להגעיל את הכלי אם הוא של מתכת, ואם הוא מחרס לא ישתמש בה מעת לעת.

היש"ש (פ"ח סימן סד) סובר שכאשר היו שיורי מאכל, ודאי שיש לאסור בעירו שמבליע ומפליט כדי קליפה, וגם צריך לשאול האם ההדחה היתה ע"י עירו. וה"ט"ז (ס"ק יב) סובר לאסור בעירו אם היה שיורי מאכל משניהם, ואם אחד מלוכלך והשני נקי, המלוכלך מותר והנקי אסור. ובכלי שני הכל מותר כיון שאינו מבליע ומפליט. ה"ש"ך (סק"כ) הסכים עמו, אך לדעתו אם כלי אחד מלוכלך ואחד נקי, הכלי המלוכלך ג"כ אסור, ורק בהפס"מ מותר. שהסתפק האם הכלי הנקי נעשה נבילה וחוזר ואוסר השני כיון שמערה עליו כל פעם, או שנאמר שעירו אינו מבשל כולי האי. לדברי ה"ש"ך וה"ט"ז עירו מבשל, אלא שבמקרה של כלים נקיים הדבר נחשב לנ"ט בר נ"ט רגיל והכלים מותרים. המנחת יעקב מסכים לט"ז וש"ך שעירו מבשל, אך הקשה כיצד הם מחשיבים זאת לנ"ט בר נ"ט ומתירים בכלים נקיים - אם עירו מבשל אז יש כאן דין של קערות שהודחו שהרי הטעמים נוגעים זה בזה. לאור קושיה זו הפרי מגדים (שפ"ד כ) החמיר גם בעירו על כלים נקיים, אלא אם כן מדובר בהפסד מרובה, ולכך הסכים גם החכמת אדם (מ"ח, יב) והוסיף שגם אז יש לחכות מעת לעת. דעת הפרי חדש (אות יז) להחמיר בזה גם במקום הפס"מ, וכ"ד הכרתי (אות יא).

סיכום ההיתרים ע"פ הרמ"א

א"כ ראינו שהרמ"א מתיר בכמה וכמה מצבים בהם הכלי הודח בכלי מהמין השני. וכפי שראינו בתחילת הסוגיא התוס' הביאו ב' טעמים מדוע להחמיר יותר בדין הדחת הכלים יותר מאשר נ"ט בר נ"ט רגיל, והוא משום שהכלים נוגעים זה בזה, וכן שיש חשש לאיחוד הטעמים באופן ישיר.

כעת נסכם את הדינים בהם הקל הרמ"א לאור ב' הסברי התוס' הנ"ל:

א. כאשר אחד הכלים אינו בן יומו: הרמ"א פוסק שהכלים לא נאסרים. משום שהכלי שהוא בן יומו בלע טעם פגום של כלי שאינו בן יומו. **ב. הדחה של הכלים בזה אחר זה:** אם הכלים לא הודחו יחד, אלא הם נשטפו אחד אחרי השני, הם מותרים למרות שהם הודחו בכלי אחד ובמים רותחים. **ג. עירוי ע"ג הכלים:** במקרה של עירוי מים (פרוה) מכלי ראשון על כלי בשרי וחלבי יחד הכלים מותרים, אפילו אם שומן היה דבוק בהם. הסיבה לכך היא שעירוי לא יכול לגרום לכלים עליהם מערים לבלוע זה מזה. אך הש"ך והט"ז הסכימו להקל רק אם הכלים נקיים, אך בכלים מלוכלכים הם אסרו. **ד. כלי בשרי נמצא עם כלים חלביים** (ולהפך): הרמ"א מתיר ואין לחשוש לכך שהכלים הודחו באופן שאוסר אותם.

הט"ז (ס"ק יב) הוסיף שאם כלי בשרי וכלי חלבי הודחו יחד במים חמים בכלי שני הם מותרים, למרות שמדובר בכלים מלוכלכים. משום שכלי שני לא מפליט ולא מבליע אפילו אם היד סולדת בו.

סעיף ד':

מים עם אפר

◀ כתב השו"ע: יראה לי שאם נתנו אפר במים חמין שבירה קודם שהניחו הקדירות בתוכה, אף על פי שהשומן דבוק בהן, מותר, דעל ידי האפר הוא נותן טעם לפגם.

אך הש"ך (ס"ק כא) כתב "דין זה לא נמצא בשום פוסק ולא שום אחד מהאחרונים הזכירוהו, גם בב"י לא הזכירו. ואדרבה משמע מדברי הפוסקים דאין שום תקנה להגעיל כלי בן יומו אם לא שיש במים ס' נגד הכלי". עוד כתב שמדברי הפוסקים מוכח שאין שום תקנה להגעיל כלי בן יומו אא"כ יש שישים במים נגד הכלי. והוכחה לכך מקושיית התוס' למ"ד חנ"נ בכל האיסורים, כיצד הגעילו כלים גדולים במדין, הרי כאשר מגעיל חלק מהכלי נפלט ממנו טעם וכשחוזר ונבלע בכלי הרי כל הכלי נעשה איסור! ואם נאמר שאפר פוגם את טעם האיסור, מדוע לא תירצו בפשטות שהיה אפשר לפגום ע"י אפר! אלא ע"כ שפתרון זה אינו מועיל. ומצאנו בזה מספר תירוצים באחרונים ומכך כמה דרכים בסוגיא זו:

א. הפרי חדש (אות יט) כתב ליישב את דברי הש"ך, שבאמת אפשר לפגום את הכלי הגדול באפר, אך התורה לא עסקה באפשרויות אחרות שאפשר דרכן להכשיר את הכלים, ופסק שבהפס"מ יש לפסוק כשו"ע. כדרך זו נקט גם בשו"ת **חכם צבי** (סימן קא) וביאר שודאי יש דברים הפוגמים לכו"ע, ומה שלא

ציינו הפוסקים שאפשר להגעיל בהם הוא משום שלא הוכשרו הכלים מהדבר הפוגם אלא מהמים הרותחים. ומה שלא הזכירו הפוסקים דין זה הוא משום שאין צורך לכותבו, ולכן פסק להלכה כשו"ע. וכ"ד החיד"א (שיר"ב ד), **ערוה"ש** (אות כד), **זבחי צדק** (אות לה), שו"ת **יביע אומר** (ח"ו סימן י) ועוד. וחומרי נקיון שמשתמשים בהם היום, נראה שלכו"ע הם פוגמים. **ב. הצמח צדק** (סימן צא) סובר שמרן דיבר רק בדיעבד, שהרי כתב 'שאם נתנו' אך ודאי לכתחילה אין להתיר ע"י נתינת אפר, כשיטת הסוברים שאין עושים נ"ט בר נ"ט לכתחילה. וכן העלה בשו"ת **שמש ומגן** (ח"ב יו"ד סימן מב. ח"א סימן ח. ובספרו מזרח שמש סימן צה). לשיטתם קושיית הש"ך אינה קשה, שכל האמור הוא רק דיעבד, ובכלי מדיין הביאו רק את הדין לכתחילה. **ג. הפתחי תשובה** (סק"ז) כתב שאין כוונת השו"ע שאפר יכול לפגום את האיסור, אלא כוונתו דוקא כאן בבשר בחלב מועיל האפר להקליש את הטעם שלא יחול עליו אח"כ שם בשר בחלב. ולכן לא קשה מכלי מדין, ששם היה איסור ודאי שא"א לפוגמו, משא"כ כאן הוא בשר בחלב בלבד שבכה"ג מתיר מרן.

היד יהודה (ארוך לג, קצר לז) בדק ומצא שכל זמן שהאפר עורב במים הם אינם ראויים לשתיה, אך אם מסננים את האפר מהמים שוב אפשר לשתותן, נמצא שהמים אינם פגומים בעצם. לכן הסיק כש"ך שאין להקל בנתינת אפר במים.

כתב ה**ט"ז** (ס"ק טו) שלפ"ז אין איסור אם נפל בורית העשוי מחלב לתוך תבשיל, שהרי יש בבורית אפר. אלא שהקשה ע"ז מדברי כמה מהפוסקים, וסיים שצ"ע למעשה. ה**ערוה"ש** (אות כד) הקל בזה, וכ"כ **כה"ח** (אות נח) ועוד. ה**פרי מגדים** (משב"ז טו) כתב שאף אם נחמיר באפר, נראה להתיר בבורית (סוג של חומר ניקוי) כיוון שהיא לא ראויה אף לאכילת כלב (בניגוד לאפר שאינו ראוי לאדם אך ראוי לאכילת כלב), ובוודאי שהיא נותנת טעם לפגם.

★ מדיח כלים לחלבי ובשרי

אחת השאלות המעשיות ביותר בימינו בדיני 'נ"ט בר נ"ט' היא האם מותר להשתמש במדיח כלים לניקוי כלים בשריים וחלביים בו זמנית, או שבו זמנית אסור אך אחד אחרי השני מותר, או שצריך שני מדיחים שונים, אחד לחלבי ואחד לבשרי. והשאלה היא האם הטעם שבכלים נחשב לנ"ט בר נ"ט או שמכיון שהכלים מקבלים את טעם הבשר והחלב יחד, הרי הם נאסרים. עוד יש לברר האם חומרי הניקוי ששמים במדיח פוגמים את טעם האוכל. והאם יש איסור של בישול בשר בחלב בשאריות המזון שמצטברות במדיח. שאלה זו נתונה במחלוקת גדולה בפוסקים וכדלהלן:

אופן פעולת המדיח הביתי הוא כדלהלן (מתוך מאמרו של הרב גדעון פרל, תחומין יא): "לאחר ניקוי הכלים מכל לכלוך במיוחד הגס, מניחים את הכלים במדיח על גבי מגש מרושת המאפשר רווח בין כלי לכלי. עם סגירת דלת המדיח והפעלתו נכנסים מים למדיח, ועל ידי פעולת שאיבה הם ניתזים בכל חלל המדיח. בו בזמן נמסה במים אבקת סבון חריפה. מי הסבון הללו שוטפים את הכלים המלוכלכים משיירי אוכל דקים

ומהשומן הדבוק בהם. לאחר הצטברות די מים במדיח, מתחיל גוף החימום, הקבוע בתחתית המדיח (יש מדיחים שבהם הוא גלוי לחלל, ויש כאלה שבהם הוא מכוסה) לחמם את מי הסבון עד לדרגת חום של 60-70 מעלות. פעולת ההתזה בחום זה נמשכת כ-20 דקות. לאחר תום שלב השטיפה במי הסבון החמים מתרוקן המדיח מהמים המלוכלכים, וכל השומן והלכלוך הדק נשטף החוצה. אם הצטבר לכלוך עבה יותר, הוא נעצר על גבי מסננת הנמצאת בתחתית המדיח, בפתח היציאה של המים, ונותר שם מבלי יכולת לעלות חזרה לחלל המדיח. לאחר מכן נשטפים הכלים כמה וכמה פעמים במים נקיים, וכל שאריות מי הסבון יוצאות מהמכונה. השטיפה האחרונה נעשית שוב במים חמים (המתחממים כנ"ל על ידי גוף החימום), ולכן בפתחת הדלת בתום השטיפה נמצאים הכלים נקיים ויבשים".

א. מותר להדיח יחד: בשו"ת יביע אומר (ח"י סימן ד) מתיר הדחת כלים חלביים ובשריים יחד במדיח הכלים, לדעתו מכיון שהבליעה בדפנות המכונה היא בנ"ט בר נ"ט בלבד אין בה כדי לאסור. בנוסף יש במדיח חומרי ניקוי ולכן הם חשובים ל'נתן אפר במים', כך שכל הבלוע בכלים שיוצא למדיח נפגם ושוב אינו אוסר את הכלים. וגם אם יש מעט שיירי מאכל, הכמות קטנה ביותר שבטלה בשישים. ורק מהיות טוב היכא דאפשר יש להדיח כלי בשר לחוד וכלי חלב לחוד בזה אחר זה.

גם בשו"ת עטרת פז (ח"א כרך ב יו"ד סימן ד) העלה שהרוצה לשטוף כלי בשר וחלב ביחד במדיח כלים, יש לו על מה שיסמוך ובפרט במקום הצורך, ואולם עדיף להחמיר ולשטוף אותם בזה אחר זה כלומר שישטוף כלי בשר לבד וכלי חלב לבד, ובאופן ששווה ברחיצת הכלים בין סוג אחד לסוג אחר זמן של מעל"ע (24 שעות) יש להתיר בשופי בלי פקפוק.

ב. זה אחר זה בהחלפת הרשתות: בשו"ת אנרות משה (ח"א או"ח סימן קד. ח"ג או"ח סימן יא ונח. ח"ב יו"ד סימן כח-כט ד"ה אך אף) פסק שמותר להשתמש באותו מדיח לבשר ולחלב, שהוא נ"ט בר נ"ט דהא בעצם הוא נ"ט בר נ"ט שמותר לבשר לחלב ואיפכא, ואפילו באותם המים שהדיח את הכלי בשר מותר להדיח את הכלי חלב אחר שניטלו משם, אם לא היה לכלוך בעין או שהיה במים שישים נגד הבעין. אך בתנאי שידח הכלים שלא בזמן אחד אלא בזה אחר זה, ושיהיו לכלי החלב והבשר רשתות נפרדות להנחת הכלים ע"ג, והוא מטעם שמצוי שישארו שאריות מהאוכל ויגעו במין האחר שידח לאחר מכן. ומכיון שאין הדרך לבדוק לאחר ההדחה האם נשארו במדיח שאריות, יש להצריך רשתות נפרדות לבשר ולחלב. אבל אין לחוש שישארו בדפנות המדיח שאריות של אוכל, משום שהכלים אינם נוגעים שם. ואף אם ישאר שם יתבטל בכמה אלפים.

ג. לכתחילה אסור ובדיעבד רק ע"י מספר פעולות: בשו"ת מנחת יצחק (ח"ב סימן ק) בתשובתו לגבי כיוור משותף לכלים חלביים ובשריים פסק שלכתחילה ראוי שלכל מדקדק במעשיו יהיו שני מדיחים לבשר ולחלב. אולם למי שא"א לו, צריך להזהר שלא להדיח הכלים ברשת עצמה אלא בכלי גדול להדחה מיוחדת לבשר בפ"ע ולחלב בפ"ע, ויניח כלי זה ע"י הפסק מסויים, וינקה

היטב את הרשת בין הדחת מין אחד לחברו, ומהנכון שיגעיל המזחילה ע"י עירוי מהמים החמין היוצאים מהברז, בין הדחת מין לחבירו.

בדומה לו פסק הגר"מ אליהו (שו"ת הרב הראשי ח"ב, תשמ"ח-תשמ"ט עמ' 96) שלכתחילה צריך שתי רשתות נפרדות לבשר וחלב, ובין שטיפת כלי חלב לכלי בשר, צריך לשפשף ולנקות היטב את המדיח שלא ישארו בו שאריות אוכל. כמו כן, ראוי להפעילו הפעלת סרק בלי כלים. אם אינו יכול להשיג שתי רשתות, יכול בדיעבד להשתמש באותה רשת, אך בתנאי שידיח את הרשת במים חמים וינקה אותה היטב משאריות אוכל וכד'. עוד כתב (ח"ג, תש"נ-תשנ"ג, עמ' 116) שרצוי שתהיה רשת מיוחדת נוספת. באין רשת נוספת, יש להוציא את הרשת ולשפוף עליה מים חמים מקומקום חשמלי. וכמו"כ יש לפני כל שימוש בין כלים בשריים לחלביים במדיח לעשות את הפעולות הבאות: להשאיר את המדיח 24 שעות ללא שימוש. לנקות את המקום בו נמצאים הרשת והמסננת שלא יהיו שום שיירי אוכל. ולהפעיל את המדיח כשבתוכו אבקת ניקוי ומים בלבד. הגרי"ש אלישיב (אבני ישפה ח"ג סוף סי' ע"א, אשרי האיש יו"ד פרק ה' אות ל"ז) סובר "לא נראה להתיר להשתמש במדיח כלים אחד לבשרי וחלבי, כיון שאין מי שיוכל לעמוד על הדבר, שהכלים יהיו כמעט נקיים לגמרי לפני שמכניסים אותם למדיח". וכ"ד בעל שבט הלוי (קובץ מבית לוי ח"א עמ' ל' אות ז) "ואין להשתמש במדיח כלים להדחת כלי בשר וחלב גם אם מחליף את המגשים". וכ"כ בבדי השולחן (ס"ק פ"א, ב"ד"ה שרי) "נראה שאין להשתמש במכנינת אחת לבשר וגם לחלב".

בתחומין כרך י"א הובאו כמה מאמרים העוסקים בדין שימוש במדיח לנקיון כלים חלביים ובשריים. הרב גדעון פרל שליט"א העלה דבמדיח אין מקום לגזירת חכמים בנטל"פ משום שאף פעם אין שם מציאות של נתינת טעם לשבח. ומכיון שהשימוש במדיח הוא תמיד ע"י חומרי ניקוי חזקים, אין על המדיח שם של 'בשרי' או 'חלבי'. מכיון שכך גם שיירי המזון שנותרו לאחר ההדחה אין בהם איסור בישול של בשר וחלב יחד, מכיון שהם פגומים וממילא בטל מהם שם אוכל. ולכן לדעתו יש לנקות את שיירי המאכל מהכלים קודם הכנסתם למדיח, לכתחילה יש להשתמש במגשים נפרדים לכלים חלביים ובשריים. לאחר כל הדחת כלים יש לנקות את המסננת ורק לאחר מכן להדיח את הכלים השניים. מנגד הרב ישראל רוזן זצ"ל סובר שפעמים רבות נשארים שיירים בעין של המאכלים, ולא ברור כלל שהם נפגמים מאכילה. לכן ההנחה שאין כאן טעם של בשר או חלב שיכול לאסור את הכלים בהדחה הבאה, אינו מדויק כלל. הרב רוזן סוקר את כל תשובותיו של הגר"מ פיינשטיין בנושא, מהם עולה שאין להסתמך על פגימת המאכלים גם ע"י בורית, וכן לא ברור האם יש שישים כנגד הבעין שנותר. לדעת הרב רוזן אין כלל אפשרות להשתמש באותו מדיח לכלים חלביים ובשריים גם שלא בבת אחת, וזאת משום שיש שיירי מאכל ובגללם נעשית המכונה בשרית, ואוסרת את הכלים החלביים שמנקים בה לאחר מכן. אם שאריות המאכל נשארות לאחר מכן במכונה, נמצא שמבשלים בשר וחלב יחד. ורק אם יקפידו לנקות את שיירי המאכל בין הדחה להדחה

ולהפעיל את המכונה 'על ריק' בין ההדחות, יתכן ויהיה אפשר להקל, אך בכך נתת דבריך לשיעורים ולכן ראוי לאסור גם בכה"ג.

סעיף ה':

הנחת כלי עם כותח סמוך לכלי עם מלח

שנינו בחולין (ק"ב).

"בעא מיניה רב דימי מרב נחמן: מהו לאנוחי כדא דמלחא גבי כדא דכמכא? אמר ליה: אסור, דחלא מאי? אמר ליה: שרי, ומאי שנא? לכי תיכול עלה כורא דמלחא! מאי טעמא - האי איתיה איסורא בעיניה, והאי ליתיה איסורא בעיניה"

לדעת **רש"י** וה**תוספות** (ד"ה מהו) החשש הא שיפול מהכותח למלח והוא לא ידע וימלח ממנו בשר או יתן אותו לתוך קדרה בשרית.

אך הרמב"ם (ט, כה) כתב "אין מניחין כד של מלח בצד כד של כמך מפני ששואב ממנו ונמצא מבשל הבשר במלח זה שיש בו טעם החלב, אבל מניח כד החומץ בצד כד הכמך שאין החומץ שואב ממנו". לדעתו החשש הוא שמצמיד את הכלים, וכלי אחד שואב מחברו. וכ"ד הר"ח. והעיר עליו **הראב"ד** שגירסתו שונה מגירסתנו.

◀ **כתב השו"ע:** אין מניחין כלי שיש בו כותח אצל כלי שיש בו מלח, אבל מותר להניחו אצל כלי שיש בו חומץ. והעיר **הרמ"א:** ודוקא אם הכלים מגולים. ואפילו הכי אם עבר ונתנו ביחד, מותר, ולא חיישינן שמא נפל אל המלח (הגהות ש"ד וארוך).

מדברי הרמ"א משמע שסובר כרש"י, שהחשש הוא שמא יפול מהכותח למלח. ה**ש"ך** (ס"ק כב) וה**ט"ז** (ס"ק ז) ביארו שגם דעת השו"ע כרש"י. הפרי תואר (אות ז) חשש לחומרא לדברי הרמב"ם.

כתב **הפרי תואר** (אות ז) שנראה דוקא להניחו בקביעות, אבל להניחו לפי שעה על דעת ליטלו תכף ומיד מותר. וכ"כ **הפרי חדש** (אות כא) אלא שסיים שאפשר דלא פלוג רבנן וראוי להחמיר.

סעיף ו':

הנחת כלי חלבי ליד בשרי

בגמ' לעיל מובא שאין להניח כלי שיש בו כותח (חלבי) סמוך לכלי שיש בו מלח, מחשש שיפול מכלי זה לכלי זה. אעפ"כ כתבו ה**תוספות** (ד"ה מהו לאנוחי) וה**רא"ש** (פכ"ה ס"י לב) שאין ליזהר מטעם זה לתת בתוך תיבה אחת כד של בשר אצל כד של חלב, שהרי זהירים שלא יפול מזה לזה. בשונה מהכותח שאין נזהרים שלא יפול ממנו למלח ואז יתן מהמלח לתבשיל של בשר.

אמנם בהגהות **אשיר"י** (שם) כתב שיש להחמיר שלא להניח שני תבשילין של בשר וחלב סמוך זה לזה בתיבה אחת, אא"כ יכסם כמו שצריך. אך מהרא"י (הגש"ד סי' ס"א ס"ק ח) כתב דליתא להיא הג"ה מקמי התוספות וסיעתו.

◀ **כתב השו"ע:** מותר ליתן בתוך תיבה כד של בשר אצל של חלב. והרמ"א כתב: ויש מחמירין לכתחלה (הגהות אשיר"י בשם א"ז). וטוב ליזהר לכתחלה במקום שאינו צריך.

הבא"ח (בהעלותך יח) כתב שראוי להיזהר לא להניח כלי שיש בו חלב אצל כלי שיש בו תבשיל של בשר, אא"כ שניהם מכוסים. גם **הגר"מ אליהו** (מאמ"ר מועדים כג, לו) סובר שיש להיזהר שלא להניח סירי בשר מעל סירי חלב או להיפך במקרה או במקום אחר, אא"כ שניהם מכוסים. ויש מחמירים אפילו בשני תאים אם התא עשוי רשת. **אמנם בהליכות עולם** (ח"ז עמ' כז) פסק שמותר לכתחילה לתת בתוך המקרה כלי שיש בו תבשיל בשר, אצל כלי שיש בו חלב, ואין לחוש שמא יפול מתבשיל הבשר לתוך החלב, או להיפך, שכל איש נזהר מזה שלא יפלו מזה על זה. וכן מותר להניח כלי שיש בו חלב אצל כלי שיש בו מלח. וכ"פ בשו"ת **שבט הקהתי** (ה, קל).

סעיף ז':

מלח בכלי בשרי לצורך חלבי

שנינו בחולין (ק"ג).

"מיתיבי: דג טהור שמלחו עם דג טמא - מותר, מאי לאו שהיו שניהן מלוחין? לא, כגון שהיה טהור מליח וטמא תפל"

התוספות (ד"ה טהור) למד מגמ' זו שא"צ להגעיל דפוסי גבינות הגויים ומותר לעשות בהם גבינות לישראל ולמולחן בתוכן דהוי כמו טהור מליח וטמא תפל דאין שייך מליחה בעץ ולא נעשה עץ רותח ע"י מליחה, ומעשים בכל יום דמלח בקערה שמשתמשין בה בשר לוקחים ממנו לתת ממנו בחלב והמחמיר תבא עליו ברכה.

◀ **כתב השו"ע:** מלח הנתון בקערה של בשר, מותר ליתנו בחלב. אך הרמ"א כתב: והמחמיר גם בזה, תבא עליו ברכה כי יש מחמירין לכתחלה (תוס' וסמ"ג ואו"ה). וכ"ד הש"ך (נקה"כ).

הש"ך (ס"ק כה) ביאר שטעם ההיתר אינו משום נ"ט בר נ"ט, שהרי מלח הוא דבר חריף, אלא הוא משום שאין כח למלח להפליט טעם מהכלי, ולפ"ז אפילו בקערה של איסור מותר.

אולם הט"ז (ס"ק יח) חלק על הרמ"א, שלמד דבריו מדברי התוס' למעלה, והבין שסיום דבריו 'והמחמיר תע"ב', קאי גם על מה שכתב שמשתמשים במלח שנמצא בקערה של בשר לצורך חלב. אך לדעת הט"ז זוהי טעות, שודאי מה שכתב 'מעשים בכל יום' לא מדובר על עמי הארצות אלא על אנשים חשובים, וודאי שאינם מוציאים עצמם מכלל הברכה. אלא ודאי שסוף דבריו קאי אדפוסי הגויים, אבל במלח אין שום סברא לאסור אפילו לכתחילה, וכ"ד היש"ש (פ"ח סימן פא) להתיר לכתחילה המלח.

חצובות וכיריים במטבח הביתי

אחת מהשאלות הנפוצות כיום היא שימוש באותן כיריים לבישול חלב ולבישול בשר. שהמנהג הרווח אינו לייחד כיריים נפרדות לבשר ולחלב, ולכאורה הדבר תמוה, שלעיתים התבשילים גולשים לכיריים וכשמבשלים עליהם תבשיל נגדי הסיר בולע משאריות המאכל²²

יחוד כיריים נפרדות לבשרי וחלבי

לגבי דיני הכשר חצובה לפסח, כתב הרמ"א: חצובה צריך ליבון (מהרי"ל).

המגן אברהם (או"ח סי' תנב ס"ק יב) הסביר שלפעמים נשפך עיסה עליה. **אולם המאמר מרדכי** (ס"ק יא) כתב שזהו חשש רחוק, ואפילו אירע כן נשרף החמץ והלך לו כיון שהוא על האש, ואפילו אם החצובה בלועה חמץ מה בכך, הרי אין מניחים עליו מאכל, ואין הבלוע יוצא מדופן לדופן (יו"ד צב, ז). ולכן כל מה שכתב הרמ"א זהו רק לכתחילה משום חומרא דחמץ, ובודאי די לזה בליבון קל. ובדיעבד כתב **הפרי מגדים** שאף אם נשתמש עליו בלי ליבון כלל ג"כ אין לאסור. וכ"פ **המ"ב** (ס"ק לד). **אולם הגר"ש וואזנר** (קובץ מבית לוי ח"א עמ' כט) כתב שמ"ש המ"ב שהבלוע בחצובה נשרף אינו נוהג בחצובה של זמנינו, כיון שמסגרתה גדולה, אין קצוותיה מונחים כנגד האש ואינם מתחממים כל כך.

לפי דברי הרמ"א ע"פ המג"א גם לגבי בשר בחלב יש לחשוש שנשפך על החצובה בשר ואחר כך חלב והרי היא בלועה מבשר בחלב ועלולה להבליע איסור בכלים או מאכלים שיתבשלו עליה. אך לפי ביאור המ"ב וסיעתו עולה שגם לבשר בחלב אין לחשוש ומותר להשתמש באותה חצובה לבישול שני המינים.

ונראה שנחלקו כבר בנקודה זו הט"ז והש"ך. כתב **הט"ז** (סי' צב ס"ק כט. סי' צז ס"ק ג) להתיר אם אפו בתנור מאפה חלבי ולאחר מכן הושיבו באותו מקום רותח קדרה עם בשר, דמכיון שאין החלב בעין אלא רק בלוע בתנור, דינו כקדרה, ונמצא שחשובים כשתי קדרות שאינן אוסרות אחת את השנייה בנגיעתן. **אך הש"ך** (נקה"כ סי' צז ס"ק א) חלק על הט"ז, ולדעתו אין מקרה זה דומה לשתי קדרות, ששם האיסור בלוע בקדרה משא"כ כאן שהאיסור מבחוץ על התנור. לדעתו רק אם אין ממשות של האיסור הוא אינו אוסר את הקדרה, אבל כאן האיסור מבחוץ על התנור. וכפי שכתב **הפמ"ג** (משב"ז סי' צב ס"ק כט) שרק כאשר המקום שמניחים עליו את הקדרה הוא יבש לגמרי, אפשר להתיר את הקדרה.

החכמת אדם (עד, ד) סובר שחומרת הרמ"א לגבי חמץ נכונה גם בשאר איסורים. אך בשו"ת **אגרות משה** (ח"א יו"ד סי' נט) כתב על דבריו שהם תמוהים מאד, שגם לגבי פסח החמור נשאר הפמ"ג בצ"ע על האיסור. ואולי מחמיר משום שבחצובה יש אפשרות שבולע, אך ודאי אין לזה שום טעם ומוכרחים לומר שהחמירו

²² סיכום פרק זה מבוסס על ספרו 'וסעדו לבכם' של הרב ינון קליין, ראש כולל גבעת אסף.

בחמץ דווקא משום דלא בדילי מיניה כולי שתא. ולכן אין להחמיר בשאר איסורים. ובברזלי הגז אין להחמיר משום שהוא כשתי קדרות והוא חשוב לשעת הדחק שמותר בדיעבד.

ובילקוט יוסף (איסור והיתר ח"ג סי' פט סע' עז) פסק "מותר לבשל על כיריים של גאז מאכלי בשר ומאכלי חלב, ואין צורך שיהיו כיריים נפרדים לבשרי ולחלבי. וגם אם גלש מהחלב על הכיריים, אין צריך להכשירם קודם שבא לבשל מאכל בשרי, דבודאי מה שנשפך על הכיריים נשרף וכלה, וגם בהדלקת הכיריים הרי הוא עושה ליבון קל, ועוד, דכלי מכלי אינו בולע אלא באמצעות רוטב, וממילא אין הקדרה המונחת על הכיריים בולעת מהכיריים. והוא הדין לחצובות הכיריים שעליהם מעמידים את הסירים, כיון שהאש שורפת גם את מה שנשפך על החצובה".

ובשו"ת תשובות והנהגות (ח"ב סי' שפז) כתב, "לכתחלה ראוי ליחד בגז ברזלים [חצובות] נפרדים עבור בשר ועבור חלב, שבזה יוצאין מכל חשש, אבל בדיעבד יש לסמוך להקל, שאפילו ניתז רוטב בשר או חלב על הברזל יש מיד ליבון קל, היינו כאשר קש נשרף עליו מבחוץ, שגם אם צריך ליבון מכל מקום בהתירא בלע די בליבון קל... ולכן אף אם נשפך חלב על החצובה מדליק האש שמניח עליו כלי שיגיע חום בכל החצובה עד שקש ישרף מבחוץ, ועל המבער עצמו אין חשש כיון שאינו נוגע בכלי, אמנם כל זה אם נשפך בשעה שאש בוער תחת הברזל, אבל אם נשפך החלב לאחר שהאש כבתה והברזל עדיין יד סולדת בו, ראוי לחשוש שיש כאן איסור בשר בחלב, שכן אם הניח עליו כלי בשרי רטוב נבלע בו טעם בשר, והואיל ויש בחצובה בשר בחלב הוי איסורא בלע וצריך ליבון מדינא, אבל עיין ב'חוות דעת' סי' צב (ס"ק כב) שאינו תלוי בבלוע בברזלים כולה, אלא שיעור ששים היינו נגד החלב בעין ע"ש".

שימוש באותן חצובות לבשרי וחלבי

גם אם משתמשים באותם החצובות לבשרי וחלבי יחד יש כמה וכמה תנאים אותם צריכים למלא על מנת לא להגיע למציאות של בליעת בשר וחלב יחד:

- א. ממשות של אוכל או רוטב על החצובות: כפי שראינו לעיל, עיקר ההיתר הוא משום שהחצובות היבשות חשובות לעניין העברת הטעם כשתי קדרות שאינן אוסרות זו את זו. ולכן כאשר יש שאריות של אוכל או רוטב ממשי של המין הנגדי על החצובה, נמצא שכאשר מבשל על חצובה זו מהמין הנגדי, הרי הוא מקבל את הטעם ונאסר. לכן יש להקפיד שהמקום יהיה נקי.
- ב. השפצה מטיגונים של המין הנגדי: דין זה התבאר בסימן צ"ב סעיף ה. וכתב הש"ך (שם ס"ק יט) שתמיד כאשר ניתז על הקדרה מבחוץ מהמין הנגדי הרי היא נאסרת, ורק דין התבשיל תלוי במקום הספציפי שההתזה הגיעה. אך הט"ז (ס"ק יז) סובר שמעיקר הדין הקדרה מותרת. ורק לכתחילה אין לבשל בה לפי שנראה שנאסרה. גם לט"ז יש להחמיר לכתחילה, וודאי כאשר הקדרה ריקה ואין בה מאכל שיבטל את הטיפה שנגעה בקדרה מבחוץ.

- ג. בישול של בשרי וחלבי בו זמנית: מחשש שיגלוש נוזל מהסיר ויגעו הסירים אחד בשני, ויאסרו מחמת הבליעה של אחד מהם.
- ד. חימום ישיר על החצובות: מחשש לטעם בשר וחלב הבלוע בחצובה, שכאשר מניחים עליה מאכל ללא חוצץ נמצא שבליעת הטעם היא ישירה למאכל.
- ה. אוכל שנפל על מגש החצובות: מחשש למציאות בה גלש או ניתז אוכל בשרי או חלבי על המגש ונבלע בו, ונמצא שהמגש בלוע מבשר וחלב. ואם כי יש לחלק בין מקרה שהמגש היה צונן שאוסר רק כדי קליפה לבין מצב שהמגש היה רותח שאוסר את כל החתיכה, ברוב המקרים המאכל שנופל על המגש הוא תוך כדי הבישול או שהוא חתיכה קטנה, ונמצא שכמעט תמיד כל המאכל שנופל נאסר.

שימוש בכיריים חשמליות לבשר וחלב

בימינו מצויים עוד שני סוגי כיריים. א. חשמליות. ב. קרמיות. ויש לברר מה הדין בכיריים אלו.

בכיריים חשמליות שאינן קרמיות, הסיר מונח על כיסוי מתכת שמתחתיו נמצא גוף חימום, לכן ניתן להקל ולבשל בהם בשר אחרי חלב (וכן להיפך). והוא משום שכל שטח הכירה מתחמם עד לשיעור של ליבון קל, כך שיייתכן שאף אם נשפך מעט מאכל על הכירה, לא נבלע בה. וגם אם נבלע מוכשר מיד על ידי ליבון. כך עולה מדברי המ"ב (סי' תנא ס"ק לד) שכאשר המאכל שנשפך מתקלקל או נשרף מיד, הכירה לא בולעת בשר או חלב בזמן שהיא עובדת. וכן העלה בספר 'להלכה - המדריך למטבח היהודי' (סי' מא).

כל זה כאשר נשפך התבשיל בזמן שהכירה דולקת, אך אם נשפך התבשיל כאשר הכירה מכובה, יש להקפיד לנקות את הכירה וליבשה לפני שיבשלו עליה מאכל ממין אחר. דרך נוספת להתיר את השימוש הוא להדליק את הכירה לחום המקסימלי ואז היא מתלבנת ומותרת בשימוש.

סימן צ"ו - דין מאכל חריף שנחתך בסכין של בשר

ובו ה' סעיפים

סעיף א':

דאורייתא או דרבנן?

כתב בשו"ת פנים מאירות (ח"א ס"ס סד) שדין חריף מדאורייתא, וראיה לכך מהגמ' בע"ז (ט.ט). ששאלה מה הדין אם נפל לתוך חומץ? התוס' שם פירשו שהגמ' מסתפקת משום שמחמת חריפותו נותן טעם, ומחמת הספק פוסקים לחומרא. ואם הוא מדרבנן היה לפסוק לקולא! גם הפרי מגדים (מש"ז א, שפ"ד יב) כתב שמהרשב"א בתשובה (סימן תצז) משמע שהוא דבר תורה, וכן משמע מהשו"ע. וכן עולה משו"ת שיבת ציון (סימן סד), רעק"א (סי' מט ד"ה אך נראה), ערוך השולחן (אות יב), משום שאם נותן טעם ממש מדוע לא יאסר מהתורה!?

אולם הפלתי (סי' קב אות ה. סי' צו את ב) כתב שיותר נראה שדבר חריף הוא חומרא בעלמא ולא דבר תורה. וכ"כ בשו"ת שואל ומשיב (מהדורה ד' ח"ג סימן צא) שאינו אלא מדרבנן.

נ"ט בר נ"ט בחריף

שנינו בחולין (קיא):

"אמר חזקיה משום אביי, הלכתא: דגים שעלו בקערה - מותר לאוכלן בכותח, צנון שחתכו בסכין שחתך בה בשר - אסור לאוכלו בכותח, וה"מ צנון - דאגב חורפיה בלע, אבל קישות - גריר לבי פסקיה ואכיל, קילחי דליפתא - שרי, דסילקא - אסירי, ואי פתך בהו דליפתא - שפיר דמי"

א"כ מהגמ' עולה שצנון הוא דבר חריף ולכן אם חתכו בסכין בשרית, אסור לאוכלו בכותח, שדינו כבשרי. אלא שיש לברר מה מקור החומרא לדין חריף, והאם הוא יותר חמור ממליח או כבוש שדי כדי קליפה כדי להתיר אכילתם? עוד יש לדון מה מצב הסכין, רק בכך יומו יש להחמיר בזה, או בכל סכין שיהיה.

בטעם החומרא בחריף, כתב הרמב"ן (פסחים ט). "דכל מילתא דאית ליה חורפא דמי קצת לחמין", וכן ביאר הרא"ש (פסחים ב, ט) בשם הערוך ועוד.

הנה רש"י פירש שהחילוק בין דגים שעלו בקערה שמותר לאוכלן בכותח, בשונה מצנון שחתכו בסכין שאסור לאוכלו בקערה הוא משום: א. בקערה הטעם לא בא מן הממש אלא מנותן טעם, שסתם קערה מדיחים אותה משומן הקרוש עליה משום מיאוס. אבל בסכין פעמים שהשמנונית קרוש עליו ואינו ניכר וכשחותך בצנון הוי נותן טעם הבא מן הממש. ע"כ. לתירוץ זה אין חומרא מיוחדת בחריף, וגם בחריף חל

הכלל של נ"ט בר נ"ט, אלא החומרא ב'צנון שחתכו' היא משום שהמעשה נעשה ע"י סכין עם שמנונית. וצנון הוא דבר קשה ולכן יש להחמיר בו. ב. משום חריפות הצנון הוא בולע יותר מדגים רותחים, ודוחק הסכין פולט והצנון בולע את הפליטה.

רש"י הוצרך לשני תירוצים משום שלכאורה גם אם חריף חשוב כבישול בחום, יש להתיר משום נ"ט בר נ"ט, שאם חיתוך בצל בסכין בשרית חשוב כבישול בסיר בשרי, עדיין היתר נ"ט בר נ"ט תקף. לכן ביאר רש"י שיש עדיין שמנונית על הסכין וכך חשוב כאילו יש כאן בשר בעין, שאסור לאוכלו עם חלב. ובטעם השני ביאר שהחריפות חזקה יותר מבישול, וחשוב כטעם ממשי של בשר ולא רק כבשר שנתן בו טעם.

נמצא שלתירוץ הראשון ברש"י גם בחריף יש דין של נ"ט בר נ"ט, משם שחריף חשוב כמבושל. ולתירוץ השני אין בחריף את הקולא של נ"ט בר נ"ט, משום שבחריף יש העברת טעם כ"כ חזקה עד שהדבר החריף מקבל את טעם הבשר עצמו. נחלקו הראשון איזה מהתרוצים עיקר, והיינו האם יש דין נ"ט בר נ"ט בחריף:

הרשב"א (חולין קיא): סובר שפירושו הראשון של רש"י עיקר. לדעתו רק כאשר יש על הסכין שמנונית מחמירים לאוסרו גם כשאינו בן יומו, שדוחק הסכין מורידה את השמנונית, אבל בסתם דין חריף אומרים נ"ט בר נ"ט. וכ"ד הריטב"א והר"ן. אך בהגהות אשרי (פ"ח סימן לא) כתב שהעיקר כתירוץ השני ברש"י, וכ"כ **היש"ש** (ח, סג). גם מהרא"ש (ח, לא) נראה שסובר שאין בחריף את קולת נ"ט בר נ"ט.

כתב **הרמב"ם** (ט, כג-כד): "קערה שאכלו בה בשר ובשלו בה דגים אותן הדגים מותר לאכלן בכותח. סכין שחתך בה בשר צלי וחזר וחתך בה צנון וכיוצא בו מדברים חריפין אסור לאכלן בכותח, אבל אם חתך בה בשר וחזר וחתך בה קישות או אבטיח גורד מקום החתך ואוכל השאר בחלב". נחלקו המפרשים בדבריו: **הכסף משנה** סובר שהרמב"ם מחמיר רק כאשר יש שמנונית ורק כאשר הבשר היה חם, שאז השמנונית נדבקות לסכין, אבל בלא"ה אין להחמיר בחריף. מאידך, **הרדב"ז** ביאר שהרמב"ם מחמיר גם ללא שמנונית, שבחריף אין דין נ"ט בר נ"ט, ואפילו בצונן בולע את הטעם.

◀ כתב **השו"ע**: צנון או סילקא שחתכם בסכין של בשר בן יומו, או שאינו מקונח, אסור לאכלם בחלב עד שיטול ממקום החתך כדי נטילת מקום, שהוא כעובי אצבע, או שיטעמנו ולא יהא בו טעם בשר, שאז מותר בהדחה. ויש אומרים דהוא הדין לאינו בן יומו והוא מקונח. הרמ"א הוסיף שגם בתערובת חלב החריף אסור הכל כאילו היה הבשר ממש. ומשמע שהבינו כפירוש השני ברש"י שבחריף אין מקלים כנ"ט בר נ"ט.

אמנם הפרי חדש (אות ב) הקשה, שלעיל (צה, א) מבואר שלדעת מרן גם בבישול עצמו יש נ"ט בר נ"ט, וא"כ ודאי שחריף לא יכול לקבל טעם יותר מבישול עצמו. ולכן גם בחריף יש נ"ט בר נ"ט, אע"פ שחריף כמבושל. ולכן כאשר הסכין מקונח מהשמנונית שעליו, הצנון מותר משום שהוא נ"ט בר נ"ט דהיתרא. גם

המנחת כהן (שער התערובות ח"א פ"ב) כתב שהחומרא היא רק כאשר קשה לנקות את השמנונית, אבל ודאי שמדין חריף גרידא אין להחמיר יותר מבישול. **אך הפרי מגדים** (שפ"ד ב) כתב שאין לזוז מפסק השו"ע והרמ"א, ולדעתו חריף חמור יותר מבישול ואין להתיר בו נ"ט בר נ"ט, וכ"כ הגר"א (אות ב), **כרתי** (אות ב), **ערוך השולחן** (אות ה), **פרי תואר** (אות א), **זבחי צדק** (אות א) ועוד רבים. וע"ע בשו"ת **יבי"א** (ח"ח או"ח סימן מג אות ד) שהביא אחרונים נוספים העומדים בשיטה זו.

עד כמה אוסר החריף - היתר ע"י קליפה

א"כ ראינו שדבר חריף שנחתך שונה משאר האיסורים, משום שהחריפות מפליטה את טעם האיסור, וממתקת את הפגימה של האיסור, לכן לא חל בו דין נ"ט בר נ"ט.

הגמ' בעבודה זרה (לט.) מבארת יותר דין זה:

"והקורט של חילתית [של גויים, אסור]. מ"ט? משום דמפסקי ליה בסכינא; אף על גב דאמר מר: נותן טעם לפגם מותר, אגב חורפיה דחילתיתא - מחליא ליה שמנוניתא, והוה ליה כנותן טעם לשבח ואסור"

נחלקו הראשונים כיצד לבאר גמ' זו שהחלתית של גויים אסורה לגמרי משום שחותכים אותה בסכין.

א. **רא"ש** (פ"ח סימן לא): חריפות הצנון מבליעה את השמנונית בתוכו ואוסר עד כדי קליפה. ומה שאסרו כולו בקורט של חלתית אינו ראייה, משום שהקרטין קטנים ואינו יכול לדעת באיזה מקום חתכוהו, ולכן כולו אסור.

ב. **ראב"ד** (ע"ז עו. ד"ה וסכין שאין. הביאו הרשב"א תוה"א ב"ד ש"א ד.): לא די בקליפה כאשר חתך דבר חריף, דא"כ הגמ' היתה צריכה לומר היתר זה במפורש. ומלשונה לגבי חילתית ש'אסור' בסתמא, משמע שאסור כדי נטילת מקום. וכ"כ הר"ן בשם **הרא"ה** (בדה"ב ב"ד ש"א ג: ד"ה עוד כתב).

ג. **רשב"א** (שם): בתחילה הביא את דברי הראב"ד וכתב שאילולא דבריו היה אוסר את כולה לגמרי, משום שהחריפות מבליע כולו גזרו עליו יותר משאר איסורים. ומשמע שמבטל דעתו בפני דעת הראב"ד. אך לאחר מכן כתב (תוה"ק שם ד.) "ויראה לי שהכל אסור כי הרבה הם בולעים". ומשמע שפוסק כדעתו שלא די בכדי נטילת מקום. וכ"נ דעת הר"ן (מא. ד"ה צנון).

כתב **הרמב"ם** (ט, כד): "אבל אם חתך בה [בסכין] בשר וחזר וחתך בה קישות או אבטיח גורד מקום החתך ואוכל השאר בחלב".

הב"י סיכם, שמאחר שהרא"ש יישב את דברי הגמ' לגבי חילתית, יש לסמוך על דעת הראב"ד וסיעתו להתיר בנטילת מקום.

◀ כתב השו"ע: צנון או סילקא שחתכם בסכין של בשר בן יומו, או שאינו מקונח, אסור לאכלם בחלב עד שיטול ממקום החתך כדי נטילת מקום, שהוא כעובי

אצבע... ואם לא נטל מהם כדי נטילת מקום וגם לא טעמם ובשלם בחלב, צריך ששים כנגד מה שנגע מהסכין בהם. וה"ה לחתכם בסכין של עובד כוכבים. והרמ"א כתב: ואם חתכן דק דק, צריך לשער ס' נגד כל הצנון (ב"י בשם סמ"ק). וי"א שאם חתך צנון בסכין של איסור, כולו אסור (רשב"א ור"ן וכן משמע בארוך כלל ל"ה). וכן אם חתכו בסכין של בשר, אסור כולו בחלב. וכן נוהגין לכתחלה, אבל בדיעבד אין לאסור רק כדי נטילה (ב"י ואו"ה). וכל זה אם חתך הצנון עצמו, אבל אם חתך הירק שעל הצנון, אין לחוש. ואם יש ספק אם נחתך בסכין של איסור, אזלינן לקולא (שם), לכן קונים הצנונות שיש בהן חתוכין לצד זנבותיהן, כי תלינן שנעשה במרא וחצינא (שם בהג"ה ומהרא"י בהגהת ש"ד). ובמקום שאין נמצא לקנות רק החתוכים בסכין, נוהגין לקנותו ולהתיר ע"י נטילת מקום.

הרמ"א כתב שבדיעבד אין לאסור אלא כדי נטילה. ה**ש"ך** (סק"י) ביאר ש'דיעבד' הכוונה שאם לא התבשל אסור כולו, ואם התבשל די לחשב פי שישים כדי נטילה. ה**ט"ז** (סק"ח) כתב דמכיון שלא נמצא אחר הוה לכתחילה כדיעבד להתיר בנטילת מקום. **רעק"א** (אות יב) כתב בשם המנחת יעקב (סא, יא) שאם נחתך בסכין של איסור (ולא של בשר וחלב שיש היתר לאוכלו עם מינו), הרי שגם ללא בישול חשוב כדיעבד, ודי לאסור כדי נטילה. ה**חכמת אדם** (מט, ב) כתב שהמיקל בזה לא הפסיד.

מנהג הספרדים כדעת השו"ע לאסור כדי נטילה, כ"כ ה**זבחי צדק** (אות כא) ו**כה"ח** (אות כז), והיינו אפילו לכתחילה. אך **הפרי תואר** (אות ד) אסר כולו עד שישים.

❧ היתר ע"י טעימת המאכל

שנינו בחולין (קיא:)

"קערה שמלח בה בשר - אסור לאכול בה רותח, וצנון שחתכו בסכין - מותר לאכול בכותח. מאי טעמא? אמר אביי: האי - היתרא בלע, והאי - איסורא בלע: א"ל רבא: כי בלע היתרא מאי הוי! סוף סוף, האי היתרא דאתי לידי איסורא הוא, דאיסורא קאכיל! אלא אמר רבא: האי - אפשר למטעמיה, והאי - לא אפשר למטעמיה"

פרש"י: האי - צנון אפשר לו לישראל לטועמו קודם שיתננו בכותח והאי מותר דקאמר כגון שטעמו בתחלה ולא היה בו טעם שמנונית. וכ"ד ה**רא"ש** (ח, לא). גם ה**רשב"א** (תוה"ק ב"ד ש"א ג:) הביא היתר זה של טעימה, ואם לא הרגיש טעם בשר מותר לאוכלו עם הכותח. אלא שהוסיף שצריך להדיח היטב מקום החתך, וההיתר הוא משום דכיון דאין טעם בשר נרגש בו, בידוע שלא בלע ממנו כלום.

הרמב"ם (לעיל) לא הביא את ההיתר להתיר את המאכל ע"י טעימת המאכל. הלחם משנה ביאר שלרמב"ם לא מועילה טעימה בחריף, בשונה משאר איסורים שמועילה טעימה ע"י קפילא. ניתן לבאר, שהבליעה בחריף שונה במהותה משאר בליעות, חריף אמנם בולע את הטעם בחזקה, אבל אופי הבליעה היא מקומית ולא כשאר בליעות של בישול שהטעם מורגש בכל החתיכה.

◀ כתב השו"ע: צנון או סילקא שחתכם בסכין של בשר בן יומו, או שאינו מקונה, אסור לאכלם בחלב... או שיטעמנו ולא יהא בו טעם בשר, שאז מותר בהדחה.

כתב התורת חטאת (סא, א) "ולא ראיתי שנוהגין להתיר על ידי טעימה בזמן הזה דאין אנו בקיאין". הביאו הט"ז (סק"ב). אך הש"ך (סק"ה) סובר שרק בטעימה של גוי לא סומכים כיום, אבל לא בטעימת ישראל. מדברי השו"ע משמע שאפילו לכתחילה מותר לאכול מהמאכל ע"י טעימה. וכ"כ הפרי חדש (אות ד) שההיתר גם לכתחילה. אך הש"ך (סק"ה) סובר שאע"פ שיש היתר לטעום את המאכל, לכתחילה אסור לאוכלו בכותח ע"י טעימה, וכן משמע מכמה וכמה מהראשונים (רמב"ם, סמ"ג, סמ"ק). וכ"כ היש"ש (ח, סא). ורק בדיעבד כאשר בישלו עם חלב מותר, כיון שודאי אין טעם בקדירה שבישל בה מאכל זה.

✎ כנגד מה מחשבים את הבליעה

◀ במקרה שחתך דבר חריף בסכין בשרי ובישל חריף זה יחד עם חלב, כתב השו"ע: ואם לא נטל מהם כדי נטילת מקום וגם לא טעמם ובשלם בחלב, צריך ששים כנגד מה שנגע מהסכין בהם. והרמ"א כתב: ואם חתכן דק דק, צריך לשער ס' נגד כל הצנון.

כתב הש"ך (סק"ח) שמן הסתם הדרך לחתוך בכל הסכין ולכן רק כאשר יודע בבירור שלא נגע בכל הסכין יכול לשער רק כנגד מה שנגע. גם הט"ז (סק"ד) כתב שמסתמא אינו יודע היכן הסכין נגעה ולכן צריך לשער כנגד כל הלהב.

הש"ך (סק"ט) העיר שדברי הרמ"א לשער כנגד כל החריף, אמורים דווקא כאשר החריף קטן מהסכין או שהסכין לא לפנינו, אבל אם הסכין קטנה א"צ ששים אלא כנגד הסכין. וכ"כ הפר"ח (אות ח), חכמת אדם (מט, ג) ועוד.

הלבוש (ס"ב) סובר שהחריף נעשה נבילה וצריך ששים כנגד כולו, אפילו לא חתכו דק דק. ושמא הוא משום שה'כדי נטילה' דבוק לשאר החריף, ובחריף אין ששים כנגד נטילה זו ולכן אוסר הכל (ש"ך). אך הש"ך (שם) דחאו, שדי לחשב כנגד הנטילה. וגם אין לאסור מדין 'דבוק', מכיון שהנטילה אינה אסורה מצד עצמה, ואין מחמירים בחתיכה אחת גם את דין חנ"נ וגם דבוק, ולכן מחשבים את הסכין בלבד. גם הט"ז (סק"ז) סובר שלא אמרינן איסור דבוק על הכדי נטילה האסורה, וכן לא אומרים חנ"נ בחצי חתיכה.

מה שאמרנו שצריך לשער כנגד כל הסכין, כתב הפרי חדש (סי' צד אות כג. סי' קכא אות יט) דהיינו כנגד קליפת הסכין, משום שברזל הסכין לא בולע יותר מכדי קליפה. אך הפרי מגדים (שפ"ד ח) כתב דחלילה לומר כן, שבכל הפוסקים מבואר כנגד כל הסכין ממש, וכך נוהגים כל מורי הוראות. וכ"נ מכה"ח (אות ח').

סתם סכין אינה בת יומה?

הלכה פסוקה היא (קכב, ז) שסתם כלים אינם בני יומם. מה הדין בסכין, האם גם בה נאמר כלל זה? התוספות (ע"ז לח: ד"ה אי) והרמב"ן (לה:): סוברים שגם בסכין אומרים כלל זה. אך הר"ן (חולין ח: וע"ז לח:): הביא שיש מי שסובר, שסתם סכין בת יומה, כי משתמשים בה תדיר. הוא עצמו דוחה שיטה זו מהלכה.

הש"ך (ס"ק יג) מיקל וסובר שגם בסכין אומרים שסתם כלי אינו בן יומו.

★ קרש חיתוך ושאר כלים

יש לברר האם 'דוחקא דסכינא' שנאמר כסיבה להחמיר בדבר חריף הוא רק כאשר חותך בסכין הנדחק בדבר הנחתך, או ה"ה לכל דבר שנדחק לחריף, לדוג': קרש חיתוך.

החכמת אדם (נו, ב) כתב לגבי כלים שחותכים עליהם דברים חריפים, שאפילו בדיעבד כלים אלו אסורים, משום שדוחק הסכין וחריפות המליח מפליט מן הכלי עכ"פ במקום החתך. והביא שאע"פ שיש המקלים שבכה"ג אינו חשיב כ'דוחק', סברא זו לא נראית כלל, משום שלגבי סכין של שחיטה (חולין ח:): אמרינן 'אגב דוחקא' אע"פ שהוא חותך בלבד בלא לדחוק. בשו"ת טוב טעם ודעת (ח"ג סימן קטו. הובא בדרכ"ת אות לז) כתב שהוא מורה תמיד לאסור בזה, דודאי שייך בזה דוחקא במה שדוחק הבצלים על הכלי. לדעתו, אם חתך בסכין חלבי על קרש בשרי, הבצל נאסר. גם בדי השולחן (אות ז) כתב שיש להחמיר בזה.

אך בשו"ת ספר יהושע (פסקים וכתבים סימן קכב) מיקל בחיתוך בצל בסכין חלבי ע"ג קרש בשרי, שרק במכתשת הדוחק מגיע גם לכלי התחתון. וכ"כ בשם השבט הלוי (מבית לוי בענייני יו"ד עמ' ל"ה אות ט') "אם חתך בצל בסכין בשרית ע"ג צלחת חלבית הבצל (שדינו כבשרי) והצלחת מותרים".

בספר דבר חריף (פ"א הע' נז. אשרי האיש פ"ה אות לט) הביאו בשם הגרי"ש אלישיב שבדיעבד ניתן להקל, וה"ה בבצל שחתך בסכין בשרי וכבר עירבו עם שאר מאכלים. וה"ה שבדיעבד יש להקל ביחס לכלים.

השפעת החריף על הכלים

יש לברר מה הדין כאשר טיגן במחבת בצל שנחתך בסכין בשרית (ודין הבצל כבשר), האם חשוב כמטגן בשר ממש במחבת לעניין מה שיטגן בו מכאן ולהבא. וכן מי שטוחן במטחנה בצל ובשר יחד, האם דין המטחנה כבשרית לעניין מה שיטחון בה לאחר מכן, ועוד כיוצ"ב.

כתב הרמ"א (קכב, ג): "א דכדברים חריפים לא אמרינן דין נותן טעם לפגם, כמו שנתבאר לעיל סימן צ"ה וצ"ו, ולכן אם בישל, בקדירת איסור שאינה בת יומא מאכל חריף, כגון תבשיל שרובו חומץ או תבלין או שאר דברים חריפים, אסור; אבל לא מיחשב התבשיל חריף משום מעט תבלין שבו (מרדכי פא"מ ורשב"א סי'

תמ"ט) וכן נוהגין. ועיין לעיל סימן צ"ה וצ"ו. אבל אם היה האיסור דבר חריף, ואח"כ שהה הקדירה מעת לעת ובשלו בו היתר שאינו חריף, מותר, דאין החריפות הראשון משוי ליה לשבח. (ארוך כלל ל"ח). וע"ע שם מחלוקת הש"ך ובנו האם הדבר החריף יכול לעשות פעולה רק במאכל שנמצא עמו בקדרה, או גם בסיר שמתבשל בה.

בגמ' לא מובא מקרה שדין הכלי משתנה ע"י חריף. אולם הגמ' בפסחים (ל:) אומרת שכלי של בית שאור ובית חרוסת מחמת שחימוצם קשה, גם אם השתמש בהם חמץ צונן, אין להשתמש בהם בפסח. ומשמע שחריף אוסר את הכלי. דעת רש"י שגם מדוכה של עץ ואבן שלפעמים דכין בהם פירורי לחם עם שומין ופלפלין, לא מועיל להם הכשר לפסח משום דוחק הסכין והחריף שמבליעים את החמץ בכלי (עיין בכל זה באו"ח סימן תנ"א). **המ"ב** (שם ס"ק פו, צ) הביא דין זה של מדוכה שדכו בה חמץ ודבר חריף יחד, שהחריף מבליע את טעם החמץ בכלי. גם ה**ט"ז** (סי' צז סק"א) הביא שאם טחן שומן עם חריף, כל התבלינים שטוחן בה לאחר מכן דינם כבשרי. וביאר ה**פמ"ג** (מש"ז א) שע"י חורפא דתבלין וחוזק הדיכה נבלע השומן ג"כ במכתש. מדבריהם נלמד לכל מטחנה שנשארו בה שיירי בשר ולאחר מכן טחן בה בצל, שמעתה דין המטחנה כבשרי. וכ"כ בהוראה ברורה (ביה"ל ס"ג ד"ה במדוכה. ושעה"צ אות קו) שמטחנה שטחנו בה בשר עם מעט בצלים דינה כבשרית. אולם משו"ת **יביע אומר** (ח"ה יר"ד ס"ס ה) עולה שדעת הגרע"י להקל, משום שהבשר אינו חם, וכאשר הבשר צונן אין להחמיר באופן שהחריף אינו מרובה.

כתב **הפרי מגדים** (מש"ז ג) שאם יש פומפיה-מגרת של בשר, ודאי שאם גררו בו בשר בעין קשה לנקות את הכלי, מ"מ יש כאן חורפא ודוחקא. וביאר **כה"ח** (אות יד) היינו אם גירר בו דבר, אסור לאוכלו בחלב.

★ כמה מציאויות בחיתוך חריף:

א. מה הדין אם חתכו בצלים בסכין חלבי וטיגנו במחבת בשרי? לדעת השו"ע נראה שיש להקל אפילו לכתחילה. אך לסוברים כרמ"א נחלקו הפוסקים מה הדין: ה**חדרי דעה** (ריש הסימן) סובר שיש להתיר בדיעבד אפילו אינו מקונח, משום שסומכים על השיטות שרק חילתית חשובה לחריף. משום שהוא נ"ט בר נ"ט דהיתרא. גם ה**מהרי"ל דיסקין** (סימן יד) הורה להיתר, שמא הבצלים אינם חריף, ואת"ל שחשובים לחריף הם אינם חמורים מכלים שהודחו יחד שזוהי מחלוקתם מה הדין, שהרי הבצל לא הוציא יותר ממה שיש בסכין, ואף שלא היה שישים נגד הבצלים או הסכין מותר. וכ"פ בשו"ת **משנה הלכות** (י, צט) משום שהוא כעין ס"ס, ספק אם בצלים הו"ל דבר חריף בכלל ואם לא הוי דבר חריף א"כ לא פלט הסכין ע"י חתיכת הבצלים טעם לשבח, וסתם סכין אינו בן יומו הוא וליכא איסור כלל, ואת"ל דהוי דבר חריף מ"מ לא עדיף מעלים שהודחו ביחד. אולם **היד יהודה** (הארוך טז, הקצר יט) מחמיר, משום שהחריף הוא כטעם ראשון, נמצא שהטעם הראשון מתערב עם החלב ואסור. וכ"פ בשו"ת **שרגא המאיר** (ח"ג סי' קט"ז אות ב') ועוד.

ב. אם נחתך החריף בסכין בשרי, ולאחריו בסכין פרווה, מה דין הסכין הפרווה (ה"ה לבלנדר או פומפיה שטחנו בה מאכל פרווה חריף שנחתך בסכין בשרית)? **המגן אברהם** (סי' תנא ס"ק לא) סובר שהמאכל החריף מבליע את הטעם הבלוע בו בכלי, ולכן הסכין השניה חשובה לבשרי, וה"ה אם דך במדוכה, מעתה חשובה לבשרי. גם **החכמת אדם** (מט, י) כתב לגבי מדוכה שדך בה חריף, שחתך את החריף בסכין בשרית, כל המדוכה חשובה כבשר ע"י החריפות והדוחק. כ"נ גם מהמ"ב (סי' תנא ס"ק צ, קב). **אמנם האבן העזר** (ס"ג) דחה דברי המג"א, שאין בכח המאכל החריף להבליע טעם משמעותי בכלי, ולכן הוא נשאר פרווה. לדעתו היתר נ"ט בר נ"ט משמעותו שמהטעם הראשון נכנס מעט אל הכלי, ומהכלי יוצא מעט טעם למאכל השני, ולכן הטעם נקלש. אבל כאשר המאכל חריף - הוא בולע כל מה שבכלי. אבל כאשר בלע החריף מסכין בשרית ואח"כ נחתך בסכין חלבית, החריף הוא טעם ראשון והכלי הוא טעם שני ולכן אפשר להתיר ע"י נ"ט בר נ"ט. לפי שרק בבליעת החריף אנו אומרים שהוא בולע את כל הטעם, אבל בפליטה איננו אומרים שפולט את כל הטעם, אלא רק מעט וממילא חל דין נ"ט בר נ"ט. וכ"כ **החיות דעת** (ביאורים 1) שו"ת **מהרש"ג** (ג, לט) ועוד. כמובן שלפי דעת **הגרע"י** לעיל יש להקל בניד"ד. וכן מפורש בדברי **הש"ך** (סי' קכב סק"ב) שהסכין דינה כפרווה, משום דין נ"ט בר נ"ט. וכן סובר גם **הפר"ח** (סי' קכב סק"ב), **ערוה"ש** (קג, כד. קכב, ט) ועוד. **כה"ח** (סי' תנא אות קפה) כתב שיש ליזהר בזה לכתחילה, אבל בדיעבד אין לאסור. **בדי השולחן** (אות נו) כתב שבעת הצורך יש להקל בזה, שבלא"ה ישנה מחלוקת לגבי נ"ט בר נ"ט בדבר חריף.

ג. חתך חריף בסכין חלבי, ולאחריו בסכין בשרי: **החכמת אדם** (מט, י) מצריך להגעיל את הסכין השניה. גם **בדי השולחן** (אות יב) כתב שיש להחמיר ולהגעיל את הסכין מפני שבלע גם הוא מטעם הבשר שבצננון, דכשם שדוחק הסכין וחריפות הצננון מהני להבליע מהסכין להצננון ה"נ מהני להבליע מהצננון להסכין. מיקל. **אולם הפרי מגדים** (סי' תמ"ז מש"ז יג) סובר שדוחק וחריף פועל מכלי לא מאוכל, ולכן הסכין לא נאסרה. וכ"כ **היד יהודה** (סי' צד, לו) שאין הבלוע יוצא בלא רוטב. **הפסקי תשובות** (סי' תנא הע' ריא) מיקל במקום הפסד. מה דין הבצל החריף? **בדי השולחן** (אות יב) כתב שהבצל נאסר. וכ"כ בספר דבר חריף (פ"ד ה"ג) אף במקום הפסד.

בהוראה ברורה (אות ז) חילקו בין מצב שהסכין היתה נקיה, שבכה"ג אין הסכין השניה צריכה הכשר, ונכון להשהותה כ"ד שעות ורק אח"כ להשתמש בה. וה"ה אם אחת מהסכינים היתה מקונחת היטב יש להקל בלא המתנת כ"ד שעות. ואם הסכין הראשונה היתה בלועה בשומן, הסכין השניה צריכה הגעלה.

ד. מה דין מאכל חריף שקיבל טעם בשרי מהסכין, ונתן את המאכל החריף במאכל אחר ולאחר מכן במאכל אחר. כתב **הפרי מגדים** (שפ"ד ב) שהחריפות אפילו אלף טעמים לא מועיל. אך **רעק"א** מיקל בזה, שלא עדיף הצננון מטעם ראשון שבכלי. **בדי השולחן** (אות ה) כתב שיש להקל בזה לעת הצורך, כיון שבלאו הכי עיקר הדין שלא הותר נ"ט בר נ"ט בדבר חריף במחלוקת היא שנויה.

★ חריף בדבר צונן

בכל הסימן אנו נתקלים בדברי הראשונים והאחרונים אודות 'סכין' בשרית שחתך בה דבר חריף. יש להעיר שמדובר דווקא על סכין שחתך בה בשר חם, שהרי ה"ב"י כתב על הרמב"ם שהביא 'שחתך בשר צלי', היינו לאו דוקא צלי שהוא הדין למבושל והוא רותח. אבל כאשר הבשר צונן אין השומן נקרש על פניו כ"כ שיאסור לחתוך צונן. ולכן כתב הזבחי צדק (אות לד) שסכינים שלנו שאין חותכים בהם אלא בשר צונן, אפילו אם חתך בהם צונן וכיוצ"ב מותר לאוכלם בחלב, והוא עפ"ד הבית דוד (חיד"ד סי' לח די"ז ע"ד) שכ', שאף שנראה שבמדוכות שלנו שאין דרך לכתוש בהן בשר אלא בצונן אפילו ב"י, שרי, דאף דאיכא דוחקא טובא, מ"מ בצונן לא מהני דוחקא דסכינא, כמ"ש הפוסקים. כה"ח (אות מח) העיר שהב"י כתב שהשומן לא נקרש על פניו 'כ"כ', אך קצת כן נקרש, ולכן צריך להדיחו לפני כן אם רוצה לאוכלו בחלב. בשו"ת יביע אומר (ח"ה יו"ד ס"ה) כתב לגבי מטחנה שטחנו בה בשר עם בצל או שום, "לדינא נלע"ד שיש להקל בזה". אך הבית דוד (שם) הוסיף שמ"מ עדיין צ"ע ממה שלפעמים כותשים במדוכות בשר עם מעט תבלין, שאף שבמעט תבלין אין כ"כ חריפות, מ"מ אפשר שלהבליע ולהפליט מהני.

★ המתנה אחר דבר חריף

רעק"א (סי' פט אות ד) סובר שמותר לאכול חלבי לאחר שאכל בצל שדינו בשרי. הטעם נראה פשוט, לא שייך בבצל זה את דיני ההרחקה הנהוגים בין בשר בחלב, אין חשש של שיורי מאכל בשרי, וגם טעם בשרי אין כאן שישאר לאורך זמן. וכך סובר גם הבית מאיר. כך סובר להלכה הגרי"ש אלישיב (דבר חריף, פ"א ה"ט הע' מד) שגם לאחר אכילת בשר, מותר לאכול בצל שנחתך או בושל במחבת חלבי.

אולם המהרש"ם (שם) סובר שיש לבצל זה דין בשרי לכל דבר גם לעניין המתנה בין האכילות. וכך סובר גם הפרי מגדים (או"ח סי' תצד א"א ו).

☞ דוחקא דסכינא

כתב ה"ט"ז (סק"ג) שאם דבר חריף רק שהיה בכלי חלבי נקי, אין בעיה לאכול חריף זה עם בשרי, משום שלא היה כאן דוחק סכין ולא שמנונית. וכ"כ הערוך השולחן (אות יא) "דכל שאין כאן דוחקא או בישול, שוין הן דברים החריפים ושאינן חריפים". וכ"כ ה"ש"ך (ס"ק יח) שתבלינים שהיו נתונים במדוכה של בשר אינו נאסר מהחריפות. וכ"כ הפרי"ח (אות טו) ועוד.

בשו"ת תפילה למשה (ג, יג) העלה שגבינה שחתכוה בסכין שחותכים בה בשר רותח, אם היה שומן בעין על פני הסכין, צריך להדיח יפה את הגבינה במקום שחתכו ממנה או לגרור במקום החתך. אולם אם הסכין היתה מקונחת יפה כפי מנהג העולם בזמננו להדיח את הסכינים יפה, אין צריך כלום בגבינה. ובנוגע לסכין, אם הגבינה קשה מאוד יש להחמיר לשפשף היטב את הסכין בצמר פלדה וכיוצ"ב שטבלוהו במי סבון, דהו"ל כנעיצה בקרקע קשה. ואם הגבינה אינה קשה כ"כ מספיק להדיח את הסכין היטב במים.

סעיף ב':**מהו דבר חריף?**

כתב החוות דעת (חידושים אות ט) שכל מאכל שאין יכולים לשתותו חי חשוב כדבר חריף, וכשיכולים לשתותו חי מותר במקום הפסד. וכ"כ החכמת אדם (מט, ד) והפרי מגדים (מש"ז ט). ונראה דה"ה למאכל, כל שאינו יכול לאוכלו בפנ"ע חשוב לחריף, ואם אוכלו בדוחק חשוב לחריף קצת.

בשו"ת פנים מאירות (א, סד) ובשו"ת משיב דבר (ח"ב סימן כה) הקלו לכתחילה כאשר ניתן לאכול את המאכל ה'חריף' בקלות.

בגמ' מובא שצננון וסילקא חשובים לדבר חריף. נחלקו הראשונים אלו עוד מינים יכולים להיחשב כחריף:

א. כתב הרמב"ם (ט, כד) "סכין שחתך בה בשר צלי וחזר וחתך בה צננון וכיוצא בו מדברים חריפין אסור לאכלן בכותח". ומשמע שצננון וסילקא לאו דווקא. גם התרומה (סימן ס) הביא בנוסף שגם שומים ובצלים וכשרישין חשובים לחריף. וכן משמע מהתוספות (חולין קיב. ד"ה אגב), רא"ש (ת, לא) ועוד.

ב. רבינו יחיאל (הובא בסמ"ק): אין לך אלא מה שאמרו חכמים דוקא, צננון וחלתית. וכ"ד הגר"א (אות י). הבי"י כתב שכך נראה גם מהרשב"א (תוה"ק ב"ד ש"א ד.), אך רבים חלקו על הבנה זו.

ג. ארחות חיים (איסורי מאכלות סי' ס ד"ה ולפי דרכינו): פירות חמוצים כגון תפוחים הוו דבר חריף כמו שומים ובצלים.

◀ כתב השו"ע: אם חתך בו שומין ובצלים וכרישין (ותמכא שקורין קרי"ן) וכיוצא בהם מדברים החריפים ופירות חמוצים (ארחות חיים) ודגים מלוחים, דינם שוה לחתך בו צננון. (שבולי לקט).

הש"ך (סק"טז) ביאר שמרן דיבר על דגים מלוחים ביותר, וע"י החריפות ודוחק הסכין בולעים הרבה, אבל משום מעט מלח לא חשוב לחריף. הפרי חדש (אות יג) הסכים עמו, והוסיף שאם הם מלוחים מעט אפשר שלא מועיל להם הדחה ובעי גרידה.

◀ כתב הרמ"א (לקמן ס"ד): אבל שאר דברים שאין חריפין, כגון תפוחים או לפתות יבשים וכדומה, נוהגין בהן היתר, ואין להחמיר כלל (בארוך).

הט"ז (סק"ט) כתב שתפוחים חמוצים אינם חשובים לחריפים, ובמקום הפסד אפשר לסמוך להקל. וכ"כ הזבחי צדק (אות כז). הערוה"ש (אות יג) כתב שסתם פירות חמוצים לא שייך לקרותם דבר חריף, אא"כ העמידם בחומץ.

כעת נביא דוגמאות של דברים חריפים המובאים בגמ', ראשונים ואחרונים:

- ❖ **חלתית:** בגמ' בע"ז (לט.) מובא שקורט של חלתית הוא דבר חריף ולכן משבח טעם הפגום.
- ❖ **צנון:** גמ' בחולין קיא.: **הרמב"ם** (פיה"מ כלאים פ"א מ"ה) כתב שצנון נקרא בלשון ערבי אלפגל. והוא הצנון הידוע היום שקליפתו ורודה. **הערוך השולחן** (אות יג) כתב שבמקום הפסד אפשר שיש להקל בצנון שקליפתו לבנה. **הדרכ"ת** (אות א) כתב שגם בהפסד מרובה נראה לאסור.
- ❖ **סלק:** בעירובין (כה:) מבואר שסילקא הוא תרדין, וזהו מה שנקרא היום סלק עלים. והירק שנקרא היום תרד אינו התרדין שמוזכר בגמ'. וכ"כ **הגר"י קאפח** (מחברת צמחי המשנה, ערך תרדין) ובספר **הצומח והחי במשנה** (ערך תרד).
- הרשב"א** (תוה"ב ב"א ש"א ד.) כתב שהסילקא אינה חריפה אלא יש לה כח המושך שגורם לסליעת טעם הסכין. אך **המאירי** (ק"ב. ד"ה ומתוך) כתב שהסילקא חריפה, וכן משמע מה**רמב"ם** (ט, כד).
- ❖ **בצל ושום:** בספר התרומה כתב שחשובים לחריף שאוסר גם באינו בן יומו. וכ"פ השו"ע. בצל קטן: **הפת"ש** (סק"ג) כתב שאינם חריפים כ"כ, ולכן אם חתכם בסכין שאינו בן יומו יש להקל במקום הפסד. **הזבחי צדק** (אות כו) ביאר שהיינו בצלים שצריכים להיות גדולים, ולכן בעודם קטנים חריפותם קלושה. אבל מין בצלים שיעודם להיות קטנים, חריפותם חזקה גם בהיותם קטנים. וכ"כ **כה"ח** (אות טל). **במקראי קודש** (פסח א, פ, ג) כתב שהכוונה לבצל ירוק שאינו חריף כ"כ.
- ❖ **כרישין:** כן מובא בתרומה ובשו"ע כאן. מהו הכרתי? רש"י (ברכות מד:) מבאר שהוא כרתי. וכ"כ הרמב"ם (פיה"מ כלאים א, ב). והוא הלוף.
- ❖ **אתרוג:** הב"י (סימן קכא) הביא בשם הרשב"א שחשוב לדבר חריף.
- ❖ **חומץ:** כתב **הש"ך** (סי' סט ס"ק לח) שחשוב לחריף. וכ"כ **המ"ב** (סי' תמוז ס"ק עא) ועוד. והחזו"א (או"ח סי' קיט אות יג) כתב שיש להקל בזה.

כתב **בחכמת אדם** (מט, ז) שכל שאר הדברים שלא מפורשים בפוסקים, אם הם חריפים ממש יש להחמיר בהם. ואם הם מעט חריפים יש להקל כאשר הוא אינו בן יומו.

❧ חריף בתערובת

מה הדין כאשר יש לפנינו תבשיל חריף בתערובת?

כתב **הרשב"א** (ח"א סימן תמט) שדבר מועט של חריף, אין בו כ"כ חריפות כדי להשביח את הפליטה. וכ"כ **הרמ"א** (לעיל סי' צה ס"ב) "ומכל מקום לא מקרי מאכל דבר חריף משום מעט תבלין שבו, רק אם כולו הוא דבר חריף. ורובו ככולו". וכ"כ **שער הציון** (סי' תמוז אות עט) "בעינין שיהיה כולו דבר חריף או רובו". וכ"כ בשו"ת **יביע אומר** (ח"ה יו"ד ס"ס ה) "מעט הבצלים הנכתשים עם הבשר אין בהן כדי להבליע בכלי".

כתבו היד יהודה (הארוך, יט) שו"ת **חתם סופר** (או"ח סימן תכט) והחזו"א (או"ח סי' קיט אות כח) שגם אם רק מיעוטו חריף והחריפות מורגשת בו, יש להחמיר כדין חריף. "דהכל לפי הענין לפי גודל חריפות התבלין ומתיקות הדבר שנתערב בו". וודאי שאין הכוונה למעט פלפל חריף ששם בתבשיל כדי שיהיה בו מעט טעם חריף. **הבדי השולחן** (אות מג) כתב שהכל לפי הענין ותלוי בראות עיני המורה. וביאר (סי' צה ביאורים ד"ה ומכל) שהחריפות בטלה דווקא בתבלין שהם גרגרים קטנים ביותר, שבקליטת טעם מועט של המאכל שהם נתונים בו סגי להפיג חריפותם משא"כ בחתיכות בצלים כיון שאינם קטנים כל כך לא נראה שתפוג חריפותם. וע"ע **בהוראה ברורה** (ס"ג ביה"ל ד"ה במדוכה) שודאי גם מעט חריף יכול להחשיב את הכלי כנותן טעם. והוא כדברי הבית דוד (יו"ד סימן לח) שאע"פ שאין בו חריפות מרובה, מ"מ אפשר שלהבליע ולהפליט מהני.

זנגביל

כתב ה**איסור והיתר** הארוך (לה, ט) שדוקא דבר שהוא חריף ולח קצת, אבל דבר יבש לגמרי אפילו חריף מותר בהדחה. ולכן התיר ה**סמ"ג** זנגביל שעשאו גוי בסכין שלו, שסתם כלים אינן בני יומם. **אך הדרכי משה** (אות ד) כתב דצ"ע, שקורט של חילתית אין בה לחלוחית יותר מזנגביל, ואפ"ה אסור. לכן כתב שהמתיר זנגביל הוא לא מטעם זה, אלא משום שסובר שרק בחילתית יש להחמיר שחשוב לחריף, אבל לדעת המחמירים אין לחלק בין חריף יבש ללח.

◀ כתב ה**רמ"א**: ומכל מקום מותר לאכול מרקחות חריפים של עו"ג כגון זנגביל וכיוצא בו, דיש להם כלים מיוחדים לכך או תולשין אותן (מרדכי ואגודה פרק כיצד מברכין).

הערוך השולחן (אות זז) כתב שיש לסמוך בשעת הדחק על הסוברים שזנגביל לא הוה דבר חריף כלל. כתב ה**ש"ך** (ס"ק יז) דמשמע ממרן שאם אנו יודעים בודאות שנחתך בסכין של גוי, אפילו אינו בן יומו - אסור. אך מהרש"ל חולק על זה, ולכן אין להחמיר כ"כ בזנגביל, כיון שאפילו בצנון ישנם הרבה המתירים כשאינו בן יומו. ה**פרי חדש** (אות יד) הבין בש"ך שיש לפסוק כסמ"ג באינו בן יומו, שכאשר המאכל יבש לגמרי הוא אינו בולע ואינו פולט כלל. **אך הפרי מגדים** (שפ"ד שם), **חוות דעת** (חידושים יא) ועוד סוברים שגם אם הדבר החריף יבש הרי הוא אוסר. וכן הכריעו **בהוראה ברורה** (אות לא).

חריף מבושל או מטוגן

יש לברר האם דין חריף תקף רק כאשר הדבר החריף הוא חי ואז במגע עם אוכלים אחרים מעביר את טעמם, או שגם כאשר הוא מבושל או מטוגן עדיין החריפות שבו חזקה ויכולה להעביר את טעם המאכל. בשו"ת **פנים מאירות** (א, סד. הובא בפת"ש ד) והנחלת **שבועה** (סימן נח) כתבו שפשוט שכל דבר חריף שנתבשל נתבטלה חריפותו. וכ"כ ה**מנחת יעקב** (לה, ח).

מנגד, בספר **באר יעקב** (סימן קג. בשם מהר"ר יוסף) שנראה בחוש שתבלין נשאר בחריפותו גם לאחר הבישול, ולכן אם הוחמו דברים חריפים אחר שנתבשלו בקדרת איסור שאינה בת יומא, אסורים, אא"כ יודעים בכירור שפקעה חריפותם, כגון בצלים, אבל מסתמא אין להקל. וכ"ד **החכמת אדם** (סכ, ה) **וזבחי צדק** (אות ט) להחמיר בדבר חריף מבושל.

הבאר יעקב (שם) כתב שאם יש עוד צדדים להקל להיתר, יש להתיר מכח ס"ס, דילמא הלכה דדוקא חילתית חשיב לחריף, ודלמא בטלה החריפות. **כה"ח** (אות יב) כתב שיש ללכת בזה אחר הראות, כי יש דברים חריפים שאפילו אחר בישולם עדיין בחריפותם, ויש שע"י הבישול הולך חריפותם כמו בצל. וכ"כ **הבדי השולחן** (אות מו).

אלא שיש להבחין בין מצב בו המאכל החריף כבר מבושל, לבין מצב שמתחיל לבשל לדוג' בצל, שכעת הוא חריף ומקבל את דין הסיר, ואם לאחר מכן הוסיף מאכל הרי השאלה תלויה האם יש ביטול ללהב הסכין או לא. ואע"פ שלאחר זמן מתבשל החריף אין זה משנה, שבתחילה היה חי.

❖ בצלים מבושלים: בשו"ת **נחלת שבעה** (ס"ס סח) כתב שאם בישלו את הבצל תחילה ואח"כ נתנוהו לתוך המאכל, אינו נותן טעם ובטלה חריפותו ממנו. וכ"כ **הפרי מגדים** (סי' קח מש"ז ה ד"ה כתב) שאפילו בתחילת בישול הבצלים כבר נתבטלה חריפותם. אך בשו"ת **טוב טעם ודעת** (תליתאי סי' קעט) כתב שרק בסוף הבישול בטלה החריפות, אבל בתחילה נאסרו מהתורה משום שעדיין הם בחריפותם.

❖ בצל שנתן עליהם שמן או שומן: כתב **הערוך השולחן** (אות כ) שבטלה חריפותו. אך **הדרכי תשובה** (אות ג) כתב שהראיה שהביא הערוה"ש לדבריו אינה ראייה, ולכן לדעתו אין לסמוך ע"ז להקל.

❖ דבר חריף במים: כתב **הערוך השולחן** (שם) שנתבטלה חריפותו, וה"ה אם ממתקים אותו בדבש או סוכר.

סעיף ג':

❧ חריף באינו בן יומו

שנינו בעבודה זרה (לה; לט).

משנה: ואלו דברים של עובדי כוכבים אסורין ואין איסורן איסור הנאה: וקורט של חלתית. גמרא: מ"ט? משום דמפסקי ליה בסכינא; אף על גב דאמר מר: נותן טעם לפגם מותר, אגב חורפיה דחילתיתא - מחליא ליה שמנוניתא, והוה ליה כנותן טעם לשבח ואסור"

יש להבין מדוע דבר שהיה פגום ולאחר מכן ע"י חריף שמתק אותו חזר לתת טעם לשבח, מחזיר את הפגם לאיסורו, הרי הדבר היה פגום ושוב אין לו תוקף של איסור עם טעם לשבח. נבאר בקצרה, יתכן שרק כאשר הבלוע נותן את טעמו בתערוכת הרי הוא פגום, אבל בפנ"ע טעמו משובח עדיין. עוד אפשר

לומר ש'טעם לפגם' אין הכוונה שפגום לגמרי, ולכן כאשר נפגש עם חריף המעט טעם לשבח שנשאר בו 'מתעורר'.

הרא"ה (בדה"ב ב"ד ש"א) סובר שכל דבר פגום הכוונה שפגום בתכלית, וא"כ גם החלתית לכאורה אינה יכולה להשביח טעם פגום הבלוע. לכן ביאר שבחילתית מדובר על סכין שאינו נקי ויש עליו שמנונית, בכה"ג גם כאשר הסכין אינה בת יומא יש לאסור משום החריפות. **מאיךך**, **הרשב"א** (תוה"ב ד, ד. משה"ב א, ב. ובחידושו חולין ח:) סובר שעצם החריפות היא זו שמשביחה את הבלוע ללא קשר לשמנונית שע"ג הסכין, שלחיתית יש כח להשביח את הטעם הפגום שבלוע. הב"י הביא רק את שיטת הרשב"א, ומשמע שפוסק להחמיר באינו בן יומו.

עד עכשיו עסקנו בדין 'אינו בן יומו' דווקא בחילתית, מה באשר לשאר הדברים החריפים?²³

התרומה (ס, טז) סובר שכל דבר חריף כגון צנון או ירק אוסרים גם כאשר אינן בני יומן, שהחריפות משביחה את הפגם הבלוע. וכ"ד **הרא"ש** (ע"ז ב, לח). מקור דברי התרומה מה**תוספות** (ק"ב. ד"ה אגב) שכתבו "וצריך עיון אם הסכין מקונח ואין בן יומו אי חורפא דידיהו מחליא לשבח כדאמר גבי חלתית...".

אך התוספות (ע"ז לט. ד"ה אגב) הביאו בתחילה שבכל חריף יש להחמיר, ולאחר מכן הביא את דעת **המהר"ם** "דחילתיתא דוקא דחריף טפי ולא בצל וקפלוט". אע"פ שהרא"ש סובר כתרומה, הביא את דעת מהר"ם וכתב שאין למחות כפוסקים כמותו, והוסיף "דהוא חריף ביותר ואין בעולם חריף כמותו". כראיה לכך הביא את הגמ' בחולין (נח:) שהמביא חלתית לבהמה הרי היא טריפה משום שחריפות החלתית מנקבת את מעיה של הבהמה, אבל אם אכלה כרישין וצנון ובצלים אינן מנקבים את בני מעיה. ולכן אין לדמות חלתית לשאר דברים חריפים, משום שהיא חריגה מאוד בחריפותה. וכ"נ דעת **הרשב"א** (תוה"ב ד, ד. לה:), והוסיף שסתם חריף לא משביח את הטעם הבלוע אלא את השמנונית שע"ג הסכין, ולכן אם הסכין נקיה ואינה בת יומא, גם בחילתית מותר.

דעה נוספת של רבנו יחיאל (מוכא בהגהות סמ"ק מצווה ר"ג, ט) הסובר שגם בכלי בן יומו מחמירים רק בחלתית או צנון החשובים כמבושל, אבל בשאר דברים חריפים אין להחמיר כלל.

◀ **כתב השו"ע:** תבלין שנדוכו במדוכה של בשר בן יומו, אסור לאכלם בחלב. **והרמ"א**

כתב: וי"א אפילו אינו בן יומו. (רשב"א סימן תמ"ט ובארוך וע"ל סימן צ"ה סוף ס"ב בהג"ה).

השו"ע פסק את דין 'אינו בן יומו' בכמה מקומות, ולא ברור מה דעתו להלכה: א. בסימן ק"ג (סעיף ו) פסק "יש מי שאומר שאם שמו פלפלין בקדרה של איסור שאינה בת יומא, הכל אסור, דחורפיה משויא ליה

²³ נחלקו האם חריף שאינו בן יומו אסור מדרבנן או מדאורייתא? **הפלת** (סק"ב) ו**הפמ"ג** (מש"ז ב) סוברים עפ"ד הרשב"א שגם כאשר החריף אינו בן יומו, איסורו מדאורייתא. אך **בערוגות הבושם** (סימן קג) הביא ראייה שחריף אינו בן יומו אסור מדרבנן בלבד.

לשבח". ומשמע שחריף משביח טעם הנפגם ואוסר. ב. לעיל סעיף א פסק "צנון או סילקא שחתכם בסכין של בשר בן יומו, או שאינו מקונח, אסור לאכלם בחלב... ויש אומרים דהוא הדין לאינו בן יומו והוא מקונח. לפי ה'סתם' שהביא אם הסכין הבשרי אינו בן יומו, מותר בחלב. ג. כאן פסק: "תבלין שנדוכו במדוכה של בשר בן יומו, אסור לאכלם בחלב. וי"א אפילו אינו בן יומו". ומשמע שאינו בן יומו בשרי, מותר בחלב. ד. לקמן (קיד, ח): "זיתים שלהם הכבושים, מותרים, ובלבד שלא יהיו חתוכות בסכין שלהם. הגה: דמאחר שהם חריפים, בלעו מן הסכין. אבל אם נכבשו בכלים של עובדי כוכבים, מותרים, דמאחר שיש מים עמהם כבר נתבטל חריפתן". אפשר שמרן מחמיר כאן אע"פ שסתם כלים אינם בני יומן, או שמדובר על כלים בני יומן ולכן החמיר. ה. באו"ח (תמו, ח) פסק מרן "זיתים שנזהרו לחתכם בסכין חדשה... אם אינה בת יומא מותרת לכולי עלמא".

בהשקפה ראשונה נראה בפשטות שדעת מרן להקל בדבר חריף שהיה בכלי שאינו בן יומו שאינו משביח את הבלוע בכלי. ונבאר: במקור א' שמחמיר כתב הדברים בשם 'יש מי שאומר'. במקור ב' כתב את דעתו להחמיר רק בבן יומו, והביא בשם י"א את המחמירים גם באינו בן יומו. במקור ג' ג"כ הביא את דעתו להחמיר רק בבן יומו, ובשם י"א את המחמירים גם באינו בן יומו. במקור ד' לא פירש האם הכלים הן בני יומן או לא. במקור ה' מדובר על פסח שאפשר לבאר שדווקא בו החמיר.

הש"ך (ס"ק יט) העיר על הסתירות בשו"ע, ולדעתו העיקר שחריף משביח את הטעם לפגם גם כשאינו בן יומו. והוסיף "וכן דעת כל האחרונים, וכן נוהגים". **המגן אברהם** (סי' תמוז ס"ק לט) ג"כ סובר שמרן מחמיר גם בדבר חריף שאינו בן יומו, ובזיתים כיון שנותן בהם מים ביטל את חריפותם. וכ"כ **המ"ב** (שם ס"ק פט).

באחרונים מצאנו עוד דרכים ליישב את דברי השו"ע: א. **האליה רבה** (סי' תמוז ס"ק כד) חילק בין איסור שאפילו אינו בן יומו אוסר, ובין בשר וחלב שהם נ"ט בר נ"ט דהיתרא שלהרבה מהפוסקים גם בדבר חריף מותר. משום דתרי חומרות לא מחמירין (נ"ט בר נ"ט ונטל"פ). ב. **הפלתי** (סק"ה) חילק בין איסור לבין בשר וחלב. כאשר חותך דבר בשרי שאינו בן יומו, כדי שנגיע לחומרא לא לערבו עם חלב, צריך שיהיו שתי פעולות: שיחשב כטעם ראשון, היינו שלא יחשב כנ"ט בר נ"ט. וכן שהטעם הפגום יהיה משובח. אבל כאשר חותך סתם איסור בכלי שאינו בן יומו, יש צורך רק להפוך את הפגום למשובח. לדעתו החריף יכול לעשות רק פעולה אחת ולא שתי פעולות. ולכן לגבי חריף באיסור החמיר השו"ע, אבל בבשר וחלב הותר משום דבעינן שתי פעולות. וכ"נ מדברי **החכמת אדם** (סי' מט, סז-סח) ו**הערוך השולחן** (אות טו). ג. באופן אחר ביאר **רעק"א**, שמרן מחמיר בבישול ומיקל בחיתוך. שבחיתוך יש צורך לומר שחריף כמבושל, וכן צריך להפוך את הטעם הפגום למשובח. הצבי לצדיק הוסיף שאין כח בחיתוך לעשות את שתי הפעולות הללו. כתב **הבא"ח** (קרח, יב) **כה"ח** (ס"ק י-יא) ועוד שיש להחמיר בכל הנ"ל (היינו חיתוך, בישול, איסור, בו"ח ועוד), אבל בהפסד מרובה או שעה"ד מיקל.

בהליכות עולם (ח"ז עמ' עב. וע"ע בעמ' קכד. וביבי"א ח"ח או"ח סימן מג אות ה) פסק להקל שחריף אינו אוסר כאשר הוא אינו בן יומו. ומשמע מדבריו שגם שלא במקום הפסד מרובה יש להתיר. הגר"מ אליהו (מאמר מרדכי מועדים פכ"ד הלכה מ) כתב שמי שחתך בצל או שאר דברים חריפים בסכין בשרית שאינה בת יומא, לא יכול לאכול את הבצל עם חלב, וכן להיפך עד שישאל שאלת חכם.

מה דעת הרמ"א? הרמ"א אוסר בכל הדברים החריפים גם כאשר הוא אינו בן יומו, וגם בבשר וחלב (ולא רק באיסור ממש). כך מפורש בדבריו לעיל סעיף א וכאן שהביא את האוסרים באינו בן יומו. וכ"נ מדבריו בסימן קכ"ב סעיף ג. **הש"ך** (ס"ק ו, יג) הולך בשיטת הרמ"א ופוסק שאין להקל בחריף גם באינו בן יומו. וכ"כ **הפ"ח** (אות ה), **פר"ת** (אות ב), **בדי השולחן** (אות כ) ועוד. **הפרי מגדים** (מש"ז י, שפ"ד יט) מחמיר אפילו בהפסד מרובה.

לפי האמור, האשכנזים צריכים להקפיד על סכין המיוחדת לחריף, והחותך דבר חריף בסכין בשרית ולאחר מכן בישראל או טיגן אותה בכלי חלבי, חשוב הדבר כאילו בישראל בו דבר בשרי ממש, והכלי טעון הכשר, וכן כל כיוצ"ב.

ספק אינו בן יומו: כתב בהגהות **שערי דורא** (סא, ה) לגבי תמכא שאם יש לתלות שחתכו במרא וחצינא, אע"פ שהוא ספק, אין להחמיר. משום שמהר"ם הביא כמה וכמה סברות מדוע דוקא בחילתית יש להחמיר ולא בשאר דבר חריף. עפ"ד כתב הרמ"א: ואם יש ספק אם נחתך בסכין של איסור, אזלינן לקולא. וביאר **הש"ך** (ס"ק יב) שהיתרו מבוסס על ס"ס. אבל אם חותך צנן בסכין בן יומו, ומסופק אם חתך בו הצנן או לא, ספקו לחומרא, שאם ודאי היה חותך בו היה אסור בודאות. אך **הכרתי** (סק"ח) כתב שיש חזקת היתר לירק, והעמד הדבר על חזקתו. ובשו"ת **תולדות יצחק** (סימן יז. הובא בפת"ש ב) השיג עליו, ש'העמד דבר על חזקתו' הוא דווקא כאשר יש ריעותא מצד עצמו, אבל אם הריעותא מחמת דבר אחר לא אמירנן העמד על חזקתו. ומ"מ העלה כדברי הרמ"א. **הפרי תואר** (אות ב) והזבחי **צדק** (אות כג) כתבו שאם ודאי היה הסכין בן יומו אך יש ספק אם חתך בו צנן או לא, הצנן מותר.

תערובת בדיעבד

הבית מאיר (ס"ג) כתב שאע"פ שאין לערב עם חלב תבלין שדכו אותו במדוכה של בשר, מ"מ אם נתערב אינו אוסר בדיעבד. ורק בחילתית או צנן אסור גם בדיעבד, ובשאר דברים חריפים באינו בן יומו אסור רק לכתחילה. בפרט שרוב תשמיש הסכין בצונן. ומה שיש מעט שמנונית על הסכין, הרי היא בטילה בשישים בקדירה. בשו"ת **דברי יציב** (יו"ד סי' כג) כתב שמי שהרוצה לסמוך על הבית מאיר רשאי.

אולם, **הפרי מגדים** (מש"ז י, שפ"ד ב) כתב שאף באינו בן יומו אסור עד שישים גם בהפסד מרובה. וכ"כ **החכמת אדם** (נה, ב) שאסור אפילו בדיעבד. **המהרש"ם** (א, ע) כתב שבצירוף של רוב תשמישו בצונן אפשר להקל, ובפרט בצירוף הסוברים שרק חילתית וצנן חשובים לחריף.

אלא שדברי הבית מאיר קשים, ממ"ש הרמ"א לעיל (צה, ב) "אבל אם היה דבר חריף, כגון שבשלו דברים חריפים בכלי של בשר, אפילו אינו בן יומו, או שדכו תבלין במדוך של בשר, אם אכלו בחלב, אִוסר אפילו בדיעבד". יתכן לבאר שהרמ"א שם מחמיר בודאי חריף, וכאן מיקל הבית מאיר בספק חריף. בשו"ת דברי יציב (יו"ד סימן כג אות י) חילק בין בישול שהרמ"א החמיר לבין סתם חריף שמיקל. וכן תירץ הבדי השולחן (אות נח).

סעיף ד':

לימונים ודגים שנחתכו ע"י גויים

כתוב בשבלי הלקט (ח"ב סי' לז) בשם ה"ר ישעיה שלימונים של גויים אסורים מהדין לאוכלם, משום שחותכים אותם בסכינים שלהם וחריפות הלימונים מבליעה. אך מפני שחותכים לימונים רבים בסכין אחד, י"ל שטעם הסכין בטל בכל הלימונים, ורק את הלימונים הראשונים היה ראוי לאסור, אבל הם בטלים בלימונים האחרים. וה"ה לחתיכות דגים של גויים.

◀ **כתב השו"ע:** מי לימוני"ש שמביאים העו"ג, וכן חתיכות דג מליח שמביאים העו"ג בחביות, מותרים. וביאר הרמ"א: מפני שמביאים הרבה ביחד, ואף אם נאסרו מקצתן שנחתכו בראשונה עם סכין של עובד כוכבים, נתבטלו באחרים הנחתכים אחר כן, שאינן נאסרין, כי כבר נתבטל טעם הסכין בראשונים ולכן כולם מותרים. וכל כיוצא בזה (בית יוסף בשם שיבולי לקט). ולכן אוכלין בקצת מקומות הכרוב שקורין קומפש"ט, אף על גב דפרוס וחתוך. ויש מקומות שמחמירין בזה, ואין לשנות המנהג (מהרי"ו סימן מ"ט), אבל שאר דברים שאין חריפין, כגון תפוחים או לפתות יבשים וכדומה, נוהגין בהן היתר כמו בלימוני"ש ואין להחמיר כלל (בארוך).

הב"ח ביאר שסברת שיבולי הלקט היא משום שרק בחילתית אומרים שהחריפות משביחה את הפגום, ומפני שסתם כלים אינן בני יומם, אין כאן בעיה אלא משום השמנונית הדבוקה על הסכין, והיא מתקנחת בחיתוכים הראשונים. וא"כ למחמירים כתרומה שכל חריף משביח את הפגום, צ"ל שלימונים אלו אסורים. גם הפר"ח (אות יח) והפר"ת (אות ז) אוסרים לימונים אלו. אך הש"ך (סק"כ) כתב שמלשון שיבולי הלקט מוכח דס"ל כתרומה, אלא שסיבת ההיתר היא משום שהלימונים אינם חריפים כ"כ (גם בחכמת אדם מט, ח כתב שהלימון חריף פחות מבצל, ודומה בדינו לפירות חמוצים), ולכן משביחים רק את הבלוע בדופני הסכין, וזה מתבטל בכל הלימונים.

מ"מ הפלתי (אות ו) סובר כדעת השו"ע להיתר לימונים אלו, וכ"ד החוות דעת (אות יד), ערוך השולחן (אות חי), זבחי צדק (אות לח).

חתך תולעת בצנון

כתב בתורת חטאת (נא, ג) דכיון שמקלים בדבר שנפשו של אדם קצה בו, יש להקל אם חתך תולע עם הפרי משום שהסכין צונן ולכן החריפות אינה עוברת לפרי, ומ"מ יש לקלוף מעט שמא נשאר מעט ממשות מהתולע עצמו. ואפילו אם הוא חריף כצנון אין לחוש. וכ"פ הט"ז (ס"ק יג), פר"ח (אות כ) ועוד.

דעת מהרי"ל (או"ה עב). שהסכין שחתך בו התולע צריך נעיצה עשר פעמים בקרקע קשה. אלא שהעיר שלא ראה נוהגים כן אלא מקנחו היטב ודיו. הב"ח כתב שאינו יודע למה להקל שלא לנעצו לסכין בקרקע קשה, דודאי לא גרע מבית השחיטה דהוי רותח (חולין ח:), ואע"פ שאין היס"ב הרי הוא מבליע ומפליט ונדבק בסכין. וה"ה בתולע שחריפות הפרי עם דוחק הסכין אוסרת, והפרי צריך קליפה.

מהרש"ל (או"ה סימן מז) סובר שאם חתך פרי חריף והיה בו תולע, ודאי בלע אגב דוחקא דסכינא, ולכן הצנון אסור בכדי קליפה, ובסכין אין שום חשש איסור.

סעיף ה':

קישוא²⁴ שחתכה בסכין בשרית

שנינו בחולין (קיא:)

"אמר חזקיה משום אבוי, הלכתא: ... צנון שחתכו בסכין שחתך בה בשר - אסור לאוכלו בכותח, וה"מ צנון - דאגב חורפיה בלע, אבל קישות - גריר לבי פסקיה ואכיל"

ופרש"י: קישות - מתוקה היא ואינו נבלע בתוכה אלא השמנונית צף ועומד על מקום החתך הלכך גריר לבי פסקיה למקום חתך גורר מעט בסכין ואכיל אף בכותח

הר"ן (מא. ד"ה ודוקא) ביאר שלא מועיל בהם הדחה, דמשום הלחות שלהם א"א להדיח אותם הרבה. שע"י ההדחה הוא נסרך יותר. והגרירה הנ"ל היא מועטת מקליפה, שקליפה צריכה להיות גסה קצת כדי שתוכל להנטל כולה כאחד מה שאין צריך כן בגרירה.

◀ כתב השו"ע: חתך קישואים בסכין של בשר, מותר לאכלם בחלב בגרידה בלבד, שיגרוד ממקום החתך.

הש"ך (ס"ק כא) ביאר דמה שדי בגרידה, הוא משום שמעיקרא די בהדחה כיון שהוא צונן בצונן, אך טכנית א"א להדיחן משום שהם לחים. אך הפמ"ג (שפ"ד כא) סובר שודאי אין להתיר, משום שגם בסכין נקיה וכן יומו אסור. והש"ך ערבב בין טעמי האיסור ולכן היקל כאשר הסכין נקיה.

²⁴ היינו מלפפון. כ"כ הגר"י קאפח במחברת צמחי המשנה. וכן מתבאר מדברי רש"י (במדבר יא, ה) שתירגם קישואים קוקומברוש, והוא מלפפון בצרפתית.

מהו שיעור גרידה? הב"י ביאר ש'גרידה' היא פחותה מ'קליפה', שהקליפה צריכה שתהא גסה קצת כדי שתוכל להינטל כאחד, משא"כ בגרידה. וכ"כ הש"ך (ס"ק כא), ט"ז (ס"ק יג), כה"ח (אות נט) ועוד.

מה נכלל בקישואים? החכמת אדם (מט, ט) כתב שכל דבר שיש בו לחות, דמכח הלחות השמנונית נדבקת בהם יותר. וכ"כ הערוה"ש (אות כא) ועוד.

❧ דין לפת

עוד שנינו שם: "קילחי דליפתא - שרי, דסילקא - אסירי, ואי פתך בהו דליפתא - שפיר דמי".

ופרש"י: דסילקא אסירי - לפי שנותן טעם בהן. ואי פתך בהו דליפתא - ערבן בעת חתוכן שחתך אחת של לפת ואחת של תרדין הלפת מבטל טעם השמנונית מן הסכין ואין התרדין מקבלין טעם הימנו.

❖ לפת שנחתכה בסכין איסור: הר"ן (שם) סובר שאם חתכו את הלפת בסכין של איסור, הלפת מותרת ואין צריך לא גרירה ולא הדחה, משום שלפת מתוקה וטעם השומן לא ניכר בה. וכן משמע מרש"י. אך הרשב"א (תוה"א ב"ד ש"א ד.) סובר שיש צורך בהדחה, ומכיון שהדחה היא דבר קל, ופשוט שצריך לנקוט פעולה מסויימת קודם אכילת דבר שנחתך בסכין של איסור, נקטה הגמ' לשון 'שרו'.

◀ כתב השו"ע: חתך קישואים בסכין של בשר... ואם חתך בו לפת, אפילו גרידה אינו צריך, אלא הדחה בעלמא.

❖ מה דין צננון שחתך לאחר מכן: ספר התרומה (ס"ו ס) ושערי דורא (ס"ו סא) והטור סוברים שכאשר חתך פעם אחת לפת בסכין, נתבטל טעם האיסור, וגם אם יחתוך כעת כמה פעמים צננון, מותר הוא באכילה ע"י הדחה. אך מהרשב"א (תוה"ק שם ד.) משמע שרק להתיר סלק מועיל, אבל לא להתיר צננון. שהלפת אין בכוחה לבטל את חריפות הצננון.

◀ כתב השו"ע: ולא עוד אלא אפילו צננון שחתך אחר הלפת, שרי בהדחה כמו הלפת.

❖ לפת, או ה"ה לשאר דברים? נחלקו הראשונים האם הדין שלפת מבטלת את טעם הסכין שייך גם בכל שאר הדברים שאינם חריפים. הב"י כתב דמשמע מלשון הרמב"ם (ט. כד) שכמו ש'צננון' הוא לאו דווקא אלא ה"ה לכל הדברים החריפים, כך גם בלפת שדינה שווה לכל הדברים שאינם חריפים, משום שטעם ההיתר שע"י החיתוך השומן נגרר ולכן מותר לחתוך בו צננון. וכ"כ בדעת הרי"ף. אלא שסיים "כנ"ל לדחוק ליישב דבריהם אם היתה גירסא שלהם בגמרא כגירסא שלנו, אבל כבר אפשר שלא היו כתובים דברים הללו בגירסתם בגמרא". אולם דעת רש"י, תרומה, רשב"א ועוד שדווקא לפת טעמה משונה ולכן היא מבטלת את הטעם שנפלט מהסכין.

◀ כתב השו"ע: לפי שטעם הלפת משונה ומבטל טעם הנפלט מהסכין. והרמ"א כתב: ודוקא לפת, שטעמו משונה, אבל ירק או לחם ושאר דברים, לא.

❖ דין שאר חיתוכים בסכין: כתב הסמ"ג (לאוין קמ נג ריש ע"ג) שחיתוך לפת שמבטלת את הטעם הבלוע בסכין, מועילה רק לחיתוך אחד, אבל לא מבטלת את הטעם לעולם. אך הב"י כתב שהיה נראה לו דכיון שחתך בו לפת פעם אחת נתבטל טעם הסכין ואפילו יחתוך בו כמה פעמים צנון וכיוצא בו שרי בהדחה. וכתב שאפשר שכ"ד הרי"ף והרמב"ם.

◀ כתב הרמ"א: ואפילו בלפת אין להתיר לחתוך צנון רק פעם אחת, אבל לא הרבה פעמים, אם לא שחתך כל פעם לפת בין חתיכת צנון לצנון (ב"י בשם סמ"ג).

הש"ך (ס"ק כג) לומד מדברי השו"ע שלכתחילה אין לחתוך צנון בסכין בשרית ע"מ לאוכלו בחלב, אע"פ שבתחילה חתך בסכין לפת (ש'ניקתה' את הסכין משמנוניתו). וכ"כ הערוה"ש (אות כא). אבל המהרש"ל (יש"ש פ"ח סימן סא) מתיר אפילו לכתחילה. וכ"ד הש"ך, ומ"מ כתב שאין לחתוך לפת על דעת לחתוך אח"כ צנון.

סימן צ"ז - שלא ללוש עיסה בחלב

ובו ג' סעיפים

סעיף א':

איסור אפיית פת חלבית

שנינו בפסחים (לו.)

"... כדאמר להו רבי יהושע לבניה: יומא קמא לא תלושו לי בחלבא, מכאן ואילך - לושו לי בחלבא. והתניא: אין לשין את העיסה בחלב, ואם לש - כל הפת אסורה, מפני הרגל עבירה!... ואיבעית אימא: לעולם בחלבא, כדאמר רבינא: כעין תורא שרי, הכא נמי: כעין תורא"

מהגמ' עולה שאסור ללוש עיסה בחלב כדי לאפות ממנה פת, משום שיש חשש שיאכל עם פת זו בשר, ונמצא מגיע לאיסור אכילת בשר וחלב יחד.

נחלקו הראשונים מהו ההיתר 'כעין תורא':

א. **רש"י** (ד"ה כעין) פירש - מעט, מותר ללוש בחלב משום שיאכל מיד בבת אחת ולא משהה אותה, ולכן אין חשש שיבואו לידי תקלה. וכ"ד **ראב"י** (סי' תס"ג), **רוקח** (סי' תס"ט) ועוד.

ב. **הרי"ף** (חולין לה.) "ומסקינן דאי שני בהו ועבדינהו כעין תורא שרי". והיינו שעשה שינוי בצורת הפת, וביאר שם הר"ן: דכיון דשנינהו מידע ידיע ולא אתי למיטעי. כאשר יש פת בצורה שונה אין חשש שיבואו לטעות ולאכול עמה מאכל בשרי, שההיכר גורם לאדם לשאול ולברר. וכ"כ **הרמב"ם** (ט, כב) "ואם שינה בצורת הפת עד שתהיה ניכרת כדי שלא יאכל בה לא בשר ולא חלב הרי זה מותר". וכ"ד **הרא"ש** (פסחים ב, ז. חולין ח, כא) ועוד. וביאר **הרשב"א** (תוה"ק ב"ג ש"ד פו.) שהרואה יודע שלא שינו צורתו אלא להיכר בעלמא וישאל ויאמרו לו.

וכ"כ **רש"י** בסידורו (סי' ת' ד"ה מצאתי) "אם טחו הפת עצמו, דבהא לא טעי אינשי למיכליה בכותח, וכן נמי אם נתנו על גבי הפת חתיכות שמינות ומשוקעות קצת בתוכו בדרך שרגילין לעשות ודאי מותר, דכל מילתא דמיכבד כדאמר' לקמן כמלא עינא דתורא שרי ללוש בחלב, והא דתניא אין לשין אותה עיסה בחלב כו', משום דלא מינכרא מילתא".

בהגהות שערי דורא (סי' ס"ק ב) כתב בשם **מהרא"י** ששני פירושים אלו נכונים.

◀ **כתב השו"ע:** אין לשיין עיסה בחלב, שמא יבוא לאכלה עם הבשר. ואם לש, כל הפת אסור, אפילו לאכלה לבדה. ואם היה דבר מועט כדי אכילה בבת אחת, או ששינה צורת הפת שתהא ניכרת שלא יאכל בה בשר, מותר. כיוצא בו, אין אופין פת בתנור שטחו באליה, ואם אפאו דינו כעיסה שנילושה בחלב. והרמ"א כתב: ולכן נוהגין ללוש פת עם חלב בחג השבועות, גם בשומן לכבוד שבת, כי כל זה מחשב כדבר מועט, גם כי צורתן משונה משאר פת. וכ"ש פלאד"ן או פשטיד"א, דמותרין (הגהות ש"ד). ואין לאפות שום פת עם פלאד"ן או פשטיד"א בתנור, דחיישין שמא יזוב מן השומן על הפת. ואם זב תחתיו, דינו כאלו נילוש עמו (ב"י בשם הגהות אשיר"י) ונוהגין לשום הטפילה בפי התנור (ב"י בשם הגהות ש"ד). ואפילו הוא במחבת, נוהגין להחמיר לכתחלה.

כאשר צורת הפת ניכרת שהיא משונה, כתבו הפוסקים כדברי הרמ"א שמותר לאפות פת זו. וכ"כ הפר"ח (סק"ג), פר"ת (סק"ד), פמ"ג (שפ"ד א) "אותן לחמים שמשימין הרבה שומן בהם עד שניכר השומן בהם שרי דאין ליטעות". וכ"כ הערוה"ש (אות ה) "דאם ימלאו העיסה בשר הלא ניכרת היא ולא יבואו לאכלה בחלב ומותר לעשות כן אמנם ללוש אותה בשומן אוזו וודאי דאסור אא"כ יש הרבה שומן שניכר לכל שהיא של שומן", וכ"פ כה"ח (אות א).

- אם נתערבה פת זו שנאסרה בשאר פת: ה**לבושי שרד** (ס"ק קלח. הובא בפת"ש ב) סובר שהכל אסור, מפני שפת היא דבר חשוב שאינו בטל. וכ"כ הזבחי צדק (אות טו). אך המהרש"ק (טוב טעת ודעת תליתאה סי' קצה) סובר ש"אין לגבב חומרות בדרבנן". גם הערוך השולחן (אות ח) כתב שיש להתיר כדין יבש ביבש, ומכיון שאין האיסור מחמת עצמו לא שייך כאן דין של חה"ל.

גדרי ההיתר

מועט: א. השו"ע כתב שהוא כדי אכילה בבת אחת. וכ"כ הבא"ח (ש"ש שלח, יז), כה"ח (אות ז) ועוד שרק בשיעור זה מותר. ב. הרמ"א (תורת חטאת ס, ב) כתב שההגדרה של מיעוט זה אפיה לאותו היום. וכ"כ החוות דעת (חידושים ד) והערוך השולחן (אות ד) כתב שהוא מעת לעת. הבדי השולחן (אות כג) כתב אפילו לג' סעודות שבת חשיב כיום אחד.

לפי האמור כתב הערוך השולחן (שם) שאם בני הבית מרובים יכולים ללוש הרבה פת בחלב, שהרי באותו יום (או בבת אחת) יכולים לאכול כמות מרובה. והעיקר אינו הכמות אלא זמן האכילה. וכ"כ כה"ח (אות ח).

לחלק להרבה בני אדם: הפרי מגדים (שפ"ד א ד"ה ואם) כתב שאין לאפות הרבה פת שנילושה בחלב ולחלקה להרבה אנשים, דא"כ גם כשטש התנור וכל הפת אסורה (לקמן ס"ב) ג"כ יחלק להרבה אנשים! אלא ע"כ שאין לעשות כן. ה**כתב סופר** (יו"ד סי' סא) דקדק מלשון הגמ' "כל הפת אסורה" שהכוונה לאופה הרבה,

אסור לו לאכול גם מעט ממנה. וכ"ד הבא"ח (ש"ש שלח, יז. רב פעלים ח"ב סימן יא), **יביע אומר** (ח"א סימן ה אות ג) ועוד. **אך הכרתי** (סק"ג) כתב בשם זקנו הגאון ז"ל, שהורה בפת הרבה שנילוש בחלב, שיחלק הפת לבעלי בתים הרבה, ככר אחד לכל בית, והוי דבר מועט. ודעת הכרתי שאם יש עוד מקום לצדד להקל, כדאי לסמוך עליו. וכ"כ **מחצה"ש** (סק"א).

שינוי בצורת הפת: בגליון מהרש"א כתב שדווקא כאשר כל צורתן משונה אפשר להתיר, ולא מהני מה שישנה רק חלק מהפת. וכ"ד הגרי"ש **אלישיב** (אשרי האיש יו"ד פרק ה' אות י') "ודע, דכשעושה את השינוי האמור, צריך שינוי בכל הלחם, ולא רק סימן בקצהו". **אך** מצאנו **בבית אדם** (או"ה נא, ע) שמעיקר הדין צריך לשים היכר של גבינה או בשר מעל הלחם, אך מ"מ אין צורך לשנות דווקא את צורת הפת, אלא ה"ה כל סימן. **בדי השולחן** (אות יז) כתב שאין לאכול לכתחילה את החלק שעשה עליו הסימן בפת, שאז יש לחוש שיאכל את הפת עם בשר, אא"כ נשאר מעט מהפת שבכה"ג לא חוששים שיאכל עם מין אחר.

זמן עשיית השינוי (מהאפיה או אפילו אח"כ): **החוות דעת** (חידושים ה, ביאורים ג. הובא בפת"ש ג) כתב שכבר משעת האפיה יש צורך לעשות את השינוי. וכ"כ **החתם סופר** (ב"מ צא. ד"ה מהו) דמכיון שנאפתה הפת באיסור, מה מועיל שעושה שינוי לאחר מכן? וכ"כ **הבא"ח** (ש"ש שלח, יז. רב פעלים ב, יא), **כה"ח** (אות יד) ועוד.

אפיית פת עם בשר בתנור

◀ **כתב הרמ"א:** ואין לאפות שום פת עם פלאד"ן או פשטיד"א בתנור, דחיישין שמא יזוב מן השומן על הפת. ואם זב תחתיו, דינו כאלו נילוש עמו (ב"י בשם הגהות אשר"י) ונוהגין לשום הטפילה בפי התנור (ב"י בשם הגהת ש"ד). ואפילו הוא במחבת, נוהגין להחמיר לכתחלה.

הש"ך (סק"ב) ביאר שהאיסור הוא לכתחילה, אבל בדיעבד אם אין התנור משופע או שהפת למעלה, לא מחזיקים איסור שמא זב, שאפילו אם זב לא זב תחת הפת עצמה. אבל אם ראינו שזב שומן, גם אם הוא רחוק מהפת, הפת אסורה גם בדיעבד. וכ"כ **הט"ז** (סק"ב). וביאך **הש"ך**, דמכיון שאנו מסופקים אם בישול מפעפע בכל הכלי, כאשר לא ראינו שזב יש ס"ס, ספק זב או לא, ואת"ל שזב שמא לא פעפע בכולו. אבל כשהתנור משופע, מסתמא זב תחת הפת, וכן כשרואים שזב, אין אלא ספק אחד. גם **הפרי חדש** (אות ג) סובר שאפילו אינו תחת הפת ממש, נאסרה הפת. וכ"כ **הערוה"ש** (אות יא) ועוד.

אולם הכרתי ופלתי (כרתי ה, פלתי ב. הובא בפת"ש ה) כתב שזוהי רק גזירה דרבנן, וספק דרבנן לקולא. ובכל מקרה הוא נ"ט בר נ"ט דהיתרא, הרוטב בתנור והתנור בפת והוי היתרא. ולכן דווקא זב תחתיו אסור. וכ"כ **הזבחי צדק** (אות כג) ועוד. **אך החוות דעת** (ביאורים ד) כתב דלא אמרינן נ"ט בר נ"ט אלא כשהטעם האחר בלוע כבר, אבל בשעת בישול לא שייך לומר כלל זה.

החכמת אדם (ג, א) כתב שבהפסד מרובה אם לא זב תחתיו ממש, יש להתיר משום דהוי נ"ט בר נ"ט, ולכן אין לדמותו לנילוש עם החלב. וכ"כ כה"ח (אות כז).

• נ"ט בר נ"ט: כתב הפרי מגדים (מש"ז ב) שלאפות עם חלב ממש אסור כמו האיסור לאפות פת עם חלב, שרק בפשטידא התירו שהחלב אינו בעין. גם בשו"ת פני אריה (ס"ס מח. הובא בפת"ש ד) כתב שפת שנאפתה בלא שומן בעין אלא רק טעם בלוע, מותר בין עם בשר בין עם חלב, שהרי הוא נ"ט בר נ"ט, אך לכתחילה אסור. אבל בדיעבד אם נתנו לתוך החלב מותר לאוכלו, ועם בשר מותר לאוכלו אפילו לכתחילה. גם הפרי תואר (אות א) הסכים שאין לגזור, וכ"כ כה"ח (אות כח) ועוד.

מה הדין לחמם מים בכלי בשרי כאשר כוונתו להוסיף מים אלו לעיסה: החמודי דניאל (אות יד) כתב שלכאורה מותר, ואין חשש שישכח ויאכל עם חלב, שאפילו אם יאכל עם חלב אין בזה איסור בדיעבד. אבל ודאי שלכתחילה אין לעשות כך, שאיסור זה הוא חמור. וכ"כ הבדי השולחן (אות ד) שרק אם כבר נילוש העיסה במים אלו מותר לאוכלו בפנ"ע או בחלב.

• נקודה נוספת השייכת לנידון זה, הוא מה הדין כאשר החלב/בשר נתן טעמו בפת רק לאחר שנאפתה. האם גזירת חכמים היא רק כאשר לש בפת, או בכל מקרה בו הפת נעשתה חלבית או בשרית. החוות דעת (ביאורים ו) כתב שבדבר אפוי ג"כ אסור, ואפילו צונן. הערוך השולחן (אות ט) כתב שגזירת חכמים היתה רק על העושה כך את הפת מתחילה, שהפת נאפתה שלא כתקון חכמים, אבל במקרה שאירע והפת נאפה כדין גמור מנין לנו לאסור? "ומ"מ כיון שכך הורו בדורות שלפנינו קשה לעבור על דבריהם מיהו עכ"פ אין להחמיר בזה הרבה". בשם הגרי"ש אלישיב (קובץ בית אהרן וישראל חוברת צ"א עמ' קנ"ב ד"ה ובשו"ת, אשרי האישי יו"ד פרק ה' אות י') מובא "איסור זה לאפות בצק הנילוש בחלב, הוא דוקא בשעת אפיה, מה שאין כן אם נשפך חלב אחר אפיה מותר לאוכלו". גם בשו"ת רב פעלים (א, יא), יביע אומר (ח"י סימן נח אות י) כתב שאין לגזור כאשר נפל על המאפה ולא לש בידיו. ודומה למ"ש לקמן לגבי נפל באונס, ע"ש.

גזירה או קנס

יש לברר האם האיסור לאכול פת שנילושה בחלב גם בדיעבד לאחר שנאפתה, הוא קנס שקנסו את אותו אדם שעבר על ההלכה ואפה פת זו. או שהוא גזירה שמא יבוא לאוכלה עם בשר. שאם נאמר שהוא קנס לא שייך לקנוס בכל מקום, אך אם היא גזירה, שייך לגזור על כל אדם. רק נעיר שמדברי המאירי (פסחים ל). מוכח שזהו קנס ז"ל: "אין לשין את העיסה בחלב ואם לש קונסין אותו לאסור לו את כל הפת אף לאכלה בפני עצמה מפני הרגל עברה שמא יבא לאכלה בבשר". וכן משמע מדברי השואל ומשיב (ח"ד סימן קפט ד"ה והנה נשאלתי). ויש לכך כמה וכמה נ"מ:

א. שווגג: הפרי מגדים (שפ"ד א, ד"ה ואם. הובא בפת"ש ב) נשאר בצ"ע, שמסתימת הפוסקים משמע שאף בשוגג אסור. ויתכן שלא קנסו אלא כאשר עבר במזיד על האיסור. הערוך השולחן (אות ח) הביא דברי הפמ"ג, וכתב שאין בזה ספק דלא חילקו חז"ל, ובכל אופן אסור. וכתב שכן מסיק הפמ"ג. גם היד יהודה (סק"ג) כתב שאע"פ שהוא לא ידע, הרי הפת נאסרה. וכ"כ הזבחי צדק (אות ז). בשו"ת יביע אומר (ח"א סימן ה אות ד) כתב דמכיון שהפמ"ג כתב שסתמות הפוסקים לאסור, ע"כ פירצה דחוקה היא להכנס בה להקל, והדרינן למש"כ שנעשה כחתיכה דאיסורא. וכ"כ הבדי השולחן (סק"ז) מכיון שטעם האיסור אינו קנס אלא גזירה שמא יאכלנה עם בשר, ולא שייך לחלק בין שוגג למזיד.

ב. אונס: הפרי מגדים (מש"ז א ד"ה ואם, שפ"ד א ד"ה ואם) מחמיר בזה כדין שוגג. וכן עולה מהערוה"ש (שם), בדי השולחן (שם) ועוד. אך האמרי בינה (סימן יג ד"ה ולכאורה) מיקל, שלא מצינו איסור אלא שאין לשין בידים, ולא שאירע כן מאליו.

כה"ח (אות יא) כתב שאם נעשה בשוגג או באונס יש להתיר למוכרו אפילו הרבה, ובתנאי שלכל אחד ימכור מעט, וגם יניח בו סימן. וכ"כ בשו"ת יביע אומר (ח"י סימן נח אות יא) שאם הוא איש עני שזקוק לכל הפת, ימרח עליו גבינה כדי שיהא נראה לעין כל שהוא פת עם חלב, ואז יוכל לשהותו עד שיגמר.

ג. רואה שחברו אוכל פת זו, ואינו יודע שנילושה בחלב: הדרכי תשובה (אות יב) הביא בשם שו"ת מעין אריה (י"ד סימן ט) שהעלה דאם רואין שאחד אוכל פת שנילוש בשומן מחמת שאינו יודע מזה שנילוש בשומן אם אכלו לבדו א"צ להפרישו וא"צ להודיעו רק שצריך לעמוד אצלו ויראה שלא יבא לאכול עם חלב. אך באוצר דברי הפוסקים (אות כה) כתב דמכיון שאסרו את הפת לכאורה פשוט דצריך להודיעו דהא אוכל איסור".

רק פת, או ה"ה שאר דברים

נחלקו האחרונים מה דין שאר דברים שאינם פת, האם שייך לגזור בהם שלא ישתמשו בטעות לבשר וחלב. ה"ט"ז (סק"א) למד מדברי השו"ע דה"ה למדוכה שדכין בה בשמים ומשתמשים בבשמים הן עם חלב וכן עם בשר, אם מדוכה זו נעשית בשרית, אין לדוך בה יותר אפילו לאכול בה בשר, שמא יבוא לאכול בחלב. ואפילו דיעבד אסור בלא הכשר. הכנה"ג (הגה"ט ב), והפרי תואר (אות א) הסכימו לדברי ה"ט"ז, וכן הסכים מחצה"ש ועוד.

מנגד, הרמב"ן (ע"ז סו: ד"ה ולי) סובר שרק בפת יש הרגל עבירה, "שאדם אופה ממנו הרבה ואוכל פעמים עם הכותח פעמים עם הבשר ולפיכך אסורה לעולם". כיוצ"ב כתב היש"ש (ז, טו) "דלא מצינו חומרא זו אלא בפת, הראוי לאכול עם כל דבר". וכ"כ המנחת יעקב (ס, ג) שעל הלחם יחיה האדם, ולכל דבר מאכל אוכלים פת לכן גוזרים שמא יאכל באינו מינו. אבל בשאר דברים לא חוששים. גם הפרי חדש (אות א) דחה

דבריו הט"ז, שאין דרך לייחד לחם לבשר ולחם לחלב, בשונה ממדוכה שיש הנוהגים לייחד לכל מין מדוכה שונה, וגם אם הוא לא ייחד, כאשר ייחד לאחר מכן יזהר ואין חשש שיבוא לידי איסור, משא"כ בפת. וכ"כ החוות דעת (סק"א), **חכמת אדם** (ג, ז), **ערוה"ש** (אות ב, ח) ועוד רבים.

★ עירוב חלב ביין

בשו"ת **צמח צדק** (סימן פ ד"ה הנה. הובא בפת"ש א) נשאל אודות יין לבן שאינו לבן ממש וצלול, ומפני שבשנה ההיא היה רקבון בענבים אין קונים יין זה. וישנו פתרון לערב ביין זה חלב בהמה, ועי"ז נראה היין לבן וצלול. לדעתו הדבר אסור משום שיש לגזור שישתה היין עם בשר. ויש בו יותר חשש מלחם, שלחם אין משהים אותו אלא כמה ימים, בשונה מיין שיכול להישאר למשך שנים רבות. **המנחת יעקב** (ס, ג) כתב ששתיית יין מצויה יותר עם בשר מאשר עם חלב. וכ"כ **החכמת אדם** (נב, יא) ושו"ת **מנחת יצחק** (ז, נט ד"ה ואחרי), והוסיף שם ד"ה לכל יי"ש.

אך **החתם סופר** (על ט"ז א) כתב שיש להתיר, מכיון שרק בפת גזרו שדרכו לאכול עם בשר רותח דהוי איסור דאורייתא, משא"כ ביין. גם **הערוך השולחן** (אות ח) כתב שרק בפת גזרו ולא ביין או דבר אחר. **החת"ס** כתב שלגבי מים צ"ע קצת. **והבית מאיר** (ד"ה בשו"ע) החמיר, שדרך המים לבשלן בין עם בשר ובין עם חלב.

★ עוגיות, עוגות ובורקס

כתב **המהרי"ט** (ח"ב סימן יח ד"ה ועל. הובא בפת"ש ג) לגבי גלוסקאות, אין איסור ללוש אותם יחד עם חלב, לפי שאין דרך לאכלן עם בשר מאחר שממולאים במיני מתיקה. שכל החשש הוא רק בדבר שיש לחוש שיאכל עם המין השני. ואין חוששים שמא לאחר מכן יאכל את המין השני, דמילתא דלא שכיחא הוא. ורק כאשר יש חשש שיאכלם יחד חוששים. וכן הסכים **הפרי חדש** (אות א), **חכמת אדם** (ג, ג), **ערוה"ש** (אות ז), **כה"ח** (אות טז) ועוד. וכ"כ בשו"ת **אבן ישראל** (ט, טז) שאין חשש בעוגות חלביות, כיון שאם הדרך לאוכלן יחד עם בשר מחמת המתקת שלהם, ואין לגזור שמא יאכלם לאחר ארוחה בשרית (ולכן א"צ להדביק עליהן מדבקות שהן חלביות, אך אם מדביק, כ"ש שמותר). וכ"פ **בהליכות עולם** (ח"ז עמ' מז) דמותר ללוש עיסה מתוקה עם חלב, שאין הדרך לאכול עימה תבשיל של בשר.

מנגד, **היד יהודה** (ארוך, ו) כתב שאנו חוששים גם אם יאכל אותו מיד לאחר אכילת בשר, ולא כדברי המהרי"ט שרק אם יש חשש שיאכלם יחד ממש אנו גוזרים. גם **הגרי"ש אלישיב** (אשרי האיש יו"ד פרק ה אות י) סובר שכל שיש חשש שיאכלם בתוך שש שעות מאכילת בשר יש לחוש, ולכן אין לאפות עוגות חלביות אא"כ ישים עליהם פתק שזה חלבי, או שיעשה שינוי צורה בגוף העוגה, וכדומה.

כתב **הבדי השולחן** (אות ב) שכיום אין היתר ללוש בשומן בשרי אפילו עוגיות ממותקות, כיון שהדרך לאוכלם יחד עם משקה חלבי (קפה). עוד כתב (ביאורים ד"ה אין) לגבי פת הבאה בכיסנין, כגון פת ממולאת

בפירות או שאר מיני מתיקה, דאף שברכתו במ"מ, מ"מ שם לחם עליו ורק משום שאין הדרך לקבוע עליו סעודה אין ברכתו המוציא, ולכאורה נכלל בגזירה הנ"ל. ונשאר בצ"ע.

לגבי בורקס: הערוך השולחן (אות ח) כתב שדבר המפורסם לכל העולם מותר לקנותו. אלא שצ"ע האם צורת הבורקס ידועה לכל, ואני יודע שיש מקומות שאצלם הבורקס גבינה בצורה מרובעת ובורקס תפוז"א בצורת משולש. ויתכן מכיון שהגבינה ניכרת אין צורך מדינא בשינוי, שהאיסור המובא בגמ' הוא ללוש חלב בעיסה, שאין כל שינוי הניכר לעין שלשו חלב בעיסה, משא"כ במילוי הבורקס, שגם אם מכוסה בבצק, סו"ס ניכר הדבר לעין. ובשו"ת **תפארת אדם** (יו"ד טו. הובא בדרכ"ת כב) שכל שינוי מצורת הלחם רגילה מועיל, דמכיון שרואה שהצורה שונה לא יאכל עם בשר או חלב קודם שישאל, וא"צ לעשות לכל מין צורה בפנ"ע. וכן הסכים **השדי חמד** (מע' בשר וחלב אות ח).

הגר"מ אליהו (קול צופיך גליון 320) כתב שהאופה בורקס חלבי בצורה מרובעת נאסר הבורקס באכילה, כיון שהאנשים אינם יודעים שהוא חלבי, וחיישינן שמא יבואו לאוכלו עם בשר. וכל זה באופן שלש את הבצק בחלב או בשומן, אבל אם ממלא גבינה בעין או בשר בעין, אין לחשוש. אולם הרב **יעקב יוסף** זצ"ל אמר לי שמותר לאכול בורקס גבינה שנאפה בצורה מרובעת.

מכירה לאחרים

כתב **מהרי"ט** (ח"ב סימן יח. הובא בפת"ש ג) שהשינוי מועיל רק שיאכל בביתו, אבל לא מועיל כדי לאפות הרבה ולמכור בשוק, שהרבים לא יכירו בשינוי שעשה. ואף אם ירצה להודיע לרבים שהפת חלבית לא יועיל, מחשש שישכח להודיעם. וכ"כ **הפר"ח** (אות א), **חוות דעת** (חידושים ה, ביאורים ג). **החכמת אדם** (ג, ג) כתב שאפילו נתפרסם בעיר שכל הלחם נילוש בחלב, מ"מ אסור משום אורחים שיבואו לעיר. וכ"כ **כה"ח** (אות יב) ועוד.

אך היד יהודה (הקצ"ר, ז) כתב שבכל תפוצות ישראל נהגו לאפות פת משונה עם חלב אע"פ שגם אורחים קונים מהפת, מכיון שהוא מפורסם שמין פת זה נאפה בחלב אין חוששים יותר. והוסיף שגם מהרי"ט לא החמיר אלא כאשר השינוי אינו מובהק, אבל בשינוי צורה מובהק יודה להתיר. בשם **הגריש"א** מובא (אהל יעקב הע' ט' ד"ה והנה) "דצריך שינוי בכל הפת וגם פתק שכתוב עליו חלבי כדי שיהא מותר למכור במאפיה וכדומה".

כתב **הכתב סופר** (יו"ד ס"ס סא) שמותר לנחתום ללוש הרבה כדי למכור להרבה בתים, כל אחד מעט, מכיון שבכה"ג אפיית הפת נעשתה בהיתר, שחשוב כאופה מעט מעט שמותר. גם **הערוך השולחן** (אות ו) כתב דמכיון שלא קונים במאפיות לחם ליותר מיום אחד, לא חוששים בזמן מועט וכמות מועטת.

סעיף ב':**תנור שטחו באליה**

שנינו בפסחים (ל:)

"אין טשין את התנור באליה, ואם טש - כל הפת כולה אסורה, עד שיסיק את התנור, הא הוסק התנור - מיהא שרי... הא והא בשל חרס, זה - הסיקן מבפנים, וזה - הסיקן מבחוץ. וכי תימא הכי נמי ליעבד ליה הסקה מבפנים - חייס עליה משום דפקעה. הלכך, האי בוכיא - הסיקו מבחוץ הוא, ואסור. ואי מלייה גומרי - שפיר דמי"

כתבו ה**תוספות** (חולין קיא: ד"ה הלכתא) שהסקת התנור היא בדווקא, ולא די בקינוח מפני שא"א לתנור להתקנח יפה ונדבק בו השמנונית והוי בעין עד שיוסק. וכ"כ הר"ן (פסחים ת. ד"ה מפני).

כתב הרמב"ם (ט, כב) "ואין טשין את התנור באליה ואם טש כל הפת אסורה עד שיסיק את התנור שמא יאכל בה חלב, ואם שינה בצורת הפת עד שתהיה ניכרת כדי שלא יאכל בה לא בשר ולא חלב הרי זה מותר". ומשמע שמועיל שינוי צורה כמו בלישת חלב עם הפת. וכ"כ הרשב"א (תוה"ק ב"ג ש"ד).

◀ כתב השו"ע: תנור שטחו באליה, אין אופין בו פת עד שיסיקנו מבפנים עד שיתלבן. ואפילו אם הוא של בוכיא (פירוש כלי חרס שמסיקין תחתיו ואופין עליו עוגות) אין לו היתר על ידי היסק מבחוץ.

הט"ז (סק"ד) ביאר, שכאן טח את השמנונית עצמה בתנור, ואותה לחות אינה יכולה להתקנח יפה בתנור, בשונה מבליעה בלבד שאינה נשאת בחלל התנור בעינה.

המהרי"ט (ח"ב סימן יח. הובא בפת"ש ו) ביאר, שאפילו בפחות מכדי נותן טעם אסור, משום שהאיסור עומד במקומו ואינו מתבטל. וכן הסכים החוות דעת (ביאורים ו), שיש לחלק בין נפל על הפת או שנדבק בתנור שטחוהו באליה דלא מהני שישים, ובין אם נילוש החלב בתוך הפת שמותר אם יש שישים. אך הבית אפרים (יו"ד סי' לז) סובר שבכל עניין מועיל שישים, רק צריך נטילה באותו מקום.

סעיף ג':**פת שאפאה עם צלי**

◀ כתב השו"ע: פת שאפאו עם הצלי, ודגים שצלאן בתנור אחד עם הבשר, אסור לאכלם בחלב. והני מילי בתנור קטן, אבל בתנור גדול המחזיק שנים עשר עשרונים ופיו פתוח, מותר. ואם הצלי מכוסה, וכן פשטיד"א שמכוסה הנקב שבו, מותר אפילו בתנור צר. (ועיין לקמן סימן ק"ח כיצד נוהגין).

הלכות תערובות

סימנים צ"ח - קי"א

סימן צ"ח - דין איסור שנתערב בהיתר ואופן ביטולו

ובו ט' סעיפים

סעיף א':

תערובת איסור והיתר - קביעת הדין

שנינו בחולין (צז).

"דאמר רבא: אמור רבנן: בטעמא, ואמור רבנן: בקפילא, ואמור רבנן: בששים; הלכך: מין בשאינו מינו דהיתרא - בטעמא, דאיסורא - בקפילא, ומין במינו דליכא למיקם אטעמא, אי נמי מין בשאינו מינו דאיסורא דליכא קפילא - בששים"

אלא שבדף צח. מובא בגמ' כיוון שונה לבדיקת התערובת:

"אמר ר' חייא בא אבא אמר ר' יהושע בן לוי משום בר קפרא: כל איסורין שבתורה - בשישים"

א"כ, מהמקור הראשון עולה שלכתחילה יש לבדוק ע"י טעימת התערובת (ע"י ישראל או קפילא), ורק במקרה שא"א לטעום, כגון שהוא מין במינו או שאין קפילא, משערים בשישים. אך מהמקור השני עולה שלכתחילה יש לשער בשישים, ולא מובאת הבדיקה ע"י טעימה. ונחלקו הראשונים בזה, יש לשים לב שבהסבר הראשונים טמונה דעתם לגבי ביאור הצורך בשישים, ויישוב ה'סתירה' בין הגמרות:

א. **רש"י** (צח. ד"ה בשישים) - לכתחילה גם טעימת גוי וגם שישים, וכדיעבד די בשישים.

ופירש שהאיסור בטל בשישים רק כאשר בדקו את התערובת והאיסור אינו נותן בה טעם, או כאשר א"א לעמוד על טעמו, כגון שהוא מין במינו. אבל כאשר בדקו את התערובת והאיסור נתן בה טעם, אינו בטל לעולם.

יש לבאר שלשיטת רש"י הצורך בשישים אינו משום ביטול טעם האיסור, אלא לבטל את מהות התערובת. וישנו חידוש 'טעם כעיקר' שלכן לכתחילה בעינן טעימה כדי לוודא שאין שום טעם של האיסור בתערובת. וכשאין מי שיטעום סומכים שבשישים אין כבר טעם. אלא שמפשט הגמ' משמע בדיוק להיפך, שבשישים האיסור לעולם בטל, וטעימת הקפילא באה להתיר את התערובת אף בפחות משיעור זה, משום שמתברר שאין טעם בתערובת. וכדלהלן.

ב. **אולם תוספות** (שם ד"ה כל. וצט. ד"ה אלא) דחו את דברי רש"י שצריך שישים גם כשלא נותן טעם (דא"כ מה הרבותא ב'קפילא', שמהגמ' משמע שיש בו דרך היתר מיוחדת). לשיטתם העיקר הוא ביטול טעם האיסור, בסתמא אפשר לבטל בשישים (ושיעור זה מועיל בכל אופן, שאפילו נרגש טעם הוא טעם קלוש

שאינו אוסר), ואם טעמו ואין בתערובת טעם איסור, מותר אף בפחות משישים. לשיטתם האיסור מתבטא רק בטעמו, לכן כאשר התערובת היא מין במינו, הרי היא בטילה ברוב, וכאשר התערובת היא מין בשאינו מינו ואין לו אפשרות לטעום, משער בשישים. וכ"כ הרא"ש (פ"ז סי' כט).

ג. שיטה נוספת של הרמב"ן (חולין צח. ד"ה כל איסורין שבתורה) הסובר שיש לחלק בין תערובת שהאיסור עצמו נתערב לתוך ההיתר וממשו של האיסור נשאר בתוך ההיתר, שבכה"ג צריכים שיהא ששים בהיתר כנגדו, ולא מועיל טעימת קפילא. ובין מקרה שהאיסור נתן טעם בהיתר ואח"כ הוציאו את האיסור, אף באופן שיודעים שאין ששים בהיתר כנגד האיסור, שישנה קולא לבדוק ע"י טעימת קפילא (במקרה זה מועילה טעימת קפילא משום שאנו יכולים לסמוך שלא הוציא האיסור את כל טעמו ויש באמת ששים כנגד הטעם האסור. ומשמע שטעימה אינה מועילה כאשר יודעים מה כמות האיסור). וכ"ד הרשב"א (תוה"ב ב"ד ש"א טז). והר"ן (שם). לשיטתם נראה שיש לבטל את מהות האיסור בשישים, הטעימה אינה תחליף לביטול בשישים (גם כאשר אין בה טעם איסור), אלא דרך בדיקה למקרה דיעבד שאיננו יודעים את כמות האיסור. לפי הסבר זה הגמ' בדף צז. מדברת על מקרה אחר מדף צח.

ד. הרמב"ם (טו, ל) כתב "ואם היה בשר בחלב או יין נסך... שנפלו לדבש... טועם אותן העכו"ם וסומכין על פיו, אם אמר אין בו טעם, או שאמר יש בו טעם ומטעם רע הוא והרי פגמו הכל מותר... ואם אין שם עכו"ם לטעום משערין אותו בשיעורו בששים או במאה או במאתים". לשיטתו טעימת הגוי היא לכתחילה, שהרי בבדיקת הטעם מבורר מצב האיסור כדבעי, האם נתן טעם או לא. ורק כאשר אין אפשרות לטעום משערין בשישים (שבשיעור זה לרוב אין טעם לאיסור). לפי שיטה זו הצורך בשישים הוא כשיטת רש"י - לבטל את מהות האיסור, אלא שבשונה מרש"י, הרמב"ם סובר שמהות האיסור היא טעמו, ולכן כשאין טעם הרי האיסור בטל.

לסיכום: א. רש"י - לכתחילה גם טעימת גוי וגם שישים, ובדיעבד די בשישים. ב. תוספות - רק בתר הטעם, וכשא"א משערין בשישים. ג. רמב"ן - כשיודעים את כמות האיסור משערין בשישים, וכשלא יודעים בודקים בטעם. ד. רמב"ם - תמיד בטעימה, וכשא"א משערין בשישים.

◀ **כתב השו"ע:** איסור שנתערב בהיתר מין בשאינו מינו, כגון חלב שנתערב בבשר, יטעמנו גוי, אם אומר שאין בו טעם חלב או שאומר שיש בו טעם אלא שהוא פגום, מותר. והוא שלא יהא סופו להשבית... ואם אין שם גוי לטועמו, משערין בס'. וכן אם הוא מין במינו, כיון דליכא למיקם אטעמא, משערין בס'.

כמי פסק השו"ע? הש"ך (סק"ד) כתב שמבואר מלשון מרן שפסק כרמב"ם, שמשערים בשישים רק כאשר אין גוי להטעימו. וכ"כ הפרי תואר (אות ג) ועוד. אך הגר"א (סק"ז) סובר שהשו"ע כתב כלשון הגמ', ולכן אפשר לבאר דבריו ככל השיטות שהובאו לעיל בביאור הגמ'.

נקודה נוספת שהעיר הש"ך, דמשמע מהשו"ע שטעם חלב ובשר אינו שווה, אך הביא בשם הראב"ן (סימן כ. ע"ז ריש סימן שיא) שחלב ובשר טעמים שווה, ויישב דצ"ל בבשר שמן.

❧ איזה גוי נאמן בטעימת התערובת להתירה (מסל"ת/אומן)

שנינו בחולין (צז).

"אמר רבא: מריש הוה קא קשיא לי הא דתניא, קדרה שבשל בה בשר - לא יבשל בה חלב, ואם בשל - בנותן טעם, תרומה - לא יבשל בה חולין, ואם בשל - בנותן טעם, בשלמא תרומה - טעים לה כהן, אלא, בשר בחלב - מאן טעים ליה? השתא דאמר רבי יוחנן: סמכינן אקפילא ארמאה, הכא נמי - סמכינן אקפילא ארמאה. דאמר רבא: אמור רבנן: בטעמא, ואמור רבנן: בקפילא, ואמור רבנן: בששים; הלכך: מין בשאינו מינו דהיתרא - בטעמא, דאיסורא - בקפילא, ומין במינו דליכא למיקם אטעמא, אי נמי מין בשאינו מינו דאיסורא דליכא קפילא - בששים"

נחלקו הראשונים האם צריך שדווקא גוי אומן יטעם את התערובת, או שגם סתם גוי נאמן. עוד נחלקו מתי מצריכים שיסיח הגוי לפי תומו ומתי נאמן בכל מקרה. בפסקה הבאה נרחיב בדברי הראשונים הנ"ל מהו הטעם שסומכים על הגוי (הרי לעיל למדנו שנקודת המוצא היא שגוי אינו נאמן משום שמוחזק כשקרן).

א. פרש"י: ליתעמיה קפילא - נחתום עובד כוכבים, ואשמועינן דמותר לסמוך עליו לפי תומו, ולא יודיעוהו שצריכים לו לדבר איסור והיתר. וכ"כ הרא"ש (חולין פ"ז סי' כה). הב"י כתב שלא מוכרח בדברי הרא"ש האם מצריך שיהיה דוקא אומן. אולם בדברי רש"י מוכח שדוקא אומן נאמן, ונראה שהוא משום הצורך בהבנה בטעמים. גם בדברי הרא"ש ישנם ראשונים ואחרונים הסוברים שמצריך תרתי (כ"כ תה"ד סי' עט דמסקנת הרא"ש דבעינן תרתי. וכ"כ הט"ז ססק"ב, מנחת כהן ח"א פ"ז ד"ה ואמנם לתרץ ועוד).

ב. אך הרשב"א (תוה"ב ב"ד ש"א טז סוף ע"א) סובר ש'קפילא' היינו "בקי בטעמים הרבה ואפילו בטעם מועט שאין רוב בני אדם מרגישים בו, או אפילו סתם בני אדם, מסתברא שאפילו שאר בני אדם שאינן אומנין". והביא ראיה מהגמ' (שם) 'בשלמא תרומה טעים לה כהן' ולא קאמר טעים לה 'כהן קפילא'. ועוד, מדאמר רבא 'אמור רבנן בטעמא אמור רבנן בקפילא', מדמחלק טעמא וקפילא לשנים, שמע מינה טעמא הוי טעם הנרגש לכלל בני אדם, ומה שאמרו 'קפילא ארמאה' הוא משום שסתם גוי משקר, אך אומן לא מרע נפשיה, ולכן אפשר לסמוך עליו גם אם יודע ששואלים

אותו לענין איסור והיתר. וגם על סתם גוי אפשר לסמוך כאשר מסל"ת ואינו יודע שמתירים ע"פ את התערובת (אך כשיודע שרוצים להתיר ע"פ את התערובת, סתם גוי אינו נאמן).

ג. הרשב"א הביא שי"א שהגמ' נקטה בדווקא קפילא, וגם הוא אינו נאמן אלא במסל"ת. וכתב הרשב"א שיש לחוש לדבריהם.

ד. **תוספות** (ד"ה סמכין): אומן נאמן גם כשאינו מסל"ת, משום דלא מרע נפשיה. וכ"כ הר"ן (לד. ד"ה גמ') דאמרינן 'קפילא' ומשמע שדווקא עליו סומכים, אבל על סתם גוי אין לסמוך משום שהוא שקרן. וכיון שעיקר סברתם לסמוך על אומן הוא משום דלא מרע נפשיה, גם אם אינו מסל"ת מאמינים לו. מהר"ן עולה שלאומן יש פחד לשקר, אף כשהוא מסל"ת על עדות ספציפית זו. ובעבודת הגרשוני (על הש"ך סק"ב) כתב שהוא מצד הכר בטעמים, "לאו טעמא משום דלא מרע חזקה, דהרי הוא מסיח לפי תומו, אלא הטעם הוא משום דאם לא כן מנא לן שיודע להבחין בטעם", וכ"כ **רעק"א** (על רמ"א ס"א).

כאן המקום להעיר שלדעת התוס' לכאורה גם סתם גוי נאמן, והצריכותא למומחה היא דוקא משום שלא יבוא לשקר. אבל על עצם העדות, גם סתם אדם יכול להעיד על טעמים. בשונה מרש"י שמצריך דוקא אומן, וסתם אדם אינו נאמן להעיד על מצב טעם התערובת.

ה. מדברי הרמב"ם (טו, ל) משמע שעל כל גוי סומכים, גם אם אינו אומן. וביאר הב"י דנראה שהוא סובר שהגמ' נקטה 'קפילא' בלאו דוקא, או שכל אדם שטועם נקרא 'קפילא', על שם מה שעושה באותה שעה, שהטעימה היא מלאכת נחתום. וגם משמע שאינו מצריך שיהא מסל"ת, גם כאשר הוא יודע שסומכים על חוות דעתו.

ו. **אגור** (סי' אלף רסג): "לא ראיתי ולא שמעתי בשום מדינה נוהגין שיהיו מטעימים קפילא אלא משערין הכל בששים". **הב"ח** (אות ג) כתב שהוא דוקא לארמאי, שצריך שיהא גם מסיח לפי תומו, ורובן יודעים מנהג היהודים ולא הוי מסיח לפי תומו. והמנחת כהן (ח"א סוף פ"ז) כתב דאע"ג שקפילא נאמן אפילו אם אינו מסל"ת, מ"מ עכשיו רגילים הגויים להטעות את ישראל, ואפילו קפילא חיישינן שישקר.

כתב הב"י דמאחר והרמב"ם מיקל בדבר יש לסמוך על סברת התוספות והרשב"א והר"ן שאינם מצריכים באומן שיהא מסל"ת, ובגוי שאינו אומן סומכים על הרמב"ם והרשב"א שהקלו. אך הוסיף שבגוי שאינו אומן צריך שיהא מסל"ת.

← **לסיכום: א. רשב"א** - אומן נאמן גם כשאינו מסל"ת, וסתם גוי נאמן רק במסל"ת. **ב. י"א ברשב"א**

- רק אומן במסל"ת נאמן. יתכן שכך גם סובר רש"י. **ג. רא"ש** (ורש"י) - כל גוי נאמן במסל"ת. **ד.**

תוספות ור"ן - רק אומן נאמן, גם כשאינו מסל"ת. **ה. רמב"ם** - כל גוי נאמן גם כשאינו מסל"ת. **ו.**

אגור - אין מטעימים לגוי, אלא משערים רק בשישים.

◀ **כתב השו"ע** (רא"ש): איסור שנתערב בהיתר מין בשאינו מינו... יטעמנו נכרי... וצריך שלא ידע שסומכין עליו. אך **הרמ"א** כתב (אגור): ואין נוהגים עכשיו לסמוך על עו"ג, ומשערין הכל בס'.

מהו הטעם לכך שהרמ"א מחמיר כיום לא לסמוך כלל על טעימת גוי? **רעק"א** (אות א) כתב דאפשר שאנו חוששים לחומרת כל השיטות (כלומר, חשש שמא קפילא היינו דוקא במסל"ת ואומן מצד בקיאותו, ולכן בלא מסל"ת אין להתיר. וכן במסל"ת אין להתיר, מחשש שההיתר אינו משום מסל"ת דאינו נאמן אלא בעדות אישה, וההיתר בקפילא הוא משום דלא מרע אומנותיה).

הפרי חדש (סי' פז ס"ק כט) כתב שאנו לא נוהגים בהא כדברי השו"ע, וכ"כ **הכנה"ג** (סי' צח הגב"י אות טו). גם **הזבחי צדק** (צב, ב), **בא"ח** (קרח, א), **כה"ח** (אות ב ויא) פסקו כרמ"א שהיום לא סומכים על גוי וצריך שישים. וכ"כ **הגר"מ אליהו** (מאמר מרדכי עמ' 184) שכיום אין לסמוך על גוי אפילו במסל"ת, והוסיף שאם יש בתבשיל פי שישים אבל נשאר טעם האיסור יש להחמיר. וכן מובא בשם **הגר"ב צאבא שאול** (מעדני מלכים סי' קל"א) ורבינו **עזרא עטייה זצ"ל**. גם **בהליכות עולם** (ח"ז עמ' סב) כתב שאין סומכים היום על טעימת גוי, אלא שהוסיף שבמקום הפסד מרובה ונראה לנו שהאיסור כחוש ואין בתערובתו כדי נתינת טעם (שיש בהיתר כמו חמישים פעם כנגד האיסור), יכולים לסמוך על עיקר הדין ולהטעימו לגוי מסל"ת, ואם אמר בהחלט שאין באיסור כדי נתינת טעם סומכים עליו ומתירים את התבשיל. ובשו"ת **יביע אומר** (ח, י) כתב שכל שקרוב לוודאי שאין איסור ויש הפסד מרובה אפשר לסמוך על טעימת גוי, באופן שאינו יודע שסומכים עליו, אע"פ שהוא יודע ממנהגי ישראל. ואפילו אם אין הפסד מרובה בדבר אם יש איזה צירוף להקל, יכולים לסמוך להקל ע"י טעימת גוי. ולרווחא דמילתא לאחר שיאמר הגוי שאין בתבשיל שום טעם של איסור, יוסיפו עוד בתבשיל עד כדי שישים כנגד האיסור.

אך **המהרש"ל** (יש"ש פ"ז ס"ס לג) כתב שאם הגוי מסל"ת, אפילו אינו קפילא אלא סתם גוי נאמן, בין להחמיר בין להקל. ואפילו האידנא סומכים עליו, שאינו אלא גילוי מילתא בעלמא.

סמ"ק טעם הסמיכה על גוי באיסור דאורייתא

שנינו בכבא קמא (קיד):

"אמר רב אשי: אין מסיח לפי תומו כשר אלא לעדות אשה בלבד. א"ל רבינא לרב אשי: ולא? והרי נחיל של דבורים - מסיח לפי תומו הוא! שאני נחיל של דבורים, דקנין דרבנן הוא... ודאורייתא לא?... בשבויה הקילו"

מהגמ' עולה שאין גוי נאמן אף במסל"ת אלא בדבר שהוא מדרבנן, או במקרים חריגים כגון שבויה שלא נבעלה בהיותה בשבי. ונשאלת השאלה, כיצד בענין טעימת האיסורים סמכו חכמים על דברי הגוי, שהרי בדר"כ אין נאמנות לדבריו. ונאמרו בדבר כמה שיטות בראשונים:

- א. **רש"י** (ד"ה ליטעמיה) ביאר שהגוי נאמן משום שהוא מסל"ת, ולכן לא יודיעוהו שבודקים ע"י לשם איסור והיתר. וכ"כ הרא"ש (סימן כה).
- ב. **תוספות** (ד"ה סמכינן) והר"ן (שם) כתבו שמדובר דווקא באומן, ולכן מובן מדוע הוא נאמן, משום שאינו מרע אומנותיה, משא"כ בסתם גוי (ב"י: משמע שמדובר שאינו מסל"ת).
- ג. **פרי מגדים** (ש"ד סק"ב): הגוי מפחד לשקר. ונראה שהוא מחשש שהישראל יכיר מיד שמשקר. וכ"כ הגר"א (סק"ה).

את השאלה שהצגנו לעיל שאלו הש"ך (סק"ב) והט"ז (סק"ב) ותירצו תירוצים שונים: א. בשם **תרומת הדשן** (סימן עט) ע"פ ביאורו את דברי הרא"ש, מבואר שרק גוי אומן נאמן משום שלא מרע חזקתו. ב. עוד כתב הש"ך ביישוב דעת הרשב"א, שיש לסמוך על הסוברים שטעם כעיקר הוא רק מדרבנן ולכן אפשר לסמוך על גוי. ג. ש"ך בשם י"א: רק כשהחזק איסור אין הגוי נאמן, משא"כ הכא שאין אנו יודעים אם יש בו טעם כלל, אך הש"ך דחה שיטתם. ד. ש"ך: רק כאשר א"א לעמוד על האמת אין הגוי נאמן במסל"ת, אך במין בשאינו מינו, כיון שאפשר לברר את המציאות ע"י הטעמה לקפילא, סומכים גם על סתם גוי (אך הפמ"ג הקשה, שזה סותר למ"ש לעיל שבמסל"ת לא שייך מירתת). ה. הט"ז כתב ביישוב שיטת הרא"ש והרשב"א שרק בדבר שצריך בו עדות אין הגוי נאמן במסל"ת כשהוא מדאורייתא, אבל איסור והיתר מועיל כיון שא"צ עדות גמורה, ודי שיש לנו הוכחה מסויימת (אך העיר הט"ז שלדעת מרן תירוץ זה לא נכון כיון שפסק לגבי בכור בסימן שט"ז שלא מועיל מסל"ת, וה"ה שבכל דין דאורייתא לא מועיל). ו. **הפרי חדש** (אות ב) כתב שכאן מאמינים לגוי כיון שודאי הוא מפחד לשקר, שמיד לאחר מכן יטעם הישראל את התערובת ויראה אם יש בה טעם, וכל כה"ג סומכים על הגוי אף במסל"ת בדאורייתא. ז. **הפלתי** (סוף אות ב) כתב שכל הצריכותא לגוי הוא רק להתיר טעימה לישראל, וטעימה אינה אסורה אלא מדרבנן, ולכן מאמינים לגוי.

★ קניית מוצר ללא השגחה בהסתמך על פירוט הרכיבים

הנה לעניין נאמנות גוי, יש לברר האם מותר לקנות מוצרים שאין עליהם השגחה, בהסתמך על פירוט הרכיבים המופיע ע"ג האריזה, שבבדיקת הרכיבים לא נמצאה כל בעיה של כשרות.

בשו"ת **אגרות משה** (י"ד א, נה) הסכים לסמוך על בעל מפעל שאמר שרכיב מסויים מיוצר רק באופן כזה או אחר, מחמת שאומן לא מרע נפשיה, ומטעם עבידי לאיגלווי, ומטעם מירתת מעונש לפי חוק מדינתנו, ומטעם דהיתה התשובה שלהם לשאלה שנוגע לחולה ולא שאלה להכשר. אלא שבמקום אחר (ג. ה. ד"ה וגם אין) כתב שאין לסמוך להכשיר קרבי דגים המיוצרים בבתי חרושת ללא השגחה תמידית שהדגים כשרים, וגם על מה שהתנו בקניין החוזה שרק מיני דגים אלו שייחדו קנו, שבשביל זה מירתתי מדינא דמלכותא. דהרי בתי החרושת הם מאמינים לכל אדם, ובאמירה בעלמא על מה שאומר שמכיר שהוא מדג זה וזה, ולכן לא שייך לומר שמירתתי. עוד ביאר (ח"א סימן ד) שנאמנות הגוי לא שייכת אלא באופן שנמצאים שם ישראל, ולי אף כשהמשגיח אינו דר שם בעצמו, אבל בני העיר יודעין ממנו שהוא המשגיח

ועליו הם סומכין, דכשירצו בעלי בית החרושת לשנות ולהשתמש בשומן אחר דאיסור, ידעו זה אנשי המקום ויאמרו להמשגיח. אבל כשבית החרושת היא במדינה רחוקה שאין שם ישראל, הרי יש לחוש שאחרי שהלך המשגיח משם להעיר שדר שם, ישתמשו בבית החרושת בשומן של איסור. וע"ע שם באריכות מ"ש בסדר הכשרות הנצרך במפעלים אלו.

ובשו"ת **דעת כהן** (סימן רכד) כתב שידוע בזמנו שהחוק מאפשר לכתוב על מוצר שהוא צמחוני אע"פ שיש בו אחוזים קטנים מן החי. ולכן כתב שאין להשתמש במוצרים שאין טיבם ברור לנו, אך הוסיף שלא הכריז עליהם איסור, שמא יש להתירם מטעם ס"ס. וע"ע בשו"ת **יביע אומר** (ח"ה יו"ד סימן ט אות ד) שהביא את דברי האחרונים במקרים הנ"ל, מתי אפשר לסמוך על עדות הגוי.

טעימת ישראל

באשר לדברי הרמ"א, מהש"ך (סק"ה) עולה שאין סומכים על הגוי משום שהוא משקר, ומשמע שבתערובת היתר אפשר לסמוך על טעימת יהודי (כגון טעימת כהן בתערובת תרומה בחולין. או בזמנינו, האומר קונם בשר ויין שאני טועם ונפל לתבשיל שאסור לו בנותן טעם. ועיין ברעק"א מה שפקפק ע"ז). וכ"כ הב"ח דבשאינו מינו דהיתרא יש לסמוך על ישראל אפילו אינו אומן ואפילו בזמנינו. אך ה**לבוש** (ס"א) כתב שאנו לא בקיאים בטעם, ומשמע שבכל מקרה א"א לסמוך על אף אחד, גם לא על יהודי.

בספר **בכור שור** (חולין צז. הובא בפת"ש ג) מפקפק בזה, ודעתו שאין להקל, משום שהרמ"א (סי' מב ס"ג) כתב שהטעם שמתירים טעימה במרה הוא רק משום שרבו המכשירים בחסרה המרה, ומשמע שבמקום אחר אין לסמוך עכשיו על טעימה אפילו של ישראל.

הפרי מגדים (שם משב"ז ב) חילק, שבטעימה ע"י לחיכה בלשונו לחוד, רק מומחה בקיא, וע"ז כתב הרמ"א שיש לסמוך הואיל ורבו מכשירים. אבל לענין טעימת מאכל, בזה כו"ע בקיאים וא"צ אומן, ולכן ישראל נאמן.

טעימה בלשון

כתב ה**דרישה** (אות א) שיש ללמוד מכך שאסור לישראל לטעום, שאם קונים בשר מן הקצב ולא ידוע אם מלח את הבשר או לא, אסור לטעום בלשונו.

אולם הט"ז (סק"ב) דחה דבריו, שהרי מפורש בסימן מב גבי בהמה שלא נמצאה בה מרה ויש חשש שהיא טריפה, שמותר לטעום את הכבד אם יש בו טעם מר, וא"כ הבהמה כשרה. והטעם שטעימה בלשון אינה מועילה בתערובת איסור והיתר, היא משום שצריך רגישות יתירה כדי להבחין האם יש טעם איסור בתערובת, ולכן לא די בטעימת לשון. וכ"כ ה**ערוך השולחן** (אות כד). ה**פרי תואר** (אות ב) כתב שאם מקנח הבשר והכבד מהדם שעליהם וטועם אין בעיה, וטעימת המלח והמרה נירגשת בטעימת הלשון תכף ומיד,

אבל בלאו הכי אסור לטעום בין הכבד ובין הבשר, וודאי שטעימת לשון חשובה לטעימה אסורה שאין להתירה בכדי.

הפת"ש (סק"א) כתב בשם **הש"ך** (סימן מב סק"ד) שדווקא לגבי מרה התירו כיון שלא שכיח שתינטל המרה לגמרי, וקרוב הדבר שיטעום טעם מר. ומשמע שבלא סיבה זו גם טעימה בלשון אסורה.

טעימה בחלל הפה ללא בליעה באיסור דרבנן: כתב **הריב"ש** (סימן רפח) שאסורה מדרבנן. וכ"כ הרמ"א (קח, ה). הפת"ש הביא בשם **הצמח צדק** (סימן מז) שמותר לטעום בורית שנעשתה מאיסור כדי לדעת האם יש בה מספיק מלח, משום שטעימה אינה אסורה אלא מדרבנן, ובאיסור דרבנן התירוה. ולמד הפת"ש דמשמע מדבריו דה"ה לכל איסורי דרבנן, מותר לטעום, ואף לטעום בפיו ממש מותר. **אך הנודע ביהודה** (יו"ד סימן נב) כתב שהצ"צ לא התיר אלא טעימה בלשון. ומסקנתו שאף טעימה בלשון אינה מותרת אלא באיסור פגום, ולא בכל איסורי דרבנן.

כתב בשו"ת **הר צבי** (יו"ד סימן צה) שדברי הנוב"י מתבארים עפ"ד הריב"ש (סימן רפח) דכיון שהאיסור דרבנן הוא גזירה שמא יבוא לאוכלו, באיסור פגום לא חששו לזה. ולכן כתב לגבי משחת שינים שיש בה תערובת של איסור, שיש להתירה שהרי אין כאן אלא טעימה בלא בליעה. אלא שיש לעיין מה הדין כאשר האיסור הוא לשבח והפגם מגיע מההיתר. ובכתבי **הגרי"א הנקין זצ"ל** (ח"ב סי' מ"א) כתב דמכיון שאין בולעים את האיסור אין חשש, ושכן הסכימו כמה מגדולי הרבנים, גם בשו"ת רבבות אפרים (ח"ב סי' י') הביא בשם **הגר"מ פיינשטיין** להתיר. **אך בשו"ת פאת שדך** (ח"א סי' פ"ד) כתב שכל המדקדקים מקפידים בזה. וכ"כ **הגר"א נבנצל** (אסיפת יצחק כ"ו אייר תשס"ז, מציון תצא תורה תשובה ר"ז) שמשחת שיניים צריכה השגחה.

אופן המדידה

לקמן בסוף הסימן הביא הב"י מחלוקת כיצד משערים רוטב קרוש שנפל לקדירה. הר"ן (לד: ד"ה א"ר חנינא) כתב בשם **הרא"ה** (בדה"ב ב"ד ש"א ה): דכשמשערין ברוטב משערין לכזית ביצה ומחצה של רוטב, שכן שיעורו, שאם יקרוש יעמוד על כזית. **אך הר"ן חולק**, דכיון שאמרו בגמרא (חולין צז:): משערים ברוטב סתמא, משמע דכמות שהוא משערים אותו, וכ"ד **הרשב"א** (שם במשמרת הבית ו). בשם **בעל העיטור** (ח"ב שער א').

הנה מבואר בתוספתא (פ"ד דנזיר): נזיר שאכל מכל האסורים לו וכו' וכמה שעורו בכזית וכו' יין וחומץ כיוצא בהם. כיצד הוא עושה? מביא כוס מלא יין ומביא כזית אגורי ונותן לתוכו ושופע, אם שתה כיוצא בהן חייב ע"כ. וכ"כ **רש"י** (חולין קח: ד"ה חצי זית חלב) והביא דברי התוספתא. ומבואר איפוא ששעור כזית הוא בנפח ולא במשקל, וכן מבואר גם ממ"ש במשנה (פ"ז דכלים מ"ו) כביצה שאמרו לא גדולה ולא קטנה אלא בינונית רבי יהודה אומר מביא גדולה שבגדולות וקטנה שבקטנות ונותן לתוך המים וחולק את המים. ופירש **הר"ש** "ונותן לתוך המים ממלא כוס מים ונותן לתוכו גדולה שבגדולות וקטנה שבקטנות וחולק המים היוצאים וחלק אחד הוא שעור כביצה" ע"כ. וכ"כ **הרמב"ם** (פיה"מ פ"ב דחלה מ"ו. פ"א דעדיות מ"ב) וז"ל:

"וכבר בארנו ששעור החלה נודע במדה ולא במשקל, לשינוי הדברים הנמדדים בכבודתם וקלותם אע"פ שהמדה אחת היא" עכ"ל. גם הפרי חדש (ט, ו) כתב שישנם הטועים שכל איסור שבא לפנייהם שוקלים הכל במשקל, וטעות הוא בידם וביד כל המשערין כן, לפי שיש בדבר קולא וחומרא, ואין לשער ההיתר והאיסור אלא בכמות לא במשקל. וכפי שכתב הראב"ה (חולין סימן אלף קא) "היאך משערים ששים נגד כל הכלי האסור ממלאים כלי גדול מלא מים וממלאים הקדרה האסורה באותן המים עצמן ויתן הקדרה האסורה תוך אותו כלי והמים היוצאים הן הן שיעור דופני הקדרה וישער בהיתר כנגד אותם המים". וכן עולה מדברי רש"י (חולין קח: ד"ה חצי זית חלב). ובתשובת שער אפרים (סימן נא) כתב שלא אזלינן בתר משקל. וכ"כ בשו"ת עבודת הגרשוני (סימן ל) ובשו"ת הרשב"ש (סימן רצט). אך כתב הזבחי צדק (אות ד) שבאיסור קל צריך לשער במדידה, ובאיסור כבד יש לשער במשקל.

גם בתשובת חינוך בית יהודה (הובא בפת"ש ב וגליון מהרש"א א) חילק בין מינים שוים, שהיחס בין המידה והמשקל ביניהם שווה, שבכה"ג ודאי נוכל לשער בשניהם או במשקל או בנפח, ואם יש בחלקם חללים, טוב יותר לשער במשקל פן לא ימעך החלל לגמרי. ובשני מינים שונים א"א לשער במשקל, ואפילו אם יש חלל ע"כ צריך למעך החלל. וכ"כ הזבחי צדק (אות ד), בא"ח (קרח, ב), כה"ח (אות ה) ועוד.

כתב הפרי תואר (ססק"ד) כאשר האיסור הוא בשר בלא עצמות וההיתר ג"כ בשר בלא עצמות, יותר טוב לשער ע"י המשקל, שאז יצא השיעור מכוון ביותר, אך אם האיסור וההיתר שונים יש לשער אותם בנפח, וגם בזה צריך לדקדק שלפעמים יש בעצם חלל, וצריך לשער כל זה באומד יפה כשהיה משתער בכמות. עוד כתב הפת"ש בשם הבית אפרים (יו"ד סימן לו) שאם כזית קרוש נפל לתבשיל. אע"ג שמיד כשנפל נמס ונעשה רביעית, מ"מ א"צ שישים רביעיות בגלל שנמס, אלא די בשישים כזיתים שמשערים לפי השעה שנפל לתבשיל, שאע"ג שמידתו גדלה, אזלינן בתר טעמו שהיה בתחילה. ואפשר שאם נמס קודם ונפל אחר שנמוח צריך שישים רביעיות נגדו מדרבנן, כיון שהאיסור היה ניכר בפני עצמו כשהיה בשיעור זה.

☪ הוראה לעם הארץ בביטול איסור

הרמב"ם בשו"ת פאר הדור (סימן סה. הובא בפת"ש ב) נשאל האם באיסורים שאמרו חכמים שבטלים בשישים מותר להורות לעם הארץ או לא, והשיב, שודאי מותר להורות כך אפילו לעם הארץ, ולא גזרינן שמא יפרצו פרץ, מפני שדבר שנתערב איסור בהיתר מדין תורה חד בתרי בטל כו' אמור מעתה מאחר כי אחד בשישים גזירה הוא ניקום אנן ונגזור גזירה לגזירה?! וכתב הפת"ש דלשיטתו אזיל דס"ל טכ"ע לאו דאורייתא. ולפ"ז לדידן דקי"ל טעם כעיקר דאורייתא, אם נתערב איסור בהיתר מין בשאינו מינו אסור להורות כך לעם הארץ שיתבטל בשישים, וצ"ע כי לא שמענו זאת מעולם.

סעיף ב':**טעם כעיקר - מקור הדין וטעמו**

סוגיא זו מהווה את היסוד לחלק גדול מדיני תערובות, לכן נתעכב על הבנת דברי הראשונים, היסודות וגדריהן.

בכל התורה כולה ידוע הכלל 'אחרי רבים להטות', ובמקרים רבים אנו פוסקים על פי הרוב. הגמ' בחולין (יא.) לומדת כך "מנא הא מילתא דאמור רבנן זיל בתר רובא? מנלן? דכתיב: אחרי רבים להטות!". עוד כתבה (צה.) "תשע חנויות כולן מוכרות בשר שחוטה, ואחת מוכרת בשר נבלה, ולקח מאחת מהן, ואינו יודע מאיזה מהן לקח - ספקו אסור, ובנמצא - הלך אחר הרוב!". ומשמע שבכל מקום שאין דין 'קבוע' הולכים אחר הרוב.

אלא שבדיני תערובות אנו נפגשים אם כלל אחר, ומחמירים בכל תערובת שמורגש בה טעם האיסור, כפי שראינו לעיל שאנו מצריכים פי שישים היתר על האיסור, או שיבוא גוי ויטעם את התערובת כדי שנדע שטעם האיסור לא מורגש בה. כלל זה נקרא 'טעם כעיקר' - היינו, טעמו של האיסור (אע"פ שהוא היתר גמור ורק קיבל טעם מהאיסור שסמוך לו) דינו כמו עיקר האיסור ממש, ומתייחסים אליו כאיסור גמור.

לקמן נראה שהגמ' בפסחים (מד:) למדה מהפסוק (במדבר ו, ג) "איש או אישה כי יפליא לנדור נדר נזיר להזיר לה'. מיין ושכר יזיר חומץ יין וחומץ שכר לא ישתה, וכל משרת ענבים לא ישתה", ולמדו מ'משרת' שאם שרה ענבים במים ויש טעם יין במים, אסור לשתותם. ואע"פ שאין במים אלא רק טעם יין, ומכאן למדים לכל התורה שטעם הדבר חשוב לעיקרו.

בטעם הדין שטעם כעיקר מצאנו כמה צדדים²⁵: א. רש"י (ד"ה ליתן) כתב "ליתן טעם כעיקר - לעשות טעמו של איסור כעיקרו וממשו". ומשמע שאה"נ המאכל מתבטל אך את הטעם א"א לבטל והוא עדיין אסור. ב. הגר"ח (מעשה הקורבנות י, יב ד"ה והנה ביסוד, וד"ה אלא) הסתפק האם דין טעם כעיקר הוא משום שע"י שהטעם חשוב - ניכר האיסור ואין בו דין ביטול כלל, או שחל על האיסור דין ביטול, אלא שגם על טעם האיסור חל דין איסור עצמי. והעלה שעצם נתינת הטעם ע"י האיסור בהיתר, גורמת לאיסור שיהא ניכר וכעת לא שייך בו ביטול. ג. הפרי משה (רוב, לו, ו ד"ה ועוד) ביאר דכיון שהטעם משביח את כל התערובת וגם את ההיתר שבתערובת, ממילא הטעם האסור מועיל להיתר, ולא שייך שההיתר יבטלנו (שכביכול ההיתר רוצה את הטעם האסור שמשביחו, וכמו הסברא שמין במינו לא בטל כיוון שמשביח את טעמו).

²⁵ קובץ יסודות וחקירות 'טעם כעיקר'.

יש לציין כאן נקודה חשובה במושגי הסוגיא, דין 'טעם כעיקר' שייך בתערובת של מין בשאינו מינו, כך שטעם אחד משפיע על המאכל השני. לקמן נדון בנפרד לגבי דין של תערובת מין במינו, בה א"א לחוש את השפעת הטעם של האיסור על ההיתר.

מדאורייתא או דרבנן? - הסוגיות בגמ'

נחלקו בגמרא האם דין זה שטעם כעיקר הוא מהתורה או מדרבנן.

א. למדנו בפסחים (מג-מד):

"אמר רבי אבהו אמר רבי יוחנן: כל איסורין שבתורה אין היתר מצטרף לאיסור, חוץ מאיסורי נזיר, שהרי אמרה תורה משרת... כדתניא: משרת - ליתן טעם כעיקר. שאם שרה ענבים במים ויש בהן טעם יין - חייב. מכאן אתה דן לכל התורה כולה: ומה נזיר שאין איסורו איסור עולם, ואין איסורו איסור הנאה, ויש היתר לאיסורו - עשה בו טעם כעיקר. כלאים, שאיסורו איסור עולם, ואיסורו איסור הנאה, ואין היתר לאיסורו - אינו דין שיעשה טעם כעיקר... הא מני רבנן היא, ורבי יוחנן דאמר כרבי עקיבא... דתניא, רבי עקיבא אומר: נזיר ששרה פתו ביין, ואכל כזית מפת ומיין - חייב. - ורבי עקיבא, טעם כעיקר מנא ליה? - יליף מבשר בחלב. לאו טעמא בעלמא הוא ואסור - הכא נמי, לא שנא. - ורבנן: מבשר בחלב לא גמרינן, דחידוש הוא... ורבי עקיבא נמי... אלא: יליף מגיעולי נכרים, גיעולי נכרים לאו טעמא בעלמא הוא - ואסור, הכא נמי - לא שנא. - ורבנן: גיעולי נכרים נמי חידוש הוא, דהא כל נותן טעם לפגם מותר, דגמרינן מנבילה - והכא אסור"

נמצינו למדים שלדעת ר"ע ור' יוחנן טעם כעיקר אסור מהתורה, ולומדים זאת מ'משרת' דנזיר, שאסור לו לשתות מים שטעמם יין. וכן מגיעולי גויים, שרק טעם האיסור אסור. ולדעת חכמים טעם כעיקר אסור מדרבנן בלבד.

ב. אלא שישנם מקורות נוספים מהם עולה כיוון שונה מהגמ' בפסחים. שנינו בזבחים (ט):

"אמר רבא: אמור רבנן בטעמא, ואמור רבנן ברובא, ואמור רבנן בחזותא; מין בשאינו מינו - בטעמא, מין במינו - ברובא, היכא דאיכא חזותא - במראה"

ג. עוד שנינו בחולין (קח):

"משנה: . טיפת חלב שנפלה על החתיכה, אם יש בה בנותן טעם באותה חתיכה - אסור. גמרא: אמר אביי: טעמו ולא ממשו בעלמא - דאורייתא, דאי סלקא דעתך דרבנן, מבשר בחלב מאי טעמא לא גמרינן - דחדוש הוא, אי חדוש הוא, אף על גב דליכא נותן טעם נמי! אמר ליה רבא: דרך בשול אסרה תורה"

א"כ, לדעת אביי טעם כעיקר אסור מדאורייתא, ולימודו מבשר בחלב. ורבא סובר שא"א ללמוד מבשר וחלב ולכן האיסור מדרבנן. וכלל נקוט בידינו, שבמחלוקת אביי ורבא הלכה כרבא (חוץ מיע"ל קג"ס), וא"כ יוצא שטעם כעיקר אסור מדרבנן בלבד.

ד. עוד שנינו בעבודה זרה (סז).

"אמר ר' אבהו אמר רבי יוחנן: כל שטעמו וממשו - אסור ולוקין עליו, וזהו כזית בכדי אכילת פרס, טעמו ולא ממשו - אסור ואין לוקין עליו, ואם ריבה טעם לפגם - מותר"

מהגמ' עולה שטעם ללא ממשות אסור מדרבנן בלבד ולכן אין לוקים עליו, ורק כאשר יש ממשות אסור בתבשיל לוקים עליו.

ה. גמ' נוספת בחולין (צח).

"אמר ר' חייא בר אבא אמר ר' יהושע בן לוי משום בר קפרא: כל איסורין שבתורה - בס'; אמר לפניו ר' שמואל בר רב יצחק: רבי, אתה אומר כן, הכי אמר רב אסי אמר ר' יהושע בן לוי משום בר קפרא: כל איסורין שבתורה - במאה. ושניהם לא למדוה אלא מזרוע בשלה, דכתיב: ולקח הכהן את הזרוע בשלה וגו', ותניא: בשלה אין בשלה אלא שלימה, ר' שמעון בן יוחאי אומר: אין בשלה אלא שנתבשלה עם האיל. דכולי עלמא בהדי איל מבשל לה... מאן דאמר בששים, סבר: בשר ועצמות בהדי בשר ועצמות משערינן, והוה ליה בששים, מאן דאמר במאה, סבר: בשר בהדי בשר משערינן, והוה ליה במאה. ומי ילפינן מינה? והתניא: זהו היתר הבא מכלל איסור, זהו למעוטי מאי - לאו למעוטי כל איסורין שבתורה?... רבא אמר: לא נצרכא אלא לטעם כעיקר, דבקדשים אסור, קא משמע לן דהכא שרי. וליגמר מיניה! גלי רחמנא גבי חטאת כל אשר יגע בבשרה יקדש, להיות כמוה, שאם פסולה - תפסל, ואם כשרה - תאכל כחמור שבה; ומאי חזית דגמרינן מהאיך, ליגמר מהאי! חדוש הוא, ומחדוש לא גמרינן; אי הכי, למאה וששים נמי לא ליגמר! אטו אנן לקולא קא גמרינן? לחומרא קא גמרינן, דמדאורייתא - ברובא בטיל"

מגמ' זו עולה שלדעת רבא טעם כעיקר אסור מדאורייתא דוקא בקדשים, שלמדים דינה מחטאת. אבל בחולין מדאורייתא בטל ברוב.

רש"י (צח: ד"ה לטעם כעיקר) לומד מדברי רבא שדין טעם כעיקר מהתורה אינו קיים בשאר איסורים אלא הם בטלים ברוב, וכלל זה נאמר רק בקדשים. לדעתו, אין ללמוד טעם כעיקר ממשרת, כי הלימוד נצרך לדבר אחר, לא מגעולי נכרים ובשר בחלב כי הם חידוש, ולא מחטאת וגיד הנשה כי הם קדשים. וזוהי כוונת ר' יוחנן "טעמו ולא ממשו אין לוקין עליו" (ע"ז סז:), היינו לא לוקים על טעם איסור כיון שאיסורו מדרבנן בלבד.

מנגד, **תוספות** (חולין צח: ד"ה "רבא") חולקים, ולדעתם טעם כעיקר אסור מדאורייתא גם בשאר איסורים. ומה שנקטה הגמ' 'קדשים' הוא רק משום שבכך עסקה הסוגיא (זרוע בשלה), אך באמת ה"ה בחולין.

מדאורייתא או דרבנן - דברי הראשונים

הראשונים נחלקו כיצד ליישב את כל הגמ' הנ"ל לשיטה אחת: בדבריהם ישנה מחלוקת באשר לדברי ר' יוחנן 'טעמו וממשו - אסור ולוקים עליו, וזהו כזית בכאכ"פ, טעמו ולא ממשו - אסור ואין לוקים עליו".

א. **רש"י** (ע"ז סז: ד"ה טעמו): ביאר שכאשר האיסור נמצא בעין (היינו טעמו וממשו) לוקים על אכילתו כאשר יש בתערובת כזית בכדי אכילת פרס, ומדובר על כך שהאדם אכל פרס תערובת, ונמצא שבסה"כ אכל כזית איסור ממש. אבל כאשר האיסור נמחה ואינו נמצא בעין (טעמו ולא ממשו) דינו כטעם בלבד האסור מדרבנן ואין לוקים עליו. ועיין לקמן מ"ש בביאור שיטתו.

ב. **רמב"ם** (מאכ"א טו, ב-ג): בדומה לרש"י הוא מחלק בין ממשות האיסור לטעם בלבד, אך לדעתו גם כשהאיסור נמחה - חשוב הוא לנמצא בעין, והתערובת אסורה מהתורה (טעמו וממשו) כאשר יש בה כמות של כזית בכדי אכילת פרס ואכל כמות זו (ונמצא שאכל כזית איסור ממש). אך אם היה טעם בלבד אסור מדרבנן. שהרי מהגמ' בחולין מוכח שרבא סובר שטעם כעיקר בחולין אינו מדאורייתא. ואם אין שיעור איסור של כזית בכאכ"פ או שאכל פחות משיעור זה מהתערובת, אסור מדרבנן בלבד.

ג. **ר"ת** (ע"ז סז: ד"ה א"ר יוחנן) סובר שהעיקר כגמ' בפסחים שטעם כעיקר מדאורייתא. את שאר הגמרות הסביר כך: הגמ' בחולין (צח:): עוסקת גם בחולין, ומה שנקטה 'קדשים' הוא משום שהפסוק דיבר אודות קדשים, אך הוא לאו דוקא. גם את שאר הגמ' יישב לשיטתו. ולדעתו התורה אסרה טעם של איסור כאילו אוכל גופו של איסור. לשיטה זו האוכל כזית מן התערובת לוקה למרות שלא אכל כזית של איסור. לשיטתו גם לקולא הולכים בתר הטעם, ולכן יוצאים בפסח בעיסה המעורבת מאורז וחיטה, כיון שיש בה טעם של חיטה.

ד. **ר' אליהו** (תוס' שם) ו**ברא"ש** (חולין, ז, לא) מובא בשם ר' חיים, וכ"כ הרשב"א (חולין צח: ד"ה אמר רבא. תוה"ב ב"ד ש"א י): טעם כעיקר דאו', אך ההיתר לא נהפך לאיסור, ואין לוקים על אכילתו. אא"כ יש בתערובת מן האיסור בכדי שיאכל כזית בכדי אכילת פרס, שאז חשוב כולו כאיסור ממש, כיון שיש כמות רבה של האיסור, והאוכל מתערובת זו כזית לוקה. לשיטה זו 'טעמו ולא ממשו' היינו היכא שאין כזית בכאכ"פ, שבכה"ג גם אם נתן האיסור טעם בהיתר אין לוקים עליו.

ה. **הרמב"ן** (חולין צח: ד"ה אלא לטעם כעיקר) והר"ן (חולין לה: סוד"ה גרסי') סוברים שכשיש ממשות של האיסור, הטעם מונע את הביטול, והאוכל את התערובת עובר על איסור מהתורה. אם אוכל כזית מהאיסור בכדי אכילת פרס לוקה מהתורה, ואם אוכל פחות מכזית מהאיסור אינו לוקה כדין

אוכל חצי שיעור. לשיטתם 'טעם כעיקר' הוא דין כאשר אין כלל מהאיסור עצמו בתערובת, והוא אסור מדרבנן (הב"י תמה על שיטה זו, דא"כ כל דין טעם כעיקר אינו שייך כלל לכאן, אלא הוא דין בפנ"ע).

ו. **הגה"מ, מרדכי ועוד ברש"י:** טעם כעיקר דרבנן, כפי העולה מדברי ר' יוחנן, ואפילו כשיש ממשות של האיסור כזית בכדאכ"פ, שמן התורה אין אסור אלא איסור שהוא בעין, וזוה הכוונה 'ממשו', שבכה"ג אין דינו כתערובת אלא כאיסור נפרד שאינו בטל.

כתב הב"י בשם הרשב"א: "לענין פסק הלכה אנו על מי נסמוך בואו ונסמוך על דברי ר"ת ור"י ז"ל ובעל ההלכות והראב"ד שרבים הם ואמרו להחמיר בשל תורה".

← **לסיכום: א. רש"י** - כשהאיסור בעין לוקים כשאכל כזית איסור ממש. וכאשר נמחה אסור מדרבנן בלבד. **ב. רמב"ם** - גם כשהאיסור נמחה אסור מדאו' כשאכל כזית ממש. אך בטעם בלבד אסור מדרבנן. **ג. ר"ת** - טעם כעיקר מדאו', ולכן האוכל כזית מהתערובת לוקה. **ד. ר' אליהו** - טעם כעיקר מדאו', אך אין לוקים על אכילת ההיתר, אא"כ יש בו כזית בכדאכ"פ. **ה. רמב"ן** - כשממשות האיסור קיימת האוכל את התערובת עובר על איסור מדאו', ורק כאשר לא נמצא כלל מהאיסור בתערובת אסור מדרבנן. **ו. הגה"מ ברש"י:** טעם כעיקר מדרבנן, אפילו כשיש ממשות איסור, ורק איסור בעין אסור מדאו'.

כשרש"י מדבר על שיעור של 'כדי אכילת פרס' הוא אינו מדבר מצד התערובת של כמה איסור יש בה, אלא על שיעור זמן, הוא מסביר שכזית בכדי אכילת פרס הוא דאורייתא משום שזהו פרק זמן נורמאלי הנקרא אכילה. ונמצא שאכל כזית מן האיסור בשיעור אכילה (נ"מ אם כמות האיסור קטנה משיעור זמן אכילה של כדי אכילת פרס, אך האדם אכל את התערובת בחפזון והספיק לאכול את הכזית איסור בפרק זמן זה, ומשמע מרש"י שהוא התחייב, שהנקודה העיקרית היא שהאדם יספיק לאכול את כמות האיסור הנדרשת בפרק הזמן המחייב, ואין הנידון על התערובת עצמה). כך גם עולה מדברי הרמב"ם האומר שהאדם המתחייב צריך לאכול את כל התערובת, ונמצא שאכל את הכזית איסור. לשיטה זו טעם האיסור מונע את ביטול האיסור אך לא מחיל שם איסור על ההיתר. בשונה משיטת ר"ת הסובר שדי שאכל כזית מהאיסור כדי להתחייב, שלדעתו הנידון הוא על התערובת המוגדרת כעת כולה כאיסור²⁶, משום שהטעם גורם להיתר להפוך לאיסור.

ולענין שיעור אכילת פרס, דעת הרמב"ם (עירובין א, ט. שביית עשור ב, ד) שהוא כשיעור שלוש ביצים. אולם דעת רש"י (עירובין ד. ועוד) שהוא כשיעור ארבע ביצים (היינו נחלקו האם השיעור הוא שמינית או שישיית, שזית הוא חצי ביצה). ומרן השו"ע (ססח, ג. תט, ז. תריב, ד) פסק כרמב"ם ששיעור שתי סעודות הוא ששה ביצים. אולם בהל' יו"כ (תריח, ז) לגבי חולה, כתב שמאכילים אותו כשני שלישי ביצה בינונית וישהו כדי אכילת ארבע

²⁶ נידון דומה מצאנו בהלכות ברכות (סימן רח סעיף ט) לגבי תערובת של מיני דגן, כאשר חלק מהתערובת היא מחמשת מיני דגן וחלקה משאר מינים, האם די בכך שיאכל כזית מהתערובת כולה כדי לברך על המחיה, או שצריך שיאכל כמות כזו שבדאי יהיה בה כזית של חמשת מיני דגן. ע"ש מ"ש באריכות.

ביצים. וכתב הפר"ח ועוד שמרן הביא שיעור זה לחומרא בעלמא לפי שהוא בכרת. והמ"ב (סי' תריב סק"ח) כתב שבתורה הלך אחר המחמיר ובדרבנן אחר המקל. ובחזון עובדיה (פסח, עמ' 10-10) העלה שהעיקר בדעת מרן שהוא שלוש ביצים, ואפילו להחמיר בדרבנן.

טעם כעיקר - דינים נוספים

כתב הנודע ביהודה (תנינא אור"ח סימן סו. הובא בפת"ש ה) דמכיון שאנו למדים את דין 'טעם כעיקר' שהוא מדאורייתא מ'משרת' או מגיעולי עכו"ם, אנו אומרים שדווקא באיסורים כמותם שהם לאוים שיש בהם מלקות, אבל לא בלאו שאין בו מלקות, כגון חלב טמא.

נחלקו האחרונים האם טעם כעיקר הוא רק בטעם ראשון או אף בטעם שני, תלמידו של החת"ס ר' מאיר א"ש (הובא בתשובותיו יו"ד סימן פו. הובא בפת"ש ה) רצה לחדש שדוקא כשקיבל החלב טעם ממשות הגדי הרי הוא אסור, אבל טעם גדי הנבלע בקדירה אינו כעיקר מהתורה לאסור החלב. אך החת"ס השיב שבגמ' ובפוסקים מוכח שאין לחלק כך.

מקור דין תערובת מין במינו ומין בשאינו מינו

כאשר התערובת היא מין בשאינו מינו ישנן שתי מציאויות, כאשר טעם האיסור מורגש בתערובת - נותן טעם, וכאשר האיסור אינו נותן טעם בתערובת. כאשר האיסור מורגש בתערובת, נמצא שההיתר לא הצליח לבטל את האיסור, ולכן כל התערובת אסורה משום שהאיסור עדיין מורגש וא"א להתכחש אליו. אך כאשר התערובת היא מין במינו א"א למדוד האם האיסור מורגש או לא, מצד אחד יתכן שדינו קל מתערובת מין בשאינו מינו, כיוון שהאיסור אינו נותן טעם בתערובת הוא בטל מהתורה ברוב. מאידך, יתכן שדינו חמור יותר כיון שמבחינה מציאותית ההיתר לא גבר על האיסור, ולכן האיסור אינו בטל ואסור לאוכלו. במח' זה נחלקו התנאים (זבחים עז):

"משנה: דם שנתערב במים - אם יש בו מראית דם כשר, נתערב ביין - רואין אותו כאילו הוא מים,

נתערב בדם בהמה או בדם החיה - רואין אותו כאילו הוא מים; רבי יהודה אומר: אין דם מבטל דם"

לדעת רבנן מין במינו בטל מהתורה ברוב, ולר' יהודה מין במינו אינו בטל מהתורה כלל. לר' יהודה ביטול הוא ביטול פיזי של האיסור בהיתר, ולכן במין במינו אין ביטול פיזי ומשום כך גם באלף לא בטיל (הר"ן בנדרים נב. מבאר שלדעת ר' יהודה ביטול קיים רק כאשר יש שני מינים המתנגדים אחד לשני, שבכה"ג הרוכ גובר והמיעוט בטל. אך כאשר שני המינים זהים, אין ביניהם התנגדות ולכן אין מין אחד גובר על חברו, אלא ההיפך, הוא מעמידו ומחזקו). ולרבנן די בביטול הלכתי, וכך הוא מתבטל בהיתר כיוון שאינו מורגש (יש התנגדות בין ההיתר לאיסור והניגודיות מביאה לביטול האיסור המועט ברוב). ובחולין (צז). מובא בשם רבא שכשיש טעם איסור בתערובת, אסור לאכול את כל התערובת, כשאין טעם איסור בתערובת, מותר לאוכלה. כשלא ידוע אם יש טעם או אין טעם, מותר לאוכלה כשיש ששים כנגד האיסור.

הגמ' במנחות (כב.) עוסקת בדברי המשנה בזבחים:

"תנן התם: דם שנתערב במים... א"ר יוחנן: ושניהם מקרא אחד דרשו, ולקח מדם הפר ומדם השעיר - הדבר ידוע שדמו של פר מרובה מדמו של שעיר, רבנן סברי: מכאן לעולין שאין מבטלין זה את זה, ורבי יהודה סבר: מכאן למין במינו שאינו בטל"

א"כ נחלקו רבנן ור' יהודה בדין תערובת מין במינו, לדעת ר' יהודה מדאורייתא אינו בטל כלל, ולרבנן מדאורייתא בטל ברוב, ומדרבנן בעינן 60.

עוד שנינו בע"ז (עג.)

"משנה: יין נסך אסור ואוסר בכל שהוא. יין ביין ומים במים - בכל שהוא; יין במים ומים ביין - בנותן טעם. זה הכלל: מין במינו - במשהו, ושלא במינו - בנותן טעם. גמרא: רב ושמואל דאמרי תרוייהו: כל איסורין שבתורה, במינן - במשהו, שלא במינן - בנותן טעם; זה הכלל לאתויי מאי? לאתויי כל איסורין שבתורה. ר' יוחנן ור"ל דאמרי תרוייהו: כל איסורין שבתורה, בין במינן בין שלא במינן - בנותן טעם, חוץ מטבל ויין נסך, במינן - במשהו, ושלא במינן - בנותן טעם וזה הכלל - לאתויי טבל"

לסיכום: לדעת רב ושמואל הלכה כר' יהודה ולכן תערובת מין במינו אינה בטלה לעולם, ור' יוחנן ור"ל סוברים כרבנן ולכן תערובת מין במינו בטלה ב-60, חוץ מטבל ויין נסך שאינם בטלים מין במינם, ובשאינו מינם בטלים ב-60.

עוד שנינו בפסחים (כט:)

"אמר רב: חמץ בזמנו, בין במינו בין שלא במינו - אסור. שלא בזמנו, במינו, - אסור, שלא במינו - מותר. רב לטעמיה. דרב ושמואל דאמרי תרוייהו: כל איסורין שבתורה, במינו - במשהו, שלא במינו - בנותן טעם... ורבי יוחנן אמר: חמץ בזמנו, בין במינו ובין שלא במינו - אסור בנותן טעם. שלא בזמנו, בין במינן בין שלא במינן - מותר. חמץ בזמנו בין במינו בין שלא במינו בנותן טעם - רבי יוחנן לטעמיה, דרבי יוחנן וריש לקיש דאמרי תרוייהו: כל איסורין שבתורה, בין במינן בין שלא במינן - בנותן טעם. שלא בזמנו, בין במינו בין שלא במינו - מותרין - מותרין - מותרין. אמר רבא: הלכתא, חמץ בזמנו, בין במינו בין שלא במינו - אסור במשהו, כרב. שלא בזמנו, בין במינו בין שלא במינו - מותר, כרבי שמעון"

מהגמ' עולה שישנה מחלוקת בין רב ושמואל שנקטו כר' יהודה שחמץ בפסח במינו אינו בטל כלל, וגזרו אינו מינו אטו מינו, ובין ר' יוחנן ור"ל שנקטו כרבנן שחמץ בפסח בטל ב-60, רבא הכריע כרב לחומרא, שחמץ בפסח אינו בטל כלל. אלא שבגמ' בחולין (צ.) מובא שרבא הכריע שמין במינו בטל ב-60 כדעת רבנן, וכיצד כאן הכריע כרב הסובר כר' יהודה שאין ביטול לחמץ בפסח?! בנקודה זו נחלקו הראשונים כפי שנראה בפיסקה הבאה.

דין תערובת מין במינו

כפי שראינו לעיל ישנה סתירה לכאורה בדברי רבא שבגמ' בחולין הכריע כרבנן, ובגמ' בפסחים הכריע כר' יהודה. הראשונים נחלקו ביישוב סתירה זו ומתוך כך עולות הבנות שונות בדין תערובת מין במינו.

כתב רש"י (חולין קט. פסחים ל. ד"ה אמר רבא) שמין בשאינו מינו בטל בשישים, אך מין במינו אינו בטל לעולם, כדעת ר' יהודה. וכן מוכח מדברי רבא שהכריע כדעת רב בחמץ בפסח, וה"ה לכל שאר האיסורים.

אולם ר"ת (פסחים ל. ד"ה אמר רבא) נקט כדעת חכמים, הוא סובר שאין להביא ראיה מחמץ בפסח משום חומרא דחמץ. ולכן בשאר איסורים גם מין במינו מדאורייתא בטל ברוב, וחכמים הצריכו שישים כדי לבטלו. כפי העולה מהגמ' בחולין (צז). שכך פסק רבא. גם שאר הראשונים פסקו כרבנן, ומהם הרי"ף (ע"ז לו:), רמב"ם (מאכ"א טו, ו), רא"ש (ע"ז ה, כט) ור"ן (חולין לד: ע"ז עג:).

הרשב"א (תוה"ב ב"ד ש"א יא:): אחז כדעת ר"ת, והוסיף דמשום שמין במינו בטל מדאורייתא ברוב, ורק חכמים הצריכו שישים כדי לבטלו. א"כ, כאשר יש ספק אם יש שישים, כאשר אנו יודעים בודאות שיש רוב כנגד האיסור אפשר להקל משום ספק דרבנן לקולא. אך כאשר התערובת היא מין בשאינו מינו, הטעם אסור מדאורייתא, ולכן כאשר יש ספק צריך להחמיר, משום ספיקא דאורייתא לחומרא. וכתב בארחות חיים (הל' איסורי מאכלות אות יד ד"ה הרביעי) בשם ה"ר פרץ אבל אם היו לפנינו ואין אנו יודעים לשער אותם לא אמרינן ספיקא לקולא.

◀ כתב השו"ע: אם נתערב מין במינו ונשפך, בענין שאין יכולין לעמוד עליו לשערו, אם נודע שהיה רובו היתר, מותר. ואם לא נודע שהיה רובו היתר, אסור. אבל אם נתערב בשאינו מינו ונשפך בענין שאין יכולין לעמוד עליו לשערו, אפי' נודע שהיה רובו היתר, אסור.

ומשמע מדברי מרן שפסק שמין במינו מדאורייתא בטל ברוב, אך מין בשאינו מינו אינו בטל מדאורייתא כל עוד נותן טעם, שהרי טעם כעיקר מדאורייתא. אולם לעיל בסעיף א' נתבאר שגוי נאמן במסל"ת שאין טעם איסור בתערובת, וקשה, הרי אין גוי נאמן במסל"ת באיסור דאורייתא!

הט"ז (סק"ב) כתב שבאמת מרן לא הכריע שטעם כעיקר מדאורייתא, אלא החמיר בנשפך, אבל לענין טעימת הקפילא סבר שיש לסמוך על המתירים. אולם הש"ך (סק"ב) דחה, שלא יתכן שמרן יסתור את עצמו לכאורה, ואף בלא הבאת הדעה החולקת על דבריו.

דעת הפרי חדש (או"ח סימן תמב) דזה שנתבאר דבכזית בכדי אכילת פרס לוקין, זהו בטעמו וממשו אבל ממשו ולא טעמו, כגון שאינו נותן טעם אינו לוקה והוה כמין במינו דבטל ברוב. וכן הסכים הערוך השולחן (אות טז) שהרי עיקר החומרא במין בשאינו מינו הוא מפני נתינת טעם, ולכן כל שאינו נותן טעם הוה כמין

במינו. אלא נשאר בצ"ע לדינא, כיון שיתכן שרק לגבי חמץ החמיר ולא לגבי שאר איסורים, או אולי דגם בשם אין כוונתו בדוקא משום דזהו מילתא דלא שכיחא שיהא כזית בכדי אכילת פרס ולא יתן טעם.

בתר שמא או בתר טעמא

שנינו בעבודה זרה (סו.).

"חלא דחמרא וחלא דשיכרא, וחמירא דחיטי וחמירא דשערי - אב"י אמר: בנותן טעם, בתר טעמא אזלינן, והאי טעמא לחוד והאי טעמא לחוד, והוה ליה מין בשאינו מינו, ומין בשאינו מינו בנותן טעם; ורבא אמר: במשהו, בתר שמא אזלינן, והאי חלא מיקרי והאי חלא מיקרי, והאי חמירא מיקרי והאי חמירא מיקרי, וה"ל מין במינו, וכל מין במינו במשהו"

א"כ, לדעת אב"י הולכים אחר טעם התערובת, ולדעת רבא הולכים אחר שמה של התערובת. וקי"ל כרבא, ולכן הולכים אחר השם.

◀ כתב הרמ"א: ולענין מין במינו אזלינן בתר שמא, אם הוא שוה הוי מין במינו. אבל לא אזלינן בתר טעמא אם הוא שוה או לא (ב"י בשם האגור וכן הוא בהגהות ש"ד סי' ל"ט).

אולם הש"ך (סק"ו) חלק בתוקף על דברי הרמ"א, והקדים תחילה שמין במינו כיון שאינו נותן טעם בתערובת, מהתורה בטל ברוב, ומדרבנן הצריכו שישים, ולכן כאשר ידוע שרובו היתר וישנו ספק אם יש שישים או לא הוי ספק דרבנן ולקולא, משא"כ כשלא נודע שרובו היתר, הו"ל ספק דאורייתא ולחומרא. ולכן תמה על הרמ"א, שודאי עיקר הדגש על הטעם, שרק ע"פ נקבע האם האיסור נתן טעם בתערובת וכעת כולו חשוב כאיסור, או שלא נתן טעם ומהתורה הוא בטל גם אם שווה בשמו להיתר. ודחה את הראיה מהגמ' בע"ז, שדווקא לגבי יין נסך וטבל שאוסרים במשהו במין במינו, וכן לענין תרומה וערלה ששיעורם למעלה משישים במינו, רק בהם בלבד הולכים אחר 'שמא' שלפי דינם מוכח שלא הולכים כלל אחר הטעם (שהרי אסורים גם ביותר משישים). והוסיף שיתכן שהאגור והמרדכי שהביאו דין זה כתבוהו רק אליבא דרש"י שמין במינו אינו בטל כלל, אך לדידן דקי"ל כר"ת אזלינן בתר טעמא. **הכנסת הגדולה** (הגב"י אות סא) הסכים עם הש"ך וכתב שזוהי דעת מרן. וכ"ד **הפר"ח** (סוף אות ז), **פרי תואר** (אות ה), **כה"ח** (אות טז) ועוד. וע"ע **בדרכי תשובה** (סק"ל) שהביא פוסקים נוספים שפסקו כדעת הש"ך לגמרי, אף במקום הפסד מרובה.

ובאמת מצאנו סיוע לדברי הש"ך מה**ערוך השולחן** (אות מה - מו), שביאר שכל שני מינים החלוקים בשמם, א"א כלל שיהיו שוים לגמרי בטעמם, ולכן כל דבר שחלוק בשם חלוק קצת גם בטעם. אמנם להיפך, יש דבר ששווה בשם וחלוק בטעם. ומכח דבריו אלה הסביר שכל דברי הרמ"א הם לחומרא בלבד, שגם תערובת השווה בטעם, אם שמם שונה אנו חוששים גם לשינוי בטעם, ולא שייך בהם טעימה משום שאין

ההפרש ניכר כ"כ. ולעומת זאת כל דבר השווה בשם שווה בטעם, חוץ מנוזלים וקמח שבכל מקרה בעינין בהם פי ששים.

אך הט"ז (סק"ד) הסכים לדברי הב"י והרמ"א, וכתב (הדף אחרון לט"ז) שיש להקשות כיצד ניתן לומר על שני מינים ששמים שונה וטעמם שווה שגלך אחר הטעם, הרי טעמם שווה! וביאר שמחלוקת אביי ורבא אינה במאכלים שטעמם שונה לגמרי, אלא שיש בהם שינוי מועט, ואביי אינו מתחשב בשינוי הקטן כיון שטעמם דומה, ורבא מחשיב כאינו מינו ולכן אוסר בנותן טעם. וביאר שלא מצינו באיסורים ב' דברים שיהיה להם ב' טעמים הפכיים ושם אחד, וזו היא כוונת הרמ"א כמה שכתב שלא אזלינן בתר טעמא אם שוה, ר"ל ממש בענין אחד, אבל מ"מ לא שייך בהם נתינת טעם משום שאין להם טעמים הפכיים. וכאשר הטעמים הפכיים ממש כגון מר ומתוק, הסכים לדברי הש"ך שרבא אינו מתיר נתינת טעם כזאת כאשר שוים בשמים, אלא הולכים אחר שמם רק לחומרא. אלא שהש"ך בקונטרס אחרון החזיק בדעתו ודחה את דברי הט"ז. גם הפרי מגדים (בספרו תיבת גמא פרשת ויקרא אות ד) כתב שדם וחלב אין טעמם שווה, אע"פ דדם נעקר ונעשה חלב, ומוכח שחשובים כשני מינים.

הפרי מגדים (שפ"ד ו) כותב שכל האחרונים הסכימו לדעת הש"ך. **החוות דעת** (סק"ג) כותב שבהפסד מרובה ניתן לסמוך על הרמ"א, דהיינו שכאשר השם שווה יש ביטול ברוב אף כשטעם האיסור מורגש, ויש לצרף לקולא זו את דעת הסוברים שטעם כעיקר מדרבנן. יש לזכור שמדרבנן דורשים שישים גם במין במינו, גזירה משום מין בשאינו מינו.

נקודה נוספת שהביא **החוות דעת** (סק"ג ד"ה ומעתה נבאר) היא האם השם נקבע ע"פ לשון התורה או לשון בני אדם, והביא בזה מחלוקת ראשונים, דהרשב"א והר"ן בשם הראב"ד סברי דאזלינן בתר לשון התורה, אבל האיסור והיתר הארוך והמרדכי סברי דאזלינן בתר לשון בני אדם.

נְתַעַרְב בְּמִינוֹ וּבְשֵׁאִינוֹ מִינוֹ - דִּין 'סֶלֶק' אֶת מִינוֹ

שנינו במנחות (כב:)

"תנן, רבי יהודה אומר: במנחת כהן משיח ובמנחת נסכים - פסולה, שזו בלילתה עבה וזו בלילתה רכה, והן בולעות זו מזו; וכי בולעות זו מזו מה הוי? מין במינו הוא! אמר רבא, קסבר רבי יהודה: כל שהוא מין במינו ודבר אחר סלק את מינו כמי שאינו, ושאינו מינו רבה עליו ומבטלו"

הרשב"א (תורת הבית, בית ד', יא:): לומד מדין 'סלק' של רבי יהודה גם את הדין ההפוך, על פי רבנן, שמין במינו בטל ברוב: כאשר יש איסור שהתערב במינו ובאינו מינו, אין צורך בשישים 'אינו מינו', אלא אומרים 'סלק את שאינו מינו', ומין ההיתר רבה על מין האיסור ומבטלו (ביטול ברוב).

הטור כתב בשם הרשב"א (בקצר שם ז:): שאם נתערב במינו ובשאינו מינו ונשפך, רואים את שאינו מינו כאילו אינו ותולין לומר שמינו היה רוב ונתבטל, כי היכי דאמרינן רואין את מינו כאילו אינו להקל ושאינו

מינו רבה עליו ומבטלו למאן דאית ליה מין במינו לא בטיל (חולין ק:). אך הב"י כתב על הטור שלא כיוון בדברי הרשב"א, דמשמע ממנו שאע"פ שלא ידוע לנו אם הרוב היה ממינו או אינו מינו, תולים להקל ואומרים שממינו היה הרוב. אך ודאי שא"א לומר כן, וחובה לבאר שהוא דוקא כאשר ידוע לנו שהרוב היה ממינו, והיתה הו"א לומר דכיון שהוא מעורב עם שאינו מינו לא יתבטל, קמ"ל שרואים את שאינו מינו כאילו אינו.

◀ **כתב השו"ע:** ואם נתערב במינו ובשאינו מינו ונשפך בענין שאין יכולין לעמוד עליו לשערו, ונודע שהיה רובו היתר ממינו, רואין את שאינו מינו כאלו אינו, והשאר, מינו רבה עליו ומבטלו.

אולם המהרש"ל (מכונות ועטרת שלמה סימן פה אות טו. יש"ש חולין פ"ח סימן מו בדין הרביעי) **והש"ך** (סק"ח) חלקו על עיקר לימוד הרשב"א מהגמ' בחולין, ששם ה'מינו' אינו נותן טעם אסור, ולכן אומרים שרואים את מינו כאילו אינו, שהרי נתבטל בשאינו מינו. אבל כאן איך נאמר שרואים את שאינו מינו כאילו אינו, סוף סוף הוא נותן טעם בשאינו מינו, והוי ספק דאורייתא שמא לא היה שישים ונתן טעם! והוסיפו שגם הרשב"א לא איירי בהיתר התערובת אלא להתיר את המינו, אבל ה'אינו מינו' נשאר באיסורו עד שידע שיש פי שישים כנגדו. גם **הפ"ח** (סק"ח) הסכים שאין דברי הרשב"א נכונים, שרק משום שהטעם אינו ניכר התירה התורה שיתבטל ברוב, אך לא משום שהאיסור נהפך להיתר ונתבטל לגמרי כמו שאומרים במין בשאינו מינו. וכתב **החתם סופר** (יו"ד סימן פז. הובא בפת"ש ז) שאין להקל כנגד הש"ך דטעמא לא בטיל.

אך **הב"ח** הביא את השגת המהרש"ל, ויישב שכוונת הרשב"א היא שכמו דהתם אילו לא היינו רואים את מינו כמו שאינו היה אסור, ועכשיו שאנו רואים כאילו אינו טעם האיסור נתבטל בשאינו מינו והו"ל כאילו בא מינו לתוכו לאחר שנתבטל ונעשה כבר היתר דשוב אינו חוזר וניעור לחזור ולאסור, גם כאן אנו רואים את שאינו מינו כאילו אינו ומינו שהוא רוב מתיר את האיסור, וכאילו בא שאינו מינו לתוכו לאחר שכבר נעשה היתר ושוב אינו חוזר וניעור להיות אסור. והסיק שנוקטים כרשב"א שמסתבר טעמו (הש"ך כתב עליו שדבריו קשים, דמנין לנו להמציא היתר?!). גם **הט"ז** (סק"ה) אחז כדברי הרשב"א, שהרי מדאורייתא האיסור בטל ברוב מינו, ו'אינו מינו' מקבל טעם דהיתרא ולא נאסר, אבל אם יש במינו הכשר של פי שישים מכנגד האיסור אפשר להקל. אך כאשר בתחילה נתערב באינו מינו ואח"כ נתווסף המינו, יש להחמיר עד שנדע בוודאות שיש שישים כנגד האיסור. גם **החזו"א** (יו"ד סימן כו סק"ב) העלה שאין לנו להלכה אלא דברי הרשב"א אחרי שאין כאן שום קושיא על דבריו, וקושיית האחרונים עליו תמוהה. וכן העלה **המנחת יעקב** (כלל פה אות מה), **פרי תואר** (אות ח), **כרתי ופלתי** (סק"י) ועוד.

החכמת אדם (נא, טו) כותב שכאשר יש הפסד ומקום מצווה, ניתן לסמוך על השו"ע הב"ח והט"ז, ולהתיר הכל, אבל לדעתו לכתחילה יש לפסוק כש"ך. וכה"ח (אות מא) כתב דכיון דהרמ"א ומרן שכל בית ישראל

סומכים עליהם, מתירים, וכן הסכימו רוב האחרונים, הכי נקטינן, אך כשאין הפסד יש להחמיר כדברי האוסרים.

בשו"ת **מנחת שלמה** (תניינא ב-ג סימן סב) נשאל אודות ביצים שנתבשלו במים, ולאחר מכן נמצא דם באחת מהן האם חשוב כמינו (ביצה בביצים) בשאינו מינו (ביצה במים), והאם הש"ך יחמיר בזה, ותשובתו דכיון שהוא איסור דרבנן, אפשר שגם הש"ך יודה להקל.

טעם כעיקר באיסור דרבנן

כתב **האיסור והיתר** (כלל לז דין ה אות טו) שאין חילוק אם נפל חלב לתבשיל של עוף, שהולכים גם כאן בספיקו להחמיר אע"פ שהוא איסור דרבנן בלבד. וכ"כ התורת חטאת (כלל פה דין יג). **המנחת יעקב** (אות מו) ביאר שסברתם היא משום שכלל נקוט בידינו שטעם כעיקר אסור מהתורה, ולכן חשוב כספק דאורייתא שאנו מחמירים בו.

אולם הש"ך (סק"ז) כתב שדין זה תמוה, שהרי עיקר דין בשר עוף בחלב אינו אסור אלא מדרבנן, וא"כ הוי ספיקא דרבנן ולקולא. והוסיף להוכיח שהאיסור והיתר סובר (כלל מ דין ו) דבשר עוף בחלב הוי דאורייתא, וכאן אזיל לטעמיה ואסר. אבל לדין דקי"ל (פו, ג) שאסור מדרבנן בלבד, פשוט וברור שתולים כאן להקל. וכן הכריע **הפר"ח** (אות ט), **זכחי צדק** (סק"ל), **שו"ת אמונת שמואל** (סימן כח. הובא בפת"ש ו), **שו"ת יביע אומר** (ח"ח יו"ד סימן ו אות א) ועוד.

גם **הט"ז** (סק"ה) תמה על הרמ"א, והעלה שהאיסור והיתר אזיל לטעמיה, וכך היתה הגי' לפני הרמ"א ולכן פסק לאיסור, אלא שיישב את דברי הרמ"א שהביא טעם להחמיר משום שטעם כעיקר מדאורייתא (אע"פ שעיקר דין בשר בחלב מדרבנן), שמצינו בבשר בחלב שעשו חכמים חיזוק לדבריהם כשל תורה ממש, ולכן גם בזה ראוי להחמיר בעוף גזירה אטו נשפך בבשר בהמה. והוסיף שלרמ"א היתה גירסא אחרת באו"ה שכתוב בה שגם לנו שבשר עוף בחלב אסור מדרבנן דין זה נכון.

הפרי מגדים (שפ"ד אות ז) כתב שבהפסד מרובה המיקל כש"ך לא הפסיד, וכתב **כה"ח** (ס"ק לו) שכ"נ להורות, כיון דאיכא פלוגתא בזה.

סעיף ג':

ספק חסרון ידיעה

שנינו בחולין (צז:)

"כחל בששים - וכחל מן המנין, ביצה בששים - ואין ביצה מן המנין. אמר רבי יצחק בריה דרב משרשיא: וכחל עצמו - אסור, ואי נפל לקדרה אחרת - אוסר. אמר רב אשי, כי הוינן בי רב כהנא איבעיא לן: כי משערינן - בדידה משערינן, או במאי דנפק מיניה משערינן? פשיטא דבדידה משערינן, דאי במה דנפק מיניה, מנא ידעינן?"

מהגמ' עולה דמכיון שאין אנו יודעים את שיעור החלב שנפל לתוך הכחל, אנו מצריכים שישים כנגד כולו ולא רק כנגד החלב הבלוע בו, ואע"פ שכחל איסורו מדרבנן בלבד, כיון שאין אנו יודעים כמה בלע.

הר"ן (לה: סוף דיבור הראשון) סייג את החומרא העולה מהגמ' (ע"פ שיטתו שפסק כרש"י שטעם כעיקר אסור מדרבנן, דלא כר"ת האוסר מדאורייתא), שאם נפלה חתיכה של נבלה לתוך הקדרה ופלטה ונשפך הרוטב דאין אנו יודעין אם היה בו ששים אם לאו, תולין להקל ככל איסורין של דבריהם, ואע"פ שמהגמ' הנ"ל עולה שמשערים בכולה, הוא דווקא בדבר שא"א לעמוד עליו, ואם נפסוק לקולא כל האיסורים יהיו בספק וכל אחד ישער במה שנראה בעיניו, ולכן השוו חכמים מידותיהם, אבל במה שאינו בא אלא באקראי בעלמא כגון אם נשפך הרוטב וכיוצא בדברים הללו אזלינן לקולא.

הטור מוסיף ע"פ **הרשב"א** (תוה"ב ב"ד ש"א, ה ע"ב. חולין צז: סוד"ה הא דאיבעיא "אבל כשהאיסור...") שכל האמור הוא דווקא כאשר התערובת אינה לפנינו, כגון שנשפך, אבל אם הוא לפנינו אלא שהוא איננו בקי לשער, אין להקל בו אפילו שספקו מדרבנן, כיון שאין כאן ספק כלל, שיכול לחפש בקי ויפשוט את ספקו. עוד כתב הרשב"א (צח:): "אם החתיכות לפנינו ואין אנו בקי אין למוד אותן אין לומר בכי הא ספקא דרבנן דמה שהוא ספק ממיעוט ידיעה וחכמה אצלנו אין ספק, ואין קרוי ספק מה שחכם יכול לעמוד על ברורו". וכ"כ בספר **התרומה** (סי' מ"ט) "שהרי אין קרוי ספק דבר שחכם יכול לברר ולשער דדעת הטפשים אינו כלום". וכ"כ **ר' פרץ** (הג"ה בסמ"ק מצוה ר"ד אות ג') ועוד רבים.

◀ **כתב השו"ע:** במה דברים אמורים, כשנשפך. אבל איסור שנתערב בהיתר, והוא לפנינו, ואי אפשר לעמוד על שיעורו, אף על פי שהוא מאיסורים של דבריהם, אסור.

הש"ך (סק"ט) הביא את טעם הדבר שמחמירים בספק חסרון ידיעה, משום שלא מיקרי ספק, דדעת שוטים הוא זה, משא"כ ברישא דבא הספק מכח שנשפך. עוד הביא את דברי הר"ן שבדבר שא"א לעמוד עליו, אם נקל יהיו כל האיסורים בספק וכל אחד ישער במה שנראה בעיניו. הפרי תואר (סק"ט ד"ה או) כתב דמשמע שב' הטעמים צודקים יחד לטעם איסור אחד, אך חלק על כך, ע"ש.

הט"ז (סק"ו) הביא את דברי המרדכי שהטעים דין זה משום שדעת שוטים אינו כלום, והקשה מדברי הטור (סימן פא) שכתב בשם הרא"ש להתיר גבינה שנעשתה מחלב של בהמה שנטרפה משום סירכא, מכיון שאם היינו בקיאים לברר אפשר שהיינו מתירים אותה ע"י בדיקה, ונמצא שהיא ס"ס. ומשמע מדבריו שחסרון בקיאות שמיה חסרון לעניין היתר איסור דאורייתא שמצריך ס"ס כדי להתירו. וכאן אפילו שדי בספק אחד (משום שהוא איסור דרבנן) לא מתחשבים בספק חסרון ידיעה! ומכאן חידש שיש לחלק בין חסרון בקיאות לאדם שאינו בקי שיכול להתברר ע"י בקי, כגון כאן, שאינו חשיב כלל לספק. משא"כ בסירכא, שכל הדור

אינם בקיאים בזה, ונמצא שספק זה לעולם לא יתברר ולכן אפשר לצרפו לספק²⁷. אך הקשה, דא"כ מדוע הטור הביא את הספק של הכחל, הרי גם שם הוא ספק של כל הדור, לכן חילק בין שני סוגי חסרון בקיאות. האחד שיש לנו ספק האם הוא מותר או אסור, ואין דרך להכריע עד היכן האיסור (אלא או כולו אסור או כולו מותר, כגון כאן אם אינו בקי לשער), שבכה"ג אם החסרון הוא לכל הדור הולכים להקל כיון שהוא ספק דרבנן, אבל ספק ליחידים לאו שמיה חסרון. הצד השני, אם הספק הוא כיצד לשער את האיסור, בכחל או במה שיוצא ממנו, דמכיון שיש דרך נוספת לשער ודאי חוששים לה, ואין אומרים ספק דרבנן לקולא, כיון שהוא ספק מחמת חסרון ידיעה.

הערוך השולחן (אות לט) הסכים עם הט"ז שספק שהוא לרוב בני אדם שפיר הוה ספק. **אולם כה"ח** (אות מג) כתב שמדברי האחרונים משמע שאין חילוק אם הספק הוא לכל העולם או לאדם יחיד.

בשו"ת **אמונת שמואל** (סימן כח. הובא בפת"ש ח) כתב דקטן או גוי ששמו דם בקדרה של בשר וידוע שנתבטל ברוב אלא ספק אם יש ס', כיון דדם שבישלו דרבנן, ספק כי האי שאינו מוטל עליו לידע הוי ממש כנשפך דתולין להקל ולא שייך לומר דדעת שוטים הוא זה שהרי אינו נביא לידע כמה נפל. מדבריו למדים שספק מחמת חסרון ידיעת המציאות חשוב לספק. וכן הביא הפר"ח (אות ח) ועוד. **הפרי תואר** (סק"ט) הוסיף דה"ה אם נאבד האיסור.

כתב **הפרי מגדים** (שפ"ד ד) דאף שיכול להטעים לגוי, א"צ להטעימו, דמכיון שאין אנו נוהגים לסמוך כלל על גוי, חשוב כלא אפשר לברר הספק.

ספק חסרון ידיעה באיסור דרבנן

כתב **הרשב"א** (דף צח; תוה"ב הארוך בית ד' שער א' יא-ב, הקצר שם ז-ב) שכשההיתר והאיסור בפנינו וא"א לעמוד על עיקרן, אע"פ שהוא איסור מדרבנן - אסור, והולכים בו להחמיר, שהרי כחל אסור מדרבנן ואפ"ה אמרו שמשערים בדידה, משום שאין אנו יודעים מה יצא ממנו.

◀ וכ"כ השו"ע: אבל איסור שנתערב בהיתר, והוא לפנינו... אף על פי שהוא מאיסורים של דבריהם, אסור.

וכתב **הפרי תואר** (סק"ט ד"ה ונראה שיש. הובא גם בדר"ת אות מו) שאפילו כאשר יש ד' צדדים לקולא, כגון שומן גיד שנפל לקדירה של בשר ואינו יודע לשער, שיש בו ד' צדדים לקולא, שאין אנו יודעים או יכולים לשער כמה נפל לתערובת, וגם איסורו מדרבנן בלבד, וגם הוי מין במינו, וכן יש ספק במבטל שמא יש שישים אם היה חכם שיודע לשער הבלוע בכלי, אפ"ה אוסרים, משום שג' קולות הראשונות מחמירים מדין כחל

²⁷ ה'צבי לצדיק' כתב שלולי דברי הט"ז היה אפשר לחלק, דכאן איתחזק איסורא, שודאי נפל כאן איסור והספק בשיעור. אבל בסירכא ספק אחד הוא, אם יש כאן איסור כלל, והוסיף שכך נראית דעת הש"ך שלא הקשה את קושיית הט"ז.

שכתב הר"ן, והקולא הרביעית מחמירים משום דדעת שוטים לאו שמיה דעת. וכ"כ בבדי השולחן (ס"ק כט) "אע"פ שהאיסור עצמו שנפל שם הוא רק איסור דרבנן וגם השיעור שנסתפקו בו הוא ג"כ רק שיעורא דרבנן וכגון במין במינו וידענו שיש לפחות רוב כנגדו".

★ חסרון ידיעה במחלוקת הפוסקים

בשו"ת הרדב"ז (ח"ג סימן תתקכג. ח"ד סימן א'שסט) מפורש ש'תיקו' בגמרא יכול להחשב לספק לקולא כיון שהוא חסרון ידיעה לכל העולם, אך סתם מחלוקת דרבוותא אינו חשיב לספק, כיון שהוא ספק חסרון ידיעה כמי ההלכה, שאינו חשוב לספק. ובש"י חמד (כרך ה עמוד 207 כלל נב ד"ה והנה) הביא דבריו והסתפק האם מחלוקת של תנאים ואמוראים חשיב כספק חסרון ידיעה לכל העולם כיון שחכמי התלמוד לא הכריעו הספק. ובשו"ת יחווה דעת (ח"ו סימן כ) הביא דברי החכמת אדם (בכללי ספק ספיקא כלל ח') שאם נסתפק לנו מה אמרו קמאי בהכי, או שהראשונים עצמם נסתפקו בדבר, לא מקרי ספק כלל, שכל זה נקרא ספק חסרון חכמה, ואין להקל לא בספק אחד דרבנן, ולא בספק ספיקא בדאורייתא. עכת"ד. אלא שמקור דברי החכמת אדם, מהמנחת יעקב בקונטרס הספקות (במחודשים סימן ח), שכתב כן בשם השלטי הגבורים סביב המרדכי פרק החולץ. כיעו"ש. והרמ"א (דרכ"מ יו"ד ס"ס רמו) הביא דברי השל"ג הנ"ל, וכתב שצ"ע דהא רוב הפוסקים פוסקים בכל תיקו דרבנן לקולא אף על פי שאינו אלא ספק מה אמרו בה קמאי. ע"ש. והמנחת יעקב עצמו בתורת השלמים שם העיר מדברי הכנה"ג (או"ח סימן קס), שהביא דברי השל"ג הנ"ל, וכתב שהמהר"ש לוצאטו בספר משבית מלחמות כתב דרבים פליגי עליה. ע"ש. והחכמת אדם הנ"ל נמשך לשיטתו בחיי אדם (כלל מז סימן ב') שכתב מהאי טעמא דבעיא דלא איפשיטא לא חשיב ספק, להקל בדרבנן. ע"ש. ואמנם כ"כ הפרי חדש (בכללי ספק ספיקא סק"ה). אך הפרי תואר (בסימן ל' סק"א, ובספר ראשון לציון דף קטז ע"ג) חלוק עליו. וכן העלה הפרי מגדים (סימן קד סק"ד, ובמחודשים שבסוף כללי ספק ספיקא אות ד'). גם בשו"ת בנין שלמה (סימן יג), ובשו"ת יד הלוי (ח"ב סימן ז) השיגו על החי"א, שדעת כל האחרונים להקל בזה, ודלא כהפרי חדש. והסיק היחוד"ד דה"ה לניד"ד שבספק אם גזרו חז"ל בהכי הוה ליה ספקא דרבנן ולקולא.

הדרכי תשובה (סי' קי"ט ס"ק שטו) הביא פוסקים הסוברים שמח' הפוסקים חשובה לספק, אלא שנחלקו האם עבדינן ספק ספיקא ממחלוקת הפוסקים. ראה דברי הגר"מ לוי בספרו יוסף דעת (סימן י).

סעיף ד':

שיעור פליטת האיסור

שנינו בחולין (צז):

"כחל בששים - וכחל מן המנין, ביצה בששים - ואין ביצה מן המנין. אמר רבי יצחק בריה דרב משרשיא: וכחל עצמו - אסור, ואי נפל לקדרה אחרת - אוסר. אמר רב אשי, כי הוינן בי רב כהנא איבעיא לן: כי משערינן - בדידה משערינן, או במאי דנפק מיניה משערינן? פשיטא דבדידה משערינן, דאי במה

דנפק מיניה, מנא ידעינן? אלא מעתה, נפל לקדרה אחרת לא יאסר! כיון דאמר רב יצחק בריה דרב משרשיא: וכחל עצמו - אסור, שויה רבנן כחתיכה דנבלה"

הגמ' מסיקה דכיון שא"א לדעת כמה חלב נבלע בכחל משערין כנגד כולו. ונחלקו הראשונים האם לומדים מכחל לשאר איסורים, שבכל איסור שאין ידוע כמה יצא ממנו מחשבים כנגד כולו, או שישנם איסורים שאפשר לבחון מה כמות האיסור שיצא מהם.

- א. דעת **הארחות חיים** (הל' איסורי מאכלות אות יג) שדוקא בכחל משערים בדידיה משום שעשאוהו כחתיכת נבילה, אבל בשאר איסורים אפילו הדומים לכחל, כגון לב וכבד (שאיסורים מחמת זה שהם מלאים דם), משערים במה שיצא מהם לפי אומד הדעת, ולא משערים בכולו.
- ב. **אבל בעל התרומה** (סימן מח) כתב דבכולן משערין בדידיה, שאין אנו יודעים לשער את כמות האיסור. וכ"ד **הרשב"א** (תוה"א ב"ד ש"א א ע"ג ובקצר שם ע"א), והוסיף שכך יש לנהוג גם באיסורי דרבנן ולא רק באיסורי תורה. וכ"ד **הרמב"ן** (חולין צ"ז: ד"ה בדידיה) ו**הר"ן** (לה. ד"ה וכחל עצמו). והוסיף הרשב"א, שגם כאשר האיסור לא נימוח ונשאר בעינו, יש לשער שישים כנגד כולו.
- ג. **הראב"ד** (תמים דעים סימן ז) סובר שרק בכחל שאינו חוזר להכשרו הראשון אנו משערים כנגד כולו, וה"ה בקדירה של חרס. אבל בקדירה של מתכת וכיוצ"ב אין משערים בכולו, אלא אומדין אומד יפה כמה יצא ממנו ומשערין בו.

כיצד משערים את עובי הדפנות שבלעו איסור? כתב המרדכי (סי' תרפ"ה) בשם **ראב"ה** (חולין סי' אלף קא) שממלאין כלי גדול מלא מים, ויכניס את הקדירה האסורה לתוך אותו הכלי, והמים שיוצאים ממנו הן השיעור של דופני הקדירה, וישער בהיתר כנגד אותם המים.

◀ כתב **השו"ע**: איסור שנתבשל עם היתר, אפילו מכירו והוא שלם וזרקו, צריך ששים כנגד כל האיסור, מפני שאין אנו יודעים כמה יצא ממנו. לפיכך המבשל בקדרת איסור שהיא בת יומא, או תחב כף של איסור בהיתר, צריך ס' כנגד כל הקדירה וכנגד כל מה שתחב מהכף, שאין אנו יודעין כמה בלעו, בין שהם של חרס או עץ או מתכת.

הש"ך (ס"ק יא) העיר, דמכיון שאין כלי המכיל פי שישים ממה שבתוכו, ממילא כל המבשל היתר בכלי הבלוע באיסור, לעולם התבשיל יהא אסור. וכ"כ **הפרי חדש** (אות יא), אא"כ הוא כלי רחב מאוד ודפנו דק ביותר.

הש"ך (ס"ק יב) ביאר שמרן בא לאפוקי מסברת הראב"ד שבחרס ועץ משערים רק כמה יצא ממנו ולא כנגד כולו, כיון שאפשר להפריד האיסור ע"י הגעלה. וכתב **הרדב"ז** (ח"ד סימן רצו) שבמקום ספק איסור יש לסמוך על דעת הראב"ד דהוי ס"ס, ולכן כלים שבישל בהם ספק טריפה ושוב בישל בהם היתר בו ביום,

יש להתיר את התבשיל אם היה בו שישים כנגד מה שאנו אומדים שנפלט מהכלי. וכ"פ בשו"ת יביע אומר (ח, ד). מנגד, הערך השולחן (ס"ק יא) החמיר גם בזה, וכ"ד הפרי מגדים (מש"ז סי' צד סק"א ד"ה כתב או"ה) ובשו"ת שמש ומגן (ח"א סי' יד אות ד, ח"ב סי' טז, ח"ג סי' כז ומא).

בליעה ע"י כבישה, מליחה ועירו

◀ כתב הרמ"א: ...ובלבד שבלעו ע"י רתיחת אש, שאז הבליעה הולכת בכל הכלי, אבל על ידי רתיחת מליחה אינו נבלע בכלי רק כדי קליפה, וא"צ לשער רק כדי קליפה (מורדכי פכ"ה ובארוך כלל כ"ד). וע"ל סימן ס"ט.

הש"ך (ס"ק יג) הוסיף ע"פ התורת חטאת (כלל פה סוף דין א) בשם האיסור והיתר הארוך (כלל כד דין ט) דה"ה אם נאסר הכלי ע"י עירו אין צריך לשער רק כדי קליפה, אבל אם נאסר ע"י כבישה צריך לשער כנגד כולו. מנגד, החקרי לב (סי' עז) סובר שאין כלי נאסר כלל ע"י כבישה (ע"ע מ"ש בזה לקמן סימן קג).

החכמת אדם (כלל נז ס"א) כתב שהאיסור הכבוש בכלי נבלע רק כנגד הרוטב ואינו מפעפע בכל הכלי, ואינו דומה לאיסור המתבשל בקדירה, שגם אם התבשיל אינו בכל הקדירה, מחמירים להחשיבו כאילו פעפע בכולה.

כף חלבית שהוכנסה לתבשיל בשרי

שנינו בפסחים (עד).

"משנה: כיצד צולין את הפסח? מביאין שפוד של רמון ותוחבו לתוך פיו עד בית נקובתו. גמרא: וניתן של מתכת! - איידי דחם מקצתו חם כולו, וקמטוי מחמת השפוד. ורחמנא אמר צלי אש ולא צלי מחמת דבר אחר"

א"כ, למדנו שישנו כלל בכלי מתכות 'חם מקצתו חם כולו' ולכן א"א לצלות את הפסח בשיפוד של מתכת, שע"י כך הבשר לא יצלה מחמת חום האש אלא מחמת החום שהמתכת הוליקה.

נחלקו הראשונים האם הכלל של 'חם מקצתו חם כולו' שייך גם בכלי שהכניס מקצתו לתבשיל, האם אנו אומרים כביכול שכל הכלי הוכנס לתבשיל מכיון שכולו חשוב כחם, או שמא מחשבים רק את החלק שהוכנס לתבשיל, ורק כנגדו צריכים 60.

רבנו פרץ החמיר בכף של מתכת שתחבה לתבשיל חם, שיש לשער שישים כנגד כולו אפילו לא הכניסו כולו משום דחם מקצתו חם כולו. מנגד, הטור סובר שאפילו אם הכף ממתכת לא אומרים חם מקצתו חם כולו, ולכן אם הכניס רק חלק מהכף יש לשער רק כנגד החלק שהכניס, ולא כנגד כולה. וכ"ד ספר התרומה (סימן מט) והשערי דורא (סימן פה).

◀ **כתב השו"ע:** איסור שנתבשל עם היתר, אפילו מכירו והוא שלם וזרקו, צריך ששים כנגד כל האיסור, מפני שאין אנו יודעים כמה יצא ממנו. לפיכך המבשל בקדרת איסור שהיא בת יומא, או תחב כף של איסור בהיתר, צריך ס' כנגד כל הקדירה וכנגד כל מה שתחב מהכף, שאין אנו יודעין כמה בלעו, בין שהם של חרס או עץ או מתכת. ויש מי שמחמיר בכף של מתכת להצריך ס' כנגד כולו, אפילו לא הכניס אלא מקצת, משום דחם מקצתו חם כולו. וכתב הרמ"א: ונוהגין כסברא ראשונה.

הפלתו והחוות דעת (ריש סימן צד) סוברים שגם אם לא היתה הקדרה מלאה, משערין בכל מה שתחב מהכף לתוך אויר הקדרה. **מנגד**, בשו"ת **חתם סופר** (ס"ס פב), **חכמת אדם** (מו, ו) ועוד סוברים שאין משערים אלא במה שתחב ממש לתוך המאכל. וכ"כ ה**דרכי תשובה** (סי' צד ס"ק יג), **בא"ח** (ש"ב קרח, ו. אף שלכתחילה חשש למחמירים), **הליכות עולם** (ח"ז עמ' סה) ועוד. וביאר ה**שולחן גבוה** (סק"י) שאינו דומה לנידון האם משערים כנגד כל הקדירה או לא, שאין הדרך להשאיר את הכף זמן מרובה בקדירה, ולכן בזמן מועט אינו פולט אלא מה שתחב לתוך המאכל, בשונה מקדירה העומדת זמן רב ע"ג האש, הזיעה מפליטה את כולה. ומשום כך כתב הדרכ"ת בשם המנחת שי שאם הניח את הכף זמן רב בתוך הקדירה יש לשער לכו"ע כנגד כולה.

☞ האם חובה להפריד איסור שנתבטל בשישים

◀ **כתב הרמ"א:** וכל איסור שמבטלים בשישים, אם מכירו צריך להסירו משם אף על גב דכבר נתבטל טעמו בשישים. ולכן אם נפל חלב לתוך התבשיל ונתבטל טעמו בשישים, צריך ליתן שם מים צוננים וטבע החלב להקפיא ולצוף למעלה על המים, ויסירו משם, דמאחר דאפשר להסירו הוי כאילו מכירו וצריך להסירו משם (הגהות מרדכי בחולין ובארוך כלל כ"ג).

הגליון מהרש"א (אות לה) כתב שדין זה הוא חובה מדאורייתא, ולמד כן מדברי הר"ן גבי סכך הסוכה שמחובר וערכו עם סכך תלוש, שאינו חשוב לביטול גמור כיון שיכול להסירו.

כתב ה**ב"ח** (אות ט) שכל האמור למעלה הוא דוקא בחתיכת היתר שקיבלה טעם מהאיסור, אבל בדבר לח כגון רוטב שאין שם אלא התערובת של היתר ואיסור, כשמבדיל את האיסור מההיתר, נשאר ההיתר לבדו, ולכן בדיעבד אין לחוש לו גם אם אין פי שישים מהאיסור, שבכה"ג גם טעמו נפרד ואינו מתערב. ועיקר היתרו מבוסס על הגהת האיסור והיתר שמיקל כאשר החלב צף למעלה. **אמנם ה"ט"ז** (סק"ז) חולק, וסובר שכמו שאנו מחמירים בכף שתחבה לתבשיל וכעת אין שינוי במצב הכף אלא היא כמות שהיא, ואעפ"כ משערים כנגד כולה, ה"ה שאין להקל אם האיסור צף למעלה וניכר בפנ"ע, כיון שאנו מחזיקים שכל טעמו יצא ממנו ונבלע בהיתר. וכל התקנה שיצוף החלב למעלה הוא דוקא לחומרא כשיש שישים שאנו

מצריכים להציפו ולהפריד האיסור מההיתר, אבל כשאין שישים ודאי החתיכה חשובה לחנ"נ. וכ"ד הש"ך (ס"ק טז), פרי חדש (אות טו), פרי תואר (אות יא), זבחי צדק (אות נא), כה"ח (אות נז) ועוד.

הערוך השולחן (אות נד-נו) כתב שדברי שניהם אמת, שבחלב (בצירי) שמקודם היה גוש ונמס בתוך התבשיל, ודאי הם צודקים שא"א להקל. אבל אם נתערב חלב בהמה (בפתח) הוא תערוכת של לח בלח, ואין נתינת טעם מהאחד ישירות לשני אלא רק ע"י התערובת, וכאשר יפרדו אחד מהשני לא ישאר באחד טעמו של השני.

הפלתי (סק"ו) סובר שאם המאכל מתקלקל ע"י הסרת השמנונית, א"צ להסיר, וראייתו מכך שכלי היתר שנתערב בכלי איסור הרי הוא בטל ברוב אע"פ שאפשר להגעיל את הכלי האסור, כיון שיש הפסד ממון בהגעלה אין מצריכים אותו לכך. לדעתו כל דין זה אינו אלא מדרבנן. אך **הערוך השולחן** (אות נז) סובר שאין דמיון מזה לזה כלל, ששם האיסור בלוע בכלי ואינו ניכר, ולכן כאשר יש הוצאות בהגעלה אינו חשוב כדבר שיש לו מתירים, אבל כאן אנו מחשיבים אותו כאיסור בעין, ומה לי אם מתקלקל המאכל, ולכן בכל עניין מחויב להסירו. וכ"ד **הפרי מגדים** (מש"ז אות ז). וכתבו **החכמת אדם** (נא, ב) ו**כה"ח** (אות כט) שמ"מ יכול להניח התבשיל עד שיצטנן מאליו, ואז החלב יקפא למעלה ויסיר אותו, ואח"כ יחזור ויחמם התבשיל, ובזה אין התבשיל מתקלקל כ"כ.

איסור שנפל פעמיים לקדירה אחת או לשתי קדרות

כתב **הרמ"א**: איסור שנתבטל בקדירה והסירוהו משם, ונפל לקדירה אחרת, צריך לחזור ולבטלו בשישים נגד כולו, וכן לעולם. אבל אם נפל לקדירה הראשונה ב' פעמים, אין צריך רק ששים אחד כנגדו (בארוך כלל כ"ד דין ב') ועיין לעיל סימן צ"ד.

נחלקו האחרונים בטעם דברי הרמ"א, שלכאורה הוא דין ללא טעם, שאם אנו מבטלים בשישים כנגד כולו בפעם הראשונה, מדוע שוב כשנפל צריך לשער כנגד כולו, הרי חלק מהאיסור נפלט! **הש"ך** (סי' קה סק"ל) ביאר דאפשר שדין זה הוא רק למ"ד שחתיכה נעשית נבילה בכל איסורי תורה, ולכן בכל פעם אמנם האיסור פולט איסור אך גם בולע היתר והופכו לאיסור, ולכן כאשר נופל לקדירה אחרת, אותה כמות האיסור נפלטת שוב. לדבריו השו"ע לא יסכים לרמ"א, ובכל איסור דלא אומרים חנ"נ אין האיסור אוסר יותר מקדירה אחת לשער כנגד כולו. וכ"כ **הערוך השולחן** (אות נח) שחתיכת האיסור עומד באיסורו כמקדם, ואפילו אם הפליט האיסור לגמרי, הרי נבלע בו מההיתר ונעשה חנ"נ, ולכן גם אם נפלה לכמה קדרות בהעלם אחד, צריך שישים כנגד כל הקדרות. **אמנם החוות דעת** (סימן קה ס"ק טז) חילק בין טעם הספוג בחתיכה מבחוץ שיכול לצאת ע"י בישול, ובין טעם עצמי של החתיכה שיש בה כח להטעים כמה קדרות זו אחר זו. לדבריו, השו"ע יודה לרמ"א. ובהגהת **אמרי ברוך** שם הקשה, דא"כ מדוע בכל האיסורים מועיל שישים, הרי יש לחוש שמא חתיכת האיסור הטעימה, וחזרה והטעימה ע"י שנתנה טעם. **הנודע**

ב**יהודה** (סימן כח) כתב שאנו חוששים שבפעם הראשונה שנפל לא נפלט כלל מהאיסור, וכולו נשאר בחתיכה, ונפלט כשנפל בפעם השניה לקדירה. וע"ע **בחזו"א** (יו"ד סימן לב אות א-ב) שדן בדברי הש"ך.

סעיף ה':

דין חנ"נ בבלוע בכלים

בסעיף הקודם למדנו שאם נבלע טעם איסור בכלי, ולאחר מכן בישלו בו היתר, יש לשער את ההיתר כנגד כל הכלי, מכיון שאין אנו יודעים כיצד לשער את האיסור הבלוע, אנו דנים את כולו כאילו הוא בלוע.

עפ"ז כתב הרשב"א (תוה"א ב"ד ש"א א ע"ג) שאם כמות האיסור הבלועה ידועה, כגון שלקח כף חדשה ועירבב בה כזית חלב, ולאחר מכן תחב אותה בתבשיל בשר, א"צ לשער שישים אלא כנגד מה שבלע, שהרי אנו יודעים בדיוק מה השיעור של הבליעה. וה"ה אם עירבב כזית חלב בכף ישנה שאינה בת יומא (שאינ מתחשבים באיסור שנבלע בה לפני כן), אבל אם היתה ישנה ובת יומא, כל הבלוע חשוב כחנ"נ, ומשערים כנגד כולה, שהרי לא ידוע לנו השיעור הבלוע בתוכה. וכ"נ שסובר הטור (כ"כ הבי"ה שהטור פוסק לחומרא כדעת הרשב"א, הבי"ח אות י ביאר שלפי הרשב"א והטור שיש דין חנ"נ, הנ"מ תהיה רק במקרה שיערבב עם כף זו, ומשערים כנגד כל הכף משום שאין לנו יכולת לשער את כמות הבליעה. לכן הטור לא הזכיר את דעת הרמב"ן כי אינו סובר כמותו. וביאר הט"ז אות ח שהטור השמיט את דין כף שאינה בת יומא, משום שחשובה כחדשה ואין להתחשב בטעם הבלוע שבה. הדרכ"מ נקט שהטור סובר כרמב"ן).

אבל הרמב"ן (חולין צז: ד"ה בדידיה) סובר שלא אומרים בבלוע חנ"נ, אלא גם בכף ישנה משערים רק כנגד מה שבלעה ולא כנגד כולה. משום שלא מצאנו דין חנ"נ בדבר הבלוע בכלים. וכ"ד הר"ן (צז: ד"ה כחל).

◀ **כתב השו"ע:** אם ידוע כמה הוא האיסור, כגון כף חדשה או שאינה בת יומא שניער בה ובלעה כזית חלב, ואחר כך ניער בה קדרה של בשר, אין צריך אלא ס' לבטל הכזית שבלעה. (רמ"א: ולא אמרינן גבי כלי חתיכה נעשית נבילה, אפילו אם נייערו בו איסור. ר"ן בשם הרמב"ן) אבל כף ישנה ובת יומא, משערין בכולה (רמ"א: דכל מה שבלע נעשית איסור, ולא ידעינן כמה בלע. שם). ויש מי שאומר שגם בזו אין צריך אלא ס' לבטל הכזית שבלעה. וכתב הרמ"א: והסברא ראשונה עיקר, כמו שנתבאר לעיל גבי טיפת חלב שנפלה על הקדירה.²⁸

הש"ך (ס"ק יז) ביאר את דברי השו"ע, שהכף של בשר ואינה בת יומא, וניער בה כזית חלב, ולכן אין אומרים חנ"נ כיון שהבלוע שבה הוא נטל"פ, ולכן אם נייער בה אח"כ קדירה של בשר א"צ אלא שישים כנגד הכזית

²⁸ יש להעיר, שדברי הרמ"א כאן סותרים את דבריו לקמן סימן קז ס"ב, שם פסק הרמ"א שיש לשער כנגד האיסור ולא כנגד כל הכלי. ובאמת הש"ך (שם סק"ה) פירש שרק כאשר הכף חדשה ועשויה ממתכת יש להתיר.

חלב. אבל אם נייער בה קדירה של חלב פשוט שמותר בדיעבד, מכיון שהבשר נטל"פ. אבל אם היתה כף ישנה של בשר וכת יומא, שנייער בה כזית חלב ונעשה הבלוע בה כנבילה, ככל מקרה אם מערבב בה קדירה אחרת צריך שישים לבטל כל מה שנתחב מהכף בקדירה, שאין אנו יודעים כמה בלע. ואם יודע כמה בלע, א"צ לשער אלא כנגד הבליעה. וכ"כ הפרי חדש (אות טז), כה"ח (אות סג) ועוד.

כתבו הזבח צדק (אות נח), כה"ח (אות סד) ועוד שיש להחמיר גם לספרדים ואפילו הוא הפסד מרובה, כיון שהזכיר השו"ע דברי המחמירים בשם 'יש מי שאומר', ובפרט שכך הסכים הרמ"א. והוסיף הזב"צ (אות נט) שאם עבר לילה אחד משנייער בה בשר, ואח"כ נייער בה כזית חלב ותחבה לקדירה אחרת, יש לסמוך על המקלים שא"צ אלא שישים כנגד הכזית, כיון דבלא"ה יש הסוברים שלינת לילה פוגמת. וכן הסכים בשו"ת **ביע אומר** (ז, ו).

חילוק בין בלוע בכלי חרס לשאר כלים

כתב המרדכי (חולין תרעט) שכלי עץ ומתכות שאפשר להפריד האיסור הנבלע בהן ע"י גיעול וליבון, אם נפל איסור במקום אחד על הכלי, אין אומרים שכל הכלי נעשה נבילה וצריך לשער כנגד כולו, אלא משערים לפי שיעור האיסור שנפל באותו מקום, והוא דוקא כשברור לנו מה שיעור האיסור שנפל. אבל אם אין אנו יודעים שיעור האיסור, משערים בכל הכלי ולא רק כמה שבלע, שאין אנו יודעים שיעור הבליעה.

בביאור דברי המרדכי ישנה מחלוקת באחרונים, הרמ"א כתב: ויש שאינן מחלקין בין כף ישן לחדש, רק בין כלי חרס לשאר כלים, ואומרים דבכלי חרס דאי אפשר להפריד האיסור על ידי הגעלה אמרינן הכלי נעשה נבלה, אבל לא בשאר כלים, וטוב לחוש לחומרא וע"ל סימן צ"ב. לדעתו, אין חילוק אם החרס ישן או חדש, וגם אם כלי החרס חדש שלא בלע כלום, אם יבלע עתה כזית איסור אמרינן שכל הכלי נעשה נבילה, ואם יבשל דבר בכלי נצריך שישים כנגד כל הכלי.

הט"ז (סק"ח) ביאר שהמרדכי מחמיר יותר מהרמב"ן והרשב"א, שלדעתו בכלי חרס יש חנ"נ בכלי עצמו, ובמתכות יש חנ"נ בבלוע שבכלי. לשיטתו, המרדכי בא לחדש חומרא שגם הכלי עצמו נעשה חנ"נ, גם כאשר מדובר על כלי חדש שלא בלע כלל לפני כן, אלא כעת בלע איסור אפילו במקצתו (כגון זבוב).

אולם הש"ך (ס"ק כא) סובר שלא יעלה על הדעת לומר שעצם החרס של הכלי נעשה נבילה, שהרי ישנה יכולה להוציא את הטעם מהכלי. והטעמים החוות דעת (סק"ו) שאפילו גיד הנשה שנפל לקדירה א"צ שישים כנגדו למ"ד אין בגידים בנותן טעם, וכ"ש שהחרס אינו נעשה נבילה להצריך כנגדו שישים. לכן ביאר הש"ך שרק כאשר בלוע בכלי מאכל אנו אומרים שאם נבלע איסור נעשה הבלוע שבו כנבילה, דכיון שהוא כלי חרס גרע טפי שא"א להפריד האיסור ממנו (היינו המרדכי לא בא לחדש דין, אלא עוסק במחלוקת הרמב"ן

והרשב"א לעיל. ולדעתו יש לעשות פשרה בין הרשב"א לרמב"ן, ורק בכלי חרס ישן ישנה אפשרות שרק הבלוע יהיה חשוב לחנ"ג, אך בשום אופן לא הכלי עצמו. לפי הסבר זה המרדכי בא לחדש קולא שבדבר שיש לו הגעלה לא אמרינן חנ"ג, ולא חומרא כפי שהסביר הט"ז). וכן ביארו הגר"א (ס"ק כו), מהרש"ל (יש"ש חולין פ"ז סי' לו), פרי חדש (סק"י). ב"ח ועוד.

סעיף ו':

חצי זית איסור שנתערב בהיתר

שנינו בחולין (צח).

"ההוא פלגא דזיתא דתרבא דנפל בדיקולא דבשרא, סבר מר בר רב אשי לשעוריה בתלתין פלגי דזיתא, אמר ליה אבוה: לאו אמינא לך לא תזלזל בשיעורין דרבנן? ועוד, האמר ר' יוחנן: חצי שיעור אסור מן התורה"

ופירש"י: בתלתין פלגי דזיתי - משום דלא היה כשיעור היה מזלזל בבטולו ולא בעי ששים. לא תזלזל בשיעורי דרבנן - כלומר אפילו במידי דלא מיתסר מדאורייתא לא תזלזל בשיעוריה. ועוד, הא מדאורייתא אסור דחצי שיעור אסור מן התורה.

◀ כתב השו"ע: כחצי זית של איסור שנתערב בהיתר, צריך ששים חצאי זיתי היתר לבטלו.

וביאר הש"ך (ס"ק כג) דקי"ל חצי שיעור נמי אסור מן התורה אלא שאין לוקין עליו. וביאר הגליון מהרש"א ועוד שמודה דה"ה באיסור דרבנן שצריך ששים כנגדו, וכפי שכתב הט"ז (סק"ט) שאפילו באיסור דרבנן יש לנהוג כך (דלא ככנסת הגדולה בהגה"ט אות לא שרצה לעשות מחלוקת בין הש"ך לט"ז), וכ"כ הפר"ח (אות כ) ועוד. הפרי מגדים (שפ"ד כג) כתב דה"ה בתערובת מין במינו. וכ"כ הפרי תואר (אות יד).

סעיף ז':

איסורים שצריך כנגדם שישים ואחד כדי לבטלם

שנינו בחולין (צז-צח).

"ביצה בששים - ואין ביצה מן המנין. אמר ליה רב אידי בר אבין לאביי: למימרא דיהבה טעמא? והא אמרי אינשי כי מיא דביעי בעלמא! א"ל: הכא במאי עסקינן בביצת אפרוח, אבל טמאה - לא. אמר רב שמן בר אבא, אמר רב אידי בר גרשם, אמר לוי בר פרטא, אמר רבי נחום אמר רבי ביריים משום זקן אחד ורבי יעקב שמיה, דבי נשיאה אמרו: ביצה, בס' - אסורה, בס' ואחת - מותרת. אמר רבי זירא לרב שמן בר אבא: ראה שאתה מטיל בה גבול היתר, שהרי שני גדולי הדור לא פירשו את הדבר: רבי יעקב בר אידי ורבי שמואל בר נחמני, תרויהו משמיה דרבי יהושע בן לוי אמרי: ביצה, בס' -

אסורה, בס' ואחת - מותרת; ואיבעיא להו: בס' ואחת, בהדי דידה, או דילמא לבר מינה? ולא פשיט, ומר פשיט לה מפשט! אתמר, אמר רבי חלבו אמר רב הונא: ביצה, בס' והיא - אסורה, בס' ואחת והיא - מותרת"

נחלקו הראשונים מה מיוחד בביצה שהחמירו בה שיהיה שישים חוץ ממנה כדי שתתבטל: הרמב"ן כתב שבכל האיסורים צריך קצת יותר משישים כדי לבטלן (שישים ועוד), ובביצים כיון שכל ביצה היא יחידה בפנ"ע הצריכו יחידה נוספת כדי לבטלן. עוד כתב, דלפי שיש בביצים גדולים וקטנים והבא לבטל ביצה ממש אינו משגיח עליה לראות אם זו וכולן שוות ממש לפיכך הוסיפו אחת בשיעורה ולא הצריכוהו לשער כל אחת ואחת. הרמב"ם (טו, יט) כתב "מפני שהיא בריה בפני עצמה עשו היכר בה והוסיפו בשיעורה".

◀ כתב השו"ע: ביצה שיש בה אפרוח או טפת דם שנתבשלה עם אחרות, צריך ששים ואחת לבטל פליטתה.

הש"ך (ס"ק כד) כתב שדין זה הוא דוקא כאשר אנו דנים רק על פליטת הביצה, אבל אם רוצה לבטל את הביצה עצמה והיא אינה ניכרת, חשובה לבריה כשיש בה אפרוח, ואינה בטילה אפילו באלף.

סעיף ח':

שיעור הביטול באיסורי דרבנן

שנינו בחולין (צז:)

"כחל בששים - וכחל מן המנין. אמר רבי יצחק בריה דרב משרשיא: וכחל עצמו - אסור, ואי נפל לקדרה אחרת - אסור"

וביאר רש"י: וכחל עצמו אסור - שהרי הבשר נתן בו טעם והוא לא נתן טעם בבשר לפי שמועט היה.

◀ כתב השו"ע: כחל מתבטל בתשעה וחמשים. והוסיף הרמ"א: כל האיסורים הנוהגין בזמן הזה כולם מתבטלים בששים, מלבד חמץ בפסח ויין נסך, כאשר נתבאר בהלכותיהם (טור).

הרמב"ם (טו, יח) כתב "אבל כחל שנתבשל עם הבשר בששים וכחל מן המנין, הואיל והכחל מדבריהם כמו שביארנו הקלו בשיעורו". הש"ך (ס"ק כו) ביאר שדברי הרמ"א הם כשאר הראשונים שחלקו על הרמב"ם, ולדעתם אין חילוק בין איסור מדאורייתא לאיסור מדרבנן, גם הב"י כתב שנראה דעת כל הפוסקים כרשב"א החולק על הרמב"ם וסובר שאין לחלק (בה"ג - בטילב ברוב. רמב"ם - ב-59. רשב"א - ב-60).

תבלין ומילתא דעבידא לטעמא

שנינו בחולין (צז:): "אמר ליה רבי אבא לאביי: ולשערינהו בפלפלין ותבלין, דאפילו באלף לא בטלין!".

תוספות (ע"ז סט. ד"ה כתבלין) ביארו שתבלין ופלפלין אינם בטלים אפילו במאה כיון שמעט תבלין נותן טעם בקדירה גדולה, אבל אין הכוונה שאינם בטלים כלל, שהרי הגמ' החשיבתם בתור 'נותני טעם' ולא בתור 'אוסר במשהו'. **אולם מהרמב"ם** (טז, ב) עולה שתבלין שנפל לתוך הקדירה, הרי הוא אוסרה ואפילו אחד מאלף. גם **המרדכי** (הובא באו"ה כה, א) כתב שדבר העשוי לטעם אינו בטל.

◀ **כתב הרמ"א:** ...אבל אם נותן טעם באותה קדירה, והוא אסור מצד עצמו, אפילו באלף לא בטיל כל זמן שמרגישיין טעמו. ולכן מלח ותבלין מדברים דעבידי לטעמא, אם אסורים מחמת עצמן אינן בטילים בששים (בארוך כלל כ"ה וע"ל סוף סימן ק"ה).

הש"ך (ס"ק כח) ביאר דמכיון שכל האיסורים שטעמם מורגש בתערובת אינם בטלים גם ביותר משישים, א"כ תבלין שמהותו ליתן טעם בתערובת מן הסתם נותן טעם גם ביותר מאלף. ולפ"ז כאשר ברור שאינו נותן טעם, מותר. וכ"כ **הפר"ח** (אות כד) "אבל אם נתערב בכמה אלפים שאין בהם כדי לתבל ודאי דבטילי", וכ"כ **הערוה"ש** (אות סח), **כה"ח** (אות עה) ועוד.

יש לברר אלו מינים מוגדרים בתור 'עביד לטעמא'. **הט"ז** (ס"ק יא) כתב דצ"ע מדוע שומן איסור שנפל למאכל יתבטל בשישים, הרי שומן עשוי לטעם! ותירץ שלעולם כאשר יש שישים כנגדו, טעמו אינו מורגש. אבל כאשר יש מטרה נוספת לתבלין, כגון מראה, אינו מתבטל עד שגם מטרתו השניה תתבטל. עוד תירץ, שיש לחלק בין סוגי תבלין, אם התבלין מוסיף טעם טוב לתבשיל, ובין אם הוא תבלין חריף שעצם התבלין מורגש בעצמו בתבשיל, שבכה"ג אין אפשרות כלל לבטלו. **המנחת יעקב** (כלל פה ס"ק סא. הובא בפת"ש ט) כתב שיין וחומץ אינם חשובים למידי דעבידי לטעמא. **אלא** שמדברי **הרמב"ם** בפיה"מ (פ"ב דערלה מ"י) מוכח שגם שום ובצל וחומץ ויין חשובים לתבלין שאדם מתכוין לטבל בהם, ומוכח שגם תבלין שאינו חריף דינו כתבלין.

אם התערב תבלין בתבלינים הדומים לו, כתב **הש"ך** (סק"ל) שאם חלוק בטעמו אינו בטל כשאר כל התבלינים, אך אם שווה לו בטעמו בטל בשישים כשאר כל האיסורים, שהרי טעמו שווה לטעם הקדירה. רעק"א העיר שה**פר"ח** (אות כו) פסק שבכה"ג ישער בראוי ליתן טעם בשאינו מינו.

מדאורייתא או דרבנן?

כתב **הש"ך** (ס"ק כט) בשם האיסור והיתר (כלל כה דין ז) שדבר העשוי לטעם אינו בטל אפילו באלף דווקא מדרבנן, אבל מדאורייתא בטל כשאר כל האיסורים. לכן אם אין ידוע אם נותן טעם אם לאו מותר להאכילו לעכו"ם מסיח לפי תומו. **החתם סופר** ביאר, דקי"ל שכל דבר לאחר שיש כנגדו שישים, אינו חשוב לטעם אלא לקיוהא בעלמא.

אך **רעק"א** חלק, וכתב שהר"ן (לה: סוף דיבור ראשון) סובר שהוא מדאורייתא.

היד יהודה (ארוך כג, קצר לז) כתב שהאו"ה והר"ן אינם חולקים, אלא האו"ה מיירי בתבלין שאין מרגישים את טעמו ממש, אלא שע"י התבלין טעם התבשיל השתפר. אבל הר"ן מיירי בטעם גמור שנתן התבלין בתבשיל ולכן הוא מדאורייתא.

סעיף ט':

איסורים מבטלים זה את זה

למדנו במשנה בערלה (ב, ג)

"הערלה מעלה את הכלאים והכלאים את הערלה, והערלה את הערלה, כיצד? סאה ערלה שנפלה למאתים, ואחר כך נפלה סאה ועוד ערלה, או סאה ועוד של כלאי הכרם, זו היא שהערלה מעלה את הכלאים, והכלאים את הערלה והערלה את הערלה"

שנינו בזבחים (עח. עט.)

"אמר ר"ל: הפיגול והנותר והטמא שבללן זה בזה ואכלן - פטור, א"א שלא ירבה מין על חברו ויבטלנו. שמע מינה תלת: ש"מ איסורין מבטלין זה את זה... ופליגא דרבי אלעזר, דאמר רבי אלעזר: כשם שאין מצות מבטלות זו את זו, כך אין איסורין מבטלין זו את זו"

נחלקו הראשונים כמי לפסוק להלכה: הרמב"ם (פסולי המוקדשין פי"ה ה"כ) פסק כר' אלעזר "הפגול והנותר והטמא שבללן זה בזה ואכלן חייב, אף על פי שריבה מין על חברו אינו מבטלו שאין האיסורין מבטלין זה את זה". הכס"מ ביאר שהרמב"ם פסק כר' אלעזר משום דרבא אותביה לר"פ, ושני ליה בשינויי דחיקי. מנגד, הרא"ש (כלל כ סימן ב) למד ממקורות אלו למקרה שנפל כזית חלב לכ"ט זיתים של היתר, ולקדירה אחרת נפל כזית דם לל' של היתר (שאם נדון על כל תערובת בנפרד, ודאי היא אסורה, שאין שישים כנגד האיסור). ולאחר מכן נתערבו שתי התערובות יחד (כך שיש כנגד כל איסור שישים כזיתים אחרים, אף שמוגדרים כ'איסור'), ודאי יש להתיר את התערובת הזו, שכך יש ללמוד מהמקורות למעלה שאפילו דבר שהוא בטל ברוב איסור מבטל איסור אחר, כ"ש דבר שאוסר בנתינת טעם שהאיסור מבטלו כמו ההיתר. וגם משום שכל איסור שאין לו יכולת לתת טעם בכל התערובת הרי הוא בטל (וטעם דם וחלב אינו שוה הרי שנתבטל טעם החלב בששים וטעם הדם בששים).

◀ כתב השו"ע: קדירה שיש בה נ"ט זיתים היתר, ונפלו בה שני זיתים, אחד של דם ואחד של חלב, כל אחד מצטרף עם הנ"ט של היתר לבטל חברו. וכן כ"ט זיתים של היתר שנפל בהם כזית חלב, ובקדירה אחרת היו שלשים של היתר ונפל לתוכו כזית של דם, ונתערבו בשוגג, מותר. והוסיף הרמ"א: וכ"ש בב' זיתים, אחד של גבינה ואחד של בשר, דכל אחד מבטל חברו. (בארוך כלל כ"ד).

הדגול **מרבבה** הקשה, הרי מרן פסק את דבריו ע"פ הרא"ש, אך שתי הראיות שהביא הרא"ש דחיות עפ"ד הרמב"ם הסובר שרק כאשר נתבטל האיסור הראשון הרי הוא מצטרף לבטל את האיסור השני (אך לא כאשר האיסור הראשון עומד בעינו), וא"כ כיצד פסק מרן כרא"ש כנגד הרמב"ם?! ותירץ שכל מה שנחלקו הרמב"ם והרא"ש לגבי איסורים המבטלים זא"ז, אינו אלא באיסורים הבטלים במאה או במאתים, שדין ביטולם ואיסורם אינו שייך לטעם, אבל באיסורים הבטלים בשישים, כאשר אינם יכולים לתת טעם, גם הרמב"ם יודה שאם יש שישים כנגדו (שחלקו גם איסור), הרי הם מבטלים את האיסור. ונמצא שמרן פסק דבריו אליבא דכו"ע. בדומה לכך כתב **הערוך השולחן** (אות עו) שדין זה הוא גם אליבא דמאן דלא ס"ל איסורין מבטלין זא"ז, דלאו מטעם ביטול אתינן עלה, אלא מטעם שאין בכל איסור כח ליתן טעם. והוסיפו **הכרתי** (ס"ק כד), **פרי מגדים** (שער התערובות ח"ה פ"ג) ועוד, שבתערובת כזאת שטעם האיסור מתפשט לתוך כל התערובת, כלח בלח או לח ביבש ע"י ביטול, לדברי הכל איסורים מבטלים זא"ז, וסברא היא שכיון שיש בין הכל שישים ואין טעמם מורגש, הכל מותר.

הש"ך (ס"ק לד) והט"ז (ס"ק יד) הקשו, הרי קי"ל (צב, ד בהגה) שחתיכה נעשית נבילה בכל האיסורים, וא"כ גם כאן כאשר התערב האיסור בהיתר ואסרו, הרי כל החתיכה חשובה כעת לאיסור, ומדוע כאשר התערבו לאחר מכן בשישים התערובת הותרה, הרי מעיקרא היתה אסורה כולה! הט"ז כתב שבאמת לדידן הסוברים חנ"ג בכל האיסורים דין זה אינו נכון, שהתערובת נעשתה נבילה לפני כן. אך הש"ך כתב דא"כ לא היה לרמ"א לשתוק לשו"ע ולהסכים לדבריו. ויישב דין זה גם לדידן: א. בתערובת לח בלח אין אומרים חנ"ג בהפסד מרובה כאשר נפל איסור לפחות משישים לח, ולאחר מכן נפל שוב ונתרבה ההיתר על האיסור יותר משישים. ב. לשיטת הרמ"א כאשר נפל איסור לפחות משישים היתר ולא נודע הדבר, ולאחר מכן נתוסף כשיעור המבטלו, אין אומרים חנ"ג. ולכן העמיד שגם כאן שתי התערובות נתערבו קודם שנודע. הש"ך סובר שגם אם לא נודע בנתיים אומרים חנ"ג והתערובת אסורה. ומ"מ יש נ"מ כאשר שניהם נפלו בבת אחת ל-59 של היתר, כך שלא היה זמן שכל אחד נאסר בפנ"ע. או שמדובר במקרה שנפל כזית גבינה ל-29 היתר, ובקדירה אחרת נפל כזית בשר ל-30 היתר, ונתערבו שניהם יחד, הרי אלו מותרים, שלא שייך לומר חנ"ג משום שכל תערובת מותרת בפנ"ע. נ"מ נוספת כאשר נפל כזית איסור לשישים של היתר, ואח"כ נפל כזית ועוד של איסור אחר לתוך התערובת, הרי האיסור הראשון מצטרף לבטלו.

✎ איסורים שונים שטעמם שווה וההיפך

החוות דעת (ביאורים סק"ח, חדושים סק"כ. הובא בפת"ש י) כתב שכאשר נפלו לקדירה ב' חתיכות של בשר, שהאחת נאסרה מחמת דם והאחת נאסרה מחמת חלב, הרי הם מצטרפים לבטל זא"ז, שהרי טעם האיסור שונה. אבל שני דברים שטעמם שונה שנאסרו מדבר שטעמו זהה, הרי התבשיל אסור. ולמדים מכך שהולכים אחר טעם האיסור הבלוע ולא אחר החתיכה נופלת.

עוד כתב החוות דעת ששני כזיתים של איסור שטעמם שונה, ונאסרו מחמת דברים שטעמם שווה, אין מבטלים זא"ז, ובעינן שישים כנגד כל אחד מהם. אך החזו"א (סי' כה ס"ק יז) סובר שמבטלים זא"ז.

עוד כתב החוות דעת שביבש ביבש אין איסורים מבטלין זה את זה.

עוד מובא בפת"ש (יא) בשם ספר המראה (לר' בצלאל מאורלא, חידה מ) שאם היה האיסור האחד כבד קודם צלייתו אסור, משום שכבד פולט ואינו בולע, ולכן נשאר טעם האיסור השני בתוך נ"ט החלקים (וא"א לומר שכל אחד טעמו היוצא ממנו מתפשט בשישים חלקים עם האיסור השני).

סימן צ"ט - מה מצטרף לבטל איסור, וביטול איסור לכתחלה

ובו ז' סעיפים

סעיף א':

צירוף עצמות ההיתר והאיסור

שנינו בחולין (צח).

"אמר ר' חייא בר אבא אמר ר' יהושע בן לוי משום בר קפרא: כל איסורין שבתורה - בס'; אמר לפניו ר' שמואל בר רב יצחק: רבי, אתה אומר כן, הכי אמר רב אסי אמר ר' יהושע בן לוי משום בר קפרא: כל איסורין שבתורה - במאה. ושניהם לא למדוה אלא מזרוע בשלה... מאן דאמר בששים, סבר: בשר ועצמות בהדי בשר ועצמות משערינן, והוה ליה בששים, מאן דאמר במאה, סבר: בשר בהדי בשר משערינן, והוה ליה במאה"

עוד למדנו בירושלמי (ערלה א, ג. תרומות ה, ג. י, 1):

"מאן דאמר אחד ממאה את מוציא העצמות מהזרוע, ומ"ד אחד מששים אין את מוציא את העצמות מן הזרוע. וכשם שאת מוציא את העצמות מן הזרוע כך הוציאם מן האיל?! לית יכול, דתני 'אין טינופת של תרומה מצטרפת עם התרומה לאסור את החולין אבל טינופת של חולין מצטרפת עם החולין להעלות את התרומה'. רב ביבי בעי טינופת של תרומה מהו שתצטרף עם החולין להעלות את התרומה? מן מה דאמר רב חונא קליפי איסור מצטרפת להיתר הדא אמרה טינופת של תרומה מצטרפת עם החולין להעלות את התרומה"

א"כ נמצא שלפנינו ישנם שני מקורות הסותרים לכאורה זא"ז. מהבבלי עולה שלמ"ד שמשערים בשישים תמיד העצמות מצטרפות בין להתיר ובין לאיסור. ולמ"ד במאה תמיד העצמות אינן מצטרפות, לא להתיר ולא לאיסור. אך מהירושלמי עולה שתמיד העצמות והקליפות (הן של היתר והן של איסור) מצטרפות להתיר בלבד.

נחלקו הראשונים בהכנת וכישוב מקורות אלו (כיון שהאחרונים העירו על כל שיטה בנפרד, נביא בד בבד את שיטת הראשונים יחד עם הערות האחרונים עליהם):

א. **רבנו שמשון** (תרומות ה, ט): חילק בין עצמות לקליפין, שבעצמות יש יותר לחלוחית של טעם מאשר קליפי ביצים שאינן סופגות ונותנות טעם. ולכן העצמות מצטרפות לבשר שעליהם. ודחה חילוק זה, שהרי בגמ' מובא 'אין בגידין בנותן טעם', וודאי שעצמות אינן עדיפות מגידין. לכן כתב שכל השיעורים של צירוף העצמות לבשר אינן אלא אסמכתא בעלמא, שמדאורייתא הם חשובים כמין במינו שבטל ברוב, וממילא אין ללמוד מכאן שעצמות מצטרפות, אלא קי"ל כירושלמי שדברים קשים מצטרפים להיתר בלבד ולא לאיסור. **הרא"ש** (ז, ל) הביא דבריו.

גם **הרשב"א** (תוה"ב ב"ד ש"א) הביא דברי הר"ש, אלא שהעיר שאם יש בעצמות מוח, הרי המוח מצטרף לאיסור, שהרי הוא אינו קשה.

אלא שלכאורה יש להקשות על שיטתם ממ"נ, אם יש בעצמות טעם הרי שיש להצריך גם כנגדן שיעור לבטלן וחשובות כאיסור עצמו, ואם אין בהן טעם, כיצד הן יכולות להצטרף להיתר?! **הפרישה** התייחס לכך וכתב שבעצמות אין כלל טעם, אך יש בהם מקום לבליעת האיסור, ולכן הן מצטרפות לבטל את הטעם האסור. **הפלתי** (סק"א) תירץ שלעולם יש להן פליטה מעצמן, ומחמת שפליטתן הוא טעם קלוש אין מתחשבים בו ואינו אוסר, ומאידך מכיון שיש להם פליטה הרי מועיל לבטל את האיסור. **הערוך השולחן** (אות ו) תירץ שלעולם אין להן פליטה מעצמן, אבל מה שבולעים מבחוץ יש להן פליטה. ולכן מה שבלעו מההיתר - פולטים, וממילא יש שישים כנגד האיסור. ומה שבלעו מהאיסור נתבטל בשישים בעצמות ובמה שבלעו מההיתר, וכשפולטים אח"כ נמצא שכולו היתר.

ב. **ר"ן** (לה. ד"ה גרסינן): חילק בין עצמות רכות ליבשות, עצמות רכות של ההיתר מצטרפות להיתר, ושל האיסור לאיסור. ועצמות יבשות מצטרפות להיתר. הוא מבסס דבריו על כך שהעצמות הנמצאות בזרוע של האיל הן רכות, ולכן מצטרפות. אבל עצמות יבשות דינן כקליפין ולכן מצטרפות להיתר. בכך יישב את הסתירה בין המקורות לעיל. אמנם כל האמור הוא בתנאי שהעצמות אכן יבשות, אך כאשר יש בהן מוח, העצמות מצטרפות לאיסור. כדבריו סובר גם **הרא"ה** (בדה"ב שם. כך הביאו בשמו, אולם עיין שם שלדעתו עצם יבשה אינה מצטרפת כלל, וכבר עמד בזה **הערוך השולחן**).

ג. **רמב"ן** (בחי' צח: בהשמטות): עצמות ההיתר מצטרפות להיתר, ועצמות האיסור מצטרפות לאיסור. שכך שיערה תורה זרוע בשלה, ואין פוסקים כירושלמי. וכ"כ **האיסור והיתר** (כלל כח דין ה) בשם האור זרוע "דאע"ג דהעצמות היבשות אינם בר אכילה מ"מ הבישול מוציא ליחלוחית והטעם ממנה או מבליע בהן". וכן משמע שדעת **המאירי** (צז: ד"ה העצמות). בדבריהם לא מובא חילוק בין עצמות שיש בהן מוח לאין בהן מוח.

ד. **הגהות שער דורא** (סימן מ אות ד) בשם האור זרוע: עצמות האיסור אינן מצטרפות לא לאיסור ולא להיתר. אמנם עצמות ההיתר מצטרפות להיתר. והמורה שעצמות האיסור מצטרפות להיתר אינו עובר על דברי חכמים, אבל אין להקל כולי האי.

ה. רבינו ירוחם (נט"ו אות כט קלח:) בשם ה"ר אברהם בן אסמעל: כאשר התערובת היא מין בשאינו מינו ויש צורך לבטל את טעם התערובת, גם עצמות ההיתר אינן מעלות את האיסור, שהרי אינן מקבלות טעם וטעם האיסור אינו בטל. אבל כאשר הוא מין במינו שאין צורך לבטל את טעם האיסור, גם עצמות האיסור מצטרפות להיתר להתיר בפי שישים, שהרי מהתורה בטל ברוב, או כאשר הוא מין בשאינו מינו ובדקנוהו ואינו נותן בו טעם.

ו. הרמב"ם (תרומות יג, ז) כתב ע"פ הירושלמי "אין פסולת של תרומה מצטרפת עמה לאיסור החולין, אבל פסולת החולין מצטרפת עם החולין להעלות התרומה". א"כ מבואר שפסולת אינה מצטרפת לא להיתר ולא לאיסור. ובאמת הראב"ד שם חלק עליו, שבירושלמי מבואר שפסולת האיסור מצטרפת גם להיתר. הכס"מ ביאר שהרמב"ם פסק כבבלי ולא כירושלמי, ומבואר בבבלי שעצמות איסור מצטרפות לאיסור למ"ד שצריך שישים כדי לבטלו. הרדב"ז הקשה עליו, מדוע לפ"ז פסולת האיסור אינה מצטרפת לאיסור, ואנו מחשיבים אותה כלא שייכת למכלול התערובת. ותירץ שרק באיסורים הבטלים בשישים אנו מחמירים לצרף עצם ופסולת למה ששייך אליה, אך דברים חמורים יותר כגון תרומה שבטלה רק במאה, מקלים יותר לא לצרף עצמות ופסולת לאיסור.

כמי נפסק להלכה? א. השו"ע כתב ע"פ הרשב"א²⁹: חתיכת נבלה שיש בה בשר ועצמות שנפלה לקדירת היתר, עצמות האיסור מצטרפים עם ההיתר לבטל האיסור, ואצ"ל שעצמות ההיתר מצטרפין עם ההיתר, אבל המוח שבעצמות איסור מצטרף עם האיסור. וגוף הקדירה אינה מצטרפת, לא עם האיסור ולא עם ההיתר. כתב השולחן גבוה (סוף אות ה) שמנהג הספרדים כשו"ע להתיר אפילו בלא הפסד. וכ"כ הזבחי צדק (אות א), כה"ח (אות יא) ועוד. ב. הרמ"א כתב: ויש מחמירים שלא לצרף עצמות האיסור עם ההיתר לבטל (הגהה אחת בש"ד בשם א"ז) ובמקום הפסד יש לסמוך אמקילין ומתירין, כי כן עיקר. ג. הש"ך (סק"א) פסק כרא"ה והר"ן שהעצמות הרכות מצטרפות לאיסור מפני המוח שבהן ומחמת רכותן שיצא לחוץ. ועצמות ושאר דברים יבשים (אפילו של איסור) מצטרפים עם ההיתר לבטל את האיסור. וכ"ד הב"ח והחכמת אדם (נב, א). ד. הפרי חדש (סק"א) הוכיח בראיות ברורות כשיטת רבנו ירוחם שהביא בבדה"ק, וזאת משום הקושיא שהבאנו לעיל בשם הפרישה, דממ"נ יש להגדיר האם הן נותנות טעם או לא. וכ"כ הפר"ת (סק"א) "למעשה יש להחמיר במין וש"מ והטעם שלא מצאתי ראייה בהדיא מהש"ס דקאמר במין וש"מ לצרף העצמות". וכתב החתם סופר שכך ראוי להורות ולהחמיר בבשר בחלב, שכשאינו מינו אין העצמות מצטרפות להתיר, משום שטעמא לא בטיל.

²⁹ וכ"כ בשו"ת אבקת רוכל (סי' רט"ו) "שהדבר ידוע דעצמות וקליפת איסור מצטרפין הן להיתר זולת מוח שבתוך העצם וכן העלה רבינו שמשון בתרומות פ' סאה תרומה וכ"כ הרא"ש בפרק גיד הנשה וכן הסכים הרשב"א".

הב"ח (עמ' רנה ד"ה ויש) תמה, מדוע עצמות האיסור אינן מצטרפות עם האיסור, הרי יש לדון אותם כאיסור 'דבוק' המקבל את טעם האיסור ונעשו נבילה! (ויתירה מזאת כתב מרן לעיל סי' צח ס"ה שאף בדבר שאין לו טעם מעצמו אמירנן חנ"נ). **הש"ך** (סק"ג) והט"ז (סק"א) יישבו, שרק בכלי חרס חדש שנעשה נבילה גם כשאינן לו טעם מעצמו יש להחמיר משום שאין לו תקנה בהגעלה, וא"א להפריד האיסור, וא"כ כלי עצם שיש להם תקנה בהגעלה (כפי שנתבאר באו"ח תנא, ח) ודאי דומים לכלי מתכת שאינם נעשים חנ"נ א"כ הוא ישן שאז הבלוע בו נעשה חנ"נ. **החוות דעת** (סק"א) כתב שגם אם נאמר שיש בעצמות לחלוחית שפולטין, לא שייך לומר שהלחלוחית תעשה נבילה, שכמו שאין הפליטה אוסרת מפני שהוא טעם קלוש, ה"ה שלא תעשה נבילה. **הערוך השולחן** (אות יב) כתב שאין לחוש שכשיערו מהקדירה תשאר חתיכת האיסור עם העצם באופן שלא יהיה בקדירה שישים לבטל האיסור, שרק כאשר האיסור דבוק לחתיכת היתר חוששים, משא"כ הכא שהאיסור דבוק לאיסור, ואין לחוש לחתיכה נוספת של היתר, שלא מחזיקים איסורא.

כתב **כה"ח** (אות ב) עפ"ד **המנחת יעקב** (כלל פה סק"ג) שדעת השו"ע שרק המוח שבעצמות מצטרף לאיסור, שהרי נקט לשון הטור, וכ"כ בשו"ת **יביע אומר** (ח"ח סימן יא אות ב). והוסיפו **הפמ"ג** (שפ"ד אות א) וה**זבחי צדק** (אות ב) שבהפסד מרובה המיקל לא הפסיד באינו מינו, ובמינו המיקל אף בהפסד קצת אין גוערים בו. עוד כתב כה"ח שעצמות הרכות שיש בהם מוח היינו כל שאחר שיתייבש נראה בהם נקבים חלולים שידוע שמאחר שנתייבש המוח נעשה כך.

✎ האם גוף הקדרה מצטרף לבטל את האיסור

שנינו בחולין (צז):

"אמר רבי חנינא: כשהן משערין, משערין ברוטב, ובקיפה, ובחתיכות, ובקדרה; איכא דאמרי: בקדרה עצמה, ואיכא דאמרי: במאי דבלעה קדרה"

◀ כתב **השו"ע**: וגוף הקדירה אינה מצטרפת, לא עם האיסור ולא עם ההיתר.

כתב **הפרישה** וה**דרישה** שאם נאמר שהעצמות יש להם פליטה מעצמן והפליטה אינה אוסרת משום שהאיסור נתבטל, לא קשה מדוע העצמות מצטרפין לביטול והקדירה אינה מצטרפת, מפני שהקדירה אין לה שום פליטה מעצמה. וגם אם נאמר שהעצמות אין להם שום פליטה מעצמן, ג"כ לא דמי לקדרה, משום שהיא שבעה מבלוע ואינה בולעת עוד הרבה מהאיסור. **הפרי מגדים** (מש"ז סק"א בשם הפר"ח) יישב שבעצמות כיון שמונחים בתוך הקדירה עם הבשר הפליטה מתחלקת בשוה, משא"כ הקדירה עצמה, שבפנים יש רוטב ובחוץ היא מגולה לאויר, אין הפליטה מתחלקת בשוה ולכן אינה מצטרפת.

הפרי תואר (סק"א) כתב דכיון שאין הקדירה בתוך הרוטב ממש כמו העצמות, הו"ל כחתיכה שחוץ לרוטב שאינה מצטרפת לשיעור שישים, וחיישינן שאינה בולעת כ"כ.

כתב ה"ט"ז (סק"ב) דפשוט שקדירה שכבר נאסרה ואח"כ מבשל בה היתר, גוף הקדירה ודאי מצטרף לאיסור. וכ"כ החוות דעת (אות ב), כה"ח (אות ה) ועוד.

אלו עצמות אוסרות

בשו"ת מהר"י הלוי (סימן כז. הובא בפת"ש א) כתב שיש להסתפק האם רק בבישול מצטרפות העצמות לאיסור ולהיתר ולא במליחה או שאין חילוק. ולכן באיסור כחוש שאין צריך ס' מן הדין אלא רק מחמת חומרא, הרי הם מצטרפים. אבל איסור שמן שצריך שישים כנגדו מחמת שהאיסור מפעפע, אפשר שאינו מפעפע בעצמות ואינו מצטרף אפילו של היתר.

ובספר תיבת גמא (פ' וירא אות ט) כתב דאף אבר מן החי שנפל להיתר, העצמות שבו מצטרפים להיתר, ואע"ג שבאבר מן החי העצם מצטרפת לכזית לחייב באכילתו, אין לך בו אלא חידושו, ומצטרפת העצם להיתר לעניין ביטול. וכ"כ הפרי תואר (סוף אות א), זבחי צדק (אות ז), כה"ח (אות ג).

עיין לקמן 'מוצרים בתעשיית המזון' מה שהרחבנו בדין הג'לטין.

סעיף ב':

נתבשלה החתיכה עם העצמות קודם שנפלה

בסעיף הקודם דנו לגבי חתיכה שנתערבה בתערובת, ונחלקו הראשונים האם וכיצד מצרפים את העצמות לשיעור הביטול. אמנם כתב הר"ש (תרומות ה, ט) שכאשר החתיכת נבילה נתבשלה ורק לאחר מכן נפלה לקדרה, מצרפים את העצמות שבה לשיעור האיסור, לפי שבבישול נבלע טעם הבשר בהם, וכן יש חשש שבשר נבילה נתמעט בבישולה ונבלע הטעם בעצמות. וכ"כ הרא"ש (ז, ל).

כתב השו"ע: במה דברים אמורים שעצמות האיסור מצטרפין עם ההיתר, כשנפלה חתיכת הנבלה לקדרת היתר כשהיתה חיה, אבל אם נתבשלה תחלה ואח"כ נפלה לקדירת היתר, עצמות שבה מצטרפים עם האיסור, לפי שבלעו מבשר הנבלה כשנתבשלה לבדה.

הפרי חדש (אות ד) כתב שמסתבר שגוף העצמות מצטרפין לבטל את האיסור, כדין כחל שהוא עצמו מן המניין. וה"ה אם אנו יודעים מה שיעור המוהל ופליטת הבשר הבלוע בעצמות, אין צריך לשער אלא נגד אותו שיעור הידוע והעצמות מצטרפין לבטל האיסור. גם החוות דעת (ביאורים סק"ג) כתב דמשמע שאם אנו יודעים את שיעור הבשר שהיה על העצם כשהוא חיה, לא היה צריך אלא כנגד שיעור זה. אך לסוברים דחנ"נ, צריך מ"מ שישים כנגד העצמות, שהעצמות נעשו נבילה מבליעת הבשר (גם אם הכמות נשארה כשהיתה). וכ"כ הפרי תואר (אות ב), ערוך השולחן (אות יד), דרכי תשובה (אות טו) ועוד. וכך גם סובר הב"ח,

שכתב שאם ראו את חתיכת הבשר קודם בישולה, ולאחר בישולה נשארה כמקודם, א"צ שישים אלא כנגד הבשר (אא"כ נתבשלה עם עוד איסורים, שחוששים שבלעו העצמות משאר האיסורים וכעת אוסרים התערובת).

סעיף ג':

חתיכה הבלועה באיסור מצטרפת לבטל האיסור

כתב הרשב"א (בתשובה סימן תצ"ד) שלסוברים שאין אומרים חנ"נ אלא בבשר בחלב, חתיכה הבלועה מאיסור מצטרפת לבטל האיסור, שאם היה אפשר לסוחטה היא עצמה מותרת והרי זה ככחל שאמרו (חולין זז:): כחל בששים וכחל מן המגין וכחל עצמו אסור.

◀ כתב השו"ע: בשאר איסורים, חוץ מבשר בחלב, חתיכה הבלועה מאיסור מצטרפת לבטל האיסור. אך הרמ"א כתב: ואין נוהגין כן, כי קיימא לן בכל איסורים חתיכה נעשית נבלה, כדלעיל סימן צ"ב.

יש להעיר שהשו"ע והרמ"א הולכים לשיטתם בדין חנ"נ, השו"ע פסק לשיטתו שדין חנ"נ לא קיים בשאר האיסורים, ולכן החתיכה מצטרפת; והרמ"א (שם) פסק לשיטתו שדין חנ"נ קיים בשאר האיסורים, ולכן היא לא מצטרפת.

כתב הש"ך (סק"ד) ודאי שהחתיכה עצמה אסורה, שהאיסור שבה אינו נפלט ממנה לגמרי - 'אפשר לסוחטו אסור'. וכפי שיבואר לקמן ריש סימן קו. וכ"כ הפרי חדש (אות ה), כרתי (אות ז), כה"ח (אות טז) ועוד.

סעיף ד':

מה מצטרף להיתר

שנינו בחולין (זז:):

"אמר רבי חנינא: כשהן משערין, משערין ברוטב, ובקיפה, ובחתיכות, ובקדרה; איכא דאמרי: בקדרה עצמה, ואיכא דאמרי: במאי דבלעה קדרה"

תוספות (ד"ה איכא) התקשו על איזו מציאות דיברה הגמ'. שאם נניח שיעור עובי הקדרה כחמשים זיתים ונתן בה מים כשיעור עשרה זיתים ובשל באותן המים כזית חלב (שבצירוף המים והקדירה יש ששים כנגד הכזית חלב), היאך יבטל אותו כזית חלב במים? הרי פשוט שיש במים טעם חלב! לכן ביארו שמדובר כאן כגון שאין האיסור בעין, אלא נבלע בקדרה כזית חלב והיא היתה כבר בלועה מהיתר, ואח"כ חזר ובישל בה היתר, הרי משערים בקדרה עצמה לבטל האיסור שנבלע בה.

א. **רש"י** (ד"ה במאי דבלעה קדרה) פירש שעיקר הדבר הוא שמשערים אותו כפי שבא לפנינו, ואין משערים במה שבלעה הקדירה מההיתר, לפי שגם בלעה מהאיסור ונתמעט מהכמות שהיה. וכיון

שנחלקו הלישנות והוא איסור דאורייתא הולכים לחומרא ולא משערים בקדירה. גם הרא"ש (ו), (כו) הביא דברי רש"י. וכ"נ שדעת הר"ף, שלא הביא שום לשון משתי לישנות אלו. לדעתם לא מצרפים את הבלוע בקדירה, אלא מתייחסים למה שיש לפנינו כעת. הנימוק לכך הוא שכיוון שמדובר באיסור דאורייתא מחמירים כשתי הלישנות.

ב. **הרמב"ם** (טו, כד) כתב "כשמסערין בכל האיסורין בין בששים בין במאה בין במאתים, משערין במרק ובתבלין ובכל שיש בקדרה ובמה שבלעה קדרה מאחר שנפל האיסור לפי אומד הדעת, שהרי אי אפשר לעמוד על מה שבלעה בצמצום". א"כ הוא פוסק כלישנא בתרא שיש לצרף את הבלוע בקדירה, אך לא את כל הכמות שאבדה במהלך הבישול, כגון התאדה וכד'. וביאר הרמב"ן שאת הבלוע בקדירה רואים כאילו הוא כנוס ועומד לתוכה, אבל לא את מה שהתאדה ואיננו.

ג. **הרשב"א** (תוה"א ב"ד ש"א ה:): כתב שדווקא במין במינו שמדאורייתא בטל ברוב יש להקל, אבל מין בשאינו מינו שאכילת כזית בכאכ"פ מדאורייתא (ע"ז טו), אין הולכים בו להקל, ולכן אין משערין במין ושאינו מינו אלא כמו שבאו לפנינו האיסור וההיתר שהוא עכשיו בעין בתוך הקדרה.

הב"י כתב שרש"י והרא"ש יודו בחילוק שחילק הרשב"א, שנימוקם הוא משום שהאיסור דאורייתא, ומשמע שכשהאיסור דרבנן אזלינן לקולא כלישנא בתרא. ואת"ל שגם באיסור דרבנן מחמירים, מ"מ לענין הלכה נראין דברי הרשב"א, כ"ש שהרמב"ם מיקל בדבר.

◀ **כתב השו"ע:** משערים ברוטב ובקיפה (פירוש הדק הדק של בשר ותבלין המתאסף בשולי קדרה) ובחתיכות. ומשערין ההיתר והאיסור כמו שבא לפנינו, אף על גב שהיה בהיתר יותר מתחלה ונתמעט בבישולו ונבלע בקדרה. והני מילי במין בשאינו מינו, אבל אם הוא מין במינו משערין גם במה שבלעה הקדרה ועומד בדופני הקדרה. ומשערים זה באומד יפה, ורואין אותו כאילו הוא בעין.

אך **המהרש"ל** (חולין פ"ז סימן לד) פסק כדעת הרא"ש, שאין מצרפים את ההיתר הבלוע אפילו ראינו אותו קודם נפילתו, כי אין לעמוד על שורש הדבר ולא ידע כמה בלעה קדרה, וכמה פעמים יבוא קלקול מזה. וכדבריו פסקו **הש"ך** (סק"ו), **ט"ז** (סק"ד), **פר"ח** (אות ז), **כה"ח** (אות כב) ועוד.

לדעת **הב"י**, **הרשב"א** מיקל (וכ"פ בשו"ע לשיטתו) גם כשלא ראינו את כמות האיסור שנפלה, ומשמע שמיקל יותר מרש"י והרא"ש. **אולם רעק"א** (אות א) כתב שנראה שהרשב"א והרמב"ם מקלים רק כאשר ראו את האיסור שנפל, אבל כאשר לא ראו את האיסור אין לשער כלל. ולדבריו הרשב"א מחמיר יותר מרש"י.

כאשר מדובר על הפסד מרובה או שעה"ד, כתב **הפרי חדש** שיש להורות כדברי מרן להקל, וכ"כ **הפרי מגדים** (משב"ז סק"ד). **אולם הזבחי צדק** (אות יב) ו**כה"ח** (אות כב) כתבו שאין אנו בקיאים לדעת כמה בלעה

הקדרה, וכן לא שמענו ולא ראינו מי שהורה כך, וע"כ שאין לחלק בין שעה"ד ובין הפ"מ בין במינו ובין בשאינו מינו, אלא לעולם משערים כמו שבא לפנינו.

איסור שנפל לתוך ההיתר ולא נודע לנו שיעורו בשעה שנפל, כתב הפרי תואר (סי' צ אות ה) דכיון שיש שישים בהיתר כנגד האיסור בשעה שבא לפנינו, מותר, דלא מחזיקים איסורא אף במין בשאינו מינו. אך הפרי חדש (שם אות ו, כאן אות ד) אוסר.

בתר השתא או בתר מעיקרא?

משמע מדברי רש"י (כ"כ הרשב"א והר"ן) שאם ראינו את האיסור בשעה שנפל, וכעת הוא לפנינו כפי שהיה בתחילה ולא נצטמק, וההיתר נצטמק מכפי שהיה קודם לכן, בכגון זה מצרפים את ההיתר שנבלע בקדרה כדי לבטל את האיסור, אע"פ שבהיתר שלפנינו אין כדי לבטל את האיסור. אך הקשה הר"ן (לד: ד"ה א"ר) דכיון שעכשיו אין שישים בהיתר למה האיסור אינו אוסר את ההיתר, הרי אם היתר זה היה נופל בקדרה אחרת ודאי היינו מצריכים שישים כנגדו! ותירץ הרמב"ן (ד"ה ובקדירה) שאם נטל מן ההיתר אה"נ, אבל כיון שלא נטל ממנו אלא שנתמעט דרך בישול הקלו בו. והרשב"א שכתב שאם רק ההיתר נתמעט ודאי שאין ללכת כדמעיקרא, אלא רק אם גם האיסור נתמעט אפשר לחשבן את כמות האיסור כפי שהיה מתחילה.

◀ כתב השו"ע: אבל מה שכלה ואבד מחמת האור אינו מצטרף, שזה כלה לגמרי.

כתב הט"ז (סק"ה) שאין לחוש שמא נתמעט ההיתר יותר ממה שנתמעט האיסור, אלא אנו משערים שיחס המיעוט של שניהם שווה. דאחזוקי איסורא לא מחזקינן. ובכך יישב את תמיהת הדרישה, כיון מצרפים את העצמות, הרי העצמות אינן מתכווצות מחמת הבישול, בשונה מהבשר שמתכווץ, וא"כ היחס ביניהם משתנה במהלך הבישול, אלא משמע דאחזוקי איסורא לא מחזקינן. כדברי הט"ז כתב גם הערוך השולחן (אות יז).

סעיף ה':

ביטול איסור לכתחילה - המקור ותוקף האיסור

למדנו במשנה בתרומות (ה, ט):

"סאה תרומה שנפלה לפחות ממאה ואחר כן נפלו שם חולין אם שוגג מותר ואם מזיד אסור"

ממשנה זו נלמד שכאשר נופלת התרומה (האסורה באכילה לזרים) ומתערבת בחולין היתר, דין התערובת תלוי אם היתה כוונתו לבטל אותה בהיתר או לא. וביאר הרמב"ם "והכלל אצלינו אין מבטלין איסור לכתחילה, ולפיכך אמרנו שאם הרבה החולין על התרומה במזיד אסור, וזה קנס מפני שביטל איסור".

עוד שנינו בחולין (צח).

"ושניהם לא למדוה אלא מזרוע בשלה... והתניא: זהו היתר הבא מכלל איסור... ומאי חזית דגמריי מהאיך, ליגמר מהאי! חדוש הוא, ומחדוש לא גמרינן..."

מהגמרא עולה שישנה אפשרות ללמוד מקורבן איל נזיר שניתן לבטל איסור לכתחילה, כיון שמבטלים את הזרוע האסורה מדאורייתא עם שאר האיל שהוא היתר. אך דחו סברא זו מכיון שלגבי איל נזיר חידשה התורה דין זה ולכן לא ניתן ללמוד ממנו לשאר איסורים.

מדוע אין מבטלים איסור לכתחילה? כתב החתם סופר (או"ח סימן קכט) ששיערו חכמים שאם יהיה מותר לבטל איסורים, כולם יבטלו את כל האיסורים שבעולם, ולא תתקיים כוונת התורה שאיסורים אלו יהיו אסורים. וראיה מדברי התוספות (פסחים ל. ד"ה לשהינו) שאם אכן מותר לבטל, מה הועילו חכמים שאסרו עד שישים, הרי אפשר להוסיף היתר על האיסור ולהתירו תמיד! אפשרות אחרת לענות על שאלה זו היא לחקור האם איסור שהתבטל נשאר באיסורו אלא שהתורה התירה אותו במציאות המסויימת הזו, או שמא הוא הותר לגמרי. אם נאמר שהאיסור בטל לגמרי מסתבר שיהא מותר לבטלו לכתחילה, שכן האדם שאוכלו אינו אוכל כלל איסור אלא היתר גמור, אך אם האיסור אינו בטל, נמצא שהאדם מכניס את עצמו לכתחילה למציאות בה הוא אוכל איסור (שהותר, אך סו"ס הוא איסור). שרק במצב שא"א לברר הורו חכמים שאפשר לאכול תערובת זאת, אך ודאי שאין לנהוג כך מתחילה. עוד אפשר לומר שכל דיני ביטולים לא שייכים כאשר האדם מתערב בהם, דיני הביטול שייכים אך ורק כאשר נוצרה מציאות מיוחדת לפנינו ולא שהאדם הוא זה שהוליד מציאות זו (עיין ר' צדוק הכהן מלובלין - מחשבות חרוץ אות כ).

טעמים נוספים לאיסור הביטול: **ברשב"א** (ריש דף צח:) מובא שגנאי הוא לבטל איסורים שחכמים או התורה אסרה אותם. **הפרישה** (סימן קכב סק"ה) כתב שהוא גזירה שמא יתן בה דבר מועט ויבוא לידי נתינת טעם, היינו ישנו חשש שיבוא לבטלו בפחות משיעור הביטול. ה"ט"ז (או"ח סימן תרכ"ו סק"ב) כתב בשם **הלבוש** (ס"ב) שהוא גזירה שמא יבוא להתיר כל האיסור. וכ"כ בשו"ת **מנחת שלמה** (ח"א סימן ס אות ה) "שיש לחקור בהך דאין מבטלין איסור לכתחלה אם הטעם הוא מפני שרצו חכמים שימנע כל אדם לכתחלה גם מאכילת איסור שנתבטל בהיתר... או אפשר שהגזירה היא רק שכל דבר האסור צריך להשאר באיסורו כדי שלא יבוא אח"כ לאכלו גם בלא בטול, דלפי"ז שפיר י"ל דבכה"ג שאיסורו וביטולו באין כאחד אינו חשוב כלל כמבטל איסור לכתחלה..."

דאורייתא או דרבנן

נחלקו הראשונים האם תוקף האיסור לבטל איסור הוא מהתורה או מדרבנן:

הראב"ד (בספרו 'איסור משהו' פ"ב, הובא ברשב"א בתוה"ב, ד, ג בתחילתו, ובר"ן חולין לה: ד"ה ואיכא למידק) ו**הראב"ן** סוברים דמכיון שבגמ' מובא שישנו חידוש באיל נזיר שאפשר לבטל האיסור, משמע שהוא איסור מהתורה, דאל"ה מה החידוש בהיתר הביטול?! ומשמע שדווקא באיסור זה חידשה התורה שמותר, אך

בשאר האיסורים היתר זה אינו תקף. הדר"ת (אות לה) כתב שגם לדעת הסוברים שתוקף האיסור מהתורה, זהו איסור בעלמא ואין לוקין עליו.

מנגד, התוספות (הובא ברשב"א על חולין צח: ד"ה והתנן, ובר"ן לה:) סוברים שמדאורייתא בטלים, אבל רבנן אמרו שאין מבטלים. לדעתם החידוש המבואר בגמ' לגבי ביטול הזרוע, אינו עצם ההיתר לבטלה, אלא שיש מצווה לבטלה, משא"כ בשאר האיסורים שאין מצווה לבטל, אבל גם אין איסור. הש"ך (סק"ז) הביא שהרמ"ע מפאנו (בשו"ת, סימן כז) הכריע כתוס' וסיעתו שתוקף האיסור מדרבנן.

שיטה נוספת של החתם סופר (י"ד סימן שיט. חו"מ כב ד"ה אמנם אע"ג) והנודע ביהודה (י"ד תניינא סימן מה, הובא בפת"ש ג) הסוברים שדווקא דומיא דזרוע בשלה שהזרוע נשארה כמות שהיא, והאיסור עליו אנו דנים הוא טעם בלבד שחשוב לתערובת לח בלח, אזי האיסור לבטל הוא מדרבנן. אבל כאשר התערובת היא יבש ביבש, שבתערובת כזו האיסור מעורב ממש בהיתר, הואיל וממשות האיסור בתבשיל, אסור לבטל מדאורייתא. היינו רק לבטל את טעם האיסור מותר מהתורה, אך לא את גוף האיסור. כ"ד המהר"ץ חיות (יומא סז:) והערוך השולחן (אות כז). אולם כמה אחרונים הקשו על סברתו זו של הנוב"י ממקורות שונים, הביאם השדי חמד (מערכת א כלל ח).

בשו"ת בית שערים (א"ח סי' פ"ט. הביאו בשו"ת משנה הלכות חי"ב סימן ד ד"ה ויש לעיין) יצא לחדש, דמה שאמרו דאין מבטלין איסור לכתחילה אינו אלא מדרבנן היינו באקראי בעלמא, אבל שיעמוד אחד לבטל איסורים בקביעות ובתמידות עומד ומבטל כל האיסורים אסור מה"ת.

מה נ"מ האם האיסור לבטל הוא מדאורייתא או דרבנן? א. הערוך השולחן (אות כח) כתב שיש נ"מ האם מותר בספק איסור לבטל או להרבות, אם האיסור מדאורייתא ספק דאורייתא לחומרא ואסור להוסיף, אבל אם הוא מדרבנן, ספיקא דרבנן לקולא. אולם הפרי מגדים (שפ"ד ז) כתב שזה לא מיקרי ספק דרבנן, שכאשר עושה מעשה, ושע"ז יהיה ספיקא דרבנן, לא שייך לומר ספק דרבנן לקולא, אלא רק כאשר הוא לשעבר. ב. רעק"א (אות ב) כתב שהוא נ"מ האם גוזרים שוגג אטו מזיד כשביטל בשוגג, שלראב"ד בדאורייתא קונסים שוגג אטו מזיד ואינו מותר אא"כ נתבטל ברוב. וכ"כ הפר"ח (סק"ח), והחוו"ד (ביאורים ב). אמנם הש"ך (סק"ז) כתב שגם לראב"ד לא קנסו בשוגג. ג. הפרי מגדים (שם) כתב שיש נ"מ לחשוד לאיסור דרבנן שאינו חשוד לאיסור דאורייתא, וכ"כ כה"ח (אות לב) ועוד. ד. בשו"ת מנחת שלמה (ח"ב סי' ל"א אות ו' בהע', תנינא ב - ג סי' י"ז ד"ה והנה השעה"מ) כתב "ואולי י"ל דאי אין מבטלין דאורייתא הוא אסור מה"ת גם ע"י עכו"ם משום דלאו המעשה עצמו הוא האיסור אלא תולדת המעשה, ובכה"ג אסור גם ע"י אחר ולא משום שליחות הוא אלא דאמירה הגורמת ביטול הוי איסור".

מה הדין בדיעבד כשביטל בשוגג

למדנו בגיטין (נד):

"נפלו ונתפצעו, אחד שוגג ואחד מזיד - לא יעלו, דברי ר"מ ורבי יהודה; רבי יוסי ור' שמעון אומרים: בשוגג - יעלו, במזיד - לא יעלו; והא הכא דמדאורייתא חד בתרי בטל, ורבנן הוא דגזור, וקא קניס ר' יהודה! התם היינו טעמא דר' יהודה, משום דאתי לאיערומי"

נחלקו הראשונים האם קונסים את המבטל איסור בשוגג:

א. **התוספות** (זבחים עד. ד"ה ונפלה) סוברים שדוקא איסור שנפל ממילא מותר, אבל אם האדם הפילה ואפילו בשוגג, קונסים אטו מזיד ואסור. וכ"נ דעת הרא"ש (כלל כ סימן ז). ונראה שסוברים כר"מ ור"י שקנסו שוגג אטו מזיד.

כך נראה גם שסובר הרמב"ם (פט"ו מהל' מאכ"א הכ"ה) שכתב "אסור לבטל איסור של תורה לכתחילה ואם ביטל הרי זה מותר, ואעפ"כ אסרו אותו חכמים משום קנסא". הב"י למד מדבריו דאע"פ שלא חילק בין שוגג למזיד, מלשונו מוכח שיש חילוק, שודאי לא שייך לקנוס בשוגג, שלא היתה כוונה מאחורי מעשיו. ורק במזיד קנסו אותו חכמים על כך שלא נהג כשורה וביטל. אך הפרי חדש (אות יב) כתב שהרמב"ם סובר שקונסים שוגג אטו מזיד בתערובת דאו', אך בתערובת דרבנן לא קנסו גם אם הוא איסור דאו' (היינו הוא אסור מהתורה, אך אחד מדיני הביטול הוא מדרבנן).

ב. הר"ן (חולין לה): סובר שבשוגג קי"ל כר' יוסי ור' שמעון הסוברים שמותר. שלא קונסים שוגג אטו מזיד. וכן סובר הרשב"א (תוה"א ב"ד ש"ג לב.), שגורס אחרת בגמ', "אחד שוגג ואחד מזיד לא יעלו דברי ר"מ, ר"י ור' יוסי ור"ש אומרים בשוגג יעלו", נמצא שישנם שלושה כנגד אחד, ולכן ודאי שאין קונסים שוגג אטו מזיד.

גם הטור כתב שאם ריבה בשוגג מותר. אלא שמצד שני בסימן ק"י משמע שמחמיר בשוגג א"כ נפל מעצמו, וביאר הב"י שיתכן ויש לחלק בין מבטל איסור למפיל אחת מהן לים, דאע"פ שבמבטל אין קונסים, במפיל קונסים (ע"פ המחלוקת שהבאנו לעיל בין הב"י לפר"ח בהבנת דברי הרמב"ם, יוצא א"כ שהטור פסק כר' יהודה, ולכן החמירו בנפלו שמא יבוא להערים, ומ"ש הטור להתיר במבטל בשוגג הוא דוקא בדרבנן).

הב"ח ביאר את דעת הטור שבמפיל לים קונסים שלא נראה בעיניו שעשה דבר בעייתי, ויש חשש שיעשה כן לכתחילה, אבל במבטל שהאדם יודע שהאיסור נשאר בתערובת (כשונה ממפיל שכביכול אבד מן העולם), ואין חשש שיעשה כן לכתחילה, ולכן בשוגג מותר.

וכתב הב"ח לחלק שכאן מדובר על תערובת האסורה מדאורייתא, והפיל לתוכה היתר בשוגג, שבכה"ג אין חשש שיעשה כן במזיד, שזהו איסור חמור. אבל בסימן ק"י מדובר על תערובת

המותרת מדאורייתא, ורק משום שהיא דבר חשוב אינה בטלה, ובכה"ג אם נתיר בשוגג כאשר הפיל אחד לים, יש חשש שיעשה כן במזיד, ולכן לא התירו אלא כשנפל מעצמו. ה"ט"ז (סק"ח) ביאר שהטור סובר כר' יוסי ור"ש שאין קונסים שוגג אטו מזיד, אבל דין זה נכון רק כשריבה היתר ולא כשהפיל דבר חשוב לים, וזאת משום שכשריבה היתר בתערובת, אם היה שותק היינו מתירים את התערובת משום שיש שישים כנגד האיסור, והפה שאסר הוא שהתיר כשאמר שהוסיף בשוגג. אבל כשהפיל דבר חשוב לים, גם ללא עדותו היינו אוסרים את התערובת, שהרי הדבר שנפל הוא חשוב, ולא נאמן כשאומר שהפיל בשוגג, ובכה"ג קונסים שוגג אטו מזיד, אא"כ נפל מעצמו.

◀ **כתב השו"ע:** אין מבטלין איסור לכתחלה. ואפילו נפל לתוך היתר שאין בו שיעור לבטלו, אין מוסיפין עליו היתר כדי לבטלו. עבר וביטלו, או שריבה עליו, אם בשוגג, מותר. ואם במזיד, אסור למבטל עצמו, אם הוא שלו, וכן למי שנתבטל בשבילו. ולשאר כל אדם, מותר. והרמ"א כתב: ודוקא שנתערב יבש ביבש, או אפילו לח בלח למאן דאמר שאין אומרים בו חתיכה נעשית נבלה, כדלעיל סי' צ"ב.

החוות דעת (סק"ד) כתב שהדבר תלוי במחלוקת האם ביטול איסור לכתחילה הוא אסור מדרבנן או מדאורייתא. אם נאמר שהוא מדרבנן, המבטל בשוגג מותר תמיד. ואם נאמר שהוא מדאורייתא, הרי המבטל בשוגג אסור אפילו באיסור דרבנן. בדומה לזה מצאנו שפסק השו"ע בהלכות שבת (שיח, א) שרק בדאורייתא קונסים שוגג אטו מזיד.

אמנם הפרי חדש (שם) סובר שפסק השו"ע הוא רק כשהתערובת אסורה מדרבנן, אבל מין בשאינו מינו שיש בו טעם, לסוברים טעם כעיקר גם בשוגג אסור.

מי חשוב לשוגג?

כתב ה"ט"ז (סק"ט) דמשמע מדברי הטור שהעיקר תלוי בכוונה להרבות, שאם נתכוין להרבות אע"ג שטעה בדין וסבר שמותר להרבות לבטל האיסור מ"מ מקרי מזיד, כיון שנתכוין במזיד לבטל האיסור, ושכן משמע מדברי **מהרש"ל** (יש"ש חולין פ"ז סימן נט). לדעתם העיקר היא הכוונה למעשה (לבטל או לא), אך לא לדין (שוגג או מזיד). וכ"כ **הערוך השולחן** (אות כג), והוכיח כן מהרמב"ם (תרומות ה, ח) שאם לא ידע, ותרם מן הטמא על הטהור, הרי שנחשב כמזיד. מכאן, שאומר מותר נחשב כמזיד. וכן מהתרומת הדשן (סימן רטז), והוסיף שכן מפורש בגמ' במכות (ז): שהאומר מותר קרוב למזיד ואינו בכלל שוגג.

מנגד, ה"ט"ז סובר שגם אם טעה בדין וחשב שמותר, דינו כשוגג. וראיה מהגמ' בשבת (סז): דאמרינן שאם שכח שיש איסור מלאכה בפעולה מסויימת, אע"פ שידוע שהיום שבת, חשוב לשוגג. ואין לחלק בין שבת

לשאר איסורים. וכ"כ התוספות (בכורות כג. ד"ה סבר) שאפילו למ"ד שקונסים שוגג אטו מזיד במבטל איסור, מ"מ בשוגג שקסבר שמותר לבטל - מותר. וכן משמע מהחתם סופר (י"ד סימן פח).

מה הסברא להקל ב'אומר מותר'? **החתם סופר** (שם) כתב בתחילה שאומר מותר קל יותר ממזיד, שהרי חשב שמעשהו מותר, אך לאחר מכן כתב טעם אחר להקל, שאפילו אם נאמר ש'אומר מותר' חשוב כמזיד, יש להקל משום שאין לגזור שמא יבוא לעשות במזיד, שהרי לאחר שכבר אמר שחשב שמותר, לא יכול לטעון כך שוב, ולכן דינו קל יותר אפילו משוכח. שרק על דבר שעתידי לשנות גזרו חכמים.

היד **אברהם** הוסיף שלא דוקא בעם הארץ שלא ידע שיש איסור בזה, אלא אף ת"ח שטעה בדבר שראוי להסתפק בו מקרי שוגג. והצמח **צדק** (סימן מ. הובא בפת"ש ה) כתב שאם הוא מסופק בהוראה ושאל ללומדים ולא שאל לבעלי הוראה המפורסמים לא מיקרי שוגג. **אולם** בשו"ת **בית יעקב** (סימן פה) רצה לדמות העושה ע"פ דיבורה של אישה לעשתה על פי חכם, דמאי שנא, בשניהם עשתה ע"פ דעה אחרת.

אמנם אם עשה ע"פ הוראת חכם, שהחכם טעה בדין, כתב **המגן אברהם** (או"ח סימן שיח סק"ג) דמקרי שוגג. וה"ה שהשוכח מקרי שוגג. **הפרי חדש** (אות יא) הוסיף שגם אם אנסוהו לערב דינו כשוגג, וה"ה אם מתחלה ידע בהתערובות ושכח אח"כ והוסיף ג"כ דינו בשוגג, דשכחה הוה שוגג גמור. וכ"כ **הערוך השולחן** (אות כג).

את מי קונסים?

כתב **הרמב"ם** (טו, כה) "אסור לבטל איסורין של תורה לכתחלה ואם ביטל הרי זה מותר, ואעפ"כ קנסו אותו חכמים ואסרו הכל, ויראה לי שכיון שהוא קנס אין אוסרין תערובת זו אלא על זה העובר שביטל האיסור, אבל לאחרים הכל מותר". גם **הרא"ש** (פ"ז סו"ס לה) כתב דברי הרמב"ם. **הכס"מ** ביאר שהרמב"ם דימה הלכה זו לקנס שקנסו חכמים במעשה שבת, שהמחלל שבת אסור לו להנות עולמית ממעשיו, אך לאחרים מותר במוצ"ש.

בדבריהם אין אזכור כיצד יש לנהוג כאשר ביטל בשביל אדם אחר, האם אותו אדם חשוב כאילו הוא ביטל ואסור לו, או שרק את המבטל בידיים קנסו. אמנם **הרשב"א** (ב"ד ש"ג לב.) כתב שגם למי שנתבטל בשבילו קונסים, וכך למד בדברי הרמב"ם. וביאר הב"י דמשמע לרשב"א דמכיון שטעם הקנס הוא כדי שלא יהנו לו מעשיו הרעים ויבוא לעשות כן פעם נוספת, א"כ ודאי שיש לקנס גם את מי שנעשה בשבילו, אחרת יבוא לעשות כן פעם נוספת. ואע"ג דק"ל (ב"מ ה:) "אין אדם חוטא ולא לו", אעפ"כ חוששים שלאנשים לא נראה שיש כאן איסור, או שאם נתיר למי שנתבטל עבורו יש חשש שיאמר לגוי או לעבד שיבטלנו.

הב"י למד מדברי הטור שלא אוסרים למבטל עצמו א"כ הוא שלו או שנתכוון לבטלו בשביל עצמו, אבל אם לא היה שלו וגם לא נתכוון בשביל עצמו שרי לדידיה, דכיון דלא שרינן למי שנתכוון בשבילו וגם לא היה שלו 'לא אהנו מעשיו הרעים' קרינן ביה.

◀ **כתב השו"ע:** אין מבטלין איסור לכתחלה... ואם במזיד, אסור למבטל עצמו, אם הוא שלו, וכן למי שנתבטל בשבילו. ולשאר כל אדם, מותר.

הש"ך (סק"י) כתב עפ"ד הב"י, שאם לא היה שלו וגם לא נתכוין לבטל בשביל עצמו מותר בשבילו, דכיון שלא התרנו למי שנתכוין לבטלו בשבילו וגם לא היה שלו, לא הועילו לו מעשיו הרעים. עוד כתב הש"ך (ס"ק יא) עפ"ד הב"י, שיש איסור לומר לגוי שיבטל את האיסור בשביל ישראל.

הט"ז (סק"י) העיר בשם **מהרש"ל** (יש"ש חולין פפ"ז סימן נט) ישלכל אדם שאסור לו להנות מהתערובת המבוטלת אסור גם לבני ביתו. וכ"כ **הרדב"ז** (ה, קכג) ועוד.

עוד העיר בשם **מהרש"ל** שגם למי שביטלו עבורו אסור רק אם ידע מכך, אך אם לא ידע דינו כשווגג ומותר. וכ"כ **הפרי תואר** (סק"ט), **חוות דעת** (חידושים סק"י), **חכמת אדם** (נב, ז) ועוד³⁰. אך **הפרי חדש** (אות יג) חלק עליו, שמה בכך שלא ידע, הרי נהנה ממעשיו הרעים שהתכוון לבטל את האיסור (ויש לחוש שגם בפעם הבאה יבטל עבור אחד מאוהביו), ולכן בכל מקרה אסור להשתמש בתערובת איסור שבוטלה. הפמ"ג כתב דמכך שהש"ך לא הביא דברי הרש"ל משמע דלא ס"ל הכי. **רעק"א** (אות ו) כתב בשם הריב"ש (שו"ת סי' תצח), שאם המבטל מבטל בסתם כדי למכור, נחשב שנעשה במיוחד לכל מי שיקנה ואסור למרות שהקונה לא ידע זאת מראש.

הרמ"א הוסיף: ואסורים למכרו גם כן לישראל אחר, שלא יהנו ממה שבטלו (ארוך כלל כד דין י). **הש"ך** (ס"ק יב) העיר שמותר לו למכור את הבשר לגוי במחיר שמשלמים הגויים על בשר, וכל האיסור הוא למכור אותו לישראל כפי המחיר הרגיל לבשר כשר. וכ"ד **הגר"א**, **חכמת אדם** (נב, ז), **ערוה"ש** (אות כו) ועוד.

אולם הפרי חדש (ס"ק יד) חלק על דבריהם, ולדעתו מותר למכור לישראל גם במחיר שמרויח מהעסקה, שהרי בשעה שביטל את האיסור לא נתכוין אלא להנות מאכילתו, ודי בכך שקנסוהו שלא לאוכלו, ולדעתו בכל מקום שמחשבתו הראשונה אינה מתקיימת הדבר מותר, ואע"פ שמרויח מהדבר.

בהמשך לדיון לעיל, יש לדון מה הדין במפעלים אשר מבטלים בהם איסור לכתחילה ביודעין ובלא יודעין. **רעק"א** (י"ד סימן צה) הביא את דברי הריב"ש (סימן תצח) שאם ביטל איסור למי שירצה לקנות, הרי הוא חשוב כמי שביטל עבור כל העולם, ואסור לכולם, שנמצא שהתקיימה מחשבתו. וכ"פ **החזו"א** (לז, יג).

כאשר המפעל של גויים, כתב **החתם סופר** (י"ד סימן סב) שודאי שאם מייצרים עבור גויים מותר לקנות מהם. וכתב **הרשב"ש** (סימן תקמ) שאם מייצרים גם עבור ישראל המאכלים אסורים. וכ"כ **הערוך השולחן** (אות ח) ועוד. וע"ע במאמרו של הרב **חיים דוד הלוי** (תחומין ג, עמ' 63) באשר לתרופות הומיאופתיות

³⁰ ומדויק מלשון המהרש"ל שאם ביטל איסור שלו לצורך חברו, גם המהרש"ל יודה שנאסר לחברו, אע"פ שלא ידע ולא ניחא ליה. אך החכמת אדם (שם) לא הסכים לכך.

העשויות בתרכובות של איסורים ג"כ, האם יש בהם משום ביטול איסור לכתחילה, והאם השימוש בהם מותר.

כתב **המנחת יעקב** (מו, ט) שאסור לבטל ממאכל של איסור, כמו שאסור לבטל את האיסור לכתחילה, כגון לשרוף אותו ובכך לאבד ממנו את האיסור שבו, ובימינו מאוד נפוץ בהוספות מרכיבים כימיים לתערובת. **אולם**, מדברי **הרא"ה** (בדק הבית, ד', ד, לו:; והר"ן (ע"ז יב: ד"ה איבעיא להו) שהתירו לתת מים בקנקנים של גויים, מפני שהמים מבטלים את טעם המים, וחשוב כשורפו במקומו, משמע שמותר לעשות כן.

דין **הקדירה**: כאשר בישלו במזיד את התערובת שביטלו בה איסור לכתחילה, כתב **רעק"א** (אות ה) בשם **התבואות שור** שצריך להכשיר את הקדירה שבלעה מאיסור. **אולם** **היד יהודה** (פירוש הארוך, ס"ק יח) סבור שאין צורך להכשיר את הקדירה, שהרי כל האיסור הוא כדי שלא יהנה ממעשיו, וודאי שאין לו הנאה מהבלוע שבקדירה (וכעין הדיון בהלכות מעשה שבת, שדעת הרשב"א להצריך הכשר לקדירה שבלעה).

ביטול איסור כשאין כוונתו לכך

הר"ן (ע"ז דף יב: ד"ה איבעיא להו מהו לתת) שואל כיצד התירה התורה להכשיר כלים בני יומן, הרי הבלוע בכלים אסור, ונמצא מבטל איסור לכתחילה! ועונה דודאי לא אמרו אין מבטלים איסור אלא במתכוין לערב איסור בהיתר כדי ליהנות ממנו, אבל במתכוין להכשיר הכלי ואינו נהנה מן האיסור שרי.

לעיל (פד, יג) למדנו את דברי **האורחות חיים** (שם סי' מב) במעשה שנפלו נמלים בכלי הדבש והורו שיחמם הדבש עד שיהא ניתך ויסננו וישארו הנמלים למעלה, ואע"פ שבשעה שמחמם את הדבש נכנס בו טעם הנמלים ובטל, אין כאן משום מבטל איסור שאין כוונתו אלא לתקן הדבש. וכ"כ שם **השו"ע**: דבש שנפלו בו נמלים, יחממו עד שיהיה ניתך, ויסננו.

הט"ז (כאן סק"ז) ציין לדברי **האורחות חיים** שאע"פ שנמצא שמבטל את איסור הנמלים אין בו משום 'אין מבטלים איסור לכתחילה' כיון שאין דעתו לבטל את האיסור אלא לתקן את הדבש. אלא שציין שבסימן קלז (סק"ד) כתב דהיינו דוקא כשא"א בעניין אחר. וכתב **הפרי מגדים** (משס"ז ז. הובא בפת"ש ד) שאפילו כאשר הדבר כרוח בטירחה חשוב כאי אפשר, ולכן יש להתיר משקים הנעשים מפירות מתולעים אם יסנן אח"כ את המשקה. **החזו"א** (יו"ד סי' לו, סוף אות יג) חידש שע"פ הט"ז צריך להתכוון לערב 'איסור' על מנת להיחשב מזיד, ולא די בכך שעושה בכוונה את פעולת העירוב, ולכן אם אדם מומר מערב ומוכר לאחרים, אין איסור שימוש בתערובת, כיון שלא אכפת לו כלל מהאיסור, ודאי שאין בכוונתו לבטלו. והפרי חדש (ס"ס סד) סובר שכל שאינו מתכוין לבטל מותר. והרבה פוסקים מקילים גם במקום שלא ניכר שאין כוונתו לבטל, וכמו שעולה מהש"ך (שם ס"ק לט) לגבי טחינת חיטים, וכ"כ **המג"א** (תמוז סקמ"ה) והחת"ס (החדשות סט ד), וכך משמע מדברי מהר"ש קלוגר (האלף לך שלמה ס' קמו), וכ"כ עוד פוסקים.

מנגד, הפרי מגדים (שפ"ד ס"ק לג) ורעק"א (תשובה ריש סימן עז) צידדו שלא היקל האורחות חיים אלא כשכוונתו הפוכה, היינו להפריד האיסור, כגון בהגעלת כלים שאנו רואים שהוא חפץ באיבוד וכילוי האיסור הבלוע בכלי, אך בסתם מקרה שהאיסור בטל ודאי שאין להתיר, שהרי יודע בביטול וחפץ בו. וכ"כ הגרי"ש אלישיב (קובץ תשובות ח"א יו"ד עז) בשם הרבה פוסקים שרק אם כל כונתו להוציא את האיסור מותר, אבל אם אין רצונו להוציא את האיסור בדווקא אלא לבשל וגם לבטל את האיסור אסור, וכ"כ היד אברהם (סע' יג).

עפ"ד המקלים פסק הצמח צדק (שו"ת סימן נא) שמותר לרסק פירות מתולעים כדי לעשות מהם משקה, כיון שאינו מתכוין לבטל את חשיבות התולעים ע"י ריסוקם אלא כדי לשתות את מי הפירות. ושכ"ד המהר"ם מלובלין (סימן כז), וכ"כ המחזיק ברכה (סי' פד אות טו) ושכ"כ הרב בית דוד (סימן כז) ועוד. בשו"ת גינת ורדים (יו"ד כלל א סימן יח) התיר לרסק קטניות שספק אם יש בהם איסור, וע"י כך מצטרף ספק שמא נימוחו, ואין בזה משום ביטול איסור לכתחילה, כיון שלא עשה הבישול וההגסה לבטל את האיסור, אלא להשביח את התבשיל וחיך אוכל יטעם לו. וכ"פ להקל בשו"ת יביע אומר (ח"א סימן ו אות ה. ח"י ס"ס ד). ובשו"ת תפילה למשה (ג, ז) התיר לדרוך ענבים שהתליעו לעשות מהם יין, אע"פ שהתולעים מתרסקים בעת הדריכה ומתבטלים ברוב, מפני שאין כוונתו לבטל את התולעים אלא להוציא את היין מהענבים. והוסיף שאם אפשר צריך לברור הפירות המתולעים. בדומה לכך פסק הרב דוד יוסף (מוריה קעא-קעב עמ' פה) באשר לטחינת חומוס מתולע, שגם אם עשה כן במזיד, מותר בדיעבד.

אולם בעל המעיל צדקה (כנפי יונה יו"ד סי' פד דף סב) ציין כמה תנאים שבהתקיימם לכו"ע אין ביטול איסור לכתחילה, א. שאין כאן איסור ודאי. ב. שאין כוונתו לבטל. ג. שא"א בעניין אחר. בדומה לזה כתב הט"ז (סי' צט סק"ז) שכיון שא"א בעניין אחר מותר.

בשו"ת אבן ישראל לגר"י פישר (ח"ז סימן לא) הורה למעשה שבירק שאין בו ודאות לתולעים, אחר בדיקה וניקוי כפי היכולת בטורח רגיל, אף אם קיים ספק שמא נותרו בו חרקים, מותר לבשלו וכ"ש לרסקו או לטוחנו כדי לתקנו למאכל, ואחר שע"י הבישול או הריסוק יצטרף ספק שמא נימוחו הריהו מותר לאכילה לכתחילה.

הערוך השולחן (שם אות פד) ביאר, שאין איסור אלא כאשר נותן איסור להדיא, אבל כשנותן דבר שאין בו איסור כעת, כגון חלב לתוך הי"ש שהוא היתר גמור, ורק אם ישתה עם בשר יהא מבטל איסור לכתחילה, הרי זה היתר גמור. וכן כשנותן פירות מתולעים לתוך הי"ש, כיון שאין עיקר הנתינה התולעת אלא הפרי, הרי זה מותר.

בשו"ת נודע ביהודה (מהדו"ק יו"ד סימן כו. הובא בפת"ש שם י) כתב שכל ההיתר אינו אלא כשכבר הוא מעורב, אבל לערב לכתחילה אסור. אך הנחלת צבי העלה להקל בזה.

ביטול ספק איסור

כתב ה"ש"ך (סי' פד סק"מ) בשם תה"ד, שמותר לטחון חיטים שיש בהם חשש לתולעים, שגם אם יטחנו את התולעים הרי הם בטלים בשישים בתוך הקמח, ואין זה חשוב כמבטל איסור לכתחלה, כיון דספק הוא אם יתערב שום איסור כלל, וגם אינו מכוון לבטל. עוד כתב (סימן קיד ס"ק כא) שלא שייך מבטל איסור לכתחלה כאשר הוא ספק אם יש שום איסור. וכ"כ הכנה"ג (הגה"ט טז) והשולחן גבוה (ס"ק יג). גם בשו"ת חתם סופר (י"ד ס"ס סב) כתב שמותר לבטל ספק איסור. ובשו"ת אמר שמואל (י"ד סימן א) כתב שגם ספק איסור דאורייתא מותר לבטל לכתחילה.

מאי"ד, הפרי מגדים (שפ"ד ז) כתב שודאי א"א לומר שבספק איסור תורה מותר לבטל. וכ"כ כה"ח (אות לג). החוות דעת (סי' צב ביאורים סק"ז) חילק בין אם נקרא על הספק שם איסור שאסור לבטלו לכתחילה, ובין אם עדיין לא נקרא עליו שם איסור שמותר לבטלו. השדי חמד (ח"א עמ' 11 אות לז) למד בדבריו דה"ה לספק איסור דאורייתא שלא נקרא עדיין שם איסור עליו שמותר לבטלו. וע"ע בדבריו שם שהביא פוסקים נוספים הסוברים כשתי הדעות שהובאו כאן.

הערוך השולחן (אות כח) סבור שמ"ד שביטול איסור לכתחילה הוא דין תורה, הרי שכשיש ספק אסור לבטל, ואילו מ"ד שאין מבטלין איסור לכתחילה הוא דין דרבנן, הרי שכשיש ספק מותר לבטל. להלכה, כתב בשו"ת הר צבי (י"ד, סימן ל"ז) להקל במקום הפסד מרובה, כאשר מדובר על דבר לח.

חקירת החכם האם הוסיפו היתר לאחר שנאסר

כתבו סמ"ג (לאוין קמ וקמא דף נב סוע"ב) וסמ"ק (סי' ריג) שצריך החכם לחקור אם נתנו מים בקדרה אחר שנתנו בה האיסור, שהרי הקביעה על מעמד האיסור נקבעת בשעה שהאיסור נפל לקדירה, ואם הוסיף על התערובת לאחר מכן, תוספת זו אינה נכללת בחשבון ההיתר כנגד האיסור.

אולם הטור סובר שאין צורך בחקירת החכם, שהרי אפילו אם הוסיף לאחר מכן מים בלא כוונה לבטל את האיסור, מצטרפים, דקי"ל כל האיסורין שריבה עליהן שוגג מותרים במזיד אסורין. ואין חוששים שיבוא להרבות במזיד.

דעה נוספת של האיסור והיתר הארוך (כלל לז דין ה אות יד) שמחלק, אם לא נודע בנתיים מצטרף כאשר ריבה בשוגג, אבל אם נודע בנתיים אינו מצטרף, ולכן צריך החכם לחקור אחריו. הדרכ"מ כתב שאו"ה פסק כסמ"ג, וחילק את חילקו כדי שלא יקשה על שיטת הסמ"ג, הא קי"ל כל האיסורין שנתערבו שוגג מותרין. וביאר הערוך השולחן (אות לג-לד) שבמקום דאמרינן חנ"נ, הידיעה גורמת האיסור, ודין כל דבר ע"פ שעת הידיעה שהיה ראוי לישאל אז לחכם, אבל כל זמן שלא נודע אמרינן מצא מין את מינו וניעור. וגם כשלא אומרים חנ"נ, הולכים אחר שעת ידיעה, שמשעה שידע והוסיף האיסור קנסו בו לאסור הכל.

הב"י ביאר שהסמ"ג חושש שמא לא היה בקדירה שישים כנגד האיסור, ונעשתה כל הקדירה נבלה - חנ"ג, וכשירבה עליו היתר צריך שישים כנגד כל מה שבקדירה. ולכן ודאי שיש צורך בחקירה זו, דאל"ה יבוא להתיר את הקדירה כאשר יהיה שישים כנגד האיסור בלבד. וודאי שיוודו שאם נתן בשוגג את המים לאחר שנפל האיסור, ויש במים אלו שישים כנגד כל מה שבקדירה, מותר. ולטעמייהו אזלי שבכל האיסורים אומרים חנ"ג. וסיים שאין צריך לחקור חקירה זו. אולם הדרכי משה (אות ב) כתב שצ"ע, הרי במקום שאומרים חנ"ג כגון לשיטתו בבשר בחלב צריכים לחקירה זו, ולסוכרים שבכל האיסורים אומרים חנ"ג, צריכים לחקירה זו בכל האיסורים! ויישב א. גם לסוכרים חנ"ג א"צ לחקירה זו, שאם ריבה שוגג אע"ג שאין שישים לבטל כל הקדירה אפ"ה מותר, דמצטרף כל ההיתר יחד לבטל האיסור הראשון שנפל הואיל ונתרבה בשוגג. ב. גם כשעירב בשוגג אמרינן חנ"ג, אולם רק לאחר שנודע האיסור, ואם ריבה בשוגג קודם לכן, האיסור בטל. והעיר שזה התירוץ הנכון. ולכן מובן מדוע צריך לחקור, שמא ריבה לאחר שנעשה חנ"ג, והטור לא חושש לכך, דמסתמא אם היה נודע לו האיסור קודם שריבה היה שואל את החכם מיד שנודע לו על כך. ג. יתכן והטור סובר שלא אומרים חנ"ג אלא כאשר ההיתר בלע מהאיסור, אך כשנתערב איסור בהיתר לח בלח או יבש ביבש אין אומרים חנ"ג.

◀ כתב הרמ"א: ודוקא שנתערב יבש ביבש, או אפילו לח בלח למאן דאמר שאין אומרים בו חתיכה נעשית נבלה, כדלעיל סי' צ"ב. אבל חתיכה שבלעה איסור, לא מהני שנתוסף אחר כך ההיתר, דהא אמרינן ביה חתיכה נעשית נבלה. (רשב"א סי' תצ"ה ועי' ס"ק י"ד). ויש אומרים דאפילו במקום דלא אמרינן חתיכה נעשית נבלה לא מהני ההיתר לבטל, אלא אם נתוסף קודם שנודע התערובת, אבל אם נודע התערובת קודם, לא מהני מה שנתוסף אחר כך. ולפי זה היה צריך החכם המורה לבטל איסור לחקור אם נתוסף ההיתר לאחר שנודע (ארוך כ' ל"ז). ולא נהגו כן.

בלבוש (סעיף 1) משמע שהבין ש'לא נהגו כן' קאי על ה'יש אומרים', ולדעתו הטעם שלא נהגו כן הוא משום שאנו נוקטים לדינא שגם לאחר שנודע האיסור, מ"מ אם עירב בשוגג אין אנו קונסים לאסור, ולכן א"צ החכם לחקור, שאין אנו חוששים שמא הוסיף במזיד. ה"ש"ך (ס"ק טז) הוסיף דבלא"ה א"צ לחקור, שאין אנו מחזיקים איסור לחשוש שמתחילה נפל האיסור לתוך התערובת שבאה לפנינו ונתבטל ברוב. גם ה"ט"ז (ס"ק יא) כתב שאין מחזיקינן איסורא, אמנם הוסיף שאם ידוע למורה שנתוסף אח"כ, אלא שאין ידוע אימתי, בזה ודאי יש לחקור אחר זה אימתי נתוסף. אולם רש"ל מחמיר בכל ענין לשאול אחריו. והפרי **חדש** (ס"ק טו) סובר ג"כ דכיון ששכיח שמוסיפים מים באמצע הבישול לכן יש לשאול.

הערוך השולחן (אות לה) ביאר שהרמ"א לא הביא את דברי האיסור והיתר כדי לפסוק כמותו לגמרי, אלא רק להחמיר במקום שלא אומרים חנ"ג, דכשנודע התערובות לא מועיל מה שהוסיף אח"כ בשוגג, אך לא

הביא דעה זו כדי להקל בתערובות שלא לומר חנ"נ כשלא נודעה התערובת. ולפ"ז ביאר דמ"ש הרמ"א 'ולא נהגו כן' הוא דבמקום חנ"נ בכל ענין אסור, ובמקום דלא אמרינן חנ"נ אין חשש אפילו אם נודע התערובות מקודם, דמכיון שכל עיקר טעם זה הוא קנס, א"כ כשעירבו בידיים הוי ס"ס, ספק שמא נתערב מאליו, ואת"ל שערכו בידיים שמא היה בשוגג והלכה כמ"ד שאין קונסים שוגג אטו מזיד, ולכן שפיר נהגו שלא לשאול מטעם ס"ס.

✎ דין חנ"נ קודם שנודע האיסור

כתב האיסור והיתר (כלל כד דין י) שאפילו כשאומרים חנ"נ, כגון לח בלח או יבש או יבש בלח, יש חילוק בין נודע ובין שלא נודע, דאע"ג שפעם אחת נעשה כנבילה כולו כשלא היה שישים נגדו, מאחר שבזמן זה לא נודע לו ולא טעם בתערובת טעם איסור, נוכל לומר שכל ההיתר מצטרף יחד לבטלו. וכ"כ הדרכי משה (אות ה) ובתורת חטאת (כלל פה דין ח).

אך הש"ך (ס"ק טו) התקשה, הרי מיד כשנפל האיסור לתערובת נעשתה כולה איסור, וכביכול נשתנה הדבר במציאות, ומה בכך שהאדם לא ידע מכך, הרי לא מצינו בשום פוסק חילוק אם ידע או לא. והעיר דמכך שהרמ"א לא הביא דין זה בהג"ה יתכן שחזר בו ולא ס"ל הכי להלכה. ולסיום כתב שודאי אין חילוק בין ידע ובין לא ידע אלא רק יש להבדיל אם הוא שוגג או מזיד. וכ"כ הפרי חדש (אות טז) החוות דעת (הידושים יג) והמנחת יעקב (פה, לח), והוסיף המנ"י, שבלח בלח בהפסד מרובה כיון דלא אמרינן ביה חנ"נ, יש להקל בזה בלא נודע.

רעק"א (אות ט) כתב שאין ספק בכך שהרמ"א חזר בו ממ"ש בדרכי משה, שהרי כל החומרא של דין 'דבוק' היא על סמך שאנחנו מחמירים גם על דברים שקרו קודם שנודע על האיסור שנמצא, שאם נפלה חתיכה שדבוק בה איסור לתוך התערובת, אנו מצריכים שישים כנגד כל החתיכה, דחיישינן לחנ"נ (שהטעם שממהר לבלוע קודם, או שמא היה פעם אחת בחוץ), וא"כ כ"ש כשנתערב תחילה בלח ולא היה שישים, דודאי הבלוע נכנס לתוכו קודם שנתערב. ובשו"ת (סימן טז) כתב שלא מוכרח ללמוד מדין דבוק שהרמ"א חזר בו, שיתכן ורק שם החמיר, דמכיון שמתחילה בלעה החתיכה מהאיסור לכן אע"פ שלאחר מכן היא מעורבת בשישים מ"מ החתיכה עצמה נשארת באיסורה, וממילא אם נודע האיסור כאשר התערובת עדיין רותחת, נמצא שבשעה שנודע האיסור חל דין חנ"נ על החתיכה וממילא כל התערובת נאסרה כיון שאין בה שישים כנגד החתיכה.

לעניין הלכה כתב הפרי מגדים (שפ"ד טו) שבשוגג גם כשנודע לא קונסים, אבל בלא נודע לענין חנ"נ בבשר בחלב ודאי אסור מהתורה, ובשאר איסורים בהפסד מרובה אינו מיקל. כ"פ גם רעק"א (שו"ת סימן ס"ז) והחכמת אדם (מד, י).

סעיף ו':**ביטול איסור דרבנן**

שנינו בכיצה (ד:)

"אמר רב מתנה: עצים שנשרו מן הדקל לתוך התנור ביום טוב - מרבה עליהם עצים מוכנים ומסיקן. - והא קא מהפך באיסורא! - כיון דרובא דהיתרא ניהו, כי קא מהפך בהיתרא קא מהפך. - והא קא מבטל איסורא לכתחלה, ותנן: אין מבטלין איסור לכתחלה! - הני מילי בדאורייתא, אבל בדרבנן מבטלין"

א"כ מגמרא זו עולה בפירוש שאיסור דרבנן שנפל להיתר, מותר להרבות היתר עד כדי ביטול האיסור, ולא חששו משום 'אין מבטלים איסור לכתחילה'.

עוד שנינו בבכורות (כז:)

"אמר שמואל: תרומת חוצה לארץ בטילה ברוב. רבה מבטלה ברוב ואוכל לה בימי טומאתו. רב הונא בריה דרב יהושע, כי מתרמי ליה חמרא דתרומה, הוה רמי תרי נטלי דחולין וחדא נטלא דתרומה, ושקיל חד, מיכן ואילך - רמי חדא ושקיל חדא"

ופרש"י (ד"ה 'תרומת' ו'בטילה') שמדובר על תרומה דרבנן, שרוצה לבטלה ברוב כדי להאכילה לזר, וא"צ מאה ואחד כנגדו, ולאחר שעירבה ברוב חולין יכול לאכול זר או כהן בימי טומאתו. אמנם דעת **התוספות** (ד"ה תרומת) שהביטל נועד להתירה לכהן טמא, שניתרת לזרים רק אם בוטלה באחד ומאה, ולא די ברוב. נחלקו הראשונים איזו תערובת של איסור מותר לבטלה לכתחילה:

- א. **תוספות** (ביצה ד: ד"ה ותנן. פסחים ל. ד"ה לשהינו) סוברים שרק דבר שעיקרו מדרבנן, כגון מוקצה, מותר לבטלו. אבל דבר שעיקרו מדאורייתא כגון תרומה, שישנה תרומה האסורה מהתורה (כגון דגן תירוש ויצהר), אפילו אם הדין כעת שאסורה מדרבנן בלבד, אין מבטלים אותה. וכן פירש **ראבי"ה** (סימן תשטז).
- ב. **רשב"א** (תוה"א ב"ד ש"ג לב.) כתב ש**י"א** שגם איסור דרבנן שעיקרו מהתורה מותר לערב אם נפל מעצמו להיתר, וביאר (ביצה ד: ד"ה אבל) שכיון שאם לא יבטל יבוא להפסד ההיתר, התיירו לו חכמים להמשיך את הביטול. יתכן להסביר דמכיון שהוא אינו מתחיל את הביטול אלא רק ממשיכו הקלו בכה"ג.
- ג. ה**רא"ש** (א, ב) סובר שמבטלים איסור דרבנן לכתחילה דוקא היכא דמיקלי קלי איסורא, כמו עצי מוקצה. אבל בעלמא אין מבטלין לכתחילה אפילו באיסורא דרבנן ואפילו אין לו מתירין. וכתב בתרומת הדשן (סימן נ"ד) שכן נהגו. וכ"כ בהגהות **שערי דורא** (סימן לט סק"ג).

ד. מדברי הרמב"ם (מאכ"א טו, כה) עולה שאין כלל איסור לבטל איסור דרבנן "אבל באיסור של דבריהם מבטלין האיסור לכתחלה".

ה. הרשב"א (תורת הבית, ד, ג; ביצה ד: ד"ה אבל) כותב שיש כמה חלוקות באיסור לבטל איסורים: כאשר האיסור הוא מהתורה אסור לבטל, ואפילו אם נפל להיתר, אין להוסיף כדי לבטלו. אם הוא איסור דרבנן שיש לו עיקר מהתורה, אסור לבטל, ואם נפל להיתר מותר להרבות עליו כדי לבטלו. ואם הוא איסור דרבנן שאין לו עיקר מהתורה, מותר לערב לכתחילה. אלא שהעיר שי"א שגם בכה"ג אין לבטל לכתחילה, ויש לחוש לדבריהם (חלוקת הדינים נובעת מהשאלה האם מותר לערב בידיים את האיסור וההיתר כדי לבטלו, או שרק כאשר האיסור כבר נפל להיתר אפשר להמשיך את מעשה הביטול).

◀ כתב השו"ע עפ"ד הרשב"א: איסור של דבריהם, אין מערבין אותו בידיים כדי לבטלו. ואם עשה כן, במזיד, אסור. אבל אם נפל מעצמו, ואין בהיתר כדי לבטלו, מרבה עליו ומבטלו. אך הרמ"א כתב ע"פ הרא"ש: וי"א דאין לבטל איסור דרבנן או להוסיף עליו, כמו באיסור דאורייתא. וכן נוהגין, ואין לשנות. (טור בשם הרא"ש, תה"ד, ובהגהת ש"ד ורא"ה בב"ה ור"ן ומרדכי ואגודה פ"ק דביצה).

האחרונים נחלקו כמי לפסוק להלכה: הט"ז (או"ח סי' תרעז סק"ד) כתב שניתן להוסיף ולבטל איסור דרבנן כאשר התחיל להתבטל, היינו להמשיך את פעולת הביטול. וכ"כ הפרי חדש (ס"ק יט) והפרי תואר (ס"ק יא). בשו"ת יביע אומר (ח, ח) דן בבשר שלא נמלח ונתבשל, ולא היה שישים כנגדו, מותר להרבות עליו ולבטלו, שהרי דם שבישלו אסור מדרבנן בלבד. גם מהרש"ל (יש"ש פ"ז סימן נט) סובר שהעיקר כרשב"א, שרוב המחברים סוברי כמותו. אולם הש"ך (ס"ק יז) פסק כדעת הרמ"א, וכ"כ החכמת אדם (נב, ז). הפרי מגדים (שפ"ד יט) כתב שאפשר להקל בהפסד מרובה. וכ"כ בשו"ת רעק"א (ח"א סימן לח), ומיהו דוקא באופן שלא שייך חנ"ג, דהיינו בתערובת יבש ביבש או לח בלח.

אלא שגם הט"ז וגם הש"ך התקשו בדברי השו"ע, שבהלכות חנוכה (או"ח סימן תרעז ס"ד) פסק השו"ע שאם נותר מהשמן של חנוכה ביום השמיני, ונפל השמן והתערב בשמן אחר ואין שישים כדי לבטלו, י"א שאין להוסיף עליו כדי לבטלו. וקשה, הרי מדובר על איסור דרבנן והיה צריך להתיר כפי שפסק כאן! א. הש"ך (ס"ק יט) יישב, שכיון שהשמן הוקצה למצוותו הרי דינו חמור יותר מסתם איסור דרבנן, אך למעשה נשאר בצ"ע כיון שתירוץ זה דחוק. ב. המגן אברהם (סי' תרעז ס"ק יב) יישב, דמכיון ששנה הבאה השמן יהיה מותר, הרי חל עליו הדין של דבר שיש לו מתירין ודינו חמור יותר. אך הבאר היטב (אות יד) הקשה, שאם הוא חשוב כדבר שיש לו מתירין, אפילו באלף לא בטיל ומדוע כתב שם מרן 'ואין בו שישים לבטלו'. החתם סופר ביאר את כוונת המג"א, דמכיון שלשנה הבאה יוכל להשתמש בו אין בכך הפסד. ג. החוות דעת (ביאורים סק"ח) תירץ, שיש לחלק בין איסורי הנאה לאיסורי אכילה, שכן כשמוסיף שמן לנרות חנוכה הרי

הוא נהנה מכמות השמן שהוסיף ולכן אסור. מדבריו עולה שבאיסורי הנאה אין להקל, אולם השד"ח (מע' א כלל מח) הוכיח **מהרדב"ז** (ח"ג סימן אלף תט"ז) שגם באיסורי הנאה יש להקל. ד. **האליה רבה** תירץ, שבנר חנוכה מחמירים כיון שהוא שפך את השמן ולכן אפילו בשוגג אסור, משא"כ כאן שנפל מעצמו ולכן יכול לבטלו.

כתב **הפרי מגדים** (שפ"ד יז) שגם במקרה שההיתר מועט יותר מהאיסור, מותר להרבות על האיסור ולבטלו, כדין עצים שנשרו. אלא שבדבריו לא נקט הפמ"ג שיעור מדויק, ולא ברור מה היחס בין ההיתר לאיסור שמותר במציאות זו להוסיף על ההיתר ולבטל האיסור.

האם תערוכת של בשר בחלב חשובה כאיסור דרבנן? **הפרי תואר** (ס"ק יא) כתב ש'איסור של דבריהם' היינו כגון עוף בחלב, וכ"כ בשו"ת **באר מים חיים** (סימן י) ועוד. וכ"פ **הגרע"י** (טבעת המלך על הרמב"ם פט"ז הכ"ז) עמ"ש הרמב"ם שמותר להוסיף על תבשיל עוף שנפל בו חלב עד כדי שיתבטל טעם החלב. אולם בשו"ת **תפילה למשה** (ח"ג סימן יא סוף אות ד) כתב שראוי להחמיר לענין עוף בחלב כיון דאיכא ס"ס לחומרא, שמא כסוברים שגם בבשר בחלב דרבנן אמרינן חנ"ג, ושמא כסוברים שאין להוסיף על איסור דרבנן. וע"ע בביאור הלכה (הוראה ברורה על ס"ו).

✎ 'קמא קמא בטיל' כנגד 'חוזר ונייעור'

ישנו מושג 'קמא קמא בטיל' היינו כאשר נשפך מעט איסור לתוך היתר, והתבטל בו, ולאחר מכן נשפך נוזל נוסף של איסור לתוך ההיתר, האם אומרים שהנוזל הראשון התבטל וגם כעת הנוזל השני התבטל, למרות שבצירוף שניהם יחד אין כדי לבטלם. או שמא האיסור הראשון 'חוזר ונייעור' ומצטרף עם האיסור השני כדי לאסור את כל התערובת.

למדנו במשנה בערלה (ב, ג):

"הערלה מעלה את הכלאים והכלאים את הערלה והערלה את הערלה. כיצד סאה ערלה שנפלה למאתים ואחר כך נפלה סאה ועוד ערלה או סאה ועוד של כלאי הכרם זו היא שהערלה מעלה את הכלאים והכלאים את הערלה והערלה את הערלה"

ממשנה זו עולה דאמרינן קמא קמא בטיל, ולכן כל איסור שהתערב בחברו אין מתחשבים בו.

שנינו בעבודה זרה (עג).

"משנה: יין נסך אסור ואוסר בכל שהוא. יין ביין ומים במים - בכל שהוא; יין במים ומים ביין - בנותן טעם. זה הכלל: מין במינו - במשהו, ושלא במינו - בנותן טעם. גמרא: כי אתא רב דימי א"ר יוחנן: המערה יין נסך מחבית לבור, אפילו כל היום כולו. ראשון ראשון בטל... כי אתא רב יצחק בר יוסף א"ר יוחנן: המערה יין נסך מצרצור קטן לבור, אפילו כל היום כולו - ראשון ראשון בטל. ודוקא צרצור קטן

דלא נפיש עמודיה, אבל חבית דנפיש עמודיה - לא. כי אתא רבין אמר רבי יוחנן: יין נסך שנפל לבור ונפל שם קיתון של מים, רואין את ההיתר כאילו אינו, והשאר מים רבין עליו ומבטלין אותו. כי אתא רב שמואל בר יהודה א"ר יוחנן: לא שנו אלא שנפל קיתון של מים תחלה, אבל לא נפל שם קיתון של מים תחלה - מצא מין את מינו וניעור"

ופרש"י: רואין את ההיתר כאילו אינו - ולא אמרינן הרי נאסר כל היין ורבה היין על המים דהא הוי חמרא רובא אלא באיסור שנפל גרידא משערינן ואיכא מיא רובא אלמא פליג רבין אדרב דימי ואשמעינן דמיא הוא דמבטל חמרא אבל חמרא לא מבטל חמרא. לדעתו נחלקו האמוראים האם אמרינן קמא קמא בטיל, לדעת רבין לא אמרינן ולדעת רב דימי אמרינן.

נחלקו הראשונים האם דין 'קמא קמא בטיל' קיים גם כאשר נשאר טעם של היין נסך: **רש"י** סובר שגם כאשר היין נסך נותן טעם בתערובת, ע"י הכלל של קמא קמא בטיל אנו מתירים את התערובת. וכ"כ גם הר"ן (לו), **ראב"ד**, **רשב"א** ועוד (כאן בסוגיין). הראב"ד ביאר שכיון שנתבטל חשוב הוא להיתר גמור ושוב אינו ניעור לאיסור. **מאידך**, **תוספות** (שבת סה: ד"ה שמא, יבמות פב: ד"ה אמר) סוברים שבכל מקרה שהאיסור נותן טעם בתערובת, ודאי שהיא אסורה. וכ"כ **הרא"ש** (ע"ז ה, כט) **הרשב"א** (ח"א סימן תשל) ועוד. לדעתם כל הדין של 'קמא קמא בטיל' הוא רק באיסורים האסורים במשהו, שהחידוש הוא שבכה"ג אינו אוסר.

נראה לבאר שנחלקו הראשונים במהות הביטול. האם הביטול הוא מציאותי, וא"כ גם כאשר ישנו טעם של איסור, אין זה משנה משום שהאיסור נהפך להיתר, והאיסור שנתבטל 'עוזר' לבטל את האיסור הבא שיפול לתערובת. אולם אם נאמר שהביטול אינו מציאותי אלא הנהגה של חכמים, הרי שאם אח"כ יהיה טעם של איסור בתערובת, ודאי שהתערובת תאסר, שהרי ישנו טעם של איסור! ולכן הוא חוזר וניעור, היינו האיסור שטמון בו חוזר לראשיתו לאסור.

נחלקו הראשונים האם אמרינן קמא קמא בטיל במין במינו ובמין בשאינו מינו:

א. **הראב"ד** (חידושי לע"ז. הובא בשו"ת הרשב"א ח"א סימן רסב) המרדכי (ב"ק, ט, קיט) בשם **רשב"ם** ועוד סוברים שרק ביין נסך שאיסורו במשהו אמרינן חוזר וניעור וא"א להתיר את התערובת. אבל בשאר האיסורים כשנפול מעט מעט הרי התערובת מותרת כל עוד בשעת הנפילה האיסור לא נותן טעם בתערובת. דמכיון שנתבטל הוא היתר גמור ואף מצטרף להיתר לבטל את האיסור. נחלקו בדעתו האם צריך שיוודע לאדם שנפל איסור לאחר הנפילה הראשונה כדי שנאמר 'קמא קמא בטיל' או שדין זה חל מאליו גם בלא ידיעת האדם: הראב"ה (ח"ב סימן תיט) כתב בשם **הראב"ן** "היכא דלא ידע הוי כאילו נפל בבת אחת ואין כאן לבטל". וביאר בשו"ת פני יהושע (ח"ב או"ח סימן יב) שרואים כאילו שניהם נפלו בבת אחת ואין בהיתר כדי לבטלם. **אולם הש"ך** (ס"ק כא) ביאר

בדעת הראב"ד שגם אם לא נודע לו על הנפילה הראשונה עד שנפלה השנייה אומרים קמא בטיל. ונראה שמחלוקתם תלויה בחקירה שהבאנו לעיל האם הביטול הנ"ל הוא הנהגה או דין.

ב. **תוספות** (ע"ז עד. ד"ה כי אתא), **רמב"ן** (ע"ז עג. ד"ה והא), **רשב"א** (א, רסב) ו**הר"ן** (ע"ז לו.) סוברים שדברי רב דימי נדחו לגמרי, וא"כ לעולם אין אומרים קמא בטיל (גם במין במינו), וטעם חומרא זו משום שטעם איסור אינו בטל, ואפילו במין במינו שא"א לעמוד על טעם האיסור, מכיון שיש באיסור שיעור של נתינת טעם א"א להתירו (לשיטתם פוסקים כך גם כאשר נודע לו על נפילת האיסור בנתיים).

הרמב"ם (פ"ג מהל' תרומות ה"ו) כתב "סאה תרומה שנפלה למאה ולא הספיק להגביהה עד שנפלה סאה אחרת, אם ידע בראשונה קודם שתפול השנייה לא נדמעו, אלא מפריש סאתים והשאר מותר הואיל והיה לה לעלות הרי היא כאילו עלתה, ואם לא ידע בסאה ראשונה אלא אחר שנפלה השנייה ה"ז מדומע וכאילו נפלו שתייהן כאחת". ומשמע דאמרינן קמא בטיל. אולם **הב"י** סייג וכתב "ונ"ל דאפילו להרמב"ם אין ללמוד בזה מתרומה לשאר איסורין מדלא הביא דין זה בהלכות מאכלות אסורות".

מה דעת **השו"ע** בדין קמא בטיל? מרן כאן לא התייחס לנידון זה, אולם מדבריו בב"י משמע שלא אומרים קמא בטיל גם במין במינו, ואם רבה עליו האיסור אומרים חוזר וניעור. אך בהלכות יין נסך (סימן קלד סעיפים א, ג) פוסק מרן שכשהאיסור נופל לתוך ההיתר במין במינו אמרינן קמא בטיל, ולא חילק אם לבסוף האיסור רבה על ההיתר, ומשמע שגם בכה"ג מיקל. ויין נסך הוא איסור חמור יותר משאר האיסורים, שאסור במשהו. ה**ט"ז** (שם סק"א) הביא את דברי מרן שם בס"ג שאם מערה כמות יין גדולה למים ויש בהם טעם יין, הרי אלו אסורים. וכדי שדברי מרן לא יסתרו זא"ז, יישב שכאשר יש בתערובת בסופו של דבר טעם של היין האסור, אע"פ שאנו אומרים קמא בטיל, א"א להתעלם מטעם האיסור ולכן התערובת אסורה, אך לא מטעם שאומרים חוזר וניעור אלא משום הטעם האסור. וכל האמור הוא רק במין בשאינו מינו (יין במים) אבל במין במינו גם אם האיסור יהיה הרוב אומרים קמא בטיל.

◀ **הרמ"א** כאן כתב: איסור שנתבטל, כגון שהיה ס' כנגדו, ונתוסף בו אח"כ מן האיסור הראשון, חוזר וניעור ונאסר, ל"ש מין במינו ל"ש מין בשאינו מינו, לא שנא יבש ל"ש לח, לא שנא נודע בינתיים או לא נודע בינתיים. (הגהות ש"ד סימן נ"ט).

הש"ך (ס"ק כא. וכן לקמן סימן קלד ס"ק יח) כתב בתחילה שבאיסור יבש ביבש במין במינו שנתבטל ברוב, כשנודע בנתיים שוב אינו מצטרף, דמכיון שמתבטל ברוב גם האיסור מצטרף להיתר לבטל את האיסור הבא. דמכיון שטעם האיסור אינו נרגש בפנ"ע אפשר להקל בו יותר, לדעתו אומרים 'חוזר וניעור' בגלל שהטעמים של האיסור מתחברים וא"א להתעלם מטעם איסור. אך לאחר מכן הביא פוסקים רבים המחמירים בזה, ולכן היקל רק במקום הפסד מרובה וכה"ג. ובמין במינו בלח ולח, או בלח ויבש החמיר

שאומרים חוזר וניעור. אולם הפרי חדש (אות כא בד"ה ועדיין) והגר"א (ס"ק יד) הסכימו לפסק הרמ"א שכיון שנתרבה האיסור באנו לכלל איסור דאורייתא, ובזה ודאי אמרינן חוזר וניעור. וכ"ד הערוך השולחן (אות לו), פרי תואר (ססקי"ב), חוות דעת (סק"ט), חזו"א (כח, יח) ועוד.

הפרי חדש (אות כא בד"ה ועדיין) והגר"א (ס"ק יד) מחמירים בכל איסורי דאורייתא ולכן אוסרים כשהוא מין במינו יבש ביבש שאומרים חוזר וניעור, וכן במין באינו מינו לח בלח, שאמרינן חוזר וניעור אפילו אם נודע בנתיים. אך מקלים במין במינו לח בלח כל שאין רוב איסור, או במין בשאינו מינו יבש ביבש. משום שלא בא לכלל איסור דאורייתא. אולם הפרי תואר (ס"ק יב), פלתי (ס"ק יב), זבחי צדק (ס"ק מח) ועוד אחרונים הסכימו עם דברי הרמ"א.

'חוזר וניעור' - דאורייתא או דרבנן? הפלתי (ד"ה חוזר וד"ה באמת) סובר שאיסור זה הוא מדרבנן בלבד. אולם הפרי חדש (ד"ה וגם) סובר שהוא דין מהתורה, וכ"ד הפמ"ג (או"ח סימן תנב א"א ג), חזו"א (שם) ועוד. בכל ספק של חוזר וניעור יש נ"מ למחלוקת זו.

ביטול היתר בהיתר

הראב"ה (ח"ב סימן תכ) הוכיח מהמשנה בשביעית (ז, ז) שוורד חדש של שביעית שחייב בביעור, שכבשו בשמן של שישית, יוציא את הורד שעדיין לא נתן טעם בשמן. הגמ' בנדריים (נח). מביאה ברייתא המתייחסת למשנה זו, ואומרת: "אף אני לא אמרתי אלא לביעור, אבל לאכילה בנותן טעם". ומפרש הראב"ה ששפירות השביעית התערבו בפירות שישית, אם אין בפירות שביעית בנותן טעם, הפירות בטלים, וניתן לאכול את כולם כחולין גמורים. כשמגיעה עונת הביעור, שבה פירות שביעית אפילו באלף אינם בטלים, צריך לבער את כל התערובת, אף את הפירות שהתבטלו לפני כן בנותן טעם. ה"ה לחמץ שלפני פסח בטל בששים, ובפסח אפילו באלף לא בטל, ומוכח מגמ' זו שאיסור שבטל חוזר וניעור. גם הראב"ן (סימן ח) סובר שחמץ שהתבטל בערב פסח חוזר וניעור. הראיה המרכזית שלו היא הגמ' בבכורות (כב). המביאה כלל 'מצא מן את מינו וניעור', והיינו שמוכח שטומאה שהתבטלה ברוב יכולה בנסיבות מסויימות, להתעורר ולטמא. אם כך, גם איסור שהתבטל ברוב יכול לחזור לאסור את כל התערובת. מנגד, האור זרוע (ח"ד פסקי עבודה זרה סימן רסט-רע) סובר שחמץ שהתבטל לפני הפסח בששים, אינו חוזר וניעור. הראיה המרכזית שלו היא מהמשנה בכלאים (ט, א) המחודשת שאם התערבב מיעוט צמר רחלים ברוב צמר גמלים, צמר הרחלים בטל ברוב, ומותר לערבבו עם פשתן. אע"פ שאסור לערבב צמר ופשתן אפילו כלשהו, ואם אדם נוטל בבת אחת מעט צמר רחלים, הרבה צמר גמלים ופשתן, וטווה את הכל ביחד, הוא לוקה מן התורה, כשצמר הרחלים מתבטל ברוב, הוא אינו חוזר וניעור, ומותר לטוות אותו עם פשתן.

אלא שיש לדחות את הראיה שהביא האור זרוע מכלאים. הפרי חדש דקדק שדוקא תערובת חמץ לפני פסח אינה בטלה, משום שאין לו משמעות הלכתית, החמץ לפני פסח הוא היתר גמור, ולכן היא אינה בטלה, כי אין לביטול נ"מ להלכה. אך לתערובת של צמר גמלים ורחלים יש משמעות הלכתית, והיא האם

מותר לתפור את החוט עם פשתן. מכיון שכך יש דין ביטול והדבר מותר. עוד יש לדחות עפ"ד הרמב"ם (כלאים י, 1) שבכלאים האיסור נקבע ע"פ המראה החיצוני, ומכיון שהלכה זו מיוחדת לכלאים א"א ללמוד ממנה לשאר איסורים. גם את הראיות שהביא הראב"ה אפשר לדחות, אך לא נרחיב בזה כיון שאין בהם עקרונות ויסודות שיעזרו לנו בניתוח הסוגיא.

נמצא א"כ, שמחלוקת הראשונים נובעת ממחלוקת בהבנת המושג "ביטול". האם "ביטול" הוא מושג מציאותי או מושג הלכתי. האם החפץ המתבטל מאבד את זהותו הפיזית, והוא אינו קיים יותר במציאות, או שהחפץ קיים, והתורה התירה לאוכלו בתוך תערובת. אם ביטול הוא מושג מציאותי, אין הבדל בין תערובת של היתר בהיתר ובין תערובת של איסור בהיתר - שניהם בטלים באותה מידה. וכמו כן, איסור שהתבטל איבד את זהותו, ואינו חוזר ונעור. אם ביטול הוא מושג הלכתי, הוא כנראה שייך רק בדבר שיש לו נפקא מינה להלכה, ויש ספק האם איסור שהתבטל חוזר ונעור.

האיסור והיתר (כלל כד דין ח), והרמ"א השליכו מדברי האור זרוע לשאר תערובות שהן היתר בהיתר. כתב הרמ"א: כזית חלב שנפל למים ונתבטל בס', ואח"כ נפל מן המים לקדירה של בשר, מותר, אף על פי שאין בבשר ס' נגד החלב, שהרי נתבטל במים (בארוך). וכל כיוצא בזה. ה**ש"ך** (ס"ק כב) סובר שכאן אין אומרים שלא שייך ביטול בתערובת היתר בהיתר, אלא האיסור בטל, ואף מותר לעשות כן לכתחילה. אך הבית מאיר כתב שאסור לכתחילה לערב מים אלו עם בשר, מלבד בשעת הדחק.

בשו"ת **נודע ביהודה** (תנינא יו"ד סימן קפו) סובר שגם אם לא היה החלב בטל במים, לא היה כאן איסור, משום שאפילו אם כל המים היו חלב, היה הבשר מתבטל בהם. ולדעתם מותר אף לכתחילה לערב חלב בתוך המים. אך לערב מים בחלב כדי לערבם עם בשר אסור, משום אין מבטלים איסור לכתחילה (פמ"ג שפ"ד כב). וכ"כ בשו"ת **רעק"א** (ח"א סימן ריז). וזה דלא כדברי **ערך השולחן** (ס"ק יז) שדוקא אם כבר נתבטל בשישים מותר, אע"פ שאין בבשר שישים נגד החלב, אבל אם לא היה במים שישים, צריך שיהיה בבשר לבדו שישים נגד החלב, ואין המים מצטרפים.

כתב ה**שו"ע** (לקמן רצט, א): הילכך מי שנתערב לו צמר עם פשתן, מביא מין אחר ומערבו עמהם, ומבטל אחד מהם. ולא שייך בהו בטול אלא קודם שיעשו חוטים, אבל אחר שנעשו חוטים אין לכלאים שיעור, אפילו חוט כל שהוא של צמר בבגד גדול של פשתן או של פשתן בצמר, אסור.

הדרישה (שם אות א) הקשה, מדוע הדין כאן שונה שאפשר לבטל האיסור לכתחילה יותר משאר איסורים כגון בשר וחלב? ותירץ בכמה אופנים, ולאחר מכן כתב שיותר נראה דבבשר וחלב כשבטל בשישים הרי אין כאן לא טעם ולא ממש, ואף שלפעמים נשאר דבר מועט לא ניחא ליה בכך והרי הוא כאילו אינו, משא"כ כשנתערב חוט שעטנז בבגד דעכ"פ הבגד נעשה ונגמר גם ע"י אותו החוט. ה**ט"ז** (סק"א) כתב שודאי גם בשעטנז לא נח לו באותו החוט שקשור, דודאי לא ניחא ליה באיסורא. ה**לבוש** (ס"א) כתב שבבשר וחלב, טעם הבשר או החלב מתפשט ונתערב בכלולו ואין כאן מקום מיוחד לאיסור, והוי כאילו

נאבד מן העולם, אבל הכא שהאיסור יש לו מציאות במקומו ולא נתפשט אלא שאין אנו מכירים אותו לא שייך ביטול. הש"ך (סק"א) דחה דבריו, ותירץ בפשטות שבכשר וחלב האיסור הוא שלא יתן טעם, ולכן כשבטל הטעם בטל האיסור, וכלאים הוא גזירת הכתוב. **הערוך השולחן** (כאן אות מה) כתב שאין שם 'ביטול' על זה, אלא שאינו מניח לבוא לידי איסור כלל, ולכן אפילו לסובר שהיתר בהיתר אינו בטל, כאן מותר.

החמודי דניאל (הובא בדרכי תשובה ס"ק קד) כתב דה"ה תערובת יבש ביבש שיש להתיר, כגון אם גירדו ירק דק דק במגרדת שגירדו בה מקודם גבינה, ובודאי נתערבו פירוורי גבינה בירק אך יש שישים כנגדה, מותר לכתחילה לבשל הירקות הללו עם בשר.

נ"מ מעשית לביטול היתר בהיתר היא שוקולד פרווה המיוצר בקו של שוקולד חלבי, האם נעשה חלבי או שהחלב מתבטל ברוב של הפרווה? **הרדב"ז** (ח"ג סימן תרו) נשאל על מה שנהגו לתת בתוך הסוכר בזמן שמבשלין אותו חלב של בהמה טהורה ואומרים האומנים שנותנים תרי למאה, אם מותר לאכול הצוקאר עם בשר. והשיב דאין כאן בית מיחוש שהרי נותנים עם הסוכר כפלים מים והרי נתבטל במים ובסוקאר. ואין כאן משום ביטול איסור, שבשעה שמבטלו אינו אסור, והאיסור אינו אלא בשעה שאוכלו עם הבשר ובשעה זו הוא כבר מבוטל. וגם אין לחוש משום בליעת הכלי, שאינו עדיף מהחלב עצמו. אך **הפרי חדש** (סימן פז אות ז) כתב דמכיון שבתחילת הרתיחה אין שישים בסוכר כנגד החלב, ודאי שהסוכר והקדירה נאסרו, ואע"פ שאח"כ מתמעט החלב והסוכר אינו מתמעט, אין האיסור יכול להפוך להיתר. אבל אם מתחילה יש כנגדו שישים מודה הפר"ח שמוותר. הרב **זכריה טובי** (ראש כולל כרם ביבנה, בלכתך בדרך ו, תשנ"ה) דן בשאלת השוקולד הפרוה שיוצר בקו חלבי, ע"ש בדבריו שהעלה להלכה ולא למעשה שודאי לדעת הש"ך מותר לעשות כן אפילו לכתחילה, ויש שחולקים עליו. ובשו"ת **באהלה של תורה** (י"ד סימן טו) העלה שהשוקולד המריר המיוצר במפעלי עילית, מותר לאוכלו אחר בשר. אך כאשר השוקולד מיועד במפורש לבישול נראה שיש איסור של ביטול לכתחילה.

סעיף ז':

ביטול איסור מועט

הנה יש לברר מה דין קדירה בת יומא, שמפני שהיא גדולה מאוד, גם אם יבשלו בה בעודה בת יומא, לא תיתן טעם בתבשיל הרב שמתבשל בה. האם הולכים אחר המקרה הספציפי שבכה"ג לא יהיה טעם איסור במאכל, או שדנים על מכלול הדינים ואין להתיר גם כשלא יתן טעם.

הרשב"א (תוה"ק ב"ד ש"ד לו:) סובר שאיסור מועט הנבלע בכלי, אם אין הדרך לבשל בו מעט אלא הרבה, הרי מותר להשתמש בו לכתחילה אע"פ שהוא בן יומו, לפי שא"א לבוא לידי נתינת טעם. אך אם משתמשים בו גם לדבר מועט כמו קערה וכיוצ"ב, אסור להשתמש בו, שאין מבטלים איסור לכתחילה. וכ"כ הריב"ש (סימן שמט בתשובה) בשם **הראב"ד**. ומבואר טעמו בתוה"א (שם לו.) ע"פ הגמ' בע"ז (לג.) שמוותר

להשתמש בקנקנים של גויים כשהבליעה בצונן, משום שהיא מועטת ואינה אוסרת את התשמיש הרב של ההיתר.

אולם הטור (לקמן קכב) כתב שאינו נראה להתיר, מקל וחומר, דאפילו קדרה שאינה בת יומא שהיא מותרת אסורה גזירה אטו בת יומא, כ"ש באותו כלי עצמו אע"פ שאין דרך להשתמש בו בהיתר מועט יש לגזור שמא ישתמש בהיתר. גם הרא"ה (בדה"ב ב"ד ש"ד לו, ב) והר"ן (יב: ד"ה איבעיא) השיגו על הרשב"א. ולדעתם ההיתר של קנקנים הוא בטעם פגום, אבל בטעם משובח אסור להשתמש בו אפילו בשפע. והב"י כתב שהדימוי אינו נכון, שהרשב"א לא התיר אלא במקרה שאינו מצוי, שאין לחוש לדבר שאינו מצוי, ואינו דומה לקדירה בת יומא ושאינה בת יומא שאדם עשוי לבשל בזו ובזו.

◀ **כתב השו"ע:** אם נבלע איסור מועט לתוך כלי כשר, אם דרכו של אותו כלי להשתמש בו בשפע היתר, מותר להשתמש בו לכתחלה, כיון שהאיסור מועט וא"א לבוא לידי נתינת טעם, ולפיכך איסור משהו שנבלע בקדרה או בתוך קנקנים וכיוצא בהם, מותר להשתמש בו לכתחלה, ואפילו בבן יומו, לפי שא"א לבא לידי נתינת טעם. אבל אם נבלע בכלי שדרכו להשתמש לעתים בדבר מועט בקערה וכיוצא בה, אסור להשתמש אפילו בשפע, גזירה שמא ישתמש בה בדבר מועט ויבא לידי נתינת טעם.

ולקמן (קכב, ז) הביא דברים אלו, והטעמים: שאין מבטלין איסור לכתחלה, אפילו איסור מועט ואפילו איסור הבלוע. וכן הסכים **הפרי"ח** (סק"ג), **פרי תואר** (סק"ה) ועוד. וכתב **כה"ח** (סי' צט ס"ק כח) דמכיון שמרן והרמ"א מתירים הכי נקטינן. אך לכתחילה יש ליזהר שלא להשתמש באותו היום, לחוש לדברי המחמירים, ובדיעבד מותר, והמחמיר שלא להשתמש בו כלל בלא הכשר תע"ב.

מנגד, **הב"ח** כתב שיש להורות לאיסור, שאם לא נגזור כאן לא תקוים הגזירה שאינה בת יומא אטו בת יומא, וכ"כ **הש"ך** (סק"ג) **הט"ז** (שם סק"ג, כאן ס"ק טו באריכות) ועוד. **אמנם** כתבו **החכמת אדם** (גב, י), **חקרי לב** (סימן נו) ועוד שגם המחמירים יודו שאם האיסור הבלוע פוגם בהיתר שמותר. **הערוך השולחן** (אות מט) כתב שיש להורות באיסור פגום שישוהו מעת לעת, ואין לגזור שמא ישתמש מעת לעת, כיון שלרוב הפוסקים מותר גם בכה"ג, ואין כאן משום מבטל איסור שאין כוונתו אלא לבשל בו.

הפרי תואר (סק"ה) כתב שדוקא כאשר האיסור נבלע יש להתיר, אבל איסור בעין אפילו משהו ופגום אין מבטלים אותו לכתחילה. **אמנם הכפתור ופרח** (פרק כב) כתב שגם איסור מועט בעין מותר לבטלו. וכ"כ **הפרי"ח** (סק"ג).

סימן ק - בריה אפילו באלף אינה בטילה³¹

ובו ד' סעיפים

סעיף א':

אִיסוּר בְּרִיָּה - גְּדוּרָה

שנינו בשבועות (כא:)

"ת"ש, דאמרו לו לר"ע: היכן מצינו באוכל כל שהוא חייב, שזה חייב?.. ולא? והרי נמלה! בריה שאני. והרי הקדש! הא בעינן שוה פרוטה. והרי מפרש! מפרש נמי כבריה דמי"

ופרש"י: מפרש נמי כבריה דמי - מפרש דשבועה כבריה בשאר איסורין דמי בריה טעמא מאי משום דחשיבא מפרש נמי איהו אחשבה דאסריה עליה. א"כ לדעת רש"י הטעם שמחמירים כבריה גם כשהיא קטנה הוא משום שבכריה ישנה חשיבות. **תוספות** (חולין צו: ד"ה מאי טעמא) ביארו שבגיד, עוף טמא ואבר מן החי, חשוב כאילו פירשה התורה בין גדול ובין קטן ששם האיסור עליו. אבל בנבילה גם חתיכה קרויה נבילה, וה"ה בטבל לא הזכירה התורה 'חיטה' ולכן אינה בריה. והוסיפו שגם לדעת חכמים אין צורך דוקא בכרית 'נשמה', ומה שחילקו בין ברית נשמה לבריה אחרת הוא כתשובה לר"ש אך אינם סוברים כך.

בסיכום ביניים יש לומר שלדעת רש"י טעם האיסור כבריה הוא מפני החשיבות שבה. ולתוספות בריה אסורה מפני שהתורה פירשה ואסרה אותה במפורש.

עוד שנינו במכות (יז).

"אמר להם ר' שמעון: אי אתם מודים לי באוכל נמלה כל שהוא שהוא חייב? אמרו לו: מפני שהיא כברייתה, אמר להן: אף חטה אחת כברייתה; חטה אין, קמח לא! לדבריהם קאמר להו, לדידי - אפילו קמח נמי, אלא לדידכו - אודו לי מיהת דחטה אחת כברייתה. ורבנן? בריית נשמה חשובה, חטה לא חשובה"

וכן שנינו בחולין (צט:)"גיד הנשה שנתבשל. וליבטול ברובא! בריה שאני".

---

³¹ סימן זה מקביל לסימן פ"ד העוסק בדיני תולעים, ע"מ להשלים את העיסוק בנושא זה יש לעיין ביתר הנושאים שהתבארו שם בהרחבה.

א"כ ממקורות אלו עולה שישנם דברים שהחשיבה אותם התורה או חכמים ככריה כגון נמלה, גיד הנשה, אבר מן החי, עוף טמא ועוד. ומנגד ישנם דברים שלא נחשבים ככריה, כגון נבילה וחיטה. ובטעם החילוק ביניהם נחלקו הראשונים:

א. **רש"י** (חולין קב: ד"ה טמאה) סובר שבריה היא דוקא כאשר נאסרה מתחילת ברייתה, ולכן נבילה אינה אסורה משום ברייה משום שהאיסור שבה התחיל רק לאחר מיתתה.

את שיטת רש"י יש לחדד לאור שאלת הפלתי (סק"ד) מדוע לשיטתו תולעים המתהווים בפרי שנאסרים רק כאשר פורשים מהפרי חשובים לאיסור! עיין לקמן שדנו בזה, ועיקר הנקודה היא שכל דבר שהוא איסור עצמי חל עליו דין ברייה.

ב. **תוספות** (מכות יז. ד"ה ורבנן. זבחים עב: ד"ה ולבטלו) שאלו מדוע גיד הנשה חשוב לכריה, הרי אין בו נשמה! לכן תירצו שבשונה מחיטה, גיד מגיע מדבר שיש בו נשמה. אך דחו תירוץ זה, שהרי גם נבילה מגיעה מדבר שהיה בו נשמה, ואין מחשיבים אותה ככריה. לכן חילקו בין דבר שכשמחלקים אותו אבד ממנו שמו, ולכן חשיבותו מתבטאת דווקא כשהוא בריה (כגון עוף, שרק בהיותו שלם קרוי 'עוף', וכשנחלק קרוי 'חתיכת עוף'). ובין נבילה וחיטה שאין שם אובד מהם כשמתחלקים. כך ביארו את קושייתם על רש"י מדוע לשיטתו חלב אינו חשוב לכריה, הרי הוא אסור מתחילת ברייתו! וביתר ביאור, התורה אסרה לאכול שרץ או אבר מן החי, וזאת משום שהם דברים האסורים בעצם. בשונה משור הנסקל או נבילה שהם אסורים משום איסור שחל עליהם. וכן ביאר **הרא"ש** (חולין ז, לג). לשיטתם אין ה'נשמה' תנאי לחלות דין 'כריה', אלא השם שאינו משתנה כשנחלק האיסור.

ג. **הר"ן** (לו: חילק בין דברים הבאים מבעלי חיים שנאמר בהם דין 'כריה' מפני החשיבות שבהם, ובין דברים הבאים מהצומח וכד' שאין אומרים בהם דין בריה. כך מובן מדוע נבילה אינה חשובה לכריה, משום שהאיסור שבה נולד רק לאחר שמתה, ובשעה זו לא היתה בגדר 'בעל חיים'. וזאת כדברי רש"י. בנוסף לכך הוא מצריך שהאיסור יהיה מקובץ במקום אחד, כמו בריה שנמצאת במקום אחד. בכך ביאר מדוע לא חל דין בריה על חלב.

ד. **הרשב"א** (תוה"ב ב"ד ש"א, חולין צט: ד"ה וליבטיל) סובר שבחלב אין דין בריה משום שכשמחלק אין שמו נפקע ממנו. לכן מסיק שדין בריה יחול צריך שהוא יהיה בריית נשמה, ששמו יוסר ממנו בחלוקתו, וכן האיסור עליו הוא משעת יצירתו.

נקודה נוספת שנחלקו בה הראשונים, האם ה'שם' של הדבר הוא אחר המציאות (היינו מה שלפנינו, חיטה, אבר וכד') או ההלכה (היינו חיסת טבל - טבל וכד'). התוספות סוברים שחיטה אינה חשובה לכריה, כיון שהאיסור שלה הוא טבל, וגם אם נחלק אותה איסור הטבל לא יפקע ממנה. לעומת זאת הרשב"א סובר

שהולכים אחר המציאות, שהרי חיטה שנטחנה שוב אינה נקראת חיטה אלא קמח, אך בכל זאת לדעתו אינו חשוב לבריה מסיבה שונה, שהרי אין בחיטה 'נשמה'.

כתב השו"ע: בריה, דהיינו כגון נמלה או עוף טמא וגיד הנשה ואבר מן החי וביצה שיש בה אפרוח וכיוצא בהם, אפילו באלף לא בטל. ואין לו דין בריה, אלא אם כן הוא דבר שהיה בו חיות, לאפוקי חטה אחת של איסור. ²וכן צריך שיהיה דבר שאסור מתחלת ברייתו, לאפוקי עוף טהור שנתנבל ושור הנסקל. ³וכן צריך שיהיה דבר שלם, שאם יחלק אין שמו עליו, לאפוקי חלב. ⁴וכן צריך שיהיה שלם. והוסיף הרמ"א: ועיקר גיד הנשה אינו אלא על הכף בלבד, והוא כרוחב ד' אצבעות, ואם הוא שלם מקרי בריה. (בארוך כלל כ' כ"ח).

האיסור והיתר (כה, ז) כתב שכל הספקות של בריה הולכים בהם לקולא משום שדין בריה הוא מדרבנן בלבד. והביאו הש"ך (סי' צט ס"ק כט). גם מהרמב"ם (ריש פט"ז מהל' מאכ"א) עולה שזוהי חומרת חז"ל. גם הפרי חדש (אות ג) האריך להוכיח שכל דין בריה אינו אלא מדרבנן, שרק הם נתנו חשיבות לכך, שמהתורה אין לחלק כלל בין דבר חשוב לדבר שאינו חשוב, והכל בטל ברוב. והביא בדבריו דעות הסוברות שדין בריה אסור מהתורה. גם מהערוה"ש (אות א) עולה בפשיטות שדין זה הוא מדברי חכמים.

הט"ז (סק"א) כתב שהחשיבות של בריה היא מדרבנן בלבד, שהרי מהתורה יש חשיבות שלוקים עליה אפילו בפחות מכזית, אבל מהתורה היא בטילה כשאר איסורים. ונ"מ במקום ספק אם יש בריה או לא, דהוא ספק דרבנן ובטל. אבל אם ודאי שיש לפנינו בריה, אלא שיש ספק האם הוא אסור או לא, בזה אין אומרים ספק דרבנן לקולא כיון שהספק הוא על האיסור עצמו ולא על דין בריה.

מה חשוב לבריה? - בריה חסרה³²

שנינו במכות (טז):

"אמר רבא בר רב הונא: ריסק תשעה נמלים והביא אחד חי והשלימן לכזית - לוקה ו', ה' משום בריה, ואחד משום כזית נבילה"

מהגמ' עולה שהחשיבות של בריה היא רק כאשר היא בשלמותה, ואם התרסק ממנה איבר, שוב איננה נחשבת לבריה. וכ"כ הרא"ש (חולין ז, לה) והר"ן (חולין ק).

תוספות (ד"ה ריסק) מבארים שודאי נמלה זו היתה מתה ואפ"ה יש עליה את החשיבות של 'בריה', לדבריו כוונת הגמ' 'חי' הוא 'שלם'. שהרי אילו היתה הנמלה חיה כיצד היא משלימה לחייב על כזית נבילה!?

³² להרחבה, עיין בספר לכם יהיה לאוכלה' גדר בריה הנימוחה בבישול' שהרחיב בנושא זה, ומשם בארה.

עוד שנינו בנזיר (נא:-נב).

"בעי רבא: נמלה שחסרה, מהו? שיעורא גמירין לה והא חסר, או בריה גמירי לה והאיכא? אמר רב יהודה מדיסקרתא, ת"ש: בהם - יכול בכולן? ת"ל: מהם, אי מהם יכול מקצתן? ת"ל: בהם, הא כיצד? עד שיגע במקצתן שהוא ככולן, ושיערו חכמים בכעדשה, שכן החומט תחלת ברייתו בכעדשה; ש"מ: שיעורא גמירי לה. אמר רב שמעיה: כי בעינן שיעורא - דבדלא היא כעדשה לא מטמא, דלא נפלה בה נשמה, אבל נפלה בה נשמה לא תיבעי לך"

רש"י (ד"ה בעי) הבין שספק הגמ' הוא לגבי כל חסרון של איבר, ששוב אינה בריה שלימה. גם הרשב"א (תוה"א ד, א), **רמב"ן** (חולין צט: ד"ה והוי יודע) והר"ן (חולין לו. ד"ה גרסינן) סוברים שאם נתרסק או נחתך ממנה אבד אחד אפילו שאין הנשמה תלויה בו, אין עליו שם בריה.

אמנם תוספות (ד"ה נמלה) הבינו שהספק הוא "ומיבעיא ליה אם נקצו רגליה שעדיין היא יכולה לחיות ועדיין שם בריה עליה". היינו לשיטתם, גם אם שוב הנמלה אינה בשלמותה, עיקר החידוש שבבריה הוא בכך שהיא יכולה לחיות, אבל ודאי אם חסר לה איבר שהנשמה תלויה בה, אין לה דין בריה.

◀ **השו"ע** כתב "וכן צריך שיהא שלם".

הש"ך (סק"ו) כתב עפ"ד הראשונים הנ"ל שגם אם חסר איבר שאין הנשמה תלויה בו, אין זו בריה. וכ"כ **הערוה"ש** (אות ד). **הפרי מגדים** (מש"ז קא, יא) והבינת אדם (נד, עב) כתבו שאפילו חסר רק חלק קטן מהאבר אין זו ברייה. גם **המ"ב** (או"ח סי' רי סק"ח) סובר שגם אם נפל חלק מהפרי במהלך הבישול שוב אינו חשוב לבריה.

בהגהות שערי דורא (סימן נ אות ב) הובאו דברי **מהרא"י** (בעל תה"ד) שאם הבריה שלימה אלא שנפל ממנה חתיכה בעת הבישול כמו שהרגילות שנופל ע"י הבישול עדיין חשובה בריה, ורק אם דבר בעל משמעות כגון מקצת מהגוף או השדרה נתפרק ממנה, בטל ממנה שם בריה. אולם לכאורה דבריו אינם עולים בקנה אחד עם דברי הראשונים שהובאו למעלה, שמדבריו נראה שצריך שיחתך חלק משמעותי מהבריה, ואילו מדברי שאר הראשונים משמע שכל חסרון ואפילו מזערי מהבריה, מבטל ממנה שם בריה. ובאמת הבינת אדם (איסור והיתר סימן נג) הבין שיש מחלוקת בין מהרא"י לשאר הראשונים, וכתב "לא שבקינן דברי כל הני פוסקים שהבאתי מפני הג"ה זאת, ובפרט במילתא דרבנן, וגם מהרא"י גופא לא החליט זאת אלא שכתב בשם יש מפרשים". **הפרי מגדים** (שפ"ד ו) הסתפק בשאלה מה דין התפורר מעט מהבריה, והדרכי תשובה (אות כט) כתב שאם השתנתה צורתו, הרי שגם דרך בישול, פוקע שם ברייה. **כה"ח** (אות יט) כתב שאם הוא שלם אלא שנפל ממנו קצת ע"י בישול ודאי חשיב בריה, ואם נפרם ממנו קצת מגופו ומשדרתו וכ"ש ראשו, אפילו רובו שלם יש להתיר.

עתה יש לברר בגדר המדוייק של הבישול המבטל את שם הבריה. בראשונים מובא שעצם הבישול יוצר ספק האם הבריה נימוחה, ובאחרונים מצאנו כמה כיוונים בזה. בשו"ת **חינוך בית יהודא** (פפד"מ תס"ח, סימן מט) כתב שמסתמא נימוחה הבריה עקב פעולת המים. ובשו"ת **מהר"ם מלובלין** (סימן כז) כתב שודאי אותן נמלים שהן בריה קלה, בלתי ספק שהם נימוחין תוך כדי הבישול וכשמגיסים אותם. ובעל שו"ת **פרח שושן** (הובא בשו"ת משאת משה יו"ד ב סימן ד ד"ה ומעתה) כתב "שזה דבר שאין השכל סובלו, דאיך יתכן ליתוש נטוש קטן הכמות שאין העין שולטת בו מרוב דקותו שלא ימחה ברותחין, או לפחות שבר יד או שבר רגל, דתו לא חשיב בריה אם כח אבנים כחו אם בשרו כחוש..." בשו"ת **יביע אומר** (ח"י סימן נח עמ' שסט) הביא כמה אחרונים שהקלו בזה, וחיזק דבריהם. גם בגליון **אמונת עתיך** (גליון 12 עמ' 34) בדקו ומצאו שבבישול ממושך רגלי החרקים נפרדים מהגוף. ויתכן שבתולעים שכל גופם אחד יש להחמיר יותר. **אמנם** בספר **בית דינו של שלמה** (יו"ד סי' יט, מהדו"ח עמ' 202) חלק על הפר"ח והביא ראיות שאין זה ודאי נימוח אלא רק ספק נימוח, והביא את דברי **הפר"ח** (ס"ק כו) שתולעים קטנות בתבשיל "מסתמא אינם נימוחים" (אלא שיש שפירשו את דברי הפר"ח באופן שונה, כגון שאין כוונתו לנימוח אפילו מעט אלא רק שודאי אינם נימוחים לגמרי). גם בשו"ת **רב פעלים** (ח"ד יו"ד סימן ח) כתב שספק נימוח בבישול הוא דווקא כאשר יש גם הגסה וכד', אבל בבישול גרידא אין לסמוך עליו. גם בספר **ברכות מים** (דף נא ע"ג) בחן וניסה ומצא שאין התולעים נימוחים בבישול. גם **הדרכי תשובה** (סי' פד אות קלא) הביא כמה אחרונים שאחזו כשיטה זו. וכ"כ בספר **בדיקת המזון כהלכה** (ח"א פ"ח הע' 4) ובתולעת שני (ח"א עמ' קז) שמן הנסיון בדר"כ אין התולעים מתפרקים בבישול גרידא.

עוד נחלקו, האם הספק שמא נימוחו שייך דוקא בבישול או גם באפיה אומרים כן, כגון בספק אם הקמח התליע וכבר אפו ממנו לחם. **הב"ח** (שו"ת הב"ח החדשות סימן כג) כתב שודאי נימוחו ע"י חום האפיה, וכ"כ **הפרי תואר** (סי' פד אות כא). **אך הפר"ח** (סי' פד ס"ק לג) חלק על האמור. וכ"כ **מהר"ש קלוגר** (שו"ת טוב טעם ודעת קמא סי' קכב).

נדרסקה בפיו

שנינו בחולין (ק:): לגבי אבר מן החי:

"כי אתא רב דימי אמר, בעא מיניה רבי שמעון בן לקיש מרבי יוחנן: חלקו מבחוץ מהו? אמר ליה: פטור, מבפנים מאי? אמר ליה: חייב. כי אתא רבין אמר, חלקו מבחוץ - פטור, מבפנים, רבי יוחנן אמר: חייב, וריש לקיש אמר: פטור; רבי יוחנן אמר חייב - הרי נהנה גרונו בכזית, וריש לקיש אמר פטור - אכילה במעיו בעינן, וליכא. אלא, לרבי שמעון בן לקיש היכי משכחת לה דמחייב אמר רב כהנא: בגרומיתא זעירתא"

ובארו **תוספות** (שם ד"ה חלקו מבחוץ) שרק אם חלקו מבחוץ פטור, אבל אם חלקו מבפנים חייב דדרך הוא שנחלק בפיו בשעת לעיסה, וריש לקיש פטר ואפי' חלקו בפנים. וכ"פ **הרמב"ם** (הל' מאכ"א פ"ה ה"ד) כר' יוחנן: "לקח כזית מן האבר כברייתו בשר וגידים ועצמות ואכלו אף על פי שנחלק בפיו בפנים קודם

שיבלענו חייב". ובאר המגיד משנה שפסק הלכה כר' יוחנן. עולה שבריה שנתרסקה בתוך הפה נחשב אוכלה כאוכל בריה.

עוד שנינו בירושלמי (נזיר פ"ו ה"א):

"רבי אומר לחברייא הוו ידעינ דאיתפלגון רבי יוחנן ור' שמעון בן לקיש אבר מן החי שחלקו ואכלו דברי הכל פטור. מה פליגינ בשחלקו בפיו ואכלו ר' יוחנן עבד פיו כלפנים רבי שמעון בן לקיש עבד פיו כלחוץ, אמרין ליה את מה אמר? אמר לון: אנה אמרי לכון?! הרי עולם פליגינ ואתון אמרין אכן, אין כיני אפילו חלקו בחוץ ואכלו יהא חייב למה דרך אכילה היא. נמלה שחלקה בפיו ואכלה תפלוגתא דרבי יוחנן ורבי שמעון בן לקיש"

ר' יוחנן סבר שאפילו חלקו בפה עבר באכילת בריה, ואילו ר"ל סבר שכיון שלעסו וחלקו בפיו לא אכל בריה ואינו לוקה.

וכ"כ הסמ"ק (מצוה רג) לגבי אבר מן החי: "אכלו כולו ואין בו כזית חייב מלקות לפי שהוא בריה". ונראה שעל אף שאכל וריסקו בפיו חייב מלקות. וכן בספר **אהל מועד** (שער איסור והיתר דרך ג) לגבי גיד הנשה: "האוכל מגיד הנשה כזית לוקה אכלו כולו ואין בו כזית חייב מלקות לפי שהוא בריה". ובספר **החינוך** (מצ' תנב) כתב: "לקח כזית מן האבר כברייתו בשר גידין ועצמות ואכלו, אף על פי שנחלק בפיו בפנים קודם שבלעו חייב, לפי שכן דרך אכילה". וכ"פ **היש"ש** (חולין פ"ז ס' סה) "לקח כזית מן האבר כברייתו, בשר גידין ועצמות, ואכלו, אף על פי שנחלק בפיו מבפנים קודם שיבלענו חייב, דהלכה כרבי יוחנן לגבי ריש לקיש, דסבירא ליה הכי (ק"ג ע"ב)".

כתב בשו"ת **משאת משה** (ח"ג י"ד ס' ג) "בשבתנו בחבורה של מצוה נסתפקנו לפום מאי דקי"ל דבריה לא בטלא ובעי' דתהוי שלמה דאם נתרסקה אינו לוקה, מי שאכל פרי שיש בו תולעת ולעסו יפה יפה עד שנתרסק התולעת ואח"כ בלעו מי מיפטר בכך ממלקות כיון דיצא מכלל בריה או דילמא הא קא מתהני ובא בפיו דבר טמא ולילקי?" א"כ הרב משה ישראל רב העיר רודוס הסתפק ונטה להחמיר שלוקה אע"פ שהתולעת נבלעה בפיו עם הפרי. בחידושי **בן ידיד** (הל' מאכ"א פ"ב הכ"א, תלמיד הרב משה ישראל, רבי ידידיה טאריקה) דן בדבריו, ומסיק שמדברי התוספות שהבאנו למעלה עולה דבחלקו מבפנים חייב משום דדרך הוא שנחלק בפיו בשעת לעיסה והרי נהנה גרונו בכזית, דהאיסור מתחיל בהכניסו לפיו וגומר בבית גרונו, ולכן ר"י נתן טעם שהרי נהנה גרונו כזית. וגם הוא הסיק שיש ללמוד מדברי התוס' גם לעניין בריה, דכיון שהכניס בריה לפיו ונהנה גרונו דחייב אף דלעסו ורסקו בפיו. וכ"כ **בחקרי לב** (י"ד ח"א ס' מג) שמברר ונו"נ בדברי המשאת משה. בשו"ת **חבל נחלתו** (יג, כג) הביא דברי הפוסקים הנ"ל והעלה שהאוכל שרץ ונכנס לפיו שלם ונתרסק בפיו כו"ע פוסקים כר' יוחנן, ועל כן עובר באיסור תורה ומתחייב לאחר התראה במלקות. ולגבי אם אכלו בתוך פרי וריסק את שניהם קודם שבלעם, נראה להחמיר.

אולם החזו"א (הל' תולעים סי' יד, א, אות ו) כתב: "ונמוח שמתבטל אין חילוק בין מתמעך בקדירה מחמת חום הבישול, ובין מתמעך בפיו ע"י לעיסה, וכל שנתבטלה ממנו הכרת העין קדם בליעה יש כאן דין ביטול יבש ביבש, וכל שנתבטלה צורתו קדם בליעה בטל מניה דין בריה, והלכך בנידון כיני דגים ההיתר של נמוח מרווח שקשה הדבר שינצל (=השרץ) משתי הסיבות הממחות הבישול והלעיסה וישאר שלם, ואף שהלעיסה אסורה מדין מבטל איסור לכתחלה, הוי ספיקא דרבנן". החזו"א עוסק בדין תולעים שלא פירשו האסורים מדרבנן בלבד, ומתיר לאוכלם מחמת ס"ס שנתבטלה צורת הבריה בבישול או בלעיסת הפה, וכיון שהוא איסור דרבנן אין באכילה משום מבטל איסור לכתחילה. והביאו האחרונים את דבריו. ובספר מגילת ספר (אות ב') כתב שהגרש"ז **אורבך** בתשובה (בספר בדיקת מזון עמוד 179) העלה דאזלינן בתר ההכנסה לפה, מדקי"ל כרבי יוחנן דחילקו בפנים חייב. וכן הביא בשו"ת חבל נחלתו (יג, כג) שכתב לו הגר"א נבנצל בשם רבו הגרש"ז א שיש לסמוך בדיעבד על טחינת השיניים באכילת חרקים שאינו אוכל בריה אלא הם נתרסקו בשיניים ובטלו ברוב.

ובספר **קנות דעה** (סימן ק אות ט) הביא דברי החזו"א וכתב שלכאורה דבריו נסתרים מדברי הגמ' בחולין לעיל. אך ראיתי בתשובה לרב **שלמה משה עמאר** שליט"א (שו"ת שמע שלמה ח"ח), שהחזיק בדברי החזו"א שישירים ונכוחים הם, וודאי שלא נעלם מעיני קודשו סוגיא מפורשת. אלא ששני דינים הם, שדברי הסוגיא בחולין מדברת על צירוף של כזית מתי נחשב כמי שאכלו בבת אחת וחייב ומתי נחשב לשתי אכילות של שני חצאי זית ופטור, ואינו נידון לדברי החזו"א שדיבר בדין בריה, ואין בזה שאלה אם מצטרף אלא אם עדיין חשובה לבריה ולא בטלה, או איבדה חשיבותה ובטלה ברוב. וביאר הגרש"מ"א שאין ללמוד מדין אבר מן החי לדין בריה, שדין בריה שאינה בטלה היא גזרת חז"ל, ואין זה תלוי באכילה, ולא שייך בדין בריה לטעון את טענת התוס' של דרך אכילה, דכשבטלה חשיבותה אפי' תוך הפה, היא בטלה, ובשעת הבליעה כבר נתבטלה ואין איסור. והוסיף הגרש"ז"א בשו"ת **מנחת שלמה** (ח"ב סימן סא) כתב שכשמכניס האיסור לפיו חשיב כספק עבירה מפני שהוא ממש עושה עכשיו מעשה, ובכה"ג אינו נחשב לאין מתכוין, ויתכן שאפשר לסמוך ע"ז שסמוך לבליעה כבר יתרסק ויתמעך באופן דמהני ליה ביטול ונהפך להיות היתר, ונמצא דבשעה שמכניס הפרי תוך הפה הו"ל כאינו מתכוין כלל לתולעת ויש ספק על להבא דשמא לא יהיה אח"כ שום איסור. והוסיף שיש לחלק בין דברי ר' יוחנן בירושלמי, מכיון שבבריה בדבר שהוא מתועב ומאוס, לא שייך כלל לומר בו שכך דרך אכילתו, שהרי כל אדם היה שמח אם היה יכול להסירו בקל, לכן אפ"ל דאע"ג שהתורה אסרתו אפי' כשהוא ממש מאוס וגם חשיב בריה, מ"מ אם נתרסק סמוך לבליעתו אפשר דבכה"ג תו לא חשיב בריה וצ"ע. והוסיף הגרש"ז"א כמובן שזה רק הערה גרידא ולא להלכה.

בריה בתערובת

במשנה בחולין (צו:) מבואר "גיד הנשה שנתבשל עם הגידין, בזמן שמכירו - בנותן טעם, ואם אין מכירו כולן אסורים". הגמ' (צט:): אומרת שאין כאן דין של ביטול ברוב כיון שברייה אינה בטילה. עוד מבואר (ק.) שברייה אינה בטילה אפילו באלף.

אלא שמצינו ב**רשב"א** (בתשובה ח"א סימן רעא. תוה"ב ד, א, יד: וע"ע בחולין צז:): שכתב שגם בתשע מאות ושישים ברייה בטילה, וזאת ע"פ המשנה בתרומות (י, ה) שדג טמא שכבשו עם דג טהור בטל ב-960, כמבואר שם ב**ירושלמי** (פ"י ה"ה), וכן ביאר ה**ר"ש**. עוד מובא שם שר' יוסי היקל "בעכברא אחד לאלף" ומשמע שהתיר עכבר שהתערב באחד לאלף. ה**יש"ש** (ז, מח) ביאר שיטה זו, לפי שנחלקו שם במשנה ר"י ור' יוסי, שר"י אוסר עד שיהא רביעית מסאתים, דהיינו אחד מסאתים פחות דבר מועט, ר' יוסי אומר אחד משה עשר כו', נמצא ששיעור ששה עשר היה מקובל מקודם לחכמים לשער בו להקל, והכא שבא להחמיר ולאסור יותר מס', אפי' בטעם כל שהוא, רק שלא רצו לאסור במשהו, והחמירו לאסור עד ששה עשר פעם ששים, דהיינו תתק"ס.

דעה דומה שהובאה בהגהות אשרי (ע"ז פ"ה סי' יא) בשם **בה"ג** שבריה אינה בטילה כי אם באלף, היינו באלף גם בריה בטילה. ה**ראב"ד** (הובא בחידושי הרמב"ן והרשב"א חולין צז:): סובר שבריה בטלה באלף ומאתיים. רבנו ירוחם (תולדות אדם וחווה נתיב ט"ו חלר ה אות כט) כתב ש**כ"ד** ה**רי"ף**.

מנגד, ה**רמב"ם** (פט"ז מהל' מאכ"א ה"ו), **רא"ש** (חולין, פ"ז סי' לג), **ר"ן** (חולין לו: מדפי ה**רי"ף**) נקטו שלבריה אין ביטול לעולם. והסבירו את הירושלמי שהתיר ר' יוסי 'בעכברא אחד לאלף' שהוא שם מקום, והחידוש שכשנתן טעם אסר ר' יוסי עד אלף, וכן מסתבר שלא מדובר על עכבר שהתערב, שאם צורת עכבר עליו הרי ניכר בין החתיכות ומשליכו והשאר מותר, ואם נימוח ואין ניכר טעמו בטל בשישים. וכ"כ ה**שו"ע** שבריה אפילו באלף לא בטל.

ה**פלתי** (סק"ב) צירף את דעת ה**רשב"א** להתיר מילכין, והעיר דמכיון שבהרבה מאכלים יש צורך אוכל נפש, ובימים החמים "ממש אין פרי ומחיה ומזון לחם וכדומה שאין בו רחש, ואי אפשר כמעט לבדוקן", לכן כתב שלדעת רבים מהראשונים גם בריה שא"א כמעט לבדוקה בטלה באלף, והדבר דרבנן ושמיענן להקל. ולכן כתב ה**ערוה"ש** (סי' פד אות יד) "א"כ אפילו הוה רוב דעות לאיסור בשעת הדחק כזה שא"א לצייר אם לא שלא נאכל לחם וגרופין ודאי סמכינן וק"ו כשיש הרבה מרבותינו הקדמונים שנוכל סמוך בשעת הדחק. גם בשו"ת **כתב סופר** (יו"ד סימן סג) האריך לחזק את יסודות הדעה שבריה בטילה באלף, והוסיף דמחמת שהרחשים פגומים יש בכך היתר למאכלים. וה**צמח צדק** (פסקי דינים, יו"ד ס"ס פד בתשובה) כתב שאף שלא קי"ל כדעה זו יש לצרפה כסניף.

נחלקו האחרונים בביאור דברי הרמ"א: **הפרי חדש** (שם סק"א) סובר שכוונתו לבריה שנסרחה, ואילו בריה הסרוחה ומאוסה מעיקרא פשוט שאינה בטלה, שהרי מ"מ התורה קבעה שלוקים עליה. וכ"כ **הבית מאיר** (ריש סי' קג), **כה"ח** (אות ה) ועוד רבים. **כנגדם**, **הפנים מאירות** (ב, סז) ביאר שכוונת הרמ"א אפילו לבריה הסרוחה מעיקרא, שבטלה מפני שפגומה מעצמה. וכ"כ **המהר"ש קלוגר** (שו"ת טוב טעם ודעת קמא סי' קכג) ועוד.

הערוך השולחן (סי' ק אות יז-יח. סי' קד אות טז ועוד) כתב שדבר מאוס כמו שרצים אין לו חשיבות ואין לו דין בריה "כ"ש בכיטול בריה דזהו רק מדרבנן דפשיטא שלא גזרו על דברים המאוסים כנמלים וזבובים והן אמת דבאכילה בפ"ע חייב מלקות מ"מ חכמים כשגזרו מפני זה שלא יהיה להם ביטול א"א שיגזרו על דברים המאוסים". הערוה"ש כתב שזהו ההיתר המרווח ביותר מיתר ההיתרים שהביא למעלה. כשיטה זו נקט גם **הכתב סופר** (יו"ד סימן סג).

✂ איסור אפרוח טהור/טמא

הרשב"א (חולין צז:) הביא את דעת **הראב"ד** הסובר שביצה נחשבת לבריה (כגון ביצת עוף טמא או נבילה וכד'), **אולם הרשב"א והרמב"ן** סוברים שאינה חשובה לבריה, שהרי אין בה נשמה.

◀ **השו"ע** כתב: בריה, דהיינו כגון... וביצה שיש בה אפרוח וכיוצא בהם, אפילו באף לא בטל. ומשמע מדבריו שכאשר אין אפרוח בביצה אין עליה דין בריה, שהרי אין בה נשמה. וכ"כ **הפמ"ג** (שפ"ד ג).

אלא שדין זה שייך לכלל נוסף הנקרא 'דבר שבמניין' שבאמת לדעת השו"ע גם הוא בטל, אך הרמ"א (סימן קי) סובר שאינו בטל, ולכן כתבו הש"ך (שם סק"ט) והט"ז (סק"א) שזהו הטעם שביצה לא תתבטל.

הש"ך (סק"ב) הביא את דברי הב"י בסימן ק"י שנסתפק האם כאשר יש בביצה דם חשוב לבריה או לא, שהרי החיות שבה איננה, ששוב אין בה נשמה. והש"ך סובר שאינה חשובה לבריה. גם כאשר לביצת אפרוח סובר הש"ך שאינה חשובה לבריה, כיון שבתחילת ברייתה לא היתה אסורה, ורק לאחר שהאפרוח נרקם בה נאסרה. וסיים שאע"פ שאין להקל בביצת אפרוח, מ"מ ודאי שבביצת דם אין לאסור כלל, כיון שאין בה חיות. **הפרי חדש** (סק"ב) סובר שאפילו ביש בה אפרוח אינה חשובה לבריה, דבעודו בתוך הביצה לא מקרי חיות, וכשיצא נותר מיד.

הפליתי (סק"ד) יישב את דברי השו"ע, שיתכן שרק לאחר שהביצה נסרחה התחיל האפרוח, ואזי בנקודה זו חשוב כתחילת ברייתו, ונמצא שמתחילה היה אסור.

אלא שבעיקר דין זה יש לשאול, הרי אם האפרוח ניכר יש להוציאו, ואם אינו ניכר מהיכן אנו יודעים שיש שם אפרוח? **הכרתי ופילתי** (סק"ג) מיישב שהביצה נשברה והאפרוח יצא ממנה, והתערב עם אפרוחים

אחרים. **הערוך השולחן** (אות ז) ביאר שרואים את האפרוח מבחוץ, אולם הביצה נתערבה עם ביצים רבות אחרות, ויש טירחה מרובה לבדוקם. אך מכיון שבריה אינה בטילה ישנה חובה לבדוק תערובת זו.

הערוך השולחן (אות ו) הביא מחלוקת מה חשוב לבריה, הביצה עצמה או האפרוח שבתוכה, ונ"מ כשנתרסק האפרוח שבתוכה, אם הבריה היא האפרוח, בטלה לא מתורת בריה, ואם הבריה היא הביצה, לא בטלה.

סעיף ב':

טעם של בריה

שנינו בחולין (צו:, צט:)

"[צו:] **משנה**: ירך שנתבשל בה גיד הנשה, אם יש בה בנותן טעם - הרי זו אסורה. כיצד משערין אותה - כבשר בלפת. גיד הנשה שנתבשל עם הגידים, בזמן שמכירו - בנותן טעם, ואם לאו - כולן אסורין, והרוטב בנותן טעם; וכן חתיכה של נבלה, וכן חתיכה של דג טמא שנתבשלה עם החתיכות, בזמן שמכירן - בנותן טעם, ואם לאו - כולן אסורות, והרוטב בנותן טעם [צט:] והלכתא: אין בגידין בנותן טעם"

פרש"י: והילכתא אין בגידים בנותן טעם - ובין נתבשל ובין נמלח ובין נצלה משליכו ומותר, ודוקא בו אבל שמנו יש בו בנ"ט ואם לא נטל שמנו אוסר. וכ"כ **הרי"ף** (לד.) ו**הרא"ש** (סי' לב) ו**הר"ן** (לד ריש ע"ב) וכ"פ **הרמב"ם** (פט"ו מהמ"א הי"ז) וכן העלה **הרשב"א** (תוה"א ב"ד ש"א יח.) דשומן הגיד וקנוקנות שבו הרכים אוסרים בנ"ט.

מגנד, **הר"מ** (הובא בתוס' צז. ד"ה שאני חלב) סובר דמכיון שחכמים גזרו על שומן הגיד אטו הגיד עצמו, אין להחמיר בו יותר מהגיד, ומכיון שכשמכיר את הגיד, זורקו והשאר מותר גם ללא שישים כנגדו, ה"ה בשומן. לשיטתו גם אם השומן נימוח אין לו דין בריה ולכן מוציא את הגיד והתבשיל מותר.

כתב **הרשב"א** (תוה"ק ב"ד ש"א יג:): שאם נמוח שאינו ניכר, צריך ג"כ ס' כנגדו, ולדעתו אם רק הגיד נימוח הרי הוא בטל ברוב כיון שאין לו טעם. אך **הטור** סובר דאע"פ שאין בו טעם והוא כעץ התורה אסרתו.

◀ כתב **השו"ע**: דבר שהוא בריה שנתבשל עם ההיתר, אם אינו מכירו הכל אסור, והרוטב בנותן טעם. ואם מכירו, זורקו, והאחרים והרוטב צריך שיהיה בהם ס' כנגדו, חוץ מגיד הנשה שאין טעמו אוסר, דאין בגידים בנותן טעם, אבל שמנו, אוסר, וצריך שישים כנגדו להתיר הרוטב. לפיכך ירך שנתבשל עם גידו, אם מכירו זורקו, וכל השאר מותר, אם יש בו ס' כנגד שמנו. ואם אינו מכירו, כל החתיכות אסורות.

ואם יש בקדירה ס' כנגד השומן, מותר הרוטב; ואם לאו, אסור. ואם נמוח הגיד ואינו ניכר, צריך גם כן ס' כנגדו.

הש"ך (סק"ז) העיר שכל הצריכותא לשישים כנגד פליטת הבריה הוא דוקא בעוף טמא וכד', אבל בנמלה ושאר דברים המאוסים אין צורך בשישים כנגדם. וכ"כ **הערוך השולחן** (אות ח), **זבחי צדק** (אות יג), **כה"ח** (אות כג). **אולם הב"ח** (קונ"א כאן) כתב שיש לחוש גם לטעם הנמלה, כיון שאין אנו יודעים בודאות שטעמה פגום בכל התבשילים.

הט"ז (סק"ה) כתב לגבי דין נימוח הגיד, שיש לסמוך על הרשב"א להקל במקום ספק, כגון שנשפך ואין ידוע אם היה שם שישים אלא שבודאי היה רוב, שאסור באינו מינו, אך כאן יהיה מותר. וכ"כ **הפר"ח** (אות יב), ולדעתו יש להקל אף כשאין שישים, **אולם הפרי תואר** (אות ד) כתב שאין להורות כמותו להקל כ"כ.

✻ איסור 'דבוק' בירך שנתבשלה עם הגיד

כתבו **התוספות** (צו: ד"ה אם יש בה) על המשנה לגבי ירך שנתבשל בה גיד הנשה, אם יש בה בנותן טעם הרי זו אסורה. שאין הכוונה שמשערים רק כנגד הגיד בלבד, שהרי משעה שנמלח נאסר כדי קליפה סביבו ולכן יש לשער גם בו. אך **רבינו אפרים** סובר שלא אומרים חנ"ג אלא בבשר בחלב.

השו"ע כאן פסק שדי בשישים כנגד שומנו של הגיד. אך **הש"ך** (סק"ח) הקשה, הרי לדעת הרמ"א (עב, ג) אומרים איסור דבוק גם בשאר איסורים וצריך שישים כנגד כל החתיכה שהאיסור דבוק בה, וגם כאן ירך שנתבשל עם גיד ואין הבשר מותר כיון שאין בירך עצמו שישים כנגד שומנו, עד שיהא בשאר שישים כנגד כל הירך. ותירץ שהרמ"א סמך עצמו על מה שכתב בשאר המקומות על דין סמוך. עוד פירש שיתכן ומה שכתב הטור כאן הוא לא על מציאות שנתבשל הירך עם הגיד בתוכו, אלא הגיד נתבשל איתו בסיר, אך בנפרד. גם **הט"ז** (סק"ד) כתב שאם השומן דבוק בחתיכה אחת צריך שיהיה באותה חתיכה שישים כנגד השומן, ואם לאו צריך שיהא שישים כנגד כל החתיכה.

אולם רעק"א כתב שיש לומר כיון ששומן הגיד אסור מדרבנן בלבד, ודעת הר"מ ששומן הגיד אינו אוסר כלל משום שאינו חמור מהגיד עצמו, לכן אין מחמירים גם לומר בו דין דבוק וחנ"ג. וכ"כ **הפלת"י** (סק"ה) ועוד. ועפ"ז כתב **כה"ח** (אות כה) שאם יש עוד איזו קולא או ספק או הפסד מרובה יש להקל.

ודאי שכל האמור הוא דוקא לדעת האשכנזים היוצאים ביד רמ"א, אך לדעת מרן כתב **הפרי חדש** (אות יא) שאין חילוק בין איסור דבוק לאינו דבוק.

סעיף ג':**מרק שנפל לתוכו בריה**

כתב הרשב"א (ח"א סימן ק"א) קדרה של מרק שנפלה שם בריה ונאבדה, אסור הכל, ואם נתנו מהמרק בכף או בקערה וראו שאין שם כלל מותר ואף הקדרה.

◀ כתב השו"ע: קדרה של מרק שנפל שם בריה ונאבדה, אסור הכל.

הש"ך (סק"י) העיר, שכל האיסור הוא דוקא כשא"א לסנן את המרק, כגון שנפלה שם בריה קטנה העוברת דרך המסננת. וכ"כ המהר"ש גרמיזאן (שו"ת משפטי צדק סימן סא) שכל שאפשר לברר ולא בדק הכל אסור, אבל בדבר שא"א לברר אפשר דהוי ספקא דרבנן ומותר.

כתב הפרי תואר (אות ה) שאם שפכו מהמרק מעט ובדקו שאין בו כלום, אותו המועט מותר, שתולים שנשארה במה שנשאר בקדרה. וכ"כ הזבחי צדק (אות טז) וכה"ח (אות כט). עוד כתבו, שאם ידע שהבריה היתה גדולה ביותר שהכרח שנימוחה, מותר ע"י סינון, ואפילו סיננו ולא מצאו שם בריה מותר. אבל אם היא בריה קטנה ביותר וסינן ולא מצא, התבשיל אסור, שאנו תולים שעברה דרך המסננת,

סעיף ד':**מתי צריך לבדוק מתולעים**

כתב הרשב"א (שם סימן ק"ג) שאם בישל ירקות ולאחר מכן נמצאו בהם שלושה תולעים, כל הירקות אסורים לפי שהוחזקו ירקות אלו בתולעים וצריכים בדיקה. ומכיון שהם מבושלים א"א לבדוקם. אבל מי השלקות שלהם מותרים לפי שאפשר לסנן המים. וכן אם בשלו בהם בשר אפשר לרחוץ אותו ולבדוק.

◀ כתב השו"ע: ירקות מבושלות שנמצאו בהם ג' תולעים, הירקות אסורים; אבל מי השלקות, מסננן ומותרים. וכן הבשר, ירחצנו ויבדקנו ומותר.

הב"ח גרס אם נמצאו שתי תולעים. וכן מובא בשו"ע (פד, י) הוצאת מכון ירושלים. אמנם הט"ז (סימן ק סק"ו) גרס 'שלושה', שדוקא בג' פעמים הוי חזקה, ורק בספק נפשות חוששים גם בכ' פעמים. ובשו"ת תפילה למשה (ג, ז) כתב שהעיקר להקל בזה מטעם ס"ס, שמא הלכה כרשב"ג שבג' פעמים הוי חזקה, ואת"ל הלכה כרבי שבב' פעמים הוי חזקה, שמא נימוחו התולעים. ולכן פסק (שם סימן ח) שמרק שנמצאו בו שני תולעים, צריך להסירן ולזורקן, ואח"כ מותר לאכול את המרק בלי שום סינון, ואם נמצאו בו ג' תולעים ויותר אסור לאוכלו עד שיסננו, שכיון שנמצאו בו כ"כ תולעים הוחזק שיש בו תולעים נוספים ויש לחוש שמא לא נימוחו, והירקות שא"א לסננן צריך לזורקן. החיד"א (מחז"ב ס' פד את כט) חילק בין הרוטב שאפשר להכיר האיסור ע"י סינון והו"ל דאורייתא ובתרי זימני הוי חזקה, אבל הירקות עצמם שא"א בבדיקה ובטל האיסור מדאורייתא, אין לאסור אלא בתלת זימני.

כתב הש"ך (סי' פד ס"ק לד) בשם ה**לבוש** (ס"ס ק) שהוא דוקא בירקות, אבל שאר פירות אפילו כמהין ופטריות אפשר לבדוקן אפילו אחר שנתבשלו, ומותרים בבדיקה. וכ"כ כה"ח (אות לה).

הפרי תואר (סי' פד ס"ק כב) תמה מאי קמ"ל הרשב"א בדין זה. אם להודיענו שהתולע אינו אוסר טעמו מטעם שהוא פגום, כבר השמיענו זה (תוה"ק, ושו"ע קד, ג). וכתב שגם אם יעבור התולע דרך המסננת מותר כיון שנתמעך (וכן מפורש ברשב"א). ומ"ש הרשב"א 'ירקות מבושלים' הוא משום שדוקא שנמצאו הירקות עצמם מתולעים מגופייהו הוא דאסור, אבל אם נמצא בתבשיל נמלה דמעלמא אתא, גם הירקות מותרים. והוכיח שדעת מרן שרק כאשר נמצא ג' פעמים הוחזק התבשיל לאסור וצריך בבדיקה.

סימן ק"א - חתיכה הראויה להתכבד

ובו ט' סעיפים

סעיף א':

טעם דין חתיכה הראויה להתכבד

לקמן (סימן קי) נלמד את דיני 'דבר שבמניין' וביטולו, גם דיני חתיכה הראויה להתכבד שייכים לדין זה, לכן חלק מענייני הסימן ילמדו לקמן, הרוצה להשלים את דיניו יעיין שם.

שנינו בחולין (צו: ק).

"[צו:]משנה: וכן חתיכה של נבלה, וכן חתיכה של דג טמא שנתבשלה עם החתיכות, בזמן שמכירן - בנותן טעם, ואם לאו - כולן אסורות, והרוטב בנותן טעם. [ק.] גמרא: ותבטיל ברובא! הניחא למאן דאמר: כל שדרכו לימנות שנינו, אלא למ"ד: את שדרכו לימנות שנינו, מאי איכא למימר? שאני חתיכה - הואיל וראויה להתכבד בה לפני האורחים"

מקריאה ראשונה של הגמ' בחולין עולה שיתכן וישנה הקבלה מסויימת בין דין 'דבר שבמניין' לדין 'חתיכה הראויה להתכבד', ובאמת נחלקו בזה הראשונים האם ישנו קשר בין שני דינים אלו ומה היחס ביניהם. במחלוקת זו נעוצה גם ההבנה בטעם הדין של 'חתיכה הראויה להתכבד'.

הר"ן (לו: ד"ה וגרסינן תו) סובר שישנה מחלוקת בין למ"ד 'את' שדרכו לימנות ובין מ"ד 'כל' שדרכו לימנות, האם ישנו קשר בין דין זה לדין 'חתיכה הראויה להתכבד', למ"ד כל שדרכו לימנות חתיכה הראויה להתכבד שווה לדבר שבמניין, שהרי גם חתיכה זו היא יחידה נפרדת שסופרים אותה לפעמים. אך מ"ד את שדרכו לימנות סובר שחתיכה הראויה להתכבד אינה שייכת לדין זה, אך בכל זאת אינה בטלה משום שחשובה להתכבד בה בפני האורחים. גם הרשב"א (תוה"ב ד, א, יג:) כתב שדבר שבמניין וחתיכה הראויה להתכבד אלו שני דברים נפרדים, אך בכל זאת גם לדעת ר' יוחנן שאין אומרים כל שדרכו לימנות, חתיכה זו אסורה כיון שראויה להתכבד בה.

מאידך, מדברי הרא"ש (ז, לו) עולה ששני דינים אלו (דבר שבמניין וחתיכה הראויה להתכבד) דומים, כמו שדבר שבמניין אינו בטל מפני חשיבותו, כך חתיכה הראויה להתכבד אינה בטילה משום חשיבותה. וכ"כ התוספות (זבחים עב. ד"ה אלא).

א"כ ישנה מחלוקת בין הר"ן לרא"ש, האם דין 'חתיכה הראויה להתכבד' הוא דין עצמאי שבגללו אין החתיכה בטילה מפאת חשיבותה, או הוא חלק מהדין של 'דבר שבמניין' שהחתיכה היא סימן לכך שהוא דבר שבמניין (או במילים אחרות, סימן או סיבה).

☞ היחס בין דבר חשוב לחתיכה הראויה להתכבד

כפי שהזכרנו לעיל, דין חתיכה הראויה להתכבד קשור לדין דבר שבמניין, אלא שבעיון בגמ' בעבודה זרה (עד.) עולה שכל שאין החתיכה מאיסורי הנאה, אע"פ שראוי להתכבד בה, הרי היא בטלה. וזאת בניגוד לכאורה לגמרתנו שכל חתיכה הראויה להתכבד אינה בטילה. וכך שנינו שם:

"משנה: אלו אסורין ואוסרין בכל שהו: יין נסך, ועבודת כוכבים, ועורות לבובין, ושור הנסקל, ועגלה ערופה, וציפורי מצורע, ושער נזיר, ופטר חמור, ובשר בחלב, ושעיר המשתלח וכו'. גמרא: תנא מאי קחשיב? אי דבר שבמנין קחשיב, ליתני נמי חתיכות נבילה! אי איסורי הנאה קא חשיב, ליתני נמי חמץ בפסח! א"ר חייא בר אבא, ואיתימא ר' יצחק נפחא: האי תנא תרתי אית ליה, דבר שבמנין ואיסורי הנאה. "הרי אלו" - למעוטי מאי? למעוטי דבר שבמנין ולא איסורי הנאה; א"נ, למעוטי איסור הנאה ולא דבר שבמנין"

הגמ' מביאה שהמשנה השמיטה את דין חה"ל וכתבה רק את דבר שבמניין האסור בהנאה. ומצאנו בראשונים דעות שונות האם הגמ' בע"ז שלא הביאה את דין חה"ל חלוקה על הגמ' בחולין, או שאינה חלוקה, ומשום סיבות אחרות לא הביאה דין זה:

הרי"ף לא הביא את הדין של חתיכה הראויה להתכבד, הרא"ש (ז, לד) הבין שהרי"ף השמיט דין זה משום שחתיכת נבילה בטלה כפי העולה מהגמ' בע"ז, ולכן כשאין לה חשיבות עצמית היא בטילה בשישים.

מגנז, כתב הרא"ש שבכל מקום משמע שחה"ל אינה בטילה, והסיבה שהמשנה בע"ז לא מנתה גם את דין חה"ל, הוא משום שכתבה רק דברים שאינם בטלים ואסורים בהנאה, אבל חה"ל לכו"ע אינה בטילה. גם הרמב"ם (פט"ז מהל' מאכ"א ה"ה) פוסק שחה"ל אינה בטילה³³.

◀ **כתב השו"ע:** חתיכה הראויה להתכבד דינה כבריה, דאפילו באלף לא בטלה. ואפילו אם היא אסורה בהנאה, כיון שאם תבטל היתה מותרת וראויה להתכבד.

הפרי תואר (אות ב) חידש דמכיון שהטעם שהחמירו בדין חה"ל הוא משום שאם תבטל תהיה מותרת וראויה להתכבד, א"כ כאשר המציאות היא שגם אם תבטל תישאר באיסורה, כגון חתיכת בשר בחלב

³³ יש לעיין בדבריו, שהרי באותו הפרק בהלכה ג' פסק הרמב"ם כחכמים שדבר שבמניין בטל, ולמרות זאת פסק כאן שחה"ל אינה בטילה. ובאמת הכס"מ שם תמה מדוע לדעת חכמים המשנה לא כתבה גם את דין חה"ל שחשוב כ'את שדרכו לימנות'? ועל כך עונה שהמשנה מתייחסת רק לדברים הצומחים מהארץ, אך ודאי דאל"ה היתה כותבת גם את דין חה"ל.

שנתערבה בחתיכות נבילה שמותרות בהנאה, הרי לא חל דין חה"ל. ועוד, דמכיון שאין ההיתר אלא בהנאת הדמים ולא באכילה, הרי שאיסורה נשאר עליה. (אך על דבריו השניים כתב הפרי מגדים שפ"ד א, שאין ביטול לחצאין). וכן הסכים **הערוך השולחן** (אות ה) דמכיון שגם לאחר הביטול תהיה אסורה באכילה, א"כ ראוי לכיבוד רק לפני עכו"ם, וכל שאינו ראוי לכבד לכל אדם אינו חשוב לחה"ל. וכ"כ **כה"ח** (אות ו) ועוד. **אולם הפלתי** (אות א) הביא נידון זה של הפר"ת בדין חה"ל שתהיה אסורה בהנאה בלבד, וחלק עליו בראיות שגם לענין איסור הנאה בלבד גזרו חז"ל שחה"ל אינה בטילה. אך **החוות דעת** (תחילת הסימן) כתב שדברי הכו"פ נכונים לשיטת הרשב"א אך לשיטת התוס' שחה"ל חשיב את שדרכו לימנות, י"ל שגם כשמוכרו לגוי אינו ראוי להתכבד ויש להקל במילי דרבנן.

גדר החתיכה והאורחים

בגמ' בע"ז (עד.) נלמד שחתיכת בשר בחלב אינה בטילה אע"פ שאסורה בהנאה. מכאן עולה השאלה האם 'ראויה להתכבד' הוא רק מדד למעמד של החתיכה ולאופיה, ולכן גם אם למעשה היא איננה ראויה לכיבוד משום שהיא אסורה וכד', דינה כדין 'חתיכה הראויה להתכבד' שאינה בטילה. או שמא יש צורך באופן ממשי שיוכל לכבד בחתיכה זו את האורחים, ואם היא חתיכה אסורה מכל סיבה שהיא, שוב איננה אסורה ברמת 'חתיכה הראויה להתכבד'.

התוספות (חולין ק. ד"ה שאני) כתבו שדין חה"ל נוהג דווקא בחתיכה שיכול באופן מעשי לכבד בה אורחים, משא"כ חתיכת חטאת לדוג' שאין שום אופן שיכול לכבד בה אורחים, שלא נוהג בה דין חה"ל. וכ"כ **הרא"ש** (פ"ז סי' לד) ו**הר"ן** (חולין לו: ד"ה וגרסי' תו).

אלא שמדברי התוספות הנ"ל עולה הסבר חשוב, התוס' (שם) וכן בזבחים עב. ד"ה אלא. ריטב"א ורשב"א (שם) מסבירים שכיוון שלאחר שהחתיכה תתבטל היא תהיה ראויה לכבד בה אורחים, כבר עכשיו יש בה חשיבות ואין היא מתבטלת. מקור דבריהם מבעל **התרומה** (סימן נ). הסבר אחר של **הרא"ה** (תורת הבית, ד', א, בדק הבית ד"ה בעניין) הסובר שאין בוחנים את החתיכה לפי מצבה העכשווי ההלכתי, אלא לפי המציאות של חתיכות אחרות הדומות לה, ולכן במקרה דנן, כיון שחתיכה הדומה לה היתה ראויה להתכבד בפני אורחים, הרי גם חתיכה זו אינה בטילה.

מה דין חתיכה שאפשר לכבד בה רק חלק מהאנשים? **הדרכי משה** (אות א) כתב שחתיכת נבילה שאינה מנוקרת שנפלה לחתיכות כשרות שאינן מנוקרות, אינה בטילה, שהרי היא ראויה לגוי ודינה כדין חה"ל. בשו"ת **נודע ביהודה** (קמא י"ד סימן טז) הבין שלסוברים שחתיכה הראויה לזכרי כהונה בלבד אינה חשובה לחה"ל (מאירי ביכמות פא: בשם התוס', דלא כתוס' בחולין שם), הרי שכל חתיכה שאינה ראויה לכל אדם שוב אינה חשובה לחה"ל. ולכן נבילה שאינה מנוקרת שנפלה לכמה חתיכות כשרות שאינן מנוקרות הרי היא בטילה, משום שגם לאחר שתתערב לא תהיה מותרת לישראל.

החוות דעת (סק"א) הביא שחתיכת איסור הנאה שנתערבה בנבילות, לדעת הרשב"א כיון שחתיכה זו לא תהיה לעולם מותרת לישראל הרי היא בטילה, אך לדעת התוס' מסתבר שלא תבטל, שהרי הם מקבילים את דין חה"ל לדבר שבמניין, ולכן גם אם אינה נמכרת לישראל אין זה משנה את הגדרתה, כיון שסו"ס היא נמכרת במניין. ושורש המחלוקת בשוני של גישות אלו טמון במחלוקת האם דין חה"ל קשור לדבר שבמניין, וא"כ אין זה משנה שאינה ראויה לכולם, או שהוא דין עצמאי שהגדרתו תלויה בכך שהחתיכה באמת ראויה להתכבד לכולם בשווה. ובאמת החוות דעת נוטה להקל שהחתיכה בטילה גם אם לאחר הביטול תהיה ראויה לגוי, כל עוד איננה ראויה בשווה גם לישראל, וכ"נ דעת הפר"ח (סק"א), הפמ"ג (שפ"ד א) והפרי תואר (אות ב.).

לגבי גדר האורחים, **הרשב"א** (תורת הבית, ד', א, יג): כתב שמדובר באורחים חשובים שאין הדרך לתת לפנייהם חתיכה קטנה. וכ"כ **המהרש"ל** (יש"ש פ"ז סימן כג) והפמ"ג (מש"ז סק"א) דהיינו חתיכה הראויה להתכבד בפני אורח חשוב ויקר.

חתיכה הראויה להתכבד רק קודם הביטול

מקור הדיון מתחיל בדין נבילה של חולין שהתערבה בחתיכות טהורות של חטאת. אם מסתכלים על הזמן שלאחר התערובת הרי שהיא שייכת לכהנים, ומכיון שכולם שוים בחלוקה, הרי הם אינם מחזיקים טובה זל"ז, ולכן אינה חשובה לראויה לכיבוד, ובטלה. אך אם מסתכלים על המצב קודם שנתערבה, הרי שהיתה ראויה לגוי, ולכן לא תבטל.

ובאמת **התוספות** (חולין שם) כתבו שאם החתיכה אינה ראויה לכבד בה קודם שנתערבה, אך בסוף לאחר שתערב תהיה ראויה, חשובה לראויה להתכבד. הרי לפנינו שהתוס' מגדיר את מהות החתיכה בדינה הסופי, אך לא ברור האם לדבריו גם להתחלה יש משמעות לקביעה שחתיכה זו ראויה.

התרומת הדשן (סימן קג) עסק בדין נר חנוכה תוך זמן מצוותו, ובזמן זה עדיין אסור בהנאה. ונר זה התערב באלף נרות של היתר. כל הנרות אינם חשובים כדבר שבמניין חוץ מנר חנוכה שאינו בטל מפני חשיבותו. לדעתו הנר אינו בטל, שהרי בתחילה היה חשוב. וכ"פ **הרמ"א** (סימן תרעג ס"א). **מנגד**, **הט"ז** (סק"ז) סובר שהנר בטל בשאר הנרות, לדעתו עיקר הדגש הוא על סוף התערובת, שבזמן זה לאחר הביטול, הנר אינו חשוב משום שאינו נמכר במניין אלא במשקל. וכן נקט שם **הגר"א**.

רעק"א (שם) האריך לברר נקודה זו, ולדעתו דין חה"ל היא גם כאשר רק בתחילה היתה חתיכה הראויה להתכבד, ולאחר הביטול שוב לא תהיה דבר שבמניין. גם **הפרי מגדים** (כאן שפ"ד סק"א) כתב שהחתיכה אסורה ואינה בטילה, משום שלפני הביטול היא ראויה לגוי. וכך למד מתה"ד, ששימת הדגש היא בין בנקודת ההתחלה ובין בנקודת הסוף.

☞ חה"ל האסורה מדרבנן

הב"י הביא את דברי **הרמב"ם** (פט"ז מהל' מאכ"א ה"ו) "והוא הדין בחתיכה של בשר בחלב או של חולין שנשחטו בעזרה שהרי הן אסורים מדבריהן בהנייה כמו שיתבאר בהלכות שחיטה (פ"ב ה"ג) אוסרין בכל שהן עד שיגביה אותן, וכן גיד הנשה שנתבשל עם הגידין או עם הבשר בזמן שמכירו מגביהו והשאר מותר שאין בגידים בנותן טעם".

☞ **עפ"ד כתב הרמ"א:** ואפילו אינה אסורה רק מדרבנן, אינה בטילה (ב"י בשם הרמב"ם).

החוות דעת (סק"ב) כתב לעניין תרי דרבנן דכו"ע מודים שאין בזה דין חה"ל. וכ"כ **החתם סופר** בהגהותיו. וכ"נ מה**זבחי צדק** (אות יא) ו**כה"ח** (אות טו). אך היד יהודה (הארוך סק"ג) כתב שאין מקור לחלק בזה בין חד דרבנן לתרי דרבנן.

☞ ספק חה"ל

☞ **כתב הרמ"א:** ואם הוא ספק אם ראויה להתכבד או לא, אזלינן לקולא (ארוך כלל כ"ה) אפילו היא אסורה מדאורייתא.

הש"ך (סק"ב) ו**הט"ז** (סק"ב) ביארו שמקלים בדין חה"ל כיון שהוא דין מדרבנן בלבד.

אלא שעל דין זה קשה, הרי קי"ל שספק חסרון ידיעה אינו חשוב ספק, ומדוע כאשר ישנו ספק האם החתיכה לפנינו ראויה להתכבד או לא אנו מתחשבים בספק זה!? **הפרי מגדים** (מש"ז ב) ביאר ע"פ **הפרי תואר** (אות ד) שלעניין 'ראוי להתכבד' תלוי הדבר בכל מקום ומקום בפני עצמו, שרק כך ישנה חשיבות לחתיכה, ואם במקום מסויים לא הוחלט או שישנו ספק האם חתיכה זו חשובה או לא, שוב אין כאן חסרון ידיעה אלא ספק גמור. עוד תירץ **הפרי תואר**, שגם מחלוקת בין הפוסקים האם חתיכה מסויימת חשובה לראויה להתכבד, חשיב כספק. ו**המנחת יעקב** (כלל מ אות יט) צייר, שנפלה חתיכת איסור לתוך חתיכות אחרות, ואין ידוע אם החתיכה שנפלה היא גדולה וראויה להתכבד. אך הפמ"ג העיר שלא נראה מדברי הרמ"א שהתכוין לציור זה.

הש"ך (סק"ב) כתב שאם חתיכה זו היא ודאי ראויה להתכבד אך יש ספק האם היא אסורה או לא, אינה בטילה. וזאת משום שכעת הספק הוא במישור הדאורייתאי, אחרי שהתברר שודאי חתיכה זו חשובה ואינה מתבטלת.

סעיף ב':

אסורה מחמת עצמה

כתבו הרא"ש (סי' לו), הרשב"א (חולין ק, ד"ה שאני. תוה"א ב"ד ש"א יג:) והר"ן (חולין לו: ד"ה וגרסי' תו) בשם רבותינו הצרפתים ש'חתיכה הראויה להתכבד' היא דווקא כאשר החתיכה אסורה מחמת עצמה, כגון נבלה ובשר בחלב (ואע"פ שהבשר בפנ"ע והחלב בפנ"ע מותרים, כיון שנתבשלו יחד הכל חשוב כגוף אחד של איסור, וכ"כ המרדכי פ"ז סימן תרפג בשם מהר"ם), אבל אם נאסרה מחמת שקבלה טעם מאיסור ולא היה בה שישים לבטלה, אפילו לסוברים שחשובה חנ"ג, לא חל עליה דין 'חתיכה הראויה להתכבד' משום שלא נאסרה אלא מחמת טעם שקיבלה. ודינה כשאר כל האיסורים. וכ"פ הסמ"ג (לאוין קמ וקמא נג.) וספר התרומה (סי' נ). טעם דבריהם, משום שרק כאשר החתיכה אסורה מחמת עצמה אנו דנים ביחס לכל החתיכה, אבל כשהיא בעצמה מותרת ורק נפל בה איסור שאסרה, דנים רק על האיסור בלבד, והאיסור אין בו כדי להתכבד לפני האורחים.

מנגד, הראב"י (סי' תתקמא. הובא במרדכי שם סימן תרעד) סובר שאפילו אם אינו אסור מחמת עצמו, נחשב כחתיכה הראויה להתכבד.

נראה שמחלוקתם תלויה בשאלה (וה"ה לחנ"ג) האם החתיכה כולה חשובה לאיסור, ואז ודאי ששייך לדון בה כחתיכה של איסור שראוי להתכבד בה. או שמא אין היא הופכת לאיסור ממש, אלא אנו רואים את האיסור כמשפיע דינית על החתיכה אך ודאי שאינו מחשיב את כולה כאיסור עצמי.

◀ **כתב השו"ע:** אין לה דין חתיכה הראויה להתכבד, אלא אם כן איסורה מחמת עצמה, כגון נבלה ובשר בחלב; אבל אם נאסרה מחמת שקבלה טעם מאיסור ולא היה בה ס' לבטלו, אפילו למי שסובר חתיכה עצמה נעשית נבלה אין לה דין חתיכה הראויה להתכבד. והרמ"א כתב: ואפילו חתיכה שלא נמלחה, בטלה, דאין איסורה מחמת עצמה רק מחמת דם הבלוע בה (שם ת"ה סי' ק"ע).

בשו"ת **נודע ביהודה** (יו"ד סימן ל. הובא בפת"ש ג) דן באישה שאפתה בטעות עוגות שיש בהם מילוי בשר עם חמאה, ולאחר מכן התערבו בעוגיות אחרות, ופסק שאע"פ שהעוגיות הם חתיכה הראויה להתכבד בה, מ"מ כיון שהעוגיות אינן אסורות אלא רק המילוי עצמו, והוא אינו ראוי לכיבוד בפנ"ע, הכל בטל ברוב (ורק יש להוציא שניים כנגד האיסור). ואין לאסור את החמאה והשומן שנאפו יחד משום בשר בחלב ולאסור את כל המאפים משום חנ"ג, וטעם הדבר מכיוון שהחתיכה לא אסורה בעצמותה, הרי שממילא הטעם שייך גם כאן, הבליעה אינה חשובה להגשה בפני האורחים. וכן הסכים החוות דעת. וכ"פ הפמ"ג (שפ"ד סק"ד) להלכה. ה"ה גם לירקות שנתבשלו בקדירה עם בשר בחלב וכיוצ"ב, אע"פ שנבלע בהם טעם בשר בחלב לא חשיבי אסורים מחמת עצמם כיון שהם עצמם מותרים וטעם איסור נבלע בהם. אך החלקת יעקב (יו"ד סימן יג) דן בזה, וחילק בין חה"ל שבלעה איסור חיצוני, ובין עוגות שהמילוי שבהם אסור. שכל דברי

השו"ע כאן אמורים דוקא כאשר האיסור אינו מוסיף כלל לאיסור, אך כאשר המילוי עצמו הוא איסור עצמי, ודאי שאין לדון את החתיכה כחתיכת היתר שרק בלוע בה איסור. ועוד, שהמילוי הוא החלק החשוב של החתיכה, ודאי חשוב כראוי להתכבד. החלקת יעקב הוכיח דבריו מהמשנה בערלה פ"ג שם הבגד שצבוע בקליפי ערלה - ידלק, אע"פ שהצבע הוא רק 'בלוע' בבגד, מכיון שהוא החלק החשוב והעיקרי שבו, אין הוא בטל (את דברי הנוב"י והחו"ד ניתן ליישב שיש לחלק בין חה"ל שהחתיכה עצמה צריכה להיות אסורה, ובין דבר שבמניין שאינו בטל, שבו אין את הדין שהאיסור צריך להיות אסור מחמת עצמו). גם **בחכמת שלמה** כאן החמיר בזה. **הדרכי תשובה** (ס"ק עד) כתב שאם המילוי ראוי להתכבד לבדו, הרי שזו חה"ל, אולם, אם ראוי להתכבד רק בצירוף הבצק, אין זו חה"ל. וע"ע במאמרו של הרב **אליהו בקשי דורון** (זכור לאברהם חולון, תשנ"ד עמ' תקנט) שדן שמעשה הדומה לזה שדן בו הנוב"י.

☞ חה"ל בגבינה

כתב **הרשב"א** (שו"ת הרשב"א סימן תקי"ח, בתוה"ב - בב"י וברמ"א, פ"א, ב) **המרדכי** (חולין תשס"ג בשם ר"ש) ו**האיסור והיתר** (כה, ה) שגבינות העומדות בחלב טריפה יכולות להיות חה"ל. וטעמם, שתחילת הויית הגבינה הייתה באיסור, ולכן ודאי שיש לדון את הגבינה כיחידה אחת של איסור.

אמנם הדרכי משה (אות א) ובתורת חטאת (מ, ב) כתב שאין לאוסרם מדין חה"ל, שהרי אין האיסור מחמת עצמו, וקי"ל שכל שאין האיסור אסור מחמת עצמו אין הוא נחשב לחה"ל.

הב"ח פסק כדעת האו"ה משום שגם התורת חטאת לקמן (מג, ז) הביא שגבינות הגויים חשובות לגוף האיסור ואינו ניתר מטעם ס"ס. ולכן לדעתו גבינה של גויים שהיא חשובה וראויה להתכבד אינה בטילה. גם **הש"ך** (נקודות הכסף) הסכים לב"ח ודחה את דברי ה"ט"ז. אך ה"ט"ז (סק"ד) דחאו, שגבינות של גויים טעם אחר יש בהם, שיש חשש שנתערב בה חלב טמא ולא היה שם ביטול ברוב כשרים, והחידוש שאין מתירים אותו מכח ס"ס, ונקרא 'איסור מגופו' כלומר איסור ודאי שאינו בטל, ובה שייך לומר חה"ל. משא"כ גבינה שרק הועמדה בחלב טמא, מכיון שהאיסור בה חשוב לאיסור בלוע, אין אומרים בה את דין חה"ל.

עוד כתב ה"ט"ז שגבינת גוי שנתערבה עם גבינות כשרות, אינה חשובה לחה"ל, שהרי החשש הוא רק שהתערב בגבינת הגויים חלב טמא, שהרי רוב הבהמות כשרות. אך אם מעמידים אותה בקיבת נבילה יש לה דין של ראויה להתכבד, כי איסור בשר וחלב יש כאן, ולכן במקום שידוע שאין מעמידים בעור קיבת בהמה של גוי לא הוה חה"ל. **אולם הש"ך** בנקה"כ דחאו, שגם האו"ה יודה שאם הגבינה רק הועמדה ודאי שמותרת, ורק אם הגבינה נעשתה מחלב טמא יש לאסור. וסתם גבינה של גוי חשובה לחה"ל כיון שחשובה לגוף איסור (אזיל לשיטתו לעיל). וכ"כ **כה"ח** (אות טז).

היש"ש (חולין פ"ח סימן קח) סובר שלא שייך כלל בגבינות לדון בהם משום חתיכה הראויה להתכבד, שאם היא לחה הרי אינה חשובה, ואם היא יבשה אין בה חשיבות כ"כ לאכול בה כדי שביעה, שהיא קשה לגוף. אך מה**ש"ך** וה**ט"ז** עולה שגבינות יכולות להיות חה"ל.

← לסיכום עקרון המחלוקת: לדעת הט"ז דבר המעמיד אינו יכול להחיל על החתיכה דין חה"ל, אבל אם הוכנה ע"י מעמיד שנותן טעם או שהוכנה ע"י חלב טריפה, באופן כזה יכולה להפוך לחה"ל. כך גם סובר הש"ך, אלא שלדעתו גבינת גוי תמיד חשובה לחה"ל כיון שחשובה לאיסור מגופו. אך לדעת האו"ה גם מעמיד יכול להחיל על החתיכה דין חה"ל, שלדעתו יש למעמיד דין של איסור בעין.

הפרי חדש (אות ד) כתב שכיון שחז"ל אסרו גבינת גויים, הרי שכעת הגבינה חשובה כגוף האיסור, ודין זה הוא גם כאשר אין איסור כלל. כיון שזוהי תקנת חז"ל. גם **הפמ"ג** (מש"ז ד) ו**הכרית** (סק"ה) כתבו שגבינות עכו"ם הם חה"ל. **במנחת יעקב** (מ, ב) כתב שכאשר יש הפסד מרובה ניתן להקל כדעת הט"ז (בסתם גבינות עכו"ם), כי ניתן לצרף את דעת המהרש"ל, שבכל גבינה אין דין חה"ל. וכ"נ מה**ערוך השולחן** (אות ח).

✎ דין חה"ל באיסור כדי קליפה

התוספות (חולין צז. ד"ה אפילו) הזכירו את דברי ר' **אליעזר ממיץ** (יראים סימן מח ז, ב) שהסביר שאין אומרים על חתיכה שנפל עליה איסור שתאסר כולה, משום שאין אומרים חנ"נ במקצת חתיכה אלא בכל החתיכה. והיינו שאם חתיכה נאסרה רק כדי קליפה, אין בשיעור זה בכדי לאסור את כל החתיכה מדין חנ"נ. גם בהגהות **שערי דורא** (סימן לג אות א) הביא בשם **תשובת מיימוני** (הל' מאכ"א סימן יא) לגבי תרנגולת שיעור עליה מים רותחים ונתערבה באחרות, כיון שהעירוי אינו מבשל אלא כדי קליפה, ואין בכדי האיסור שיעור שראוי להתכבד בו, ולכן קולפים האיסור והשאר מותר. הש"ך (סק"ו) העמיד דבריהם כאשר יש בקליפה כדי לכבד בה.

אולם הראב"ה (סימן תקמא) סובר שאפילו בקליפה אמרינן שחתיכה הראויה להתכבד אינה בטילה, וכן סובר **רבינו ירוחם** (נט"ו ח"ה קלה, ג).

← כתב **הרמ"א**: כל חתיכה שלא נאסרה רק כדי קליפה, בטלה, דהרי הקליפה אינה ראויה להתכבד.

הקשה **הלחם חמודות** (חולין פ"ז אות קס) הרי אם חתיכה זו אסורה כדי קליפה מוכח שנאסרה מדבר אחר, ופשוט שלא תהיה חה"ל? **הש"ך** (סק"ז) תירץ שמדובר על בשר בחלב שחשובים כאיסור מחמת עצמו, אע"פ שכל אחד בפנ"ע חשוב להיתר ורק בהתחברם יחד נאסרו, משא"כ בשאר איסורים הנאסרים מחמת דבר אחר שנתן בהם טעם, שאפילו נאסרה כל החתיכה לא נוהג בה דין חה"ל. ומבואר בדברי הרמ"א והש"ך שאם שיעור הקליפה ראוי להתכבד, הרי שהוא אינו בטל. **הפרי חדש** (אות ז) וה**חנות דעת** (חידושים ה) הסכימו שאם הקליפה גדולה כ"כ עד שבה עצמה יש שיעור שראוי לכבד בו, דנין בה דין חה"ל. אך **הפלתי** (סק"ד) היקל בזה. גם **הערוך השולחן** (אות ט) כתב שצ"ע, דאפילו תהיה גדולה הרבה, אין דרך לתת כן קליפה גדולה לפני אורח חשוב!

סעיף ג':**גדר חה"ל שאינה בטילה**

יש לדון מהי ההגדרה של חתיכה 'הראויה להתכבד'. לעיתים ישנם מאכלים או חתיכות העומדים לפנינו, וכעת אינן ראויות לאכילה מחמת שלא התבשלו וכד', אך לאחר הכנה יהיו חשובים וראויים לכיבוד. האם מתחשבים בכך או לא, והיינו האם 'ראויה להתכבד' זהו מדד לשיעור החתיכה או לגודל החתיכה. או במילים אחרות, נחלקו אם 'חתיכה הראויה להתכבד' היא סימן או סיבה, היינו האם עצם ההגשה לפני האורחים היא סיבת האיסור, או רק סימן לכך שהחתיכה חשובה גם אם אינה ראויה להגשה מיידית.

שנינו בזבחים (ע:, עב).

"[ע:] משנה: כל הזבחים שנתערבו בחטאות המתות או בשור הנסקל, אפילו אחת בריבוא - ימותו כולן. [עב.] גמרא: ניבטלו ברובא! וכי תימא, חשיבי ולא בטלי, הניחא למאן דאמר: כל שדרכו לימנות שנינו, אלא למאן דאמר: את שדרכו לימנות שנינו, מאי איכא למימר? ... רב אשי אמר: אפי' תימא רבנן, בעלי חיים חשיבי ולא בטלי... הוה לה קבוע"

א. **התוספות** (עב. ד"ה אלא למאן) הקשו, מדוע זבחים אינם בטלים משום שהם חה"ל? ותיצרו שמדובר גם על חטאת העוף שאין בה חה"ל. מדבריהם עולה שגם חתיכה שאינה ראויה לאכילה כעת יכולה להיות חה"ל, אע"פ שכעת א"א לכבד בה. גם הרא"ש (ז, לו) כתב שודאי גם חתיכה שאינה ראויה לכיבוד כעת אבל ראוי לחתוך ממנה חתיכה הראויה לכיבוד, חשובה חה"ל (לדוג', תרנגולת בנוצתה), ואין סברא לומר שאווז שלם לא חשיב חה"ל, וחתיכה ממנו תחשב לחה"ל. מדבריהם עולה שגדר 'ראויה להתכבד' אינו בהכרח צריך להיות מציאותי ועכשוי, אלא הוא פרמטר לבדיקת חשיבות החתיכה, שהרי סברת החומרא בה היא מפאת החשיבות שיש לה, ומה לי אם כעת חסרה הכנה? הרי היא בעלת חשיבות!

ב. **הסמ"ק** (סימן ריד) כתב שבהמה עם הצמר או עוף עם נוצה אין זה קרוי ראוי להתכבד ובטלה, ואע"פ שלאחר מכן מסירים את הנוצה והעור, מ"מ כיון שבתחילת התערובת נתבטלו, שוב אין חוזרים ונעורים. זו גם דעת ר"ת (מובא בשערי דורא סימן מ') שהתיר תרנגולת בנוצתה, שהתערבה בשתים כשירות. אך אם ישנה חתיכה שלא נמלחה, המליחה אינה חשובה כחסרון מעשה. לפי דבריהם עולה, שאם צריך עוד תיקון גדול, הרי לא חל על חתיכה זו דין חה"ל. אך אם נותר רק תיקון קטן נחשב כחה"ל.

ג. דעת **הרשב"א** (תוה"א ב"ד ש"א יג:) שגם אם הורידו את העור אך הכבש שלם, עדיין אינו ראוי להתכבד, משום שאין רגילים לתת לאורח כבש שלם. וה"ה לחתיכה גדולה "וכן הגדולה, עומדת היא לחתוך, שאין דרכן להניחה כולה בפני אורח אחד, אלא ראוי ובינונית". שיטה זו דומה לשיטת הרא"ש, אך בשונה מהרא"ש שלשיטתו יש רק גודל מינימלי לחתיכה, הרשב"א דורש גם גודל

מקסימלי שהחתיכה לא תהיה גדולה מדי. וכך סובר הר"ן (לו: ד"ה וגרסי' תו). ראייתם משורר הנסקל, דמשמע מהגמ' בזבחים (y): שאם השור היה שחוט הרי שהוא היה בטל, משום שכפי שהוא כעת אינו ראוי לכיבוד.

לדעת הרשב"א יש לחלק בין חתיכה המחוסרת בישול שעדיין יכולה להיות תחת הגדרת חה"ל, אך אם התיכה מחוסרת חיתוך אינה יכולה להיחשב כחה"ל. נראה להסביר לשיטתו, שאע"פ שבישול היא פעולה יותר משמעותית וקשה ליישום מאשר חיתוך, אעפ"כ קודם החיתוך מבחינה חיצונית החתיכה אינה נראית כמוכנה, אך בישול הוא שינוי כביכול 'פנימי' של החתיכה, ואינו מפריע להחשיב את החתיכה כחשובה.

ד. **הרא"ה** (הובא ברא"ש בשם י"א) סובר שהחתיכה צריכה להיות ממש מוכנה להגשה, כך עולה גם מדברי **המאירי** (חולין יז). שהחתיכה צריכה להיות כבר מבושלת.

אולם הרא"ש הביא שיטה זו ודחאה, שהעיקר הוא החשיבות של החתיכה, ולכן מה שאין החתיכה ראויה לכיבוד מידי אינה מורידה מחשיבותה. והרי גם דבר שאינו מבושל יכול להיחשב כדבר שבמניין, ומשמע שהבישול אינו הכרחי.

החתם סופר (ח"ב, י"ד, סימן צ"א. הובא בפת"ש ד) סובר שגם דעת **הרמב"ם** (פט"ז מהל' מאכ"א ה"ה) כרבותיו של הרא"ה שרק חתיכה מבושלת יכולה להיות חה"ל.

◀ **כתב השו"ע:** תרנגולת בנוצתה שנתערבה באחרות, בטלה, שהרי אינה ראויה להתכבד לפני האורחים כמות שהיא. ואף על פי שאחר שנתערבה הסירו הנוצה. וכן לא חשיבה ראויה להתכבד אלא אם כן היא מבושלת. וכן כבש שלם (ש"ך ט: אפילו הופשט עורו) או חתיכה גדולה יותר מדאי, לא חשיבה ראויה להתכבד, שאין דרך ליתן לפני האורח כבש שלם או חתיכה גדולה יותר מדאי. ויש חולקים בכל זה. **אך הרמ"א** כתב: וכן נוהגין, מלבד תרנגולת בנוצתה דמחוסרת מעשה גדול, דנוהגים בה שהיא בטילה (טור בשם י"א ובמרדכי ובש"ד). וכן רגלים או ראש שלא נחרכו משערן. אבל אם כבר נחרכו, חשיבי חתיכה הראויה להתכבד, אפילו לא נמלחו עדיין. ואפילו כבש שלם אינו בטל (בהגהות ש"ד). מיהו רגלים של עופות, מלבד רגלי אווז, וכן רגלי בהמה דקה במדינות אלו, לא חשיבי כלל, ובטלים. ראש של עופות אינו חשוב, ובטל (ארוך כלל כ"ה).

מה דעת השו"ע? לכאורה נראה מדבריו שפסק להקל, שהרי כתב שרק חתיכה מבושלת חשובה לראויה לכיבוד. **המנחת כהן** (ג, א) כתב שהשו"ע סובר כרשב"א שגם אם רק לאחר הבישול תהיה אפשרות להכינם לאורחים, עדיין היא חה"ל. והדעה שרק אם מבושלת חשובה לחה"ל היא דעת יחיד ואין לסמוך עליה.

וכ"כ הפר"ח (אות טו). אך יש להוכיח מדברי השו"ע לקמן (קי, ב) שכבש בעורו אינו נחשב לראוי להתכבד. החכמת אדם (נג, ט) כותב שמרן פוסק כדעה דבעינן דוקא שיהיה ראוי להתכבד בו כמו שהוא עכשיו. וכ"כ בשו"ת יביע אומר (ח"ה יו"ד סימן ח) שמרן פוסק להקל. שהרי בבדה"ב כתב שדין זה"ל היא מדרבנן ולכן הולכים בה להקל. כה"ח (אות כז) כתב שיש להחמיר אא"כ יש מנהג להקל. והפרי תואר (אות ו) פסק שכל שאינה חסירה רק בישול דייגין בה זה"ל.

יש לשאול על עיקר הדין שבעל חיים שלם שמחוסר תיקון אין לו דין של זה"ל והוא בטל, הרי לכאורה היה צריך לחול עליו דין של 'דבר שבמניין'! ובאמת כך סובר התורת חטאת (כלל מ דין ג) והפלתו (סק"ה). וכ"פ הערוה"ש (אות יז) דכיון שמוכרים תרנגולת במניין אין היא בטילה. מנגד, המהרש"ל (יש"ש חולין פ"ז סימן נא) סובר שמכיון שמחוסר תיקון גדול כ"כ לא הוי נמי דבר שבמניין, משום שאיבד מחשיבותו. וכ"נ דעת הב"ח והש"ך (סק"ז). וכ"כ הדרכי תשובה (אות לה).

הט"ז (סק"ו) למד בדברי הרמ"א, דמשמע שאם הסיירו כבר הנוצות ועדיין לא נטלו משם המעיים ולא נפתח הבטן אין זה חשוב מחוסר מעשה, ולא בטיל. ובשו"ת חתם סופר (סימן צא) כתב שיש להקל גם בחתיכה גדולה אפילו שאינה מבושלת כאשר יש הפסד מרובה או צורך אחר. ובספר בדי השולחן (אות לב) ביאר שכל האמור לגבי הנוצות הוא דוקא בזמנם שהיה טורח גדול בהסרת הנוצות, אבל היום שהסרת הנוצה נעשית בקלות ע"י מכונה ובזמן קצר, חזר להיות כמעשה קל והוי זה"ל לשיטת הרמ"א.

מרן פסק כדעת הר"ן, שכיון שהתבטלה החתיכה אין זה משנה שלאחר מכן הפכה להיות ראויה להתכבד. ולכן גם אם הורידו את הנוצות או חתכו את החתיכה הגדולה לחתיכות יותר גדולות, נשאר בהיתרה. אך הרדב"ז (ח"א סימן רסז. הובא בפת"ש ה) סובר שרק אם היתה ידיעה בשעה שלא היתה ראויה להתכבד הרי הדין נקבע לפי זמן זה, שבטלה בשעה זו. אבל אם רק לאחר שהפכה להיות ראויה לכיבוד נודעה התערובת, הרי שהיא אינה בטילה. וכ"פ החוות דעת (חידושים ז), פמ"ג (שפ"ד, ח), חכמת אדם (נג, ז) פרי תואר (אות ה) ועוד. הדרכי תשובה (אות לז) כתב שיש להקל בזה אם יש עוד סניף לצרף.

נקודה נוספת העיר בשו"ת רב פעלים (ח"א סימן כג ד"ה והנה כל זה) שאפילו אם אין רגילים לכבד במאכל הזה כמות שהוא בפני עצמו, אלא מגישים אותו ביחד עם מאכלים אחרים, נחשב זה"ל. ומשמע מדבריו שכל שיש תוספת כיבוד כשמגישים חתיכה זו, כל עוד אינו טפל לשאר המאכלים חשיב זה"ל.

הרמ"א כותב שראש של עופות איננו חשוב. המהרש"ל והט"ז (סק"ח) כותבים שגם ראש בהמה איננו חשוב. אולם, ראש של עגל - חשוב, וראש של אווז חשוב (פמ"ג). והוסיף הט"ז (סק"ח) שלשון של שור חשובה שהרי אברהם כיבד בכך את המלאכים. הפמ"ג (מש"ז ח) מוסיף בשם הכו"פ, שבמקרה שהלשון בתוך הראש, הרי שגם הראש חשוב.

סעיף ד':**שומן המעיים**

הגמ' בחולין (מח:) עוסקת בענייני טריפות, וכחלק מהדיון דנה ב'הדורא דכנתא', וביאר רש"י "דקין הסובבין אותו סביב כעגולה".

כתב הב"ב בשם השערי דורא (סימן מ סק"ג) "מצאתי כתוב הדרא דכנתא אינו ראוי להתכבד דאין דרך לתת לאורחים הדרא דכנתא בקערה ולא עבידי אינשי דאכלי שומן בעיניה".

◀ כתב השו"ע: שומן הכנתא אינו ראוי להתכבד.

הש"ך (ס"ק יב) כתב בשם הפסקי תוס' (נדריים סימן פ) שהדרא דכנתא עם השומן שלה ראויה להתכבד, וכנראה שמעיים עם השומן הם מאכל חשוב שראוי לכבד בו. לכן כותב הש"ך (מכך שישנו הבדל בין פסקי התוס' לגמ') שהכל לפי המקום ולפי הזמן. כפי שעולה מדברי הרמב"ם (פ"ז מהל' מאכ"א ה"ט) שהכל הולך "לפי חשיבותו באותו מקום ובאותו זמן". בדומה לכך כתב הש"ך (ס"ק יג) שלפי שדינים אלו משתנים לפי המקום והזמן, קיצר בהם, והכל תלוי בראות עיני המורה אם הוא חשוב להתכבד באותו מקום לא בטיל ואם לאו בטל, ואם יש ספק אזלינן לקולא. **המנחת יעקב** (כלל מ סק"ח) ביאר שאע"פ שהדינים משתנים פירט השו"ע דוגמאות שונות, שיתכן והדוגמאות שחז"ל הביאו אינן משתנות, ורק התוספות לאחר מכן ניתנות לשינוי לפי המשתנים באותו זמן ומקום. עוד כתב, שרק כאשר ברור מה המנהג באותו מקום הולכים על פיו, ודברי השו"ע אמורים לאותם מקומות בהם לא ברור מה המנהג. כהבנה השנייה כתב הפרי מגדים (מש"ז ט).

כתבו **המהרש"ל** והט"ז (סק"ט) שבשונה ממעיים שאינם ראויים, כאשר אוכלים מעיים של עגל עם השומן שלהם, חשובים הם כחה"ל. משום שהשומן משביח את החתיכה והופך אותה לראויה. בדבריהם ישנו חידוש, שאע"פ שכל דבר בפנ"ע אינו ראוי, כאשר הם מתחברים יחד - חשובים. **הדרכי תשובה** (סק"ט) כתב שסתם שומן אינו ראוי להתכבד.

עור שומן של אווז

◀ כתב הרמ"א: אבל עור שומן אווז מקרי ראוי להתכבד. ואינו בטל.

האיסור והיתר (שם) מביא שאם נחתך העור של האווז לרצועות, הרי הוא בטל מחשיבותו. ותמה עליו **המהרש"ל** כיון שאם נחתכה אינה חשובה, ודאי שלא תהא חשובה כשהיא בשלמותה. וביאר הט"ז (סק"י) שעיקר הכיבוד בעור האווז הוא דוקא אחר שחותכים אותו לחתיכות לטגנם, ואנו רואים שמכבדים בהם אנשים חשובים, ולכן ודאי חשובה חה"ל לאחר החיתוך. וכתב שלכן לא הביא השו"ע חילוק זה, וגם הרמ"א לא הביאו בדרכ"מ כיון שאינו עיקר. אך הש"ך (נקה"כ על הט"ז) פסק כאו"ה שחתיכה שלימה ראויה

להתכבד, אך לאחר החיתוך אינו ראוי להתכבד, משום שלא מגישים חתיכה קטנה בפני עצמה. כדברי הש"ך פסקו **הפרי מגדים** (מש"ז י), **חכמת אדם** (נג, יא), **פר"ח** (ס"ק יז), **ערוך השולחן** (אות יט), **כה"ח** (אות מג) ועוד רבים.

למחלוקת זו ישנה השלכה לכל המאכלים שאין הדרך להגיש חתיכה אחת לבדה. היינו, עוף הדרך להגישו חתיכה אחת בפני עצמה, אך ודאי שאין הדרך להגיש חתיכת כנף או כבד אחת לבדה, אע"פ שכבד הוא דבר חשוב לכל הדעות. והיוצא שלפי הט"ז יכולים להיות חה"ל, אך לפי הש"ך וסיעתו לא יחשבו כחה"ל.

סעיף ה':

קורקבן ובני מעיים

בנדרים (נד:): אומרת הגמ' שמעיים אינם בשר, והאוכלם אינו בן אדם. מגמ' זו כתבו **הסמ"ק** (רי"ד) ו**האור"ה** (כה, כב) שמעיים אינם חתיכה הראויה להתכבד, וגם קורקבן אינו חה"ל, משום שהוא כמעיים.

◀ וכ"כ השו"ע: קורקבן וכן שאר בני מעיים, אינם ראויים להתכבד.

הש"ך (ס"ק יד) כתב שמסתימת לשון מרן עולה שאפילו קורקבן של אווז בטל משום שאינו חשוב. אבל **המהרש"ל** (יש"ש פ"ז סימן ג) כתב שקורקבן של אווז חשוב ואינו בטל, בשונה מקורקבן של תרנגולת שאינו חשוב (ט"ז סק"י). הש"ך (נקה"כ על ט"ז י) כתב שהטעם שקורקבן של תרנגולת אינו חשוב משום שאין מכבדים אותו בפנ"ע אלא רק כמה קורקבנים יחד, ולכן אין לו חשיבות.

עוד כתב **המהרש"ל** (שם) שחכמי קראקא הורו על חזה אווז (ביל"ק) שאע"פ שהופשט האווז, חשוב כראוי לכיבוד. אך המהרש"ל סובר שאע"פ שלאחר צלייתה ראוי לכבד לפני האורחים במקומות אלו, מ"מ מאחר שהופשט האווז וניטל תפארתה בטל ממנה החשיבות, וקצת דומה לכריה שנטל ממנה מעט, ששוב אין לה את החשיבות של בריה. וכן סובר **הפרי חדש** (ס"ק יח) משום שלאחר שהופשטה אינה ראויה לכיבוד לפני האורחים. וכ"פ **הערוה"ש** (אות כא). **אולם** הט"ז (ס"ק יא) תמה, וכי בחתיכה גדולה שניטל ממנה מעט נאמר שאיבדה את חשיבותה?! והרי רק כשאיבדה צורתה אין לה חשיבות. בשונה מבריה, שמהותה היא רק כשהיא שלימה. לכן פסק כחכמי קראקא דכל חתיכה הראויה לכבד עכשיו חשיבא היא, אף על פי שהיתה חשובה יותר. כתב **הערוך השולחן** (אות כא) שכל מחלוקתם היא רק כאשר הסירו את העור, אך ודאי שקודם שהוסר העור ראוי הוא לכיבוד.

כתוב **בלבוש** (ס"ה) שאותם הכבדים מן האווזות המפוטמות שאובסין אותן בידיים עד שנהפכה הכבד להיות לבנה מחמת רוב שמנונית ראויים להתכבד, שהרי מתכבדים בה שרים. ולכן אם נתערבה באחרות אינה בטילה. אך **הערוך השולחן** (אות כ) כתב במדינתנו לא ידענו מזה, ואם יש איזה מקום שמתכבדים בה ודאי אינו בטל.

סעיף ו':**צריך שתהא החתיכה שלימה**

כתב הרא"ש (ז, לה) שבריה אינה בטילה דוקא כשהיא שלימה, אבל אם נתרסק ממנה או נחתך ממנה חלק, שוב אין לה את החשיבות של בריה, ובטילה ברוב. וה"ה בחה"ל אם לאחר שנפלה לקדירה נחתכה, בטל ממנה חשיבותה, ובטלה כשאר איסורים. שהרי אמרנו (גיטין נד): לגבי אגוזי פרך ורמוני בדן, שאם נתפצעו האגוזים ונתפרדו הרמונים בטלים הם. וכ"כ הרשב"א (תוה"א ב"ד ש"א י"ג סוע"ב) והר"ן (חולין לו: ד"ה גרסי' תו בגמ').

◀ כתב השו"ע: הא דבריה וחתיכה הראויה להתכבד לא בטלי, דוקא בעודם שלמים, אבל אם נחתכו או נתרסקו עד שנאבדה צורתן, בטלי, דתו לא חשיבי... והוא שנתרסקו שלא במתכוין לבטל האיסור, אבל אם נתכוין לכך, אסור למרסק, אם הוא שלו, וכן למי שנתרסק בשבילו.

הפרי מגדים (שער התערובת, ח"ג, ד"ה חתיכה הראויה להתכבד) מעיר שמסתבר שאין צורך שתאבד צורתה, אלא אפילו שהתרסק מעט ממנה, כפי שעולה מן הרא"ש.

הש"ך (ס"ק טו) ביאר את החילוק בין בריה לחה"ל, שבבריה כאשר חסרה אפילו חתיכה קטנה שוב אינה חשובה לבריה (השם 'בריה' לא נכון כאשר היא איננה שלימה לגמרי) בשונה מחה"ל שכל עוד ראויה להתכבד באופן מסוים יכולה להיחשב כחה"ל, גם אם נחסר מהחתיכה המקורית. וכ"כ **הפרי חדש** (אות יט) ועוד.

כתב **היד יהודה** (בארוך ס"ק יא) בשר שחתכוהו דק דק ואח"כ הדביקו אותו יפה (כגון קציצות וכד') והוא ראוי להגישו לאורח נכבד, נחשב כחה"ל. שכיון שנדבק היטב יש לדונו כחתיכה אחת, דומיא דפת.

מתי נתרסקה החתיכה?

איתא בתוספתא (תרומות פ"ח הי"ד) "חתיכה שנתערבה בחתיכות אפילו באלף כולן אסורות ואם נמוח ה"ז בנותן טעם". מכואר שאפילו אם נתרסקה לאחר שהתערבה, בטילה. וכ"פ **הרמב"ם** (פט"ז מהל' מאכ"א הי"א) והתוספות (יבמות פא: ד"ה דברי).

◀ כתב השו"ע: בטלי, דתו לא חשיבי... ואפילו אם נתרסקו לאחר שנתערבו עם ההיתר. והוסיף **הרמ"א**: ואפילו לאחר שנודע התערובת (הגהת ש"ד וד"ע לאפוקי או"ה).

חה"ל במין בשאינו מינו

האיסור והיתר (כלל כה דין יז) סובר שכשם שבדבר שיש לו מתירים יש חילוק בין מינו לאינו מינו, דבאינו מינו בטל, כמו כן בבריה וחה"ל אינם בטלים רק במינם, אבל בשלא מינם בטלים. אך **הדרכי משה** סובר שגם באינו מינו אינה בטילה.

◀ **כתב הרמ"א:** ואין חילוק בין נתערבו במינם או שלא במינם (ד"ע ומשמעות הפוסקים ולאפוקי או"ה).

והסכימו לדבריו ה"ט"ז (ס"ק יב), ש"ך (ס"ק יח), פר"ח (ס"ק כא) ועוד.

ה"ט"ז (ס"ק יב) העיר שהג"ה זו צריכה להיכתב בסעיף א', וישנה ט"ס בדברי הרמ"א כאן.

הש"ך (סי' קט סק"ח) הקשה, כיצד אפשר לדבר על 'חתיכה הראויה להתכבד' במושגים של ביטול, הרי היא גדולה, ואם נמצאת בתערובת של דבר שאינו מינה ודאי שאינה בטילה! ומיישב שמדובר במקרה ששחט כמה מינים, ואחד נשחט שלא כהלכה, אך איננו יודעים מי הוא. לאחר מכן כל החתיכות נתערבו, ונמצא שבתערובת שלפנינו יש חתיכה אחת טריפה, שאינה דומה לשאר החתיכות, אך אין ידוע מה המין הטרף. וכ"כ הפר"ח (שם), והוסיף דה"ה שיכול להיות בדברים שחלוקים בשמן ושיוין במראה, למאן דס"ל בתר שמא אזלינן.

סעיף ז':

תערובת חה"ל שנחתכה אחת מהן

שנינו בזבחים (עד:)

"אמר ר"ל: חבית של תרומה שנתערבה במאה חביות, ונפלה אחת מהן לים המלח - הותרו כולן, דאמרינן: הך דנפל דאיסורא נפל... א"ר אלעזר: חבית של תרומה שנפלה בק' חביות, פותח אחד מהן ונוטל הימנה כדי דימועה ושותה. יתיב רב דימי וקאמר לה להא שמעתא. א"ל ר"נ: גמע ושתי קא חזינא הכא! אלא אימא: נפתחה אחת מהן - נוטל הימנה כדי דימוע ושותה. א"ר אושעיא: חבית של תרומה שנתערבה במאה וחמשים חביות ונפתחו מאה מהן - נוטל הימנה כדי דימועה ושותה, ושאר אסורין עד שיפתחו, לא אמרינן איסורא ברובא איתיה"

מגמ' זו למדו הרא"ש (פ"ז סימן לה) והר"ן (לו:): שגם באיסור דרבנן, אם נחתכה אחת מהחתיכות, הרי היא מותרת ושאר כל החתיכות אסורות. ואין תולים מספק שמא אותו של איסור נפרסה והשאר מותרים. בטעם הדבר שהחתיכה מותרת, ביאר הר"ן שאם החתיכה שיצאה היא היתר, ודאי שהיא מותרת, ואם היא איסור, הרי שנחתכה כעת ושוב אינה חשובה כחה"ל. עוד כתבו, שאם החתיכה אבדה, כל השאר מותרות, משום שהיא איננה לפנינו (ועיין בזה לקמן סימן קי"ז).

כתב הרמב"ם (פט"ז מהל' מאכ"א ה"ו) דאף חתיכה שאינה אסורה אלא מדרבנן אינה בטלה אם היא ראויה להתכבד.

◀ **כתב השו"ע:** אם נחתכה חתיכה אחת, אין תולין לומר של איסור נחתך, ומתבטל, ויהיו כולן מותרות, אלא אותה שנחתכה בלבד מותרת ממה נפשך, אם היא של איסור, אף כולן מותרות. ואם אינה של איסור, הרי היא מותרת. ואפילו נחתכו רובן אין תולין לומר שהאיסור מהרוב שנחתכו, אלא כל הנחתכות מותרות והשלימות אסורות.

בטעם הדבר שאין מקלים בדין זה משום 'ספק דרבנן לקולא', כתב ה"ט"ז (ס"ק יד) בשם מהרא"י שאע"פ שבכל מקום תולים ברוב, כאן יש לומר שכל שנשתנה מקדמותו הוא מהרוב, וכמו דין 'כל דפריש מרובא פריש', ונמצא שהאיסור שהוא המועט לא נשתנה והופרש מקדמותו. והוסיף שאין לומר שמחמירים משום 'כל קבוע כמחצה על מחצה', שכאן יש לפנינו שני קביעויות, האחד החלק הנחתך, והשני הנשאר שלא נחתך, ויותר יש לומר שהאיסור בחלק הנחתך, כי הוא הרוב כנגד החלק השני. וכ"כ הפר"ח (אות כב), **פרי תואר** (אות י) ועוד. **אולם הערוך השולחן** (אות כד) תמה על שיטתם, דא"כ כיצד תולים בסימן ק"י שהאיסור נפל לים, נימא כל דפריש מרובא פריש ומרוב ההיתר נפל לים, אלא ודאי הטעם דכיון דמן התורה כבר נתבטל ברוב תלינן במה שנוכל לתלות. ולדעתו כשהאיסור אינו בעולם תולים בו, משום שאין צריכים לדון על כשרותו, אבל בנחתך או נתרסק ועדיין נמצא בעולם, ואם נתלה בו האיסור נצטרך לאסור אותו, א"א לומר כך שא"א לעשות שני הפכים, גם להתיר אותו וגם לתלות בו האיסור.

האיסור והיתר (כלל כה דין יד) כתב שכל האמור הוא דוקא כאשר יש שישים כנגד האיסור, והיינו משום שהוא תערובת לח בלח. וכ"כ ה"ט"ז (ס"ק יג).

כתב הפרי תואר (סק"י) שאם נשארו שתי חתיכות בלבד שלא נחתכו, גם אם חזרה ונחתכה אח"כ אחת מהן נשארת באיסורה, שכבר לא שייך להתיר בזה מטעם ממ"נ, שאם היא של איסור אין כאן רוב היתר לבטלה.

סעיף ח':

זיהוי האיסור ע"י סימנים

שנינו בעבודה זרה (מ).

"ומעשה בעובד כוכבים אחד שהביא גרב של חתיכות ונמצא סימן באחת מהן, והתיר רשב"ג את הגרב כולו! תרגמה רב פפא: כשחתיכות שוות. א"ה, מאי למימרא? מהו דתימא נחוש דלמא אתרמי, קמ"ל"

הב"י כתב שהגהות מיימוניות (שחיטה פ"ו אות ט) למד מגמ' זו, שקורקבן הנמצא נקוב, ונתערבה אותה תרנגולת עם אחרות כשרות, אפשר לדמות את שומן הקורקבן לשומן התרנגולת של מקום חיבור הקורקבן לתרנגולת, ואם הם דומים אפשר להכשיר את האחרים, ולאסור רק את התרנגולת הנ"ל.

◀ **כתב השו"ע:** קורקבן שנמצא נקוב, ונתערבה אותה תרנגולת עם אחרות, מדמין שומן שבקורקבן לשומן התרנגולת של מקום חיבור הקורקבן, ואם דומים לגמרי, מכשירים האחרות. (וכן כל כיוצא בזה).

הט"ז (ס"ק טו) ביאר שהסימן הוא שבדקים האם השומן שבקורקבן דומה לשומן של התרנגולת הזו. וכ"כ **החכם צבי** (סימן טל) ועוד. **הש"ך** (ס"ק טו. עפ"ד בסימן פג סק"ד) ביאר שבדקים את מקום החיבור של התרנגולת לקורקבן. אבל **הפרי תואר** (סימן פג אות ה) כתב שאין לדמות את מקום החיתוך, כיון שדרך השומן להשתנות ואין צורת החיתוך עומדת.

הלבוש (אות ח-ט) ו**הערוך השולחן** (אות כה) סוברים שגם כיום בקיאים בדימוי זה ואפשר להתיר כך, וטעם הדבר שהעין רואה ממש השווי ואין לטעות בזה. **אולם הכרתי ופלתי** (אות טו) סובר שרק כאשר ישנו ספק דרבנן (היינו כשיש רוב) אפשר להקל, אבל כשהספק הוא של תורה (תערובת כשרה עם טריפה) אין להתיר. **האיסור והיתר** (כלל נב דין ג) סובר שכיום אין לסמוך כלל על דימויים אלו כיון שאין אנו בקיאים, אא"כ הדימוי הוא מובהק. וכ"נ מה**ט"ז** (ס"ק טו), גם **הפרי תואר** (אות יג) כתב שאין ללמוד מהגמ' בע"ז לניד"ד, דהתם לא אתחזק איסורא, ויש הסוברים שאפילו אין החתיכות שוות מותר, ולכן לדעתו אין להתיר אלא במקרה שהאיסור מדרבנן בלבד. ולכן כתב **כה"ח** (אות נט) בשם **הזב"צ** (אות לח) שאין לסמוך ע"ז אלא בהפסד מרובה, וירא השם ורואה הפרש גדול וניכר לכל.

כאשר הספק הוא ספק דרבנן, היינו כשיש רוב, כתב **הפרי תואר** (אות יב) שגם ע"י בדיקת התאמה מול שאר העופות שלא נמצא התאמה בין הקורקבן לחלק מהעופות, אפשר להתירם. וא"צ דווקא התאמה כדי להתיר את שאר העופות. אולם מהגיליון **מהרש"א** עולה שתמיד אפשר לחשוש שמא היה דומה קצת לאחד מהם.

בשו"ת **שמש צדקה** (י"ד סימן לג. הובא בפת"ש ז) הקשה, שכאן משמע שהשו"ע סובר שתרנגולת חיה או בהמה חיה חשובה חה"ל, אך לעיל סעיף ג' פסק כמ"ד שאינה חשובה לחה"ל! **הפרישה** (אות ב) חילק בין תרנגולת בלא נוצתא שראויה לאומצא גם בעודה חיה, ובין בשר בהמה שאינו ראוי לאומצא. בשו"ת **יביע אומר** (ח"ה י"ד סימן ח) כתב שמרן העתיק את לשון הגמ"י הסובר שחתיכה גדולה חשובה לחה"ל, אך מרן לא סובר כך, והעתיקם כדי לחדש שמותר לבשל כל החתיכות הכשרות יחד, וכן ללמד את ההיתר של דימוי החתיכות זל"ז. אך יש לציין שיש הסוברים שגם בחתיכה חיה יש להחמיר, וכ"כ **הזבחי צדק** (אות י) ועוד.

סעיף ט':**דימוי ראש כבש טריפה**

בש"ת **תרומת הדשן** (סימן קעט) מובא מקרה נוסף שאפשר לזהות את חתיכת האיסור ע"י סימנים, כאשר נמצא ראש כבש טריפה, ולא נודע מאיזה כבש הוא, אם הקיפו את הראש לצואר של אחד מהכבשים ונמצאו החתיכות דומות ומכוונות, יש לסמוך ע"ז ולהתיר את החתיכות האחרות.

◀ **כתב השו"ע:** ראש כבש שנמצא טריפה, ולא נודע מאיזה כבש הוא, והקיפו הראש לצוארו של אחד מהכבשים ונמצאו החתיכות דומות ומכוונות יפה, יש לסמוך על זה להתיר האחרות.

הב"ח כתב אודות כבש שנמצא בראשו מים, שקבלה בידו שאם יחפשו בכבשים וימצא בחוט השדרה של אחד מהם מים, ודאי הגיעו מהראש, והראש הגיע מכבש זה. **אולם הט"ז** (ס"ק טו) כתב שאין לסמוך ע"ז להתיר ספק טריפות. גם **הפר"ח** (אות כד) כתב שיש להתיישב בקבלה זו להלכה ומעשה. **החכמת אדם** (טו, יא) כתב שבהפסד מרובה אפשר להקל, אך יבדוק במתינות. וכ"כ **כה"ח** (סי' לא אות כח). ובגיליון **מהרש"א** כתב שרק כאשר יש ספק דרבנן, כגון שהרוב כשרות, אפשר להקל.

בש"ת **גינת ורדים** (כלל א סימן כז) תמה, דודאי כבשים השוים זל"ז בגודלם, אם יקיפו ראשו של אחד לגופו של אחר, פשוט שיכוין ויתאים לו בלא ספק, ולא יסתפק בזה אלא מי שאינו רגיל במילי דעלמא! וסימן גרוע כזה אפילו באבידה אינו מועיל. וגם אם נחשיבו כסימן בנוני, ודאי אין לסמוך עליו באיסור תורה. ולכן הסיק שודאי עובדא דתה"ד היה שהקיפו את הראש עם כל גופות הכבשים ולא נתכוין היטב רק עם אחד מהן, וגם במעשה הקורקבן אית לן לאוקמי הכי. וכן מבואר בשו"ת **הרדב"ז** (ח"ד סימן קמד) להדיא.

סימן ק"ב - דבר שיש לו מתירין

ובו ד' סעיפים

סעיף א':

גדר דבר שיש לו מתירים וטעמו

שנינו בביצה (ג):

"מיתבי: אחד ביצה שנולדה בשבת ואחד ביצה שנולדה ביום טוב... וספיקא אסורה. ואם נתערבה באלף - כולן אסורות. בשלמא לרבה דאמר משום הכנה - הוי ספיקא דאורייתא, וכל ספיקא דאורייתא לחומרא. אלא לרב יוסף ולרבי יצחק, דאמרי משום גזרה, ספיקא דרבנן היא, וכל ספיקא דרבנן לקולא! (אמרי לך): סיפא אתאן לספק טרפה. - אי הכי, אימא סיפא: נתערבה באלף - כולן אסורות. אי אמרת בשלמא ספק יום טוב ספק חול - הוי דבר שיש לו מתירין. וכל דבר שיש לו מתירין - אפילו באלף לא בטיל. אלא אי אמרת ספק טרפה - דבר שאין לו מתירין היא, ותבטל ברובא!"

עוד שנינו שם (ד):

"אמר רב מתנה: עצים שנשרו מן הדקל לתוך התנור ביום טוב - מרבה עליהם עצים מוכנים ומסיקן... ולרב אשי, דאמר: כל דבר שיש לו מתירין, אפילו בדרבנן לא בטיל, מאי איכא למימר? - הני מילי היכא דאיתיה לאיסורא בעיניה, הכא מקלא קלי איסורא"

מה הטעם שאיסור שיש לו היתר אינו בטל אפילו באלף? רש"י (ג): ביאר: שיש לו מתירין - שיכול לאכול אחר יום טוב בהיתר גמור. אפילו באלף לא בטיל - ואף על גב דמדאורייתא חד בתרי בטיל, דכתיב (שמות כג) אחרי רבים להטות - אחמור רבנן, הואיל ויש לו מתירין לאחר זמן - לא יאכלנו באיסור על ידי ביטול. ע"כ. לדעת רש"י אומרים 'עד שיאכלנו באיסור יאכלנו בהיתר', היינו, כאשר אין לאיסור דרך שיהא מותר, משתמשים בכללים של ביטול ברוב וכד', אבל אם האיסור עצמו יכול להיות מותר ללא ביטול או דרכים דומות, אין להתיר לאוכלו כשהוא עדיין באיסורו (אע"פ שמבושל ברוב וכד').

הר"ן (נדריים נב). סובר שבגלל שאיסור זה יהיה מותר לאחר זמן, נמצא שגם כעת הוא כביכול לא איסור גמור, והוא כעין מין במינו שאינו יכול לבטל אלא מצטרף לדומה לו. בשונה מרש"י שסובר שאפשר לבטל את האיסור אלא שאין סיבה להתיר דבר שיכול להיות מותר גמור, הר"ן סובר שא"א כלל לבטל איסור

במעמד זה שהם אותו מין, וגם מצד הדין הם שווים, שלשניהם יש היתר³⁴. שרק כאשר ישנה 'התנגדות' בין האיסור להיתר, ההיתר יכול לבטל את האיסור, אבל כשאין התנגדות, אין אחד יכול לבטל את חברו הדומה לו.

◀ **כתב השו"ע:** כל דבר שיש לו מתירין, כגון ביצה שנולדה ביום טוב, שראויה למחר, אם נתערבה באחרות, בין שלימה בין טרופה, אינה בטלה אפילו באלף. (טור וש"ד ותשו' הרא"ש ור' ירוחם והגהות ש"ד ורש"ל ורוקח וכנ"ד סמ"ג וסמ"ק בהל' יום טוב וכ"כ או"ה כלל כ"ו בשם סמ"ג ות"ח כלל מ"ג ולא כב"ח וסמ"ק סימן ר"ד וכ"מ באגודה ומרדכי ריש ביצה בשם ראבי"ה וכ"כ טא"ח סימן תקי"ג והאגור בשמו והאו"ה כלל כ"ה בשם מרדכי ריש ביצה בשם ראבי"ה ולא כב"ח).

☞ צבע מאכל - 'חזותא מילתא היא'

שנינו במשנה בערלה (ג, א) "בגד שצבעו בקליפי ערלה ידלק נתערב באחרים כלם ידלקו דברי ר' מאיר וחכמים אומרים יעלה באחד ומאתים".

הגמ' בבבא קמא (קא:) דנה בדברי משנה זו: "בגד שצבעו בקליפי ערלה - ידלק, אלמא חזותא מילתא היא. אמר רבא: הנאה הנראה לעינים אסרה תורה...".

כתב הרא"ש (כלל כג סי' ז) 'הרוטב שנתקן ביום טוב בביצה בת יומא אסור דדבר שיש לו מתירין הוא ולא בטיל', ובהגהות שערי דורא (סימן עד סק"ג) כתוב בשם מה"ר איסרל אם ליבנו בו מאכל או מילאו בו תרנגולת אסור. וזאת עפ"ד התוספות (לט. ד"ה משום) שכשיש בתהליך רצון לתיקון הקדירה חשיב מין במינו, ומלבנים את הביצה כדי לבשם את התרנגולת.

◀ **כתב השו"ע** (תקיג, ג): אבל אם לבנו בו התבשיל וכיוצא בזה, מידי דלחזותא וטעמא עביד, לא בטיל. וכ"כ כאן הרמ"א: מיהו אם לבנו בה מאכל, או נתנו בקדירה לתקן הקדירה, כגון שמלאוה בתרנגולת, אינה בטלה (הגהת ש"ד ובארוך) ועיין בא"ח סימן תקי"ג.

המגן אברהם (סק"ז) סובר שדוקא דאיכא תרתי, חזותא וטעמא אינו בטל. וכ"נ מהט"ז (סק"ז). אבל הש"ך (כאן סק"ה-ו) סובר שהכוונה לחזותא או טעמא. וכ"ד הגר"א.

הפרי חדש (אות ה) דן באריכות מה הדין כאשר אין טעם אך יש חזותא, האם אומרים באיסורים 'חזותא מילתא היא' או לא. והסיק דמכיון שהגמ' הקלה בדין דרבנן בלבד, יש לנו להחמיר כאשר הדבר

³⁴ כך עולה מרעק"א (שו"ת מהדו"ק לח וקפט) שהר"ן אינו סובר את טעמו של רש"י. אך הקובץ שיעורים (ביצה ד) סובר שגם לר"ן טעם האיסור הוא כרש"י, אלא שחכמים רק סמכו את גזירתם על דין מין במינו, שכל דין דרבנן צריך להסתמך על דבר מדאורייתא.

מדאורייתא, וכן העלה המנחת כהן (ח"ג פ"ג). עוד כתבו, שגם באיסור דאורייתא, הוא דווקא אם רגילים לצבוע באותו מין, ונתנוהו במאכל כדי לצבוע.

מה ההגדרה של 'חזותא'? מצאנו באחרונים מחלוקת מה הדין כאשר טחו חלות בכיצה שנולדה ביו"ט? הבאר היטב (סק"א) בשם הבית הלל כתב שיטול מכל חלה כדי נטילה שהוא עובי אצבע, ואז החלה מותרת באכילה ביו"ט, ומה שחתך כדי נטילה יאכל למחר. וכ"כ הדרכי תשובה (אות ט), זבחי צדק (אות ה), כה"ח (אות י) ועוד. אך הערוך השולחן (אות י) כתב שהחלות מותרות לגמרי, משום שסיכת החלות אין בהם ממש, ולא דמי לליבן מאכל, וכן מוכח מהגמ' בפסחים (עו). שסיכה היא משהו בעלמא.

החוות דעת (סק"א) והכרתי ופלתי (סק"ג) העירו, שחומרת 'חזותא' נכונה רק בדבר שיש לו מתירין שאינו בטל, אבל בשאר איסורים שבטלים בשישים, חזותא לאו מילתא היא, ולכן אם ליבנו מאכל בכיצת טריפה, המאכל מותר, דודאי יש בזה שישים, וחזותא לאו מילתא היא. וכ"כ הערוך השולחן (אות ח).

דשיל"מ במין בשאינו מינו

הירושלמי (נדרים פ"ו ה"ד) לומד שדבר שיש לו מתירין אינו בטל רק בתערובת מין במינו, אבל בתערובת מין בשאינו מינו - האיסור בטל אפילו אם יש לו מתירין. לדעת הר"ן שהבאנו לעיל דברי הירושלמי מתיישרים, רק כאשר האיסור וההיתר דומים זה לזה הן מבחינת מינם והן מבחינת מעמדם ההלכתי (אחד מותר ואחד עומד להיות מותר), הם דומים ואינם מבטלים זא"ז, אבל כאשר האיסור וההיתר הם ממינים שונים - יש שוני ברור ביניהם, ולכן ההיתר 'נאבק' באיסור ומבטל אותו. לפי רש"י, לעומת זאת, קשה יותר להבין את החילוק בין מין במינו לבין מין בשאינו מינו.

תוס' הרא"ש (ב"מ נג.) מחלק, שלדעת רש"י יש הבדל עקרוני בין שני סוגי התערובות בנוגע לאופן הביטול. כאשר מדובר במינים שונים, כגון שמעט יין אסור התערב במיץ מותר, הביטול הוא מציאותי, היין נעלם במיץ וא"א לזהותו, ולפנינו נמצא כביכול רק מיץ. ולכן להלכה אין זה משנה אם היין עומד להיות מותר או לא, שהרי לפנינו אין אלא מיץ. אך כאשר מדובר על אותו מין, כגון שהיין התערב ביין, מבחינה מציאותית היין אינו נעלם, שהרי לפנינו יש עדיין יין שאיננו יודעים אם הוא מותר או אסור. והביטול במקרה זה הוא רק הלכתי, וממילא יש מקום להחמיר ולומר שחידוש זה הוא רק כאשר האיסור עומד להיות מותר ממילא.

נחלקו הראשונים מתי אומרים שדבר שיש לו מתירים אינו בטל:

א. כתב הר"ן (ביצה ב: ד"ה כל. ע"ז לו: ד"ה חוץ) שדבר שיש לו מתירין אפילו באלף לא בטיל, דוקא במינו

אבל שלא במינו בטיל. וכ"כ התוספות (לה. ד"ה ולבטיל) ושכן איתא בירושלמי (שם), וכ"ד הרמב"ם

(פט"ו מהל' מאכ"א הי"ב) והרשב"א (תוה"ב ארוך ב"ד ש"א טז:). מדברי התוס' (לט. ד"ה משום) עולה נקדוה

חשובה נוספת, שכל דבר שהוא חלק חשוב בתבשיל חשוב לעניין זה כמין במינו, כגון מים בעיסה אינן חשובים מים בשאינו מינו כיון שהוא חלק ממשי מהעיסה וחשוב כמותה.

- ב. **הטור** (או"ח סימן תקיג) למד מדברי ר"ת דהא דאמרינן דבר שיש לו מתירין לא בטיל, הוא דוקא כשהוא בעין אבל טעמו בטל בס', ולכן התבשיל מותר כיון שלא נתכוין לבטלה, היינו הטור סובר בדעת ר"ת שבמין בשאינו מינו אין את חומרת דשיל"מ. אולם הב"י כתב שאינו מוכרח, די"ל שלר"ת גם אסור, משום שנעשה למראה וטעם, וכל דבר הנעשה לתת טעם אינו מתבטל. והב"ח סובר שלדעת ר"ת גם מין במינו וגם מין בשאינו מינו, דשיל"מ אינו בטל כלל.
- ג. **הראבי"ה** (סי' תשטו) אסר אפילו התבשיל שנעשה בספק ביצה שנולדה ב"ט. וכ"פ בשערי דורא (סי' עד) דאם ליבנו מאכל בספק ביצה שנולדה ביום טוב או מילאו ממנו תרנגול אסור. לדעתו גם מין בשאינו מינו הוי דשיל"מ ואינו בטל.

ד. שיטת הסמ"ג (סימן קמ) שרק מין במינו אינו בטל משום דשיל"מ, אך מין בשאינו מינו בטל.

כתב הכל בו (סי' נח יט.) ביצה שנולדה ביום טוב שנתבשלה בשוגג בו ביום עם בשר ותבשיל, הכל מותר חוץ מן הביצה שמניח עד למחר, משום שאינם נותנים טעם כלל. ולפ"ד ר"ת טעם ההיתר משום דבטל בשישים.

◀ **כתב השו"ע:** ...ואם נתערבה בשאינה מינה, בטלה בס'. עוד כתב (או"ח תקיג, ג): ביצה שנולדה ביום טוב שנתבשלה בשוגג עם בשר ותבשיל, אם יש ס' כנגדו הכל מותר חוץ מן הביצה.

מה ההבדל בין מינו לאינו מינו? **התורת חטאת** (כלל מ דין ו) ביאר שהסיבה שחכמים החמירו בדשיל"מ הוא משום שלא רצו לסמוך על הביטול כאשר בלא"ה עתיד להיות ניתר. ולגבי תערובת באינו מינו, כיון שהתערובת נקראת על שם המין השני שהוא הרוב בתערובת, אינו נחשב כ"כ כהיתר שחל על האיסור, ולכן לא החמירו בזה (היינו, לתערובת יש שם של היתר ואיסור מעורבים, ולכן נחשב האיסור כדבר שאין לו מתירים הבטל בשישים, שרק כאשר לתערובת יהיה שם של היתר, נוכל לומר עד שיאכלנו באיסור יאכלנו בהיתר). הט"ז (סק"ה) הביא דבריו וכתב שאין טעם זה מספיק כ"כ, והביא את טעמו של הר"ן (נדרים נב. ד"ה וקשיא) שכל שורש הגזירה של דשיל"מ הוא משום שדומה להיתר והיתר חשוב כמין במינו, שהתערובת אינה מחלישה את השני אלא מחזקת אותו. אבל כאשר מדובר על מין בשאינו מינו, נמצא שיש כבר דבר המחלק אותם, שהרי הם שני מינים.

כתב הש"ך (סק"ג) שלעניין דשיל"מ אין ללכת בתר טעמא אלא בתר שמא, מכיון שאנו פוסקים כרבא שבכל האיסורים שאוסרים במשהו אזלינן בתר שמא. וכאן אם היה שווה בשמא הו"ל מין במינו ולא בטיל (גם אם אינו שווה בטעמא).

מה חשוב למינו? הש"ך (סק"ו) כתב שכל שנותנים זה בזה כדי לתקן זה את זה נקרא מין במינו לענין דבר שיש לו מתירים. וכתב כה"ח (או"ח סי' תקיג אות יח) בשם הנהר שלום שדווקא בדברים שצריכים זל"ז כמו מים ומלח בעיסה או תבלין הצריכים לקדירה, נחשבים מין במינו. וכתבו בביאור הלכה (הוראה ברורה, ד"ה מיהו) שהוא דווקא שאינו עשוי אלא לתוספת טעם ובישום בעלמא.

כתב המגן אברהם (סק"ז) דמשמע שהביצה עדיין שלימה, ואפ"ה דוקא כשנתבשלה עם בשר מותר, אבל עם ביצים אחרים כל הביצים אסורים משום שהוא מין במינו. אבל הרמ"א (יו"ד קב, ד) סובר שטעמו בטל אפילו בדבר שיש לו מתירים.

עוד כתב המגן אברהם (שם) שאם הביצה אינה קלופה ונתבשלה עם אחרות אפילו שישים אינה צריכה, שהם מי ביצים בלבד. וכ"כ המ"ב (סק"ז). הט"ז (סק"ג) כתב שתמוה להעמיד את דברי מרן בביצה שאינה קלופה, ולכן תמה מדוע צריך שישים, הרי אין כאן איסור כלל, ורק את הביצה עצמה אסר הכלבו. המ"ב (סק"ח) פסק שבמקום מניעת שמחת יו"ט יש לסמוך ע"ז.

נקודה חשובה המובאת בש"ך (סק"ד) הוא היחס בין הכלל של דשיל"מ ובין שאר הכללים. וביאר דאע"ג שלענין בריה וחה"ל אין חילוק אם נתערבו במינם או שלא במינם, בדשיל"מ יש הבדל משום שאין החשיבות מצד האיסור עצמו, אלא ממה שיהיה לו היתר אח"כ ולכן לא רצו חכמים שיתבטל. גם הט"ז (סק"ג) כתב שבדבר זה חמור דשיל"מ משאר דברים שאינם בטלים, דשם מותר בספיקן אם הודאי איסור הוא דרבנן אמרינן שספקו מותר ככל ספק דרבנן, ולא יזיק לו אם הוא דבר חשוב, אבל כאן כיון שיש לו מתירים מחמירים אפילו בספק איסור.

ספק ביצה שנולדה ביו"ט ונתערבה³⁵

שנינו בביצה (ג-ד).

"אחד ביצה שנולדה בשבת ואחד ביצה שנולדה ביום טוב אין מטלטלין אותה לא לכסות בה את הכלי, ולא לסמוך בה כרעי המטה. אבל כופה עליה את הכלי בשביל שלא תשבר. וספיקא אסורה. ואם נתערבה באלף - כולן אסורות... לעולם ספק יום טוב ספק חול הוי דבר שיש לו מתירין, וכל דבר שיש לו מתירין - אפילו דרבנן לא בטיל"

הגמ' מפרשת שלדעת רבה שביצה שנולדה ביום טוב אחר שבת אסורה מהתורה, הבריייתא האוסרת ביצה שספק נולדה ביום טוב, הוא מדין ספק דאורייתא לחומרא. אבל לרב יוסף ור' יצחק האוסרים מגזרת משקין שזבו וגזרת פירות הנושרין, קשה מדוע הבריייתא אוסרת ספק איסור דרבנן. הגמ' מביאה שני תירוצים לשאלה זו: א. לדעתם ביצה שספק נולדה ביום טוב, מותרת באכילה, הבריייתא אינה עוסקת

³⁵ מתוך סיכום הלכות יום טוב סימן תק"ג סעיף א.

בביצה זו אלא בביצה שהיא ספק טריפה, שאיסורה מהתורה. ב. רב אשי (ד.): הברייתא עוסקת בביצה שיש ספק אם נולדה ביום טוב, והיא אסורה למרות שאיסורה מדרבנן. הביצה תהיה מותרת ביום חול, ודבר שיש לו מתירין אסור אפילו בספק דרבנן.

הרמב"ם (א, כ) לא פסק את דין ספק. ולדעתו ביצה שנולדה ביו"ט ונתערבה אפילו באלף, כולן אסורות, שהרי הן בכלל 'דבר שיש לו מתירין'. הרמב"ם ג"כ לא הביא את דין ביצה שספק אם נולדה ביו"ט. המגיד מסביר שפשוט שהביצה אסורה. אך יתכן שהשמטת הרמב"ם מכוונת ולדעתו הביצה מותרת. שלדעתו מוקצה דרבנן ולכן גם הכנה אסורה מדרבנן, ודלא כסוגייתנו ההולכת בשיטת רבה, הוא פוסק שביצה שספק נולדה ביום טוב מותרת, והברייתא עוסקת בספק טריפה.

מה הדין כאשר חלק מאותה תערובת נתערבה אח"כ בתערובת אחרת (ונתבאר בהרחבה לקמן סימן קי"ט)? ובאמת נחלקו בזה ר"י ור"ת (תוס' ביצה ג: ד"ה ואחרות), לדעת ר"ת יש להתיר מטעם ס"ס, ספק אם נולדה ביו"ט, ואת"ל שנולדה ביו"ט ספק אם הביצה הזו היא הביצה האסורה או מהביצים המותרות שנתערבה בהם ביצה אסורה. אך ר"י סובר שבאופן כזה (ספק אחד בגוף וספק אחד בתערובת) אין אומרים ס"ס. כתב הרב **המגיד** (פ"א ה"כ) שיש מי שהורה שספיקא שנתערבה באחרות כולן מותרות, ורק בודאן אם נתערבו באלף כולן אסורות. וכן הסכים **הרשב"א** (עבה"ק בית מועד ש"ה סי"ד, תוה"א ב"ד ש"ב כה.), וכ"נ מהטור.

◀ **כתב השו"ע:** ואפילו ספק נולדה ביום טוב, ונתערבה באחרות, אסורות. עוד כתב (או"ח תקיג, א): ...ואם נתערבה, אפילו באלף, כולן אסורות. ספק אם נולדה ביו"ט או בחול, אסורה.

כפי העולה מהשו"ע, הוא פסק כדעת ר"י שאם אותה ביצת ספק נתערבה בתערובת אחרת אין אומרים בכה"ג ס"ס. אמנם הב"ח כתב שבמקום הפסד מרובה או לצורך שבת ויו"ט וכד' יש להקל בנידון ספק ביצה שנולדה ביו"ט ונתערבה, שהוא איסור דרבנן ויש לסמוך בזה על ר"ת שהיקל. גם ה"ט"ז (סק"ד) היקל בזה, דבשני תערובות לא החמירו. **המור וקציעה** ובגדי ישע מקלים, כיון שהוא מילתא דרבנן כדאים המקלים לסמוך עליהם. וכתב **המ"ב** (סק"ה) שבמקום הפסד יש לסמוך עליהם. וכ"כ **כה"ח** (כאן סק"ג). **אולם** ה"ש"ך (סק"ב) דחאו, וכתב שבאמת בסתם תערובת של איסור דרבנן אומרים ס"ס כזה (בגוף ובתערובת), אך בדשיל"מ מחמירים. **המגן אברהם** (סק"ד) דייק מדברי השו"ע שאם הוא ספק שנתערב כולן מותרות, דהוי ספק ספיקא. ודעתו שעכ"פ יש להחמיר משום דהוי דבר שיש לו מתירים.

דשיל"מ שנתערב ופירשה חתיכה מהתערובת

נחלקו האחרונים מה דין דבר שיש לו מתירים שנתערב ברוב, ולאחר מכן פירשה חתיכה מהתערובת, הרי כלל נקוט בידינו 'כל דפריש מרובא פריש', האם אפשר לומר כלל זה גם בנידוננו?

בספר **סידורו של שבת** (בשו"ת, תשובה ג. הובא בפת"ש א) נסתפק בזה, שהרי בכה"ג לא שייך לומר 'עד שתאכל באיסור תאכל לאחר יום טוב בהיתר', שהרי אנו מחזיקים את החתיכה שפרשה כדין הרוב, ונמצא שהלכתית אין לפנינו כלל איסור. ולבסוף העלה להחמיר שגם בכה"ג אין אומרים כל דפריש וכו'. וכן משמע בתשובת **צמח צדק** (סימן ס"ט באמצע התשובה), וכ"כ **המגן אברהם** (סי' תקי"ג ס"ק י"ג).

אולם הצ"ח (ביצה י: ד"ה והואיל) האריך להביא ראיה דאמרינן בדבר שיל"מ כל דפריש מרובא פריש. וכ"נ דעת החוות יאיר (סימן קל"ג). וכ"פ בשו"ת **יביע אומר** (ח"י סימן לו אות ו). וכתב **בכה"ח** (אות ח) שלצורך גדול אפשר לסמוך על המתירים.

סעיף ב':

דשיל"מ - כשההיתר ודאי יהיה

כתב **הרשב"א** (תוה"ק ב"ד ש"א ת.ו) שהגדרת 'דבר שיש לו מתירים' היא רק כאשר ההיתר יבוא ודאי ממילא, כמו ביצה שנולדה ביו"ט שודאי תהיה מותרת לאחר יו"ט. וה"ה אם יכול להתיר את הדבר בידיו בלא הפסד, כגון טבל שנתערב בפירות מעושרים ובידו טבלים נוספים שיכול להפריש מהם על הטבל שנתערב. אבל דבר שאינו תחת שליטת האדם להתירו, ולא ודאי שיבוא, אינו חשוב לדשיל"מ. ולכן ביצה של ספק טריפה שנתערבה באחרות, אע"פ שאם תטעון התרנגולת ביצים נוספות ויתרו כולן, או שתחיה י"ב חודש, כיון שאין המתיר בפנינו ודאי, ואין בידו לעשות, לכן הוא בטל כביצה אסורה שנתערבה באחרות. ולא חשוב כדשיל"מ.

◀ כתב **השו"ע**: יש מי שאומר שלא אמרו דבר שיש לו מתירין אלא כשהמתיר עתיד לבא על כל פנים, או אם המתיר בידו לעשותו בלא הפסד, אבל דבר שאינו בידו, ואינו ודאי שיבא המתיר, אינו בדין דבר שיש לו מתירין. לפיכך, ביצה של ספק טריפה שנתערבה באחרות, אינו בדין דבר שיש לו מתירין, לפי שאין המתיר בודאי ואינו בידו.

מרן השו"ע הביא את דברי הרשב"א להלכה, אלא שכתב דין זה בשם 'יש מי שאומר', אע"פ שמצאנו לעיתים שמרן כותב דין בשם 'יש מי שאומר' גם כשמסכים עמו, וכפי שביאר **בכה"ח** (סי' קנ"ג ס"ק קנ"א) שאינו משום שיש חולקים בזה, אלא כן דרכו של השו"ע בהרבה מקומות שבמקום שמוצא הלכה בשם פוסק אחד, ולא נמצא כן בשאר הפוסקים, מביא כן בשם 'יש מי שאומר'. אך כאן גם הטור סובר כרשב"א, ונמצא שזוהי דעת רבים!

הש"ך (סק"ז) תמה מדוע מרן הביא דין זה בשם 'יש מי שאומר'. והוסיף שמהגמ' בביצה (ג:) מוכח כדין זה, שכל דבר שלא ברור שיהיה מותר, אינו חשוב כדבר שיש לו מתירין. והעולה מדבריו שדין זה שהביא

הרשב"א הוא אליבא דכו"ע. לעניין הלכה כתבו **הערוך השולחן** (אות יא), **זבחי צדק** (אות ו), **כה"ח** (אות יב) ועוד שהעיקר כדעת ה"ש מי שאומר הנ"ל.

אולם הכסף משנה (פ"ז מהל' עכו"ם ה"י) כתב שאפשר שהרמב"ם שם חולק על דין זה שהביא הרשב"א, וס"ל שגם באופן שאין המתיר עתיד לבוא בודאי חשוב דבר שיל"מ. גם הגאון **מהר"ח אבולעפייא** (מקראי קודש דף קיג ע"ב) השיג בזה על הש"ך שלא זכר מדברי הכסף משנה הנ"ל, ושאלין ראייה מהגמ' ביצה (ג:) וכו'. ע"ש. וכן העיר מרן **החיד"א** (שיו"ב כאן) ע"ד הש"ך, שנעלם ממנו מ"ש הכסף משנה וכו'. וע"ע בשו"ת יביע אומר (ח"ז יו"ד סימן א אות ו) שהביא פוסקים נוספים העומדים בשיטה זו.

האם דבר שלא עתיד להיות מותר, ורק חלק מאיסורו עתיד להיות מותר לאחר זמן, גם חשוב כדשיל"מ? בשו"ת **צמח צדק** (סימן סט. הובא בפת"ש ד) נשאל בביצה טריפה שנולדה ביו"ט ונתערבה, ודעת השואל דלא הוי דשיל"מ, שהרי גם לאחר יו"ט תישאר אסורה שהרי היא טריפה! אך הצ"צ סובר שמ"מ מכיון שהאיסור נולד יותר לאחר יו"ט, כל מה שאפשר למיעבד בהיתר עבדינן. וכן הסכימו **הפרי חדש** (סק"ז) ו**המנחת יעקב** (כלל ע"ד אות יב). ונראה לומר שכל דבריהם נכונים דווקא לפי טעמו של רש"י 'עד שתאכלנו באיסור תאכלנו בהיתר' שכמה שאפשר לאוכלו בהיתר עדיף. אך לפי טעמו של הר"ן, מכיון שסו"ס האוכל הנ"ל הוא אסור, הרי שלא שייך לומר את הסברא של היתר בהיתר'.

❧ ביצה ספק טריפה שנולדה ביו"ט

◀ **כתב השו"ע:** ...לפיכך, ביצה של ספק טריפה שנתערבה באחרות, אינו בדין דבר שיש לו מתירין, לפי שאין המתיר בודאי ואינו בידו.

אלא שיש להקשות על דין זה, מדוע כתב מרן לגבי ספק ביצת טריפה שאין המתיר בודאי, הרי ממ"נ מותר, אם יתברר שהיא כשירה הרי היא כשירה, ואם יתברר שהיא טריפה הרי אין לה מתירין, ולכן ממ"נ מותר לאוכלה כשנתערבה! ותירץ **הבאר היטב** (אות ה) שמדובר על ביצה שהיא ספק טריפה שנולדה ביו"ט, שגם אם ימצא שהביצה מותרת, היום היא אסורה מחמת שנולדה ביו"ט, וסד"א דמכיון שישנה אפשרות שהביצה תהיה אסורה רק משום נולד, וגם הוא יותר לאחר יו"ט, ולכן כבר מעכשיו תחשב כדשיל"מ, קמ"ל דמכיון שכעת אין ודאות להיתר של הביצה, שוב אין לה גדר של דשיל"מ.

אמנם הפרי חדש (סק"ז) ו**הצמח צדק** (סימן סט) ועוד כתבו שביצת ספק טריפה או ודאי טריפה שנולדה ביו"ט ונתערבה, צריך להמתין עד הלילה מפני יו"ט, משום דהוה דשיל"מ. ולכן תירצו, דמ"מ מכיון שכעת יש ספק הרי הוא אוכל בספק איסור, ואם היה לו דין של דשיל"מ היה מחוייב להמתין עד שיתברר ההיתר. **הפלת** (סק"ד) כתב שלפי טעמו של הר"ן בדין דשיל"מ, נמצא שכל עוד יש לפנינו ספק איסור, בלשון בני אדם עדיין שם היתר עליה, דמצפים שתותר, ולפ"ז אין לה ביטול עדיין כל זמן שהאיסור לא יתברר,

דהיתר בהיתר אינו בטל, ולכן מוכרחים לטעם שאין המתיר עתיד לבוא בודאי, ואינו בידו. וכ"כ הערוה"ש (אות יד).

נדר על דבר איסור - הוי דשיל"מ?

נדר חשוב כדבר שיש לו מתירים כיון שיכול להישאל על נידרו (רמ"א לקמן ס"ד). וביאר הגר"ש שקאפ (כתובות א ד"ה ולפ"ז) שעצם ההתרה של הנדר חשובה כדשיל"מ שהרי התרת הנדר היא מכאן ולהבא, ואע"פ שהחכם עוקר את הנדר מעיקרא, הרי עד היום היה אסור.

מה דין נבילה או טריפה שבנוסף לכך נדר האדם שלא לאוכלה, האם לאיסור זה יש גדר של דשיל"מ? הפרי מגדים (משב"ז ז ד"ה נסתפקתי) כתב שאם חתיכה זו נתערבה בחתיכות נוספות נמצא שיש לאסור את התערובת, ומה שכלל נקוט בידינו שנדר אינו חל על איסור (שהרי מושבע ועומד על האיסור וא"צ גם לנדור), הוא דוקא לענין שלא ילקה פעמיים, אך ודאי שיש חלות של הנדר, ולאחר התרת הנדר, די בשישים כנגד האיסור כדי להתיר את התערובת.

אך רעק"א (סימן סה) רצה מתחילה לומר שנדר הוי דשיל"מ מטעם דמכיון שיש מחלוקת האם נדר חל על דבר איסור, ספיקו לחומרא ולכן חשוב כדשיל"מ. אך פקפק ע"ז, שהרי נדרים הוי דשיל"מ כיון שמצוה להישאל עליהם, ובניד"ד אין מצוה שהרי לא שייך לומר כאן 'המקיימו כאילו הקריב עליו קרבן' שהרי צריך עדיין לקיים את האיסור משום איסור נבילה, ואדרבה א"א לאתשולי דהא נדר לדבר מצוה, א"כ לא הוי כלל דשיל"מ. ועוד, שממילא יש כאן איסור גם בלי נדרו ולכן הנדר לא חל. אך מצד שני מכיון שלאיסור יש ביטול בשישים, אפשר לומר שיש מקום לנדר לחול וחשיב דשיל"מ, ונשאר בצ"ע לדינא.

סעיף ג':

כלי שנאסר ונתבטל באחרים

שנינו בעבודה זרה (עג:)

"ר' יוחנן ור"ל דאמרי תרוייהו: כל איסורין שבתורה, בין במינן בין שלא במינן - בנותן טעם, חוץ מטבל ויין נסך, במינן - במשהו... טבל מ"ט? כהיתירו כך איסורו, דאמר שמואל: חטה אחת פוטרת את הכרי..."

לכאורה שאלת הגמ' 'טבל מאי טעמא' אינה מובנת, הרי מפורש שהטעם משום דהוי דבר שיש לו מתירין! ותירץ ר"ת (הובא בתוס' ד"ה טבל, שלא בשמו) שמדובר כשאין לו טבל אחר להתירו, ולא אמרו (נדרים נח.) שטבל הוא דבר שיש לו מתירין, אלא כשיש לו פרנסה אחרת להפריש עליו, שאם מזקיקים אותו לקנות ממקום אחר הו"ל הפסד, ולא אמרו 'דבר שיש לו מתירין' אלא כשיכול להתירו בלא שום הפסד ממונו. וכן עולה מדברי הרמב"ן (ע"ז עג: ד"ה זה הכלל).

כתב הרשב"א (תוה"ק ב"ד ש"ד לח. תוה"א שם לח:): כלי שנאסר בבליעת איסור ונתערב באחרים ואינו ניכר, בטל ברוב, ואף על פי שאפשר להגעילו ולהחזירו להכשירו על ידי כך, אין דנין אותו כדבר שיש לו מתירין

לאסור כולם עד שיגעילים, אלא הרי הוא כאיסור יבש שנתערב ביבש ובטל ברוב, שכל שאין מתירין שלו באין מאיליהן וצריך לפזור מעותיו ולהוציא הוצאות במתירין אינו בכלל שיש לו מתירין. ומסיק אבל מה שבידו לתקן בקל כגון טבל ומעשר שני והקדש הוי שפיר דשיל"מ. **האיסור והיתר** (כה, יט) ג"כ כתב שבטל ברוב, ואע"פ שאפשר להגעיל את כל הכלים, לא נקרא מחמת זה דשיל"מ לאסור את כולן עד שיגעילו, מאחר שאין איסורן מגופו וגרע מבריה שלמה שנאסרה על ידי בליעה.

◀ **כתב השו"ע:** כלי שנאסר בבליעת איסור, שנתערב באחרים ואינו ניכר, בטל ברוב ואין דנין אותו כדבר שיש לו מתירין (לפי שצריך להוציא עליו הוצאות להגעילו, וכל כיוצא בזה).

כדבריו נקטו ג"כ **הפרי חדש** (סק"ח), **חכמת אדם** (נג, כג), **ערוה"ש** (אות יז) ועוד.

אולם הרא"ה בבדה"ב (ב"ד ש"ד דף לח.) כתב שבכל מקום שניכר האיסור אין לו ביטול, וכיון שאפשר להוציא האיסור ע"י הגעלה הוי כניכר האיסור. גם **מהר"ל** (סימן קסד) סובר שודאי כלי זה חשוב כדשיל"מ כיון שאין בכך אלא הוצאה מועטת, וראיה ממע"ש דהוי דשיל"מ ע"י העלאה לירושלים. וכ"מ **בתוספות הרא"ש** (ב"מ נג.) דבעינן הוצאה מרובה.

היש"ש (פ"ח ס"ס פו) כתב שגם בלא פיזור מעותיו אינו חשיב כדשיל"מ, כיון שההיתר לא בא ממילא מכח זמן. ונראה לבאר שכל שיש התערבות חיצונית כדי להתיר את התערובת, נמצא שההיתר אינו במהותה, ולכן לא שייך לומר שיש בה היתר, שא"צ לעשות תחבולות כדי להתירה. וכ"כ הרמב"ן והר"ן (ב"מ נג.) שכל שאין המתיר בא מעצמו אלא ע"י מעשה לא חשיב כדשיל"מ. הערוך השולחן (אות טו) הוסיף שאינו דומה לנדרים שחשובים כדשיל"מ, שהרי גם בהם צריך לעשות מעשה לישאל לחכם, דהתם מצוה לאיתשולי, אבל הגעלה אינה מצוה אלא הצלת הפסד.

כתב **הש"ך** (סק"ח) שיש לחוש לדברי האוסרים במקום שאין הפסד מרובה. וגם לדעת מרן יש להשהות את הכלים עד שלא יהיו בני יומם, שאז הכלי האסור מותר מן התורה גם בלי ביטול, כיון שלזה א"צ הוצאות. ועד שישהה אותם מעל"ע ג"כ אסור להשתמש בכלים, שהרי אין שום הפסד בהשהיית הכלים (דלא כמסאת בנימין הסובר שרק להשתמש בכל הכלים יחד אסור, אבל להשתמש בכלי אחד ודאי שמוותר). וכ"כ **הכרתי** (אות יא), **חכמת אדם** (נג, כג), **ערוה"ש** (אות יח), **כה"ח** (אות טז) ועוד.

הט"ז (סק"ח) הקשה, מדוע היה צריך הרשב"א לכתוב את טעמו, הרי אין הנאסר שהוא הכלי יכול לאסור יותר מן האוסר, וכאן לא היה על האוסר (שהוא הבלוע בכלי) דין של דשיל"מ שהרי אין לו מתירין! ותירץ דמכיון שיש לו מתירין אין לנו להשגיח בשום סברא לקולא, כיון שבלא"ה יש לו מתירין. והוסיף שמ"מ אין להשהות כלים אלו זמן מרובה אא"כ ישיר כולם מספק, כיון שהאיסור בטל ברוב הוה עלייהו דין יבש שבטל ברוב יבש שאסור לאוכלם כולם יחד. ויש לחוש שלאחר זמן ישכח התערובת ויבוא לידי איסור

באכילתה. הערוה"ש (שם) כתב שאין לחוש לזה, דא"צ ליזהר בזה אלא ביום הראשון, שהרי למחר יהיה נטל"פ.

הנודע ביהודה (מהדו"ת אה"ע סימן לח. וכ"כ בצ"ח פסחים ט: ד"ה תשע. הובא בפת"ש ט) סובר שהכלל שדבר שיש לו מתירין אינו בטל, הוא דוקא לעניין אכילה, דממ"נ מה שיאכל היום לא יאכל למחר, א"כ אכילה זו שרוצה לאכול היום באיסור, יאכלנה מחר בהיתר, אבל לעניין טלטול לאיזה צורך לא שייך לומר דשיל"מ, שהרי יכול לטלטלו היום וגם למחר. וה"ה לכלי זה, שהתשמיש שרוצה להשתמש בו היום אין לו מתירין. **החתם סופר** (יו"ד סימן קנו) רצה להקל כסברת הצ"ח לעניין הלכות נידה, ע"ש.

כתב **הפרי מגדים** (שפ"ד סוף סק"ח) שבכלי חרס שא"א בהגעלה די להסיר אחד מהכלים לחומרא. ובכלי מתכות יגעיל את כולם.

בהליכות עולם (ח"ז עמ' פז) פסק שכלי שנבלע בו איסור, ונאסר, ונתערב אח"כ בכלים כשרים, בטל ברוב, בין שהוא כלי מתכת ובין שהוא כלי חרס. ומ"מ טוב שיניחם ולא ישתמש בהם עד אחר שיעבור עליהם מעת לעת. וכ"ד הב"ח (קרח, יט).

כלי חלבי שהתערב בכלים בשריים

בשו"ת **מהר"י בן לב** (ח"א סימן קיא) פסק שקערה של חלב שנתערבה בקערות של בשר, אינה בטילה ברוב, כיון דהוי שלא במינו וכולן אסורין. והרשב"א היקל רק בקערה שנתערבה עם קערה שבלוע בה דבר הדומה לה.

אולם הב"ח סובר שהרשב"א מתיר בכל אופן, ולא הזכיר אופן זה של תערובת כלי בשרי עם חלבי, מכיון שיש הבדל בין הכלים, ולא מצוי שיתערבבו יחד. וכתב הב"ח להסיר כלי אחד לחומרא בעלמא. גם הש"ך (סק"ח) כתב דמכיון שאין הפסד יש להחמיר כדברי הב"ח.

הפרי חדש (אות ח) כתב שלא מועיל להשהות אחר מעל"ע אלא אם נתערב מין במינו, אבל אם נתערב בשאינו מינו אין להקל כלל, ואף בדיעבד יש לאסור אם בישל בהם בעודם בני יומן. **הפרי תואר** (אות ד) כתב שגם במין במינו ובאיסור דרבנן אם יכול להגעיל בלא הפסד מרובה אלא מועט מן המועט יש להחמיר.

נתערב כלי שאינו טבול בכלים טבולים

הגר"ח פלאג"י בשו"ת **רוח חיים** (יו"ד ריש סימן קכב) כתב שאף דקי"ל בכל האיסורין חד בתרי בטיל, מ"מ י"ל דשאני הכא שאין לו הפסד כלל שיכול להטבילם כולם. ודשיל"מ שאין לו הפסד כלל, לא בטיל ברוב. ויכול גם לברך 'על טבילת כלים' אע"פ שבתערובת יש רק כלי אחד שלא הוטבל.

בשו"ת **הר צבי** (יו"ד צג) הסכים דמשום שאין לו הוצאה כספית בטבילת הכלים שוב, חשיב שפיר כדשיל"מ, אך לדעתו אין לברך על טבילת הכלים גם אם מטביל את כל הכלים שוב יחד, מכיון שאינו מקיים מצוה

מן התורה, שחיוב הטבילה מן התורה כבר נתבטל ברוב. גם בהליכות עולם (ח"ז עמ' רעו) פסק שיטבילם בלא ברכה, והוסיף שבתערובת של כלי זכוכית דהוי מדרבנן, אפשר להקל שלא להצריכם טבילה. אבל בכלי מתכות נכון לחזור ולהטבילם. בשו"ת שבט הלוי (ד, צג) העלה שכלים אלו חשובים כדשיל"מ, ואם מטביל את כל התערובת ביחד בודאי שייך לברך, אך הסתפק אם יברך על טבילת כלי או טבילת כלים, ויותר נראה על טבילת כלי, כיון דרק כלי אחד חייב בטבילה מן הדין אף על פי שצריך לטבול כולם. ואם הכלים שנקחים מהגויים הם רוב, בודאי חייב בטבילה, ואם פירש כלי אחד מתוך התערובת, העלה שיותר נראה כדעת הסוברים שצריך לברך כאשר הרוב מחוייב בטבילה.

אולם בשו"ת יביע אומר (ח"ב י"ד סימן ט אות ד. הליכו"ע ח"ז עמ' רעו) העיר ע"ד הגר"ח ממ"ש הצל"ח שלענין להשתמש בהם חשיב כדבר שאין לו מתירים, שהרי יכול להשתמש בכלים גם היום וגם מחר. וגם בשו"ת לבושי מרדכי (ח"א י"ד סימן פב) נשאל ג"כ בזה, ופסק להקל, דלא חשיב כדשיל"מ, כמ"ש הצל"ח. ובשו"ת ציץ אליעזר (יא, נח) העלה שמי שהיה לו כמה כלים הטעונים טבילה ונתערבו ברוב שאינם טעונים טבילה ואינו מכירם, אם כמות הכלים מרובים ויש טורח להטבילן (יעוין בחכמת אדם סי' נ"ג סעי' כ"ג דס"ל דבטורח גדול הו"ל כבמקום הפסד גדול) שפיר יש להתיר את כל הכלים בלי טבילה. ואפילו שלא במקום טורח גדול שאזי מובן שמן הטוב להטבילן, דהרי מיא לפנינו, מ"מ אין לברך על טבילתן גם לרבות כשמטביל כולם ביחד.

☞ היתר ע"י טורח

מין השו"ע (ס"ב) כתב ע"פ הרשב"א שאם בידו להתיר את התערובת בלא הפסד חשיב כדשיל"מ. ויש לברר האם כאשר יכול להתיר ע"י טורח חשיב כהפסד או לא, ואזי דינו יהיה כדשיל"מ.

בחכמת אדם (כלל נג דין כג) מבואר שטורח דינו כהפסד ממון. וכן מבואר בכס"מ (טו, יב) להשוות טורח להוצאה. וכן מבואר בדברי כמה מגדולי הראשונים. אולם החוות יאיר (סימן קיא) חולק, ולדעתו רק הפסד מגדיר את התערובת כאיסור שאינו ניתן. וע"ע בבאור הלכה שבספר הוראה ברורה מ"ש בזה.

☞ 'היתר' ע"י מכירה לגוי

האם דבר שיכול למוכרו לגוי בלא הפסד ובכך כביכול 'יותר' איסורו חשוב כדשיל"מ? הפרי תואר (ססק"א) צידד להחמיר בזה, שאע"פ שיש לו טירחה במכירה זו, בטירחה מועטת כזאת מיקרי דשיל"מ. או שנאמר שאין לנו אלא מה שאמרו חז"ל. וכתב שנראה כי אורויי אורינן למעבד, אכרוחי לא מכרחינן. אולם במזמור לדוד (ל' דוד פארדו) כתב שאין לקרוא למכירה זו בשם 'היתר' שהרי האיסור לא הותר מעולם אלא כעת אינו נמצא אצל אדם שחשוב אצלו כאיסור, ולכן דחה דברי הפר"ת מכל וכל. גם הפרי מגדים (שער התערובות ח"ג פ"ב) כתב שלא שמענו מעולם שיאמר אדם שצריך למכור את האיסור כדי שיחשב כדשיל"מ. וכ"כ השדי חמד (מערכת ד כלל פה). הבינת אדם (כלל נד) כתב שמכיון שיש טירחה לא הצריכו אותו לכך. וכתב הדרכי תשובה (אות א) שלפי דבריו אם הקונה עומד אצלו ואין כאן טירחה, חשיב שפיר כדשיל"מ. אולם לדעת הפמ"ג יש כאן חסרון בעצם, ואינו תחת ההגדרה של דשיל"מ.

סעיף ד':**דשיל"מ כשמתקלקל המאכל**

כתב המרדכי (פסחים פ"ב סי' תקעג) בשם הר"ש מפליזא משם ר"ת שלא שייך לומר 'דבר שיש לו מתירין' כאשר המאכל יתקלקל. וכ"כ הרשב"א (ביצה ד. ד"ה הא דאמרינן) שאומרים דשיל"מ דוקא כאשר אם ימתין עד הערב לא תפסד, כגון ביצה, אבל חמץ שבושל בפסח שאם ימתינו לו עד לאחר הפסח יתקלקל, אין בו משום דשיל"מ.

◀ כתב השו"ע: יש מי שאומר דלא שייך דבר שיש לו מתירין היכא שהמאכל מתקלקל.

וכתב כה"ח (אות חי) שכ"ד הפוסקים מדלא חלקו על פסק מרן, אע"פ שמהרמב"ם לקמן משמע שחולק על דין זה.

אמנם היש"ש (פ"ח סימן פז. הביאו רעק"א) סובר שגם כאשר המאכל עתיד להתקלקל מיקרי 'יש לו מתירין'. והוכיח דבריו מהרמב"ם המובא לקמן שחמץ בפסח חשוב כדבר שיש לו מתירין, ולא חילק בין היום הראשון של פסח ליום האחרון, וע"כ שלדעתו גם אם יתקלקל המאכל עדיין חשוב כדשיל"מ.

בגדר 'מתקלקל' כתב הכרתי (אות יב) שכל עוד אינו מקולקל ממש, אע"פ שאינו משובח כמו עכשיו לית לן בה, דהא ביצה שנולדה ב"ט הוה דבר שיש לו מתירין משום שיכול להמתין עד למחר, והדבר ידוע כי יותר משובח ביצה בת יומא. ובשו"ת טוב טעם ודעת (קמא, סימן קמח) נשאל כמה יהיה שיעור הקלקול, אם צריך שיתקלקל לגמרי או סגי בקלקול מועט. והעלה שלא חשיב 'מתקלקל' אלא כאשר מתקלקל הרבה. גם הזבחי צדק (אות יא) כתב שיש להחמיר במתקלקל קצת דהוי דשיל"מ ואינו בטל, וכ"כ כה"ח (אות יט). אך הפרי תואר (סק"ה) כתב דלא בעינן שיתקלקל לגמרי, אלא גם כשעדיין ראוי לגר בטל ממנו דין דשיל"מ. כיוצ"ב כתב הערוך השולחן (אות יט) שפשטידה וכד' ג"כ לא שייך בו דשיל"מ, שודאי הפשטידה מאבדת מטעמה, שאינה טובה אלא כשהיא חמה. וגם לחם (חוץ ממצה וכיוצ"ב) ידוע שביום השני אינו בטעמו כביום שנאפה בו, ולדעתו אין דנים בו דין של דשיל"מ. ולכן אם עירבו ביצה שנולדה ביו"ט עם שני ביצים אחרים ועשו מהם פשטידה, נתבטלה ברוב, אבל אם רק עם הביצה הזאת עשו את המאכל, צריך שישים. ועיין בדרכי תשובה (אות מט) האם דברי הערוה"ש מוסכמים גם על הכרתי.

האם חמץ בפסח חשוב לדשיל"מ

במרדכי (שם) מובא בשם רבינו חיים דדבר החוזר לאיסורו מאליו, כגון חמץ שחוזר לשנה הבאה לאיסורו, לא שייך לומר 'דבר שיש לו מתירין'. גם הרשב"א (ביצה ד. ד"ה הא דאמרינן) סובר שאומרים דשיל"מ דוקא

כאשר אם ימתין עד הערב לא תפסד, כגון ביצה, אבל חמץ שבושל בפסח שאם ימתינו לו עד לאחר הפסח יתקלקל, אין בו משום דשיל"מ.

אבל הרמב"ם (פ"ט"ו מהל' מאכ"א ה"ט) סובר שחמץ בפסח חשוב כדבר שיש לו מתירין. וכתב היש"ש (פ"ח סימן פז) שכן נראה עיקר.

◀ **כתב הרמ"א:** דבר שיש לו היתר וחוזר ונאסר, כגון חמץ בפסח, לא מקרי דבר שיש לו מתירין (מרדכי). ויש חולקין בזה. (רמב"ם).

עיין באורך בשו"ת **יביע אומר** (ח"ט או"ח סימן מד) שקי"ל שחמץ בפסח אינו חשיב כדשיל"מ.

הש"ך (ס"ק יג-ד) השווה את דברי מרן בהלכות פסח (תמוז, ט) לכאן. ששם כתב השו"ע: יבש ביבש, אף על גב דבשאר איסורים חד בתרי בטיל, חמץ במצה אפילו באלף לא בטיל. וי"א דחמץ שוה לשאר איסורין בזה. עיין בדברי הש"ך שביאר את דעת הרמ"א כיצד מתיישבת עם מ"ש השו"ע.

הערוך השולחן (אות כו) כתב שמחלוקת המרדכי והרמב"ם תלויה בשני הטעמים לדין דשיל"מ. שלרש"י 'עד שיאכלנו באיסור יאכלנו בהיתר', ודאי גם חמץ חשיב לדשיל"מ, שהרי יכול לאכלו אחר הפסח בהיתר, ואין זה משנה שבפסח הבא יחזור לאיסורו. אבל לטעמו של הר"ן שדברים שאינם שווים לעולם אינם יכולים לבטל זא"ז, שחשובים כאיסור והיתר, גם כאן אינם בטלים שבעתיד יחזור לאיסורו. והוסיף שלשני הטעמים אפשר שחכמים לא החמירו שלא לבטל אלא כאשר הוא מותר לעולם.

◀ דשיל"מ כשיש רק טעם איסור

הר"ן (חולין מד). סובר שדשיל"מ הוא גם כאשר נפלה חתיכת איסור שיש לה היתר לרוטב, אם נפל אותו רוטב לרוטב אחר, חשוב למין במינו ואוסר גם באלף. דהיינו, לדעתו גם כשהאיסור אינו בעין חשוב כדשיל"מ.

אולם המרדכי (שם) סובר שלא שייך לומר דשיל"מ בדבר שאינו בעין כי אם טעמא בעלמא. וכ"כ הטור (או"ח סי' תקיג) בשם ר"ת. וכ"פ האיסור והיתר (כה, כא).

◀ **כתב הרמ"א:** הא דדבר שיש לו מתירין אינו בטל, היינו דוקא אם האיסור בעין או שיש עדיין ממשות האיסור בתערובת, אבל טעמו, בטל (טור או"ח סי' תקי"ג ובארוך והג"א סוף עבודת כוכבים ומהרא"י בשם מהרי"ח).

הט"ז (סק"ט) הסכים לדברי הרמ"א, וביאר שהנידון כאן אינו דומה לסעיף א' בנותן ביצה בקדירה לתקן הקדירה, ששם הביצה ניתנה בקדירה ע"מ לבשם את התבשיל, משא"כ הכא. גם בשו"ת פני אריה (סימן ב. הובא בפת"ש ז) הסכים לרמ"א, וכ"ד החוות דעת (אות ח).³⁶

אך הש"ך (סק"ט) סובר דדשיל"מ אפילו טעמו לא בטיל במינו, ושכן מוכח מהרבה מגדולי הראשונים, ודחה את ההבנות בראשונים שאם יש רק טעם הרי הוא בטל, ולא חל עליו גדר של דשיל"מ. וסובר לדינא שאפילו נפל בתערובת והוציאו שלם, כך שלא נשאר דבר מהאיסור אלא טעמו בלבד, אפ"ה אינו בטל. והוסיף שאין לחלק בטעמו אם נשאר חלק מהאיסור או לא, דסו"ס הסברא היא 'עד שיאכל באיסור יאכלנו בהיתר', וזה נכון גם אם רק הטעם בלבד נשאר בתערובת. ובדעת הרמ"א כתב שגם אם נימוח האיסור, הרי הוא חשוב כממשות האיסור, וא"צ שתהיה חתיכה ממש, וכ"כ הפרי חדש (אות ט), כרתי (אות יג), ערוך השולחן (אות כא).

החכמת אדם (כלל נד סוף אות כא) כתב שבמקום שאין צורך גדול יש להחמיר כדעת האחרונים שאפילו טעמו לבד לא בטל. וכתב כה"ח (אות כד) דמשמע שלצורך גדול יש לסמוך על המתירים ובטל בשישים. **המנחת יעקב** (כלל עד סק"ח) חילק בן פליטה הבטילה (כאשר אין ממשות האיסור בתערובת) ובין נימוח שאינו בטל. וכן הסכים המ"ב (או"ח סי' תקיג סק"ח) במקום מניעת שמחת יו"ט, וכ"פ בהליכות עולם (ח"ו עמ' רנז) ועוד.

כתב **החוות דעת** (סק"ד) שתערובת יין ביין וכן נימוח לתוך תבשיל הוי ממשו וחשיב כדשיל"מ. עוד כתב שאיסור שנימוח ונבלע בגוש, חשיב טעמו ולא ממשו, ולרמ"א בטל.

דין תערובת במעשה שבת

המגן אברהם (או"ח סימן שיח סק"ב. הובא בפת"ש יב) דן בתבשיל שבושל בשבת והתערב בדבר היתר, ופסק שאינו בטל משום שהוא דבר שיש לו מתירין למוצ"ש, ואף שלמבשל עצמו הדבר אסור לעולם ואין לו מתירין. כיון שלאחרים יש לו מתירין מחשיבים אותו כדבר שיש לו מתירין. כמו שביכורים שנתערבו אסורים אף לזרים, אפילו שלהם הוי דבר שאין לו מתירים. כיון שלכהנים הוא דשיל"מ שיכולים לאוכלו בירושלים, אף לזרים הדין כן.

³⁶ הערוך השולחן אות כא ביאר בדעת הרמ"א, שיש לחלק בין דבר שהדרך שלו לא להיות ממשו של איסור שם, כמו בחדש שעשו מהשעורים שזר או שליבנו מאכל בביצה וכה"ג, הוי טעמו כממשו. אמנם אם דרך הדבר הזה להיות ממשו שם וכן נתערב אך אח"כ נמחה לתוך היתר בטלה החשיבות, הא למה זה דומה לבריה וחתיכה הראויה להתכבד כשנתרסקו בטלה האיסור בתערובת. וכן נמי בדבר שיש לו מתירין ואף על גב דדבר שיש לו מתירין אינו מצד חשיבות מ"מ הא בעינן שיקרא על שם דבר האסור. ובכה"ג לא נקרא כלל על שמו והוה כמין בשאינו מינו דאין בו דין דבר שיש לו מתירין מטעם זה.

מֵרֵן הַבִּי (כאן) הֵבִיא אֶת דַּעַת ר"י בְּשֵׁם הַרְמ"ה, שֶׁבִמְקָרָה שֶׁהַאִיסוּר לֹא יוֹתֵר לְמִי שֶׁנֶּאֱסָר לוֹ כְּמוֹ הַמְּבֻשֵׁל בְּשֶׁבֶת בְּמִזִּיד, אִם נִתְעַרַב בְּאַחֲרִים בְּטֵל. וְהוֹכִיחַ זֹאת מִיִּבְמוֹת (פ.ב.) שֶׁתְּרוּמָה שֶׁהִתְעַרְבָה בְּחֻלִּין בְּטֵלָה, וְלֹא אִמְרִינָן דְּהוּי דְשִׁיל"מ, כִּיּוֹן שֶׁלְכָהֵן מוֹתֵרֶת יִאֲסֵר אֶף לְיִשְׂרָאֵל. וְהַמְג"א דַּחָה דְבָרִים אֵלּוּ, כִּיּוֹן שֶׁבְּתְרוּמָה לְעוֹלָם לֹא נִחְשָׁב כְּדְשִׁיל"מ, שֶׁהָרִי לְכַהֵן אֶף עֲכָשִׁיו מוֹתֵר, וְלְיִשְׂרָאֵל לְעוֹלָם אֲסוּר. וְכ"פ הַשֵּׁת"ז (ס"ב).

אִמְנָם גַּם הַרְמ"א בִּי"ד כֵּאֵן כְּדְבָרֵי הַבִּי: וְלֹא מִקְרִי דְבַר שִׁישׁ לוֹ מִתִּירִין אֵלָּא א"כ הוֹתֵר לְמִי שֶׁנֶּאֱסָר, אֲבָל אִם נִשְׂאָר לְאַחַד לְעוֹלָם אֲסוּר, אֶף עַל גַּב שְׁמוֹתֵר לְאַחֲרִים כְּגוֹן הַמְּבֻשֵׁל בְּשֶׁבֶת, לֹא מִקְרִי דְבַר שִׁישׁ לוֹ מִתִּירִין (ב"י בְּשֵׁם רַבֵּינוּ יְרוּחָם).

הַמ"ב (ס"ה) הֵבִיא אֶת דְּבָרֵי הַחוֹתֵת דַּעַת (אוֹת י"ד) שֶׁחֻלֵּק עַל הַמְג"א, וְלֹא מִקְרִי דְשִׁיל"מ, וְכ"פ הַרְבַּ זְבָחֵי צִדֵּק (ס"י ק"ב אוֹת כ"ב). וְהוֹסִיף הַמ"ב שֶׁכֵּל זֶה לְמְבֻשֵׁל עֲצָמוֹ, אֲבָל לְאַחֲרִים בְּרוּר שֶׁלֹּא בְּטֵל כִּי לֵהֵם יוֹתֵר הַמֶּאֱכָל לְמוֹצַי"ש וְהוּי דְשִׁיל"מ. וּבִשְׁעָה"צ (ס"ק י"ב) כָּתַב שֶׁבְּשׁוּגָה לְכוֹלֵם יוֹתֵר בְּמוֹצַי"ש וְלֹכֵן אֵינּוּ בְּטֵל.

כָּתַב הַגְרִי"ח בְּבֵא"ח (ש"ב בֵּא אוֹת ב) וּבְשׁו"ת רַב פְּעָלִים (ח"א ס' י"ז) לְאֲסוּר הַתְּבֻשִׁיל שֶׁנִּתְעַרַב בְּרוּב הִיתֵר גַּם עַל הַמְּבֻשֵׁל, כְּדְבָרֵי הַמְג"א, וְלֹא מִטְעָמִיהָ אֵלָּא מִטְעָם דְּלֹא לְהוּוּ מִלֵּי דְרַבֵּנָן כְּחוּכָא וְאַטְלוּלָא, שֶׁלְּמְבֻשֵׁל עֲצָמוֹ יֵהָא מוֹתֵר וְלְאַחֲרִים שֶׁלֹּא חֲטָאוּ אֲסוּר.

בְּחֻז"ע (ח"ד ע"מ' תיח) פֶּסֶק שֶׁתְּבֻשִׁיל שְׁבוּשֵׁל בְּשֶׁבֶת וְנִתְעַרַב בְּתְבֻשִׁיל אַחֵר, וְיֵשׁ רוּב כְּנֶגֶד הַתְּבֻשִׁיל שְׁבוּשֵׁל בְּשֶׁבֶת, מוֹתֵר בְּאִכְלִיָּה אֶפְיֻלוֹ בְּשֶׁבֶת, מִתּוֹךְ שֶׁלְּמְבֻשֵׁל מוֹתֵר וְאֵינּוּ לוֹ דִּין שֶׁל דְשִׁיל"מ, כֶּךָ לְאַחֲרִים מוֹתֵר. וְנִסְמָךְ ע"ד מֵרֵן הַבִּי בְּשֵׁם הַרְמ"ה שֶׁהוּבָאוּ לְמַעְלָה. וְהֵבִיא סְנִיף לְהַקְלֵ אֶת דְּבָרֵי ר' יִשׁוּעָה בְּסִיס שֶׁהוּאִיל וּמֵן הַדִּין קִי"ל 'הִיא קוּדֵשׁ וְאֵינּוּ מַעֲשִׂיָה קוּדֵשׁ', וְהַאִיסוּר לְהִנּוֹת מִמַּעֲשֵׂה שֶׁבֶת אֵינּוּ אֵלָּא מִדְּרַבֵּנָן מִשּׁוּם קִנְס, י"ל שֶׁלֹּא קִנְסוּ אֵלָּא דוּוּקָא כְּשֶׁהִיא בְּעִינְיָה, אֲבָל ע"י תְּעַרְוּבָתָא.

וּבִמְנוּחַת אַהֲבָה (ח"א תַּקְצ"ט) הִתִּיר מַעֲיָקָר הַדִּין לְקִנּוֹת נֵייר מִמַּפְעֵל הָעוּבֵד בְּשֶׁבֶת, מִשּׁוּם שֶׁהַנֵּייר שִׁיִּצְרוּ בְּשֶׁבֶת בְּטֵל בְּרוּב הַנֵּייר הַמִּיּוּצָר בְּחוּל, וְאִם כְּשִׁימְנְעוּ מִלְּקִנּוֹת נֵייר זֶה, יִחְדְּלוּ לִיִּצֵר בְּשֶׁבֶת, אֲסוּר לְקִנּוֹת מִמֵּנוּ כְּדִי לֹא לְסִייעַ בִּידֵי עוֹבְרֵי עֵבִירָה.

וְשֵׁם (אוֹת טו) כָּתַב שֶׁדְּבַר שְׁבִישְׁלוּהוּ בְּשֶׁבֶת בְּשׁוּגָה וְהִתְעַרַב בְּרוּב הִיתֵר, אֵינּוּ בְּטֵל מִפְּנֵי שִׁישׁ לוֹ הִיתֵר בְּמוֹצַי"ש בְּלֹא בִיטוּל בְּרוּב. אוֹלָם דְּבַר שְׁבִישְׁלוּהוּ בְּמִזִּיד וְהִתְעַרַב בְּרוּב הִיתֵר, הִרִי הוּא מוֹתֵר בֵּין לְמְבֻשֵׁל וּבֵין לְיִשְׂרָאֵל אַחֵר לְאוֹכְלוֹ בְּשֶׁבֶת, הוּאִיל וְלְמְבֻשֵׁל אֵינּוּ הִיתֵר לְהִנּוֹת מִמֵּנוּ בְּמוֹצַי"ש.

חתיכה הבלועה מאיסור שאינה אסורה מחמת עצמה

דוּגְמָא לְדְבַר הִיא חֲתִיכַת בֶּשֶׂר שֶׁלֹּא נִמְלַח ג' יָמִים, שֶׁהַאִיסוּר שְׁבוּ הוּא רַק מִחֲמַת הַדָּם שֶׁבְּלוּעַ בְּתוֹכוֹ, אֶךְ הַבֶּשֶׂר עֲצָמוֹ מוֹתֵר, הָאֵם חֲתִיכָה זֹו חֲשׁוּבָה לְאִיסוּר אוֹ לֹא.

כתב הדרכ"מ בשם הר"ן (שם) שגם דבר שאינו אסור מחמת עצמו, אם יש לו מתירין אוסר באלף. אך כתב בשם שו"ת תרומת הדשן (סימן קע) שבכה"ג לא חל דין דשיל"מ, והתערובת בטילה בשישים כשאר איסורים.

◀ כתב הרמ"א: וכן אם אין איסורו מחמת עצמו, בטל. ולכן חתיכה שלא נמלחה תוך ג' ימים, אף על פי שי"א דמקרי דבר שיש לו מתירין הואיל ומותרת לצלי, אפילו הכי בטילה, דאין איסורה אלא מחמת דם הבלוע בה (תרומת הדשן סימן ק"ע).

הט"ז (סק"י) כתב שמקור דברי הרמ"א הם מהאיסור והיתר (כלל כה דין יט), ומ"ש הרמ"א שמקור דבריו הם מתה"ד הוא מפני שתקפה עליו משנתו (אך הש"ך סק"י ובנקה"כ כתב שאין מקור לדברי הרמ"א באו"ה)³⁷.

אך הש"ך (סק"י) כתב שכולם תפסו על הרמ"א בזה, כיון דדשיל"מ הוא מה לי בלוע הוא או לא, סו"ס יש היתר לאיסורו! וחלק על הבנת הדרכ"מ בתה"ד, דמשמע ממנו איפכא, וכמ"ש היש"ש (פ"ח סימן פו) שלא כתב כן תה"ד אלא על חה"ל, שאם אין איסור מחמת עצמו אלא מחמת איסור שנבלע בה, אע"ג שהיא ראויה להתבטל הרי האיסור בטל. אבל בדשיל"מ משמע להדיא שאינו בטל אפילו אם אין איסור מחמת עצמו. עוד הוכיח הש"ך דמכך שהפוסקים כתבו לגבי חה"ל שאם אין האיסור מחמת עצמה אינו ראוי להתכבד, משמע שבדבר שיש לו מתירין דסו"ס האיסור יש לו מתירים, אינו בטל, ואנו מתייחסים אל האיסור כדבר קיים. כדברי הש"ך כתבו ג"כ הב"ח, פר"ח (אות י), פרי תואר (אות ו), זבחי צדק (אות יד), כה"ח (אות כה) ועוד רבים.

הערוך השולחן (אות כג) ביאר את דעת הרמ"א, דכיון דהאיסור הוא רק בלוע, ממילא דאין הדבר נקרא על שם האיסור הבלוע אלא על שם הדבר הנבלע בו, כמו חתיכת בשר שלא נמלחה דאין קוראין אותה חתיכת דם אלא חתיכת בשר, ואין הדבר נקרא על שם האיסור וממילא דהוה כאינו מינו, דמטעם זה אין בו משום דבר שיש לו מתירין. ועוד, איך אפשר להיות שהדבר שהאיסור בלוע בו יהא חמור מהאיסור עצמו!?

³⁷ בשו"ת פני אריה (סימן ג. הובא בפת"ש ח) העלה כרמ"א, דוקא אם נתערב מין בשאינו מינו שמותר דבר שיש לו מתירין. וכאשר נבלע בחתיכה מין במינו כתב שיש ג' חילוקים: א. כאשר אחד לח ואחד יבש, הרי הוא בטל משום שטעם בלבד בטל בדשיל"מ, ואפשר להוציא את האיסור או ההיתר. ב. כאשר שניהם לחים, אם הנאסר והאוסר הם אותו מין שנפלו לאותו מין, אינם בטלים כלל. אך אם הנאסר אינו מינו של האוסר, והנאסר קיבל את טעמו של האיסור, אם נפלה אח"כ התערובת להיתר, הכל אסור משום שהוא מינו של האוסר. ג. אם שניהם יבשים, אם מכיר את החתיכה זורקה והטעם בטל, וה"ה אם נימוחה והכל חשוב לתערובת לח בלח ג"כ יש להיתר. ואם אינו מכירה והיא בעין, אינה בטילה מטעם דשיל"מ. ואם נשאר רק פליטת האיסור, אם יש פליטה בשיעור של כזית בכדא"פ יש לאסור.

דשיל"מ שההיתר אינו מתיר את האיסור

מה דין בשר שלא נמלח ג' ימים שאסור בבישול, אך מותר לצלותו גם לאחר ג' ימים. האם ההיתר בצליה חשוב כ'מתיר' את הבשר, וא"כ בשר זה שכעת הוא אסור חשוב כדשיל"מ, או מכיון שהאיסור כעת הוא רק בבישול, ה'היתר' כביכול בצליה אינו חשוב להיתר משום שלעולם לא היה אסור.

בשו"ת **תרומת הדשן** (סימן קע) כתב שאם נתערבה חתיכה זו באחרות הרי היא בטילה, ואין אומרים דהוי דשיל"מ הואיל ומותר לצלות אותו, ש'דבר שיש לו מתירין' שייך רק כשהדבר הותר במה שהיה אסור קודם לכן, משא"כ ההיתר לצלות אינו חשוב ל'מתיר' כיון שמעולם לא היה איסור בצליה. וכ"כ המרדכי (חולין פ"ז סימן תרסה) והנימוקי יוסף (יבמות כה: סוד"ה גרסינן).

אך הר"ן (נדרים נב. ד"ה וקשיא) כתב שגם בכה"ג חשוב כדשיל"מ, ולדעתו כך סובר הרי"ף (חולין לב.).

מורן השו"ע (סט, יד), **הש"ך** (ס"ק יא) והט"ז (ס"ק י) פסקו להקל כאשר ההיתר אינו מתיר את מה שאסור, שאינו נחשב כדשיל"מ ובטל. **מנגד**, בשו"ת **תשובה מאהבה** (א, ג) כתב להחמיר כרי"ף שנחשב כדשיל"מ ואינו בטל. וכ"כ **השער המלך** (פט"ו מהל' מאכ"א).

איסור שלא היה ניכר קודם שנתערב

כתב **האיסור והיתר** (הארוך כלל כה אות כ) "ודבר שאין ניכר כ"א בפני עצמו אלא תחלת ביאתו לעולם הוי ע"י תערובת לא נקרא דשיל"מ... כגון גיגית מלאה ענבים בעוטים והיה בה הרבה יין צלול קודם השבת מותר ליקח בשבת מן היין ואף על פי שיוצא ג"כ עתה מן הענבים כל שעה לפי שמתבטל במה שיצא כבר ואין בו משום דשיל"מ מאחר שלא היה עליו שם יין בפני עצמו מעולם. וכן חבית מלא ענבים שלמים וממלאים החבית במים לעשות תמד והענבים מתבקעים לאחר זמן ויצא כל היין מותר לימשך הימנו בשבת לשתות לפי שמעט יין שיוצא בשבת מתערב ומתבטל עם היין שהיה בו כבר ולא היה ניכר פעם אחד בפני עצמו מעולם וכן כל כיוצא בו".

◀ **הרמ"א** הביא דבריו להלכה: כל איסור שלא היה ניכר קודם שנתערב, הוא בטל אף

על פי שהוא דבר שיש לו מתירין (בארוך כלל כ"ה בשם סמ"ג ומרדכי פ"ק דשבת).

הט"ז (ס"ק יא) והש"ך (ס"ק יב) ביארו דמכיון שהיין היוצא מהענבים לעולם לא עמד בפנ"ע מכיון שמיד עם פרישתו מהענבים התערב בשאר היין, נמצא שמעולם לא היה עליו שם יין אסור בפנ"ע ולכן לא שייך בו דשיל"מ. וכתב **הפרי מגדים** (שפ"ד יב) דה"ה לכל הדברים החשובים אם לא היו ניכרים מעולם בטלים שפיר אף במינם.

כתב **החיד"א** (שיו"ב אות ד) "ומצאתי הגהה כ"י לרבני המערב שכתב וז"ל, י"א כגון שהיו הרבה ביצים במקום א', ובאתה תרנגולת וילדה עליהם ואין אנו מכירים אותה ביצה, לא מיקרי דבר שיש לו מתירין.

מהרב כמהר"ר יעקב אלבאז", וכ"כ כה"ח (אות כז), והוסיף אע"פ דהוי דבר שבמניין, י"ל שנטרפו הביצים אח"כ, או שזה לדעת הסוברים דבר שבמניין בטל. מדבריו עולה שגם כאשר האיסור היה ניכר לפני שנתערב, כביצה בתוך ביצים, חל עליו דין דבר שיש לו מתירים. וע"ע בשו"ת יאודה יעלה (קובו, יו"ד סימן ו) הדין בשאלה זו.

אלא שיש לשאול על דברי החיד"א, הרי הביצה היתה ניכרת בעולם קודם שנתערבה בשאר הביצים וחל עליה שם של 'דבר שיש לו מתירים', ומה בכך שנתערבה מיד, הרי אינה דומה ליין שמעולם לא היה בפנ"ע, אלא מיד עם פרישתו מהענבים נתבטל בשאר היין שבגיגית!

סמל האם נדר מיקרי דשיל"מ

שנינו בנדרים (נט).

"אמר רבי אבא: שאני קונמות, הואיל ואי בעי מתשיל עליהו, הווי להו כדבר שיש לו מתירין, ואין בטיל ברוב"

כתב האיסור והיתור (כה, ד) שמי שנדר מיין ונפל טיפה מהיין לחבית גדולה, הטיפה אינה בטילה, משום שלגביו חשובה כדשיל"מ, שיכול לישאל על נדרו. וכ"כ הרמב"ם (פ"ה מהל' נדרין הי"ב) והר"ן (שם).

◀ כתב הרמ"א: מי שנדר מדבר אחד ונתערב אח"כ, לדידה מקרי דבר שיש לו מתירין (שם ובמיימון פ"ח דנדרים ובר"ן פ"ק ואו"ה והוא ש"ס ערוך פ"ז דנדרים דף נ"ט וירושלמי פ"ו דנדרים ומוסכם מכל הפוסקים), דהא אפשר לשאול על נדרו.

כתב מהרי"ט (ח"א סו"ס ה. הובא בפת"ש י) שדין זה נכון רק כאשר ביד האוסר עצמו להישאל על נדרו, אבל אם אסר דבר על חברו בקונם, לא הוי דשיל"מ משום שהנאסר אינו יכול לשאול על נדרו. וכ"כ רעק"א (שו"ת מהדו"ק סימן סה), פרי תואר (אות י), ערוה"ש (אות כה). אך הרשב"ץ (ח"א סימן קלח) סובר שגם בכה"ג חשיב לדשיל"מ.

כתב החתם סופר (יו"ד סימן רכג) שמי שאסר פירותיו על עצמו ועל חברו והוא יכול להתירו על עצמו ועל חברו, מיקרי דשיל"מ גם לחבירו.

כתב בשו"ת בית יעקב (סימן קי. הובא בפת"ש י) שכל האמור הוא דוקא בנדר שיש מצוה להישאל עליו, אבל אם נשבע שלא לאכול מאכל מסויים ונתערב, לא הוי דשיל"מ, שאין בו מצוה. וכן הסכים בשו"ת תשובה מאהבה (ח"א סימן קב וקד), והוסיף שאין חילוק בין שבועה בסתם לשבועה בשם, שבכולם אין מצוה להישאל. אך הפרי מגדים (פתיחה לה' פסח ח"ב פ"א אות טז) כתב בפשיטות שגם בשבועה יש דין דשיל"מ. ובשו"ת חוות יאיר (סימן קלא) כתב שמי שנדר שלא יאכל מאכל, ובנוסף לכך נשבע שלא יתיר נדרו, ומאכל זה נתערב במאכל אחר, ודאי חשוב כדשיל"מ שהרי יכול להתיר תחילה השבועה ואח"כ הנדר, משום

שיכול להביא הדבר להיתרו. ואם משום שטורח להתיר נדרו, לא מצינו שטורח מוציא הדבר מדין דשיל"מ, כ"ש טורח מועט כזה (ועיין לעיל ס"ג מ"ש אודות היתר ע"י טורח).

★ מוקצה שהתערב³⁸

כתב **המגן אברהם** (סק"ח) שאם נתערב אפר שהוסק בשבת עם אפר שהוסק אתמול בטל ברוב, כיון שעיקר איסורו מדרבנן מספיק רוב בשביל לבטל האיסור, ובתנאי שלא היה ניכר קודם שנתערב. וביאר המחצה"ש דאל"כ הוי דבר שיש לו מתירין ולא בטל כלל, אבל אם לא היה ניכר קי"ל לקמן סימן שיח' דבטל אפילו שיש לו מתירים. וכ"פ בשת"ז (סק"ל) **וערי"ש** (שי, ח).

בחזון עובדיה (עמוד קלג) דן בעניין אולם שמחות שהוכן למסיבת חתונה בשבת, ובעל האולם הדליק נרות בע"ש והניחם בפמוטות שלהם על אחד הכסאות, והיו עליו בכל ביה"ש ואחר שכבו בא גוי ונטל הפמוטות משם, ונתערב הכסא הזה שנעשה בסיס לדבר האסור בשאר הכסאות, שלכאורה הוי דבר שיש לו מתירים במוצ"ש, ואין לו מתירים ולכן יהיה אסור לטלטל את כל הכסאות בשבת. אלא שהביא את דברי הצ"ח (פסחים ט:) שכל הכלל של 'דבר שיש לו מתירים' הוא דווקא לעניין אכילה שאינו אוכל את הדבר אלא פעם אחת, ולכן אנו פוסקים לו שיאכל אותו בהיתר, אבל לעניין הנאה מהדבר או השתמשות בו אין כלל זה תקף, שהרי עכ"פ הוא מפסיד את הטלטול של היום, ושכ"פ עוד פוסקים (עיין שו"ת נודע ביהודה מה"ת אה"ע סי' לח' ד"ה ואחר. ובפמ"ג יו"ד סי' צט' מ"ז ס"ק יב). אלא שכתב שדברי הצ"ח וסיעתו אינם מוסכמים להלכה, ומ"מ משום ספק דרבנן לקולא. ואם השכיר את האולם ותכולתו מע"ש ודאי שאין הכסאות אסורים, שאין אדם אוסר דבר שאינו שלו.

³⁸ מתוך סיכום הלכות שבת סימן ש"י סעיף ח.

סימן ק"ג - נותן טעם לפגם

ובו ז' סעיפים

נקדים ונאמר, שלקמן בסימן קכ"ב יתבארו דיני נותן טעם לפגם בכלים, וחלק מכללי והגדרת הנושא הובאו שם. בסימן זה מבאר מרן את דיני נותן טעם לפגם בתערובות.

סעיף א':

טעמו פגום אינו אוסר תערובתו

שנינו בעבודה זרה (סז):

"אמר רב כהנא, מדברי כולם נלמד: נותן טעם לפגם - מותר... מכלל דאיכא למ"ד נותן טעם לפגם - אסור? אין, והתניא: אחד נותן טעם לפגם ואחד נותן טעם לשבח - אסור, דברי ר"מ; ר"ש אומר: לשבח - אסור, ולפגם - מותר. מ"ט דר"מ? גמר מגיעולי עובדי כוכבים, גיעולי עובדי כוכבים לאו נותן טעם לפגם הוא? ואסר רחמנא, ה"נ לא שנא. ואידך? כדרב הונא בריה דרב חייה, דאמר רב הונא בריה דרב חייה: לא אסרה תורה אלא קדירה בת יומא, דלא לפגם הוא. ואידך? קדירה בת יומא נמי אי אפשר דלא פגמה פורתא. ור"ש מאי טעמא? דתניא: לא תאכלו כל נבלה לגר אשר בשעריך - כל הראויה לגר קרויה נבילה, שאין ראויה לגר אינה קרויה נבלה. ור"מ? ההוא למעוטי סרוחה מעיקרא. ור"ש? סרוחה מעיקרא לא צריכא מיעוטא, עפרא בעלמא הוא. אמר עולא: מחלוקת - שהשביח ולבסוף פגם, אבל פגם מעיקרא - דברי הכל מותר"

א"כ, לפנינו מחלוקת בין ר"מ לר"ש בדין נטל"פ, לדעת ר"מ אסור, ומקורו מגיעולי גויים, שכלי גויים מטריפים את האוכל שבהם, אע"פ שתמיד הבלוע בכלי פגום (ונחלק במציאות עם ר"ש האם כלי בן יומו הוא פולט טעם פגום או לא). ולר"ש נטל"פ מותר, מקורו הוא מכך שהתורה אוסרת לאכול נבלה ומתירה לתת אותה לגר, ומשמע שרק נבלה הראויה למאכל גר אסורה באכילה, אבל אם הנבילה פגומה אין עליה איסור (ר"מ מסביר שהיתר הוא רק כאשר הנבילה סרוחה מעיקרא, ור"ש דוחה העמדה זו).

לקמן בס"ב נביא את נידון הראשונים כיצד מקור האיסור נלמד מנבילה שהיא משוקצת לגמרי, בעוד שהמאכל שנתערב בו אינו פגום כ"כ, ומתירוצי הראשונים עולות שיטות שונות לרמת הפגם המתירה.

◀ כתב השו"ע: כל דבר שטעמו פגום, אינו אוסר תערובתו.

הט"ז (סק"א) ביאר שלקמן יבואר שכאשר האיסור הוא הרוב וההיתר הוא מועט, חשוב כביכול שהאיסור בפני עצמו בתערובת ועד שיהא פגום לגמרי כנבילה שאינה ראויה לאכילה הרי הוא אסור.

נטל"פ שאינו מחמת עצמו

שנינו בעבודה זרה (סה:)

"זה הכלל: כל שבהנאתו בנותן טעם - אסור, כל שאין בהנאתו בנותן טעם - מותר, כגון חומץ שנפל ע"ג גריסין"

ממשנה זו עולה שגם אם הדבר שנטל"פ הוא אינו פגום מחמת עצמו, שבפנ"ע הוא משובח, אלא שע"י שנפל לתוכו דבר פגום - נפגם טעמו, אעפ"כ חשוב כנטל"פ מכיון שסו"ס המאכל שלפנינו פגום. הרא"ש (ע"ז פ"ב סימן לד-לה) כתב שאפילו אם לפני שהתערב היה משובח, ורק לאחר מכן נפגם, מותר.

◀ כתב השו"ע: ואפילו אין טעמו פגום מחמת עצמו, שבפני עצמו הוא מוטעם ומשובח, אלא שפוגם תערובתו, מותר.

ביטול איסורים חשובים

כתוב בארחות חיים בשם ה"ר שם טוב פלכו שכל ההיתר בנטל"פ הוא דווקא באיסורים הבטלים בשישים, אבל איסור שצריך שיעור גדול כדי לבטלו, כגון בריה או תרומה, אפילו אם האיסור פגום, הרי הוא אסור.

◀ כתב הרמ"א: מיהו דברים החשובים כבריה או כיוצא בה, אם אינן פגומים בעצמן אף על פי שפוגמין התבשיל, אינן בטלים אפילו באלף (וכן כתב הארוך כלל ל"ב).

הט"ז (סק"ב) ביאר שכאשר האיסור הוא בריה וכיוצ"ב מדברים שאינם בטלים, נמצא שהכל כגוף האיסור בלא תערובות.

הש"ך (סק"א) כתב שהוא כגון חתיכה הראויה להתכבד ודבר שבמניין וכה"ג. הפרי מגדים (שפ"ד א) כתב שכוונת הש"ך לומר כגון בע"ח ודבר שיש לו מתירים. הפת"ש (סק"א) לא הסכים לפמ"ג, דדבר שיש לו מתירין אפילו פגום בעצמו לא בטיל, שלא שייך לומר שמשום שהוא פגום הרי בטלה חשיבותו. וכ"מ בספר תפארת למשה בשם או"ה.

בריה סרוחה

מהרמ"א עולה שבריה שהסריחה או נפגמה בטילה ברוב.

אולם בשו"ת תפארת למשה (הובא בפת"ש א) חלק על הרמ"א, ולדעתו בריה גם כשנסרחה אינה בטילה באלף, ובשאר דברים חשובים כחה"ל וכדומה מודה להרמ"א. גם בשו"ת פנים מאירות (ה"ב סימן ס"ז) חולק על הרמ"א בזה וסובר ג"כ דבריה אפילו פגומה בעצמה אינה בטילה. וכ"ד החוות יאיר (סימן קה).

הגר"א ביאר שדברי הרמ"א אמורים דוקא בעוף טמא שסרח, והיינו נבילה. משום שבהמה אינה סרוחה בסתמא, וכשסרחה הרי הותרה. בשונה מתולעים שהם סרוחים מעיקרן ולכן הסרחון אינו היתר, ואוסרים התערובת גם באלף. וכ"כ הפרי חדש (סק"א). גם בשו"ת רב פעלים (ח"ד יו"ד סימן ח) כתב שודאי לא בא הרמ"א למעט בריה הסרוחה מעיקרא, שהרי כך אסרה אותה התורה. וכ"כ כה"ח (אות ה). אולם הערוך השולחן (אות יא. סימן ק אות יז) דקדק מכך שאמרו 'פגומים' ולא 'נפגמו', דמשמע שמעיקר היו פגומים. ולדעתו דבר מאוס כמו שרצים אין לו חשיבות ואין לו דין בריה "כ"ש בביטול בריה דזהו רק מדרבנן דפשיטא שלא גזרו על דברים המאוסים כנמלים וזבובים והן אמת דבאכילה בפ"ע חייב מלקות מ"מ חכמים כשגזרו מפני זה שלא יהיה להם ביטול א"א שיגזרו על דברים המאוסים". הערוה"ש כתב שזהו ההיתר המרווח ביותר למה שלא נזהרים בתולעים.

האם לדעת הגר"א, פר"ח וסיעתם בריה זו אינה בטילה לעולם או שיש דרך שתתבטל? הפרי חדש (שם) סובר שאפילו אם הסריחו אח"כ אינם בטלים. אולם הפרי תואר (אות ב) חוות דעת (סק"ג) ועוד חלקו עליו, ולדעתם אם הסריחו אח"כ הרי אלו בטלים ברוב אם נתערבו. וכ"כ החקרי לב (יו"ד ח"א סימן עא), רב פעלים (שם), כה"ח (אות ו) ועוד.

אכילת איסור פגום

בגמ' בע"ז (סז:): מובא:

"דתניא: לא תאכלו כל נבלה לגר אשר בשעריך - כל הראויה לגר קרויה נבילה, שאין ראויה לגר אינה קרויה נבלה"

הרמב"ם (יד, יא) כתב "או שאכל אוכל האסור אחר שהסריח והבאיש ובטל מאוכל אדם הרי זה פטור". ומשמע שאסור מדרבנן. המנחת כהן (ח"א פ"ט סוד"ה ואומר) ביאר שהרי חכמים אסרו נטל"פ לכתחילה, ורק בתערובת התיירו משום שחשוב כדיעבד משום שמפסיד ההיתר שבתערובת. הרא"ש (פסחים פ"ב ס"א) ועוד ביארו, שכאשר אוכל את הדבר הפגום הרי שמגלה שמחשיב אותו למאכל הראוי. גם המנחת כהן (ספר התערובות ח"א פ"ט) כתב שודאי אינו מותר לכתחילה, שהרי כל נטל"פ אינו אסור אלא כדיעבד כשנתערב, אבל כשהוא בעין ודאי אין להתיר. וכן ביארו בדעת השו"ע (או"ח תמב, ט). וכ"פ הפרי תואר (אות ב), חקרי לב (ח"א סימן עב), כה"ח (אות ז), שו"ת תפילה למשה (ח"ג סימן ד אות יד) ועוד.

אולם הרא"ה (ב"ד ש"א, דף יט). סובר שאיסור שנפגם פקע איסורו ממנו, ואפילו מדרבנן מותר. וכ"כ ספר החינוך (סימן תעב), הר"ן (פסחים ת). ועוד. וכ"כ הפרי חדש (אות א) "אבל אם נסרחו אפילו הן עצמם לחודייהו מותרים, וכ"ש ע"י תערובת", וביאר את דברי הרמב"ם שהאיסור הוא משום 'בל תשקצו'.

★ בליעת כדור שיש בו איסור

דעת התורת חיים שכל אכילה דרך בליעה נקרא שלא כדרך הנאה. אולם בשו"ת נודע ביהודה (קמא י"ד סימן לה) ביאר שההיתר של 'אינו כדרך' אינו אלא כאשר המאכל עצמו הוא שלא כדרך אכילתו, אבל אם הדרך לאכול המאכל ורק צורת האכילה היא שונה, לא חל בה היתר זה.

בשו"ת שבט הלוי (ז, קלה) ביאר שלחשאיב"ס מותר לאכול איסור שלא כדרך אכילתו (עפ"ד הש"ך בסימן קלה), כיון שכאן גם המאכל שלא כדרך, כיון דאין יכולים לאכל הגלטי"ן בצורתו הזאת בעין רק בתערובות. ואם יש אפשרות לבחור בין ב' רפואות שבאחת אין תערובות כזה מצוה להדר אחריו, מכ"מ אם יש רק מיחש ולא חולה שאב"ס ממש ראוי להחמיר.

בשו"ת באהלה של תורה (ח"א י"ד סימן כא) כתב לגבי תרופה המכילה ג'לטי"ן וגליצ'ין העשויים מבע"ח שרובם טריפות ונבלות, והעלה להקל מכמה סיבות: א. יתכן שבליעת איסור אינה אסורה אלא מדרבנן, ויש הסוברים שמותר לכתחילה. ב. דבר שאינו ראוי לאכילה אין בו איסור מהתורה. ג. גם האוסרים במקום שאינו מחשיבו לאוכל יתכן ויתירו. ד. התרופה אינה ראויה אפילו לאכילת כלב.

בשו"ת מנחת שלמה (תניינא ב-ג סימן סה) דן בכלל של 'לא כדרך אכילה', ולדעתו גם אם התרופה עטופה בקפסולה, היא אינה משנה את מעמד האיסור של התרופה, שאינה בטילה לגבי המאכל כיון שהוא גם לצורך הבליעה, וכמו דכריכת איסור בתוך היתר לא חשיב חציצה, אפשר דה"ה נמי בקפסול.

סעיף ב':

רמת הפגם המתירה

הנה מבואר בסוגיא שא"צ שהמאכל יהא פגום לגמרי, אלא די שיפגם קצת. אולם מאידך, ר' שמעון הביא כמקור לדבריו דוקא נבלה סרוחה, שהיא דבר פגום ומאוס שאינו ראוי כלל. א"כ כיצד יתיישבו שתי הבנות אלו יחדיו? נחלקו בכך הראשונים.

רש"י (סז. ד"ה כל שאינה חסירה) סובר 'דכיון דפגימתה פורתא קרי לה אינה נאכלת'. והביאו הרשב"א והר"ן סיוע לדבריו מקדרה שאינה בת יומא, שחשובה לנטל"פ, ובודאי שאינה פוגמת התבשיל כל כך עד שאינו נאכל.

דעת הרא"ה (בדה"ב ב"ד ש"א, מוסה"ק עמ' קסו) שרק פגימה ברמה של נבלה סרוחה מותרת. והסיבה שקדירה שאינה בת יומא מותרת, היא משום שהטעם שבלוע בקדירה אינו ראוי כלל לאכילה, ורק כאשר מתערב בתבשיל הוא ראוי. לכן התבשיל מותר. אבל ודאי שאיסור בפנ"ע הפגום רק מעט, נשאר באיסורו.

מנגד, הרשב"א (תוה"א ב"ד ש"א יט., קצר טו.) הלך בדרכו של רש"י, אלא שהתקשה מכך שמקור דין זה נלמד מנבילה. וביאר שיש לחלק בין מציאות שהאיסור נאכל בפנ"ע שבכה"ג אסור עד שתיפגם לגמרי, ובין איסור בתערובת שהולכים אחר הדבר שנותן טעם, ולכן כל שהאיסור פוגם אפילו במעט את התבשיל,

הרי הוא מותר, שהאיסור אינו נותן כלל טעם. והוסיף, שדוקא כשנתערב מעט איסור לתוך היתר מרובה אפשר לומר סברא זו, אבל איסור מרובה להיתר מועט (אפילו מחצה על מחצה), אין אומרים נטל"פ א"כ פגם לגמרי. את מקור הדין לומד הרשב"א מכך שטעם פגום אינו חשוב לטעם שיש להחשיבו בתערובת³⁹. נמצינו למדים, שלדעת הרשב"א איסור בתערובת הוא קל יותר מאשר איסור בעין, ולכן די במעט פגימה כדי להתירו. אך לרא"ה תמיד מצריכים פגימה גבוהה, וגם כאשר הבליעה היא בקדירה אין לה היתר, משום שבעצמה היא אינה פגומה, ולכן צריך להכשירה (היינו האם מסתכלים על הפגם לבדו או על מכלול התערובת).

גם הר"ן (ע"ז לב:) סובר כרשב"א שפגימה מועטת מותרת רק בתערובת, אך בשונה מהרשב"א הסובר שטעם פגום אינו חשוב לטעם. הר"ן סובר דמכך שהתורה לימדה שטעם הפגום מאוד מותר, יש ללמוד את העיקרון שכל שאין הנאה מהמאכל הרי הוא מותר, גם אם הפגימה אינה כ"כ קיצונית (לימוד של 'כמה מצינו'). לדעתו כשהאיסור בתערובת הוא פגום התורה לא אסרה 'להנות' ממנו, כיון שאיסור כזה אינו נותן הנאה לאוכלו. נקודה נוספת, בכל מצב שיש הנאה מהאיסור, גם אם היא עקיפה, התערובת אסורה, כגון שנהנה מריבוי הכמות של האוכל שנתווסף ע"י האיסור. והנה מצאנו בדברי רעק"א (חולין צח: ד"ה ועפ"י) והחוות דעת (סק"א) שביארו את דעת הר"ן של הותר לאכול נבילה בפנ"ע גם אם היא פגומה לגמרי, משום שבכך היא מחשיבה, בשונה מאיסור הנמצא בתערובת, שגם כשאוכל את התערובת אין זה סימן שמחשיב את האיסור אלא רוצה לאכול את ההיתר, ובעל כורכו אוכל כבדרך אגב גם את האיסור.

המחלוקת העקרונית בין הרשב"א לר"ן היא בצורך של תערובת דוקא. לרשב"א זהו תנאי הכרחי בדין 'נותן טעם לפגם' שנאמר דווקא שהאיסור אינו המאכל העיקרי אלא רק 'נותן' מהצד את הטעם שלו. אך הר"ן מצריך תערובת דווקא משום שלא יהיה 'אחשביה' ולא בגלל תנאי עקרוני בהלכות נטל"פ. ועיין בחידושי ר' חיים הלוי (טו, א) שהסביר שהמחלוקת בין הרשב"א לר"ן היא האם 'טעם פגום' הוא היתר לאכול את התערובת (אע"פ שאפשר שחשובה עדיין לאיסור), או שהוא מגדיר את התערובת כתערובת היתר.

← לסיכום מצאנו ד' דעות איזה פגם נצרך להיתר התערובת: א. רש"י: די בפגם מועט. ב. רא"ה: רק פגימה ברמה של נבילה סרוחה מותר. ג. רשב"א: איסור בפנ"ע צריך פגימה של נבילה, איסור בתערובת די לו בפגימה מועטת. ד. ר"ן: אם יש הנאה מריבוי הכמות ע"י האיסור, התערובת אסורה אע"פ שאין טעם.

³⁹ לימוד הרשב"א הוא מסברא שטעם פגום אינו חשוב לטעם אסור. אלא שלפי דבריו קשה, מדוע נצרכנו ללמוד דין זה מנבילה? וכן הקשה עליו הר"ן. אלא שמנבילה למדנו שאיסור ללא טעם אינו חשוב לאיסור, ואין לומר שכשיש משהו מהאיסור הרי הוא אסור בכל מצב.

◀ **כתב השו"ע:** א פגם זה אין צריך שיפגום לגמרי עד שיהא קץ לאכלו, אלא אפילו פוגם קצת אינו אוסר תערובתו. ² ויש מי שאומר דהיינו דוקא כשנתערב איסור מועט עם היתר מרובה, אבל איסור מרובה לתוך היתר מועט, ואפילו מחצה על מחצה, אין אומרים נותן טעם לפגם מותר, עד שיפגום לגמרי שאינו ראוי למאכל אדם. ואם אין שם ממשות של איסור, אלא טעמו בלבד, אפילו איסור מרובה והיתר מועט, מותר אם פוגם קצת. ³ ויש מי שחוכך (פי' מקוה להחמיר, ואוסר) לומר שאם הגדיל האיסור מדתו של היתר עד שהוא משביח יותר כשאוכלו בגודל מדתו ממה שהוא פוגם בהפסד טעמו, אסור, עד שיפסל מלאכול אדם.

כמי פסק השו"ע להלכה? בדר"כ אנו נוקטים כ"ש אומרים' בתרא, אלא שכתבו **רעק"א** (סי' מג וסי' קמג), **דרכי תשובה** (אות כו) ועוד, שכאן כתב מרן לשום 'יש מי שחוכך' ואין ספק מוציא מידי ודאי, לכן נראה שפוסק כדעת הרשב"א שהביא בראשונה. וכן הסכים בשו"ת **יבי"א** (ה"ח יו"ד סימן יד אות ט). **אולם הזבחי צדק** (אות יב) כתב שמרן סובר כ"א בתרא, וכ"פ **הלבוש**. וכתב **כה"ח** (ס"ק יז) שבהפסד מרובה או בשעת הדחק ניתן לסמוך על הרשב"א.

פגם ולבסוף השביח או השביח ולבסוף פגם

שנינו בעבודה זרה (סז).

"זה הכלל: כל שבהנאתו בנותן טעם אסור. אמר רב יהודה אמר שמואל: הכי הלכתא. ואמר רב יהודה אמר שמואל: לא שנו אלא שנפל לתוך גריסין רותחין, אבל נפל לתוך גריסין צוננין והרתיחן, נעשה כמי שהשביח ולבסוף פגם ואסור"

ופרש"י: חומץ - פוגם גריסין רותחין ומשביח את הצונן.

הר"ן (ד"ה אמר עולא) ביאר שלאחר שהאיסור השביח חשוב כנבילה, ואפילו אם תהא פגומה במעט אין לה היתר, שכפי שלמדנו לעיל את הנבילה עצמה אין אנו דנים כתערובת אלא כגוף האיסור. עוד כתב (לב). ד"ה נעשה) שאין אנו מסתכלים על החומץ כדבר שעתיד להיפגם ולכן מעכשיו יהא חשוב כפגום, אלא מעמדו נקבע לפי המצב שלפנינו כעת.

הגמ' לא הזכירה מה יהיה הדין במצב הפוך, כשנפגם תחילה ואח"כ השביח. **אולם הרמב"ם** (טו, כח) והרשב"א הכיאו דין זה ואסרו. טעם הדבר, שאם כשהשביח ועתיד להיפגם אנו דנים לפי המצב הפגום (אע"פ שהוא ע"מ להשביח), כ"ש כשהפגימה כעת לפנינו.

◀ **כתב השו"ע:** במה דברים אמורים, שפוגם מתחלתו ועד סופו, אבל אם השביח ולבסוף פוגם, או פוגם ולבסוף השביח, אסור.

הש"ך (סק"ז) העיר, שהתערובת אסורה רק לאחר שהשביחה, אבל אם נפגמה אע"ג שעתידה להשתבח אינה אסורה כעת. וכ"כ **הפמ"ג** (שפ"ד ז) כיון שהוא מידי דרבנן. כתב **הזבחי צדק** (אות יג) שבהפסד מרובה או שעה"ד יש לסמוך על המקלים. **אולם הכנסת הגדולה** (הגב"ח) החמיר, שאם עתיד להשתבח למרות שעכשיו פגום, התערובת אסורה. גם **הפרי חדש** (אות ח) החמיר בזה, כפי שהשביח ולבסוף פגום אסור אע"פ שפגום, כך אם הוא כעת פגום אך עתיד להשתבח, אסור גם בהיותו פגום (אלא שלענ"ד יש לחלק בין דבר שכבר היה במציאות ובין דבר שרק עתיד להגיע). וכ"ד **הפרי תואר** (סק"ה). בשער הציון (אות נ). ספר הוראה ברורה) דקדקו, שאפשר שהש"ך התיר רק כש'אפשר' שישביח, אבל אם ודאי ישביח יודה לאיסור, שכן מפורש במאירי.

כתב **הפרישה** (אות ג) עפ"ד הטור, שדווקא אם הפגימה הייתה ע"מ להשביח אסור, אבל אם פגם ולאחר מכן השביח הרי התערובת מותרת. **אולם הט"ז** (סק"ה) כתב שהוא תמוה מאוד.

בשו"ת **כנסת יחזקאל** (סימן כח. הובא בפת"ש ב) כתב שאם בישלו בקדירת איסור תבשיל שהאיסור נותן בה טעם לשבח, ואח"כ בישלו בה תבשיל שהאיסור הראשון נתן בה נ"ט לפגם בה, נאסר התבשיל השני, כיון שהתבשיל הראשון נאסר מקודם ונעשה נבילה, א"כ כעת שמבשל בו תבשיל הרי הוא נותן בו טעם ואוסרו. **אולם** בשו"ת **גבעת שאול** (סימן יח) העלה שהתבשיל השני מותר, מטעם שאין הנאסר חמור מהאוסר, וכ"פ הפת"ש.

קדירה שנתבשל בה איסור נטל"פ

◀ **כתב הרמ"א** עפ"ד **האיסור והיתר** (כלל לב דין יב): "א אף על גב דהאיסור נ"ט לפגם והמאכל מותר, מ"מ הקדירה אסורה ואם בשלו בה אח"כ תוך מעת לעת תבשיל שהאיסור הראשון נותן בו טעם לשבח, נאסר התבשיל השני אם לא היה בו ס' נגד האיסור הראשון.

כתב **הש"ך** (סק"ט) דמכיון שהקדירה נאסרה מדבר פגום, אין צריך שישים כנגד האיסור, דמכיון שהיה פגום אינו נעשה נבילה. וכ"כ **הפר"ח** (סק"י) ועוד.

בשו"ת **נודע ביהודה** (מהדו"ק יו"ד סימן לא. הובא בפת"ש ג) שאם בישל יין בכלי בשרי בן יומו, ועירבב את היין בכף חלבית, יש להתיר את היין כיון שהבשר פוגם את היין. אך את הכלים יש לאסור שאינו חשוב בכה"ג נ"ט בר נ"ט, שחוששים שמא נתערבו פליטת החלב והבשר בלי אמצעות המים. **אולם החוות דעת** (אות ח) התיר את הכלים, דמכיון שהיין פגום חשוב כמו שיש בו שישים.

כתב ה**לבושי שרד** (סימן מז וס"ק קמב. הובא בפת"ש ד) שכתב שא"צ שישים כנגד כל הבלוע בקדרה, אלא לפי חשבון כמות האיסור שיש בתערובת, וכאשר האיסור נתן טעם לשבח הרי אסר את כל התבשיל וכולו חשוב כחתיכת איסור ולכן יש לשער כנגד כולו. וכאשר יש ספק אפשר להקל אם יש שישים כנגד האיסור בלבד. הפרי תואר (סק"ד) העיר שמסימת דברי הפוסקים משמע שלא חילקו בזה, והסכים להקל בהפס"מ או שעה"ד.

כף שנתחבה לאיסור פגום

כתב הרמ"א: אבל אם נערו התבשיל הראשון בכף, ותחבו אח"כ הכף לתבשיל שני שהוא ג"כ פוגם, לא נאסרה הקדרה. וכן בדבר שאין לו טעם כלל, כגון היורה שמתכין בו הדבש, אף על פי שיש שם רגלי הדבורים, לא נאסרה היורה וכל כיוצא בזה.

הש"ך (סק"י) ביאר, שהקדירה השניה אינה נאסרת משום דהוי נ"ט בר נ"ט, האיסור בכף והכף בתבשיל והתבשיל בקדירה. וכולו היתר כיון שהוא פגום.

גם הט"ז (סק"ו) כתב עפ"ד הרמ"א בדרכ"מ, שהכף בלעה מהאיסור הפגום ואותו הפליטה בקדירה השניה. ולפ"ז תמה, מדוע נקט הרמ"א מציאות שבלעה הכף תבשיל פגום, הרי גם אם היה בלוע בכף איסור גמור ותחבו לקדירה (שהאיסור שבכף פוגמו) הוי נ"ט בר נ"ט, מהכף לתבשיל ומהתבשיל לקדירה. וכן הסכים הפר"ח (אות יא), וכ"כ כה"ח (אות כח) בשם רוב האחרונים. אך בנקודות הכסף העלה שלדעת הרמ"א בעינין ג' נ"ט (צה, ג), ולכן העמיד במציאות שהכף בלעה דבר פגום.

כתב האיסור והיתר (שם דין טו. הובא בט"ז ו) תבשיל שנפל בו איסור פגום ונפל אותו תבשיל לקדירה אחרת, ובאותו תבשיל היה האיסור בעין, א"צ אלא שישים בקדירה שניה נגד האיסור שבקדירה, שלא שייך לומר הקדירה הראשונה נעשה נבילה, שהרי מותרת.

דבר שאין לו טעם כלל

איתא בירושלמי (תרומות י, ד) "הדא אמרה לא לשבח ולא לפגם אסור". וכ"כ בהגה"א (ע"ז פ"ז סימן ט) שאם אינו נותן טעם לא לפגם ולא לשבח אסור. וכ"כ מהרא"י (שע"ד פה, יט) בשם האור זרוע (ע"ז רנח. הובא בתו"ח פה, כב).

הש"ך (סק"ב) הביא דבריהם, וכתב שכן מוכח מכך שאין בגדין בנותן טעם (חולין צט:): ואפ"ה גיד שנימוח צריך שישים כנגדו, וה"ה לכל האיסורים דאע"ג שאינו נותן טעם צריך שישים כנגדו. הפרי מגדים כתב שודאי איסור שיש בו טעם ועתה הוא יבש, צריך שישים כנגדו, מחשש שכשנימוח בתבשיל נמצא נהנה ממנו.

אולם המנחת יעקב (כלל פה אות ע) דחה, שדוקא בגיד הנשה אע"פ שאין לו שום טעם התורה אסרתו ולכן צריך ביטול, משא"כ כאן אע"פ שאינו נותן טעם, יש לו טעם בפני עצמו אלא שבתערובת כולה לא מורגש טעמו, ולכן אסור כיון שיש לו טעם עצמי, ורק בגיד הנשה ישנו חידוש שגם איסור ללא טעם אוסר. וכן עולה מהפרי חדש (אות ב). גם המנחת כהן (ח"א פ"י דף עה) חלק על הש"ך, אך מטעם אחר ע"ש. וכן הסכימו להקל החכמת אדם (נד, ד), זבחי צדק (אות ז), שו"ת תפילה למשה (ח"ג ריש סי' ד) ועוד.

מה דין מאכל שספק אם הוא פוגם או משביח את התערובת? הפרי חדש (ססק"ח) סובר שהולכים להחמיר ומשערים בשישים, והוסיף שאם הוא מין במינו ויש רוב להיתר, שמדאורייתא בטל ברוב, הולכים בספקו להקל. אולם החכמת אדם (נד, י) שרק כאשר האיסור נפל ואנו לא יודעים מה היה האיסור הולכים להקל, אבל אם יש לנו ספק האם הוא דבר הפוגם או משביח, הוי חסרון ידיעה שאינו חשוב לספק.

עיינ ב'חומרים בתעשיית המזון' מה שהרחבנו לגבי מוצרים שאין להם טעם כלל, האם האיסור חל עליהם או פקע מהם. ומחלוקת הכו"פ והחוו"ד ביחס בין נטל"פ לשלא כדרך הנאתו.

☞ נותן טעם לפגם בפסח⁴⁰

שנינו בע"ז (סה:-סו).

"משנה: יין נסך שנפל ע"ג ענבים - ידיחן והן מותרות, ואם היו מבוקעות - אסורות. גמרא: קס"ד חמרא חדתא בענבי, מאי לאו בנ"ט! לא, במשהו. הא מדקתני סיפא, זה הכלל: כל שבהנאתו בנותן טעם - אסור, כל שאין בהנאתו בנותן טעם - מותר, מכלל דבנותן טעם עסקינן!"

כתב הרא"ש (שם סי' ו) ש"א שכל איסורים שאסורים במשהו, אין אומרים בהם 'נותן טעם לפגם מותר' שהרי אין לך ביטול טעם יותר ממשהו באלף, ואפ"ה אסור. ולכן מפרשים שמדובר כאן בנותן טעם שהרי מותר שלא כדרך הנאתו. וכ"ד הרשב"א (ח"א סי' תצט, מיוחסות סי' קנא), שהאיסור אינו מחמת טעמו אלא מחמת חומר איסורו, וכיון שכן מה לנו אם הוא לשבח או לפגם הא איכא איסור, אך אם נפסד כעפרא בעלמא אין כאן איסור כלל.

אך הרא"ש לא הסכים לכך, שאע"פ שהחמירה התורה לאסרם במשהו, מ"מ יש שם איסור עליהם, אבל כשהוא פגום פקע איסורו. ועוד, שהרי התורה אסרה במשהו דוקא מין במינו, והרי בכך אפילו אחד באלף אין טעמו נפגם ולא נתבטל, דמינו אינו פוגמו ואינו מבטלו. אך נותן טעם לפגם מעיקרא מותר כשלא היה בו טעם. גם התוספות (שם ד"ה מכלל) סוברים להתיר נותן טעם לפגם אפילו בדברים שאיסורן במשהו. וכ"כ הר"ן (פסחים ז:;) והמרדכי (פסחים סו"י תקסז).

⁴⁰ מתוך סיכום הלכות פסח סימן תמז סעיף י.

[כאן המקום להעיר על היחס בין מחלוקת הרשב"א והר"ן כאן ובין מחלוקת הרשב"א והר"ן בעיקר דין נטל"פ, ויש מקום להשוות עקרונית את מחלוקתם].

כתב **התרומת הדשן** (ח"א סי' קכח) דבמקום שאין מנהג ידוע יש להורות דהמיקל לא הפסיד והמחמיר תבוא עליו ברכה. ובמקום שנהגו לאסור היכא דהוא משהו וגם נותן טעם לפגם, אין להקל.

◀ כתב **השו"ע**: נותן טעם לפגם, מותר גם בפסח. אך **הרמ"א** כתב: ויש מחמירין, וכן נוהגין באלו המדינות. ובמקום שיש מנהג להחמיר, אפילו משהו ונותן טעם לפגם אסור (ת"ה סימן קכ"ח).

כתב ה**"ח נטל"פ** אסור ואפילו אינו אלא משהו, וה"ה ריח חמץ נמי אסור. אך **המגן אברהם** (ס"ק מא) כתב דאפשר בריח נותן טעם לפגם ומשהו יש להקל, כיון דבלא"ה יש מקילין. וכ"פ **המ"ב** (ס"ק ט).

גם המחמירים הקלו כאשר נפסד לגמרי עד שיהא כעפרא בעלמא, וכתב **החק יעקב** שאפשר דאף שנפסד לאחר זמן איסורו דאסור בהנאה, מ"מ אינו יכול לאסור התערובות דזה לא נקרא הנאה דמפסיד המאכל. כתבו **רעק"א** ו**פרי מגדים** שלענין הנאה למכור לגוי, יש להקל בזה שהוא גם משהו (מ"ב ק).

כתב **בחזון עובדיה** (פסח עמ' קיד) שנותן טעם לפגם מותר בפסח, ולכן אם טעו ובישלו בפסח בכלי של חמץ, לאחר שעבר שיעור מעת לעת מזמן שנתבשל החמץ בכלי, התבשיל מותר בפסח. והאשכנזים מחמירים בזה.

סעיף ג':

איסור הפוגם ב'עזרת' תבלינים

שנינו בעבודה זרה (טז).

"אמר ריש לקיש; נותן טעם לפגם שאמרו, לא שיאמרו: קדירה זו חסירה מלח, יתירה מלח, חסירה תבלין, יתירה תבלין, אלא כל שאין חסירה כלום ואינה נאכלת מפני זה. ואיכא דאמרי, אמר ריש לקיש: נותן טעם לפגם שאמרו, אין אומרי: קדירה זו חסירה מלח, יתירה מלח, חסירה תבלין, יתירה תבלין, אלא השתא מיהא הא פגמה"

בל"ק אומר ר"ל שאם יש דבר אחר הפוגם את הקדירה, אין להתיר את התערובת מחמת שהאיסור שנתערב בה הוא פגום, שרק כאשר האיסור הפגום הוא זה שפוגם את התערובת, אפשר להתירה. בל"ב אומר ר"ל שגם אם האיסור הוא לא הפוגם היחיד, אפשר לצרף את שאר הפוגמים כדי להתיר את התערובת.

ופירש"י: כלומר אין תולין הפגם בדבר אחר לומר חסירה היא מלח ואילו היתה כתיקונה לא היה זה האיסור פוגמה שהמלח היה מבטל את פגימת טעם האיסור ומתקנו אלא כיון דטעם האיסור פוגמה עכשיו כמות שהיא הוי פגם ומותר.

◀ כתב השו"ע: אפילו אין כח באיסור לבדו לפגום אלא על ידי דבר אחר שמסייעו, כגון שנפל איסור לקדירה שיש בה מלח או תבלין מדוכין (בטור מרובין) ואלמלא המלח והתבלין שבה לא היה כח באיסור לפגום, אפילו הכי מותר.

הש"ך (ס"ק יב) הוסיף דה"ה להיפך, שהאיסור פוגם רק מפני שאין בתבשיל מלח או תבלין, ואם היה בתבשיל מלח או תבלין, לא היה האיסור פוגם את התערובת, אפ"ה מותר, כיון דהשתא מיהא פוגם. וכן הסכים **הפר"ח** (אות יג), **ערוה"ש** (אות יב), **כה"ח** (אות ל) ושאר פוסקים. **רעק"א** הוסיף, שמותר כעת להוסיף עד שישים מהאיסור בתבשיל, ולאחר מכן להוסיף מלח או תבלין שישביח ואין בזה משום ביטול איסור לכתחילה. שהרי בהיותו פגום נתבטל האיסור. אך **הפמ"ג** (שפ"ד ו בדין השלישי) פקפק בהיתר זה.

סעיף ד':

שמן ודבש של גויים

במשנה בע"ז (לה:): מובא ששמן של גויים אסור, ורבי ובית דינו התירו שמן. ובמשנה לאחר מכן (לט:): מובא שדבש של גויים מותר לכו"ע.

ובגמ' בעבודה זרה (לה:): מבואר:

"אמר רב ששת: האי מישחא שליכא דארמאי - אסור. אמר רב ספרא: למאי ניחוש לה? אי משום איערובי - מיסרא סרי, אי משום בישולי עובדי כוכבים - נאכל הוא כמו שהוא חי, אי משום גיעולי עובדי כוכבים - גותן טעם לפגם הוא ומותר"

יש להבין מה ההיתר בדבש של גויים, ובמה דינו שונה משמן, שנחלקו בו. **הרמב"ם** (פי"ז ממאכ"א הכ"ב-כג) ביאר שבשר פוגם את הדבש והשמן, וזוהי סיבת ההיתר של רבי שהתירו שמן. כס"מ: ס"ל שסתם כלים של גויים הם בני יומן. לדעתו 'אם משום עירובי' הכוונה לבישול השמן או הדבש עם בשר. **אולם רש"י** פירש שבישלו את השמן או הדבש עם יין, והוא מותר.

ביאור נוסף מובא בתוספות (חולין ח: ד"ה השוחט) שבשר פוגם דבש, אך אינו פוגם שמן. לכן דבש מותר לכו"ע. ורבי ובית דינו התירו שמן משום שסתם כלים אינם בני יומם, והרי כלים אלו פגומים. הסבר נוסף הציעו התוספות כאן (לו. ד"ה בשלמא) שהאיסור של שמן הוא מחשש לקרבה וחתנות (בדומה ליין), אך בדבש אין חשש זה.

לעניין דבש כתב המרדכי (פסחים ס' תקסב. ע"ז ס' תתלו) שדבש שבישלו במחבת של בשר בת יומא, ושפך את הדבש לקדירה חלבית, הרי היא מותרת משום שהדבש נטל"פ בבשר. אולם הב"י הקשה, הרי אנו רואים שהדבש נותן טעם לשבח בבשר! ותיירץ, שיתכן שהטעם הטוב בא גם מחמת התבלינים והבצל שמוסיף לתבשיל, אבל דבש לבד עם בשר אינו משביחו. אלא שהדרכ"מ (אות א) הביא מדברי המרדכי במקום אחר (ביצה ס' תרעד) שמשמע שגם דבש לבדו משביח את הבשר. לכן חילק שהדבש עצמו משביח, אך מים העשויים מהדבש פוגמים. והב"ח תירץ שהמרדכי אסר רק כאשר הדבש אינו מרובה על הנבילה. ה"ט"ז (סק"ז) תמה עליו, שהרי במרדכי מוכח שהאיסור היה ניכר, ולדעת הב"ח אפשר להוציא האיסור, והדבש יהיה מותר, כיון שנשאר טעמו ולא ממשו של האיסור. ולכן כתב שהעיקר כמהרי"ל שיש לחלק בין דבש למי דבש.

← נמצא לסיכום שיש לפנינו 4 דעות: א. רמב"ם: שמון ודבש כל דבש פוגם בהם, ולכן מותרים. ב. רש"י: רק ביין נפגמים, אך בשאר דברים לא נפגמים. ג. תוספות: בדבש כל דבר פוגמו, אך שמון דינו כשאר תבשילים. ד. הגהות ש"ד: רק מי דבש נפגמים, אבל דבש עצמו משתבח בבשר.

◀ כתב השו"ע: שמון ודבש של עובד כוכבים, אף על פי שהם מבושלים, מותרים מפני שהבשר פוגם את השמן ומסריחו, וכן לדבש. אך הרמ"א כתב: ויש אומרים דבשר אינו פוגם דבש עצמו, רק משקה הנעשה מדבש (מהרי"ל בהגהת ש"ד סימן כ"ב ועוד הרבה פוסקים עיין ס"ק י"ג); ובמקום שאין הפסד גדול, יש להחמיר.

אולם הש"ך (ס"ק יג) הקשה, שלפ"ד הרמב"ם שפסק השו"ע משמע שסתם כלי גויים הם בני יומם, אך לקמן (קכב, ו) פסק שסתם כלי גויים אינם בני יומם! לכן כתב שכאן מרן לא בא לפסוק בדין שמון ודבש, אלא להשמיענו שבשר פוגם שמון ודבש. אך לדינא יש להתיר. וכ"כ הפר"ח (אות יד), חוות דעת (אות יב) ועוד.

השו"ע וכן הרמ"א (שו"ת סימן נד) סוברים ששמן שלוק נפגם ע"י בשר, משום שהגמ' (ע"ז לח:): אומרת שאין לחוש לו משום בישולי גויים, שהרי הוא מסריח. וכ"ד הפלתי (סק"ה). אך הש"ך (ס"ק יד) חולק, ולדעתו יש להחמיר בזה, משום שרק שמן המעורב ביין הקלו, אבל לא המעורב בבשר שלעולם נותן טעם לשבח. וכ"ד הפר"ח (ס"ק טו). וכתב הזכחי צדק (אות כ) שיש להחמיר, ובהפס"מ ושעה"ד יש להקל.

כתב החכמת אדם (כד, טו) שמדובר דווקא על שמן זית, וכ"כ כה"ח (אות לג) דאפשר שבשאר שמנים אינו פוגם, שגם בשמן זית ישנה מחלוקת.

הערוך השולחן (אות כא) כתב להשוות את הדעות החלוקות (פלתי וש"ך לעיל), שקשה לומר במציאות האם נותן טעם לשבח או לפגם, והרי חיך אוכל יטעם. וביאר שכמו שידוע שהגויים מבשלים בשר עם חלב והוא מאכל חשוב מאוד, אלא שלאחר זמן מתקלקל. ה"ה לבשר עם דבש או שמן עם בשר, לשעתו הוא

טוב ולאחר מכן מתקלקל, ולכן השמן והדבש של כליהם לא חיישינן לפליטת כלים, דכיון שהבשר נתבשל ואין כאן רק פליטת הבשר, מקלקל את הדבש והשמן, ולדינא צ"ע.

✎ בשר או חלב בין

✎ כתב הרמ"א: בשר או חלב בין, הוי לפגם, ומותר. (הגהות אשיר"י פ"ב דעבודת כוכבים).

בדבריו לא ברור האם מדובר על חלב או על חלב? א. בשו"ת נודע ביהודה (יו"ד סימן לא. הובא בפת"ש ו) דהיינו חלב בציר"ה, אבל חלב משביח. וכן מובא במקור הדין בב"י, וכן הסכים החוות דעת (סק"ח) ועוד. ב. הפרי מגדים (ש"ד ס"ק י"ג) כתב שהרמ"א דיבר על חלב אבל חלב משביח. ג. בית יהודה כתב דשניהם הן חלב בקמץ והן חלב בציר"ה נותנים טעם לפגם, ולא כתבו הפוסקים רק חלב סתם ולא פירשו אם בקמץ או בציר"ה דשניהם שוים בזה.

סעיף ה':

✎ שיעור הזמן הגורם לפגם הבלוע

שנינו בעבודה זרה (עה:)

"ולמאן דאמר גותן טעם לפגם - מותר, גיעולי עובדי כוכבים דאסר רחמנא היכי משכחת לה? אמר רב חייא בריה דרב הונא: לא אסרה תורה אלא קדירה בת יומא, דלאו גותן טעם לפגם הוא. מכאן ואילך לישתרי! גזירה קדירה שאינה בת יומא משום קדירה בת יומא. ואידך? קדירה בת יומא נמי מפגם פגמה"

רש"י (עו. ד"ה בת) כתב שהפגת הטעם נעשית בלינת לילה. וכ"כ תוספות (ד"ה בת) בשם ר"ת, וביארו שזכר לדבר הוא 'עיבור צורה' בקרבן שנעשה בלינת לילה, והוא ק"ו, אם עובר ממש מעבר צורתו בלילה ק"ו הבלוע בכלי. תוספות העירו דמכיון שאין אנו יודעים באיזה זמן בלילה הבלוע נפגם, תחילת הלילה או סופו, צריך שתעמוד הקדירה כל הלילה בלא בישול. והמחמיר להשהות מעת לעת תע"ב. וכ"נ דעת הר"ן (ע"ז מ. ד"ה לא אסרה תורה).

מנגד, מדברי הרא"ש (שם סימן לו) נראה שמצריך מעת לעת דוקא. שכוונת 'בת יומא' היא יום אחר, ומעת לעת הוי כעבר יום שלם. וכ"ד ר"י, וכ"כ הגה"א (ע"ז פ"ה סי' ט) בשם רשב"ם. וכ"נ מבעל התרומה (סי' עה).

✎ כתב השו"ע: כל קדרה שאינה בת יומא חשיבה טעמה לפגם, ואינה אוסרת.

ונקראת בת יומא כל זמן שלא שהתה מעת לעת אחר שנתבשל בה האיסור, וכיון

שעבר עליה מעת לעת אחר שנתבשל בה האיסור אינה נקראת בת יומא. ואם בישל בה כשאינה בת יומא, התבשיל מותר דהוי נותן טעם לפגם⁴¹.

המנחת יעקב (נט, ט) העלה שמקום שיש ספק אם עבר על הכלי מעת לעת, יש להקל אם ברור שעבר עליו לילה שלם מתחילה ועד סוף. וכ"כ **החכמת אדם** (נד, ה) במקום הפסד מרובה. ובשור"ת **יביע אומר** (ח"ז סימן ו) כתב שרש"י והרמב"ם והרשב"א, מהר"ם חלאוה, מאירי ועוד רבים סוברים שלינת לילה פוגמת, ואע"פ שאנו הולכים אחר פסקו של השו"ע שבעינין מעת לעת דוקא, מ"מ בהצטרף ספק נוסף חזי לאצטרופי להתיר מטעם ס"ס, ולכן הקל כשיש ספק אם עבר מעת לעת או לא. **אולם** בשור"ת **רב פעלים** (ח"א י"ד סימן יד. ח"ב י"ד סימן ז) כתב שמנהג מקומו לא לצרף את סברת ר"ת אפילו לס"ס. וכ"ד **הזבחי צדק**. אא"כ יש עוד סניף להקל חוץ מסברת ר"ת, כגון שהשואל עני וגם הוא שעה"ד שהוא בערב שבת, יש לסמוך לעשות סניף להקל יחד עם הס"ס הנ"ל.

מה הדין כאשר נשאר המאכל בכלי לאחר הבישול עד שנצטנן? **החוות יאיר** (ס"ס קד) החמיר לשער משעה שנעשה פושר דהיינו כחום הרוק. והפרי **חדש** (סי' קו סק"ו) כתב שמשעה שאין היס"ב יכול כבר לשער. וכ"פ בשור"ת **יביע אומר** (ח"ז ס"ס ז).

מהו הזמן המדויק שחשוב ל'לילה'? כתב **הכרתי** (אות יא) שהוא מתחילת השקיעה עד שיאיר היום. וכתב **השפתי דעת** (אות יט) שהוא עד עלות השחר. וכ"כ **הזבחי צדק** (אות לג).

קדירה שאינה בת יומא עם שמנונית

שנינו בעבודה זרה (עה:)

"משנה: הלוקח כלי תשמיש מן העובדי כוכבים, את שדרכו להטביל - יטביל... **גמרא:** וכולן שנשתמש בהן עד שלא יטביל ושלא יגעיל ושלא ילבן - תני חדא: אסור, ותניא אידך: מותר! ל"ק: הא כמאן דאמר נותן טעם לפגם - אסור, הא כמאן דאמר נותן טעם לפגם - מותר"

נחלקו הראשונים האם שמנונית ולכלוך שנשארו ע"ג הכלי יכולים להיות 'נותן טעם לפגם' להיתר מעיקר הדין, או שמא ממשות איסור לעולם אינה ניתרת. שורש מחלוקתם היא בכיאוור דברי הגמ' 'עד שלא יטביל' האם הוא הטבלה ממש, או הכוונה להדחה, וללא ההדחה הכלי אסור.

כתב **הרשב"א** (תוה"ק שם לו. הארוך לה ע"ג) שמה שחשוב פגום בשהיית יום אחד, דוקא שהקדרה הודחה יפה וסר ממנה כל שמנונית איסור הדבוק בה. ראייתו מהגמ' הנ"ל, ולפי הסברו 'עד שלא יטביל' היינו הדחה ונקיון מהאיסור, שאם נשתמש קודם שהדיח לכו"ע אסור. וכך סוברים **הראב"ד** (עה: ד"ה וכולן) ובעלי

⁴¹ פיסקה זו מקבילה לדברי **השו"ע** לקמן (קכב, ג): י"א הא דחשיבה פגומה כשאינה בת יומא, דוקא שהדיחה יפה וסר ממנה כל שמנונית איסור הדבוק בה, אבל אם לא הדיחה יפה, שהאיסור הוא בעין, אינו נפגם בשהיה מעת לעת. והרמ"א כתב: ומ"מ אם יש ששים רק נגד הדבוק בקדרה, הכל שרי, דמה שבקדרה כבר נפגם וא"צ בטול (כן משמע לעיל סימן צ"ה).

התוספות. ראייה לדבריהם מהגמ' בחולין (קיא:): גבי צנון ולפת וסלק שחתכו בסכין, שאסורים משום השמנונית הקרוש ע"ג הסכין.

אבל הרמב"ם (יז, ד) כתב "וכלן שנשתמש בהן עד שלא הרתיח או עד שלא הדיח ועד שלא הלבין ועד שלא הטביל מותר שכל השומן שבהן נותן טעם לפגם הוא". מדבריו עולה שאפילו באיסור בעין אמרינן נותן טעם לפגם מותר. לדעתו, טבילה האמורה בגמ' היא טבילה ממש, אך אין צורך בהדחה. וכ"כ הר"ן (ע"ז מ. ד"ה וכולן).

◀ **כתב השו"ע:** והוא שתהיה מודחת שלא יהא שומן על פניה, שאם לא הדיחה, אוסר והרי היא כחתיכת איסור שלא נפגמה. ויש מתירין אפילו בישראל בה קודם שהדיחה.

גם **הטור** סובר כרשב"א, וכ"ד התורת חטאת (פה, כא), **מהרש"ל** (יש"ש חולין פ"ח סימן סד), **ט"ז** (סק"ח), **ש"ך** (ס"ק טו), **לבוש** (ס"ה). והפרי תואר (אות ט) כתב על דברי היש מתירים שהיא סברא רחוקה ואין לחוש לה כלל. וכתב **כה"ח** (אות מג) שאפילו בהפס"מ אין להקל.

כתב **הש"ך** (ס"ק טו. סי' צה סק"א) שא"צ לדעת בבירור שהיתה מודחת יפה בשעת הבישול, שמן הסתם כלים שבאים לבשל בהם נקיים הם, ולא אתא מרן לאפוקי אלא היכא שיודע בבירור שלא היתה רחוצה יפה. וכ"כ **פר"ח** (אות טז), **פר"ת** (אות ח), **מנחת יעקב** (בז, יז). עוד כתב **הש"ך** (סי' צד ס"ק כט) שהוא דוקא בקדירה, אך סתם סכין אינה נקיה. אולם עיין בפת"ש (סי' י סק"ב) שבזמנינו שמקפידים על הנקיון גם סתם סכין נקיה.

הערוך השולחן (סי' קכב אות ח) סובר שרק כאשר יש שמנונית כגון שצלו בקדירה בשר שמן הרבה וכיוצא בזה אסור, אבל כגון בישולים שלנו שהעיקר הוא מים וגרויפין או תפוחי אדמה או לביבות ובשר בה מעט וכן במאכלי חלב, אף שהקדירה אינה רחוצה מ"מ מה שעל פני הדופן אין בזה ממש כלל וכמעט שאינה ראויה לאכילה ולכן יש לחושבה נותן טעם לפגם לאחר מעת לעת בכל ענין.

רעק"א כתב שלכתחילה אסור לבשל בכלי, אף אם בשלו בו רק ספק איסור דרבנן. וכ"כ **הפרי תואר** (אות ז), **כה"ח** (אות מא) ועוד.

שישים נגד הדבוק בקדירה

◀ **כתב הרמ"א:** ואם יש ס' נגד מה שדבוק עליו, לכולי עלמא שרי מאחר דהקדירה אינה בת יומא. והכי נהוג (או"ה). וכ"ד **הש"ך** (ס"ק טז).

אולם מהרש"ל (שם) חלק עליו, ולדעתו מאחר שיש ממשות בעין אז הטעם שבקדירה שאינו בן יומו נותן טעם לשבח, והוי הכל טעם הבא מן הממש.

כתב הפת"ש (סק"י) שאין אומרים 'איסור דבוק' על האיסור שדבוק לקדירה, מכיון שמיד שבא לתבשיל נמחה האיסור בתבשיל. ומכיון שהקדירה אינה בת יומא מותר. וכ"כ הערוך השולחן (אות כג).

סעיף ו':

דבר חריף בקדירה שאינה בת יומא

כתב הרשב"א (ח"א סימן תצ"ז) שאין חילוק בין דבר חריף לשאר דברים, דבכל ענין נותן טעם לפגם הוא ומותר, וכן משמע בדעת הטור שאינו מחלק. אבל במרדכי (ע"ז סי' תתלה) כתב ראבי"ה בשם רבי טוביה דאם בישל דבר חריף בקדירה שאינה בת יומא דאסור, דאגב חורפא מחליא ליה ועושה הכלי נותן טעם לשבח. ובאיסור והיתר הארוך (כלל ל"ו דין א. כלל ל"ח דין ה ו ח) דכן נהג מהר"ש. עוד כתב באיסור והיתר (כלל לח) דאם בישלו בקדירה של בשר, חריף, והקדירה אינה בת יומא ואח"כ בשלו בה חלב המאכל מותר.

כתב השו"ע: יש מי שאומר שאם שמו פלפלין בקדירה של איסור שאינה בת יומא, הכל אסור, דחורפיה משויא ליה לשבח.

הפרי חדש (אות יח) ביאר שאין הכוונה 'שימה' בעלמא, שנתינה בצונן אינו מפליט ואינו מבליע, אלא הכוונה ע"י בישול. וכ"כ הערוה"ש (אות כד), חכמת אדם (נה, ב), כה"ח (אות מז) ועוד.

מהי דעת השו"ע? לעיל (צו, א) סתם מרן שלא אמרין חורפא מחליא לכלי שאינו בן יומו. האליה רבה (או"ח סי' תמז ס"ק כד) תירץ שהכא מיירי בבליעת איסור והתם מיירי בבליעת היתר, שלהרבה פוסקים הוי נ"ט בר נ"ט אף בדבר חריף, ובודאי שיש לסמוך עליהם באינו בן יומו. הזבחי צדק (אות כט) כתב שאם בישל בה דבר חריף אחר מעל"ע, אין להתיר אלא בהפסד מרובה או בשעה"ד. וכ"כ כה"ח (אות מט).

הט"ז (סק"ט) העיר שלעיל (צה, ב) מבואר דדוקא רובו דבר חריף בעינן, ולכן יש צורך בתבלין גדול, שהוא נרגש הרבה בקדירה. וכ"כ הפרי חדש (שם) ועוד.

כתב המנחת יעקב (נא, כז) שיש בדבר החריף כח לתקן את הדבר הבלוע גם אם טעמו פגום, אבל אין בכוחו לתקן טעמו של מאכל שהוא בעצמו פגום מתחילת ברייתו. וכ"כ החכמת אדם (נד, יד). אולם מהפרי חדש (סי' צו סק"כ, סי' פד סק"ב) עולה שיתכן ואף מתקן את הפגום, ולכן יש לחוש לו מכיון שכעת טעמו הושבח.

סעיף ז':

בישלו מים תוך מעל"ע ואח"כ בישלו בה היתר

כתב בעל התרומה (סי' עה) שאם תוך מעל"ע לבישול האיסור חימם בקדירה מים, יש למנות שוב מעל"ע מזמן חימום המים בקדירה, משום שבעת החימום לא היו במים שישים כנגד האיסור, וכל המים נעשו איסור (חנ"ב) ואסרו שוב את הקדירה.

אולם הסמ"ק (סי' ריג) כתב שמונים מעל"ע מבישול האיסור, ואין להשגיח בזמן חימום המים, כיון שגם ה'איסור' הבלוע אינו גוף האיסור, ואין להחשיבו כאיסור בן יומו. וכתב ה"י דמכיון שאין אנו סוברים חנ"נ באיסורים אלא בבשר בחלב, יש להקל כסמ"ק.

אולם אם בישל בקדירה בשר ואחר כך חלב או איפכא, ובתוך מעת לעת לבישול ראשון הוחמו בה מים, כתב ה"י שמודה בעל התרומה שמחשבים מעל"ע מהבישול הראשון. אך אם בישלו בה בשר וחלב יחד או בזה אחר זה, לכו"ע אם הוחמו בה מים בתוך מעל"ע, חשיב כחזר ונתבשל האיסור. שבבשר בחלב לכו"ע אומרים חנ"נ. אבל לטעם שהביא הסמ"ק יש להתיר גם בכה"ג, מכיון שאין שם גוף האיסור לא חמיר כולי האי לאסור הכלי להצריך למנות לו מעת לעת משעה שהוחמו בה המים. והוסיף שאם עבר לילה קודם הוחמו המים, אבל בבליעת בשר בחלב אפשר להקל למנות משעת בישול האיסור.

◀ **כתב השו"ע:** קדרה שהיא בלועה מבשר וחלב שנתבשלו בה ביחד או בזה אחר זה, וקודם שעבר לילה אחת הוחמו בה מים, חשיבה בת יומא עד שתשהה מעת לעת משעה שהוחמו בה המים. והרמ"א כתב: אבל אם עברה לילה, מותר. וכן אם עברה לילה בין בישול בשר לחלב, אף על גב דאח"כ הוחמו המים מיד, נמי דינא הכי. וה"ה בכל האיסורים לפי מאי דקיימא לן בכל האיסורים חתיכה נעשית נבלה (ב"י וסברת הרב). וע"ל סימן צ"ב. ובמקום הפסד (ש"ך כ: קצת, שבהפס"מ בלאו הכי מותר) יש להתיר בכה"ג בשאר איסורים בכל ענין, רק שיהיה מעת לעת מזמן בישול האיסור.

א"כ דעת מרן והרמ"א שיש לחשב מעת לעת משעה שהוחמו בה המים, וכ"ד **החכמת אדם** (נה, ד), **ערוה"ש** (אות כו) ועוד. **אולם הש"ך** (ס"ק יח) סובר שאף שכל הבשר והחלב הבלועים בקדירה נעשו נבילה מ"מ המים המתבשלים אח"כ בקדירה לא נעשו נבילה, דדוקא בבשר בחלב כל אחד לבד מותר וכאשר הם יחד אסורים, ולכן הבשר עצמו נעשה איסור, אבל כשכבר נאסר הבלוע בקדירה לא שייך חנ"נ, וא"כ קדירה זו חשובה כקדירה שבלעה שאר איסורים ומונים מעל"ע משעה שבישלו בה האיסור. גם **הפרי תואר** (אות י) סובר שאין לחוש שהמים נעשו חנ"נ, שלא אמרו להחמיר בב"ח יותר מגוף הנבילה. ואין חימום במים מעלה או מוריד. וכ"כ **הפר"ח** (אות כ). וכתב **כה"ח** (אות נא) שיש לסמוך על המקלים כשיש הפסד מרובה או לכבוד שבת. וכן הסכים בשו"ת **יביע אומר** (ח"י עמ' שלד).

הט"ז (סי' קכב סק"ב) ביאר דמכיון שבבשר וחלב אמרינן (צב, ד) שחתיכה עצמה נעשית נבילה, לכן מים אלו חשובים נבילה מכח בליעת איסור בשר וחלב שיש בקדירה כבר ונתנה טעם במים. אבל בשאר איסורים לא אמרינן חנ"נ.

מה דין כלי שבישלו בו חלב היום ועבר עליו לילה ולמחר בישלו בו בשר ואינו יודע אם כבר עבר מעל"ע או שמא הוא עדיין בתוך כ"ד שעות משעת הבישול. כתב **החכמת אדם** (נה, ה) שיש להתיר בהפס"מ מטעם

ס"ס, שמא כבר עבר מעל"ע ואת"ל לא עבר עדיין, שמא הלכה כפוסקים שלינת לילה פוגם. וכ"כ הזבחי
צדק (אות לד) ובהליכות עולם (ח"ז עמ' ח. יבי"א ח"ז סו"ס ו).

סימן ק"ד - נותן טעם לפגם בשרצים

ובו ג' סעיפים

סעיף א':

טעם של עכבר

שנינו בעבודה זרה (סח):

"ההוא עכברא דנפל לחביתא דשיכרא, אסריה רב לההוא שיכרא; אמרוה רבנן קמיה דרב ששת, נימא קסבר: נט"ל אסור! אמר להו רב ששת, בעלמא סבר רב: נט"ל מותר, והכא חידוש הוא, דהא מימאס מאיס ובדילי אינשי מיניה ואפילו הכי אסריה רחמנא, הלכך נט"ל נמי אסור. אמר רבא, הלכתא: נותן טעם לפגם - מותר ועכברא בשיכרא לא ידענא מאי טעמא דרב, אי משום דקסבר: נותן טעם לפגם - אסור, ולית הלכתא כוותיה, אי משום דקסבר: נותן טעם לפגם - מותר, ועכברא בשיכרא אשבוחי משבח"

ופרש"י: דמכיון שהעכבר מאוס, גם ללא אזהרת התורה אנשים בדלים ממנו, ומה שאסרתו התורה הוא כדי להשמיענו שגם נט"ל אסור.

א"כ, רב ששת סובר בדעת רב דמכך שאסרה תורה עכבר אע"פ שבכל מקרה הוא מאוס, משמע שגם טעם העכבר אסור. ומכאן נלמד לכל איסור מאוס מעיקרו שג"כ נאסר. אך לדעת רבא טעם פגום של דברים מאוסים לא נאסר, שרק אותם בעצמם אסרה תורה אך לא את טעמם (ומה שרב אסר הוא משום שסובר שנט"ל אסור, או שעכבר משביח טעמו של השיכר).

יש להעיר כפי שראינו לעיל בהגדרת נט"ל פ, שהוא מגדיר לנו את הטעם, היינו נט"ל פ אינו דין מחודש אלא מברר לנו מה העיקר, ולכן דין העכבר ברור, מכיון שרק טעם משובח התורה אסרה, וזאת למדנו מנבילה מה ההגדרה של טעם אוסר (הראויה לגר).

עכבר שנפל לשיכר ומתי חוששים לאיסור

הרי"ף (לב): והרא"ש (פ"ה סי' יא) ביארו שאנו חוששים שהשביח בחלא ובשכרא ולכן נאסר. וכ"כ הרמב"ם (טו, לא). והוסיף, שאם נפל ליינן ושמן מותר, משום שאלו צריכים להיות מבושמים ובודאי פוגם.

הקשו **התוספות** (ד"ה ההוא) מדוע השיכר אסור, הרי הוא צונן בצונן! ויישבו שמדובר ששה שם יום או יומיים והיה כבוש בתוך השכר, וכבוש דינו כמבושל. וכ"כ הרא"ש (שם), והביא בשם **ריצב"א** דאם ששה בתוכו יום שלם מעת לעת נקרא כבוש ובולע ופולט כמבושל.

◀ **כתב השו"ע:** עכברא דדברא נותן טעם לשבח הוא, שהרי עולה על שלחן מלכים. אבל עכברא דמתא, מספקא לן אם משביח בשכר וחומץ, או אם הוא פוגם (גר"א: שום פוסק לא חילק בזה). ולפיכך אם נפל לשכר או לחומץ, בצונן, והסירו שלם, אם לא שיה בתוכו מעת לעת, מותר.

הש"ך (סק"א) כתב בדעת השו"ע שעכברא דדברא משביח בשכר וחומץ, ועולה על שולחן מלכים, והוסיף דאפשר שאפילו ביין ושמן וכה"ג אינה פוגמת. וכ"כ הערוה"ש (אות ו-ז) שאם עכבר הבית שהוא מאוס יש ספק אם פליטתו משביח משכר וחומץ, ק"ו לעכברא דדברא ששרים אוכלים אותו, שפליטתו ישביח כל דבר, ולדעתו בעכבר השדה יש לשער בשישים בכל מאכל, מפני שתמיד משביח אותם (ומה שאר הראשונים לא חילקו בין העכברים, הוא משום שדיברו על סתם עכבר הנמצא לאלפים). הפרי תואר (סוף אות א) כתב שיש להחמיר בכל דבר שאינו פגום לגמרי, דהוי ספיקא דאורייתא, ואין להתיר טעמא דעכברא דדברא אלא ע"י טעימת קפילא. וכה"ח (סק"א) כתב שאפילו בהפסד מרובה יש להחמיר בזה. אולם הש"ך (שם) סובר דאע"ג שעכברא דדברא עולה על שולחן שרים, מ"מ פליטתו פוגם בכל דבר, זולת בשכר וחומץ, כמו עכבר הבית. וכ"ד הב"ח והפר"ח (סק"א). ולשיטתם אין לחלק בין העכברים.

עכבר כתוש והגדרת תערובת

שנינו בחולין (ס.ט).

"איבעיא להו: נפל לגו חלא, מאי? א"ל רב הילל לרב אשי: הוה עובדא בי רב כהנא, ואסר רב כהנא. א"ל: ההוא אימרטוטי אימרטוטי"

ופרש"י: אימרטוטי אימרטוטי - לחתיכות דקות קטנות ושרץ איסורו בכעדשה כטומאתו וחיישינן דלמא בולע חתיכות שרץ בהדי חומץ. א"כ לרש"י כאשר יש בשרץ כעדשה, כשם שמטמא בשיעור זה כך חל איסור בשיעור זה (מעילה טז:). וכ"כ המרדכי (סי' תתנה) והגה"מ (פט"ו אות לא) אם נחתך העכבר לחתיכות דקות ויכול לסננו במסננת בענין שלא ישאר ממנו בתוכו כלום, טעמו בטל בששים. עוד כתב המרדכי ובלבד במסננת של בגד שלא יעבור מן העכבר כלום.

אך הר"ן (שם) הקשה (וכן הקשה הרשב"א תוה"ב ב"ד ש"א כ.), מדוע רש"י מדבר רק על שמונה שרצים, הרי גם בשאר איסורים יש לחוש לפחות מכזית. ועוד, הרי אם הבעיה היא שיש לפנינו חתיכות איסור, אפשר ע"י סינון להפריד את האיסור מהתערובת! לכן ביאר שגם אם סתם עכבר בחומץ פוגם, כאשר הוא 'אימרטוטי' - הוסר צמרו, הרי שיש לחוש שטעם החומץ החזיר את טעמו לשבח.

פירוש נוסף של הראב"ד (ד"ה אימרטוטי) הסובר שאין העכבר פוגם אלא מחמת צמרו, וזה שהוסר צמרו משביח. וכתב עליו הר"ן "ולא נהירא כלל".

כתב השו"ע: אבל אם היה רותח, או אפילו צונן ושהה בתוכו מעת לעת, בין שהסירו שלם בין שנחתך לחתיכות דקות, ויכול לסננו במסננת בענין שלא ישאר ממנו בתוכו כלום, בין שנימוח בתוכו לגמרי ונעשה כולו משקה ולא נשתייר ממנו שום ממשות, נותר על ידי שיהא ששים בהיתר כנגד העכבר. ואם נחתך לחתיכות דקות, והוא בענין שאינו יכול לסננו כגון שנתערב השכר או החומץ במאכל עב, הכל אסור ואין שם ביטול, דחיישינן שמא יפגע בממשו של איסור ולא ירגיש.

הפרי חדש (סי' פד סק"ג) העלה שמ"מ בכל אופני ההיתר הנ"ל, אם הוא מאוס בעיניו, אסור לו לשתותו משום בל תשקצו, אפילו אם אינו מאוס לאחרים. וכן אם מאוס בעיני כל העולם, אע"פ שאינו מאוס בעיניו אסור לו. אך אם רק בעיני רוב בנ"א מאוס, ובעיניו אינו מאוס, מותר לו לשתותו.

חתיכות איסור קטנות שא"א להפרידן

בדברי הר"ן יש להעיר, שלדבריו אם אכן אפשר לסנן את האיסור, נמצא שלא שייך לדבר במושגים של 'ביטול' כיון שביטול הוא בתערובת איסור שא"א להפרידה. ובאמת **האיסור והיתר** (כלל לב דין ט-י). הובא בדרכ"מ א) חילק בין משקה דאפשר לסננו ולכן קודם הסינון אסור משום דהוי דשיל"מ, ואם לא יוכל לסננו הוא יתבטל ויותר. אך בתערובת מאכל מותר אפילו אם יש לחוש שנשאר שם חלק מהאיסור, כמו בשאר איסורים. כיוון שונה עולה מהטור והב"י שמדובר על מאכל ואפ"ה אינו בטל, ולדבריהם בשרצים לא בטל אם יש לחוש שנשאר בכעדשה. ונמצא שנחלקו האם ה'אימרטוטי' לא בטל כי ניתן לסננו, או שאע"פ שא"א לסנן אינו בטל (נ"מ במציאות שא"א לסנן).

מהשו"ע והב"י מוכח שסובר להחמיר שגם בשאר איסורים כל שחתיכות האיסור קטנות ואינו יכול להפרישן מהתערובת, כל התערובת אסורה וגם בשישים אינו בטל. אך הרמ"א כתב: ודוקא בשרץ יש לחוש אם נשאר שם שלא יוכל להוציאו, אבל בשאר איסורין אין לחוש (כך משמע בארוך כלל ל"ב)⁴².

כאשר נפל לתבשיל איסור (שאינו שרץ) והוציאו אותו, אלא שנשאר בתבשיל חתיכות מהאיסור שא"א לסנן, האם התבשיל אסור? הב"י כתב שגם בשאר איסורים אסור כיון שחצי שיעור אסור מהתורה, ולכן גם אם א"א לברר את האיסור, כל זמן שהוא ניכר הוא אינו בטל והתערובת אסורה. משום שמקרה זה איננו חשוב לתערובת, והאיסור אינו יכול להתבטל כלל. וכ"כ הט"ז (סק"א), כראיה לדבריו הביא את הרמב"ם (ג, טו) שקום החמאה אינו בטל, וביאר הב"י (סימן קטו) שהוא משום שניכר בתוכה אך אינו יכול להפרישו, ומשמע שכל איסור שאין אפשרות להפרישו, נשאר באיסורו (ובאמת הרשב"א שם סובר שרק כאשר

⁴² הערוך השולחן (אות י) ביאר את דברי הרמ"א שדיבר דווקא על שרצים משום שהם מובדלים משאר הבשר, וניכרים כאשר הם בתערובת עם שאר מינים. ולכן יש לחוש דווקא לו ולא לשאר איסורים שאינם ניכרים בפנ"ע.

יכול לברור בפועל את האיסור הרי הוא אינו בטל בתערובת). גם הפרי חדש (סק"ג) החמיר בזה, וכ"ד החכמת אדם (נא, א) והערוה"ש (סק"א) שלא שייך ביטול בדבר הניכר, וכ"פ בשו"ת רב פעלים (ד, ח), כה"ח (סק"ה) ועוד (ע"ע לעיל בסימן פד מ"ש בסוף הסימן לגבי תולעים בתערובת).

מנגד, הרמ"א, הב"ח והש"ך (סק"ג) סוברים שהדבר נחשב כתערובת, לדעתם איסור זה מתבטל בשישים שהרי אין בחתיכות אלו כזית, ורק בשרץ אסרו משום שאסור בכעדשה, ויש חשש ששיעור קטן כזה ישאר בתערובת. הט"ז הקשה, שאין לחתיכות אלו דין בריה, שהגדרת בריה הוא רק בדבר שלם. הש"ך יישב שאין כוונת הרמ"א לאסור מדין בריה ממש, אלא ע"פ העקרון שבריה אינה בטילה מפאת חשיבותה, ה"ה לחתיכות אלו יהיה עליהם דין בריה לענין שאינן בטלות. וביאר שאנו חוששים שמא ימצא בתערובת ממשות של האיסור בשיעור של עדשה (היינו ירגיש בפיו איסור בשיעור כזה, מה שלא מסתבר בשיעור כזית), ויבוא לחיוב דאורייתא. הגר"א כתב שהרמ"א חושש לרשב"א הסובר שאפילו על איבר שלם של שרץ חייב, וחשוב לבריה גם אם הוא פחות מעדשה.

נמצאנו למדים כאן עקרון חשוב בגדרי תערובת, לדעת הרמ"א וסיעתו כאשר א"א לסנן האיסור בטל אע"פ שניכר. אך לפי הט"ז וסיעתו כל זמן שהאיסור ניכר, אין אפשרות לבטלו.

מה הדין במקרה הפוך, כאשר האיסור אינו ניכר, אך אפשר לסננו, האם ישנה חובה להפריד את האיסור? האיסור והיתר (לב, ט) כתב שמקרה זה חשוב לדבר שיש לו מתירים ולכן אינו בטל. ובשו"ת מהרי"ל (החדשות, סימן פ) כתב שכאשר אפשר להפריד, שוב אינו חשוב לתערובת, ולכן אינו בטל (ודאי שהאפשרות הראשונה מקילה יותר, שיתכן ונוכל להתיר בהפסד או טורח גדול, שבכה"ג לא ברור האם חל דין של 'דבר שיש לו מתירין', משא"כ אם לא חשוב בתערובת כלל, שלא יועיל מה שיש טורח וכד'). ראיתי בשיעורי הרב י"צ רימון שהביא את דברי הרא"ה שאם התערב כלי הטעון הגעלה בתוך כלים אחרים, סובר הרא"ה דמכיון שניתן להפריד את האיסור מההיתר, אין זו תערובת (דלא כרשב"א הסובר שבטל, ואינו חשוב לדבר שיש לו מתירים, כיון שיש הוצאות הגעלה).

סעיף ב':

עכבר בשיכר וחומץ ושאר משקים

שנינו בעבודה זרה (ט).

"נפל לגו חלא, מאי? א"ל רב הילל לרב אשי: הוה עובדא בי רב כהנא, ואסר רב כהנא. א"ל: ההוא אימרטוטי אימרטט. רבינא סבר לשעורי במאה וחד, אמר: לא גרע מתרומה, דתנן: תרומה עולה באחד ומאה; א"ל רב תחליפא בר גיזא לרבינא: דלמא כתבלין של תרומה בקדירה דמי, דלא בטיל טעמייהו. רב אחאי שיער בחלא בחמשין. ורב שמואל בריה דרב איקא שיער בשיכרא בשיתין. והלכתא: אידי ואידי בשיתין, וכן כל איסורין שבתורה"

לעיל ראינו שעכבר משביח שכר וחומץ. נחלקו הראשונים האם חוששים שעכבר משביח שאר משקים.

א. כתב הרמב"ם (טו, לא) "עכבר שנפל לשכר או לחומץ משערין אותו בששים, שאנו חוששין שמא טעמו בשכר ובחומץ משביח, אבל אם נפל ליין או לשמן או לדבש מותר ואפילו נתן טעם מפני שטעמו פוגם, שכל אלו צריכין להיותן מבושמים וזה מסריחן ומפסיד טעמן".
 הב"י סובר שבשאר משקים העכבר נותן טעם לפגם. וכ"ד הר"ן (ע"ז לב: ד"ה והלכתא) והרשב"א (תוה"א ב"ד ש"א כ:). וכ"כ הערוה"ש (אות יא) שהרמב"ם נקט ג' דברים אלו בלאו דוקא אלא לדוגמא בעלמא, ואטו כי רוכלא ליחשב?!

אך היש"ש (פ"ז סימן מח) והגר"א סוברים בדעת הרמב"ם שהוא נותן טעם לשבח. שהרמב"ם מנמק את ההיתר בכך ש'צריכים להיות מבושמים' ומשמע ששאר משקים שאינם צריכים להיות מבושמים, אינם נפגמים כתוצאה מעכבר.

ב. גאון (הובא בר"ן לו:): סובר שעכבר משביח את כל המשקים, ואפילו שמן ויין.
 ג. הרא"ש (כלל כ סימן א) סובר שעכבר בשומן אווז משביח. וכתב הב"י דאפשר שהוא סובר שאין חילוק בין שאר משקים לשכרא וחלא שבכולם יש לחוש שמא משביח.

◀ כתב השו"ע: אם נפל ליין ושמן או לשאר משקין, פוגם בודאי ואין צריך ס' לבטל פליטתו. והרמ"א כתב: ולפי זה אם נפל לשומן נמי דינא הכי.

מה הדין בשאר משקים לדעת הרמ"א? רעק"א הביא את דברי הרמ"א בתורת חטאת (כב, יא) שפוסקים בהם להקל. שהשומן דומה לשכר שמשביח, אבל שאר משקים פוגמים. מנגד, היש"ש (פ"ז סימן מח) מחמיר בשאר משקים ומתיר רק ביין שמן ודבש. וכ"נ דעת הש"ך (סק"ה) והט"ז (סק"ב).

כל האמור הוא דוקא לרמ"א, אבל לדעת מרן כתב הפר"ח (אות ה) שודאי מותר בשאר משקים ואף בשומן, וכל הנ"מ בזה הוא לאיסור מושבח שנפל לשומן. וכ"כ הזבחי צדק (אות ה).

כתב הרדב"ז (ב, תשיז. הובא בפת"ש ב) דכ"ש אם נפל העכבר לתבשיל, שפוגם בו. וכן הסכמת האחרונים.

מה הדין אם העכבר היה חי בתוך המשקה, האם רק בעכבר מת אומרים שטעמו משפיע על המשקה?
 החתם סופר (יו"ד סימן צד. הובא בפת"ש ג) כתב שאין הבדל אם שהה כשהיה חי או מת, אם שהה זמן הראוי לפליטה לעולם השרץ אוסר. וכ"כ בשו"ת רב פעלים (ח"ג יו"ד סימן ד). אַמנם החקרי לב (יו"ד סימן פ) כתב שמונים רק משעה שמת, שבעודו בחיים גם אם שהה כמה ימים אינו אוסר. וכ"ד הפת"ש. וכ"כ בשו"ת יביע אומר (ח"י יו"ד סימן נח אות ב, הערות על הרב פעלים הנ"ל).

עירוני שומן על עכבר

◀ כתב הרמ"א: ויש מחמירין בשומן ואפילו אם הוא קשה לפנינו, אם שפכו מדי יום יום שומן בקדירה ויש לספק שמא העכבר היה שם כשעירו עליו שומן רותת, הכל אסור, אפילו יש ס' בשומן נגד כל העכבר; ואם לא עירו עליו, או שעירו עליו וידוע שלא היה שם העכבר כשעירו עליו, והשומן בא לפנינו כשהוא קשה (תשובת הרא"ש והגהת מיימוני פט"ו והגהות מרדכי דחולין ובהגהת ש"ד ובארוך) וכן נמצא העכבר עליו, סגי ליה בנטילת מקום ולא מחזקינן איסור שמא היה השומן רך⁴³ כשנפל שם דכבוש הוי כמבושל, דמותר מכח ספק ספיקא, ספק נפל שם כשהיה קשה, ואם תמצא לומר כשהיה רך, שמא נתקשה קודם שיעור כבישה... ובמקום הפסד גדול יש לסמוך אדברי המקילין.

הרמ"א מחמיר כשעירו שומן רותת, שמא היה שם העכבר והכל אסור, אפילו יש שישים בשומן כנגד העכבר. אלא דמכיון שקי"ל 'עירוני מבשל כדי קליפה' ובדבר נוזלי לא שייך כדי קליפה, היה לנו להתיר תערובת זו! החוות דעת (סק"ב) תירץ ע"פ הכו"פ ששומן נקרש במהירות ולכן חשוב כיבש, ולכן יש בו דין קליפה.

כתב הש"ך (סק"ד) שסברת היש מחמירים היא משום שדין השומן כשכר וחומץ. ותמה מדוע לא התיר הרמ"א כאשר השומן רך, הרי ישנו ספק נוסף שמא השומן אינו משביח את התערובת. וביאר: א. הספק שמא משביח או פוגם אינו חשוב לספק, מכיון שנזכר בגמ' (הפמ"ג סובר שנחשב לספק). ב. יתכן וזהו ספק חסרון ידיעה.

מה הדין כאשר השומן בא לפנינו קשה, אך ידוע שעירו עליו לפני כן רותחים? האיסור והיתר (ל, ז) סובר שהולכים אחר שעת המציאה, אע"פ שודאי היה רך בשעת האיסור, שמא נתקשה תוך מעת לעת לנפילת העכבר, ונמצא שלא היה כבוש ברך מעת לעת. אולם הט"ז (סק"ג) והש"ך (סק"ז) סוברים שאם יש ספק שמא תוך שיעור כבישה נתקשה, הולכים לחומרא. ורק כאשר ידוע שהיה רך כשנפל, אוסרים מספק שמא נכבש בו יום שלם.

הש"ך (סק"ו) העיר, שאע"פ שלפעמים העכבר מונח בשולי הקדרה, וא"כ היה לנו להתיר כל השומן שהוא למעלה מקליפה שעל העכבר, י"ל שכשמערים עליו רותח נמס הכל, ולכן העירוני נוגע תמיד בעכבר ונאסר הכל. וכן ביאר הערוה"ש (אות יג) את דברי הרמ"א, שאם עירו כל יום שומן, הרי הוא מפנה דרך עד לעכבר

⁴³ מה ההגדרה של שומן 'רך'? כתב הרא"ש (ריש כלל כ) שכל שהעכבר מתגעגע בתוכו ממקום למקום. וכ"כ הפמ"ג (ריש סי' קה).

אע"פ שיש עליו שומן קר ונוגע בו. משא"כ כשהעכבר לא היה שם, וכעת יש ספק אם השומן נהיה קשה או רך.

מה הדין אם כבר נסתפקו מאותו שומן שהיה בכלי שספק שמא היה בו העכבר בשעת העירווי? בשו"ת **חוט השני** (סימן סג. הובא בפת"ש ד) פסק להתיר הכלים, שהרי אין וודאות שנשתמשו באותו שומן, ויש כאן ס"ס, שמא לא נשתמש ואם ת"ל נשתמש שמא היה ס' בתבשיל נגד השומן שניתן לתוכה. **המנחת יעקב** (נב, יט) הוסיף שאפילו ידוע שנשתמש בשומן בכלים אלו, מותר. שיש ספק שמא לא היה העכבר כשעירו עליו. ומשמע ששימוש בכלי שודאי היה בו השומן עם עכבר, דין הכלי כדין השומן ואם השומן אסור, גם הכלי אסור, וכ"כ **הערוה"ש** (אות יג).

∞ הדלקה בבית הכנסת בדבר מאוס

נאמר במלאכי (א, ח):

"וְכִי־תִגְשׁוּן עִיר לְזִבְחַת אֵין רָע וְכִי תִגְיִשׁוּ פֶסֶחַ וְחִלָּה אֵין רָע הִקְרִיבֶהוּ נָא לְפַחְתְּךָ הַיְרָצֶף אוּ הַיִּשָּׂא פְּנֵיךָ אָמַר יְקֹקֶץ צְבָאוֹת"

כתב הר"ן (חולין לו: ד"ה גרסינן) בשם **גאון** שאם נמצא עכבר בשמן של בית הכנסת, אם השרץ נימוח בשמן משערין לו בשישים אם הוא שמן רותח ומותר באכילה וכל שכן להדלקה, ואם השמן צונן מעבירו במסננת ומותר אפילו באכילה ולא בעי ששים. ואם אינו מעבירו במסננת כשם שאסור באכילה כך אסור בהדלקה, ולמד זאת מהפסוק במלאכי. וכ"כ **הרשב"א** (תוה"א ב"ד ש"א יד:).

◀ כתב הרמ"א: ובמקום שהשומן מאוס לאכול, אסור להדליקו ג"כ בבית הכנסת, משום הקריבהו נא לפחתך (מלאכי א, ח) (ר"ן לו: בשם גאון ורשב"א פג"ה ור' ירוחם ואו"ה בשם מרדכי פג"ה והמחבר בא"ח סי' קנ"ד סי"ב). **והשו"ע** (קנ"ד, יב) כתב: עכבר שנמצא בשמן של בית הכנסת, אם הוא מאוס, אסור להדליקו בבית הכנסת.

והנה הראשונים הנ"ל דיברו על גדר של איסור אכילה, ולכן במקרה שהאיסור בטל בשישים כותב הר"ן שודאי מותר בהדלקה. וכ"כ ה**ט"ז** (סק"ד. שם סק"י) ו**חכמת אדם** (סוף כלל נח). **מאידך**, **רבינו בחיי** (במדבר, כח, לא) כותב בשם **הגאונים** "ואף על פי שהשמן מותר באכילה פסול למאור, שנאמר: (מלאכי א, ח) "הקריבהו נא לפחתך", דבעינן דבר המובחר". וכ"כ **הפרי חדש** (אות ט), **גר"א** (אות י), **חזון עובדיה** (חנוכה עמ' פז). ומ"ש בהליכות עולם ח"א עמ' רסח הוא דוקא כשלא נמאס, שכל שיש שישים מסתמא לא נמאס, ורק באופן שידוע שהוא מאוס נאסר להדליק בו נר של בית הכנסת) ועוד. **המ"ב** (שם ס"ק מט) הביא את שתי הדעות ולא הכריע.

המגן אברהם (ס"ק יט) כתב דמשמע בתורת חטאת (כלל כב דין י) שאפילו במקום שמותר באכילה אסור לגבוה אם הוא מאוס. וכ"פ הפרי חדש (אות ט), כה"ח (אות יד) ועוד. אך בתורת הבית (ב"ד ש"א יד, ב) כתב שאם הוא בענין שאסור באכילה אסור בהדלקה, וכ"פ הט"ז (סק"ד).

הגר"מ אליהו (קול אליהו פ"ו שאלה כב. מאמר מרדכי מועדים פנ"ח אות עא) כתב שרצוי להדליק נרות שבת וחנוכה בשמן זית שראוי לאכילה, כיון שעל שמן זית שאינו ראוי לאכילה ניתן לומר: "הקריבהו נא לפחתיך הירצך או הישא פניך".

אלא שמפשוט הפסוק עולה שדווקא דבר שהוא מאוס לא מכובד להקריבו לפני ה', אך עצם אי האכילה של הדבר אינו מגדירו כ'מאוס'. היינו, דוקא שמן שיכול להיות ראוי לאכילה והוא נמאס ע"י עכבר, הרי ששם 'מאוס' עליו ולא מכובד להקריבו, אך ודאי שגור חלב לדוג' לא חשוב לנר מאוס, שכך הוא שימוש וייעודו! (ונראה שמחלוקת הר"ן ורבנו בחיי היא האם גם לאחר שנתבטל האיסור בשישים, נשאר שם מאוס על התערובת). וכבר כתב בשו"ת חנינא דחיי (סימן נו ד"ה ואם תרצה) שאין להשוות דין שמן שנפל בו עכבר לשמן שיש בו תערובת איסור, שבדבר שאינו מאוס לבני אדם רק מחמת האיסור, לא שייך בו איסור משום 'הקריבהו נא לפחתיך'. והעולה שכל הבעיות בשמן שיש בו עכבר הוא המאיסות שבו. עוד יש להוסיף, שודאי גם אנשים חשובים מדליקים נרות בדבר שאינו ראוי למאכל, ואין בזה פחיתות כבוד. ושמה י"ל דמכיון ש'שמן' הוא דבר שראוי לאכילה בדר"כ, גם אם ישנם סוגים שראויים רק למאור, יתכן ויש אי כבוד להביא דבר שבמינו יש סוג שהוא מכובד יותר (בניגוד לנרות שעוה לדוג' שאין במינם דבר יותר מכובד).

סעיף ג':

שאר דברים המאוסים

בסעיפים הקודמים ראינו התייחסות לגבי עכבר האם הוא בטל או נותן טעם בתערובת. נשאלת השאלה מה הדין בנמלים או תולעים ושאר שקצים המאוסים, האם דינם כמו עכבר או לא?

הרשב"א (תוה"ק ב"ד ש"א טז): משווה את כל השקצים המאוסים שנפשו של אדם קצה בהם (נמלים, זבובים, יתושים וכו') לעכבר, ולכן אפילו נתערבו בתבשיל וגופן נמחה בתערובת, אם ההיתר רבה עליהם מותר, ומ"מ כל שאפשר לבדוק ולהעביר במסננת בודק ומסנן. וכ"כ האורחות חיים (הל' איסורי מאכלות סי' מא) בשם ה"ר פרץ, שדי להשליך השרץ והתבשיל לא נאסר. וכן פירש הר"ן (ע"ז לב: ד"ה ההוא עכברא) שמדאורייתא בטלים ולא נהנה כלל מהאיסור⁴⁴.

⁴⁴ ב"י: ואף על פי שהר"ן חולק על הרשב"א בשאר נותני טעם לפגם, ואין דעתו נוחה להתירם בהיתר מרובה על האיסור. נראה בדברים הפגומים מעצמם עכבר וכיוצא בו מודה להרשב"א ז"ל וטעם גדול יש לחלק ביניהם וק"ל.

אולם השערי דורא (ליקוטים שאחר הל' טריפות ע"ה.) סובר שזכוב אוסר בפליטתו עד ששים כשאר האיסורים, ואינו מחלק בין שאר איסורים למידי דבדילי אינשי מיניה מחמת מיאוסו. וכ"כ רבינו ירוחם (נט"ו אות כט קמ ע"ג) בשם הרא"ש.

דעה נוספת של המרדכי (ע"ז סי' תתנה) בשם הרוקח (סי' תסא) דאע"ג דקי"ל עכברא בשכרא אשבוחי משבח, זכוב פוגם יותר מעכבר, אפילו בשיכר וחומץ.

הב"י כתב דמשמע מדברי הרשב"א שאם נמחה לגמרי לתוך ההיתר, אף על פי שיש בו כזית בכדי אכילת פרס מותר. שלא אסרו הכתוב אלא כשאוכלו בפני עצמו, אבל כשנתערב עם ההיתר שהולכים אחר נתינת טעמו, כיון שהוא גותן טעם לפגם בתערובתו מותר.

◀ כתב השו"ע: דברים המאוסים, שנפשו של אדם קצה בהם, כנמלים וזבובים ויתושים שכל אדם בודל מהם למיאוסן, ואפילו נתערבו בתבשיל ונמחה גופן לתוכו, אם ההיתר רבה עליו, מותרים. ומכל מקום כל שאפשר לבדוק ולהעביר במסנת, בודק ומסנן. והרמ"א כתב: מיהו בחלא ושכר, יש לחוש כמו בעכבר. ב"י לדעת הרשב"א.

להלכה: א. דעת היש"ש (פ"ז סימן מט) להחמיר בזה כדעת הרא"ש, וכ"ד הב"ח, שו"ת חקרי לב (י"ד סימן עו), כנה"ג בשו"ת בעי חיי (סימן קלז) ועוד. ב. הרמ"א (קז, ב) פסק כדעת מרן, וכ"כ הט"ז (סק"ו), פרי חדש (אות ו), זבחי צדק (סק"ז) ועוד. ג. דעת הש"ך (ס"ס קז) שלכתחילה יש להחמיר עד כדי שיהא כנגדו שישים, אך בהפסד מרובה או שעה"ד אפשר להקל. וכ"פ החכמת אדם (נד, יד).

הערוך השולחן (אות טז) תמה, מה חידשו הטוש"ע בדין זה, הרי כבר בסימן הקודם למדנו שכל נטל"פ מותר כשההיתר רבה על האיסור, וכ"ש בדברים המאוסים. וכתב שאולי כוונתם דאע"ג דנמוחו והם בשלימותם, כמו נמלה שמפני קטנותה אינה בת חלוקה, ואף המיחוי שלה אינה אלא שנאבדה בהתבשיל, וא"א להכירה מפני קטנותה מ"מ מותר, דאין בה שום חשיבות.

האם תולעת נותנת טעם לשבח? הש"ך (סי' פד סק"ל) סובר שתולעי פירות נותנים טעם לשבח בכל דבר. אלא שהוסיף שבדרך כלל יש שישים כנגד התולעת (וא"כ לא נחלקו אלא כאשר נתערבה במקום אחר או שהסיר חלק מהפרי). אולם הט"ז (שם ס"ק יד) סובר שתולעים פגומים. וכתב הפמ"ג (מש"ז, פ"ד, ס"ק יד) שמנהג העולם להקל בכך, וכ"פ החכמת אדם (לח, יב), פרי"ח (שם ס"ק לב), פרי"ת (סק"ג) ועוד. נ"מ אפשרית היא הכנת תה מעלי נענע וכד' המוחזקים בתולעים, אם מסננים את התה בתוך בד.

סימן ק"ה - איסור שנפל לתוך היתר

ובו י"ד סעיפים

סעיף א':

כבוש כמבושל - הגדרת כבוש

שנינו בחולין (צז):

"הנהו אטמהתא דאימליחו בי ריש גלותא בגידא נשיא, רבינא - אסר, רב אחא בר רב אשי - שרי; אתו שיילוה למר בר רב אשי, אמר להו: אבא שרי. א"ל רב אחא בר רב לרבינא, מאי דעתך, דאמר שמואל: מליח הרי הוא כרותח, כבוש - הרי הוא כמבושל?..."

ובפסחים (מד): משמע שבבשר בחלב הכבישה אסורה מדרבנן, ובשאר איסורים מדאורייתא.

"ורבי עקיבא, טעם כעיקר מנא ליה? - יליף מבשר בחלב. לאו טעמא בעלמא הוא ואסור - הכא נמי, לא שנא. - ורבנן: מבשר בחלב לא גמרינן, דחידוש הוא. - ומאי חידוש? ... דאי תרו ליה כולי יומא בחלבא - שרי, בשיל ליה בשולי - אסור"

עוד מובא במשנה בשביעית (ז, ז) העולה ממנה שכבוש אינו כמבושל והורד לא אוסר את השמן.

"ורד חדש שכבשו בשמן ישן ילקט את הוורד. וישן בחדש חייב בביעור. חרובין חדשים שכבשו ביין ישן וישנים בחדש חייבין בביעור. זה הכלל כל שהוא בנותן טעם חייב לבער מין בשאינו מינו ומין במינו כל שהוא שביעית אוסרת כל שהוא במינה ושלא במינה בנותן טעם"

ע"פ מקורות אלו נחלקו האם איסור כבוש מדאורייתא או מדרבנן:

האיסור והיתר (ל, א) כתב ע"פ הגמ' בפסחים שרק בבשר בחלב הכבישה אסורה מדרבנן, אך בשאר איסורים האיסור מדאורייתא וספקו להחמיר. וכ"פ הרמ"א. וכ"כ הערוה"ש (אות טו) שכן נראה מכל הפוסקים. אולם בשו"ת **יביע אומר** (ה, ז) מיקל בספק כבוש גם בשאר איסורים, שהרי יש ס"ס, שמא הלכה כרש"י שרק בחומץ יש כבישה, ושמא הלכה כר"ת שכבוש הוא רק לאחר שלושה ימים.

הפרי מגדים (משב"ז ב. פתיחה להל' ב"ח ד"ה ומיהו) כתב שאם אוכל את הבשר וחלב שהם ספק כבוש בלי בישול אפשר להקל, אבל אם מבשלם, יתכן ויעבור על איסור תורה (שכל מה שהקלנו בהם בכבוש, הוא משום שרק בדרך בישול נאסרו), ולכן ככה"ג גם בספק יש להחמיר. וכן העלה החוות דעת (ביאורים סק"ה, חדושים סק"ו). אולם בשו"ת **מנחת עני** (סימן לה. הובא בפת"ש ד) התיר לכתחילה לבשל בספק כבוש שהספק הוא אם

נכבש מעת לעת, עפ"ד הט"ז שהתיר גם בשאר איסורים מטעם חזקה קמייתא. והוסיף שגם החו"ד שהחמיר הוא רק בודאי כבוש והספק הוא בשתי חתיכות שא"א לומר חזקה קמייתא, אבל בחתיכה אחת וספק מעל"ע מותר אפילו בכישול.

◀ **כתב השו"ע:** איסור שנשרה עם היתר מעת לעת בצונן, מקרי כבוש, והרי הוא כמבושל ונאסר כולו. אבל פחות מכאן, בהדחה סגי.

☞ **כבוש - כמבושל?**

יש לברר האם 'כבוש כמבושל' הוא כפשוטו. שהרי למדנו שכבישה בנוזלים נחשבת ככישול ואוסרת הכל בשישים. אך לא ברור דיו האם הכבישה פולטת וכולעת כמו בכישול בחום, או רק משנה את גוף האוכל. ה**ב"ח** (ריש הסימן) ביאר את דין כבוש כמבושל "כיון דהאיסור כבוש בתוך ההיתר לח בלח חשוב כמבושל, שהאיסור מפליט מעצמו ונתערב בתוך ההיתר ובעי ששים, ואף על גב דצונן בצונן הוא מפליט בנכבש בתוכו מע"ל". וכיוצ"ב כתב ה**רשב"א** (תוה"ק ב"ד ש"א ד). בהדיא שכל הכבושים הרי הם כמבושלים, והיינו שטעם האיסור מתפשט כמו בכישול, ולכן לא די בנטילת מקום כפי שמקלים בצלי (שהטעם כביכול מגיע רק לקליפה ולא לכל החתיכה). ה**רשב"א** מתייחס לכבישה ככישול ממש גם לדינא. ה**ערוה"ש** (אות טו) כתב דלכאורה משמע שכבוש כמבושל ממש.

ה**פמ"ג** (משב"ז ב. פתיחה להל' בו"ח) הסתפק, ומשמע שלדעתו כבישה איננה משנה את גוף האוכל אלא רק גורמת לבליעה ופליטה. ומביא נ"מ לדם, שבהיותו חי אסור מהתורה, ודם מבושל אסור מדרבנן בלבד, ואם כבש את הדם וחשוב ככישול ממש המשנה את גוף האוכל, נמצא שדם כבוש אסור מדאורייתא. אולם החוות דעת (ביאורים סק"ה) סובר שדם שנכבש אסור מדרבנן בלבד.

☞ **דין ספק כבוש**

◀ **כתב הרמ"א:** וספק כבוש, אסור, מלבד בבשר עם חלב דאזלינן לקולא, דמן התורה אינו אסורה רק בכישול ממש (שם ורש"ל).

אולם הט"ז (סק"ג) ביאר, שה'ספק' שכתב עליו הרמ"א הוא ספק במציאות, שודאי נכבש אלא שיש ספק האם נכבש יום שלם. אלא שכתב שלכאורה ראיית הרמ"א אינה נכונה, והביא ראיה מהל' מקוואות (רא, סה) במקוה שלא הוחזק להיות מימיו מתמעטים, דאע"פ שלפעמים מתמעטים א"צ לחזור ולטבול. ואע"פ ששם האדם ודאי טמא הולכים להקל מחמת חזקת כשרות המקוה, ק"ו כאן שחזקתו הראשונה טובה, ודאי לא נחזיק בו ריעותא. וכ"ד ה**כרתי** (סק"ד) ו**פלתי** (סק"ג) שדוקא בספק שיש כאן שתי חתיכות, אחת נכבש מעת לעת ואחת בפחות ואין אנו יודעים מי נכבש מעל"ע ספיקו אסור, אבל אם יש ספק אם היה כבוש מעל"ע או פחות, יש להקל (היינו, כשהספק הוא בגוף החתיכה מקלים). בשו"ת **יביע אומר** (ח"ח סימן ז)

העלה שהעיקר להקל בצירוף דעת האומרים שאין כבישה אלא בחומץ וכד', ודעת האומרים ששיעור כבישה ג' ימים.

אך הפרי חדש (סק"ג) דחה את ראיית הט"ז והעלה שהעיקר כרמ"א. שכאן הורעה חזקתו שנשרה, ולכן הוי ספק דאו' לחומרא. משא"כ במקוה שלא הורעה חזקתו. וכ"ד **הפרי תואר** (סק"ג), **כנה"ג** (הגה"ט ס"ג), שו"ת **תולדות יצחק** (ספר עולת יצחק סימן יז).

כתב בשו"ת **פרי תבואה** (סימן כה. הובא בפת"ש ג) שאדם שנפל לבאר מים ומת, ויש ספק אם נכבש בתוכו מעל"ע, יש להקל משום שהוא איסור עשה בלבד, ושמה הוא נטל"פ.

בשו"ת **נודע ביהודה** (י"ד סימן כו) העלה שרק אותם הדברים המפורשים שחל עליהם דין כבוש כמבושל, פוסקים כך. אבל דבר שאין טבעו לבלוע בכבוש, אין אומרים בו 'כבוש כמבושל', ולכן בכל מין שאין מפורש שבולע בכבוש, אפשר להקל בספק, שהוא ס"ס. וכ"כ **הערוה"ש** (ריש הסימן).

באלו דברים חל דין כבוש

רש"י (פסחים עו. ד"ה כבוש בחומץ. חולין צז:): פירש שכבוש הוא בחומץ, ומשמע בדווקא. וכ"כ הגה"מ (טו, לא) בשם הרא"ש. וכ"ד **הרשב"א** (א, תקיד) שדין כבוש כמבושל נאמר רק בדברים החריפים כמלח וחומץ, וזה פשט דברי שמואל 'מליח הרי הוא כרותח כבוש הרי הוא כמבושל', שרק דבר שהוא כרותח יכול להיחשב ככבוש.

אולם המרדכי (ביצה ס"י תרעד) כתב שא"א לומר כן, שהרי במשנה בשביעית (שם) מובא על ורד שכבשו בשמן, ומשמע שאפילו בלא חומץ הוא נותן טעם כמבושל. ותמה כיצד **הרא"ש** סובר שרק בחומץ חל דין כבוש, הרי הרא"ש עצמו הביא ראייה מבשר בחלב שכבוש כמבושל לאחר שהיית יום אחד, ושם אינו חומץ וציר ואעפ"כ היה נאסר (אילולי החידוש בבשר בחלב שנאסר רק בבישול)!

◀ **כתב השו"ע:** ואם הוא כבוש בתוך ציר או בתוך חומץ (ד"ע), אם שהה כדי שיתננו על האור וירתח ויתחיל להתבשל, הרי הוא כמבושל; ובפחות משיעור זה, לא נאסר אלא כדי קליפה. (וע"ל סימן ע' מדין בשר שנפל לציר).

א"כ השו"ע החמיר כרא"ש גם בחומץ. וכ"פ **הערוך השולחן** (אות יא). ובביאור הלכה (בספר הוראה ברורה) האריכו להביא הרבה מהראשונים דס"ל כדעה זו, ולכן העלו שאין להקל כלל בחומץ. **אך הש"ך** (סק"ב) כתב שמוכח מדברי הרא"ש עצמו שיש להחמיר רק בציר, אך בחומץ שיעורו כשאר כל המשקים, שלא חשיב חריף. וכ"פ **המהרש"ל** (יש"ש פ"ז סימן מט. פ"ח סימן צא). הש"ך הוכיח דבריו מהשו"ע בסימן קד שפסק שאם נפל עכבר לחומץ נאסר רק לאחר מעל"ע. האחרונים תירצו את קושיית הש"ך בכמה אופנים: א. **המגן אברהם** (או"ח סימן תמז ס"ק כח) מחלק בין חומץ יין שהוא חזק וחריף שיש לו דין ציר, אבל חומץ שכר

יש לו דין שאר משקים, וה"ה חומץ יין שאינו חזק שיש לו דין שאר משקים. וכ"כ הפרי תואר (אות ד), חכמת אדם (נח, ג) ועוד. ב. הצבי לצדיק יישב, שבסימן ק"ד מיירי שיש ספק אם הוא פגם או שבח ולכן נקט כמקלים. וכאן הוא בודאי איסור לכן נקט כמחמירים. כה"ח (ס"ק יט) כתב שיש להחמיר שכבישת איסור בחומץ חשובה ככבישה בחריף, ורק בהפסד מרובה יש להקל שכבישה בחומץ חלש נחשבת ככבישה בשאר משקים.

הפתחי תשובה (סק"ב) מביא מחלוקת מה דין שמן זית: בשו"ת שבות יעקב (ח"א סימן נו) כתב שאם נפל חלב לכד שמן זית, ושהה שם שעה או שתים, ולא היה שישים בשמן נגד החלב, פשוט להתיר משום שהוא צונן בצונן שאינו בולע. אך התוספות (ע"ז לה: ד"ה זליפתן) סובר ששמן זית חשוב לחריף ולכן בולע גם בצונן. ומשום כך כתב השב"י שאין להקל אא"כ הוא צורך או הפס"מ. והבאר יעקב (סימן קג) התיר בכל מצב.

שיעור זמן הכבישה

הרא"ש (ע"ז פ"ה ס"י יא. פ"ב ס"י כ) כתב בשם הריצב"א שלאחר מעת לעת חשוב ככבוש, וזאת ע"פ הגמ' בפסחים (מד:): "ומאי חידוש?... דאי תרו ליה כולי יומא בחלכא - שרי, בשיל ליה בשולי - אסור". דמשמע שלאחר ששהה בתוכו מעת לעת חשוב ככבוש, וזוהי הכוונה 'תרו ליה כולי יומא'. והחידוש שבדבר הוא שאע"פ שבשאר איסורים אם שראו יום שלם נאסרו מטעם כבוש, בבשר בחלב אינו נאסר אלא דרך בישול. וכ"ד ריב"א (הובא במרדכי ביצה תרעד) ועוד.

אולם המרדכי כתב (ע"ז ס"י תתנד. ביצה ס"י תרעד) בשם ר"ת שרק לאחר ששהה ג' ימים הוי ככבוש. כמקור לדבריו הוא מביא את הגמ' בע"ז (לג.) שצורת הכשר כדים שבלעו יין של גויים הוא ע"י מילוי של מים בהם ג' ימים ולאחר מכן לערום. ומשמע שרק לאחר ג' ימים הכלי בולע את המים. וכ"ד ראבי"ה (חולין ס"י אלף וקיד).

עוד כתב הרא"ש (פ"ח סימן מט) ששיעור כבישה תלוי בדבר הנכבש, אם הוא כבוש בציר שיעורו כאילו נתנו על האור כדי שירתח ויתחיל לבשל, ובפחות משיעור זה לא נאסר אלא כדי קליפה כדין מליח הרי הוא כרותח.

◀ כתב השו"ע: איסור שנשרה עם היתר מעת לעת בצונן, מקרי כבוש... ואם הוא כבוש בתוך ציר או בתוך חומץ, אם שהה כדי שיתננו על האור וירתח ויתחיל להתבשל, הרי הוא כמבושל; ובפחות משיעור זה, לא נאסר אלא כדי קליפה. אולם הרמ"א (לקמן ס"ט) מחמיר שאפילו בזמן קצר מאוד כבישה אוסרת בציר בשישים.

מהו שיעור הזמן של רתיחה? **הפרי חדש** (אות ד) כתב שהוא עכ"פ פחות מח"י דקות. **הבית לחם יהודה** כתב שהוא כשיעור מליחה שהוא ח"י דקות. וכ"כ **כה"ח** (או"ח סימן שכא אות כ). **השלמי שמחה** (דף מה) כתב שהשיעור הוא לא פחות משש דקות.

כבישה לא רציפה

כתב **המנחת יעקב** (כד, ב) שכל מה שאנו אוסרים בכבוש במים, הוא דוקא בכבוש כל מעת לעת, אבל אם עירה ממנו תוך מע"ל המים ושפך עליה מיד מים אחרים, הביא בשם חמיו שהתיר בכה"ג כל שלא שהה באותן המים מע"ל בלי הפסק כלל. וכ"כ בשו"ת **שב יעקב** (סימן כ"ז. הובא בפת"ש סי' סט ס"ק לג), **חוות דעת** (סק"ב), **ערוה"ש** (אות יב) ועוד. **רעק"א** הביא בשם המעיל צדקה דה"ה אם החזירו לאותם המים, אפ"ה אין בו דין כבוש. **אולם החקרי לב** (ח"ב יו"ד סימן עט) החמיר גם בכבוש לסירוגין, **הכנפי יונה** (סימן עג ד"ה ואם שפך) כתב שאם לא שהה כמעט בין הכבישות, ומיד שהוציא מהמים נתנו במים אחרים, יש להחמיר, אבל באופן שהיתה שהייה בין הכבישות עד שהלחלוחית שהיתה התחילה להתייבש, צריך לשהות כ"ד שעות מחדש.

עפ"ד השב יעקב כתב **הפתחי תשובה** (שם) שאיסור שנפל לנהר ושהה שם כ"ד שעות, לא חשוב כבוש מכיון שהמים מתחלפים שם כל הזמן, וכדי שיחול דין כבוש צריך שהדבר הנכבש יכבש כל הזמן באותו נוזל. **אולם בשו"ת אגרות משה** (ח"ב יו"ד סימן כ) חלק על הדימוי של הפת"ש למקרה של השב יעקב, שאינו דומה כלל, ששם ההיתר אינו מצד המים המוחלפים אלא משום שהיה רגע אחד בלא מים, וכבוש הוא דוקא כשהיה כ"ד שעות רצופין (ע"פ רעק"א ריש הסימן. חו"ד חדושים סק"ב שאפילו אם החזיר לאותם המים עצמם מותר). ומ"מ למסקנתו יש להחמיר שלא במקום הפסד מרובה וכ"ש לכתחילה.

נוזל הכבישה

הרא"ש (כלל כ סימן א) כתב לגבי עכבר הנמצא בשומן, שהגדרת לח הוא שהעכבר מתנענע בקדירה ממקום למקום. וה"ה כאן שרק בלח חל דין כבוש, וכל עוד אינו ברמה נוזלית כזו לא חל בו דין כבוש.

הפרי מגדים (משב"ז א) כתב שכבישה לא שייך אלא דבר גוש בדבר צלול מפליט ומבליע זה לזה. לא בשניהם לחים, שאז מיד יתערבו ויאסרו זא"ז, ולא בשניהם גושים אף שהם לחים קצת לא שייך גבייהו כבישה אפילו יעמדו כך ימים רבים.

החוות דעת (חידושים א) כתב "ודוקא במשקה שהאיסור מתנועע בתוכו ממקום למקום נקרא כבוש, אבל במים קרושים או בשומן וחמאה קרושים לא מקרי כבוש". גם **המנחת יעקב** (בחלק השו"ת ס"ס יד) כתב שלא שייך כבישה במשקה קפוא. וכ"פ **החכמת אדם** (ריש כלל נח), **זבחי צדק** (אות ו) ועוד. **אולם הבית לחם יהודה** (סי' סט סק"י) חילק שבמים קרושים יש לחלוחית יותר, והפמ"ג (שם שפ"ד ס"ק נג) חשש לדבריו למעשה, אך כאן העלה להקל בהפסד מרובה.

חתיכה שמקצתה חוץ לנוזל

האיסור והיתר (ל, ד) כתב שאם נכבש בצונן, אם רק חלק מן החתיכה נכבש החלק שמחוץ לכבישה מותר, כי אין פעפוע בצונן. **מאיך**, ההגהות איסור והיתר (שם, ב) כותב בשם **מהר"ש** שכיוון שכבוש כמבושל, הרי שיש פעפוע גם בכבישה.

◀ **כתב הרמ"א:** וכל מקום דאמרין כבוש כמבושל, אפילו מה שחוץ לכבישה אסור, דעל ידי הכבישה שלמטה מפעפע למעלה, כמו בבישול. ויש מקילין במה שבחוץ.

הש"ך (סק"א) כתב שהרמ"א הקל ולכן החלק שמחוץ לציר לא נאסר, אך כאשר האיסור שמן אף מה שחוץ לציר אסור. ולכן רצה להחמיר בכל האיסורים מכיון שאין אנו מחלקים בין כחוש לשמן, אלא שהקשה, שלא היה צריך הרמ"א לכתוב דין זה כאן. לכן כתב שאין לחלק בין כחוש לשמן אלא במליחה וצלייה וכה"ג. גם **הפרי חדש** (סק"ב) כתב שיש לאסור את כל החתיכות, שבאיסור שמן הוא מפעפע בכל החתיכה, וכ"ד **החכמת אדם** (נח, א) ועוד. **אולם רעק"א**, **חוו"ד** (סק"ג) ועוד סוברים שגם באיסור שמן אין פעפוע בכבישה. וכ"ד **הערוך השולחן** (אות יד) שמסימת לשון הרמ"א משמע שאין לחלק בזה, שאם סובר כך הו"ל להזכיר שבשמן הכל מודים, אלא ודאי דבכבישה מעת לעת גם בשמן אינו מפעפע. **הפרי מגדים** (שפ"ד א) כתב שבהפסד מרובה מתירים את החתיכה שמחוץ לרוטב, ובהפסד מועט אוסרים את כולה. וכ"כ **כה"ח** (אות ח).

כבישה בכלים

עד עתה ראינו מה דין חתיכה הכבושה בנוזל, האם הנוזל מקבל את דינו של הדבר הנכבש בו או לא. עתה יש לברר מה דין דבר הנכבש בכלים, האם אוכל היתר שנכבש בכלי אסור נאסר, וכן האם אוכל אסור שנכבש בכלי היתר אוסר את הכלי. או מאכל חלבי שנכבש בכלי, האם הכלי חשוב כבלע חלבי וכו'.

האיסור והיתר (ב, ח) סובר שאם הדבר האסור שהה בכלי מעת לעת, ודאי אף הכלי נאסר בדיעבד, וצריך שישים כנגד כולו אם הוא עץ או חרס (וכמעט תמיד אין שישים כנגד הכלי). אך בשל מתכות א"צ שישים כנגדו בדיעבד אא"כ נאסר ע"י רותחים. ולכתחילה מותר לשרות בו פעם אחרת, שאין הדרך לשרות מעת לעת. וכך סובר **הש"ך** (סי' קלה ס"ק כד). **אולם הט"ז** (סק"א) סובר שיש להתיר את התבשיל, מכיון שלגבי יין נסך מצינו בשם הרשב"א שבולע רק כדי קליפה, וכמעט תמיד בתבשיל יש שישים כנגד קליפת הכלי, ולכן אין סיבה לאוסרו. עוד כתב, שלא מצינו שום חילוק בין עץ למתכות.

מה בנוגע לאוכל היתר שנכבש בכלי של איסור? **האיסור והיתר** (שם) אסר את האוכל מכיון שקיבל מטעם האיסור שבכלי. אך **הט"ז** (שם) חולק על כך, שהרי כבישה אוסרת רק לאחר מעת לעת, וכשמגיע מעת לעת מזמן תחילת הכבישה הבלוע כבר נחשב לנטל"פ משום שאינו בן יומו, ואינו אוסר כלל! גם **הש"ך** (סק"ב) הרגיש בקושיא זו, וכתב שמצא בגליון איסור והיתר (לד, טו) שרק כאשר האיסור בעין אסור. עוד

כתב, שיש להתיר בדיעבד בכל מקרה בצירוף שתי קולות - הדעה שכבישה היא רק לאחר שלושה ימים, והדעה שכבר לאחר לילה טעם נחשב לפגום. אלא שר' יעקב מלבלין (הביאו הבאר היטב סק"א בשם המג"א) תירץ שיש לחלק בין אם הכלי עומד ריקן שבכה"ג הטעם נפגם, ובין כשעומד בו היתר תדיר שכבר התחיל לקבל טעם בשבחו ולאחר מעת לעת נעשה כמבושל ממש ולכן אסור. והפרי חדש (סק"א) כתב שהפגם בא אחר מעת לעת ובליעה בסוף מעת לעת, ונמצא שקדמה הבליעה לפגם.

הזבחי צדק (סק"א. דלא כמ"ש בתשובה יו"ד סימן ג) כתב שאנו פוסקים כמרן דס"ל שאין כבישה לכלים. וכדעת החקרי לב (ח"א סימן ז), ולכן כלי שנאסר ע"י כבישה ובישל בו אח"כ דבר היתר מותר התבשיל. ומיהו היינו דוקא בהפ"מ, אבל בהפסד מועט יש לחוש לדעת האו"ה ודעמיה לאסור התבשיל. וכ"כ כה"ח (סוף סק"א). ובשו"ת יביע אומר (ח"ב יו"ד סימן ו אות ז) כתב שבדיעבד סומכים להקל בכל גווני.

מה נאסר מהכלי? האיסור והיתר (שם) סובר שכל הכלי נאסר. אך הרשב"א כתב שרק כדי קליפה מהכלי נאסרה. השו"ע (קלה, יג) פסק שיין נסך אינו בולע יותר מכדי קליפה. אך הש"ך, חכמת אדם (גו, יא), ערוה"ש (אות יג) פסקו כאו"ה שכל הכלי נאסר. ובשו"ת חקרי לב (יו"ד סימן עז) פסק שבדיעבד כלי שנשרה בו איסור לא נאסר. כה"ח (סק"א) כתב שבהפסד מרובה משערים כדי קליפה, ובהפסד מועט אוסרים את כל הכלי. בשו"ת יביע אומר (ב, ו) פסק שבדיעבד לא נאסר המאכל, אך לכתחילה יש להגעיל את הכלי.

סעיף ב':

הקדמה

סעיף זה עוסק בדיני כלי ראשון ושני בדיני איסור והיתר, כמתבקש רבים מדינים אלו מקבילים להלכות שבת סימן שי"ח. אלא שיש הבדל מהותי בין שני הנושאים, בדיני שבת העקרון המחייב אינה בדווקא המציאות שלפנינו האם המאכל מתבשל או לא, אלא מה ה'דרך' של הבישול. היינו, התורה אסרה בשבת את צורת המלאכה המקובלת (ולכן בישול בחמה מותר, משא"כ לכאורה באו"ה), בשונה מאיסור והיתר שהעקרון היחיד המנחה הוא האם הדבר בושל או הטעם עבר. הבדל מהותי נוסף הוא שבשבת החיוב הוא הכשרת האוכל לאכילה, אך בהלכות תערובות השאלה היא האם טעם האיסור עבר למקום אחר, גם ללא בישול. ולכן יש לשים לב במהלך כל הדינים להלן האם ההקבלה להלכות שבת נכונה, או שמא יש לחלק בין הדינים. ואע"פ שכתב הב"י כאן "ודוחק לחלק בין בישול לענין שבת לבישול האיסורין" נלענ"ד שאין כוונתו לכלל הדינים, אלא שרק במציאות שבשבת יש בישול, ודאי שלענין איסור והיתר יחשב ג"כ לבישול, וכמבואר להלן. אקדים ואומר שרבים מהמקורות המובאים כאן לקוחים מתוך סיכום הלכות שבת, ולכן ההפניות בחלקם הן לסימן שי"ח.

כלי ראשון שהיד סולדת בו

שנינו בשבת (מב.):

"האילפס והקדירה שהעבירן מרותחין לא יתן לתוכן תבלין אבל נותן הוא לתוך הקערה או לתוך התמחוי רבי יהודה אומר לכל הוא נותן חוץ מדבר שיש בו חומץ וציר"

הגמ' עוסקת בכלי ראשון שהוסר מע"ג האש, וביאר רש"י: דכלי ראשון כל זמן שרותח מבשל.

אמנם בירושלמי (שבת פר' ג הל' ה) אמרו: "איזהו תבשיל ברור - כל שהאור מהלך תחתיו". דהיינו, לפי הירושלמי אין בישול אלא תחת האש, וממילא נראה שדין כלי ראשון אינו מדאורייתא. עוד אמרו בירושלמי (שם הל' ד) כתשובה על שאלת הגמרא מה בין כלי ראשון לכלי שני: "עשו הרחק לכלי ראשון ולא עשו הרחק לכלי שני". ונראה גם כאן שהירושלמי סבור שדין בישול בכלי ראשון הוא הרחקה (= גזירה) בלבד.

בכלי לא מצאנו שום דיון מפורש בשאלה זו. מדברי מקצת הראשונים נראה שהבינו שאנו עוסקים בדין תורה. הר"ן (כ. בדפי הרי"ף ד"ה ודאמרי) כתב בפירוש שיש מחלוקת התלמודים בדין כלי ראשון.

לעומת זאת הרמב"ן (ע"ז עד: סוד"ה והא דתנן) הביא את דברי הירושלמי, ונראה מדבריו שאף בבבלי יש לומר כן. וז"ל: "למדנו לדברי הכל שאין בישול גמור אלא באור מהלך תחתיו... ואפילו לתבלין, ולדברים הקשים בבישול אפי' לכתחילה מותר, דלאו בישול הוא כלל".

לכאורה, מפשטות הסוגיות בבבלי נראה שכלי ראשון אסור מן התורה, שהרי במשנה (קמה:) מבואר שהדחת קוליים האיספנין יש בה איסור תורה, ושם מדובר לכל היותר בעירווי מכלי ראשון.

אף על פי שנראה מן הירושלמי שאיסור בישול בכלי ראשון מדרבנן, רבו מפרשי הירושלמי שהבינו שאף הוא אוסר מן התורה. הגר"א בביאורו לשו"ע (יורה דעה סי' קה) כתב שיש לפרש בירושלמי שכל כלי שהאור היה עובר תחתיו, יש בו בישול מן התורה. הפרי מגדים (שם סי' סח במשב"ז) העלה אפשרות שהדבר נתון במחלוקת התנאים והירושלמי נסתפק כמי לפסוק. כך הוא הסביר את הביטוי "איזהו תבשיל ברור" - דהיינו, שבישול ודאי הוא רק כשהאור עובר תחתיו, וכשהיא אינה עוברת אין זה בישול ברור בגלל מחלוקת התנאים.

כתב השו"ע: חום של כלי ראשון שהיד סולדת בו, מבשל ואוסר כולו. הפרי מגדים (סימן ס"ח, מש"ז, ס"ק ט, בדין השני) ביאר שגם לסוברים שכלי ראשון שהוסר מהאש אסור בשבת רק מדרבנן, לענין איסור והיתר מודים שיש איסור תורה, כיון שגדרי החיוב באו"ה נקבעים לפי המציאות בבישול, ולא לפי דרך בישול.

כלי ראשון על האש שאין היד סולדת בו

כתב הריטב"א (שבת מב. ד"ה האילפס): "ומשמע דמילתא פסיקתא היא דקתני 'לא יתן' אפילו כשאין היד סולדת בהן גזירה משום שהיד סולדת בהם, כיון שמרותחים העבירים מעל גבי האור".

כתב ראבי"ה (סי' רב): "וקרוב הדבר בעיני שלא חילק התלמוד גבי מיחם אלא בנותן מים לתוכו מיד עם סילוקו מן האש, דדמי להא דתנן 'האילפס והקדירה שהעבירן מרותחין לא יתן לתוכן תבלין אבל נותן הוא לתוך הקערה או לתוך התמחוי', אבל אם הניחו לעמוד כדי להפיג את רתיחתו הוה ליה ככלי שני, וכל כלי שני הפשיר מיקרי. והלשון מוכיח, דקאמר 'שהעבירן מרותחין לא יתן לתוכו תבלין'. אלא שדבריו דחוקים, שלשיטתו 'כלי שני' אין הכוונה שהעבירו את התבשיל לכלי אחר (-שני), אלא שיש שלב מסויים שהכלי הראשון נחשב ככלי שני, וזאת בניגוד להבנה הפשוטה.

אבל הבית יוסף (או"ח סימן שיח) חלק על דבריו: "ולוי משמע ממה שאמר בפרק כירה (מ:): גבי נתינת קיתון של מים כנגד המדורה, שכל זמן שהיד סולדת בו חשוב כלי ראשון". לדעתו נראה שחז"ל לא חילקו בדרגות החום עד כדי כך, משום שא"א לשער בדיוק את החום הדרוש להביא אחרים לידי בישול או ליד סולדת, ולכן קבעו כלל שכל כלי ראשון שהיד סולדת בו אסור.

להלכה פסק מרן השו"ע (שיח, ט. קה, ב) "כלי ראשון אפילו לאחר שהעבירוהו מעל האש מבשל כל זמן שהיד סולדת בו".

לעיל הבאנו את דברי הירושלמי (פ"ג ה"ד): "מה בין כלי ראשון מה בין כלי שני. א"ר יוסי כאן היד שולטת. וכאן אין היד שולטת. א"ר יונה כאן וכאן אין היד שולטת. אלא עשו הרחק לכלי ראשון ולא עשו הרחק לכל שני" נחלקו האחרונים בביאור דבריו:

א. היש"ש (פ"ח סימן עא) סובר ש'שולטת' היינו סולדת, ולכן כל כלי ראשון העומד ע"ג האש, גם אם אין היס"ב, חשוב ככ"ר, משום שעשו הרחק לכלי ראשון. המגן אברהם (סי' שיח ס"ק כח) מרחיב, שגם כאשר התבשיל הורד מהאש, וגם כאשר אין היס"ב, חשוב ככ"ר ויש בו איסור בישול. גם בשו"ת בית יעקב (סימן כ. הובא בפת"ש 1) פסק כרש"ל. ובשו"ת תשואות חן (סימן 1) התיר בהפסד מרובה.

ב. הש"ך (סק"ה) ביאר ההיפך מהרש"ל, ולדעתו 'שולטת' היינו אין היס"ב, והפירוש הפשוט הוא שהיד כביכול 'שולטת' על המים, והיא לא סולדת מהם לאחור. ולפירושו, רק כאשר היס"ב בכ"ר חל בו איסור בישול. וכ"פ המ"ב (ס"ק סד) שאין איסור לתת אוכל בכ"ר שאין היס"ב, וכך ביאר את דברי השו"ע. ומאידך, יש איסור בישול כל זמן שהיס"ב.

ג. הגר"א (אות יג) פירש את הירושלמי באופן אחר, לדעתו יש איסור תורה בכ"ר אף לאחר שהוסר מהאש. עוד כתב (סי' שיח אות ט) שיש איסור מדרבנן לשים אוכל בכ"ר כשיכול להגיע ליס"ב, גם אם ברצונו לקחתו קודם שיגיע ליס"ב (דומה לדין נתינת מאכל סמוך למדורה).

להלכה, ה**ש"ך** (סק"ה) כתב בשם הרשב"א שגם אם הכ"ר אינו בדרגת חום של יס"ב, יש להחמיר שמבשל כדי קליפה, אע"פ שמדברי שאר הפוסקים לא נראה כן (לפמ"ג מש"ז אות ד, גם כשהוסר מהאש יש לאסור בכדי קליפה. אך ה**באר היטב** סק"ז סובר שרק כשנמצא על האש יש להחמיר). **אולם** ה**ט"ז** (סי' צד סק"א) סובר שמשעה שהכ"ר אינו יס"ב, אינו אוסר כלל. **הערוך השולחן** (אות יח) סובר שדי לקלוף או להדיח בלבד. גם ה**זבחי צדק** (אות יט) כתב להקל שדי בהדחה, וכ"כ ה**כה"ח** (אות כז).

מהו חום של יד סולדת?

שנינו בשבת (מ:): "היכי דמי יד סולדת? אמר רחבא: כל שכריסו של תינוק נכוית". נחלקו הפוסקים מהו שיעור זה וכיצד בודקים זאת.

- א. בספר **בכור שור** (חולין קג:.. הובא בפת"ש ז) כתב דמכיון שאין אנו בקיאים בשיעור שכריסו של תינוק נכוה, לכן בדאורייתא ראוי להחמיר בכלי ראשון עד שיצא הספק מלבו שאין בו חום הנזכר, ואפילו בדרבנן צריך חקירה ע"ז. ודלא כמנהג העולם לשער בזמן שא"א להחזיק בו היד מחמת חום מקרי יס"ב.
- ב. ה**בא"ח** (בא, ה) כתב שהכלל הוא, שכל שראוי לשתיה או אכילה ואין האדם נמנע ממנו מכח ריבוי חמימותו, ה"ז חשיב היס"ב, אבל אם נמנע מלשתותו או לאוכלו מרוב חומו, ה"ז נחשב לכלל היס"ב. וכ"כ ה**כה"ח** (אות ל) ובשורת **יביע אומר** (ח"ג אור"ח סימן כד אות ד-ו), וביב"א הביא ג"כ שאם לא יכול להשאיר את אצבעו במים זמן מה חשוב ליס"ב.
- ג. בשורת **מנחת שלמה** (ח"א סימן צא אות ח) כתב שיש דרך ברורה לבדוק מהו שיעור יס"ב, הרי קי"ל בחולין (ח:): שבית השחיטה צונן, החום הרגיל של ברווז בעת שחיתתו היא 45 מעלות, ולכן עד שיעור זה ודאי אינו חשוב ליס"ב. וכן הסכים **המנוחת אהבה** (ח"ב פ"י ס"ו והע' 23).
- ד. בספר **תולדות זאב** (ח"ב עמ' קט. הביאו בספר מאור ישראל ח"א שבת מ:): כתב שכבר ב-40 מעלות א"א לרחוץ תינוק בן יומו. גם בשורת **אור לציון** (ח"ב פ"ל הע' יב) נקט כשיטה זו, ולכן כבר מ-40 מעלות חשוב ליס"ב, וכ"ד ה**חזו"א** (חוט שני ח"ב פכ"ט סק"ז). ה**שערי תשובה** (ס"ק נא) כתב שחלב פרה נחשב לצונן, וכשחולבים את הפרה, חום החלב מגיע ל-40 מעלות.
- ה. בשורת **אגרות משה** (אור"ח ח"ד סימן ע"ד) כותב שהשיעור הוא 43 מעלות, וכן צידד ה**גרי"ש אלישיב** (שבות יצחק יח, ד). אך כתב האג"מ שהוא רק לחומרא, דהיינו, שאין להניח תבשיל במקום שיכול להגיע ל-45 מעלות. אולם, לקולא (בהלכות שבת), יש לחשוש שיד סולדת הוא 75 מעלות (ש"ת אג"מ ח"ד סימן ע"ד. בשורת אג"מ יו"ד ח"ב סימן נ"ב, כותב שהשיעור לחומרה הוא 79 מעלות). לכן, כדי להחשיב דבר כמבושל, צריך שגיע לשיעור של 75 או 79 מעלות.

בישול בכלי שני

יש לשאול, מהי סיבת ההבדל בין כלי ראשון ובין כלי שני? אמנם ודאי הוא, שכאשר התבשיל נמצא בכלי השני, הוא קר יותר מאשר אותו תבשיל כאשר היה בכלי הראשון, אך האם ניתן לקבוע במוחלט, שכל כלי שני הוא חם פחות מאשר כל כלי ראשון? - ודאי שישנם מצבים, שבהם כלי שני מסויים הוא חם בהרבה מכלי ראשון אחר. תבשיל שרתח זה עתה על האש, והועבר מיד לכלי אחר, הוא חם הרבה יותר מאשר תבשיל אחר, שנמצא עדיין בכלי שבו בושל, אך הוסר מן האש לפני זמן רב. נכון הוא, שבהסתכלות כללית, כלי ראשון ממוצע הוא חם יותר מאשר כלי שני ממוצע, אולם במקרים הפרטיים, ייתכן בהחלט שכלי שני מסויים יהיה חם מאד וכלי ראשון מסויים יהיה חם הרבה פחות, וכיצד ניתן לקבוע באופן מוחלט, שכל כלי ראשון אסור וכל כלי שני מותר?

בירושלמי נשאלת שאלה זו במפורש (מעשרות פ"א הל' ד', ושבת פ"ג הל' ד), וניתנות לה שתי תשובות שונות: "מה בין כלי ראשון מה בין כלי שני? אמר ר' יוסי: כאן היד שולטת, וכאן אין היד שולטת. אמר ר' יונה: כאן וכאן אין היד שולטת, אלא עשו הרחק לכלי ראשון ולא עשו הרחק לכלי שני".

בין שתי הדעות הללו ישנו הבדל מהותי: ר' יוסי מחלק בין כלי ראשון ובין כלי שני בחילוק מציאותי - כלי שני אינו חם כל כך, והיד יכולה לשלוט (לגעת) בו, ואילו כלי ראשון הוא חם מאד, ואין היד יכולה לשלוט בו. ואילו ר' יונה טוען שאין הבדל מציאותי בין כלי ראשון ובין כלי שני - בשניהם אין היד יכולה לגעת, אלא החילוק שביניהם הוא בגזרה. חכמים עשו הרחקה לכלי ראשון ולא עשו הרחקה לכלי שני - זו גזרת חכמים להרחיק מן האיסור, וחכמים ראו מקום לגזור בזה ולא בזה, אף שאין הבדל מציאותי מוחלט ביניהם.

המשנה בשבת (מב.) התירה לתת תבלין בכלי שני, ומכך למדו שכלי שני אינו מבשל. כן משמע גם מן הסוגיה ב- מ: שם אמר רבי "טול בכלי שני ותן", ודייקה הגמ': "שמע מינה כלי שני אינו מבשל". הראשונים התלבטו בהבדל שבין כלי ראשון ובין כלי שני, ומצאנו בזה כמה שיטות בראשונים.

א. דעת היראים שאין בישול תלוי לא בכלי ראשון ולא בכלי שני, אלא האבחנה היסודית אינה בין סוגי כלים אלא בין סוגי תבשילים - רכים או קשים. ולכן הדברים הרכים יתבשלו אף בכלי שלישי אם היד סולדת בו.

ב. **הרשב"א** (מ: ד"ה מביא אדם) לעומתו סבור שחז"ל חילקו חלוקה ברורה בין כלי ראשון לבין כלי שני. וז"ל: "דלא אמרו כלי ראשון וכלי שני אלא מפני שזה מבשל וזה אינו מבשל". אולם עיננו רואות שמים קרים המתערבים במים חמים הנמצאים בכלי שני מגיעים ליד סולדת, ואם כן - הרי לנו ראייה שכלי שני מבשל. הרשב"א (מב. ד"ה בדבר) משיב על כך ואומר, שתחושת היד הסולדת אינה מן הצוננים שהתחממו אלא מן החמים שלא נתקררו.

ג. **התוספות** (מ: ד"ה ושמע מינה) כתבו "תימה מאי שנא כלי שני מכלי ראשון דאי יד סולדת אפילו כלי שני נמי ואי אין יד סולדת אפילו כלי ראשון נמי אינו מבשל? ויש לומר: לפי שכלי ראשון מתוך שעמד על האור דופנותיו חמין ומחזיק חומו זמן מרובה ולכך **נתנו בו שיעור** דכל זמן שהיד סולדת בו **אסור**. אבל כלי שני אף על גב דיד סולדת בו מותר שאין דופנותיו חמין והולך ומתקרר".

לענ"ד דברי התוס' מתבארים דווקא לפי גדרי בישול בשבת, שהתורה אסרה 'דרך בישול' ואין הדרך לבשל בכלי שני. כך מדוקדק מדבריו שכתב 'נתנו בו שיעור', היינו אין כאן הבחנה מציאותית אלא הבחנה דינית, ולכן קובעים קביעה דינית שכל זמן שהיס"ב 'אסור', ולא נקטו 'מבשל'.

ד. כהמשך לדברי התוס' יש להביא את שיטת הרמב"ם שנקט בלהכות שבת (כב, ו) שכלי שני אינו מבשל כלל. אלא שלעניין מעשר ישנו כלל ש'בישול קובע למעשר', היינו אכילת עראי אינה מחייבת לעשר את המאכל, אך כשמבשל את מה שאוכל מגלה שישנה קביעות באכילה וחייב במעשרות, ולכן פסק (מעשר ג, טו) שמותר לתת שמן לכלי שני בלא לעשר, משום שכ"ש אינו מבשל. אך אם השמן בדרגת חום של יד נכוית בו, כ"ש מבשל ואינו אוכל בלא לעשר. והחילוק הוא כפי שביארנו לעיל, שבהלכות שבת דנים לפי ההגדרה, וכ"ש אינו חשוב כדבר שמבשלים בו, בשונה ממעשר שדנים לפי המציאות, וכ"ש שהיד נכוית בו מבשל, ולכן אין לאכול בלא מעשר⁴⁵. וכע"ז תירצו הרדב"ז (מעשר שם) והפנ"י (שבת מב. במשנה).

אלא שכעת שומא עלינו לברר כיצד נקטו הראשונים בדיני איסור והיתר לגבי כלי שני. שהרי גם לדעת התוספות שביאר את ההבדל בין כלי ראשון לשני במציאות שדפנות הכ"ש אינם חמות, זוהי השלכה רק לטווח הארוך, אך ודאי שבזמן המידי לאחר שנפל איסור לתערובת, החום גורם לבליעה או פליטה.

א. הרשב"א (תוה"ק ב"ד ש"א ב.) הביא י"א שרק חום של כלי ראשון מפליט, אבל כ"ש אינו מפליט. וכ"ד ר"ת, **רשב"ם** (הביאו תוס' זבחים צה:, שבת מב: ד"ה אבל), **רא"ש** (שבת פ"ג סי' טז) ועוד, שכלי שני לא מבליע ולא מפליט כלל.

⁴⁵ **המשנה ברורה** (ס"ק מח) כתב להחמיר ביד נכוית כדעת החי אדם (כלל כ אות ד). אולם החזון איש (נב, יט) כתב שהבבלי חולק בזה על הירושלמי, אלא שקשה להקל בזה באיסורי שבת החמורים, אע"פ שמעיקר הדין נראה לו שאין להחמיר בזה. ולמעשה, יש לחוש לכתחילה לדעה זו ובדיעבד אין להחמיר. ובמנוחת אהבה (ח"ב עמ' שלג) כתב שדעת רוב הפוסקים שכלי שני אינו מבשל אפילו אם הוא רותח מאוד, וכן מפורש בדברי הרמב"ם (פכ"ב ה"ו). וכ"פ בשו"ת יביע אומר (ח"ז או"ח סימן מ אות א).

- ב. אמנם הרשב"א דחה דעה זו, שהרי חום של בית השחיטה וחום הכסלים מפליט, והחום שבהם פחות מכלי שני. לכן לדעתו כל חום שעל ידי האש - מבליע ומפליט כדי קליפה, אפילו אין היס"ב אלא כחום בית השחיטה. הב"י סובר בדעתו, שרק כאשר הכ"ש בדרגת חום של יס"ב הרי הוא מבליע ומפליט.
- ג. הטור סובר שכאשר הכלי שני בדרגת חום של יס"ב, לא די בכדי קליפה, משום שמבליע ומפליט בכולו. ומשמע שאם אין היס"ב, אינו מבליע ומפליט כלל.

◀ כתב השו"ע:^א אבל חום של כלי שני אינו מבשל.^ב ויש אומרים שגם כן אינו מפליט ואינו מבליע.^ג וי"א דמכל מקום הוא מפליט ומבליע, ואוסר כדי קליפה. וראוי לחוש לזיהור בדבר לכתחלה (ועי"ל סי' ס"ח סעיף י"ג), אבל בדיעבד מותר בלא קליפה, ובהדחה בעלמא סגי. (ועיין לעיל סימן ס"ח וצ"ב וצ"ה נתבארו דיני כלי שני ועירו.)

א"כ השו"ע סובר שראוי לחוש ולאסור בכדי קליפה. וכ"פ הפרי תואר (אות ו). כה"ח (אות לה) העלה שבהפסד מרובה יש להתיר בהדחה, וכשאין הפס"מ יש לחוש לאוסרים כולו או לכה"פ כדי קליפה.

אמנם הרמ"א (לקמן ס"ג) כתב: אבל אם כבר מונח בכלי שני, ואחר כך מניח ההיתר אצלו או עליו, אינו אוסר כלל, דכלי שני אינו אוסר. המ"ב (סי' תמז ס"ק כה) נקט שאין כלי שני מפליט ומבליע ולכן אינו אוסר בדיעבד.

היש"ש (פ"ח סימן עא) סובר שאע"פ שכלי שני אינו מבשל אפילו יס"ב, וגם אין מבליע ומפליט כאחד, כגון איסור והיתר שנפלו לכלי שני, אין נאסרים זה מזה, משום שחום כלי שני אינו מבליע ומפליט כאחד. אך איסור שנפל לכ"ש של היתר, או היתר שנפל לכ"ש של איסור, בולע ואוסר את כולו, משום שהוא יס"ב, ודינו ככ"ר, שלא שייך 'תתאה גבר' לקרר מה שלמעלה כי אם בחתיכה אבל לא ברוטב ודבר צלול המתערב עליו מכל צד ומסבבו ואוסרו. הט"ז (סק"ד) פסק כרש"ל במקום שאין הפסד מרובה, וכך ביאר את דברי הטור. וכ"פ הפרי חדש (סי' סח אות יח), חוות דעת (חידושים סק"י), וכתב בשו"ת חתם סופר (סימן צה) שכן מורים מורי ההלכה להחמיר.

אולם הש"ך בנקודות הכסף דחה דברי המהרש"ל, שלא יתכן שכלי שני יבליע בכולו, שאפילו עירו מכלי ראשון עצמו אינו מבליע אלא כדי קליפה. ובמקום הפסד די בהדחה. הערוך השולחן (אות יט) כתב שרוב הפוסקים וביניהם הטוש"ע סוברים שבכלי שני די בהדחה.

עד עתה עסקנו במאכל, אך מה הדין אם תחב כף בשרית לתוך כוס חלב רותחת? המנחת יעקב (לג, ג) כתב שצריך להגעיל, מכיון שיש לו תקנה נחשב כלכתחילה, וזאת עפ"ד השו"ע (או"ח תנא, ה) שכלי שני צריך להכשיר בכ"ש. וכ"פ הפמ"ג (מש"ז ס"ק קד). וכן מבואר בשו"ת יביע אומר (ח"ג או"ח סימן כד אות א-ב).

הפרי מגדים (מש"ז סק"ד. וכן לעיל סי' סח מש"ז ט) הוסיף דמכיון שישנה מחלוקת האם כלי שני בולע ופולט, כאשר ישנו ספק נוסף מקלים משום ס"ס, ולכן כאשר אנו מסופקים האם המים בחום של יס"ב, אפשר להקל בכלי שני.

טרמוס: כתב **במנוחת אהבה** (ח"ב עמ' שמ) שמים חמים בשיעור יס"ב הנמצאים בטרמוס דינם ככלי ראשון, כיון שאינם הולכים ומצטננים, ע"פ מ"ש התוס' (שבת מ:): שטעם שכלי שני אינו מבשל משום שהולך ומצטנן. ומ"מ מותר לערות אותם על דבר שיש בו משום בישול מכיון ששלט בהם האויר פעמיים נראה שאינם מבשלים כבר. ובערי"ש (שיח, לה) פסק שתרמוס הוי כלי שני. בשו"ת **בצל החכמה** (ח"ב סימן עד אות ב) כתב שאיסור שנפל לתוך משקה שבבקבוק טרמוס, נלענ"ד פשוט דדינו ככלי שני, דנהי דבקבוק זה עשוי לשמור חומו של האוכל או המשקה הניתן לתוכו, היינו שלא יתקרר במשך זמן מסויים, אבל ברגע שמריקין המשקין לתוכו בהכרח שהם מתקררים קצת בדופני הכלי כדרך שהם מתקררים בדופני כל כלי אחר.

קלי הבישול

לגבי שבת מצאנו מושג של 'קלי הבישול', היינו דברים המתבשלים בקלות ולכן אינם צריכים חום גבוה כדי שיעברו תהליך בישול. הגמ' בשבת (קמה:): עוסקת בדין של קולייס האיספנין שכדי שיהא ראוי למאכל די להדיחו במים חמים. דין זה נפסק להלכה בשו"ע (או"ח שיח, ד).

המהרי"ל (סימן קנז) סובר שרק לענין איסור שבת אנו מחמירים בקלי הבישול, אבל לא לענין טעם דתליא בבליעה ופליטה. יתכן שאע"פ שהמאכל מוכשר לאכילה בכלי שני, בליעה ופליטה אין בו. הדרכי תשובה (אות נז) הביא דבריו, והוסיף שיתכן ורק בשבת שמדובר על לכתחילה אוסרים, אבל באיסור והיתר שהוא בדיעבד מקלים. ומ"מ הביא שיש האוסרים גם בתערובות.

האם קיים "כלי שלישי"?

כתב **היראים** (סי' רעד עמ' קלד): ואין בישול תלוי לא בכ"ר ולא בכ"ש אך לפי שהוא דבר המתבשל פעמים שהוא דבר רך ומתבשל אף בכ"ש ויש דבר קשה שאפי' בכ"ר אינו מתבשל ויש דבר המתבשל בכ"ר ולא בכ"ש... הלכך יזהר אדם שלא להכניס בשבת שום דבר בכלי שני ואף בכלי שלישי שהיד סולדת בו שאין אנו בקיאים בדברים רכים וקשים מי הוא מתבשל בכלי שני ומי הוא שאינו מתבשל... וע"פ דבריו פסק להחמיר הרמ"א בהלכות שבת בכלי שני כל עוד היס"ב. ולזה נוטה דעת גאוני אשכנז, וכ"פ הט"ז (שם ס"ק יח) והגר"ז (סעיף יב). וטעמם, שאין סיבה לחלק בין כלי שני לכלי שלישי כל עוד רמת החום בהם זהה. ועיין מ"ש בהלכות שבת שיש המקלים בכל דבר לתתו בכלי שלישי, ואכמ"ל.

אולם מסתבר שרק בשבת אנו הולכים אחר דרך בישול, ואין דרך לבשל בכלי שלישי, אבל בדיני תערובות הכל תלוי בשאלה האם יש בליעה ופליטה או לא, יש להחמיר בכלי שלישי כפי שמחמירים בכלי שני. וכן

מצינו לפרי חדש (סי' סח אות יח) והחתם סופר (יו"ד סימן צה) שהחמירו בכל הכלים, אפילו רביעי וכו' כל זמן שהיס"ב. אך הפת"ש (סי' צד אות ז) כתב שהמורים שלנו אין נוהגים כן.

∞ האם מצקת היא כלי שני?

הגמ' בשבת (מ.) מביאה מעשה בר"י בר אבדימי שאמר לו רבי טול בכלי שני ותן, שהכלי ששאב ממנו את המים דינו ככלי שני, וכן מפורש בדברי רש"י. וכ"כ המאירי (שבת מב: ד"ה אם) ותרומת הדין (סימן קפג) וכן הוכיח הפר"ח (או"ח תנא, סעיף ה) שיש למצקת דין כלי שני. וכ"כ הזבחי צדק (סימן קה ס"ק כג) והמטה יהודה (סס"ק ב). וכ"פ בחזו"ע (ח"ד אות טו. הליכו"ע ח"ד עמ' נב) לגבי בישול בשבת שמצקת דינה ככלי שני, אולם אם שהתה בכלי הראשון זמן מה עד שעלו רתיחות התבשיל בתוכה יש להחמיר לדונה ככלי ראשון. וכעין זה דעת הגרי"ש אלישיב (שבות יצחק, בישול פי"ג אות ב) שאם הכניס את המצקת לכלי ראשון לזמן קצר מאוד, והוציאה מיד לפני שהספיקה להתחמם בשיעור יס"ב, אין היא נחשבת לכלי ראשון.

החזו"א (או"ח סי' קכב סק"ג) כתב, שאם מכניסים את הכף לקדירה בעודה ע"ג האש, נחשבת הכף ככלי ראשון ומבליעה ופולטת, אך אם מכניסים אותה לאחר שהוסרה מהאש נחשבת הכף ככלי שני. וכ"כ האור לציון (ח"ב סי' ל' תשובה ז) לענין בישול בשבת.

אולם דעת הט"ז (יורה דעה סי' צב סק"ל. וכ"פ בסימן שיח ס"ק יט). שדין המצקת ככלי ראשון. והביא כמה ראיות לדבריו (בהמשך נראה שיש לפרש מקורות אלו גם לשיטה החולקת):

- א. על יסוד דברי התוס' שבת מ: שחילקו בין כלי ראשון לשני, שזה דפנותיו חמים וזה דפנותיו קרים והולך ומתקרר, וזה ל"ש כאן שהרי דפנות המצקת הוחמו ברותחים של כלי ראשון [החולקים יאמרו שדוקא כאשר הכלי עמד ע"ג האש ממש דינה ככלי ראשון].
- ב. ממ"ש בגמ' (שבת מ:): אר"י בר אבדימי פעם אחת נכנסתי אחר רבי לבית המרחץ ובקשתי להניח לו פך שמן באמבטי, ואמר לי טול בכלי שני ותן. ומשמע שיטול מן המים באיזה כלי, ויתנהו אח"כ לכלי שני. ודחה את הפירוש שיטול בכלי שני ויתן את פך השמן לתוך כלי זה.
- ג. ממ"ש ביו"ד (צד, ב) גבי תוחב כף חולבת בת יומה לקדרת בשר רותחת שאם תחב הכף בקדירה שתי פעמים, צריכים פעמיים כדי שישים כדי לבטלה, משום שחוששים שכשמוציא את הכף מהקדרה, הבשר והחלב מתבשלים [החולקים יסבירו דשאני התם שהתבשלו כבר הבשר והחלב שע"ג הכף כשהיו בתוך הקדירה, ואין האיסור לאחר שהוצאה הכף מתוך הקדירה משום שהכף מבשלת, אלא שכל זמן שהייתה הכף בקדרה היה פי שישים כנגד החלב, ולכן לא נעשית נבילה. ואף התוספות (ע"ז לג.) לא החמירו אלא כשהרתיחה עולה לתוך הקערה שבקדירה, הלא"ה דינה ככלי שני].

הט"ז הביא בסוף דבריו את התוס' בע"ז (לג: ד"ה קינסא) שר"י מסופק אם נותנים קערה לתוך הקדירה שע"ג האש "עד שהרתיחה עולה לתוך הקערה", אם דינה ככלי ראשון, ומוכח שם שהעלו לחומרא, וכ"כ הש"ך (סי' קז סק"ז). וכ"פ בשו"ת **שמשי ומגן ח"ב** (סי' מא אות ג) וע"ע בח"ד (סי' נג' דף לט רע"א) ובשולי הסכמתו לשו"ת תפילה למשה. וכ"פ הגר"ז (תנא, כח) ו**כה"ח** (אות קלה) ו**השש"כ** (פ"א הלכה מח). וכ"כ **החכמת אדם** (נא, ג) ו**פמ"ג** (סי' צב משב"ז ל) לגבי דיני איסור והיתר.

המשנה ברורה פסק (ס"ק פז) ש"א דדינה ככלי ראשון ובפרט אם משהה הכלי ריקן בתוכו עד שמעלה רתיחה ודאי מקרי כלי ראשון, אלא שבס"ק מה', משמע שסובר שדינו ככלי שני. ונראה ליישב שלכתחילה יש לחוש לסברה שמצקת היא כלי ראשון. אלא שלעניין בישול אחר אפייה שאנו חוששים לשיטת היראים שאסור לתת פת אפילו בכלי שני, בזה יש להקל ולהחשיב המצקת ככלי שני והצלחת תיחשב כלי שלישי, ומותר לתת פת לתוכה. עיקר דין זה בנוי על מעין ספק ספיקא: שמא הלכה כדעת הסוברים שאין בישול אחר אפייה ואף אם תאמר שיש בישול אחר אפייה, שמא הלכה כדעת הסוברים שמצקת היא כלי שני, ובצלחת שהיא כלי שלישי אין להחמיר (כעין זה תירץ בשו"ת מנחת יצחק ח"ה סי' קכו אות ג', ועיין בשש"כ פ"א הע' רי. ובמאור השבת סימן ה ס"ק קב).

בשו"ת **מנחת יצחק** (ח"ה סי' קכו אות ג) ובשו"ת **אז נדברו** (ח"ב סי' נב) פסקו שהתבשיל הנמצא במצקת דינו ככלי ראשון, אולם העירו נחשב כעירו מכלי שני. וכעין זה פסק **במנוחת אהבה** (ח"ג עמ' שלו) שהעיקר להלכה שדין המצקת ככלי שני, אולם יש לחוש לסוברים שדינה ככלי ראשון ולכן אסור לתת בתוכה דבר שיש בו משום בישול, אבל מותר לערות ממנה על דבר שיש בו משום בישול, ולא אומרים שנחשב כעירו מכלי ראשון, משום שיש ס"ס להקל, שמא מצקת דינה ככלי שני, ושמא כדעת הסוברים שעירו מכלי ראשון אינו מבשל ודינו ככלי שני.

סעיף ג':

עירו מכלי ראשון - תתאה גבר

ראשית נגדיר בקצרה מהו עירו: שפיכה של נוזל חם שנמצא בכלי ראשון על דבר מאכל או משקה הנמצא בכלי שני. סוגיא זו נתבארה בארוכה בסיכומנו להלכות שבת (שיח, י) הרוצה להרחיב יעיין שם.

נביא בקצרה את הגמ' העוסקות בדין זה. **א. בשבת** (מב.) מובא ההיתר לתת תבלין בכלי שני והאיסור לתת בכ"ר. ומכאן א"א לדייק מה הדין בעירו, שמההיתר בכ"ש אפשר לדייק להחמיר בעירו, ומהאיסור בכ"ר אפשר לדייק להתיר עירו. **ב. בפסחים** (עו.). מובא "איתמר: חם לתוך חם - דברי הכל - אסור. צונן לתוך צונן - דברי הכל מותר. חם לתוך צונן, וצונן לתוך חם; רב אמר: עילאה גבר, ושמואל אמר: תתאה גבר" (רש"י: אע"פ שהלכה כרב באיסורי, כאן הלכה כשמואל, משום שבמשניות פסקו כמותו). לכאורה 'תתאה גבר' מחזק את הסברה שעירו ככלי שני, שהעירו מכלי ראשון מגיע לכלי שני, והכ"ש גובר. **ג. המשנה בזבחים** (צה:)

דנה בכלים שבישלו בהם קדשים, שלאחר זמן מסויים טעם הבשר הבלוע בהם יחשב ל'נותר' ומביאה "אחד שבישל בו ואחד שעירה לתוכה רותח... טעונין מריקה ושטיפה". ומכאן שגם עירוני מבשל.

הראשונים חלוקים בהבנת הסוגיות וממילא גם ברמת האיסור של עירוני. להלן השיטות העיקריות:

א. **הרשב"ם** פוסק "עירוני - ככלי שני". הסיוע לשיטתו הוא בעיקר מן הסוגיות בזבחים ובפסחים.

ולמרות שבפסחים נאמר שאף על פי שתתאה גבר - "אדמיקר ליה בלע כדי קליפה" (=עד שהתחתן מקרר את העליון בולע הוא ממנו כדי קליפה), היינו דווקא לבליעה, אך לא לבישול. לכן לעניין שבת - עירוני ככלי שני. וכ"ד **הרשב"א** (שבת מב:), **ר"ן**, **רמב"ן**, **ריטב"א** ו**מאירי**, (והערך השולחן ביו"ד סי' סח סק"ד כתב שכ"ד הרי"ף והרמב"ם).

שיטה דומה, לפחות לחומרא, מצאנו בדברי **רבינו יונה** (הביאו מרן לעיל רנג, ד), שאינו מכריע "עירוני ככלי שני" אבל לחומרא הוא חושש לדעה זו, ולכן הוא סובר שאין לערות מים רותחים לתוך כלי שע"ג האש. הנקודה המרכזית בדבריו היא שיסוד הדין של עירוני ככלי שני אינו מפני ההלכה של "תתאה גבר" כשמערה לתוך כלי שני. אלא לדעתו גם כשמערים לתוך כלי ראשון, אמרינן עירוני ככלי שני, מפני שהמשקה היוצא מכלי ראשון, פוסקת רתיחתו מיד בצאתו מדפנות הכלי ודינו ככלי שני לעניין יכולתו לבשל אחרים.

ב. **רבינו תם** (בחלק מהדפוסים שיטה זו מובאת בשם ר"י) פוסק "עירוני ככלי ראשון". בניגוד לסברת

הרשב"ם, הר"י סובר שמגע המים החמים באוויר והפגיעה של המים במאכל הקר, לא מקררים את המים כדי למנוע מהם לבשל, אלא עם כל זאת המים החמים יצליחו לבשל את המאכל כשהם נשפכים עליו. א"כ מה ימנע מהמים החמים את הכוח לבשל? רק פגיעה בדפנות הקרות, ושהייה של המים החמים בתוך כלי שני, בעל דפנות קרות, יורידו את כוח חמימות המים וימנעו מהם לבשל את המאכל. לכן, אם נערה מים חמים מכלי ראשון ישירות על המאכל, יהיה בכך בישול ואסור, ממילא הוא צריך להתמודד עם סוגיות פסחים וזבחים. ולא נאריך בזה במסגרת זו.

ג. כמה ראשונים כתבו בדעת ר"ת שהוא סבור שעירוני מבשל רק כדי קליפה. וההוכחה לשיטה זו,

היא הגמרא בפסחים (עו). בסוגיית 'תתאה גבר', ששם נפסקה להלכה דעתו של שמואל, שתתאה גבר. אך נשאלה שם שאלה, למרות שאנו אומרים במקרה ששופכים מים חמים על דבר קר, שתתאה גבר ואין בישול, עדיין במשך הזמן שלוקח למאכל הקר לקרר את המים החמים שנשפכים, מספיקים המים החמים לבשל במשהו את המאכל הקר. ובלשון הגמרא: "אדמיקר ליה בלע ליה". לכן סוברים תוספות שבעירוני מכלי ראשון ישנו בישול כדי קליפה, ומי שמערה מכלי ראשון מתחייב משום בישול. וכדעת רבינו תם שעירוני מבשל כדי קליפה דעת כמה ראשונים ומהם: **יראים**, **אור זרוע**, **סמ"ג**, **סמ"ק**, **רבינו ירוחם**, **רוקח** ו**שיבולי הלקט**.

כתב מרן השו"ע: נפל איסור חם לתוך היתר חם דכלי ראשון, או אפילו איסור צונן לתוך היתר חם, הכל אסור דתתאה גבר על העליון ומחממו עד שמפליט בתחתון (כרמב"ם רשב"ם ועוד שהכל נאסר, דלא כרא"ה שלדעתו רק כדי נטילה נאסר). ואין צריך לומר דהיתר צונן לתוך איסור חם, שהכל אסור. אבל אם העליון חם והתחתון צונן, אינו אוסר אלא כדי קליפה, אפילו אם העליון החם איסור. והרמ"א כתב: וכל זה לא מיירי אלא בחום כלי ראשון, כגון מיד שהסירו מן האש מניחו עם ההיתר. אבל אם כבר מונח בכלי שני, ואחר כך מניח ההיתר אצלו או עליו, אינו אוסר כלל, דכלי שני אינו אוסר, כמו שנתבאר⁴⁶ (כך משמע מלשון הר"ן).

עוד פסק השו"ע (שיח, י) שאסור ליתן תבלין בקערה ולערות עליהן מכלי ראשון. המשנה ברורה (ס"ק עד) מסביר, שעירוי מכלי ראשון מבשל כדי קליפה. וכ"כ מרן השו"ע ביו"ד (סח, ו). גם הש"ך (סק"ה) הסיק שעירוי מבשל רק כדי קליפה, והוסיף שמחמירים גם אם נפסק הקילוח, וכ"כ החכמת אדם (נט, ב) ועוד. הפרי מגדים (משב"ז ד) סובר שעפ"ד הרש"ל והט"ז יש לאסור בעירווי בכולו, ורק בהפסד מרובה יש להקל בכדי קליפה בלבד.

כתב הש"ך (סק"ו): דווקא בדבר של רוטב או בצלי שמן וכה"ג, משא"כ בכחוש לדעת מרן (לקמן ד-ה), והרמ"א (ס"ה) אסר בכל עניין. וכן הסכימו כל הפוסקים.

החוות דעת (סי' צא ביאורים סק"ה) ביאר ש'תתאה גבר' אין הכוונה שמחמם את העליון, אלא שגובר לעניין בליעה ופליטה, וגם אם העליון נשאר קר לגמרי מבליע ומפליט בכולו. וכן חילק הבית מאיר (סי' שיח ס"א) בין בליעה ופליטה לבישול. אולם הערוך השולחן (סי' צא ס"א-יב) השווה בין בליעה ופליטה לבישול, ולכן נקט שבצונן מרובה אין גם הבלעה והפליטה.

מה הדין במים חמים היוצאים מהברז שהיד סולדת בהם? בשו"ת מנחת יצחק (ח"ד סימן מו אות ב) ובשו"ת יביע אומר (ח"ד או"ח סימן לו אות ד) פסקו שדינם כעירווי מכלי ראשון. ונראה דה"ה למים היוצאים מדוד שמש, שרק לענין שבת חילקו בזה משום שאין דרך בישול בחמה, משא"כ לעניין או"ה שהכל הולך אחר הבליעה.

כתב החמודי דניאל (הל' תערובות מהדור"ב ס"ס א) שרק אם שהה קצת נאסר, אבל אם סילק מיד אינו נאסר. כמוכא בהל' בשר בחלב (צב, ב) שאם נייער וכיסה מיד מותר. כה"ח (אות מ) כתב שעכ"פ כדי נטילה מיהא בעי.

⁴⁶ ש"ך ז: דוקא אם כבר מונח בכלי שני, אבל הניח דבר איסור בקערה של היתר הקערה צריך קליפה, וכן אם הניח דבר היתר בקערה של איסור ההיתר צריך קליפה דהוי כמו עירווי.

חתיכת איסור חמה ליד חתיכת היתר חמה

◀ **כתב הרמ"א:** ואם הניחה זה אצל זה, אם שניהם חמים מחום כלי ראשון, הכל אסור.

אך הש"ך (סק"ט) כתב שמדברי הסמ"ג מוכח שאפילו שניהם חמים יש להתיר בקליפה בלבד.

עוד כתב הרמ"א: ואם האחד צונן, ההיתר צריך קליפה במקום שנגע (ארוך כלל כ"ט ד"ב והגהת ש"ד). וכ"כ **הש"ך** (שם). וכתב **הערוך השולחן** (אות כז) שכן עיקר. וכ"כ דעת **הפר"ח** (אות יא) ו**הפר"ת** (אות ז). **אולם מהרש"ל** (יש"ש פ"ח ס"ס ע) אוסר כולו, כמו במליחה. וכתב **הט"ז** (סק"ה) שאם אינו הפסד מרובה יש להחמיר כן, שהרי הרמ"א החמיר לעניין מליחה. וכ"כ **כה"ח** (אות מה).

הש"ך והט"ז הביאו דוגמא מעשית לדין זה, בשר וחלב שאחד מהם רותח שנגעו זה בזה, **הש"ך** כתב שאם אחד מהם צונן, שניהם צריכים קליפה. וכ"כ **הט"ז** ע"פ האו"ה.

הפרי תואר (אות ז) כתב שאין מי שחולק על דין זה, ותמה מניין להם שדי בכדי קליפה? שרק כאשר הצונן הוא תחת החם, בזמן שמקרר את החם בולע ממנו כדי קליפה, אבל כאשר מונחים זה אצל זה, לכל הפחות הדבר שקול וכיצד התירו בשפה ברורה? ויישב שכל עוד אחד חם ואחד צונן אין בכוחו להבליע יותר מכדי קליפה. אך לפ"ז א"צ לומר 'תתאה גבר' שבכל מקרה אין בכח אחד להבליע יותר מקליפה! אלא הוצרך לומר כן לגבי צונן לתוך חם שאין לומר שיאסור הכל.

תתאה גבר בכלים

כתב **הרשב"א** (חולין קיא: ד"ה אסור) וכ"כ **הרמ"א**: איסור שהניחו בכלי היתר או להיפך, אמרינן ביה גם כן דין תתאה גבר, כמו בב' חתיכות (שם כלל ל"ו). ועיין לעיל סימן צ"ד אם חתך בשר בסכין חולבת.

היינו לדעת הרמ"א כיון שהכלי עצמו אינו קר אנו אומרים תתאה גבר ואינו נאסר אלא כדי קליפה. וכ"כ **הש"ך** (סק"י). **פר"ח** (אות יב), **חכמת אדם** (נו, א) ועוד. **אולם היש"ש** (פ"ז ס"ס מה. פ"ח ס"ס ס) סובר שלא שייך להשתמש במושגים של תתאה ועילאה גבר בכלים, שרק בשני מיני אוכלים שטבען להיות קר או חם שייך לטעון כך, משא"כ בכלים שאין טבען בכך.

כתב **הערוך השולחן** (אות כח) שהקערה עצמה לעולם אינה צריכה אלא קליפה, ובמקום שיש דוחקא דסכינא חמור טפי. וכ"כ **כה"ח** (אות מז) ובתנאי שלא נגע האיסור בכולה, דא"כ נאסרת כולה.

דין 'ניצוק' באיסורים

שנינו במסכת מכשירין (ה, י):

"המערה מחם לחם ומצונן לצונן ומחם לצונן טהור, מצונן לחם טמא. רש"א אף המערה מחם לחם וכחו של תחתון יפה משל עליון טמא"

המרדכי (חולין סימן תשטו) למד ממשנה זו העוסקת בדיני טומאה וטהרה דה"ה לעניין איסור והיתר, שאין לערות היתר לתוך איסור משום שההיתר מקבל טעם מהאיסור התחתון. **אולם** בשו"ת **תרומת הדשן** (ח"ב סימן קג) כתב שכל האמור הוא דוקא לגבי טומאה ויין נסך דתליא בנגיעה, משא"כ בשאר איסורים. ולכן מותר לערות, שהטעם לא עובר ע"י ניצוק.

◀ **כתב הרמ"א:** אסור לערות מכלי שיש בו שומן כשר לנר דולק שיש בו חלב או שומן איסור (ג"ז שם ומרדכי פכ"ה ועיין בתשובת מהרי"ל ובפסקי מהרא"י סימן ק"ג), ובדיעבד אין לחוש (ארוך).

הש"ך (ס"ק יא) ביאר שההבל עולה מהנר למעלה. אך **הט"ז** (סק"ו) ביאר דתתאה גבר ומחברו בנצוק. מה הנ"מ בין ההסברים? **הפרי מגדים** (או"ח סי' תמד, א"א ד) ו**הפלת** (סק"ח) מבארים שלפי הטעם של הט"ז יש לאסור גם כאשר שניהם צוננים או שניהם חמים, כי התחתון מתחבר לעליון, ואילו לפי הש"ך יש לאסור רק כאשר התחתון חם והעליון צונן, כי אז ההבל של התחתון עולה ומשפיע על העליון.

למעשה, **הפמ"ג** (משב"ז ו) הביין שגם הט"ז מחמיר רק בצונן לתוך חם, גם **החכמת אדם** (נט, ה) פסק כך להלכה. **בשער הציון** (או"ח סי' תנד אות ד) החמיר לגבי פסח שאין לערות רותח לתוך כלי חמץ מכלי של פסח.

כתב **הט"ז** עפ"ד הדרכ"מ שהמערה שומן איסור חם לתוך שומן היתר קר, אוסר, לפי שמתוך החמימות נמס כולו. וכ"כ **פר"ח** (אות יג), **ערוה"ש** (אות כט), **כה"ח** (אות נג) ועוד.

בסימן צ"ב יתבאר ביתר אריכות דינים אלו. ומ"מ נידון שכיח להלכה זו, שלדעת הרמ"א והש"ך אין לערות אפילו נוזל קר לתוך נוזל חם כאשר אחד מהם בשרי ואחד מהם חלבי. ולדעת הט"ז גם חם לתוך חם יש לאסור, והיינו עירווי מקומקום לתוך סיר שיש בו תבשיל בשרי, אם אנו אומרים שההבל מהתבשיל עולה עד למים, הרי שא"א להשתמש במים אלו עם חלב.

∞ דבר גוש

נחלקו האחרונים אם דבר גוש הנמצא בכלי שני מבליע או מפליט איסור:

האוסרים: כתב **האיסור והיתר** (כלל לו אות ז) שבדבר יבש אין דפנות המקררות את המאכל ולכן דינם ככלי ראשון, וכ"כ **הים של שלמה** (חולין פ"ז סימן מד. ופ"ח סי' עא) "דלא שייך כלי שני אלא במים ורוטב, וכל דבר הצלול, שמתערב מיד באחת, ונתקרר במהרה, אבל לא בחתיכת בשר או דג, וכל דבר שהוא גוש, דכל זמן שהיד סולדת בו עומד בחמימתו, מפליט ומבליע שפיר, ומשום הכי נראה דדוחן ואורז ג"כ, אחר שנתערו מקדירה לתוך קערה, כל זמן שהיד סולדת בו וחמים, הן ככלי ראשון". גם **הש"ך** (סק"ח) הביא דברי המהרש"ל דס"ל שדבר גוש דינו ככלי ראשון כל עוד היס"ב, והביא ראייה לדבריו מהתוס' המחלק בין

כל"ר לכ"ש משום הדפנות החמות, ומדברי התוס' נראה שבגוש שאין בו דפנות המקורות הוא מבשל לעולם כל זמן שיש"ב. גם הפר"ח (סה, יח), פמ"ג (צד, מ"ז יד), ערוה"ש (אות כ), פרי תואר (צד, ט), וזבחי צדק (צד, נ-נא) נקטו כדעת האוסרים באיסור והיתר.

וכן הכריע המגן אברהם בסי' שיח (ס"ק מה) להחמיר גם בשבת. ועיין משנה ברורה (שם ס"ק קיה) שסבר שבדיעבד יש לסמוך על הפוסקים המתירים בכלי שני, אולם מעיקר הדין דינו ככלי ראשון, וכ"פ כה"ח (אות קעה) והש"ש"כ (א, סד). והמנוחת אהבה (ח"ב פ"י כב, לג) כתב שנכון להחמיר, כיון שדעת רוב האחרונים להחמיר, אפילו שמעיקר הדין נראה שיש להקל.

המתירים: הרמ"א (תורת חטאת סא, יג) כתב שלעולם כלי שני אינו מבליע ומפליט אפילו בדבר גוש, וכ"פ למעשה (צד, ז; קה, ג) להקל שגוש בכלי שני אינו מבליע ומפליט⁴⁷. וכ"ד הגר"א (קה, יז) והחתם סופר (חיו"ד סימן צה. הגהות השו"ע) עפ"י התוס' והר"ן (פסחים ח:). הגר"א הביא שתי ראיות להקל: א. בחולין (קד: מובא שאסור להניח בשר וגבינה על שולחן אחד גזירה שמא יעלם ביחד לאילפס. ומקשה הגמ' הרי האילפס כלי שני ולא מבשל?. ומוכח שבכלי שני גם גוש כמו בשר וגבינה אינו מבשל. ב. במשנה במעשרות (א, ז) מבואר שמותר להחליק פניה של 'חמיטה' בשמן ולא צריך לעשר את השמן למרות שבישול קובע למעשר, כי ההחלקה הזאת אינה נחשבת כמבשלת את השמן. ופירש הר"ש, שחמיטה היא עוגה חמה שהונחה בכלי שני, הרי שאין בישול בגוש בכלי שני. הבינת אדם (כלל מז, סה) כתב שדעת השו"ע להקל, שלא חילק בין נוזלים לבין גוש. וכ"כ בכרית ופליתי (קה, כרית ט, ופליתי ו).

מה דין גוש שיש עמו רוטב? בתורת האשם לבעל התוספות יו"ט (כלל כג דין ז ד"ה הכל) אע"פ שכתב להחמיר בעצם דין דבר גוש שנתנוהו בכלי שני, מ"מ כתב להקל בדבר גוש שיש עמו רוטב. וכ"כ המנוחת יעקב (כג, ז) שהרוטב שסביב הגוש מקררו. אולם מהפמ"ג (סי' קז משב"ז ב) משמע שסובר שאף בכה"ג חשיב הגוש ככלי ראשון. וכן עולה מהחוות דעת (סי' קז ביאורים סק"ג), וכ"כ היד יהודה (ארוך, ס"ק יד) שהרוטב החם מסייע לו לשמור חומו אף מבחוץ.

החיי אדם (כלל כ' סעיף ג) כתב שגוש בכלי שני אינו מבשל רק מבליע ומפליט, ובהמשך דבריו דן מדוע לא יחשב גוש זה כתולדות האור, ולאחר מכן חילק ע"פ דברי הרמ"א כאן, שכל זמן שלא הניח את הגוש בכלי שני דינו ככלי ראשון, אולם לאחר שהניחו בכלי שני אינו מבשל יותר.

לגבי אורז כתב הש"ך (סק"ח) שנחשב כדבר גוש, אא"כ הוא אורז ודוחן שנשפכים כעין צלול יש לסמוך על המקלים בזה. וכ"כ הערוה"ש (שם) שרוטב שמבשלים בו ירקות, או אורז וקטניות וכיוצ"ב, שאין כולם גוש אחד, אין דנין בזה דין דבר גוש. וכתב הגר"נ קרליץ (חוט שני ח"ב פכ"ט ס"ק טז) שאינו אלא כשמדובקים

⁴⁷ אולם הש"ך (שם ס"ק ל) חלק על הרמ"א והחמיר, וז"ל שם: "דאפילו בכלי ב' נדון ככלי ראשון כל זמן שהיד סולדת בו וצריך הגעלה הואיל והוא דבר גוש".

הרבה גרגירי אורז יחד, אך כמה גרגירי אורז אינם חשובים כגוש לעניין זה מפני שאין בכוחם להחזיק את החום. ולגבי שעועית יחידה הסתפק מה דינה, והוסיף שאף קטניות ואטריות חשובות כגוש.

סעיף ד':

בליעה בצלי - איסור והיתר כחושים

עד עתה עסקנו בבליעה ופליטה ע"י נוזלים, שע"י הנוזלים יש חיבור בין החתיכות והטעם שלהם עובר מהאחד לשני. כעת נדון לגבי בליעה ע"י צליה, האם מכיון שהבליעה היא 'בשה' דינה שונה, ובמה.

שנינו בחולין (צו):

משנה: ירך שנתבשל בה גיד הנשה, אם יש בה בנותן טעם - הרי זו אסורה... גמרא: אמר שמואל: לא שנו אלא שנתבשל בה, אבל נצלה בה - קולף ואוכל עד שמגיע לגיד"

מאידך, שנינו בפסחים (עה): לגבי קרבן פסח שחובה לצלותו דוקא, והדין הוא שאם נפל עליו רוטב נמצא שהקרבן לא נצלה אלא נתבשל, ולכן אומרת הגמ' ש'יטול את מקומו'.

נחלקו הראשונים מה השיעור שנאסר ע"י בליעה בצליה:

א. **תוספות** (ד"ה עד שמגיע) **ורא"ש** (פ"ז סי' כד): הנטילה אינה דווקא עד שמגיע לגיד ממש, שהרי צריך שיניח כדי נטילה סמוך לגיד, כדאיתא בגמ' בפסחים. ואפשר שרוטב מתפשט יותר מגיד, אך לא מצינו בשום מקום שבצלי מספיק כדי קליפה. ולכן מצריכים כדי נטילה. וכ"כ הר"ן (לד: ד"ה וירך שנצלה) שצריך לשייר כדי נטילה שהוא יותר מעט מן קליפה.

ב. **רשב"א** (תוה"ק ב"ד ש"א ג.): יש לחלק בין איסור כחוש לאיסור שמן. באיסור כחוש שאיסורו מדאורייתא בעינן כדי נטילה, ואם איסורו מדרבנן די בכדי קליפה. אבל שאר איסור שמן צריך שיהא כנגד האיסור שישים של היתר, ובנוסף לכך צריך כדי נטילה,

ג. **רמב"ם** (טו, לב): נראה שלדעתו אין מושג של כדי נטילה או כדי קליפה. אלא כאשר האיסור כחוש כגון גיד הנשה, יכול לאכול עד שמגיע לגיד ומשליכו. וה"ה לבהמה שצלאה שלימה, אוכל עד שמגיע לדבר אסור ומשליכו. אבל אם הוא איסור שמן, אם יש שישים כנגד האיסור, א"צ לקלוף. ואם אין שישים כנגד האיסור - כולו אסור, ולא מועיל שיטול סביב האיסור. וכן ביאר המגיד (פ"ז ה"כ) את דעת הרמב"ם.

ד. **סמ"ק** (סי' רה בהג"ה אות יב) **והגה"מ** (טו, לב): אין להקל אפילו בשיעור של נטילת מקום, משום שאין אנו בקיאים בחילוק בין כחוש לשמן. ולכן בכל מקרה אם אין שישים כנגד האיסור, החתיכה כולה נאסרת.

◀ **כתב השו"ע** עפ"ד התוס' והרא"ש: במה דברים אמורים, כשנפל לתוך התבשיל, מפני שהרוטב מוליך פליטת האיסור ומערבו בכל התבשיל. אבל איסור, בין חם בין קר, שנפל על הצלי שאצל האש, אינו אוסר אלא כדי נטילה, שהוא כעובי רוחב אצבע. לפיכך ירך שצלאו בגידו, או חתיכת איסור שצלאה עם חתיכת היתר ונוגע זה בזה, צריך להסיר כדי נטילה סביב הגיד וכן מן החתיכה מקום שנגעה בחתיכת איסור. וכן אם נפל איסור על חתיכה שבקדרה שהיא חוץ לרוטב, ולא ניער הקדרה ולא כיסה אותה, אינו אוסר אלא כדי נטילה. אבל אם היא ברוטב, לרש"י (כולה ולר"י) אפילו מקצתה, או אפילו כולה חוץ לרוטב וניער או כיסה הקדרה, הרוטב מפעפע הטעם ומערבו ונכנס בכולו.

אולם הרמ"א (לקמן ס"ה) פסק כסמ"ק: וי"א דאין אנו בקיאין איזה מיקרי כחוש או שמן, ויש לאסור בכל ענין עד דאיכא ס' (הגהת ש"ד והג"מ פט"ו ואו"ה וסמ"ק ואגור בשם מהר"ל). ואפילו איכא ס', צריך נטילת מקום (ארוך), והכי נהוג. כתבו הזבחי **צדק** (אות מג) ו**כה"ח** (אות נו וסח) שאפילו לספרדים ההולכים אחר הוראות מרן, כאן מחמירים כדעת הרמ"א. ובמקום הפסד מרובה או שעה"ד ורואה שהבשר כחוש הרבה, יש להתיר בנטילת מקום. ובהוראה ברורה (אות נז) הביאו פוסקים נוספים המחמירים כרמ"א.

ה**מהרש"ל** (יש"ש פ"ח סימן ע) סבור כרמב"ם - אפילו במקרה שוודאי שאין כל שמנונית יש להחמיר ולאסור הכל (אם אין שישים).

ה**פרי תואר** (אות י) נקט כשיטה אמצעית בין מרן לרמ"א. שכיום אין אנו בקיאים בסוגי החלב איזה שמן ואיזה כחוש, ולכן כל חלב ושומן אסורים. אבל אין לגזור על כל המינים מחשש שמא יש בהם פעפוע, ואפילו אם יש מין שאפשר שיש בו שמנונית, אם אנו רואים שאין בו, יש לפסוק כמרן ולהתיר, ואין לנו לגזור גזירות מדעתנו. **אכן** הדרכי תשובה (אות קטז) ציין **לחכמת אדם** (ס, ז) דמכיון שאין אנו בקיאים בין שמן לכחוש, לעולם כל חם בחם בלא רוטב אוסר ההיתר הנוגע בו שמא הוא כחוש.

סעיף ה':

איסור שמן שנצלה עם היתר

בהמשך לסוגיית הקודמת ממשיכה הגמ' לדון בשאר איסורים השייכים בצליה.

"אמר שמואל: לא שנו אלא שנתבשל בה, אבל נצלה בה - קולף ואוכל עד שמגיע לגיד. איני, והאמר רב הונא: גדי שצלאו בחלבו - אסור לאכול אפילו מראש אזנו! שאני חלב - דמפעפע; ובחלב אסור? והאמר רבה בר בר חנה: עובדא הוה קמיה דר' יוחנן בכנישתא דמעון, בגדי שצלאו בחלבו, ואתו ושיילוה לרבי יוחנן, ואמר: קולף ואוכל עד שמגיע לחלבו! הוה - כחוש הוה"

- א. **הרשב"א** (הובא לעיל) סובר שתמיד צריך שישים ונטילה, ולכן כשאין שישים כנגד האיסור, כולו נאסר. וכשיש שישים כנגד האיסור, הכל מותר אלא שצריך להוציא את האיסור. ובנוסף צריך נטילה סביב מקום האיסור.
- ב. **הרמב"ם** (טו, לב) סובר שאם יש שישים כנגד האיסור, הרי הוא בטל ומותר לאוכלו ללא קליפה או נטילה. ואם אין שישים כנגדו הכל אסור. והוא ע"פ דברי ר' יוחנן 'קולף ואוכל עד שמגיע לגיד'. וכך סוברים גם **התוספות** והרא"ש באשר לצלי כחוש.
- ג. שיטה נוספת של **הרא"ה** (בדה"ב ב"ד ש"א כא. הביאו הר"ן לד: ד"ה גדי שצלאו) הסובר שרק בקדירה מכיון שהרוטב גורם לכך שהטעם יתחלק בשווה בכל התערובת, הרי שאם יש שישים כנגד האיסור, הוא מתבטל בהיתר. אבל בצלי מכיון שיתכן והרבה מהאיסור כנוס במקום אחד, לא שייך לשער בשישים של כל החתיכה. אך כל הראשונים (ר"ן, רמב"ם, רשב"א, רא"ש, תוס') חלוקים עליו, ולדעתם גם בצלי שייך ביטול.

◀ כתב **השו"ע** עפ"ד הרשב"א להחמיר ולהצריך פי שישים וכדי נטילה: במה דברים אמורים שאין הצלי אוסר אלא כדי נטילה, בירך עם גידו וכיוצא בו, דבר כחוש שאין בו כח לפעפע בכל החתיכה; אבל גדי שמן שצלאו בחלבו, אם אין בכל הגדי ששים כנגד כל החלב שבו, אסור לאכול אפילו מראש אזנו, שכיון שהוא שמן מפעפע בכולו. אבל אם הוא כחוש, אף על פי שאין בו ס' כנגד כל החלב שבו, אינו אוסר אלא כדי נטילה, שהחלב של בהמה כחושה כחוש הוא בטבעו ואינו מפעפע. וכל דבר שיש לו פעפוע שנפל למקום ידוע מהחתיכה בצלי, אף על פי שיש בחתיכה ס' לבטל האיסור, צריך נטילת מקום (מרדכי בשם כמה רבוותא וסמ"ק והגה"א ואו"ה כלל י"ד ואגור בשם מהרי"ל). והרמ"א כתב: וכל מבושל בלא רוטב, או אפוי, דינו כצלי בכל דבר (טור וב"י).

אולם מהרש"ל (יש"ש פ"ח סימן ע) פסק כשיטת הרמב"ם, שכשיש שישים כנגד האיסור, מוציאים את האיסור והשאר מותר, ואף אין צורך בכדי נטילה. והוסיף שהמחמיר הוא ככסיל בחושך הולך.

הט"ז (ס"ק יא) ביאר את דברי מרן שמצריך נטילת מקום אע"פ שיש שישים כנגד האיסור, משום שבאותו מקום נחשב האיסור טפי כאילו הוא בעין. והעיר **כה"ח** (אות סד) שדין זה הוא דוקא לכתחילה, כגון שלא נתבשל עדיין או נתבשל ויש שישים בחתיכה עצמה נגד החלב ונגד נטילת מקום, אבל אם לא היה בה שישים אלא נגד חלב לבד, ודאי לא אסרינן לה בדיעבד, אפילו אותה חתיכה עצמה, אם נתבשלה לבדה.

כתבו **הפרי מגדים** (משב"ז יא) ושו"ת **שמן רוקח** (ה"ב סי' טו. הובא בפת"ש יא) שאם בישל את הבלוע ללא נטילת מקום ואין שישים כנגד הנטילה, מותר. אמנם זהו דוקא בדבר הנראה כשמן, אבל בדבר הנראה

לכחוש והנטילה מדינא, אסור כשאין שישים נגד הנטילה. **הערוך השולחן** (אות לז) ביאר את טעם החומרא שיש בכחוש מבשמן. שבשמן הנטילת מקום הוא חומרא בעלמא, כיון שמפעפע בכל החתיכה ומשערים כנגד כולה, לכן בדיעבד כשר. אבל בכחוש, מה שמשערים כנגד האיסור בשישים הוא חומרא, ומנגד 'כדי נטילה' הוא מעיקר הדין, ולכן מעכב גם בדיעבד.

אם המקום שנפלה חתיכת האיסור אינו ידוע, כתב **המנחת כהן** (ח"ב ספ"ד) שאין מחמירים להצריך נטילת מקום מכל החתיכה מספק, כיון שכבר נתבטל האיסור בשישים. וכ"כ **הפרי חדש** (אות כ) ועוד. והוסיפו שכל האמור הוא דוקא באיסור שמן, אבל באיסור כחוש שאינו מתפשט בתוך כל החתיכה אלא רק בכדי נטילה, אם אין ידוע מקום הנפילה צריך להסיר כדי נטילה מכל החתיכה.

❧ איסור כחוש והיתר שמן - דין מפטם

שנינו בפסחים (עו:)

"אמר רב בשר שחוטא שמן שצלאו עם בשר נבילה כחוש - אסור. מאי טעמא - מפטמי מהדדי. ולוי אמר: אפילו בשר שחוטא כחוש שצלאו עם בשר נבילה שמן - מותר. מאי טעמא - ריחא בעלמא הוא, וריחא לאו מילתא היא"

כאשר מדובר על איסור שמן והיתר כחוש ניתן להבין שהשומן האסור מפעפע ואוסר את חתיכת ההיתר, אך מה הדין כאשר האיסור כחוש וההיתר שמן?

הטור כותב שגם אם האיסור כחוש וההיתר שמן האיסור מפעפע בכל ההיתר, ואם אין שישים כנגד האיסור - נאסר כולו. שההיתר מפטם את האיסור, וחוזר האיסור לפטם את ההיתר. ה"ב"י רצה לכאור שמקור דברי הטור מהגמ' הנ"ל שבשר הנבילה הכחוש חשוב לשמן מכח שומן השחוטא שבלע, וכעת בשר הנבילה מפטם את בשר הכחוש. אמנם הגמ' דיברה על ריח, אך לפי ה"ב"י אם החתיכות נוגעות זב"ז, ודאי שיהיה פיטום ביניהם⁴⁸.

⁴⁸ אלא שכתב ה"ב"י שהטור לקמן כתב שחתיכת היתר הבלועה מאיסור כחוש אינה אוסרת את ההיתר הסמוך לה. **הדרכ"מ** (אות יט) תירץ שדווקא בחלב שטבעו להיות שמן, גם במקרה שהוא כחוש ההיתר שנוגע בו הופכו להיות שמן, וחוזר ההיתר ונאסר, אבל בשאר איסורים שאינם שמנים לא שייך דין פיטום כלל. ה"ט"ז הקשה על תירוץ זה, דא"כ היה לטור לציין שמדובר דווקא על חלב. והביא את תירוץ ה"ב"ח שיש לחלק בין חתיכת איסור עצמי שנגעה בחתיכה שמינה שנוהג בה דין פיטום, ובין חתיכה שרק בלעה איסור, שאינה אוסרת את הנוגעת בה. וכן תירץ בנקודות הכסף. ה"ט"ז (סק"י) דחה תירוץ, והסיק מכך שאין כלל דין פיטום וכמי שיבואר למעלה.

הפרי תואר (אות ט) יישב בצורה פשוטה, לקמן דיבר הטור על חתיכת איסור שאינה אסורה מחמת עצמה אלא שבלעה איסור ולכן חשובה כאיסור. מכיון שכך, האיסור שבה אינו יכול לאסור יותר ממה שהאיסור יכול ללכת בטבעו, שהרי חתיכה זו היא כחוש ואין בכוחה לפעפע. אבל אם יש לפנינו חתיכת איסור ממש אבל היא כחוש, וסמוך לה יש חתיכת היתר שמינה, השומן של ההיתר רק עוזר לאיסור הקיים כבר לפעפע, ואת פעולה זו ההיתר יכול לפעול (ושוב, בשונה מחתיכה שאינה

◀ **כתב השו"ע:** ואפילו חתיכת האיסור כחושה וחתיכת היתר שנצלית עמה שמינה, האיסור מפעפע בכולה.

וכך סוברים ה**ש"ך** (ס"ק יט) ה**חווה דעת** (חידושים טז), **חכמת אדם** (ז, ג), **מ"ב** (או"ח סי' תמו סק"ט) ועוד. האחרונים ביארו, שהשומן בחתיכת האיסור שעבר להיתר, נתן להיתר 'כח' להוציא את תכונתו הוא, ואין הכוונה שהאיסור היה פועל את כל פעולת הפליטה והבליעה.

אולם ה"ז (סק"י) הקשה על העקרון שהאיסור נותן טעם בהיתר וחוזר ההיתר לתת טעם באיסור. שהתוספות (חולין צו: ד"ה אפילו) למדו שחתיכה אינה יכולה לאסור אלא מקום שהאיסור עצמו יכול לילך לשם. והיינו, לא יתכן שהשומן הבלוע באיסור (שהגיע מחתיכת היתר מותרת), יאסור יותר ממה שחתיכת האיסור יכולה לאסור מעיקרה. ורק לגבי ריחא נאמר דין מיוחד שיכול לאסור, והוא רק לכתחילה ולא בדיעבד. מכח קושיא זו סובר ה**ט"ז** שאיסור כחוש והיתר שמן, אסור רק כדי נטילה. והביא ראייה נוספת מהתוספות הסובר שאם מלחו בשר, ואחת מהחתיכות נפלה לציר, אך רק חציה היה בתוך הציר, רק חלק זה נאסר, אע"פ שיש בו שומן ואין אומרים שיש דין פיטום וכל החתיכה תאסר מדין חנ"נ. בנקודות הכסף דחה ראייה זו, שדוקא במליחה אין דין פיטום, משא"כ הכא. גם הפרי **חדש** (ס"ק יט) נקט כשיטת ה**ט"ז** ודחה לגמרי את דין 'פיטום' מהלכה. וכ"ד הגר"א (אות נה).

ה**ערוך השולחן** (אות לז) כתב שדין דהיתר מפטם לאיסור אינו אלא בששניהם רותחים, אבל אם האחד צונן, אפילו הוא עילאה, לא אמרינן תתאה גבר כ"כ עד דמחמם ליה ומפטם ליה, וכן משמע בדרישה (אות ח). והפמ"ג (שפ"ד יד) מסתפק בזה.

✎ איסור כחוש לגמרי

◀ **כתב הרמ"א:** ודווקא באיסור חלב או שאר איסור דשייך בו שמנונית, אבל באיסור דלא שייך ביה שמנונית, והוא בודאי כחוש, אינו אוסר רק כדי נטילה. (כך משמע בב"י).

ה**ש"ך** (ס"ק טז) כתב שכל דברי הרמ"א כאן הם דוקא באיסורי דרבנן, אבל באיסור דאורייתא אע"פ שהוא כחוש לגמרי המנהג לשער בשישים. וכ"כ כה"ח (אות עא).

ה**ט"ז** (ס"ק יב) כתב שבכל מקרה שהאיסור אינו מפעפע והוא כחוש לגמרי, די בקליפה בלבד. ובציר של נבילה שיש בו שמנונית צריך לשער בשישים כנגדו.

אסורה מחמת עצמה, שיש צורך בפליטה של האיסור הבלוע, ופעפוע של האיסור בהיתר, שאין כח בהיתר לפעול זאת). וכעין זה ביאר ה**ערוך השולחן** (אות לג).

סעיף ו':**בליעה בצלי שאחד חם ואחד צונן**

כתב הרשב"א (תוה"ק שם ה:): שאם בבליעה בצלי היה אחד חם ואחד צונן, ונפל האחד על חברו, התחתון גובר לעולם. ולכן אם נפל חם לתוך צונן אינו אוסר אלא כדי קליפה, ואם נפל צונן לתוך חם הכל אסור. וביאר הב"י ש'הכל אסור' דווקא שאין בו ס' כנגד האיסור, שאם יש בו ס' - האיסור בטל.

◀ כתב השו"ע: דבר שיש לו פעפוע בצלי, אם היה אחד חם ואחד צונן, התחתון גובר. לפיכך אם נפל חם על צונן, אינו אוסר אלא כדי קליפה. ואם נפל צונן על חם, אם אין בהיתר ס' כנגד האיסור, הכל אסור.

סעיף ז':**איסורה מחמת עצמה או מבליעה**

לעיל למדנו שחתיכת איסור שנגעה בחתיכת היתר הרי היא אוסרת את החתיכה השניה. אך ישנם מקרים יוצאי דופן. כתב הרשב"א (תוה"ק ב"ד ש"א י). שאם החתיכה האסורה אינה אסורה בעצם, אלא היא נאסרה מחמת בליעה ממקום אחר של איסור, אינה אוסרת את החתיכה שנוגעת בה, אע"פ שנוגעות זב"ז בשעת צליה ושתיהן חמות. שאם לא נאמר כך, נמצא שכל קליפה שנאסרה מחמת שנגעה באיסור, אוסרת את הקליפה הסמוכה לה, וכן הלאה, ונמצא שכל החתיכה תהא אסורה. וכ"כ התוספות (חולין צו: ד"ה אפילו) שהאיסור לא עובר מחתיכה לחתיכה ללא רוטב, אלא רק למקום שהאיסור יכול לילך לשם מעצמו. וכלשון הרשב"א "לפי שאין השומן של היתר מוליך עמו את האיסור אלא במקום שהאיסור יכול להלוך בטבעו". נחלקו הראשונים מתי הדבר חשוב לאיסור עצמי: דעת הרשב"א (תוה"ב ב"ד ש"א י). שנבלה וכן בשר שנגע בחלב חשוב לאיסור עצמי, אבל חתיכת בשר שבלעה חלב לא חשובה כאיסור עצמי, ואינה אוסרת את חברתה ללא שומן או רוטב. וכ"ד ספר התרומה (סימן נא) ומרדכי (חולין סי' תרצא) בשם ר"י. וביארו, שדומה הדבר לבגד צמר שמעורב בו חוט אחד של כלאים, שודאי כל הבגד אסור בלבישה, גם הצד שאין בו חוט פשתן, אך כשחתכו את הצד שחוט הפשתן נמצא בו, הכל הותר. וה"ה כאן שאמרו לנו חכמים שאין שום טעם הולך מחתיכה זו אלא ע"י רוטב.

אך הטור ר"ן (חולין מג. ד"ה תנן) רא"ה (בדה"ב שם) סוברים שגם בשר שבלע חלב חשוב כאיסור עצמי, ואוסרת חתיכות אחרות בנגיעה.

◀ כתב השו"ע: הא דחתיכת איסור אוסרת חברתה בנגיעתה, דוקא כשאיסורה מחמת עצמה, כגון נבילה או בשר בחלב, אבל אם אין בה איסור אלא מה שבלע ממקום אחר, אינו אוסרת אחרת הנוגעת בה, אפילו אם נצלו יחד. במה דברים אמורים,

כשבלעה איסור שאינו מפעפע, אבל בלעה מן הדברים המפעפעים בטבען, כגון שומן, אוסרת חברתה בין בצלי בין בנוגעת זו בזו חם בחם או בתחתונה חמה ועליונה צוננת, שהאיסור הבלוע בעצמה מפעפע ויוצא מחתיכה לחתיכה.

היש"ש (פ"ז סימן מוה) כתב שאם החתיכת בשר נאסרה מחלב הרי שחשוב לחנ"ג, וא"כ מכיון דקי"ל שאין איסור בלוע עובר מחתיכה לחתיכה ללא רוטב, מדוע כתב השו"ע שחתיכה זו אוסרת חתיכה אחרת בנגיעה? לכן הסיק שהשו"ע דיבר על נגיעה של בשר חם בגבינה חמה. גם ה**ט"ז** (ס"ק יג) הסכים לדבריו שחתיכה שנאסרה מבשר בחלב דינה כאיסור בלוע ואינה אוסרת בנגיעה ללא רוטב (כרשב"א). גם ה**גר"א** (אות מ) כתב שדברי השו"ע הם מהרשב"א.

אולם הש"ך (ס"ק יז) כתב דמשמע מהשו"ע שחתיכת בשר שבלעה חלב חשובה כאסורה מחמת עצמה. והוסיף דאע"ג שאין אנו מחלקים בין איסור כחוש לשמן, במקרה זה שהחלב הוא כחוש והאיסור עצמו הוא רק ע"י בליעה, יש להקל שדי בנטילה. וא"צ שישים כנגד האיסור. וכן פירש הפרי **חדש** (ס"ק כג) וה**ערוה"ש** (אות לט). וכ"כ ה**ה"ח** (אות עד).

נחלקו האחרונים מה דין חתיכת היתר שנגעה בחתיכה שבלעה איסור שמן, כאשר התחתון היה צונן והעליון חם. ה**ש"ך** (ס"ק כא) סובר שהחתיכה מותרת, כיון שהאיסור בלוע בחתיכה, וכאשר האיסור יפלט מחתיכה לחתיכה הם כבר יתקררו ולא יבלעו. שרק בליעה מחתיכה אחת לחבריתה יכולה להיעשות קודם שיתקרר, אך כאן צריך לצאת מחתיכה לחתיכה. וכ"ד ה**ערוך השולחן** (אות מ). **אולם הפרי חדש** (אות כו) אוסר כדי קליפה, ומדמה זאת לאיסור הנוגע בהיתר שג"כ אוסר כ"ק. וכ"ד ה**פרי תואר** (אות יב). וכתב **החוות דעת** (ביאורים ס"ק יד) שבאין הפסד מרובה יש להחמיר כפר"ח. וה**פמ"ג** (שפ"ד כא) כתב רק 'הפסד' ודייק **ה"ח** (אות פ) דמשמע שאפילו בהפסד מועט יש להקל כהש"ך.

❧ דין 'אין הנאסר' בכלים

◀ כתב ה**רמ"א**: וכל זה בב' חתיכות, אבל כלי שבלע איסור, אוסר היתר שנוגע בו אפילו באיסור שאינו שמן (הגהות ש"ד בשם ר"י מאיברא ואו"ה כלל ל"ו).

ה**ט"ז** (ס"ק טז) ביאר שדוקא מאכל שיש לו פליטה עצמית, הבליעה אינה הולכת בלא רוטב. אבל כלי שאינו פולט מגופו, מוציא מה שבולע בכל מקרה, שהבלוע בכלים אינו דבוק בכלים ממש, אלא כעין כנוס, ולכן אין צורך ב'פליטה', אלא במעט חום יוצא מהם הבלוע. ולכן הסיק שכ"כ לא נאסר ממאכל שבלוע בו איסור שאינו מפעפע. כגון כבד או בשר שנמלח בכלי שאינו מנוקב. וכ"כ ה**פרי חדש** (אות כז), **ה"ח** (אות פא) ועוד.

הש"ך (ס"ק כג) כתב שכאשר ההיתר יבש לגמרי, ונפל לכלי שבלוע בו איסור כחוש, ההיתר נאסר בכדי קליפה, ואין מחשיבים אותו כאיסור שמן, משום שבבליעה מקלים לומר שאם הוא כחוש אוסר רק כ"ק. ואם נפל לכלי שיש בו איסור שמן, נשאר הש"ך בצ"ע אם כל ההיתר נאסר. אך המגן אברהם (סי' תנא ס"ק לז) פסק בהדיא שאפילו שמן לגמרי הבלוע בכלי אינו אוסר כולו, וכ"כ הפרי חדש (אות כח)⁴⁹. וכתב הנודע ביהודה (ח"ד סימן ל) דיש להקל כדעת המג"א דלא שבקינן מה דפשיטא ליה להמג"א בשביל ספיקו של הש"ך. וכ"כ מה"ח (אות פד).

כתב הש"ך (ס"ק כב) שדוקא מאכל של היתר נאסר ע"י נגיעה בכלי איסור, אך אין כלי אוסר כלי אחר ללא רוטב, וכ"כ מהרש"ל (יש"ש פ"ז סימן מה), ערוה"ש (אות מב) ועוד. ומ"מ כתב מה"ח (אות פב) שיש להיזהר שלא יגע כלי של היתר בכלי של איסור כשהם חמים, גם כשאין רוטב.

סעיף ח':

כליה שצלאה בחלבה

שנינו בחולין (זז). "כוליא בחלבה הוה ושריא" וביאר רש"י: משום דמפסיק קרמא.

- א. רא"ש (ז, כד): כליה שצלאה בחלבה, הכליה מותרת, שהרי יש קרום המפסיק בינה ובין החלב. אך בקרום עצמו יש חלב שבלוע, ולכן אוסר כדי קליפה מהכליה (תוס' צז. ד"ה כוליא), ודי בקליפה משום שהוא דבר מועט.
- ב. רבינו ירוחם (נט"ו אות יב קכז): אם צלאה בחלב שעליה ודאי אסורה, שאין כח בקרום להפסיק ולמנוע בליעה. והגמ' שהתירה דיברה על צליה עם הלובן שבתוכה (ואינו חלב), שאין בו כח לפעפע בכל הכליה, ולכן די בקליפה. וה"ה אם צלה את הכליה עם הקרום שעליה, די בקליפה.
- ג. סמ"ק (סי' רד אות ג), תרומת הדשן (ח"ב סי' צח): כליה שצלאה בקרום שלה כולה אסורה, משום שלא קי"ל כתירוץ הגמ' הנ"ל, וכן יש לחוש שמא יקרע הקרום ונמצא שאין דבר החוצץ ביניהם.

◀ כתב השו"ע: כוליא שצלאו בחלבו אינו אוסר אלא כדי קליפה, שהקרום מפסיק. אך הרמ"א כתב: ויש אוסרים, וכן נוהגין ואין לשנות, ודינו כשאר חלב הנצלה עם בשר, ואם נתבשל כך הכוליא נעשית נבלה וצריך ששים נגד כולה, וה"ה בקרום שעל היותרת (סמ"ק והגהות ש"ד והג"א).

הפרי תואר (אות יג) העיר, שכל מקום שנקטו התוס' והרא"ש 'קליפה' הכוונה ל'נטילה', שכדי קליפה לא נאמר אלא בחם לתוך צונן או במליח כרותת. ולכן גם כאן יש להצריך נטילה. וכ"פ הזבחי צדק (אות נו).

⁴⁹ הש"ך ביאר שאם ההיתר אינו יבש לגמרי אלא יש בו מעט רטיבות, והכלי הוא חם, כל ההיתר נאסר, שאין לחלק בין כחוש לשמן לגבי החתיכה. אך מדברי הפר"ח משמע שמיקל גם בזה.

כה"ח (אות פו) העיר שבכליה אם ניקח נטילה מכולה שהוא כעובי אצבע, לא ישאר ממנה מאומה, ומכיון שמרן מיקל בזה, יש לקחת כדי קליפה עבה, ולא כמו שאר קליפות שהוא כמשהו. וזהו לעשות כעין פשרה. והוסיף, שכל הלכה זו היא רק כאשר צלה את הכוליה כמות שהיא ע"ג גחלים, אבל אם תחב בה שיפוד, נאסרה כל הכליה שהחלב נכנס בתוכה דרך נקב התחיבה.

הש"ך (ס"ק כה) כתב דמכיון שהחלב דבוק לכליה צריך שישים כנגד כל הכליה, שחשוב לאיסור 'דבוק', ולא אומרים שהקרום מפסיק ולכן אינו ממחר לבלוע יותר משאר חתיכות. ודין זה הוא אפילו אם לא נצלתה הכליה לבדה (היינו, אין לומר שרק כאשר נצלתה מקודם הרי בלעה מהאיסור וכולה חשובה לאיסור, אלא גם בלא צליה או בישול דינא הכי). וכ"כ **הערוה"ש** (אות מא), **כה"ח** (אות פח) ועוד.

כתב **הכנסת הגדולה** (הגב"י אות לו ד"ה והוי יודע) שכל דין זה שהביא הש"ך הוא רק לדעת האשכנזים הסוברים חנ"נ גם בשאר איסורים. אבל לדעת מרן שחנ"נ הוא רק בבשר וחלב, כל שיש שישים בקדרה כנגד הקרום נתבטל בשישים ואפילו נתבשל עם הקרום והחלב, כל שיש שישים נגד החלב והקרום מותר. וכ"כ **הזבחי צדק** (אות נח) ו**כה"ח** (אות צ).

סעיף ט':

מליח הרי הוא כרותח' - הגדרת מליח

לעיל (סימן צא, ה) התבאר מה רמת המליחות הנדרשת כדי להגדיר מאכל כ'מליח', נביא את עיקרי דין זה בקצרה:

שנינו בחולין (ק"ב). "כי אמר שמואל מליח הרי הוא כרותח, הני מילי - היכא דאינו נאכל מחמת מלחו". בראשונים יש כמה דעות בהבנת הגמרא:

- א. **רש"י** (ד"ה דאינו) פירש "אינו נוח ליאכל מרוב מלח שבו עד ששורין ומדיחין אותו במים כעין מליחת בשר להצניע". היינו מרוב המליחות שלו יש צורך להדיחו להעברת הטעם המלוח.
- ב. **תוספות** (ד"ה הני) ביארו בשם ר' יעקב ישראל שרק כאשר הוא מלוח כעין עיבוד חשוב כ'אין נאכל מחמת מלחו'. וודאי שמליחות זו היא גדולה מהמליחות לדעת רש"י.
- ג. **ר"ת** (מובא ברא"ש חולין פ"ח ס' לג) ו**הר"ן** (חולין מא: ד"ה חד) סוברים שדי במליחה של הכשרת בשר לבישול (רמת מליחות פחותה מזו של רש"י ושל תוספות). הרשב"א (תוה"ב ב"ד ש"א ג.) מדייק שדווקא מליחה בשיעור של הכשרת בשר לבישול (ולא לצלי) אוסרת.
- ד. **האיסור והיתר** (י, ה) כותב דמכיון שאין אנו בקיאים בדבר, אפילו מליחה של הכשרת צלי שהיא מועטת, אוסרת.

השו"ע (צא, ה) פוסק כדעת ר"ת, שאפילו מליחת בשר לקדירה אוסרת. והרמ"א פוסק כאיסור והיתר, שגם שיעור מליחה לצלי אוסרת. ובהפסד מרובה מיקל כל עוד לא מלח את הבשר כשיעור שמולחים אותו לבישול.

הש"ך (שם ס"ק יא) הדגיש, ששיעור המליחה כהכשרת בשר היא רק סימן לרמת המליחות הנדרשת, אך ודאי שגם לאחר שכבר נמלח והוכשר וכעת מלח את הבשר שוב, חשוב כמליח לעניין 'מליח כרותח'.

שיעור האיסור בכחוש

שנינו בחולין (צז:)

"הנהו אטמהתא דאימליחו בי ריש גלותא בגידא נשיא, רבינא - אסר, רב אחא בר רב אשי - שרי; אתו שיילוה למר בר רב אשי, אמר להו: אבא שרי. א"ל רב אחא בר רב לרבינא, מאי דעתך, דאמר שמואל: מליח הרי הוא כרותח, כבוש - הרי הוא כמבושל, והאמר שמואל: לא שנו - אלא שנתבשל בה, אבל נצלה בה - קולף ואוכל עד שמגיע לגיד! וכ"ת, מאי כרותח דקאמר - כרותח דמבושל, והא מדקאמר כבוש הרי הוא כמבושל, מכלל דרותח דצלי קאמר! קשיא"

נחלקו הראשונים כמה אוסר איסור מליח שנוגע בהיתר כאשר שניהם כחושים:

א. **רא"ש** (ז, כד), **רשב"א** (תוה"ק ב"ד ש"א ב:), **ור"ן** (חולין מב. ד"ה דג) סוברים שאין להחמיר ברותח דמליח לאיסור יותר מכדי קליפה. כדעת רב אחא בגמ'.

ב. דעת **הרא"ה** (ב"ד ש"א ע:), שאוסר כדי נטילה.

ג. **הרמב"ן** (חולין קיב: ד"ה ורבנו שלמה) אוסר הכל (כך מובא בב"י, אולם המנחת יעקב לח, א-ב, הקשה שהרי הר"ן כתב בשם הרמב"ן שאפילו באיסור שמן די בכדי קליפה, וכ"ש באיסור כחוש שלא יאסור יותר! ותירץ שהרמב"ן חזר בו ואסר הכל).

ד. הדרכ"מ (אות י) הביא בשם **מהרי"ו** (סימן קכב), אגור (סימן א'קעו) בשם **מהר"י מולין**, איסור והיתר (יד, ג) ועוד, שיש לחלק בין איסור שלא שייך בו פעפוע כלל שאוסר רק כדי קליפה, ובין איסור ששייך בו פעפוע שיש לשער אם יש שישים כנגד האיסור.

ה. בשיטת **הרמב"ם** יש לכאורה סתירה. בפרק ז (ה"כ) כתב "וכן אין מולחין את הבשר קודם שיסיר ממנו את הקרומות ואת החוטין האסורין, ואם מלח מסירים אחר שנמלחו ואפילו היה בהן גיד הנשה מסירו אחר שנמלח ומבשל". ומשמע שלא נאסר כלל במליחה. אך בפרק טו (הל"ד) "בשר נבלה מליח שנבלל עמו בשר שחוטתה הרי זה נאסר, מפני שתמצית הנבלה נבלעת בגוף בשר השחוטתה ואי אפשר לעמוד כאן לא על הטעם ולא על השיעור". ומשמע שבמליחה אוסר הכל! ביישוב דעת הרמב"ם נאמרו כמה תירוצים: א. **הרדב"ז** (טו, לד) יישב, שבפ"ז מדובר על בשר שעדיין פולט את דמו, ואגב דטריד למפלט את הדם לא בלע. אך בסתם מליחה סובר הרמב"ם

שאוסר כולו. ב. גם הכס"מ כתב שלרמב"ם במליחה נאסר כולו, ובפ"ז מדובר על חלבים שאסורים מדרבנן בלבד, ולכן בדיעבד לא אוסרים במליחתם. ג. הב"י תירץ שבפ"ז מיירי במליחה כל שהוא כעין מליחת החלבים, ולכן מיקל. ובפ"טו מדובר על מליחה ברמה שאינו נאכל מחמת מילחו ולכן החמיר. ד. עוד תירץ הב"י, שבפ"ז מיירי שמלח את החלבים בפנ"ע ומתוך שהבשר קרוב להם אנו חוששים שמא יגעו זב"ז, ובפ"טו מיירי שנמלחו ביחד.

הערוך השולחן (אות נ) תמה, איזו סברא יש לאסור יותר משישים? לכן ביאר שהרמב"ם אינו סובר כלל לחלק בין כחוש לשמן, לא במליחה ולא בצליה, ולכן לדעתו טעם ההיתר בכחוש אינו משום שאינו מפעפע אלא משום שנתבטל בשישים. ודבר פשוט הוא שכוונתו ב'נאסר' הכוונה עד שישים.

← **לסיכום:** א. רא"ש - קליפה. ב. רא"ה - נטילה. ג. רמב"ן - אוסר הכל. וכ"ד הרמב"ם ע"פ רוב הפירושים. ד. איסור והיתר - איסור שיש בו פעפוע משערים שישים כנגד האיסור.

◀ **כתב השו"ע** עפ"ד הרא"ש: מליח שאינו נאכל מחמת מלחו, דינו כרותח ומפליט לאסור כדי קליפה. אך הרמ"א כתב ע"פ האו"ה: וי"א דכל מליחה אינה אוסרת רק כדי קליפה. ולפי שאין אנו בקיאים בין בשר שמן לכחוש, נוהגין לשער בכל מליחה בס' כמו בבישול (מהרי"ב ובארוך ובהגהת ש"ד ובמרדכי בשם א"ז וכל האחרונים)... וכל זה באיסור ששייך בו שמנונית, כגון חלב או ציר וכי האי גוונא, אבל באיסור שאין בו שמנונית כלל, כגון חמץ בפסת, לכולי עלמא מליחה אינה אוסרת רק כדי קליפה (סברת הרב ממשמעות פוסקים הנ"ל). ועיין באו"ח הלכות חמץ כיצד נוהגין. וע"ל סימן ס"ד אם הקרומים או חוטים של חלב נמלחו עם בשר. י"א דבהפסד מרובה יש להתיר במליחה ע"י קליפה, אף על גב שכבר נהגו לשער כל מליחה בס', אפילו באיסור כחוש; ויש לסמוך על זה באיסור כחוש, שאינו אלא מנהג לשער בס' (לפי סברת הרמב"ם והנמשכים אחריו ומהר"ם פדווא בתשובה להרב סימן צ'), אבל לא באיסור שמן שמדינא צריך ס'.

הש"ך (ס"ק לח) סובר שהמנהג לא לחלק בין שמן לכחוש, אך מ"מ באיסור דרבנן יש להקל ואפילו במקום שאין הפסד. ורק אם יש באיסור שמנונית יש להחמיר כשאין הפסד, שיש בו איסור דאורייתא.

כתב הזבח **צדק** (אות סט) שיש לנהוג בכל מליחה בשישים ואפילו בכחוש, כיון שאין אנו בקיאים בין כחוש לשמן. והיינו אפילו לספרדים ההולכים אחר הוראות השו"ע (כה"ח אות קיא). ואם הוא שעה"ד אפשר לסמוך על מרן אם רואה שהבשר כחוש הרבה ואין בו ספק כלל.

דין מלוח בשמן

לעיל ראינו שנחלקו הראשונים בדין מליח כאשר האיסור כחוש, עתה נבאר מה הדין כאשר האיסור שמן והוא מליח.

- א. ר"ן (לד): בשם הרמב"ן (חולין צז: ד"ה ההוא כחוש) ביאר שבמליחה אפילו חלב שמן אינו מפעפע, ואע"ג שבצלי מפעפע, במליחה אינו מפעפע. ולכן די להסיר כדי קליפה. וכך סובר הראב"ה (סי' אלף קיב ד"ה ועוד) דביטול בששים לא שייך גבי מליחה, שפעולת המליחה אינה מעבירה את האיסור בכל החתיכה אלא רק במקום שנוגעת, ולכן די בקליפה.
- ב. הרשב"א (תוה"ב ש"ד ב"א ב:): מבין שמליח שווה לצלי. לכן, באיסור שמן צריך שישים ובנוסף לכך כדי נטילה או קליפה, כמו בצלי, ובאיסור כחוש די בקליפה או בנטילה.
- ג. הדרכ"מ (אות י) הביא בשם מהרי"ו (סימן קכב), אגור (סימן א'קעו) בשם מהרי"י מולין, איסור והיתר (יד, ג) ועוד, שיש לחלק בין איסור שלא שייך בו פעפוע כלל שאוסר רק כדי קליפה, ובין איסור ששייך בו פעפוע שיש לשער אם יש שישים כנגד האיסור.

◀ כתב השו"ע: ואם הוא חלב ממש, צריך ששים לבטלו. ואם הבשר שנמלח עמו הוא שמן, אפילו בשומן הגיד וקנוקנות שבו, צריך ס' לבטלו וליטול ממקום שנגע כדי נטילת מקום, ולפחות קליפה. אך הרמ"א כתב: וי"א דכל מליחה אינה אוסרת רק כדי קליפה. ולפי שאין אנו בקיאין בין בשר שמן לכחוש, נוהגין לשער בכל מליחה בס' כמו בבישול. מיהו אותה החתיכה שהאיסור נגע בה צריך קליפה מעט (רשב"א).

א"כ לדעת השו"ע גם במליחה יש פיטום, ולכן גם אם האיסור כחוש אך ההיתר שמן ומלוח ההיתר נאסר. אולם המהרש"ל (הובא בב"ח ד"ה ומ"ש) חולק וסובר שרק בצלי שחום האש מפטם מהאי להאי וגם שניהם חמים שנצלו זה עם זה, אבל במליחה לא מצינו שיש פיטום. ולכן אם רק ההיתר שמן, הכל מותר. וכ"כ הפרי חדש (אות לה) והפמ"ג (שפ"ד לח, ב). ומ"מ כתב הש"ך (ס"ק כח) שגם מרן לא אמר אלא כששניהם מלוחים, אבל לא כשהיה האיסור מלוח וההיתר תפל, דכיון שהוא תפל אין בו כח לפטם האיסור.

איסור כחוש מפעפע

◀ כתב השו"ע: ואם הוא שומן הגיד וקנוקנות שבו והקרומות, יש להחמיר ולהצריכם נטילת מקום.

הט"ז (ס"ק יט) כתב שהשו"ע כאן אזיל לטעמיה בסעיף ה' שחלב כחוש אינו מפעפע וא"צ שישים לבטלו. ומשמע שאם שייך בו פעפוע אסור כדי נטילה. אולם הגר"א (אות נב) כתב שהשו"ע היקל באיסור דרבנן כחוש אע"פ ששייך בו פעפוע. ורק אם יש בו שייכות לאיסור דאורייתא בעינן כדי נטילה. הפרי חדש (אות

(לו) השמיט את האות וא"ו בתחילת דברי השו"ע, ולדעתו הפיסוק הוא כך: "כדי קליפה - אם הוא שומן הגיד וקנוקנות שבו, והקרומות - יש להחמיר ולהצריכם נטילת מקום". והיינו שיש ספק בקרומות אם אסורות מהתורה או מדרבנן, וכ"כ כה"ח (אות צב) שהיה הדפוס בשו"ע הישן.

נ"מ למחלוקתם היא חתיכת איסור דרבנן ששייך בו פעפוע שנגעה בחתיכת היתר. הט"ז יאסור כדי נטילה. הגר"א יאסור כדי קליפה. הרמ"א (סד, כ) כתב שבמקום שאין הפסד יש להחמיר ולהצריך שישים כמו חלב שנמלח עם הבשר. וכתב הש"ך (ס"ק כז) שיש לחוש לכך לאסור את כולה כשאין הפסד.

פעפוע השומן לשאר חתיכות המלוחות

נחלקו הראשונים האם דין מליחה שווה לצליה לעניין שהשומן מפעפע מחתיכה לחתיכה:

א. דעת מהר"ם (שו"ת, ח"ד סי' תקטז ותקיז) ששאר החתיכות שנמלחו יחד, אם אין בכל אחת מהם בפנ"ע שישים לבטל את החלב, אסורות כל החתיכות. יש בדבר חומרא שאין כל החתיכות מצטרפות יחד לבטל את החלב, מכיון שאין חלב מפעפע מחתיכה לחתיכה בלא רוטב, אזי הנידון הוא רק עבור אותה חתיכה שבלעה איסור, וא"א לצרף חתיכה נוספת ולהקל. והקולא שכל חתיכה שאין ודאות שנגעה באיסור - מותרת, מכיון שזהו רק ספק אם נגעה או לא. דעה דומה מובאת ברכנו נתנאל (מובא במרדכי סימן תרפא) שאם נגע החלב בחתיכה אחרת, מצטרפת אותה חתיכה לבטלה, שאינו חשוב לפעפוע מחתיכה לחתיכה. אך הבי"י כתב שמהר"ם לא סובר כך, שלדעתו אינו מפעפע מחתיכה לחתיכה.

ב. אולם הרשב"א (תוה"ב ו.) סובר שמליחה שווה לצליה ולכן השומן מפעפע בכולו, וגם החתיכות שלא נוגעות באיסור עצמו נאסרות מחמת הפעפוע. גם בשיטה זו יש קולא וחומרא, קולא - שכל החתיכות מצטרפות לבטל את האיסור, חומרא - שכל החתיכות יכולות להאסר אם אין פי שישים בכולם.

ג. שיטה נוספת של האור זרוע (חולין סי' תנג), הגהות שערי דורא (סי' לו ד"ה אבל אנו) והאגור (סימן אלף קעו) שכל החתיכות מצטרפות ורק אם אין שישים בכולם כנגד החלב, החתיכות אסורות. ואם יש בהם שישים כנגד החלב הכל מותר. אך אם ישנה חתיכה אחת הדבוקה לחלב, החתיכה עצמה אסורה, וצריך שישים כנגד כל החתיכה הדבוקה לחלב.

◀ כתב השו"ע ע"פ המהר"ם: וכל זה לענין חתיכה עצמה שהיה החלב דבוק בה, ולענין שאר חתיכות שנמלחו יחד, אם אין בכל אחת מהם בפני עצמה שישים לבטל

החלב, אסורות ואין מצטרפין ביחד לבטל החלב⁵⁰, דאין חלב מפעפע מחתיכה לחתיכה בלא רוטב. ואם אין ידוע אם נגע בכולן, כולן אסורות. ואם ידוע שלא נגע אלא באחת, ואין ידוע איזו היא, כולן מותרות, דחד בתרי בטיל⁵¹ (ש"ך לא: מיירי שיש בכל השלוש לבטל את החלב, דאל"ה אינו בטל ברוב, שמא יבשלם ויתן טעם), אפי' הן חתיכות הראויות להתכבד. אך הרמ"א כתב ע"פ האו"ז: "...דאם איכא ס' בין הכל ביחד נגד כל החתיכה שהחלב דבוק בה, אז הכל שרי מלבד אותה חתיכה שהאיסור דבוק בה, מיהו אותה החתיכה שהאיסור נגע בה צריך קליפה מעט (רשב"א). ואם אינו ידוע איזה נגע, הכל שרי (מרדכי פרק ג"ה וש"ד). ואם אין ס', הכל אסור. ואין לשנות המנהג, ואף על פי שיש בזה קצת קולא אם היה האיסור שמן ומפעפע, מ"מ יש לסמוך בכי האי גוונא אדברי המקילין וסבירא להו דאין אוסר במליחה רק כדי קליפה, כדי שלא נצטרך לשער בין איסור שמן לכחוש, כי אין אנו בקיאין.

דעת השו"ע לאסור כל החתיכות: הש"ך (סק"ל) סובר שמהר"ם ורבנו נתנאל אינם חולקים, אלא מהר"ם מיירי שכל החתיכות מלוחות ולכן גם הן מפליטות ומבליעות בחלב, ומכיון שסובר שבכל האיסורים חל דין חנ"נ כל החתיכות הנוגעות בחלב אסורות. אולם רבנו נתנאל מיירי שלא כל החתיכות מלוחות, והחלב אוסר רק את החתיכות הנוגעות בו, ושאר החתיכות מצטרפות לבטל את החלב. ולכן תמה על מרן שסובר שא"א חנ"נ בשאר איסורים, ובכל זאת פסק כמהר"ם לאסור את כל החתיכות! **רעק"א** יישב שלא קשה על מרן, שיש חשש שנבלע מעט חלב בתחיכה ואוסרה, ולאחר מכן נפלט ואוסר חתיכה נוספת, וחתיכה ראשונה באיסורה עומדת. שיש לחוש לחומרא לפעפוע גם בלא רוטב.

הקשה **רעק"א** (אות כא) שאף אם אפשר שנגע בכל החתיכות יש להתיר כל חתיכה בפנ"ע משום ס"ס, ספק שמא לא נגע בזה, ואת"ל נגע שמא לא נגע אלא רק בחתיכה זו, והיא בטילה בשאר החתיכות והכל מותר. אלא שמחמת שרוב זה לא נתברר אצלנו מעולם, שעל כל אחת אפשר לומר שהיא האיסור, לא שייך בו

⁵⁰ המנחת כהן (ספר התערובות ח"ב סוף פ"ז דף צד) כתב שדוקא אותה חתיכה שהחלב דבוק בה או אותה חתיכה שנגעה בחלב עצמו אסורה, אבל כל חתיכה שידוע שלא נגע בה החלב מותרת אף שאין בה שישים, ואעפ"י שכל החתיכות נוגעות זב"ז, משום שאין חלב מפעפע ויוצא מחתיכה ע"י מליחה. וכ"כ **החכמת אדם** (מג, יב), **זבחי צדק** (אות סב) ועוד.

⁵¹ **הפרי חדש** (אות מא) הקשה, הרי חלב ובשר הוי מין בשאינו מינו ומדאורייתא צריך שישים, דטעם כעיקר דאורייתא, וא"כ איך תבטל החתיכה שיש בה טעם חלב הו"ל איסור הניכר שאין בו ביטול, וא"כ יטעמנו קפילא ויתברר האיסור! לכן דחה דבריו. אך הערוך השולחן (אות סא) כתב שהדין עם הב"י, שיבש ביבש בטל מהתורה ברוב גם כשאינו מינו, כאשר האיסור אינו ניכר, ורק אם ירגיש האיסור לא יאכלנו. וכ"ש כה"ג דהוי ממש מין במינו, אלא שאחד בלע את שאינו מינו.

ביטול ברוב שהוא רק כשידענו בבירור שיש כאן רוב היתר, אך כאן יתכן שאין רוב, ורק מטעם ספק שמא יש כאן רוב, ולכן לא שייך ביטול. והביאו **הערוה"ש** (אות ס).

הט"ז (ס"ק כב) דייק מהשו"ע שאם בבירור לא נגע החלב אלא רק בחתיכה אחת, האחרות מותרות אפילו אין בהם שישים. ולפ"ז פסקי השו"ע סותרים! שלעיל (ס"ז) פסק שאם בלעה מהדברים המפעפעים כגון שומן, אוסרת חברתה גם בלא רוטב. וכאן פסק שבליעת החלב אינה יוצאת בלא רוטב (ואין לומר שמדובר על חלב כחוש שאינו מפעפע, דא"כ מדוע צריך שישים בכל אחת בפנ"ע. וגם אין לחלק בין מליחה לצלי, דקי"ל מליח כרותח דצלי). **בנקודות הכסף** יישב שהשו"ע החמיר בשני המקומות, בס"ז חשש שמפעפע מחתיכה לחתיכה ללא רוטב, וכאן חשש שמתפשט בכלו כמו בבישול, ויתכן שנשאר שיעור בחתיכה אחת שאין לה ביטול. **החכמת אדם** (מג, יב) חילק בין צליה למליחה, שהפעפוע בצליה חזק יותר ולכן מפעפע גם בלא רוטב, אך במליחה אין פעפוע בלא רוטב, ולכן אין החתיכות מצטרפות לבטל. וכ"כ **הפרי חדש** (אות לז), **פ"ת** (ס"ק כ), **זבחי צדק** (אות סב) ו**כה"ח** (אות צט) שיש לחלק בין מליחה לצליה.

ע"פ הסברו את דברי השו"ע, הכריע **הפרי חדש** (שם) להקל לצרף את כל החתיכות הנוגעות בחלב לשיעור שישים, ולאסור החתיכות שאינן נוגעות בחלב עצמו, אא"כ יש בהם שישים. ואם אין שישים אלא בצירוף הנוגעות עם שאינן נוגעות, אותן שאינן נוגעות מותרות ממ"נ, והנוגעות אסורות. ובמקום הפס"מ יש להתיר הכל, ובתנאי שיקלוף כל המקומות שנגעו בחלב. **הפ"ת** (אות טז) הכריע שהכל מצטרף יחד לבטל בשישים, כדין בישול. אך מ"מ לדעת מרן החתיכות הנוגעות אינן מצטרפות, וכ"כ **כה"ח** (אות צט) ועוד.

דעת הרמ"א: מה היא אותה 'קצת קולא' שהזכיר? **א. הט"ז** (ס"ק כה) כתב שהכוונה שמצרפים גם את שאר החתיכות לבטל בשישים את האיסור. וכן אם החלב אינו דבוק לשום חתיכה אלא מונח אצל אחד מהם, ומכיון שכך היתה הו"א להצריך בכל חתיכה שישים כנגד החלב, אך לפי המנהג מצרפים את כל החתיכות. **ב. הלבוש** (ס"ט) פירש שהוא לענין שאין מצריכים קליפה כאשר יש שישים כנגד האיסור, אך דחו דבריו, דמשמע מהרמ"א שצריך. **ג. הש"ך** (ס"ק לו) כתב כתירוץ השני שהביא הט"ז. והוסיף בשם התורת חטאת שאם רק חתיכה אחת נוגעת בחלב (ואינה דבוקה לו) מצרפים את כל החתיכות להתיר.

נחלקו הט"ז והש"ך האם יש איסור דבוק במליחה. הש"ך מחמיר בדבוק, והט"ז מיקל. **הפרי מגדים** (משב"ז כה) תלה את מחלוקתם בשאלה האם יש איסור חנ"נ במליחה. דעת הט"ז שאין, ולכן גם החתיכה הדבוקה מצטרפת לבטל את האיסור, והש"ך מיקל בהפס"מ כראב"ה שיש לאסור רק כדי קליפה, ואיסור חנ"נ שייך רק כאשר כל החתיכה נאסרת.

המהרש"ל (יש"ש חולין פ"ז סימן כח) סובר שכל החילוק בין בישול למליחה וצליה ואפיה הוא דוקא לדעת היראים וסיעתו הסוברים שבאלו נוטל מקום הפעפוע וכפי אומד הדעת. אבל אנו סוברים כאו"ז שדין שלושתן כבישול ולכן צריך שישים בשאר איסורים. וגם כשיש שישים בעינן כדי נטילה (שאינן אומרים שדינם כבישול אלא לחומרא, אך לא להקל).

מליחת אווזות יחד שאחת מהן טריפה

הפת"ש (אות יד) הביא מעשה באישה שמלחה שישה אווזות שמלחו שנים ע"ג שנים, באופן שהיו מונחות בשיפוע ואין אחת נוגעת בחברתה. ונמצא שאחת מהן טריפה, והיה הפסד רב וצורך סעודת נישואין. והשיב **החתם סופר** (י"ד סימן צג) שאם ידוע לנו שהטריפה היתה מונחת בתחתית, ודאי אין חשש בעליונות. ורק אותה אחת שהיתה עמה נאסרת, אך בטילה ברוב המותרות. כיון שהאיסור רק בלוע, אין בו דין של חתיכה הראויה להתכבד. אך אם יש ספק שהאווז הטריפה היתה מהעליונות, יש לשער בכל האווזות נגד הציר שיוצא מהטריפה, והוא מין במינו ולכן יש להקל (ומחמת שיתכן והאיסור היה בתחתונה, ואת"ל בעליונה אולי יש שישים, והוי מין במינו, ולכמה פוסקים נאסר רק כ"ק. א"כ כשצולה את העוף כל אחד בפנ"ע נתבטל בשישים האיסור הבלוע בקליפתו, נמצא דקליש איסורה טובא). ולכן הורה להסיר אחת מהאווזות, ואת החמש הנותרות יבשלו כל אחת בפנ"ע, ויעלו על שולחנות נפרדים, באופן שלא יבואו לאדם אחד משני אווזות יחד. בדומה לזה נשאל בשו"ת **הר צבי** (י"ד סימן עא) על ארבע תרנגולות שנמלחו ואחת מהן היתה טריפה, ונגעה בתרנגולת אחת, וכעת כל התרנגולות חוץ מהטריפה נתערבו יחד, והעלה להתיר משום שבטל חד בתרי, ומחתיכה לחתיכה אינו מפעפע. ע"ש כמה דינים נוספים העולים מדבריו.

הכנסת הגדולה (הגב"י אות סב) כתב שמעשה שנמלח בשר בחלבו עם מ"ב תרנגולים ויש מי שהיה רוצה להתיר מסברא דודאי לא נגע בכולם ואין ידוע באיזו נגע, והוא אסר. אך בשו"ת **דבר משה** (ג, ב) חלק עליו. גם **השולחן גבוה** (אות ג-ד) כתב שיתן את כל החתיכות שנמלחו כדרך שהיו במליחה, אם רואה שהחתיכה האסורה נגעה בכולם ואין בכל אחת ואחת שישים כנגד החלב או הטריפה, כולם אסורות. ואם אינו נוגע אלא באחת או שתים, ויש בחתיכות המותרות לבטל חד בתרי, כולם מותרות. גם **הזבחי צדק** (אות סד) הסכים להתיר, וע"ע **בכה"ח** (אות קד).

סעיף י':

היתר מלוח ואיסור טפל

שנינו בחולין (ק"ג).

"דג טהור שמלחו עם דג טמא - מותר, מאי לאו שהיו שניהן מלוחין? לא, כגון שהיה טהור מליח וטמא תפל"

התוספות (ד"ה טהור) והרא"ש (ח, מא) הבינו מכך שהיתר מלוח לא הופך איסור תפל למלוח, ובמקרה כזה די בהדחה של ההיתר. **אולם**, הר"ן (חולין מב: ד"ה דג) סובר שאם יש מגע בין ההיתר המלוח לבין האיסור התפל האיסור נהיה מלוח והוא אוסר את ההיתר. לדעתו הגמרא עוסקת במצב בו שני הדגים היו סמוכים אחד לשני אך לא נגעו אחד בשני.

◀ **כתב השו"ע:** במה דברים אמורים, כשהאיסור וההיתר שניהם מלוחים. ואפילו איסור מליח וההיתר תפל. אבל אם ההיתר מלוח והאיסור תפל, אינו צריך אלא הדחה. (וע"ל סימן ע). אך הרמ"א כתב: ויש אוסרין אם נוגעין זה בזה, ויש להקל במקום הפסד.

החכמת אדם (מג, ה) כותב שגם לשיטת הרמ"א ניתן להסתפק בקליפה, אפילו בהפסד מועט.

הש"ך (סי' ע ס"ק יז) כתב דה"ה אם אין ההיתר והאיסור נוגעים זב"ז, אלא מונחים זה אצל זה בסמוך כ"כ שפליטת האיסור נוגעת בהיתר, נאסר ההיתר לכו"ע.

סעיף יא':

תתאה גבר במליחה

מה הטעם בדין 'תתאה גבר'? **האיסור והיתר** (כט, א) כתב שטבע החום לעלות למעלה, ולכן אם הדבר הרוחץ נמצא למטה, הרי הוא מרתיח את העליון. עוד כתב, שהעליון מכביד על התחתון וגורם לו לפלוט. **הרשב"א** (תוה"א ב"ד ש"א ג.) ביאר שהדבר התחתון נמצא במקומו ולכן כוחו רב ממה שמגיע עליו מלמעלה, ולכן הוא הגובר. עיין בבדי השולחן (סי' צא אות כה) שהביא ג' טעמים אלו.

נחלקו הראשונים מה דין חתיכת היתר שהניחיה מעל איסור מלוח, כאשר שתי החתיכות כחושות.

א. **הרשב"א** (תורת הבית, בית ד, שער א, ב:) סובר שאם האיסור המלוח הוא למטה, כל החתיכה נאסרת, ואם האיסור המלוח למעלה וההיתר הטפל למטה א"צ אלא כדי קליפה, משום דתתאה גבר (כפי שדין זה נוהג בצליה). שההיתר התחתון מצנן את האיסור העליון ולכן אינו בולע אלא כ"ק. וכאשר האיסור המליח שמן, אוסר את כל ההיתר, אא"כ יש בהיתר פי שישים מהאיסור. **הטור** ביאר בדעת הרשב"א שאם האיסור המלוח למטה, אע"פ שאינו שמן, כל ההיתר שמעליו נאסר. אך הב"י תמה עליו, שמפורש ברשב"א שבאיסור כחוש אוסר רק כ"ק, ורק באיסור שמן אוסר את ההיתר כשאין שישים. **הט"ז** (ס"ק כז) ביאר שלדעת הרשב"א ההיתר נעשה רותח ועי"ז מקבל את טעם האיסור השמן. אבל לדעת הטור השומן שבא מהאיסור המלוח מפעפע בהיתר, שהפעפוע חשוב לרותח אבל לא החתיכה עצמה. ונ"מ, בחתיכת היתר כחושה שנוגעת באיסור ע"י מליחה, לרשב"א כולה נאסרת ולרא"ש נאסרת רק כ"ק.

ב. **מנגד, תוספות** (ק"ג. ד"ה טהור מליח), **רא"ש** (כה, מא) **ספר התרומה** (סי' סג), הגה"מ (פ"ט הי"ז) בשם **סמ"ק** (סימן ר"ה) סוברים שאין דין תתאה גבר במליחה ולכן כיון שהוא חם ע"י מליחה, אין חילוק בין תתאה לעילאה, אלא בכל ענין שהאיסור מלוח מבליע בהיתר התפל. ומ"מ אין אוסר כולו שאין כח שע"י המלח להבליע אלא כדי קליפה וכשהאיסור תפל הכל מותר ואפי' קליפה לא בעי.

עוד כתב הסמ"ק (שם בהג"ה) לחלק בין חום ממש של האור, ובין מליחות. שרק כשהאיסור חם מחמת האור י"ל שהתחתון מחמם את העליון שנוגע בו, אך במליחה שחום המלח מתבטל רק כאשר מדיחים אותו מהמלח, י"ל שבכל מקום שהאיסור נמצא, אוסר את הנוגע בו.

◀ כתב השו"ע ע"פ הרשב"א: זה שאמרנו באיסור מליח והיתר תפל שאם הוא שמן אוסר עד שיהא בו ששים לבטלו, דוקא כשהיה האיסור המליח למטה וההיתר תפל למעלה, משום דתתאה גבר. אבל אם היה ההיתר תפל למטה, והאיסור המליח למעלה, אינו אוסר אלא כדי קליפה. אך הרמ"א כתב כרא"ש: ויש חולקין ואומרים דבמליח אין חילוק אם הוא למעלה או למטה (תוספות והרא"ש וסמ"ק והטור והגהות מיימוני). והכי נהוג.

כתב כה"ח (אות קכד) שאף לספרדים ההולכים אחר הוראות השו"ע, בעל נפש יחמיר לעצמו ויאסור הכל באיסור שמן, ואפילו אם הכשרה תפלה למטה, כדעת הרמ"א. ומ"מ הוסיף (אות קכה) שאם ההיתר תפל למטה, אין לאסור אלא כ"ק גם לדעת החולקים, ומכיון שיש המתירים בשמן, יש להקל לכה"פ בכחוש ואין לנהוג עוד חומרא אחרת, בפרט אם הוא הפס"מ או צורך מצוה.

ע"ע מ"ש לעיל סימן ע סעיף ד.

סעיף יב:

מליחה בכלים

שנינו בחולין (קיא:): "קערה שמלח בה בשר - אסור לאכול בה רותח". ומשמע שטעם הבלוע בכלי ע"י מליחה יוצא בחום, אך השאלה האם מותר למלוח בקערה הנ"ל?

תוספות (ק"ג. ד"ה טהור) סבורים שבקערות בהן גויים הכינו גבינות, מותר לישראל להכין גבינות ולמולחן בתוכן. הסיבה היא שהאיסור הוא הכלי, והכלי הוא תפל, ומקרה זה נחשב לאיסור תפל והיתר מליח. וכ"ד הרשב"א (ח"א סימן שפה) שיש להתיר למלוח בשר בכלי שמכניסים בו הגויים יין לקיום (אין מליחה בכלים. א"א שיבוא לנתינת טעם. הבשר פולט דם ולכן אינו בולע. הבשר לא בולע דברים כגון דם ויין).

אך הראב"ה (הובא במדרכי, חולין, ח, תשיח) חולק על כך. לדעתו, הגבינה המלוחה שנכנסת כעת לכלי בולעת את האיסור שבכלי, שהרי מליח כרותח.

דעת המרדכי (סימן תשיח) הרא"ש (פרק מב) והטור שלכתחילה יש לאסור משום הרחק מן הכיעור, ובדיעבד אם הכינו בה גבינה מותר, משום שאין מליחה לכלים.

◀ **כתב השו"ע:** גבינות שנעשו בדפוסי עובדי כוכבים, אף על פי שנמלחו בתוכן, מותרים. והרמ"א הוסיף: וה"ה אם נמלח היתר בשאר כלי איסור (תשובת הרשב"א), ואפילו אינו מנוקב (ד"ע), דאין מליח כרותח כל כך להפליט מן הכלי מה שבלע בתוכו. ודוקא בדיעבד, אבל לכתחלה, אסור. (מרדכי והגהת ש"ד).

אלא שיש להעיר על דברי הרמ"א מדבריו לעיל (סט, טז) "אבל מותר לחזור ולמלוח בה בשר לאחר שניקבוה, או אפילו בלא נקיבה אם הבשר שהה כבר במליחתו והודח". ומשמע שמותר אף לכתחילה! ותירץ שם הש"ך (ס"ק טז) שבאמת ההיתר עצמו לא נאסר אלא שיש חובה להדיחו, ולכן אין לעשות כן לכתחילה שמא ישכח להדיח. אך מותר לכתחילה למלוח בשר כיון שהדרך להדיחו לאחר מכן.

מהרש"ל (יש"ש פ"ח ס"ס עג) סובר שאפילו באיסור דאורייתא שנבלע בכלי אין להחמיר, שאין כלל פליטה בכלים. וכ"נ מהט"ז (ס"ק כח), **ברכ"י** (שיר"ב אות י) ועוד. **אולם הגר"א** (אות עט) כתב שיש להחמיר לכתחילה, ורק בדיעבד מתירים אם נמלח בכלי איסור. וכתב **הזבחי צדק** (אות עט) שדעת מרן להחמיר לכתחילה.

סעיף יג':

מלח או תבלין בין בשר לחלב

כתבו **התוספות** (שם) שמותר למלוח מאכל חלבי במלח שנמצא בכלי בשרי, והמחמיר תע"ב.

◀ **כתב השו"ע:** מלח או תבלין שהם בקערה של בשר, מותר ליתנם בחלב. והרמ"א כתב: וה"ה אם היו בכלי איסור, דמאחר שהם יבשים אינן בולעים מן הכלי, רק שהכלי הוא נקי ואין איסור דבוק בו (הגהות ש"ד וכ"כ א"ח בשם הרא"ה). והמחמיר לכתחלה, תבא עליו ברכה (ארוך וסמ"ג ועי' לעיל ס"ס צ"ה). **הט"ז** (ס"ס צה) סובר שאין להחמיר בזה.

הש"ך (ס"ק מד) ביאר שטעם הקולא היא מפני שהמלח יבש, ובכך ודאי שאין מליחה בכלים. ובדיעבד אפילו הוא לח מותר. וכ"כ **הפר"ח** (אות נו) ועוד. **הפת"ש** (ס"ק טו) כתב בתחילה להחמיר ולאסור אם הוא לח משום שהטעם שאין מליחה בכלים טעמו הוא (ע"פ הש"ך ס"ק מב), דהוי כטהור מליח וטמא תפל, וא"כ דברי הש"ך שמקורם מהתור"ח הם לשיטתו שמתיר בכה"ג, אך הש"ך מחמיר אם הוא צלול. א"כ גם כאן אם הוא לח לא שייך אין מליחה לכלים ואסור. אך חילק בין לח לצלול, וא"כ כאן אם הוא דבר צלול ולכן אסור. וכתב בשם **הפמ"ג** (שפ"ד מב) שכוונת הש"ך שאין טבע המלח להפליט מכילי אלא להבליע גם כשהכלי עצמו נמלח הרבה, וא"כ גם בדבר צלול יש להתיר.

כתב **המהרש"ל** (יש"ש פ"ח סימן צא) שלכן מצד הדין מותר להשתמש באותה מלחייה למאכלים בשריים ומאכלים חלביים, אך הוסיף "ומ"מ משבח אני מנהג אשכנז שיש להם כלים עשויים למלח אחד לבשר

ואחד לחלב דלפעמים בתוך הסעודה שידיו מלוכלכות מן הבשר לוקח שם מלח ואחר כך יקח לחלב וכן איפכא".

ומ"מ כתב הרמ"א (לעיל ס"ס פח) "וכן נוהגין ליחד כלי של מלח לכל אחד בפני עצמו, כי לפעמים טובלים במלח ונשאר שיורי מאכל במלח". וכתב שם הבדי השולחן שראוי להחמיר בזה גם במלחיות שהן סגורות במכסה מנוקב מלמעלה, בפרט אם יש ילדים בבית, שיש לחוש שמא יתלכלך המכסה או המלחיה בבשר ובחלב.

סעיף יד':

אין הנאסר חמור מהאוסר

כתב בספר התרומה (סי' נג וע"ש) מלח הבלוע מדם, ונתן את המלח בקדרה. או שנתנו בקדרה בשר מלוח בלא הדחה, כאשר המלח עדיין עליו. אם יש שישים כנגד המלח, אע"פ שטעם המלח מורגש בקדרה, מותר, לפי שאין במלח כח לאסור, יותר ממה שהדם לכשעצמו היה אוסר, וישנו כלל שהאוסר אינו יכול להיות חמור יותר מהנאסר. וכ"ד הרישב"א (תוה"ק ב"ד ש"א ו.).

אולם הר"ש מקוצי וריב"א (סמ"ג לאוין קמא נא סוע"ד) כתבו כיון שהמלח נימוח עם הדם ומתערב בכל הקדרה ומוליך איסורו עמו צריך לשער כאילו היה הדם כולו מלח.

הב"י סייג, שכל האמור הוא דוקא לדעת ר"ת וסיעתו הסוברים שאומרים חנ"ג בכל האיסורים, שהרי לדעת רבנו אפרים שרק בבשר בחלב אמרינן חנ"ג, א"כ א"צ שישים אפילו נגד המלח, שדי בשישים כנגד האיסור הבלוע שבתוכו. אלא שהוסיף שלכו"ע אין לשער ששים כנגד הדם לבדו, משום דלא ידעינן כמה דם בלוע במלח הילכך צריך לשער כנגד המלח. וכ"כ הש"ך (ס"ק מז).

◀ כתב השו"ע: מלח הבלוע מדם, כגון ממליחת בשר, ונתנוהו בקדרה, או שנתנו בקדרה בשר מלוח בלא הדחה, אם יש ס' כנגד המלח, מותר. והרמ"א הוסיף: אעפ"י שהמלח עדיין נותן טעם בקדרה, מאחר שאין המלח אסור מחמת עצמו, אלא מחמת דם שבתוכו, דכל מקום שאין האוסר יכול לילך שם, אין הנאסר אוסר יותר מן האוסרו. (וע"ל סימן ס"ט בטור ובהגהות ש"ד ובש"ד).

סימן ק"ו - דין ביטול בשישים

ובו ב' סעיפים

סעיף א':

★ הקדמה

שנינו בחולין (קח).

"אמר רב: כיון שנתן טעם בחתיכה חתיכה עצמה נעשית נבלה ואוסרת כל החתיכות כולן...ומאי קסבר - אי קסבר אפשר לסוחטו מותר חתיכה אמאי נעשית נבלה? אלא קסבר אפשר לסוחטו אסור"

כבר מהגמ' אפשר לראות שדין חנ"נ מיוסד על סוגיית 'אפשר לסוחטו', וכדלהלן. לעיל (סימן צב) התבאר דין 'חתיכה נעשית נבלה', היינו חתיכת היתר שבלעה איסור, אנו מחשיבים את כולה כאיסור ואין זה משנה כמה באמת איסור יש בה, אלא משעה שנאסרה מחמת בליעת איסור נעשית כחתיכת איסור גמור. או שאנו מתייחסים רק אל שיעור האיסור הבלוע בחתיכה, וה"ה אם נפלה חתיכה זו לתערובת אחרת, האם משערים רק כנגד שיעור האיסור או כנגד כל החתיכה. ונחלקו הראשונים מתי אומרים חנ"נ, האם בכל האיסורים או רק בבשר בחלב.

עוד נחלקו בדין 'אפשר לסוחטו' אם אסור או מותר (חולין קח). והיינו, האם ישנה אפשרות שחתיכה שבלעה איסור תפלוט את כל האיסור שבה ותחזור להיתרה, או שמא אין אפשרות שכל הבלוע בחתיכה יפלט ממנה, והיוצא מכך שהאיסור הבלוע בחתיכה לעולם ישאר בה.

בסימן זה אנו דנים בחתיכה שבלעה איסור, ואין בחתיכה שישים כנגד האיסור לבטלו (וכעת הדבר תלוי במח' האם אומרים חנ"נ בכל האיסורים או רק בבשר בחלב), ולאחר מכן נפלה חתיכה זו לתערובת אחרת שיש בה שישים כנגד האיסור הבלוע בחתיכה, אך אין שישים כנגד כל החתיכה. ונחלקו בכך הרשב"א והטור. מפרשי הטור (ב"ח, פרישה ודרישה) תלו את מחלוקתם, האם דין חנ"נ חופף לדין 'אפשר לסוחטו' או לא. ובלשון אחרת, האם מה שאנו אומרים שחתיכה שבלעה איסור אינה חשובה כולה כאיסור (למ"ד שאומרים חנ"נ רק בבשר בחלב) אלא רואים אותה כאיסור חלקי, גורם לכך שחייבים לומר 'אפשר לסוחטו' - מותר, וגם החתיכה עצמה חוזרת להיתרה כיון שהאיסור שבה נפלט לקדירה ונתבטל בשישים, שבשני דינים אלו אנו מתייחסים רק אל האיסור עצמו. או שדינים אלו אינם חופפים ואפשר שלא לומר חנ"נ ומאידך לפסוק שאפשר לסוחטו אסור והחתיכה תישאר באיסורה.

חתיכה שבלעה איסור ונפלה לקדירה

הרשב"א (תוה"ק ב"ד ש"א ו:): עוסק בדין חתיכה שלא נעשית נבילה, ולדעתו חתיכה זו אינה אוסרת בתערובת אלא לפי חשבון האיסור הבלוע בה, ואעפ"כ גם כשנופלת לקדירה שיש בה שישים כנגד האיסור שבה, אין החתיכה חוזרת להיתרה, לפי שהאיסור שבה אינו נפלט לגמרי. משא"כ באיסור נוזלי כגון דם, שאם נפל לרוטב של היתר ואסרו, ולאחר מכן נפל הרוטב לקדירה ויש שישים כנגד האיסור, ודאי שחוזר להיתרו. ה**ב"י** ביאר שדברי הרשב"א נכונים ומבוססים ע"ד רבנו אפרים (רשב"א קח: ד"ה קסבר אפשר), וטעמו מבואר (תוה"א ב"ד ש"א ח.). דמכיון שהחתיכה נאסרה, איננו מתירים אותה אא"כ היא ברור שהאיסור יצא ממנה ונתפשט בשאר החתיכות באופן שווה, ומכיון שבדבר שאינו צלול ברור לנו שנשאר חלק מהאיסור בחתיכה, לכן לא יצאה החתיכה מאיסורה. אלא שתמה על הסבר זה, דא"כ אפשר ליתן לגוי לטועמו, ואם לא נשאר בה טעם תותר! ויתכן דמכיון שנאסרה, אינה חוזרת להיתרה אא"כ כל האיסור שבה יפלט, ולא די בכך שאין בה טעם איסור.

אולם הטור כתב 'ואיני מבין דבריו', דכיון שהכל מצטרף לבטלו ודאי הטעם מתבלבל ככולו, וכיון שמתבלבל ככולו - נתבטל.

ה**ב"י** כתב שאינו מבין את הטור, דמנין לו שאם הכל מצטרף לאיסור, ודאי שכל הטעם מתערב יחד? וכן מצינו לגבי כחל שיש לשער כנגד כולו אע"פ שברור לנו שאין פליטה כנגד כולו. וודאי שאינו מוכרח מכך שמצריכים שישים כנגד כל האיסור (ולא רק כנגד מה שנבלל טעמו), שא"א לחלק ולדעת בדיוק כמה מהאיסור נשאר. אך ה**ט"ז** (סק"א) כתב שהוכחת הטור היא מסוגיית כחל, שהקשתה הגמ' (ז:): 'אלא מעתה נפלה לקדירה אחרת לא יאסר' וכתבו התוס' (ד"ה אלא) דמכיון שיש לשער כנגד כל הכחל כאשר נופל לקדירה, אזי י"ל שכל הבלוע בו יצא. וא"כ כשיפול לקדירה אחרת שוב אינו אוסר (היינו המציאות ההלכתית מוגדרת במציאות בפועל). ותירוץ הגמ' הוא דמכיון שמדובר על בשר בחלב, אומרים חנ"נ וצריך שישים גם בפעם השניה שנופל כנגד כולו.

◀ **כתב השו"ע:** חתיכה שבלעה איסור, ואין בה ס' לבטלו, שנפלה לקדירה, אינה אוסרת אלא לפי חשבון איסור שבה, שאם יש כמה שבקדירה מצורף עם החתיכה עצמה ששים כנגד איסור הבלוע בה, מותר מה שבקדירה, אבל החתיכה עצמה אסורה, לפי שאיסור שבה אינו נפלט ממנה לגמרי⁵² (רמ"א: וכן עיקר, ודלא כמו שכתב לעיל סימן צ"ב דאף אותה חתיכה מותרת). מה שאין כן בדבר הנבלל ונימוח, שאם נפל דם וכיוצא בו לתוך רוטב של היתר ואסרו מחמת מיעוטו, ואח"כ נתרבה הרוטב של

⁵² (רשב"א ותוס' פרק ג"ה דף ק' ורא"ש ומרדכי שם וסמ"ג דף נ"א ע"ג וסה"ת סי' נ"ב וכ"ה בלשון ר' אפרים גופיה שבחדושי רשב"א דף ק"ח ושבסוף ספר ראב"ן וכ"כ מהרש"ל פרק ג"ה סי' נ"ז וכל האחרונים).

היתר עד שיש בין כולו ס' לבטל הדם כולו, מותר, שהכל נבלל ונתערב. אולם הרמ"א כתב: ולפי מה שנוהגין לומר בכל האיסורים חתיכה נעשית נבלה, אין חלוק בין דבר לח לדבר יבש אלא לענין זה דאם הנאסר כבר הוא דבר יבש ויש ס' כנגדו, החתיכה הנאסרת תחלה נשארת באיסורה וצריך להסירה משם אם מכירה, ואם אינו מכירה בטילה אם אינה חתיכה הראויה להתכבד. ואם הוא דבר לח, הכל מותר מאחר דאיכא ס' נגד מה שנאסרה תחילה. ועיין לעיל סימן צ"ב וצ"ט.

הש"ך (סק"ב) כתב שאע"פ שמרן סובר שאין אומרים חנ"נ בשאר איסורים, פסק שאפשר לסוחטו אסור. וכן הבאנו לעיל בשם רבנו אפרים הסובר שאפשר לסוחטו אסור, אע"פ שלדעתו א"א חנ"נ בשאר איסורים. ומשמע שדין חנ"נ ו'אפשר לסוחטו' הם שני דינים שאינם תלויים זב"ז.

עוד כתב הש"ך (סק"ג-ד) שאם הוא דבר לח, בכל האיסורים מותר אם יש שישים כנגד מה שנאסר תחילה. ומה שמצריכים שישים נגד הנאסר בתחילה בדבר לח הוא במקום שאין הפסד גדול, אבל בהפסד גדול לא אמרינן חנ"נ בשאר איסורים, אלא רק בבשר בחלב.

סתירה בדברי השו"ע: מרן כאן פסק שהחתיכה נשארת באיסורה, ואילו לעיל (צב, ד) פסק שהחתיכה חוזרת להיתרה. ע"ש שהבאנו כמה תירוצים (ש"ך, ט"ז, באר הגולה כאן, יביע אומר ח"ב סימן ו). הפרי תואר (אות א) יישב, שכאן איירי באינו מינו ובסימן צב איירי במינו. ולכן יש להקל באיסור דרבנן שאינו חוזר לאיסורו, וכ"ד הפלתי (סי' צב אות ח), שו"ת יביע אומר (א, ח), תפילה למשה (ח"ג סימן א אות ט) ועוד.

סעיף ב':

חתיכה שיש בה חלב שנתבשלה בקדירה

כתב השו"ע עפ"ד הרשב"א (תוה"ק ב"ד ש"א יג): חתיכה שיש בה חלב שנתבשלה בקדירה שיש בה ס' לבטל החלב, צריך ליזהר שלא יסיר שום דבר מהקדירה בעוד חתיכת האיסור בתוכה, דחיישינן שמא תשאר באחרונה בשעה שאין בקדירה ס' לבטל החלב. וגם לא יוציאנה תחלה, שחלב שבה יאסור אותה. ומה תקנתה, יניחנה עד שתצטנן הקדירה.

אולם הטור כתב שדברי הרשב"א הם ע"פ סברתו, שגם לאחר שנתבטלה החתיכה אינה חוזרת להיתרה אם נשאר בה איסור. אבל לפי הטור, החתיכה הותרה. ואעפ"כ יש סייג, שאם החלב שבה בעין, אינו בטל אע"פ שיש שישים כנגדו, שחוזר ואוסר. וכ"כ הרמ"א: ולפי מה דקיימא לן חתיכה נעשית נבלה, מסיר החתיכה האסורה משם, והשאר מותר (ד"ע).

הש"ך (סק"ו) כתב שאע"פ שהחתיכה נמלחה תחילה וא"כ החלב הדבוק בה אוסרה מזמן שנמלחה. כאן מדובר על חלב דרבנן או של בהמה כחושה שאוסר רק כדי קליפה, או שבשעה שמלח את החתיכה היה שישים כנגד החלב, וקודם שנתבשלה נחסר ממנה כך שלא היה שישים אלא בצירוף שאר הדברים בקדירה.

כתב הפרי תואר (אות ב) שגם באופן שודאי יש בקדירה יותר משישים כנגד האיסור, באופן שגם אם יסיר מן ההיתר ישאר בו שישים נגד האיסור, מ"מ יש ליזהר שלא להסיר מן הקדירה כלל, דחיישינן שלא ידקדק בשיעור ולא ישאר שישים כנגד האיסור.

❧ כבישה אחר בישול

כתב בשו"ת תפארת צבי (או"ח סימן כד. הובא בפת"ש ב) שאם נתבשל איסור בקדירה והיה שישים כנגדו, ואח"כ נצטנן התבשיל ונתמעט ההיתר עד כדי שכעת אין שישים כנגד האיסור. אם נכבש שיעור כבישה, התבשיל אסור, ואין אומרים שאינו מוסיף בליעה יותר ע"י כבישה. גם בשו"ת רב פעלים (ח"א יו"ד סימן יב) מחמיר בכבישה אחר בישול, שאוסר את הדבר הנכבש מפני שמוסיף בליעה. וכ"כ הזבחי צדק (סי' קה סק"ז, סי' קו סק"י).

בשו"ת יביע אומר (ח"ב יו"ד סימן ו) הביא מחלוקת בדין זה, לדעת הפרי צדיק (סימן יט) אין דין כבישה אחר בישול, בדיוק כפי שאין בישול אחר בישול או בישול אחר צליה וכו'. אך הערך השולחן (סי' קה סק"ב) כתב שדינים אלו נכונים דווקא לגבי שבת, אבל באיסור שהדבר תלוי בנתינת טעם, אפילו אחר בישול חוזר ליתן טעם. הגרע"י ביביע אומר הקל בזה, וצירף כסניף את דין אין כבישה אחר בישול להיתר.

שעירה את כל הרוטב לקערה, ורק הדגים נשארים בסיר. כך שרק בכה"ג בעל התרומה מיקל משום שאין רוטב שמעביר את טעם האיסור.

הש"ך חלק על שיטת הרמ"א שהתיר בדיעבד בכל עניין, ומחמיר בשעת הדחק גם בביצים, שאין כ"כ הרבה כנגד ביצת האפרוח. **היש"ש** (פ"ז סימן מד) החמיר בביצים. וכ"פ **הט"ז** (סק"ד) שרק בדגים מותר כל זמן שאפשר שיש שישים נגד המעט מים שנשארו בקדרה.

לפי פירוש הב"י, הקשו הב"ח והדרישה, הרי כשמערה את הדגים האחרונים עם המים על הדגים שבקערה, העירוי אוסר כדי קליפה, כדין עירוי מכלי ראשון שאוסר כדי קליפה! **הש"ך** (סק"א) כתב שבאמת לענין הקליפה לא נחלקו, וגם לדעת המתירים צריך קליפה. **הכרתי** (סק"א) כתב שא"א לומר כן, דא"כ היה הטור כותב כן במפורש. לכן ביאר, דכיון שמערה ביחד הדגים עם המים הוה עירוי שנפסק הקילוח דהדגים מפסקין בין המים ואינו אוסר. **הערוך השולחן** (אות ד) כתב דאין כאן עירוי האוסר כדי קליפה שהרי העירוי נופל למים שבקערה שהם בכלי שני ומצננים את העירוי. ואין לומר שהעירוי בא אל הדגים בתחילה, משום שהוא ס"ס, ספק שמא לא היה הדג טמא בסוף, ואת"ל שהיה שמא פגע העירוי במים תחלה. וכן טבע הדגים ליפול בשולי הקדירה והמים עליהם.

כל האמור הוא דוקא אם עירה את התבשיל לקערה מעט מעט, אבל אם עירה הכל בפעם אחת כתב **התורת חטאת** (נא, א) שמותר בכל ענין ואין לחוש למידי. וכ"כ **החכמת אדם** (סא, ד), **זבחי צדק** (אות ד), **כה"ח** (אות ז) ועוד.

בישל יחד הרבה ביצים ונמצאה אחת אסורה

עוד נחלקו הראשונים מה הדין כשבישל הרבה ביצים יחד ונמצא ביצה אחת אסורה ביניהם:

- א. דעת **ריב"א** (ספר התרומה או"ה סימן לה) שכשמבשלים הרבה ביצים יחד, לא יערה את הביצים כשהם עדיין רותחים. דא"כ אם ישנה ביצה אסורה ביניהם, תאסור את כל התערובת.
- ב. גם בעל **התרומה** (שם) אסר את הביצים, מכיון שבשונה מהמקרה של הדגים שהרגילות היא לבשל הרבה דגים יחד, בביצים אין הרגילות כן, ולכן אין האיסור בטל ברוב של היתר, ולכן מוטב להמתין עד שיצטנן קודם שיוציאם מהמים שנתבשלו שם.
- ג. **ר"ש** הביא טעם להתיר, שאנו מעמידים שהאיסור נמצא ברוב (זבחים עד). ולכן אין לתלות שבסוף העירוי נשארה הביצה הטמאה עם מעט מים (הוא כתב אודות הדג, אך ה"ה לביצה).

◀ כתב **השו"ע**: המבשל ביצים הרבה, בקליפתן, לא יוציאם מהמים שנתבשלו בהם עד שיצטננו, או יתן עליהם מים צוננים לצננם ואחר כך יוציאם, משום דחיישינן שמא ימצא באחת מהן אפרוח, ואם היה מוציא מהם קודם שיצטננו שמא היתה נשארת אותה שיש בה אפרוח עם האחרונות והיתה אוסרתן, לפי שלא היה נשאר

שם ששים לבטלה. אך הרמ"א כתב: ואם לא עשה כן, אלא עירה אותן לקערה ונמצא אחת מהן טרפה, יש אוסרין הכל דחיישינן שמא הטרפה נשאר לבסוף ולא היה ששים בקדרה לבטל ונאסר מה שבקדרה וחוזר ואוסר כל מה שבקערה. (ב"י בשם סמ"ג ובארוך). וכן בדגים קטנים שנמצא דג טמא בקערה ולא עירה כולם בפעם אחת אל תוך הקערה, דאז יש לחוש שמא נשאר האיסור לבסוף. ויש מתירין בכל ענין (טור בשם י"א), דלא מחזקינן איסור לומר דנשאר האיסור בלא ס' (בית יוסף בשם ר"ש). וכן עיקר. ואפילו לדעת האוסרים, אין לאסור הכלים שנתבשלו בו, דמעמידין הכלי על חזקתו. (ב"י בשם סמ"ג והגהות מיימוני).

כתב ה"ט"ז (סק"א) בשם התורת חטאת, דמכך שלא כתב השו"ע שאם לא צינן את המים והוציא את הביצים הן אסורות, ש"מ שבדיעבד מותר. וכ"כ הברכ"י (שיר"ב א), זבחי צדק (אות ב) וכה"ח (אות ה), ורק בביצים יש להחמיר אם אין הפסד מרובה.

אלא שכיום הביצים הנמכרות בשוק רובן ככולן נולדות מתרנגולות המסוגרות בלולים שאין בהם תרנגול זכר כלל, ולא יתכן שימצא בהן אפרוח. כפי שכתב בשו"ת יביע אומר (ח"ג סימן ב) לגבי דם הנמצא בביצים שאין לאוסרן, וכ"כ בשו"ת אגרות משה (סימן לו), וא"כ ה"ה לניד"ד.

ומ"מ כתב השו"ת ברכה שאם נתן אפר במים כך שגם אם תהיה ביצה אסורה לא תיתן טעם לפגם בשאר הביצים, אין לאסור שאר הביצים. וכ"כ בהליכות עולם (ח"ו עמ' רנו).

דין הכלי שנתבשלו בו הביצים

אע"פ שהסמ"ג אסר את תערובת הביצים, את המחבת שנבשלו בו לא הצריך להגעיל, כי בשביל ספק כזה אין לחוש שנשארו לבסוף, אלא העמד המחבת בחזקת כשרות שהיתה בתחילה.

אולם בהגהות שערי דורא (סו"ס נא ד"ה לכן) כתב שאף המתירים לא התירו אלא כששפך המים שנשארו דרך המחבת ולא עירה לתוך הדגים או לתוך הביצים, אבל אם עירה אותן מים על הדגים, כולן אסורים, דאז ע"י הרוטב מוליך האיסור מחתיכה לחתיכה.

◀ כתב הרמ"א: ואפילו לדעת האוסרים, אין לאסור הכלים שנתבשלו בו, דמעמידין הכלי על חזקתו (סמ"ג והגה"מ).

הש"ך (סק"ב) כתב שרק לאחר מעת לעת יש להתיר את הכלי, משום דהוה ספק דרבנן, דנטל"פ. וכ"כ הפר"ח (אות ב) חוות דעת (אות ג) ועוד. וכתב כה"ח (אות ט) שבדיעבד אם בישלו בכלי תוך 24 שעות, יש לסמוך על הרמ"א והתבשיל מותר.

מה דין הכף? ה"ז (סק"ה) כתב שבביצים רותחות יש חשש שהוציא את הביצה האסורה בתחילה, ואסרה את הכף, וחזרה הכף ואסרה את כל הביצים. **החכמת אדם** (סא, ה) הקשה, הרי קי"ל כל דפריש מרובא פריש, ונשאר האיסור בסוף כיון שלא נודע כלל מהטמא. לכן ביאר, שאנו חוששים שנשאר האיסור בשולי המחבת ולא היה שישים כנגדו, וא"כ נאסר הכל. גם הפרי מגדים (משב"ז ה) הקשה כך ונשאר בצ"ע.

סעיף ב':

דבר פגום שנמצא בתבשיל

- א. דעת מהר"ם (הובא ברבנו ירוחם נט"ו אות כט קמ ע"ג) שאם מצא בקדירה זכוב או נמלה, והוציאם בכף, יש ליזהר לא לתחוב הכף בקדירה, לפי שכבר נאסרה הכף כשהוציאו בו הזכוב מהקדירה, שמא לא היה שישים כנגד האיסור, ואם יתחב הכף בקדירה תאסור את כולה.
- ב. אולם הטור כתב שאין לחוש לכך, כיון שידוע כמה הוא האיסור הבלוע בכף, אין צריך שישים כנגד כל הכף אלא כנגד הזכוב הבלוע בה.
- ג. דעת הרשב"א (תוה"ק ב"ד ש"א טז): שדברים המאוסים שנפשו של אדם קצה בהם, אם ההיתר רבה עליהם מותרים. ולכן במקום שיש רק פליטת הזכוב אין לחוש לה שהוא נטל"פ, ומותר בכל גוונא. גם הרוקח (סימן תסא) סובר שלזכוב אין טעם ולכן אינו אוסר.
- ד. האיסור והיתר (כו, א) ומהר"ם פדאווה (סי' עט) סוברים שהכף נאסרת, וצריך שישים נגד כל הזכוב. ואם נמצא הזכוב בקערה, תולים שנפל ישירות אליה, ומותרת, כיון שהיא כלי שני.

◀ כתב השו"ע: זכוב, וכיוצא בו מדברים המאוסים שנפשו של אדם קצה בהם, שנמצא בתבשיל, זורקן, והתבשיל מותר, שאין פליטת דברים אלו הפגומים אוסרת. והרמ"א כתב: וכן המנהג פשוט. אף על גב דיש מחמירין, דברי המקילין עיקר. (ב"י שפסק כרשב"א ורוקח וטור סי' ק"ד). ואין לשנות המנהג.

הב"ח והש"ך (סק"ז) סוברים שהואיל והרבה פוסקים מחמירים, יש לחוש לדעתם ולא להכניס את הכף שוב לתבשיל, אך אם הכניס כבר את הכף ניתן להקל גם אם אין שישים בכל התבשיל.

לקח בכף דבר פגום מהקדרה

◀ עוד כתב הרמ"א: ואם לקח עם הכף דג טמא מן הקדרה, או שאר דבר שאינו פוגם, אסור להחזיר הכף לקדרה. ואם החזיר, צריך ס' מן הקדרה נגד האיסור, ולא נגד כל הכף. (ד"ע דלא אמרינן גבי כלי חתיכה נעשית נבלה). אבל אם היה מעט מן התבשיל עם האיסור בכף והוחזר לקדירה, צריך ס' גם נגד מעט התבשיל, דהרי נעשה נבילה בכף (או"ה כלל כ"ז דין ב).

הש"ך (סק"ה) כתב שדווקא בכלי חדש של עץ ומתכות לא אמרינן שכלי נעשה חנ"נ, אבל בישן או בכלי חרס חדש יש להחמיר שהרי בהם קי"ל שיש חנ"נ בכלי וצריך שישים נגד כל הכף. עוד כתב (סק"ו) שקשה על הרמ"א, הואיל ומצריך פי שישים מהאיסור שבכלי ומההיתר שאיתו, יש לחוש שהכלי בלע היתר בכולו, וכאשר הוציא את הדג הטמא כשהוא רותח, בלע ממנו, ואסר גם את ההיתר הבלוע, לכן צריך שישים כנגד כל הכף. ונשאר בצ"ע. וכתב כה"ח (אות יד) שכאשר אין הפסד מרובה יש להחמיר להצריך שישים נגד כל הכף.

סימן ק"ח - שלא לאפות היתר ואיסור בתנור אחד

ובו ז' סעיפים

סעיף א':⁵³

ריחא - מילתא היא?

עד עתה התעסקנו בהעברת טעם ע"י בישול של שני מאכלים יחד, עתה נלמד מה הדין כאשר יש העברת טעם ע"י תבשיל המפיץ ריח והריח נקלט בתבשיל אחר, וכן מה דין זיעה (=אדים) העוברת מתבשיל לתבשיל אחר או לכלי אחר. יש להעיר שכל הדין בדיון זה הובא בב"י לעיל סימן צז.

שנינו בפסחים (עו:)

"אמר רב: בשר שחוטא שמן שצלאו עם בשר נבילה כחוש - אסור. מאי טעמא - מפטמי מהדדי. ולוי אמר: אפילו בשר שחוטא כחוש שצלאו עם בשר נבילה שמן - מותר. מאי טעמא - ריחא בעלמא הוא, וריחא לאו מילתא היא. עביד לוי עובדא בי ריש גלותא בגדי ודבר אחר..."

אמר רב מרי: כתנאי, הרודה פת חמה ונתנה על פי חבית יין של תרומה - רבי מאיר אוסר ורבי יהודה מתיר, ורבי יוסי מתיר בשל חיטין ואוסר בשל שעורים, מפני שהשעורים שואבות. מאי לאו תנאי היא, דמר סבר: ריחא לאו מילתא היא, ומר סבר: ריחא מילתא היא? - ללוי - ודאי תנאי היא. לרב, נימא תנאי היא?..."

עוד שנינו בעבודה זרה (סו:)

"האי בת תיהא, עובד כוכבים בדישראל - ש"ד; ישראל בדעובד כוכבים - אביי אמר: אסור, רבא אמר: מותר. אביי אמר אסור, ריחא מילתא היא; רבא אמר מותר, ריחא לאו מילתא היא. אמר רבא: מנא אמינא לה דריחא ולא כלום הוא? דתנן: תנור שהסיקו בכמון של תרומה ואפה בו את הפת - הפת מותרת, לפי שאין טעם כמון אלא ריחא כמון. ואביי? שאני התם, דמיקלא איסוריה. אמר רב מרי, כתנאי: הרודה פת חמה... לרבא ודאי תנאי היא, לאביי מי לימא תנאי היא?"

א"כ, בגמ' בפסחים נחלקו רב ולוי, לדעת רב ריחא מילתא היא ולכן בשר שחוטא שנאפה יחד בתנור עם בשר נבילה - נאסר. משום שריח הנבילה מגיע ומתערב בבשר השחוטא. אך לוי סובר שריחא לאו מילתא היא, ואינה אוסרת את הבשר. לכן אם בשר נבילה ושחוטא נאפו יחד בתנור, בשר השחוטא לא נאסר

⁵³ בסיכום סעיף זה נעזרתי בסיכומו של נריה נהרי הי"ו.

מריח בשר הנבילה. עוד עולה מהגמ' שלוי הוא בעמדה יחידה, שלדעת רב יתכן שלכו"ע ריחא מילתא היא, וכך נראה מסקנת הסוגיא. מאידך, בגמ' בע"ז מובא שדעת רבא (שהלכה כמותו כנגד אביי) היא שריחא לאו מילתא היא.

אלא שלכאורה מחלוקת אביי ורבא מקילה למחלוקת רב ולוי, ששניהם נחלקו האם יש ממשות איסור בריח. ותמוה, מדוע בכל מחלוקת לא הוזכרה המחלוקת המקבילה לה. כמו כן יש לתמוה מדוע הושמטו חלק מהראיות המובאות בסוגיא אחת אצל הסוגיא המקבילה לה? א"כ, חובה עלינו ליישב את הניגוד בין הגמרות, ואת פסיקת ההלכה, ונחלקו בכך הראשונים:

א. **רש"י** (פסחים, ד"ה אמר לך) סובר שהלכה כלוי ורבא, שריחא לאו מילתא היא. רש"י משווה בין המחלוקות בפסחים וע"ז, ואומר דמכיון דקי"ל שהלכה כרבא כנגד אביי, הלכה כלוי. מדברי רש"י עולה שאף לכתחילה הדבר מותר, כיון שאין בריח כלום מהאיסור (כך ביאר הערוה"ש סק"ה, שבשונה מהרי"ף דס"ל שמין במינו בשישים ולכן ריחא לאו מילתא היא, רש"י סובר שמין במינו במשהו ואעפ"כ פסק שריחא לאו מילתא היא, אלא ע"כ לדעתו אין בריח אפילו משהו מהאיסור). אך תוס' (שם ד"ה מאי לאו) נקטו בפשיטות ברש"י שמתיר רק בדיעבד. המהרש"א ועוד ביארו, שרש"י פירש במעשה של לוי "שנצלו בתנור, ובא מעשה לפניו והתיר". ומשמע שהוא רק מקרה דיעבד, אך לוי אינו מתיר לכתחילה.

ב. **תוספות** (פסחים ד"ה אסרה. ע"ז ד"ה רבא) פסקו כרב ורבא, וביארו שאין מחלוקת בין הסוגיות, והלכה כרבא שריחא לאו מילתא היא, משום שהלכה כמותו כנגד אביי. וגם כרב שריחא מילתא היא, משום שהגמ' הביאה כמה מעשים באמוראים שפסקו כרב, וכן יש תנאים הסוברים כמותו. גם הרי"ד (פסחים וע"ז) פסק כרב ורבא, וכ"ד בעל המאור (פסחים יח: באילפס). וכתב הטור שהרא"ש (ע"ז, פ"ה ס' ח) ג"כ סובר כתוס'.

לדעתם המחלוקות בסוגיות הללו אינן זהות, כשמריח יין הרי נהנה מהאיסור עצמו, ולכן חשוב כשותה מהיין. אבל כאשר רק הריח נכנס בהיתר, והוא אוכל את ההיתר, מודה אביי שריחא לאו מילתא היא. לדעתם, כאשר מדובר על העברת טעמים אנו פוסקים שריחא מילתא היא. ומאידך, אין הריח חשוב כהנאת איסור. בדברי התוס' מבואר (ד"ה אביי) שמחלוקת אביי ורבא היא מחלוקת האם ריח חשוב כשתיה.

ג. הרי"ף (חולין לא:): צידד כדעה שהלכה כלוי ורבא שריחא לאו מילתא היא. לדעתו, רב ולוי לא נחלקו האם ריח גורם שיכנס טעם או לא, אלא המחלוקת היא האם הטעם שהריח מעביר הוא מספיק חזק כדי שירגישו אותו בהיתר או לא. רב סובר שריחא מילתא היא מכיון שסובר כר' יהודה שמין במינו במשהו. ולוי סובר כחכמים דבעינן שישים אף במין במינו, וריח לא מעביר כמות כזו ולכן אינו חשוב כלל. לדעתו גם לוי מודה שריחא אסור לכתחילה, ולכן יש לאסור

אכילת חלב בפת שאפאה עם צלי. כדעת הרי"ף שיש לאסור לכתחילה ובדיעבד מותר, פסקו גם המאירי (ע"ז סו: ד"ה ענין זה), או"ז (ח"ד סי' רנו) בשם כמה ראשונים. הרמב"ם (טו, לג) כתב לגבי צלי שחוטה ונבילה שאסור לכתחילה ומותר בדיעבד (כרי"ף). אך לגבי פת שאפאה עם בשר, אסר הרמב"ם לאוכלה עם חלב (ט, כג). עוד פסק (ט, יג-יד) כדעת רבא להתיר לכתחילה בבת תיהא. א"כ הרמב"ם סובר כרי"ף שהלכה כלוי, שריחא אסור לכתחילה ומותר בדיעבד. כך ביאר (יג, יד) "שאינן הריח כלום לפי שאין בו ממש". וכן (פיהמ"ש תרומות י, ד) "ואצלינו כלל ריחא לאו מילתא היא, וזה נוהג בכל האיסורין שבתורה". בדעת הרמב"ם נצטרך לבאר מדוע אסר לכתחילה אם לדעתו אין הריח כלום.

ד. **הרמב"ן** (פסחים יח: באילפס, וכן בחידושו בע"ז) ביאר ש'בת תיהא' הכוונה לנקב בחבית שמניח פיו בנקב ושואב את ריח היין, וכך הוא יודע האם החמיץ או לא. לדעתו מחלוקת אביי ורבא היא האם הריח שנמצא בפיו חשוב כטעמא. לדעתו לוי מתיר לכתחילה ריחא. משום שבריח אין כלל ממשות. אלא שמודה לוי להחמיר לא לאכול פת שיש בה ריח בשר עם חלב, משום שיש בפת זו תערובת טעמים ונראה כאוכל בשר בחלב, שהאוכל פת זו ואינו יודע שהטעם הוא חיצוני, יכול לטעות שאכל בשר בחלב ממש. משא"כ בשאר האיסורים שאין אדם מכיר בהם עד שיודע מאיזה מין נתערב טעם זה. ועוד, שבבשר בחלב גזרו יותר משאר איסורים משום דלא בדילו מיניה. בעקבות הרמב"ן כך פסקו גם הר"ן (חולין, לב. מדפי הרי"ף, ד"ה והא דתני), **רשב"א** (ע"ז שם, תוה"ב), **ריטב"א** (ע"ז סו. ד"ה והאי).

ה. **ראבי"ה** (פסחים סי' תקז) סובר שרב לא אסר אלא בבשר שחוטה ובשר נבילה, שמפני שהם דברים שומניים הם קולטים את הריח באופן ניכר יותר, וה"ה לפת חמה וחבית פתוחה, שהמציאות מחייבת שהריח יצא דרך המגופה הישר אל הפת. אבל פת שאפאה עם צלי בתנור (שאינם שומניים וגם אינם צמודים), מותר לאוכלה עם פת.

← **לסיכום: א. רש"י** - ריחא לאו מילתא היא בכל אופן ומצב. **ב. תוספות** - ריחא מילתא היא, אך הנאה מריח של איסור לא נאסר. **ג. רי"ף ורמב"ם** - ריחא לאו מילתא היא, אלא שלכתחילה אין לעשות כך. **ד. רמב"ן** וסיעתו - בכל איסורים ריחא לאו מילתא היא, אך בבשר בחלב החמירו, שמא יטעה לומר שאכל בשר בחלב. **ה. ראבי"ה** - רק בבשר נבילה ושחוטה אומרים ריחא מילתא היא, אך בשאר מקרים אין אומרים ריחא מילתא היא.

◀ **מרחן השו"ע** פסק כדעת הרי"ף והרמב"ם: אין צולין בשר כשרה עם בשר נבלה או של בהמה טמאה בתנור א', ואף על פי שאין נוגעים זה בזה. ואם צלאן, הרי זה מותר. ואפילו היתה האסורה שמינה הרבה והמותרת רזה. והרמ"א כתב: ועיין לקמן

סוף סימן קי"ח אם יש להחמיר לכתחלה לשפות ב' קדירות, וא' מהן של איסור, על הכירה או לצלות איסור אצל היתר.

מה חשוב לדיעבד

מִרְנַן הַשׁו"ע פֶּסֶק כְּדַעַת הַר"ף וְהַרְמַב"ם שֶׁבְּדִיעֵבֵד מִקְלִים בְּרִיחָא. מֵהַ נְחָשֵׁב דִּיעֵבֵד לַעֲנִין זֶה? הַב"י (סימן צז) הֵבִיא אֶת דַּעַת מַהֲרִ"ל (שו"ת מהרי"ל החדשות סי' פג) הַסּוֹבֵר שֶׁאִם יֵשׁ פֶּת אַחֲרֵת מוֹתֵר לֵאכּוֹל אֶת הַהֵיתֵר הַנ"ל מִכִּיּוֹן שֶׁחֲשׁוֹב כְּמוֹ לְכַתְחִילָהּ, וּמִדּוּעַ יֵנִיחַ הַהֵיתֵר וַיֵּאכַל הָאִיסוּר?! אֲבָל אִם יֵשׁ דּוּחַק לִמְצוּא פֶת אַחֲרֵת יֵשׁ לְסִמּוּךְ עַל הַמַּתִּירִים. אַךְ הַב"י דַּחָה דַּעַתוֹ וְנִקְטַט שֶׁגַם אִם יֵשׁ הֵיתֵר אַחֵר מוֹתֵר לֵאכּוֹל אֶת אוֹתוֹ הֵיתֵר, אוֹלַם בְּרוּר שְׁמוּדָה מִרְנַן שֶׁפֶת שְׁנֵאֵפְתָה עִם בֶּשֶׂר חֲשִׁיב לְכַתְחִילָהּ לֵאסוּר לֵאכּוֹלָהּ עִם חֵלֶב, שֶׁהֵרִי יִכּוֹל לֵאכּוֹלָהּ לֵלֵא חֵלֶב, כִּפִּי שֶׁפֶסֶק לַעֲיִל (צז, ג). וְכ"כ הַש"ךְ (סק"ב). לַעֲזוּמַת מִרְנַן, דַּעַת הַרְמ"א שֶׁאֵינִן לְחֵלֶק בֵּין בְּב"ח לְשֶׂאֵר אִיסוּרִים, כְּמוֹ מַהֲרִ"ל: "וְאִם אֵפָה פֶת עִם בֶּשֶׂר, אִסוּר לֵאכּוֹלָהּ עִם חֵלֶב, אִם יֵשׁ לוֹ פֶת אַחֵר (שם). וְכֵן אִם עוֹבֵד כּוֹכְבִים אֵפָה פֶת עִם אִיסוּר, אִסוּר לְקַנּוֹת אוֹתוֹ פֶת אִם יֵשׁ פֶת אַחֵר, דְּכָל זֶה מִקְרִי לְכַתְחִילָהּ. אֲבָל אִם אֵינִן לוֹ פֶת אַחֵר בְּרִיּוֹחַ, מוֹתֵר בְּשֵׁנִיהֶם, דּוּהַ מִקְרִי לַעֲנִין זֶה דִּיעֵבֵד". נִמְצָא שֶׁרְמ"א מִקַּל יוֹתֵר מִשׁו"ע בְּפֶת בְּשֵׁרִית, וּמַחְמִיר בְּפֶת שְׁנֵאֵפְתָה עִם אִיסוּר.

תוקף האיסור

חִקְרוּ הָאֲחֵרוֹנִים מֵהוּ תוֹקֵף הָאִיסוּר לַמ"ד רִיחָא מִילְתָּא - הֲאִם אִיסוּרוֹ מְדַרְבְּנָן אוֹ מְדַאֲוֵרִייתָא? הִנֵּה בַּה"ג (סי' סה, עמ' תרמו) סִייעַ סְבֵרַת לִוֵי מִכְךָ שֶׁלְמַדוֹ חֲז"ל שֶׁטַעַם אוֹסֵר מ'מִשְׁרַת עֲנִיבִים' גְּבִי נִזִּיר (רֵאָה פֶסְחִים מֵד.), וְא"כֵ רַק טַעַם נְכַלֵּל בְּדַבֵּר וְלֹא רִיחַ. נִמְצָא שֶׁהַבֵּינִן בַּה"ג שֶׁמִּחְלֻקָתָ רַב וְלִוֵי בְּגֵדֵר דָּאוּ' הִיא. אוֹלַם הַחַת"ס (ע"ז שם) הִצִּיעַ בְּדַעַתוֹ שֶׁלֹּא בָּא לְקַבּוֹעַ שְׁבַכְךָ מִחְלֻקָתָם, אֲלֵא אֵה"נ מִחְלֻקָתָם בְּדַרְבְּנָן בְּלֵבֵד וּבֵא בַּה"ג לְסִייעַ סְבֵרַת לִוֵי מִדִּין דָּאוּ'. גַּם הַשֵּׁפֶת אִמַּת (פֶּסְחִים שֵׁם) וְהַפְּלֵתִי (סִק"ו) נִקְטְוּ בְּפִשְׁטוֹת שְׁרִיחָא הֵינּוּ דַרְבְּנָן בְּלֵבֵד. וַיֵּשׁ לְסִייעַם מִדִּיּוֹק לְשׁוֹן בַּעַל הַמְּאוּר (עַל פֶּסְחִים שֵׁם) "דְּלֵא אַחְמוּר רַבְּנָן כּוֹלֵי הָאִי". אוֹלַם הַשְּׂדֵי חַמֵּד (כִּלְלִים, מַעֲרַכַת ר', כִּלֵּל ה) הַעִיר מִדְּבַרֵי הַפְּר"ח (או"ח תסא, ה) דְּהוּי דְּאוֹרֵייתָא, כִּפִּי שֶׁמִּשְׁמַע מִדְּבַרֵי רַאבִ"ה הַנ"ל שֶׁהוֹכִיחַ שִׁיטְתוֹ מֵהַלְחָמִים שֶׁהִיוּ נֹאפִים בְּמִקְדָּשׁ. וְע"ע טַל חַיִּים (בֶּשֶׂר בַּחֵלֶב, עַמ' תִּיב-תִּיג).

הַרְאִשׁוֹנִים וְהָאֲחֵרוֹנִים הֵבִיאוּ כְּמָה וְכְמָה אוֹפְנֵי הֵיתֵר גַּם לַמ"ד שְׁרִיחָא מִילְתָּא הִיא:

א. סוגי התנורים

כְּתַבּוּ הַתּוֹסֵפוֹת (ע"ז ד"ה רבא) "וְלַעֲנִין רִיחָא... הֵנִי מִיֵּלֵי בְּתַנּוּרִים שֶׁלֵּהֶם שֶׁהִיוּ קִטְנִים... אֲבָל בְּתַנּוּרִים גְּדוּלִים שֶׁלְנוּ אֵינִן לְחוּשׁ לְרִיחָא וּבְלֵבֵד שֶׁלֹּא יֵהֵא פִי הַתַּנּוּר סְתוּם". מִשְׁמַע מִתּוֹם' שֶׁהַחִילּוֹק בֵּין הַתַּנּוּרִים הוּא הַגּוּדֵל שֶׁלֵּהֶם, שֶׁרַק בְּתַנּוּרִים קִטְנִים כְּמוֹ שֶׁהִיוּ בְּזִמְנָן חֲז"ל אֲנִי חוֹשְׁשִׁים שֶׁהֵרִיחַ יֵתֵן טַעַם, אֲבָל בְּתַנּוּר גְּדוּל אֵינִן חֲשֵׁשׁ שֶׁהֵרִיחַ יוֹרְגֵשׁ. וּמוֹסִיפִים תּוֹס' שֶׁחִילּוֹק זֶה נִכּוֹן דּוּוֹקָא אִם יֵשׁ לְתַנּוּר פֶּתָח, אֲבָל אִם הוּא סְתוּם אֵינִן לְחֵלֶק בְּגוּדֵל הַתַּנּוּר, שֶׁהֵהֱבֵל נִשְׂאָר בְּתַנּוּר וְהַטַּעַם מוֹרְגֵשׁ.

גם **הרז"ה** (בעל המאור, פסחים שם, בסו"ד) הביא חילוק בין תנור קטן לגדול, ללא הבחנה בין תקופת חז"ל לתקופתו. **הסמ"ג** (לאוין קמ) בשם ר"ת והיראים הזכיר את חילוק התוס' בין גדול לקטן, אך לא הזכיר אם התנור פתוח או סתום. וכ"ה **במרדכי** (חולין סי' תרסו).

מהו גדול התנור? **הסמ"ק** (ס"ס ריג) כתב כסמ"ג, והביא קבלה מרבתי ש'גדול' הינו נפח של 12 עשרונים. מלשון **הרא"ש** (ע"ז פ"ה סי' ח) לכאורה ניתן לדייק שהמדד היחיד הוא אם התנור סתום או פתוח, אך מקיצור פסקי הרא"ש עולה שדברי הרא"ש כתוס' לגמרי ומצריך שני תנאים - גדול ופתוח, וכן משמעות דבריו בפשטות. אך הרשב"א (תוה"כ ב"ד ש"א טו.) הביא בשם ר"ת דבעינן שהתנור יהא מקום צר, וכ"כ **הרז"ה** (פסחים שם). ומשמע מדבריהם שדי שיהא רחב קצת ואין צורך שיחזיק י"ב עשרונים.

מצינו בראשונים שיטה שונה לחלק בין סוגי התנורים. **הגה"מ** (קושטנטינא, מאכ"א, טו, לג) הביא חילוק בין תנור שפתחו למעלה לבין תנור שפתחו מן הצד: בזמן חז"ל היה תנור שפתחו למעלה, וממילא הריח עולה ומתפזר ולכן אינו אוסר למ"ד ריחא לאו מילתא. אך בתנור שפתחו מן הצד, אין הריח מתפזר וממילא נותן טעם בוודאי גם לשיטת לוי. אך **הב"י** דחה דעה זו בכך שלא מצינו בראשונים מי שחילק כך, אלא אדרבה הרוב חילקו להקל בתנורים שלנו.

◀ **השו"ע** פסק את חילוק התוס': "ואם התנור גדול שמחזיק י"ב עשרונים, ופיו פתוח, מותר לצלותם בו ובלבד שלא יגעו זה בזה". אך **הרמ"א** כתב: וה"ה לבשר עם חלב נמי דינא הכי. (טור סימן צ"ז). ונוהגין להחמיר לכתחלה, אפילו בתנור גדול; ובדיעבד, להקל אפילו בתנור קטן. (ארוך כלל ל"ט ובתשובת ר"י מינץ ובהגהת ש"ד ואגור בשם מהרי"ל וטור בשם רשב"א שכן הסכמת רוב המורים והוא שיטת רש"י וה"ג ורי"ף ורמב"ם)... י"א דאין מתירין ריחא, אפילו בדיעבד, אלא אם כן התנור פתוח קצת מן הצד או למעלה במקום שהעשן יוצא (שם בארוך). ובמקום הפסד אין להחמיר, בדיעבד (כי כן נראה מהפוסקים וכ"פ ב"י), אפילו סתום לגמרי.

מדברי הרמ"א עולה שבכל אופן מחמירים לכתחילה. אך **הש"ך** (סק"ג) הבין שמה שהחמיר כאן הרמ"א הוא במציאות שהתנור לא פתוח לגמרי, אך אם פתוח לגמרי מודה למרן שמוותר. וכ"כ **המנחת יעקב** (לה, ז) ועוד. גם לעניין דיעבד הבין **הפרי מגדים** (מש"ז ג) שרק אם פתוח מעט מיקל הרמ"א, אך אם אינו פתוח כלל, גם בדיעבד אין להתיר, אלא במקום הפס"מ.

הטור הביא חילוק בין התנורים בשתי מקומות, ולכאורה אינם שווים אחד לשני: כאן כתב הטור כדברי התוס' להצריך שני תנאים, אך לעיל (צז, ג) חילק בגודל בלבד והביא את דברי הסמ"ק בשיעור הגודל. וביישובו נאמרו כמה דרכים: 1. **הרמ"א** (כאן, דרכ"מ סק"ד) התייחס לסתירה זו, והציע ליישב ע"פ דברי האו"ה שמחלק בין בב"ח לשאר איסורים (ראה דרכ"מ סק"ג). 2. **הב"ח** (ס"ב) כתב דכאן מיירי לכתחילה ולעיל

מיירי דיעבד. 3. ה"ט"ז (סק"ב) ביאר שכוונתו כתוס' לגמרי, ומה שלא כתב להדיא לעיל שצריך פתוח, רמזו במה שכתוב 'תנורים שלנו', והם ודאי פתוחים.

בשו"ת הב"ח (החדשות סימן כד) מעלה אפשרות שרק כאשר הקדרות סגורות יחדיו הזיעה אוסרת, אבל במקום שהקדרות נמצאות בחלל גדול, האדים יכולים להתפשט לצדדים ואינם אוסרים. אלא שהעיר מדברי תרומת הדשן (פסקים וכתבים, כ"ג) שגם במצב זה כאשר היא בחום של י"ב זיעה אוסרת, וכך פסק גם הרמ"א (צב, ה). וכ"כ בדברי **הערוך השולחן** (צב, נה). יש להעיר, שלדבריהם יש להתיר שימוש של תבלינים לבשרי וחלבי יחד, שאין בכלים אלו דין זיעה כלל.

מהו השיעור של י"ב עשרונים? כל עשרון הוא שיעור חלה דהיינו מ"ג ביצים וחומש ביצה, וכתב הפר"ח (אות ג) שלפ"ז שיעורו הוא 518 ביצים ושני חומשי ביצה. אלא שדעת **הפרי חדש** (קונ"א סימן צז) שתנור ש'מחזיק' שיעור זה אין הכוונה שממלאים את כל חללו, אלא שמדביקים את התנור בדפנותיו או בקרקעית התנור, ולפ"ז משערים. ומכיון ששיעור זה נאמר במצה, אין אופים מצה יותר משיעור טפח, ולכן משערים במצות עובי טפח שיכולים להאפות בתנור. לדעה זו שיעור י"ב עשרונים נמדד בשטח התנור, ויוצא (ע"פ שערי תשובה סי' צז אות נט) כשמונה אמות על שמונה אמות. **הפרי מגדים** (סי' צז שפ"ד ה. הובא בפת"ש סי' צז סק"ז) כתב שיש למדוד בקרקע התנור, מכיון שהיום לא מדביקים פת בדפנות התנור. וכ"כ **כה"ח** (סי' צז סק"יא). **אולם** בשע"ת הביא בשם שו"ת **כח שור** (סימן ב) שהתפלא על הפר"ח ולדעתו מדובר על נפח התנור ולא על שטח. וכ"כ **הבינת אדם** (סימן סב) ושו"ת **יד אליהו** (סימן כה. הובא בפת"ש סי' צז אות ז) ע"ע בשע"ת שהביא אחרונים נוספים העומדים בשיטה זו.

ב. כיסוי

צורת העברת הטעם ע"י הריח הוא כאשר ריחו נודף וממלא את חלל התנור, כך שכל מאכל הנמצא בתנור מקבל את טעמו של האיסור. לכן כתב הב"י בשם **הגה"א** (שם) וכ"כ **השו"ע**: ואם אחד מהם מכוסה בקערה או בבצק וכיוצא בו, מותר לצלותם אפילו בתנור קטן ופיו סתום.

גם **הרמ"א** (צב, ה) פסק "וכן אם המחבת מכוסה, הכל שרי מידי דהוי אשתי קדירות נוגעות זו בזו דאין אוסרין זו את זו בניגיעה, כל שכן בזיעה. (מרדכי פרק כ"ה) מיהו לכתחלה יש לזהר בכל זה" (הגהות ש"ד). בשו"ת **אגרות משה** (ג, י) כתב שדברי הרמ"א מוסבים רק על בישול בו זמני (מחבת מכוסה הנמצאת מתחת לסיר מכוסה; הצמדת קדירות זו לזו), כי יש לחוש שמא יתגלה הכיסוי או שיזוב מקדירה לקדירה. אולם, כאשר מדובר על בישול אחד אחרי השני, גם לפי הרמ"א ניתן להתיר לכתחילה. אמנם, יש אחרונים שמשמע מהם שדברי הרמ"א מוסבים גם על בישול אחד אחרי השני (חכ"א, ע"ד, ד. עיין בדה"ש, ביאורים, צ"ב, עמ' רטו-רטז). אם נחוש לדבריהם, הרי שיהיה ניתן להקל בכיסוי אחד הדברים רק בצירוף דבר נוסף: למשל, שיפעילו את התנור בין השימושים (גם ללא המתנת 24 שעות). או שיחכו 24 שעות (ללא הפעלה). או שיקלו

כשאחד הדברים יבש. או שיכסו את שני הדברים (דבר שנוח לעשות במקרוגל. ומי שמכסה באחד, הרי שאם מדובר בדבר רטוב, ידאג לכסות בשני כסויים, ועל כך מסתבר שלא אמר הרמ"א שיש להחמיר לכתחילה)⁵⁴.

ג. בזה אחר זה

מסוגיית הגמ' מבואר בפשטות שנידון 'ריחא מילתא' הוא רק שההיתר והאיסור יחדיו בתנור. אבל אם אפו או צלו זה אחר זה מותר.

◀ וכ"כ הרמ"א: אם אפו או צלאו איסור והיתר תחת מחבת אחת, מגולין, אסור (תוספות) אפילו בדיעבד (שם בארוך). וה"ה אם אפו בכה"ג פת עם בשר, אסור לאכלו בחלב (ש"ד סימן ס' ומהרא"י). אבל בזה אחר זה אין לחוש (תשובת מ"י סוף הלכות מ"א ותשובת ר"י ואו"ה),

וביאר הש"ך (ס"ק יב) שאין ריח בכלי כדי שאח"כ יעבור למאכל השני, ולכן אפילו כלי בן-יומו מותר לכתחילה להשתמש בו בריחא בלבד. והוסיף, שאפילו דבר הנעשה להריח ועדיין ריחו בתנור אין לחוש לבזה אחר זה.

ד. שניהם כחושים

הרשב"א (תוה"ב ב"ד ש"א) דייק מסוגיא דפסחים שרק באחד מהם שמן נחלקו רב ולוי, אך אם שניהם כחושים - מותר לכו"ע לכתחילה. וכן העיר הש"ך (סק"א). הפוסקים הביאו שגם **ר"ת** (ראבי"ה פסחים ס"ס תקז) סובר כך, וראיתו מלחמי תודה שאפייתם בתנור אחד אע"ג דהוי חמץ ומצה, ומותר כיון ששניהם כחושים. אולם התורת חטאת (לה, ג) כתב שלכתחילה יש להחמיר, וכ"ד **האיסור והיתר** (לט, כד) ועוד. הש"ך הביא דבריהם ודחאם. **הערוה"ש** (אות ט) כתב שמלשון הרמב"ם משמע שלעניין לכתחילה אין שום חילוק בין כחוש לשמן.

עוד כתבו הש"ך (שם) והט"ז (סק"א) בשם **השערי דורא** (לה, ה) שאע"פ שבכל מקום אין הנאסר יכול לאסור יותר ממה שהאיסור עצמו יכול לאסור. כאן ההיתר מפטם לאיסור, והאיסור אוסר את ההיתר, משום שריחא שאני שהפיטום מוליך הריח וטעם הכחוש עמו.

האם דם חשוב ככחוש? **הרש"ל** (מעונות ועטרת שלמה סימן לה אות ה) כתב שדוקא כבד שכולו היתר מותר לצלותו עם תבשיל, שהדם שנבלע בכבד הוא דבר קלוש. אבל בשר שנאסר מחמת דם שנבלע בו, אוסר בשר או דבר אחר שנצלה עמו. אך **הב"ח** (עמ' רצו ד"ה ח"ל) סובר שכל דם קלוש הוא ואינו אוסר בריחא.

⁵⁴ ע"פ שיעורו של הרב י"צ רימון שליט"א.

הפרי מגדים (שפ"ד א) כתב שחוץ מפת אין אנו בקיאים מה חשוב לכחוש. ולכן יש לזיזת לכתחילה בכל בשר. אך הזבחי צדק (אות א) הביא בשם הקהילות יעקב (צז, ג) שגם היום אנו בקיאים בריחא דכחוש, משום שאין איסורו אלא לכתחילה. וכ"כ כה"ח (אות ב).

ריחא בדבר חריף

כתב הבי"י (סימן צז) בשם המרדכי (חולין סי' תרסו) ותשובות הרשב"א (ח"א סי' תתמ"ט) בצל שצלאו עם דבר אסור הואיל שהוא חריף שואב טובא, מידי דהוה אפת חמה וחבית פתוחה דאפילו מאן דאמר ריחא לאו מילתא היא מודה הכא.

◀ וכ"כ הרמ"א: ואם האיסור דבר חריף, וכל שכן אם ההיתר דבר חריף, ריחא מלתא היא ואפילו בדיעבד אסור, אם שניהם מגולים. אבל אם אחד מהם מכוסה, אפילו בבצק בעלמא, מותר. (מרדכי פ' ג"ה ואו"ה).

אולם יש להעיר על כך, שההנחה שדין פת חמה וחבית פתוחה מוסכם לכו"ע היא רק לפי שיטת רב/אבי הסוברים שריחא מילתא היא, וא"כ לפוסקים כשיטת לוי שריחא לאו מילתא, ממילא ייתכן שאף דבר חריף ריחא לאו מילתא! (עיין גר"א ס"ק יב).

נחלקו האחרונים האם חומרת דבר חריף היא רק באופן בו דיברו חז"ל (היינו תנורים גדולים) או בכל אופן: דעת הש"ך (סק"ט) וט"ז (סק"ה) שיש ריחא בדבר חריף בכל אופן, גם בתנור גדול, ואפילו כשהאיסור הוא פת שהיא כחושה. אולם דעת מהרש"ל (פ"ז סימן טו) וב"ח (הובאו בט"ז) שרק בתנור קטן או מכוסה יש ריחא בדבר חריף, אך בתנור גדול ופתוח אין ריחא. ומ"מ גם הם מודים דהיינו רק בדיעבד. לעומת הרמ"א, הפר"ח (ס"ק ח-ט) נקט בפשטות מחמת הקושיא הנ"ל שאין להחמיר בדבר חריף אפילו בתנור קטן ופיו סתום, ומחמת כך דחה פסק השו"ע לקמן (סע' ד), ע"ש (ס"ק יח).

מלשון רמ"א משמע שכיסוי מועיל רק בדיעבד, ואין היתר לצלות דבר חריף לכתחילה עם איסור מכוסה. וכן הביא הש"ך (סק"י) מדברי רמ"א בתו"ח. אולם רעק"א (סק"ב) צמצם חומרא זו דווקא לכיסוי בצק, ומשמעות דבריו שבכיסוי שאינו מאכל מותר לכתחילה.

כתב החוות דעת (סוף בסימן, קיצור דינים אות ד) שבדין חריף אפילו אם שניהם כחושים אסור. וכ"כ הזבחי צדק (אות יד) וכה"ח (אות כו). והוסיף כה"ח (אות כז) שחריף הוא דווקא כאשר רוב התבשיל חריף.

צירוף חתיכות לשישים

האיסור והיתר (לט, יח) סובר שריח בטל בשישים, אלא שהסתפק מה מצטרף לשישים, האם כל החתיכות מצטרפות לבטל את הריח שנמצא בחלל, או שבכל חתיכה צריך שיהא שישים כנגד הריח.

◀ כתב הרמ"א: י"א דכל מקום דאמרינן ריחא מילתא ואוסר בדיעבד, היינו דוקא דליכא ששים מן ההיתר נגד האיסור. אבל בדאיכא ששים מן ההיתר, אפי' בכל מה שבתנור, מבטל האיסור. (שם בארוך כלל ל"ט ד"ח). ולצורך הפסד יש לנהוג כן.

א"כ, הרמ"א הקל לצרף את כל החתיכות רק בהפסד מרובה, וכ"כ הש"ך (ס"ק יג) והט"ז (סק"ו) בדעתו. אולם לדעת מרן השו"ע, כתב הזבחי צדק (אות יב) שבדיעבד מותר בכל עניין אפילו סתום לגמרי ואין בו הפסד מרובה, אלא שהוסיף שהמחמיר תע"ב.

ריחא בדבר שאינו בטל

בדין ריחא חקרו האחרונים האם האיסור הוא משום חלקיקי טעם העוברים לחתיכה ואוסרים אותה. אם ננקוט כדעה זו, באיסורים האוסרים במשהו, יש לאסור ריחא בכל אופן. התוספות (ע"ז שם) החמירו, אך המרדכי (פסחים סימן תקע) הקל.

◀ כתב הרמ"א: י"א דאיסור האוסר במשהו, כגון חמץ בפסח, ריחא מילתא ואוסר אפילו בדיעבד, אם התנור קטן והוא סתום, והאיסור וההיתר מגולין תוך התנור. (ד"מ בשם הגהת סמ"ק ובשם תוספות ע"ז סו:). ויש אומרים שאין לחלק. (ד"מ בשם מרדכי). ובמקום הפסד יש לסמוך אדברי המקילין.

הקשה הש"ך (ס"ק יד) על הרמ"א, מדוע כתב בדעת התוס' שיש להחמיר רק בתנור קטן וסתום, הלא מדבריהם מוכח שהחמירו אף בתנורים גדולים לעניין זה! הש"ך יישב בדוחק שרמ"א מקבל את הפסיקה העקרונית שריחא לאו מילתא, דלא כתוס', ולכן הקל יותר בדין זה. עוד הקשה הש"ך (ס"ק טו) שאין המרדכי מקל בדין זה מחמת שאין בריח כלום, אלא הקל בחמץ ומצה משום שפת כחושה היא ואין בה ריח, אך אין זה אומר שחולק על העיקרון של התוס' לפיו כל דבר האוסר במשהו ריחא מילתא ביה. אלא שסיים הש"ך שמצא שדעת מהרי"ל אכן להקל בכך.

דין זיעה

בתשובת הרא"ש (כ, כו) כתב שזיעה אוסרת⁵⁵. את הלכה זו הוא לומד ממסכת מכשירין (ב, א) הלומדת שזיעה של אדם שרחץ במים שאובים טמאה, משום שזיעה של מרחץ טמא מטמאת. מכאן ניתן ללמוד "מכל הלין שמעינן דזיעה היוצאת מן הדבר חשובה כאותו דבר".

⁵⁵ עיין בדברי הרא"ש שדן על מקרה של מחבת חלבית המונחת בתנור מתחת לסיר בשרי, והוא מעלה סברה שחום התבשיל בסיר מונע ממנו לקלוט את אדי המחבת, דהיינו שהאדים שהתבשיל שבסיר יוצרים מרחיקים ממנו את אדי המחבת. וכתב בשו"ת יבי"א ח"ה סימן ז סוף אות ז לצרף סברא זו כסניף להקל.

לעיל הבאנו שבפשטות אם אופים מאכלים זה אחר זה, אין לחוש כלל לדין ריחא.

◀ וכ"כ הרמ"א: בזה אחר זה אין לחוש אלא אם כן הזיע המתבת משניהם, דאז אסור אפילו בזה אחר זה, אם היו שניהם מגולין, דהוי ככיסוי של קדרה. (ד"ע ממשמעות הרא"ש סימן צ"ג, כדלעיל סימן צ"ג). ושם (ס"א) כתב: ואם לקחו כיסוי רותח מקדירה של בשר ונתנו אותו על קדירה של חלב: אם שניהם חמים - שניהם אסורים אם יש מאכל בקדירה של בשר וחלב. ואם הכיסוי צונן והקדירה חמה - נמי שניהם אסורים אם התחיל להזיע תחת הכיסוי, דתתאה גבר (או"ה). ואם הכיסוי חם, והקדירה צוננת - הכל שרי (שם), רק המאכל צריך קליפה".

מבואר מדברי הרמ"א שכאשר יש זיעה בחלל, דינו כבישול גמור. וכן עולה מדברי השו"ע לעיל (צב, ח) "מחבת של חלב שנתנו בכירה תחת קדירה של בשר, הזיעה עולה ונבלע בקדירה, ואוסרתה (תשובת הרא"ש כלל כ סימן כו)". הרמ"א שם הגביל דין זה בג' אופנים: 1. דווקא אם יש מאכל בכלי התחתון. 2. הכלי התחתון מגולה. 3. הכלי העליון מספיק קרוב כדי שהזיעה שעליו תהא חמה בכדי שהיד סולדת.

ולכאורה צ"ב מדוע לא דנו הפוסקים בכל סעיף זה מצד דין זיעה? הלא התנור שבו צלו נבלה ושחוטה כאחד ספג זיעת נבלה ונאסר וממילא חזר ואסר את השחוטה! כמה ביאורים נאמרו לכך בדברי האחרונים, ובספר הוראה ברורה (באה"ל ד"ה אלא א"כ) הרחיבו בכך, וכאן נתמצת את עיקרי התירוצים: 1. כאמור, זיעה אוסרת רק כלפי מעלה. ממילא, גם אם הכלי נאסר מחמת זיעת האיסור, אין הוא אוסר שוב את ההיתר ע"י זיעה, ואה"נ שאם צלו נבלה תחת שחוטה באופן שהיס"ב תיאסר השחוטה. אולם יש להקשות על כך מדין כיסוי הקדרה שהובא לעיל, שם מפורש שנאסר גם מה שתחת לזיעת האיסור משום שנופלת לתוכו. ואם כן, היה מקום לאסור שחוטה שנצלית לאחר נבלה מחמת זיעת הנבלה שנספגה בתקרת התנור. וייתכן לחלק בין מכסה שהוא צמוד וצר לחלל התנור שהוא רחוק יותר ומרווח. 2. בתנור אין לחוש לזיעה מפני שהחום שבתוכו מאדה את הזיעה עוד טרם ספגה אותה תקרת התנור. עפ"ז דנו האחרונים האם רק כאשר מקור החום נמצא בתוך התנור יש לסמוך שמאדה את הזיעה, או שמא גם אם מקור החום חיצוני לתנור. בשו"ת משכנות יעקב (סימן ל"ד) הוכיח שיש הסבורים שזיעה אינה איסור. עיקר טיעונו הוא, שזיעה משנה את המאכל, ופקע ממנה שם האוכל שהיה לה קודם. ואמנם הרא"ש הוכיח את דבריו מהמשנה במכשירין, אולם, טוען המשכנות יעקב, שיש חילוק בין איסור והיתר לבין טומאה. בטומאה מצאנו שתולדות משקה כמשקה, ברם, באיסור והיתר, לא שמענו על תולדות, ורק המשקה עצמו אסור. אמנם, כאמור בשו"ע פסק כדעת הרא"ש, וגם המשכנות יעקב לא סמך על כך אלא באיסור דרבנן. כמו כן, אחרונים לא קיבלו בדרך כלל את חידושו של המשכנות יעקב.

זיעה באוכלים יבשים

כתב **התורת חטאת** (לה, ו) "ואפשר לומר דהואיל והנאפה תחתיו הוא יבש אינו מעלה זיעה כמו קדירה ולכן לא קיבל רק ריחא בעלמא שאין בו ממש". **הפת"ש** (צב, סק"ו) הביא בשם **הפמ"ג** (או"ח תנא א"א ל) שכתב עפ"ד שו"ת משאת משה (יו"ד ח"א סימן ד) שדווקא זיעת משקים חשובה כמוהו, אבל אוכלין אין זיעתו כמוהו. אולם מהרמ"א דלעיל (קה, ג) ייתכן שמחמיר בכך לכתחילה. גם **הגר"ש קלוגר** (טוב טעם ודעת תליתאה ס"ס קעו) כתב שלא שייך זיעה אלא רק ע"י רתיחת משקה, אבל בצלי דליכא מים לא שייך זיעה כלל. **הבית מאיר** (או"ח סימן תסא) ג"כ סובר שזיעה אינה אלא בדבר לח ולא בנאפה שהוא יבש, **הגר"ש ז' אורבך** (מנחת שלמה תניינא סימן נא) הביא דבריו.

אולם בשו"ת **בית שלמה** (יו"ד סי' קסד) האריך לדחות דברי הפמ"ג, ולדעתו אין לחלק בין זיעת משקין לזיעת אוכלין. וכ"פ **הערוך השולחן** (סי' צב סוף אות נד) שהכל תלוי בשומן, ואין חילוק בין אוכלין למשקין, וכ"כ בשו"ת **צור יעקב** (סימן סח). ראה עוד ביבי"א (ח"ה סימן ז אות ה) ושו"ת תפילה למשה (ח"ה סימן כג אות ב) שצירפו את דעת המקלים כסניף.

בשו"ת **אגרות משה** (יו"ד, ח"א, סימן מ', וסוף סימן נ"ט) סובר שאין זיעה במאפה. הוא מנסה לדייק בדברי הרמ"א (ק"ח, א) שרק אם ידוע שהזיע משניהם - נאסרים, אבל בסתמא, לא חוששים שמא הזיע, ולפי זה, אולי ניתן להתיר כל תבשיל. אולם, הוא כותב שיתכן שבתבשילים נוזליים, יותר נוטה שיזיע. ולכן הוא מתיר רק בתבשילים יבשים. יש לציין, שמציאותית, ייתכן שאין לכך השלכה משמעותית, כי בדרך כלל המאפים היבשים (כגון חלות ולחם) הם פרווה, ואילו המאפים החלביים (כגון עוגות) הם נוזליים (בתחילת אפייתם הם בלילה). אך ראיתי בספר **בשר בחלב** (פי"ב ענף ב אות יד) בשם **הגר"ע אורבך** והגרמ"ש קליין שאע"פ שמחשיבים עוגות כבלילה רכה, בדיעבד יש להקל להחשיבם כיבשים.

האם צריך להקפיד שלא להשתמש בתבלינים שנתן אותם לתבשיל בשרי חם, ולחשוש לאדים הנכנסים לו או לא: **בדי השולחן** (אות קסה) מחמיר שאין להשתמש למאכל חלבי בתבלין שנותנים אותו לתוך קדרה בשרית בשעת בישול, שהזיעה העולה לתוכם גם אם אינה יס"ב בכל זאת היא נכנסת דרך נקבי הכלי ומתערבת עם התבלין. בקובץ 'מציון תצא תורה' (ח"א יו"ד אות קצב, והע' כו) הביאו בשם **הגר"ש אלישיב** שאין להחמיר בזה בדיעבד. ובשם **הגר"א נבנצל** הביאו שאולי רק אם רואים שנכנס זיעה לתבלין או למלח יש לחשוש לזיעה.

תנורים בימינו

תחילה יש לבאר האם אנו חוששים מסתמא לזיעה: **האגרות משה** (יו"ד ח"א סימן מ"ה ולכן) למד מלשון הרמ"א כאן שמסתמא אין חוששים לזיעה, אא"כ ידוע שהזיע משניהם. ולגבי תנורים בזה"ז כתב דמשום שסתומים מלמעלה ובצדדים ודאי מזיע או שיש יותר מקום לחוש לזיעה, ולכן יש להחמיר למעשה שלא לבשל בתנור קדרות מגולות, אבל בסתמא אין לחשוש שמא הזיעו בדברים יבשים. ובשו"ת **אבן יקרה** (ג),

(יח) העלה דמשום שהיסקו מבפנים אין שום מקום לחוש לזיעה, שהזיעה שעולה מהמאכל נשרפת קודם שנבלעת בתנור, ואף במקום שלא הוסק ממש אין לחוש, משום שבמתכת אומרים חם מקצתו חם כולו. ע"פ כל הנ"ל, יש לדון בתנורי זמננו. מדין ריחא, אין כ"כ מקום לדיון - לדעת הרמב"ם אסור לכתחילה, לדעת השו"ע מותר לכתחילה אם יש פתח לתנור (דתנורים שלנו גדולים מיב' עשרונים), ולדעת רמ"א יש להתיר בדיעבד רק אם יש פתח. אולם מדין זיעה נחלקו הפוסקים מה הדין בתנורי זמננו, האם מותר לאפות מאכל חלבי מיד לאחר שאפו בו מאכל בשרי או ההיפך.

א. מותר לכתחילה: בשו"ת ישכיל עבדי (ז.ד) נימק את פסיקתו להקל בכך שהתנור מרווח, וכן ייתכן שהתנור חם בצורה כזו שהזיעה מתאדה עוד טרם שהיא נבלעת (כסברת האבן יקרה ח"ג סימן יח). ולרווחא דמילתא כתב שיסיק את התנור קודם בישול המאכל השני. גם הרב קאפח (מאכלות אסורות טו, לג) התיר לאפות מאכל בשרי לאחר חלבי ללא שום הכשרה, כי אין לחשוש לזיעה שנשארה מכיון שהיא נשרפת מיד בחימום התנור.

ב. מותר ע"י הכשרת התנור ביניהם: בשו"ת אור לציון (ח"ג, פרק י סעיף ב, עמ' קטו) נקט בפשטות שתנורי ימינו בולעים את הזיעה, ולכן החמיר בהכשרתם לפסח. ואם בלעו איסור לא יועיל להכשר התנור אלא ליבון, ולא די בהיסק התנור עצמו, דבולעו כך פולטו אמרינן על צורת השימוש בכלי ולא על אופן ההכשרה למעשה. אך למעשה בבליעת בשר וחלב הקל "די לנקות היטב את דפנות התנור ובעיקר את הגג במטלית עד שלא ישאר שומן ולכלוך בעין, ולאחר מכן להסיק את התנור בחום גבוה כדי ליבון קל. ואף לחמם את התנור עד שיהא חם בכדי שהיד סולדת בו... ובלבד שיחליף את המגשים, שיהא מגש מיוחד לבשר ומגש מיוחד לחלב". בשו"ת שיח נחום (סימן מז) התיר ע"י הכשרת החימום ביניהם בחום הגבוה ביותר, וכ"כ בשו"ת דבר חברון (י"ד ב, פח) ועוד. גם בפניני הלכה (כשרות ב פרק לה אות יד) פסק כשיטה זו שהיא האמצעית בין השיטות. בשו"ת תפלה למשה (ח"ה סי' כג) הקל מטעם שהתנור שורף את הזיעה, משום שחוטי החשמל עוברים בתוך דפנות התנור וחשיב להיסקו מבפנים (שם אות ו). אך משום שיש תנורים שעדיין נשאר בהם זיעה בתקרת התנור, או שומן בדפנותיו, אין להתיר לאפות מאכלי חלב אחרי מאכלי בשר עד שיסיקנו בנתיים שיעור של חצי שעה (ששיעור זמן זה מכלה את הזיעה שחשבה למשקין), והמחמיר לקנח בסמרטוט את הזיעה שבעין ואח"כ להסיקו חצי שעה תע"ב. ואם לא מדובר על צליה אלא אפיה של בצק וכד', מותר מעיקר הדין לאפות בו מאפה בשר אחר מאפה גבינה וההיפך, בלא שום הסקה לפני כן, והמחמיר להסיקו בנתיים תע"ב.

הגר"מ אליהו (מאמר מרדכי למועדים פכ"ג סכ"ח) כתב כעין זה אך החמיר מעט יותר: כשאופים מאכל, לחם או עוגות חלביות בתנור, אין לאפות אותם בתא שבושל בו בשר אלא לאחר שיכשירוהו כראוי. והכשרת התנורים של ימינו תלויה בארבעה תנאים והם: א. להמתין 24 שעות אחר האפיה.

ב. לנקותו בספוג רטוב. ג. להחליף תבניות. ד. לחמם את התנור עד שיגיע לחום הגבוה ביותר, וישהה בו לפחות דקה או יותר. עוד כתב (ס"א) שמותר לאפות מאכל פרווה בתא שנאפו בו מאכלי חלב או בשר ולאכול אותו הן עם מאכלי בשר, הן עם מאכלי חלב, ובלבד שהתנור נקי. ויש נוהגים להמתין 24 שעות מאפיית הבשר או החלב לאפיית הפרווה.

ג. בנוסף יש להמתין 24 שעות: בשו"ת יביע אומר (ה, ז) האריך לדון בגדרי זיעה, ובצירוף הצדדים השונים (דילמא אין זיעה באוכלין, שמא נתיבשה הזיעה מחמת חום התנור, ושמא אין הזיעה יורדת למטה לתוך התבשיל, ושמא יש שישים בטיפות הזיעה שירדו למטה, וכן רגילים להסיק את התנור לפני כל אפיה ובישול, וחום זה מכלה את הזיעה שנשארה בתנור, וכן לצרף סברת הרא"ש שבעוד הקדרה רותחת אינה בולעת הזיעה) הקל בדיעבד גם אם בישלו תוך מעל"ע. רק במאכלים [לאפוקי משקים] התיר לבשל לכתחילה בזא"ז לאחר מעל"ע, ובתנאי שיפעילו את התנור "כשליש שעה, באופן שחום התנור יסלק כליל את הזיעה המועטת במידה שישנה בתנור". ואם רוצים להקל גם בתבשיל לח בתוך מעל"ע, "אין למחות בידם". כעין זה כתב הרב מאזוז בשו"ת מקור נאמן (א, תקפז).

האגרות משה (א, מ) לא קיבל את התירוץ שהוצעו לעיל כטעם להקל בתנורים שלנו, והביא את דברי רעק"א (סי' צב ד"ה שהיד) בשם מהרא"י שאם הקדירה רותחת נאסרה אף אם לא היה היד סולדת בזיעה, וכן איתא בפמ"ג (משב"ז כט). עפ"ד כתב שבתנורים שלנו הרי הגג והכתלים כולם חמים מאד, והזיעה שמגיעת שם אף אם לא היה היד סולדת מצד הזיעה בעצמה הרי נעשה בכאן כשמגיעת בהגג והכותלים רותח שהיד סולדת. משא"כ בתנורים בזמננו שמיציאות זו לא הייתה שייכת. אך מחמת דעות הפוסקים לחלק בין זיעת יבש ללח, התיר לכתחילה אם המאכל הראשון הוא יבש אא"כ יודעים בוודאות שהזיעה, ובדיעבד גם בנוזל יש להקל רק לאחר מעל"ע מטעם דהוי נטל"פ ומסתמא יש ששים כנגדו. אך לאחר מכן (סי' נט, ד"ה ומסתבר) סייג את פסיקתו שאין לחוש לזיעה באפייה אלא רק בבישול, ואף בבישול אין לחוש אם גוף החימום למעלה, מפני "שהוא נשרף עוד קודם שתגיע הזיעה לתנור", כעין סברת המנח"י הנ"ל. אלא שיתכן ורק צירף סברא זו להקל בזיעה ביבש, שבשאר תשובותיו (א, מ; ג, י) לא העלה טענה זו. בכל אופן החלקת יעקב (ב, קלו) דוחה במפורש סברה זו.

ד. אסור גם בדיעבד: הגר"ש וואזנר (מבית לוי ה, תשנ"ד עמ' כו) פסק שאין להשתמש בתא אחד שבתנור לבשר וחלב, גם בזה אחר זה וגם לאחר המתנת כ"ד שעות מהשימוש האחרון. וכ"כ בשו"ת חלקת יעקב (יו"ד סימן כג) ולהורות נתן (ח"א סימן לג-לד). לדעתם יש חשש שתצא זיעה משיירי מין אחד ותבליע טעם במין השני, שלעיתים נשפכת שם ממשות מהאוכלים, ויש חשש שיבשלו כך ללא ניקוי קודם לכן.

המנחת יצחק (ה, כ) האריך בגדרי זיעה, והסיק שלכתחילה עדיף לייחד תנור לכל שימוש, אך אם אין אפשרות כזו ניתן להכשיר את התנור, ובזה יש הבדל בין סוגי התנורים: תנור שהיסקו מבפנים

(כגון גריל וכדו', שגוף החימום בתוך חלל התנור) - די בהפעלתו קודם הבישול. תנור שהיסקו מבחוץ - צריך ניקיון היטב ובשעת הפעלתו טוב שישים כלי עם מים כדי שתיבלע זיעת המים ותשמש כהגעלה [וראה שם (אות טז) מה שחילק בין תוך מעל"ע לאחר מעל"ע לעניין סוג הכלי שבו המים, בתוך מעל"ע צריך להיות פרוה, ולאחר מעל"ע אין חילוק].

מיקרוגל

הנה במיקרוגל המצוי כיום אין בו שום הסקה, והמאכל מתחמם ע"י גלים חשמליים מסויימים שאינם נקלטים כי אם ע"י מאכלים שיש בהם לחות, אבל הכלים והתנור אינם מתחממים כלל ע"י אותם הגלים, ורק ע"י חום המאכל הם מתחממים. ובזה לא שייך להקל ע"פ הטעם שהזיעה נשרפת מחום התנור.

הרב **לוי יצחק הלפרין** (כתב עת בית אהרון וישראל כא, עמ' עה) כתב דמשום שחומו מגיע רק מהאוכל, א"כ אין חום האדים גדול כ"כ, וממילא אין הן נבלעות וגם לא פולטות, ואין חשש גדול שיש בכלל בליעה בדפנות. ולכן לגבי בשר בחלב אם ינהיגו שאחר כל שימוש של מין אחד מנקים את התנור והשימוש של כל מין יהיה בשתי צלחות מלמעלה ומלמטה, יהיה ניתן להשתמש בה בשני מינים זה אחר זה. ואם יש במיקרוגל אפשרות להשחמת המאכל, כך שיש בו גוף חימום חיצוני, אם יגיעו האדים לדפנות יש סיכוי טוב שיהיו בדרגת חום של י"ב, אין להשתמש במיקרוגל זה לשני המינים מחשש לזיעה היוצאת מהתבשיל (גם אם הוא מכוסה וסגור), אלא יש לנהוג שאחד מהמינים יתחמם תמיד בלא השחמה, כך שהזיעה של מין זה לא תגיע לדפנות כשהיא חמה.

אמנם הרב **ישראל רוזן** זצ"ל הגיב למאמרו (בית אהרון וישראל כב, עמ' קיט) וכתב שודאי חום האדים מגיע לטמפרטורה גבוהה, והם מתפשטים והולכים. ואותה זיעה שמתפשטת ממשיכה לספוג חום גם לאחר פרישתה מהמאכל. לכן לדעתו אין נ"מ בין תנור רגיל למיקרוגל מבחינת מציאות הבליעה, ואדרבה מיקרוגל אינו ניתן להכשר ע"י ליבון קל. גם בספר **מערכי לב** (עמ' תכט הע' 23) כתב ע"פ בדיקות מדוייקות שהדפנות של המיקרוגל מתחממות בשיעור שהי"ב כאשר מבשלים בה כוס מים מגולה במשך 18 דקות. לכן כתב הרב ישראל, שהעצה היא להשתמש בבשר בחלב (וכן לפסח) בדרך של כלי בתוך כלי (היינו לתת קופסת פלסטיק בגודל המיקרוגל ובתוכה להכניס את המאכל סגור בתוך כלי).

בשו"ת **שיח נחום** (סי' מח) העלה להקל לכתחילה כל עוד המיקרוגל נקי, ולרווחא דמילתא הצריך לכסות את אחד מהמאכלים. ובשם הגר"צ **אבא שאול** (ודרשת וחקרת ח"א יו"ד סי' ד' אות ב') מובא "בענין המיקרוגל דברתי עם הגר"ץ והוא אמר לי בפשיטות שמותר להשתמש בו לחלבי ולבשרי וידקדק לעולם לכסות רק אחד מהם או הבשרי או החלבי".

ובשו"ת **שרגא המאיר** (ח"ו סי' קס"ז אות ה') כתב "הנה אם שתי הקדרות הם מכוסים היטב עד שאי אפשר שישפוך מהם כלום לחוץ על הקרקע התנור או על קדירה השני אז מותר לבשל שניהם ביחד, ואם לאו

צריך להיות לו רק או של בשר או של חלב. כנלפע"ד וכן הנני מורה למי ששואלין ממני, כיון שאי אפשר לי להתברר היטב אי בולע מהזיעה וכדומה".

הגר"ש וואזנר (מבית לוי ה, תשנ"ד עמ' כז) סובר שלא להשתמש במיקרוגל לבשר וחלב גם אם מכסה את המאכלים בשעת החימום, כי מצוי מאוד שהתבשילים מתחממים ומתבשלים כשאינם מכוסים, ולעיתים גם גולש וניתז מהם. ואם נאסר המיקרוגל ע"י שימוש של בשר וחלב, ימתין כ"ד שעות ואח"כ יחמם בו מים עד שירתחו ויוכשר ע"י הזיעה, ומעתה ישתמש בו רק כשהתבשיל מכוסה. גם **הגר"ש אלישיב** (שבות יצחק דיני מיקרוגל פ"ה אות ד) סובר שכיון שהמיקרוגל חשיב ככ"ר המונח ע"ג האש, מפני שמקבל הוא את חומו בשעת הבישול, ולדעתו "אין להשתמש במיקרוגל לבשר וגם לחלב בזה אחר זה אפי' אם יקפיד לכסותם היטב". וכן הביאו בשם **הגרשז"א** (שבות יצחק ח"ו עמ' נ"א, ע' מוריה גליון רל"ח טבת תשנ"ו סוף עמ' ע"ט) "שלא להשתמש בתנור מיקרוגל לבשר וחלב בזה אחר זה, גם אם יקפידו לכסות את הכלים". **הבדי השולחן** (אות קפג ובביאורים) סובר שדבר לח מותר רק לאחר כ"ד שעות, ודבר יבש מותר מיד.

הגר"מ אליהו (מאמ"ר מועדים כג, מו) סובר שכדי להשתמש בבשר ולאחר מכן בחלב או להפך צריך שיתקיימו התנאים הבאים: א. צלחות נפרדות לבשר וחלב. ב. המתנת 24 שעות. ג. לנקות את המיקרוגל בכד רטוב ולהסיר שאריות אוכל. ד. להכניס כוס פלסטיק עם מים, ולהפעיל אותו עד שיתאדו מעט. ה. לעטוף את המאכל שמכניסים בעטיפה אטומה.

סעיף ב':

ריחא בבישול

כתב **הרשב"א** (תוה"א ב"ד ש"א טו.) שדין 'ריחא מילתא' לא נאמר אלא בצלי אבל בקדרה אין לחוש. וראיתו מהגמ' בפסחים (עו.) שכעין שתי קדרות מותר, מכיון שכל אחד בקדירה בפנ"ע אין ריחא כ"כ. עוד כתב (תוה"ק שם י.) שאפילו אם מבשלם בתנור קטן, אם נותן את התבשילים בשתי קדרות נפרדות מותר לכתחילה, אפילו שהן מגולות, כיון 'שאינ ריח המתבשלים גדול כ"כ'. הרשב"א הוסיף להביא ראיה מהגמ' בע"ז (יא:) בה מבואר שמותר לישראל להניח קדרתו בסמוך לקדרת הגוי, ומוכח שלא חוששים לריחא בדבר המתבשל. וכתב הר"ן (ע"ז ג.) שאפילו הפוסקים כרב שריחא מילתא היא, בקדרה מודים להתיר.

◀ כתב **השו"ע**: בד"א, בצלי. אבל אם בא לבשלם בקדרה, זה לעצמו וזה לעצמו, אפילו בתנור קטן ופיו סתום, מותר, ואף על פי שפי הקדרות מגולה. אך **הרמ"א** כתב: ודוקא שהתנור פתוח קצת, אבל אם הוא סתום מכל הצדדים כדרך שמטמינים החמין לצורך שבת, אסור. (מהרי"ו סימן מ"ד ואו"ה והגהת ש"ד בשם מהר"ם.) ואפילו בדיעבד יש מחמירין ואוסרין, אם האיסור וההיתר מגולה. (כך משמע בהגהת ש"ד.) ובמקום הפסד מרובה יש להקל.

הרשב"א הטעים את דבריו בכך שאין ריח המבשל כ"כ אוסר. אך השו"ע השמיט דבריו. **הש"ך** (ס"ק טז) דייק שהשו"ע הולך לשיטתו, שאין הבישול קובע אלא הדפנות שחוצצות בין המאכלים⁵⁶, ונ"מ לצלי קדר שנעשה בכלי שדינו כבישול ומותר. וכ"כ **הפר"ח** (אות טו). אך **הב"ח** (סימן צז) לא חילק בכך, וכ"ד **המגן אברהם** (סי' תמז סק"ד) ו**המ"ב** (שם ססקי"ג).

כתב **הפרי תואר** (אות ב) שרק כאשר הצלי הוא צלי אש ממש כדרך שצולים לפעמים, שמניחים הבשר בכלי באויר ומרבים האש למטה וכך נצלה הבשר, אבל צלי קדר שיש בו רוטב ודומה לתבשיל, דינו כדין התבשיל שבכל מקרה מותר, שאין ריח המתבשלים כ"כ. וכ"כ **הזבחי צדק** (אות לב) ו**כה"ח** (אות מז).

הלבוש (ס"ב) סובר שהרמ"א משווה בין בישול לצליה, ולכן לדעתו צריך שיהיה פתוח כדי שיהיה אפשר להקל בדיעבד. אך **הש"ך** (ס"ק יז) סובר שהרמ"א מיקל בבישול לכתחילה כאשר התנור פתוח מעט, אך לא בצלי.

הרמ"א היקל בהפסד מרובה. וכ"ד **הב"ח**. **הערוה"ש** (אות יב) היקל בדיעבד או לכבוד שבת או בהפסד מרובה. אך **המהרש"ל** (יש"ש פ"ז סימן יד) לא חילק ואוסר לעולם בתנור סתום ואפילו גדול. וכתב **הש"ך** (ס"ק יח) דמשמע שאוסר אף בהפסד מרובה.

יש לשים לב שכל האמור בדברי הרמ"א לא נוהג לדעת השו"ע, הסובר שאפילו בתנור קטן וסתום, מותר לכתחילה. וכ"כ **הפר"ח** (אות טו) שלדעת מרן מותר לכתחילה אפילו סתום מכל הצדדים. וכ"כ **הזבחי צדק** (אות לג).

סעיף ג':

שמנונית על המרדה

כתבו **התוספות** (ע"ז סו: ד"ה רבא אמר) אם שמנונית האיסור על המרדה, אסור ליתן עליה היתר כל היום. אך אם היא אינה בת יומא, מותר להשתמש בה לכתחילה, ולא גזרו שאינה בת יומא אטו בת יומא אפילו לכתחילה, שמצב זה מוגדר כ'אי אפשר', שהגוי לא ישמע לו לעשות מרדה חדשה בכל פעם ופעם שישפוך עליה של איסור (ולכן מתירים בכה"ג נטל"פ לכתחילה).

◀ כתב **השו"ע**: אם יש שמנונית של איסור על המרדה שקורין פאל"א, אסור ליתן עליה היתר כל היום. מיהו כשאינה בת יומא, מותר להשתמש בה⁵⁷, משום דאי

⁵⁶ מכיון שעיקר ההיתר הוא בגלל הקדרות שחוצצות בין המאכלים, כתב המאירי (ע"ז סו:): שכאשר הקדרות מלאות במאכלים מעל גדותיהן, אין הפסק בין האיסור וההיתר, ולכן ההיתר של הפסקת הקדרות לא חל. וכ"כ **הפרי תואר** (אות ב).

⁵⁷ זבחי צדק לה: דוקא במדיח מה שבעין מעל המרדה, דאף שאינו בן יומו אינו נפגם הבעין וצריך הדחה.

אפשר בענין אחר. והעיר הרמ"א: כל זמן שהיא בת יומא לא מהני בה הגעלה ולא קליפה בכלי אומנות (ת"ה סימן ק"ל והגהת ש"ד ומרדכי).

ביאר הש"ך (סק"כ) שמרדה דינה ככלי שתשמישו ע"י האור, ולכן הכשרה הוא ע"י ליכון בלבד. ומחמת שהמרדה עשויה מעץ, אין דרך להכשירה. וע"ע בהלכות פסח (תנא, יט) שיש כמה פרטי דינים נוספים בהאי דינא.

מה הדין אם בדיעבד השתמש במרדה בת-יומה? ה"ט"ז (סק"ז) הביא את דברי או"ה שרק הפת שהוציא ראשונה נאסרה, ואם אינו מכירה בטלה ברוב, ואע"פ שראויה להתכבד, אין איסורו מגופו ולכן מקלים בו. אולם הדגול מרבבה העיר, שלא הבין את דברי האו"ה, שהביא כמה וכמה טעמים ורק לפי טעם אחד כתב שאפשר להקל בכל שאר הלחמים, אך למעשה לא פסק כך אלא אסר את כל הלחמים.

מכיון שכל ההיתר הוא משום שהגוי לא ישמע לישראל, כאשר המרדה של ישראל כתב הפר"ח (אות טז) שאפילו אינה בת יומא אסור. וכ"כ הערוה"ש (אות כא) והכרתי (אות טז). ומ"מ כתב כה"ח (אות נג) שבדיעבד גם בשל ישראל אין לאסור, כיון שאינו בן יומו.

סעיף ד':

פת חמה ע"ג חבית של איסור

שנינו בעבודה זרה (סו:)

"האי בת תיהא, עובד כוכבים בדישראל - ש"ד; ישראל בדעובד כוכבים - אביי אמר: אסור, רבא אמר: מותר. אביי אמר אסור, ריחא מילתא היא; רבא אמר מותר, ריחא לאו מילתא היא... אמר רב מרי, כתנאי: הרודה פת חמה ונתנה ע"פ חבית של יין של תרומה - ר"מ אוסר, ור' יהודה מתיר, רבי יוסי מתיר בשל חיטין ואוסר בשל שעורים, מפני שהשעורים שואבות... לרבא ודאי תנאי היא, לאביי מי לימא תנאי היא? אמר לך אביי: לאו מי איתמר עלה, אמר רבה בר בר חנה אמר ר"ל: בפת חמה וחבית פתוחה - דברי הכל אסורה, בפת צוננת וחבית מגופה - דברי הכל מותרת, לא נחלקו אלא בפת חמה וחבית מגופה, בפת צוננת וחבית פתוחה, והא דידי נמי כפת חמה וחבית פתוחה דמי"

◀ כתב השו"ע ע"פ פירוש התוס' בסוגיא: פת חמה שמונחת על גבי חבית פתוחה של יין נסך, אסורה. (רמ"א: דווקא אם מונחת נגד המגופה. ארוך כלל ל"ט). אבל אם הפת צוננת, אפילו אם החבית פתוחה, או פת חמה וחבית מגופה (פי' שתומה), מותר. ואם היה פת שעורים, אסור אם הפת חמה, אפילו חבית מגופה.

אלא שקשה ע"ד התוס', הרי לעיל (ס"א) פסק כדעת הרי"ף והרמב"ם שריחא לאו מילתא בדיעבד, וא"כ היה צריך לפסוק כמותם בפירוש המשנה שאין הבדל מה מצב הפת והחבית, אלא לעולם פת שעורים

חמה סופגת טעם ופת חטים אינה סופגת, וכפי שפסק הרמב"ם (תרומות טו, יג). ה**ש"ך** (ס"ק כא) התעורר לקושיה זו, אך נקט שהשו"ע פסק כתוס' בדין זה ולא ראה בכך קושיה. ה**ערוה"ש** (אות כג) יישב, שמימרא זו של פת המונחת ע"ג החבית נאמרה בגמ' בסתמא, ולא תלו אותה במחלוקת לגבי ריחא, ש"מ שלכו"ע היא. וכתב ה**זבחי צדק** (אות מ) שאין לנו אלא דברי השו"ע. לעומתם, ה**פר"ח** (ס"ק יח) חלק על השו"ע מחמת קושיה זו ופסק להקל כרמב"ם לגמרי. ה**כרתי** (ס"ק יח) סמך על ה**פר"ח** בהפסד מרובה.

השו"ע נקט דוג' של י"ג. ה**ש"ך** (ס"ק כב) העיר שהוא הדין גם בסתם יינם המותר בהנאה, משום שמעבר טעמים ע"י ריח נידון כאכילה לגמרי. אך כתב ה**שולחן אברהם** (ס"ק לד) שיש להקל בסתם יינן האסור מדרבנן בלבד, ויש לסמוך בזה על ה**פר"ח** לעיל.

סעיף ה':

שאיפת איסור

בסעיף הקודם הבאנו את מחלוקת אב"י ורבא בדין בת תיהא. ישנה מחלוקת בראשונים מהי 'בת תיהא':

1. רש"י פירש שמדובר על חור בחבית דרכו מריחים את היין כדי לבדוק אם הוא טוב. 2. תוס' בשם ר"ח כתבו שמדובר בקנה בתוך קנה שדרכו מריחים את היין. 3. ה**ערוך** (ערך תה) פירש כרש"י, אך בדבריו מבואר שההרחה היא בפה ולא באף. וכתב ה**רשב"א** (ח"ג סימן רל"ד) שכך הם היו מפרשים, ושכן פירש הרמב"ן. המאירי העיר שהבקיאים ביין מריחים כך בצורה יותר טובה. 4. ראשונים אחרים כתבו בשם ר"ח שמדובר במשאבה, וכדי ליצור ואקום שואב האדם בפיו אויר, וממילא נכנסים אדי הריח לפי האדם.

◀ כתב השו"ע: מותר לשאוף בפיו⁵⁸ ריח יין נסך דרך נקב שבחבית, לידע אם הוא טוב. התוספות (ע"ז סו: ד"ה רבא) ביארו שההיתר הוא משום שהיין חזק ונכנס בגוף ומזיקו, ואין כאן הנאה.

ה**שער המלך** (מאכ"א יא, ג. הובא בפת"ש ג) האריך בעניין שאיפת טבק שמעורב בו י"ג. והעלה להתיר, וטעמו, על סמך פסק השו"ע המתיר לשאוף ריח י"ג, וממילא הוא הדין בטבק. וכ"ש בטבק שיתכן שיש שישים נגד היין שמזלפים. אלא שהעיר שעה"מ שכל זה בהנחה שמכניסים יין לטבק רק לשים ריח, אך אם מכניסים כדי להעמיד ולחזק את הטבק, נמצא שנהנה בהרחה זו מגופו של איסור. אך גם בזה יש להקל משום שלא ברור שאין ששים כנגד האיסור, ובצירוף הספק אם סתם יינם אסור בהנאה (עיין לקמן כג, א), יש להתיר לגמרי. ה**ערוה"ש** (אות כה) כתב שאם נתנו בו ריח מאיסורי הנאה, אסור להריחו ולעשן בו, אבל מסתם יינם, מותר.

⁵⁸ פר"ח כא: כ"ש שמותר להריח באפו.

האם מותר להריח איסור שמותר בהנאה ועיקרו נועד להריח. דעת השלטי גיבורים (ע"ז לב. אות א. הובא בפת"ש ה) דה"ה בשאר איסורים שאינם איסורי הנאה אם עיקרם להריח אסור להריח בהם, וק"ו לברך עליהם. אך בשו"ת אמונת שמואל (סימן מ"ה) השיג עליו, והעלה דאם אינה איסורי הנאה שרי להריח בהם אפילו עשויים לריח. וכ"כ הערוה"ש (אות כה).

טעימת איסור⁵⁹

הריב"ש (סימן רפח) דן האם באיסורי אכילה נאסרה גם טעימה. ולדעתו טעימה אסורה באיסורים, ורק בתענית יחיד התירו משום שקיבל עליו איסור אכילה אך לא איסור טעימה. וראיתו מ'בת תיהא' שטועמים הריח בפיהם, והיתר רבא הוא משום שטועם את הריח בלבד, אבל טעימת האיסור עצמו ודאי אסורה. והוסיף ואפשר דטעמא אסורה אפילו באיסורי אכילה היינו כדי שלא יבא לבלוע מעט ואתי לידי אסורא דאורייתא, כדאמרינן לנזירא סחור סחור לכרמא לא תקרב.

◀ כתב הרמ"א: אבל אסור לטועמו, אף על פי שאינו בולעו.

האחרונים דנו מה הדין בטעימת נטל"פ, כגון בישול חומרי ניקוי, וחפץ לדעת האם יש די מלח בבישול. הצמח צדק (הקדמון, סי' מז) התיר לטעום, למרות שלא מקילים לכתחילה בנטל"פ, בטעימה לא גזרו. ונימוקו מתיישב יפה עם סברת הריב"ש מדוע אסרו בכלל טעימה. וכ"פ הפרי תואר (אות ה) מטעם שהפגם של אינו בן יומו הוא מורגש קצת, בשונה מטעם הבורית שפגום לגמרי ואין כאן טעם איסור כלל, וגם אינו מתכוין לטעום האיסור אלא לטעום מלח הצריך למלאכתו. אך הפר"ח (סי' כב) החמיר בכך משום שגזרת חז"ל היא לא לחלק בין אכילה לטעימה מפני שנראות לאנשים אותו דבר. גם הנודע ביהודה (יו"ד סימן נב) כתב שהצ"צ לא התיר אלא טעימה בלשון. ומסקנתו שאף טעימה בלשון אינה מותרת אלא באיסור פגום, ולא בכל איסורי דרבנן.

כתב בשו"ת הר צבי (יו"ד סימן צה) שדברי הנוב"י מתבארים עפ"ד הריב"ש (סימן רפח) דכיון שהאיסור דרבנן הוא גזירה שמא יבוא לאוכלו, באיסור פגום לא חששו לזה. ולכן כתב לגבי משחת שינים שיש בה תערוכת של איסור, שיש להתירה שהרי אין כאן אלא טעימה בלא בליעה. אלא שיש לעיין מה הדין כאשר האיסור הוא לשבח והפגם מגיע מההיתר. ובכתבי הגרי"א הנקין זצ"ל (ח"ב סי' מ"א) כתב דמכיון שאין בולעים את האיסור אין חשש, ושכן הסכימו כמה מגדולי הרבנים, גם בשו"ת רבבות אפרים (ח"ב סי' י"י) כתב בשם הגר"מ פיינשטיין להתיר. אך בשו"ת פאת שדך (ח"א סי' פ"ד) כתב שכל המדקדקים מקפידין בזה. וכ"כ הגר"א נבנצל (אסיפת יצחק כ"ו אייר תשס"ז, מציון תצא תורה תשובה ר"ז) שמשחת שיניים צריכה השגחה.

⁵⁹ ע"ע לעיל סימן צח סעיף א מה שכתבנו אודות טעימה בלשון.

☞ הנאה מייין-נסך

☞ כתב הרמ"א: ואסור לזלף יין נסך שאסור בהנאה (בשערים בשם הגהות אשירי סוף ע"ז).
אבל מותר לזלף סתם יינם, דמותר בהנאה (ארוך כלל ל"ט).

הש"ך (ס"ק כה) העיר שדברי הרמ"א סותרים לדבריו לקמן (קכג, א) שסתם יינם אסור בהנאה לכתחילה. **בהוראה ברורה** (ס"ק סג) הציעו שרמ"א מיירי באופן שכבר קיבל יי"נ מגוי, דלשיטתו חשיב דייעבד. ומ"מ פסקו אליבא דמרן שאסור אף בדיעבד.

סעיפים ו' - ז':

☞ הרחת איסורים

רבא התיר שאיפת יי"נ כדי לבודקו משום דריחא לאו מילתא. הקשו הראשונים: כיצד ייתכן ליהנות מריח של איסור? הן אמנם שקול ריח ומראה אין בו מעילה (פסחים כב.), אבל לכתחילה גם אין נהנים! **הרמב"ן** (ע"ז סו:) הציע שני תירוצים: א. כאשר לא מכוון להריח מותר. ב. בדבר שאינו עשוי לריח מותר גם אם מכוון. כתירוץ השני נקטו ראשונים נוספים, ראה רשב"א, ר"ן ועוד. **מאידך**, **התוספות** (ע"ז יב: ד"ה אלא) תירצו זאת בכך שריח היין מזיקו. ולפ"ז תלוי אם הריח מזיק לאדם או לא, ואין זה משנה מה מטרת האיסור או כוונת האדם.

ע"פ תירוצי הרמב"ן פסק **הרשב"א** (שו"ת ח"ג סי' רלד) שמותר להריח יין מבושם של גוי אם מטרת התבלינים היא למתק את טעמו ורק בדרך אגב נותנים בו ריח. אך למידי דמצוה, כגון בשמים להבדלה, אסור מדין 'הקריבהו נא לפחתך'. ומאידך, בשמים של ע"ז/ערלה/כלאי הכרם אסורים בהרחה משום שעשויים לריח ומתכוון ליהנות מריחם.

☞ כתב **השו"ע**: שק של פלפלין וזנגביל שמימין בקנקני יין נסך, מותר להריח בהם.
אבל לבשמים דהבדלה, אסור. בשמים של עבודת כוכבים וכלאי הכרם וערלה,
אסור להריח בהם.

הש"ך (ס"ק כו) סיכם את טעמי ההיתר: א. שאין היין נותן בהם ריח. ב. אין עושים כן כדי שיתן היין טעם בתבלין. ג. אינו מתכוון להריח את היין אלא את התבלין.

הש"ך (ס"ק כז) הסיק להחמיר עכ"פ באיסור ע"ז שהוא מאיסורי הנאה, עפ"ד התוס'. **הפר"ת** (אות ד) והגר"א (אות לו) סוברים להחמיר בכלל האיסורים.

הפרי חדש (אות כה) חילק בין איסור הנאה שעיקרו עומד לאכילה שמותר להריח בו, ואם עיקרם לריח אסור להריח בהם. אך הפרי תואר (אות ו) דחה חילוקו, ולדעתו גם העומד לאכילה, אם יש בו ריח מיקרי בשמים ואסור.

סימן ק"ט - דין יבש ביבש שנתערב

ובו ב' סעיפים

סעיף א':

★ סקירה כללית והקדמה

לעיל (צח, א) עסקנו בדיני תערובת לח בלח. שמן התורה בטילה ברוב כאשר היא מין במינו, וחכמים הצריכו שישים כנגד האיסור. לדעת רש"י והרמב"ם כאשר התערובת היא מין במינו ויש טעם, האיסור מדרבנן בלבד. אך לדעת ר"ת וסיעתו טעם כעיקר אסור מהתורה. וכ"ד השו"ע. היוצא מכך, שכל עוד יש טעם בתערובת הרי היא אסורה מהתורה. וכאשר התערובת היא לח בלח מין בשאינו מינו, לדעת רש"י והרמב"ם בטילה ברוב מהתורה, וחכמים הצריכו שישים לבטל הטעם. ולדעת ר"ת ושו"ע כל עוד יש טעם, אינה בטילה מהתורה.

בסימן זה אנו עוסקים בתערובת יבש ביבש. וישנה חלוקה יסודית ומהותית בין תערובת לח בלח ובין תערובת יבש ביבש. הב"י הביא את דברי הרשב"א בתשובה (ח"א סימן רעג) וכ"כ הרמ"א⁶⁰, שבתערובת לח בלח בכל חלק של התערובת יש איסור והיתר יחד, שבכל חלק וחלק מהחתיכה יש גם היתר וגם איסור. מנגד, כאשר התערובת היא יבש ביבש, התערובת אינה אחידה לגמרי, והאיסור יותר ניכר מאשר הוא לח. בהלכות אלו אנו משתמשים רבות במושגי 'תערובת', אך מה ההגדרה לתערובת ומתי חתיכות שונות מוגדרות כתערובת ולא כסתם חתיכות שאין קשורות זל"ז דינית? החוות דעת (סי' קי סק"ג ד"ה תשע) סובר שאפילו כאשר יש ספק לגבי חתיכות הנמצאות בבתי שונים, הדבר חשוב לתערובת יבש ביבש. וכ"כ הפמ"ג (משב"ז א ד"ה חד) והחזו"א (יר"ד סי' לז אות יב וכו'). וכתב הזבחי צדק (אות ח) שכן עיקר. בשונה מדעת הבינת אדם (שער הקבוע, ד) שהתערובות צריכות להיות באותה דירה בשביל לצרפן. כה"ח (אות י) העלה שיש לחוש לדעת הבינת אדם ואין להקל אלא בהפס"מ או שעה"ד וכד'.

ממחלוקת זו עולה הגדרה מה היא תערובת יבש ביבש. בשונה מתערובת לח בלח שהיא תערובת מציאותית ממשית. בתערובת יבש ביבש איננו עוסקים בתערובת אחידה, אלא שלאדם 'התערבבו' המינים, ואיננו יודע איזו חתיכה היתר ואיזו איסור. למרות שאין מגע בין החתיכות הן חשובות לתערובת.

⁶⁰ ע"ע בפר"ח (מובא בדרכ"ת יב).

יבש ביבש - דין תורה

שנינו בחולין (צו: ט:)

"[צו:] גיד הנשה שנתבשל עם הגידים, בזמן שמכירו בנותן טעם, ואם לאו כולן אסורות. [צט:] וליבטול ברובא! בריה שאני. "וכן חתיכה של נבילה": ותבטיל ברובא! הניחא למאן דאמר: כל שדרכו לימנות שנינו, אלא למ"ד: את שדרכו לימנות שנינו, מאי איכא למימר? שאני חתיכה - הואיל וראויה להתכבד בה לפני האורחים"

מהגמ' עולה שאילולי הטעם הנקודתי של 'בריה' ו'חתיכה הראויה להתכבד', איסור זה היה מתבטל ברוב (וכן עולה מהגמ' בב"מ נג. זבחים עב. וביצה ג:). ה"ט"ז (סק"א. וכן מבואר בדברי הרא"ש) ביאר שהלכה זו כלולה בדין 'אחרי רבים להטות'.

נחלקו הראשונים כמה מהתערובת מותר לאכול, ושורש מחלוקתם נעוצה בהבנת מהות הביטול, וכפי שנבאר:

דעת **התוספות ר"ד** (ב"ב לא: ד"ה שתי) לגבי כל תערובת איסור, שאם האדם אכל את כל החתיכות או את כל התערובת, נמצא שודאי אכל מן האיסור, ולכן אסור לאדם אחד לאכול את כל החתיכות.

מנגד, הרא"ש (חולין ז, לז) סובר שמדין תורה המיעוט איננו חשוב במציאות, ולכן גם לאדם אחד מותר לאכול את כל התערובת, אע"פ שודאי שיאכל מה'איסור'. כך סובר גם **הרשב"א** (תוה"ב ש"א ב"ד)⁶¹.

⁶¹ הרא"ש הביא כמה מקורות שכביכול נראה מהם אחרת משיטתו, ויישכן. א. הגמ' בזבחים עד. "ר' יהודה אומר: רימוני באדן אוסרין בכל שהוא, כיצד? נפל אחד מהן לתוך ריבוא ומריבוא לריבוא - אסורין; ר"ש בן יהודה אומר משום ר"ש: לריבוא - אסורין, ומריבוא לשלשה ומשלשה למקום אחר - מותר". ולדעת ר"י אין לאכול את שלושתן יחד, שההיתר מתבסס על ס"ס, וכאשר אוכל את כל התערובת אין אלא ספק אחד. אך כאן אפילו מדרבנן חד בתרי בטל בדבר יבש, שהאיסור נהפך להיות היתר, ולכן מותר לאכול את כולן יחד. ב. הגמ' שם דנה בטבעת ע"ז שנתערבה באלף טבעות ונפלה אחת מהם לים הגדול - הותרו כולן כאחת, ופר"י דאסור ליהנות מהן כולן כאחד. וכן איברי תמימים שנתערבו באיברי בעלי מומין דקאמר ר' אליעזר (שם עז:): אם קרב ראש אחד יקרבו כל הראשים. וקאמר רבי אלעזר דלא התיר רבי אליעזר אלא ב' ב' אבל אחד אחד לא, ופר"י דגם כולם כאחד אסור להקריב דהתם ע"י התערובת נאסרו כולם אלא דמקילים לתלות האיסור באותו שפירש, וכולי האי לא מקילים להתירן כולן כאחת ולא שרינן להו אלא ע"י ספק ספיקא, דאמרינן דילמא דאיסורא נפל ואם תמצא לומר דלא נפל דאיסורא, כיון דלא אכיל כולן כאחד אמרינן הנשאר הוא האסור אבל דבר יבש חד בתרי דבטל ברוב לאו משום ספיקא מותר אלא דגזרת הכתוב הוא הילכך מותר לאכלן כולן כאחד וגם מטעם זה לא מצריכינן ביבש חד בתרי לאכלן שנים שנים כדאמרינן גבי טבעת ואיברי קדשים משום דהתם נאסרו ע"י תערובת ומקילים בהו לתלות האיסור באותו שפירש ולהכי בעינן שיאכלם או שיקריבם שנים שנים דממ"נ איכא בההיא אכילה ובההיא הקרבה חדא דהתירא אבל יבש ביבש לא נאסר תערובתו הילכך מצי למכלינהו כולהו כחדא.

ונראה שיסוד מחלוקתם נעוצה בהבנת דין 'רוב' (השייך דווקא ברובא דאיתא קמן. ונרחיב בכך להלן סימן ק"י). האם רוב הוא הנהגה או מציאות. ונסביר, כאשר התורה אומרת שהולכים אחר הרוב, האם כוונתה להורות לנו שכאשר ישנה תערובת של איסור והיתר, וכמות ההיתר גדולה מהאיסור, אזי אנו יכולים לאכול את המאכל, וה'איסור' מותר באכילה במצב כזה, אע"פ שהוא כביכול עדיין איסור ('הנהגה'). או שמא דין רוב מורה לנו שהמציאות מראה שרוב הסיכויים הם שהאדם האוכל תערובת זו לא יאכל את האיסור, מכיון שרוב התערובת מורכבת מהיתר (מציאות-סברא). אם נלך בדרך השניה, מובן איפה מדוע סובר התוס' רי"ד שאין לאדם אחד לאכול את כל התערובת, דא"כ ה'מציאות' מורה שאדם שיאכל את כל התערובת ודאי שיאכל מהאיסור, ובכה"ג לא התירה התורה. מנגד, הרא"ש סובר שדין רוב מורה על 'הנהגה' ולכן האיסור הותר, וגם אם ודאי יאכל את האיסור, התירה אותו התורה (הקובץ שיעורים ח"ב מה-יא נקט כדרך השניה, והשערי יושר ג-ג סוד"ה ובתוס' פ"ק נקט כדרך הראשונה). יש להעיר כאן, שגם לפי הדרך השניה ודאי אין הכוונה על מציאות ממשית, אלא מציאות הלכתית, שודאי גם לדעת הרא"ש אם נסיף חתיכת איסור לתערובת וכעת האיסור יהיה רב על ההיתר, תערובת זו אסורה לכו"ע, אע"פ שההיתר התבטל באיסור. וזאת משום שהאיסור אינו בטל אלא הלכתית בלבד.

יבש ביבש - הדין מדרבנן

א"כ ראינו בפיסקה הקודמת שלדעת רוב הראשונים מהתורה מותר לאכול את כל התערובת, גם כאשר ודאי יאכל את ה'איסור' המעורב. מה הדין מדרבנן? הרא"ש (שם) נשאר בעמדתו שגם מדרבנן מותר לאדם לאכול את כל החתיכות יחד, לדעתו גם מדרבנן הרוב מבטל את האיסור לגמרי. "דגזרת הכתוב הוא דכתיב 'אחרי רבים להטות' (שמות כג, ב), הילכך חד בתרי בטיל ונהפך איסור להיות היתר ומותר לאכלן אפילו כולן כאחד" (גם לדעתו אם יוסיף לאחר מכן איסור על התערובת, מצרפים את האיסור הראשון, ונמצא שהאיסור לא נהפך לגמרי להיתר. אלא היתרו הוא הלכתי בלבד ולא מציאותי. ששם התערובת נקבע ע"פ הרוב, אך אין הוא מגדיר כל חלק וחלק בתערובת כהיתר אלא את היחס ההלכתי לתערובת).

אך רוב הראשונים סוברים שמדרבנן אסור לאדם להגיע למצב שבו ודאי אכל מהאיסור, אלא שנחלקו מה הדרך לכך:

א. רש"י (ע"ז עד. ד"ה תרתי. זבחים עד. ד"ה אלא) סובר לגבי איסור חמץ, שמשליך אחד מהן לנהר והשאר נותן לכלבו. וכ"ד האור זרוע (הובא בהגהות ש"ד). נראה שסברתו, שכאשר משליך אחד לנהר נמצא שיכול לתלות שהוא האיסור, ואזי במישור ההלכתי אין ודאות שיאכל מהאיסור, אע"פ שבמציאות יתכן והשליך חתיכת היתר, ונמצא שיאכל את כל האיסור⁶².

⁶² יתכן וגם לדעת רש"י מדובר על חומרא בלבד שאינה מעיקר הדין. שהרי במנחות כג: ד"ה לימא דלא, ביאר דמכיון שהתבטל חשוב כאילו אינו. בשונה מכאן שיש יחס לאיסור, שהרי הצריך רש"י לזרוק חתיכה אחת.

- ב. **הסמ"ג** כתב (לאוין קמ וקמא נג.) שיש להחמיר שלא לאכלן אדם אחד, שנמצא שאוכל בודאי איסור. והוא עפ"ד **התוספות** (חולין ק. ד"ה בריה שאני) "ומיהו שמא לחד גברא היה אסור". גם התוס' רי"ד (ב"ב לא. ד"ה שתי כיתי) סובר שהאוכל את כל החתיכות עובר על איסור תורה⁶³.
- ג. **הרשב"א** (תוה"ב ש"א ב"ד) סובר שמותר לאדם אחד לאכול את כל התערובת, אך לא בפעם אחת. שמהתורה איסור זה בטל ומותר באכילה, אך מדרבנן יש צורך שבכל אכילה לא יהיה ודאי איסור. כך גם סובר **הר"ן** (חולין לו. מדפי הרי"ף).
- אך הרא"ה הקשה על שיטתם, כיצד מתיר לאכול את כל החתיכות, הרי בסופו של דבר ודאי אכיל איסור! וכל חתיכה היא ספק דאורייתא. אולם הפמ"ג (שער התערובות ח"ג ס"ה ד"ה ואחר. וע"ע שערי יושר ג, ט) ביארו שלדעת הרשב"א יש ביטול ממשי של האיסור, ורבנן החמירו שלא יאכל יחד את כולם כדי שבכל אכילה יוכל לתלות שאוכל היתר.

◀ **כתב השו"ע:** ...ומותר לאכלן אדם אחד, כל אחת בפני עצמה. אבל לא יאכל שלשתם יחד. ויש מי שאוסר לאכלם אדם אחד, אפילו זה אחר זה. והרמ"א כתב: וכן יש לנהוג לכתחלה. ויש מחמירין להשליך אחד או ליתן לא"י (הגהות ש"ד בשם מוהר"ם ורש"י). ואינו אלא חומרא בעלמא (ועיין לקמן ס"ב שסמך אפילו ע"ד הרא"ש להתיר בדיעבד).

הש"ך (סק"ז) כתב שלפי הסברא (עפ"ד הרשב"א) ה"ה שמותר לאכול שנים יחד ואחד בנפרד (כאשר יש 3 חתיכות), שכל עוד לא אוכל את כל החתיכות יחד, מותר. וכ"כ **הפר"ח** (אות ה), **פמ"ג** (שפ"ד ז), **דרכי תשובה** (אות כו) ועוד. אך **המנחת כהן** (דף פב ע"ג) כתב שלכתחילה אסור לאדם אחד לאכול ב' חתיכות ביחד, אלא יאכלן אחת אחת. וכ"כ **הפרי תואר** (אות ג) שיש לדייק מדברי הרשב"א שלא קאמר אלא חדא חדא. גם מדברי השטמ"ק (ביצה ג.) מבואר שכשאוכל את רוב התערובת יחד דומה הדבר לשני שבילים שבאו להישאל יחד, ולכן אסור שרוב הסיכויים שכעת אוכל איסור.

הנודע ביהודה (תניינא יו"ד סימן מז. הובא בפת"ש ב) כתב ששתי החתיכות שנותרו לאחר שהשליך אחת מן החתיכות, מותר לאוכלן ע"י אדם אחד, ואין אומרים 'איסורא ברובא אשתיר'.

כה"ח (אות כג) כתב שיש להחמיר כסמ"ג, כי לדעתו כאשר המחבר סותם ולאחר מכן כותב "ויש מי שאוסר", כוונתו לחשוש לכתחילה לאוסרים. **הבית דוד** (סימן מז) כתב שגם לספרדים ראוי לחוש לדעה זו כשאפשר, מכיון שאין בכך הפסד. והכנסת הגדולה (הגב"י אות יד) כתב שלענין הלכה הדרך הבטוחה היא

⁶³ נראה שכאן נעוצה מחלוקת האם רוב הוא 'בירור' או 'הנהגה'. לדעת התוס' רי"ד נראה שהוא 'הנהגה' ולכן ודאי שא"א להתיר לאדם אחד לאכול את כל התערובת, הרי יש כאן איסור ורק בתור הנהגה אנו מתירים לכמה בני אדם לאכול. אך ודאי שהרוב לא מברר לנו מה מעמד התערובת, אחרת כך לאדם אחד יהא מותר לאכול את כל התערובת, משום שדינה נפסק להיתר.

להשליך אחד ולאכול השאר. וכתב הזבחי צדק (סוף אות יט) שמנהג בגדד כהוראת הכנה"ג. ולכן כתב כה"ח שיש לומר לשואל 'יש מחמירים להשליך אחד', אך אין להורות כך לדינא. ובחזון עובדיה (עמ' קי בהע') כתב דמכיון שנפסקה הלכה בשו"ע להתיר אין לומר לשואל שיש הסוברים לאסור, ויש רבים עמי הארצות שאם יאמרו להם סברות החולקים יתבלבלו ולא ידעו כיצד לנהוג.

תערובת יבש ביבש מין במינו ובשאינו מינו

בהמשך לדין הקודם האם מותר לאדם אחד לאכול את תערובת האיסור, נחלקו הראשונים בעיקר דין ביטול יבש ביבש:

- א. **תוספות** (חולין ק. ד"ה בריה) סוברים שכל איסור שהוא יבש ביבש בטל ברוב, ואפילו איסור דרבנן אין בו. בדברי התוס' אין חילוק בין מינו לשאינו מינו, ובכל תערובת יבש ביבש יש ביטול ברוב. וכ"כ הרשב"א (ב"מ נב: תוה"ב ב"ד ש"א יז). דמכיון שבאיסור יבש אין בלילה גמורה, בכל חתיכה אפשר לומר שאינו אוכל כלל מהאיסור, ולכן אף מדרבנן הקלו לומר שבטל ברוב, וא"צ שישים כשאר איסורים. לדעתו הצורך בשישים בלח הוא ענין מציאותי שיש חלק של איסור בכל אכילה שלו (ולא רק משום גזירה שמא יבשל יחד מין בשאינו מינו).
- ב. **הרא"ש** (חולין ח, לז) ו**הר"ן** (חולין לו. ד"ה גרסינן) סוברים שמדאורייתא ודאי שיבש ביבש בטל ברוב. אך מין בשאינו מינו אסור מדרבנן שמא יבוא לבשלם ויתן טעם, וטעם כעיקר אסור מדאורייתא.
- ג. **הרמב"ם** (טו, ד) ו**הראב"ד** (מובא בר"ן שם) סוברים שיבש ביבש, מדרבנן בעינן פי שישים כדי לבטלן "עד שיאבד דבר האסור מעוצם מיעוטו". וכן דייק הרשב"א (ב"מ נב: מרש"י. לדעתם 'ליבטיל ברובא' אינו רוב ממש, אלא הכוונה רוב גדול שהוא שישים.
- ד. ספר **התרומה** (איסור והיתר נ) כתב שגם ביבש ביבש מין בשאינו מינו, הצריכו חכמים פי שישים כדי לבטלו.

◀ **כתב השו"ע:** חתיכה שאינה ראויה להתכבד שנתערבה באחרות מין במינו יבש ביבש, (דהיינו שאין נבלל, והאיסור עומד בעצמו אלא שנתערב ואינו מכירו) (ב"י בשם תשובת הרשב"א והרמב"ן וסה"ת) חד בתרי, בטיל. והרמ"א כתב: ...וכל זה כשנתערב במינו, אבל שלא במינו ואינו מכירו, אפילו יבש ביבש צריך ששים (טור בשם בעל התרומה ועוד הרבה פוסקים). ואין חילוק בכל זה בין אם האיסור מדרבנן או מדאורייתא (בית יוסף בשם הפוסקים דלא כהגהת ש"ד). וע"ל סימן קכ"ב אם נתערבו כלים ביחד.

כיצד יתכן לומר על יבש ביבש מין בשאינו מינו שחשובים כתערובת, הטור כתב שמדובר על חתיכות קטנות שאין ניכר בין זה לזה. הש"ך (סק"ח) כתב שיתכן מצב כזה כאשר יש כמה מינים של בעלי חיים

שאחד נשחט שלא כהוגן, ואין ידוע איזה. עוד כתב, שיש אפשרות למאכלים הדומים חיצונית, אך בטעמם ואפילו בשמם הם שונים.

לדעת ה"ש"ש (חולין ז, מז) תוקף האיסור של תערובת יבש ביבש מין בשאינו מינו, הוא מדאורייתא. אך ה"ש"ך (סק"י) כתב עפ"ד התרומה שהוא רק גזירה דרבנן שמא יבוא לבשל. וכ"ד המנחת כהן (ב, ב).

הרמ"א כתב ואין חילוק בכל זה בין אם האיסור מדרבנן או מדאורייתא. ומשמע שגם בדרבנן בעינן שישים. ה"ש"ך (סק"ב) כתב שלפ"ד הר"ן שלא גוזרים אלא כאשר יכול להגיע למצב של איסור דאורייתא (כגון בבישול), באיסור דרבנן יש להתיר ברוב. כך פוסק גם הפרי חדש (סק"ד) להתיר באיסור דרבנן ברוב בלבד, ללא צורך בשישים. הפמ"ג (ק"ג, ב) והמנחת יעקב (לט, י) פסקו כפשט הרמ"א שיש צורך בשישים.

ה"ש"ך (סק"ט) כתב שלכאורה משמע מהרמ"א שיבש ביבש מין בשאינו מינו, גם באיסור דרבנן צריך שישים כנגד האיסור שבתערובת. וכן סובר האיסור והיתר, משום שניכר האיסור. אך ה"ש"ך דחה דבריו, שרק באיסור דאורייתא ביבש ביבש מין בשאינו מינו יש להחמיר, שרק אז יש לחוש שמא יבשלם ויבוא לידי איסור דאורייתא בנותן טעם, אבל אם הוא איסור דרבנן בלבד, גם אם יבשלם לא יבוא לידי איסור דאורייתא, ולכן גם במין בשאינו מינו בטל ברוב. ונראה ששורש מחלוקתם תלויה בשאלה מדוע יבש ביבש אסור, האם משום שכשיבשלם יבוא לידי איסור דאורייתא, וא"כ בדרבנן יש להקל. או שמא האיסור נובע מכך שיכול להכיר האיסור, טעם ששייך גם באיסור דרבנן. וכתב כה"ח (אות לד) שבהפסד מרובה ובשעה"ד ניתן להקל שבטל ברוב.

כמות או גודל החתיכות

כאשר עוסקים בדיני ביטול ברוב, במרבית הדוגמאות המובאות בש"ס מדובר על ביטול של אחד בשנים (חד בתרי). משום כך כתב הכנסת הגדולה (הגה"ט אות ה) כפי שהבין את ה"ש"ך (סק"ו) שההיתר צריך להיות בשיעור כפול מהאיסור כדי לבטלו. וכ"כ המנחת יעקב (לט, א), כרתי (סק"ד) ופלתי (סק"ב).

אולם ה"ש"ך (סק"ו. ע"פ ביאור הפמ"ג) סובר שדי שיהיה רוב של היתר כנגד האיסור, וכ"ד הפר"ח (סוף אות ד), מנחת כהן (ב, א), הגר"א (אות ד) וערוך השולחן (אות כו), ולדבריהם יש להקל כך גם באיסורי תורה. אך הפמ"ג (שער התערובות א, א ד"ה והנה. מובא בפת"ש א) סובר שרק באיסור דרבנן יש להתיר כאשר ההיתר מרובה על האיסור (ואין בו פי שנים), אך לא באיסורי תורה. וכה"ח (אות ט) כתב שהמיקל במשהו יותר אף באיסור תורה כפר"ח אין לגעור בו.

נחלקו האחרונים בשאלה כיצד קובעים את הרוב, על פי גודל החתיכות היינו מה כמות האיסור הכוללת כנגד כמות ההיתר, או לפי מספר החתיכות. בשו"ת חינוך בית יהודה (סימן פ. הובא בפת"ש א) סובר שרק כאשר יש רוב בכמות ההיתר כנגד האיסור, מותר. ולא די בכך שיהיה רוב במספר חתיכות ההיתר כנגד

האיסור. וכ"ד **כנה"ג** (שם) והמנחת כהן (ב, א) ⁶⁴. דלא כסברת '**חכם אחד**' שהביא בשו"ת חינוך בית יהודה, הסובר שאם יש מספר חתיכות של היתר גדול יותר מחתיכות האיסור, יש להתיר, אע"פ שכמות האיסור גדולה מכמות ההיתר. וכן סובר **החזו"א** (יו"ד לו, כ) מכיון שהתערובת היא בגופים ולא בכמות, ובדין הוא לילך אחר רוב גופים. ואין גודל הגופים או קוטנם מוסיף או גורע לענין ביטול זה. וכתב **החכמת אדם** (נא, ד) דכיון שיש ספק, צריך להחמיר.

ניתן לתלות שאלה זו במחלוקת הרשב"א והרא"ש: לפי סברת הרשב"א, שהקובע הוא ההסתברות שנלקחה חתיכת היתר, מסתבר שהמגדיר הוא כמות החתיכות. אולם, לפי סברת הרא"ש, שהמיעוט בטל כמי שאינו, מסתבר יותר שבודקים לפי הגודל - קשה לומר שחתיכה הגדולה יותר משאר החתיכות תיחשב כאיננה.

☞ הגדרת 'יבש' ו'לח'

שאלה יסודית בסוגיא זו היא מה ההגדרה של יבש ולח. ודאי שתערובת נוזלים חשובה ללח ותערובת שקדים, בוטנים וכד' חשובה לתערובת יבש. אך מה יהא הדין ביניהם, האם תערובת קמח לדוג' חשובה כיבש או כלח?

כתב **הרשב"א** בתשובה (ח"א סימן רפג ותכה) ש'יבש' אינו דווקא יבש ממש כאגוז עם אגוזים וכד'. אלא יבש הוא לאפוקי בלול כקמח בקמח או יין בשמן וכיוצ"ב. וההגדרה היא שכל שעומד בפנ"ע חשוב ליבש. וכן הוא בתשובות **הרמב"ן** (סימן קפב) וספר **התרומה** (שם). גם מדברי התוספות (זבחים עג. ד"ה רבי יודא. מנחות כב: ד"ה ור' יהודה) עולה שקמח בקמח מוגדר כדבר לח. וכ"ד **הב"ח**.

אולם מהתוספות (יבמות פב. ד"ה רבי יהודה) עולה שקמח בקמח לא הוי כלח בלח אלא כשהוא רותח. גם מהרמב"ם (הל' תרומות פ"ג ה"ד) "בד"א בדבר שאין דרכו להבלל כגון חטים לחטים או קמח לקמח", ומשמע שקמח בקמח אינו חשוב לבלול. וכן העיר **רעק"א**.

כתב **החוות דעת** (ביאורים סק"א) שלענייננו בדין ביטול ברוב גם התוס' והרמב"ם יודו שהקמח חשיב ללח, משום שנבלל יפה ועל כורחו טועם האיסור אף שלא נתפשט הטעם בחברו.

כתב **כה"ח** (אות ג) כיון שרבו הפוסקים ראשונים ואחרונים הסוברים דהוי כלח בלח, יש להחמיר. והוסיף (אות ד) שאפשר באפר חשיב כלח בלח, אלא שבטל ברוב. עוד כתב (אות ו) ששאר דברים אפילו הם דקים

⁶⁴ החקרי לב ביאר, שדוקא לענין מנין הסנהדרין שייך לילך אחר מניין, שכל אחד מהם יש לו חשיבות ושייך לילך אחר רוב מנין החכמים ולא אחרי רוב החכמה. משא"כ לגבי תערובת חתיכות מאכל, אין החשיבות תלויה במנין החתיכות אלא בכמות, שחתיכה אחת גדולה חשובה יותר מכמה חתיכות קטנות.

מאוד כגון חיטים ושעורים ואורז ודוחן וכיוצ"ב, מיקרי יבש ביבש בין לקולא ובין לחומרא. וכ"כ הפר"ח (ססק"ג), מנחת כהן (ח"ב סוף פ"א) ועוד.

תערובת יבש ביבש בפסח⁶⁵

אחת מהנ"מ בין הרא"ש לשאר הראשונים שהובאו לעיל, היא תערובת חמץ בפסח. דמכיון שאיסור חמץ אסור אפילו ב'משהו', הם אינן בטלים לעולם.

שנינו בעבודה זרה (עד).

"משנה: אלו אסורין ואוסרין בכל שהו: יין נסך, ועבודת כוכבים, ועורות לבובין... גמרא: תנא מאי קחשיב? אי דבר שבמנין קחשיב, ליתני נמי חתיכות נבילה! אי איסורי הנאה קא חשיב, ליתני נמי חמץ בפסח! א"ר חייא בר אבא, ואיתימא ר' יצחק נפחא: האי תנא תרתי אית ליה, דבר שבמנין ואיסורי הנאה. וליתני ככרות של בעה"ב לענין חמץ בפסח! מאן שמעת דא"ל? ר"ע, הא תנא ליה התם: ר"ע מוסיף אף ככרות של בעה"ב"

ופרש"י: תרתי אית ליה דבר שבמנין ואיסורי הנאה - דאיכא תרתי לחשיבותא דחשיב איסור דידהו הוא דלא בטיל אבל חמץ פרוסה בפסח הואיל ואין דרכו למנות בטיל ומשליך אחד מהן לנהר והשאר נותן לכלבו (היינו מותר בהנאה). אמנם כתב עליו הרא"ש (סי' ל. חולין ז, יז) שאינו יודע למה תערובת חמץ לא תהיה מותרת אף באכילה, שדוקא בדבר לח המתערב שבשאר איסורים הוי בנותן טעם בחמץ אסור במשהו משום דלא בדילי אינשי מיניה, אבל דבר יבש שבשאר איסורים בטל חד בתרי, ה"ה בחמץ בפסח. ואזיל לשיטתו שהמיעוט בטל לגמרי והופך להיתר גמור.

אך הרי"ף (ע"ז לז). סובר שתערובת יבש ביבש של חמץ אפילו באלף לא בטיל, אע"פ שבשאר איסורים חד בתרי בטיל. וביאר הב"י טעמו, מפני שהוא דבר שיש לו מתירין ומפני כך אפילו יבש ביבש לא בטיל אפילו באלף, או משום דסבר שלא התיירו יבש ביבש חד בתרי אלא באיסורים נותני טעמים אבל באיסורים שהחמירו בהם ביותר מנותן טעם אין הפרש בין יבש לבלול. וכך סובר הרשב"א (תוה"א ש"א ב"ד, יז). לאסור תערובת כזו, שכן לשיטתו האיסור עדיין קיים (ברמת הדרבנן), ואיסור זה אוסר במשהו.

◀ כתב השו"ע: יבש ביבש, אף על גב דבשאר איסורים חד בתרי בטיל, חמץ במצה

אפילו באלף לא בטיל. וי"א דחמץ שוה לשאר איסורין בזה.

⁶⁵ מתוך סיכום הלכות פסח סימן תמז סעיף ט.

כתב המ"ב (ס"ק צה) שהסכימו האחרונים דהלכה כדעה ראשונה. והמגן אברהם (סי' תסז סק"ד) ועוד כתבו שאם נאכל אחד מהם, אפילו נתערב רק חד בתרי מותר לאכול השאר לכו"ע דכיון דמן התורה בטיל רק מדרבנן אסור, ובדרבנן תלינן שזה שנאכל היה החמץ.

סעיף ב':

בישול החתיכות מין במינו

הרשב"א (תוה"ק ש"ד ב"א יב:): מתיר, במקרה של תערובת יבש ביבש בה האיסור בטל ברוב, והחתיכות בושלו כולם יחד, לאכול כל חתיכה בפני עצמה. אולם, בשו"ת הרשב"א (א', סימן רע"ב) הוא חזר בו, וכתב שאסור לאכול אף אחת מן החתיכות. הסיבה לכך היא שהבישול העביר את הטעם של חתיכת האיסור לכל החתיכות, ואם כן בטלה סיבת ההיתר של יבש ביבש, המבוססת על כך (על פי הרשב"א) שהאיסור עומד בפני עצמו ובכל חתיכה שאוכל יכול לומר שאינה של האיסור.

עוד מובא ברשב"א (שם) שמותר לבשל תערובת זו אם יש שישים חתיכות היתר כנגד חתיכת האיסור (שאינו טעם חתיכת האיסור בטל), ולדעת הר"ן (חולין לו:). מותר אף לכתחילה להוסיף עוד היתר לתערובת כדי שיווצר מצב שיש פי שישים היתר מאיסור, ולאחר מכן לבשל את התערובת. וה"ה שמותר לבשל את החתיכות בשתי קדירות שונות, כיוון שביחס לכל קדירה ניתן לתלות שכולן חתיכות של היתר. וכ"כ הש"ך (ס"ק יב). מאידך, הרא"ש (חולין פ"ז סי' לז), לשיטתו, הקל שניתן לכתחילה לבשל את כולן יחד, שהרי האיסור הפך להיתר, וכיוון שהגוף הותר "לא מצינו דבר המותר לאכול שיהיה צירו אסור". כ"כ רבינו ירוחם (הובא בכדה"ב). אולם גם לדעת הרא"ש אין הכוונה שנעשה היתר גמור, ולכן אם נתווסף עליו לאחר מכן איסור, הרי מצטרף לאיסור הראשון כדי לבטל את ההיתר.

◀ כתב השו"ע עפ"ד הרשב"א: יבש ביבש שנתבטל חד בתרי, אם בשלן כולן כאחד אפילו לאכול כל אחד בפני עצמו, אסור אם אין שם ששים, מפני שהרוטב בנותן טעם ונבלע בחתיכות. ואם רוצה לבשלן יחד ואין שם ס', מותר להרבות עליהם כדי שיעור ששים ולבשלן, ואין בו משום מבטל איסור. אך הרמ"א כתב: וי"א דאם נודע התערובות קודם שנתבטלו ביחד, הכל שרי, דאין חוזרין ונאסרין מאחר שנתבטל ביבש (טור בשם הרא"ש ורבינו ירוחם בשם התוספות וכתב שכן עיקר). ובמקום הפסד יש לסמוך אדברי המקילין ולהתיר.

הב"ח סובר שאפילו אם בישל את התערובת קודם שנודע האיסור, התערובת מותרת אליבא דהרשב"א. וכן הסכים המנחת יעקב (לט, יח). אך הש"ך (ס"ק יב) סובר שרק אם קודם לכן נודעה התערובת ונתבטלה מהתורה וגם מדרבנן ברוב, בשעה שאוכל מהאיסור שנתבטל בשתי קדירות שונות, הו"ל ספק דרבנן

ולקולא. משא"כ אם בישל קודם שנודעה התערובת, האיסור לא נתבטל כלל ואסור עדיין מהתורה, ועל כל קדירה י"ל שמא האיסור בזו, והו"ל ספיקא דאו' ולחומר. וכן הסכים **הפרי חדש** (אות י'), **חכמת אדם** (נא, יט), **פרי תואר** (אות ד), שו"ת **רב פעלים** (א, כג) ועוד.

גם בשו"ת **חינוך בית יהודה** (סימן מא. הובא בפת"ש ד) חלק על הב"ח. והוסיף, דה"ה במליחה דקי"ל מליח כרותח, אם התערבו יבש ביבש ונמלחו קודם שנודע האיסור, עדיין לא נקרא עליו שם היתר, ולכן לא מועיל בזה ביטול, אלא צריך שישים. אלא שכתב בשם רבו שאין להחמיר במליחה, כיון שכל חתיכה עומדת בפנ"ע ואינה נימוחה כמו בבישול. אך **הפת"ש** תמה, שהסיבה העיקרית לאסור היא מצד הטעם, וודאי שגם במליחה הטעם מתפשט, ולכן יש להחמיר בו כמו בבישול. גם דעת הב"ח לאסור במליחה שחשוב כנתבשלו יחד. וכן הסכים **הפרי תואר** (אות ד), **זבחי צדק** (אות מא) ועוד. וכתב **כה"ח** (אות מז) שבהפסד מרובה יש להתיר במליחה, כיון שיש כמה ראשונים המתירים גם לבשל יחד לאחר שנודעה התערובת, ויש הסוברים שאין אומרים מליחה כבישול.

הפרי מגדים (שפ"ד ק"י, י) סובר שהרמ"א מקל רק בהפסד מרובה. אך לדעת **החמודי דניאל** (תערובות, א, יט) הרמ"א מתיר גם בהפסד רגיל, כי בתורת חטאת (לט, ז) הרמ"א מתיר גם ללא הפסד, וגם בדרכ"מ (אות ד) הוא כתב שהמקל לא הפסיד, כדבריו לגבי המחלוקת לעיל האם מותר לאדם אחד לאכול התערובת.

כתב **כה"ח** (אות מ) שלענין מעשה נראה להחמיר ולא לקבל את קולת הרמ"א, משום שמרן השו"ע לא חילק במקום הפסד, וכן משום שרבו האוסרים כנגד המתירים. וכ"כ **הזבחי צדק** (אות לב) שלספרדים אין להתיר אפילו במקום הפסד מרובה. אך כתב **הפרי תואר** (אות ה) שמ"מ בכל הספקות התלויות במציאות הולכים לקולא, דמכיון שנתבטלו ביבש הותרו לגמרי.

המנחת כהן (ב, א) סובר שמותר להשתמש בכל אחת מהקדירות שבישל בהם בפני עצמה, כשם שמותר לאכול כל חתיכה בפנ"ע. **היד יהודה** (ארוך, יד) ביאר שאם החתיכות עצמן הותרו, ק"ו שהבליעה שלהן מותרת. **אולם הפרי חדש** (סק"י) סובר שאין להשתמש בכל קדירה בפנ"ע, משום שהוא דבר שיש לו מתירים, שהרי יכול להכשיר את הקדירה.

סימן ק"י - דין ספק טריפות שאירע בבשר

ובו ' סעיפים

סעיף א':

דין דבר שבמניין

שנינו במשנה בערלה (ג, ו-ז):

"מי שהיו לו חבילי תלתן של כלאי הכרם ידלקו נתערבו באחרים כלם ידלקו דברי רבי מאיר, וחכמים אומרים יעלו באחד ומאתים: שהיה רבי מאיר אומר את שדרכו למנות מקדש, וחכמים אומרים אינו מקדש אלא ששה דברים בלבד. ורבי עקיבא אומר שבעה, ואלו הם: אגוזי פרך, רמוני בדן, וחביות סתומות, וחולפות תרדין, וקולסי כרוב, ודלעת יונית. רבי עקיבא אומר אף ככרות של בעל הבית, הראוי לערלה ערלה, לכלאי הכרם כלאי הכרם"

בגמ' בביצה (ג: ויבמות פא:; זבחים עב:; חולין ק.) מובא על דברי ר' מאיר: "רבי יוחנן אמר: את שדרכו למנות שנינו". כלומר דדוקא מה שאינו נמכר לעולם אלא במנין קאמר רבי מאיר דלא בטיל אבל מה שנמכר לפעמים באומד אף על פי שלפעמים נמכר במנין בטיל. "ורבי שמעון בן לקיש אמר: כל שדרכו למנות שנינו". - אפילו לפעמים, לא בטיל. ופרש"י: 'כל שדרכו לימנות' - משמע: כל דבר שיש בני אדם המקפידין עליו מפני חשיבותו למוכרו במנין, ביצה נמי, הרבה מוכרין אותה במנין. 'את שדרכו' - דמשמע: את המיוחד לכך, שאין אדם מוכרו באומד.

כמי נפסק להלכה? האם כחכמים משום שהם רבים, או שמא כר"מ מכיון שנחלקו אליבא דשיטתו ומשמע שהלכה כמותו. והאם ר"ע חולק על חכמים או רק מוסיף עליהם? א. כתב הב"י שלכאורה משמע דכיון דפליגי רבי יוחנן וריש לקיש אליבא דרבי מאיר, הלכתא כותיה וקרבי יוחנן דאמר את שדרכו לימנות שנינו. וכתב רבינו ירוחם (נט"ו אות כט קלט:; שכן הסכימו רוב הפוסקים, וכ"פ סמ"ק (סי' ריד). וכ"כ סמ"ג (סימן קמ"א, לאוין נב ע"ג) בשם ריצב"א. וכ"ד הטור ור"י. ב. ספר התרומה (סימן כז) סובר שהלכה כר"מ וכפי שהבינו ר"ל, ולכן כל דבר שפעמים נמכר במנין, לדוג' ביצים, הרי הוא חשוב ואינו בטל. וכ"כ בעל העיטור (א, יא). ג. הרמב"ם (הל' מאכ"א פט"ז הל' ג-ט) פסק כדעת ר"ע ששבעה דברים בלבד אוסרים. לשיטתו ר"ע אינו חולק על חכמים אלא מוסיף על דבריהם, והלכה כרבים. וז"ל: "דבר חשוב שהוא אוסר במינו בכל שהוא שבעה דברים... וכן חתיכה של נבלה או של בשר בהמה... וכן כל בעלי חיים חשובין הן ואינם בטלין... יראה לי שכל דבר שהוא חשוב אצל בני מקום מן המקומות, כגון אגוזי פרך ורמוני בדן בארץ ישראל באותן הזמנים, שהוא אוסר בכל שהוא לפי חשיבותו באותו מקום ובאותו זמן, ולא הוזכרו אלו

אלא לפי שהן אוסרין כל שהן בכל מקום, והוא הדין לכל כיוצא בהן בשאר מקומות ודבר ברור הוא שכל איסורין האלו מדבריהם".

כתב הב"י שלפי הרמב"ם מיושב מדוע לא מנו חכמים את חה"ל ובריה כדוג' לאיסורים שאינם בטלים. ו'ששה דברים' לא באו לאפוקי שאר דברים, אלא להוציא מדעת ר"מ שאמר את שדרכו לימנות, ובאו לומר שרק כאשר חשובים כ"כ כמו ששה או שבעה דברים הללו, הרי הם אינם בטלים, וה"ה לכל הדומים להם. ולדעת הרמב"ם חכמים נקטו רק שישה דברים אלו משום שהם חשובים בכל מקום, אבל אם במקום מסויים ישנו דבר אחר חשוב, אה"נ שדינו זהה ואינו בטל.

◀ כתב השו"ע עפ"ד הרמב"ם: דבר חשוב אוסר במינו בכל שהוא, והם ז' דברים ואלו הם: אגוזי פרך⁶⁶ ורמוני בדין וחביות סתומות וחלפות תרדין וקלחי כרוב ודלעת יונית וככרות של בעל הבית. וכן בעלי חיים חשובים הם ואינם בטלים. אבל שאר דברים, אף על פי שדרכן למנות, הרי אלו עולים בשיעורן. עוד כתב: כל דבר שהוא חשוב אצל בני מקום מהמקומות, כגון אגוזי פרך ורמוני בדין בארץ ישראל באותם הזמנים, הוא אוסר בכל שהוא, לפי חשיבותו באותו מקום ובאותו זמן, ולא הוזכרו אלו אלא לפי שהן אוסרים בכל שהן בכל מקום. וה"ה בכל כיוצא בהן, בשאר מקומות.

◀ אך דעת הרמ"א כר"י: ויש אומרים דכל דבר שבמנין, דהיינו שדרכו למנותו תמיד, אינו בטל (טור בשם ר"י ובי"י). וכן נוהגין.

המהרש"ל (יש"ש חולין פ"ז סימן נ. מכונות ועטרת שלמה סימן מב אות א) החמיר כדעת העיטור, שפסק כר"ל. וכ"פ הב"ח (עמ' שב). ה"ט"ז (סק"א) כתב דמכיון שזהו איסור דרבנן, כדאי הם המתירים לסמוך עליהם במקום הפסד. הערוך השולחן (אות ה) כתב שרוב הגדולים פסקו כמ"ד את שדרכו לימנות, ולכן מכיון שעיקר איסור זה הוא מדרבנן, הסומך על רוב הפוסקים המקלים יש לו ע"מ שיסמוך, ובפרט במקום הפסד קצת. כתב המהרש"ל (שם) שאם מוכרים את האיסור במניין, אך אין אוכלים אותו אלא ע"י מילוי, הרי הוא בטל, משום שאין לו חשיבות עצמית. והוא עפ"ד המרדכי (ביצה תרמז), וכ"כ ה"ט"ז (סק"א).

⁶⁶ מה הם אגוזי פרך? (ש"ך ג): רש"י (זבחים עב: ד"ה פרך, ועוד) ביאר שפרך ובדין הן שמות של מקומות. הברטנורה (ערלה ג, ז) ביאר שאלו אגוזים שקליפתן רכה ונפרכים ביד. והערוך הביא את שני הפירושים.

פסקי דינים:

חביות קטנות: כתב ה"ש"ך (סק"ד) שדוקא חביות גדולות חשובות ואינן בטלות, אך חביות קטנות אינן חשובות וחד בתרי בטיל. אך הפר"ח (סק"ד) החמיר שאינה בטילה. כתב כה"ח (אות יד) דמכיון שיש בכך מחלוקת, יש למכור לגוי ולהשליך דמי האיסור לים המלח, כנ"ל לגבי חביות פתוחות לקמן.

חביות פתוחות: השו"ע כתב 'סתומות'. כתב ה"ש"ך (סק"ה) שדוקא חביות סתומות אינן בטלות, אך משמע שפתוחות אינן חשובות ובטלות. אך הפר"ח (סק"ד) החמיר שאינן בטלות לעולם. והביא ה"ש"ך בשם התוס' בע"ז (עד. ד"ה הא תנא ליה) שגם חבית של י"ג בטילה כאשר היא פתוחה. אך תוס' בזבחים (עב. ד"ה אלא) כתבו שיתכן והחמירו ביי"ג גם בחביות פתוחות, משום שע"ז חמורה משאר האיסורים. וכן משום דכתיב 'ולא ידבק בך מאומה מן החרם'.

ככרות: השו"ע כתב 'ככרות של בעל הבית'. כתב ה"ש"ך (סק"ו) שנראה דהיינו דוקא בזמנם, אבל במקומות שגם של נחתום חשובים, פשוט שאינם בטלים. בשו"ת בית דוד (או"ח סי' קצז) כתב שאם נתערבו הככרות בעודן בצק, אין להם חשיבות ובטלים. וכ"פ בשו"ת יביע אומר (ח"ט או"ח סי' מד, וסי' פ אות ו).

בעלי חיים: כתב ה"ש"ך (סק"ז) שאע"פ שבע"ח אינם אסורים מתחילת ברייתן, כגון שור הנסקל וכד', אינם בטלים מכח חשיבותן.

גדרת דבר חשוב

כתב המאירי (ביצה ג:) שאלו המנויים במשנה התייחדו בכך שיש הרבה ממינם, ואלו התייחדו במין זה שהוא החשוב מכולם. שאין הדבר תלוי אלא בשינוי המין לעילויא. ולמדנו מכאן שגם בדברים החשובים מאוד, דוקא כאשר הוא החשוב במינו אינו בטל. עפ"ד כתב בשו"ת תפילה למשה (ח"ה סימן כד אות ו) באשר למקרה שמזוזה פסולה מחמת שלא נכתבה לשמה וכד', נתערבה שמזוזות כשרות, הרי היא בטילה חד בתרי. ואע"פ שמזוזה היא יקרה בדמיה, אינה בכלל דבר חשוב, דהא בעינן חשוב במינו. וכ"נ מדברי הרמב"ם בפיה"מ (ערלה ג, ז).

אולם מדברי התוספות (זבחים עב: ד"ה אלא) עולה שדבר חשוב היינו דבר יקר ונכבד, ולא דווקא מופלג במינו. בביאור הלכה הארוך (הוראה ברורה) כתבו שאין סמך להתיר, שדברי הראשונים לעיל אינם ברורים לדינא, ולכן יש להחמיר בכל דבר שיש לו חשיבות והוא יקר אע"פ שאינו החשוב במינו (כעולה מהמאירי לעיל). ונשארו בצ"ע באשר לדבר שהוא יקר ונכבד ונמכר ביוקר, אך אינו דבר שבמניין.

ספק דבר חשוב

◀ כתב הרמ"א: הא דדבר חשוב אינו בטיל, אינו אלא מדרבנן ואזלינן בספיקו לקולא. (ארוך כלל כ"ה והרמב"ם פט"ז דמאכלות אסורות ותוספות דזבחים סוף דף ע"ג)

ואגודה שם ורא"ש פרק ג"ה ורשב"א בת"ה ונ"י פ' הערל ועוד הרבה פוסקים כמו שיתבאר בסי' זה בכמה דוכתי).

הש"ך (סק"י) ביאר שה'ספק' הוא האם הוא דבר חשוב או לא. אבל בשאר ספקות שיש אזלינן לחומרא. **הפרי מגדים** כתב שספק אם היה חשוב אינו נקרא 'ספק חסרון ידיעה', וה"ה אם יש ספק אם האיסור נפל, אזלינן לקולא אם יש רוב.

הערוך השולחן (אות ה) ביאר שדין דבר חשוב שאינו בטל הוא מדרבנן בלבד, ולכן הולכים בספיקו להקל. ואף אם אינו יודע אם דבר זה חשוב או לא, אינו נקרא חסרון ידיעה משום שהחשיבות אינה שווה אצל כל בני האדם, ומי יוכל להכריע רצון רוב בני אדם, ולכן הוה ספק גמור.

דין ביטול ביצה

האם ביצה חשובה לבריה שאינה בטילה? שאלה זו תלויה במחלוקת ראשונים: דעת **הרמב"ן** (חולין צז: ד"ה הא אקשינן) סובר שביצה אינה חשובה לבריה, שרק בריית נשמה חשובה לבריה, ולכן בטלה ככל שאר האיסורים. וכ"כ **הרשב"א** בתוה"ב (ש"א ב"ד יד ע"ד).

אך הרמב"ם (טו, יט) סובר שביצה חשובה לבריה, ואם מכיר את הביצה שיש בה אפרוח, פליטתה אוסרת בשישים, ואם אינו מכירה, אפילו באלף אינה בטילה. וכ"כ **הרשב"א** (חולין צז: ד"ה 'אמר ליה הכא') בשם **הראב"ד**. **הב"י** הסתפק האם לרמב"ם דין בריה לביצה הוא רק כאשר יש בה אפרוח (שחשוב לבריה), או גם כאשר יש בה דם דין הביצה כבריה משום שאומרים 'שדא תכלא בכוליה' וחשיב כיש בה אפרוח.

האם ביצה חשובה לדבר שבמניין? נחלקו בכך בגמ' בביצה ר' יוחנן ור"ל האם ביצה תמיד מוכרים אותה במניין ולכן אינה בטילה, או שפעמים מוכרים אותה באומד. **הט"ז** (סק"א) כתב שכיום ביצה היא דבר שמוכרים תמיד במניין, ואפילו ר' יוחנן מודה שאינה בטילה. והוסיף שיש לסמוך על הרמ"א ולהתיר דבר שהדרך למנות רק לפעמים, כיון שהוא דין דרבנן. **המנחת יעקב** (כלל מב סק"ב. הובא בפת"ש א) למד מדברי הט"ז שכוונתו להקל גם בדין ביצה שבטלה במקום הפס"מ. **אך התשובה מאהבה** (א, קלג) דחה דבריו, שהט"ז היקל רק במחלוקת השו"ע והרמ"א, אבל בעניין ביצה שכיום תמיד מוכרים במניין, אינה בטילה בכל מצב. וכ"כ **הפמ"ג** (משב"ז א). אך כתב **הפת"ש** דמכיון שפעמים מוסיפים על מניין הביצים כמתנה ללוקח, חשוב כאין דרכו לימנות.

התורת חטאת (מב, א. סג, ג) כתב שביצה בטלה משום שפעמים מוכרים אותם גם באומד. **אך הש"ך** (סק"ט) הביא רבים שחלקו על כך. ונראה שהיום ודאי דרך מכירת הביצים היא במניין בלבד ולא באומד. וכתב **הפרי מגדים** שיש להחמיר כיום בביצה גם במקום הפס"מ. וכ"פ **הזבחי צדק** (אות יב) והגרי"ח **בבא"ח** (בהר בחוקות, א) ובשו"ת **רב פעלים** (א, כג) משום שלעיל (סימן פו) כתב שביצה אסורה אפילו באלף אינה בטילה. **אך בהליכות עולם** (ח"ו עמ' רמט. יב"א ח"י יו"ד סימן נח אות יז) היקל שרק שבעת הדברים המנויים אסורים,

אבל שאר דברים גם אם נמכרים במניין בלבד, בטלים כאשר הוא אינו דבר חשוב. והוא עפ"ד הפר"ח (אות ט) והחיד"א שהעיקר כדברי מרן כאן שדבר שבמניין אינו חשוב ובטל. וכ"נ מדברי **הערוך השולחן** (אות ה).

מכירת תערובת איסור

שנינו בעבודה זרה (עד.) שדברים האסורים בהנאה, אם נתערבו אפילו באלף כולן אסורות. אך כתבו **התוספות** (יבמות פא: ד"ה כולן, זבחים עב: ד"ה כולן) בשם הירושלמי (עלה ג, א) שמותר למכור את התערובת הנ"ל לגוי חוץ מדמי האיסור שבה, ובתנאי שהגוי לא ימכור את התערובת לישראל אחר. **הש"ך** (סק"ב) הביא ראשונים רבים שהביאו דין זה להלכה (ר"ש, ברטנורה, אגודה, נמוקי, ר"ן, ראב"ד, כס"מ בשם רמב"ם). לכן מותר למכור לגוי חביות יין שהתערבה בהם חבית יין של ע"ז, משום שאין חשש שישראל יקנה יין מגוי (ראה לקמן קלד, ב). וכ"פ **הבא"ח** (בהעלותך, יב). וב**כה"ח** (אות יב) כתב שבאיסור חמץ בפסח יש להחמיר לשרוף את כל התערובת אפילו אם יש חיטה אחת, משום חומרת חמץ.

הפרי מגדים (שפ"ד ב) כתב שגם אם הגוי יודע שמוכר לו את התערובת בזול, משום שמפחית את דמי האיסור, אין בכך חשש. שמהתורה חד בתרי בטיל. ואם אינו בטל חד בתרי יש לעיין אם רק לגוי שאינו מכירו מותר. הביאו **כה"ח** (אות י).

הולכת דמי האיסור לים המלח

עבודה זרה שהתערבה אוסרת את כל התערובת בהנאה (ע"ז מט:), ודעת ר' אליעזר שיוליך הנאה לים המלח וכך שאר התערובת מותרת.

התוספות (יבמות פא: ד"ה כולן) שאלו מדוע ר' אליעזר לא חלק בשאר האיסורים לומר שיוליך הנאה לים המלח ודין? **א. רשב"ם** תירץ דה"ה שבכל האיסורים סובר ר"א שמוליך הנאה לים המלח והתערובת מותרת. וכ"ד **הראב"ד** (פ"ט ז' ה"ז. ובחידושו ע"ז עד. ד"ה הלכה) ו**הלבוש** (או"ח סי' תמה ס"ב). **ב. התוספות** תירצו שדוקא גבי ע"ז שתופסת את דמיה ישנו היתר זה, שכשמוליך את דמי האיסור לים המלח נראה הדבר שזורק את האיסור עצמו, משא"כ בשאר איסורים שלא תופסים את דמיהם, (עוד תירצו התוס', שדוקא כאשר אין את ממשות האיסור אמרינן יוליך הנאה לים המלח). וכ"ד **הרא"ש** (ע"ז ג, ט).

הש"ך (סק"ב) נקט כתירוץ התוס', ולכן אין אפשרות בשאר איסורים להוליך הנאה לים המלח ובכך להתיר את תערובת האיסור.

תערובת דבר חשוב באינו מינו

הרמב"ם (פ"ז ה"א והלאה) ו**האיסור והיתר** (כה, יז) סוברים שדין דבר חשוב שאינו בטל בתערובת הוא דווקא כאשר נתערב במינו, אך אם נתערב באינו מינו - בטל. וכ"נ מדברי **השו"ע** כאן. **אולם** דעת **הרמ"א** (תורת חטאת מ, ו) שדבר חשוב אף שלא במינו אוסר בכל שהוא. וכ"פ לעיל (קא, ו).

הש"ך (סק"א) תמה, מדוע הרמ"א לא חלק על דברי מרן כאן? ויישב, שהרמב"ם והשו"ע נקטו לשון 'מינו' לא בדווקא, אלא משום שאם התערובת היא באינו מינו, הרי שהאיסור ניכר ולא שייך בו דין תערובת (שאפשרית רק כאשר האיסור נפרך לחתיכות קטנות, כדברי הטור לעיל סימן ק"ט). ומה שנקט הרמ"א גם שלא במינו, הוא משום שמציאות כזאת אפשרית באיסור 'בריה' שהתערבה בתבשיל.

הש"ך הוסיף שישנה אפשרות לתערובת מין בשאינו מינו והאיסור לא יהא ניכר (עפ"ד לעיל סי' קט סק"ח) כגון ששחט כמה בהמות ואחת מהן נשחטה שלא כדין, ולאחר מכן נתערבו ואינו יודע איזו מהן האסורה. ולדעת הרמ"א גם בכה"ג האיסור אינו בטל, אע"פ שאינו ניכר.

הש"ך פסק כרמ"א שדבר חשוב שהתערב בין במינו ובין בשאינו מינו לא מתבטל. וכ"פ הפרי חדש (סק"א), פמ"ג (שפ"ד א), ערוך השולחן (אות ז) וכה"ח (אות א).

סעיף ב':

בעלי חיים שנתערבו

שנינו בזבחים (ע"ג). בשם רב אשי שבעלי חיים חשוכים ואינם בטלים. ובמשנה בערלה (ג, ה) מובא "נתפרדו הרימונים נתפצעו האגוזים: בשוגג - יעלו, במזיד - לא יעלו". ובגמ' בגיטין (מד). מובאת מחלוקת האם דין זה נאמר דווקא במזיד או אף בשוגג, דאפשר שגזרו שוגג אטו מזיד.

◀ כתב השו"ע עפ"ד הרשב"א (תוה"א ב"ד ש"א יד, קצר שם י:): בעלי חיים שנתערבו באחרות, ונשחטו, בטל חשיבותן ובטלין; והוא שנשחטו בשוגג.

הב"י הקשה, כיצד כתב הטור שאם נשחטו בטלה חשיבותן, הרי אע"פ שהחשיבות של היותן בע"ח בטלה, מ"מ יש להם חשיבות של חתיכה הראויה להתכבד! ותירץ שהרשב"א סובר שכבש שלם אינו חשוב כראוי להתכבד בו (כמבואר לעיל סי' ק"א). אך הרא"ש חולק ע"ז, ולדעתו כל עוד לא נחתכו לחתיכות קטנות שאינן ראויות להתכבד, אינן בטלות! וחזרה הקושיא על הטור כיצד כאן כתב שאם נשחטו בטלה חשיבותן, ולעיל פסק כדעת הרא"ש שכבש שלם חשוב כראוי להתכבד בו!?

ונאמרו בזה כמה תירוצים: א. האיסור והיתר (כה, ה. הובא בדרכ"מ ג) כתב שכאן מדובר על בע"ח קטנים שלאחר שנשחטו אינן ראויים להתכבד. ב. היש"ש (ז, נא) תירץ שכאן מדובר בכבש שלא הופשט, וממילא מחוסר מעשה גדול, ודומה לתרנגולת בנוצתה שבטילה. ג. הט"ז (סק"ב) כתב שהחשיבות של בע"ח הוא מכח היותו בעל חיים, אך כאשר נשחט בטלה ממנו חשיבות זו, ושוב חשיבותו תלויה בשימוש שלו, ומדובר כאן על בע"ח כחוש שאין לו חשיבות לאחר השחיטה. ולכן כתב הטור שבטלה ממנו החשיבות כאשר נשחט והיינו החשיבות של היותו בע"ח, אבל החשיבות של חה"ל דינה נתבאר ואין זה מקומה. ד.

הש"ך (ס"ק יג) דוחה את דברי היש"ש, שאף בע"ח שלא הופשט יש לו חשיבות מצד דבר שבמניין, ולכן אינו בטל.

כתב הש"ך (ס"ק יא) דוקא נשחטו אחר שנתערבו בעינן נשחטו בשוגג, אבל נשחטו קודם שנתערבו אפילו במזיד בטלים. וכ"כ כה"ח (אות לא-לב) ועוד.

כתב הרמ"א עפ"ד האיסור והיתר: ודוקא בעלי חיים קטנים, שאינם ראויים להתכבד לאחר שחיטתן. הב"ח הקשה עליו מסימן קא, שתרנגולת בנוצתה אין לה דין של חה"ל, וכאן משמע מדבריו שרק אם היא קטנה הרי היא בטילה, אבל גדולה אינה בטילה אע"פ שמחוסרת מעשה גדול! הש"ך (ס"ק יג) תירץ, שלדעת הרמ"א אע"פ שאין לאסור מדין חה"ל, מ"מ יש לאסור מדין דבר שבמניין. אך לעניין דינא (שם סק"ז) נראה שסובר כב"ח שדבר המחוסר מעשה גדול אין לאסור גם מדין דבר שבמניין.

סעיף ג':

הגדרת 'קבוע' ו'פריש'

שנינו בכתובות (טו).

"א"ר זירא: כל קבוע כמחצה על מחצה דמי, בין לקולא בין לחומרא. מנא ליה לר' זירא הא? אילימא מתשע חנויות, כולן מוכרות בשר שחוטה ואחת בשר נבלה, ולקח מאחת מהן ואינו יודע מאיזה מהן לקח - ספיקו אסור, ובנמצא - הלך אחר הרוב, התם לחומרא!... אלא מתשעה שרצים וצפרדע אחד ביניהם, ונגע באחד מהן ואינו יודע באיזה מהן נגע, ברה"י - ספיקו טמא, ברשות הרבי' - ספיקו טהור. ומדאורייתא מנא לן? אמר קרא: וארב לו וקם עליו, עד שיתכוין לו. ורבנן? אמרי דבי ר' ינאי: פרט לזורק אבן לגו. היכי דמי? אילימא דאיכא תשעה כנענים ואחד ישראל ביניהם, ותיפוק ליה דרובא כנענים ניהו! אי נמי פלגא ופלגא, ספק נפשות להקל! לא צריכא, דאיכא תשעה ישראלים וכנעני אחד ביניהם, דהוה ליה כנעני קבוע, וכל קבוע כמחצה על מחצה דמי"

מגמ' זו למדנו קולא וחומרא בדיני קבוע. כשחנות אחת מתוך עשר חנויות מוכרת בשר נבלה, כאשר אדם קונה מחנות אחת בשר, 90% שהוא יקנה בשר כשר, ובכל זאת כיון שחנות מוגדרת כ'קבוע', אנו מחשיבים את האיסור כמחצה, ואין כאן רוב של חנויות כשרות. מאידך, מהמקרה של תשעה שרצים וצפרדע, ונגע באחד מהם. הגמ' אומרת שטהור, אע"פ שלכאורה היה צריך להיות טמא שהרי רוב הסיכויים שנגע בשרץ, ובכל זאת מכיון שהצפרדע קבועה, יש כאן ספק אחד בלבד, וספק טומאה ברה"ר טהור.

◀ כתב השו"ע: ט' חנויות מוכרות בשר שחוטה, ואחת מוכרת בשר נבילה, ולקח מאחת מהן ואין יודע מאיזה מהן לקח, הרי זה אסור, שכל קבוע כמחצה על מחצה דמי. אבל בשר הנמצא בשוק, או ביד עובד כוכבים, מותר, כיון שרוב החנויות

מוכרות בשר שחוטה, דכל דפריש מרובא פריש. זהו דין תורה, אבל חכמים אסרוהו אף על פי שכל השוחטים וכל המוכרים ישראל (רמב"ם מאכ"א פ"ח הי"א וי"ב. ויש מתירים כשנמצא ביד גוי במקום שרוב טבחי ישראל. מ"מ).

לפני שנמשיך להרחיב האם עקרון ה'קבוע' הוא מהתורה או מדרבנן ומה הגדרתו. יש להבין מה הסברא בדין זה. הרי כאשר יש לפנינו עשר חנויות, אע"פ שאחת מהן מוכרת בשר נבלה, כאשר אדם קונה מהן בשר, הרי ש-90% שהבשר שלפנינו הוא כשר, וא"כ מה הסברא לאוסרו? הרי 'כל דפריש מרובא פריש!' בטעמו של דין קבוע: כתב הר"ן (חולין צה. ד"ה אמר): "דין קבוע שיהא כמחצה על מחצה חידוש הוא". לדעתו דין קבוע אין לו טעם, אלא גזירת הכתוב הוא. אך הקובץ שיעורים (ב"ב אות פו) ביאר שה'קבוע' גורם לכך שאינו חלק מהרוב הכללי אלא הוא דבר נפרד, ולכן לא שייך ללכת בו אחר הרוב. לפי ביאור זה, אין ל'קבוע' חשיבות מיוחדת, אלא הוא פשוט 'פוגע' בדין רוב.

מה החידוש בדין 'קבוע'? א. הפרי מגדים (שפ"ד ס"ק יד, ד"ה והחקירה הב') והשב שמעתתא (ד, ד) ביארו שמדין תורה הולכים אחר הרוב. החידוש בקבוע הוא שאין מתחשבים ברוב והוא אינו קיים. ולכן אע"פ שבמציאות ודאי שאין חצי היתר וחצי איסור, 'דינית' אנו מחשיבים את התערובת שלפנינו כך. וכן ביארו הפלתי (סק"ז), בינת אדם (שע"ק סימן ט סק"א), שו"ת שבט הלוי (יו"ד מ"א) ועוד. ב. בשו"ת מהר"י כהן (רפפורט, סימן יז) ביאר שכאשר יש רוב התורה גזרה שאע"פ שאין 100%, המיעוט מתבטל לרוב, ונוהגים כמותו. ובקבוע החידוש הוא שמפני חשיבותו הוא אינו בטל לרוב, ולכן חשוב כמחצה על מחצה, היינו שאין הכרעה. בדומה לכך כתב הגר"ש שקאפ (כתובות טו ד"ה ועל) שחשוב כמחצה על מחצה ממש, וממילא אין כאן רוב. היינו, מחלוקתם היא האם לאחר שיש כאן דבר קבוע הרוב בטל ואיננו, או שהרוב נשאר אלא שאין אנו מתחשבים בו, ויש לכך כמה נ"מ כמתבאר בהערה⁶⁷.

⁶⁷ הקובץ שיעורים (ח"ב, ביאורים על השב שמעתתא סכ"א) הביא בשם ר' משה סולובייצ'יק, שאם אנו אומרים שקבוע מחדש שהרוב כמאן דליתא, לא מובן הדין של 'כל דפריש מרובא פריש'. שאם הרוב אינו נחשב, א"א לומר שכאשר פרשה חתיכה אחת היא פרשה מה'רוב' שהרי אין כאן רוב כלל! ולכן ביאר שהרוב קיים אלא שכאשר המיעוט הוא קבוע, אינו נדחה מפני הרוב.

נ"מ בחקירה זו (ע"פ שיעורו של הרב י"צ רימון):

א. השב שמעתתא (ד, ג) מביא את דברי 'גאוני בתראי' שהסתפקו בטריפה שהתערבה ברוב כשירות, וקודם שנוולד הספק, פירשה חצייה של הבהמה. ואם כן, חצי בהמה קבוע וחצי פריש. החצי שפריש צריך להיות כמובן מותר. לפי זה יש להסתפק האם החצי שקבוע יהיה אסור. השב שמעתתא סבור, שכל הבהמה מותרת, שכן בחלק שנשאר בתערובת, תופס הכלל: "כל קבוע כמחצה על מחצה דמי" ואם כן, כאילו יש בו 50% איסור ו-50% היתר. פרט לכך, מצטרף אליו החצי שכבר פרש, ואם כן, ביחד עם חצי זה יש כבר רוב היתר! [החצי שפרש + רבע מהחצי שבתערובת].

הגדרת 'פריש': **החתם סופר** (יו"ד סימן צט. הובא בפת"ש ד) כתב שאין צורך שהחתיכות יצאו ממש מהבית כדי שיחשבו ל'פריש', אלא די שפירש ממקומו. אך בתנאי שהפריש אותם בכוונה, אך אם סתם הזיזם ממקום למקום ולא הוציאם מביתו, אינו חשוב ל'פריש'. **הבינת אדם** (שם סימן י) כתב שלא די בכך שקבוצת בהמות תלכנה יחד ואחת מהבהמות תעמוד, אלא יש צורך בפירש גמור, דהיינו שאינה עוד יחד עם שאר הבהמות. וכ"כ **כה"ח** (אות פא).

סמל החילוק בין 'קבוע' ל'פריש', ובין 'פריש' ל'רוב' רגיל

לכאורה דין קבוע סותר את דין פריש, וכן להיפך. **הרשב"א** (חולין צה. ד"ה והא דאמר רבי) חילק מתי הספק התעורר, אם אנו מסופקים כאשר החתיכה היתה במקום הקביעות, כגון בשר במקולין, הרי שזהו דין קבוע, ואם הספק התעורר לאחר שהחתיכה כבר פרשה ממקומה, הרי שזהו דין 'פריש'. כן חילקו גם **הש"ך** (ס"ק יד), **חוות דעת** (ביאורים, סק"ו וסק"ג), **בינת אדם** (שעה"ק סימן ט, ובחכ"א, ס"ג, ב) ועוד. דרך אחרת מביא הגר"ש שקאפ בספרו **שערי יושר** (שער ד' פ"ה אות פג-פה) שהחילוק הוא האם הספק הוא על החנות (שהיא קבועה) או על החתיכה (ש'פרשה' מהחנות), כאשר אדם מצא חתיכת בשר הרי שהשאלה היא על החתיכה עצמה, והתשובה היא שיש רק 10% לטריפה, ומכח 'כל דפריש מרובא פריש' מתירים את החתיכה. אבל כאשר אדם קנה את החתיכה מחנות ספציפית, הרי שהשאלה אינה על החתיכת בשר אלא על החנות (הקבועה), שהאדם אינו זוכר האם לקח מהחנות הכשרה או הטריפה, ועל שאלה זו יש רק שתי תשובות, או כשר או טרף, ולכן חשוב כמחצה על מחצה [עייני בשו"ת שבט הלוי (ח"ב סימן מא) שדחה את הבנת השערי יושר].

כתב בשו"ת **שבט הלוי** (ח"ב סימן מא) שבכל רוב רגיל, המיעוט בטל לרוב, והגדרת התערובת היא להיתר או לאיסור. כאשר יש רוב היתר כל התערובת חשובה להיתר, וכן ההיפך. והחידוש בקבוע הוא, שכאשר

לכאורה, תלוי הדבר ג"כ בחקירה זו. לפי ההבנה הראשונה הרי שהחלק שקבוע בבהמה, בסה"כ ביטל את רוב היתרו. ואם כן, כאשר יש היתר ממקום אחר (כגון במקרה שלנו, בבהמה עצמה) הרי שקבוע צריך להתבטל. לעומת זאת לפי ההבנה השנייה, רוב היתר נשאר קיים, והחידוש בקבוע הוא שהמיעוט הופך להיות חזק, ואם כן, כמו שהרוב בתערובת הכללית לא מצליח לבטלו, כך גם הרוב שבבהמה עצמה לא יצליח לבטלו [קו"ש כתובות סימן מ"א].

ב. חזקה - האם חזקה יכולה להכריע (לטובת הרוב) במקרה של קבוע? כנראה שנחלקו בכך רש"י ותוס' בפסחים (ט); שלפי רש"י כשנטל עכבר מאחת מתשעה ציבורים, יש לחשוש שנטל מן החמץ, כי הוא קבוע, ולכן חייב בדיקה. והתוס' אומרים, שגם אם נטל מן הקבוע, הרי שחזקת בדוק שהיתה קודם, תגבר על הקבוע)

כלל נקוט הוא בידינו, שרובא וחזקה - רובא עדיף. כלומר, שרוב זהו בירור טוב יותר מחזקה. לכן, במקום שיש רוב, מסתבר שחזקה לא תוכל להשפיע. לפי ההבנה הראשונה, הרי שבמקרה של קבוע, אין רוב - הרוב ירד לאותה כמות של המיעוט. ואם כן, מסתבר שחזקה תוכל להשפיע ולהכריע. אולם, לפי ההבנה השנייה, המיעוט הקבוע לא בטל, ולכן הרוב לא מצליח להכריעו. ולפי זה, אם הרוב לא מצליח להכריעו, מסתבר שהחזקה לא תצליח להכריעו (אא"כ נאמר, שכאן יש 'רוב' וחזקה, ושניהם יצליחו להכריעו).

המיעוט קבוע, אין הכרעה כיצד נפסוק על כלל התערובת, וההיתר והאיסור נשארים בעינם. ומכך החילוק בין 'רוב' רגיל לדין 'כל דפריש'. הכלל שכל דבר הפורש יפרוש מהרוב מבוסס על הגיון פשוט, אך אין הוא מגדיר את התערובת כאיסור או כהיתר, אלא הוא כלל כיצד לנהוג ולפסוק. בשונה מ'רוב' הפוסק על התערובת כולה כיצד להגדירה. לכן לדוג', כאשר יש בתערובת חתיכה הראויה להתכבד, לפי כללי 'כל דפריש' הן יכולות להתבטל, משום שלפי הסטטיסטיקה הפורש יפרוש מהרוב, גם אם יש בו חה"ל. אך לפי דיני 'רוב' א"א להתעלם מחה"ל מכיון שאנו פוסקים על כלל התערובת, וחה"ל אינה מתבטלת.

'רוב' לפי מספר החנויות או כמות הבשר (פת"ש ב:): בשו"ת **בית אפרים** (י"ד סימן מ) כתב שאם בחנות של הנבילה יש יותר כמות בשר מאשר כל התשע חנויות הכשרות האחרות, יש ספק האם ללכת אחר כמות הבשר או 'כמות' החנויות. לדעתו יש בספק זה קולא וחומרא. במקרה שנמכרה רק בהמה אחת או שנים, ודאי שהולכים אחר החנויות. אבל אם נמכרו עשר בהמות נבילה מחנות אחת, ועוד תשע כשרות מתשע חנויות, אין סברא ללכת אחר מספר החנויות, שהרי רוב הבהמות שנמכרו היו אסורות! **א. הבינת אדם** (שעה"ק סימן טז) כתב שתמיד הולכים אחר רוב הבשר, אלא שסיים שהדבר צריך תלמוד. וכ"ד **החזו"א** (סי' לז אות כד ד"ה ואמנם). **ב. הכנסת יחזקאל** (סימן כד ד"ה וראיתי) סובר שתמיד הולכים אחר מספר החנויות. וכ"ד **החוות דעת** (ביאורים, סק"ג). **ג.** בשו"ת **נודע ביהודה** (תניינא או"ח סימן עא) כתב שמלשון הש"ס משמע דהכל תלוי ברוב החנויות ולא בכמות הבשר, ומ"מ אינו תוקע עצמו בדבר זה להקל אבל להחמיר ודאי יש לחוש. **הזבחי צדק** (אות כו) כתב שהולכים אחר רוב בשר לחומרא ואחר רוב חנויות לחומרא. וכתב **כה"ח** (אות מח) שלדעת השו"ע בלא"ה הבשר אסור משום שנתעלם מהעין.

דין קבוע - מהתורה או מדרבנן?

שנינו בסנהדרין (עט).

"משנה: נתכוון להכות את הגדול והיה בה כדי להמית את הגדול, והלכה לה על הקטן ומת - חייב. רבי שמעון אומר: אפילו נתכוון להרוג את זה והרג את זה - פטור. **גמרא:** מאי טעמא דרבי שמעון? - אמר קרא: וארב לו וקם עליו - עד שיתכוון לו. ורבנן? - אמרי דבי רבי ינאי: פרט לזורק אבן לגו. היכי דמי? אילימא דאיכא תשעה נכרים ואחד ישראל ביניהן - תיפוק ליה דרובא נכרים נינהו. אי נמי פלגא ופלגא - ספק נפשות להקל! - לא צריכא, דאיכא תשעה ישראל ונכרי אחד ביניהן, דהוה ליה נכרי קבוע, וכל קבוע כמחצה על מחצה דמי"

לדעת ר' שמעון מהפסוק 'וארב לו וקם עליו' לומדים שכדי לחייב את ההורג צריך הוא להתכוון לאדם שהרגו. ולפי חכמים גם אם מתכוון לאדם אחר חייב, והפסוק מחדש את דין קבוע, שאם יש כותי אחד בקבוצה של עוד תשעה ישראלים, וזרק אבן והרג אחד מהם, ולא ידוע אם הרג את הכותי או את הישראל, מחדשת התורה שמתוקף דין קבוע א"א לחייבו, אע"פ שהרוב ישראל. כיון שהכותי הוא קבוע דינו כמחצה. הרי לנו שלדעת חכמים דין 'קבוע' הוא מהתורה. אך בדעת ר' שמעון נחלקו האם הוא סובר שדין קבוע

הוא מדרבנן (שטמ"ק כאן בשם רשב"א ור"ן), או שגם לשיטתו דין קבוע הוא מדאורייתא אך לומד זאת מפסוק אחר (תוספות כתובות שם ד"ה פרט, ותוס' סנהדרין ד"ה וכל קבוע, תוס' רי"ד בחידושי בסוגיה בב"ק, ריטב"א בשטמ"ק הנ"ל בכתובות, ועוד).

הרמב"ם (הל' רוצח, פ"ד ה"א) פסק לכאורה כדעת ר"ש "לפיכך הזורק אבן לתוך עדה מישראל, והרג אחד מהן פטור ממימתת בית דין". כך הבין הראב"ד מדבריו. א"כ, יתכן שלדעת הרמב"ם דין קבוע הוא מדרבנן. וכ"כ הר"ן בדעת הרמב"ם (חידושי לסנהדרין שם). אך הכס"מ סובר שהרמב"ם פוסק כחכמים, ולכן קבוע הוא מהתורה. נימוקו, הרמב"ם לא כתב "המתכוון להרוג את זה והרג את זה", אלא כתב "הזורק אבן על עדה מישראל". בדברי ר"ש מבואר שהאדם התכוון לרצוח אדם מסויים, ואעפ"כ פטור. ולא כדברי הרמב"ם שזרק אבן על קבוצת אנשים (שהוא פחות חידוש). ולכן סבור הכס"מ שהרמב"ם לא פסק כר"ש.

הפרי מגדים (שפ"ד יד) פסק שקבוע מדאורייתא ולכן ספקו לחומרא. לדעתו קבוע אינו רק כ'מחצה על מחצה' והוא כספק שקול. אלא כיון שהאיסור קבוע, הוא יותר חזק מספק, וגם לרמב"ם הסובר שספק דאורייתא הוא מדרבנן בלבד, כאן יודה שספקו להחמיר. וכן ביאר **הערוך השולחן** (אות יד) ברמב"ם.

יש לציין כאן את דברי **התוספות** (זבחים עג. ד"ה אלא אמר רבא) המעירים על הגמ' שם שכאשר נתערבו בעלי חיים, הרי אם אחד מהם אסור, אין היתר לתערובת משום שבע"ח חשובים. ואין לומר שימשוך כל פעם בעל חיים אחד ויהיה מותר מכח 'כל דפריש' משום שהאיסור הוא קבוע ואינו בטל. אך תוס' מעירים שבגמ' מובא שאם בע"ח אחד מת, אנו תולים שהאסור מת. ואם אינו בטל מהתורה, כיצד תולים להקל? אלא ע"כ לומר שישנו מקור לקבוע מדרבנן.

פירוש ע"י גוי או עכבר - חשוב כ'קבוע' או כ'פריש'?

בשאלה זו ישנם כמה סוגיות הסותרות לכאורה זו את זו, נביאם תחילה ואח"כ ניישבם ע"פ הראשונים:

א. שנינו בפסחים (ט):

"תשע ציבורין של מצה ואחד של חמץ, ואתא עכבר ושקל ולא ידעינן אי מצה שקל אי חמץ שקל - היינו תשע חנויות. פירש ואתא עכבר ושקל - היינו סיפא. דתנן: תשע חנויות, כולן מוכרין בשר שחוטה ואחת מוכרת בשר נבלה, ולקח מאחת מהן ואינו יודע מאיזה מהן לקח - ספיקו אסור. ובנמצא הלך אחר הרוב"

מהגמ' עולה שדיני קבוע תקפים גם כאשר בא עכבר ולקח מהקבוע, ואין אומרים דמכיון שהחתיכה נלקחה ממקומה, דנים אותה בדיני 'כל דפריש'.

ב. שנינו בחולין (צה):

"אמר רב: בשר, כיון שנתעלם מן העין - אסור. מיתבי, רבי אומר: מקולין וטבחי ישראל, בשר הנמצא ביד עובד כוכבים - מותר! נמצא ביד עובד כוכבים שאני"

מהגמ' עולה שאע"פ שלכאורה בשר שנמצא בשוק סתם כך דינו כבשר שנתעלם מהעין, מכיון שהגוי הוציא את הבשר אין דינו כ'קבוע' שנידון כמחצה על מחצה, אלא כ'פריש' שהולכים אחר הרוב.

ג. שנינו בזבחים (עג):

"[ע:] משנה: כל הזבחים שנתערבו בחטאות המתות או בשור הנסקל, אפילו אחת בריבוא - ימותו כולן. [עג.] גמרא: ...רב אשי אמר: אפי' תימא רבנן, בעלי חיים חשיבי ולא בטלי. ונמשוך ונקרב חד מינייהו, ונימא: כל דפריש מרובא פריש! נמשוך? הוה לה קבוע, וכל קבוע כמחצה על מחצה דמי. אלא ניכבשינהו דנידי, ונימא: כל דפריש מרובא פריש! אמר רבא: ... משום קבוע"

מהגמ' הנ"ל למדנו שגם אם לא נוציא את הבהמות בעצמנו, אלא נגרום לכך שהם יצאו מעצמם, הרי האיסור עצמו חשוב ל'קבוע' והרוב לא יתירם. ומשמע שאם היו יוצאים מעצמם הם לא היו חשובים לקבוע, אלא חז"ל גזרו שגם כשיוצאים מעצמם יש חשש שיקח בידיים מהקבוע.

תוספות (חולין ד"ה הכא) הקשו, לכאורה הגמ' בחולין שלפיה גוי שהוציא חתיכה דינה כ'פריש', סותרת את הגמ' בפסחים שעכבר שהוציא חתיכה, דינה כ'קבוע'! ומה ההבדל אם עכבר הוציא או גוי הוציא? ותירצו שבגמ' בפסחים מדובר שאנו ראינו את העכבר מוציא מהצבורים, והיינו שהספק נולד במקום הקביעות. לדעת תוס' השאלה היא מתי התעורר הספק, וכך אנו פוסקים האם דינו כקבוע או כפריש. עוד הקשו מהגמ' בזבחים, מדוע יש היתר כשכובש, ואילו אצל העכבר אנו אוסרים משום קבוע? ותירצו שההיתר הוא כאשר אינו רואה את הפרישה עצמה. ובכך קבעו תוספות הגדרה, שכל שרואה שהחתיכה יצאה ממקומה הקבוע, יהיה לכך דין קבוע. משום שהספק כבר התעורר במקומו הקבוע ולא לאחר שפרש. וכ"ד התרומה (סימן נא), הרשב"א (ל.), הרא"ש בתשובה (כלל כ' סימן י"ז), סמ"ג (לאוין קמ וקמא נב ע"ד) וסמ"ק (סי' ריד).

אך דעת הר"ן (חולין צה. ד"ה ול"נ) שאע"פ שראה אותו פורש מהקבוע, דינו כ'פריש'. שמדאורייתא לא נקרא קבוע אלא במקומו ממש, וחכמים גזרו כשראוהו פורש מהקבוע גזירה שמא יקח מהקבוע. לדעתו דין קבוע הוא חידוש ואין לך בו אלא חידושו כאשר נוטל בידי ממש, ולא כאשר רואה את הפרישה.

כתב הרמ"א: ועיין לעיל סימן ס"ג. והא דאמרין כל דפריש מרובא פריש, היינו שלא פירש לפנינו, אבל אם פירש לפנינו או שרואה כשהגוי לקחו, הוי כאילו לקחו משם בידו (טור בשם רשב"א ותוס' פרק ג"ה דף צ"ה ור"ן שם והג"א בשם ר"י ותוס' ואגודה פ' התערובות ורא"ש בתשובה כלל כ' סימן י"ז וסמ"ג סוף דף נ"ב וסמ"ק סימן רי"ד וש"ד סימן מ"ו ור' ירוחם נט"ו והמ"מ פ"ה מהמ"א בשם המפרשים).

כדעת הרמ"א שאם ראה את הפרישה הרי יש בכך איסור תורה של קבוע פסקו ג"כ ה"ש"ך (ס"ק כב), ט"ז (סק"ג), פ"ח (ס"ק ד), מנחת כהן (חלק שלישי) ועוד. מאידך, ה"ב"ח (ד"ה וכתב הרשב"א) או"ה (כה, יב) בדעת הרשב"א כתבו, שאם לא לקח, למרות שראה, יש בכך רק איסור דרבנן.

כאשר יש אדם שלקח מן הקבוע, כתב הפרי מגדים (שפ"ד יח) שרק לו הדבר אסור, ולאחרים דנים כסתם 'פריש', אא"כ ניתן לברר עמו. בשו"ת יביע אומר (ו, כד) צירף שיטה זו כסניף להקל. אך היד יהודה (הארון, טו) סובר שגם לאחרים דינו כ'קבוע'. וכ"כ החזו"א (יר"ד ס' לו אות יג, כה) ושו"ת מנחת יצחק (ז, צו).

כה"ח (אות מט) הביא את דברי הבינת אדם (שעה"ק סימן ט) שביאר ש'פירש' הוא רק כאשר אינו במקומו הטבעי, שכל עוד החתיכה נמצאת בחנות לדוג', א"א לומר עליה שפרשה ממקומה, שדרך הקונים לטלטל את הבשר ממקום למקום בחנות לראות אם החתיכה שמינה או רזה ולאחר מכן מחזירים למוכר. עקרון זה עולה גם מדברי השערי יושר (ד, א החלק הראשון) שכל עוד החפץ או המאכל נמצא במקומו הטבעי הוא לא מאפשר לו להתבטל בשאר.

✻ דין נמצא ביד קטן או מי שאינו נאמן

השערי יושר (שער ד, ג) חקר מדוע לא די בכך שהגוי יאמר לנו שלקח מהמקום הקבוע, מה הצורך בכך שאנו נראה את הפרישה עצמה? ויש בכך ב' צדדים, מכיון שלגוי אין כל נ"מ לגבי הספק, ראייתו אינה משפיעה להכריע על ההלכה. או שלגוי אין נאמנות, ולכן ראייתו חסרת משמעות (נ"מ בישראל מומר).

ה"ש"ך (ס"ק יח) כתב בשם הרוקח (סימן תפ) שאם לקחו קטן דינו כלקחו גוי. הפרי חדש (אות טז) מחלק בין סתם קטן שדינו כגוי ובין קטן חריף שדינו כישראל גדול. וכ"כ כה"ח (אות מא). והעקרון הוא הנאמנות, שלגוי או ישראל קטן אין נאמנות על דבריהם. וכן מתבאר בדברי הפמ"ג שהחילוק הוא האם אפשר לשאול את מי שנמצא אצלו. לדבריהם גם בישראל מומר חשיב כ'פריש' ולא כ'קבוע'.

מאידך, ה'קצות' (סי' רצב אות כב) כתב דמכיון שהאיסור לא נוגע לגוי, הוא אינו יכול לעורר ספק אצלנו. לכן לדעתו בכל האיסורים שהגוי שייך בהם (כגון אבר מן החי, גזל, וכל שאר ז' מצוות בני נח) גם ראייתו תהיה ראייה כמו של ישראל גדול. לדבריו גם בישראל מומר חשוב כ'קבוע' (דלא כפ"ח).

אלא שהגר"ש שקאפ בספרו שערי יושר (שם) חלק עליהם, ולדעתו כדי להחשיב דבר לקבוע צריך שיתמלאו שני תנאים: א. שיהיה הספק נוגע ללוקח הראשון. ב. שיהא לו תורת נאמנות. שדברי הפ"ח קשים, שהרי גם גוי המוכר את 'אותו ואת בנו' אינו נאמן (שו"ע טז, יא) אע"פ שהוא המוכר ויש לו נאמנות. וגם דברי הקצה"ח קשים, דמכיון שאינם מקפידים על אבר מן החי מאי אכפת לן שמוזהרים עליו, הרי לענין לידת הספק הוי כאין מוזהרים כלל!

קבוע שלא ניכר מקומו

יש להבין מה היחס בין דין קבוע ובין תערובת. שהרי אם נאמר שכל חתיכה שנפלה לתערובת חשובה לקבועה, יתבטלו כל דיני תערובות. לכן מובא בראשונים שדיני קבוע לא חלים בתערובת.⁶⁸

א. קבוע שאינו ניכר אינו אסור אפילו מדרבנן: בגמ' בנזיר (יב.) מובא שהאומר לשלוחו 'צא וקדש לי אשה סתם', אסור בכל הנשים שבעולם, שמא קידש את אחותה. התוספות (ד"ה אסור) הביאו שהאישה נאמנת לומר שנתקדשה ולכן אין אוסרים על כל העולם לישא נשים שמא היא מקודשת כבר. ואם אביה קיבל קידושה בעודה נערה ולאחר מכן מת. בכה"ג סוברים תוספות שאכן היא אסורה אך היא מתבטלת בשאר נשים שבעולם. ואע"פ שלכאורה היא איסור 'קבוע', אומרים תוס' "דלא אמרינן קבוע כמחצה דמי אלא כשהאיסור ניכר לעצמו וההיתר ניכר לעצמו אבל כשאין האיסור ניכר לעצמו לא אמרינן קבוע". היינו רק כאשר אנו יודעים היכן נמצא האיסור דינו כ'קבוע' שהוא אסור, אבל אם אין ידיעה היכן הוא, לא חלים עליו דינו קבוע כלל, משום שדינו כתערובת והאיסור בטל. וכ"ד הר"ן (צה. סוד"ה ובנמצא). גם הר"ש מקינן (לשון לימודים ג', קצט. הובא בשיר"ב ו, ג) סובר שאין איסור לזרוע בכל הארץ מחשש שהיה שם נחל איתן של עגלה ערופה, משום שאין אנו יודעים היכן היה הנחל, אין דינו כקבוע. וכ"ד הפר"ח (אות יג), חקרי לב (סימן קג), חזו"א (סי' לז ס"ק יז וכו') ו**זבחי צדק** (אות יח).

ב. קבוע שאינו ניכר אסור מדאורייתא: הב"ח והחכמת אדם (סימן סג) סוברים שכאשר האדם יודע מהיכן לקח את הבשר, אך אינו יודע אם החנות ממנה לקח היא טריפה, במקרה כזה זהו איסור תורה של קבוע. שרק כאשר האיסור מעורב עם ההיתר אפשר להגדירו כתערובת ולהתירו, אבל אם כל אחד ניכר לעצמו, א"א להגדירו כתערובת. וכ"כ הפמ"ג בדעת ה**ש"ך** (ס"ק יד). לשיטתם כל עוד האיסור בפנ"ע, אע"פ שהאדם אינו יודע מה והיכן האיסור, מוגדר הוא כקבוע, שהולכים אחר החתיכה ולא אחר האדם.

ג. קבוע שאינו ניכר אסור מדרבנן: דעת הפרישה, חוות דעת (ביאורים סק"ג), כרתי ופלתי (ס"ק יב) ועוד שקבוע שאינו ניכר אסור מדרבנן בלבד. וכ"כ בשו"ת **שבט הלוי** (יו"ד סימן מא).

⁶⁸ לקמן בסעיף ה נלמד את דין 'קבוע למפרע', אך מכיון שהש"ך הזכיר מחלוקת זאת כאן השייכת גם לדין 'ניכר', הבאנו את מחלוקת הרא"ה והר"ן שהביא הש"ך בנידון זה. דעת הרא"ה (בדה"ב ב"ד ש"ב כט): שאם אדם לקח בשר מחנות אחת מתוך עשרה, שכולן מוחזקות ככשרות. ולאחר מכן התברר למפרע שאחת מהחנויות מוכרת בשר נבילה, דינה כקבוע ואינו דומה לפריש, שהספק נולד עכשיו על אותה שעה שפירשה, והוא אינו ספק חדש אלא גילוי מילתא שבשעת הקניה החתיכה היתה ספק איסור. וכ"ד ה**ש"ך**. אך הר"ן סובר שאין להוסיף על דיני 'קבוע' כיון שהוא חידוש ואין לך בו אלא חידושו. וכ"ד הפר"ח. **פמ"ג זב"צ** - ניתן להקל בהפסד מרובה.

א"כ, מוסכם על רוב הפוסקים שקבוע שאינו ניכר אסור מדרבנן בלבד. אך יש לברר כיצד נקבע מתי האיסור 'ניכר' או לא. הרי יתכן שיש אחד בסוף העולם שיודע מהו האיסור, וא"כ א"א להחשיבו כתרובת, ושמא נחשוש בכל איסור שמא יש אדם היוודע להכיר את האיסור: ובאמת דעת הכרתי ופלתי (ס"ק יב) שדי בכך שמישהו בעולם יודע דהוי ניכר, ואיסור זה חשוב כניכר לכולם. וכ"פ הפמ"ג (שפ"ד ס"ק לח) והמנחת יעקב (מג, יט). אך החוות דעת (ביאורים סק"ו) סבור שדווקא למי שמתעורר אצלו הספק צריך להיות האיסור ניכר כדי להחשיבו כקבוע, ולא מועיל שלאדם אחר הוי ניכר, כיון שהספק אינו קשור אליו. את דבריו הוא מוכיח מהתוס' לעיל לגבי שליח המקדש אישה, מכיון שהמקדש והאישה יודעים מי המתקדשת, צריכה להיות אסורה על כל העולם מדאורייתא, שהרי יש מי שהאיסור ניכר לו! לכן לדעתו רק אם אותו אדם שמכיר את האיסור נמצא סמוך אלינו, הרי שיש להחשיב את הקבוע הנ"ל כניכר. וכ"ד החזו"א (י"ד לז, אות כה), אך כתב שקשה להגדיר הדבר בדיוק, ולדעתו נראה שאם לא ידוע לנו מיהו האדם שיוודע האיסור אין הדבר חשוב לאיסור הניכר.

בניגוד לדעת הכו"פ והחזו"ד שדי באחד שידע על האיסור (בין אם הוא בסוף העולם ובין אם הוא האדם שהספק התעורר אצלו, או לכה"פ יש לנו קשר לאדם זה). דעת השערי יושר (ש"ד פי"א) שכדי שיחשב איסור הניכר, צריך שהרבים ידעו היכן האיסור ולא די בכך שמיעוט יודע מהו האיסור ועי"כ יבררו היכן הוא שסו"ס גם אם אדם אחד מכיר את האיסור אין הוא 'ניכר' לנו. ודבר הניכר נקרא דבר שהוא מפורסם לרבים, כמו חנות שודאי ניכר לרבים מהי החנות המוכרת נבילה.

★ פירות ספק ערלה הנמצאים בשוק⁶⁹

בשאלת קניית פירות שיש בהם חשש ערלה ישנם פרטי דינים רבים שיש להתייחס אליהם. ננסה בפיסקה זו לתמצת את הדברים העיקריים לאור מה שלמדנו בסעיף זה.

כאשר הפירות נלקחו מהקבוע, אין הולכים אחר הרוב משום שנידון כמחצה על מחצה. השאלה הראשונה היא האם השדות והכרמים של ערלה בימינו חשובים כקבוע. ותלוי במחלוקת בדין קבוע הניכר. וודאי מגדל הפירות יודע על האיסור, ואם הוא עצמו מוכר את הפירות (מציאות שתתכן בשוק מקומי), ודאי שחשוב כקבוע הניכר. ואף אם מוכר את הפירות לסיטונאי, הרי בשעה שלקח את הפירות מהמגדל חשיב כלוקח מהקבוע, ומשעה זו נאסרו על כל העולם. נידון נוסף שיש להתחשב בו הוא מתי נולד הספק מה דין הפירות, אם הוא נולד במקום הקבוע של הפירות, אזי דינם כקבוע, אבל אם הספק מה דין הפירות שלפנינו נולד רק לאחר שפרשו ממקומם, דינם כ'פריש' (יש לציין את דעת החתם סופר (י"ד סימן צט) שאם היה מעבר

⁶⁹ מתוך סיכום הלכות מצוות התלויות בארץ סימן רצ"ד סעיפים ט-י.

להרחבה בנידון זה עיין במאמרו של הרב יעקב נבון, תחומין ו' עמ' 383-426. ביאור הלכה הארוך בספר הוראה ברורה בסעיף זה. שו"ת יביע אומר ח"ו סימן כד. שו"ת תפילה למשה ח"ג סימן לו.

בעלות של הפירות, הרי שכעת חשוב ל'פריש' גם אם בפועל לא פרשו ממקומם הראשון). נידון נוסף בו עסקו הפוסקים הוא דין אדם שאינו שומר תורה ומצוות. וכן דין ספק איסור קבוע.

הרדב"ז (א, תקפ) האריך בשאלה זו, ולמעשה התיר פירות אלו. והוראתו בנויה על שבעה סניפי היתר, שהיוצא מהם שישנם ארבעה היתרים למעשה בזה: **א.** אין אנו מחזיקים איסור מספק. **ב.** כל דפריש מרובא פריש, ואפילו אם הערלה קרוב יותר למקום הנמכר, רוב וקרוב הלך אחר הרוב. **ג.** היכא שיש בכרם גם נטיעות זקנות, ישנו ס"ס, ספק מאותו כרם ספק מעלמא, ואפילו אם נאמר מאותו כרם, ספק מהנטיעות החדשות ספק מהזקנות. **ד.** אם פירות ההיתר קרובות יותר למקום הנמכר, יש דין 'קרוב ורוב'. וסיים הרדב"ז שההולך לקחת ענבים מהכרם עצמו או חוצה לו, ונתחזק שם איסור, בזה ודאי יש לחוש למחמירים ולפיכך אסור לאכול שם אשכול ענבים, שיש לחוש שמא נלקט מהערלה. אבל לקחת מהם הרבה ענבים כדי לעשות יין נראה שמותר, שהרי ערלה מתבטלת באחד ומאתיים. ולבטל לכתחילה ודאי אסור. ואם בכרם זה יש הרבה ילדות אסור ללקוט מהם, כללא דמילתא היכא דלא אתחזיק איסורא לא תיבעי לך, והיכא דאתחזיק איסורא לא תקנה מן הכרם שנתחזק בו האיסור, אלא מהנמכר בשוק, ואין כאן בית מיחוש, ולא תהרהר אחר מנהגן של ישראל כי תורה הוא, עכת"ד הרדב"ז. בשו"ת **מנחת יצחק** (ז, יא) הביא דבריו ודן בהם באריכות, ולבסוף הביא שאף שכמה מההיתרים הנ"ל לא שייכים במציאות כיום, אך ההיתר של ס"ס שייך, שודאי גם בשדות ערלה לא יבצר משם גם נטיעות זקניות, וגם הכלל של 'כל דפריש מרובא פריש'. ומסקנתו שיש להחמיר ולהיזהר בזה, ושבערלה אין דרך להתיר אותם, עוד כתב (ח, צג) שחשוב כקבוע ונידון כמחצה על מחצה, וקשה להורות היתר בזה. **אמנם** בשו"ת **יביע אומר** (ח"ו יו"ד סימן כד) דן בצדדים לכאן ולכאן, ולבסוף הכריע שיש לנו לסמוך ע"ד המשנה למלך והצל"ח וסיעתם דס"ל דאף לענין ערלה וכלאי הכרם בזה"ז הוי כחול"ל וספיקא דערלה מותר. וכל דפריש מרובא פריש. וכ"כ **בחזון עובדיה** (ט"ו בשבט עמ' כו) שמן הדין מותר לקנות פירות הנמצאים בשוק, ולא לחוש שמא פירות ערלה הם, כי רוב הפירות אינם ערלה, והמחמיר לקנות רק ממקום שיש לו תעודה תע"ב. וכ"כ בספר **אבן ישראל**. ובשו"ת **אור לציון** (יו"ד סימן יז) רצה להקל בקניית פירות מהשוק מטעם ס"ס, ספק אם בא ממקום ששומר דיני ערלה, וגם אם בא ממקום שאינו שומר ערלה, ישנו ספק האם פירות אלו אסורים. ואינו חשוב משם אחד, כיון שהספק הראשון הוא במקום, והספק השני הוא כשידוע מהיכן הגיע ואנו מסופקים האם הוא איסור או היתר. גם בשו"ת **מנחת שלמה** (א, עא) כתב שבמקום שרוב הפירות אינם ערלה מסתבר שהלוקח פירות מהשוק ממוכר שאינו יודע כלל על ענין הערלה ולא שם ליבו לכך, דינו כפירש מהקבוע והולכים אחר הרוב, ולגבי הלוקח חשיב כנמצא ביד עכו"ם. עוד כתב, שרק כאשר קונה מאדם שהוא ממש הבעלים יתכן שחשוב כ'קבוע', משא"כ אם קונה מאדם שעובד בחנות דינו ודאי כ'פריש'. בשו"ת **תפילה למשה** (ח"ג סימן לו) העלה להתיר מצד הדין לקנות פירות שנמכרים בשווקים, שהואיל ורוב הפירות אינם ערלה, ואין אנו קונים אותם ממקום גידולם אלא מהחנויות, י"ל כל דפריש מרובא פריש.

דעת הגרי"ש אלישיב (הליכות שדה 76, 77. והובא בקובץ אורייתא ז, מאמרו של הרב זנדר. ועיין בהליכות שדה 102 שדנו בשיטת הגרי"ש) בפירות הנמכרים בשוק, שאם מקור הפרי אינו ידוע, הרי כל הארץ נכללת בספקו ואין לאכול פירות מזן זה בכל הארץ. אבל אם מקור הפרי ידוע אך אין אנו יודעים האם הוא איסור או היתר, אזי חשוב הדבר כ'ספק קבוע' ומותר לקנות פירות אלו. ודעת הגר"מ אליהו (שו"ת מאמר מרדכי ח"ג יו"ד סימן ז) שהמקום בו מרכזים את כל פירות הארץ חשוב כ'קבוע', ושם יודעים מהו מקור הפירות שמגיעים אליהם ובמקרה כזה חשוב הדבר גם כקבוע לאחרים. ולכן חובה על הספקים ועל הקונה לברר מה מקור הפירות. ואין לומר דכיון שישנם חלק מהפירות שבאים מחו"ל לעניין ערלה, נאמר שכל הפירות הם ספק ערלה.

לסיכום: טעמי ההיתר: א. לא קונים ישירות מהמגדל, ולכן אומרים 'כל דפריש'. ב. לא אכפת לפועלים או שאינם יודעים את דיני הערלה, ולכן לא חשיב שנולד הספק אצליהם. ג. אם אינו לוקח מהקביעות אלא שהמוכר שולח אליו, לא חשיב כלוקח מהקבוע. ד. שמא פועלים גויים הביאו את הסחורה, ולא חשיב כנולד ספק אצלם. ה. צירוף דעת הסוברים שאין כיום דין ערלה מהתורה בא"י. **טעמי האיסור:** א. הספק נולד אצל הפועלים במקום הקבוע של הפירות ולכן דינם כ'קבוע'. ב. המקום בו מרכזים את הפירות חשיב כ'קבוע', ואין היתר לפירות. ג. יהודי שאינו שומר תורה ומצוות חשוב כיהודי גמור לעניין שנולד הספק אצלו ומחשיב את הפירות ל'קבוע'.

חשש טבילת כלי הבא מחו"ל שמא אינו טעון טבילה⁷⁰

פעמים רבות גם לאחר שהחומר ממנו עשוי הכלי ודאי טעון טבילה, אנו מסתפקים מהיכן הגיע הכלי, האם מהארץ או חו"ל, האם הבעלות של גוי או יהודי. ומצאנו בפוסקים הגדרות כיצד לפטור ספק זה: בשו"ת **יביע אומר** (ו, יב. יחו"ד ג, ס) הסתפק בזה האם אומרים 'כל דפריש מרובא פריש' או שאומרים סב"ל. ודעתו שאין לחוש למיעוט מפעלים בחו"ל שבבעלות ישראל, שאין חוששים למיעוט כאשר הוא במציאות גם לעניין סב"ל. ולכן יש להטביל כלים אלו בברכה. וכ"פ בשו"ת **שבט הלוי** (ח"ד ס"ס צג) ובספר **טבילת כלים** (ב, ד). בשו"ת **אגרות משה** (ג, ד. ב, מ) כתב לענין כלי זכוכית שיש ספק אם המייצר הוא ישראל, שאם יש טירחא להטבילן וא"א לברר א"צ להטבילם. אבל כיון שרוב הפעמים אפשר לברר, אין להחשיב זה לספק מחמת העצלות לברר, לכן יש להטביל גם כלי זכוכית אך בלא ברכה.

סעיף ד':

ספק ספיקא בקבוע

שנינו בזבחים (עד.) "כוס של עבודת כוכבים שנפל לאוצר מלא כוסות - כולן אסורין, פירש אחד מהן לריבוא ומריבוא לריבוא - מותרין!".

⁷⁰ מתוך סיכום סימן ק"כ סעיף א.

כתב הטור בשם הרשב"א (תוה"א שם ל:): שהלוקח בשר מהמקולין ובשר זה התערב בשאר חתיכות, כל החתיכות מותרות משום ס"ס (ספק החתיכה שלקח היתה של היתר, וספק שמא החתיכה שהוציא אינה החתיכה שאצלו כעת). הב"י כתב שהרשב"א למד דין זה מהגמ' הנ"ל שאע"פ שהכוס של ע"ז אוסרת את כל התערובת, אם פירש אחד מהם לתערובת אחרת, הכל מותר.

◀ כתב השו"ע: רוב חנויות מוכרות בשר שחווטה, ומיעוט מוכרות בשר נבילה, לקח מאחת מהן ואינו יודע מאיזה מהן לקח ונתערבה באחרות ואינה ניכרת, בטילה ברוב משום ספק ספיקא. אך הרמ"א כתב: ויש אוסרין בכה"ג, משום דכל מקום דאיסור במקומו הוי כמחצה על מחצה, והואיל וספק הראשון אסור מן התורה ואין כאן עוד ספיקא להתיר, רק תערובת, לא מקרי ספק ספיקא (ארוך כלל כ"ה). והכי נהוג.

מדברי השו"ע עולה שפסק הרשב"א תקף גם בסתם חנויות, ואע"פ שאיסור קבוע הוא מדאורייתא יש להקל כאשר מצטרף אליו ספק נוסף. וכן עולה מדברי הש"ך (ס"ק כב וכו') בביאור דעת השו"ע, שהרשב"א התיר גם בדאורייתא מכיון שהאיסור המדובר הוא איסור 'קבוע', והבאנו לעיל את דברי הר"ן שאין לך בו אלא חידושו. אולם הב"ח הט"ז (סק"ה) ביארו את דברי הרשב"א שרק כאשר לקח מהמקולין שהיו מעורבות בו חתיכות של היתר ואיסור מותר, שבכה"ג חתיכות הטריפה לא ניכרות ואיסור קבוע זה אסור מדרבנן בלבד, ורק בזה התיר הרשב"א בהצטרף ספק נוסף. לדעתו כאשר הספק הראשון אסור מהתורה, אין להתיר כלל. והשו"ע והרמ"א לא עיינו בדברי הרשב"א כדבעי.

הש"ך (ס"ק כג) ביאר דאע"ג דלקמן (סעיף ה) לא התיר מרן אלא בתערובת שלישית, כאן היקל מכיון שקבוע הוא חידוש גרע משאר תערובות, וכל שנתערב אח"כ אזלינן בתר רובא ומותר. אך הפרי חדש (אות כ) דחה דבריו לגמרי. ולדעתו לקמן ס"ט מבואר שצריך שיהיו שני הספקות מענין אחד (שני הספקות בגוף החתיכה אם יש בה איסור, או שני ספקות ע"י תערובת), ולא ספק אחד בגוף וספק אחד בתערובת. ואף כאן הספק הראשון אינו ע"י תערובת אלא מדין קבוע, וא"כ לא תועיל התערובת להתירו ע"פ ס"ס.

כה"ח (אות נב) כתב עפ"ד הזב"צ (אות ל) שאין להתיר ס"ס בקבוע דאורייתא, אלא רק בתערובת שלישית. ובשעה"ד או הפס"מ התיר גם בב' תערובות כאשר הוא קבוע דרבנן. אך החכמת אדם (סג, ג) התיר לדעת השו"ע אפילו בקבוע דאורייתא ממש, כעולה מפשט דבריו להתיר בכל ס"ס.

סעיף ה':**קבוע דרבנן למפרע**

שנינו בזבחים (עג):

"[ע:] משנה: כל הזבחים שנתערבו בחטאות המתות או בשור הנסקל, אפילו אחת בריבוא - ימותו כולן. [עג.] גמרא: ...רב אשי אמר: אפי' תימא רבנן, בעלי חיים חשיבי ולא בטלי. ונמשוך ונקרב חד מינייהו, ונימא: כל דפריש מרובא פריש! נמשוך? הוה לה קבוע, וכל קבוע כמחצה על מחצה דמי. אלא ניכבשינהו דניידי, ונימא: כל דפריש מרובא פריש! אמר רבא: ... משום קבוע"

מהגמ' עולה שאין אנו מניידים את הבהמות ולא גורמים להם לפרוש כדי שדין 'כל דפריש' יחול, וזאת משום שחוששים שמא יקח מהקבוע.

מנגד, בהמשך הגמ' שם מובא (עד.) כוס של ע"ז שנפלה לאוצר מלא כוסות, כולם אסורים. ואם פירש אחד מהם לריבוא, ומהריבוא פירש לריבוא אחר, כולם מותרים. וכן בגמ' בכתובות (ט.) בדין תשע חנויות לא חוששים שמא יקח מהקבוע. ודין זה תלוי במחלוקת הראשונים מתי חוששים שמא יקח מהקבוע:

א. רשב"א (תוה"א ב"ד ש"ב ל.) בשם ר"י: כאשר האיסור וההיתר מעורבים, יש חשש שאם נתיר לקחת ממה שפירש יבוא לקחת גם מהקבוע, שהרי אין מקום האיסור ניכר. אבל כאשר מקום האיסור ניכר, אין חוששים שיקח מהקבוע. וכ"ד התוספות (חולין צה. סוד"ה הכא נמי). גם הרא"ש (ז, כא. ובתשובה כלל כ סימן יז) סובר דמכיון שלקח לפני שנודע הספק, בזמן הלקיחה לא חלה כלל גזירת קבוע.

וכתב הרשב"א, שלר"י אם אדם קנה חה"ל מחנות, ולאחר מכן התברר שהיתה בחנות גם טריפה, יש לאסור את החתיכה שבידו מחשש שיבוא לקחת מהקבוע, שהרי בחנות החתיכה האסורה אינה ניכרת. וכ"ד הר"ש שכל שהיה זמן מסויים שהחתיכה היתה חשובה ל'קבוע', אין להן היתר גם לאחר שפירשו.

ב. אך הרשב"א (שם) סובר שאין אומרים 'קבוע למפרע', ולכן אם אדם קנה בשר מהמקולין ואח"כ נודע שהיתה טריפה ביניהם, מותר. וכ"ד הר"ן (חולין לג:) משום שדין קבוע הוא חידוש ואין לך בו אלא מחידושו ואילך אך לא למפרע. ושיטה זו היא כדעת ר"ת שכיון שפירש מעצמו מותר (נחלקו בזה ר"י ור"ת לקמן ס"ז).

הטור פסק להקל במחלוקת זו. אך הב"י תמה עליו, הרי הטור לקמן פסק כדעת ר"י, וכיצד הביא כאן את דברי הרשב"א שפסק כר"ת? ויישב שהטור לא סבר ששני דינים אלו קשורים זב"ז, משום שלא ראה דברי הרשב"א בתוה"א.

◀ **כתב השו"ע:** מי שלקח בשר ממקולין (פי' בית המטבחים) ואפילו חתיכה הראויה להתכבד, ונמצאת טרפה במקולין ולא נודעו חתיכות הטריפה, ואינו יודע מאיזו לקח, כל מה שלקחו מהמקולין קודם שנמצאת הטריפה, מותר, שלא נפל הספק בקבוע אלא לאחר שפירש, וכיון שהרוב כשר, מותר.

כתב ה**ש"ך** (ס"ק לג) שגם המחמירים כר"י יכולים להקל כרא"ש שלא שייך לאסור שמא יקח בידיים מהקבוע, שקודם שנולד האיסור לא שייך כלל ליגזור, שלא מצאנו בש"ס גזירה שיקח קודם שנולד הספק. וגם לא שייך לומר שיקח לאחר שנאסר אם נתיר לו לקחת בשעה שהיה בחזקת היתר. אך הגר"א סובר שהפוסקים כר"י צריכים להחמיר גם בקבוע למפרע דרבנן.

נחלקו האחרונים מה הדין כאשר נשארו באחרונה שתי חתיכות ואדם אחד לקח אותם, האם גם בכה"ג אפשר לומר 'כל דפריש מרובא פריש': בשו"ת **דרכי נועם** (סימן ז) כתב דמכיון שבעת לקיחתן לא היה בחנות רוב היתר בודאי, יש לאסור חתיכות אלו. וכ"כ בשו"ת **רב פעלים** (א, כג) בשם כמה אחרונים. **אולם הפלתי** (אות יא) והחנות **דעת** (ביאורים סק"ה) סוברים שגם בכה"ג יש להקל. וכתב **הזבחי צדק** (אות לה) שיש לסמוך עליהם בקבוע דרבנן.

קנייה מהחנות לאחר שנמצאה הטריפה

כתב ה**רשב"א** (תוה"ק ב"ד ש"ב ל.) שרק אם נתערבו בחנות גם חתיכות הראויות להתכבד שאינן בטלות, אין לקחת מהחנות לאחר שנתברר שיש בה גם בשר טריפה. אבל שאר חתיכות ודאי שלאחר שנתערבו בטלות ברוב החתיכות האחרות, ומותר לקחת מהם לכתחילה גם לאחר שנודע שיש טריפה בחנות. אלא שהוסיף שראוי לאסור לקחת את כל החתיכות, שאין הכל בקיאין בחילוק בין חה"ל לסתם חתיכה, ויבואו לקחת גם חה"ל.

אולם הטור תמה, דמכיון שהאיסור 'קבוע' הרי הוא כמחצה על מחצה ואסור מעיקר הדין! והוסיף שכ"ד הרא"ש שלאחר שנודע הספק הכל אסור.

הב"י הקשה, כיצד עלה על דעת הטור שנעלם מעיני הרשב"א דין 'קבוע'? ויישב, שדין 'קבוע' הוא כשלקח מאחת החנויות ולא זוכר האם לקח ממקום שיש גם טריפה. ובזה דין 'קבוע' מחדש שלא הולכים אחר הרוב, והכל אסור. אך כאן הספק הוא על החתיכות, ולא שייך לומר כאן דין קבוע, אלא הולכים אחר הרוב כמו בכל תערובת. כל האמור הוא לעניין הלכה, אך לעניין מעשה כבר כתב הרשב"א שראוי להחמיר.

◀ **כתב השו"ע:** אבל ליקח מכאן ואילך, אסור, ואפילו חתיכה שאינה ראויה להתכבד, שאין הכל בקיאין בזה, ויטעו בין ראויה להתכבד ל שאינה ראויה.

נאמרו כמה תירוצים ביישוב קושית הב"י על הטור: **א. הפרישה** (טו) כתב שטעם הטור הוא דהואיל והמקולין הם דבר קבוע, דומה לדבר שבמניין שאינה בטילה, והרי היא דבר הקבוע שדינו כמחצה על מחצה, ולא נתבטל ברוב ואסור מדינא. **ב. הדרכי משה** (אות ח) ביאר שהטור הבין ברשב"א שיש איסור רק במקולין אחד, והספק הוא באיזה מקולין מדובר, ולכן כל החתיכות אסורות מדין קבוע. וכ"פ הש"ך (ס"ק טז) מדיליה. **ג. הט"ז** (ס"ק ה) דחה את תירוצי הפרישה והדרכ"מ, לדעתו מכיון שלא מדובר רק על חתיכה אחת של איסור אלא על בהמה שלימה האסורה, א"כ גם החתיכות שאינן חה"ל אסורות, כיון ששניהם מגופף אחד. ועוד, מכיון שישנם הרבה חתיכות האסורות, אין להתיר כדין סתם חה"ל שנחתכה שמתירים אותה ממ"נ, כיון שהדיון אינו רק על חתיכה אחת.

בשו"ע שלפנינו כתוב 'אבל ליקח מכאן ואילך אסור', ומשמע שאם בדיעבד קנה מותר. אך גירסת הש"ך (ס"ק ל) בשו"ע היתה 'אבל מכאן ואילך אסור', ומשמע שגם אם לקח בדיעבד יש לאסור את החתיכה. הפרי **חדש** (אות כב) סובר שגם אם קנה במזיד חה"ל יש להקל בדיעבד. הפמ"ג (שפ"ד ל) סובר שרק אם לקח בשוגג מותר בדיעבד, אבל אם לקח במזיד החתיכה אסורה. ואם נשאר במקולין רק חתיכות שאינן חה"ל, יש להקל, שאין גוזרים ככה"ג. וכה"ח (אות נז) כתב דאפשר שאם לקח בשוגג בתערובת חנויות ויש ג"כ הפס"מ, יש להקל.

כתב הש"ך (ס"ק לא) בשם הב"ח דמכיון שרבים קונים מהמקולין, קרוב הדבר לטעות ולכן אוסרים אפילו חתיכה שאינה ראויה להתכבד, אבל אם נתערב ליחיד בביתו אין להחמיר, אע"פ שיש בהם גם חה"ל, ודינה כסתם חה"ל שנתערבה שבטלה ברוב (דלא כ'קבוע' שאינו בטל כלל). וכ"ד החכמת אדם (סג, ד), זבח"צ (אות לז). אך הט"ז (ס"ק ה) סובר שהסברא נוטה יותר לאסור בביתו, משום שרבים מזהירים אחד לשני על האיסור, משא"כ ביחיד (הנקה"כ כתב ההיפך, שביחיד לא שייך שיטעה, אך רבים שלא נמצאים יחד בחנות יש חשש שיטעו). גם הפנים מאירות סובר כט"ז.

כמה בהמות שנשחטו ולאחר שחלקם נמכרו נמצא שהיו בהם טריפה

הפת"ש (ס"ק ד) הביא מעשה בקצב ששחט 7 בהמות וכולן היו כשרות, והוציא מביתו שתי בהמות וחצי לשוק, לאחר המכירה התברר שאחת מהבהמות היתה טריפה, וכעת אינו יודע איזו מהבהמות נטריפה. והשאלה כיצד ינהג בבהמות שנשארו בביתו, בבהמות שמכר, ובחצי בהמה שנחלקה. והעלה שהארבע בהמות שבביתו ודאי טריפה, והשתים שפירשו מביתו לשוק מותרות מדין 'פריש'.

אך הספק הוא על החצי שבשוק, שאם נאמר על החצי שבחוץ שהוא כשר משום שמרובא פריש, א"כ גם בחצי שנשאר בבית כשר, או שנאמר שהחצי שבבית אסור, וא"כ גם החצי שפירש יהא אסור: **א. החלקת מחוקק** (עיין שו"ת גאוני בתראי סימן ה) סובר שגם החצי שבבית מותר. **ב. הרב בית הלל** פסק לאסור את החצי שבחוץ, שדינו כחצי שנשאר בבית שנאסר. **ג. הפרי חדש** (אות ד) סובר שהחצי שבחוץ כשר והחצי שבפנים טריפה. וכ"ד השאילת יעב"ץ (ח"א ס"ס ס), כה"ח (אות סד). וכ"נ דעת החת"ס (סימן צט).

קבוע דאורייתא למפרע

נחלקו הראשונים מה הדין כאשר אדם לקח בשר מחנות אחת מתוך עשרה, שכולן מוחזקות ככשרות. ולאחר מכן התברר למפרע שאחת מהחנויות מוכרת בשר נבילה. וכאן השאלה היא על קבוע דאורייתא. דעת הרא"ה (בדה"ב ב"ד ש"ב כט): שדינה כקבוע ואינו דומה לפריש, שהספק נולד עכשיו על אותה שעה שפירשה, והוא אינו ספק חדש אלא גילוי מילתא שבשעת הקניה החתיכה היתה ספק איסור. אך הר"ן (לט.) סובר שאין להוסיף על דיני 'קבוע' כיון שהוא חידוש ואין לך בו אלא חידוש.

נחלקו האחרונים בדעת הרשב"א (שם): הפמ"ג (שפ"ד יד) ביאר ע"פ הש"ך שלרשב"א רק באיסור דרבנן אומרים קבוע למפרע, אך הפר"ח (אות יג) ביאר שהרשב"א סובר כר"ן שלא אומרים קבוע למפרע. אך טעמו הוא משום שאזלינן בתר זמן הספק, ורק לאחר שפריש התעורר הספק, ולכן א"א להחשיבו כ'קבוע'. וכ"פ להלכה הבינת אדם (שער הקבוע סי' יא) והערך השולחן (אות מז).

השו"ע לא הביא דין זה. הש"ך (ס"ק יד) פסק כדעת הרא"ה, שבקבוע דאורייתא אומרים קבוע למפרע. אך הפר"ח (שם) פסק שאין אומרים בזה קבוע למפרע. הפמ"ג זב"צ סוברים שניתן להקל בהפסד מרובה.

סעיף ו':

גזירה משום קבוע

שנינו בזבחים (עג):

"[ע:] משנה: כל הזבחים שנתערבו בחטאות המתות או בשור הנסקל, אפילו אחת בריבוא - ימותו כולן. [עג.] גמרא: ...רב אשי אמר: אפי' תימא רבנן, בעלי חיים חשיבי ולא בטלי. ונמשוך ונקרב חד מינייהו, ונימא: כל דפריש מרובא פריש! נמשוך? הוה לה קבוע, וכל קבוע כמחצה על מחצה דמי. אלא ניכבשינהו דניידי, ונימא: כל דפריש מרובא פריש! אמר רבא: ... משום קבוע"

א"כ מהגמ' עולה שישנה גזירה שאסור להוציא לכתחילה את הבהמה כדי להתירה וזאת משום 'קבוע', שאם נתיר לו לגרום שיפרשו ויקח מהפורשים, יש לחוש שמא לא יעשה כן אלא יקח ישירות מהקבוע. אלא שבגמ' בחולין (צה.) מובא "מקולין וטבחי ישראל, בשר הנמצא ביד עובד כוכבים - מותר! נמצא ביד עובד כוכבים שאני". ובסוגיא זו לא מובאת הגזירה שמא יקח מהקבוע!

תוספות (חולין צה. ד"ה הכא נמי) דוחים את האפשרות לחלק בין פירשו מעצמם, לבין שאנו כובשים ומוציאים את הבהמה לכתחילה, דא"כ מדוע אמרה הגמ' שירעו עד שיסתאבו, הרי אם פירשו מעצמם מותרים. וכן, הגמ' אומרת שם, שאם התערבה טבעת ע"ז ברוב היתר, הכל אסור בכל האופנים, כי גוזרים שמא ייקח מן הקבוע, ומקרה זה הוא דיעבד, ולמרות זאת אין כאן קבוע. עוד כתבו התוספות שאין לחלק בין קדשים ועבודת כוכבים לשאר איסורים. ולכן יישבו:

א. ר"י: חילק בין הגמ' בזבחים שמדובר על מקרה שהאיסור אינו ניכר, ואם נתיר אותו, כאשר האיסור יפרוש יש חשש שיבוא לקחת מהקבוע. ובין הסוגיא של תשע חנויות העוסקת במקרה שהאיסור ידוע במקומו, ואין החנות שמוכרת נבילה מעורבת עם שאר החנויות אלא ידועה במקומה. ולכן דוקא כאשר האיסור לא ניכר יש חשש שהאדם יקח מהתערובת. אבל כאשר האיסור ניכר אין חשש שיבואו לקחת איסור במזיד. וכ"פ הטור שגם אם פירש ממילא אסור משום גזירה.

ב. ר"ת היה מתיר כשנכנס זאב בעדר ודרס שנים או שלשה טלאים, כל אחד ואחד מותר מטעם 'כל דפריש מרובא פריש'. אך תוס' דוחים דבריו, משום שדוקא כשהאיסור ידוע לא קיימת הגזירה. אלא שנחלקו הדעות בדברי ר"ת מדוע התיר לגרום ל'פריש', הרי הגמ' אסרה חטאות שנתערבו בזבחים ולא הציעה פתרון זה? ומצאנו כמה הבנות בדבריו:

1. **תוספות** (זבחים ע: ד"ה אפילו) ביארו שמותר לערב ולקחת מהקבוע, ורק בזבחים וע"ז החמירו משום שדינם חמור יותר.

2. **הב"ח** כתב ע"פ התוס', שדווקא בבעלי חיים לא גוזרים משום שיכול לכובשם והם יצאו מעצמם, אך בדבר שהוא דומם משום שיכול להוציאו רק בידיים, גוזרים גם אם יצא באופן אחר.

3. **רשב"א** (תורת הבית, ל) אליבא דר"ת: אם פירש מעצמו, הרי שהדבר מותר גם בקבוע דאורייתא וגם בקבוע דרבנן. אך אם פירש בעקבות פעולה שלנו, בין בקבוע דאורייתא (ניכר) ובין בקבוע דרבנן (אינו ניכר) - אסור.

ג. **הרמב"ם** לא הביא כלל דין זה של קבוע דרבנן. הערוך השולחן (אות נג-נה) ביאר שהרמב"ם סובר שההיתר המובא בגמ' בזבחים של 'נכבשינהו דניידי' אין זה אלא משום הפסד קדשים, אבל בחולין לא עלה על דעת הש"ס להתיר בכה"ג, דכיון שחכמים אסרום לא מועיל להתחכם ולהפקיע האיסור.

◀ כתב **השו"ע** כדעת הרשב"א אליבא דר"ת: בעלי חיים ושאר דברים החשובים שנתערבו בהיתר, שאינם בטלים אפי' באלף, אפי' אם פירש אחד מן הרוב אחר שנודע התערובות, אסור. והוא שהפרישו במתכוין, אבל אם פירש ממילא, שרי.

וביאר **הש"ך** (ס"ק לה) שדוקא אם פירש שלא לפנינו או שנתפזרו כולם אפילו בפנינו מותר, שכבר נתבטלה הקביעות.

להלכה: השו"ע, וכ"נ משתיקת הרמ"א (דלא כתורת חטאת ריש כלל מג), סוברים להלכה כדעת ר"ת. וכ"פ **הפר"ח** (אות כו) שאם פירש ממילא מותר. גם **הזבחי צדק** (אות מט) כתב שהעיקר כדבריהם. **הש"ך** (ס"ק לו)

סובר שבניגוד לב"ח שהתיר דבר שאינו בע"ח, יש לאסור כדעת ר"י כל דבר גם אם פירש ממילא, גזירה שמא יקח מהקבוע. וכ"ד מהרש"ל (יש"ש ז, כג) וט"ז (סק"ז). **כה"ח** (אות עה) כתב דמכיון שדין זה לא יצא מכלל מחלוקת, ודאי יש להחמיר בהפסד מועט, ובהפס"מ או שעה"ד יש לסמוך על המתירים.

נתבטל מקום הקביעות

כתב **הרא"ש** (חולין ז, כ) כדעת ר"י שאנו גוזרים שמא יקח מהאיסור, במקרה שהאיסור אינו ניכר. אך במקום אחר (שם ה) פסק כדעת בה"ג שאם נתערבה בהמה ששחטו את אמה היום (ואסורה בשחיטה משום 'אותו ואת בנו'), מותר להבריח את הבהמות כדי שיצאו ממקום קביעותן ונוכל להתיר את הבהמות משום 'כל דפריש', והיינו כדעת ר"ת! אותה הסתירה קיימת בדברי הטור, כאן פסק כר"י שאם פירש מהתערובת אסור, משום גזירה. אך בסימן ט"ז פסק כבה"ג הנ"ל.

הב"י (סימן נז) כתב שהטור פוסק כר"י לחומרא בלבד. אך **הדרכי משה** (אות ד) כתב שא"א לומר כן, שהרי בסימן ט"ז פסק כבה"ג שמותר להבריח את הבהמות (ושם נקט כן לדינא בלא להזכיר המחלוקת). לכן כתב בשם חמיו מה"ר שכנא, דמ"ש הטור כאן היינו כאשר הדברים החשובים נשאו במקומם, ורק אחד או שנים פירשו, ולכן אין אומרים 'פריש' אלא 'קבוע' מכיון שעדיין מונחים במקומם. אבל אם כולם פירשו ממקומם ולא נשאר שם קבוע, ואחד פירש מהם, אותו שפירש מותר, שאין חשש שיקח מקבוע (שלא נותר ממנו דבר במקומו).

◀ כתב **הרמ"א**: הא דאסור אם הפרישו במתכוין, היינו שלא פירש רק מעט ונשאר מקצת האיסורים במקומם, דאז חיישינן שמא יקח מן הקבוע גם כן. אבל אם נתפרשו כולן ביחד, ולא נשאר במקומן, ובשעת עקירתן פירשו קצתן, אותן שפירשו אז, מותרים, (דברי קבלה מחמיו הגאון הרב ר' שכנא ז"ל), רק שנים האחרונים אסורים (טור ס"ס נ"ז).

הש"ך (ס"ק לז) כתב שאם נתפזרה התערובת, אע"פ שלאחר מכן חזרו ובאו יחד במקום אחד, כל שנתפזרו תחילה כולם ונעקרו מקביעותן הראשון שוב לא חשיב קבוע, דדין קבוע חידוש הוא, ואין לך בו אלא חידוש, היינו שנשאר במקומו הראשון.

הקשה **הט"ז** (סק"ז) על הרמ"א, הרי מהגמ' בזבחים משמע שלא מועיל לנייד את הבהמות ולקחת את הבהמה שפירשה, וכיצד התיר כאן הרמ"א (ודחה את המקור ממנו למד דין זה בתורת חטאת, מפיקוח הגל בשבת בספק ישראל, שאם נעקר הקביעות מועיל, ואינו דומה משום ששם לא שייכת הגזירה הנ"ל)? **בנקודות הכסף** תירץ שיש לחלק בין לכתחילה ובין 'פירשו' שהוא מקרה דיעבד. למעשה כתב **הש"ך** (ס"ק לז) שאם פיזרן לכתחילה במתכוון אסור, וכ"כ **הפ"ח** (אות כח), **פר"ת** (אות יג ד"ה דע), ו**זבחי צדק** (אות נא).

ביצה שנולדה מתערובת טריפה בכשרות

◀ כתב הרמ"א: ואם נתערבה תרנגולת טריפה בכשרות, ונמצא ביצה ביניהם, הביצה מותרת אף על גב דהתרנגולים חשובים ולא מתבטלין, לגבי ביצה אזלינן בתר רובא (ארוך כלל כ"ו).

הש"ך (ס"ק לח) ביאר (ע"פ התו"ח) שאין גוזרים לגבי ביצה שיקח התרנגולים מהקבוע. ולכן אפילו למ"ד שהביצה חשיב לדבר שבמניין מותר, שהרי אפילו בתשע חנויות מותר כאשר פירש ממילא אפילו אם היא חה"ל.

כתב **כה"ח** (אות צד) ע"פ הפמ"ג (שפ"ד לח) שההיתר של הביצה הוא דוקא כאשר לא הטילה את הביצה לפנינו, אבל אם הטילה אותה לפנינו אסור. דכיון שרואה שהתרנגולת הנ"ל הטילה הביצה, אם נתיר את הביצה, יבוא לאכול גם את התרנגולת. שאם התרנגולת אסורה לא היו מתירים את הביצה.

סעיף ז':

קבוע דרבנן בתערובת כשנפל אחד לים

שנינו בזבחים (עד).

"אמר רב: טבעת של עבודת כוכבים שנתערבה במאה טבעות, ונפלה אחת מהם לים הגדול - הותרו כולן, דאמרינן: הך דנפל היינו דאיסורא. רב דאמר כר' אליעזר; דתנן, רבי אליעזר אומר: אם קרב הראש של אחד מהן, יקרבו כל הראשים כולן. והא אמר ר"א: לא התיר רבי אליעזר אלא שנים שנים, אבל אחד אחד לא! א"ל: אנא תרתי קאמינא.

אמר ר"ל: חבית של תרומה שנתערבה במאה חביות, ונפלה אחת מהן לים המלח - הותרו כולן, דאמרינן: הך דנפל דאיסורא נפל. ואיצטריך דר"נ ואיצטריך דר"ל, דאי מדר"נ, הוה אמינא: ה"מ עבודת כוכבים דאין לה מתירין, אבל תרומה דיש לה מתירין לא; ואי מדר"ל, ה"א: חבית דמינכרא נפילתה, אבל טבעת דלא מינכרא נפילה לא, צריכי. אמר רבה: לא התיר ר"ל אלא חבית דמינכרא נפילתה, אבל תאינה לא; ורב יוסף אמר: אפילו תאינה, כנפילתה כך עלייתה"

א"כ, לפי משנתנו גם אם מתה אחת מהבהמות לא מתירים את התערובת על סמך שהאיסור איננו. אך רב ור' אליעזר סוברים שיש לתלות שהאיסור הוא זה שמת, ולכן שאר התערובת מותרת.

כדומה לשיטת רב סובר ר"ל שתולים גם בחבית של תרומה (שהיא דבר חשוב) שהאיסור נפל והשאר מותר. הגמ' מביאה צריכותא לשני הדינים הללו. ומבאר רבה שהיתר ר"ל הוא ספציפי לחבית משום שנפילתה ניכרת. ורב יוסף מרחיב את היתר ר"ל גם לשאר דברים.

הרשב"א (תוה"א ב"ד ש"ב כו.) **הרא"ש** (בתשובה כלל כ דין יז) ו**הר"ן** (לו סוע"ב) למדו מגמ' זו לכל שאר האיסורים שאינם בטלים מחמת חשיבותן, שנתערבו באחרים ונפל אחד מהם לים - הותרו כולן. והוסיף הרשב"א דה"ה לדשיל"מ. וטעם ההיתר, שמהתורה גם דבר חשוב בטל ברוב, וחכמים אסרוהו, ולכן כאשר אחד נפל לים תולים להקל. **הב"י** כתב שלפ"ז אפילו אם נתערב הדבר החשוב עם שנים אחרים ואח"כ אחד מהם נפל לים, הותרו השאר (דלא כדמשמע בתוה"ק שנפלה לתוך עשרים).

כתב **הרשב"א** (תוה"א ד', ב) שיש הסוברים שגם לאחר שאבדה החתיכה, מותרת התערובת בהנאה בלבד. אך למעשה פסק הרשב"א שמותר גם בהנאה, וכ"ד הראב"ד ועוד. וכ"פ השו"ע לקמן.

◀ **כתב השו"ע:** דבר שאינו בטל מחמת חשיבותו, כגון בעלי חיים ובריה וחתיכה הראויה להתכבד ודבר שיש לו מתירין, שנתערב באחרים ונאכל אחד מהם בשוגג... בענין שנאבד מן העולם, הותרו כל האחרים, שאנו תולין לומר האיסור הלך לו.

ביאור ההיתר בנפלה אחת לים

יש לשאול על עיקר ההיתר של 'נפלה אחת לים', מדוע אנו תולים להתיר שהאיסור הוא זה שנפל ונאבד, הרי כלל נקוט בידינו 'כל דפריש מרובא פריש', ואם רוב החתיכות של היתר, אזי גם החתיכה שפרשה היתר! ונחלקו הראשונים בזה:

תוספות (עג: ד"ה אלא אמר) ביארו שהטעם שהקלו הוא משום שמדאורייתא האיסור בטל ברוב, מכיון שלא ידוע היכן האיסור. והכלל של 'קבוע' לא שייך אלא בדבר הידוע מקומו, כגון תשע חנויות וכד'. ומכיון שכאן מדובר על קבוע דרבנן, תולין שנפל לים הגדול. וכן מבואר בדברי **הרשב"א** (תוה"א ד', ב) שההיתר מבוסס על כך שמדאורייתא יש ביטול. אך הוסיף עקרון חשוב, שאם החתיכה פרשה (ולא נאבדה) יש לאסור את שאר החתיכות, משום שבמקרה הנ"ל אנו דנים מה דין החתיכה, ודינה לפי הכלל 'כל דפריש' הוא לאיסור. אך כאשר החתיכה אבדה, הדיון אינו על החתיכה אלא על התערובת, ובכה"ג אפשר לתלות שהאיסור נאבד, וא"צ להתחשב בכלל של 'כל דפריש' (ועיקר השאלה היא האם אנו דנים על החתיכה או על התערובת - היינו על האדם השואל).

מנגד, **הרא"ש** (ז, לז) סובר שההיתר כאן נובע מדין ספק ספיקא. ספק שמא החתיכה שאבדה היא האסורה, וגם אם היא אינה האיסור, שמא החתיכה שכעת אנו אוכלים אינה מהאיסור (שהרי אינו אוכל את כל החתיכות יחד).

◀ **השו"ע** כאן כתב שההיתר הנ"ל הוא גם כאשר אחד נפל לים בדבר שיש לו מתירים. אך **הש"ך** (ס"ק נו-נז) כתב שלדעת הרמ"א שאוסר ס"ס בדבר שיש לו מתירים, יאסור

גם כאן. וזאת ע"פ דברי הרא"ש שההיתר משום ס"ס, אך יתכן שלפי דברי התוס' והרשב"א הדין יהא אחרת.

התנאים לתליה שהאיסור אבד

א. נפלה מעצמה:

התוספות (זבחים עד. ד"ה ונפלה) ו**הרא"ש** (כלל כ ס"י יז) כתבו בשם ר"י שדוקא אם נפלה מעצמה מותר, אבל אם הפילוה אפילו שוגג אסור אטו מזיד. אבל הרשב"א כתב (שם) שאפילו אם הפילה הוא מותר כאשר עשה כן בשוגג, כדין מבטל איסור בידים.

כתב בהגהות **שערי דורא** (סי' מה ד"ה ופירש ר"י) שדווקא אם הפילה הוא אמר ר"י שאסור, אבל אם אכל בשוגג אין לקונסו אטו מזיד, שודאי לא יאכל את אחת מהחתיכות במזיד כדי להתיר חתיכה אחרת. וכ"כ **בתרומת הדשן** (סימן קע"ה) שגם לר"י אם האכיל בשוגג אחת לכן ברית - האחרות מותרות ואין לקנוס שוגג אטו מזיד בכה"ג, אבל אם האכיל לכלב או גוי, קונסים אטו מזיד.

כתב **השו"ע**: דבר שאינו בטל מחמת חשיבותו... שנתערב באחרים ונאכל אחד מהם בשוגג, (רמ"א: בין שאכלו עצמו בשוגג בין שאכלוהו אחרים בשוגג. ת"ה סימן קע"ה) או נפל מעצמו לים בענין שנאבד מן העולם, הותרו כל האחרים, שאנו תולין לומר האיסור הלך לו.

השו"ע כתב לגבי נאכל שמועיל אם אכל את האיסור בשוגג, אך לגבי נפל התיר רק אם נפל מעצמו, ומשמע שאם הפילו בשוגג אין היתר. ודבריו מבוססים ע"ד מהרא"י לעיל. שודאי לא יבוא אדם לאכול חתיכה כדי להתיר האחרות, אך יש חשש שיפיל חתיכה כדי להתיר האחרות⁷¹. **המנחת כהן** (דף קז ע"ג) ו**הפרי חדש** (אות לא) הסכימו לדברי השו"ע. וכ"פ **החכמת אדם** (סג, י) ו**כה"ח** (אות צט). אך **הש"ך** (סק"מ) דחה דבריו, שגם בנאכל בשוגג יש לגזור שמא יפיל במזיד, וגם יש לגזור שמא יאכיל לגוי או לכלב להתיר האחרות. לכן לדעתו אין לחלק בין אכילה ונפילה, וגם באכילה בשוגג יש לאסור. וכ"כ **הט"ז** (סק"ח), ורק בנאכלה מעצמה לכלב מותר.

אכילה קודם שנולד הספק: כתב **הרא"ש** בתשובה (כלל כ' דין י"ז) שאם אכל מהחתיכות קודם שנולד הספק, לא שייך לקונסו אטו מזיד. שמא לעולם לא יודע לו על תערובת האיסור. **הש"ך** (ס"ק מב) פסק כרא"ש,

⁷¹ וביאר הב"ח שבשונה מביטול איסור שאין קונסים שוגג אטו מזיד משום שנראה לאדם שהאיסור נשאר עדיין בתערובת ולכן לא יבוא לעשות כן כשמפיל את החתיכה נראה לאדם שהאיסור בטל מהעולם, ולכן יש יותר חשש שיעשה כן.

ולדעתו ההיתר רק כאשר הפיל בשוגג. אולם הלבוש (ס"ה) מתיר גם במזיד, וכ"ד החכמת אדם (סג, יד). היד יהודה (ארוך סק"מ) העיר שבניד"ד כל הוצאה חשובה לשוגג, שהרי האיסור עדיין לא נודע.

ב. נאבדה החתיכה מהעולם:

בגמ' מובא בשם רב נחמן שנפלה החתיכה לים. הרא"ש (בתשובה כלל כ ס' יז) והרשב"א (תוה"א ב"ד ש"ב כו:): כתבו דה"ה אם נאכלה החתיכה, והעיקר שאינה בעולם. ו'ים' דנקט רב נחמן הוא למעוטי אם רק פירש אחד ולא נאבד מהעולם, דבכה"ג אין היתר לתערובת, ואנו אומרים שהאיסור נשאר ברוב. וביאר הרשב"א הטעם, שכשהאיסור בעין אין סברא לומר שהוא זה שנפל, אדרבה י"ל שהאיסור נשאר ברוב. אבל כשאחת נאכלה או נאבדה וא"צ לדון עליה, יש לתלות שאותה שנאבדה היא האסורה. שמהתורה כבר נתבטלה ברוב.

◀ **כתב השו"ע:** ... או נפל מעצמו לים בענין שנאבד מן העולם, הותרו כל האחרים, שאנו תולין לומר האיסור הלך לו.

כתב הש"ך (ס"ק מב) שדווקא נאכל או נפל אחד מהם קודם שפירש מהתערובת, אבל אם פירש מהן לפנינו או פירש ממילא, כיון שהנפרש הוא בעין, אם לאחר מכן נפל לים, לא חשיב שנפל מהתערובת שנאמר שמה שנפל היה האיסור, אלא הוא בפנ"ע, ולכן גם התערובת נשארת אסורה (והוא אפילו באופן שלאחר מכן נפל לים, שבשעת הפרישה לא נאבד אלא פרש בלבד, וכך דנים אותו). וכן הסכים הפרי חדש (אות לג) ועוד. אך המנחת יעקב (מג, יב) סובר שאפילו אם פירש אחד מהם למקום אחר ושוב נפל לים, הותרו כולם.

עוד כתב הש"ך (ס"ק מג) שההיתר בנפל לים הוא משום שסתמו אבוד. וה"ה לכל מקום שיהא אבוד, כגון נהר עמוק וכה"ג. אבל אם נפלה החתיכה למקום שאפשר למוצאה, לא הותרו שאר החתיכות. היד יהודה (ס"ק מב) סובר שאם נפלה החתיכה ברחוב, אשר קרוב לודאי שנאכלה ע"י בע"ח, הוי כנאבד מן העולם. אך הפרי חדש (אות לד) סובר שכיון שכעת אין אנו דנים עליה ואין לנו עסק עמה, אפשר לתלות בה את האיסור.

כתב התפארת למשה (הובא בפת"ש ו) דלאו דוקא אם נאבדה או נאכלה חתיכה אחת אפשר לתלות האיסור בה, אלא ה"ה אם נתערבה חתיכה אחת באיסור, אפשר לתלות בה האיסור. וה"ה אם מכר חתיכה אחת לגוי. וכתב הפנים מאירות (א, קה ד"ה אכן) דה"ה אם נטרפה הבהמה, וכל כיוצ"ב. אך הערך השולחן (אות טו) כתב לפקפק בזה והניח בצ"ע. וכתב הזבחי צדק (אות פג) שבהפס"מ ולעת הצורך יש לסמוך על המתירים, וכ"כ כה"ח (אות קי).

כתב הפנים מאירות (א, קה. הובא בפת"ש ט) שההיתר ב'נאבדה' הוא דווקא נאבדה כולה, אם אם נאבדה מקצת החתיכה לא חל ההיתר (כגון שהיתה בהמת איסור ובא כלב ואכל את הלשון שלה, אין להתיר לאכול את שאר

הלשונות שנים שנים), מכיון ששאר החתיכות (או הבהמה, במקרה הנ"ל) אסורות, א"א לבוא ולומר שהאיסור איננו, דאמרינן איסורא ברובא איתא.

עוד כתב כה"ח (אות קיא) שאם בא גוי ולקח את החתיכה ונאסרה משום בשר שנתעלם מהעין, הוי כאבודה והשאר מותר. וה"ה אם נפלה החתיכה לתבשיל ונאסרה, חשובה לאבודה. וכן אם נסרחה דאינה ראויה למאכל אדם הוי כאבודה.

ג. אכילה שנים שנים:

שנינו בזבחים (עד).

"... רב דאמר כר' אליעזר; דתנן, רבי אליעזר אומר: אם קרב הראש של אחד מהן, יקרבו כל הראשים כולן. והא אמר ר"א: לא התיר רבי אליעזר אלא שנים שנים, אבל אחד אחד לא! א"ל: אנא תרתי קאמינא"

הרא"ש בתשובה (שם. וחולין פ"ז סי' לז) הרשב"א (תוה"א ב"ד ש"א כו.) והר"ן (חולין לו: סוד"ה גרסי' תו) סוברים שההיתר לאכול את שאר התערובת כאשר אכד אחד מהם, הוא דוקא כשאוכל את השאר שתיים שתיים יחד, שודאי אחד מהן היתר, אבל לאוכלן אחת אחת אסור. אולם הרמב"ם (הל' עכ"ם פ"ז ה"י. ע"פ הכס"מ, מובא בש"ך מא) ביאר שמדובר כשהאיסור נפל שנים שנים, שאז הנפילה אינה ניכרת, כגון תאנה וטבעת. ולדבריו לכאורה אפשר לאכול גם אחד אחד.

◀ כתב השו"ע: ...ודוקא כשאוכל הנשארות שתיים שתיים ביחד, דממה נפשך איכא חדא דהיתרא, אבל לאוכלם אחת אחת, אסור.

וביאר השולחן גבוה (אות כח) שאינו ר"ל בבת אחת, דא"א לאכול שני בע"ח בבת אחת, אלא ר"ל באכילה אחת זה אחר זה. וכה"ח (אות קטו) כתב "מיהו אפשר לומר ביחד, ר"ל חתיכה מזה וחתיכה מזה עד שיכלו שניהם". אך המנחת יעקב (אות יד) אע"פ שציידד כדברי השו"ג, כתב שממשמעות הפוסקים משמע שצריך לאוכלם ביחד ממש, כגון שיחתכם לחתיכות דקות קצת ובכל אכילה ואכילה יהיה מזה ומזה.

כתב הש"ך (ס"ק מז) שסברת ההיתר לאכול שנים שנים, הוא דמכיון שאפשר לומר שאם החתיכה השניה אינה איסור, גם חתיכה זו אינה איסור (רש"י שם). וא"כ, כאשר נתערבו שתי חתיכות איסור, צריך לאכול ארבע ארבע, ואם נתערבו שלוש, צריך לאכול שש שש. כדי שלא יהיה רוב איסור. וכתב שכן מוכח מהיש"ש (פ"ז סימן נה). וכתב כה"ח (אות קטז) שכל האחרונים הביאו דברי הש"ך, ומשמע דאזלינן לחומרא. הפר"ח (אות לו) כתב שאין צורך לאכול כפול מכמות האיסור, אלא די שתהיה חתיכה אחת נוספת על כמות האיסור, ומ"מ העלה להחמיר. אך הכרתי (אות כט) סובר שדי שחתיכה אחת מהנאכלות תהיה של היתר, כהו"א שהביא הפר"ח. וא"צ שיהיה מחצית מהחתיכות של היתר. וכ"כ החזו"א (סי' לז סק"ט).

אכילת כל החתיכות: הטור הוסיף דה"ה שאסור לאדם אחד לאכול את כולם (גם שנים שנים). הב"י כתב שלא מצא מקור לדבריו. ויתר על כן, בתוספות (זבחים שם ד"ה פירש) וברא"ש (ז, לז) מבואר שאסור להנות מכולם בבת אחת, שודאי אוכל באכילה זו איסור. ומשמע שלאוכלם שנים שנים אפילו אדם אחד מותר. וכתב דשמא י"ל שהטור מפרש שיש איסור שיהנו מכל חתיכות האיסור בשעה אחת (גם לשני בני אדם, ולכאורה גם עשרה), דמכיון שבשעה זו ודאי יאכל האיסור ע"י אחד מהם, אין להתיר. הפרישה ביאר שלתוס' רק לאדם אחד אסור לאכול בבת אחת (ומותר לאכול אחד אחד), אבל לשני בני"א מותר לאכול בבת אחת.

◀ כתב הרמ"א: ואפילו לאכלם שנים שנים, אסור לאדם אחד לאכול את כולם. ואפי' ב' בני אדם, אין לאכלם כולם בבת אחת (ב"י לדעת טור). נראה שדעת הרמ"א היא עפ"ד הרא"ש שההיתר מבוסס על העקרון של ס"ס, ואם אדם אחד אוכל את הכל אין כאן אלא ספק אחד.

וכ"פ הט"ז (סק"ט) שאין להקל כנגד הרמ"א, אע"פ שלדעתו לשני בני אדם נראה שמותר לאכול בבת אחת. אולם הש"ך (סק"מט) פסק כפרישה, שמותר לאדם אחד לאכול אפילו הכל בזה אחר זה, ולשני בני אדם מותר לאכול הכל אפילו בבת אחת. וכ"ד הפר"ח (אות לז) והגר"א (אות כח). וכתב החכמת אדם (סג, י) שבמקום הפס"מ יכול אדם אחד לאכול הכל, אך בתנאי שלא יאכל בבת אחת. וכ"כ הזבחי צדק (אות פט) וכה"ח (אות קכ). נראה שלדבריהם כל עוד לא אוכל הכל בבת אחת עדיין אפשר לומר ס"ס, שעל כל אחד שאוכל יכול לומר שהאיסור בנותר.

ד. ניכר: ❧

נחלקו רבה ורב יוסף בגמ' בדין זה: לדעת רבה צריך שהחתיכה תהיה ניכרת, ולכן רק בחבית יש היתר, אך תאנה שאבדה אינה מתירה את שאר התאנות. אך רב יוסף סובר שא"צ שתהיה ניכרת.

נחלקו הראשונים כמי לפסוק להלכה במחלוקת המובאת בגמ' בזבחים:

- א. הרמב"ם (הל' תרומות טו, ב) פסק להלכה כדעת רבה, ולדעתו דווקא חבית שנתערבה בחביות ונפלה אחת מהן לים הגדול הותרו כולן. לפי שהחבית נפילתה ניכרת, משא"כ בתאנה וכיוצא בה אין נפילתה ניכרת. אך הכס"מ תמה על הרמב"ם מדבריו בהל' ע"ז (ז, י), שם מבואר שדי שכוס אחת פירשה (וא"צ שנים כמו בחבית, עיין לעיל תנאי ג'). העולה מדבריו שיש צורך שיהיה ניכר, ולכן רק כאשר נפלו שניים הדבר ניכר.
- ב. הראב"ד (שם. והל' ערו"ם י, י) פסק כר' יוחנן שטבעת שנפלה לטבעות אחרות, ונפלה אחת מהן לים, כולן אסורות. וה"ה לכל שאר האיסורים שאין היתר של נפל אחד לים.
- ג. רשב"א (תוה"א ב"ד ש"ב כו.) ותוספות פסקו הלכה כרב יוסף, שכל איסור שנפל לתערובת ולאחר מכן אחד מהם נפל לים, כולם מותרים.

השו"ע פסק כרשב"א וסיעתו שא"צ שיהא ניכר דווקא. אך הש"ך (ס"ק מא) העיר שמרן בב"י ובשו"ע (לקמן סימן קמ) כתב שצריך שיפלו דווקא שתי טבעות, וא"כ סובר כרמב"ם דבעינן ניכר. אמנם הפרי מגדים (שפ"ד מא) כתב שבדבר דרבנן אין להחמיר במקום הפס"מ. וכ"כ כה"ח (אות קא) מכיון שרוב הראשונים לא הצריכו את התנאי שיהא ניכר.

בסוף הסימן מובאים כללי ספק דאורייתא לחומרא וכללי ס"ס, הרוצה ללמוד נושא זה קודם לימוד סעיפים ח-י, יעייין שם.

סעיף ח':

ספק ספיקא בתערובת

שנינו בזבחים (עד).

"אמר רב: טבעת של עבודת כוכבים שנתערבה במאה טבעות, ופרשו ארבעים למקום אחד וששים למקום אחר, פרשה אחת מארבעים - אינה אוסרת, אחת מששים - אוסרת; מאי שנא אחת מארבעים דלא? דאמרינן: איסורא ברובא איתיה, אחת מששים נמי אמרינן: איסורא ברובא איתיה! אלא, אם פרשו ארבעים כולן למקום אחד - אין אוסרות, ששים למקום אחד - אוסרות. כי אמריתה קמיה דשמואל, א"ל: הנח לעבודת כוכבים, שספיקה וספק ספיקה אסורה עד סוף העולם. מיתיבי: ספק עבודת כוכבים אסורה, וספק ספיקה מותרת; כיצד? כוס של עבודת כוכבים שנפל לאוצר מלא כוסות - כולן אסורין, פירש אחד מהן לריבוא ומריבוא לריבוא - מותרין! תנאי היא; דתניא, ר' יהודה אומר: רימוני באדן אוסרין בכל שהוא, כיצד? נפל אחד מהן לתוך ריבוא ומריבוא לריבוא - אסורין; ר"ש בן יהודה אומר משום ר"ש: לריבוא - אסורין, ומריבוא לשלשה ומשלשה למקום אחר - מותר"

הגמ' מביאה מחלוקת תנאים לגבי ס"ס בע"ז, וגם המתירים לא התירו אלא רק בספק שלישי: פירש אחד לתוך ריבוא, ואח"כ אחד מן הריבוא פירש לתוך שלושה, ואח"כ פירש אחד מן השלושה למקום אחר.

א. כתב הרמב"ם (הל' ע"ז פ"ז ה"י) "ספק עבודת כוכבים אסור ספק ספיקה מותר, כיצד... טבעת של ע"ז שנתערבה בכמה טבעות, ונפלו שתיים מהן לים הגדול הותרו כולן, שאני אומר אותה הטבעת היתה בכלל השתיים". אך הראב"ד הקשה, שלפי הסוגיא בזבחים בעינן שנתערב עוד מאותן שלשה לשנים אחרים, ואותן האחרונים מותרין שהם נקראים ספק ספיקא. א"כ לדעת הרמב"ם אין צורך בתערובת שלישית, אלא כבר בתערובת השנייה ניתן לומר ס"ס ולהתירה. אלא שבהלכות מאכלות אסורות (טז, י) משמע שמתיר רק בתערובת שלישית⁷².

⁷² זו"ל שם: "נפל רמון אחד מן התערובת הזאת לשני רמונים אחרים מרמוני בדן, ונפל מן השלשה רמון אחד לרמונים אחרים הרי אלו האחרים מותרין שהרי הרמון של תערובת הראשונה בטל ברוב, ואם נפל מן התערובת הראשונה רמון לאלף כולן

ונשאלת השאלה מדוע בע"ז החמורה הקל בתערובת שניה, ואילו בשאר איסורים החמיר להצריך תערובת שלישית.

1. **הרדב"ז** (הל' מאכ"א שם) תירץ שהרמב"ם מחלק בין איסור ע"ז לשאר איסורים חשובים שאינם בטלים. שבע"ז לא החשיבות הקובעת אלא האיסור, וכאשר מתערב רק ספיקו אסור, וס"ס מותר. בשונה משאר איסורים שאינם בטלים מפאת חשיבותם, שגם בתערובת השניה עדיין ישנה חשיבות, ולכן רק תערובת שלישית מותרת.

אלא שדחה תירוץ זה, משום שהגמ' מדמה כוס של ע"ז לרימוני באדן ולא מחלקת בין איסור חשוב לשאר איסורים. לכן כתב שהרמב"ם חזר בו ממ"ש בע"ז, או שיש שם טעות וחסרון, וצ"ל שרק בתערובת שלישית מתיר.

2. בדומה לכך תירץ **הצפנת פענח** (מאכ"א שם): שטבעת וחבית אינם דברים חשובים, וטעם האיסור בהם הוא משום 'לא ידבק' ולכן אפשר להתיר בס"ס, אך רימוני באדן הם דברים חשובים שבהם צריך ספק שלישית.

3. **הכסף משנה** (הל' ע"ז שם) תירץ שאע"פ שמדינא די בשתי תערובות, ברמוני בדן החמירו להצריכן שלש תערובות מפני שהוא דבר שאפשר שיהיו לו מתירין, אם יתפוררו הרמונים. א"נ דברמוני בדן חיישינן דילמא אתו לזלזולי ביה ולפיכך החמירו יותר, אבל בע"ז דכו"ע פרשי מינה לא גזור כולי האי (אלא שהעיר שמדברי הרמב"ם בפט"ז משמע שהוא מעיקר הדין ולא משום חומרא דע"ז).

4. **הש"ך** (ס"ק נב) מחלק בשם מה"ר מרדכי אשכנז, שבדבר שנועד לאכילה (רמוני בדן) התיירו רק בתערובת שלישית, אבל לאיסור הנאה די בתערובת שניה. ואין חילוק מהותי בין ע"ז לשאר האיסורים.

ב. **התוספות** (ד"ה פירש) הקשו, מדוע לא הביאה הגמ' מקרה פשוט יותר להתיר. כגון שנפל אחד מהאוצר לתוך ריבוא, ויש כאן ס"ס, ספק אם הכוס הזו מהאוצר, ואת"ל מהאוצר, ספק אם כוס זו של ע"ז. ועונים: שיתכן ומשמע מכאן שהאיסור אינו ניתר אפילו בספק ספיקא (ספק שלישית), אבל המתיר מתיר גם בס"ס.

לדעתם הגמ' נקטה ספק שלישית, משום שבספק השני אסור לאכול את כל התערובת בבת אחת, ובתערובת שלישית מותר לאכול הכל בבת אחת. טעמם, כאשר אוכל הכל בבת אחת בספק שני, אין על אכילה זו ס"ס, שכשאוכל את הכל יש רק ספק אחד. אבל בתערובת שלישית, גם אם יאכל הכל עדיין ניתן לומר ס"ס.

אסורין, לא נאמר בטל ברוב אלא להתיר ספק ספיקן שאם יפול מן התערובת השנייה למקום אחר אינו אוסר וכן כל כיוצא בזה".

ג. **רש"י** (ד"ה ר"ש) סובר שרק הריבוא הראשון אליו נפל האיסור עצמו - אסור, אבל אם פירש אחד מאותו ריבוא לג' רימונים, ומן השלישי פירש אחד למקום אחר - מותר אף הג' אמצעיים, דספק ספיקא בטיל. והיינו, התערובת השניה מותרת, אך בתנאי שאחד מהתערובת יפרוש, כדי שנוכל לתלות בו את האיסור.

ובפשט הדברים נראה שרש"י הוא דעה אמצעית בין הרמב"ם האוסר תערובת שניה, ובין תוס' המתירים תערובת שניה ובתנאי שלא יאכל הכל. ולדעתו, תערובת שניה מותרת, ובתנאי שיוציא ממנה אחד. אך ה**ש"ך** (סק"ג) כתב שרש"י סובר כתוס' שתערובת שניה מותרת ובתנאי שלא יאכל את כולה. ה**מנחת כהן** (ח, ג) ביאר שביחס לדין הספציפי ודאי שמודה רש"י שאם לא אוכל את כל התערובת, מותר. אלא שרש"י הוסיף שגם אם פרש אחד מהתערובת השניה, הרי שכולה מותרת. ה**מנחת יעקב** (מג, ב) סובר שרש"י אוסר את התערובת השניה, ומתיר אותה רק לאחר שהתערבה בשלישית (כך שכבר 'פרש' אחד לתערובת השלישית).

ד. ה**רשב"א** (תוה"א ד, ב) גרס בגמ' "לריבוא אסור. נפל לשלושה ומשלושה למקום אחר". לדעתו רק כאשר נפל אחד לריבוא אסור, אבל אם נפל האיסור לשלושה, ומשלושה למקום אחר - מותר. והוא תערובת שניה, שבכה"ג מותרת משום ס"ס. וכ"ד ה**טור**.

← **לסיכום: א. רמב"ם:** לגבי ע"ז כתב שדי בתערובת שניה, ובשאר איסורים הצריך תערובת שלישית. **ב. תוספות:** מותר בתערובת שניה ובתנאי שלא יאכל את כל התערובת. ג. **רש"י:** התערובת השניה מותרת, ובתנאי שיפרוש אחד ממנה. **ש"ך** - רש"י סובר כתוס'. ד. **רשב"א:** תערובת שניה מותרת.

כתב ה**ב"י** שמדברי ה**רשב"א** (תוה"א ב"ד ש"ב כה:): משמע שבתערובת הראשונה בעינן שיהיה רוב היתר על האיסור, אבל בתערובת שניה א"צ שיהיה רוב של היתר, אלא אפילו נתערבו בכמותן מותר, ואפשר שאפילו בפחות מהן נמי מותר, מכיון שמהתורה כבר בטל האיסור ברוב בתערובת הראשונה, לא החמירו חכמים כאשר האיסור אינו ניכר. **אבל מהרמב"ם** (הל' ע"ז פ"ז ה"י. הל' מאכ"א פט"ז ה"י) עולה שבכל תערובת שנופל צריך רוב היתר כנגד האיסור.

◀ כתב ה**שו"ע** כרמב"ם שצריך ספק שלישי (וכן הסכים הרמ"א): דבר שאינו בטל מחמת חשיבותו, שנתערב באחרים ונפל מהתערובת הזאת אחד לשנים אחרים, ונפל מן השלשה אחד לשנים אחרים, הרי אלו האחרים מותרים. שהרי האחד של תערובת הראשונה בטל ברוב. ואם נפל אחד מהתערובת הראשונה לאלף, כולם אסורים, ולא נאמר בטל ברוב אלא להתיר ספק ספיקן, שאם יפול מן התערובת השניה למקום אחר, אינו אסור.

הש"ך (סק"ג) התקשה, הרי רוב הראשונים (תוספות, רא"ש, רשב"א, טור, ר"ן, נמוק"י ועוד) סוברים שיש ביטול גם בתערובת שניה, ומדוע הצריכו השו"ע והרמ"א תערובת שלישית כדי להתיר? לכן פסק שבהפסד מרובה וכה"ג ודאי גם התערובת השניה מותרת כשאינו אוכלה כולה כאחת. וכ"כ הפמ"ג (שפ"ד נ) **חור"ד** (חידושים, ס"ק לב) **חכנת אדם** (סג, יג) **פר"ח** (ס"ק לח) **וערוך השולחן** (אות סד). **אולם הזבחי צדק** (אות צד) ו**כה"ח** (אות קכד) פסקו דמכיון שמרן והרמ"א החמירו בתערובת שניה, אין להקל בזה ואפילו בהפסד מרובה. וכן הסכים **הפרי תואר** (אות יז).

אכילת התערובת בבת אחת

לעיל (ק"ז) עסקנו בדיני נפלה חתיכה לים, שהחתיכה מותרת משום ס"ס. אך הרמ"א שם העיר שאין לאדם אחד לאכול את כל התערובת, משום שאז בטל הס"ס.

◀ וכ"כ כאן **הרמ"א**: ומכל מקום אין לאדם אחד לאכול את כולן.

הט"ז (סק"י) הקשה, הרי מפורש בדברי התוס' שבתערובת שלישית מותר לאכול את כל התערובת בבת אחת גם לאדם אחד. והביא סמך לדברי הרמ"א מדברי הגהות ש"ד, שהצורך להשליך אחד הוא מטעם חומרא כיון שעכ"פ היה על אחד שם איסור ברור תחילה.

גם **הש"ך** (ס"ק נג) הקשה, מדוע החמיר הרמ"א לא לאכול את כל התערובת יחד, הרי מדובר על תערובת שלישית שגם אם יאכל את כולה יחד יהיה ס"ס, ספק אם היה האיסור בתערובת השניה, ואת"ל היה שמא לא נפל לתערובת שלישית. והוסיף שכן מוכח מדברי כמה ראשונים! וכ"פ להלכה שמוותר לאדם אחד לאכול את התערובת השלישית כולה בבת אחת. וכ"כ **הט"ז** (סק"י), **פר"ח** (אות מ), **חכמת אדם** (סג, יג) ועוד. וכתב **כה"ח** (אות קכו) דאפשר שגם הרמ"א לא כתב כן אלא לכתחילה אבל בהפס"מ או לעת הצורך, מותר. **הגר"א** יישב שלדעת השו"ע איסור שהוא דבר חשוב אינו נחשב כספק אלא כודאי איסור, ולכן רק כשנפל לתערובת שלישית ישנו ס"ס, וכאשר אוכל את כל התערובת יחד, אין אפילו ס"ס. **הפרי מגדים** (שפ"ד נד) מבאר שגם לדעת הרמ"א מותר לאכול את התערובת כולה אחד אחרי השני, ורק כשאוכל בבת אחת אסור.

ספק איסור

האיסור והיתר (כלל כו סוף דין ח. הובא בדרכ"מ ט) פסק שאם האיסור הראשון כשנתערב בתחילה היה ודאי אסור, נקטינן כרמב"ם לאסור תערובת שניה. ואם היה ספק איסור נקטינן כרשב"א להתיר תערובת שניה.

◀ כתב **הרמ"א**: ודוקא שהאיסור שנתערב הוא ודאי איסור, אבל ספק איסור שנתערב ונפל מאותה תערובת למקום אחר, התערובת השנית שרי. (ארוך כלל כ"ז).

וביאר **הש"ך** (ס"ק נד), שכוונת הרמ"א לספק איסור דאורייתא, אבל ודאי איסור דרבנן חשוב כספק איסור תורה, ולכן ניתן להקל בשני ספקות. עוד כתב (ס"ק נה) שבספק איסור מותר לאכול גם את התערובת השניה כולה בבת אחת, דלא כמ"ש בדרכ"מ. וכ"כ החוות דעת (אות נג) ועוד. **אולם החכמת אדם** (סג, יד) סובר שיש להורות כרמ"א ולא לאכול את התערובת השניה בבת אחת, אלא רק בזה אחר זה.

ס"ס בדבר שיש לו מתירין

לקמן בסעיף ט נעסוק בדיני 'אחד בגוף ואחד בתערובת', שורש הסוגיא בגמ' בביצה (ג:) בדין ביצה שנולדה ביו"ט, ומכיון שאסורה אפילו אם נתערבה באלף כולן אסורות. הגמ' מביאה שתי אפשרויות להסביר איסור זה, או שמדובר על ספק טריפה, ומכיון שהאיסור מדאורייתא, ספיקו להחמיר. אפשרות שניה שמדובר על ביצה שנולדה ביו"ט, ומכיון שהיא דבר שיש לו מתירין (לאחר יו"ט), אינה בטילה בתערובת.

השאלה האם כאשר יש ס"ס, דבר שיש לו מתירין בטל? נחלקו בכך ר"ת ור"י. ר"ת מבאר שמדובר על ביצת ודאי שנתערבה בתערובת. ולדעת ר"י מדובר על ביצה ספק, ואע"פ שיש כאן ס"ס, ספק נולדה ביו"ט, ואת"ל נולדה ביו"ט ספק אם לקח ביצה זו או אחרת, ואע"פ"כ אוסרים. מ"מ לפי ר"ת עולה שאומרים ס"ס גם בדבר שיש לו מתירים.

כתב **הרא"ש** (בתשובה, כלל ב, א) בשם המהר"ם, שדבר לו מתירין אסור רק בס"ס בתערובת. לכן הוא מתיר תבואה, שספק אם היא ישנה, ואת"ל שהיא חדשה, ייתכן שהשרישה קודם העומר (איסור חדש הוא דבר שיש לו מתירין).

מהמרדכי (ע"ז תתמא) משמע שגם בתערובת שלישית אין להתיר בדבר שיש לו מתירין מכח ס"ס. והטעם, דמאחר שיש לו היתר אין סיבה להתירו בדרך זו.

דעת הור"ן (ביצה יג. ד"ה גמ' אין הלכה) שס"ס מותר אפילו בדבר שיש לו מתירין.

מה דעת השו"ע? בסימן קב (סעיף א) כתב הש"ע שספק ביצה שנולדה ביו"ט ונתערבה באחרות, אסורה. ומשמע שדבר שיש לו מתירין אסור גם בס"ס ואפילו הוא איסור דרבנן (כביצה שנולדה ביו"א). אך באו"ח (תקיג, ב) משמע שרק הביצה עצמה אסורה, אך כשהיא בתערובת מותרת, מדין ס"ס. **המגן אברהם** (סק"ד) שם מיישב, שבסימן קב מדבר על ביצה שנולדה ביו"ט לאחר השבת שאסורה מהתורה, ובסימן תקיג מדבר על ביצה שנולדה בסתם יו"ט שאסורה מרבנן בלבד ולכן מותר. ומ"מ לדעתו אסור. היוצא לנו מהסברו של המג"א, שלדעת השו"ע ס"ס באיסור דרבנן כאשר הוא דשיל"מ, מותר. וכך סובר ה"י (ס"ק יא). כך גם הסביר הפר"ח (אות מג) את דעת מרן, שהרי פסק בס"ז דמהני נפל אחד מהם לים, וכ"ש בס"ס, וכתב שכך נקטינן להלכה. וכ"ד הפלתי (אות כח) והזבחי צדק (אות צט). וכ"פ בשו"ת יביע אומר (ה"ז או"ח

סימן מד אות יג. ושם חיו"ד סימן א אות א. ח"ח יו"ד סימן כג אות ה. ח"ט אבעה"ז סימן יז אות א. אַךְ הַש"ךְ (נקה"כ) סובר שאפילו באיסורי תורה. ורק במקום צורך.

◀ **הרמ"א** כתב: יש אומרים דדבר שיש לו מתירין אין להתיר מכח ספק ספיקא (שם כלל כ"ה), וטוב להחמיר אם לא לצורך, מאחר שיש לו היתר בלאו הכי.

הקשה הַש"ךְ (ס"ק נו), הרי באו"ח (תצו, ד) כתב השו"ע שספק מוכן ביו"ט שני מותר משום שהוא ס"ס, אע"פ שהוא דשיל"מ. ולא חלק עליו הרמ"א! וישב: א. יו"ט שני הוא מנהג אבות בלבד ולכן לא מחמירים בו. ב. סתם יו"ט לצורך הוא. ג. עפ"ד הרא"ש בתשובה (הובא למעלה), יש לחלק בין ספק מחמת התערובת לספק בגופו. אם הוא ספק בתערובת הרי יש וודאות לאיסור ולכן יש להחמיר בו יותר ולאסור בדשיל"מ. אבל אם הוא ספק בדבר עצמו, יתכן ואין בו איסור כלל, ולכן מקלים בס"ס גם אם הוא דשיל"מ. וכאן הוא ספק מוכן וחשוב לספק בגופו (וכתב הַש"ךְ שתירץ זה הוא העיקר)

כתב הַש"ךְ (ס"ק נט) שאם הוא איסור דרבנן ויש בו ספק, לא אמרינן 'ספק דרבנן לקולא' כאשר הוא דשיל"מ. **הנודע ביהודה** (תניינא אבה"ע סימן לח ד"ה ואחר. צל"ח פסחים יז; הובא בפת"ש יא) כתב דלא אמרינן דשיל"מ אפילו בדרבנן ספקו אסור אלא בדבר שלא היה לו חזקת היתר, אבל דבר שהיה לו חזקת היתר ונולד בו ספק איסור דרבנן, אפילו הוא דשיל"מ ספיקו אסור.

סעיף ט':

ספק בגוף וספק בתערובת

כדי להבין את סוג הס"ס 'ספק בגוף וספק בתערובת' נזכיר את סוגי הספקות שכבר למדנו. א. ס"ס רגיל בנוי על שני ספקות שהם בגוף אחד, כגון (כתובות ט). האומר פתח פתוח מצאתי, ספק זינתה תחתיו, ואת"ל תחתיו - ספק באונס ספק ברצון. במקרה הנ"ל שתי הספקות לעולם יבואו יחד, ולא תהיה מציאות שרק אחד מהספקות יהיה, ולכן קל מאוד להקל בס"ס כזה. ב. ס"ס נוסף הוא ס"ס בשתי תערובות, כגון שנפל דבר חשוב לתערובת ולא התבטל מחמת חשיבותו, ולאחר מכן נפל אחד מהתערובת הנ"ל לתערובת אחרת. בס"ס ישנה אפשרות שאחד מהספקות יודע קודם הספק השני, במציאות כזו כל ספק נשאר בפנ"ע, ושוב אין כאן דין ס"ס. ג. בסעיף זה נדון על ס"ס הבנוי מספק אחד בגוף וספק אחד בתערובת. כגון (ביצה ג): ספק טריפה שנתערבה באחרות. ספק בגוף הביצה האם היא טריפה, וספק בתערובת, האם הביצה שלפנינו היא הביצה הנ"ל. הס"ס הנ"ל הוא גרוע, משום שהספק בגוף תמיד קודם לספק בתערובת, ולעיתים הספקות מתהפכים ושוב אין כאן ס"ס.

שנינו בכיצה (ג):

"אחד ביצה שנולדה בשבת ואחד ביצה שנולדה ביום טוב... וספיקא אסורה. ואם נתערבה באלף - כולן אסורות. בשלמא לרבה דאמר משום הכנה - הוי ספיקא דאורייתא, וכל ספיקא דאורייתא לחומרא. אלא לרב יוסף ולרבי יצחק, דאמרי משום גזרה, ספיקא דרבנן היא, וכל ספיקא דרבנן לקולא! אמרי לך: סיפא אתאן לספק טרפה"

ר"ת (תוד"ה ואחרות. זבחים עב: ד"ה נתערבו) סובר שמדובר על האיסור עצמו שנתערב באלף, ולדעתו אם מדובר על ביצת ספק שנתערבה באלף, הרי היא מותרת משום ס"ס⁷³.

אך ר"י סובר שמדובר על ביצת ספק. הוא מחמיר לאוסרה אע"פ שהוא ספק ספיקא.

מדוע ר"י מחמיר? **א.** הרא"ה (בדה"ב ב"ד ש"ב כד: ד"ה וכתב) ביאר שלדעת ר"י הספק הראשון מדאורייתא. ולכן ביאר שהגמ' מבארת אליבא דרבה הסובר שביצה שנולדה ביו"ט אסורה מהתורה משום הכנה, והסוגיא המתירה פתח פתוח עוסקת בדין דרבנן. ולשיטתו, רק משום שהספק מדאורייתא אינו מצטרף, אבל אם מדובר על איסור דרבנן, יש להתיר גם ספק אחד בגוף וספק אחד בתערובת. **ב.** עוד כתב הרא"ה ('לישנא אחרינא אליבא דר"י') וכ"כ **האיסור והיתר** (נו, לו): ר"י מחמיר משום שהספק הראשון בגוף והשני בתערובת, ואין מצרפים שני ספקות אלו לכדי ס"ס.

◀ **כתב השו"ע** כביאור ב': ספק טרפה שנתערב באחרות, כולן אסורות עד שיהא בהיתר כדי לבטל האיסור אם הוא מדברים המתבטלים. שכיון שספק הראשון היה בגופו, אין להתירו מספק ספיקא. **אך הרמ"א** כתב כביאור א': ויש אומרים הטעם דאסור הואיל והספק הוא איסור מדאורייתא ולא נוכל לומר עוד ספק שאין כאן איסור, רק שנתערב באחרים, לא מקרי ספק ספיקא ואסור (שם).

מה הנ"מ בין מרן לרמ"א? ה**שו"ך** (ס"ק סב) כתב שלדעת מרן אפילו היה הספק הראשון ספק דרבנן, כיון שהיה בגופו אינו בטל בתערובת, ולטעם הרמ"א בטל. ולדוג', אם נתחלפה גבינה שלא ידוע אם היא גבינת ישראל או גבינת גוי, לדעת מרן היא אסורה אע"פ שהספק הראשון מדרבנן, כיון שהוא מגופו אין להקל בו. ולדעת הרמ"א מקלים משום ס"ס. והוסיף ביחס המחלוקת בין השו"ע לרמ"א: **א.** השו"ע לא החמיר אלא כשהספק הראשון שהיה בגופו היה אסור מהתורה, והרמ"א מחמיר אם הספק מהתורה, אפילו אם אינו מגופו. **ב.** אפשר שאינם חולקים, שלא בא הרמ"א אלא להוסיף שבס"ס אם יש איסור מותר, אפילו בגופו של איסור.

⁷³ הערוך השולחן (אות עג) ביאר את סברת ר"ת, שלדעתו הספק הראשון עושה מחצה על מחצה והספק השני מכריע את ההיתר לרוב, והוי כרובא. וא"כ יהיה הספק ספיקא מה שיהיה, ס"ס יש רובא להיתר.

דעת הט"ז (ס"ק יד) שגם באיסור דרבנן אין להקל בספק אחד בגופו וספק אחד בתערובת, ואם הספק הראשון מדאורייתא אין להקל בו אפילו אינו מגופו. אך הש"ך (נקה"כ, ס"ס אות יח) מיקל בספק דרבנן אפילו הוא ספק בגופו. וכ"כ הפרי חדש (אות מו), וכן הסכים הזבחי צדק (אות קב) להקל באיסור דרבנן שאין לו שורש מהתורה. המ"ב (סי תקיג סק"ה) הביא מחלוקת זו, ולדעתו במקום הפסד אפשר להקל בס"ס שאחד בגופו ואחד בתערובת. ובשער הציון (סי' תצו אות יט) לא הקל אלא בהפסד מרובה.

ספק בגוף ספק בתערובת, ונודעה לאחר שהיה ס"ס

כתב הרשב"א (תוה"כ ב"ד ש"כ כה:): שלדעת ר"י אומרים ס"ס כאשר הספק בא משתי תערובות, כגון טבעת ע"ז שנפלה לריבוא ומריבוא לריבוא, בתערובת השניה אומרים ספק אם האסורה נפלה, ואת"ל נפלה ספק אם זו שלפנינו היא האסורה שנפלה. אך הרשב"א מקשה, הרי ב'פתח פתוח' שתי הספקות הם בגוף! ומתרץ, שבמקרה הנ"ל בכל מציאות השאלה תהיה בשני ספקות. וז"ל:

"ויש לי לומר דהתם שאני שאי אפשר לזו לבא לפניך אלא בשתי ספיקות, ואי אתה יכול להחמיר עליה ולומר דהיאך נתיר וכבר אסרתה כמו שאתה אומר בספק נולדה ביו"ט שמיד עמדה עלינו באיסור ואחר כך נתערבה באחרות וניתוסף בתערובת ספק זה השני. וכיוצא בזה במי שאסרנו מחמת ספק טרפה ואחר כך נתערבה באחרות היאך נאמר שמא לא זו היא ואם תמצא לומר זו היא שמא לא טרפה היתה והלא כבר אסרתה משעת שנולד בה ספק טרפות והיאך נתיר מה שאסרנו מפני שנתערב באחרים ונאמר מה שאסרנו מותר היה"

מדבריו עולה שכאשר שני הספקות לא הגיעו לפנינו יחד, כגון ספק ביצה, בתחילה היא נולדה והיתה מותרת, ורק לאחר מכן נתערבה. מכיון ששני הספקות אין קשורים זל"ז, א"א לצרפם ולערער בס"ס את מעמדה הראשון של הביצה שהיתה מותרת. בשונה מס"ס בגוף אחד, שני הספקות באים כאחד ולכן מצטרפים לס"ס. מהבית מאיר עולה בכיבור הרשב"א שכאשר הספק הוא בגוף החתיכה (בשונה מספק בתערובת, שאע"פ שאסרנו את התערובת, אין זה משום שאנו פוסקים שכל התערובת אסורה אלא מחמת הספק אנו צריכים לפרוש מכולם), הספק הוא במציאות וכשאנו פוסקים לאסור את החתיכה אנו כביכול פוסקים את דינה לאיסור, וא"א לאחר מכן לחזור ולומר שמא מה שאסרנו הוא היתר. דמיחזי כחוכא ואיטלולא.

מה יהיה הדין בספק אחד בגוף וספק אחד בתערובת, שנודעה התערובת לאחר שכבר היו שני ספקות? האם גם כאן אומרים דמכיון שבתחילה היה היתר גמור, אין לצרפו לס"ס או שהולכים אחר הזמן שבאה השאלה לפנינו? הט"ז (ס"ק יג) הביא בשם המשאת בנימין (סימן לז ד"ה ועוד) שגם ספק אחד בגוף וספק אחד בתערובת מותרים כאשר נודעו ביחד (שרק כאשר נודע ספק אחד בתחילה והכרענו אותו לחומרה, אין לצרפו לאחר מכן לספק השני. אבל כשנודעו יחד אפשר לצרפם). וכך דייק מדברי הרשב"א הנ"ל שרק אם נודע בנתיים אינם מצטרפים, והכל הולך אחר הידיעה ולא אחר הספק. וכ"כ הבית יוסף (סימן נז) בשם 'מצאתי כתוב' (והוא ממרה"י בעל תה"ד) הואיל ושני הספקות באים יחד מיד כשנולד הספק, וכתב בשו"ת יביע אומר (ח"י י"ד

סימן נח ח"א אות כ) שנקטינן כדברי הב"י, דהואיל ואינו חולק בהדיא על דברים אלו משמע שמסכים כך להלכה.

אך הט"ז חולק, ולדעתו המשאת בנימין טעה בהבנת הרשב"א, שעיקר החילוק ברשב"א הוא לא בזמן הידיעה שלנו את הספק, אלא בסוג הספק. ישנם ספקות שמתחילה הם ס"ס, ולכן חשובים כאחד (כס"ס אם זינתה, שבכל פעם שיהיה 'פתח פתוח' יהיה ס"ס הנ"ל). וישנם סוגי ספקות ששני הספקות אינם קשורים בהכרח זל"ז, ואע"פ שלנו נודע הספק כאשר הוא כבר ס"ס, כיון שהספק הראשון בגוף חשוב הדבר כאילו כבר נודע לנו הספק, וחשוב הוא לאיסור שאין יכולים כעת להתירו ע"י ספק נוסף. וכלשונו: "דהידעה אינה גורמת כלום, אלא עיקר החילוק בין אי אפשר לאפשר לחלק את הספקות". וכאשר שני הספקות אינם בהכרח יבואו יחד, האיסור חל. ומה שאיננו יודעים על האיסור לפני כן חשיב כ'חסרון ידיעה' בלבד (ט"ז ס"ק יד). וכ"ד **הש"ך** (כללי ס"ס א, ג, ד), אך הטעמים את איסור ספק אחד בגוף וספק אחד בתערובת בצורה אחרת, לדעתו 'דהתם אי אפשר להתחיל ולומר 'שמא אין כאן איסור כלל', דהא ודאי יש בתערובות זו ספק טריפה", והיינו רק כאשר אפשר לשאול בתחילה האם יש כאן ספק, אפשר לומר ס"ס, אבל אם האיסור הוא ודאי, נמצא שהס"ס אינו מתיר את האיסור. ונרחיב, כאשר הספק הוא דומה (שני ספקות בגוף או שני ספקות בתערובת), הספק השני גורם ל'ערער' כביכול את האיסור לגמרי, אבל כאשר הספקות אינם דומים, נמצא שכל ספק עומד בפנ"ע ואינו בנוי על יסוד הספק הראשון, ואינו חשוב ל'ספק ספיקא' אלא לשני ספקות נפרדים. גם **הערוה"ש** (אות פה) הסכים לדעת הש"ך והט"ז שאפילו נודעו שתי הספקות יחד אינו מועיל. וכ"ד **הפרי חדש** (אות מז), **כרתי** (אות לא).

← **לסיכום**: מדוע לא אומרים ס"ס בספק אחד בגוף וספק אחד בתערובת: **א**. משאת בנימין: בדרך כלל הספק בגוף נודע קודם הספק בתערובת. וכאשר שניהם יודעו יחד, יהיו חשובים לס"ס. **ב**. ט"ז: דנים על הגוף עצמו, ולכן תמיד הוא חשוב לאיסור עצמי, ורק כאשר במציאות שני הספקות יחולו ביחד, יש להקל משום ס"ס. **ג**. ש"ך: הספק בתערובת אינו קשור לספק בגוף, אלא הוא ספק נוסף. כדי ליצור ס"ס צריך שהספק השני יהיה מבוסס על הספק הראשון. **ד**. בית מאיר: רק כאשר הספקות משותפים אפשר 'ליצור' איתם ס"ס, בספק בגוף ובתערובת אינם קשורים זל"ז.

הש"ך (ס"ס בקצרה, א) כתב שבמקום הפסד מרובה ויש צורך מצוה ג"כ, אפשר להקל אם לא נודע הספק איסור קודם שנתערב. ובתנאי שלא יאכלנו כולו כאחד, ויאכלנו שנים שנים. **אמנם המנחת יעקב** (קונטרס הספקות אות ה-1) סובר שאפילו בלא הפסד מרובה יש להתיר, וגם א"צ לאוכלם שנים שנים. **הפמ"ג** (שפ"ד כללי ס"ס אות א) כתב שאין ראוי להתיר בלא הפסד מרובה. ודייק **כה"ח** (אות קמב) שלצורך מצוה ג"כ א"צ להחמיר. אך בשו"ת **רב פעלים** (ח"א יו"ד סימן כב) החמיר.

ס"ס בגוף או בתערובת ונודע בנתיים

עד עתה עסקנו בס"ס המורכב מספק אחד בגוף וספק אחד בתערובת, ונחלקו האחרונים האם יש נ"מ מתי נודע הספק, לאחר שהיו כבר שני ספקות או בין שני הספקות (והשאלה מתי אפשר לחבר בין שני סוגי הספקות). אך מה יהיה הדין כאשר יש לפנינו שני ספקות בגוף או שני ספקות בתערובת (שבדאי יכולות ליצור ס"ס), אך בין שני הפסקות היתה ידיעה על הספק, האם גם במקרה כזה אפשר ליצור ס"ס עם הספק השני או לא? **האיסור והיתר** (שער כו סימן ב) סובר שגם בכה"ג אינם ניתרים אלא כשנודעו בפעם אחת. אבל אם נודע הספק האחד קודם, חשוב אותו פעם כאיסור ודאי, וכשיבוא הספק השני אינו חשוב אלא כספק אחד. **אך המשאת בנימין** (סימן לז) סובר ששני ספקות דומים מותר אפילו נודעו בנתיים.

◀ **כתב הרמ"א:** אבל אם היו ב' ספיקות אם היה כאן איסור כלל, ונודעו ב' הספיקות ביחד, מתירים ספק ספיקא בכל מקום, אפילו באיסור דאורייתא וגופו של איסור, ואפילו היה לו חזקת איסור, כגון עוף שבחזקת איסור עומד ונשבר או נשמט גפו ספק מחיים או לאחר שחיטה, ואם תמצא לומר מחיים, שמא לא נקבה הריאה, יש להתיר מכח ספק ספיקא; אף על פי שיש לברר על ידי בדיקת הריאה, אין לחוש. ועיין לעיל סימן נ"ג.

מדבריו עולה כדעת האו"ה שדוקא אם נודעו הספקות יחד אפשר ליצור ס"ס. **הט"ז** (ס"ק יד) הקשה, כיצד תתכן מציאות בשני ספקות בגוף שנודע הספק בנתיים?⁷⁴ כגון (כתובות ט). האומר פתח פתוח מצאתי, ספק זינתה תחתיו, ואת"ל תחתיו - ספק באונס ספק ברצון. א"א להפריד בין הספקות, ואין שום משמעות אם היתה ידיעה בין הספקות או לא, סו"ס המציאות היא ששני הספקות יחד. (וכתב שיתכן וכוונת הרמ"א היא, שכשנודע הס"ס ביחד, זהו סימן לכך שס"ס זה הוא ראוי, שאם היה ספק אחד בגוף וספק אחד בתערובת היה נודע לנו בנתיים). לדעת הט"ז, כאשר הספק בגופו תמיד שני הספקות יודעו יחד וניתן יהיה להקל (גם אם נודע בין הספקות, שהידיעה כאן אינה משמעותית, מכיון שבמהות שני הספקות קשורים זל"ז). וז"ל: "נודע בנתיים לא מעלה ולא מוריד בשום דבר מהספק ספיקא". וכ"ד **הפרי חדש** (אות מח).

אולם הגר"ח בספר **רב ברכות** (דף קז ע"א) הוכיח במישור מכמה מקומות דמהני ס"ס אף כשהספקות באו זה אחר זה, ולא בבת אחת, ושכן יש להוכיח מפסק מרן בש"ע יו"ד (סי' פד), שא"צ ששני הספקות יבאו

⁷⁴ **הערוך השולחן** (אות פו) הביא מקרים רבים של שני ספקות בגוף שהספק הראשון יכול להיוודע בין הספקות. והוסיף (אות פז) שהרמ"א דייק להביא מקרה של שני ספקות בגוף דווקא ולא שע"י תערובת, שבספקות דבגוף שנודע הספק הראשון מקודם הרי נאסר כד"ן ספק דאורייתא, והספק השני לא מועיל להוציאו מאיסורו, וחשוב כעת לספק דרבנן. אבל בספר בתערובת, גם בתערובת הראשון יש רוב שמותר מהתורה, ורק מדרבנן יש איסור משום שהוא איסור חשוב וחה"ל, ולכן לא אכפת לן אם נודע התערובת מקודם.

בבת אחת. וסיים, ומעתה הלכה רווחת בידינו שכל ששני הספקות הם בגוף אחד, אין להשגיח אם באו שניהם כאחד או אם נודע הספק האחד, ואח"כ בא הספק השני. וכ"כ הגאון רבי יוסף ידיד בספר **ברכת יוסף** (ח"א עמוד רה), דלדין שקבלנו הוראותיו של מרן, אפילו באו שני הספקות בזה אחר זה, ואפילו באיסור דאורייתא מהני שפיר הס"ס להקל. ע"ש. וכן העלה בשו"ת **שמש ומגן** (סי' ט וסימנים כב-כד. ח"ב חיו"ד סי' יז), שמרן חולק בזה על הרמ"א, וס"ל דלא בעינן שיהיו שני הספקות בבת אחת. וכ"נ מדברי הגרע"י בשו"ת **יביע אומר** (ח"י אבה"ע סימן יח אות ב. ח"ז או"ח סימן כח אות ו).

ס"ס נגד חזקת איסור

◀ **כתב הרמ"א:** אבל אם היו ב' ספיקות אם היה כאן איסור כלל, ונודעו ב' הספיקות ביחד, מתירים ספק ספיקא בכל מקום, אפילו באיסור דאורייתא וגופו של איסור, ואפילו היה לו חזקת איסור, כגון עוף שבחזקת איסור עומד ונשבר או נשמט גפו ספק מחיים או לאחר שחיטה, ואם תמצא לומר מחיים, שמא לא נקבה הריאה, יש להתיר מכח ספק ספיקא; אף על פי שיש לברר על ידי בדיקת הריאה, אין לחוש. ועיין לעיל סימן נ"ג.

הרמ"א פסק ע"פ תשובת **הרשב"א** (סימן תא) שס"ס מועיל נגד חזקת איסור, והיינו אע"פ שהבהמה בחזקת איסור אבר מן החי, בעקרון היה מועיל ס"ס להתיר ספק דרוסה שנתערבה, ורק משום שהוא ספק אחד בתערובת וספק אחד בגוף אין מקלים בזה. אולם בתורת חטאת (מג, ז) הביא את דברי **האיסור והיתר** שלא מועיל ס"ס נגד חזקת איסור.

הט"ז (ס"ק טו) הקשה, הרי הגמ' בחולין (:) מביאה שהשוחט הרבה בהמות ולאחר מכן מצא את הסכין פגומה, דעת רב יוסף לאסור את כל הבהמות משום שבהמה עומדת בחזקת איסור עד שנדע שנשחטה בכשרות. אע"פ שיש כאן ס"ס, ספק אם נפגמה הסכין בבהמה הראשונה, ואת"ל בראשונה ספק אם נפגמה בתחילת השחיטה או במפרקת (והשחיטה הראשונה כשרה), ומשמע שלא אומרים ס"ס נגד חזקה. כן הקשה גם **הש"ך** (כללי ס"ס כז, כט). וביארו הש"ך והט"ז שס"ס לא מועיל כנגד החזקה רק כאשר הא בהא תליא, כגון בהמה בחייה עומדת בחזקת איסור, והחזקה היא בעניין השחיטה וגם הספיקות הם בשחיטה. אבל כאשר הספק אינו בשחיטה, כגון ספק דרוסה, מכיון שלספק זה אין חזקת איסור, ודאי מועיל ס"ס, ואדרבה כל בהמה בחזקת שאינה דרוסה. והכלל הוא, כל עוד הספק אינו מערער את החזקה, יועיל ס"ס כנגדו. **הפני יהושע** (קונ"א אות מו) סובר שלא אומרים ס"ס נגד חזקת איסור, וכ"כ בתורת **השלמים** (אות מא), **פרי תואר** (כללי ס"ס), **חכמת אדם** (סג, לב), **חקרי לב** (י"ד סימן קל) **נוב"י** (י"ד סימן מ"א ומ"ז) ועוד.

אך הפרי חדש (אות מט. וכללי ס"ס טז) סובר שלפי טעם ההיתר בס"ס, שחשוב כרוב, רוב וחזקה רוב עדיף. ולכן ס"ס גובר על חזקה. הפני יהושע (שם) ביאר שאפשר להסביר אחרת את דין 'רוב' כאן, ואין להקל

ברוב נגד חזקה משום שחוץ מהחזקה יש מיעוט של האיסור, ונמצא שהרוב התערער. והוסיף שכל הרבנים הספרדים מקלים בס"ס נגד חזקה. וכ"ד מהרימ"ט (ח"ב יו"ד סימן ב), כ"כ גם הכרתי ופלתי (בית הספק סוף אות ה) שאומרים ס"ס נגד חזקה, ולכן אפשר להתיר אשת איש ע"י ס"ס, אע"פ שהאישה בחזקת אשת איש. ובספר רב ברכות (דף קכו ע"ב) העלה להתיר ס"ס אפילו במקום חזקה ושכ"ד מרן. וכ"כ בשו"ת יביע אומר (ח"ו יו"ד סימן כג אות ה. ח"י יו"ד סימן נח ח"א אות ט).

הערוך השולחן (אות צט) כתב שאין להביא ראיה שמתירים עגונה ע"פ ס"ס נגד חזקת אשת איש. משום שיש חזקה נגדית שאישה דייקא ומינסבא (יבמות כה). והיא כנגד חזקת אשת איש, וזהו הטעם העיקרי שהאמינו לאישה ולעד מפי עד, ולכן בחינם הרעיש הפנ"י על זה. והוסיף (אות קב) שגם הרמ"א שסובר שאומרים ס"ס בחזקת איסור, אינו בחזקה גמורה שסותרת הספק.

כתבו הזבחי צדק (סוף אות קל) וכה"ח (אות קמג) דכיון שרבו האוסרים יש להחמיר, ומ"מ אם הוא הפסד מרובה או שעת הדחק שלא יוכל להמצא כגון בערב שבת, יש לסמוך על המתירים.

סעיף י':

נאמנות עד אחד בחשש תערובת

הרא"ש (בתשובה, כלל כ סימן יז) נשאל על בהמות שנשחטו ונבדקו ונמצא שחלקן כשרות וחלקן טרפות, ובין כל הריאות נמצאה ריאה אחת טריפה, ויש חשש שמא לא בדקו את הבהמות כפי הצורך והכשירו בהמה טריפה. והבודק טוען שידע שיש ריאה אחת טריפה ולא הכשיר את הבהמה הנ"ל, אלא שהיא התערבה בשוגג בשאר הריאות. ומעולם לא היתה תערובת איסור בידיעה.

הרא"ש התיר את הבהמות משום שעומדות בחזקת היתר לאחר שיצאו מהבודק בהיתר, ולא מוציאים אותן מחזקתן. וכן משום שעד אחד נאמן באיסורים במקום שלא אתחזק איסורא.

◀ כתב **השו"ע**: ריאה טריפה שנמצאת בין ריאות כשרות, ואמר הבודק שהיה יודע באותה סירכא, ובשגגה נתערבה אותה ריאה טריפה בין הכשרות, ולא היתה בכבשים ערבוביא, הכבשים מותרים.

הערוך השולחן (אות קג) כתב שאין בדין זה שום חידוש, ורק קמ"ל דלא תימא דהוי כקצת רגלים לדבר, דמכך שנתערבה הריאה הטריפה בין הכשרות מסתמא נתערבו גם הכבשים, שהרי אנו רואים שהבודק לא השגיח ולא הרגיש בסירכא, והייתי אומר שאינו נאמן מדלא הרגיש בעצמו מקודם, קמ"ל דמכיון שלא איתחזק איסורא, נאמן.

כללי דיני ספק דאורייתא וספק דרבנן⁷⁵

ספק דאורייתא - מהתורה או מדרבנן?

שנינו בביצה (ג):

"וכל ספיקא דאורייתא לחומרא. אלא לרב יוסף ולרבי יצחק, דאמרי משום גזרה, ספיקא דרבנן היא, וכל ספיקא דרבנן לקולא!"

נחלקו האחרונים האם הכלל 'ספק דאורייתא לחומרא' הוא דין דרבנן, ונמצא שכל ספק דאורייתא אינו אסור אלא מדרבנן. או שגם ספק דאורייתא אסור כדאורייתא.

הרמב"ם (טומאת מת ט, יב) כתב "דבר ידוע שכל אלו הטומאות וכיוצא בהן שהן משום ספק הרי הן של דבריהן, ואין טמא מן התורה אלא מי שנטמא טומאת ודאי אבל כל הספיקות בין בטומאות בין במאכלו' אסורות בין בעריות ושבתות אין להם אלא מדברי סופרים". גם בהלכות כלאיים (י, כז) כתב "שכל איסור ספיקות מדברי סופרים ולפיכך הקלו בספק". המקור לדבריו (הובא ברשב"א לקמן) מהגמ' בקידושין (עג.) "ממזר ודאי הוא דלא יבוא הא ממזר ספק יבוא", ומשמע שהתורה אסרה רק את האיסורים הודאיים ולא את הספקות. בדעת הרי"ף (קידושין ה:) נחלקו הדעות: הרי"ף כתב שלגבי השאלה 'נתן הוא ואמרה היא' שאומרת הגמ' שזהו ספק דרבנן, יש לחשוש מדרבנן. בשו"ת בית יוסף (חידושים לקידושין ה:) למד מכך שלדעת הרי"ף ספק דאורייתא לחומרה מדרבנן, אמנם בשו"ת כתב סופר (או"ח סימן ה) הביין שדעת הרי"ף דספד"ר לחומרה מהתורה.

הראב"ד מוחד כתב (טומאת מת שם) "זהו שיבוש גדול שהרי אמרו בכמה מקומות ספיקא דאורייתא לחומרא וספיקא דרבנן לקולא וזו ספיקא דאורייתא היא". ומשמע שלדבריו ספק דאורייתא לחומרא מדאורייתא. ומאידך (כלאים שם) כתב "אמת הוא זה שכל הספקות אינן של תורה, מיהו קי"ל כל ספק איסור תורה לחומרא ובדרבנן לקולא". **הכס"מ** הקשה, שיש לתמוה על הראב"ד שבסוף הלכות כלאים הודה לדברי רבינו, וכאן כתב שהוא שיבוש גדול! בשו"ת **מהראנ"ח** (סימן סח) יישב, שהראב"ד מסכים לרמב"ם, אלא שטען כלפי הרמב"ם מדוע כתב שטעם ההלכה הוא משום שספק דאורייתא מדרבנן, שמ"מ אסור עכ"פ מדרבנן. היה לו לומר שהוא משום ס"ס שמותר גמור!

⁷⁵ נעזרתי רבות בשיעוריו הבהירים של הרב י"צ רימון שליט"א.

מנגד, **הרשב"א** (תוה"ב ד, א) כתב "ומסתברא לי דכשאמרו ספיקא דאורייתא לחומרא דבר תורה הוא, דספיקא דאורייתא כודאי מן התורה". מאותה סוגיא שהוכיח הרמב"ם את שיטתו, הרשב"א מביא ראיה הפוכה. שאם ספק דאורייתא לחומרא רק מדרבנן, מדוע היתה הגמ' צריכה להביא ראיה מהפסוק שממזר ספק מותר לבוא בקהל, הרי דינו ככל ספק דאורייתא המותר⁷⁶.

אחת מהקושיות המרכזיות על שיטת הרמב"ם היא מדוע חייבה התורה אשם תלוי, הרי כל עניינו הוא משום שבא על ספק, ואם גם הספק אסור מהתורה הרי הוא גוף האיסור, ומדוע מביא קרבן שונה? (ותלוי במחלוקת האם אשם תלוי הוא קרבן ודאי או קרבן ספק, עיין בקובץ הערות מב, ד). **הכסף משנה** (טומאת מת שם) מיישב ע"פ גירסא שלפניו "כל הספיקות, בין במאכלות אסורות בין בעריות ושבתות, אין להם אלא מדברי סופרים". ולכן רק בדבר שזדונו כרת אנו אומרים שספק דאורייתא לחומרא מהתורה, אבל אם אין זדונו כרת, ספקו אסור מדרבנן בלבד. אלא שהאחרונים כתבו שהג' הנ"ל אינה נכונה. שהרי הרמב"ם הזכיר שם גם ספקות של שבת ועריות, שיש בהם חיוב כרת!⁷⁷

מה דעת **השו"ע**? השו"ע לא התייחס באופן מפורש למחלוקת זו. וקשה להוכיח מה דעתו בנושא זה (עיין בשו"ע או"ח סימן רס"א שפסק שתוספת שבת צריכה להיות קודם ביה"ש, ויש שרצו להוכיח מכאן שדעתו שספק דאורייתא לחומרא מהתורה, אך יש לדחות שכאן מדובר בספק במצוות, ומבואר לקמן שדינו שונה. עוד רצו להוכיח מדברי מרן בסימן קפ"ד שהמסופק אם ברך ברכת המזון חייב לחזור מספק, גם כאן ניתן לדחות את הראיות לכאן ולכאן, ואכמ"ל).

הפרי חדש (כלל ספק ספיקא, סוף סעיף א) פסק כדעת הרמב"ם, שספק דאורייתא לחומרה מדרבנן. וכן דעת **הגרע"י** (יב"א ח"י יו"ד סימן ו בארוכה. ח"ב סימן כא. יחזה דעת ח"ו סימן י. טהרת הבית ח"ב עמ' רלו-רנא). **אך התורת השלמים** (כללי ס"ס המחודשים, כלל ט"ז) ו**הפמ"ג** (דיני ס"ס אות כה) כתבו שהלכה שספק דאורייתא לחומרה מדאורייתא.

⁷⁶ הרשב"א מנסה ליישב את דעת הרמב"ם, שאולי ספק ממזר הוא המקור לכל התורה שספק מותר, ולכן הוצרכה הגמ' להביא פסוק ללימוד זה.

אלא שהרשב"א דוחה יישוב זה, שהרי לגבי ספק ערלה בחו"ל אומרת הגמ' בקידושין שמותר משום הלכה למשה מסיני, ואם נאמר שכל ספק דאורייתא מותר, מדוע צריך הל"מ?

ומחלק הרשב"א שההל"מ הוצרכה למקום שהוחזק האיסור שהספק בו אסור מהתורה, ובין מקום שלא הוחזק האיסור שהספק אסור רק מדרבנן. אך דוחה יישוב זה, שבגמ' בכריתות (יז). מובאת מחלוקת האם חיוב אשם תלוי הוא רק כאשר אכל חתיכה אחת משתי חתיכות של שומן וחלב (היינו שיש ודאי איסור), או שחייבים אשם תלוי גם על אכילה של חתיכה אחת שספק אם היא שומן או חלב, ולדעה המחייבת על ספק, ודאי שספק דאורייתא לחומרא הוא מן התורה, ולכן מחייב אשם תלוי.

⁷⁷ האחרונים האריכו ליישב את דברי הרמב"ם, אך אין ברצוננו להאריך אלא בעיקר דין ספק דאורייתא לחומרא.

הראשון לציון (כללי ס"ט) כתב שאין ראייה ברורה ומוכרחת לאחת מהדעות מן התלמוד. והרב **כפות תמרים** (סוף הספר) כתב שלעניין פסקא דדינא הדבר ספק, דמי יוכל להכריע בין הרים גדולים, אך יועיל מחלוקת זו לסניף.

הערוך השולחן (אות צג-צד) כתב שמחלוקת הרמב"ם והרשב"א אינו אלא בספקות מקריים, אבל ספק תמידי כגון חלב כוי, או ביה"ש ספק יום ספק לילה וכד', לא שייך כלל למחלוקת זו. וה"ה לענייני טומאה וטהרה הלכה למשה מסיני ולכן אין למדים מהם.

סמ"ק **המסופק אם בירך, האם יכול להוציא אחרים י"ח**⁷⁸

אחת מהנ"מ למחלוקת האם הכלל 'ספק דאורייתא לחומרא' הוא מהתורה או מדרבנן, היא השאלה האם אדם שמסופק אם ברך ברכת המזון יכול להוציא את מי שחייב מדאורייתא.

כתב **הפרי חדש** (בלקוטים) שאף שאדם המסופק אם ברך ברכת המזון צריך לחזור ולברך מספק, מ"מ אינו יכול להוציא אחרים שודאי לא בירכו, משום שהכלל 'ספק דאורייתא לחומרא' הוא מדרבנן, ונמצא שכל חיובו לחזור על הברכה הוא מדרבנן בלבד ולכן לא יכול להוציא את החייבים מדאורייתא. וה**שערי תשובה** כתב שודאי לכתחילה אין לאחרים לצאת בברכת זה שחוזר על הברכה מספק. וה**פרי מגדים** (יו"ד, פתיחה להל' תערובות) כתב שדבר זה תלוי האם ספק זה הוא מדאורייתא או מדרבנן. וכתב **המחזיק ברכה** (אות ב) שבדיעבד כשכיון להוציא אחרים, לא יחזרו לברך. **אולם רעק"א** (הגהות שו"ע. ובתשובה סימן ו) סובר שיכול להוציא אדם אחר שאכל ולא ברך. משום שמדאורייתא גם מי שלא אכל מוציא את מי שאכל מדין ערבות, ורק מדרבנן אינו יכול להוציא עד שיאכל, ותולים שמסתמא לא בירך משום שספק דרבנן לקולא (וע"ש שכתב שהחיוב של אותו אדם לחזור ולברך שונה מסתם ברכה, שחיוב זה נובע מהחובה להחמיר בספקות ואין זו מצוות ברכת המזון רגילה). וכ"כ **הכתב סופר** (סימן ל). וכ"פ **בברכת ה'** (ח"ב פ"ד אות ט) מכיון שכל זמן שלא קיים את המצוה בודאי אלא בספק, חייב מן התורה לקיים אותה שהתורה צייתה אותנו לעשות מצוה בודאי ולא בספק. וודאי שלפי הראשונים הסוברים שיכול להוציא מדין ערבות דשפיר דמי.

⁷⁹ בדומה לזה ישנו דיון לגבי השאלה האם נשים יכולות להוציא י"ח את הגברים בברכת המזון, שישנו ספק האם נשים חייבות בברכת המזון מדאו', ואם נאמר שספק דאו' לחומרא מהתורה, אזי יכולות להוציא את הגברים י"ח, ששניהם חייבים באותה רמת חובה. בשו"ת **יחיה דעת** (ו, י) רצה לתלות שאלה זו במחלוקת הרשב"א והרמב"ם כאן, ע"ש באריכות. והעולה מדבריו שלדעת השו"ע שספק דאורייתא לחומרא הוא רק מדרבנן.

⁷⁸ מתוך סיכום הלכות ברכות סימן קפד סעיף ד.

⁷⁹ להרחבה בסוגיא זו עיין בסיכום הלכות ברכות סימן קפו סעיף א.

ספק דאורייתא לחומרא מדרבנן, מותר?

יש לברר האם לדעת הרמב"ם שספק דאורייתא לחומרא הוא רק מדרבנן, ההיתר הוא להיכנס לספק או שהוא מותר לגמרי?

לעיל הבאנו את דברי הגמ' בקידושין שהמקור לאיסור ערלה בחו"ל הוא מהלל"מ. וגם ההיתר בספק ערלה הוא מהלל"מ. הר"ן (קידושין טו: ברי"ף) הביא שאין ללמוד מכאן שספק דאורייתא לחומרא מהתורה (דאי מדרבנן א"צ בהלל"מ להתייר), משום שהלל"מ לימדה אותנו שגם כאשר קרוב לודאי שיש כאן ערלה, מותר. וה"ה שאם אדם יודע שיש כאן ערלה ונתן לחבירו לאכול, המאכיל איננו עובר על לפני עיוור. מדבריו ניתן ללמוד, שבספק רגיל, אם המאכיל יודע שאין כאן ספק אלא ודאי איסור, הוא עובר על לפני עיוור כאשר מאכיל את חברו את האיסור. ולכאורה קשה, אם ספק דאורייתא מותר מהתורה, מדוע המאכיל יתחייב?

באחרונים מצאנו כמה תירוצים: א. הקובץ שיעורים (ב, מה) והשערי יושר (א, ב) למדו מכאן עקרון שהספק אינו הופך להיתר גמור, אלא שהתורה התירה להיכנס לספק. אך כאן כאשר יש למאכיל ודאות על האיסור, ודאי שיעבור משום 'לפני עיוור'. ב. השב שמעתא (א, ד. א, ו) הבין שלדעת הרמב"ם ספק דאורייתא הוא מותר גמור. ולכן לא קשה על הרמב"ם מדוע פצוה דכא האסור בישראלית ובמזמרת, מותר בספק. שלדעת הרמב"ם הוא ספק גמור לשני הצדדים, וא"א לומר שממ"נ הוא אסור בה (בין אם היא ישראלית ובין אם היא ממזרת).

תוקף איסורי דרבנן

כתב הרמב"ם (ספר המצוות שורש א) "כי כל מה שאמרו חכמים לעשותו וכל מה שהזהירו ממנו כבר צווה משה רבינו בסיני שיצונו לקיימו והוא אמרו 'על פי התורה אשר ירוך ועל המשפט אשר יאמרו לך תעשה', והזהירו מעבור בדבר מכל מה שתקנו או גזרו ואמר 'לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל'. העולה מדבריו שהחיוב על איסורי דרבנן הם מלאו ד'לא תסור'. אלא שלדבריו קשה מדוע יש חילוק בין איסורי דאורייתא שמחמירים בהם ובין איסורי דרבנן שמקלים בהם? על כך כותב (הל' כלאים פ"י הכ"ט) שכאשר לאו של 'לא תסור' עומד מול 'כבוד הבריות', הרי שכבוד הבריות דוחה את הלאו, דבר שלא יתכן לומר על איסורי דאורייתא. וע"כ שחכמים התירו את דבריהם במקומות מסויימים.

מנגד, הרמב"ן (השגות שם) הקשה, שלדעת הרמב"ם כל שבות דרבנן שווה לאיסורי דאורייתא, ואנו רואים בכל הש"ס חילוקים רבים בין איסורים מהתורה לאיסורי דרבנן. ולכן סובר שלאיסורי דרבנן אין חיוב מהתורה, ו'לא תסור' אסמכתא בעלמא הוא כדי לעשות חיזוק לדבריהם.

נקודה נוספת השייכת לנידון זה מובאת בגמ' בעירובין (לה:): לגבי ספק טבל בארבעים סאה ספק לא טבל, ר' יוסי מטמא אע"פ שהוא מדרבנן. ומתרת הגמ' "שאני טומאה הואיל ויש לה עיקר מן התורה... רבא

אמר: התם היינו טעמא דר' יוסי, העמד טמא על חזקתו". מהגמ' עולה שכל איסור דרבנן שיש לו עיקר מהתורה יש להחמיר בו, וה"ה כאשר יש 'חזקה קמייתא' אנו מחמירים.

בשור"ת מהריב"ל (ח"ג סימן קב. הובא בפמ"ג סי' יד שפ"ד יב) כתב שכל איסור דרבנן שנתגלגל מדאורייתא, אין אומרים בו ספק דרבנן לקולא. לדוג', אסור להרוג בשבת פרעוש שעוקץ את האדם, משום שמלאכת ההריגה אסורה מהתורה, ואע"פ שהיא משאצל"ג ואסורה מדרבנן בלבד, החמירו בו משום שה'אב' של האיסור הוא מהתורה. ולכן דינו שונה מצידת הפרעוש שמותרת שהאיסור מהתורה הוא רק בדבר שבמינו ניצוד, וכאן ה'אב' של האיסור הוא מדרבנן.

כללי דיני ספק ספיקא

קדמה לדיני ספק ספיקא

לעיל הבאנו את מחלוקת הרמב"ם והרשב"א האם 'ספק דאורייתא לחומרא' הוא מדרבנן או מהתורה. בקידושין (עה.) מובא ש'ספק ספיקא לקולא'. לדעת הרמב"ם הקולא בס"ס פשוטה, כל ספק דאורייתא הוא איסור מדרבנן, וכאשר יש עליו ספק נוסף הוא חשוב כספק דרבנן, שדינו לקולא (פני יהושע כתובות ט. ד"ה אבל אכתי). וכן ביאר הגליוני הש"ס שם שלרמב"ם וסיעתו הוי ספק דרבנן ולקולא. אך לפי הרשב"א שספק דאורייתא לחומרא, יש לברר מדוע מקלים בס"ס? והנה מצאנו כמה טעמים מדוע הקלו בספק ספיקא:

א. **הרשב"א** (בתשובה ח"א סימן תא) כתב "כי היכי דאזלינן בתר רובא להתיר בכל איסורין שבתורה... ה"ה בתרי ספיקי דשריא". ונחלקו בדעתו האם כוונת הרשב"א שהיתר ס"ס מבוסס על 'רוב' היינו רוב סיכויים (הספק הראשון הופך את הספק ל-50%, והספק השני ל-75%), או שהכוונה לרוב צדדים להקל. ויתבאר לקמן בדברי הפני"י.

ב. **הפני יהושע** (כתובות ט.) חולק על דברי הרשב"א, ונרחיב בזה: הגמ' שם שואלת מדוע נאמן הבעל לאסור את אשתו בטענת 'פתח פתוח מצאתי', הרי יש כאן ס"ס, ספק תחתיו, ואת"ל שאינו תחתיו יתכן והיה באונס, ואינה נאסרת עליו. עונה הגמ' שמדובר על אשת כהן שנאסרת גם באונס, או אשת ישראל שנשאה כשהיתה פחות מג' שנים, ואף אם נבעלה קודם לכן בתוליה חוזרים, כך שאם כעת לא מצא בתולים, יש רק ספק אחד. התוספות (שם ד"ה ואב"א) התקשו, הרי ישנו כלל שלאונס 'קלא אית ליה', ואם לא היה קול הסיכוי שהיה אונס הוא קטן, נמצא שהספקות אינן שקולים, וכיצד ניתן לצרפו לס"ס? עונים תוס', שאפשר לצרף ספק זה משום שגם הרוב של 'רצון' איננו רוב גמור.

מכאן מוכיח הפני יהושע שהתוס' לא הסבירו את דין ס"ס שנובע מ'רוב', דא"כ מאי איכפת ליה לתוס' שאחד מהספקות איננו שקול, הרי כאשר יש ספק אחד הוא הופך את האיסור ל-50%, והצטרף אליו עוד ספק קטן, כבר אין רוב לאיסור! בספר **יוסף דעת** (סי' ח אות ה, סי' ט אות ב) לגר"מ לוי זצ"ל ביאר ש'רוב' היינו רוב אפשרויות להתיר, שמי ערב לנו שכל ספק הוא מחצה באחוזים כנגד האפשרות האחרת, אלא ע"כ לומר שכאשר יש רוב אפשרויות להתיר אנו תולים שנעשה הדבר באופן המותר.

השב שמעתתא (א, יח) מבאר ע"פ הריב"ש (סימן שעב) שאפשר לצרף ספק גם כאשר הוא איננו שקול, אך האפשרות שצד אחד יקרה דומה לאפשרות שהצד השני יקרה. ונסביר, כדי להתיר את הס"ס אנו צריכים שיהיו ארבע אפשרויות, שרק אחת מהן תהיה איסור, ואז יחול ההיתר של הס"ס. וכך אפשר ליישב את התוס' שבתחילה כתבו שאונס אינו חשוב לספק משום ש'קלא אית ליה', אך לאחר מכן חזרו בהם משום ש'רצון אינו רוב גמור' ולכן ישנה אפשרות נוספת שאפשר להסתמך עליה להתיר.

ג. **השערי יושר** (שער הספקות, שער י"ט) ביאר שאין עניין של 'רוב' בס"ס, אלא שהתורה הזהירה אותנו להישמר גם מספק איסורים, אך אין צורך בהרחקה נוספת לספקות הללו. שעצם הרחקות התורה מהספק די בה כדי שנישמר מהאיסור עצמו, ואין צורך להחמיר יותר. שהרי כשאחד מהספקות הפוך לאיסור ודאי, עדיין לא נגיע לאיסור עצמו, שתמיד ישאר ספק נוסף שירחיק אותנו מהאיסור.

ובעיקר דין ס"ס יש לחקור האם הוא 'הנהגה' או 'הכרעה', ונראה שתלוי במחלוקת לעיל האם מסתכלים על רוב מציאותי (כהבנה המקובלת ברשב"א), או רוב אפשרויות.

אנו נבאר ונרחיב את כללי הספק ספיקא לפי כללי הס"ס של הש"ך. ולאחר מכן נבאר את יתר הדינים שהרחיבו בהם שאר הפוסקים

כלל א - ספק בגוף וספק בתערובת שנודעו יחד

לעיל למדנו שלדעת השו"ע אין אומרים ס"ס כאשר ספק אחד בגוף וספק אחד בתערובת. ונחלקו מה הדין כשנודעו שני הספקות יחד: המשאת בנימין מתיר והט"ז והש"ך אוסרים. והרחבנו שם בדין זה.

כתב הש"ך שהספק הראשון הוא בגוף האיסור, ואסור מהתורה. והספק השני הוא בתערובת, ואפילו לא נודע בנתיים יש להחמיר. עיין לעיל שהבאנו שהש"ך פסק להתיר בהפסד מרובה. ותורת השלמים התיר בכל מקרה.

כלל ב, ג - שיהא הס"ס בגוף אחד ובעניין אחד

כתב הפרי מגדים (שפ"ד סק"ד): כלל זה נאמר לדעת הסוברים שביצה חשובה לדבר שבמניין ואין לה ביטול. ועיין לעיל קי, א שלדעת מרן יש להקל בזה.

כתב הש"ך בשם האיסור והיתר (כו, ד) תרנגולת ספק טריפה שנמצאה בתוכה ביצה בקליפתה. אפשר להגיד ס"ס ולהתיר את הביצה, ספק אם התרנגולת טריפה, ואת"ל טריפה שמא בשעה שנטרפה התרנגולת כבר היתה קליפה לביצה ושוב אינה חשובה כירך אמה להיאסר כמותה.

אך כותב האו"ה שאין אומרים ס"ס כזה, משום שהספקות הם על שני גופים (התרנגולת והביצה), ובכה"ג אין אומרים ס"ס. והעקרון המנחה הוא, דמכיון שכבר בעת לידת הביצה היה עליה ספק בודאי, לא שייך לומר ס"ס, שאומרים אותו רק כאשר שני הספקות אינם ודאיים, אך כאשר יש ספק אחד ודאי א"א ס"ס.

מוסיף הש"ך שאם נתערבה ביצה זו לאחר מכן אפילו באלף כולן אסורות, מאחר שלא היה בה קודם לכן אלא ספק אחד. ואין חילוק והיתר בתערובת בדבר שאינו מתבטל.

לעיל ראינו שדעת מרן להקל בס"ס שאחד בגוף ואחד בתערובת כאשר נודעו שניהם יחד. וכתב בתורת השלמים (ס"ק יג) שדעת מרן להקל גם בס"ס בשני גופים אם נודעו שניהם יחד. וכ"כ במזרח שמש (בית הספק אות ד) בדעת מרן.

כלל ד, ה - ס"ס משני גופים שיש ביניהם שייכות

א"כ ראינו שכאשר שני הספקות בגופים שונים אין אומרים ס"ס. אבל אם שני הספקות קשורים זל"ז אף ששניהם בגופים שונים, אומרים ס"ס. כגון ביצה שנולדה בין תרנגולת שהיא ספק טריפה ובין תרנגולת כשירה. יש ספק מאיזו תרנגולת הגיעה הביצה, וספק נוסף אולי התרנגולת כלל אינה טריפה. ומכיון שהספק הראשון מביא אותנו בהכרח לספק השני, אין זה משנה שהספקות באים מגופים שונים, כיון שסו"ס יש שייכות ביניהם. והעקרון הוא שאם יש ספק על הספק חשוב הדבר לס"ס. שאין וודאות על הספק טריפה.

לדעת הש"ך רק כאשר התרנגולות מעורבות יכולים לומר במקרה כזה ס"ס. אבל אם אינן מעורבות א"א לומר שמא התרנגולת שנפל בה ספק טרפות אינה טריפה, כבר אסרנוה מהתורה. אולם הפרי חדש (כללי ס"ס אות י ד"ה אמנם) ורעק"א סוברים שדוקא אם לא נתערבו התרנגולות תחילה הוי ס"ס, שלגבי הביצה שני הספקות באים יחד, אבל בנתערבו התרנגולות חד בחד הוי שניהם כמו גוף האיסור, ולא שייך לדון שמא כשרות הן.

כאשר לפנינו יש תרנגולת ודאי טריפה ותרנגולת כשרה, ונמצאה ביניהם ביצה. במקרה הנ"ל אי אפשר לומר ס"ס, שודאי ישנה כאן ספק טריפה, וכאשר הספק הוא ודאי אין אומרים ס"ס, בנוסף לכך הקשר בין הספקות אינו ודאי, שהספק הראשון אינו מוביל לספק השני.

כתב הש"ך שדין זה תקף אע"פ שנתערבו. ומשמע מדבריו שגם אם לא התערבו יהיה איסור. אך הקשה עליו רעק"א, שרק אם התערבו יש ספק בתערובת, אבל אם לא התערבו, שני הספקות הם בביצה עצמה, וא"כ יש ס"ס בגוף אחד שלכו"ע הוי ס"ס! והפמ"ג (שפ"ד ס"ס, ד) כתב שיייתכן שגם הש"ך מסכים להקל כשלא התערבו.

כלל ו, ז, ח, ט - תערובת תרנגולות וביצים כשרות וטריפות

אם יש לפנינו שתי ביצים, אחת ודאי מתרנגולת ספק טריפה ואחת ודאי מתרנגולת כשירה. לומד הש"ך מהאיסור והיתר שבכה"ג הביצה אסורה. משום שבמציאות הנ"ל ודאי שיש לפנינו ספק טריפה. שהס"ס אינו על התרנגולת והביצה יחד אלא רק על הביצה, שמא הביצה הנ"ל אינה טריפה, ושמא הביצה הזו אינה ביצת הספק. וזהו ספק אחד בגוף וספק אחד בתערובת שאינו חשוב לס"ס (ואין אומרים שהספק הראשון הוא על התרנגולת, משום שיש לנו ודאות שאחת מהביצים הגיעה מהספק טריפה).

דוגמא נוספת שמביא הש"ך לכלל זה, כגון שיש לפנינו שתי חנויות אחת ספק טריפה ואחת כשירה, ונתערבו החנויות והיינו שאין ידוע היכן הספק טריפה. החתיכה מותרת.

וה"ה אם נמצאו שתי חתיכות, אחת ספק טריפה ואחת כשירה, הרי הן אסורות. משום שהספק על החתיכות, וחשוב כספק אחד בגוף וספק אחד בתערובת.

מקרה נוסף, שתי חתיכות שבאו מחנות ספק טריפה ומחנות כשרה, החתיכות אסורות. אך אם לאחר מכן אבדה אחת מהחתיכות, החתיכה שנותרה אסורה. שהס"ס הוא משני גופים, ספק אם החתיכה האסורה אבדה, ואת"ל שלא אבדה שמא אין כאן כלל איסור. אך התורת השלמים (אות טז) סובר שס"ס זה חשוב בגוף אחד, שהנידון אינו על החתיכה שאבדה אלא רק על הביצה שנשארה, אם היא הכשרה, ואם היא הספק שמא ספק זה מותר.

כלל י - ספק אחד בגוף וספק אחד בתערובת שהתערב

עד עתה עסקנו בספק אחד בגוף וספק אחד בתערובת. מה הדין כאשר אחד מהתערובת הנ"ל התערב בתערובת אחרת. מקרה זה הוא ס"ס בשתי תערובות, לשו"ע יש להחמיר בשני ספקות ולרמ"א בספק איסור מקלים בס"ס בשני תערובות.

כאשר אחת מהתערובת התערב חד בחד, דעת הש"ך ששתי החתיכות אסורות, משום שחד בחד חשוב לגופו של איסור. ואם לאחר מכן פירש אחד מהתערובת, אין להתיר מדין 'פירש', שהרי הוא פרש מהתערובת לקדירה, וחוששים שמא יקח מהקבוע.

כתב הש"ך כאשר אחד מהספק בגוף ספק בתערובת נפל לתוך הקדירה, הקדירה מותרת. אפילו אין בה שיעור של ביטול. הפרי מגדים ביאר שטעם הדבר משום שהספק הוא על הקדירה ולא על החתיכה, ויש ס"ס שמא החתיכה הראשונה מותרת, ושמא החתיכה שנפלה לקדירה היא חתיכה אחרת. ורק את החתיכה אסרנו משום שיש רוב לאיסור וחשוב כגוף האיסור, אבל את פליטתה התרנו, ולכן הקדירה מותרת. הפרי חדש (ס"ס אות יא) התקשה מדוע לחלק בין הספק על החתיכה ובין פליטתה!?

העולה מכלל זה: ספק איסור שנפל לרוב היתר, ואחד מתערובת זו נפל ונתערב חד בחד, שניהם אסורים. וודאי שאם פירש אין להתירו. אבל אם נפל לקדירה, יש להתירה משום ס"ס, אע"פ שאין שיעור לבטלה.

כלל יא, יב - ס"ס משם אחד

שנינו בכתובות (ט).

"האומר פתח פתוח מצאתי - נאמן לאוסרה עליו. ואמאי? ספק ספיקא הוא, ספק תחתיו ספק אין תחתיו, ואם תמצא לומר תחתיו, ספק באונס ספק ברצון! לא צריכא, באשת כהן [שהאונס אסור בה]. ואיבעית אימא: באשת ישראל, וכגון דקביל בה אבוה קידושין פחותה מבת ג' שנים ויום אחד [דליכא למימר שמא אינה תחתיו, דא"כ היו בתוליה חוזרים]"

שואלים **התוספות** (ד"ה ואי בעית), עדיין יש ס"ס, ספק באונס ספק ברצון, ואת"ל ברצון ספק זינתה כשהיא קטנה, ופיתוי קטנה חשוב לאונס! עונים תוס': "שם אונס חד הוא". היינו, שני הספקות חשובים לספק אחד כיון ששניהם עוסקים באונס.

הש"ך למד מדברי התוספות שאין אומרים ס"ס כאשר הוא 'שם אחד'. וכ"כ החוות דעת (בית הספק, ש"ך י), **בינת אדם** (שער הקבוע, נג) ועוד. **אולם הכרתי ופלתי** (בית הספק, ה) סובר שאומרים ס"ס גם משם אחד, ושכן עולה מדברי הרמב"ם. וכ"כ המ"מ בדעת הרמב"ם (איסורי ביאה ג, ב).

בשו"ת **תרומת הדשן** (סימן קל) מובא לגבי בהמה שילדה שני בנים, ויש לפנינו ס"ס על כל ולד: שמא זה לא יצא ראשון, ושמא זו אינה הלידה הראשונה שלה (שאמם היתה חולבת, וספק הוא האם זהו סימן לכך שכבר ילדה קודם לכן). תה"ד מביא עקרון שכל שאחד מהספקות מוסיף על חברו, שוב אינו חשוב ל'שם אחד'. שהספק שמא ילדה מתיר את שני הולדות, והספק שמא השני הוא הבכור מתיר רק את אחד מהם (בשונה ממציאות שילדה האם זכר ונקבה, שאז חשוב ל'שם אחד' כיון שהשאלה היא רק על ולד אחד).

מה ההגדרה של 'שם אחד'? הש"ך מביא בשם מהרא"י שכאשר ספק אחד מתיר יותר או אוסר מספק אחר או שיש כל נ"מ מסויימת בין הספקות, שוב לא חשיב 'שם אחד' שהרי הספקות אינם דומים לגמרי. דוג' לדבר: 'סתם כלים אינם בני יומם', וכתבו התוס' שם שטעם הדבר משום ס"ס, ספק אם נשתמשו בו היום, ואת"ל נשתמשו בו היום שמא נשתמשו בו בדבר שפוגם או נטל"פ לתבשיל הזה. אך לכאורה קשה, ששני ספקות אלו הם האם הטעם הוא פגום! אולם מכיון שלפי הספק הראשון שאר תבשילים ג"כ יהיו מותרים (שהכלי עצמו אינו בן יומו), אך לפי הספק השני יתכן וישנם תבשילים שאותם הוא לא יפגום. הרי שיש נ"מ בין הספקות ולכן אינם חשובים כ'שם אחד'. **הפרי חדש** (אות יב) ביאר שהספק השני מוסיף על הראשון במציאות, והיינו שיש בכוחו להתיר מציאויות נוספות שהספק הראשון אינו יכול להתיר. כגון שהספק השני שהאם ילדה נקבה תחילה מתיר אפילו אם לא קדם שום ולד ללידה זו.

החכמת אדם (סג, יז. בינת אדם שעה"ק נג) סובר שכדי להפקיע מס"ס 'שם אחד' אין צורך שאחד מהספקות יתיר יותר מחברו, אלא יהיה קרוב יותר להתיר. כגון, איש ואישה שהשתמשו בספל ונמצא עליו דם, ספק אם הדם בא מן האיש, ואת"ל בא מן האישה, ספק לא בא מן המקור. במציאות כזו, לפי הספק הראשון

האישה ודאי טהורה, לפי הספק השני ג"כ האישה טהורה מכיון שלא יצא מן המקור, אך מכיון שיצא מהאישה הוא עשוי לאסור (בשונה מהספק השני שלא היתה הו"א לאסור את האישה). בדומה לכך ספקו של תה"ד, לפי הספק הראשון שמא הולידה כבר, ודאי הולדות מותרים. אך לפי הספק השני האם הולד הנ"ל הוא הבכור, יש הו"א לאוסרו כיון שאמו עדיין לא ילדה.

באור נוסף של החוות דעת שכאשר יש ריעותא לפנינו (פתח פתוח) צריך דווקא ס"ס משני שמות כדי להתיר. אבל כאשר אין ריעותא לפנינו גם ס"ס משם אחד יכול להתיר. בדומה לכך ביאר היד יהודה (יה-ט) שלא אכפת לנו האם יש נ"מ בין הספקות אלא האם שאלת שני הספקות עולה ונוגעת באותו זמן. כגון לגבי הולדות, הספק הראשון (שמא כבר ילדה) פוטר לנו את השאלה ביחס לכל הולדות שלפנינו, והספק השני (שמא הולד השני הוא הראשון) פוטר לנו את השאלה ביחס לולד הספציפי שלפנינו. ה"ה בתבואה חדשה יש ספק מתי התבואה החדשה השרישה, וספק נוסף ביחס לשאלה ספציפית האם התבואה שלפנינו נלקחה מהחדש או הישן.

ניתן לסכם את 'שם אחד' בכך שכאשר ישנם כמה ספקות שכל ספק הוא בסה"כ הסתכלות בזווית שונה על המציאות מהספק השני, הרי שלפנינו ספק אחד בלבד שיש לו כמה צדדים ולכן אינו חשוב כלל לכמה ספקות. ולכן כאשר יש נ"מ בין הספקות, נמצא שהספק השני עומד בפנ"ע ומחדש, ושוב הוא אינו אותו ספק הראשון.

כתב הנודע ביהודה (ח"ו"ד סי' מא אות ד) שאפילו אם אין שום נ"מ בזה"ז בספק אחד להתיר יותר מן השני, בסברא כל שהיא שאנו מייפים את כח הספק הראשון מן השני, לא חשיב ס"ס משם אחד (כגון לגבי קורבן שאינו נוהג בזה"ז). והסכים עמו הגאון בעל משכיל לאיתן (הגהות יד אברהם יו"ד סי' קפז). וכ"כ בשו"ת יביע אומר (ח"ו יו"ד סימן א אות ג).

עוד כתב בשו"ת יביע אומר (ח"ו יו"ד סימן כד אות ו) שהאחרונים הסכימו דהא דלא מהני ס"ס משם אחד אינו אלא חומרא מדרבנן. דמה בכך שהוא משם אחד, סו"ס יש רוב להתיר. וכיוצ"ב כתב בשו"ת בית שמואל האחרון שהתוס' הלכו לשיטתם שספק דאו' לחומרא מהתורה, אבל לדעת הרמב"ם וסיעתו שסוברים שהוא מדרבנן, א"כ גם ס"ס משם אחד מהני. ולכן סובר (יבי"א ח"ו או"ח סימן לד בהע') שבדרבנן אמרינן ס"ס משם אחד.

אחד מהדיונים הקשורים לס"ס משם אחד הוא האם יש מקום להחשיב את ביה"ש שלנו ליום מחמת ס"ס, שמא ביה"ש יום הוא, ושמא הלכה כר"ת שעד נ"ח דקות ומחצה אחר השקיעה יום גמור הוא. ובשו"ת יביע אומר (ח"ו סימן כג. טהרת הבית ח"ב עמ' רסח) כתב שהוא ס"ס טוב, מחמת שהספק השני מוסיף על הספק הראשון, שאם הלכה כר"ת היום נמשך גם לאחר ביה"ש של הגאונים. והגרי"מ לוי בספרו יוסף דעת (סימן יא אות א) כתב שאפילו את"ל שמחלוקת הגאונים ור"ת היא מחלוקת שקולה, י"ל שהספק שמא ביה"ש הוא יום, אינו יכול להצטרף לס"ס, משום שהוא אינו ספק מציאותי אלא ספק דיני, מחמת שלא שייך באמת

במציאות שננהג כר"ת, וצריך שהספק יוכל לקרות במציאות כדי לצרפו. והגר"מ מאזוז (קוני' ביה"ש, בסוף מ"ב הערות איש מצליח) סובר שאין לצרף את דעת ר"ת לספק מחמת כמה סיבות, ובעיקר משום שאינה תואמת למציאות בא".

כלל יג, יד, טו - ס"ס המתהפך

כתב הש"ך בשם האגור "ספק ספיקא שלא תוכל להפכו לא הוה ספק ספיקא". מקור הדברים בדברי התוספות ישנים (כתובות ט. אות א). וכ"כ תרומת הדשן (סימן קצב ד"ה ומה שאמרת), מהר"י בן לב (ח"ג ס"ס עא), ט"ז (סימן מט סק"ג), תורת השלמים (אות כב) ועוד.

כוונתם, שניתן יהיה לומר את הס"ס משני הצדדים. לדוג': הטוען טענת פתח פתוח אפשר לומר את הס"ס להתירה משני הצדדים, ספק תחתיו ספק אינו תחתיו, ואת"ל תחתיו ספק באונס ספק ברצון. ומצד שני, ספק באונס ספק ברצון, ואת"ל ברצון ספק תחתיו ספק אינו תחתיו. לדעתם, כל מקרה שהספקות הם מציאותיים אך מובילים לדיון הלכתי אחד, אינם חשוב גם לס"ס, דמכיון שאינו מתהפך זהו סימן לכך שישנה כאן רק שאלה-ספק אחד, ומה שיש הרבה 'שמות' לספקות השונים אין זה משנה.

מאידך, ישנם מקרים שא"א לומר את הס"ס משני הצדדים. לדוג': מצא סכין פגומה לאחר השחיטה, ספק אם נפגמה במפרקת או קודם לכן, ואת"ל שלא נפגמה במפרקת שמא במיעוט בתרא של הסימן נפגמה, ודי בשחיטת רוב סימן. אך א"א לומר ההיפך, שמא במיעוט בתרא נפגם, ואת"ל שנפגם בתחילה אולי נפגמה במפרקת. שאם נפגם בתחילה הוא אינו יכול להיפגם במפרקת!

הש"ך (טו) חידד את העקרון של ס"ס המתהפך. כאשר שני הספקות נמצאים בגוף אחד מאן לימא לן להתחיל מספק זה ולומר ס"ס, הרי אפשר להתחיל גם מהספק השני ואז לא נוכל לומר ס"ס! אלא שהוסיף בשם הרמ"ע מפאנו שכל האמור הוא כאשר שני הספקות כבר לפנינו, אבל אם בתחילה היה לפנינו ספק אחד, ורק לאחר מכן נולד או נתגלה ספק נוסף, ודאי אפשר לומר ס"ס אע"פ שא"א להופכו, שכל האסורין כשעת מציאתן.

אולם הפרי חדש (אות יג) האריך להוכיח כלל זה של 'ס"ס המתהפך' מכח כמה ראיות, ועוד הוסיף, דכיון דס"ס מועיל כרוב, א"כ אף כשאינו מתהפך יש שני צדדים להתיר והוי רוב. וכ"כ הכנסת הגדולה (אה"ע סימן סח הגה"ט אות כא), מהרי"ט אלגאזי (על הל' בכורות לרמב"ן, סימן יז ד"ה ראיתי), היד מלאכי (כלל תקד), שו"ת רב פעלים (ח"א סימן יח), שו"ת יביע אומר (ח"ז אהע"ז סימן כא). וכ"כ הגרי"ח בספר רב ברכות (דף קה ע"א) דמוכח מד' מרן בכמה מקומות דמהני ס"ס אף על פי שאינו מתהפך. וכ"כ כה"ח (אות כג) שכ"ד רוב הפוסקים, אלא שסיים שראוי להחמיר בלא הפס"מ.

דוג' לס"ס המובא בראשונים ואינו מתהפך: הרשב"א (נפסק בשו"ע פ"ד, ט; ובכללי ס"ס טו) סובר שאם בשלש אוכל שיש בו מיעוט מצוי של תולעים, התערובת מותרת: ספק אין תולעת, ואם יש - ספק נימוחה. ספק

זה אינו מתהפך, שהרי אי אפשר להתחילו מהצד השני: ספק נימוחה, ואת"ל לא נימוחה, שמא אין תולעת! (שהרי אם לא נימוחה, ברור שאין תולעת). הש"ך כבר ענה על ראיות מסוג זה, שכאשר הס"ס הוא בשני גופים א"צ שיהיה מתהפך, שבכל מקרה מתחילים מהספק הראשון.

נקודה חשובה שהעיר הכרתי ופלתי (יו"ד סי' קי בקונטרס בית הספק דף לז ע"ב, ד"ה וכשאיני לעצמי), שלדעת הרשב"א דספקא דאורייתא לחומרא מה"ת, והיתר הס"ס מטעם רוב, צריך שיהיה ס"ס המתהפך, אבל לדעת הרמב"ם דסד"א לחומרא הוא רק מדרבנן, שפיר דמי לעשות ס"ס להקל אף על פי שאינו מתהפך. וכדבריו כתב הגאון בעל הנודע ביהודה בדגול מרבבה (כללי הס"ס אות טו), דמשמע מד' הש"ך דהא דבעינן ס"ס מתהפך היינו משום דסד"א לחומרא מה"ת, ולפ"ז לדעת הרמב"ם וסיעתו דהא דספיקא דאורייתא לחומרא הוי רק מדרבנן יש להקל בס"ס אפילו אינו מתהפך.

כלל טז - ס"ס מדאורייתא שאחד מהספקות מדרבנן

כאשר יש ספק ספיקא בענין שהוא מותר מהתורה אלא שאסור מדרבנן, והוא ספק דרבנן לקולא, מותר. כגון שיש לפנינו ספק אם נמלחו דגים טמאים עם הדגים הטהורים, יש ס"ס לקולא: ספק לא נמלחו עמהם, ואת"ל נמלחו שמא לא היה שומן בדגים (וללא שומן מותרים הדגים מהתורה ואסורים מדרבנן). נמצא שמדרבנן יש רק ספק אחד (שגם אם אין שומן אסורים), ורק מדאורייתא יש ס"ס להקל. אך מכיון שמדרבנן די בספק אחד יש להתיר גם ללא ס"ס.

ס"ס להחמיר בדרבנן: כתב המשנה למלך (פ"ח מהל' שאר אבות הטומאה דין ה. הובא בפת"ש טז) דאף דספק דרבנן לקולא, היכא דאיכא ס"ס להחמיר אזלינן לחומרא. ובשו"ת נודע ביהודה (תניינא יו"ד סימן סד) כתב שדוקא כאשר אין חזקת היתר, אבל היכא שיש חזקת היתר נגד שני הספקות לא מהני ס"ס להחמיר, ואמרינן ספק דרבנן לקולא. אך השער המלך (מקוואות, כללי ס"ס דרבנן כלל ה) הוכיח שדעת הרמב"ם והרבה מהראשונים שאפילו היכא דאיכא תרי ספיקי להחמיר אזלינן לקולא.

כלל יז, יח - ס"ס באיסור דרבנן

הש"ך מחלק בין כמה סוגים של איסורי דרבנן: א. חשש דאורייתא: איסור דרבנן שיש בו חשש של איסור תורה בחתיכה עצמה. כגון גבינות גויים, שהחשש הוא שמא העמידו את הגבינה בקיבת נבילה. חכמים חששו למיעוט ואסרו. חכמים מתייחסים לאיסור זה כאל איסור תורה, ולכן אין לצרף ספק שמא העמידו את הגבינה בהיתר, ואפילו בספק בגופו אין לו היתר. וגם אם התערבה הגבינה ברוב אין לה היתר. וגם לעניין ס"ס אין לה היתר משום שהפכו איסור זה לאיסור תורה, אא"כ יצטרף ספק נוסף חיצוני, כגון ספק אם החליפו את הגבינה ובנוסף נתערבה בגבינות אחרות (אע"פ שהוא ספק בגוף וספק בתערובת, הקלו). אך הפרי חדש (ס"ס יד) סובר שגבינת גויים חשובה לאיסור ודאי, ולכן אין לה היתר בתערובת. אבל ספק בגופו יתיר את האיסור. ונראה שמ"מ מחלוקת הפר"ח על הש"ך היא נקודתית, אך מסכים על העקרון של הש"ך. ב. חשש דאורייתא עתידי: איסור דרבנן שחששו חכמים לאיסור תורה לאחר מכן (ולאו דוקא בחתיכה

(זו), כגון האיסור של ביצת נבילה שאסורה שמא יתירו גם ביצת טריפה. או בישולי גויים האסורים משום בנותיהם. באיסור זה מקלים כאשר יש ספק, כגון ספק אם היא מנבילה או כשירה. אבל אם הוא דבר שבמניין שנפל לתערובת הוא אינו בטל. ג. ספק דרבנן: חכמים אסרו דבר משום שחששו לדבר רחוק, כגון בשר שנתעלם מהעין שהחשש הוא שמא החליפו עורבים את הבשר. את הספק הנ"ל אפשר להתיר גם בספק בגוף וספק בתערובת. אך בתערובת חד בחד יש להחמיר, משום שחשוב כגופו של איסור.

כלל יט - ספק תורה שהתגלגל לדרבנן

כתב האיסור והיתר (ריש כלל מז) שאם יש בהמה ספק טריפה שנתערבה בשאר הבהמות, אין לה היתר מדין ספק דרבנן, שהרי איסור טריפה הוא מהתורה, ואע"פ שכעת הוא רק ספק דרבנן. כיון שהוא דבר חשוב, הרי שמדרבנן אינו בטל בתערובת. וכן הסכים הש"ך.

מהר"י בן לב (ח"ג סימן קג. הובא בפת"ש יט) הרחיב דין זה לקדירה שבישל בה ספק איסור תורה, אע"פ שכשהיא אינה בת יומה איסורה מדרבנן בלבד, מ"מ אסורה שהרי מקור האיסור הוא מדאורייתא. וכן הסכים הפר"ח (כלל ח) **מנחת יעקב** (כלל נט סק"י), **חקרי לב** (סי' יד) ועוד. **אמנם המהרשד"ם** (סימן לח) פסק להתיר את הכלים אחר מעת לעת. בתנאי שהאיסור נודע רק לאחר מעת לעת. וכ"פ הרב **זרע אמת** (סימן יז), שו"ת **יביע אומר** (ח"ט א"ח סימן לט אות י) ועוד.

מה סברת דין זה? **הפרי מגדים** (ס"ס א ד"ה הנה) ביאר שהספק הראשון עומד בפני עצמו, ומכיון שאסור מהתורה הרי נגמר דינו לאיסור. ואע"פ שלאחר מכן התערב או ירד איסורו לדרבנן, שוב א"א לשנות את דינו הראשוני שנפסק לאסור.

אמנם כאשר יתכן שאין כאן איסור כלל, יש להתיר גם באיסור תורה המתגלגל לדרבנן. כגון איסור תורה שנפל לשתי קדרות אחת איסור ואחת היתר, ויש בקדירה רוב בענין שהוא מותר מהתורה (לקמן קיא, ד), אע"ג שמדרבנן אסור, הספק היכן נפל הוא ספק דרבנן לקולא. והטעם, שאפשר שאין כאן איסור כלל, שהקדירה מצד עצמה מותרת וכעת נולד ספק על היתרה. בשונה מספק טריפה בעדר שודאי הספק נמצא לפנינו. וה"ה כאשר הספק הוא בשני גופים אפשר להקל בספק המתגלגל, כיון שמוחלטות האיסור על הגוף הראשון אינו גומר את דינו של הגוף השני, כגון ספק בשחיטה, בתרנגולת אסורה אך הביצה מותרת אע"פ שאיסור טריפה מהתורה, לגבי הביצה עצמה לא היה מעולם דיון של איסור תורה.

כלל כ - ספק דרבנן נגד חזקה

שנינו בעירובין (לה:)

"טמא שירד לטבול, ספק טבל ספק לא טבל, ואפילו טבל, ספק טבל בארבעים סאה ספק לא טבל בארבעים סאה. וכן שני מקוואות, באחת יש בה ארבעים סאה ובאחת אין בה ארבעים סאה, וטבל באחת מהן ואינו יודע באיזה מהן טבל - ספיקו טמא... אמר רב הונא בר חנינא: שאני טומאה, הואיל ויש לה

עיקר מן התורה. - שבת נמי דאורייתא היא! - קסבר רבי יוסי: תחומין דרבנן. ואיבעית אימא: הא דידיה, הא דרביה.. רבא אמר: התם היינו טעמא דרבי יוסי: העמד טמא על חזקתו, ואימא לא טבל"

מהגמ' עולה כלל שכל איסור דרבנן שיש לו חזקת איסור אזלינן לחומרא. הש"ך כתב שבספק דרבנן נגד חזקה מחמירים. וכ"ד הט"ז (סי' סט סק"י). אך הפרי חדש (כללי ס"ס טו) התיר ספק דרבנן נגד חזקה, משום שאין הלכה כר' יוסי. וכ"פ בשו"ת יביע אומר (ח"א סימן ג אות ט, ח"י סי' נח אות טו), והגר"מ לוי (יוסף דעת סי' ד אות ג) כתב שאין לנו הוכחה ברורה בדין זה, אך מ"מ אפשר להקל בזה לספרדים.

המשנה למלך (פ"ד מהל' בכורות) סובר שלדעת הרמב"ם והשו"ע מקלים כאשר האדם עשה מעשה כנגד החזקה. כגון שטבל כנגד חזקת טומאה, אלא שאנו מסופקים האם טבל כדבעי. אבל אם הספק הוא האם טבל, אין מעשה כנגד החזקה וודאי יש לאסור (נ"מ לטמא שטבל ומצא עליו חציצה מדרבנן, מכיון שעשה את מעשה הטבילה לדעת השו"ע אפשר להקל ואילו לש"ך יש לאסור). וכ"פ כה"ח (אות יד).

כלל כא, כד, כה - תערובת איסור והיתר, חד בחד

שנינו בזבחים (עד).

"דתניא, ר' יהודה אומר: רימוני באדן אוסרין בכל שהוא, כיצד? נפל אחד מהן לתוך ריבוא ומריבוא לריבוא - אסורין; ר"ש בן יהודה אומר משום ר"ש: לריבוא - אסורין, ומריבוא לשלשה ומשלשה למקום אחר - מותר"

בגמ' מובא מקרה שיש רוב כנגד האיסור (אחד כנגד שלושה), ולכאורה משמע שאם נפל חד בחד אין לו היתר. וכ"כ הרשב"א (תוה"א ד, ב) שתערובת אחד באחד לא מועילה, כ"י: א. חד בחד נחשב כספק בגופו, ואם כך זהו ספק בגופו ספק בתערובת, שאיננו טוב לר"י. ב. גם לר"ת לא יועיל הדבר, כי חד בחד נחשב כגופו של איסור, שהרי איקבע איסורא (כמו ספק חלב ספק שומן, שחייבים עליו). וכן ביאר הפרי מגדים (מש"ז יב).

מדברי הרשב"א הנ"ל הסיק הש"ך (כלל כה) שתערובת חד בחד אינה מתירה איסור תורה גם כאשר יש ס"ס. וכ"כ הט"ז (ס"ק יב) ועוד.

כתב הש"ך (כלל כד) שתערובת חד בחד, גם באיסור דרבנן אין אומרים ס"ס, והטעם שווה לטעם שבאיסור דאורייתא, דכיון שחשוב לאתחזק איסורא אין זה משנה אם האיסור מהתורה או מדרבנן.

אולם אם הדבר שהתערב הוא אינו חשוב, סובר הפרי מגדים (שפ"ד ס"ק כד) שגם אם התערב חד בחד יש ביטול, מכיון שהאיסור אינו חשוב הרי הוא בטל ברוב גם ללא ס"ס. ומכיון שהתערב פעמיים הרי שיש רוב כנגד האיסור (אחד כנגד שלושה).

אם התערב דבר שאינו חשוב חד בחד וחתיכה אחת אבדה. כתב הש"ך (כלל כא) שיש לאסור, כיון שזוהי תערובת חד בחד הרי ששתי חתיכות אלו אסורות משום שאיתחזק איסורא, ולכן אין אפשרות להקל גם בספק. אך הפרי חדש (כלל לד) אזיל לשיטתיה שמקלים בספק דרבנן גם כנגד חזקת איסור ולכן מיקל גם כאשר אבדה חתיכה אחת.

כלל כב, כג - איסור דרבנן חד בתרי

כאשר התערב איסור דרבנן שאינו חשוב, חד בתרי, כתב הש"ך (כלל כב) שאפילו נתערב שלא במינו אין צורך בשישים אלא הוא בטל ברוב, מכיון שגם אם יבשל את האיסור א"א לבוא לידי איסור דאורייתא. למעשה פוסק הש"ך שאם אין הפסד כ"כ יש להחמיר שלא במינו כל שאין שישים נגדו, אך מ"מ אם נאבד אחד מהם אין להחמיר כ"כ לומר ספיקא לחומרא בכה"ג. ואף אם נאבד וישנו בעולם אין להחמיר בכה"ג, שלא החמירו אלא בדבר חשוב. ובלא"ה יש כאן תרי דרבנן.

אלא שהש"ך אזיל לשיטתו (סי' קט סק"ט) שאיסור דרבנן שנתערב בשאינו מינו יבש ביבש בטל ברוב מעיקר הדין. אך רוב האחרונים סוברים שאין לחלק בין דרבנן לדאורייתא, דרבנן כעין דאורייתא תקון. וכ"כ הכנה"ג (הגב"י ס"ס קט), מנחת כהן (ח"ב פ"ב ד"ה עוד נ"ל) ועוד.

אך אם האיסור דרבנן הוא דבר חשוב, כתב הש"ך (כלל כג) שאם התערב חד בתרי אינו בטל כלל. שאיסור דרבנן בתערובת דינו כאיסור דאורייתא.

כלל כו - להחמיר גם בהפסד מרובה

כל המקרים שאסורים בספק טריפה או איסור דאו', היינו אפילו בהפסד מרובה, שטעם האיסור שאינו דומה לשני תערובות.

כלל כז, כט, ל, לא - ס"ס נגד חזקה

דין זה נתבאר בארוכה לעיל סימן קי סעיף ט.

כלל כת, לב - חזקה הסותרת שלושה ספקות

כתב הט"ז (ס"ק טו) שאם החזקה סותרת את הספקות, גם אם יש כמה וכמה ספקות אין זה מתיר והם אינם סותרים את החזקה. וכ"ד המשאת בנימין (סימן לח) ועוד.

אולם הש"ך (נקה"כ על הט"ז הנ"ל, וכללי ס"ס כאן) סובר להתיר כאשר יש יותר משני ספקות, משום שגם ללא הספק הראשון אפשר ליצור ס"ס, וגם אם נאמר שהחזקה הופכת את האיסור לגופו של איסור, יש ס"ס להתיר איסור זה. וכ"כ הנודע ביהודה (אה"ע סימן סג).

כלל לג - ס"ס שאינו שקול

הרשב"א (בתשובה סימן תא) מביא בשם תוספות שא"א להתיר אישה ע"י ספק שמא היא מוכת עץ משום שמוכת עץ הוא דבר שאינו שכיח אינו יכול להצטרף לס"ס להתיר. וכ"כ הב"ח (ס"ס נג), הש"ך (כאן) והפרי

חדש (סק"ז) שכאשר האיסור שכיח מן ההיתר לא הוי ספק. וכ"ד **המגן אברהם** (סי' תסז ס"ק יח), **ט"ז** (סי' קצ סק"ב), **חקרי לב** (יו"ד סימן קכו), **כה"ח** (אות כא). והוסיף שגם דבר שאינו מצוי כלל אינו יכול להצטרף לס"ס ולזה הסכים ג"כ הגרע"י בכמה מקומות. עיין יבי"א ח"א יו"ד סי' כד אות יג).

אולם הסדרי טהרה (סי' קפז ס"ק טו ד"ה אמנם) ו**הפני יהושע** (כתובות ט. קונ"א) סוברים שגם ספק שאינו שקול חשיב שפיר לס"ס. וכ"כ **הגר"ז** (סי' לא ס"ק טו). וטעמם שדי בכך שספק אחד יהיה שקול והספק השני יהיה אפילו במיעוט להיתר כדי ליצור רוב היתר (רוב אפשרויות, עפ"ד הרשב"א). וכ"פ **הגרע"י** (טהרת הבית ח"א עמ' ב. יבי"א ח"ז סימן מד אות ט) ו**הגר"מ לוי** (יוסף דעת סימן ח).

אולם כאשר שני הספקות, כל אחד מהם הוא מיעוט, כתב בשו"ת **יחווה דעת** (ח"ב סימן עד אות ה. ויבי"א ח"ט או"ח סימן לג אות ה) שאין להקל בכה"ג ע"י ס"ס. שחשוב כתרי מיעוטי.

כלל לד - ספק בחסרון ידיעה

לעיל (צח, ג) הרחבנו בדין זה. הש"ך כאן הביא שספק בחסרון ידיעה אינו ספק, וגם א"א לצרפו לס"ס.

כלל לה - ס"ס כשאפשר לברר

הרשב"א (חולין נג: ד"ה אלא דקשיא) כתב שאפילו היכא דאיכא ספק ספיקא צריך בדיקה היכא דיכולים לבררו ע"י בדיקה⁸⁰.

אולם בשו"ת **תרומת הדשן** (ח"ב ס"ס מז) סובר שאע"פ שיש אפשרות לברר את הספק, אין צריך בדיקה כלל. ואפשר להתירו כך.

הרמ"א (ק"י ט) פסק שלא צריך לברר מה מצבו של עוף שיש בו ספק טריפה. **היש"ש** (ה, סה) סובר שאין צורך לטרוח כלל כדי לברר ספק זה. אך **הפרי מגדים** (שפ"ד ס"ס לה) סובר שאם היא טירחה קלה, גם הרמ"א יודה שצריך לברר, כגון לשאול מי שיודע מה היתה המציאות בעוף ספק טריפה. וכ"כ **המנחת יעקב** (נט, ח), **יוסף דעת** (סימן יז אות ד) ועוד. ובשו"ת **ביע אומר** (ח"ו יוד סימן כד. ח"ה יו"ד סימן ג) פסק שאין צריך לברר את הספק ספיקא גם כאשר יש אפשרות כזאת, אך אפשר שסובר כן רק במציאות של כבוד הבריות. אך בלא"ה מודה שיש לברר כאשר אין בכך טורח.

הש"ך כאן כתב שכאשר אפשר לבדוק כגון שהספק לפנינו ואין הפסד בדבר, יש לבדוק. אבל בלא"ה אין להחמיר. כראיה לכך הביא את דברי התרומה שמתיר לאישה שראתה שלושה פעמים מחמת תשמיש להינשא לאדם אחר מדין ס"ס, אע"פ שאפשר לבדקה ע"י שפופרת. גם **הגר"א** (אות לה) נקט כדברי הש"ך. ומשמע מדבריהם שגם כאשר אפשר לברר רק ספק אחד (כגון שפופרת, שאפשר לברר רק מהיכן יצא הדם) צריך לברר. **אמנם הנודע ביהודה** (מהדור"ק סימן מג ד"ה אומר אני) **החוות דעת** (בית הספק על הש"ך) ו**רעק"א** (סימן עז

⁸⁰ השער המלך (פ"י מהל' מקוואות כלל ג), פרי חדש (אות ב) ועוד העירו שהרשב"א חזר בו בתורת הבית ובתשובה (א, תא) ולכן יש לסמוך על המקלים.

ד"ה אמנם) סוברים שכאשר אפשר לברר רק ספק אחד, אין זה בגדר 'אפשר לברר' וגם את הספק שאפשר לברר אין צורך לברר.

כלל לו - שימוש בכללי הס"ס

כתב ה**ש"ך** עפ"ד המרדכי (יבמות רמז כא) "ויען כי דיני ס"ס רחבים מני ים ושום אחד מגדולי הראשונים או מהאחרונים לא ירדו לדיניהם ולא הזכירו הכל באר הטיב ויש בהם ענינים וחלוקים הרבה כמו שנתבאר בארוכה בס"ד ע"כ נראה שאין לנו עכשיו לבדות שום ספק ספיק' להקל אפילו לדמות מלת' למלת' אם לא באלו שנתבארו למעלה או הדומה להן ממש או שיש צדדין להתיר בלאו הכי".

אולם הפרי חדש (אות יח) סובר שהמרדכי לא בא לאסור שימוש בכללי ס"ס, אלא הזהיר אותנו לבדוק היטב קודם השימוש בהם. גם הכרתי ופולתי (בית הספק אות י) כתב ע"ד ה**ש"ך** "הנה הרב נעל בפנינו שערי ספק ספיקא, ונפל ספק ספיקא בבירא, ולא ראיתי לרבותינו שמשכו ידם לדון דיני ספק ספיקא". לכן ביאר שה**ש"ך** אזיל לשיטתיה שפסק כרשב"א שספק דאורייתא לחומרא מהתורה אבל לדעתו הלכה כרמב"ם שספק דאורייתא לחומרא מדרבנן, ולכן ודאי שא"צ להחמיר כ"כ "וסמכינן על דעתנו דעת של תורה, ובלבד שיהא הכוונה לשם שמים".

גם בשו"ת **מהרי"ט** (י"ד סימן ב) כתב שגם כיום אפשר להורות ע"פ כללי ס"ס, ובלבד שידקדק היטב ע"פ כללי ההוראה. וכ"כ **תורת השלמים** (ס"ק מז) ושו"ת **יביע אומר** (ח"י י"ד סימן ו אות יא. וסי' נח בהערות על ר"פ ח"ד אות ד).

ספק ספיקא במחלוקת הפוסקים

התורת השלמים (קונטרס הספקות כללים המחודשים אות ו) הביא כמה וכמה מכללי ס"ס במחלוקת הפוסקים. וביאר שס"ס במחלוקת הפוסקים טובה יותר מאשר לעשות ס"ס במציאות. וטעם ההיתר, דמכיון שספק אחד מתיר יותר מהשני שפיר חשיב לשני ספקות. **השדי חמד** (ח"ה עמ' 201, כלל לב) הביא פוסקים רבים הסוברים שעושים ס"ס גם במחלוקת הפוסקים. וכ"ד **החכמת אדם** (בינ"א סוף שער הקבוע, כללי ס"ס אות א), הגרי"מ לוי בספרו **יוסף דעת** (סימן י) ועוד. **אולם מהרי"ב בן לב** (ח"ג סימן מא וסי' נא) ועוד סוברים שא"א לעשות שני ספקות ממחלוקת הפוסקים, שחשוב כספק אחד, אלא רק לצרפם לספק אחר.

החכמת אדם (שם) סובר שרק כאשר שניהם שוים בחכמה ובמנין הוי ספק איסור. גם ה**ש"ך** (סי' פד ס"ק יח) סובר שדעה יחידה ודחוייה אינה חשובה להצטרף לס"ס. וכ"ד **הפרי חדש** (ס"ס נז). **אך הזבחי צדק** (אות קנח) ו**כה"ח** (סק"ד) כתבו ע"פ גדולי הפוסקים הסוברים שעושים ס"ס אפילו כשהמחלוקת הוא מיעוט נגד הרוב ואפילו נקבעה הלכה כהרוב וסברת המיעוט היא סברא דחוייה. וכ"פ בשו"ת **יביע אומר** (ח"ז אר"ח סי' מד אות ז. ח"ח אר"ח סימן ה אות ג). אלא שהעיר (ח"ג אר"ח סי' טז אות ז, גלינות ומילואים מס' 7) עפ"ד הגרי"ח בספרו רב ברכות שבסברת יחיד נגד רבים אין אומרים ס"ס, אלא רק במיעוט נגד רוב.

כיוצ"ב נחלקו הפוסקים האם אפשר לעשות ס"ס נגד פסק הלכה מובהק או נגד פסק מרן השו"ע: בשו"ת **דבר משה** (י"ד ח"ג סימן ב) כתב שאע"פ שדברי מרן הם דין תורה, היינו כשלא יצטרף שם ספק אחר, אבל בהצטרף ספק אחר באותו דין נעביד ס"ס להתיר, שאני אומר אף מרן בעצמו יודה בכך. וכ"כ **הערוך השולחן** (סי' סט אות כח). גם **מרן החיד"א** (מחבר"ר י"ד סי' מב סוף אות ג. סימן נב סוף אות ה. ספרו עין זוכר מע' הס' אות לב) כתב שפשטה הוראה שעושים ס"ס אפילו הפך מרן והרמ"א. וכ"כ **כה"ח** (דיני ס"ס אות ד), שו"ת **יביע אומר** (ח"ט סימן ו אות ד) ועוד. **אולם הכנסת הגדולה** (שו"ת בעי חיי חלק עץ הדעת סימן קז דף סג. סימן קמ דף פו) כתב שאין לעשות ספק בדבר שנקבעה הלכה בשו"ע. וכ"כ **מהרימ"ט** (ס' שמחת י"ט סימן יא) ו**החקרי לב** (י"ד ח"ס סי' א. אה"ע מה"ב סימן ב).

עשיית ס"ס לכתחילה ובידיים

ס"ס לכתחילה: כתב בשו"ת **יביע אומר** (ח"ז או"ח סימן מב אות ג) ע"פ רבים מהפוסקים שמותר לעשות ס"ס לכתחילה. והיינו שאין בעיה בכך שאנו מתנהגלים לכתחילה ע"פ היתרי ס"ס, והיתר ס"ס אינו רק למקרה דיעבד. ולכן העלה שאע"פ שיכולים קודם הפסח לשאוב מים ולסננם שלא יהא בהם חשש חמץ, א"צ לכל זה (ועיין בסיכומנו להל' פסח שלענ"ד אין בזה חשש כלל וכלל). **כה"ח** (אות ה) כתב עפ"ד הרב **סדר אליהו** רבא (שער א דף מח) שבכל מקום שאין בו הפסד ויש אפשרות להתירו גם ללא הס"ס, אין להתירו לכתחילה ע"פ ס"ס, כגון כלי שספק נטמא, ויש אפשרות להתירו ע"י טבילה במקוה, אין להתירו ללא טבילה ע"פ ס"ס. אבל כאשר מדובר על ספק באוכלים, כיון שאין להם טהרה במקוה ויש הפסד, מורין להיתר ע"פ ס"ס. וכ"כ **הזבחי צדק** (אות קמח) ועוד.

ס"ס בידיים: בשונה מס"ס לכתחילה, דנו הפוסקים האם מותר 'ליצור' ס"ס, ולחדש מציאות כדי לגרום בידיים לס"ס. כתב **הפרי חדש** (כללי ס"ס אות יח) שאין לעשות ס"ס בידיים (כגון למכור ספק איסור לגוי, ששמא לא ימכרם לישראל, דהשתא מיהא ליכא אלא ספק אחד וכשהוא מוכרה לגוי עושה ספק נוסף בידיים, דליהוי ספק נוסף להתיר). וכ"כ בשו"ת **מהרש"ם** (י"ד סימן קיג) שרק בדבר שכבר נעשה שייך להתיר מכח ס"ס. השדי חמד (לקמן) כתב שטעם האוסרים אינו משום שחשוב כביטול איסור, דא"כ באיסור דרבנן יהיה מותר לדעת מרן. אך יש המבארים דעה זו שעשיית ס"ס בידיים דומה לביטול איסור לכתחילה. וכ"כ **כה"ח** (כללי ס"ס אות ז), **יביע אומר** (ח"א י"ד סימן ה אות יב).

אולם השדי חמד (מערכת ס כלל לא) הביא אחרונים רבים הסוברים שמותר לעשות ס"ס בידיים. וטעמם, משום שעיקר ההיתר בכל ס"ס שעושים הוא משום שאנו תולים שלא יבוא האיסור להיות ניתר, וא"כ מה לי אם הס"ס נעשה ממילא או נעשה בידיים, שקולים הם ויבואו שניהם (מהר"א אלפאנדרי). וכן הסכים **החקרי לב** (י"ד סימן קלא) שאפשר לעשות ס"ס בידיים.

ספק דאורייתא במצוות וס"ס במצוות עשה

החוות דעת (קונטרס בית הספק) יצא לחלק בין איסורים שבהם סובר הרמב"ם שספק דאורייתא הוא רק מדרבנן. ובין מצוות שבהם גם הספק הוא מהתורה, ולכן 'ספק אתרוג' פסול, וה"ה ל'ספק מצה', אלא יש צורך בשלמות לקיום המצווה.

גם **הערוך השולחן** (אות צב) ביאר שכמו שלדעת הרמב"ם ספק איסור אינו אסור מהתורה משום שהתורה לא אסרה רק ודאי איסור, ה"ה גם במצוות עשה התורה צייתה לעשות מצוה ודאית ולא ספק מצוה, דכמו שספק איסור אינו אסור כך ספק מצוה אינה מצוה. וכשהתורה אמרה לאכול מצה, צריך שתהא מצה ודאית. ולכן כשהתורה צייתה להביא קרבן פסח צריכים להביא פסח ודאי כשר ולא של ספק, ואזלינן בזה אחר רובא.

אולם הגאון **מהר"י טייב** בספר חקת הפסח (סי' תלב דף ה ע"ד) הביא דברי **מהרימ"ט** (חיו"ד סי' א), דמוכח דס"ל שגם במצוות עשה דעת הרמב"ם דסד"א לחומרא הוא רק מדרבנן. ע"ש. וכן מוכח להדיא גם מדברי **הפרי חדש** (ליקוטי או"ח, סי' קפד). וכ"כ בשו"ת **יביע אומר** (ח"י יו"ד סימן ו אות יג) דאליבא דהרמב"ם אין חילוק בזה בין מ"ע לל"ת, שהרי מצות ל"ת חמירא ממצוות עשה. ושכ"כ אחרונים רבים.

סימן קי"א - דין כלים טריפות שנתערבו בכשרות

ובו ז' סעיפים

סעיף א':

חתיכה שנפלה לקדירה

א. הגמ' בפסחים (מד.) ויבמות (פב.) מביאה את התוספתא (תרומות פ"ו הט"ו):

"...שתי קופות, אחת של חולין ואחת של תרומה, ולפניהם שתי סאין אחת של חולין ואחת של תרומה, ונפלו אלו לתוך אלו - מותרין, שאני אומר: חולין לתוך חולין נפלו, תרומה לתוך תרומה נפלה. ואי אמרת כזית בכדי אכילת פרס דאורייתא - אמאי אמרינן שאני אומר? - אמר ליה: הנח לתרומה בזמן הזה, דרבנן"

מדברי הגמ' בפסחים ויבמות עולה שמדובר על איסורים האסורים מדרבנן, או על איסורי תורה אך שיעור האיסור נקבע ע"פ חכמים. אבל באיסורי דאו' אין תולים להקל שההיתר נפל להיתר והאיסור נפל לאיסור.

ב. עוד שנינו בתוספתא בתרומות (ה, יג)

"היו לפניו שתי מדוכות, אחת של חולין ואחת של תרומה ולפניו קדרה אחת של חולין ונתן מאחת מהן ואינו יודע מאיזו מהם נתן, הרי אני אומר משל חולין נתן"

מתוספתא זו עולה שגם כאשר ישנה רק קדרה אחת ושתי חתיכות אנו תולים להקל ולומר שהאיסור נפל לתוך האיסור.

ג. עוד שנינו במשנה בתרומות (ז, ה)

"שתי קופות אחת של תרומה ואחת של חולין שנפלה סאה תרומה לתוך אחת מהן ואין ידוע לאיזו מהן נפלה הרי אני אומר לתוך של תרומה נפלה"

ממשנה זו למדנו שבשתי קדרות וחתיכה אחת תולים להקל ואומרים שהאיסור נפל לתוך האיסור. וביאר הב"י שדין זה נלמד מק"ו משתי קדרות ושתי חתיכות.

◀ כתב השו"ע: * שתי קדרות אחת של היתר ואחת של איסור, ולפניו שתי חתיכות אחת של היתר ואחת של איסור; אם החתיכה היא מאיסור דרבנן, כגון שומנו של גיד, ונפלו אלו לתוך אלו, מותרים, שאנו תולים לומר האיסור נפל לתוך האיסור

וההיתר לתוך של היתר. ואפילו אם ההיתר שבקדירה אינה רבה על שלפניה.² וכן הדין אם לא היה כאן אלא קדירה אחת של בשר שחוטה, ונפל בה אחת מאלו השתי החתיכות, ואין ידוע איזו היא, אנו תולין דשל היתר נפלה, אפילו אין ההיתר רבה על האיסור.³ או אם לא היה כאן אלא חתיכה אחת מאיסור דרבנן, ויש שתי קדירות, אחת של היתר ואחת של איסור, ואין ידוע לאיזו נפלה, גם בזו תולין להקל.

הש"ך (סק"א) ביאר שדינים אלו נובעים מכח הכלל 'ספק דרבנן לקולא'. עוד כתב (סק"ב) דה"ה באיסורי דרבנן שיש להם עיקר מהתורה, כגון גבינות עכו"ם. אבל אם מדובר על איסורים האסורים גם ב'משהו' אפשר שאין את ההיתר של 'אני אומר' (ש"ך סק"ג). ואם החתיכה שנפלה היא חתיכה הראויה להתכבד, מכיון שחכמים הם אלו שהחמירו בה שאינה בטילה, לכן הקלו בספקה (ש"ך סק"ה).

נחלקו האחרונים מה הדין כאשר התערבו חתיכת היתר בחתיכת איסור, ולאחר מכן אחת מהחתיכות נפלה לקדירת היתר: **הש"ך** (סק"ד) כתב שכל אחד ואחד אנו דנים אותו כגופו של איסור ולכן לא אומרים בו 'ספק דרבנן לקולא'. ורק אם נפלו לשתי קדרות תולים שההיתר נפל להיתר. וכ"כ **החוות דעת** (אות ג) ועוד. **אך הפרי חדש** (סק"ג) מתיר, שגם באתחזק איסורא מקלים בספק דרבנן. וכן הסכים **הפרי תואר** (אות ב), **חכמת אדם** (סד, ד) ועוד. גם **השער המלך** (פ"י מהל' מקוואות ה"ו. הובא בפת"ש א) התיר, אך מטעם אחר, שכנגד חזקת האיסור ישנה גם חזקת היתר, שהחתיכות שבקדירה מוחזקות בהיתר. **כה"ח** (אות ז) כתב שלכתחילה יש לחוש לדברי הש"ך, ובמקום הפסד יש להקל.

הט"ז (סק"א) העיר שמרן כתב על המקרה האחרון 'גם בזו תולים להקל' ומשמע שהוא המקרה החמור ביותר ואעפ"כ מקלים בו. אך ודאי שמקרה זו הוא הקל ביותר, שהרי יתכן ששום חתיכה לא נפלה לקדירת ההיתר. אלא שהשו"ע כתב לשון זו שלא נאמר דמכיון שההיתר כאן בשופי, יש להתיר גם כשהאיסור מרובה על ההיתר, קמ"ל שלא.

כתב בשו"ת **שמן רוקח** (ח"א סימנים לז-לט. הובא בפת"ש ב) שגם כאשר יש בקדירה רק ספק איסור, אפילו הכי אפשר לתלות שהאיסור נפל לתוכו (ואין אומרים שבכה"ג אין דין תליה כיון שהאיסור אינו מבורר).

סעיף ב':

ריבוי ההיתר על האיסור

שנינו ביבמות (פב:)

"שתי קופות - אחת של חולין ואחת של תרומה, ולפניהם שתי סאין - אחת של חולין ואחת של תרומה, ונפלו אלו בתוך אלו - הרי אלו מותרים, שאני אומר: תרומה לתוך תרומה נפלה, וחולין בתוך חולין נפלו; ואמר ריש לקיש: והוא שרבו חולין על התרומה, ור' יוחנן אמר: אף על פי שלא רבו חולין על

התרומה; וסבר רבי יוחנן בדרבנן לא בעינן רבויא? והא תנן: מקוה שיש בו ארבעים סאה מכוונות, נתן סאה ונטל סאה - כשר, וא"ר יהודה בר שילא אמר ר' אסי א"ר יוחנן: עד רובו; מאי לאו דנשתייר רובו! לא, דלא נשקול רובו. ואיבעית אימא: שאני הכא, דאיכא למימר 'שאני אומר' [היינו שאינו ודאי שנפלה לתוך חולין, שאני אומר לתוך תרומה נפלה, ולכן תולין להקל אפילו לא רבו חולין על התרומה]"

הרשב"א (תוה"ב ב"ד ש"ב) הסיק מהגמ', שכל האמור בסעיף הקודם שתולים להקל הוא רק במציאות שהאיסור אינו מרובה מההיתר, שהרי גם ר' יוחנן אינו מצריך ריבוי של ההיתר על האיסור, אך מ"מ מצריך שהאיסור לא יהא מרובה מההיתר.

אולם שיטת ה**רא"ה** (בדה"ב ב"ד ש"ב כבב) בכל הסוגיא הנ"ל היא, שגם כשיש רוב איסור אפשר לומר את סברת 'שאני אומר', מכיון שבתירוץ השני של הגמ' משמע שרק במקווה יש צורך שיהא ההיתר מרובה על האיסור, אך בכל שאר המקרים גם כשהאיסור מרובה אפשר לתלות שהאיסור נפל לאיסור וההיתר נשאר בהיתרו.

◀ **כתב השו"ע:** במה דברים אמורים שתולין בכל אלו להקל אפילו אין ההיתר רבה על האיסור, שאין האיסור גם כן רבה על ההיתר. אבל אם האיסור רבה על ההיתר, אין תולין להקל.

אך הפרי חדש (אות ג) פסק כדעת ה**רא"ה** וסיעתו שבכל מקרה מותר.

הש"ך (סק"ו) חולק על השו"ע וסובר במקרה של שתי חתיכות וקדרה אחת גם כשהאיסור מרובה על ההיתר תולים להקל. והוכיח דבריו מהרשב"א שביאר שאין מקלים כשהאיסור מרובה על ההיתר אע"פ שהוא איסור דרבנן, מכיון שידוע לנו שהאיסור נפל (בשונה מהתוספתא לעיל שיתכן והאיסור כלל לא נפל) אך לא ידוע להיכן נפל, ולכן צריך שהאיסור לא יהיה מרובה מההיתר. מדברי הרשב"א הנ"ל הוכיח הש"ך את דבריו שכאשר יתכן שהאיסור כלל לא נפל להיתר, אף אם האיסור מרובה מההיתר תולים להקל. וכ"ד **הפרי חדש** (אות ב), **פרי תואר** (אות ב), **חוות דעת** (סק"ה) ועוד. **אך הפלתי** (סק"ד) סובר כשו"ע לאיסור, שכאשר החתיכה מרובה על ההיתר אין מתירים. וכ"כ **הבית מאיר**, **ערוה"ש** (אות י) ועוד. וסברתם, שיש לדון גם על החתיכה הנשארת שלא נפלה לקדירה, ומה ראית לאיסור אותה ולהתיר את החתיכה הנופלת. וכתב **כה"ח** (אות טז) שכך יש להחמיר, ולכן בכל מקרה צריך שההיתר יהיה מרובה מהאיסור.

סעיף זה עוסק גם במקרה של שתי קדרות היתר וחתיכה אחת של איסור ולא ידוע לאיזו מהן נפלה. ולכאורה יש להקשות, כיצד יתכן שהאיסור יהיה רב על ההיתר, שאם אנו יודעים שהאיסור מרובה, אפשר לבדוק בקדירה ולראות האם החתיכה שם (שהרי אם יודע שהאיסור מרובה על ההיתר, הרי שהסתכל בקדירה ויודע מה היה שם קודם לכן, וא"כ יכול הוא לבדוק האם נוספה לקדירה חתיכה שלא היתה שם קודם לכן!). **א. תירץ הש"ך** (סק"ז) שמדובר כשסילק את האיסור קודם לכן, וכעת לא נשאר כי אם טעם האיסור, או שנשפך ואינו יודע מאיזו

קדירה נשפך (כו"פ ח). **ב. פרי חדש** (אות ו): הקדרה נצטמקה הרבה וא"א לעמוד על שיעורו. ג. **הט"ז** (סק"ב) תירץ שידוע בבירור שיש באיסור יותר, אך לא ראה כן בעצמו, אלא אדם אחר יידע אותו על כך. ולכן אין אפשרות שיבדוק מה כמות ההיתר והאיסור כעת. **ד. הדרישה** (אות א) תירץ שאת גודל חתיכת האיסור הוא יודע, אך לא ידוע לו מה היתה כמות ההיתר בקדירה. וכעת מוצא שתי חתיכות אחת גדולה ואחת קטנה, וידוע לו שהקטנה אינה של איסור, ולא ידוע לו האם הגדולה של איסור ואזי יש רוב של היתר, או גם הגדולה של היתר, והאיסור נפל לאיסור.

סעיף ג':

תליה באיסור דאורייתא

מהגמ' לעיל מבואר שבאיסורי דאורייתא אין תולים להקל בטעם 'שאני אומר'. אא"כ יש רוב של היתר כנגד האיסור, והאיסור בטל ברוב.

◀ **וכ"פ השו"ע:** היה האיסור של תורה, אין תולין להקל לומר לתוך האיסור נפל, עד שיהא ההיתר רבה על האיסור, כדי שיתבטל בתוכו מדברי תורה.

סעיף ד':

איסור דאורייתא ששיעורו דרבנן

מה הדין כאשר האיסור אסור מהתורה, אך שיעור האיסור נאסר רק מדרבנן? בכה"ג אומרים 'שאני אומר'. כגון שתי קדרות אחת של בשר כשר ואחת של בשר אסור, ונפלה חתיכת נבילה לתוך אחת מהקדירות. כאשר ההיתר שבקדירת ההיתר רבה על חתיכת האיסור, כך שגם אם האיסור נפל להיתר מהתורה הוא בטל, אע"פ שחכמים הצריכו שישים, כיון שאינו אלא מדרבנן - מקלים.

אבל כאשר האיסור אינו ממין ההיתר, אין מקלים עד שיהיה בהיתר שישים כנגד האיסור, שלדעת ר"ת מהתורה אין האיסור בטל אא"כ יש שישים כנגדו. אך לדעת רש"י (חולין צח: ד"ה לטעם) כל זמן שאין באיסור כזית בכדי אכילת פרס מהתורה הוא בטל, ואפשר לתלות שהאיסור נפל לאיסור (שגם אם יפול להיתר יש לו ביטול מהתורה).

◀ **כתב השו"ע:** היה ההיתר רבה על האיסור כדי שיתבטל בתוכו מדברי תורה, תולין להקל. כיצד, שתי קדרות אחת של בשר שחוטה ואחת של נבלה, ונפלה חתיכת נבלה לתוך אחת מהן, אם ההיתר שבקדרת ההיתר רבה קצת על חתיכת הנבלה, תולין להקל, לפי שדבר תורה מין במינו בטל ברוב, אלא שחכמים הצריכו שישים. היו שתי הקדירות ממין אחד, והאיסור ממין אחר, אין תולין להקל עד שירבה ההיתר שישים על האיסור.

סעיף ה':**שתי קדרות של היתר**

שנינו בביצה (ג):

"ליטרא קציעות שדרסה על פי עגול, ואינו יודע באיזה עגול דרסה; על פי חבית, ואינו יודע באיזו חבית דרסה; על פי כורת, ואינו יודע באיזו כורת דרסה. רבי מאיר אומר: רבי אליעזר אומר: רואין את העליונות כאילו הן פרודות, והתחתונות מעלות את העליונות. רבי יהושע אומר: אם יש שם מאה פומין יעלו, ואם לאו הפומין אסורין, והשולים מותרין"

עוד שנינו בפסחים (י):

"שני שבילין, אחד טמא ואחד טהור, והלך באחד מהן ועשה טהרות, ובא חבירו והלך בשני ועשה טהרות. רבי יהודה אומר: אם נשאלו זה בפני עצמו וזה בפני עצמו - טהורין, שניהן בבת אחת - טמאין. רבי יוסי אומר: בין כך ובין כך טמאין"

אלא שיש לשאול על דברי ר' יהושע בגמ' בביצה, מדוע כאשר אין מאה פומין אוסר? הרי קי"ל 'ספק דרבנן לקולא', וא"כ אין צורך במאה כנגד האיסור! הרמב"ן תירץ שמדובר שהכל של אדם אחד. או של שני בני אדם ובאו לישאל בבת אחת, ולכן יש לאסור להם. אבל אם היו חביות של שני בני אדם ובאו לישאל בזה אחר זה אפילו לא היו שם מאה כדים, כולן מותרות דכל בדרבנן תולין להקל שהאיסור אצל חברו, דומיא דשני שבילין.

אך הרשב"א (תוה"א ב"ד ש"ב כג.) דחאו, דא"כ היה לגמ' לפרש שמדובר במציאות מסויימת (כמו שביארה בדין שני שבילין). לכן ביאר שאומרים 'שאני אומר' רק במקום שכל חבית בפני עצמה יכולה לבטל את האיסור, או שיש לתלות שנפל האיסור לאיסור, אך בלא זה יש להחמיר (מכיון שכאשר שתי הקדרות של היתר, כשאומרים שהאיסור נפל לקדירה השניה, הרי אתה אוסרה, ובכה"ג לא אמרינן הכי, דמאי חזית דאסרת להאי, דילמא איפכא). ומכיון שהעקרון של הרשב"א הוא האם האיסור בטל גם ללא 'ביטול' חיצוני, א"כ כאשר הקדרות הם של שני בני אדם ובאו לישאל זה אחר זה, שתיהן אסורות, מכיון שבכל מקרה אחת אסורה (שנפל אליה האיסור), בשונה משני שבילין.

◀ **כתב השו"ע:** היו כאן שתי קדרות של היתר, ולפניהם שתי חתיכות, אחת של היתר ואחת של איסור, ונפלה אחת לתוך זו ואחת לתוך זו, אסורות שתיהן, אפילו באיסור דרבנן, אם אין בשום אחת כדי לבטל האיסור. אבל אם יש באחת מהן לבטל האיסור, שתיהן מותרות.

אולם הש"ך (ס"ק יג) פסק כרמב"ן, ולדעתו גם כשאין בקדירה לבטל את האיסור, אם באים להישאל בזה אחר זה, יש להתיר לשניהם. **כה"ח** (אות לב) כתב שהאחרונים הכריעו כשו"ע וכדעת הרשב"א.

כאשר ישנם שתי קדרות שאחת קטנה ואחת גדולה, כתב **האיסור והיתר** (כט, ה) שניתן לומר שהאיסור נפל לקדירה הגדולה, ובכך מתירים את הקדרה הקטנה. **אך הש"ך** (ס"ק יא) פסק ע"פ הרשב"א שכאשר שניהם של היתר אין סברא לתלות בה יותר מבחברתה, ולכן גם כאשר אחת קטנה יותר מחברתה אין להקל. וכ"כ **הפרי חדש** (אות יא), **חוות דעת** (אות ח), **חכמת אדם** (סד, ט) ועוד.

הקשה ה**ב"ח**, מדוע לא הובא כאן ההיתר שהובא לקמן (ס"ז) שאם שתי הקדרות של אדם אחד אנו מצרפים את השיעור של שתי הקדרות כדי לבטל את האיסור? ותירץ, שרק כאשר היתה נפילה אחת מצרפים את שניהם לבטל את האיסור, אבל אם היו לפני שתי הקדרות שתי חתיכות, ונפלה חתיכה אחת לכל קדרה, אין מצרפים את שניהם לבטל את האיסור. **אולם הש"ך** (ס"ק יד) דחה דבריו, גם ה**ט"ז** (סק"ו) האריך לדחות חילוק זה, ולדעתם בכל גווני מצרפים את שתי הקדרות לבטל את האיסור. וכ"כ ה**פר"ח** (אות יב), **פרי תואר** (אות ד), **זבחי צדק** (אות כז) ועוד.

סעיף ו':

שתי קדרות היתר שנפלו לתוכן פעמיים איסור

שנינו בתוספתא (תרומות פ"ו הי"ג)

"נפלה סאה של תרומה לתוך אחת מהן וידוע לאי זו מהן נפלה ואחר כך נפלה שנייה ואין ידוע לאי זה מקום נפלה הריני יכול לתלות ולומר למקום שנפלה ראשונה שם נפלה שנייה. נפלה סאה תרומה לתוך אחת מהן ואין ידוע לאי זו מהן נפלה ואחר כך נפלה שנייה וידוע לאי זו מהן נפלה אינו יכול לתלות ולומר למקום שנפלה שנייה שם נפלה ראשונה"

מתוספתא זו למד **הרשב"א** (שם) שמדובר במקרה שהאיסור לא התבטל בקדירה שנפל בה וכעת היא אסורה, ולכן בנפילה השניה אפשר לתלות את האיסור באיסור. אבל אם האיסור התבטל בקדירה שנפל בה, האיסור השני שנפל אוסר את שתי הקדרות משום שאין קדירת איסור שאפשר לתלות בה את האיסור.

◀ **כתב השו"ע:** היו כאן שתי קדירות של היתר, ונפל איסור לתוך אחת מהן, וידוע לאיזו נפל, וחזר ונפל איסור לתוך אחת מהן ואין ידוע לאיזו נפל, אני אומר למקום איסור הראשון נפל גם השני. [**רמ"א:** ודוק שאין ס' לבטל האיסור שנפל שם, אבל אם היה ס' לבטל האיסור שנפל שם, הוי כאילו לא נפל שם איסור כלל (ב"י בשם הרשב"א)]. אבל אם נפל איסור לתוך אחת מהן, ואין ידוע לאיזו נפל, ואחר כך נפל איסור לתוך אחת מהן וידוע לאיזו נפל, שתיהן אסורות.

אלא שיש לשאול על הרישא של הסעיף, מה החידוש בכך ששתייהם אסורות, הרי אין במה לתלות את האיסור שנפל לתוכן, ומה החידוש בכך לאסור את שתיהן? הב"ח תירץ, שהחידוש כאן שגם באיסורי דאורייתא אומרים 'שאני אומר'. אך הש"ך (ס"ק יד) דחאו, שאין אומרים 'שאני אומר' באיסורי דאורייתא, והוא דין פשוט ומוסכם. לכן ביאר שהחידוש הוא שאע"פ שהקדרות הוחזקו בהיתר ורק בנפילת האיסור הורעה חזקתן, אפ"ה תולין להקל, וזהו רק באיסור דרבנן או ששיעורו מדרבנן, אבל באיסור דאורייתא ממש אין תולים להקל. והט"ז (ס"ק ז) ביאר שמדובר על איסור שמדאורייתא בטל אך מדרבנן אין לו ביטול, וגם במקרה כזה אומרים 'שאני אומר' ותולים להקל.

סעיף ז':

צירוף שתי קדרות לבטל איסור

שנינו בתוספתא (תרומות פ"ו הי"ב)

"שתי קופות בשתי מגורות, שתי מגורות בשתי עליות, שתי מגורות בעליה אחת, הרי אילו יעלו, ר' יהודה או' לא יעלו. ר' שמעון או' אפי' הן בשתי עיירות מעלות זו את זו"

ואיתא בירושלמי (תרומות פ"ד הי"ב):

"שתי קופות בשתי עליות ושתי מגורות בעליה אחת, אבל שתי מגורות בשתי עליות לא בדא, מה בין קופות למגורות? קופות דרכן להתפנות מגורות אין דרכן להתפנות"

מהתוספתא עולה שלדעת ת"ק שתי קופות מצטרפות יחד להעלות איסור שנפל לתוכן ואפילו הן אינן באותו מקום (שתי עליות). אך מהירושלמי עולה שדווקא כאשר הקופות עשויות להתערב אפשר לצרפו יחד, אך אם אינן עשויות להתערב אין להן שייכות זל"ז, ואינן מצטרפות יחד לבטל.

נחלקו הראשונים מתי אפשר לצרף שתי קדרות איסור יחד כדי לבטל איסור שנפל לאחת מהן: א. דעת הר"ש (תרומות פ"ד מ"ב) שאם הן שייכות לשני בני אדם אין הן מצטרפות יחד כדי לבטל האיסור. כפי העולה מהירושלמי שאם אינן עשויות להתערב אינן יכולות להצטרף יחד. ב. אך הרשב"א (תוה"א שם) כתב שגם של שני בני אדם מצטרפים ומעלין את האיסור, דאל"כ בגמ' בביצה לגבי ליטרא קציעות בראש החבית, מדוע לא חילקו בין מקרה שכל החביות של אדם אחד ובין שהחביות של אנשים שונים?! אלא שסיים שצריך לחוש לדברי הר"ש שרב גדול ומובהק הוא. ג. דעת האיסור והיתר (מובא בדרכ"מ ג) שאין לצרף שתי קדרות לבטל איסור שנפל לאחת מהן, ואפילו הן של אדם אחד. בדומה לכך סובר הרא"ה (בדה"ב שם) שרק באיסור דרבנן מקלים ששתי קדרות מצטרפות, ובתנאי שהן של אדם אחד, ואינן נותנות טעם לאיסור.

◀ כתב השו"ע כרשב"א: היו כאן שתי קדרות של היתר, ונפל איסור לתוך אחת מהן ואין ידוע לאיזו נפל, ואין באחת כדי לבטל האיסור, ויש בשתייהן כדי לבטלו, שתייהן מצטרפות לבטלו. ולא עוד אלא אפילו אחת בבית ואחת בעליה, מצטרפות. והוא הדין אפילו למאה. בד"א, כששתייהן של אדם אחד, לפי שכל שהן של אדם אחד עתיד להתערב. אבל אם הם של שני בני אדם, אין מצטרפות. אך הרמ"א כתב: ויש מחמירים דאפילו באדם א' אין להקל. ולצורך הפסד יש להתיר באדם א'.

כתב הש"ך (סק"כ) שכוונת הרמ"א להתיר דווקא במקום הפסד מרובה. וכ"כ הפר"ח (סוה"ס) ועוד.

מה הדין אם יש קדרה אחת שיכולה עם כמות המאכל שבה לבטל את האיסור לבדה, האם במקרה כזה יכולות הקדרות להצטרף יחד כדי להתיר את שתייהם? הרשב"א הביא ב' דעות בשאלה זו. בתחילה כתב שרק הקדירה הגדולה מותרת, ורק אם הוא איסור דרבנן יש לתלות שהאיסור נפל לתוך הקדרה הגדולה והתבטל שם. דעה נוספת שהביא הרשב"א לפיה שתי הקדרות מצטרפות כדי לבטל את האיסור ולהתירן. והש"ך (סק"טז) הכריע לאסור, שאין הקדרות מצטרפות יחד.

✎ צירוף הקדרות למ"ד חנ"נ

הב"ח סובר שהקולא לצרף את שתי הקדרות כדי לבטל את האיסור היא דווקא למ"ד שאין אומרים חנ"נ בשאר איסורין, אבל למ"ד שאומרים חנ"נ בשאר איסורים כל הקדרה נעשית חנ"נ, ולא יועיל צירוף כדי להתירה. אך הש"ך (סק"יז) דחה את דברי הב"ח, וביאר שגם למ"ד בשאר איסורים חנ"נ, מצטרפים. שלא אמרינן חנ"נ אלא כאשר ידוע להיכן נפל האיסור, אבל כאן אין אנו יודעים להיכן נפל האיסור ולכן הכל נכנס תחת הספק, ומכיון שעתידי להתערב רואים אותו כאילו התערב כבר, וחשוב כאילו נפל לקדירה שהאיסור בה. גם הט"ז (סק"י) סובר דמכיון שנכנסים שניהם בספק הוה כאילו היו כבר בכלי אחד ואח"כ נפל שם.

✎ קופות שאינן עשויות להתערב

◀ כתב הרמ"א: ומיהו אין לאכלו אלא לאחר שיערבנו יחד, דאז כבר נתבטל האיסור (או"ה בשם מהרי"ש).

הט"ז (סק"י) ביאר שאין כוונת האיסור והיתר לפסוק כרשב"א שדווקא אם עירב יכולים להתבטל, אלא כוונתו לומר שאין להקל כלל בדין זה, וגם למקלים אין להקל אלא לאחר שיתערבו בפועל יחד. אך לדעתו מכיון שזהו ספק דרבנן, ויש ספק להיכן האיסור נפל, גם ללא שיתערבו מצטרפות הן לבטל האיסור. וכ"כ הגר"א (אות כא) אלא שכתב שראוי להחמיר.

הט"ז (סק"ח) למד מדברי הרמ"א שדווקא דבר שעתידי להתערב מותר, אבל אם השני מיני היתר הללו אסורים בתערובת, כגון האחד בשר והשני גבינה, אין מצטרפים לבטלו. והיש"ש (פ"ז סי' נו) הוסיף דה"ה אם אחת חמוצה ואחת מתוקה שאינן שייכות בתערובת, אין הן מתבטלות. וכ"ד הש"ך (ס"ק יח), ערוה"ש (אות כד) ועוד.

כה"ח (אות מד) הוסיף עפ"ד הפרי תואר (אות ט) דה"ה לשאר דברים שאינם עתידים להתערב, כגון תבשיל אורז ותבשיל פולים או ירקות וכד', אפילו של אדם אחד אין מצטרפים כי אין דרך כלל להתערב. וה"ה לתבשיל בשר ודגים שאינן מערבים אותם יחד.

צירוף הקדרות כשנפל איסור דאורייתא

מדברי הרשב"א עולה שכאשר יש בקדירה אחת שיעור לבטל את האיסור, לא מצרפים אותה לביטול האיסור מכיון שהיא אינה נכללת בספק, שגם אם האיסור נפל הרי היא מותרת (שהאיסור מתבטל בה). אך אעפ"כ אפשר לומר שתולים שהאיסור נפל לקדירה הגדולה ונתבטל בה, וכך שתי הקדרות מותרות.

אך כאשר האיסור שנפל אסור מדאורייתא, סובר הש"ך (ס"ק טז) שאין לומר 'שאני אומר' ולכן כאשר יש שתי קדרות של היתר שבאחת מהן יש שיעור ביטול, הקדרה השניה אסורה, שא"א לתלות שהאיסור נפל לקדירה השניה. הפרי מגדים (שפ"ד שם) למד מהש"ך שמועיל צירוף באיסור דאורייתא, שרק כאשר א"א לומר 'שאני אומר' יש להחמיר, אבל בלא"ה מקלים ומצרפים גם בדאורייתא.

אבל דעת הט"ז (סק"ז) שבאיסור דאורייתא הקדרות אינן מצטרפות, שכל הסימן עוסק רק באיסורי דרבנן. וכ"ד הפרי חדש (אות יג), פרי תואר (אות ה), גר"א (אות יט) ועוד. וכתב כה"ח (אות לב, מז) שיש להחמיר ולאסור התערובת.